v. 3-4
878.9 Pl.
CONCORDIA LIBRARY
BRONXVILLE, N. Y.
From the professional library
of Dr. E. G. SIHLER,
Professor of Latin
Language and Literature,
NEW YORK UNIVERSITY
1892-1923
CONCORDIA LIBRARY
BRONXVILLE, N. Y.

E G Sihler
1884. New York

878
P728
vol. 3

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

Stacks

RECOGNOVIT ATQUE INDICIBUS INSTRUXIT

LUDOVICUS IANUS.

PA
6611
.A2
1870
vol. 2

VOL. III. LIBB. XVI—XXII.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXVIII.

11,698

PRAEFATIO.

Hos Plinii libros pertractanti mihi praeter ea quae Silligiana editio suppeditat nullum ad manum fuit subsidium, sed Silligius ipse ad libros XVIII., XVIIII., XX. adhibuit quaedam satis antiquo tempore ex iis excerpta, ad lib. XVIII. §§. 213, 214, 234, 235, 237, 246—248, 255, 256, 268—271, 278—294, 309—313. quae leguntur in *scholiis ad Germanici prognostica* (ap. Buhl. vol. II, p. 112 sqq.) et ad libros XVIIII. et XX. quae sunt in *Pseudo-Appuleii de remediis salutaribus libello*, quem ex Parisino exemplari, quo antea usus erat Salmasius, tum primum typis descriptum ille praemisit editionis suae volumini V.

De horum excerptorum usu quum non omnino consentiam cum Silligio, qui haud paucis locis ea secutus est quibus mihi potior esse videtur codicum Plinianorum auctoritas, non possum quin paucis verbis de eo disputem. Et censeo quidem esse distinguendum inter ea quae ad rem pertinent et inter ea quae verborum sententiarumve nexus causa addita sunt. In illis non est quod vetustis illis excerptis diffidamus, praesertim ubi lacunas ita explent ut propter voces parvo intervallo repetitas facile appareat quam ob causam exciderint ea quae in Plinianis exemplaribus non leguntur: ubi vero ea quibus haec carent in illis repetita sunt ex antecedentibus, quia iis omissis non liquet qua de re in excerptis agatur, quis ab ipso auctore ea profecta esse crediderit? Eodem pertinet quod in temporum descriptionibus, si codicum sequimur auctoritatem, Plinius nomen mensis qui modo memoratus est, ubi eiusdem alii nominantur dies, non repetit, sed scholiasta id nusquam non facit, quam taedii plenam rationem amplexus est Silligius. Idem permultis locis ex Pseudo-Appuleii libello recepit particulas quibus iunguntur sententiae, quas minus religiose servare excerpentem opus aliquod quam qui perscribat ipsum facile mihi concedetur.

Orthographia huius libelli quo propius ad Bambergensem aliosque bonos codices accedit, eo magis digna est cuius ratio-

CONCORDIA LIBRARY,
12,460 CONCORDIA COLLEGE LIBRARY
BRONXVILLE, N. Y.
BRONXVILLE, N.Y. 10708

nem habeamus, inprimis in herbarum nominibus, in quibus hic magis quam codices Pliniani inclinat ad Graeca elementa; sed quum quod unum exstat eius exemplar mendosissime sit scriptum, accurate est examinandum, quid aut analogia commendetur aut etymologia.

Haec vero nomina scribendi ratio hos libros emendanti maximam affert difficultatem, qua quidem in re paulo aliam viam ingressus sum atque in nominibus geographicis plus auctoritatis tribuendo Graecis scriptoribus, quamquam — quod dictum sit bona pace censoris Viennensis*) — in his quoque Plinius aliquando confudit litteras Graecas, ut *O* et *Θ* (vid. ad p. 241. l. 32) scribendo *thriganum*, et *E* et *Σ* (vid. ad p. 244. l. 28) ex adiectivo *ὀρεινὸς* faciendo nomen *orsinum*.

Cum aliis in rebus tum in his nominibus quod ea quae Silligium fere secutus scripsi in indicibus libri I. non omnino congruant cum iis quae in hoc volumine edidi, equidem fateor me dolere. nam, licet verear ne *Moneus* denuo in me requirat acumen ingenii quo opus sit artem criticam exercenti**), antequam eius argumenta cognovero, illos indices non abiudicaverim Plinio qui in fine epistolae nuncupatoriae pollicitus est se ei esse subiuncturum quid singulis libris contineretur. Sed quae discrepant, ea, quum perpauca excedant othographiam, minoris momenti sunt quam quae hic ponantur.

Codicibus denique manu scriptis ubicumque potui obsecutus non dubitavi eorum consensu provocatus recipere quae a vulgato usu abhorrerent, ut (18 §§. 16. et 162.) *verum* secundo, et 22 § 18. *vero* primo loco positum. Coniecturas non admisi nisi aut codices indicarent corrupta esse quae in vulgatis exemplaribus legerentur, ipsi vero non certum praeberent medicamentum, aut sensus flagitaret ut quae legerentur in utrisque mutarentur, sed equidem certe arbitror quam artissime me pressisse codicum vestigia. quod utrum fecerim an, id quod mihi exprobratum est, non nisi secundo loco eos adhibuerim, iudicent alii.

Scribebam Suevofurti prid. id. Ianuar. MDCCCLVII.

---

*) Cf. Katholische Literaturzeitung 1856. N. 27. p. 208.
**) Cf. Heidelberger Jahrbücher d. Liter. 1856. N. 42. p. 660.

SCRIPTURAE DISCREPANTIA.

Codd. Tad. lib. XVI. §. 1—43. pag. 1—10.

Lib. XVI. p. 3. lin. 4. *conubio* a*), vid. ad 37, 15; 49, 1; 69, 14; 76, 16; 127, 30; 144, 9., *connub.* Sv. | 5. *dididimus* S, *didicimus* aΘ, *dedimus* d. | 6. *quae* om. Sad. | 6. 7. *primo victu* S Man. Dalec. | 7. *alvorum* Sa Man. Dalec. | 15. *dubi amque* STd. | 16. *situm an* S, *sitam* d, *sit an* Ta. | *optinet* SD^2, cf. 25, 21. | 25. *suburunt* Pint. | 28. *parcior* Sa. | 30. *replent* Sd, *reperiunt* Θ, *referunt* a, *ecferunt* Sill. | 4. 4. *insulas* d. | 7. *illi* Sa. | 5. 5. *Quod certum est*, Sv, dist. I. | 17. *ut ne* I, *utque* Sv. | 32. *Glande* I, *glandes* Sv, *grandes* ad. | *nunc* d, *sunt* a, *sunt nunc* (..*gentium*;) S. | 35. *infertur* anonym. ap. Osann. in Philol. VII, p. 397. | 6. 1. *quernae alia et* I (ad *et alia*), *alia quernae et alia* Sv. | 3. 4. *quae culta optinent.* Sv, dist. I. | 4. *optinet* ad. | 7. *Generis* a^{2}d (a^1 *generationem*). | 12. *coget* Sa. | 17. *gratissimum est* (ut *fagum* sit idem quod *fagi glans*, quod glossatori h. l. debent editiones) I, *gratissimam. Est* a, *gratissimum esse* d, *gratissimam esse* S, *gratissima est* edd. | 18. *expetitur* d edd. | 36. *ita* I coll. 5, 41., *ut* Sad. | 7. 26. *ponderosam*, *querna* Sv, dist. mut. I. | *diffusam* edd. vett., *diffusa* STa (d cum ras. post *a*) | 36. *lanis* S Pint. D^2, om. D^{1}ad. | 8. 4. 5. *caverna* ad. | 7. *quae iam* Sad, cf. Hand. Tursell. III, p. 128 sq., *quaedam* edd. | 16. *autem atra* (i. e. *à atra*) I, *atra* Pint., cf. Theophr. h. pl. III, 7, 5., *amara* Sv. | 18. *foliorum venis* SD^2, cf. Theophr. l. c., *folio rubens* D^{1}Tad (v .. *ente*). | 20. *in nodum ad parvae levis gallae modum* I, coll. Theophr. l. c. τελειούμενον δὲ σκληρύνεται καὶ (κατὰ?) κικίδος μικρᾶς λείας τρόπον, et 17, 104. 146; 23, 129; 34, 136., *in modum* ad, *in modum gallae* Sv. | 27. *qui* STΘ, *quae* ad edd. | 35. *eusculium* S codd. Gelen. | 37. *conchylii* S etiam §. 73, sed ..*li* 21, 46. | 9. 26. *Pyrri usque ad* Sa. | 28. *Iove* I, *Iovi* Sv. | 10. 8. *stibulos* a. | 19. *praecipue* a, *praecipua est* SΘ. | 23. *et situs* STa; an forte legendum *est situs?* | 24. *incorrupta ei* I, *incorruptae* Dd (a..*te*), *incorrupta est* S. | *vis umore* I (vet. Dalec. *humori*), cf. §. 195. et Vitruv. II, 9, 14., *visu mori* a (d *maiori*), *usu*, *mori* S Man. Dalec. | 26. *lentore*

*) Signorum explicatio ad finem reservata est.

Codd. Tad. lib. XVI. §. 43

Sill., cf. §. 53., *lentiore* Sd, *recentiore* a. | 38. *ac* Dad, *at* Sv. | 11. 3. *picea repullulat* add. S Barbar. e Theophr. h. pl. III, 9, 5. | 4. *etiam nunc* ad. | 11. *radicis* D^1, *laricis* D^2, quod cum sequentibus esset iungendum. | 29. *smilacem* Sa, sed cf. §. 19. | 38. *cedrum* ad. | 12. 14. et 29. *astula* ad et 29, 34 V^2; sed 9, 48. nihil enotatum est, et 12, 105 M habet *assulose*. | 15. *conciditur ad cribrum minuta*, Sv, dist. I. | *cogatur* I, coll. §. 53 et h. lib. ind. (23). | 21 *et* ad. | 25. *multo que* Sa. | 13. 11. *sapinum* Td, *sappium* Sa. | 14. *sappini* S, *sapini* a, *sapina* Td. | 31. *et serpens* Sv, *et* delendum esse censuit Sill. | 14. 16. *alinon* TadΘ, sed cf. Theoph. h. pl. III, 11, 2. | 18. *de scabro* (om. *et*) ad. | 26. *sed* I, *et* Sa (d *tubere tanto*). | 30. *et quae* Sa. | *sed in his* Sa. | 33. *quies est* S, *qui est* a, *quies* (om. *est*) d. | 33. 34. *materia silenti et quadam duritia* Sa. | 36. *amplitudine mque* d edd. | *proceriore* I, .. *orem* d, .. *or est* a, .. *ores* S. | 37. 38. *nostrates* STa, vid. ad 15, 12. | 15. 6. *Ligni* (om. *in*) Td. | *quae ferro* Td edd. | 12. *nostrates* S, vid. ad 14, 38. | 20. *iunipirus* I, vid. ad vol. II, p. 238, 37. et ad lib. 27, §. 141., .. *perus* Sv. | 22. *lignamenta* adΘ. | *conchylii* S, vid. ad 8, 37. | 26. *sabuci* I, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 33. *comitantur* ad. | 35. *Masur.* ad, *Massur.* Sv. | 16. 5. *mancupiis* S Turn. coll. 21, 170. | 17. *cupressis* SΘ. | 24. *iunipiro* I, vid. ad 15. 20., .. *pero* Sv. | 28. *quibusdam*, S Man. Dal. Schneid. | 17. 5. *amittunt* om. Sa. | 8. *sabuci* a, *samb.* Sv. Vid. ad vol. II, p. 249, 20; in hoc vol. ad 20, 19; 23, 33; 33, 11. 12. 19; 34, 1. 29; 38, 17; 41, 38; 76, 15. | 13. *adspicitur* I, cf. 2, 185., *adspicit* Sa, .. *ci* d edd. | *in matrem* a, *matrem* (om. *in*) S. | 14. *sed* om. Sa. | 25. *candida et radiata* Sill. (*radita* Thuan. ap. Salm.), *candidae tradita* a (Sd .. *tae*), *candida tradita* T. | *filo* T, *folio* Sad. | 26. *candidae* I, .. *da* Sv. | *fiunt* I, *et ut* STadΘ. | *villae* TadΘ, *villi* Sv. | 18. 7. *iunipiris* I, vid. ad 15, 20., .. *peris* Sa Θ, .. *pero* d edd. | 24. *sorvo* a, vid. praef. ad vol. II, p. V. | 33. *ferente* SΘ. | 37. *utriculis; sed educ.* S (a .. *li sed*). | 37. 38. *labor arborum* Sill., *laborum* STad, *arborum* (om. *labor*) cum seqq. iungunt edd. vett. | 19. 5. *quaedam* om. Sa. | 7. *recursus annuos* d edd., sed cf. 17, 73. | 9. *pro flore* SD^2, *flore* (om. *pro*) D^1, *flores* ad. | 10. *iunipiri* I, vid. ad 15, 20., .. *peri*

Sv. | 26. *elacescit* ad. | 35. *tripertita* Sa. | 37. 38. *praegnatium* I, vid. ad vol. II, p. 153. 2., .. *nantium* Sv. | 20. 2. *secuturis* Sill., sed cf. 17, 16. | 13. *peragatur* SD², .. *gat* d edd., .. *geretur* D¹, .. *geret* a. | *et iam* SD². | 18. *tubures* I, vid. ad vol. II, p. 286, 6., *tuberes* Sv. | 19. *sabucus* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 20. *urbanorum* ad. | 33. *fungosa et inutilis* d edd. | *durissimis* om. D¹ad. | 21. 5. *iunipirus* I, vid. ad 15, 20., .. *perus* Sv. | 20. *gummim* et *gummis* ad. | *aperiunt* ad. | 31. *frugiperdia* d (a .. *ferdie*), .. *perda* Sv. | 36. *torum* a, *edorum* d. | 22. 1. *cendae* a (d .. *de*), an *Cendevia?* | 25. 26. (*apud*) *Matrem ante biferam* I (*Sill. Matrem magnam* coll. 14, 54), *matrem antriferam* a (Θ .. *tream*), *matream triferam* T (d .. *trean*), *mare biferam* Sv ex Varr. R. R. I, 7, 6. | 32. *fertilior est* Sa, sed cf. §. 117. | 38. *Est* om. ad. | 23. 16. *talia* SBarb., *alia* ad. | 18. *oboedit* S, *oboidit* Θ, *oboccidit* Tad (D del. *ci*). | 23. Scr. *buxus* (31. *buxi* ad). | 33. *sabuci* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 34. *piseae* ad. | 24. 3. *faba* Td, *lotos sive faba* Sv. | 27. *ut suberi* Sd. | *viti* I, *ut viti* Sv. | 28. *vitibus* Sill., *ut vitibus* Sv. | 25. 1. *et* ad, *ut* Sv. | 2. *lagonas* I, vid. ad vol. II. p. 267, 12., *lagoenas* a, .. *enas* Sv. | 26. 3. *nata Assyria* Hard. (cf. quae proxime sequuntur *nasci dut nata parere*), *nata* om. indicata lacuna S, *natura Syria* TdΘ, *natura nisi in Syria* a. | 8. 9. *Arabiam* I, *Arabia* Sv. | 16. *iisdem* SΘ, *iisdem locis* ad. | 16. 17. *inproviso* a (cf. 9, 30.), *ex improviso* Θ, *pro indiviso* Sd. | 36. An *in densitatem?* | 27. 7. *quamquam* S e codd. Gronov., *quam* a, *cum* (et 8. *appellet*) d edd. recentt. | 11. *emigrat* ad. | 29. *arboribus* Sill., cf. §. 151. | 37. *haec* ad, vid. ad 36, 2. | 28 2. *Silenici* I (.. *cum* Sill.), cf. §. 155., *silenicicum* ad, *selenitium*, *cuius* Sv. | 31. *muris* d, *mures* a, *muros* SΘ. | 34. *est in* ad, *Est et in* Sv. | 29. 12. *qui* add. Sill | *qui somno* ad. Vide ne infra legendum sit: *quibus coronis coronentur.* | 21. *talia* Sill., *alta* Sv. | 22. *Thracisque* ad. | 24. *Anaeticum* a, vid. ad vol. I, p. 201, 12., *enet.* d, *Anait.* S Barb. | 30. *limosiore* ad, cf. §. 187; 20, 171; 27, 34: *lignosiore* S Pint. | 35. *noxiae* a (d .. *ie*); fort. *noxia et.* | 30. 5. 6. *nobilitavit* SD², *praecipitavit* (propter antecedens *praecipuus*) D¹ad. | 8. *et* om. Sa. | 10. *commendatio*, *omnibus* Sill., *commendationibus* a (Sd .. *tioribus*). | 20. 21. *cum conplexu* S

(a. . .*xo*). | 24. *a dextera* S (a *ad*), *ad dexteram* d. | 30. *syringiam* ad. | 34. *repleti* a, . . *evit* Sd. | 31. 2. *modo* add. I, coll. §. 78 et 2, 226; 18, 217; sed fuit potius scribendum: *non multitudine modo et magnitudine*, quia Theophrastus h. pl. IV, 11, 12. habet *οὐ πλήθει καὶ μεγέθει μόνον, ἀλλὰ καὶ χροιᾷ*. | *varia* S Pint., *valida* ad. | 18. *Atheniensium* mihi suspectum est, quia Theophrastus h. pl. IV, 11, 3 habet tantum *ὅτε συνέβη τὰ περὶ Χαιρωνείαν*. In D^2 additur *proelio*. Pro *et saepe* proponerem scribendum *et peste*, nisi Plinius hoc sensu videretur dicturus fuisse *et pestilentia*, nam ibid. sequitur: *μετὰ δὲ ταῦτα ὕστερον, ὡς ὁ λοιμὸς ἐγένετο σφοδρός*. | *Lebadia* I, *Lebaida* STad sine lacunae signo. Ad Theophrastum (l. c. 8) bene respexit Sill., illius autem verbis comparatis sic fere videtur scripsisse Plinius: *Lebadia unde profluit Probatia fluvius profert eam, sed laudatissimam inundatus campus qui Boedria vocatur influente Cephiso* nisi forte commemoravit etiam Cephisi deverticulum quod vocabatur *Ὀξεῖα Καμπή*. | 29. *edocendae* S Man. Dalec. (a *educ.*) | 30. *lingulis* S Bod., *ligulis* edd. (ad . . *ris;* 33. d edd., *ungulis* TaΘ). | 31. *luxuria* d edd. (T. . *iae*), *luxuriantes* Sa. | 38. *vero e* S, *vere* a, *vero* (om. *e*) d edd. | 32. 7. *salicis* d (a *sil.*). | 10. *tutelam* S Dalec. | 10. 11. *densiores* vel *densius surgentes* Sill. — 12. *Salicis sativae* Sabell., sed cf. §. 145., et 20, 216. | 18. *quae ut nec corio fiant eodem* (sc. tractatu) I (Tad *ne*), *quam ut e corio fiant* (om. *eodem*) Sv. | 19. 20. *aptissima ecce duas* a (d *haec eduas*). | 33. 3. *et* ad, *ad* Sv. | 5. *earum* ad. | 8. *aestumati* Sa. | 9. 10. *papyrum. Sui* S, *papyrum usui* TadΘ. | 11. 12. et 19. *sab.* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 16. *tenuior est* S, . . *ores* ad. | 17. 18. *lippitudinem* Sa. | 34. 1. et 29. *sab.* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 6. *graphii* S, vid. ad 8, 37., *gravi* ad. | 13. *trav.* a, *transv.* Sd. | 24. *iunipirus* I, vid. ad 15, 20. | *feminam* ad. | 25. *aesida* a. | 29. *quidamque* I, cf. §. 191. et 15, 27., 20, 169., *qui namque* Sv. | 30. *ex ea* ad, *ex ea faciunt* Sv. | 33. *ceterosque* Sa. | 38. *reddetur* ad. | 35. 18. *Duelli* S, vid. ad lib. 34, §. 20. | 24. *carpino* Cat. 31, 2. | 34. *ni quam* S Gesn., *nigram a, ne quam* d. | 36. 2. *haec* a, vid. ad 27, 37; 57, 31; 65, 2; 87, 35. | 5. *fabrorum in* Sill., cf. Hand. Tursell. III, p. 318., *fabrorum* (om. *in*) ad, *Ad fabrorum* Sv. | 6. *materiis*

— §. 238. pag. 30—43.

Sa. | 8. *hac* ad. | 15. *Vosago* a probante Sill. | 20. *Iunipiro* I, vid. ad 15, 20., .. *pero* Sv. | 30. *oraculum* a, .. *lorum* S. | 37, 2. *delibitorio* a, *delibat.* d, cf. 36, 102. | 4. *navi* d. | 15. *conecti* I, vid. ad 3, 4., *coni.* a, *conn.* Sd. | 17. *unde cerem* ad. | 27. *desint* d. | *therebinthinos* a. | 28. *terebinthino* a. | 29. *facere torno*, Sv, dist. I. | *per quam* ad, *per quem* Sv. | 38. 8. *exclud.* adΘ. | 16. *tramittit* a, *transm.* Sd. | 17. *sabucus* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 26. *palma* Tad, ..*mae* Sv. | *similis est* Sill., cf. Theophr. h. pl. V, 3, 6., *est milis et* TD¹d (D² *similis*, aΘ *mitis*). | *suberis* Sill., *suberis materies* STd, *superius* a. | 32. *iunipirus* I, vid. ad 15, 20., ..*perus* Sv. | 35. *buxus* Td, sed cf. §. 231. | 36. *aeterna* Td. | 39. 5. *Endoeon*, *etiam* S, *eandem conetiam* Tad (Θ *come*). | 8. *nardi* ad. | 15. *urbe* om. ad. | 17. *e cedro* S. | 20 *anno CC.* Sa. | 21. *habent*, S (D *habente ui*), *habente.* Θ, *habenti. a*, *habens.* Td, — *cui* et 22. *Hannibal iunip.* S, dist. I. | 22. et 34. *iunipir.* I, vid. ad 15, 20., ..*per.* Sv. | 23. *aedis* S coll. 36, 177., *elis* ad. | 40. 12. *prohibent* Sa. | 23. 24. *traversum* a, *transv.* Sv. | 27. *in inferiora* Pint., *in* om. Sv. | 31. *strepitu* Sa (Theophr. h. pl. V, 6, 1. ψοφεῖ). | *Andro* adΘ, *Antro* T. | *balin.* d. | 33. *obruta* ad. | 41. 5. *glutinatio* TadΘ, *glutinandi ratio* Sill. | 8. *lacunosa est. crispa* I, *lacunosa et crispa.* Sa (TdΘ *lacunose*, om. *et*). | 9. *abdicant quaedam* Sv, dist. I (Tad *abdicat*), cf. Theophr. h. pl. V, 7, 2. | 14. *forabilia* D²(D¹ad *fur.*, T *sur.*), *serrabilia* S Hard. ex Theophr. V, 6, 3. | 15. Theophrastum l. c. si consulis, Plinius videtur sic fere scripsisse: *cedunt terebro, et e minus viridibus difficilius egeruntur ramenta. serrae arida non magis quam testae cedunt.* | 19. Sectio (84) in Sv. incipit l. 22. | 21. *flexibili vite.* I, ut idem sit quod 24, 98. *viticula* (ad *vita*), *flexibili; vitem* Sv. | 23. *et tenera* S codd. Barb., *et tenero* a, *e tenore* d. | *fictil.* ad. | 38. *sabuci* a, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | *suber* ad Θ. | 42. 4. *vilioris* d, sed vid. Sill. ad h. l. | 13. *enim e* Td, cf. Hand. Tursell. II. p. 392. 7., *emi* Sa. | 23. *CCCCL.* om. ad. | *antiquior est* S, .. *orem* a, .. *or* (om. *est*) d. | 28. *Masur.* I, vid. ad 15, 35., *Massur.* Sv. | 43. 2. *Caphyis* S Theophr. h. pl. IV, 13, 2., *Caphiae* ad (Θ .. *ar*). | 3. 4. *Protesilai in sepulchro* I, *in Protesilia in sepulchro* d, *in Protesilia ipsa pulchre* a, *in*

Protesilai ipso sepulchro S. | 4. *ex eo aevis* SD²Salm., *ex foaebis* D¹, *exfebis* d, *ephebis* a. | 9. *taurum* TaD (ut non ad sexum, sed ad cornua respiciatur), *vaccam* Sv, *bovem* Sill. | 10. *Στρατίον* S, *Stratiu Θ*, *Stralivi* a, *Stratii* d edd. | 15. *Apamea* dΘ (a .. *mia*), *ab Apamia* Sv. | 21. *edito* TaΘ. | 25. *fertilibus* Td. | 35. *non* om. d. | 44. 7. *cadytas* S Theophr. d. c. pl. II, 17, 3., *castas* adΘ. | 10. *phaulias* S Salm. Schneid. | 11. *cauliculis* SD², *callic.* ad (D¹ *gall.*). | 16. *ilice* om. d. | 29. 30. *nisi quod et fertilis* S add. ex D². | 37. *ligandis* Td, *iuglandis* a, *ligandis glandis Θ*, *ligandis iuglandis* S edd. vett. | 45. 1. *hac re* SD², *gac re* D¹, *gare* ad, *ea re* edd., quod nunc probo. | 10. *mensum* Sa, ...*sium* d. | 12. *dimidia, omnia . . . vocabulo.* S. Lib. XVII. pag. 46. lin. 19. *communiter* SMan. Dalec. | 47. 3. *futuras* Sa. | 9. *quonam* ST vet. Dalec., *quo͂* a. | 22. *alia qua si* Sa. | 34. *emissione* TadΘ, cf. 18, 183., *amiss.* Sv. | 48. 33. *in piris; alio* Sv; dist. mut. I. | 34. 35. *desiderent. Hibernum tempus est ante germinationem.* Sv. Deleto *est* distinct. mut. I coll. Theophr. d. c. pl. II, 2, 3. *Διὸ καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς ἅπασι καιρὸς, ὥσπερ ὁ τοῦ χειμῶνος πρὸς τὴν βλάστησιν.* | 35. 36. *facit ratio, eadem* SΘ, *facit. Ratio eadem* ad. | 49. 1. *Conexa* a, *conn.* Sv, vid. ad 3, 4. | 2. *horas* I, *hora* a, *oras* Sv, cf. §§ 83. 84. | 7. *et . . .*, *viti* S quaedam excidisse censens. | 31. *alunt* IS, *aiunt* Dad. | 50. 5. *Ticiniensi* adΘ, *..nensi* Sv, vid. ad vol. II, p. 255. 34. | 9. *at* Smarg. Dalec., *aut* ad edd. | 19. 20. *senescunt* SGesn. | 22. *Lebor.* TadΘ, *Labor.* Sv, cf. 3, 60; 18, 111. | 26. *satur ac* TdΘ (a *satura*), *scaber ac* S e Verg. Georg. 2, 214., *scaber natura* edd. | 27. 28. *felicem* Sad, *fil.* edd., cf. 55, 11; 101, 26, 31; 277, 37. | 29. *a* om. Dad. | 34. *conperta* Sv, *compressa* TadΘ, Videtur fuisse *conperta* et supra scriptum *fess*, i. e. *confessa*, cf. §. 32. | 51. 1. *frugis* S, sic etiam §§. 43, 49. et 33, 2; sed *fruges* 11, 5; 18, 8. 41. 56. 162. 186. 201. 241. 341. | 17. *dicimus* Sa, *..emus* Td, *..amus* edd. | 18. *probaverint* Sill., *..rim* Tad, *sive macram si quis probare velit* SHard. | *demonstrantes sata* I (coll. 33, 89. *herba segetis laete virentis*), *demonstrant eas* STad. | 19. *degeneris* I, *..res* Sv. | 20. *oculis* ad, *..li* S vet. Dal. | 23. *cinericeam* Sa, ut Varr. I, 9, 7, sed cf. 27, 44. | 29. *abominantur* ad. | 30. *canentis* I, *canentientis* d (a *..tes*), *canescentis* Sv. | *ex se* ad.

— lib. XVII. §. 77. pag. 43—59.

| 37. *et sato* I (coll. §. 48. *arato*), *et sata* Td, *satia* aΘ, *et satis* SPint. | 52. 4. *a deo* S Sabell. et Barb., *ab eo* ad. | 5. *increscentis* ad, sed cf. Hom. Il. σ, 548. | 8. *Italica* S (coll. §. 93.), *et aliqua* ad edd. | *in propositum*; *certe* S, dist. I. | 18. *fallat* Sa. | 27. 28. *siccum* ad, .. *us* Sv. | 28. *iniugi* I (ut *iniugis anus*, i. e. vacca, opponatur verbis *nullis tauris*), *iungi* adTΘ, *iugi* Sv. | 32. An *dementis?* | 33. *Brittania et Gallia* Sa, sed cf. §. 43. | 34. *ipsa* d, ..*sae* aΘ (S *eam; ipsae* . . . . . *genusque*). | 35. *quidem* Sa. | 38. *leucargilion* adΘ. | 53. 4. *rufa* Sv, *rosa* TadΘ, sed cf. §. 44. | 6. *manu* Sill., *manus* Sv. | 6. et 7. *frugis* S, vid. ad 51, 1. | 8. *albaque* Sad. | *si sit* edd. vett., *si* Sd, *sit* a. | 9. *tractu* ad (D . . *tuus*). | *si* S e vestig. cod. D, om. ad. | 19. *creta* vet. Dalec., *cretae* Sv. | 22. *durat* edd. vett., *durant* STad. | 38. *quaeque* I, *quae* Sv. | 54. 1. *primo plus* Sv, dist. I. | 4. *temperate* ad. | 8. *exarant* I coll. §. 127., *exurant* ad, *exurunt* Sv. | 9. *frugis* S, vid. ad 51, 1. | *dicemus* SD²d, *diximus* D¹aΘ, at legitur nusquam. | 12. *Narbonensi* Sv, cf. 3, 31; 35, 20., *Narboniensi* d (a ..*sis*), vid. ad 50, 5. | 26. *coriorum* TadΘ. | 35. *plura* add. I, nam *pl˜a* facile potuit excidere post *praecepta*. | *invenio* Ta (d *invenior ettuli*, D *invenior et tali*), *inventa ingeniorum* S. | 55. 12. *facias* SPint., ..*at* TadΘ. | 13. 14. *iligneam querneam* I, *ilignea quernea* a (d *querna*), *ilignеas*, *querneas* S. | 15. *altam* S Klotz., *actam* aΘ, *mactam* Td. | 16. *ovibus bubusque* S ex Cat. R. R. 37, 2., *ovibusque* ad. | 17. *macra erit* S Hard. ex Cat., *macra verit* TadΘ, *macru erit* edd. vett., *macra fuerit* Sill. | 27. *diu* ad, *divo* Sv, vid. ad vol. II, p. 275, 25. | 37. *Et* Ta, cf. §. 216., om. Sd. | 56. 4. *aut cons.* Sa. | 18. *seruntur* Sv, *servantur* a, *serantur* d. | 20. *tinus* S, cf. 15, 128., *pinus* TadΘ. | 22. *fimo* edd., cf. §. 63., *fumo* STad. | 22. 23. *ad satu* a, *assatu* d. | 23. *ad urinam* Tad. | 28. *Tarentinam* SPint., *Tarentina* a (d postposito puncto). | 30. *restem* I, *reste* STadΘ. | 31. *fore mirae* Dalec. | 57. 5. *conmissura* Sa. | 8. *aversione* ad, sed cf. §§. 66. 67. | 29. 30. *sabucis* I, vid. ad 17, 8., *samb.* Sv. | 31. *haec* a, vid. ad 36, 2. | 58. 3. 4. *sariri* Ta, sarr. Sv. | 10. 11. *possint*, *non omittendo* . . *miraculo* S codd. Gelen. | 31. *tubures* I, vid. ad 20, 19., *tuberes* Sd (a *tubescere*). | 33. *spina est* Sa. | 59. 5. 6. *non nisi* I, cf. 22, 57., *non ut* TdΘ, *nam ut*

Sa. | 7. *transferuntur* SΘ. | 22. *et serot.* STa. | 30. *Eadem mensura Graeci* Sv, dist. I. | 31. *semisquipede* Sd (a .. *dem*). | 34. *Cato*: „*sulcos, si locus* S, at intelligendum est *scrobis*. | 37. 38. *semipes detrahatur* I, *semipede trahatur* ad (Θ .. *antur*), *sesquipedis trahantur* S Schneid. | 60. 3. *sat* I, om. ad, *sat est si* Sv. | *terni* d (a .. *nis*), *ternos* Sv. | 4. Videntur quaedam excidisse hoc fere sensu: *illarum enim radices alioquin in superficie apparuerint.* | 6. *securi iussa. et est* I (cf. Liv. IX, 16, 18. *lictorem expedire securim iussit*), *securis iussit. Est* Sv, *securius se testi* ad. | *adradi* aΘ. | 7. *aliqui*, *aliqui* I, *aliqui* ad, *aliqui vel* S. | 11. *transferri* d edd., sed cf. 25, 29. | 14. *translatae* S, .. *lat* a, .. *latis* Td. | 15. *statuerentur* ST, .. *retur* ad. | *oris* S Ta, sed cf. §§. 19 et 84. | 37. Fort. *carent et reliqua*, cf. Theophr. d. c. pl. V, 9, 5. | 61. 13. *cercineat* a, *circinant* SDalec. (d .. *nat*). | 33. *attingere* Sa. | 36. *in* om. ad. | 62. 10. *ut* a Sill., om. Sd. | 19. *pseudocapirius* TadΘ. | 28. *viveradicem* I (sic fere ubique ad, ut adnotavit Sill. ad §. 169.), *viviradicem* ST, *viridem radicem* ad. | 30. *laurus* SaΘ, .. *ros* Td. | *pruna* I, .. *nam* ad, .. *num* S ex Cat. R. R. 51. | 63. 4. *quasillis* S (a *quas illis*), *qua illis* d. | 29. *inperare* DΘ Gesn. | 64. 3. *cognationem* S. Barb., *gignat.* ad. | 11. *vetustati arboris* S(Da .. *te*, a .. *ri*), *vetustae arbori* d edd. | 12. *praegnates* I, vid. ad vol. II, p. 153, 2., .. *nantes* Sv. | 13. *gemin.* a, *germin.* Td. | 34. *trunco in* Sv, dist. I. | 36. *cuneo* I, .. *neos* Sv. | *findunt* TadΘ, *figunt* Sv. | 65. 1. *cortice* ad, *ne cort.* Sv. | 2. *haec* a, vid. ad 36, 2. | 13. et 14. *post* ad, *per* S, cum Ponted. et Schneid. e Cat. 41, 1. | 18. *fasciis* I (cf. Cat. 40, 4. *Salicem Graecam amplius circumligato*), *fasces* ad, *fascibus* Sv. | 21. *fasciare* I, *farcire* SDa, *sarcire* d, *farcire plagam et vincire* Sill. | 25. *quamque* ad. | 32. *exstent* SDuker. ad Liv. 42, 2., *existent* a, *exsistant* d. | 66. 6. E Columella de arb. 8. haec fere videntur esse supplenda: *circumdaretur fascia et infra incideretur acie.* | 25. *et iam* I, *etiam* d, *etiam et* a, *et* S. | 36. *omnia* ad, *per omnia* S coll. 11, 238. | 67. 12. *Etereius eiusdem* S, *her et eius de* a, *heres eiusdem* d. | 14. *terciana* d (a *terr.*). | 38. *pedales* S. | 68. 3. *descendet* SΘ Cat. | 5. *demittat* adΘ. | 8. *seres* STd. | 9. 10. *emineant. Semine vel* S Schneid., (*traverso*) *semine aut vel* Tad. | 13—15. *si quis quaerat*

≃ §. 185. pag. 59—78.

...*ver*, quae sumpta sunt ex Cat. 61., vulgo adnectuntur iis quae sequuntur desumptis ex c. 44. | 21. *artato* SPonted., *arato* ad. | 25. *si male arabit* S add. ex Cat. 61, 1. | *susum* ad, *sursum* Sv. | 26. *fiunt* ad. | 28. *iuberet* S, *iubere et* a, *vivere et* d (v. *seri debeant*). | 31. *subriguo solo* SPint., *subriguoso* T (d ..*coso*, a ..*gu.*). | 34. *quattuor* S Hard. coll. 17, 11., *XIIII* ad, *octo* Pint. | 35. *est inserit* ad. | 37. *vivescente* Td. | 69. 4. *secare* SPonted., sed cf. §. 143. | 14. *conexa* a, vid. ad 3, 4., *conn.* Sv. | 21. *Coos* I, cf. 5, 134; 13, 5; 29, 4., *cuius* ad, *Cos* Sv. | 25. *sunt* Tad, *non sunt* Sv. coll. 19, 19. | *at* .. *Aethiopia necess.* I, *ut* .. *Aethiopia : necess.* Sv. | 25. 26. An *post aestum?* | 31. *utrique* SaΘ, sed cf. 5, 88. | 70. 20. *ipsum quoque* Sill. | 30. *aestivoso* adΘ. | 71. 5. *satio fit* om. ad. | 14. *pertica inmersa ac* Sd. | *post annum recisa* Sd². | 28. *trav.* a, *transv.* Sv. | 72. 1. *glaream* SPint., *galeam* Td (a *gall.*). | 11. *novitatem castanea* S. | 13. *vicerad.* ad, *vivirad.* Sv, vid. ad 62, 28. | 17. *e* I, *ex* S Schneid., *ea* ad. | 20. *balano* ad, *e bal.* Sv. | 21. *saritur* I (SDalec. *sarr.*), *seritur* ad. | 26. *sab.* I, *samb.* Sv, vid. ad 17, 8. | 32. *duobus* edd., *duo* a, *dua* d, *his* S(D in ras.). | 73. 7. *paxilli* SΘ(an *paxillis?*), *taxilli* Tad. | 12. *praegnates* I (a ..*tas*), ..*nantes* Sv, vid. ad vol. II, p. 153, 2. | 74. 4. *quam* Tad, *quos* Sv. | 5. 6. *pinguiore. gemmas non pauciores* I coll. §. 204. et 6, 169., *pinguiores* Tad, *pinguiore nec minus* Sv. | 10. Malim abesse *nisi;* cf. § 172. | 12. *viver.* ad, *vivir.* Sv., vid. ad 62, 28. | 20. *candales* TadΘ, unde Sill. coll. 13, 85. coni. *candela caules.* | 26. *senisque* STa (d *semique*), sed cf. §. 176. | 32. 33. *pedatae ratio* I (edd. add. *erit*), *pedata erat* Td, *pedata erit* Sa. | 33. *intellegitur* Sa. | 75. 6. *tribus* S (Pint. om. *tantum*), om. Tad. | 11. *etiamnunc* Sa. | 19. *trav.* a, *transv.* Sv. | 24. et 30. *viver.* ad, vid. ad 62, 28. *vivir.* Sv. | 25. *tra.* I, vid. ad 19., *trans.* Sv. | 76. 2. et 6. *viver.* a, *vivar.* a, vid. ad 80, 18., *vivir.* Sv, vid. ad 62, 28. | 14. *iunipiro* I, ..*pero* Sv, vid. ad 15, 20. | 15. *sabuco* a, *samb.* Sv, vid. ad 17, 8. | 16. *conexa* a, *conn.* Sv, vid. ad 3, 4. | 21. *aliqui* S, *atqui* Td, *aqui* a. | *obcaecant* Td. | 30. *reddit* om. ad. | 77. 1. *alitentur* I, cf. infra *nutriantur*, *salut.* ad, *attoll.* S. | 10. *moritur* adΘ. | 12. *superetque* ad. | 25. *aut* ad, *at* Sv. | *uti* ad. | 31. *ferunc.* ad. | 35. An *funiculos?* | 36. *induruerit* Td. | 78. 12. *brevi* ad. | *limitan-*

dum I, cf. §. 169., *imitandum* ad^1(d^2 *nit.*), *innitendum* Sv. | *binis* SDalec. Schneid., *quinis* ad. | 79. 3. *putant* Tad. | *conveniet* Sa^2. | 35. *hos* d, *his* a, *eos de his* SΘ. | 80. 10. *p*. . *vineam* add. SPint. ex Cat. R. R. 33. | 10. 11. *putatam* S Cat., . . *ta* ad. | 13. *sic occato* add. S, *cato* Da, om. d. | 18. *vam radicem* adΘ, *vivirad.* SSabell. e Cat. | 22. *horum*, *rectius valeat* S ex Cat. | 26. *uti* S ex Cat., *ubi* a, *ei* d. | 3. *effodito usque radices persequito* S ex cod. Abr. Grono vii, et ex Cat. R. R. 49. ubi legitur *persequitor*. | 81. 7. *eligun tur* S Schneid., *religantur* Tad. | 14. *opulo* SPint. Schneid., *po pulo* ad. | 28. *malleoli* ad. | 33. et 82. 7. *viver.* I, vid. ad 62, 28. *vivir.* Sv. | 82. 1. An *quam quattuor?* | 83. 9. *Gallica* S codd Gelen., *Gallice* ad, *Gallica e* Sill. | 32. *lametsi* Pint. *tant etsi* TadΘ (natum e *desiderant tăetsi*), *tamen*, *etsi* S. | 84. 3. An *supino ore?* | 14. *et* SD, *ac* ad. | 15. *est* SBroter., *sit* ad (i. e *naturast*). | 20. *frigid.* SBarb., *fragil.* ad. | *quamquam* S, *quam* ad. | 85. 35. *largiores* SSchneid. | *perfunduntne* ad, *ne* om. Sv (et *scalpunt.*) | 36. *si vel* SHard., sed videntur nonnulla excidisse. | 86. 8. 9. *vitia colentium* I (ut iungatur *culpa colentium*, cf. §. 234.), *vitis colentium* S codd. Hard., *vitium colentia* Dad (an *colentis?*). | 25. *tempore* ad. | 29. *et adurunt et* ad. | 32. *sub cute* SHard. (Pint. . . *tem*), *subeunti* ad. | 87. 5. *flaverit* Td. | 17. *adeps* ad. | 18. *orbe* ad. | 33. 34. *interemit* a, vid. ad vol. II, p. 167, 18., *interimit* Sv. | 35. *haec* ad, vid. ad 36, 2. | 88. 14. *et angi* Pint., *et tingui* Sad, *extingui* Td. | 16. 17. *raphanum mandi* d, *raphanum mandatur* aΘ (S interposito commate); fort. *mandi acrem*, cf. 20, 24. | 22. *ficos sub foliis* I coll. Theophr. h. pl. II, 3, 3. συκῆ τὰ σῦκα ἔφυσεν ἐκ τοῦ ὄπισθεν τῶν φύλων., *enim eos sub foliis* ad, *enim sine fol.* Sv. | 89. 2. *internic.* a, vid. ad vol. II, p. 3, 38., *internec.* Sv. | 3. *posita* I (Sill. *posita ea* sc. arbore), *postea* Sv. | *factum* I, *facta* Sv. | 8. *Iovis* S vet. Dalec., *bis* ad. | 20. *riguus* I coll. §. 250., *riguas* ad^2 (i. e. *riguus* e §. 249. correctum in *rigua*), om. d^1, *riguis* Sv. | 21. *fimum* Tad, *fimi* Sv. | *putatio* Tad, . . *one* Sv. | 90. 10. *si nives scateant* I coll. 2, 240 et 8, 226., *sinues satacent* (sup. add *a*) a, *sinuessa iaceant* d, *si nives iaceant* Sv. | 12. *solis*, *eodem* I coll. 15, 80 et 32, 59., *solis edem* d, *soli sede* (*maiestate*) a, *solo*, *sed idem*

Sv. | 31. *sorvis* a, cf. vol. II, p. V. | 34. *cum* om. ad. Post *grossi* facilius excidisset *si*, quod quidem huc minus quadrat. | 91. 5. *interemunt* I, vid. ad II, p. 167, 18., *interim*. Sv. | 7. *taleam* SPint., *Italiam* Tad. | 19. *plaga* ad, . . *ae* Sv. | 32. *lasare* a (sic 5, 33. RDad, et 37, 204. B^2), *lasere* Sv (sic B^1 l. c., codd. et Pseudo-Appuleius 19, 38.; nihil enotatum est 19, 153; 28, 264.) | 92. 17. *aliquis* Sill., *aliquibus* Td, *aliquid* Sa. | 27. *diu* a^1 (d *di usque quo*), vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* Sa^2. | 93. 11. *iungenda* I, *et iungenda* T, *et unguenda* d, *unguendae* a, *iungentea* S.

Lib. XVIII. pag. 93. 20. *accendit* codd. Barb., *accedit* Sad Θ. | Pro *intus* vide ne legendum sit *invitos*, ut opponatur antecedenti *iuvat*. | 94. 2. *utraque* ad. | 5. *unguimus* Sa, *ting.* Td. | 8. *quae quidem* om. TadΘ. | 12. *quanto* SHuet. ap. Broter., *quando* TadΘ. | 13. *Quid? non* SPint.D, *Quin* ad. | 14. *quidem e mente* I (cf. infra: *tabes animi*), *quidem ut* Sv. | 15. *contacta* Td, *contracta* aΘ, *contractata* S. | 16. *uis* Tad, sed cf. Catull. 55, 2. | 21. *ut fruges* Tad, cf. 11, 5. et 33, 2., *ac frugi* SBarb. | 23. *urbis* a, sed cf. 17, 96. | 26. *constet* ST, *et* a, om. d. | 32. *his* Sa. | 95. 2. *consecutus* I, . . *tum* Sv. | 23. *bonum agricolam* add. S ex Cat. praef. §. 2. | *bonumque* SaΘ, *bonum* (om. *que*) Td. | 29. *beniv.* ad, vid. ad vol. II., p. 205, 23., *benev.* Sv. | 96. 7. *adoream* ad, cf. Serv. ad Virg. Aen. 10, 677., Sv, cf. §. 81. . . *iam*. | *ipsa* SΘ, om. ad. | 8. *enim est* Sa. | 14. *plebilis* Da. | *primum* ad, . . *us* S Bentl. ad Hor. Sat. II, 3, 156. | 15. *datavit* SΘ, *dot.* d, *don.* a. | 19. *T. Seius* S, *Treius* aΘ, *T. Segius* d. | 23. *quo verum* TadΘ, cf. §. 162., *verum quo* Sv. | 33. 34. *contio* a. | 97. 5. *ei et* SΘ, cf. 21, 101., om. ad. | 7. *nunti laborum* (i. e. sudoris) I coll. Senec. epist. 86, 11., *nunti ac morum* D, *nuntia* (ras.) *morum* d, *nuntia morum* a, *pulveris etiamnum ore; cui viator* Sv. | 13. *honore* d (a *honere*), *opere* S. | *his absumpto* a (d *ads.*), *ab his sumpto* SΘ. | 14. *indignata* d, . . *na* Ta, . . *nate* Θ, . . *nante* S. | 18. 19. *Philometor Attalus* S, haec vulgo commate distinguuntur; vid. ad vol. I, p. 27, 18. | 26. 27. *auctores* . . . *viri* add. S ex D^2. | 27. *sequeremur* Td, *sequemur* S, *sequentur* a. | 34. 35. *dicimus* ad. | 98. 2. *deo* Pint. et Lips. epist. quaest. 2, 3., sed cf. 19, 56. | 10. *vim aut* ad. | 18. *quibusdam* add. I coll. 2, 153. | *partibus* Sa, *in*

part. Td. | 25. *arbitratur* ad. | *nihil est.* dist. I coll. Plaut. Truc. IV, 3, 76. | 25. 26. *damno eius desertus ager* d (a *desertius agro*), *damnosius deserto agro* Sv. | 34. *qui* ad, *quis* Sv. | 99. 10. *caperet* S codd. Turn., *caret* adΘ. | 14. *metandi* d, . . *ti* a, . . *tis* S. | 15. *dicere* ad. | 19. *temper.* ad, *in temper.* Sv. | 23. *Columellae* Pint. coll. II, 2, 14. 20. consentiente Klotzio (qui praeterea coniiciebat *Co. Celsi*), *Magonis* Pint. | 27. *et* d, *at et* S (a *terreat et*). | 100. 14. *internic.* I, vid. ad 89, 2., *internec.* Sv. | 17. *pascendis*; *alioqui* S, distinctionem sustul. I coll. Hand. Tursell. I, p. 238. | 30. *oracula* d, *exoracula* a, *ex oraculo* S. | 101. 2. *Chresimus* S, *Cres.* dΘ, *Cresc.* a[1], *Cress.* a[2]. | 6. *aedile* add. S. | 14. *non impensa* d edd., sed cf. §. 38. | 15. *erunt* d edd. | 26. et 31. *fel.* Sa, vid. ad. 50, 27., *fil.* d edd. | 35. 36. *ne procidant*, *aut imbricibus* I, *ne procibus* a (DTdΘ *in e*), *declivis imbricibus* S coll. Colum. II, 2, 9. | 102. 9. *satus div.* vet. Dalec. | 24. et 25. *legumen* S, quod est semel enotatum ex Da. | 34. *contra avis et parvas* S add. ex D[2]. | *quadripedes* SDa, *quadrifide* d (T . . *file*). | 103. 2. *phoba* STurneb. Schneid., *ob fa*(*miliae*) D[1]Tad (D[2] *milio*). | 8. *crescit* Sa. | 8. 9. *redire dicunt* Sill. | 11. *nigro* Sa. | 12. 13. *phobas* S Scalig., *lobas* ad. | 26. *ut pisi*, *ubi scandant* I coll. §. 58. et 19, 69; 24, 83 et Theophr. h. pl. VIII, 3, 2. καθάπερ . . πισὸς . . . ἀναβαίνει., *ut piscandunt* d (Da . . *dum*), *ut pisorum* Sv. | 27. *nisi* Dad, *quod si non* Sv. Lacuna, quam detexit Sill., explenda est e Theophr. l. c. sic fere: *aut robigine laborant.* | *aut* ad, om. Sv. | 27. 28. *unicaulis* corruptum esse docent et quae sequuntur *unus et lupinis* et apud Theophr. l. c. ὀρθόκαυλος. Nisi nova esset vox, coll. Colum. XII, 16, 3. et Theophr. l. c. ὀρθόκαυλα, καθάπερ πυρὸς καὶ κριθή, scriberem *culmicaulis*, nam *recti caulis* nimis distat, et *muniti* alium praeberet sensum. | 28. *sed* S, *et* Tad. | 32. *multificia* ad, *multifida* S praeposito signo lacunae. | 34. *rotundum* d edd. | 104. 9. *VII.* SΘ, om. ad. | 27. *Verrius* Sa, *Varro* Td. | 36. *strangiam* sumptum est ex Theophr. d. c. pl. III, 21, 2., *istelepant* adΘ (D *stelepan* cum ras. in fine), quod ortum esse videatur e στλέγγυς, quod legitur apud Theophr. h. pl. VIII, 4, 3. | 38. *inane*, *speudian* S, *inanes. peudian* D[2](D[1] *eudia*, d *ceudia*, a *ceu.*). | 105. 11. *e* om. ad. | 12. *modii* Td (cf.

— §. 116. pag. 98—113.

infra *modios*), *modium* a (cf. §. 146.), *in modium* Sv. | *si qui* S, *siliqui* Tad. | 15. *trapad.* a. | 18. 19. *subactum* adΘ, cf. Hand. Tursell. III, p. 319, 30., ... *tu* S codd. Gelen. | 21. *non nisi* SD², *in pinis* D¹ad. | 23. *redeunt* SD, *reddunt* ad. | 24. *libram* SΘ, . . *as* ad. | 25. *in marit.* d. | 27. *Galliae* (om. *et*) d, *Gallia* (om. *et*) a, *Gallia et* S. | 33. 34. *assatum* ad. | 38 *quo* I, cf. Krueger, Gramm. d. lat. Spr. §. 391. Not. 3, 3., *quod* ad, *quam* Sv. | 106. 11. *ptis* d. | 25. *acetabulum* S vet. Dalec., *acetabulo* ad. Quum in a legatur etiam *selibra*, vide ne legendum sit *cum coriandri sel.* | 107. 2. *e* S, *et* ad. | 11. *Catonis* (i. e. ab eo nominatum) a, . . *ni* Sv. | 14. *eis* I, *esse* S (*maiores esse in alvum vires* Tad, ut verba *in alvum* videantur in margine fuisse adscripta). | 17. 18. *nigriusque* SD, *que* om. ad. | 24. 25. *serunt . Hordeum . . dicunt propterea quod* S Man. Dalec., dist. I, *propterea* (om. *quod*) ad. | 25. *fertilissimumque* d (a . . *mique*), *que* om. S. | 36. *in Aeg.* adΘ. | 108. 32. *adiciunt* I coll. §§. 66. 68., *adsciunt* STdΘ, *adsiunt* a. | 109. 12. *secunda XVIII.* SBroter. | 27. *zea* Sv e Theophr. h. pl. II, 4, 1., *ixia* adΘ. | 28. *ac* om. ad. | 110. 1. *et quod* S, *aut quod* ad. | 9. *hac* SDalec., *haec* ad. | 13. *si intentius* I, *si interiti* adΘ, *nisi intenti* Sv. | 15. *verset obiter* Sv, dist. Beckmann. | *mola* I, *molat* Sv, *molit* Beckm. | 19. *torrere* ad. | 28. *in* TdΘ, *et* a (S praeposito lacunae signo). | 111. 4. *emaciari* S vet. Dalec., *emactari* TaΘ¹ (Θ²*emacer.*), *emacrari* d edd. | 11. *bessem* S, *besen* Θ, *beses* ad. | 16. *hordeacius* Sa. | 35. *eum* S codd. Gelen., *cum* TadΘ. | *maceratum* S, . . *to* TadΘ. | 112. 10. *Galliae e* I coll. §§. 62, 68; 14, 149; al., *Galliae* (om. *e*) aΘ, *Gallie* Sd. | 11. *Hispaniae e* I coll. §. 68; 8, 130; 9, 49; 14, 30; al., *Hispaniae* (om. *e*) adΘ, *Hispani e* ST. | 14. *saluberrimamque* a, . . *ma* (om. *que*) Td. | 16. An *Veroniensi*? Vid. ad vol. II, p. 255, 34. | 18. *totus* I, *totis* Sv. | 18. 19. *planities* I, . . *tia est* Td, . . *tie* Sa. | 20. *fistulosa* Hard., cf. 17, 35., *fistulas* Dad, . . *lans* S. | 20. 21. *quoque montium* Tad, *quoque. Montium* S. | 23. *facilitatem* d. | 24. *furni* S., *fusi* TaΘ, *sucid* edd. | 30. *Leboriae* Td vet. Dal., *Laboriae* S (a *laborie*), cf. 17, 28. | 31. *Leboriae* vet. Dal., *leviora* ad, *Laboriae* Sv. | 35. *mobili, ut* SSalm. Schneid., *mobilius* Td (a *nob.*). | 113. 8. *adserendi* Strack., *adf.* Sv. | 23. *graneum* I coll. Cat. R. R. 86., *granaeum*

S unus cod. Hard., *granacum* a, *gracum* Td. | 114. 19. *est amplissima crass.* Sv, dist. Strack. coll. Theophr. h. pl. IV. 8,7. | *digiti* ex Theophr. l. c. inser. STurneb. et Schneid. | *in totum, ni* S, *intoni* Tad. | 20. *papaveri* ad, .. *ris* STurn. et Schneid. | 21. *tricenas* edd., cf. 10, 165., *tricena* ad, *triginta* SSalmas. | 22. *lata* ad, sed cf. 28, 133. | 23. *omnino decocta* Sa, sed cf. 16, 65. 137; 17, 162; 22, 154. et Theophr. l. c. 8. καὶ ἐφθὴν καὶ ὀπτήν. | 24. *Toronae* I, cf. Liv. XXXI, 45, 15., *Torone* Sv. | *Chalcidis* (coloniae?) ad edd., *Chalcidices* S, Theophr. l. c. περὶ Τορώνην τῆς Χαλκιδικῆς. | 26. *autumno vereve* I (Hard. coni. *et vere;* cf. infra: *non nisi verno tempore*), *autumno vere* TdΘ, *autem nove re* a, *autem Novembri* Sv. | 115. 9. *coeperunt* TdΘ, .. *rint* Sa. | 14. *alius* TdΘ, sed cf. §. 133. | 24. *morose legit* STd, *moros elegit* a, ut coll. 14, 28. legendum esse videatur *morose elegit.* | 30. *masculum* d edd. | 31. *modi* Sa. | 116. 4. *Amiterni* Sad, sed cf. 19, 77. | 24. *coiectum* I, *coniectum* d edd., *coactum* Sa. | 29. *area* SPint. Schneid. coll. Theophr. h. pl. VIII, 1, 3. ἀπὸ τῆς ἅλω, sed cf. §. 161. et 164. | 117. 7. *seritur* ad. | 18. *eo* add. I. | 19. *exstet* S, *existet* ad. | 118. 1. *e pabuli* S cod. Victor., *pabuli* (om. *e*) edd., *e pabulis* ad. | 2. *generaret* Strack. | 6. *boumque ciendae alvi causa* Varro R. R. I, 31, 4. | 7. *appellatum* (sc. interpretatur; cf. Varro l. c.) a, *appellat* STd. | 9. *Medis* S Isidor. Orig. XVII, 4, 9., *medicis* ad edd. | 11. *ei* S, *et* ad. | 12. *postea caule* SΘ, sed vide ne *postea* sit natum ex interpretatione verborum: *quidquid .. adsurgit*, quod est apud Dioscor. 2, 176. προσάγουσα. | 14. *Amphilochi est* I, *Amphilochus* Sv (edd. add. *fecit*, a *amphi locus*). | *confusum* TadΘ, *conposuit* SPint. | 16. *occultum* ad. | 21. *iugero* d, *iugera* a, *in iugera* S edd. | *modii* I, *modi* d, *modia* Sa. | *viceni* I, *vicena* Sa, *vicina* d. An *viceni, at cav.?* | *cavendum ne aduratur* IStrack. (edd. vett. *adurat*), *cavendum* D^2(D^1 *av.*), *movendum ne aduratur* SHard., *inmovendum ne adurat* a, *vindemia dura* Td. | 28. *sariri* S(Pint. *sarr.*), *sarri.* d, *seri* a. | 31. *aratio* T, .. *tro* d, *et aratro* a, *in aratro* SDalec. | 33. *deplere* S codd. Gelen., *replere* Tad. | 119. 5. *si* SΘ, om. D^1ad, *cum* D^2 edd. vett. | 10. *roboret* dΘ, *robur et* a. | 11. 12. *abortu* TdΘ, *abortivo* S. | 18. *cantharis* edd., ...*ridis* STad. | 33. *uruca* I, vid. ad vol. II, p. 177,

7., *urica* a (Θ.. *cae*), *erucae* Td. | 36. *orobanche* Sv, cf. Theophr. h. pl. VIII, 8, 4., .. *breche* ad. | *aera* Sv, cf. Theophr. l. c. 3., *hera* d, *herba* a (infra p. 120, 3. d *aerae*, a *here*). | 120. 1. *ateramum* adΘ, *ateramon* S. | 2. *teramum qua* I (Sv. .. *mon*), *terram umquam* a (d *numquam*). | 13. *et* TadΘ, *ante* Sv. | 16. *promittens* Td. | 17. *praecipuos* a, .. *puus* d, .. *puius* T., an: *praecipue sata adulescere?* | 18. *sartam* Tad, *satam* Θ. | 26. *et ab aliis aesum* I Strack. (*ab aliis* emend. Sill.), *tabalis* (sup. add. *i*) D, *caballis esum* Td, *tabulis aesum* aΘ, *tabulisve* SBarb. | 27. *digitillum* I (SBarb. .. *tell.*), *dicit illum* ad. | 28. *uredo* SΘ, *dulcedo.* ad edd. Strack., cf. 154. | 121. 4. *cascum* d, cf. 12, 27. | 6. 7. *quinquagesimo* STheophr. h. pl. VIII, 7, 4., *quinto decimo* adΘ. | 7. *eximia fertilitas* SD², *exilitas* D¹ad. | 7. 8. *diligentioribus verum* D¹ad, cf. §. 16., *dil. vero* SD², *verum dil.* edd. | 8. *centesimo* S Hard. e Theophr. l. c., *centesimo quinquagesimo* (emendatione praepostero loco inserta) Dad edd. vett. | 9. *aqua rigandi* SDa, *aquari gaudet* Td. | 11. *ubertas* SD, .. *tatis* ad. | 12. *tanta est* S (D *tantaē*), *tante* ad (edd. .. *tae*). | *ut seq. anno* SD², *sunt seq. anno ut* Td (D¹a om. *ut*). | 16. *est sit* ad, *est* S (Cato R. R. in orat. recta). | *rapa* SPint. add. e Cat. | 17. *raphanos* SPint., .. *nus* Da, .. *num* d edd. | 23. *edito* (om. *que*) SDa, | 24. *rudecto* SPint. Ponted. ex Cat. 34., *frutecto* TaΘ, ... *toso* d edd. | 26. *possis* S Hard., .. *sit* ad. | 34. *umidiore* S, *humido* Ursin. et Schneid. ex Varr. R. R. I, 9, 4., *humili* ad. | 122. 6. *a* I, cf. 5, 57., *et* vet. Dalec. Strack., *aut* Sad. | 8. *residit* S ex 5, 57., *resedit* ad. | 14. *graviore* S edd. vett. | 15. *degressi* TaΘ, *digressi* Sd. | 16. *hoc fit* Ta. | 16. 17. *pauci runcant pauci* ad, *pauci runcant, quod* Sv. | 27. *quaeque* Sv, *quae* ad. | 28. *inflexus* S, *infelix* Tad (a labore?). | 31. *rostra uti* ad, *rostrati uti* S. | 36. *duos .. rutulos* Richtsteig. probante Osann. Philol. 7, p. 398. | *adderent alii* ad. | 37. *plaumorati* STaΘ, *planatati* edd. vett., *planaratri* Richtsteig., *plaustraratri* Hard. | 38. An *inculta*? *non nisi ita culta* vel *ita non nisi cultrata* vel *cultro arata* Strack. | 123. 16. 17. *sationum* aΘ, *sationum tempus* S. | 18. *aras* SaΘ. | 26. *sericulam* TaΘ, *securic.* Sd. | 33. *traverso* I, cf. §. 150., *transv.* Sv. | 38. *in forum; ibi* Sv, distinct. sustul. I. | *utique* S vet. lectio Pintiani, *ubique* Tad. |

124. 4. 5. *intellegitur* Sad. | 8. *pertr a c t a versum* a. | 10. *contenta* TadΘ, *dentata* (ut §§. 173. et 186.) Sv. | 11. *operiente* S Dalec., .. *tes* T, .. *tis* ad. | 14. *soles* Td, .. *em* Sv, cf. §. 184. | 19. *Salassi* Hard., *Salsasi* ad. | 24. *vel cum* S vet. Dalec. | 27. *etiam* STd, *et scient* aΘ. An *et sitientis campos?* cf. §. 242. | 36. *incipit*, *volsis* I, *incepil*, *evolsis* S, *inmolsis* ad. | 125. 1. 2. *occatur* SΘ^2, *vocatur* aΘ^1, *runcatur* d edd. | 9. *arva* SHard., *area* d, *aream* Ta. | 10. *tractim* I, *tectum* Tad, *tantum* SPint. | 13. *et* om. S., sed idem valet atque *et omnino*. | 15. *si* ad, *etsi* S. | *provenirent priore* I, *provenire* ad, *provenire priori* Sv. | 19. *magna* TadΘ. | 34. *aquas* Tad. | 36 37. *tenera* a. | 126. 1. *saritur* Strack. | 3. *nec exiet* ad. | 9. *conpessum* a, *compensum* d. | 12. *serito* Sa. | 17. *ares* TadΘ, *inarescat* Sv. | *at* I, *aut* (nulla interpunctione praemissa) Sv. | 19. *sarias*, *tantum pulvere* I (cf. Colum. II, 16, 2. *secunda ratio est*, *antequam sarias*, *more seminantis ex aviariis pulverem stercoris per segetem spargere*), *sariat ante pulverem* Td (a *seriat*), *sariat*, *aviarii pulvere* SHard. | 20. Pro *denario* Pint. coni. *triceno die* e Colum. II, 15, 8., sed vide ne *denario ire* sit idem quod *computari*, cf. 2, 87. *ut mensura veniat ad digitos* et Vitruv. III, 1, 5. *ex manibus denarius digitorum numerus*, et ante *singulas* potius inserendum sit *singulis mensibus*. | 23. *diu* I, vid. ad vol. II. pag. 275, 25., *divo* ad. | 24. *non fuerit stercoratus* SΘ. | 31. *dispescitur* I coll. 2, 173; 5, 53., *dispergitur* Td, *dispernitur* a, *discernitur* S codd. Gelen. | *intervallata* I, *intervalla* ad, *per intervalla* Sv. | 35. *videtur inde* Td. | 38. *nec* Sa. | 127. 3. *necetur* edd., *nocetur* Sad. | 7. 8. *inhiberna*, *quae* I, *nihilque* ad, *inserotina*, *idque* Sv. | 8. *praecipere* ad. | 11. *quinta* ad, *quintam partem* Sv. | 21. 22. *quinto minus* I, *quinta minus* ad, *alii quinque non minus* Sv. | 22. *plus* d, cf. §. 198., *pluris* Sv. | *et cliv.* Td. | 23. *ut* d Strack., *aut* Sv. | 24. *defrudes* SSchneid. Klotz. | 30. *conexa* a, vid. ad 3, 4., *conn.* Sv. | 128. 1. *qua* ad. | 2. *dirigendi* TadΘ. | 5. *non* add. SHard., prob. Schneid. | 19. *Novembre* aΘ. | 27. *rusticae* ST, om. ad. | 33. 34. *adicient* ad. | 34. *intercalario* ad, .. *os* Sv. | 129. 1. *caelesti* ad, *caeli* Sv. | 6. *ne* om. ad, quod nisi interrogationis signo post *accidere* posito ferri non potest. | 8. *praepostere* ad. | *praepropere* d (a

pro pere). | 12. *papiliones* I, *papilionis* d, *passionis papilionis* a, *papilionis proventum* Sv. | 18. *convexitatis* d edd. vett. | 38. *Caesaris; maxume haec* S, dist. I. coll. 6, 49. | 130. 5. 6. *Threciam* I, vid. ad vol. I. p. 163, 24., *Threchiam* d, *Thraciam* Sv. | 20. *cardines* SPint. Schneid., *arbores* a(d *suas*), *ardores* edd. | 31. *alteruter* ST (ad .. *utri*). | 131. 2. Interciderunt haec fere: *dein augetur nox diebus XCII horis duodecim.* | 3. Strack. pro *ex eo* vult scribi *nox.* | 28. *servant quŏ* a, *servantque quoniam* S. | 29. *institor est* S codd. Torrent. Salm. | *et est* om. S. | 31. *avaritiae* S vet. Dalec. | 37. *praecellet* Sa. | 132. 6. *satus* Td, *statuus* a, *flatus* edd. | 26. *una opera* S ex §§. 254. 262. | 35. *mollitum* I, .. *ium* ad, .. *iunt* S. Man. Dal. | 133. 9. *faces* S, sed cf. 7, 45. | 19. *sentitur* G edd. | 26. 27. *ovium tegim. concinnare* I (D^2 *incinnare*), om. Sv. | 27. *ipsarum* Da, *ipsorum* Sv. | *lanas* Tad, *lañas* D, *lamnas* Sv. | 29. 30. *kalendas Mart.* SG. | 32. *idus Mart.* SG. | 33. *exortus* SDalec. G. | *et in* SG. | 33. 34. *milvos* SG, sed cf. §. 289. | 34. *observatur* G edd. | *idibus Martiis* SG. | 35. *occasus* SG. | 36. *ostendit* Sa. | *kal. April.* SG. | 134. 7. *VII.* SPint., *XI* ad. | 7. 8. *praevernat* SPint., .. *verat* T, .. *venerat* Dad. | 8. *post diem certum* I coll. §. 253., *post diem at* Dad, om. S. | 19. *sicco* (sc. die) a, *siccum* STd. | 27. 28. *occupent* S, .. *ant* ad. | 29. *autumni* ad. | 31. *seminariis, vitiaria* I coll. Cat. R. R. 40, 1., *seminaria* ad, *in seminaria, vites* S (Schneid. *seminario*). | 35. *vineam fodere incipias* SPint. Ponteder. Klotz., *vinea florere incipiat* ad. | 36. *incipias* S, .. *at* ad. | 135. 18. *significant* SG, .. *cat* ad. | 19. *kalend. Mai.* SG. | 20. *natalis habetur* SG. | 22. 23. *quod nomen* I, *quod* ad edd., om. SPint. | 25 (bis). 26. 27. *kal. Maias* SG. | 27. *et fid.* SG. | 29. et 31. *idus Maias* SG. | 34. *cum* S. | 136. 1. *quoque* Sa. | 10. *intueris* et 10. 11. *quaeris* SMan. Dalec. | 30. 31. *seritur* ad. | 36. *kal. Iunias* SG. | 37. *IIII.* SPonted., *III* ad. | 38. *idus Iunias* SG. | *Italiae* SG., *Italiae sexto et* ad. | *IIII. idus Iunias* SG. | 137. 1. *Iulias* om. ad. | 2. *kal. Iulias* SG. | 8. *cuditur* Td, *concutitur* a. | 12. *si malae* I, cf. §§. 243 et 259., *simule* a, *simul hec* d, *simul est* S. | 22. *et* Dad, *etiam* S. | 26. *ubi non sunt* Td. | 32. Videtur tale quid intercidisse: *sed aquaria cote excitata acie desecta prata protinus virent.* | 34. Strack. coniicit *latifundiis*, vel *Galliarum latius*,

undc et, sed cf. §. 296. Vide ne hic quoque nonnulla exciderint. | 36. *Italus fenisex* Td, *Italii fenum ex* a, *Itali fenisec es* S Man. Dalec. | *dextra* om. codd. Gelen. | *secat* Td, .. *ant* Sa Man. Dalec. | 138. 7. *armentariorum* I coll. 14, 62., *armentorum* Sv (a *argument.*). | 22. 23. *urbanarumque* ad. | 23. *his et in villa* D (Td *et his et*, a om. *in*), *et in his illa* Sv. | *visendis* Td (Da .. *di*), *visantur* Sv. | 27. *aut* ad, *vitem* S codd. Gelen. | 32. *palumbium* Td, .. *bum* Sa. | 34. *palumbem* T, .. *bum* Sv. | 36. *eius Assyriis IV. non. Iulias* SG. | *vero eadem die* SG. | 36. 37. *aestuosus matutino oritur* SG. | 139. 1. *ad aestum* SG, cf. §. 270., *est autem* ad. | 2. *tertio* a edd. | *non. Iulias* SG. | 3. *eadem die* SG. | 4. *Aegypto* SG, *et Aegyptiis* d (a *ex .. tis*). | 5. *post triduum* SG, *postridie* ad. | 13. *kal. Aug.* SG. | 15. *emergit* S Petav., *inmergit* Tad. | 16. *iduś Aug.* SG. | 17. *sed* STG, *ut sed* d, *sed ut* a. | 27. *civibus* Sa. | 140. 23. *cum plenilunio* SG. | *vi maiore inpelluntur* SG Man. Dal., sed cf. Colum. I, 7, 1. | 27. *haec*, *sed* I, *haec id* a, *sed* (om. *haec*) Td, om. SG. | *magnae sunt* SG. | 28. *caniculum* ad, *caliginem* (*impellent.*) G. | 32. *privatim* a edd., *primatum* STdG. | *attinent* Tad, cf. §. 287., *tenent* SG. | 35. *conplectente* I, *complectit* Td, .. *xit* a, *amplexantur* SG. | 141. 2. *centro bis* d (a *vis*), *centrum infra* SG vet. Dalec. | 4. 5. *pertinet* SG. | 7. *transmiserit* SG. | 9. *adsperserit* SG. | 19. *fructus* ad, ut videatur legendum essè aut *frugibus* aut *fructui*, cf. 17, 140 et 178. | 25. *undeviginti* Dad (G *XIX*), *XXXI.* S Petav. | 29. *DXIII* SPigh. | 37. 38. *sorbile* I, *sorbide* Tad, *sordere* SG. | 38. *velim* Tad, *velint* SG. | *exurit* SD, *exaruit* a, *exhaurit* Td. | 142. 12. *ea* I, *ea a* S coll. §. 286., *et a* Tad. | 16. *algentium* S Pint., *leg.* Tad G. | 17. *et aest.* I, *aest.* (om. *et*) Tad, *aestuantiumque* SPint. | *sed* SG. | 20. *mirari* Hard., cf. 17, 1; 34, 171., *mirabilem* Tad, ut nunc censeam esse scribendum *mirari admirabilem*, *mirabilem admirari* SG. | 22. *statos* SG, *statutos* ad. | 27. *item* SG, *idem* a, *ita* Td. | 31. *chlorionem* Td, cf. 10, 87., *orionem* a, *virionem* SG. | *solstiti die* SG. | 143. 8. *intervalli terram* S, dist. I. | *iterari* ad. | 11. *purgare* S, .. *ari* ad edd. | 12. *in* Sill., om. ad, *ad* Sv. | 19. *dereptae* ad, *dir.* Sv. | *media* Tad, sed cf. Varr. I, 50, 2. | 24. *inopiae* (om. *est*) a, *inopia* Td. | 27. *manali* Td. | 33. *seritur* ad. | 34. *eadem* S

Pint., *etiam* ad. | 144. 2. *sub strata* I, *substrata* d (a .. *acta*), *substratu* Sv. | 4. *dura sparsus* IS, *duras partus* Da (d *moriatur*, *asp.*). | 8. *raritas* T, *car.* Sad. | *operarum* Sd, sed cf. §. 28. | 9. *Conexa* a, vid. ad 3, 4., *conn.* Sv. | 9. 10. *operosi* Tad (an *operosius?*), .. *se et* S Man. Dalec. | 20. *confecto* (, *dem gedroschenen*', cf. Colum. II, 21, 5.) ad, *conferre* Sv, *conferre collecto* Sill. | 21. *praedicat* I, *praedicit* ad, *praecipit* Sv. | 29. *cicerculis* ST. | 35. *Cerinthi* S Barb. et Theophr. h. pl. VIII, 11, 7., *perinthi* d (*a .. te*). | *Euboeae* I, vid. Theophr. l. c., *Euboea* Sv. | 38. *Threcia* d, vid. ad vol. I, p. 163, 24. | 145. 1. *et in parte* add. Sill. | 9. *CCXX* S Ponted., *CXX* d edd. (a una littera ante C erasa). | 11. *pice inlitis* S vet. Dal. | 12. *alii* (om. *qui*) Sad. | 13. *inlinunt; aliqui* S vet. Dal. | 13. 14. *respergunt* S vet. Dal. | 14. *ungunt* Sa[1]. | 25. *V. kal. Septembr.* SG. | 26. *nonis Septembribus* SG. | 29. *idus Septembr.* SG. | 31. *deful.* SG Ponted., *fut.* ad edd. | 36. *kal. Octobr.* SG. | 146. 1. et 2. *kal. Octobr.* SG. | 3. 4. *V. nonas* Pint. vet. Dal. (SG add. *Octobr.*), *V. cal.* ad edd. | 4. *IIII. nonas* I, *IV. nonas Octobr.* SG, *tertio nonas* Pint. vet. Dal., *III. cal.* ad edd. | 6. *VI.* S Ponted., *III* ad edd. | 7. *XVII* S Ponted., *XVIII* G, *XVI* T, *sexto* ad edd. | 8. *kal. Novembr.* SG. | 9. 10. *nonas Novembr.* SG. | 12. *rapa*, *napos* S Pint. coll. §. 131., *panaphos raphanos* Td (a *paphanos*). | 15. *praecoquia* T. | 23. *aestiva* I, *ea* ad, *eius* Sv. | 24. *uvam* SD[2], *quam* D[1]Tad. | 27. *coepit* Sad. | 29. *ac iam* I, *acinum* Sv. | *augeri acinos.* Td, *augeri. acinos* a, *augeri. Acino* S edd. vett. | *plurumum refert* S edd. vett., cf. 2, 143; 7, 106; 17, 57; 26, 93., *plurime fert* Td, *plurimos fert* a. | 30. et 31. *culleos* a, *cul.* Sv. | 147. 2. *directo* Sill., *decreto* Sv. | 9. *uva ... despumandum* om. Da (Td inde a *nec*). | 16. 17. *segnitia aut avaritia* SD[2], *segnitia* a vet. Dalec. (D[1] *sign.*), *saevitia* Td edd. | 148. 10. *et usque* S (cum signo lacunae, nam statuit excidisse *IIII.*). | 14. *adicit* Sad. | 18. *ventorum ... scrupulosior* vulgo ad sequentia trahuntur. | 34. *praecipiemus* STd, .. *cipimus* d, .. *cepimus* Ta. | 149. 2. *hic olivae timeatur* S (Td *oleae*, D *olae*), *hic oliveti metuator* a, *hunc oliveti metator* edd. | 6. *pecudem* Sa (D .. *de*), *des* Td. | *e sole* S, *sole* Da, *a sole* d edd., om. T. An *pecus de sole?* | 9. *si* om. Sa Man. Dalec. | *duces* I, *ducet* a, *ducere* S Man. Dalec., *ducer es* edd.

(d . . *ret.*). | *nec* Sad. | 10. *clodantur* (qua voce rusticis propria morbus aliquis pecudibus proprius significetur) Sill., *clodant*' D, *do tantur* a, *clu dantur* d, *clodunt* Sv. | 14. *trav.* I, *transv.* Sv. | 32. *praecellit* (i. e. nimiam exercet vim, cf Tac. Ann. 12, 15.) a, *per cellit* Sv, *praegelat* Td. | *radicibus* Tad, . . *ces* Sv. | 150. 11. et 15. *a Graecis* Td (24. T). | 11. *aphel.* T, *ephel.* a (2, 119. ad *apel.*, RΘ *aphel.*, Senec. Natur. quaest. V, 16, 3. ed. Fickert ἀφηλιώτην). | 151. 31. *ostendunt* Tad. | 152. 31. *hae* Sa. | 34. *praestabit ac* S, . . *bitur* D, *praes agabitur* d (a . . *giab.*) | 36. *tersum* Hoff Ztschr. f. d. A.-Wiss. 1854. p. 701. coll. Fest., *densum* Sv. | 38. *fiat, pluvia aut* I (edd. om. *fiat*), *f . . iant* (cum ras.) D, *fluviant* d (a . . *ians*). | 153. 3. *una* I, *aut* ad edd., *at* S. | 4. *et undique* D, *effundit* Sa, *effundi signat* Td. | 8. *desiit* d. An: *hae . . desierunt?* | *si* d, *si in* a, *sin* S. | 11. *circulus nubis* d, *circuli nubis* S, *circulis novis* a, *circuli novi* edd. | 15. *fulget, pluviae* Sa, *fulgura* T (d . . *ora*). | *aut hiem.* I, *abhiem.* Td (a *abhiemavit*), *et hiem.* Sv. | 17. *fulgurabit* d edd., . . *vit* Sa. | 19. *fulgurabit* I, . . *avit* Sd, . . *rant* a, . . *raverit* edd. | 24. *adpropinquantes* S Man. Dalec., . . *tis* a, . . *te* (*sole*) T (d edd. om. *que*). | 36. *promittunt* d edd. | 154. 3. *aeneo* I coll. 29, 35., *aeone* D (Td *eo.*), *aerone* Sill., *eo* Sa. | 4. *contectus* S Sabell., *contentus* ad. | 7. *tranquillo* T. | 8. *cursitabit* S Pint., *cursu stabit* Tad (edd. *a cursu*). | *murmurabitve* S (Pint. . . *veritve*), . . *rabit* a¹(a² . . *avit*), . . *ravit ut* D (Td . . *averit*). | 9. *idem* Sa, *id* Td. | *hieme* S, . . *mem* Tad. | 13. *flatum* d, . . *tu* Sa (Hard. *infl.*). | 22. *iidem* I, *id est* a, *item* d, om. Sv. | 27. *gaviae* S Pint., *caviae* Ta (d . . *ia*), om. edd. | 37. Videtur excidisse *et latitantes*. | 155. 6. *apes abscond.* S coll. Theophr. περὶ σημ. I, 22., 3, 9., Aristot. h. an. 9, 40., sed cf. 8, 133; 11, 13., *abscond.* (om. *apes*) v.

Lib. XVIIII. pag. 155. lin. 31. *aliquos* SD²d. | 156. 3. *septumo* I, . . *ma* Sv. | *Balbillus* S Lips. Letronn., *Bab.* acdP. | *sexto* P, . . *ta* Sv. | 5. *nono* edd., *nona* Sacd. | 10. *procellasve* Td, . . . *llas ut* c, . . *llas* Sa, . . *llas que* edd. codd. Gron. | 12. *vix* add. I. | *antemn.* acd (2, 101 SRad; 16, 195 Sa), *antenn.* Sv (7, 209 S). | 16. *citro* SP (2, 104 Rad; 35, 161 BRVd), *citroque* acd (13, 106 S nulla discrepantia). | 17. *tolli* Tacd, *sublata* SP. | *necti* acd, *nexum* S (P . . *u*). | 18. *fractum* STdP,

pretium ac (an *pressum?*). | *coactum iniuria naturae* Sv, dist. I, *naturae* om. acd. | 19. *est* I (Strack. *ad summam audaciam est pervenire*), *et* Sacd. Lacunam indicavit S., quam sic fere censeo explendam esse: *per vehiculum tale ad longinquas terras pervenire.* | 31. *itane et* Sv, dist. I, cf. Hand. Tursell. III, p. 495. | 157. 2. *ratione* Tcd. | *Aliana* STurneb. Adv. 10, 20., *aliena* Tacd, *aeliana* P. | 4. et 6. *cretov.* acd (6. *retiis vinis* P.) | 7. *qui* S, *que* D, *aeque* acd. | 10. *Et* a edd., *sed* S (P add. *in*), *Et ab his* (i. e. post haec) Td (c *ad* om. *his*). | 12. *mirabilis* S (P om. *ibi*). | 13. *non* Tcd, *nam* Sa vet. Dal. (Hand. Tursell. II, p. 302. coni. *iam*). | 14. *Callaeciae* S ex Bamb. ad 36, 26; sed cf. 4, 112., *Galliciae* DT (acdΘ . . *itiae*). | 18. 19. *et Tuscae vel* I coll. Grat. Cyneg. 36., *et asceve* Td, *et aetas ceve* a, *aetas ceu* (c. ras.) D, *saetas ceu per* S. | 21. *que acd.* | 25. *Lindi* S Pint. (P *civitas est lindos in rhodi insula*), *tendi* Tacd, *ostendi* edd. | 26. *se expertum nuperrime* I coll. 14, 54., *se nuperrime expertum* SP, *se exemplum nuper romae* c (Td om. *se*, a *per se exempl.*, Θ *per exempl.*) | 26. 27. *prodit* SP. | 34. *generata neticum* P, . . *ta enitium* a, . . *ta inicum* c, . . *tainichium* d. | *ac* d edd., *ad* ac, om. SP. | 37. *xilon* d, *filon* ac. | *xylena* a. | 158. 1. *molliora* S Salm., . . *ore* acd. | *pexioraveS*, *pex sorave* D, *pix sora* D[1](acd *fora*). | 3. *et othon.* SP. | *othoninum* S (P . . *neinum*), *othominum* d, *ut hominum* c, *ut homines* a. | 4. *Asia vero* SP. | 5. *Aeth. autem* SP. | 6. *e cuc.* SP. | 7. *genitis* SP, *genistis* acd. | 15. *post deinde* acd. | 21. *hamis* S Barb., *aenis* acΘ, *enis* Td. An *taeniis* (dentium ut 3, 4. scopulorum)? | 23. 26. *mollitia. Linumque . . decorum est. Cortices . . . carminari. Iterum* Sv, transpos. I. | 26. *silici* DTcd, *in silice* Sa. | 37. *asbestinon* S, *ac vectinon* (i. e. ACBECTINON) P, *avestinum* acd. | 159. 2. *in* om. SP. | 4. 5. *villis* acdΘ. | 6. *spondi* d, *pondi* ac. | 8. 9. *ut . . acciperet* SP, *et . . acciper e* acd. | 12. *versicoloria* acd (P *navigantis versicoloribus vellis*), . . *rias* Θ, . . *ri has* S. | 20. *munere* S Barb., . . *ri* acd. | 23. *a. d. . . kalend.* S. | 26. *iere* Td, *terrae* D[1]ac, *feret* D[2], *stetere* I. | 29. *e* I, *et* acd, *ei* S. | 30. *thoraceis* acd. | 33. *sparta* Sv. | 160. 6. *evellitur* Sa. | *manu* deleri vult Sill., sed iungas cum verbo *vellitur.* | 16. *sed* S, *et* acd. | 26. *philura* S, sed cf. M ad 13, 74. | 31. *mapilia* d (T *mapal.*). | 32. *conficiant* acΘ, an *confiant*? cf. 16, 248; 31, 83.

36. *CCCXC* SHard., *CCCCXC* acd, *CCCL* P. | 37. *adparet* S (P *app.*), *appellaret* acd. | *id temporis* S (P *it*), *id temporis spatium* acd. | 161. 4. *nullis* SP, *nullisque* acd. | *nexa* SP, sed cf. §. 99. | 5. *rimas sentiente* Td (c *entgente*), cf. 8, 68; 12, 28., *rima ingente* a, *rimas agente* Sv (Sill. *rimam*). | 17. *Carthagini* S (P *Karth.*), sed vid. not. ad 35, 49. in collat. cod. Bamb.) | 24. *trecia* c, *threcea* d, *Thracia* SvP, vid. ad vol. I, p. 163, 24. | 38. *repens.* SP, *pens.* acd. | 162. 6. *sternutante* a, *sternuente* Tcd (SP add. *crebrius*). | 13. *MD* STdP, *CXID* d, *CXI* ac. | 15. *erga* SacΘ, *circa* d. | 21. *ac* Td, cf. Theophr. h. pl. VI, 3, 1., *aut* acΘ. | 22. *verno* S e Theophr., *vero* acΘ, *vere* Td. | 25. *assoque elixo* acdΘ (S *et elixo*), dist. I; an delendum est *elixo*? cf. Theophr. h. pl. VI, 3, 1. et Salmas. Exerc. p. 251 a B. | 26. 27. *utili his* (corporibus) *omnibus* (diebus) I (cf. supra *XL primis diebus*), *vitia his omnibus* Sa, (*purgant*) *eum his omnibus* c, *vitiis omnibus* d. Theophrasti verba *πάντα τρόπον ἀγαθόν* videantur flagitare ut legatur *utili viis omnibus*, vel simile quid. | 29. *ad mercis adulteria* cum antecedentibus iunxit S. | 30. *coiectum* P, *coni.* Sv. | 32. *colos* ScΘ, *color* ad. | 35. *magydarim* d (*a magid.*), .. *rem* c, .. *rin* S (P infra *MAΔTPAΔIN*). | 163. 4. *mygdaris* acd. | 7. 8. *quod laserpicium vocant* SP. | 10. *frangatur* SΘP (c *confrang.*), *frangitur* ad. | *intus candido* SP. | *tral.* P, *transl.* Sv. | 10. 11. *quae aqua* I, *aquequae* D (c .. *qùe*), *aque* d, *aqua* a edd., *quaeque* SP. | 11. *saliva celerrime* SP. | *liquescit* a edd. | 16. 17. *et caule* acdΘ. | 18. *rubrum est. rubia* I, *rubia est* TacdΘ, *rubrum est* SBarb., *viride, tum rubrum, postremo nigrum est. Rubia* Sill. e Diosc. 3, 150. | 25. *unguentis* Sa, .. *ti* Tc (d in ras.). | 26. *struthion* SBarb., *strutia* acd. | 27. *spinosae* I coll. 21, 94., .. *sa et* Sv. | 33. *Syrus* I (P *sive assyria ereagin syriis*, Sill. *sive illos Semiramis Assyriae regina sive alius rex Syrus fecit.*), *Cyrus* Sv. | 164. 9. *Phasi* cd, .. *sin* T, .. *sidem* Sa, sed cf. 6, 3; 8, 120; 25, 157; 26, 43. | 11. *Numidiam atque* S codd. Gelen., .. *dia que* ac, .. *dia aqua ea* d^1 (d^2 *aquae*, om. *ea*). | 19. *medulla* d, .. *am* Sac. | 25. *capiat?* I, *capiat.* Sv. | 26. *horrudas* a (d *horrid.*). | 27. *ternos* cd, .. *nis* Sa. | 35. *diviti* S (ut *pascitur* idem valeat quod *altilis est*, cf. §. 54 et 28, 133., *divitia* TacdΘ. | 37. *mos* Pint., *lex* Strack. (Sill.: *ae-*

quabit eo s pecunia), sed referas verbum *aequabit* ad subiectum *herba.* | 165. 2. *huius conpertumque* S , dist. I. | 4. *his* Sill., *quibus* vel *iis quibus* Strack., *is* Sv. | 5. *die* acd (cf. 18, 25. *a certissimo die*, *dio* Sv. | 10. *esse* edd. vett., *esse. Sed* Hard., *et* acd, *ei* (sc. familiae) S. | 12. *gari* ad edd., *ganari* c, *carnari* S. | 13. *quae* Strack., *quia* Sv. | 14. *expeditae* et *paratae* Strack. | 30. 31. *rigatos* Sd Salm., .. *to* a, .. *tus* c. | 166. 1. 2. *cartilagine* .. *cartilagine* I (acd *carnea utroque*), *cortice*, *alia cute*, *alia cartilagine*, *alia carne*, Sv. | 7. *et carne* ... *cartilagine* add. S ex P. | 12. *baculorumque* TacdΘ, *baculorum quoque* S. | *praebere* acd, .. *entis* S (.. *tes* P vet. Dalec.) | *Exemplo est* S, *exemplo. sed* acd, *est* (om. *exemplo*) P. | *arbore* acd. | *malve* P, .. *va* Sv, cf. 13, 91. *arbor citri.* | 13. *Mauret.* SP, *Maurit.* acd. | *oppido.* acd. | 24. *olitor ibus* a d (P *olitor*), .. *oris* c, .. *oriis* S. | 34. *contra* .. *refugiunt* pro parenthesi habet S, om. Hard. | *aut* acd, *ac* SP. | 35. *vel si pendeant* Sd (a *pened.*, c .. *deat*), *versi pendent* Man. Dal. | *curvantur intorquenturque* SP, *curvanturque* acdΘ, *pandantur curvanturque* Dalec., cf. 16, 189. 219. 223. | 36. *deprehenditur* acd, .. *das* SP. | *a* om. SP verbis *quatt. digit. intervallo* iunctis cum antecedentibus. | 38. *fistulam* SP, .. *la* acd. | 167. 1. *demisso* SP, *dim.* acd. | 14. 15. *quae* legitur post *nomine* in acd. | 22. 23. *per parietum* S, *per artetum* d (acΘ .. *cum*), *parietum* (om. *per*) Barb. | 26. *quod* edd., *quo* Sacd, an *quoniam?* | 29. *coiecta* I, vid. ad p. 162, 30., *coni.* Sv. | 35. *baln.* SacdP. | 38. *cibus saluber ac levis* ST (cd *lenis*), *saluber hac lenis* (om. *cibus*) P, *cibos salubres ac lenes* a, *cibo* (al. *cibos*) *salubres ac leves* vet. Dal. | *ex his tamen* STd, *existimant* ac (vet. Dal. .. *mantur*), *sed sexis* P. | 168. 1. *non* adP, om. Sc. | 3. *dictis*, *atquae* S(P *adque*). | 6. *et gratiores* TacΘ (d *crass.*), *eo gratiores* edd. Videtur excidisse *eo leviores*, vel simile quid. | 10. *et rust.* SΘ. | 21. *condiend.* SP, *condend.* TacdΘ. | 27. *Threcium* I, vid. ad 161, 24., *threitum* a, *thracitum* d (c *trac.*). | 28. *boeotium* acd. | 33. *Nursinis* Sd, *arsis* a, *Marsis* Man. Dal. | 37. *est* om. cd. | 169. 2. *ipse* TdΘ, om. Sv. | 4. *feritatem* acd. | *semine* acdΘ, *e sem.* Sv, *a sem.* Hard. e codd. | 14. *tral.* I, vid. ad 163, 10., *transl.* Sv. | 19. *agrion* S Diosc. 2, 138., *cherain* ac (Θ *cheram*, Td *ceram*), an *cherian*, i. e. χηρείαν? | 170. 2.

ieiunos SP. | 4. *pthiriasim* d (D . *ithir.*, cum ras., c *hithir.*), *ithiriasin* a, *φθειρίασιν* S(P *ΦΤ.*) coll. Plin. Valer. 4, 1., *phthisin* edd. | 8. *dedicar.* S (P *dedicatur*), *ducer.* ac*Θ*. | 9. *ex pl.* SP. | 11. *rapa* SP. | 15. *cum viti* S (P *tumultum*). | 17. *sapori* acd. | 18. *agrestis* ac. | 18. 19. *alterum graeciae seritur* (om. *staph. Graece dicitur*) Td (ac *graece*, sed cf. 25, 112). | 29. *a* acd, *e Θ*, *ex* SP. | 171. 12. *hinc* Sa, *hic* cd. | 17. *est* om. SP. | 28. *opitiona*, *cyica*, *leucoion* S ex Theophr. h. pl. VII, 13, 9., *pytyon acocoygian* a, *pytion cocoygiā* c, *pythion ac ocoygiam* d, ut videatur fuisse *opitiona*, *coccygian.* | 29. *aegilipa* S, *aegylipas* c (d *egili.*), *aegy lippa* (cum ras.) a. | *sisyrinchion* S ex Theophr., *sisyrichion* acd. | 30. *minui ac* S, *min ut hac* c (a *minus ut*), *minuta* d. | 36. *inprobantur* SP. | 36. 37. *longos ac parvos* D (a *et parv.*, d *e parvis*), *longi ac parvi* SP. | 172. 2. *sed in* STP, *sed in in* d, *sed et in* ac*Θ*. | 12. *bitum* ad (c *bitt.*) | 13. *caepe* acd, sed cf. §. 101. | 15. *spalax* S ex codd. Theophr. h. pl. I, 6, 11., *calax* ac (d *gal.*). | *perdicium* STheophr., *pedia tum* acd. | *confertim* SBod. ad Theophrast. h. pl. VII, 3, 1., *cum fraxino* acd, quod favet scripturae *confarctim.* | 16. *abrotonum* ac (d . . *tan.*). | 27. 28. Fort. *pinguitudinis rarae in cartilagine*, cf. 35, 67. | 29. *conduntur* ad. | 33. *semen* SD, *semet* acd. | 36. *tum* S, *cum* acd, *tunc* edd. | 174. 1. *odit et* S, dist. I. Strack. coniicit *oderit*, *tamen . . constat laudatissimum . . . . Ariciae esse.* | 4. 5. *flavidioris* S Dalec., *favid.* Tcd, *savid.* *Θ*, *suavid.* a. | 11. *sperantur* D[1]acd, *spernantur* SD[2], sed cf. infra *separatim vestitis.* | *in* om. acd. | 18. *antiscordon* acd (P *CKOΔPON*). | 20. *increscit* SP, . . *cat* acd. | 22. *IIII* S Man. Dalec. Schneid., om. acd. | 23. *eruperint* Scd. | 175. 7. 8. *commorere* Sc*Θ*, . . *vere* Tad. | 8. *et quod* SDc*Θ*. | 9. *odore simili* Dal., *odor est mili* ac, *odore mili* S (Td . . *lii*). | 12. *lactucaque* acd*Θ* (D *quae*). | *cucurbita* S, . . *tas* P, . . *tae* acd. | 13. *betae* SP. | 19. *recentia* SP, . . *tiora* a, . . *tius* cd. | 23. *gignit* a P, . . *itur* STd, . . *unt* c. | *et* SP, om. ac, *in* d. | 33. *et pr.* SdP. | 33. 34. *serendum* acd, *serere* SP. | 34. *ut* SP, om. acd. | 35. *ad cacuminum qui serunt precantur* ad (c *cauminum*), *precantibus* (reliquis omissis) SP. | 36. *ideo* D[2], *id forsicia* D[1] (a *forsiciam*, c *forsitiā*, d *fossitiam*), quae orta sunt e sequenti verbo *siccantur.* | 176. 1. *apium* S

Bod. ex Theophr. h. pl. VII, 3, 4., *allium* acd. | 3. *et semine* Td, *semine* (om. *et*) Sv. | 6. *radices* S Pint., .. *cem* acd. | *seminiferorum* I, *minimiferorum* a²cd (a¹ .. *mef.*), *anniferorum* S Barb. ex Theophr. VII, 2, 1. | 6. 7. *relincuntur* S (P .. *quuntur*), .. *quunt ut* acd. | 8. 9. *capitata* S Pint., *capita* acd. | 14. *in aestatem* Sd vet. Dal. (Theophr. h. pl. VII, 2, 5. ἄχρι θέρους), .. *áte* acd. | 17. *usque* ac. | 19. *autem* SadP, om. c. | *mente* add. Sill. ex P, sed cf. 21, 38. | 23. 24. *heliosel.* omnia exemplaria habent, sed 20, 117. *heleosel.*, Graece ἑλειοσέλ. | 33. *colore et tempore* S codd. Gelen., *coloris et temporis* d (ac *tempori*). | 177. 1. *intubis* acd, cf. §. 129., .. *bi* Sv. | *similis* Sd, .. *les* ac. | 2. *picridia* acd, *pigricia* P. | 3. *albae* S Salm. P, *atrae* acd. | 4. *soporiferi* ac, .. *re* d, .. *ra* SP. | *somnum* SP, .. *ium* acd. | 4. 5. *credantur* SP. | 6. *lactucis nomen a lacte* I (c *aiecte*, d *aiectae*, Ta *adiectae*), *a lacte lactucae dictae* P, *lactucae iis lactis nomine dictae* S. | 9. *refrigeranda e veneri est* SP. | 13. *C. Aemili* S C. F. Hermann. (schol. Cruqu. ad Horat. epp. I, 15, 3. *curante Aemilio*), *cam eli* TdΘ (ac .. *lii*). | *nimia eum necaret* I, *nimiae omne caret* Thuan. (Tacd *minime*, Θ *omni*), *nimia eam negaret* S Hard. (P *ei abneg.*). | 21. *ii pat.* S (c Pint. om. *ii*), *impat.* TadP. | 34. *excreverint* cd. | 178. 8. *lentibus* S, .. *tis* acd, .. *te* edd. | 27. *facit* acd, *facit tria: unum* Sv. | 28. *appiacam* cdΘ, *apian.* a. | 38 — 179. 2. *altera .. pariat* add. S ex marg. D. | 3. *siccior* (om. *si*) acd. | 9. *squame* Sa (c *quare*), *sequaris* Tcd. | *e terra* d. | *dolentes* a. | 13. *sessile* cd. | 14. *quam* edd., *q̃m* d, *quō* c, *quoniam* T, *quo* Sa. | 17. 18. *sed teneritas* Sd, *se deteritas*. ac, unde Sill. *sed aeternitas*. | 18. *ci* I, *si* Sv, *sed* Dalec., *et si* Sill. | 28. *frigora* Sd², *figura* d¹(ac .. *ram*). | 25. 26. *trizianum* cd (a *trioz.*) | 28. *nec nisi* cd; an *sed*? | 29. *nocet* acd. | 30. *excedentibus* Sill., *excell.* Sv, Strack. coni.: *habitu excell.* | 180. 3. *in* S, *et in* ad, *et* c. | 5. *divi Iuli triumpho* S (P *tivi*), *trium foliorum divi Julii* acd. | 9. *in* om. acd. | 10. *in* om. acd. | 11. *eas* acd. | *arundine is* acd. | 21. *viro curam* om. Tacd. | 35. 36. *VIII aut VIIII* S ex Cat. 161, 3. | 181. 8. *MINON* P, *orminum* acd. | *ΔΥΑΚΑΝΘΟΝ* P, *myacantum* acd. | 15. *areis* SSalm., *eis* TacdΘ. | 17. *serunt duobus modis* I, *ergo duob. mod.* acd, *ergo duob. mod. serunt* Sv. | 20. *condiuntur* SP,

.. *duntur* acd. | 37. *urucis* Sd, *erucis* ac, vid. ad vol. II, p. 177, 7. | *ei et* S, *et et* c, *et* ad, *ei* P. | 38. *mulsum* SP, *multum* d, *mustum* ac. | 182. 2. *ei* Sd, *et* ac. | 3. *et* om. Sd. | 5. *serit et* S, *seri et* ac, *seritur et* d. | *ipsa* Scd, .. *sā* a. | 7. *arescit* STacd, *crescit* edd. | 16. *non* add. Hard. ex Colum. XI, 3, 37., om. acd. | 19. 20. *alioqui* a (d .. *quin*), *alio* (om. *qui* cum seqq.) c, *ante* SP. | 20. *veteres* om. SP. | *nomen* SP, om. ad. | 20. 21. *declinaverunt* (add. *nunc autem coepit dici HΔΥΟΜΜΟΝ.*) SP, .. *rant* acd. | 25. *omnium aquae* I, *omnia quae* acd, *omnium* Sv. | 30. *stomachi* acd, *stomachi prodest* Sv. | 30. 31. *alioquin* d. | 31. *huic* edd., *hoc* STacd. | *Aegyptium* acd edd., .. *tio* ST. | 34. *cautis* acd. | 35. 36. et 36. 37. *murr.* SP, *myrrh.* acd. | 183. 1. *autumnum* Sacd, cf. 21, 25 et 55., *autumni* edd. vett. Lacunam hic esse statuit Sill., Strack. coni. *hippicum* pro *quippe cum.* | 2. *cappari* S codd. Hard. (cf. infra (5) *familiarissimum*), .. *ris* acd. | 2. 3. *cauta* acd. | 13. *etiam* Tcd, om. a, *iam* S vet. cod. Salm., *nec minus iam* (i. e. *et iam*) P. | 16. *culnila* P, *cunicula* acd. | 18. *aemula* SP, .. *lo* acd. | 21. *lepidum* ad (c *lap.*). | 22. *fructificavit* ac (d .. *verit*). 25. *lauri* ST, .. *ribus* acd, .. *rinis* edd. | 27. *Git* S e codd. ad l. 35. et ind. lib. 20. (71), *gyt* P, *gip* ac, *gyp* d. | *anesum* SP, *annesum* ac (d .. *sium*). | *anetum* SP, *aneth.* acd. | 28. *sacopenium quo laser adulteratur* SP ex §. 40. | 31. *porcillaca* S, cf. 13, 120., *portilaca* acd. | 184. 8. *autumni* acd, cf. §. 156., .. *nali* SP. | 9. *cerefolium* P, *caerepollum* acd. | 10. *igneique* S (edd. om. *que*), *ignique* cP, *igneque* ad. | 21. *Threcii* (sc. montes) I, *Threci* d, vid. ad vol. I, p. 136, 24., *in Thracia* Sv. | 185. 5. *senectute degenerat* IS, *senec degenerat lute* a (cd .. *rati uti*), *senecta degen.* edd. codd. Gelen. | 6. *in zmintham* d (c *zonnintam*), om. a, *in mentam* SConstantin. ad Theophr. h. pl. II, 4, 1., *in menta* codd. Barb., *in calamintham* edd. vett. | 8. *a limodoro* I (Hard. *ab lim.*) e Theophr. h. pl. VIII, 8, 5. et de c. pl. V, 15, 5., *ab imo dorso* acd codd. Barb. (T *uno*), *ab haemodoro* S ex cod. Urbin. Theophr. h. pl. VIII, 8, 5. | 12. *pulices* S Bochart., Schneid. ad Colum. XI, 8, 60., Theophr. h. pl. VII, 5, 4., *cul.* acdP. | 12. 13. *urucae* Scd^2, *uri* a, *eru.* d^{1}P, vid. ad vol. II, p. 177, 7. | 22. *ervi aliquid* S coll. Theophr. h. pl. VII, 5, 4., Geopon. XII, 7, 1., Pallad. I, 35, 8.

erutaliquid P, *rivi aliquis* d (c *sui*, a *si*). | 23. *urucas* cd² (P *rucas* supr. scr. *u*), *uricas* a, *erucas* d, vid. ad 12. | 24. *enatae sint* Td (ac *anat.*), *enata est* SP. | *vel* SP, *et* edd., om. acd. | 25. *anzoum* d (ac . . *ang.*), ἀείζωον S (P *ati. AIZΩN.*) | 27. *necari* SP vet. Dal., *nec at* Td, *nec* ac. | 27. 28. *urucas* Sacd², *erucas* d¹P. | 29. *urucas* Scd, *urycas* a, *erucas* P, vid. ad 12. | *fluviaticum* SP. | 31. *esse* om. SP. | 186. 7. *ilices* acdΘ, an *inlices?* | 19. *rumix* SP. | *nasciturque fortissimum* d edd. (ac *nascunturq.*), *omnium fortissimum quae seruntur* S (P *servantur*). | 20. *traduntur* SdP (c . . *untur*), *traditur* a codd. Gelen. | 21. *aquam* acd, *aqua* P, *aquas* S. | *sucus* SP, *usus* acd. | 29. *in pomis* SP. | 31. *thymi* SSalm., *tumi* Tcd, *tami* aΘ. | 32. *e* om. P. | 33. 34. *aliquando . . . et circulis tantum* acd (Salm. e Theophr. c. pl. VI, 10, 1. emend. *cicerculis*), *nisi in circulis*, *sed extrinsecus quasi pulvis insidet* S (P *cicerulis* et *insitet*). | 38. *zmyrnium* SPint., *smyrna* P, *myrrha* acd. | 187. 1. *semine* om. SP. | 4. *zmyrneum* acd. | 9. *in vino* SP.

Lib. XX. pag. 187. lin. 35. *ne id* TdΘ. | 188. 1. *et antipathiam* add. S Pint. ex 37, 59. | 5. 6. *adamanta* S, *adamantarum* T (ad Θ . . *matarum*). | 10. *non multo* P. | 15. *conditur* I, *conciditur* ac, *conspergitur* Sv. | 22. *quaeque* TadΘ, *quae* (om. *que*) Sv. | 23. *foliorum autem* (*om. et*) SP. | 37. 38. *de in Cyrenis* (om. *alii*) SP. | 38. *cui* Td. | 189. 1. *semina* I, semen Sv. | 2. *caudae reflexa* I (S . . *xum*), *gaudere flexus* P, *cauda replexu* adΘ. | *candida* ad, *candidum* S (P . . *tum*). | 3. *etiam ab* a (d *ob*), *etiam ab eo* edd. | *efficacissimo* Sa, . . *mum* d (P *efficacissimum est et semen et laterum*). | 4. *ad* (om. *et*) SP. | *utroque* Td, *utrique* S (P . . *īque*), *uterum* (*purgandum* et *alvosque*) a edd. | 5. *alvom modus* (puncto ante *ad* posito) S. | *a* SP. | 7. *aut oleo* SP. | 10. *articularibus* SP, . . *uli* Tad, . . *culis* d. | 11. *in acetum* ad, cf. §. 228., *in aceto* SvP. | *inliniunt* ad. | 12. dolores SP, . . *re* a, . . *ri* d edd. | 13. *tumores* S codd. Gelen. (edd. *et tum.*), *umores* a (d *hum.*). | 15. *coiectum* I, vid. ad 162, 30., *coni.* Sv. | 17. *sativis cucumeribus* SP. | 20. *phreneticis* I (Bamb. 32, 28, et 36, 56., Sv infra §§. 52, 87. alias), *phrenit.* Sv. | 23. *renium* Sa, . . *num* d edd. | 24. *infunditur ei* ad. | 25. *Qui pepones* Td, *Pepones qui* Sv, *pepones* (om. *qui*)

a. | 28. *ceria* SP Plin. Valer. 3, 22., *cerea* ad. | 29. *in* ad, *et in* Sv. | *farina* ad. | 30. *quingentos* Sa, *MD* Td. | 37. *animi refovet* SP (vet. Dal. *revocat*). | *et aceto ac* SP. | 190. 2. *intus inanis* SP. | 5. *plena semine* SP. | 6. *quam herbacea* STd, *quam de eius medicina e herbacea* a (edd. *quando eius sunt*). | 8. *renium* Sa, .. *num* d edd. | 9. 10. *tutissimo* TΘ, .. *mi* ad. | 10. 11. *ex farinae* Td. | 12. *VII* S, *ut* a, *vitii* d, *utiliter* (*semina eius*) codd. Gelen., edd. vett. | 13. *ac sale* Sa. | 16. 17. *in linteo adalligata* SP. | 17. *febribus* ad[1], *febribus mederi* Td, *febribus, sanare* edd., *febr. liberare* S ex P; fortasse legendum est: *adalligata in linteo liberare febribus.* | 18. *derasae* SP. | 25. *recens* TadΘ, om. P (Plin. Valer. 4, 6. *viridis*), *recentis* (*podagras*) S. | 26. 27. *vel iisdem strigmentis* S, *velisdem stricmentis* P, *velis de strigmentis* d (T *vel his*, a *destringentis*). | 38. *ea abdicavit in* Sa, *abdicavit ea a* T, *abdicavit ab ea* d. | 191. 3. *prodesse* S codd. Gelen., *prodest* TadΘ. | 5. *papaver* ad, cf. §. 188., .. *veris* Sv, ut 19, 168. al. | 10. *flore aneti* S coll. Plin. Valer. 4, 33., Dioscor. 4, 122., *floreant et* ad, *florentis* edd. | 13. *aquae calidae* S. Plin. Valer., *aqua calida e* a edd. (d om. *e*). | 15. *butinada* d (a *put.*), sed cf. Diosc. 2, 136. | 18. 19. *laudatissimum* d (a om. *in Arc. quumquam* et ordine in seqq. turbato). | 20. *aestuosus* T, *aestiv.* ad. | *marmoraciam* Td (a .. *rician*), sed cf. 19, 82. | 28. 29. *adligato raphano* I, *alligaraphano* d, *illagarapona* a, (*conmanducatum*) *ad lagonoponon* S Barb. | 30. *phlegmoni* S codd. Gelen., *flagmini* a, *flemini* d. | 34. *cerastis* SPint., *cer atis* P, *ceteraseis* Tad. | *scorp.* Tad, *et scorp.* SP. | *adversantur* SP, .. *satur* ad edd. | 35. *tractaveris* SP. | 37. *aeque* a edd. | *Nicander* SaP, *Menander* Td, vid. Sill. | 37. 38. *et* .. *tauri* SP, om. ad edd. | 192. 1. *Cilleus* adΘ. | 3. *sumpti* S codd. Gelen., *exsumpti* ad. | 4. *et comil. et melanch.* SP, om. ad edd. | 5. *Prexag.* a. | 7. *in luto* S Man. Dalec., *in luto illitos* ad edd. | 8. *aut melle* S (P *autem*). | 9. *iidem* S, *idem* P, *item* ad edd. | *eorum suco polo* S. | 10. *enterocelicis* S (P *coel.*), .. *celis* ad edd. | 13. *perfric.* SP. | 14. 15. *cicatrices* SP. | 21. *Ad aur. gravitatem* SP. | 24. *cartilagini* Ta (d cum ras.), .. *ginis et* S. | 26. *apium* S (P *app.*), *apum* ad. | 193. 2. *Dieuces* a, *diduces* d. | 17. *venitque* I, *unde venit* S, *undique* ad. | 25.

Opion Sd, *Opinion* aΘ, *Ophion* scribi vult Brunn. de auctor. indicibus Plin. p. 36. coll. ind. XXI. *Ophione* T, ind. XX. *Ophlone* RTa, *Ophlo* d. | 29. *inutile* Sill., *utile* Sv. | 34. *sed* om. Td. | 194. 2. *lingularum* d, cf. 26, 119., *lig.* a, *linguar.* STΘ. | 8. *sil* I, *sit* a, *sic* Td, om. S codd. Gelen. | 17. *somnum* SPlin. Valer. 4., 26, .. *nium* adΘ. | 23. *ulcera* SP edd. vett., *vulnera* TadΘ. | 31. *cremantes* Td. | 32. *ipsasque* S codd. Gelen. (Man. Dalec. *quoque*), *inipsas quoque* a, *in ipsaque* Td. | 33. *utilis* S (a .. *les*), *inutiles* d vet. Dal. | 37. *utilis* (om. *esse*) S, *utile esse* adΘ. | 195. 2. *eadem* SadΘ, an *eodem* (sc. *suco*)? | 3. *sparsa* I coll. 18, 300., *pisa* ad, *pista* Sv, corruptelam notavit Sill. | 5. *in* ad, om. S codd. Gelen. P, sed cf. 11, 223. | 7. *mulieris* SP ut §. 45., sed cf. §. 61. | 9. *vari* S., *varia* P, *sani* ad, om. edd. | 13. 14. *aliorumque venenatorum, aurium vero* SP, *aliorum vero* dΘ (a om. *vero*), *aurium vero* edd., cf. Diosc. 2, 178. | 17. *ictum* S (P .. *tu*, edd. .. *tus*), *potum* ad. | 18. *dolorem* SP. | 19. *et dest.* SP. | 20. *ipsa* S. | 21. *renium* S, vid. ad 190, 8., al., *renum* ad edd. | 22. *editur* Td. | 33. *omniaque arteriae* SP, *et arteric* ad (T .. *arum*). | 36. *et veneri* SP. | 196. 3. *bestias, contra* I, *bestias* (om. *contra*) ad, *contra* (om. *atque* ... *bestias*) P, *contra bestiarum* S. | 4. *potum* SP. | *illitu* d, *inliri* a, *inlitus* P, *inlitum* S. | 5. 6. *araneos et mures* Tad. | 7. *pardalianchis* ad. | 11. *suffitu* (om. *et*) P. | 27. *pisi* SP, *phthisi* d (a *thysia in* om. *ant.*). | 29. *taenias* S, *tineas* ad edd. | 31. *inlinitur* SP, *inlinetum* a, *illitum* d edd. | *dein* T, *deinde* a, om. d, *dehinc* SP. | 33. *potum* ad. | 36. *sulpure* P, *sulph.* Sv. | 197. 1. *autem aut* SP. | 3. *cibis* STP, *cibo* ad. | 18. *adsparso* SP. | 25. *similis* d (cf. infra *pota*), *similiter* (om. *erat*) a, *simile* S codd. Barb. (P *id lapathos. silvestri simile est*). | 30. *candore* ad. | 31. *thyrso* S Man. Dalec., *ipso* a codd. Gelen., *ipse* d, *ipsi* edd. | 32. *hieracion* SP, .. *cium* Dalec., *heracliam* dΘ, *eracleam* a. | 34. *discutiunt* SP. | 38. *nubiculas* Tad, *nubec.* SPint. | 198. 14. *pauci* Td. | 15. 16. *concoctionem... faciunt* SΘ (Td edd. vett. *concoctiones*, T *cruditates*), om. a Hard. | 17. *magis* om. a edd. | 21. Post *obolis* numerum excidisse vidit Sill. | 33. *lacte* Sad edd., vid. ad 217, 35. et ad vol. II, p. 197, 36., *lacti* TΘ, *leti* P. | 36. *lacte* Sad, *lac* edd. | 38. *cum capite* I, *capite* Tad, *capiti* Sv. | *inungan-*

tur Td, . . *guntur* Sa vet. Dal. | *oculi et ad vitia* Td (S commate posito ante *oculi*, sed cf. 8, 99; 28, 130., a om. *ad*), *oculorum quoque vitiis* edd. vet. Dal. | 199. 1. *his* Tad, *iis* Sv. | 4. *poto* SP, *potum* Tad. | 11. *taenias* S, *tineas* ad edd. | 17. *hic* Sill., *huic* STad probante Strack. | 19. *et fronti* SP, sed cf. Plin. Valer. 1, 14. | 20. *sic et* SP, *licet* ad edd. | 30. *aqua autem* SP. | *eius e* I coll. §. 81., *et e* a edd., *et a* Td, *betae* S (P *aqua autem betae*). | *decocta* I, *decoctae* STdP, *coctae* a edd. | 31. *item* (om. *que*) SP. | 38. *inde cibum* ad. | 200. 3. *febre* d edd. | 9. *Est et* Td, *Et* Sa. | 23. *serian* aΘ (d . . *iam*). | 30. *Romanus populus* S Plin. Valer. 4, 29., om. ad. | 31. *selinada* edd. vett. (ad . . *dam*), *selinoidea* SDalec. | 35. *carambe* ad. | 201. 1. *scintillationibus* TdΘ, . . *oni* Sa. | 6. *articularibus* Td. | 7. *decoctae* edd. vett. Hard. Plin. Valer. 4, 29, cf. §§. 87. et 90., *decocta* S Brot., cf. §. 110., e codd. nihil enotatum est. | 13. *edint* Sill., cf. 14, 140., *edent* Sad, *edant* edd. | 25. *his* ad. | 35. *causas* Td, cf. 28, 218., *causa* Sa. | 202. 6. *raucis* Td. | 6. 7. *demonstrant* (sc. medici) Sill. | 17. *inponi* ad, *inponi adserit* S edd., *inp. trita ait* Sill. | 34. *olef.* S. | 38. *ima* I, cf. 21, 117., *una* Sa, *bina* d. | 203. 4. *Chrysippo auctore* Sa. | 12. *in carne* Td. | 18. *admirabile* a (d *ammir.*), *ac mir.* S. | 27. *alba est* ad, *alba est quae masculus* Sv. Corruptelam agnovit Sill. Videtur autem Plinius sic fere scripsisse: *alba est et nigra: masculae dicuntur albae, feminae nigrae.* | 36. *diebus binis* S (edd. *sumtum binis diebus*); an legendum est *drachmis binis* ut 29, 105?, *binis* d (a *pinis*). | 204. 26. *siccae* I coll. 28, 169., *sic* (sc. *inlita*) Sv. | *media eorum* ad, cf. §. 100. et 19, 97., *medetur* Sv, *mederi media eorum* Sill. | 28. *cum cumino* T (d om. *cum*), cf. §§. 10. 108. al., *cucumi* a, *cum cucumi* SΘ. | 33. *et aqua* a, *aqua* (om. *ex*) d. | 205. 2. *sedant. horum* I, *sed animorum* d (a *sedant sed anim.*), *sedant. et sativorum* Sv. | 16. *coquantur* SaΘ. | 18. *praeterquam quod* S edd. vett. | *vesica* I, . . *cam* Sv. | 18. 19. *exhulcerata* d (a . . *tam*), *exulcerant* Sv. | 19. *radice* I, cf. §. 115., . . *cem* ad, . *Radix* Sv. | *quoque plurum.* Sv, dist. I. | 22. 23. *elephantias in* S. | 25. *aliqui corrudam* om. Tad Hard., revocavit S ex codd. Salm. de hyle p. 33a C. coll. 19, 151. et ind., Appul. med. herb. 84. | 26. *ormini* a (d . . *mim*). | 29. *idem*

— §. 148. pag. 198—211.

Tad, *ad idem* Sv. | 33. *quinis duobus* d (a *diebus*) pro *cyathis duobus*. | 206. 1. *potion.* ST, *portion.* ad edd. | 14. *mares feminasve* TdΘ (Sv. *que*), om. a. | 26. *melissopylum* a (d ..*pilum*), ..*phyllon* Sv. | 30. *Holisatrum* ad. | 31. *potatum. Semine* Td. | 32. *idem* ad. | 36. *oreoselinon* SBarb., *hortoselinum* d (a *hortos hel.*). | 207. 1. *helioselinum* bis legitur 19, 124. | 18. *Diodorus* adΘ. | *empiriticis* d, *emitericis* a. | 19. *graviter* Td. | 22. *aceti* STΘ, ..*to* ad. | 23. 24. *inflammatis, refrig.* Sill., distinct. sustul. I. | 26. 27. *dissolvere ex aceto* Td. | 29. *destill.* Sa, *distill.* TdΘ. | 34. *auctum* ad. | *sternum.* Sa, *sternutam.* d. | 35. *capitis* a. | 36. *atramento* Sv. Plin. Valer. 4, 21., *ceram.* aΘ, *eram. d.* | 208. 3. *contra* STΘ, om. ad. | 14. Excidisse nonnulla vidit Hard., quum quae sequuntur referantur ad morbum regium a Plin. Valer. 2, 59. et a Florentino Geopon. XII, 26, 3. | 18. *aquae* SΘ, *aqua* T (ad?). | 30. 31. *contra ire* STd, cf. 9, 152., (*dolore*) *contrite* a. | 31. *emendari* Sa. | 209. 8. *Haliacmonem* Dioscor. 3, 45., *Anacimum* adΘ. | 9. *quando* om. Td. | 10. Propter Dioscoridis verba: προαλειψαμένους τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας Sill. statuit excidisse *faciei.* An *faciei inlitus*? cf. §. 144. | 12. *aut per* ad. | *ex* om. d, *pro* a. | 21. *aut etiam* ST, cf. 37, 53., *etiam* (om. *aut*) ad, *aut eam* edd. | 24. *diu* a, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* ST, *divo* d. | *potatam* Td. | 26. *latioribus* ad. | *colore. Idem* Sv, distinct. sustulit I. | 28. 29. *caprae* SHard., cf. §. 119., *atque* Tad edd. vett. | 35. *mox et* Td, *mox* (om. *et*) Sv. | 210. 5. *cum vino cocta* ad. | 7. *e silv.* Td. | 12. *de* (om. *dederunt et*) ad. | 14. 15. *et crudam* ad. | 17. *pota itaque inlita* I, *pota; itaque inlitam* Sv. | 31. *trycno* a (d *tric.*). | 36. *lauri* Td, cf. 18, 161., *laureae* Sa. | 211. 6. *impedire* dΘ. | 13. *temperato* ad. | 18. *pudorem* ad. | 19. 20. *ictus scorpionum* I, *scorpionum* (om. *ictus*) ad[1], *scorpionem* Sd[2]. | 25. *a partu* om. Td. | 29. *taenias* S, *tineas* ad edd. | 32. *embamm.* S codd. Gelen., *inbamm.* ad. | 33. *acescere* S codd. Gelen., *aciesc.* ad. | 34. Pro *ne huius* in ad est *et his.* Vide ne nonnulla exciderint. | 35. *data* ad, *datae* Θ Man. Dal., *data et* S. | *mulso; eadem* Sv. Distinct. sustulit I. | 38. *impetu siratione* a, *impetum sirationem* d (T *siriat.*). Videntur nonnulla excidisse, in quibus fuerit nomen medici. *irationem* putaverim esse alteram par-

Codd. Tad (V a p. 218, 12). lib XX. §. 148.

tem vocis *exulcerationem*, cf. 23, 75 et 87., 28, 250., *inpetus Syriation* Sv (Hard. *Serapion*, Sill. *Dalion.*) | 212. 1. *illa* STd, *illae* a, *illa et* Sill. | 2. *datis; datavit idem* Sill. | 5. *utilis sub certamine* Td, *sub certamine utilis* Sv. | 8. *convolsae ius* I coll. §. 234., *convolsa eius* ad, *convolsa* (om. *eius*) Sv. | 8. 9. *ut vom.* dΘ. | 21. *aspersa* T, *aspera* ad, *asperé* Θ, *adspersam* S edd. | *potione* TadΘ, .. *ni* S, .. *nem* edd. | 22. 23. *defectos animo* Sa, *defectus animi* d, *animi defectus* T. | 26. et 38. *olef.* S. | 32. *ac ventris* om. T, *acris* a (d *pecto maris*). | 213. 3. *tractetur* Td, *tradetur* Sa. An *cum vino vetere detur?* | 16. *tussi* aΘ, *in tussi* Sv, *tuso* Td. | 16. 17. *in perfrictione* a (Td .. *nes*), *inter frictiones* Θ, *ex perfrictione* S edd. vett. | 17. *balinea* SaΘ (214, 9. ad), *baln.* d. | 19. *spasticis* SPint., *past.* TdΘ, *hepat.* a. | 31. *recens* om. Td. | 214. 5. *captationi* Sill., .. *ne* Sv. | 10. *ligmate* ad, *ecligm.* SPint. | 11. *privatim* SBroter.ex mss. reg. et ed. princ., *paulatim* v. | 26. *ami* ad (in ind. RTad) Sill., *ammi* Sv, Diosc. 3, 63. | 28. 29. *Aegypto iudicabat* Td. | 215. 13. 14. *doloribus* .. *vesicae* ST (Θ *dolori*, d *dolores*), om. a edd. | 16. *inutilem* S vet. Dalec., .. *le* ad. | 24. *perfricant* ST, *cent* d, .. *gent* a, .. *cantur* edd., *ibes fricant.* (*cutem testudines*) Salmas. Exercc. Pl. p. 901 b A. Post hoc verbum nonnulla excidisse statuit Sill., atque desideratur in antecedentibus subiectum, in sequentibus verbum. | 25. *pugnaturae*, ad Sill., *pugnaturae hac se muniunt* Sv ex §. 132. | 27. *vino* ad, cf. 21, 33., *ex vino* Sv. | 31. *farina* Sa, *farre* TdΘ. | 33. *est* om. Td. | 34. *cuniculago* Td. | *limosae* I, vid. ad p. 29, 30., *lin.* TdΘ, *lign.* Sa. | 35. *omnibus his* TdΘ. | 36. *ad earum* a, *ad eam rem* Salmas. Exercc. Pl. p. 903 b A. | *obiecto* Td. | 216. 5. *libanotida* S, .. *dam* aΘ, .. *dem* d. | 5. 6. *appellavimus* S, .. *averimus* aΘ, .. *amus* d. | 7. *et sparsae* Td. | 12. 13. Vide ne sit aut delenda praepositio (cf. §. 151.) aut scribendum *in potionem.* | 17. *taliter* S Man. Dal., *et aliter* ad. | 22. 23. *onitim, alii prasion* I (S *onitin vel*, cf. Marcell. Empir. c. 30.; Dioscorides 3, 30. habet ὀνῆτιν), *conitimphalis phrasion* d, *coniphalis pharasion* a. | 24. *araneos* S Man. Dal., .. *eas* Td, .. *ea* a. | 30. 31. *peripleumonicis* T (24, 145 V; 26, 41 Va; 27, 118 VR; 23, 122. *pleumonicis* T, *plerimonicis* Vd), .. *pleu-*

meticis adΘ., *peripneum.* Sv (23, 122 a; 22, 108 *perigneum.* R). | 37. *otinin* ad. | 217. 4. *descensione* S vir doct. ap. Barb., *discent.* d, *distent.* T, *discess.* a. | *baln.* d. | 15. *ita ut neuter* d (a *ita et*). | 20. *Lepidium* S Barb. (in ind. a) Dioscor. 2, 205., *Lepidum* ad. | 25. *Git* Sa (in ind. RTad), *gyth* d. | 30. *olef.* Sad. | 35. *lacte* SadΘ, vid. ad p. 198, 33 et 36. | 218. 4. *adversum* Sa, *sus* d. | *habetur* ad (S add. comm.), *bibitur* edd. | 8. *additum cum* ST, *additur. cum* ad. | 11. *iuveniorem* STd, *iun.* a. | 12. 13. *olef.* STVd. | 25. *annisi* Vad. | 26. *anisi* ad. | 28. *ternae* STVd, cf. §. 190., *..nis* a edd. | 30. et 32. *olef.* S. | 219. 3. *Dalion* SV, *Dallon* ad. | 8. *negat* Sv, om. ad. | 33. *olfactu* d (S *olef.*), *olfactus* V, *...tum* a edd. | 38. *sagapenion* I, *..mon* ad, *..non* Sv. | 220. 11. *tertia* SV², om. TV¹ad. | 18. *P.* SΘ, *post* TVad. | 19. *Bilbili* Dalec. et Gronov. | 21. *Diagoras et Erasistratus* edd (d om. *et*), *diagorae rasistratos* Va, *Diagorae et Erasistrato* S ad antecedentia referens. | 25. *diacodion* SBarb., *acydion* Vad, cf. §. 207. | 26. *pastillo* Va dΘ, sed cf. §. 199. | 27. 28. *haec* (om. *et*) Vad. | 28. *instillatum* SVd, *..tur* a edd. | 31. *vocant* om. Vd. | *lexipyretus* TVad, *..tos* S Hard. | *peticas* Vad. | 33. *ei* S Gron., *et* Va, om. Td. | 33. 34. *pusilla, sed* STd Gron., *..llas et* V, *..lla et* aΘ. | 221. 1. *extincto* SVad, *..tum* edd., an *exstincta* (flamma)? sed cf. §. 208. | 4. *ut nubecula* STV, *in nubila* ad. | 10. *rhiam* Vad. | 11. *erraticum* SBarb., cf. 19, 169., *empraticum* VaΘ (d *emrat.*). | 14. *ceraticum* a. | 16. *corniculo* S coll. Dioscor. 4, 66., *..cula* ad edd. | 23. *loco* SVa, *solo* Td. | 24. *heraclium* Vad, *..ion* S codd. Gelen. | 26. *praebentibus* Sa Gron., *praesentibus* (cum ras.) V, *praesentantibus* d. | 29. *dacodyon* V, *damgodion* a, *decadion* Td. | 32. *dein* Td. | 33. *iterum* (om. *que*) Td. | *decocto* TVadΘ, cf. §. 203., *..ctis* edd., *..quito* S. | 34. *postea dracmis* V, *dragmis postea* ad. | 222. 1. *paralion* S coll. Diosc. 4, 162., *arthalion* ad (T *arch.*, V *asth.*, Θ *..allion*). | *albo* Sa, *folio albo* TVd. | 8. *peplin* ST (ad *pephl.*), *peplitin* V. | 10. 11. *presterum* S Barb., *presigrum* T Vd (a *..garum*). | 17. *pulenta* R saepius. | 18. *procedant* T VdΘ (a *..dens*), sed cf. 24, 218; 34, 169. | 23. *conmand.* SVa, *mand.* TdΘ. | 223. 1. *impat.* Va. | 2. *baln.* d. | 7. *statim* TV ad, om. Sv. Videatur ortum esse e dittographia, sed cf. 16,

174. | 22. *M.* TVad, *Marcus autem* SP. | 24. *est et* S codd. Gron., *et* (om. *est*) TVad. | 25. *a Pythag.* edd. vett., sed cf. 8, 162; 9, 89. | 31. *Solo* SV, .. *on* a, *solus* d. | *Zmyrnaeus* S, S, *Smyrneus* a (Vd *myrn.*). | 224. 6. *e* a, *at e* S (P *a te*). | 8. *plistolochia* Td (P *plist h.*), *plistolitia* VaΘ. | 9. *seruntur* TdP, cf. §. 185., *ser antur* SVa. | *pinguius* Sa, *pinguis* VP, *pinguissimum* Td (Sill. *pingue-* vel *pinguifaciunt*). | *contra* STdP, *in contra* Va.. | 10. *efficaces* STVdP, .. *cax vis* Θ, .. *cacior vis* a. | 13. 14. *psimithi* SPPint., *psitim* Td (V *phs.*), *phystim* aΘ, om. edd. | 15. *aphronitro* S (P *a fron.*), *a nitro* dΘ, *nitro* a edd. | *sua* Sad, *suco* TVΘ. | 15. 16. *venenum* STadΘ, .. *na* V edd. | 16. *restinguntut* S (a .. *guntur*), *restinguitur*) TdΘ, *restringuntur* V. | 21. *mobilitatem* P. | 22. *pungito* S Dalec., .. *git* TVadΘ, .. *gunt* P codd. Hard. | *dolor* a edd., *dolore* V P (Td *a dol.*), *dolere* S. | 31. *revocandum* ad edd., cf. §. 203., .. *dam* STV (P supra *parturientem*). | 34. *venere* Vad. | *et* SVa, *ut* d edd. | 35. *curationi* (i. e. medicinae) I, .. *onis* Va, .. *ones* d, *cubatibus* Gron., *cubationi* vel *sub.* Sill., *genitali* S vir doct. ap. Barb. | 35. 36. *et infin.* Vad. | 36. *tradit* SV, .. *at* ad. | 37. *tenesmo*, *et* Sv, .. *mos* Vd, *mos sint* a. | 225. 2. *hic* SVd, *his* a edd. | 3. *opisthotonico* (sc. morbo) ad (V *opiston.*), *opisthotono* S vet. Dal. | 7. *emollit oleum* S Vad, *emollit*, *in oleum* S, *emollit in oleo*; edd. | *permixtus* Td. | 12. 13. *tussi citissime* S edd., *tusa citissime* d, *tutissime* a (T *dentur*). | 16. *aut musc.* P. | 16. 17. *ut supra, spasticis* TVadΘ, *et asthmaticis* Sv. | 17. *bibendam* SP, .. *dum* Vad. | 18. *diu* I, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *div* P, *divo* SVad Θ. | *glaciescere* STP (novum verbum), *lactescere* Vad edd. Theophr. h. pl. IX, 18, 1. et Dioscor. 3, 153. habent tantum πηγνύναι. | 21. *sapore* TVadΘ, *sativo* edd. vett., *sativo sapore* Sill. adiuvante P, sed vid. ad p. 294, 4. | 24. *fere* — S, dist. I. | 25. *id est* vet. Dal.[2], *idem* a, *item* TVd, *id quidem* S vet. Dal.[1] | *sed* S vet. Dal., *et* VadP. | 27. *traduntur* a. | *et* Vad. *Est et* Sv. | 29. *feriri* SP, .. *ire* Vad. | 30. *coluatur* Td, *colatur* a, *coletur* V. | 32. *detrahit* Vad. | 33. *potum* SaP, *optimum* T VdΘ. | 35. *prodest* ad, om. V et alii codd. Gron. | 226. 2. *poto* Vd, *pota* Sa. | 2. 3. *lienes*, *inlita coel.* S, dist. I. | 3. *Ex eademque* Vad. Vide ne interciderint nonnulla: *ex eadem* (radice)

. . ., *eademque omnia* (sanat). | 8. *neque ut* Vad. | 9. *et* deletum vult Sill. | 21. *sternutamentis* TVad, *sternum.* S. | 22. *hydropicis* TdP, *et hydropici* Va (S . . *pisi*). | 24. *suffocatas* S codd. Gelen., . . *tos* TVad. | 26. *lethargus* S (P *et largus*), *lethargicos* Vad, *somnus lethargicos* edd. (Gron. *veternus*). | 27. *ficu* P. | *et aceto* TdP. | 31. *vel* ad, *ut* V, *aut* SP. | 32. *eo* T, *eo et* SP, om. Vad. | 33. *tetanicos* S Cornar. ad Diosc. 2, 140., *litan.* Vad. | 35. *sucoque* TVd. | 36. *lacteus* a edd., cf. 27, 141. al., *lactens* SVd. | *qui* Sv, ex a nihil enot., *ei vaevi* (vel *ucevi*) V, *ei vetvi* d, fort. *erucaevi*, cf. §. 125. | 37. 38. *immaduere* a edd. (cf. supra *cum induruit*), *immaduerit* Vd (S . . *rint*). | 227. 8. *natura esse* I, *naturae* (om. *esse*) Vad, *naturam* Sv. | 9. (*inter*) *silvestria dicta* SP, *silvas tacta* Va edd. (T *tecta*, d *tectam*). | 24. *et viril.* ad. | 26. *spasticis, nervis* S. | 33. *renium* Sd, *renum* Va. | 37. *mel* Vd (Sill. *et mel*), *melle* Sa. | 228. 2. *tunso* S (a vet. Dal. *tuso*), *tusum* Θ, *tusam* Vd. | 7. *cencharim* Vad. | 13. *desideria* d. | 21. *Philinus* S vet. Dal., *Plinius* TVadΘ. | 28. *silvestre vero* SP. | *calchos* Vad. | 30. *sed* SP, om. Vad edd. | 229. 2. *parotidem* I coll. 24, 25 et Diosc. 2, 125., *et idem* TVad, *idem* Sv, *ephelidem* Sill. | 20. *aneto* S vet. Dal. Dioscor. 1, 3., *aneso* VadP. | 21. *bipedali* TVadΘP, *bicubitali* Sv e Dioscor. | *obliquis* STV, *oblis* d, *obolis* a, *olivis* P. | 22. *altis* TVd Dioscor., *altissimis* a edd., *et albis* SP. | *illud* SP, *illum* Vad. | 22. 23. *urinam ciet* I, cf. §. 256. al., *murinam et* Vad, *ciet urinam* v, *ciet urinam et* (sublata distinct. post *decocta*) S. | 32. *lacrimis* Vd, *e lacr.* Sa. | 34. *quod* SVP, *quod alii* ad edd. | 36. *baculi* S, cf. 19, 96., *vacculi* P, *bracioli* (sup. add. *h*) V, *bracchioli* ad, *brachiali* edd. | 230. 3. *eis* SP. | 8. *ciet et* STd. | *ad* om. vet. Dal. edd. | *potum prodest* S (T *totu*), *totum* TVadΘ, *mitigat* edd. | *in lactis* S (P *et in*), *lactis* (om. *in*) TVad (edd. *lactisque*). | 9. *tisana* SVP, *ptis.* ad. | *purgat sive* Sv, dist. I. | 10. *decocti* TVdΘ, . . *to* Sa. | *sumpto. prodest* Sv, distinct. sustul. I. | 11. 12. *ardente* I (cf. Martial. 14, 94. *ardenti aqua*), . . *tes* Vad, . . *tibus* Sv, om. P. | 12. *venerem stimulant* add. SP. | 14. *decocta* S, . . *tam* Vd, . . *tum* a, *cocta* edd. | 15. *et suggill.* Vad, *tumoribus et suggill.* Sv. | 16. *radice* Sa, . . . *cem* Vd. | *vel radicem* Vd. | 21. *addatur* SP. | 22. *Micion* commendat H. Brunn.

Codd. TVad (R inde a lib. XXI.). lib. XX. §. 258.

de auct. ind. p. 36. e schol. Nicand. Ther. v. 617. ed. H. Keil., *Miccion* in ind. RTad Salm. in praef. ad Hyl. p. 11., *Miccon* TVad, *Micton* S Pint. | 29. *infusus* (sucus) SP, .. *sum* ad, .. *sa* V. | 36. *muria* S e Diosc. 3, 81., *murta* Td, *musta* V, *amurca* a. | 231. 4. *volvis* S Gron., *vultuis* VΘ, *vultui* Tad. | *utilis* SV, .. *le* TadΘ. | 9. *vel cum* SV². | 6. 7. *putent* SVΘ, .. *ant* ad. | 7. *quarta*, *sexta*, *septima* ad edd., *IIII. usque VII.* SV. | 12. *his* Vad, *iis* Sv. | 21. *id* I, *ita* Sv. | 21. 22. *Chaereae* I, *cereae* TVd (a .. *ea*), om. S., *Chaereas Atheniensis* edd. | 22. *adscripsit* TVd (a *Glatias*), *scripsit* S (edd. *et Glaucias*). | 23. *mastiche e* S, *mastice* P, *masteche* V, *mastethe* a, *mastet haec* Td. | 25. *subteximus* Vad, .. *emus* S codd. Gelen. | 26. *in* SdP, om. Va. | *Coi in aede* S (P *coinae de*), *et line de* Vad., *in limine aedis* edd., cf. Plin. Valer. 3, 52., *apud insulam Coum in templo.* | 27. *mei* S Cagnat. et Dalec. e Galen. de antidot. 2, 14., *mii* P, *mili* Vad. | 28. *seminis* STdP Valer. Galen., om. a (V *trifoliis*). | *denari unius* S Valer. | *anesi* ad (P *an. si*), *aneti* Valer., om. V. | 29. *ami* V, cf. §. 163. et ind. (58), *ammi* Sad, *apuli* Valer. | *denarium* SP, .. *rii* Vad. | 31. *possit* SVa, .. *unt* dP. | *ponderum* STVdP, .. *re* a. | 33. *singuli* SP, .. *lis* Vad. | *hac* SP, *haec* Vad. | 34. *aspide excepta* add. SP (Valer. *praeter aspidem*), om. Vad. Galen.

Lib. XXI. pag. 232. lin. 20. Vide ne legendum sit *nectuntur.* | 21. *in ambitum; quaedam* S, distinct. sustul. I. | 22. *struppos* STd, *stroppos* VΘ, *stropos* R. | 23. *tandem* STV, *tande de* R, *tarde* d edd. | 26. *serieve* SSalmas., *serive* R (Θ .. *vae*), *serviae* Vd. | 36. *Olympiada* SVΘ, .. *dem* Rd. | 233. 3. *lamna* SVΘ, *lamina* Rd. | 9. *bracteas* V, *bratias* Rd. | 13. *equosque* SSalm., *quosque* RTVd. | 14. *eius*, Sv Salmas. Exercc. p. 86 a F. Ego comma posui ante pronomen, ut intellegeretur *pecuniae.* | 15. *virtutisve* RVdΘ Salm. Turn. Adv. 18, 29., *virtuti suae* T, *virtutis suae* SPint. Gron. | *duitur* V¹d² Thuan. ap. Salm. Pint., *duuitur* T, *duitor* SGron., *dividitur* d¹Θ, *dividitor* vet. Dalec. Turneb., *arguitur* RV² al. codd. Gron. | 20. *hinc* SRVd, *huic* T, *hic* vet. Dal. | 21. *e* om. RVd. | 26. *plebi* SVd, .. *is* R edd. | 34. *obierat* S Freinshem. ad Flor. II, 7, 14., *ob id erat* RVd edd. | 37. *praeterferebatur* I, *praefer.* Sv. |

234. 3. *uti Saliorum* d², *ut is aliorum* V¹(V²Td¹ *ut his*, R *utiles*), *uti his Saliorum* S. | *in sacris* S. | 4. *eas* I, *cenas* SRTVd, *cenis* Barb. edd. An legendum est: *ut in Saliorum sacris invenimus sollemnis cenis?* | 5. 6. *sutili* S, *..lis* Rd², *utilis* Vd¹. | 7. *versicoloris* R (edd. *...res*), *..ri* SVd. | 8. *madidas* d edd., *..da* SRV. | 12. *valit.* R¹d, *valet.* Sv. | 13. 14. *fallaciter scel.* Sv, dist. I. | 14. *est* I, *e* S (TVdΘ *sceleratae*, R *scelarata*). | 16. *pavorem* S, *..ore* VTd edd. (R *ab ore*). | 21. *inquit*, *illa* Sv, distinct. sustul. I. | 23. *inde inductam* S, *inde eductam* S Lips. (edd. *..tum*), *inductam* (om. *inde*) R V¹Θ (V² *..tum*). | 24. *supra dictos* Sd Gronov., *suprā dictis* RTVΘ. | 36. *calyces* S (RV *..ices*), *calicis* d edd. | *stanti* RVd. | 235. 4. *Contra genera* RTVd. Vide ne legendum sit *conditura*, idque ad superiora trahendum. | 5. *cuius* I, cf. §. 23., *cui* Sv. | 6. *colos* V edd. | *excedentis* RVd, *..ti* S codd. Hard. | 7. *Alband.* RVd. | 25. 26. *malvacio* S (V *..tio*). | 26. *macetum* R, *muc.* d, *uc.* V. | 27. *coroneol.* V edd. | 35. *ruribus* V, cf. 19, 59., *raribus* R, *ribus* Td, *raris* Sv. | *ruderatum* SR, *..raceum* TVd. | 236. 4. *e Graecis* d edd. | 5. *tralat.* V. | 8. 9. *circafossa* d, *circafossam* RV. | 12. *lilinum* I coll. 23, 95. et ind. 23 (49)., *lilium* RVd, *lirinon* Sv ex Dioscor. 3, 16. | 18. *stamine* I, *semine* RVd, *staminum* S vet. Dalec. | 29. *laudice assyriae* RV. | 38. *inserendi* RVd edd., *inficiendi* S vet. Dalec. Pint. | 237. 1. *colliguntur* RTVd edd., *conligantur* S Schneid. ad Theophr. h. pl. VI, 6, 7. | *scabi* RVd. | 2. *lili qui* I coll. Geopon. 11, 20., *liliique* Td, *liliaque* SR, *lilia quae* V. | 11. *ia* S Barb., *ita* RVd. | 15. *Calatiana* SR (edd. vett. *..thiana*), *calatina* TVd. | 16. *et* om. SR. | *conchulari* I, *conculari* d, *conculcari* V, *concolori* SR. | 21. *Baccar* SRV (infra 28. R, p. 256, 35. RV, p. 257, 15. nihil enotat., 12, 45 Rad), *bacchar* d edd. | 28. *haec sunt tantum.* Sv, dist. I. Videntur quaedam excidisse: *Dicenda de baccare haec sunt*, vel similia. In R legitur *baccara.* | 34. *scripula* V. | 38. *Lyciae* VTd (R Brot. add. *monte*), *Lycio e monte* S. | 238. 1. *Theraeo* codd. Turneb. Adv. 16, 16; cf. §. 117., *dhereo* R codd. Salmas., *hereo* TVdΘ al. codd. Salm., *Phlegraeo* S Barb. | 2. *imposita* Vd edd., *..tu* R, *..tum* S. | 3. *crepitet* SSalm., *crepiti* V opt. cod. Salm., *crepit* RTdΘ, *crepat* edd. | 4. *cedit* edd.,

sedit RTVd opt. Salm. codd. Turn., *sidit* Salm., *silet* S Turneb. An legendum est: *sed est et altera probatio*? | 16. *est* S Man. Dalec. | 33. *flamine* RV², sed cf. Theophr. c. pl. VI, 18, 3. | 35. *aquatus* RTVd, *acutus* Sv. Vide ne legendum sit: *aquatis odor non omni modo sine suco est*, quum apud Theophrast. c. pl. VI, 14, 1. legatur: *Τοῖς μὲν ὑδαρέσι καὶ ὥσπερ ἀχύμοις.* | 37. *aquatis* Vd (T . . *ticis*), cf. Theophr. *ὅσα δὲ αὐτῶν μὴ εὔχυμα, acutis* SR. | 239. 2. *hortensiorum* S codd. Hard. | 11. *attingat* d. | 29. *Drinonis* Rd (V *arin.*; 3, 144 RTd *Dirino*), *Drilonis* Sv (3, 144. A). | 24. *sternumenta* SV, *sternutam.* Rd. | 25. *versicolori* S Gron., . . *ris* TVd, *diversi coloris* R edd. | 26. *et fossuri* RV edd., *effoss.* STd vet. Dal. | 28. *circumscripta* edd., . . *tam* SRVd. | 29. *et cum* RVd edd., *cum* (om. *et*) S. | *legerunt eam* S (R *cum*), *legerint* Vd edd. | 240. 2. *Eporidia* RVd. | 10. *hominum* SR. | 15. *rubentem, ut* S, om. R. | 16. *nonnihil* I, *nihil* RTVd (S uncis inclusum), *mire* Strack. | 17. *amethystinum* S, . . *stum* RVd. | 33. *reviviscut* d. | 34. *est*, *appellatio* S, interpunction. sustul. I. | 241. 3. *petellio* RVd, sed in ind. RTVad *petilio*. | 6. *nodis intorto* TVdΘ, *non nisi retorto* SR (codd. Barb. *int.*). | 7. *versicolore* Vd. | 7. 8. *includentia luteo* TVd (R *includenti a*), dist. I, *includente. Luteus* Sv. | 24. *Folio* Vd, *folia* S codd. Gelen. vet. Dalec. | *coronantium* I coll. §§. 54. et 59., *coronamentium* RV (d . . *mentum*), *in coronamentis* Sv. | *milaces* I, *milacis* R (V *iliacis*, d *miliaci*), *smilacis* codd. Gelen. vet. Dalec., *zmilacis* S. | 31. *melotrum* RVd, . . *thron* Sv. | 32. *origanum* S Dalec. ex Theophr. h. pl. VI, 1, 4., *thryganum* VΘ (confusis litteris *O* et Θ), *thrigranum* R, *trigamum* Td. | *cneorum* RVd, . . *ron* Sv. | 242. 7. 8. *et ferulis* Td (R *et ferc.*, V *ei fer.*), *e fer.* Sv. | 8. *et corymbis et* Sd, alterutrum *et* abest a codd. RV. | *et in alio* Vd. | 9. *simili. sed* S, *similis ed*(*inis*) RV (Td *sed*). | 12. *autumni* Td vet. Dalec. | 16. *ut* SRV, *aut* Td. | 17. *sit* I, *est* Sv. | 21. *sed quid* TVd (huc delatum ex l. 20.). | 23. *docemur.* Td vet. Dalec.[1], cf. Theophr. h. pl. VI, 2, 4., *docemus* SRV. | 24. *obsistit* TVd. | 33. *imbricatus* S Man. Dalec. | *maris. mas* I, *maris* V edd., *mas* SRd. | 243. 6. 7. *Helene* SRd, . . *nae* VΘ. | 12. *negotio*; *plantaria* Sv, distinct. sustulit I (intelligas: *semine si seritur*). | 38. *flammeum* SSalmas., . . *eam* RVd, . . *ea* edd.

— §. 89. pag. 238—249.

| 244. 6. 7. *melanthium* in ind. RVa (ubi Td *melia ntium*), *melianthum* TVd (R . . *ancum*), *melanion* S e Theophr. | 12. *semine* (sc. generando) Vd, *seminibus* R (S addito semicolo). | 17. *Helichrysus* S coll. §§. 65. 168., *heliocrysus* V (R *helyo.*, d . . *crisus*). | 25. *alter* RVd, *alteri* S. | 26. *tumulis* I coll. §. 40. et Theophr. h. pl. VI, 8, 8., *in tumulis* Sv. | 28. *et orsini* S, *et orsim* R (V . . *sin in*, T . . *sini in*), *et orsinum* d, *in* (*utroque genere*) edd. Cf. Theophr. h. pl. VI, 8, 3. *καὶ ὁ ῥόδακος ὅ τε ὀρεινὸς ὁ ἄσμος καὶ ὁ ἥμερος*, ubi Plinius pro *ΟΡΕΙΝΟC* videtur legisse *ΟΡCΙΝΟC*. | 34. *vicapervica* RVd, cf. §. 172. et *Vica Pota*, *vincapervinca* Sv. | 245. 8. 9. *alvaria* RV Sill. (24. RV, 246. 37. Vd, R *alb.*), *alvearia* Sv. | 9. 10. *compendio cum favet* TVdΘ, *compendique*, *cum favit* S (R . . *dii*). | 13. *cerinthen*; *ea* S (edd. om. *ea*), *cerinthea* R (d . . *tha*), *cyrintha* V. | 23. *Amineo* V, vid. ad vol. II, p. 259, 36., *ammineo* Sv. | *circumseri* SR, *conseri* TVdΘ. | 24. *alvariis* RV, vid. ad 8., *alvear.* Sv. | 28. *amne* S cod. Gud. (edd. *amne naves*), *mane* RVd, vid. ad 248, 23. | 246. 17. *pendit* SGron. | 19. *ad partem* Td, *a parte* SRv. | 20. *deprenduntur* SR. | 22. 23. *enim erat* R, *erat enim* V, *erat* (om. *enim*) S codd. Hard. | 34. *Carina* VΘ, *Carma* SRd, *Carnia* Hard. | 36. *eligitur* R edd. | 37. *Alvaria* Vd (R *alb.*; vid. ad 245, 8.), *alvearia* Sv. | 247. 4. *properatur* RV, *prospiçiatur* Td, *proferatur* S codd. Gelen. | 14. *censeatur* d edd. | 15. *ficus* TV²d. | 17. *crudas* d edd. | 21. *aut* RVd, *et* STΘ. | 34. *diu* d (vid. ad vol. II, p. 275, 25.), *divo* SV, *dival* R. | 38. *aqua* I coll. Dioscor. 2, 105. *τὸν πυθμένα ψύχων ὕδατι.*, *antequam* SRVd, om. edd. | 248. 1. *diu* RV²d, *dio* SV¹ (vid. ad p. 247, 34.). | 6. *edendas* TV¹dΘ, *reddendas* SV² (S . . *da*). | 23. *manibus* RVd, vid. ad 245, 28. | 28. *particulatim* Vd edd. (cf. §§. 101. 103.), *particula eius* S (R . . *laeius*). | 36. *chondrylla* SGesn. ex Theophr. h. pl. VII, 6, 4. *candryala* RVd, et in ind. codd. omnes, *ἀνδρυάλα* Theophr. h. pl. VII, 7, 1. | *hypochoeris* SBarb. Theophr. h. pl. I, 11, 4., (in ind. Td *hypocoris*, Va *hypochroris*), *hypocaris* RVd. | *caucalis* SBarb., *caucaris* RVd (in ind. RTVa *caucaris*, *alibi caucalis*, d *caucaucalis*). | 36. 37. *scandix* Sd codd. Gelen., *scandrix* V (R . . *dryx*). | 37. *come* SBarb. ex Theophr. VII, 7, 1. | 249. 1.

aphace, cynops I coll. Theophr. h. pl. VII, 7, 3. et 11, 2., *aphace, acynopos* in ind. S, *aphace achinopos* Θ, *apacea chynopos* V (Td *cynopos*), *a pache acyno* R, *aphace, achynops* SSalmas. ex Theophr. | 18. 19. *anonis* SRVd et in ind. RTVa, *ononis* V et in ind. d; vid. ad p. 250, 37. | 31. *ei* STd, *et* RV edd. | 250. 1. *caules* RTdΘ (cf. infra: *multicaulia, ut carduus*), *cautelae* V, *caulem* S vet. lib. Salmas. | 2. *chalceos, cnecos* SPint. Turneb. (Θ edd. *cnicos*; codd. Barb. *cnidos*), *chaldenecos* V Thuan. (d *chaldon.*), om. R. | 6. *nec* S vir doct. ap. Barb., *ne* RV, om. Td. | *cnecos* SR etiam p. 249, 5., *enecos* VΘ, *ut encos* T, *ut eneos* d. | 7. *erynge* S codd. Barb., *eryncae* R, *eryngel* d (V .. *geli*). | 8. *acrona* R, *crona* V. | 10. *atractyllis* RV. | 18. *helsine* RVd. | 19. *a radice* TVd, *e rad.* S, *est e rad.* R. | *ex aqua* R, *ex sativa* TVd. | 21. 22. *masticen* RV (d .. *ten*). | 23. *Ectatos* RV (d .. *tus*). | 24. *emissi* SR, *missi* TVd. | 25. *cactus* R, *cattus* V, *cattis* d. | 26. *quoque* S edd., *que* RTVd. | *habent* RVd. | 27. *pternica* SBarb. e Theophr. h. pl. VI, 4, 11., *tinica* Vd, *tunica* R. | 30. *ascaliari* RV. | 31. *Tribolus* RV[1]. | 34. *atque* TVd, *at* Sv, *ad* R. | 37. *anonis* SVd (R .. *ninus*), vid. ad p. 249, 18., *ononis* edd. | 251. 1. *arata* STurn. Schneid. e Theophr. h. pl. VI, 5, 4. (V corr. in *aratra*), *rarata* TdΘ, *in aratro* R. | 4. *coronon um* RV. | *et div.* RVd. | *stat* SGron., *stant* RVd. | 6. *apace* RVd. | 8. *quae et* SR. | 9. *foliis* Rd (V *angustis*). | 11. *aphacae* d, *apace* T (V .. *cae*, R .. *che*). | 12. *onochili* SHard., .. *chite* RVΘ, *onechite* Td. | 14. 15. *cynops* S codd. Barb., vid. ad p. 249, 1., *stanipsa* V (d .. *ypsa*, R .. *ypi*). | 15. *ortygen* RdΘ. | 17. *thryallis* SBarb., *phryallis* V (d *phri.*, R *pri.*). | 19. *ei* (om. *et*) Vd. | *est ei* I, *est et* VΘd, *et est et* R, *ei est et* S. | 21. *germinantia* I, .. *tibus* RVd edd., .. *nant* S vet. Dal. | 24. Pro *ornithagale*, quod legitur in omnibus codd., scribendum erat aut *ornithogala* aut cum Dioscor. 2, 173. *ornithogalon*. | 24. 25. *semipedali*, *a* I, *semipeda ta* R (Vd .. *tu*), *semipedali* (cum *radice* iunctum) Sv; Diosc. l. c. habet *δισπιθαμιαῖον*, quod esset *sesquipedali*, sed cf. 27, 139. cum Dioscor. 2, 185. | 30. *florere* R (VΘ *flore*), *florent* Sv. An Plinius scripsit *florent*, *florere*? | 31. *quod* SV, *quoniam* Rd edd. | 36. *Iasione* STheophr. h. pl. I, 13, 2., in ind. T, *lasine*

Vd (R *L. asine*), in ind. Rad (V *lasme*), *asine* Gesn., *iasine* Salmas. | 38. *Chondrylla* SBarb. Theophr. h. pl. VII, 11, 4., *achendrylla* R (Vd . . *dylla*; vide ne *a* natum sit ex *ee*, ut legendum sit *videantur esse*), in ind. *cyndrylla* Ra, *chryndilla* Td, *crindilla* V. | 252. 12. *thesion* S codd. Barb. | 19. *veneficorum noxam* Td. | 26. *hastulam* S ind. Scribon. Larg. comp. 154. Appul. med. salut. 39, *assulam* Vd (R *assyl.*). | 27. *cubitalis* ST, . . *li* RVd. | 253. 6. *acuti* Sd, . . *te* RV. | *oxym* S coll. 16, 30., *oxim* V, *oxyn* d edd., *onxyn* R. | *vocant* RV edd., *appellant* SdΘ. | 7. 8. *melancranim* S e Theophr. h. pl. IV, 12, 3. (cf. §. 113., ubi e solo R enotatur *melacranis*), *melacrantam* VΘ (d . . *cratam*, R . . *cranran*), quae videntur orta esse ex *melacranian*. | 9. et 10. *holoschoenus* S cum codd. RV, et altero loco d, et 11. R, ubi *holoschoenos* S cum Vd; cf. §. 119. | 19. *cymbiorum* I, *cimbiorum* Murbac. ap. Cornar., *cimbrorum* Vd, *cribrorum* SR. | *longitudine* I, . . *nem* Sv. | *aliis* RVd, . . *as* S edd. vett. | *utiliore* I, . . *rem* Sv. | 27. *enim remedia* d edd. | 34. *in dies* Td Hard., *in die* VΘ, *in diem* S, om. R edd. vett. | 254. 12. *praesenti* RV. | *remedio* Vd. | 19. *qui* Td, om. SRV, sed constructio verborum laborat. Dioscor. 4, 52. ἔστι δὲ καὶ κεφαλαλγές. | 20. *holoscenus* T, *olyschoenus* V, *oluscoenus* R, *olyscenus* d, *holoschoenos* V, cf. §. 113. | 23. *Obiter* SPint., *ob id* RVd edd. | 25. Miram argumentationem reprehendit Sill. Vide ne legendum sit *unguentis nascitur*, cf. §. 40. | 26. *teuchitis* SDioscor. 1, 16., *theucitis* Vd, *teuticis* R. | 30. *et sanguinem* S edd. Dioscor., om. RTVd. | 33. *vi* S, *ut* RVd, *at* Murbac., om. Td Hard., *et* (iunctum cum seqq.) edd. vett. | 255. 10. 11. *tonsillas*, *gargarizati stom.* SPint., dist. I (RTVd *gargarrizatis*, edd. . . *tus*). | 11. 12. *dolores*, *in febri* . . *aceto somnos* S, dist. I (V *febre*, edd. *ad somnos*). | 16. *quantum tribus digitis adprehenditur* coniec. Sill., sed allata exempla 20, 10. 162. al. commendant activum: *quantum III digiti adprehenderint*. | 21. *salubres sunt* SR. | 28. *balneis* d. | 38. *praecisis medentur*. *Contra* S (edd. om. *contra*), dist. I, cf. 9, 99. al. | 256. 1. *cum polio folia* S (Gron. om. *folia*), *cum folia* RVd al. codd. Gron., *folia* edd. | 4. 5. *est ab* . . *syrium*, *ad* Sv, dist. I. | 12. *exiguo e* S, . . *gue* R, . . *guo*

(om. *e*) TVd, *cum exiguo* edd. | 18. *sed et* TVdΘ Hard., *sed* (om. *et*) SR edd. vett. | 24. *est ex* SR. | 27. *extenuat* Sd, .. *ant* RV edd. | 28. *ciet* SR, *et* Vd, *cient* edd. | *est* om. Td. | 35. *Bacchar* d, cf. §. 29. | 38. *aegilopiis* SMurbac. ap. Cornar., *aegilopis* RVd edd. | 257. 2. *rami* TVdΘ, *radices* S Man. Dalec. (R .. *cem*). | 5. *cum lilio in diapasmata* I (Sill. *cum oleo ad*), *cum diligentia paemata* V (d *pemata*), *cum diaprasmata* R, *et in diapasmata* S codd. Hard. (vet. Dal. om. *et*). | 8. 9. *uncia* SD (V^1 .. *gia*), *axungia* V^2R. | 9. *sumpta* RVdΘ, .. *tum* Sv. | 12. *et conditur* I coll. 24, 72., *effunditur* d^1, *effoditur* d^2V^1, *et foditur* V^2R. | 19. *renium* Sd, .. *num* RV. | 21. *phun* RV probante Sillig., *phym* d, *phu* S codd. Gelen., in ind. (80) *phin* Tad, *fin* V, *phyri* R, cf. 12, 45. | 28. *intus* I, *in* (*vulv.*) RVdΘ, *inlitum* edd. | 31. *pleureticis* Vd. | 32. *biberint* Vd edd., .. *runt* SR. | 33. *sentient* TVd, .. *unt* SR. | 258. 6. *taeniarumve vitio laborantibus* om. TVd. | 19. *utuntur*, *teruntur* TVdΘ. | 20. *solvit* RVd. | 24. *syrin* R. | 26. *utique* RVd, cf. 21, 61., *vitique* SMurbac. | 28. *partes* VdΘ. | 34. *Pollio* RVd. | 259. 3. *epiphoris* STd, *et epiph.* RV edd. | 6. *aliqui aiunt quod alii negant* Sill. | 14. 15. An *e polenta*? | 31. *Contra melilotos* SRV, vid. ad p. 263, 18. et ad 264, 13. | 32. *aut* ST, *autem* RVd, *autem aut* Sill. | 35. *ad testis* Sill., *testis* (om. *ad*) Sv. | 36. *recente* I, .. *tem* RVd, *recens* Sv. | 38. *decoctam* V, .. *tae* Sill. | 260. 6. *a* S TVd vet. Dal., om. R edd. | 7. *XXV* SRV, *XXXV* TdΘ. | 8. *tradi* SBarb., .. *didi* Rd, .. *didit* V. | 16. *animo adverto* S, cf. 22, 2; 25, 5. (R *anima*), *animadv.* v. | 26. *modicis* RVd, cf. 23, 92., *modice his* Sv. | 32. *olfacto* V^1, .. *tu* V^2, .. *tus* Rd edd., .. *tum* S. | *excitant* I, .. *ta* R, .. *tat* Sv. | 34. *anhelationibus* I, .. *tionis* R, .. *toriis* TV, .. *toribus* Pint. Hard., .. *tioni* S edd. vett. | 261. 2. 3. *ambustis* ... *suillo* om. R edd. | 3. *novis* S Gron., *bonis* RVd, an *tunsi*? cf. §. 161. | 6. *Hemerocalles* Sv e Diosc. 3, 127., *phemero.* RVd, ut videatur fuisse *ephemerocalles*, sed §. 59. in RV legitur *homero calles.* | 7. *quae bulbosa* RVd, *bulbosa quae* S, *atque bulbosa quae* edd. | 13. *ita* TVdΘ, cf. Hand. Tursell. III, p. 482, 2., *vitae* SGron., *tam* R. | 15. *quod* Vd. | 29. *cocto* RTVdΘ, *concocto* S coll. 31, 122. | 262. 11. *phrenion* Sv, *frem.* RTVdΘ,

fren. libri Salmas. | 13. *phoenicium* Sd (R *foen.*), *..ceum* V edd. etiam infra 18; sed 30. 31. *phoenicium* habet R, *..ceum* Vd. | 29. *argemonen* SR, *..nem* Vd edd. | 21. *haec* SRV, *est* dΘ. | *florent* RVd, *..ens* Θ, *..et* Sv. | 24. *tisana* SR (*tisi.*), *ptisana* d edd. | 263. 1. *chrysanthemon* S Dioscor. 4, 57., *chrysatheon* TVdΘ, *chryssaton* R. | 13. *fuco* SGron., cf. 22, 3., *loco* RTVdΘ. | *tingunt* TVd, *..guit* R, *..guitur* S. | 18. *Contra lychnis* RVd, vid. ad p. 259, 31. | 19. *evino* SDioscor. 3, 104., *vini* R, *lini* Vd. | 24. *vicapervica* RVd, cf. §. 68., *vinca pervinca* Sv. | 30. *caucul.* V. | *valit.* V²d, *valet.* Sv. | 31. 32. *sextarium* SΘMan. Dal., *..rio* RTVd. | 264. 4. *quem* RV. | 13. *contra parthenium* RV (T *cocta*) cum antecedent. iuncta. | *amaracum* SSalm. e Diosc. 3, 145., *amnac.* RTVdΘ. | 16. *insed.* RV. | *decocta et* S, *..tae* R Vd. | *in infl.* I, *infl.* (om. *in*) Sv. | 24. *ne* Sill., *nec* Sv. | 26. *coccini* Rd, *..inei* V. | 37. *repraesentare* Td. | 265. 2. *qui opertius* I (S *apert.*) (cf. Gell. 4, 11. *operte et symbolice*), *quo parcius* RTVd (Barb. edd. *qui*). | *insectabantur* SGron., *inspect.* TVd (Θ *..tabant*), *spect.* R. | *nominavere* TVdΘ, *cognom.* S codd. Barb. (R *magnico gnom.*). | 3. *aut*, *ut* Sill., *ut* (om. *aut*) Sv. | 3. 4. *perisson*, *ne* SBarb., *perissone* RTV, *perisson in* Θ, *perisson* (om. *ne*) d Hard. (Diosc. 4, 74. *πέρσιον*). | 4. *quidem* SVBarb., *quid est* R, om. Td. | 5. *alii cacabon* R (Vd *cacc.*). | 8. 9. *innocentiae* S, *..tia* Rd (V *minus nocentia*). | 10. *halicacabo in* SPint., *alicacabon* (om. *in*) T (Rd *alii cac.*, V *hacacc.*). | 12. *eo. demonstr.* I (RV *eodemonstr.*), *eodem; monstr.* STd. | 14. *autem* S, *a* R, om. Vd. | 15. *salutaris trychnos* S (Salm. *..res*), *salutare strychnos* VdΘ (R *scrych.*). | 16. *ideo laesura nos* Pint., *id pletura nos* T Vd (Θ *pleutura*), *id pitura non* R, *ideo plura* (om. *nos*) SDalec., *vel profutura* edd. | 17. *in* add. I, cf. 9, 157; 28, 29. | 18. *vaticinari* SV, *..nare* Td codd. Salm. (Θ *valig.*), *..nandi* R edd. | 19. *callentesque* S (edd. *callentes*, *quod furere*), *gallantes quo* RTVdΘ. | 25. *cibi* (om. *herba*) Td, cf. 18, 165; 22, 92. | 26. *muri* d, *muris* RV. | *ut ferunt* SR. | 35. *pesolutam* SVd, *persol.* R edd. | 266. 5. *pendet per se* RV².

Lib. XXII. pag. 266. lin. 23. *reputanti* Sill., .. *tium* Sv. | *vel prioris tantum* om. TV. | 31. *animo* STVdΘ, .. *mum* R edd. | 34. *vocatur*, *quo* S codd. Barb. | 35. *nudae* TVd, *et nudae* SR. | 38. *e granis* Sill. An iungendum est cum *dicatum*? | 267. 4. *maris* SVdΘ, *marinis* R edd. | 6. 7. *frugem* S, .. *ge* RTVdΘ, .. *ges* Hard. | 7. *culpant* SR, *culpa non* TVdΘ. | 9. *olitoria* I, *utilioria* V, *utiliora* Rd, *tutiora* S Gron. | 11. *nec pingi* VR (d *pingendi*). | 13. *debet* (sc. perhiberi) RVd, *debeatur* S Barb. | *etiam* SR, *nam* Vd. | 14. *hoc est ignobilibus* pro glossemate habent Gron. Gesn. | 20. *id res* (om. *est*) R, *id ei fores* Vd. | 27. *collegiis* Rd. | 29. *gramineam* RVd. | 36. *viridis* RTdΘ. | *e gramine* STd, *gramine* V (R .. *na*). | 268. 12. *Inperioso* S codd. Gelen., .. *rio* RTVd. | 37. *hac* S codd. Gelen., *haec* RVd. | 269. 1. *III* SR, *tribus* codd. Gelen., om. TVdΘ. | 3. *subscripsit* S Gron., *scripsit* TVdΘ, om. R. | 4. *Septembribus* SR, .. *bris* TVdΘ. | 10. *valit.* V, *valet.* Sv. | 15. *de* TVd, *ne* Gron., *ac ne* SR. | 16. *nobis* S Gron., *bonis* RTVdΘ. | 18. 19. *inrisui sumus ista* S edd., *in re suibus* (sup. add. *m*) *ista* R, *in risum in usu ista* V (d *minus ista*, Θ *inusitata*). | 25. *mirari* TVd, *admir.* SR. | 28. *tractatu* Td. | 29. 30. *audire* Vd. | 33. *iis* R Vd edd., *his* SΘ. | 270. 2. *vero omnibus* RVd, *omnibus vero* Sv. | 7. *sed* R, *et* Vd, *sed et* Sv. | 14. *raro* RTVdΘ, *raram* Sv. | 15. *Phaeonem* R (Vd *pheon.*). | 15. 16. *et Lesb.* RTVdΘ. | *dilectum* SV edd., .. *tos* RTdΘ. | 25. *crapulas* SR. | 35. *cumminosis* S (V *cumin.*), *gummosis* d edd., om. R. | 36. *platani* SR, *plantani* V, *plantaginis* Td. | *haec* TVdΘ, *hac* R. | 271. 10. *renium* SRd, *renum* V. | 14. *Triboli* RV semper, in ind. nihil enot. | 15. *his* Vd, *iis* SR. | 19. *e foliis* TVdΘ. | 31. *ervi. bilem* S Murbac. Diosc. 4, 159., *ervilem* R, *haec bilem* Vd. | 272. 1. *aliud* S Gron., *ab* TVd. | 8. *serpentium scorpionibus* TVd (R *et scorp.*). Fort. *serpentium scorpionumque morsibus.* | *ipsa illa* Vd, *illa ipsa* SR, *ipsa* (om. *illa*) T. | 15. *volvam strangulatis* STd (RVΘ .. *antis*), *volvae strangulatus* S Gron. | 16. *et profl.* V edd. | 22. *hysopum* SR, *hyss.* V edd., *et hyss.* Td. | 29. *ad* SV, *at* Rd edd. | 32. *conditam coctamve* TdΘ. | 273. 6. *num quam* S Gelen., *numquam* R. | 11. 12. *adalligata* TVd. | 12. *tertianas* Td. | 20. *nomen animalis* TVd,

nominis animal Sill. | 29. *sideritim* S (edd. . . *tin*) Diosc. 4, 86., . . *ritem* VdΘ (R . . *te*, T . . *ten*). | 34. *priori* SRV, *proximo* Td. | 35. *eius* SV, om. d edd. (R om. *omnis . . . psimithio et*). | 36. *psimithio ignes sacros humores collectiones* d (edd. vett. *tumores collectionesque*, cf. 34. 35.). | 38. *vitia umida* I coll. 24, 110., an *vitio tumida*?, *ut in umido* TVdΘ, *in umido* S (R *hum.*). | 274. 4. *astercum* ST (in ind. RTd), . . *ricum* d, *altercum* RVΘ. | 5. *ocimo* SR, . . *mis* TVΘ, . . *mus* d. | 6. *modica salis* Vd (R . . *cas aliis*). | 8. *praecipilia, ut* I (Sv . . *tia aut*), *praecipiti aut* RV, . . *pitatis* d. | 17. *gravissimo* SR. | 20. *exia* RVd. | 26. *ad* om. RVdΘ, sed cf. Diosc. 3, 8. | 275. 11. *renium* SRd, *renum* V. | 12. *lienis* SR, . . *ni* TVd. | 28. *enchrysam* S (in ind. RTVd), *enichrisam*, Θ, *encrisam* T (d *enec.*), *enchysam* R. | 33. *procedente* R. | 34. *renium* SRV (edd. . . *num*), *penium* Td (Θ *plen.*). | 276. 2. 3. *eranthemida* S Barb., *erath.* Rd, *arath.* V. | 5. *flore* Sd Diosc. 3, 144., *fronde* RVΘ. | 5. 6. *floribus* Sd Diosc., *foliis* RTVΘ. | 16. *eranthemim* SRVΘ, . . *mum* d. | 22. *putri* I coll. 13, 108., *porri* RTVdΘ, *cibarii* S. | 27. *habent* Sv, *habentur* R, *bntur* (sup. add. *n*) d. | 32. *una* RVdΘ, cf. §. 91., *ima* Sv. Quod habet Dioscor. 4, 190. ἀπὸ τῆς ῥίζης est aut *a radice* aut *ab imo*, cf. 19, 96. | 37. *felicis* SRV, vid. ad p. 49, 27., *filicis* d edd. | 278. 1. *inter se ex adverso* Vd. | 10. *perurant* S Gron., *perunt* RV, *pereant* d edd. vett. | 23. *sed* om. STV. | 25. *ut* om. d. | 25. 26. *heroum* ST, *heroneon* Rd (V *heren.*). | 26. *appellaverint* SRV, . . *runt* Td edd. | *silvis* V edd., *fluviis* SRTd. | 279. 3. *decoctis medici* d Hard., *medici nodis* T. | 6. *decoctus* SV². | 10. *pedum sedisque* I coll. 20, 101; 29, 41; et 21, 143; 27, 71. al., *pedisque* RVd, *pedis* S, *pedum* (om. *sedisque*) edd. | 11. *gravitati* S, . . *te* R, . . *tem* Vd. | 19. 20. *Sophocles* S (d²), *Socles* VΘ, *Socres* R. | 24. 25. *si coc cum hyosc.* RTV. | 32. et 34. *alimon* R edd. | 280. 16. *genera* SR, om. TVd. | 19. *id coctae* RVd. | 20. *tisana* SR, *ptis.* Vd edd. | 281. 9. *a* om. SR. | 10. *Opion* Sd, *Opinion* RVΘ, cf. 20, 34. | 15. *anthriscum* S (Barb. . . *cus*), *enthriscum* V (d *entr.*), *hentris necu* R. | 15. 16. *teneriora* TVdΘ, *tenuiora* SR. | 16. *ei* TVdΘ, *eius* SR. | 17. *senio iam* SR. | 19. *iasione* S Barb. coll. 21, 105., *lasine* RVd, *iasine* Salm., *asine* Gesn. | 23.

salutare (om. *est*) RVd. | 25. *Eostur* V, .. *ture* R, *costur* d. | 28. 29. *reniumque* S Broter. (Hard. *renum*), cf. 32, 103., *lieniumque* Vd (R .. *numq.*). | 34. *et sium* S codd. Broter., *esium* RTVdΘ | 37. *ipsum* SR, .. *so* TVdΘ. | Vide ne scribendum sit *semina*. | 282. 4. *chamaeleonti* Vd. | 8. *recepit* Sill., *recip.* Sv. | 25. *cui* Sill., *qui* Sv. | 30. *a potu* SDalec., *a partu* Vd edd., *aput* R. | 283. 6. *chondrylle* S, *condryle* R, *chrondile* Vd. | 14. *gummi* Rd. | 15. *alioqui* RVΘ. | 18. *opimi* SR (TV .. *mis*), *optimi* d edd. | *hos cibi, sed* SR, *his cibus et* TVd (Θ *sed*). | 19. *adductus* RTVdΘ. | 22. *iis* SR. | 24. 25. *veris* SSalm., *veri* RTV. | 29. *rarum* RVd (T *nunquam*), *raro* S vet. Dalec. (edd. *raroquc.*). | 33. *perniciali iamque* I, *pernicialia* SR (Gron. add. *quae*), *permittit alia quod* Td (V *permitti*). | *probandi alea* Gron. (RV *alia*, Td *alia alias*), *prorsus in proband a* S. | *si caligaris* S Man. Dalec. (R .. *ari*), *sic aliguri* V (Td *alligari*). | *clavos* SRV, *clavis* Td. | *ferrive* S codd. Gelen., *ferri vel* RTVd. | 35. 36. *quod deprehend.* Sill. | 36. *possunt atque* Sv, dist. I. | *quae* V (d *q;*), *qui* SRGron. | 36. 37. *colligunt ipsi* RTVd, cf. 31, 70., *colligunt? Ducunt ipsi* Sv. | 37. *ne quidam* I, *ne quidem* RTVdΘ, *et quidem* Sv. | 38. *patescentem* VdΘ Hard. (T *posc.*), *patescentis* S (R .. *tes*). | 284. 11. *adcommodatissimi. Familias* S, dist. sustul. I. | 13. *tanta tam ancip.* I, cf. 23, 31., *tanta ancip.* Sv. | 15. *cummim* S (Rd .. *mi*), *gummim* V. | 18. *ut* I, *umor* S (Murbac. *hum.*), om. RVd. | 24. *in* SR, om. Vd. | 38. *silphi* I, .. *ii* Sv. | 285. 19. *cauteri vim* I (S .. *rii*), *cauterium* RVd. | 23. *hordeacia* SRV. | 26. *tegmine* SDiosc. 3, 84. (vid. ad p. 293, 9.), *germine* RTVd. | 28. *ac* TVdΘ, *aut* SR. | 286. 14. *fabricata est* Sill., sed intelligas: *esto ut.* | 19. *in* om. V. | *cludit* SRV, *claud.* Td. | 24. *volneribus a* S, dist. I. | 287. 1. *ori* et *ardori* S Dalec. | 12. *luctus* Vd, .. *tusque* SR. | 17. *hyoscyami* S, .. *mum* RVd edd. | 18. *halicacabi* S (R *alic.*, d *hallicac.*, V *hallicacc.*), *halicacabum* edd. | 19. *fistulae* VdΘ, .. *lis* SR. | 25. *concorporatur* d edd., .. *rat* SRVΘ. | 288. 9. *tumeat* d (V eraso *a*), *tumet* SR. | 18. *nixus* SR, *nexus* Vd, | 23. *alioquin* Rd. | 29. *persecuti* SRdΘ, *pros.* V edd. | 32. *Amineo* SVd (R *cam.*). | 289. 13. 14. *cum pus concoqui* R

(V *compus*, Θ *cum pos*, d *cum bis*), *cum posca coqui* S (edd. *concoqui*). | 21. *vel laterum* defendit Sill. ex Diosc. 2, 108., *vel laterum vel virilium* Sv, *vel aurium* RTVdΘ. | 24. *tumores praecordiorum* V edd. | 290. 1. *medicorum ratione* TVdΘ, *locorum ratione*. SR, dist. I. | 37. *Sesima* STVd, *sessama* R. | 291. 4. *dicemus* Hard. | 5. *Sesamoides* R (etiam 8, ubi d *sesamoydes*), *sesamodides* Vd, *sesim.* S. | 10. *sesamae* RVd, *sesimae* S. | 20. *et* om. SV. | 24. *phoenice* S (edd. . . *cea*), *phynice* VdΘ (R *phin.*). | 28. *innocentiore* Td. | 21. *solus cibus* Vd edd. | *possit* Vd edd. | 292. 8. *mitigat. Datur* edd., *mitigant. dant* S, *mitigandas* RVd. | 9. *discutiendi* SΘ, . . *dam* RVd. | 19. *aut* om. SVΘ. | 38. *adstringit* RVad, *abstergit* SΘ. | 293. 6. *modice* Ra²d. | 9. 10. *germine* Ra, vid. ad p. 285, 26. | 28. *a* om. SSalm. | 29. *sphacos* SHard. e codd. ind., *facos* d (V . . *ces*), *facnaces* a. | *dicta*, Vad, om. S. | 294. 4. *simile* Vad, *sativo simile* Sv coll. Dioscor. 2, 126., sed vid. ad p. 225, 21. et 295, 6 | 26. *ad crocodilorum item* SMurbac. | 27. *edit* VaΘ, *edat* Sd. | 29. *volnera* a (Vd *vuln.*), *ulcera* Sv. | 32. *sentiunt* a edd. | 37. *si qui ieiunus cotidie* SV. | 295. 6. 7. *minores* TVad, *minores sativis* Sv, vid. ad p. 294, 4. | 21. 22. *foventium cutem* SV. | 23. *lepras* ad, *lepras emendant* S (V. . *dat*). | 27. 28. *manantia. Expediat ad* VdΘ, dist. I., *manantia utilissimum. Expedit* ad S (a *expellat*). | 31. *decocti* a, . . *ta* TVd. | *colata* S Man. Dal., *collecta* TVadΘ. | 296. 6. *potu* VdΘ, *potum* Sv. | 20. *cum* Sva, *mox* (i. e. *in oxym.*) Td, *ex* edd. | 20. 21. *diluuntur . . . iustum est* TVadΘ, *dilui mellis uncias duas iustum est;* Sv. | 21. 22. *decoctae farinae* SVad, . . *ta* . . *na* Sv. | 22. *sextarios* TVad (Pintianus paulo supra scribi vult *tres decoqui farinae*. Videntur nonnulla excidisse, an scripsit Plinius *sextario S.*, quod esset *uno et dimidio sextario*? cf. §. 133. | 29. *folia* STΘ, . . *io* ad edd. | 30. *imitantur* STVΘ, . . *tatur* ad edd. | 31. *ad quae* vet. Dal.², *atque* Vad edd., *aeque ut* S vet. Dal.¹ coll. 23, 89., ubi nunc legitur *quod*. | 36. *tenera* ad edd., *tener* STV. | *decocta* Vad edd., *tus* ST. | 37. *nascuntur* Vad. | 297. 5. *caelia* SV, *cel.* ad. | *cervesia* STVd, *cervisia* a edd.

S significat contextum editionis Silligianae, *Sill.* commentarium Silligii, *I* emendationes editoris, *Barb.* Hermolai Barbari Castigationes Rom. 1402., *Salm.* Salmasii Exercitationes Plin. Trai. ad Rhen. 1689., *G* scholia ad Germanici prognostica, *P* Pseudo-Appuleii de remediis salutaribus libellum, *D* cod. Vatican. 3861. sec. XI. vel XII., *R* cod. Riccardian. sec. IX., *T* cod. Toletan. sec. XI.—XIII., *V* cod. Vossian. Leid. n. 61., *a* cod. Paris. 6795. sec. VIII. vel IX., *c* cod. Paris. 6796., *d* cod. Paris. 6797. sec. XIII., Θ cod. Chifftetian., *v* scripturam nullius codicis auctoritate nominatim confirmatam.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XVI—XXII.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVI.

(Sect. 1.) Pomiferae arbores quaeque mitioribus sucis 1
voluptatem primae cibis attulerunt et necessario alimento delicias miscere docuerunt, sive illae ultro sive ab homine didicere blandos sapores adoptione et conubio, idque munus etiam feris volucribusque dididimus, intra praedictas constant. proxumum erat narrare glandiferas quoque, quae primae victum mortalium aluerunt nutrices inopis ac ferae sortis, ni praeverti cogeret admiratio usu conperta, quaenam qualisque esset vita sine arbore ulla, sine frutice viventium.

Cap. 1. Diximus et in oriente quidem iuxta oceanum 2
conpluris ea in necessitate gentis. sunt vero et in septen- 13,139
trione visae nobis Chaucorum qui maiores minoresque appellantur. vasto ibi meatu bis dierum noctiumque singularum intervallis effusus in inmensum agitur oceanus, operiens aeternam rerum naturae controversiam, dubiumque terrae situm an partem maris. illic, misera gens, tumulos optinent 3
altos aut tribunalia exstructa manibus ad experimenta altissimi aestus, casis ita inpositis navigantibus similes cum integant aquae circumdata, naufragis vero cum recesserint, fugientisque cum mari piscis circa tuguria venantur. non pecudem his habere, non lacte ali ut finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit omni procul abacto frutice. ulva et palustri 4
iunco funis nectunt ad praetexenda piscibus retia, captumque manibus lutum ventis magis quam sole siccantes terra cibos et rigentia septentrione viscera sua urunt. potus non nisi ex imbre servato scrobibus in vestibulo domus. et hae gentes, si vincantur hodie a populo Romano, servire se dicunt! ita est profecto: multis fortuna parcit in poenam.

(2.) Aliud e silvis miraculum: totam reliquam Germa- 5
niam replent adduntque frigori umbras, altissimae tamen haut

procul supra dictis Chaucis circa duos praecipue lacus. litora ipsa optinent quercus maxuma aviditate nascendi, subfossaeque fluctibus aut propulsae flatibus vastas conplexu radicum silvas secum auferunt, atque ita libratae stantes navigant ingentium ramorum armamentis, saepe territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedi illae proelium navale adversus arbores inirent.

2. In eadem septentrionali plaga Hercyniae silvae roborum vastitas intacta aevis et congenita mundo prope immortali sorte miracula excedit. ut alia omittantur fide caritura, constat attolli collis occursantium inter se radicum repercussu aut, ubi secuta tellus non sit, arcus ad ramos usque et ipsos inter se rixantis curvari portarum patentium modo, ut turmas equitum transmittant, 3. glandiferi maxume generis omnes, quibus honos apud Romanos perpetuus.

4. (3.) Hinc civicae coronae, militum virtutis insigne clarissimum, iam pridem vero et clementiae imperatorum, postquam civilium bellorum profano meritum coepit videri civem non occidere. cedunt his murales vallaresque et aureae, quamquam pretio antecedentes, cedunt et rostratae, quamvis in duobus maxume ad hoc aevi celebres, M. Varrone e piraticis bellis dante Magno Pompeio, itemque M. Agrippa tribuente Caesare e Siculis, quae et ipsa piratica fuere. antea rostra navium tribunali praefixa fori decus erant, veluti populo Romano ipsi corona inposita. postquam vero tribuniciis seditionibus calcari ac pollui coepere, postquam vires ex publico in privatum agi singulisque civium quaeri et sacrosancti omnia profana facere, tum a pedibus eorum subiere in capita civium rostra. dedit hanc Augustus coronam Agrippae, sed civicam a genere humano accepit ipse.

(4.) Antiquitus quidem nulla nisi deo dabatur. ob id Homerus caelo tantum eam et proelio universo tribuit, viritim vero ne in certamine quidem ulli, feruntque primum omnium Liberum patrem inposuisse capiti suo ex hedera. postea deorum honori sacrificantes sumpsere victimis simul coronatis. novissime et in sacris certaminibus usurpatae, in quibus hodieque non victori datur sed patriam ab eo coronari

pronuntiatur. inde natum ut etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandae, mox ut et ludis darentur. longum est nec instituti operis disserere quis quamque Romanorum primus acceperit. neque enim alias noverant quam bellicas, quod certum est. uni gentium huic plura sunt genera quam cunctis.

(5.) Romulus frondea coronavit Hostum Hostilium, 11 quod Fidenam primus inrupisset. avos hic Tulli Hostili regis fuit. P. Decium patrem tribunum militum frondea donavit exercitus ab eo servatus imperatore Cornelio Cosso consule Samnitium bello. Civica iligna primo fuit, postea magis placuit ex aesculo Iovi sacra, variatumque et cum quercu est ac data ubique quae fuerat custodito tantum honore glandis. Additae leges artae et ideo superbae quasque conferre libeat 12 cum illa Graecorum summa quae sub ipso Iove datur cuique muros patria gaudens rumpit: civem servare, hostem occidere, ut ne eum locum in quo sit actum hostis optineat eo die, ut servatus fateatur — alias testes nihil prosunt —, ut civis fuerit. auxilia quamvis rege servato decus non dant, nec 13 crescit honos idem imperatore conservato, quoniam conditores in quocumque civem summum esse voluere. accepta licet uti perpetuo. ludos ineunti semper adsurgi etiam ab senatu in more est. sedendi ius in proxumo senatui. vacatio munerum omnium ipsi patrique et avo paterno. Quattuordecim eas 14 accepit Siccius Dentatus, ut retulimus suo loco, sex 7,102 Capitolinus, is quidem et de duce Servilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. o mores aeternos qui tanta opera honore solo donaverint et, cum reliquas coronas auro commendarent, salutem civis in pretio esse noluerint, clare professi ne servari quidem hominem fas esse lucri causa!

5. (6.) Glande opes nunc quoque multarum gentium 15 etiam pace gaudentium constant. nec non et inopia frugum arefactis molitur farina spissaturque in panis usum. quin et hodieque per Hispanias secundis mensis glans inseritur. dulcior eadem in cinere tosta. cautum est praeterea lege XII tabularum ut glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. distant fructu, situ, sexu, sa- 16

pore. namque alia fageae glandi figura, quernae alia et ilignae, atque inter se quoque generum singulorum differentiae. praeterea sunt aliquae silvestres, aliae placidiores. quae culta optinent iam in montuosis planisque distant, sicut et sexu mares ac feminae, item sapore. dulcissima omnium fagi, ut qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio tradat
17 Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quae sunt alia alibi, quippe cum robur quercumque volgo nasci videamus, aesculum non ubique, quartam vero generis eiusdem quae cerrus vocatur ne Italiae quidem maiore ex parte notam esse. distinguimus ergo proprietate naturaque et, ubi res cogit, etiam Graecis nominibus.

18 6. (7.) Fagi glans nucleis similis triangula cute includitur. folium tenue atque e levissimis, populo simile, celerrime flavescens et media parte plerumque gignens superne parvolam bacam viridem cacumine aculeatam. fagum muribus gratissimum est, et ideo animalis eius una proventus, gliris quoque saginat, expedit et turdis. Arborum fertilitas omnium fere alternat, sed maxume fagi.

19 (8.) Glandem quae proprie intellegitur ferunt robur, quercus, aesculus, cerrus, ilex, suber. continent hispido calyce per genera plus minusve cutem conplectente. folia praeter ilicem gravia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec, cum cadunt, flavescentia ut fagi, pro differentia generum breviora vel longiora. Ilicis duo genera. ex his in Italia folio non ita multum ab oleis distant milaces a quibusdam Graecis dictae, in provinciis aquifoliae sunt. Ilicis glans utriusque brevior et gracilior, quam Homerus acylon appellat eoque nomine a glande distinguit. masculas ilices negant ferre.
20 Glans optuma in quercu atque grandissima, mox aesculo. nam roboris parva, cerro tristis, horrida, echinato calyce ceu castaneae. sed et in querna alia dulcior molliorque feminae, mari spissior. maxume autem probantur latifoliae ex argumento dictae. Distant inter se magnitudine et cutis tenuitate, item quod aliis subest tunica robigine scabra, aliis pro-
21 tinus candidum corpus. probatur et ea cuius in balano utrimque ex longitudine extrema lapidescit duritia, melior cui in cortice quam cui in corpore, utrumque non nisi mari.

praeterea aliis ovata, aliis rotunda, aliis acutior figura, sicut et colos nigrior candidiorve qui praefertur. amaritudo in extremitatibus, mediae dulces. quin et pediculi brevitas proceritasque differentiam habet. In ipsis vero arboribus quae 22 maxumam fert hemeris vocatur, brevior et in orbem comosa alasque ramorum crebro cavata. fortius lignum quercus habet et incorruptius, ramosa et ipsa, procerior tamen et crassior caudice, excelsissima autem aegilops, incultis amica. Ab hac 23 proxuma latifoliae proceritas, sed minus utilis aedificiis atque carboni, dolata vitiis obnoxia est, quamobrem solida utuntur. carbo in aerariorum tantum officinis conpendio, quoniam desinente flatu protinus emoriens saepius recoquitur, ceterum plurumus scintillis. idem e novellis melior. acervi consertis taleis recentibus luto caminantur, accensa strue contis pungitur durescens calyx atque ita sudorem emittit. Pes- 24 suma et carboni et materiae haliphloeos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex et plerumque cavos fungosusque. nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cum vivit. quin et fulmine saepissime icitur, quamvis altitudine non excellat. ideo ligno eius nec ad sacrificia uti fas habetur. Eidem rara glans et, cum tulit, amara, quam praeter sues nullum attingit animal, ac ne hae quidem, si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectae religionis est, quod emortuo carbone sacrificatur. Glans fagea suem hilarem facit, car- 25 nem cocibilem ac levem et utilem stomacho. iligna suem angustam, nitidam, strigosam. ponderosam querna, diffusam, gravissima et ipsa glandium atque dulcissima. proxumam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnem, sed duram. iligna temptari sues, nisi paulatim detur. hanc novissimam cadere. fungosam carnem fieri aesculo, robore, subere.

(9.) Quae glandem ferunt omnes et gallam alternisque 26 annis glandem, sed gallam hemeris optumam et coriis perficiendis aptissimam, similem huic latifolia, sed leviorem multoque minus probatam. fert et nigram — duo enim genera sunt —, haec tinguendis lanis utilior. 7. Nascitur autem galla 27 sole de geminis exeunte erumpens noctu semper universa. crescit uno die candidior et, si aestu excepta est, arescit pro-

tinus neque ad iustum incrementum pervenit, hoc est ut nucleum fabae magnitudine habeat. nigra diutius viret crescitque, ut interdum mali conpleat magnitudinem. optuma Commagena, deterrima ex robore. signum eius quod cavernae tralucent.

28 (10.) Robur praeter fructum pluruma et alia gignit. namque fert et gallae utrumque genus et quae iam veluti mora, ni distarent arida duritie, plerumque tauri caput imitantia quibus fructus inest nucleis olivae similis. nascuntur in eo et pilulae nucibus non absimiles, intus habentes floccos mollis lucernarum luminibus aptos. nam et sine oleo flagrant sicuti galla nigra. fert et aliam inutilem pilulam cum capillo,
29 verno tamen tempore melliginis suci. gignunt et alae ramorum eius pilulas corpore non pediculo adhaerentis, candicantis umbilicis, cetera nigra varietate dispersa. media cocci colorem habent, apertis autem atra inanitas est. aliquando et pumices gignit nec non et e foliis convolutas pilulas et in foliorum venis aquosos nucleos candicantis ac tralucidos, quamdiu molles sint, in quibus et culices nascuntur. maturescunt in *nodum ad parvae levis gallae* modum.

30 8. (11.) Ferunt robora et cachrym. ita vocatur pilula in medicina urendi vim habens. gignitur et in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano, postquam folia cecidere, hieme durans. continet nucleum pineis similem. is crescit hieme, aperitur vere pilula tota, cadit, cum folia coepere crescere.
31 tam multifera sunt, tot res praeter glandem pariunt robora, sed et boletos suillosque, gulae novissima inritamenta, qui circa radices gignuntur, quercus probatissimum, robur autem et cupressus et pinus noxios. robora ferunt et viscum et mella, ut auctor est Hesiodus, constatque rores melleos e
11,30 caelo, ut diximus, cadentis non aliis magis insidere frondibus. cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est.

32 (12.) Omnis tamen has eius dotes ilex solo provocat cocco. granum hoc primoque ceu scabies fruticis, parvae aquifoliae ilicis. cuscolium vocant. pensionem alteram tri-
$\frac{9}{140}$ sq. buti pauperibus Hispaniae donat. usum eius gratiorem in conchyli mentione tradidimus. gignitur et in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessumum in Sardinia.

(13.) Galliarum glandiferae maxume arbores agaricum 33
ferunt. est autem fungus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. signum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quae vocatur aegilops fert pannos arentis, muscoso villo canos, non in cortice modo verum et e ramis dependentis cubitali 12, 108
magnitudine, odoratos, ut diximus inter unguenta. Suberi 34
minuma arbor, glans pessuma, rara, cortex tantum in fructu, praecrassus ac renascens atque etiam in denos pedes undique explanatus. usus eius ancoralibus maxume navium piscantiumque tragulis et cadorum opturamentis, praeterea in hiberno feminarum calciatu. quamobrem non infacete Graeci cortices arborem appellant. Sunt et qui feminam ilicem vocent atque, ubi non nascitur ilex, pro ea subere utantur in carpentariis praecipue fabricis, ut circa Elim et Lacedaemonem. nec in Italia tota nascitur aut in Gallia omnino.

9. (14.) Cortex et fagis, tiliae, abieti, piceae in magno 35
usu agrestium. vasa corbisque ac patentiora quaedam messibus convehendis vindemiisque faciunt atque protecta tugurio-rum. scribit in recenti ad duces explorator incidens litteras a suco. nec non et in quodam usu sacrorum religiosus est fagi cortex. sed non durat arbor ipsa.

10. (15.) Scandula e robore aptissima, mox e glandi- 36
feris aliis fagoque, facillima ex omnibus quae resinam ferunt, sed minume durans praeterquam e pino. Scandula contectam fuisse Romam ad Pyrrhi usque bellum annis CCCCLXX Cornelius Nepos auctor est. silvarum certe distinguebatur 37
insignibus: Fagutali Iove etiam nunc ubi lucus fageus fuit, porta Querquetulana, colle in quem vimina petebantur, totque lucis, quibusdam et geminis. Q. Hortensius dictator, cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in aesculeto tulit, ut quod ea iussisset omnis Quirites teneret.

(16.) Peregrinae tum videbantur, quoniam non erant 38
suburbanae, pinus atque abies omnesque quae picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul ut tota condiendi vina origo cognoscatur. Quae ferrent in Asia aut oriente praedictis 14, 22
picem in Europa sex genera cognatarum arborum ferunt. ex his pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo

praetenue longumque et mucrone aculeatum. pinus fert mi-
15,35 numum resinae, interdum et nucibus ipsis de quibus dictum
est, vixque ut adscribatur generi.
39 (17.) Pinaster nihil est aliud quam pinus silvestris mira
altitudine et a medio ramosa sicut pinus in vertice. copio-
57sqq. siorem dat haec resinam quo dicemus modo. gignitur et in
planis. Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiae
quos tibulos vocant plerique arbitrantur, sed gracilis succin-
ctioresque et enodis liburnicarum ad usus, paene sine resina.
40 (18.) Picea montis amat atque frigora, feralis arbor et
funebri indicio ad fores posita ac rogis virens, iam tamen et
in domos recepta tonsili facilitate. haec plurumam fundit in-
terveniente candida gemma, tam simili turis ut mixta a visu
41 discerni non queat, unde fraus Seplasiae. Omnibus his gene-
ribus folia brevi saeta et crassiore duraque ceu cupressis.
piceae rami paene statim ab radice modici velut bracchia late-
ribus inhaerent, similiter abieti expetitae navigiis. situs in ex-
celso montium, ceu maria fugerit, nec forma alia. materies
42 vero praecipua trabibus et plurumis vitae operibus. resina ei
vitium, unde fructus piceae, exiguumque sudat aliquando con-
tactu solis. e diverso materies, quae abieti pulcherrima, pi-
ceae ad fissilis scandulas cupasque et pauca alia secamenta.
43 (19.) Quinto generi situs idem, facies eadem. larix vo-
catur. materies praestantior longe — incorrupta ei vis umore
contumax —, rubens praeterea et odore acrior. plusculum
huic erumpit liquoris melleo colore atque lentore, numquam
44 durescentis. Sextum genus est taeda proprie dicta, abundantior
suco quam reliqua, parcior liquidiorque quam picea, flammis
ac lumini sacrorum etiam grata. hae, mares dumtaxat, ferunt
et eam quam Graeci sycen vocant, odoris gravissimi. laricis
45 morbus est ut taeda fiat. Omnia autem haec genera accensa
fulgine inmodica carbonem repente exspuunt cum eruptionis
crepitu eiaculanturque longe excepta larice quae nec ardet
nec carbonem facit nec alio modo ignis vi consumitur quam
lapides. Omnia ea perpetuo virent nec facile discernuntur in
46 fronde etiam a peritis, tanta natalium mixtura est. sed picea
minus alta quam larix, illa crassior leviorque cortice, folio
villosior, pinguior et densior mollius flexo, ac piceae rariora

siccioraque folia et tenuiora ac magis algentia, totaque horridior et perfusa resina, lignum abieti similius. larix ustis radicibus non repullulat, *picea repullulat*, ut in Lesbo accidit incenso nemore Pyrrhaeo. alia etiamnum generibus ipsis in 47
sexu differentia. mas brevior et durior, femina procerior, pinguioribus foliis et simplicibus atque non rigentibus. lignum maribus durum et in fabrili opere contortum, feminae mollius, publico discrimine in securibus. hae in quocumque genere deprehendunt marem, quippe respuuntur et fragosius sidunt, aegrius revelluntur. ipsa materies retorrida et nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade et alia differentia, montanae 48
maritimaeque. nam in Macedonia et Arcadia circaque Elim permutant nomina, nec constat auctoribus quod cuique generi attribuant. nos ista Romano discernimus iudicio. Abies e cunctis amplissima est et femina etiam prolixior, materie mollior utiliorque, arbor rotundior, folio pinnato densa ut imbris non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum 49
horum panicularum modo nucamenta squamatim conpacta dependent praeterquam larici. haec abietis masculae primori parte nucleos habent, non item feminae. piceae vero totis paniculis, minoribus gracilioribusque minumos, ac nigros, propter quod Graeci phthirophoron eam appellant. in eadem nucamenta maribus conpressiora sunt ac minus resina roscida.

(20.) Similis his etiamnum adspectu est, ne quid praeter- 50
eatur, taxus minume virens gracilisque et tristis ac dira, nullo suco, ex omnibus sola bacas fert. mas noxio fructu, letale quippe bacis in Hispania praecipue venenum inest. vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta mortifera fuisse conpertum est. Hanc Sextius milacem a Graecis vocari dicit, et esse in 51
Arcadia tam praesentis veneni ut qui obdormiant sub ea cibumve capiant moriantur. sunt qui et taxica hinc appellata dicant venena quae nunc toxica dicimus, quibus sagittae tinguantur. repertum innoxiam fieri, si in ipsa arbore clavos aereus adigatur.

11. (21.) Pix liquida in Europa e taeda coquitur, nava- 52
libus muniendis multosque alios ad usus. lignum eius concisum furnis undique igni extra circumdato fervet. primus sudor aquae modo fluit canali. hoc in Syria cedrium vocatur,

cui tanta vis est ut in Aegypto corpora hominum defunctorum perfusa eo serventur.

53 (22.) Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. haec rursus in cortinas aereas coniecta aceto spissatur ut coagulo Bruttiae cognomen accepit, doliis dumtaxat vasisque ceteris utilis, lentore ab alia pice differens, item colore rutilante et quod pinguior est reliqua. illa omnia fiunt e picea, resina ferventibus coacta lapidibus in alveis validi roboris aut, si alvei
54 non sint, struis congerie, velut in carbonis usu. Haec in vinum additur farinae modo tunsa, nigrior colore. eadem resina si cum aqua levius decoquatur coleturque, rufo colore lentescit ac stillaticia vocatur. seponuntur autem ad id fere vitia resinae cortexque. alia temperies ad crapulam. namque flos crudus resinae cum multa assula tenui brevique avolsus conciditur. ad cribrum minuta dein ferventi aqua, donec cogatur,
55 perfunditur. Huius expressum pingue praecipua resina fit atque rara nec nisi paucis in locis subalpinae Italiae conveniens medicis. resinae albae congium in duobus aquae pluviae cocunt. alii utilius putant sine aqua coquere lento igne toto die, utique vase aeris albi, item terebinthinam in sartagine cinere ferventi, hanc ceteris praeferentes. proxuma ex lentisco.

56 12. (23.) Non omittendum apud eosdem zopissam vocari derasam navibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multo efficaciorem ad omnia quibus pices
57 resinaeque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea e parte solari, non plaga sed volnere ablati corticis, cum plurumum bipedali hiatu, ut a terra cubito cum minumum absit. nec corpori ipsi parcitur ut in ceteris, quoniam assula in fructu est. verum haec proxuma laudatur, altior amaritudinem adfert. postea umor omnis e tota confluit in ulcus,
58 item in taeda. cum id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur ac deinde alia. postea tota arbor succiditur et medulla eius uritur. sic et in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem et e ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam urunt,
59 feminae radices tantum. Theopompus scripsit in Apolloniatarum agro picem fossilem non deteriorem Macedonica inve-

niri. Pix optuma ubique ex apricis aquilonis situ, ex opacis horridior virusque praeferens, frigida hieme deterior ac minus copiosa et decolor. quidam arbitrantur in montuosis copia 60
praestantiorem ac colore et dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit, decoctam autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat, tenuioresque esse ipsas arbores quam in planis, sed has et illas serenitate steriliores. Fructum quaedam proxumo anno ab incisu largiuntur, aliae secundo, quaedam tertio. expletur autem plaga resina, non
cortice nec cicatrice, quae in hac arbore non coit. Inter haec 61
genera propriam quidam fecere sappinum, quoniam ex cognatione harum seritur qualis dicta est in nucleis, eiusdem- 15,36
que arboris imas partis taedas vocant, cum sit illa arbor nil aliud quam picea feritatis paulum mitigatae satu. sappini au-
tem materies caesarum e genere fit, sicuti docebimus. 196

13. (24.) Materiae enim causa reliquas arbores natura 62
genuit copiosissimamque fraxinum. Procera haec ac teres, pinnata et ipsa folio, multumque Homeri praeconio et Achillis hasta nobilitata. materies est ad pluruma utilis. ea quidem quae
fit in Ida Troadis in tantum cedro similis ut ementis fallat cortice ablato. Graeci duo genera eius fecere: longam eno- 63
dem, alteram brevem duriorem fuscioremque, laureis foliis. bumeliam vocant in Macedonia amplissimam lentissimamque. alii situ divisere, campestrem enim esse crispam, montanam
spissam. Folia earum iumentis mortifera, ceteris ruminantium 64
innocua Graeci prodidere. in Italia nec iumentis nocent. contra serpentis vero suco expresso ad potum et inposita ulceri opifera ac nihil aeque reperiuntur. tantaque est vis ut ne matutinas quidem occidentisve umbras, cum sunt longissimae,
serpens arboris eius attingat, adeo ipsam procul fugiat. experti prodimus, si fronde ea gyroque cludatur ignis serpens, in ignis potius quam in fraxinum fugere serpentem. mira naturae benignitas prius quam hae prodeant florere fraxinum nec ante conditas folia dimittere.

14. (25.) In tilia mas et femina differunt omni modo. 65
namque et materies mari dura rufiorque ac nodosa et odoratior, cortex quoque crassior ac detractus inflexibilis. nec semen fert aut florem ut femina, quae crassior arbore, materie

candida praecellensque est. mirum in hac arbore fructum a nullo animalium attingi, foliorum corticisque sucum esse dulcem. inter corticem ac lignum tenues tunicae multiplici membrana, e quibus vincula tiliae vocantur, tenuissimae earum philyrae coronarum lemniscis celebres antiquorum honore. materies teredinem non sentit, proceritate perquam modica, verum utilis.

66 15. (26.) Acer eiusdem fere amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate citro secundum. plura eius genera: album, quod praecipui candoris, vocatur Gallicum in transpadana Italia transque Alpis nascens. alterum genus crispo macularum discursu, qui cum excellentior fuit, a similitudine caudae pavonum nomen accepit, in Histria Raetiaque praecipuum. e viliori genere crassivenium vocatur. Graeci situ discernunt, campestre enim candidum esse nec crispum — quod glinon vocant —, montanum vero crispius duriusque, etiamnum e mascula crispius ad lautiora opera, tertium genus zygiam rubentem, fissili ligno, cortice livido et scabro. hoc alii generis proprii esse malunt et Latine carpinum appellant.

68 16. (27.) Pulcherrimum vero est bruscum, multoque excellentius etiamnum molluscum. tuber utrumque arboris eius, bruscum intortius crispum, molluscum simplicius sparsum. et si magnitudinem mensarum caperet, haut dubie praeferretur citro. nunc intra pugillares lectorumque silicios aut lamnas raro usu spectatur. e brusco fiunt et mensae nigrescentes. Reperitur et in alno tuber, sed tanto deterius quantum ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. etiamnum in siccis natae praeferuntur aquaticis, sicut et fraxini. Est trans Alpis arbor simillima aceri albo materia quae vocatur staphylodendron. fert siliquas et in iis nucleos sapore nucis abellanae.

70 (28.) In primis vero materies honorata buxo est raro crispanti nec nisi radice, de cetero lenis quies est materiae silentio quodam et duritie ac pallore commendabilis, in ipsa vero arbore topiario opere. tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur amplitudine proceriore. oleastrum in omni usu damnatum gravem praefert odorem. tertium genus nostratis vocant, silvestre, ut credo, mitigatum satu, diffusius et

densitate parietum, virens semper ac tonsile. Buxus Pyre- 71
naeis ac Cytoriis montibus pluruma et Berecyntio tractu, crassissima in Corsica, flore non spernendo, quae causa amaritudinis mellis. semen illius cunctis animantibus invisum. nec in Olympo Macedoniae gracilior, sed brevis. amat frigida, aprica. in igni quoque duritia ferri, nec flamma, nec carbone utilis.

17. (29.) Inter has atque frugiferas materie vitiumque 72
amicitia accipitur ulmus. Graeci duo genera eius novere: montuosam quae sit amplior, campestrem quae fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas et ex his siccanas praefert quae non sint riguae, alterum genus Gallicas, tertium nostratis, densiore folio et ab eodem pediculo numerosiore, quartum silvestre. Atiniae non ferunt samaram — ita vocatur ulmi semen —, omnesque radicum plantis proveniunt, reliquae semine.

18. (30.) Nunc celeberrimis arborum dictis quaedam in 73
universum de cunctis indicanda sunt. Montis amant cedrus, larix, taeda et ceterae e quibus resina gignitur, item aquifolia, buxus, ilex, iunipirus, terebinthus, populus, ornus, carpinus. est et in Appennino frutex qui vocatur cotinus, ad linamenta modo conchyli colore insignis. montis et vallis dili- 74
git abies, robur, castaneae, tilia, ilex, cornus. aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. non temere in montibus visae sunt prunus, punicae, oleastri, iuglans, mori, sabuci. descendunt et in plana cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. subeunt et in montuosa ulmus, malus, pirus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex tinguendisque vestibus nascentes genistae. gaudet frigi- 75
dis sorbus, sed magis etiam betulla. Gallica haec arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis. eadem circulis flexilis, item corbium costis. bitumen ex ea Galliae excocunt. In eosdem situs comitatur et spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Masurius. nunc facibus carpinus, corylus familiarissimae.

(31.) Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneae, labur- 76
num. Alpina et haec arbor, nec volgo nota, dura ac candida

materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. odit et quae appellatur Iovis barba, in opere topiario
77 tonsilis et in rotunditatem spissa, argenteo folio. non nisi in aquosis proveniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris utilissima, item vaccinia Italiae in aucupiis sata, Galliae vero etiam purpurae tinguendae causa ad servitiorum vestis. Quaecumque communia sunt montibus planisque maiora fiunt adspectu pulchrioraque in campestribus, meliora materie crispioraque in montibus exceptis malis pirisque.

78 19. (32.) Praeterea arborum aliis decidunt folia, aliae sempiterna coma virent, quam differentiam antecedat necesse est prior. sunt enim arborum quaedam omnino silvestres, quaedam urbaniores, quoniam his placet nominibus distinguere. hae mites, quae fructu aut aliqua dote umbrarumque officio humanius iuvant, non inprobe dicantur urbanae.

79 20. (33.) Harum generi non decidunt: oleae, lauro, palmae, myrto, cupresso, pinis, hederae, rhododendro et, quamvis herba dicatur, sabinae. rhododendron, ut nomine adparet, a Graecis venit. alii nerium vocarunt, alii rhododaphnen, sempiternum fronde, rosae similitudine, caulibus fruticosum. iumentis caprisque et ovibus venenum est, idem homini contra serpentium venena remedio.

80 21. Silvestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipiro, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. inter utraque genera sunt andrachle in Graecia et ubique unedo. reliqua enim folia decidunt his, praeterquam in cacuminibus. non decidunt autem et in fruti-
81 cum genere cuidam rubo et calamo. In Thurino agro, ubi Sybaris fuit, ex ipsa urbe prospiciebatur quercus una numquam folia dimittens nec ante mediam aestatem germinans. idque mirum est Graecis auctoribus proditum apud nos postea sileri. nam locorum tanta vis est ut circa Memphim Aegypti et in Elephantine Thebaidis nulli arborum decidant, ne vitibus quidem.

82 22. (34.) Ceterae omnes extra praedictas, etenim enumerare longum est, folia deperdunt, observatumque non arescere nisi tenuia et lata et mollia, quae vero non decidant callo crassa et angusta esse. falsa definitio est non decidere

his quarum pinguior sucus sit. quis enim potest in ilice intellegere? Decidere Timaeus mathematicus sole scorpionem transeunte sideris vi et quodam veneno aeris putat. cur ergo non eadem causa adversum omnis polleat, iure miremur.
Cadunt plurumis autumno, quaedam tardius amittunt atque 83
in hiemes prorogant moras, neque interest maturius germinasse, utpote cum quaedam primae germinent et inter novissimas nudentur, ut amygdalae, fraxini, sabuci. morus autem novissima germinat, cum primis folia dimittit. Magna et in 84
hoc vis soli. prius decidunt in siccis macrisque, et vetustae prius arbori, multis etiam antequam maturescat fructus, ut serotinae fico et hibernae piro, et malo granatum quod est pomum tantum adspicitur in matre. Neque his autem quae semper retinent comas eadem folia durant, sed subnascentibus aliis tum arescunt vetera, quod evenit circa solstitia maxume.

(35.) Foliorum unitas in suo cuique genere permanet, 85
praeterquam populo, hederae, crotoni, quam et cici diximus 15,25
vocari. 23. Populi tria genera: alba ac nigra et quae Libyca appellatur minuma folio ac nigerrima fungisque enascentibus laudatissima. alba folio bicolor, superne candicans inferiore 86
parte viridi. huic nigraeque et crotoni in iuventa circinatae rotunditatis sunt, vetustiora in angulos exeunt. e contrario hederae angulosa rotundantur. populorum foliis grandissima lanugo evolat candida et radiata, filo numerosiore candidae fiunt villae. Folia granatis et amygdalis rubentia.

(36.) Mirum in primis id quod ulmo tiliaeque et oleae et 87
populo albae et salici evenit. circumaguntur enim folia earum post solstitium, nec alio argumento certius intellegitur sidus confectum. 24. Est et publica omnium foliorum in ipsis diffe- 88
rentia. namque pars inferior a terra herbido viret colore, ab eadem leviora nervos callumque et articulos in superiore habent parte, incisuras vero subter, ut manus humana. Oleae superne candidiora et minus levia, item hederae. sed omnium folia cotidie ad solem oscitant, inferiores partis tepefieri volentia. superior pars omnium lanuginem quantulamcumque habet, quae in aliis gentium lana est.

(37.) In oriente funis validos e foliis palmae fieri dictum 89

13,30 est, eosque in umore utiliores esse. et apud nos fere palmis a messe decerpuntur. ex his meliora quae sese non diviserint. siccantur sub tecto quaternis diebus, mox in sole expanduntur et noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur.

90 (38.) Latissima fico, viti, platano, angusta myrto, punicae, oleae, capillata pino, cedro, aculeata aquifolio et ilicum generi, — nam iunipiris spina pro folio est, — carnosa cupresso, tamarici, crassissima alno, longa harundini, salici, palmae et duplicia, circinata piro, mucronata malo, angulosa hederae, divisa platano, insecta pectinum modo piceae, abieti,
91 sinuosa toto ambitu robori, spinosa cute rubo. mordacia sunt quibusdam, ut urticis, pungentia pino, piceae, abieti, larici, cedro, aquifoliis. pediculo brevi oleae et ilici, longo vitibus, tremulo populis, et iisdem solis inter se crepitantia. iam et in pomo ipso mali quodam in genere parva mediis emicant folia, interim et gemina. praeterea aliis circa ramos,
92 aliis et in cacumine ramorum, robori et in caudice ipso. iam densa ac rara semperque lata rariora. disposita myrto, concava buxo, inordinata pomis, plura eodem pediculo exeuntia malis pirisque, ramulosa ulmo et cytiso. quibus adicit Cato decidua a populo quernaque, animalibus iubens dari non perarida, bubus quidem et ficulnea ilignaque et hederacea. dantur et ex harundine ac lauro. decidunt sorbo universa, ceteris paulatim. Et de foliis hactenus.

93 25. (39.) Ordo autem naturae annuus ita se habet: primus est conceptus flare incipiente vento favonio, ex a. d. fere VI. idus Februari. hoc maritantur vivescentia e terra,
8,166 quippe cum etiam equae in Hispania, ut diximus. hic est genitalis spiritus mundi a fovendo dictus, ut quidam existima-
94 vere. flat ab occasu aequinoctiali ver inchoans. catlitionem rustici vocant, gestiente natura semina accipere eaque animam inferente omnibus satis. concipiunt variis diebus et pro sua quaeque natura, alia protinus, ut animalia, tardius aliqua et diutius gravida partus gerunt, quod germinatio ideo vocatur. pariunt vero, cum florent, flosque ille ruptis constat utriculis, educatio in pomo est. hoc et germinatio labor arborum.

(40.) Flos est pleni veris indicium et anni renascentis, 95
flos gaudium arborum. tunc se novas aliasque quam sunt
ostendunt, tunc variis colorum picturis in certamen usque
luxuriant. sed hoc negatum plerisque. non enim omnes flo-
rent, et sunt tristes quaedam quaeque non sentiant gaudia
annorum. nam neque ilex, picea, larix, pinus ullo flore ex-
hilarantur natalisve pomorum annuos versicolori nuntio
promittunt, nec fici atque caprifici. protinus enim fru-
ctum pro flore gignunt. in ficis mirabiles sunt et abortus qui
numquam maturescunt. Nec iunipiri florent. quidam earum 96
duo genera tradunt: alteram florere nec ferre, quae vero non
floreat ferre protinus bacis nascentibus quae biennio hae-
reant. sed id falsum, omnibusque his dura facies semper. sic
et hominum multis fortuna sine flore est.

(41.) Omnes autem germinant, etiam quae non florent, 97
magna et locorum differentia, quippe cum ex eodem genere
quae sunt in palustribus priora germinent, mox campestria,
novissima in silvis, per se autem tardius piri silvestres quam
cetera. primo favonio cornus, proxume laurus pauloque ante
aequinoctium tilia, acer, inter primas vero populus, ulmus,
salix, alnus, nuces. festinat et platanus. ceterae vere coe- 98
pturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes,
serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam
germinatur germinatio, nimia soli ubertate aut invitantis caeli
voluptate, quod magis in herbis segetum evenit. in arbori-
bus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliae naturales 99
quibusdam praeterque vernam, quae suis constant sideribus
quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. hi- $\frac{18,}{201\,\text{sqq.}}$
berna aquilae exortu, aestiva canis ortu, tertia arcturi. has
duas quidam omnibus arboribus communis putant, sentiri au-
tem maxume in fico, vite, punicis, causam adferentes, quo-
niam in Thessalia Macedoniaque pluruma tum ficus exeat.
maxume tamen in Aegypto adparet haec ratio. Et reliquae 100
quidem arbores, ut primum coepere, continuant germinatio-
nem, robur et abies et larix intermittunt tripertito ac terna
germina edunt. ideo et ter squamas corticum spargunt, quod
omnibus arboribus in germinatione evenit, quoniam praegna-
tium rumpitur cortex. est autem prima earum incipiente vere

circiter XV diebus. iterum germinant transeunte geminos sole. sic fit ut prima cacumina inpelli secutis adpareat,
101 geniculato incremento. tertia est earundem ad solstitium brevissima, nec diutius septenis diebus, clareque et tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cum primum emittit uvam, iterum cum digerit. eorum quae non florent partus tantum est et maturitas.
102 Quaedam statim in germinatione florent properantque in eo, sed tarde maturescunt, ut vites. serotino quaedam germinatu florent maturantque celeriter, sicuti morus quae novissima urbanarum germinat nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. sed cum coepit, in tantum universa germinatio erumpit ut una nocte peragatur etiam cum strepitu.

103 (42.) Ex his quae hieme aquila exoriente, ut diximus,
99 concipiunt floret prima omnium amygdala mense Ianuario, Martio vero pomum maturat. ab ea proxumae florent Armeniaca, dein tubures et praecoces, illae peregrinae, hae coactae, ordine autem naturae silvestrium primae sabucus, cui medulla pluruma, et cui nulla, cornus mascula, urbanarum malus parvoque post, ut simul possit videri, pirus et cerasus
104 et prunus. sequitur laurus, illam cupressus, dein punica, fici. et vites et oleae florentibus iam his germinant, concipiunt vergiliarum exortu. hoc sidus illarum est. floret autem solstitio vitis et quae paulo serius incipit olea. deflorescunt omnia septenis diebus non celerius, quaedam tardius, sed nulla pluribus bis septenis, omnia et intra VIII. idus Iul. etesiarum praecursu.

105 26. (43.) Nec statim fructus sequitur in aliquibus. cornus enim circa solstitia reddit primo candidum, postea sanguineum. ex eo genere femina post autumnum fert bacas acerbas et ingustabilis cunctis animantibus, ligno quoque fungoso et inutili, cum mas e fortissimis durissimisque sit.
106 tanta differentia ab eodem genere fit. sed et terebinthus messibus reddit semen et acer et fraxinus, nuces et mala et pira praeterquam hiberna aut praecocia autumno, glandiferae serius etiamnum, vergiliarum occasu, aesculus tantum autumno, incipiente autem hieme quaedam genera mali pirique et suber.

abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post vergiliarum occasum. pinus autem et picea praeveniunt germinatione quindecim fere diebus, semen vero post vergilias et ipsae reddunt.

(44.) Citreae et iunipirus et ilex anniferae habentur, 107
novosque fructus in his cum annotino pendet. in maxuma tamen admiratione pinus est. habet fructum maturescentem, habet proxumo anno ad maturitatem venturum ac deinde tertio. nec ulla arborum avidius se promittit. quo mense ex ea nux decerpitur eodem maturescit alia. sic dispensatur ut nullo non mense maturescant. quae se in arbore ipsa divisere azaniae vocantur, laeduntque ceteras nisi detrahantur.

(45.) Fructum arborum solae nullum ferunt, hoc est ne 108
semen quidem, tamarix scopis tantum nascens, populus, alnus, ulmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem et olivam. infelices autem existimantur damnataeque religione quae neque seruntur umquam neque fructum ferunt. Cremutius auctor est numquam virere arborem ex qua Phyllis se suspenderit. Quae cummim gignunt post germinationem aperiuntur, cummis non nisi fructu detracto spissatur.

(46.) Novellae arbores carent fructu quamdiu crescunt. 109
perdunt facillime ante maturitatem palma, ficus, amygdala, malus, pirus, item punica, quae etiam roribus nimiis et pruinis florem amittit. qua de causa inflectunt ramos eius, ne subrecti umorem infestum excipiant atque contineant. pirus et amygdala, etiamsi non pluat, sed fiat austrinum caelum aut nubilum, amittunt florem et primos fructus, si, cum defloruere, tales dies fuerint. ocissime autem salix amittit 110
semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta Homero frugiperdia. secuta aetas scelere suo interpretata est hanc sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. sed in hoc quoque providens natura facile nascenti et depacto surculo incuriosius semen dedit. una tamen proditur ad maturitatem perferre solita in Creta insula ipso descensu Iovis speluncae torvom ligneumque magnitudine ciceris.

(47.) Fiunt vero quaedam loci vitio infructuosa, sicut in 111

Paro silva caedua quae nihil fert. Persicae arbores in Rhodo florent tantum. Fit haec differentia et ex sexu, in iisque mares non ferunt. aliqui hoc permutantes maris esse quae ferant tradunt. facit et densitas sterilitatem.

112 (48.) Gignentium autem quaedam et lateribus ramorum et cacuminibus ferunt, ut pirus, punica, ficus, myrtus. cetero eadem natura quae frugibus. namque et in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. palma 13,30 sola, ut dictum est, in spathis habet fructum, racemis propendentem.

113 (49.) Reliquis sub folio pomum, ut protegatur, excepta fico, cui folium maxumum umbrosissimumque, et ideo supra id pomum. ei demum serius folium nascitur quam pomum. insigne proditur in quodam genere Ciliciae, Cypri, Helladis, ficos sub folio, grossos vero post folium nasci. Ficus et praecocis habet quas Athenis prodromos vocant. in Laconico genere maxume sunt et biferae in iisdem.

114 27. (50.) In Cea insula caprifici triferae sunt. primo fetu sequens evocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. et caprifici autem ab adversis foliis nascuntur. Biferae et in malis ac piris quaedam, sicut et praecoces. malus silvestris bifera. sequens eius fructus post arcturum in apricis ma-
115 xume. Vites quidem et triferae sunt, quas ob id insanas vocant, quoniam in iis alia maturescunt, alia turgescunt, alia florent. M. Varro auctor est vitem fuisse Zmyrnae apud Matrem ante biferam et malum in agro Consentino. hoc autem
18,188 evenit perpetuo in Tacapensi Africae agro, de quo plura alias. ea est soli fertilitas. Trifera est et cupressus. namque bacae eius colliguntur mense Ianuario et Maio et Septembri,
116 ternasque earum gerit magnitudines. Est vero et in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. summa sui parte fertiliores arbutus, quercus, inferiore iuglandes, fici mariscae. omnes quo magis senescunt hoc maturius ferunt, et in apricis locis nec pingui terra. silvestriora omnia tardiora. quaedam ex his omnino nec maturescunt. item quae subarantur aut quae ablaqueantur celeriora neglectis. haec et fertiliora.

117 (51.) Est etiamnum aetatis differentia. amygdala enim

et pirus in senecta fertilissimae ut et glandiferae et quoddam genus ficorum, ceterae in iuventa, tardiusque maturantes, quod maxume notatur in vitibus. vetustioribus enim vinum melius, novellis copiosius. celerrime vero senescit et in se- necta deteriorem fructum gignit malus. namque et minora poma proveniunt et vermiculis obnoxia. quin et in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fetu matu- 118 ritatis causa medicatur, iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia praeposteris. Omnia autem celerius sene- scunt praefecunda. quin et protinus moriuntur aliqua caelo fecunditatem omnem eblandito, quod maxume vitibus evenit. 28. Contra morus tardissime senescit, fructu minume labo- 119 rans. tarde et quorum crispa materies, ut palma, acer, populus. 29. Et subarata ocius senescunt. silvestria autem tardissime. atque in totum omnis cura fertilitatem adicit, fertilitas senectam. ideo et praeflorent talia et praegerminant, tota praecocia fiunt, quoniam omnis infirmitas caelo magis oboedit.

(52.) Multae plura gignunt, ut diximus in glandiferis, 120 inter quas laurus uvas suas, maxumeque sterilis quae non 26 sqq gignit aliud. ob id a quibusdam mas existimatur. ferunt et abellanae iulos conpactili callo, ad nihil utilis. 30. pluruma vero buxi. nam et semen suum et granum quod crataegum vocant, et a septentrione viscum, a meridie hyphear, de quis plura mox paulo. interdumque pariter res quaternas habent. 245

(53.) Arbores quaedam simplices, quibus a radice 121 caudex unus et rami frequentes, ut olivae, fico, viti. quaedam fruticosi generis, ut paliurus, myrtus, item nux abellana, quin immo melior et copiosior fructu in pluris dispersa ramos. in quibusdam omnino nullus, ut in suo genere buxo, loto transmarinae. quaedam bifurcae atque etiam in quinas partis 122 diffusae, quaedam dividuae nec ramosae, ut sabuci, quaedam individuae, ramosae, ut piceae. quibusdam ramorum ordo, sicut piceae, abieti, alias inconditus, ut robori, malo, piro. et abieti quidem subrecta divisura ramique in caelum tendentes, non in latera proni. mirum, cacuminibus eorum 123 decisis moritur, totis vero detruncatis durat. et si infra quam

rami fuere praecidatur, quod superest vivit, si vero cacumen tantum auferatur, tota moritur. alia ab radice bracchiata, ut ulmus, alia in cacumine ramosa, ut pinus, faba Graeca, quam Romae a suavitate fructus — silvestris quidem, sed cerasorum
124 paene natura — loton appellant. praecipue domibus expetitur ramorum petulantia brevi caudice latissima exspatiantium umbra et in vicinas domos saepe transilientium. nulla opacitas brevior, nec aufert solem hieme decidentibus foliis. nullis cortex iucundior aut oculos excipiens blandius, nullis rami longiores validioresque aut plures, ut dixisse totidem arbores liceat. cortice pellis tingunt, radice lanas. malis proprium genus. ferarum enim rostra reddunt adhaerentibus uni maxumo minoribus.

125 (54.) Ramorum aliqui caeci, qui non germinant, quod natura fit, si non evaluere, aut poena, cum deputatos cicatrix hebetavit. quae dividuis in ramo natura est haec viti in oculo, harundini in geniculo. omnium terrae proxuma crassiora. in longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, ulmus et si qua unistirpia. ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabis aequali per totam duum cubitorum crassitudine reperitur. quaedam statim in ramos sparguntur, ut mali.

126 31. (55.) Cortex aliis tenuis, ut lauro, tiliae, aliis crassus, ut robori, aliis lèvis, ut malo, fico, idem scaber robori, palmae, omnibus in senecta rugosior. quibusdam rumpitur sponte, ut viti, quibusdam etiam cadit, ut malo, unedoni, carnosus suberi, populo, membranaceus viti, harundini, libris similis ceraso, multiplex tunicis vitibus, tiliae, abieti, quibusdam simplex, ut fico, harundini.

127 (56.) Magna et radicum differentia: copiosae fico, robori, platano, breves et angustae malo, singulares abieti, larici. singulis enim innituntur, quamquam minutis in latera dispersis. crassiores lauro et inaequales, item oleae, cui et ramosae. at robori carnosae. robora suas in profundum agunt. si Vergilio quidem credimus, aesculus quantum cor-
128 pore eminet tantum radice descendit. oleae malisque et cupressis, per summa caespitum, aliis recto meatu, ut lauro, oleae, aliis flexuoso, ut fico. minutis haec capillamentis

hirsuta et abies multaeque silvestrium e quibus montani praetenuia fila decerpentes spectabilis lagonas et alia vasa nectunt. Quidam non altius descendere radices quam solis calor 129
tepefaciat idque natura loci tenuioris crassive dixere, quod falsum arbitror. apud auctores certe invenitur, abietis planta cum transferretur, VIII cubitorum in altitudine nec totam refossam, sed abruptam. maxuma spatio atque plenitudine et citri est, ab ea platani, roboris et glandiferarum. Quarundam 130
radix vivacior superficie, ut lauri. itaque cum trunco inaruit, recisa etiam laetius fruticat. Quidam brevitate radicum celerius senescere arbores putant, quod coarguunt fici, quarum radices longissimae et senectus ocissima. Falsum arbitror et quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. visa enim est annosa quercus eversa tempestatis vi et iugerum soli amplexa.

(57.) Prostratas restitui plerumque et quadam terrae 131
cicatrice vivescere volgare est. familiarissimum hoc platanis, quae plurumum ventorum concipiunt propter densitatem ramorum, quibus amputatis levato onere in sua scrobe reponuntur. factumque iam est hoc et in iuglandibus oleisque ac multis aliis. 32. Est in exemplis et sine tempestate ullave 132
causa alia quam prodigi cecidisse multas ac sua sponte resurrexisse. factum hoc populi Romani Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriae in luco Iunonis ulmo, postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte ita ut protinus floreret, a quo deinde tempore maiestas populi Romani resurrexit quae ante vastata cladibus fuerat. memoratur hoc idem factum in Phi- 133
lippis salice procidua atque detruncata, et Stagiris in museo populo alba, omnia fausti ominis. sed maxume mirum, Antandri platanus etiam circumdolatis lateribus restibilis sponte facta vitaeque reddita longitudine quindecim cubitorum, crassitudine quattuor ulnarum.

(58.) Arbores quas naturae debeamus tribus modis na- 134
scuntur, sponte aut semine aut ab radice. cura numerosior exsistit, de qua suo dicemus volumine. nunc enim totus sermo 17,58
de natura est multis modis mirisque memorabili. namque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata vivere. 12,51

hoc alias fastidio, alias contumacia, saepius imbecillitate eorum quae transferantur evenit, alias caelo invidente, alias solo repugnante.

135 (59.) Fastidit balsamum alibi nasci, nata Assyria malus alibi ferre, nec non et palma ubique nasci aut nata parere vel, cum promisit etiam ostenditque, educare, tamquam invita pepererit. non habet viris frutex cinnami in Syriae vicina perveniendi. non ferunt amomi nardique deliciae, ne in Arabiam quidem, ex India et nave peregrinari. temptavit enim Se-
136 leucus rex. Illud maxume mirum, ipsas plerumque arbores exorari ut vivant atque transmigrent, aliquando et a solo impetrari ut alienas alat advenasque nutriat, caelum nullo modo flecti. vivit in Italia piperis arbor, casiae vero etiam in septentrionali plaga, vixit in Lydia turis, sed unde sorbentes sucum omnem ex iis soles coquentesve lacrimam?
137 illud proxume mirum, mutari naturam in iisdem atque inproviso valere. cedrum aestuosis partibus dederat, et in Lyciis Phrygiisque montibus nascitur. frigus inimicum lauro fecerat, sed in Olympo copiosior nulla est. circa Bosporum Cimmerium in Panticapaeo urbe omni modo laboravit Mithridates rex et ceteri incolae sacrorum certe causa laurum myrtumque habere. non contigit, cum teporis arbores abundent ibi, pu-
138 nicae ficique, iam mali et piri laudatissimae. frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. et quid attinet in Pontum abire? iuxta Romam ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt, persica in Tusculano, nam nuces Graecae cum taedio inseruntur Tarracina silvis scatente earum.

139 33. (60.) Cupressus advena et difficillime nascentium fuit, ut de qua verbosius saepiusque quam de omnibus aliis prodiderit Cato, natu morosa, fructu supervacua, bacis torva, folio amara, odore violenta ac ne umbra quidem gratiosa, materie rara, ut paene fruticosi generis, Diti sacra et ideo
140 funebri signo ad domos posita. femina sterilis diu. metae demum adspectu non repudiata distinguendis tantum pinorum ordinibus, nunc vero tonsilis facta in densitate parietum coercitaque gracilitate perpetuo tenera trahitur etiam in picturas operis topiarii, venatus classisve et imagines rerum

tenui folio brevique et virenti semper vestiens. Duo genera 141
earum: meta in fastigium convoluta, quae et femina appellatur. mas spargit extra se ramos deputaturque et accipit vitem. utraque autem inmittitur in perticas asseresve amputatione ramorum, qui XIII. anno denariis singulis veneunt, quaestuosissima in satus ratione silva, volgoque dotem filiae antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quamquam Cato Tarentinam eam appellat, credo, quod primum eo venerit. et in Aenaria succisa regerminat. sed in Creta quo- 142
cumque in loco terram moverit quispiam, vi naturali haec gignitur protinusque emicat, illa vero etiam non appellato solo ac sponte maxumeque in Idaeis montibus et quos Albos vocant summisque in his, unde numquam nives absunt, pluruma, quod miremur, alibi non nisi in tepore proveniens et nutricem magno opere fastidiens.

(61.) Nec terrae tantum natura circa has refert aut 143
perpetua caeli, verum et quaedam temporaria vis imbrium. aquae plerumque semina adferunt, et certe fluunt genere aliquando etiam incognito, quod accidit Cyrenaicae regioni, cum primum ibi laserpicium natum est, ut in herbarum natura di- 19 41
cemus. nata est et silva urbi ei proxuma imbre piceo crassoque circiter urbis Romae annum CCCCXXX.

34. (62.) Hedera iam dicitur in Asia nasci. negaverat 144
Theophrastus, nec in India nisi in monte Mero, quin et Harpalum omni modo laborasse ut sereret eam in Medis frustra, Alexandrum vero ob raritatem ita coronato exercitu victorem ex India rediisse exemplo Liberi patris, cuius dei et nunc adornat thyrsos galeasque etiam ac scuta in Thraciae populis sollemnibus sacris, inimica arbori satisque omnibus, sepulchra, muros rumpens, serpentium frigori gratissima, ut mirum sit ullum honorem habitum ei. Duo genera eius prima ut reli- 145
quarum, mas atque femina. maior traditur mas et corpore et folio duriore etiam ac pinguiore et flore ad purpuram accedente. utriusque autem similis est rosae silvestri, nisi quod caret odore. species horum generum tres. est enim candida aut nigra hedera tertiaque quae vocatur helix. Etiamnum 146
hae species dividuntur in alias, quoniam est aliqua fructu tantum candida, alia et folio, fructum quoque candidum fe-

rentium aliis densus acinus et grandior, racemis in orbem circumactis qui vocantur corymbi, item Silenicis, est mi-
147 nor acinus, sparsior racemus. simili modo in nigra. alicui et semen nigrum, alii crocatum, cuius coronis poetae utuntur, foliis minus nigris, quam quidam Nysiam, alii Bacchicam vocant, maxumis inter nigras corymbis. quidam apud Graecos etiamnum duo genera huius faciunt a colore acino-
148 rum, erythranum et chrysocarpum. Plurumas autem habet differentias helix, quoniam folio maxume distat. parva sunt et angulosa concinnioraque, cum reliquorum generum simplicia sint. distat et longitudine internodiorum, praecipue tamen sterilitate, quoniam fructum non gignit. quidam hoc aetatis esse, non generis existimant, primoque helicem esse,
149 fieri hederam vetustate. horum error manifestus intellegitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maxume insignia: herbacea ac virens quae pluruma est, altera candido folio, tertia versicolori, quae Thracia vocatur. etiamnum herbaceae tenuiora folia et in ordinem digesta den-
150 sioraque. in alio genere diversa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis et similiter ordinatis densioribusque est, alteri generi neglecta haec omnia. maiora quoque aut minora sunt folia macularumque habitu distant, et in candidis alia sunt candidiora. adulescit in longitudinem maxume her-
151 bacea. arbores autem necat candida omnemque sucum auferendo tanta crassitudine augetur ut ipsa arbor fiat. signa eius folia maxuma atque latissima, mammas erigentis quae sunt ceteris inflexae, racemi stantes ac subrecti. et quamquam omnium hederarum generi radicosa bracchia, huic tamen
152 maxume ramosa ac robusta, ab ea nigrae. sed proprium albae quod inter media folia emittit bracchia utrimque semper amplectens, hoc et in muris, quamvis ambire non possit. itaque etiam pluribus locis intercisa vivit tamen duratque, et totidem initia radicum habet quot bracchia, quibus incolumis et solida arbores sugit ac strangulat. est in fructu differentia albae nigraeque hederae, quoniam aliis tanta amaritudo acini ut aves non attingant. Est et rigens hedera quae sine adminiculo stat sola omnium generum, ob id vocata cissos, e diverso numquam nisi humi repens chamaecissos.

35. (63.) Similis est hederae e Cilicia quidem primum 153
profecta sed in Graecia frequentior quam vocant zmilacem,
densis geniculata caulibus, spinosis frutectosa ramis, folio
hederaceo, parvo, non anguloso, a pediculo emittente pam-
pinos, flore candido, olente lilium. fert racemos labruscae 154
modo, non hederae, colore rubro, conplexa acinis maioribus
nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durosque, infausta
omnibus sacris et coronis, quoniam sit lugubris virgine eius
nominis propter amorem iuvenis Croci mutata in hunc fruti-
cem. id volgus ignorans plerumque festa sua polluit he- 155
deram existimando sicut in poetis aut Libero patre aut Sileno,
qui quis omnino nescit quibus coronentur? E zmilace fiunt
codicilli, propriumque materiae est ut admota auribus lenem
sonum reddat. hederae mira proditur natura ad experienda
vina, si vas fiat e ligno eius, vina transfluere ac remanere
aquam, si qua fuerit mixta.

36. (64.) Inter ea quae frigidis gaudent et aquaticos 156
frutices dixisse conveniat. Principatum in his tenebunt ha-
rundines belli pacisque experimentis necessariae atque etiam
deliciis gratae. tegulo earum domus suas septentrionales po-
puli operiunt, durantque aevis tecta talia. et in reliquo vero
orbe et camaras levissime suspendunt. chartisque serviunt 157
calami, Aegyptii maxume cognatione quadam papyri. proba-
tiores tamen Cnidii et qui in Asia circa Anaeticum lacum na-
scuntur. nostratibus fungosior subest natura, cartilagine
bibula, quae cavo corpore intus, superne tenui inarescit
ligno, fissilis praeacuta semper acie. geniculata cetero gra- 158
cilitas nodisque distincta, leni fastigio tenuatur in cacumina,
crassiore paniculae coma, neque hac supervacua. aut enim
pro pluma strata cauponarum replet aut, ubi limosiore indur-
uit callo sicut in Belgis, contunsa et interiecta navium conmis-
suris feruminat textus glutino tenacior rimisque explendis
fidelior pice.

(65.) Calamis orientis populi bella conficiunt, calamis 159
spicula addunt inrevocabili hamo noxia. mortem accelerant
pinna addita calamis, fitque et ex ipso telum aliud fracto in
volneribus. his armis solem ipsum obumbrant. propter hoc
maxume serenos dies optant, odere ventos et imbris, qui

160 inter illos pacem esse cogunt. ac si quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros, Sarmatarum tot gentis et orientis omniaque Parthorum regna diligentius conputet, aequa ferme pars hominum in toto mundo calamis superata
161 degit. Praecipuus hic visus in Creta bellatores suos nobilitavit. sed in hoc quoque, ut ceteris in rebus, vicit Italia, quando nullus sagittis aptior calamus quam in Rheno Bononiensi amne, cui et pluruma inest medulla pondusque volucre et contra flatus quoque pervicax libra. quippe non eadem gratia Belgicis. haec et Creticis commendatio, omnibus quamquam praeferantur Indici quorum alia quibusdam videtur natura, quando et hastarum vicem praebent additis cuspidi-
162 bus. Harundini quidem Indicae arborea amplitudo, qualis volgo in templis videmus. differre maris ac feminas in his quoque Indi tradunt. spissius mari corpus, feminae capacius. navigiorumque etiam vicem praestant, si credimus, singula internodia. circa Acesinen amnem maxume nascitur.
163 Harundo omnis ex una stirpe numerosa, atque etiam recisa fecundius resurgit. radix natura vivax, geniculata et ipsa. folia Indicis tantum brevia, omnibus vero a nodo orsa complexu tenuis per ambitum inducunt tunicas, atque a medio internodio cum plurumum desinunt vestire procumbuntque. latera harundini calamoque in rotunditate bina, super nodos alterno semper inguine, ut alterum a dextera fiat, alterum superiore geniculo ab laeva per vicis. inde exeunt aliquando rami qui sunt calami tenues.

164 (66.) Plura autem genera. alia spissior densiorque geniculis, brevibus internodiis, alia rarior maioribus, tenuiorque et ipsa. calamus vero alius totus concavos, quem vocant syringian, utilissimus fistulis, quoniam nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine pervius,
165 quem auleticon vocant. hic tibiis utilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno et tenui foramine. hunc totum fungosa replet medulla. alius brevior, alius procerior, exilior crassiorque. fruticosissimus, qui vocatur donax, non nisi in aquaticis natus, quoniam et haec differentia est multum prae-
166 lata harundine quae in siccis proveniat. Suum genus sagit-
161 tario calamo, ut diximus, sed Cretico longissimis internodiis,

obsequiumque quo libeat flecti calefacto. Differentias faciunt et folia non *modo* multitudine, verum et colore. varia Laconicis et ab ima parte densiora, qualis in totum circa stagna gigni putant dissimilis amnicis, longisque vestiri foliis spatiosius a nodo scandente conplexu. Est et obliqua harundo, non in 167 excelsitatem nascens, sed iuxta terram fruticis modo se spargens, suavissima in teneritate animalibus. vocatur a quibusdam elegia. Est et in Italia nascens adarca nomine palustris ex cortice, tantum sub ipsa coma, utilissima dentibus, quoniam vis eadem est quae sinapi. De Orchomenii 168 lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. characian vocabant crassiorem firmioremque, plotian vero subtiliorem, hanc in insulis fluitantibus natam, illam in ripis exspatiantis lacus. tertia est harundo tibialis calami, quem 169 auleticon dicebant. nono hic anno nascebatur. nam et lacus incrementa hoc temporis spatio servabat, prodigiosus, si quando amplitudinem biennio extendisset, quod notatum apud Chaeroniam infausto Atheniensium et saepe. Lebadia ** vocatur influente Cephiso. cum igitur anno permansit inundatio, proficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinem. vocabantur zeugitae. contra bombyciae maturius reciproco graciles, feminarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine aut omnino nulla spadonum nomine insignibus. Hinc erant ar- 170 mamenta ad inclusos cantus, non silendo et reliquo curae miraculo, ut venia sit argento iam potius cani. caedi solebant tempestivae usque ad Antigenidem tibicinem, cum adhuc simplici musica uterentur, sub arcturo. sic praeparatae aliquot post annos utiles esse incipiebant, tunc quoque multa do- 171 mandae exercitatione et canere tibiae ipsae docendae, conprimentibus se lingulis, quod erat illis theatrorum moribus utilius. postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria, caedi ante solstitia coeptae et fieri utiles in trimatu, apertioribus earum lingulis ad flectendos sonos, quae inde sunt et hodie. sed tum ex sua quamque tantum harundine congruere 172 persuasum erat, et eam quae radicem antecesserat laevae tibiae convenire, quae cacumen dexterae, inmensum quantum praelatis quas ipse Cephisus abluisset. nunc sacrificae Tuscorum e buxo, ludicrae vero e loto ossibusque asininis et

argento fiunt. Aucupatoria harundo a Panhormo laudatissima, piscatoria Abaritana ex Africa.

173 (67.) Harundinis Italiae usus ad vineas maxume. Cato seri eam iubet in umidis agris bipalio subacto prius solo, oculis dispositis intervallo ternorum pedum, simul et corrudam, unde asparagi fiant — concordare amicitiam —, 37. salices vero circa, qua nulla aquaticarum utilior, licet populi vitibus placeant et Caecuba educent, licet alni saepibus muniant contraque erumpentium amnium impetus riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satae, caesaeque densius innumero herede prosint.

174 (68.) Salicis statim plura genera. namque et in proceritatem magnam emittunt iugis vinearum perticas pariuntque balteo corticis vincula, et aliae virgas sequacis ad vincturas lentitiae, alias praetenuis viminibus texendis spectabili subtilitate. rursus aliae firmiores corbibus ac plurumae agricolarum supellectili, candidiores ablato cortice, levique tractatu mollioribus vasis, quae ut nec corio fiant eodem, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimae.

175 Caedua salici fertilitas densiorque tonsura ex brevi pugno verius quam ramo, non, ut remur, in novissimis curanda arbore. nullius quippe tutior reditus est minorisve inpendi aut tempestatium securior.

176 (69.) Tertium locum ei in aestimatione ruris Cato attribuit prioremque quam olivetis quamque frumento aut pratis, nec quia desint alia vincula. siquidem et genistae et populi et ulmi et sanguinei frutices et betullae et harundo fissa et harundinum folia, ut in Liguria, et vitis ipsa recisisque aculeis rubi adligant et intorta corylus — mirumque contunso ligno alicui maiores ad vincula esse viris —, salici tamen prae-

177 cipua dos. Finditur Graeca rubens, candidior Amerina sed paulo fragilior ideo solido ligat nexu. in Asia tria genera observant: nigram utiliorem viminibus, candidam agricolarum usibus, tertiam quae brevissima est helicem vocant. apud nos quoque multi totidem generibus nomina inponunt, viminalem vocant eandemque purpuream, alteram nitelinam a colore quae sit tenuior, tertiam Gallicam quae tenuissima.

(70.) Nec in fruticum nec in veprium cauliumve neque 178
in herbarum aut alio ullo quam suo genere numerentur iure
scirpi fragiles palustresque et tegulum tegetesque, e quibus
detracto cortice candelae luminibus et funeribus serviunt.
Firmior quibusdam in locis eorum rigor. namque iis velifi-
cant non in Pado tantum nautici, verum et in mari piscator
Africus praepostero more vela intra malos suspendens. et
mapalia sua Mauri tegunt, proxumeque aestimanti hoc vi-
deantur esse quod in interiore parte mundi papyrum.

(71.) Sui sed frutectosi generis sunt inter aquaticas et 179
rubi atque sabuci fungosi generis, aliter tamen quam ferulae, quippe plus ligni utique sabuco, ex qua magis canoram bucinam tubamque credit pastor ibi caesa ubi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt et alio genere 180
similitudinem rosae qui vocatur cynosbatos. tertium genus Idaeum vocant Graeci a loco. tenuior est quam cetera minoribusque spinis et minus aduncis. flos eius contra lippitudines inlinitur ex melle et igni sacro. contra stomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sabuci acinos habent nigros atque parvos umoris lenti, inficiendo maxume capillo, qui et ipsi aqua decocti manduntur.

38. (72.) Umor et cortici arborum est, qui sanguis 181
earum intellegi debet, non idem omnibus: ficis lactens — huic ad caseos figurandos coaguli vis —, cerasis cumminosus, ulmis salivosus, lentus ac pinguis malis, vitibus ac piris aquosus. vivaciora quibus lentior. atque in totum corpori arborum ut reliquorum animalium cutis, sanguis, caro, nervi, venae, ossa, medullae. pro cute cortex. mirum, is in moro 182
medicis sucum quaerentibus vere hora diei secunda lapide incussus manat, altius fractus siccus videtur. proxumi plerisque adipes. hi vocantur a colore alburnum, mollis ac pessuma pars ligni, etiam in robore facile putrescens, teredini obnoxia, quare semper amputabitur. subest huic caro, cui ossa, id est materiae optumum. Alternant fructus quibus siccius lignum, 183
ut olea, magis quam quibus carnosum, ut cerasus. nec omnibus adipes carnesve largae, sicuti nec animalium acerrimis. neutrum habent buxus, cornus, olea, nec medullam minumumque etiam sanguinis, sicuti ossa non habent sorba,

carnem sabuci, et plurumam ambae medullam, nec harundines maiore ex parte.

184 (73.) In quarundam arborum carnibus pulpae venaeque sunt. discrimen earum facile. venae latiores candidioresque pulpae fissilibus insunt. ideo fit ut aure ad caput trabis quamlibet praelongae admota ictus ab altero capite vel graphi sentiatur penetrante rectis meatibus sono, unde deprehen-
185 ditur an torta sit materies nodisque concisa. Quibus sunt tubera sicut in carne glandia, in iis nec vena nec pulpa, quodam callo carnis in se convoluto. hoc pretiosissimum in citro et acere. cetera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam, alioquin fragilis esset vena in orbem arboris caesa. fagis pectines traversi in pulpa. apud antiquos inde et vasis honos. Manius Curius iuravit se ex praeda nihil
186 attigisse praeter guttum faginum quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur. ut quae pars fuit ab radice validius sidit. quibusdam pulpa sine venis mero stamine et tenui constat. haec maxume fissilia. alia frangi celeriora quam findi, quibus pulpa non est, ut oleae, vites. at e contrario totum e carne corpus fico. tota ossea est ilex, cornus, robur, cytisus, morus, hebenus, lotos et quae sine medulla esse
183 diximus. ceteris nigricans color, fulva cornus in venabulis
187 nitet incisuris nodata propter decorem. cedrus et larix et iunipirus rubent. 39. Larix femina habet quam Graeci vocant aegida mellei coloris. inventum pictorum tabellis inmortale nullisque fissile rimis hoc lignum, proxumum medullae est. in abiete leuson Graeci vocant. cedri quoque durissima quae medullae proxuma, ut in corpore ossa, deraso modo limo. et sabuci interiora mire firma traduntur. quidamque venabula ex ea praeferunt omnibus, constat enim ex cute et ossibus.

188 (74.) Caedi tempestivom quae decorticentur ut teretes ad templa ceteraque usus rotundi, cum germinant, alias cortice inextricabili et carie subnascente ei materiaque nigrescente. tigna et quibus aufert securis corticem a bruma ad favonium aut, si praevenire cogamur, arcturi occasu et ante eum fidiculae, novissima ratione solstitio. dies siderum ho-
18,271 313 rum reddentur suo loco. volgo satis putant observare ne

qua dedolanda arbos sternatur ante editos suos fructus. Robur vere caesum teredinem sentit, bruma autem neque 189
vitiatur neque pandatur, alias obnoxium etiam ut torqueat sese findatque, quod in subere tempestive quoque caeso evenit. Infinitum refert et lunaris ratio, nec nisi a vicesima 190
in tricesimam caedi volunt. inter omnis vero convenit utilissime in coitu eius sterni, quem diem alii interluni, alii silentis lunae appellant. sic certe Tiberius Caesar concremato ponte naumachiario larices ad restituendum caedi in Raetia praefinivit. quidam dicunt ut in coitu et sub terra sit luna, quod 191
fieri non potest nisi noctu. si conpetant coitus in novissimum diem brumae, illa sit aeterna materies, proxume, cum supra dictis sideribus. quidam et canis ortum addunt et sic caesas materies in forum Augustum. Nec novellae autem ad 192
materiem nec veteres utilissimae. circumcisas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relincunt, ut omnis umor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello classem Duilli imperatoris ab arbore LX. die navigavisse, contra vero Hieronem regem CCXX navis effectas diebus XLV tradit L. Piso. secundo quoque Punico Scipionis classis XL. die a securi navigavit. tantum tempestivitas etiam in rapida celeritate pollet.

(75.) Cato hominum summus in omni usu de materiis 193
haec adicit: Prelum ex sappino atra potissimum facito. ulmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiam omnem, cum effodies, luna decrescente eximito post meridiem sine vento austro. tum erit tempestiva, cum semen suum maturum erit. cavetoque per rorem trahas aut doles. idemque mox: Nisi intermestri lunaque dimi- 194
diata ne tangas materiem. tum effodias aut praecidas abs terra. diebus septem proxumis, quibus luna plena fuerit, optume eximitur. omnino caveto ni quam materiam doles neve caedas neve tangas nisi siccam, neve gelidam neve rorulentam. Tiberius idem et in capillo tondendo servavit interlunia. M. Varro adversus defluvia praecepit observandum id a pleniluniis.

195 (76.) [1] Laricis et magis abietis succisis umor diu defluit. hae omnium arborum altissimae ac rectissimae. navium malis antemnisque propter levitatem praefertur abies. communia his pinoque ut quadripertitos venarum cursus bifidosque habeant vel omnino simplicis. fabrorum in intestina opera medulla sectilis. optuma quadripertitis materies et mollior
196 quam ceterae. intellectus in cortice protinus peritis. Abietis
186 quae pars a terra fuit enodis est. haec qua diximus ratione fluviata decorticatur atque ita sappinus vocatur, superior pars nodosa duriorque fusterna. et in ipsis autem arboribus robustiores aquiloniae partes, et in totum deteriores ex umidis opacisque, spissiores ex apricis ac diuturnae. ideo Romae
197 infernas abies supernati praefertur. Est per se gentium quoque in his differentia. Alpibus Appenninoque laudatissimae, in Gallia, Iuribus ac monte Vosego, in Corsica, Bithynia, Ponto, Macedonia. deterior Aeneatica et Arcadica, pessuma Parnasia et Euboica, quoniam ramosae ibi et contortae putrescentesque facile. at cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem
198 sentit. Iunipiro eadem virtus quae cedro. vasta haec in Hispania maxumeque Vaccaeis. medulla eius ubicumque solidior etiam quam cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, ubi convolvere se venae atque nodi. inveniuntur in quibusdam, sicut in marmore, centra, id est duritia clavo similis, inimica serris. et quaedam forte accidunt in lapide conprehenso aut recepto in corpus aut alterius arboris ramo.
199 [2] Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes adfixerant arma, quae cortice ambiente aetas longa occultaverat, fuitque arbor illa fatalis excidio urbis praemonitis oraculo, cum arbor arma peperisset, quod succisae accidit ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inventos
200 ad continendos partus esse remedio. 40. Amplissima arborum ad hoc aevi existimatur Romae visa quam propter miraculum Tiberius Caesar in eodem ponte naumachiario exposuerat advectam cum reliqua materie, duravitque ad Neronis principis amphitheatrum. fuit autem trabes e larice, longa pedes CXX bipedali crassitudine aequalis, quo intellegebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen

aestimantibus. Fuit memoria nostra et in porticibus septorum 201
a M. Agrippa relicta aeque miraculi causa, quae diribitorio
superfuerat, XX pedibus brevior, sesquipedali crassitudine.
Abies admirationis praecipuae visa est in nave quae ex
Aegypto Gai principis iussu obeliscum in Vaticano circo sta-
tutum quattuorque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum
eum adduxit, quae nave nihil admirabilius visum in mari
certum est. $\overline{CXX}$ modiorum lentis pro saburra ei fuere.
Longitudo spatium optinuit magna ex parte Ostiensis portus 202
latere laevo. ibi namque demersa est a Claudio principe cum
tribus molibus turrium altitudine in ea exaedificatis obiter
Puteolano pulvere advectisque. arboris eius crassitudo quat-
tuor hominum ulnas conplectentium inplebat, volgoque auditur
octoginta nummum et pluris malos venumdari ad eos usus,
ratis vero conecti quadraginta sestertium milibus plerasque.
At in Aegypto ac Syria reges inopia abietis cedro ad classis 203
feruntur usi. maxuma ea in Cypro traditur, ad undeciremem
Demetrii succisa, centum triginta pedum, crassitudinis vero
ad trium hominum conplexum. Germaniae praedones singulis
arboribus cavatis navigant, quarum quaedam et triginta ho-
mines ferunt. [3] Spississima ex omni materie, ideo et gravis- 204
sima iudicatur hebenus et buxus, graciles natura. neutra in
aquis fluitat, nec suber, si dematur cortex, nec larix. ex
reliquis siccissima lotos quae Romae ita appellatur, dein
robur exalburnatum. et huic nigricans color magisque etiam
cytiso, quae proxume accedere hebenum videtur, quamquam
non desunt qui Syriacas terebinthos nigriores adfirment.
Celebratur et Thericles nomine calices ex terebintho solitus 205
facere. torno perquam probatur materies. omnium haec sola
ungui volt, meliorque fit oleo. colos mire adulteratur iuglande
ac piro silvestri tinctis atque in medicamine decoctis. omni-
bus quae diximus spissa firmitas. Ab his proxuma est cornus, 206
quamquam non potest videri materies propter exilitatem, sed
lignum non alio paene quam ad radios rotarum utile aut si
quid cuneandum sit in ligno clavisve figendum ceu ferreis.
ilex item et oleaster et olea atque castanea, carpinus, popu-
lus. haec et crispa aceris modo, si ulla materies idonea
esset ramis saepe deputatis. castratio illa est adimitque

207 viris. de cetero plerisque eorum, sed utique robori, tanta duritia ut terebrari nisi madefactum non queat et ne sic quidem adactus avelli clavos. e diverso clavom non tenet cedrus. Mollissima tilia. eadem videtur et calidissima. argumentum adferunt quod citissime ascias retundat. calidae et morus, laurus, hedera et omnes e quibus igniaria fiunt.

208 (77.) Exploratorum hoc usus in castris pastorumque reperit, quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. teritur ergo lignum ligno ignemque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi vel foliorum facillimo conceptu. sed nihil hedera praestantius quae teratur, lauro quae terat. probatur et vitis silvestris alia quam

209 labrusca, et ipsa hederae modo arborem scandens. Frigidissima quaecumque aquatica, lentissima autem et ideo scutis faciendis aptissima quorum plaga contrahit se protinus cludit- que suum volnus et ob id contumacius tramittit ferrum, in quo sunt genere fici, salix, tilia, betulla, sabucus, populus utraque. levissima ex his ficus et salix ideoque utilissimae. omnes autem ad cistas quaeque flexili crate constent. habent

210 et candorem rigoremque et in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. siccior eadem ulmo, fraxino, moro, ceraso, sed ponderosior. rigorem fortissime servat ulmus, ob id cardinibus crassamentisque portarum utilissima, quoniam minume torquetur, permutanda tantum sic ut cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior.

211 Palma similis est suberis, spissae et malus pirusque, nec non acer, sed fragile, et quaecumque crispa. In omnibus silvestria et mascula differentiam cuiusque generis augent. et infecunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus et cornus.

212 (78.) Cariem vetustatemque non sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iunipirus, oleaster, olea, ex reliquis tardissime larix, robur, suber, castanea, iuglans. rimam fissuramque non capit sponte cedrus, cupressus, olea, buxum.

213 (79.) Maxume aeternam putant hebenum, et cupressum cedrumque, claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiae Dianae, utpote cum tota Asia exstruente quadrin-

gentis annis peractum sit, convenit tectum eius esse e cedrinis trabibus. de simulacro ipso deae ambigitur. ceteri ex hebeno esse tradunt, Mucianus ter consul ex his qui proxume viso eo scripsere vitigineum et numquam mutatum septiens restituto templo. hanc materiam elegisse Endoeon, etiam 214 nomen artificis nuncupans, quod equidem miror, cum antiquiorem Minerva quoque, non modo Libero patre, vetustatem ei attribuat. adicit multis foraminibus nardo rigari, ut medicatus umor alat teneatque iuncturas, quas et ipsas esse modico admodum miror. valvas esse e cupresso et iam quadrin- 215 gentis prope annis durare materiem omnem novae similem. id quoque notandum, valvas in glutinis conpage quadriennio fuisse. cupressus in eas electa, quoniam praeter cetera uno in genere materiae nitor maxume valeat aeternus. Nonne 216 simulacrum Veiovis in arce e cupresso durat a condita urbe DCLXI. anno dicatum? Memorabile et Uticae templum Apollinis, ubi cedro Numidica trabes durant, ita ut positae fuere prima urbis eius origine annis MCLXXVIII, et in Hispania Sagunti templum Dianae a Zacyntho advectae cum conditoribus annis ducentis ante excidium Troiae, ut auctor erat Bocchus, — infra ipsum oppidum id habent cui pepercit religione inductus Hannibal —, iunipiri trabibus etiamnunc durantibus. super omnia memoratur aedis Aulide eiusdem 217 deae saeculis ante Troianum bellum exaedificata, quonam genere materiae scientia oblitterata. in plenum dici potest utique quae odore praecellant eas et aeternitate praestare. A praedictis morus proxume laudatur quae vetustate etiam 218 nigrescit. Et quaedam tamen in aliis diuturniora sunt usibus quam alia: ulmus in perflatu firma, robur defossum et in aquis quercus obruta. eadem supra terram rimosa facit opera torquendo sese. larix in umore praecipua et alnus nigra. robur marina aqua corrumpitur. non inprobatur et fagus in aqua et iuglans, hae quidem in his quae defodiuntur vel principales, item iunipirus, eadem et subdialibus aptissima, fagus et cerrus celeriter marcescunt. aesculus quoque umoris 219 inpatiens. contra adacta in terram in palustribus alnus aeterna onerisque quantilibet patiens. cerasus firma, ulmus et fraxinus lentae, sed facile pandantur, flexiles tamen stantesque

a circumcisura siccatae fideliores. laricem in maritimis navibus obnoxiam teredini tradunt, omniaque praeterquam oleastrum et oleam. quaedam enim in mari, quaedam in terra vitiis opportuniora.

220 41. (80.) Infestantium quattuor genera: teredines capite ad portionem gravissimo rodunt dentibus. hae tantum in mari sentiuntur, nec aliam putant teredinem proprie dici. terrestris tineas vocant, culicibus vero similis thripas. quartum est et e vermiculorum genere, et eorum alii putrescente suco ipsa materie, alii pariuntur sicut in arboribus ex eo qui cerastes vocatur. cum tantum erosit ut circumagat se,

221 generat alium. Haec nasci prohibet in aliis amaritudo, ut cupresso, in aliis duritia, ut buxo. tradunt et abietem circa

189 germinationes decorticatam qua diximus luna aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt in Tylo Rubri maris insula arbores esse ex quibus naves fierent quas CC annis durantis inventas et, si mergerentur, incorruptas. in eadem esse fruticem baculis tantum idoneae crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum et, cum in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

222 42. (81.) Apud nos materiae finduntur aliquae sponte, ob id architecti eas fimo inlitas siccari iubent ut adflatus non noceant. Pondus sustinere validae abies, larix, etiam in traversum positae. robur, olea incurvantur ceduntque ponderi. illae renituntur nec temere rumpantur, priusque carie quam

223 viribus deficiunt. et palmae arbor valida — in diversum enim curvatur — et populus. cetera omnia in inferiora pandantur, palma ex contrario fornicatim. pinus et cupressus adversus cariem tineasque firmissimae. Facile pandatur iuglans, fiunt enim et ex ea trabes. frangi se praenuntiat crepitu, quod in Antandro accidit, cum e balneis territi sono

224 profugerunt. Pinus, piceae, alni ad aquarum ductus in tubos cavantur. obrutae terra plurumis durant annis, eaedem, si non integantur, cito senescunt, mirum in modum fortiores, si umor extra quoque supersit.

225 (82.) Firmissima in rectum abies, eadem valvarum paginis et ad quaecumque libeat intestina opera aptissima, sive Graeco sive Campano sive Siculo fabricae artis genere

spectabilis, ramentorum crinibus, pampinato semper orbe se volvens ad incitatos runcinae raptus. eadem et curribus maxume sociabilis glutino in tantum ut findatur ante qua solida est.

43. (83.) Magna autem et glutini ratio propter ea quae 226
sectilibus lamnis ac in alio genere operiuntur. stamineam in hoc usu probant venam, et vocant feruleam argumento similitudinis, quoniam lacunosa est. crispa in omni genere glutinum abdicant. quaedam et inter se et cum aliis insocia- bilia glutino, sicut robur, nec fere cohaerent nisi similia natura, ut si quis lapidem lignumque coniungit. cornum maxume odit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicumque 227
operi facilia flexilia omnia quae lenta diximus, praeterque 209
morus et caprificus. forabilia ac sectilia quae modice umida. arida enim latius quam teras cedunt, ** viridia praeter robur et buxum pertinacius resistunt serrarumque dentis replent aequalitate inerti, qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem.

(84.) Oboedientissima quocumque in opere fraxinus, 228
eademque hastis corylo melior, cornu levior, sorbo lentior, Gallica vero etiam ad currus flexibili vite. aemularetur ulmus, ni pondus esset in culpa. Facilis et fagus, quamquam fragilis 229
et tenera. eadem sectilibus lamnis in tenui flexilis capsisque ac scriniis sola utilis. Secatur in lamnas praetenuis et ilex, colore quoque non ingrata, sed maxume fida iis quae terantur, ut rotarum axibus, ad quos lentore fraxinus sicut duritia ilex et utroque legitur ulmus. Sunt vero et parvi usus fabrilium 230
ministeriorum insignes, ideoque proditum terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, ulmo, fraxino utilissimas fieri, ex iisdem malleos, maioresque e pinu et ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestivae caesurae quam inmaturae, quippe cum ex olea, durissimo ligno, cardines in foribus diutius inmoti plantae modo germinaverint. Cato vectis aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet, Hyginus manubria rusticis car- pinea, iligna, cerrea. Quae in lamnas secantur quorumque 231
operimento vestiatur alia materies, praecipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sabuci radix, populus. dat et alnus, ut dictum est, tuber se- 69

ctile sicut citrum acerque. nec aliarum tubera in pretio. Media pars arborum crispior, et quo propior radici minori-
232 bus magisque flexilibus maculis. Haec prima origo luxuriae arborum, alia integi et viliores ligni pretiosiores cortice fieri. ut una arbor saepius veniret, excogitatae sunt et ligni brat- 5
teae. nec satis. coepere tingui animalium cornua, dentes
233 secari lignumque ebore distingui, mox operiri. placuit deinde materiem et in mari quaeri. testudo in hoc secta. nuperque portentosis ingeniis principatu Neronis inventum ut pigmentis perderet se plurisque veniret imitata lignum. sic lectis pre- 10
tia quaeruntur, sic terebinthum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum enim e testudine facit.

234 44. (85.) Vita arborum quarundam inmensa credi potest, si quis profunda mundi et saltus inaccessos cogitat. verum 15
ex his quas memoria hominum custodit durant in Liternino Africani prioris manu satae olivae, item myrtus eodem loco conspicuae magnitudinis. subest specus in quo manis eius
235 custodire draco traditur. Romae vero lotos in Lucinae area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXXIX. urbis aede con- 20
dita, incertum ipsa quanto vetustior. esse quidem vetustiorem non est dubium, cum ab eo luco Lucina nominetur. haec nunc circiter annum CCCCL. habet. antiquior est, sed incerta eius aetas, quae capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur. 25

236 (86.) Verum altera lotos in Volcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, aequaeva urbi intellegitur, ut auctor est Masurius. radices eius in forum usque Caesaris per stationes municipiorum penetrant. fuit cum ea cupressus aequalis circa suprema Neronis principis prolapsa 30
atque neglecta.

237 (87.) Vetustior autem urbe in Vaticano ilex in qua titulus aereis litteris Etruscis religione arborem iam tum dignam fuisse significat. Tiburtes quoque originem multo ante urbem Romam habent. apud eos exstant ilices tres etiam 35
Tiburno conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. fuisse autem cum tradunt filium Amphiarai qui apud Thebas obierit una aetate ante Iliacum bellum.

(88.) Sunt auctores et Delphicam platanum Agamemno- 238
nis manu satam et alteram in Caphyis Arcadiae luco. sunt hodie ex adverso Iliensium urbis iuxta Hellespontum Protesilai in sepulchro arbores quae omnibus ex eo aevis, cum in tantum adcrevere ut Ilium adspiciant, inarescunt rursusque adulescunt. iuxta urbem autem quercus in Ili tumulo tunc satae dicuntur, cum coepit Ilium vocari.

(89.) Argis olea etiamnunc durare dicitur ad quam Io 239
in taurum mutatam Argus adligaverit. in Ponto circa Heracleam arae sunt Iovis *Στρατίου* cognomine, ibi quercus duae ab Hercule satae. in eodem tractu portus Amyci est Bebryce rege interfecto clarus. eius tumulus a supremo die lauro tegitur quam insanam vocant, quoniam, si quid ex ea decerptum inferatur navibus, iurgia fiunt, donec abiciatur. Regio- 240
nem Aulocrenen diximus per quam Apamea in Phrygiam itur. 5, 106
ibi platanus ostenditur ex qua pependerit Marsyas victus ab Apolline, quae iam tum magnitudine electa est. nec non palma Deli ab eiusdem dei aetate conspicitur, Olympiae oleaster ex quo primus Hercules coronatus est, et nunc custoditur religio. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita a Minerva.

(90.) Ex diverso brevissima vita est punicis, fico, malis, 241
et ex his praecocibus brevior quam serotinis, dulcibus quam acutis, et dulciori in punicis, item in vitibus, praecipueque fertilioribus. Graecinus auctor est sexagenis annis durasse vitis. Videntur et aquaticae celerius interire. senescunt quidem velociter, sed e radicibus repullulant, laurus et mali et punicae. firmissimae ergo ad vivendum oleae, ut quas durare annis CC inter auctores conveniat.

(91.) Est in suburbano Tusculani agri colle qui Corne 242
appellatur lucus antiqua religione Dianae sacratus a Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. in hoc arborem eximiam aetate nostra amavit Passienus Crispus bis consul, orator, Agrippinae matrimonio et Nerone privigno clarior postea, osculari conplectique eam solitus, non modo cubare sub ea vinumque illi adfundere. vicina luco est ilex et ipsa nobilis XXXIIII pedum ambitu caudicis, X arbores mittens singulas magnitudinis visendae, silvamque sola facit.

243 (92.) Hedera necari arbores certum est. simile quiddam et in visco, tametsi tardiorem iniuriam earum arbitrantur. namque et hoc praeter fructus adgnoscitur non in novissimis
244 mirabile. quaedam enim in terra gigni non possunt, et in arboribus nascuntur. namque cum suam sedem non habeant, in aliena vivont, sicut viscum et in Syria herba quae vocatur cadytas, non tantum arboribus sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese, item circa Tempe Thessalica quae polypodion vocatur et quae dolichos ac serpyllum. oleastro quoque deputato quod gignatur vocant phaunos. quod vero in spina fullonia hippophaeston, cauliculis inanibus, foliis parvis, radice alba, cuius sucus ad detractiones in comitiali morbo utilissimus habetur.

245 (93.) Visci tria genera. namque in abiete, larice stelin dicit Euboea nasci, hyphear Arcadia, viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno silvestri, terebintho, nec aliis arboribus adgnasci plerique. copiosissimum in quercu adasphear vocant. in omni arbore excepta ilice et quercu differentiam facit odor virusque et folium non iucundi odoris, utroque visci amaro
246 et lento. hyphear ad saginanda pecora utilius. vitia modo purgat primo, dein pinguefacit quae suffecere purgationi, quibus sit aliqua tabes intus negant durare. ea medendi ratio aestatis quadragenis diebus. adiciunt discrimen visco in his quae folia amittant et ipsi decidere, contra inhaerere nato
247 in aeterna fronde. Omnino autem satum nullo modo nascitur nec nisi per alvom avium redditum, maxume palumbis ac turdis. haec est natura ut nisi maturatum in ventre avium non proveniat. altitudo eius non excedit cubitalem, semper frutectosi ac viridis. mas fertilis, femina sterilis. nisi quod et fertilis aliquando non fert.

248 (94.) Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium tempore inmaturi. nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco vero marcescunt. siccantur deinde et aridi tunduntur ac conditi in aqua putrescunt duodenis fere diebus, unumque hoc rerum putrescendo gratiam invenit. inde in profluente, rursus malleo tunsi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. hoc est viscum pinnis avium tactu ligandis oleo subactum, cum libeat insidias moliri.

(95.) Non est omittenda in hac re et Galliarum admira- 249
tio. nihil habent Druidae — ita suos appellant magos —
visco et arbore in qua gignatur, si modo sit robur, sacratius.
iam per se roborum eligunt lucos, nec ulla sacra sine earum
fronde conficiunt, ut inde appellati quoque interpretatione
Graeca possint Druidae videri. enimvero quidquid adgna-
scatur illis e caelo missum putant signumque esse electae ab
ipso deo arboris. est autem id rarum admodum inventu et 250
repertum magna religione petitur et ante omnia sexta luna,
quae principia mensum annorumque his facit, et saeculi post
tricesimum annum, quia iam virium abunde habeat nec sit
sui dimidia. omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sa-
crificio epulisque rite sub arbore conparatis duos admovent
candidi coloris tauros quorum cornua tum primum vincian-
tur. sacerdos candida veste cultus arborem scandit, falce 251
aurea demetit, candido id excipitur sago. tum deinde vi-
ctimas inmolant precantes, suum donum deus prosperum
faciat his quibus dederit. fecunditatem eo poto dari cuicum-
que animalium sterili arbitrantur, contra venena esse omnia
remedio. tanta gentium iu rebus frivolis plerumque reli-
gio est.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Natura arborum terra marique sponte 1
sua provenientium dicta est. restat earum quae arte et hu-
manis ingeniis fiunt verius quam nascuntur. sed prius mirari
succurrit qua retulimus paenuria pro indiviso possessas a 16, 1
feris, depugnante cum his homine circa caducos fructus, circa
pendentis vero et cum alitibus, in tanta deliciarum pretia ve-

nisse, clarissimo, ut equidem arbitror, exemplo L. Crassi atque
2 Cn. Domiti Ahenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani. domus ei magnifica, sed aliquanto praestantior in eodem Palatio Q. Catuli qui Cimbros cum C. Mario fudit, multo vero pulcherrima consensu omnium aetate ea in colle Viminali C. Aquili equitis Romani clarioris illa etiam quam iuris civilis scientia, cum tamen obiecta Crasso sua est.
3 nobilissimarum gentium ambo, Crassus atque Domitius, censuram post consulatus simul gessere anno conditae urbis DCLXII. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. tum Cn. Domitius, ut erat vehemens natura, praeterea accensus odio, quod ex aemulatione avidissimum est, graviter increpuit tanti censorem habitare, $\overline{HS}$. pro domo eius identidem
4 promittens, et Crassus, ut praesens ingenio semper, ut faceto lepore sollers, addicere se respondit exceptis sex arboribus. ac ne uno quidem denario, si adimerentur, emptam volente Domitio, Crassus: utrumne igitur ego sum, inquit, quaeso, Domiti, exemplo gravis et ab ipsa mea censura notandus qui domo quae mihi hereditate obvenit comiter ha-
5 bitem, an tu qui sex arbores aestimes $\overline{HS}$.? eae fuere lotoe patula ramorum opacitate lascivae, Caecina Largo e proceribus crebro iuventa nostra eas in domo sua ostentante, dura-
$^{16,}_{234}$ sqq. veruntque, quoniam et de longissimo aevo arborum diximus, ad Neronis principis incendia quibus cremavit urbem, annis CLXXX postea cultu virides iuvenesque, ni princeps
6 ille accelerasset etiam arborum mortem. ac ne quis vilem de cetero Crassi domum nihilque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum praeter arbores iudicet, iam columnas quattuor Hymettii marmoris aedilitatis gratia ad scenam ornandam advectas in atrio eius domus statuerat, cum in publico nondum essent ullae marmoreae. tam recens est opulentia, tantoque tunc plus honoris arbores domibus adferebant, ut sine illis ne
7 inimicitiarum quidem pretium servaverit Domitius. Fuere ab iis et cognomina antiquis: Fronditio militi illi qui praeclara facinora Volturnum transnatans fronde capiti inposita adversus Hannibalem edidit, Stolonum Liciniae genti. ita appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis, unde et pampinatio inventa primo Stoloni dedit nomen. fuit et arborum cura

legibus priscis, cautumque est XII tabulis ut qui iniuria cecidisset alienas lueret in singulas aeris XXV. quid existimamus, venturasne eas credidisse ad supra dictam aestimationem illos qui frugiferas tanti taxaverant? Nec minus miraculum 8
in pomo est multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis milibus nummum, maiore singularum reditu quam erat apud antiquos praediorum. ob hoc insita et arborum quoque adulteria excogitata sunt, ut nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus quo maxume modo tantum ex his 9
vectigal contingat, veram colendi rationem absolutamque proditurі, et ideo non volgata tractabimus, nec quae constare animo advertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maxume fallitur vita. nam diligentiam in supervacuis adfectare non nostrum est. ante omnia autem in universum et quae ad
cuncta arborum genera pertinent in commune de caelo terraque dicemus.

2. (2.) Aquilone maxume gaudent, densiores ab adflatu 10
eius laetioresque et materiae firmioris. qua in re plerique falluntur, cum in vineis pedamenta non sint a vento eo opponenda et id tantum a septentrione servandum. quin immo tempestiva frigora plurumum arborum firmitati conferunt et sic optume germinant, alioquin, si blandiantur austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. nam si, cum defloruere, pro- 11
tinus sequantur imbres, in totum poma depereunt, adeo ut amygdalae et piri, etiam si omnino nubilum fuit austrinusve flatus, amittant fetus. circa vergilias quidem pluvere inimicissimum viti et oleae, quoniam tum coitus est earum. hoc est illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus austrinus nubili spurci quod diximus. fruges quoque peius matu- 16, 109
rescunt austrinis diebus, sed celerius. illa sunt noxia frigora 12
quae septentrionibus aut praeposteris fiunt horis. hiemem quidem aquiloniam esse omnibus satis utilissimum. imbris vero tum expetendi evidens causa est, quoniam arbores fetu exinanitas et foliorum quoque emissione languidas naturale
est avide esurire, cibus autem earum imber. quare tepidam 13
esse hiemem, ut absumpto partu arborum sequatur protinus conceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. quin immo si

plures ita continuentur anni, etiam ipsae moriantur arbores, quando nemini dubia poena est in fame laborantium. ergo qui dixit hiemes serenas optandas non pro arboribus vota fecit.
14 Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. hiberno quidem pulvere laetiores fieri messis luxuriantis ingeni fertilitate dictum est. alioquin vota arborum frugumque communia sunt nivis diutinas sedere. causa non solum quia animam terrae evanescentem exhalatione includunt et conprimunt retroque agunt in viris frugum atque radices, verum quod et liquorem sensim praebent, purum praeterea levissimumque,
15 quando nix aquarum caelestium spuma est. ergo umor ex his non universus ingurgitans diluensque, sed quomodo sititur destillans, velut ex ubere alit omnia quae non inundat. tellus quoque illo modo fermentescit, et sui plena a lactescentibus satis non effeta, cum tempus aperit, tepidis adridet horis. ita maxume frumenta pinguescunt, praeterquam ubi calidus semper aer est, ut in Aegypto. continuatio enim et ipsa consuetudo idem quod modus aliubi efficit, plurumumque prod-
16 est ubicumque non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cum praecoces excurrere germinationes evocatae indulgentia caeli, secutis frigoribus exuruntur. qua de causa serotinae hiemes noxiae, silvestribus quoque, quae magis etiam dolent urguente umbra sua nec adiuvante medicina, quando
17 vestire teneras intorto stramento in silvestribus non est. Ergo tempestivae aquae hibernis primum in imbribus, dein germinationem antecedentibus. tertium tempus est, cum educant poma, nec protinus, sed iam valido fetu. quae fructus suos diutius continent longioresque desiderant cibos, his et serotinae aquae utiles, ut viti, oleae, punicis. Hae iam pluviae generis cuiusque arboribus diverso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. quapropter eisdem imbribus aliqua laedi videas, aliqua iuvari, etiam in eodem genere, sicut in piris alio die hiberna quaerunt pluvias, alio vero praecocia, ut pariter quidem omnia desiderent hibernum tempus
18 ante germinationem. Quae aquilonem austro utiliorem facit ratio eadem mediterranea maritimis praefert — sunt enim plerumque frigidiora — et montuosa planis et nocturnos imbris diurnis. magis fruitura aquis sata non statim auferente eas

sole. Conexa et situs vinearum arbustorumque ratio est, quas 19
in horas debeant spectare. Vergilius ad occasus seri damnavit,
aliqui sic maluere quam in exortu. a pluribus meridiem pro-
bari adverto, nec arbitror perpetuum quicquam in hoc prae-
cipi posse. ad soli naturam, ad loci ingenium, ad caeli cuius-
que mores dirigenda sollertia est. In Africa meridiem vineas 20
spectare et viti inutile, colono insalubre est, quoniam ipsa me-
ridianae subiacet plagae, quapropter ibi qui in occasum aut
septentriones conseret optume miscebit solum caelo. cum
Vergilius occasus inprobet, nec de septentrione reliqua dubi-
tatio videtur. atqui in cisalpina Italia magna ex parte vineis
ita positis conpertum est nullas esse fertiliores. Multum ra- 21
tionis optinent et venti. in Narbonensi provincia atque Li-
guria et parte Etruriae contra circium serere inperitia existi-
matur, eundemque oblicum accipere providentia. is namque
aestates ibi temperat, sed tanta plerumque violentia ut auferat tecta. 3. Quidam caelum terrae parere cogunt, ut quae 22
in siccis serantur orientem ac septentriones spectent, quae in
umidis meridiem. nec non ex ipsis vitibus causas mutuantur in
frigidis praecocis serendo, ut maturitas antecedat algorem,
quae poma vitesque rorem oderint, contra ortus, ut statim
auferat sol, quae ament, ad occasus vel etiam ad septentrio-
nes, ut diutius eo fruantur. Ceteri fere rationem naturae se- 23
cuti in aquilonem obversas vitis et arbores poni suasere.
odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.
4. Aquilonis situm ventorumque reliquorum diximus se- 2, 119
cundo volumine, dicemusque proxumo plura caelestia. 321 18, sqq
interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam
in meridiem etiam spectantium semper ante decidant folia.
Similis et in maritimis causa. quibusdam locis adflatus maris 24
noxii, in plurumis iidem alunt. quibusdam satis e longinquo
adspicere maria iucundum, propius admoveri salis halitum inutile. Similis et fluminum stagnorumque ratio. nebulis adurunt
aut aestuantia refrigerant. Opacitate atque etiam rigore gau-
dent quae diximus. quare experimentis optume creditur. 16, 75

(3.) A caelo proxumum est terrae dixisse rationem, haut 25
faciliore tractatu, quippe non eadem arboribus convenit et
frugibus plerumque, nec pulla qualem habet Campania ubique

optuma vitibus, aut quae tenuis exhalat nebulas, nec rubrica multis laudata. cretam in Albensium Pompeianorum agro et argillam cunctis ad vineas generibus anteponunt, quamquam praepinguis, quod excipitur in eo genere. invicem sabulum album in Ticiniensi multisque in locis nigrum itemque rubrum,
26 etiam pingui terrae permixtum, infecundum est. Argumenta quoque iudicantium saepe fallunt. non utique laetum solum est in quo procerae arbores nitent praeterquam illis arboribus. quid enim abiete procerius? at quae vixisse possit alia in loco eodem? nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. nam quid laudatius Germaniae pabulis? et
27 statim subest harena tenuissimo caespitum corio. nec semper aquosa est terra cui proceritas herbarum, non, Hercules, magis quam pinguis adhaerens digitis, quod in argillis arguitur. scrobes quidem regesta in eos nulla conplet, ut densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit, ferroque omnis robiginem obducit. nec gravis aut levior iusto deprehenditur pondere. quod enim pondus terrae iustum intellegi potest?
28 neque fluminibus adgesta semper laudabilis, quando senescant sata quaedam aqua. sed neque illa quae laudatur diu praeterquam salici utilis sentitur. inter argumenta stipulae crassitudo est, tanta alioqui in Leborino Campaniae nobili campo, ut ligni vice utantur. sed idem solum ubicumque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius paene quam vitiis
29 posset adfligit agricolam. et carbunculus, quae terra ita vocatur, emendari vite macra videtur. nam tofus satur ac friabilis expetitur quoque ab auctoribus. Vergilius et quae felicem ferat non inprobat vitibus. salsaeque terrae multa melius creduntur, tutiora a vitiis innascentium animalium. nec colles opere nudantur, si quis perite fodiat, nec campi omnes minus soles atque perflatus quam opus sit accipiunt, et quas-
.4, 23 dam pruinis ac nebulis pasci diximus vitis. Omnium rerum sunt quaedam in alto secreta et suo cuique corde pervidenda.
30 Quid quod mutantur saepe iudicata quoque et diu conperta? In Thessalia circa Larisam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleaeque desierunt quae prius fuerant. item vitis aduri, quod non antea, Aenos sensit admoto Hebro, et circa Philippos cultura siccata regio mutavit caeli habitum. at in

Syracusano agro advena cultor elapidato solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. in Syria levem tenui sulco inprimunt vomerem, quia subest saxum exurens aestate semina. Iam in quibusdam locis similis aestus inmodici et frigorum 31
effectus. est fertilis Thracia frugum rigore, aestibus Africa et Aegyptus. in Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fecundus ut suo tempore satum demetant hordeum sublatumque protinus serant et cum aliis frugibus metant. glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in
Baetica. Pucina vina in saxo coeuntur, Caecubae vites in Pomptinis paludibus madent. tanta est argumentorum ac soli varietas ac differentia. Caesar Vopiscus, cum causam apud 32
censores ageret, campos Rosiae dixit Italiae sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret, sed non nisi
ad pabulum probantur. non tamen indocilis natura nos esse voluit, et vitia confessa fecit etiam ubi bona certa non fecerat. quamobrem primum crimina dicimus.

5. Terram amaram probaverint demonstrantes *sata* atrae 33
degenerisque herbae, frigidam autem retorride nata, item
uliginosam tristia, rubricam oculis argillamque, operi difficillimas quaeque rastros aut vomeres ingentibus glaebis onerent, quamquam non quod operi hoc et fructui adversum. item e contrario cineraceam et sabulum album. nam sterilis densa callo facile deprehenditur vel uno ictu cuspidis. Cato 34
breviter atque ex suo more vitia determinat: Terram cariosam cave, neve plaustro neve pecore inpellas. quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari ut paene vestigiis quoque interdicat? redigamus ad ligni cariem, et inveniemus illa quae in tantum abominatur vitia
aridae, fistulosae, scabrae, canentis, exesae, pumicosae. plus 35
dixit una significatione quam possit ulla copia sermonis enarrari. est enim intrepretatione vitiorum quaedam — non aetate, quae nulla in ea intellegi potest, sed natura sua — anus terra, et ideo infecunda ad omnia atque inbecilla. Idem agrum 36
optumum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente, qui est totius Italiae situs, terram vero teneram quae vocetur pulla. erit igitur haec optuma et operi et sato. intellegere modo libeat dictam mira significatione teneram,

37 et quidquid optari debet in eo vocabulo invenietur. illa temperatae ubertatis, illa mollis facilisque culturae, nec madida nec sitiens. illa post vomerem nitescens, qualem fons ingeniorum Homerus in armis a deo caelatam dixit addiditque miraculum nigrescentis, quamvis fieret ex auro. illa quam recentem exquirunt inprobae alites vomerem comitantes cor-
38 vique aratoris vestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriae quoque sententia Italica. in propositum certe Cicero, lux doctrinarum altera: Meliora, inquit, unguenta sunt quae terram quam quae crocum sapiunt. hoc enim maluit dixisse quam redolent. ita est profecto, illa
39 erit optuma quae unguenta sapiet. quod si admonendi sumus qualis sit terrae odor ille qui quaeritur, contingit saepe etiam quiescente ea sub occasum solis, in quo loco arcus caelestes deiecere capita sua, et cum a siccitate continua inmaduit imbre. tunc emittit illum suum halitum divinum ex sole conceptum, cui conparari suavitas nulla possit. is esse commota debebit, repertusque neminem fallet, ac de terra odor optume iudicabit. talis fere est in novalibus caesa vetere
40 silva quae consensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra utilior intellegitur quotiens intermissa cultura quievit, quod in vineis non fit, eoque est diligentius eligenda, ne vera exsistat opinio eorum qui iam Italiae terram
41 existimavere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat et caelo, nec potest arari post imbris aliqua, ubertatis vitio lentescens, contra in Byzacio Africae illum centena quinquagena fruge fertilem campum nullis, cum siccum est, arabilem tauris, post imbris vili asello et a parte altera iniugi anu vomerem trahente vidimus scindi. terram enim terra emendari, ut aliqui praecipiunt, super tenuem pingui iniecta aut gracili bibulaque super umidam ac praepinguem, dementia operae est. quid potest sperare qui colit talem?
42 6. (4.) Alia est ratio quam Britanniae et Galliae invenere alendi eam ipsa, genusque quod vocant margam. spissior ubertas in ea intellegitur et quidam terrae adipes ac velut glandia in corporibus, ibi densante se pinguitudinis nucleo. 7. Non omisere et hoc Graeci — quid enim intemptatum illis? — leucargillon vocant candidam argillam qua in Megarico

agro utuntur, sed tantum in umida frigidaque terra. Illam 43
Gallias Britanniasque locupletantem cum cura dici convenit.
duo genera fuerant. plura nuper exerceri coepta proficientibus ingeniis. est enim alba, rufa, columbina, argillacea,
tofacea, harenacea. natura duplex, aspera aut pinguis. experimenta utriusque in manu, ususque geminus, ut fruges tantum alant aut eaedem et pabulum. Fruges alit tofacea 44
alba quae, si sit inter fontis reperta, est ad infinitum fertilis, verum aspera tractatu, si nimia iniecta est, exurit solum.
proxuma est rufa, quae vocatur acaunumarga, intermixto lapide terrae minutae, harenosae. lapis contunditur in ipso campo, primisque annis stipula difficulter caeditur propter lapides. inpendio tamen minumo levitate dimidio minoris quam ceterae invehitur. inspergitur rara. sale eam misceri putant. utrumque hoc genus semel iniectum in L annos valet et frugum et pabuli ubertate.

8. Quae pingues esse sentiuntur, ex his praecipua alba. 45
plura eius genera: mordacissimum quod supra diximus. al- 43
terum genus albae creta argentaria est. petitur ex alto, in
centenos pedes actis plerumque puteis. ore angustatur intus ut in metallis spatiante vena. hac maxume Britannia utitur. durat annis LXXX. neque est exemplum ullius qui bis in vita hanc eidem iniecerit. tertium genus candidae gliso- 46
margam vocant. est autem creta fullonia mixta pingui terra,
pabuli quam frugum fertilior, ita ut messe sublata ante sementem alteram laetissimum secetur. dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. durat XXX annis. densior iusto Signini modo strangulat solum. Columbinam Galliae suo nomine eglecopalam appellant. glaebis excitatur lapidum modo,
sole et gelatione ita solvitur ut tenuissimas bratteas faciat. haec ex aequo fertilis. Harenacea utuntur, si alia non sit, in 47
uliginosis vero et si alia sit. Ubios gentium solos novimus qui fertilissimum agrum colentes quacumque terra infra pedes tris effossa et pedali crassitudine iniecta laetificent. sed ea
non diutius annis X prodest. Hedui et Pictones calce uberrimos fecere agros, quae sane et oleis vitibusque utilissima reperitur. Omnis autem marga arato inicienda est ut medi- 48
camentum rapiatur, et fimi desiderat aliquantulum quaeque

primo, plus aspera et quae in herbas non effunditur, alioquin novitate quaecumque fuerit solum laedet, ne sic quidem primo anno fertilis. interest et quali solo quaeratur. sicca enim umido melior, arido pinguis. temperato alterutra, creta vel columbina, convenit.

49 9. (5.) Transpadanis cineris usus adeo placet ut anteponant fimo iumentorum quod, quia levissimum est, ob id exarant. utroque tamen pariter non utuntur in eodem arvo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, ut dicemus. Sunt qui pulvere quoque uvas ali iudicent pubescentisque pulverent et vitium arborumque radicibus adspergant. quod certum est Narbonensi provinciae, et vindemias certius sic coqui, plusque pulvis ibi quam sol confert.

50 (6.) Fimi plures differentiae, ipsa res antiqua. iam apud Homerum regius senex agrum ita laetificans suis manibus reperitur. Augeas rex in Graecia excogitasse traditur, divolgasse vero Hercules in Italia, quae regi suo Stercuto Fauni filio ob hoc inventum inmortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex aviariis, quod etiam pabulo boum suumque magnificat, neque alio cibo celerius pingue-scere adseverat. de nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere aviaria, ut ex his agri stercorarentur. Proxumum Columella columbariis, mox gallinariis facit natantium alitum damnato. ceteri auctores consensu humanas dapis ad hoc inprimis advocant. alii ex his praeferunt potus hominum in coriariorum officinis pilo madefacto, alii per sese aqua iterum largiusque etiam quam cum bibitur admixta. quippe plus iam ibi mali domandum est, cum ad virus illud vini homo accesserit. haec sunt certamina quibus invicem ad tellurem quoque alendam utuntur homines. Proxume spurcitias suum laudant, Columella solus damnat. alii cuiuscumque quadripedis ex cytiso, aliqui columbaria praeferunt. proxumum deinde caprarum est, ab hoc ovium, dein boum, novissimum iumentorum. Hae fuere apud priscos differentiae, simulque praecepta — *plura* non invenio — rettuli utendi, quando et hic vetustas utilior. visumque iam est apud quosdam provincialium in tantum abundante geniali copia pecudum farinae vice cribris superinici faetore adspectuque temporis

viribus in quandam etiam gratiam mutato. nuper repertum oleas gaudere maxume cinere e calcariis fornacibus. Varro 54
praeceptis adicit equino quod sit levissimum segetes alendi, prata vero graviore et quod ex hordeo fiat multasque gignat herbas. quidam etiam bubulo iumentorum praeferunt ovillumque caprino, omnibus vero asininum, quoniam lentissime mandant. e contrario usus adversus utrumque pronuntiat. inter omnis autem constat nihil esse utilius lupini segete priusquam siliquetur aratro vel bidentibus versa manipulisve desectae circa radices arborum ac vitium obrutis. et ubi non sit pecus, culmo ipso vel etiam felice stercorare arbitrantur. Cato: Stercus unde facias, stramenta, lu- 55
pinum, paleas, fabalia ac frondis iligneam querneam. Ex segete evellito ebulum, cicutam et circum salicta herbam altam ulvamque. eam substernito ovibus, bubusque frondem putidam. Vineasi macra erit, sarmenta sua comburito et ibidem inarato. idemque: Ubi saturus eris frumentum, ovis ibi delectato.

(7.) Nec non et satis quibusdam ipsis pasci terram 56
dicit. segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia, sicut e contrario cicer, quia vellitur et quia salsum est, hordeum, fenum Graecum, ervom. haec omnia segetem exurunt et omnia quae velluntur. nucleos in segetem ne indideris. Vergilius et lino segetem exuri et avena et papavere arbitratur.

(8.) Fimeta sub diu concavo loco et qui umorem colli- 57
gat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo e robore depacto fieri iubent. ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum inicere terrae plurumum refert favonio flante ac luna sitiente. id plerique prave intellegunt a favoni ortu faciendum ac Februario mense tantum, cum id pleraque sata aliis postulent mensibus. quocumque tempore facere libeat, curandum ut ab occasu aequinoctiali flante vento fiat lunaque decrescente ac sicca. mirum in modum augetur ubertas effectusque eius observatione tali.

10. (9.) Et abunde praedicta ratione caeli ac terrae nunc 58
de his arboribus dicimus quae cura hominum atque arte pro-

veniunt. nec pauciora prope sunt genera. tam benigne naturae gratiam retulimus. aut enim semine proveniunt aut plantis radicis aut propagine aut avolsione aut surculo aut insito in consecto arboris trunco. nam folia palmarum apud Babylonios seri atque ita arborem provenire Trogum credidisse demiror. quaedam autem pluribus generibus seruntur, quaedam omnibus.

59 (10.) Ac pleraque ex his natura ipsa docuit et in primis semen serere, cum decidens exceptumque terra vivesceret. sed quaedam non aliter proveniunt, ut castaneae, iuglandes, caeduis dumtaxat exceptis, e semine autem quamquam dissimili ea quoque quae et aliis modis seruntur, ut vites et mala atque pira. namque his pro semine nucleus, non ut supra dictis fructus ipse. et mespila semine nasci possunt. omnia haec tarda proventu ac degenerantia et insito restituenda, interdum etiam castaneae.

60 (11.) Quibusdam natura contra omnino non degenerandi quoquo modo seruntur, ut cupressis, palmis, lauris. namque 15, 127 sqq. et laurus pluribus modis seritur. genera eius diximus. ex his augusta et bacalis et tinus simili modo seruntur. bacae mense Ianuario aquilonis adflatu siccatae leguntur expandunturque rarae, ne calefiant acervo. postea quidam fimo ad
61 satum praeparatas urina madefaciunt. alii in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. alioqui uligine infestat nec patitur nasci. in sulco repastinato palmi altitudine vicenae fere acervatim mense Martio, eaedem et propa-
62 gine seruntur, triumphalis talea tantum. Myrti genera omnia in Campania bacis seruntur, Romae propagine. Tarentinam Democritus et alio modo seri docet, grandissimis bacarum tunsis leviter, ne grana frangantur, eaque intrita restem circumlini atque ita seri. parietem fore ** densitatis, ex quo virgulae differantur. Sic et spinas saepis causa serunt tomice moris spinarum circumlita. pilas autem laurus et myrti inopia
63 a trimatu tempestivom est transferre. Inter ea quae semine seruntur Mago in nucibus operosus est. amygdalam in argilla molli meridiem spectante seri iubet. gaudere et dura calidaque terra, in pingui aut umida mori aut sterilescere. serendas quam maxume falcatas et e novella fimoque diluto ma-

ceratas per triduum aut pridie quam serantur aqua mulsa. mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare. ternas simul serendas triangula ratione palmo inter se distantis. denis diebus adaquari donec grandescant. Iuglandes nuces 64 porrectae seruntur commissuris iacentibus, pineae nucleis septenis fere in ollas perforatas additis aut ut laurus quae bacis seritur. citrea grano et propagine, sorba semine et a radice planta et avolsione proveniunt. sed illa in calidis, sorba in frigidis et umidis.

(12.) Natura et plantaria demonstravit multarum radici- 65 bus pullulante subole densa et pariente matre quas necet. eius quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, punicis, platanis, cerasis, prunis. paucorum in hoc genere rami parcunt suboli, ut ulmorum palmarumque. nullis vero tales pulluli proveniunt nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris 66 est in sua locari sed prius nutrici dari atque in seminariis adulescere iterumque migrare, qui transitus mirum in modum mitigat etiam silvestris, sive arborum quoque ut hominum natura novitatis ac peregrinationis avida est, sive discedentes virus relincunt mansuescuntque tractatu ceu ferae, dum radici avellitur planta.

(13.) Et aliud genus simile natura monstravit avolsique 67 arboribus stolones vixere, quo in genere et cum perna sua avelluntur partemque aliquam e matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore. hoc modo plantantur punicae, coryli, mali, sorbi, mespilae, fraxini, fici in primisque vites. cotoneum ita satum degenerat. Ex eodem inventum est sur- 68 culos abscisos serere. hoc primo saepis causa factum, sabucis, cotoneo et rubis depactis, mox et culturae, ut populis, alnis, salici, quae vel inverso surculo seritur. iam hae ibi disponuntur ubi libeat esse eas, quamobrem seminari curam ante convenit dici quam transeatur ad alia genera.

(14.) Namque ad id praecipuum eligi solum refert, quon- 69 iam nutricem indulgentiorem esse quam matrem saepe convenit. sit ergo siccum sucosumque, bipalio subactum, advenis hospitale et quam simillimum terrae in quam transferendae sint, ante omnia elapidatum munitumque ad incursum etiam

gallinacei generis, quam minume rimosum, ne penetrans sol
70 exurat fibras. intervallo sesquipedum seri, nam si inter se
contingant, praeter alia vitia etiam verminosa fiunt. ideo sa-
riri convenit saepius herbasque evelli, praeterea semina ipsa
71 fruticantia supputare ac falcem pati consuescere. Cato et
furcis cratis inponi iubet altitudine hominis, ad solem re-
cipiendum atque integi culmo ad frigora arcenda. sic piro-
rum malorumque semina nutriri, sic pineas nuces, sic cupres-
sos semine satas et ipsas. minumis id granis constat, ut vix
72 perspici quaedam possint. Non omittendum naturae mira-
culum e tam parvo gigni arbores tanto maiore tritici et hordei
grano, ne quis fabam reputet. quid simile originis suae ha-
bent malorum pirorumque semina? his principiis respuentem
securis materiam nasci, indomita ponderibus inmensis prela,
arbores velis, turribus murisque inpellendis arietes? haec
est naturae vis, haec potentia. super omnia erit e lacrima na-
73 $\frac{19}{21}\frac{162}{24}$ sci aliquid, ut suo loco dicemus. Ergo e cupresso femina
(16,211)— mas enim, ut diximus, non gignit — pilulae collectae
60 quibus docui mensibus siccantur sole, ruptaeque emittunt
semen formicis mire expetitum, ampliato etiam miraculo tan-
tuli animalis cibo absumi natalem tantarum arborum. seritur
Aprili mense, area aequata cylindris aut volgiolis densum,
74 terraque cribris superincernitur pollicis crassitudine. Contra
inmane pondus attollere se non valet torqueturque sub terra.
ob hoc et pavitur vestigiis. leviter rigatur a solis occasu in
trinis diebus, ut aequaliter bibat, donec erumpant. differuntur
post annum dodrantali filo, custodita temperie ut viridi caelo
serantur ac sine aura. mirumque dictu, periculum eo tantum
die est, si roravit quantulumcumque imbrem, aut si adflavit.
de reliquo tutae sunt perpetua securitate aquasque postea
75 odere. Et zizipha grano seruntur Aprili mense. tubures me-
lius inseruntur in pruno silvestri et malo cotoneo et in cala-
brice. ea est spina silvestris. quaecumque optume et myxas
recipit, utiliter et sorbos. 11. Plantas ex seminario transferre
in aliud priusquam suo loco ponantur operose praecipi arbi-
tror, licet translatione folia latiora fieri spondeant.
76 (15.) Ulmorum, priusquam foliis vestiantur, samara col-
ligenda est circa Martias kalendas, cum flavescere incipit. dein

biduo in umbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata, crassitudine quae in cupressis. pluviae si non adiuvent, rigandum. deferendae ex arearum venis post annum in ulmaria intervallo pedali in quamque partem. Ma- 77
ritas ulmos autumno serere utilius. quia carent semine, non nisi e plantis seruntur. in arbustum quinquennes sub urbe transferunt aut, ut quibusdam placet, quae vicenum pedum esse coeperunt. sulco qui novenarius dicitur altitudine pedum trium, pari latitudine et eo amplius, circa positas, pedes terni undique e solido adaggerantur. arulas id vocant in Campania. Intervalla ex loci natura sumuntur. rariores serendas in campestribus convenit. Populos et fraxinos, quia 78
festinantius germinant, disponi quoque maturius convenit, hoc est ab idibus Februariis, plantis et ipsas nascentis. In dispo-
nendis arboribus arbustisque ac vineis quincuncialis ordinum ratio volgata et necessaria, non perflatu modo utilis verum et adspectu grata, quoquo modo intueare in ordinem se porrigente versu. Populos eadem ratio semine quae ulmos serendi, transferendi quoque e seminariis eadem et silvis.

(16.) Ante omnia igitur in similem transferri terram aut 79
meliorem oportet, nec ex tepidis aut praecocibus in frigidos aut serotinos situs, ut neque ex his in illos. praefodere scrobis ante, si fieri posset, tanto prius donec pingui caespite obducantur. Mago ante annum iubet, ut solem pluviasque 80
conbibant, aut, si id condicio largita non sit, ignis in mediis fieri ante menses duos, nec nisi post imbris in his seri. altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem, in pronis palmo amplius, et ubique caminata fossura ore conpressiores sint, nigra vero terra duo cubita et palmum quadratis angulis eadem mensura. Graeci auctores consentiunt non altiores quino semipede esse debere — nec latiores duobus pedibus, nusquam vero sesquipede minus altos —, quoniam in umido solo ad vicina aquae perveniat. Cato, si locus aquosus sit, latos pedes ternos in 81
faucibus imosque palmum et pedem, altitudine quattuor pedum, eos lapide consterni aut, si non sit, perticis salignis viridibus, si neque hae sint, sarmentis, ita ut in altitudinem semipes detrahatur. nobis adiciendum videtur ex praedicta arborum

natura ut altius demittantur ea quae summa tellure gaudent, tamquam fraxinus, olea. haec et similia quaternos pedes oportet demitti. ceteris sat altitudinis pedes terni effecerint. ** Excide radicem, inquit, istam, Papirius Cursor imperator, ad terrorem Praenestinorum praetoris destringi securi iussa. et est innoxium abradi partis quae se
82 nudaverint. Testas *aliqui*, aliqui lapides rotundos subici malunt qui et contineant umorem et transmittant, non item planos facere et a terreno arcere radicem existimantes. glarea
83 substrata inter utramque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima nec maiorem trima transferre quidam praecipiunt, alii cum annum conpleat, Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret, meridianam caeli partem signare in cortice, ut translatae iisdem et adsuetis statuerentur horis, ne aquiloniae meridianis oppositae solibus
84 finderentur, et algerent meridianae aquilonibus. quod e diverso adfectant etiam quidam in vite ficoque, permutantes in contrarium. densiores enim folio ita fieri magisque protegere fructum et minus amittere, ficumque sic etiam scansilem fieri. plerique id demum cavent ut plaga deputati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimii vaporis opponi. id quidem in horam diei quintam vel octavam spectare malue-
85 rim. Aeque latet non neglegendum ne radices mora inarescant neve a septentrionibus aut ab ea parte caeli usque ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certe non adversae his ventis radices praebeantur, propter quod emoriuntur ignaris causae agricolis. Cato omnis ventos et
86 imbrem quoque in tota translatione damnat. Et ad haec proderit quam plurumum terrae in qua vixerint radicibus cohaerere ac totas caespite circumligari, cum ob id Cato in corbibus transferri iubeat, procul dubio utilissime. idem summam terram contentus est subdi. Quidam punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. radices inflexas poni melius. arborem ipsam ita locari ut media sit totius
87 scrobis necessarium. Ficus si in scilla — bulborum hoc genus est — seratur, ocissime ferre traditur pomum neque vermiculationi obnoxium, quo vitio carent reliqua poma similiter sata. radicum eius magnam adhibendam curam, ut

exemptas adpareat, non evolsas, quis dubitet? qua ratione et reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices festucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet, plagam quoque a trunco oblini fimo et foliis praeligari praecipiens.

12. (17.) Huius loci pars est ad intervalla pertinens: 88
quidam punicas et myrtos et lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen novenis, malos amplius paulo, vel magis etiam piros magisque amygdalas et ficos, quod optume diiudicabit ramorum amplitudinis ratio locorumque et umbrae cuiusque arboris, quoniam has quoque observari oportet. breves sunt quamvis magnarum arborum quae in orbem ramos circinent, ut in malis pirisque. eaedem enormes cerasis, lauris.

(18.) Iam quaedam umbrarum proprietas: iuglandium 89
gravis et noxia, etiam capiti humano omnibusque iuxta satis. necat gramina et pinus, sed ventis utraque resistit, quoniam et protecta vinearum ratione egent. stillicidia pinus, quercus, ilicis ponderosissima, nullum cupressi, umbra minuma et in se convoluta. ficorum levis, quamvis sparsa, ideoque inter vineas seri non vetantur. ulmorum lenis, etiam nutriens, 90
quacumque opacat. Attico haec quoque videtur e gravissimis, nec dubito, si emittantur in ramos. constrictae quidem illius noxiam esse non arbitror. iucunda et platani, quamquam crassa. licet gramini credere, non soli, haut alia laetius operiente toros. populo nulla ludentibus foliis, pinguis alno, sed pascens sata. vitis sibi sufficit, mobili folio 91
iactatuque crebro solem umbra temperans, eodem gravi protegens in imbre. omnium fere levis umbra quorum pediculi longi. non fastidienda haec quoque scientia, atque non in ultimis ponenda, quando satis quibusque umbra aut nutrix aut noverca est. iuglandium quidem pinorumque et picearum et abietis quaecumque attigere non dubie venenum est.

(19.) Stillicidi brevis definitio est. omnium quae proiectu 92
frondis ita defenduntur ut per ipsas non defluant imbres, stilla saeva est. ergo plurumum intererit hac in inquisitione, terra in qua seremus in quantum arbores quasque alat. iam per se colles minora quaerunt intervalla. ventosis locis crebriores

93 seri conducit. olea tamen maxumo intervallo, de qua Catonis Italica sententia est in XXV pedibus minumum, plurumum XXX seri. sed hoc variatur locorum natura. non alia maior in Baetica arbor. in Africa vero — fides penes auctores erit — miliarias vocari multas narrant a pondere olei quod ferant annuo proventu. ideo LXXV pedes Mago intervallo dedit undique aut in macro solo ac duro atque ventoso, cum minu-
94 mum, XLV. Baetica quidem uberrimas messis inter oleas metit. illam inscientiam pudendam esse conveniet adultas interlucare iusto plus et in senectam praecipitare aut, ut plerumque ipsis qui posuere coarguentibus inperitiam suam, totas excidere. nihil est foedius agricolis quam gestae rei poenitentia, multo iam ut praestet laxitate delinquere.

95 13. (20.) Quaedam autem natura tarde crescunt, et in primis semine tantum nascentia et longo aevo durantia. at quae cito occidunt velocia sunt, ut ficus, punica, prunus, malus, pirus, myrtus, salix, et tamen antecedunt divitiis. in trimatu enim ferre incipiunt ostendentes et ante. ex his lentissima pirus. ocissima omnium cypirus et pseudocypirus frutex. protinus enim floret semenque perfert. omnia vero celerius adulescunt stolonibus ablatis unamque in stirpem redactis alimentis.

96 (21.) Eadem natura et propagines docuit. rubi namque curvati gracilitate et simul proceritate nimia defigunt rursus in terram capita iterumque nascuntur ex sese repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus ut possint videri homines terrae causa geniti. ita pessuma atque exsecranda res propaginem tamen docuit ac viveradicem. eadem autem natura et hederis. Cato propagari praeter vitem tradit ficum, oleam, punicam, malorum genera omnia, laurus, pruna, myrtum,
97 nuces abellanas et Praenestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quattuor pedum quoquo et post biennium amputato flexu plantaque translata post trimatum, quas si longius ferre libeat, in qualis statim aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, ut in
98 his transferantur. alterum genus luxuriosum, in ipsa arbore radices sollicitando traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis terraque circumfartis, atque hoc blandimento inpetratis radi-

cibus inter poma ipsa et cacumina — in summa etenim cacumina hoc modo petuntur — audaci ingenio arborem aliam longe a tellure faciendi, eodem quo supra bienni spatio abscisa propagine et cum quasillis sata. Sabina herba propagine seritur et avolsione. tradunt faece vini aut e parietibus latere tunso mire ali. iisdem modis rosmarinum seritur et ramo, quoniam neutri semen, rhododendrum propagine et semine.

14. (22.) Semine quoque inserere natura docuit raptim 99 avium fame devorato solidoque et alvi tepore madido cum fecundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lecticis et ventis saepe translato in aliquas corticum rimas, unde vidimus cerasum in salice, platanum in lauru, laurum in ceraso et bacas simul discolores. tradunt et monedulam condentem semina in thesauros cavernarum eiusdem rei praebere causas.

(23.) Hinc nata inoculatio sutoriae simili fistula aperiendi 100 in arbore oculum cortice exciso semenque includendi eadem fistula sublatum ex alia. in ficis autem et malis haec fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quaerit sinum in nodo gemmae expulsi corticis gemmamque ex alia arbore includit. et hactenus natura ipsa docuit. (24.) insitionem autem casus, magister alius et paene numerosior, ad hunc modum: agri- 101 cola sedulus casam saepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex hedera. at illae vivaci morsu adprehensae suam ex aliena fecere vitam adparuitque truncum esse pro terra. aufertur ergo serra aequaliter superficies, levigatur falce truncus. ratio postea duplex, et 102 prima inter corticem lignumque inserendi. timebant prisci truncum findere, mox inforare ausi medio ipsique in eo medullae calamum inprimebant, unum inserentes, neque enim plures capiebat medulla. subtilior postea ratio vel senos adici, mortalitati eorum et numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso cuneoque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc servanda: primum omnium, quae patiatur 103 coitum talem arbor et cuius arboris varie quoque et non iisdem in partibus subest omnibus sucus. vitibus ficisque media sicciora et e summa parte conceptus. ideo illinc sur-

culi petuntur. oleis circa media sucus, inde et surculi. cacu-
104 mina sitiunt. facillime coalescunt quibus eadem corticis natura quaeque pariter florentia eiusdem horae cognationem sucorumque societatem habent. lenta res est, quotiens umidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. reliqua observatio ne fissura in nodo fiat — repudiat quippe advenam inhospitalis duritia, — ut in parte nitidissima, ne longior mul-
105 to tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Vergilius e cacumine inseri vetat, certumque est ab umeris arborum orientem aestivom spectantibus surculos petendos, et e ferae cibus et e germine novello, nisi vetustati arboris inserantur. ii enim robustiores esse debent. praeterea ut praegnates, hoc est gemmatione turgentes et qui parere illo speraverint anno,
106 bimi utique nec tenuiores digito minumo. inseruntur autem et inversi, cum id agitur ut minor altitudo in latitudinem se fundat. ante omnia gemmantis nitere conveniet, nihil usquam ulcerosum esse aut retorridum. spei favet medulla calami commissurae, si in matre ligni corticisque iungatur. id enim satius quam foris cortici aequari. calami exactio medullam ne nudet. tamen tenui fistula detegat, ut fastigatio levi descendat cuneo tribus non ampliore digitis, quod facillime contin-
107 git tinctum aqua radentibus. ne exacuatur in vento, ne cortex a ligno decedat alterutri. calamus ad corticem usque suum deprimatur. ne luxetur, dum deprimitur, neve cortex replicetur in rugas. ideo lacrimantis calamos inseri non oportet non, Hercules, magis quam aridos, quia illo modo labat umore nimio cortex, hoc vitali defectu non umescit neque concor-
108 porat. id etiam religionis servant, ut luna crescente, ut calamus utraque deprimatur manu. et alioquin hoc in opere duae simul manus minus nituntur, necessario temperamento. valius demissi tardius ferunt, fortius durant, contraria ex diverso. ne hiscat nimium rima laxeque capiat, aut ne parum et exprimat aut conpressum necet. hoc maxume cavendum in prae-
109 valide accipientis trunco. in media fissura relinquant. quidam vestigio fissurae falce in truncis facto salice praeligant marginem ipsum, postea cuneo findunt continente vinculo libertatem dehiscendi. quaedam in plantario insita eodem die transferuntur. si crassior truncus inseratur, inter corticem

et lignum inseri melius, cuneo optume osseo cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. hae solae et post 110
brumam inseruntur. dempto libro habent veluti lanuginem, quae si conprehendit insitum putrefacit. incolume cuneo adactum utilissime adstringitur. inserere aptissimum quam proxume terrae, si patiatur nodorum truncique ratio. eminere calami sex digitorum longitudine non amplius debent. Cato argillae vel cretae harenam fimumque bubulum admi- 111
scet atque ita usque ad lentorem subigi iubet idque interponi et circumlini. ex iis quae commentatus est facile adparet illa aetate inter lignum et corticem nec alio modo inserere solitos aut ultra latitudinem duum digitorum calamos demittere. inseri autem praecipit pira ac mala per ver et post solstitium diebus L et post vindemiam. oleas autem et ficos 112
per ver tantum, luna sitiente, hoc est sicca, praeterea post meridiem ac sine vento austro. mirum quod non contentus insitum munisse, ut dictum est, et caespite ab imbre frigori- 113
busque protexisse ac mollibus bifidorum viminum fasciis, lingua bubula — herbae id genus est — insuper optegi iubet eamque inligari opertam stramentis. nunc abunde arbitrantur paleato luto fasciare libro duos digitos insito exstante. Verno inserentis tempus urguet, incitantibus se 113
gemmis praeterquam in olea, cuius diutissime oculi parturiunt, minumumque suci habet sub cortice, qui nimius insitis nocet. punica vero et ficum quaeque alia sicca sunt recrastinare minume utile. pirum vel florentem inserere licet et 114
in Maium quoque mensem protendere insitiones. Quod si longius adferantur pomorum calami, rapo infixos optume custodire sucum arbitrantur, servari inter duos imbrices iuxta rivos vel piscinas utrimque terra obstructos. 15. vitium vero in scrobibus siccis stramento opertos ac deinde terra obrutos, ut cacumine exstent.

(25.) Cato vitem tribus modis inserit: praesectam findi 115
iubet per medullam, in eam surculos exacutos, ut dictum est, 106
addi, medullas iungi. altero, si inter sese vites contingant, utriusque in oblicum latere contrario adraso iunctis medullis conligari. tertium genus est terebrare vitem in oblicum ad medullam calamosque addere longos pedes binos atque ita

ligatum insitum intritaque inlitum operire terra calamis sub-
116 rectis. nostra aetas correxit ut Gallica uteretur terebra
quae excavat nec urit, quoniam adustio omnis hebetat, atque
ut gemmascere incipiens legatur calamus, nec plus quam
binis ab insito emineret oculis, ulmi vimine adligato bina
circumdaretur ** acie a duabus partibus, ut inde potius de-
stillaret mucor qui maxume vitis infestat. deinde cum eva-
luissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur,
117 ubertati crassitudine permissa. Vitibus inserendis tempus
dedere ab aequinoctio autumno ad germinationis initia. Sati-
vae plantae silvestrium radicibus inseruntur natura sicciori-
bus. si sativae silvestribus inserantur, degenerant in ferita-
tem. Reliqua caelo constant. aptissima insitis siccitas.
huius enim remedium adpositis fictilibus vasis modicus umor
per cinerem destillans. inoculatio rores amat lenis.
118 16. (26.) Emplastratio et ipsa inoculatione nata videri
potest, crasso autem maxume cortici convenit, sicut est ficis.
ergo amputatis omnibus ramis, ne sucum avocent, nitidissima
in parte quaque praecipua cernatur hilaritas, exempta scu-
tula ita ne descendat ultra corticem ferrum, inprimitur ex
alia cortex par cum sui germinis mamma, sic conpage den-
sata ut cicatrici locus non sit et statim fiat unitas, nec umorem
nec adflatum recipiens, nihilominus tamen et luto munire et
119 vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt
qui novis moribus favent, sed et iam apud veteres Graecos
invenitur et apud Catonem, qui oleam ficumque sic inseri
iussit mensura etiam praefinita secundum reliquam diligen-
tiam suam, cortices scalpro excidi quattuor digitorum longi-
tudine et trium latitudine atque ita coagmentari et illa sua
intrita oblini, eadem ratione et in malo. Quidam huic generi
miscuere fissuram in vitibus, exempta cortici tessella, sur-
120 culo a latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem
vidimus iuxta Tiburtes Thulias omni genere pomorum onu-
stam, alio ramo nucibus, alio bacis, aliunde vite, piris, ficis,
punicis malorumque generibus. sed huic brevis fuit vita.
nec tamen omnia experimentis adsequi naturam possumus.
quaedam enim nasci nisi sponte nullo modo queunt, eaque
121 inmitibus tantum et desertis locis proveniunt. capacissima

insitorum omnium ducitur platanus, postea robur, verum utraque sapores corrumpit. quaedam omni genere inseruntur, ut ficus, ut punicae. vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis aut caducus rimosusque cortex, neque inoculationem siccae aut umoris exigui. fertilissima omnium inoculatio, postea emplastratio, sed utraque infirmissima. et quae cortice nituntur tantum vel levi aura ocissime deplantantur. inserere firmissimum et fecundius quam serere.

17. Non est omittenda raritas unius exempli. Corellius 122 eques Romanus Ateste genitus insevit castaneam suometipsam surculo in Neapolitano agro. sic facta est castanea quae ab eo nomen accepit inter laudatas. postea Etereius eiusdem libertus Corellianam iterum insevit. haec est inter eas differentia: illa copiosior, haec Etereiana melior.

(27.) Reliqua genera casus ingenio suo excogitavit ac 123 defractos serere ramos docuit, cum pali defixi radices cepissent. multa sic seruntur inprimisque ficus omnibus aliis modis nascens praeterquam talea, optume quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur alte, exiguo super terram relicto capite eoque ipso harena cooperto. ramo seruntur et punica, palis laxato prius meatu, item myrtus, omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus bracchiali, cortice diligenter servato, trunco exacuto.

(28.) Myrtus et taleis seritur, morus talea tantum, 124 quoniam in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet. quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Servandum in eo ante omnia ut taleae ex feracibus fiant arboribus, ne curvae, neve scabrae aut bifurcae, neve tenuiores quam ut manum inpleant, ne minores pedalibus, ut inlibato cortice atque ut sectura inferior ponatur semper et quod erit ab radice, adcumuleturque germinatio terra, donec robur planta capiat.

18. (29.) Quae custodienda in olearum cura Cato iudi- 125 caverit ipsius verbis optume praecipiemus: Taleas oleagineas quas in scrobe saturus eris tripedaneas facito, diligenterque tractato, ne liber laboret, cum dolabis aut secabis. quas in seminario saturus eris pedalis facito. eas sic inserito: locus

bipalio subactus sit beneque gluttus. cum taleam demittes, pede taleam opprimito. si parum descendat, malleo aut mateola adigito, cavetoque ne librum scindas, cum adiges. palo prius locum ne feceris quo taleam demittas, ita melius vivet. taleae ubi trimae sunt, tum denique curae sint, ubi liber se vertet. si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito easque divaricato. supra terram ne plus quattuor digitos traversos emineant, vel oculo serito... Diligenter eximere oleam oportet et radices quam plurumas cum terra ferre, ubi radices bene operueris, calcare bene, ne quid noceat. si quis quaerat, quod tempus oleae serendae sit, agro sicco per sementem, agro laeto per ver. (30.) [1] Olivetum diebus XV ante aequinoctium vernum incipito putare. ex eo die dies XL recte putabis. id hoc modo putato: qua locus recte ferax erit, quae arida erunt et si quid ventus interfregerit, inde ea omnia eximito. qua locus ferax non erit, id plus concidito artatoque bene enodatoque stirpisque levis facito... Circum oleas autumnitate ablaqueato et stercus addito. qui olivetum saepissime et altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit. *si male arabit*, radices susum abibunt, crassiores fient et eo in radices vires oleae abibunt. [2] Quae genera olearum et in quo $\frac{15.}{20\ sqq.}$ genere terrae iuberet seri, quoque spectare oliveta, diximus in ratione olei. Mago in colle et siccis et argilla inter autumnum et brumam seri iussit, in crasso aut umido aut subriguo solo a messe ad brumam. quod praecepisse eum Africae intellegitur. Italia quidem nunc vere maxume serit. sed si et autumno libeat, post aequinoctium XL diebus ad vergiliarum occasum quattuor soli dies sunt quibus seri noceat. Africae peculiare quod in oleastro inserit quadam aeternitate, cum senescant, proxuma adoptioni virga emissa atque ita alia arbore ex eadem iuvenescente iterumque et quotiens opus sit, ut aevis eadem oliveta constent. inseritur

autem oleaster calamo et inoculatione. [3] Olea ubi quer- 130
cus effossa sit male ponitur, quoniam vermes qui raucae
vocantur in radice quercus nascuntur et transeunt. Non in-
humare taleas aut siccare prius quam serantur utilius conper-
tum. Vetus olivetum ab aequinoctio verno intra vergiliarum
exortum interradi alternis annis melius inventum, item mu-
scum circumdare radici, circumfodi autem omnibus annis a
solstitio duum cubitorum scrobe pedali altitudine, stercorari
tertio anno. [4] Mago idem amygdalas ab occasu arcturi 131
ad brumam seri iubet, pira non eodem tempore omnia, quon-
iam non aeque floreant, eadem oblonga aut rotunda ab occasu
vergiliarum ad brumam, reliqua genera media hieme ab oc-
casu sagittae, subsolanum aut septentriones spectantia, lau-
rum ab occasu aquilae ad occasum sagittae. conexa enim de
tempore serendi aeque ratio est. Vere et autumno id magna 132
ex parte fieri decrevere. est et alia hora circa canis ortus,
paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter utilis
intellegitur, sed haut omittenda nobis non tractus alicuius
rationem verum naturae totius indagantibus. In Cyrenaica 133
regione sub etesiarum flatu conserunt, nec non et in Graecia,
oleam maxume in Laconia. Coos insula et vitis tunc serit,
ceteri apud Graecos inoculare et inserere non dubitant, sed
arbores non serunt. plurumumque in eo locorum natura pol-
let. namque in Aegypto omni serunt mense et ubicumque
imbres aestivi sunt, at in India et Aethiopia necessario post
haec autumno seruntur arbores. [5] ergo tria tempora 134
eadem germinationis, ver et canis arcturique ortus. neque
enim animalium tantum est ad coitus aviditas, sed multo
maior est terrae ac satorum omnium libido, qua tempestive
uti plurumum interest conceptus, peculiare utique in insitis,
cum sit mutua cupiditas utrimque coeundi. Qui ver probant 135
ab aequinoctio statim admittunt, praedicantes germina par-
turire, ideo facilis corticum esse conplexus. qui praeferunt
autumnum ab arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam
capiant et ad ver parata veniant atque non protinus germina-
tio auferat viris. Quaedam tamen statutum tempus anni ha-
bent ubique, ut cerasi et amygdalae circa brumam, serendi
vel inserendi. de pluribus locorum situs optume iudicabit.

frigida enim et aquosa verno conseri oportet, sicca et calida
136 autumno. [6] Communis quidem Italiae ratio tempora ad hunc modum distribuit: moro ab idibus Februariis in aequinoctium, piro autumnum, ita ut brumam quindenis ne minus diebus antecedant, malis aestivis et cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hiemem in idus Februarias, siliquae Graecae et persicis ante brumam per autumnum, nucibus iuglandi et pineae et abellanae et Graeçae atque castaneae a kalendis Martiis ad idus easdem, salici et genistae circa Martias kalendas. hanc in siccis semine, illam in umidis virga
16,74.77 seri diximus.

137 19. [7] Est etiamnum nova inserendi ratio, ne quid sciens quidem praeteream quod usquam invenerim, Columellae excogitata, ut adfirmat ipse, qua vel diversae insociabilesque arborum naturae copulentur, ut fici atque oleae. iuxta hanc seri ficum iubet non ampliore intervallo quam ut contingi large possit ramo oleae quam maxume sequaci atque obcodituro, eumque omni interim tempore edomari meditatione
138 curvandi. postea fico adepta viris, quod evenire trimae aut utique quinquenni, detruncata superficie ipsumque depu-
115 tatum et, ut dictum est, adraso cacumine defigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curvatura fugiat. ita quodam propaginum insitorumque temperamento triennio communi inter duas matres coalescere. quarto anno abscisum totum adoptantis esse, nondum volgata ratione aut mihi certe satis conperta.

139 (31.) Cetero eadem illa de calidis frigidisque et umidis
135 aut siccis supra dicta ratio et scrobis fodere monstravit. in aquosis enim neque amplos neque altos facere expediet, aliter in aestuoso et sicco, ut quam maxume accipiant aquam contineantque. Haec et veteres arbores colendi ratio est. ferventibus enim locis adcumulant aestate radices operiunt-
140 que, ne solis ardor exurat. aliubi ablaqueant perflatusque admittunt. iidem hieme cumulis a gelu vindicant. contra illi hieme aperiunt umoremque sitientibus quaerunt. ubicumque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore solis umorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus qui-

dem fructus gratia serendis inserendisque in universum sint dicta haec.

20. (32.) Restat earum ratio quae propter alias serun- 141
tur, ac vineas maxume, caeduo ligno. Principatum in iis optinent salices, quarum satio fit loco madido, tamen refosso pedes duos et semipedem, talea sesquipedali vel pertica, quae utilior quo plenior. Intervallo esse debent pedes seni. trimae pedibus binis a terra putatione coercentur, ut se in 142
latitudinem fundant ac sine scalis tondeantur. salix enim fecundior quo terrae propior. has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili. Haec est viminalium cultura. 143
perticalis et virga et talea seritur, fossura eadem. perticas ex ea caedi iustum est quarto fere anno. et hae autem senescentium locum praesarciunt pertica post annum. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt XXV vineae iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinato, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipedi intervallo, terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.

(33.) Harundo etiamnum dilutiore quam hae solo gau- 144
det. seritur bulbo radicis, quod alii oculum vocant, dodrantali scrobe, intervallo duum pedum et semipedis, reficiturque ex sese vetere harundineto exstirpato, quod utilius repertum quam castrare, sicut antea. namque inter se radices serpunt mutuoque discursu nentur. Tempus conserendi priusquam 145
oculi harundinum intumescant, ante kalendas Martias. crescit ad brumam usque desinitque, cum durescere incipit. hoc signum tempestivam habet caesuram. et hanc autem quotiens et vineam fodiendam putant. seritur et traversa, non alte 146
terra condita, erumpuntque e singulis oculis totidem plantae. seritur et deplantata pedali sulco, binis obrutis gemmis, ut tertius nodus terram attingat, prono cacumine, ne rores concipiat. caeditur decrescente luna. Vineis anno siccata utilior quam viridis.

(34.) Castanea pedamentis omnibus praefertur facilitate 147
tractatus, perdurandi pervicacia, regerminatione caedua vel salice laetior. quaerit solum facile, nec tamen harenosum, maxumeque sabulum umidum aut carbunculum vel tofi etiam farinam, quamlibet opaco septentrionalique et praefrigido

situ, vel etiam declivi. recusat eadem glaream, rubricam,
148 59 cretam omnemque terrae fecunditatem. Seri nuce diximus,
sed nisi ex maxumis non provenit, nec nisi quinis acervatim
satis. perfringi solum debet supra ex Novembri mense in
Februarium, quo solutae sponte cadunt ex arbore atque sub-
nascuntur. intervalla sint pedalia, undique sulco dodrantali.
ex hoc seminario transferuntur in aliud bipedali intervallo
149 plus biennio. Sunt et propagines, nulli quidem faciliores.
nudata enim radice tota in sulco prosternitur. tum ex cacu-
mine supra terram relicto renascitur et alia ab radice. sed
translata nescit hospitari pavetque novitatem biennio fere.
postea prosilit. ideo nucibus potius quam viveradicibus
150 plantaria caedua inplentur. Cultura non alia quam supra
dictis, fodiendo supputandisque per biennium sequens. de
cetero ipsa se colit umbra stolones supervacuos enecante.
caeditur intra septumum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri
vicenis vinearum iugeribus, quando etiam bifida e stirpe fiunt,
151 durantque ultra alteram silvae suae caesuram. Aesculus
similiter provenit, caesura triennio senior, minus morosa na-
sci, in quacumque terra seritur vere balano, sed non nisi
aesculi, scrobe dodrantali, intervallis duorum pedum. sari-
tur leviter quater anno. Hoc pedamentum minume putrescit
caesumque maxume fruticat. Praeter haec sunt caedua, quae
diximus, fraxinus, laurus, persica, corylus, malus, sed tardius
nascuntur terramque defixa vix tolerant, non modo umorem.
sabucus contra firmissima ad palum taleis seritur ut populus.
$^{16,}_{139\ sqq.}$ nam de cupresso satis diximus.
152 21. (35.) [1] Et praedictis velut armamentis vinearum restat
ipsarum natura praecipua tradenda cura. Vitium surculis et
quarundam arborum, quibus fungosior intus natura, geniculati
scaporum nodi intersaepiunt medullam. ferulae ipsae breves
et ad summa breviores articulis utique duobus internodia
153 includunt. medulla, sive illa vitalis anima est, ante se tendit
longitudinem inpellens quamdiu nodi pervia patet fistula. cum
vero concreti ademere transitum, repercussa erumpit ab ima
sui parte iuxta priorem nodum alternis laterum semper
$^{16,\ 163}_{18,\ 122}$ inguinibus, ut dictum est in harundine ac ferula, quorum
dexterum ab imo intellegitur articulo, laevom in proxumo,

atque ita per vicis. hoc vocatur in vite gemma, cum ibi caespitem facit. ante vero quam faciat, in concavo oculus et in cacumine ipso germen. sic palmites, nepotes, uvae, folia, pampini gignuntur, mirumque firmiora esse in dextera parte genita. [2] Hos ergo in surculis nodos, cum seruntur, medios secare oportet ita ne profluat medulla. et in fico quidem dodrantales paxilli solo patefacto seruntur sic ut descendant quae proxuma arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant. oculi autem in arborum surculis proprie vocantur, unde germinant. Hac de causa et in plantariis aliquando eodem anno ferunt quos fuere laturi fructus in arbore, cum tempestive sati praegnates inchoatos conceptus aliubi pariunt. ita satas ficos tertio anno transferre facile. hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proveniat. [3] Vitium numerosior satus est. primum omnium nihil seritur ex his nisi inutile et deputatum in sarmenta. opputatur autem quidquid proxumo tulit fructum. solebat capitulatus utrimque e duro surculus seri, eoque argumento malleolus vocatur etiamnunc. postea avelli cum sua calce coeptus est, ut in fico, neque est aliud vivacius. tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, quod sagittae vocantur, cum intorti panguntur. iidem cum recisi nec intorti, trigemmes. plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere e pampinariis sterile est, nec nisi fecundo oportet. quae raros habet nodos infecunda iudicatur, densitas gemmarum fertilitatis indicium est. quidam seri vetant nisi eos qui floruerint surculos. sagittas serere minus utile, quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum fuit. Seruntur pedali non breviores longitudine, quinque sexve nodorum. pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die quo deputentur utilissimum. si multo postea necesse sit serere custoditos, ut praecepimus, caveri utique ne extra terram positi sole inarescant, vento aut frigore hebetentur. qui diutius in sicco fuerint priusquam serantur in aqua pluribus diebus revirescant. [4] Solum apricum et quam amplissimum in seminario sive in vinea bidente pastinari debet ternos pedes bipalio alto, marra reici quaternum pedum fermento, ita ut in pedes binos fossa procedat, fossum purgari

154 155 156 157 158 159 114

et extendi, ne crudum relinquatur, verum exigi mensura. male pastinatum deprehendunt scamna inaequalia. metienda est
160 et ea pars quae interiacet pulvini. Surculi seruntur et in scrobe et in sulco longiore. super quam tenerrima ingeritur terra, sed in gracili solo frustra nisi substrata pinguiore. *gemmas non pauciores* quam duas integi oportet et proxumam attingi terram, eodem paxillo deprimi et spissari. interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses. ita satos malleolos quarto et vicesimo mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi par-
catur. oculorum inde materia emicat, cum qua sexto ac trice-
161 simo mense viveradix transfertur. [5] Est et luxuriosa ratio vitis serendi ut quattuor malleoli vehementi vinculo conligentur in parte luxuriosa atque ita vel per ossa bubuli cruris vel per colla fictilia traiecti obruantur binis eminentibus gemmis. umescunt hoc modo recisique palmitem emittunt. postea fistula fracta radix libere capit viris uvaque fert omnium
162 corporum suorum acinos. In alio genere inventu novicio finditur malleolus, medullaque erasa in se conligantur ipsi caules ita ut gemmis parcatur omni modo. tum malleolus in terra fimo mixta seritur, et cum spargere caulis coepit, deciditur foditurque saepius. talis uvae acinos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cum vivere semina ipsa per-
163 quam mirum sit medulla adempta. Nasci surculos etiam quibus non sit articulatio arboris, non omittendum videtur. namque buxi tenuissimis quinis senisve conligatis depacti proveniunt. quondam in observatione erat ut defringerentur ex inputata buxo, aliter vivere non crediti. detraxere hoc ex-
164 perimenta. [6] Seminari curam sequitur vinearum ratio. quinque generum hae: sparsis per terram palmitibus, aut pe- se vite subrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatae
165 simplici iugo, aut conpluviatae quadriplici. Quae pedatae ratio, eadem intellegetur eius quoque in qua sine adminiculo vitis per se stabit. id enim non fit nisi pedamenti inopia. simplici iugo constat porrecto ordine quem canterium appellant. melior ea vino, quoniam sibi ipsa non obumbrat adsiduoque sole coquitur et adflatum magis sentit, celerius rorem dimittit, pampinationi quoque et occationi omni-

que operi facilior. super cetera deflorescit utilius. Iugum 166
fit pertica aut harundine aut crine funiculove, ut in Hispania
Brundisique. Conpluviata copiosior vino est, dicta a cavis
aedium conpluviis. dividitur in quaternas partis totidem iugis.
huius serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere,
in hoc vero numerosior tantum. [7] tribus vero seritur mo-
dis: optume in pastinato, proxume in sulco, novissime in
scrobe. de pastinatione dictum est. 22. Sulco latitudo 159 167
palae satis est, scrobibus ternorum pedum in quamque partem.
altitudo in quocumque genere tripedalis, ideo nec vitis minor
transferri debet, exstatura etiamnum duabus gemmis. emol- 168
liri terram minutis in scrobe imo sulcis fimoque misceri
necessarium. clivosa altiores scrobis poscunt, praeterea
pulvinatis a devexitate labris. qui ex his longiores fient, ut
vitis binas accipiant e diverso, alae vocabuntur. esse vitis
radicem in medio scrobe oportet, sed ipsam innixam solido
in orientem aequinoctialem spectare, adminicula prima e ca-
lamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII pedum lati- 169
tudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque traversis
limitibus denum pedum distingui per media iugera, aut, si
maior modus sit, totidem pedum cardine quot decumano limi-
tari, semper vero quintanis seminari, hoc est ut quinto quoque
palo singulae iugo paginae includantur. [8] solo spisso non
nisi repastinato nec nisi viveradicem seri, tenero et soluto
vel malleolum sulco vel scrobe. In collis sulcos agere tra- 170
versos melius quam pastinare, ut defluvia talis eorum con-
tineantur, aquoso caelo vel sicco solo malleolos serere au-
tumno, nisi si tractus ratio mutavit. siccus enim et calidus
autumno poscit, umidus frigidusque etiam veris exitu. In
arido solo viveradix quoque frustra seritur, male et in siccis
malleolus, nisi post imbrem. at in riguis vel frondens vitis
et usque ad solstitium recte, ut in Hispania. Quiescere ventos
sationis die utilissimum. plerique austros optant, Cato abdi-
cat. [9] Interesse medio temperamento inter binas vitis 171
oportet pedes quinos, minumum autem laeto solo pedes qua-
ternos, tenui plurumum octonos, — Umbri et Marsi ad vicenos
intermittunt arationis gratia in his quae vocant porculeta, —
luvio et caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores.

172 Subtilitas parsimoniae conpendia invenit, cum vinea in pastinato seratur, obiter seminarium faciendi, ut et viveradix loco suo et malleolus qui transferatur inter vitis et ordines seratur, quae ratio in iugero circiter sedecim milia viveradicum donat. interest autem biennium fructus, quo tardius in
173 sato provenit quam in translato. Viveradix posita in vinea post annum resecatur usque ad terram, ut unus tantum emineat oculus, adminiculo iuxta adfixo et fimo addito. simili modo et secundo anno reciditur virisque concipit et intra se pascit suffecturas oneri, alias festinatione pariendi gracilis atque eiuncida, ni cohibeatur castigatione tali, in fetum exeat tota. nihil avidius nascitur ac, nisi ad pariendum vires ser-
174 $\frac{147}{\text{sqq.}}$ ventur, tota fit fetus. [10] Pedamenta optuma quae diximus aut ridicae e robore oleaque si non sint, pali e iunipiro, cupresso, laburno, sabuco. reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. saluberrima in iugo harundo conexa fasciculis durat annis quinis. Cum breviores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta
175 dicuntur. [11] Tertius vineae annus palmitem velocem robustumque emittit et quem faciat aetas vitem. hic in iugum insilit. aliqui tum excaecant eum supina falce auferendo oculos, ut longius evocent, noxia iniuria. utilior enim consuetudo pariendi satiusque pampinos adiugatae detergere
176 usque quo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proxumo anno quam translata sit, neque ante LX. mensem falce curari, tunc autem ad tris gemmas recidi. alii et proxumo quidem anno recidunt, sed ut ternos quaternosve singulis annis adiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. id utrumque fructum tardum, praeterea retorridum et nodosum reddit pumilionum incremento. optumum autem matrem esse firmam, postea fetum audacem. nec tutum est quod ci-
177 catricosum, magno inperitiae errore. Quidquid est tale plagis nascitur, non e matre. totas habeat illa viris, dum roboratur, et annuos accipit tota fetus, cum permissum fuerit nasci. nihil natura portionibus parit. Quae excreverit satis firma protinus in iugo conlocari debebit, si etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa. viribus, non aetate
178 decernitur. temerarium est ante crassitudinem pollicarem

viti imperare. sequenti anno palmites alitentur pro viribus matris singuli aut gemini. iidem et secuto, si coget infirmitas, nutriantur, tertioque demum duo adiciantur. nec sunt plures quaternis umquam permittendi, breviterque non indulgendum et semper inhibenda fecunditas. et ea est natura ut parere malit quam vivere. quidquid materiae adimitur fructui accedit. illa semina mavolt quam fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. sic perniciose luxuriat, nec ampliat se, sed egerit. [12] Dabit consilium et soli natura. in ma- 179
cro, etiamsi viris habebit, recisa intra iugum moretur, ut omnis fetura sub eo exeat. minumum id esse debebit intervallum, ut attingat iugum, speretque, non teneat, adeo non recumbat in eo, nec delicate se spargat. ita temperetur hic modus ut crescere etiamnum malit quam parere. [13] Pal- 180
mes duas trisve gemmas habere sub iugo debet, ex quibus materia nascatur, tunc per iugum mergi adligarique, ut sustineatur iugo, non pendeat. vinculo mox adstrictius a tertia gemma adligari, quoniam et sic coercetur impetus materiae densioresque citra pampini exsultant. cacumen religari vetant. Natura haec est: deiecta pars aut praeligata fructum dat, plurumumque ipsa curvatura. quod citra est materiem mittit offensante, credo, spiritu et illa quam diximus medulla. 152
quae ita emicuerit materia fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum. quod e duro exit materiamque in 181
proxumum annum promittit pampinarium vocatur aut, ubi supra cicatricem est fructuarium. alterum ex anniculo palmite semperque fructuarium. Relinquitur sub iugo et qui vocatur custos. hic est novellus palmes, non longior tribus gemmis, proxumo anno materiam daturus, si vitis luxuria se
consumpserit. et alius iuxta eum, verrucae magnitudine, qui furunculus appellatur, si forte custos fallat. [14] Vitis ante- 182
quam septumum annum a surculo conpleat evocata ad fructum eiuncescit ac moritur. nec veterem placet palmitem in longum et ad quartum usque pedamentum emitti, quod alii
dracones alii iuniculos vocant, ut faciant quae masculeta appellant. cum induruit vitis, pessumum in vinea traducere. Quinto anno et ipsi palmites intorquentur singulaeque sin- 183
gulis materiae emittuntur ac deinde e proxumis, prioresque

amputantur. semper custodem relinqui melius, sed is pro-
181 xumus viti esse debet, nec longior quam dictum est, et, si luxuriaverint palmites, intorqueri, ut quattuor materias vel
184 duas, si uniiuga erit vinea, emittat. [15] Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecumque initio adminiculum desiderabit, dum stare condiscat et recta surgere. Cetera ad primordium eadem. dividi autem putatione pollices in aequali examine undique, ne praegravet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineae trium pedum altitudo excelsior nutat, ceteris a quinto,
185 dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque quae sparguntur in terra brevis ad limitandum caveas circumdant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter se pugnent occursantes, maiorque pars terrarum ita supinam in tellure vindemiam metit, siquidem et in Africa et in Aegypto Syriaque ac tota Asia et multis locis Europae hic mos
186 praevalet. ibi ergo iuxta terram conprimi debet vitis, eodem modo et tempore nutrita radice quo in iugata vinea, ut semper pollices tantum relinquantur, fertili solo cum tribus gemmis, graciliore binis, praestatque multos esse quam longos. quae de natura soli diximus tanto potentiora sentientur
187 quanto propior fuerit uva terrae. [16] Genera separari ac singulis conseri tractibus utilissimum, — mixtura enim generum etiam in vino, non modo in musto discors, — aut si misceantur, non alia quam pariter maturescentia iungi necessarium. iuga altiora quo laetior ager et quo planior, item roscido, nebuloso minusque ventoso conveniunt, contra umiliora gracili et arido et aestuoso ventisque exposito. iuga ad pedamentum quam artissimo nodo vinciri oportet, vitem levi contineri. quae genera vitium et in quali solo caeloque
14, 20 sqq. essent conserenda, cum enumeraremus naturas earum et
188 vinorum, notavimus. [17] De reliquo cultu vehementer ambigitur. plerique aestate tota post singulos rores confodi iubent vineam, alii vetant gemmantem, decuti enim oculos tractuque intrantium deteri, et ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maxume lanatum, quoniam facillime auferat gemmas. inimicos et pubescente uva rastros, satisque esse vineam ter anno confodi, ab aequinoctio verno ad vergiliarum

exortum et canis ortum et nigrescente acino. quidam ita 189
determinant: veterem semel a vindemia ante brumam, cum
alii ablaqueare et stercorare satis putent, iterum ab idibus
Aprilis, antequam concipit, hoc est in VI. idus Maias. dein
prius quam florere incipiat et cum defloruerit et variante se
uva. peritiores adfirmant, si iusto saepius fodiatur, in tantum
tenerescere acinos ut rumpantur. quae fodiantur ante ferven-
tis horas diei fodiendas convenit, sicuti lutum neque arare
neque fodere, fossione pulverem excitatum contra soles ne-
bulasque prodesse. [18] Pampinatio verna in confesso est 190
ab idibus Maiis, intra dies X, utique antequam florere inci-
piat, et eam infra iugum debere fieri. de sequente variant
sententiae. cum defloruerit, aliqui pampinandum putant, alii
sub ipsa maturitate. sed de his Catonis praecepta decernent.
namque et putationum tradenda ratio est. [19] Protinus hanc 191
a vindemia, ubi caeli tepor indulget, adoriuntur. sed hoc fieri
numquam debet ratione naturae ante exortum aquilae, ut in
siderum causis docebimus proxumo volumine, immo vero 18, 283
favonio, quoniam anceps culpa sit praeproperae festinatio-
nis. Si saucias recenti medicina mordeat quaedam hiemis
ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari plagas-
que findi et caeli vitio exuri oculos lacrima destillante. nam
gelu fragilis fieri quis nescit? Operarum ista conputatio 192
est in latifundiis, non legitima naturae festinatio. quo matu-
rius putantur aptis diebus, eo plus materiae fundunt, quo
serius, eo fructum uberiorem. quare macras prius conveniat
putare. validas novissime. plagam omnem obliquam fieri, ut
facile decidant imbres, et ad terram verti quam levissima ci-
catrice acie falcis exacta plagaque conlevata, recidi autem
semper inter duas gemmas, ne sit volnus oculis in recisa
parte. nigram esse eam existimant et donec ad sincera ve- 193
niatur recidendam, quoniam e vitioso materia utilis non
exeat. si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram
recidi eam novosque elici utilissimum. in pampinatione non
hos detrahere pampinos qui cum uva sint, id etenim uvas
supplantat praeterquam in novella vinea. inutiles iudicantur
in latere nati, non ab oculo, quippe etiam uva quae nascatur
e duro rigescente, ut nisi ferro detrahi non possit. Peda- 194

mentum quidam inter duas vitis utilius putant statui, et facilius ablaqueantur ita, meliusque est uniiugae vineae, si tamen et ipsi iugo sint vires nec flatu infesta regio. in quadripertita quam proxumum oneri adminiculum esse debet, ne tamen inpedimentum sentiat ablaqueatio cubito abesse non
195 amplius, ablaqueari autem prius quam putari iubent. [20] Cato de omni cultura vitium ita praecipit: Quam altissimam vineam facito adligatoque recte, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato: capita vitium *per sementem ablaqueato. vineam* putatam circumfodito, arare incipito. ultro citroque sulcos perpetuos ducito. vitis teneras quam primum propagato, *sic occato*, veteres quam minumum castrato. potius, si opus erit, deicito biennioque post praecidito. vitem novellam resecari tum erit tempus, ubi valebit.
196 si vinea ab vite calvata erit, sulcos interponito ibique vivam radicem serito. umbram a sulcis removeto, crebroque fodito. In vinea vetere serito ocinum, si macra erit. quod granum capit ne serito, et circum capita addito stercus,
197 paleas, vinaceas, aliquid horumce. Ubi vinea frondere coeperit, pampinato. vineas novellas adligato crebro, ne caulis praefringatur. et quae iam in perticam ibit eius pampinos teneros adligato leviter porrigitoque uti recte stent. ubi uva varia fieri coeperit, vitis subli-
198 gato... [21] Vitis insitio una est per ver, altera cum uva floret. ea optuma est... Vineam veterem si in alium locum transferre voles, dum taxat bracchium crassam licebit. primum deputato. binas gemmas ne amplius relinquito. ex radicibus bene effodito. et cave radices ne saucies. ita uti fuerit, ponito in scrobe aut in sulco operitoque et bene occulcato. eodemque modo vineam statuito, adligato flexatoque uti fuerit, crebroque fodito. Ocinum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum umbrae patiens, quod celerrime proveniat.

23. [22] Sequitur arbusti ratio mirum in modum damnata 199
a Saserna patre filioque, celebrata Scrofae, vetustissimis post
Catonem peritissimisque, ac ne a Scrofa quidem nisi Italiae
concessa, cum tam longo iudicetur aevo nobilia vina non nisi
in arbustis gigni et in his quoque laudatiora summis sicut
uberiora imis. adeo excelsitate proficitur. Hac ratione et 200
arbores eliguntur. prima omnium ulmus, excepta propter
nimiam frondem atinia. dein populus nigra, eadem de causa,
minus densa folio. non spernunt plerique et fraxinum ficum-
que, etiam oleam, si non sit umbrosa ramis. harum satus
cultusque abunde tractatus est. ante XXXVI. mensem 12,22 sqq. 15,1 sqq. 16,62 sqq.
attingi falce vetantur. alterna servantur bracchia, alternis
putantur annis, sexto anno maritantur. Transpadana Italia 201
praeter supra dictas cornu, opulo, tilia, acere, orno, carpino,
quercu arbustat agros, Venetia salice propter uliginem soli.
et ulmus detruncata media in ramorum scamna digeritur, nulla
fere XX pedum altiore arbore. tabulata earum ab octavo
pede altitudinis dilatantur in collibus siccisque agris, a XII.
in campestribus et umidis. Meridianum solem spectare pal- 202
mae debent, rami a proiectu digitorum modo subrigi, tonsili
in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. In-
tervallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes
in terga frontemque, in latera viceni. si non aretur, hoc in
omnis partis. singulis denas saepe adnutriunt vitis, damnato
agricola minus ternis. Maritare nisi validas inimicum, ene- 203
cante veloci vitium incremento. serere tripedaneo scrobe
necessarium distantis inter sese arboremque singulis pedibus.
nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi inpendia,
utpote cum arbusti ratio hac peculiari dote praestet, quod ab
eodem solo seri fruges et vitibus prodest, superque quod
vindicans se altitudo, non, ut in vinea, ad arcendas anima-
lium iniurias pariete vel saepe vel fossarum utique inpendio
muniri se cogit. [23] In arbusto e praedictis sola viveradi- 204
cum ratio, item propaginum, et haec gemina, ut diximus, 97
qualorum et ipso tabulato maxume probata, quoniam a pe-
core tutissima est, altera deflexa vite vel palmite iuxta suam
arborem aut circa proxumam caelibem. quod supra terram
est e matre radi iubetur, ne fruticet. in terra non pauciores

quattuor gemmae obruuntur ad radicem capiendam, extra in
205 capite binae relincuntur. vitis in arbusto quattuor pedes in
longo constat, omni sulco tris lato, alto duos cum semipede.
post annum propago inciditur ad medullam, ut paulatim ra-
dicibus suis adsuescat. caulis a capite ad duas gemmas re-
ciditur, tertio totus mergus absciditur reponiturque altius in
terram, ne ex reciso frondeat. tolli viveradix a vindemia
206 protinus debet. [24] Nuper repertum draconem serere
iuxta arborem, — ita appellamus palmitem emeritum pluri-
busque induratum annis, — hunc praecisum quam maxuma
amplitudine, tribus partibus longitudinis deraso cortice, qua-
tenus obruatur, unde et rasilem vocant, deprimere sulco,
reliqua parte ad arborem erecta, ocissimum in vite. Si gra-
cilis sit vitis aut terra, usitatum est quam proxume solum de-
cidi, donec firmetur radix, sicut neque roscidam seri neque
a septentrionis flatu. vites aquilonem spectare debent ipsae,
207 palmites autem earum meridiem. [25] Non est festinandum
ad putationem novellae, sed primo in circulos materies col-
ligenda, nec nisi validae putatio admovenda, seriore anno
fere ad fructum arbusta vite quam iugata. sunt qui omnino
putari vetant priusquam arborem longitudine aequaverit.
Prima falce sex pedes a terra recidatur, flagello infra reli-
cto et nasci coacto incurvatione materiae. tres ei gemmae,
208 non amplius, deputato supersint. ex his emissi palmites
proxumo anno imis ingerantur scamnis, ac per singulos annos
ad superiora scandant, relicto semper duramento in singulis
tabulatis et emissario uno qui subeat usque quo placuerit.
de cetero putatione omni flagella quae proxume tulerunt re-
cidantur, nova circumcisis undique capreolis spargantur in
tabulatis. Vernacula putatio deiectis per ramos vitium crini-
bus circumvestit arborem crinisque ipsos uvis, Gallica in
traduces porrigitur, Aemiliae viae in ridicas atiniarum amb-
209 itu, frondem earum fugiens. [26] Est quorundam inperitia
sub ramo vitem vinculo suspendendi, suffocante iniuria. con-
tineri debet vimine, non artari. — quin immo etiam quibus
salices supersunt molliore hoc vinculo facere malunt herba-
que Siculi quam vocant ampelodesmon, Graecia vero uni-
versa iunco, cypero, ulva. — liberata quoque vinculo per

aliquot dies vagari et incondita spargi atque in terra quam per totum annum spectaverit recumbere. namque ut veterina a iugo et canes a cursu volutatio iuvat, ita tum et vitium porrigi lumbos. arbor quoque ipsa gaudet adsiduo levata onere, similis respiranti, nihilque est in opere naturae quod non exemplo dierum noctiumque aliquas vicis feriarum velit. ob id protinus a vindemia putari et lassas etiamnum fructu edito inprobatur. putatae rursus adligentur alio loco, namque orbitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini utrimque lateribus, si pars quadrageno distet spatio, quaterni, si viceno. inter se obvii miscentur adliganturque una conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati qua deficiant, aut si brevitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem unco. Traducem bimum praecidere solebant. oneratis enim vetustate melius donare tempus, ut transilem faciant, si largiatur crassitudo. alias utile toros futuri draconis pasci. [27] Unum etiamnum genus est medium inter hoc et propaginem, totas supplantandi in terram vitis cuneisque findendi et in sulcos pluris simul ex una propagandi, gracilitate singularum firmata circumligatis hastilibus, nec recisis qui a lateribus excurrant pampinis. Novariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, inpositis etiamnum patibulis palmites circumvolvit. itaque praeter soli vitia cultura quoque torva fiunt vina. Alia culpa iuxta urbem Varracinis, quae alternis putantur annis, non quia id viti conducat, sed quia vilitate reditum inpendia exsuperant. medium temperamentum in Carseolano secuntur, cariosasque tantum vitis partis incipientisque inarescere deputando, cēteris ad uvam relictis, detracto onere supervacuo, pro nutrimento omni est raritas volneris. sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. [28] Arbusta arari quam altissime desiderant, tametsi frumenti ratio non exigit. pampinari ea non est moris, et hoc conpendium operae. deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum qui sint supervacui et absumant alimenta. plagas ad septentriones aut ad meridiem spectare vetuimus, melius, si neque in occasus solis. diu dolent talia quoque ulcera et difficile sanescunt algendo nimis aestuandove. —

210 211 212 213 214 84

non eadem in vite quae in arbustis libertas, quoniam certa latera. sed facilius abscondere et detorquere quo velis plagas. — in arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat umor.

215 (36.) Viti adminicula addenda quae scandat adprehensa, si maiora sint. 24. Vitium generosarum pergulas quinquatribus putandas et, quarum servare uvas libeat, decrescente luna tradunt, quae vero interlunio sint putatae nullis animalium obnoxias esse. alia ratione plena luna noctu tondendas, cum sit ea in leone, scorpione, sagittario, tauro, atque in totum serendas plena aut crescente utique censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum.

216 (37.) [1] Et abunde satu cultuque arborum tractato, quoniam de palmis et cytiso in peregrinis arboribus adfa- 13, 26 et 130 sqq. tim diximus, ne quid desit, indicanda reliqua natura est magno opere pertinens ad omnia ea. infestantur namque et arbores morbis — quid enim genitum caret his malis? — et silvestrium quidem perniciosos negant esse vexarique tantum grandine in germinatione aut flore, aduri quoque fervore aut flatu frigidiore, praepostero die, quamquam suo frigora etiam

217 10 prosunt, ut diximus. Quid ergo? non et vites algore intereunt? hoc quidem est quo deprehendatur soli vitium, quoniam non evenit nisi in frigido. itaque per hiemes caeli rigorem probamus, non soli. nec infirmissimae arbores gelu periclitantur, sed maxumae, vexatisque ita cacumina prima inarescunt, quoniam praestrictus non potuit eo pervenire umor.

218 [2] Arborum quidam communes morbi, quidam privati generum. Communis vermiculatio est, sideratio ac dolor membrorum, unde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominis miseriis. trunca dicimus certe corpora et oculos

219 germinum exustos ac multa simili sorte. itaque laborant et fame et cruditate, quae fiunt umoris quantitate, aliquae vero et obesitate, ut omnia quae resinam ferunt nimia pinguitudine in taedam mutantur et, cum radices quoque pinguescere coepere, intereunt ut animalia nimio adipe, aliquando et pestilentia per genera, sicut inter homines nunc servitia nunc

220 plebes urbana vel rustica. [3] Vermiculantur magis minusve quaedam, omnes tamen fere, idque aves cavi corticis sono

experiuntur. iam quidem et hoc in luxuria esse coepit, praegrandesque roborum delicatiore sunt in cibo — cossis vocant — atque etiam farina saginati hi quoque altiles fiunt. ma- 221
xume autem arborum hoc sentiunt piri, mali, fici, minus quae amarae sunt et odoratae. eorum qui in ficis exsistunt alii nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes, omnes tamen in cerasten figurantur sonumque edunt parvoli stridoris. et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis ac pilosis, atque ita emoritur. mespila quoque in senecta obnoxia ei morbo est. [4] Sideratio tota e caelo constat. quapropter et 222
grando in his causis intellegi debet et carbunculatio et quod pruinarum iniuria evenit. haec enim verno tepore invitatis et erumpere audentibus satis mollibus insidens adurit lactescentis germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. pruinae perniciosior natura, quoniam lapsa persidet gelatque ac ne aura quidem ulla depellitur, quia non fit nisi inmoto aere et sereno. proprium tamen siderationis est sub ortu canis siccitatium vapor, cum insita ac novellae arbores moriuntur, praecipue ficus et vites. Olea praeter vermiculationem, 223
quam aeque ac ficus sentit, clavom etiam patitur, sive fungum placet dici vel patellam. haec est solis exustio. Nocere tradit Cato et muscum rubrum. nocet plerumque vitibus atque oleis et nimia fertilitas. Scabies communis omnium est. inpetigo et quae adgnasci solent cocleae, peculiaria ficorum vitia, nec ubique. sunt enim quaedam aegritudines et locorum. [5] Verum ut homini nervorum cruciatus sic et arbori, 224
ac duobus aeque modis. aut enim in pedes, hoc est radices, inrumpit vis morbi, aut in articulos, hoc est cacuminum digitos, qui longissime a toto corpore exeunt. inarescunt ergo, et sunt apud Graecos sua nomina utrique vitio. undique 225
primo dolor, mox et macies earum partium fragilis, postremo tabes morsque, non intrante suco aut non perveniente, maxumeque id fici sentiunt. Caprificus omnibus inmunis est quae adhuc diximus. scabies gignitur roribus lentis post vergilias. nam si rariores fuere, perfunduntne arborem, non scalpunt? scabie et grossi cadunt,** sive imbres nimii fuere. alio modo ficus laborat radicibus madidis. [6] Vitibus praeter 226
vermiculationem et siderationem morbus peculiaris articulatio

tribus de causis: una vi tempestatium germinibus ablatis, altera, ut notavit Theophrastus, in supinum excisis, tertia culturae inperitia laesis. Omnes earum iniuriae in articulis sentiuntur. siderationis genus est in his deflorescentibus roratio, aut cum acini priusquam crescant decocuntur in callum. aegrotant et cum alsere, laesis uredine attonsarum oculis. et calore hoc evenit intempestivo, quoniam omnia modo con-
227 stant certoque temperamento. Fiunt et culpa vitia colen-
209 tium, cum praestringuntur, ut dictum est, aut circumfossor iniurioso ictu verberavit, vel etiam subarator inprudens luxavit radices corpusve desquamavit. est et quaedam contusio falcis hebetioris. quibus omnibus causis difficilius tolerant frigora aut aestus, quoniam in ulcus penetrat iniuria omnis a foris. infirmissima vero malus maxumeque quae dulcis est.
228 Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem adfert, ut si quis pino cacumen auferat vel palmae. sterilescunt enim, nec moriuntur. Aegrotant aliquando et poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel adflatus defuere aut contra abundavere. decidunt enim aut deteriora fiunt. pessumum est inter omnia, cum deflorescentem vitem et oleam percussit imber, quoniam simul defluit
229 fructus. [7] Sunt ex eadem causa nascentes et urucae, dirum animal, eroduntque frondem, aliae florem, olivarum quoque, ut in Mileto, ac depastam arborem turpi facie relincunt. nascitur hoc malum tepore umido et lento. fit aliud ex eodem, si sol acrior insecutus inussit ipsum vitium ideoque mutavit. Est etiamnum peculiare olivis et vitibus — araneum vocant —, cum veluti telae involvont fructum et absumunt.
230 Adurunt et flatus quidam eas maxume, sed et alios fructus. nam vermiculationem et poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt mala, pira, mespila, punica. in oliva ancipiti eventu, quando sub cute nati fructum adimunt, augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluviae quae fiunt post arcturum. eaedem si austrinae fuere, generant in druppis quoque, quae maturescentes tum sunt praecipue ca-
231 ducae. id riguis magis evenit, etiamsi non cecidere, fastidiendis. Sunt et culicum genera aliquis molesta, ut glandibus, fico, qui videntur ex umore nasci, tum dulci subdito

corticibus. et aegrotatio quidem fere in his est. [8] Quae- 232
dam temporum causae aut locorum non proprie dicantur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cum invasit arborem aut uredo vel flatus alicuius regionis proprius, ut est in Apulia atabulus, in Euboea Olympias. hic enim si flavit circa brumam, frigore exurit arefaciens, ut nullis postea solibus recreari possint. hoc genere convalles et adposita fluminibus laborant, praecipueque vitis, olea, ficus. quod cum 233
venit, detegitur statim in germinatione, in oliva tardius. sed in omnibus signum est revivescendi, si folia amisere. alioquin quas putes praevaluisse moriuntur. nonnumquam inarescunt folia eademque revivescunt. aliae in septentrionalibus, ut Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, si post brumam continuavere XL diebus. et ibi autem et in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. [9] Quae iniuria hominum constant se- 234
cum habent causas. pix, oleum, adips inimica praecipue novellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuvatur, crassescens enim praestringit et strangulat. nec andrachle offenditur, si non simul incidatur et corpus. alioqui et cerasus et tilia et vitis corticem mittunt, sed non vitalem, nec proxumum corpori, verum eum qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cor- 235
tex, ut platanis. tiliae renascitur paulo minus quam totus. ergo his quarum cicatricem trahit medentur luto fimoque. et aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. quaedam tardius ita moriuntur, ut robora et quercus. refert et tempus anni. abieti enim et pino si quis detraxerit sole taurum vel geminos transeunte, cum germinant, statim moriuntur, eandem iniuriam hieme passae diutius tolerant. similiter ilex et robur et quercus. Quae si angusta 236
decorticatio fuit, nihil nocetur supra dictis, infirmioribus quidem et in solo gracili vel ab una tantum parte detractus interemit. Similem et decacuminatio rationem habet piceae, cedri, cupressi. hae enim detracto cacumine aut ignibus adusto intereunt. similem et depastio animalium. Oleam 237
quidem etiam si lambat capra sterilescere auctor est Varro, ut diximus. quaedam hac iniuria moriuntur, aliqua deteriora $\frac{8,204}{15,34}$

tantum fiunt, ut amygdalae — ex dulcibus enim transfigurantur in amaras —, aliqua vero etiam utiliora, ut apud Chios
13,36 17,201 pirus quam phocida appellant. nam detruncatio diximus
238 quibus prodesset. Intereunt pleraque et fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, punica. quaedam vel ab ulcere tantum. ficus hanc iniuriam spernit et omnia quae resinam gignunt. Radicibus amputatis mori minume mirum est. pleraeque tamen non omnibus sed maxumis aut quae sunt inter illas vitales
239 abscisis moriuntur. [10] Necant invicem inter sese umbra vel densitate atque alimenti rapina. necat et hedera vinciens. nec viscum prodest, et cytisus necatur eo quod halimon vocant Graeci. Quorundam natura non necat quidem, sed laedit odore aut suci mixtura, ut raphanus et laurus vitem. olfactatrix enim intellegitur et angi odore mirum in modum. ideo, cum iuxta sit, averti et recedere saporemque inimicum fugere.
240 hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, raphanum mandi praecipiens. odit et caulem et olus omne, odit et corylum, ni procul absint, tristis atque aegra. nitrum quidem et alumen, marina aqua calida et fabae putamina vel ervi ultima venena sunt.

241 25. (38.) Inter vitia arborum est et prodigiis locus. invenimus ficos sub foliis natas, vitem et malum punicam stirpe fructum tulisse, non palmite aut ramis, vitem uvas sine foliis, oleas quoque amisisse folia bacis haerentibus. sunt miracula fortuita. nam et oliva in totum ambusta revixit, et
242 in Boeotia derosae locustis ficus re germinavere. mutantur arbores et colore fiuntque ex nigris candidae, non semper prodigiose, eae maxume quae ex semine nascuntur. et populus alba in nigram transit. quidam et sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma aut dulcia ex acerbis, e caprifico fici aut contra, gravi ostento, cum in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida uva et fico in nigras, aut ut
243 Laodiceae Xerxis adventu platano in oleam mutata. qualibus ostentis Aristandri apud Graecos volumen scatet, ne in infinitum abeamus, apud nos vero C. Epidi commentarii, in quibus arbores locutae quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor gravi ostento paulo ante Pompei Magni bella

civilia paucis ramis eminentibus. inventum Sibyllinis libris internicionem hominum fore, tantoque eam maiorem quanto propius ab urbe posita factum esset. Sunt prodigia et cum 244
alienis locis enascuntur, ut in capitibus statuarum vel aris, et cum in arboribus ipsis alienae. ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. simili modo Trallibus palma in basi Caesaris dictatoris circa bella civilia eius. nec non et Romae in Capitolio in capite Iovis bello Persei enata palma victoriam triumphosque portendit. hac tempestatibus prostrata eodem loco ficus enata est M. Messalae C. Cassi censorum lustro, a quo tempore pudicitiam subversam Piso gravis auctor prodidit. Super omnia quae umquam audita sunt erit 245
prodigium in nostro aevo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vecti Marcelli e primis equestris ordinis oliveto universo viam publicam transgresso arvisque inde e contrario in locum oliveti profectis.

26. (39.) Nunc expositis arborum morbis consentaneum 246
est dicere et remedia. Ex his quaedam sunt communia omnium, quaedam propria quarundam. communia ablaqueatio, adcumulatio, adflari radices aut cooperiri, riguus dato potu vel ablato, fimum suco refectis, putatio levatis onere. item suco emisso quaedam veluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, vitium extenuatio et domitura palmitum, gemmarum, si frigus retorridas hirtasque fecerit, repumicatio et quaedam politura. Arborum his aliae magis aliae minus gau- 247
dent, veluti cupressus et aquam adspernatur et fimum et circumfossuram amputationemque et omnia remedia odit, quin etiam necatur riguis, vitis et punicae praecipue aluntur. ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum vero eius marcescit. amygdalae si colantur fossione, florem amittunt. nec insitas circum- 248
fodere oportet priusquam validae ferre coeperint poma. plurumae autem amputari sibi volunt onerosa ac supervacua, sicut nos unguis et capillum. reciduntur veteres totae ac rursus a stolone aliquo resurgunt, sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. 16,123,130, 173,241

(40.) Rigua aestivis vaporibus utilia, hieme inimica, 249
autumno varia et e natura soli, quippe cum vindemiator Hispaniarum stagnante solo uvas demetat. ceterum maiore in

parte orbis etiam pluvias autumni aquas erivare convenit. circa canis ortum rigua maxume prosunt ac ne tum quidem nimia, quoniam inebriatis radicibus nocent. et aetas modum temperat, novellae enim minus sitiunt. desiderant autem maxume rigari quae adsuevere, contra siccis locis genita non expetunt umorem nisi necessarium.

250 (41.) Asperiora vina rigari utique cupiunt in Sulmonense Italiae agro, pago Fabiano, ubi et arva rigant. mirumque, herbae aqua illa necantur, fruges aluntur et riguus pro sarculo est. in eodem agro bruma, tanto magis si nives scateant geletve, ne frigus vitis adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne solis, eodem aestate vix tolerandi rigoris.

251 27. (42.) Carbunculi ac robiginum remedia demonstra- 18, 159, 161 bimus volumine proxumo. interim est scariphatio quaedam in remediis, cum macie corticis ex aegritudine adstringente se iustoque plus vitalia arborum conprimente exactam falcis aciem utraque manu inprimentes perpetuis incisuris deducunt ac veluti cutem laxant. salutare id fuisse argumento sunt dilatatae cicatrices et internato corpore expletae.

252 (43.) Magnaque ex parte similis hominum medicina et arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. amygdalae ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite et ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur. et ulmis detrahitur sucus inutilis, supra terram foratis usque ad medullam in senecta, aut cum alimento nimio abundare sentiuntur.

253 idem et ficorum turgido cortice incisuris in oblicum levibus emittitur. ita fit ne decidant fructus. pomiferis quae germinant nec ferunt fructum fissa radice inditur lapis, fertilesque fiunt. hoc idem in amygdalis e robore cuneo adacto, in piris

254 sorbisque e taeda ac cinere et terra cooperto. Etiam radices circumcidisse prodest vitium luxuriantium ficorumque et circumcisis cinerem addidisse. Fici serotinae fiunt, si primae grossi, cum fabae magnitudinem excessere, detrahantur. subnascuntur enim quae serius maturescunt. eaedem cum frondere incipiunt, si cacumina rami cuiusque detrahantur, firmiores fertilioresque fiunt, nam caprificatio maturat.

255 (44.) In ea culices nasci e grossis manifestum, quoniam,

cum evolavere, non inveniuntur intus grana, quae in eos versa adparet. exeundi tanta est aviditas ut plerique aut pede relicto aut pinnae parte erumpant. Est et aliud genus culicum quos vocant centrinas, fucis apium similes ignavia malitiaque cum pernicie verorum et utilium. interemunt enim illos atque ipsi conmoriuntur. vexant et tineae semina ficorum, contra quas remedium in eodem scrobe defodere taleam lentisci inversa parte quae fuerit a cacumine. uberrimas autem ficus rubrica amurca diluta et cum fimo infusa radicibus frondere incipientium facit. caprificorum laudantur maxume nigrae et in petrosis, quoniam frumenta pluruma habeant, caprificatio ipsa post imbrem. 256

(45.) In primis autem cavendum ne ex remediis vitia fiant, quod evenit nimia aut intempestiva medicina. interlucatio arboribus prodest, sed omnium annorum trucidatio inutilissima. vitis tantum tonsuram annuam quaerit, alternam vero myrtus, punicae, oleae, quia celeriter fruticescunt. ceterae rarius tondentur, nulla autumno. ac ne raduntur quidem nisi vere. putatione plaga ad vitalia sunt omnia quaecumque non supervacua. 257

(46.) Similis fimi ratio. gaudent eo, sed cavendum ne in fervore solis admoveatur, ne inmaturum, ne validius quam opus sit. urit vineas suillum nisi quinquennio interposito, praeterquam si riguis diluatur, et e coriariorum sordibus nisi admixta aqua. item largius. iustum existimant in denos pedes quadratos tris modios. id quidem soli natura decernet. 258

(47.) Columbino ac suillo plagis quoque arborum mendentur. si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent. eo anno vinolenta, proxumo dulcia futura. alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater anno, singulis amphoris, aut cacumina spargi vino lasare diluto. si findantur in arbore, pediculum intorqueri. ficis utique amurcam adfundi, ceteris arboribus aegris faecem vini, aut lupinum circum radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circumfusa pomis prodest. fici, cum Volcanalibus tonuit, cadunt. remedium est ut ante stipula hordeacea areae stringantur. Cerasos praecocis facit cogitque maturescere 259 260

calx admota radicibus. et haec autem omnia poma intervelli melius est ut quae relicta sint grandescant.

261 28. Quaedam poena emendantur aut morsu excitantur, ut palmae ac lentisci. salsis enim aquis aluntur. salis vim et cineres, sed leniorem habent, ideo fici adsperguntur rutaque, ne fiant verminosae neve radices putrescant. quin et vitium radicibus aquam salsam iubent adfundi, si sint lacrimosae. si vero fructus earum decidant, cinerem aceto conspergi ipsasque inlini aut sandaraca, si putrescat uva. si vero fertiles non

262 sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. quod si fructum non maturent prius inarescentem, praecisarum ad radices plagam fibrasque aceto acri et urina vetusta madefacere atque eo luto obruere, saepe fodere. olearum, si parum promisere fructus, nudatas radices hiberno frigori opponunt eaque castigatione proficiunt. omnia haec annua caeli ratione constant et aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. Nec non ignis aliquis prodest, ut harundini. ambusta namque

263 densior mitiorque surgit. Cato et medicamenta quaedam conponit, mensurae quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum urnam amurcae et aquae portionem aequam, ablaqueatis prius radicibus paulatim adfundi iubens. in olea hoc amplius, stramentis antea circumpositis, item fico. huius praecipue vere terram adaggerari radicibus. ita futurum ut non decidant grossi maiorque fecunditas nec

264 scabra proveniat. simili modo, ne convolvolus fiat in vinea, amurcae congios duos decoqui in crassitudinem mellis, rursusque cum bituminis tertia parte et sulpuris quarta sub diu coqui, quoniam exardescat sub tecto. hoc vitis circa capita ac sub bracchiis ungui. ita non fore convolvolum. quidam contenti sunt fumo huius mixturae suffire vineas secundo flatu

265 continuo triduo. Plerique non minus auxili et alimenti arbitrantur in urina quam Cato in amurca, addita modo pari aquae portione, quoniam per se noceat. aliqui volucre appellant animal praerodens pubescentis uvas. quod ne accidat, falcis, cum sint exacutae, fibrina pelle detergent atque ita putant, aut sanguine ursino lini volunt post putationem easdem.

266 Sunt arborum pestes et formicae. has abigunt rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus, nec non et pisce suspenso

iuxta in unum locum congregant aut lupino trito cum oleo radices linunt. multi et talpas amurca necant, contraque urucas, et mala ne putrescant, lacerti viridis felle tangi cacumina iubent, privatim autem contra urucas ambiri arbores singulas a muliere incitati mensis, nudis pedibus, recincta. item ne 267 quod animal pastu malefico decerpat frondem, fimo boum diluto spargi folia, quotiens imber interveniat, quoniam abluatur ita virus medicaminis, mira quaedam excogitante sollertia humana, quippe cum averti grandines carmine credant plerique, cuius verba inserere non equidem serio ausim, quamquam a Catone proditis contra luxata membra iungenda harundinum fissurae. idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto, cuius rei rationem precationemque eodem volumine tradidit.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVIII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Sequitur natura frugum hortorumque 1 ac florum quaeque alia praeter arbores aut frutices benigna tellure proveniunt, vel per se tantum herbarum inmensa contemplatione, si quis aestimet varietatem, numerum, flores, odores coloresque et sucos ac viris earum quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit. qua in parte primum omnium patrocinari terrae et adesse cunctorum parenti iuvat, quamquam inter initia operis defensae. quoniam 2, 154.sqq. 2 tamen ipsa materia accendit intus ad reputationem eiusdem parientis et noxia, nostris eam criminibus urguemus nostramque culpam illi inputamus. genuit venena. ecquis invenit illa praeter hominem? cavere ac refugere alitibus ferisque satis

est. atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti et uri, saxo rhinocerotes, utroque apri dentium sicas, sciantque ad nocendum praeparare se animalia, quod tamen eorum
3 excepto homine tela sua venenis tinguit? nos et sagittas unguimus ac ferro ipsi nocentius aliquid damus, nos et flumina inficimus et rerum naturae elementa. ipsum quoque quo vivitur aerem in perniciem vertimus. neque est ut putemus ignorari ea ab animalibus, quae quidem quae praepararent contra serpentium dimicationes, quae post proelium ad me-
8,88 96 sqq. dendum excogitarent, indicavimus. nec ab ullo praeter
4 hominem veneno pugnatur alieno. fateamur ergo culpam ne his quidem quae nascuntur contenti, etenim quanto plura eorum genera humana manu fiunt! quid? non et hominis quidem e mente venena nascuntur? atra ceu serpentium lingua vibrat tabesque animi contacta adurit culpantium omnia ac dirarum alitum modo tenebris quoque suis et ipsarum noctium quieti invidentium gemitu, quae sola vox eorum est, ut inauspicatarum animantium vice obvii quoque vetent agere aut
5 prodesse vitae. nec ullum aliud abominati spiritus praemium novere quam odisse omnia. verum et in hoc eadem naturae maiestas tanto pluris bonos genuit ut fruges, quanto fertilior in iis quae iuvant aluntque, quorum aestimatione et gaudio nos quoque relictis exustioni suae istis hominum rubis pergemus excolere vitam, eoque constantius quo operae nobis maior quam famae gratia expetitur. quippe sermo circa rura est agrestisque usus, sed quibus vita constet honosque apud priscos maxumus fuerit.

6 2. (2.) Arvorum sacerdotes Romulus in primis instituit seque duodecimum fratrem appellavit inter illos Acca Laurentia nutrice sua genitos, spicea corona quae vitta alba conligaretur sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quae prima apud Romanos fuit corona. honosque is non nisi vita
7 finitur et exsules etiam captosque comitatur. Bina tunc iugera populo Romano satis erant, nullique maiorem modum attribuit, quo servorum paulo ante principis Neronis contento huius spati viridiariis? piscinas iuvat maiores habere, gratumque, si non aliquem culinas. Numa instituit deos fruge colere et mola salsa supplicare atque, ut auctor est Hemina,

far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset, id uno modo consecutus, statuendo non esse purum ad rem divinam nisi tostum. is et Fornacalia instituit farris torrendi ferias et 8
aeque religiosas terminis agrorum. hos enim deos tunc maxume noverant, Seiamque a serendo, Segestam a segetibus appellabant, quarum simulacra in circo videmus, — tertiam ex his nominare sub tecto religio est —, ac ne degustabant quidem novas fruges aut vina antequam sacerdotes primitias libassent.

3. (3.) Iugerum vocabatur quod uno iugo boum in die 9
exarari posset, actus in quo boves agerentur cum aratro uno impetu iusto. hic erat CXX pedum, duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat. dona amplissima imperatorum ac fortium civium quantum quis uno die plurumum circumaravisset, item quartarii farris aut heminae, conferente populo. Cognomina etiam prima inde: Pilumni qui pilum pistrinis in- 10
venerat, Pisonis a pisendo, iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, ut quisque aliquod optume genus sereret. Iuniorum familiae Bubulcum nominarunt qui bubus optume utebatur. quin et in sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat, novaeque nuptae farreum praeferebant. Agrum male colere 11
censorium probrum iudicabatur, atque, ut refert Cato, cum virum *bonum agricolam* bonumque colonum dixissent, amplissime laudasse existimabant. hinc et locupletes dicebant loci, hoc est agri, plenos. pecunia ipsa a pecore appellabatur. etiam nunc in tabulis censoriis pascua dicuntur omnia ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. multatio quoque non nisi ovium boumque inpendio dicebatur, non omittenda priscarum legum benivolentia. cautum quippe est ne bovem prius quam ovem nominaret qui indiceret multam. Ludos boum causa celebrantis Bubetios 12
vocabant. Servius rex ovium boumque effigie primus aes signavit. Frugem quidem aratro quaesitam furtim noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari iubebant gravius quam in homicidio convictum, inpubem praetoris arbitratu verberari noxiamve duplionemve decerni. Iam distinctio honosque civitatis ipsius 13
non aliunde erat. rusticae tribus laudatissimae eorum qui

rura haberent, urbanae vero, in quas transferri ignominia esset, desidiae probro. itaque quattuor solae erant a partibus urbis in quis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. nundinis urbem revisitabant et ideo comitia nundinis
14 habere non licebat, ne plebes rustica avocaretur. Quies somnusque in stramentis erat. gloriam denique ipsam a farris honore adoream appellabant. equidem ipsa etiam verba priscae significationis admiror. ita est enim in commentariis pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur priusquam frumenta vaginis exeant et antequam in vaginas perveniant.

15 (4.) Ergo his moribus non modo sufficiebant fruges nulla provinciarum pascente Italiam, verum etiam annonae vilitas incredibilis erat. Manius Marcius aedilis plebis primum frumentum populo in modios assibus datavit. L. Minutius Augurinus, qui Sp. Maelium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit undecimus plebei tribunus, qua de causa statua ei extra portam trigeminam a populo
16 stipe conlata statuta est. T. Seius in aedilitate assibus populo frumentum praestitit, quam ob causam et ei statuae in Capitolio ac palatio dicatae sunt, ipse supremo die populi umeris portatus in rogum est. quo verum anno Mater deum advecta Romam est, maiorem ea aestate messem quam an-
17 tecedentibus annis decem factam esse tradunt. M. Varro auctor est, cum L. Metellus in triumpho plurumos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini congios ficique siccae pondo XXX, olei pondo X, carnis pondo XII. nec e latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos, quippe etiam lege Stolonis Licini incluso
16. modo quingentorum iugerum et ipso sua lege damnato, cum
18 substituta fili persona amplius possideret. Luxuriantis iam rei publicae fuit ista mensura. Mani quidem Curi post triumphos inmensumque terrarum adiectum imperio nota concio est perniciosum intellegi civem cui septem iugera non essent satis. haec autem mensura plebei post exactos reges
19 adsignata est. Quaenam ergo tantae ubertatis causa erat? ipsorum tunc manibus imperatorum colebantur agri, ut fas est credere, gaudente terra vomere laureato et triumphali

aratore, sive illi eadem cura semina tractabant qua bella, eademque diligentia arva disponebant qua castra, sive honestis manibus omnia laetius proveniunt, quoniam et curiosius fiunt. Serentem invenerunt dati honores Serranum, unde 20
ei et cognomen. aranti quattuor sua iugera in Vaticano, quae prata Quinctia appellantur, Cincinnato viator attulit dictaturam, et quidem, ut traditur, nudo plenoque nunti laborum: vela corpus, inquit, ut proferam senatus populique Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant, quod ipsum no- 21
men inditum est subinde et ex agris senatum ducesque arcessentibus. at nunc eadem illa vincti pedes, damnatae manus inscriptique voltus exercent, non tam surda tellure quae parens appellatur colique dicitur ipsa honore his absumpto, ut non invita ea et indignata credatur id fieri. sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse quae fuerint imperatorum.

(5.) Igitur de cultura agri praecipere principale fuit 22
etiam apud exteros, siquidem et reges fecere, Hiero, Philometor Attalus, Archelaus, et duces, Xenophon et Poenus etiam Mago, cui quidem tantum honorem senatus noster habuit Carthagine capta ut, cum regulis Africae bibliothecas donaret, unius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cum iam M. Cato praecepta condidisset, peritisque Punice dandum negotium, in quo prae- 23
cessit omnis vir clarissimae familiae D. Silanus. sapientiae vero auctores et carminibus excellentis quique alii inlustres viri conposuissent quos sequeremur praetexuimus hoc in volumine, non in grege nominando M. Varrone qui octogesimum primum vitae annum agens de ea re prodendum putavit.

4. Apud Romanos multo serior vitium cultura esse coe- 24
pit, primoque, ut necesse erat, arva tantum coluere, quorum a nobis nunc ratio tractabitur non volgari modo verum, ut adhuc fecimus, et vetustis et postea inventis omni cura perquisitis causaque rerum et ratione simul eruta. dicc- 207 sqq
mus et sidera siderumque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata, quandoquidem qui adhuc diligentius ea tractavere quibusvis potius quam agricolis scripsisse possunt videri. (6.) ac primum omnium oraculis maiore ex parte age- 25

mus, quae non in alio vitae genere plura certiorave sunt. cur enim non videantur oracula a certissimo die maxumeque veridico usu profecta?

26 5. Principium autem a Catone sumemus: Fortissimi viri et milites strenuissimi ex agricolis gignuntur minumeque male cogitantes. Praedium ne cupide emas. in re rustica operae ne parcas, in agro emendo minume. quod male emptum est semper poenitet. agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquam, viam, vicinum. Singula
27 magnas interpretationes habent nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius aestimari iubet, quo pacto niteant. in bona enim, inquit, regione bene nitent. Atilius Regulus ille Punico bello bis consul aiebat neque fecundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effetis salu-
berrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam adsueti etiam in pestilentibus durant. praeterea sunt quaedam *quibusdam* partibus anni salubria, nihil
28 autem salutare est nisi quod toto anno salubre. Malus est ager cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari
17,36 iubet ut solum sua virtute valeat qua dictum est positione, ut operariorum copia prope sit oppidumque validum, ut navigiorum evectus vel itinerum, ut bene aedificatus et cultus, in quo falli plerosque video. segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. nihil est. damno eius desertus ager. itaque Cato de bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam, agroque ut homini, quamvis quaestuosus sit, si tamen et sumptuosus, non
29 multum superesse. ille in agro quaestuosissimam iudicat vitem — non frustra, quoniam ante omnia de inpensae ratione
cavit —, proxume hortos riguos — nec id falso, si sub oppido sint —, et prata antiqui parata dixere, idemque Cato interrogatus, quis esset certissimus quaestus, respondit:
30 si bene pascas, qui proxumus? si sat bene. Summa omnium in hoc spectando fuit ut fructus is maxume probaretur qui quam minumo inpendio constaturus esset. hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur, eodemque pertinet
31 quod agricolam vendacem esse oportere dixit. fundum in

adulescentia conserendum sine cunctatione, aedificandum non nisi consito agro, tunc-quoque cunctanter, optumumque est, ut volgo dixere, aliena insania frui, sed ita ut villarum tutela non sit oneri. eum tamen qui bene habitet saepius ventitare in agrum, frontemque domini plus prodesse quam occipitium non mentiuntur.

6. (7.) [1] Modus hic probatur ut neque fundus villam 32
quaerat neque villa fundum, non, ut fecerunt iuxta diversis eadem aetate exemplis L. Lucullus et Q. Scaevola, cum villa Scaevolae fructus non caperet, villam Luculli ager, quo in genere censoria castigatio erat minus arare quam verrere. nec hoc sine arte quadam est. novissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septiens consul, sed peritia castra metandi, sic ut conparatos ei ceteros etiam Sulla Felix caecos fuisse diceret. [2] convenit neque iuxta paludis 33
ponendam esse neque adverso amne, quamquam Homerus omnino e flumine semper antelucanas auras insalubris verissime tradidit. spectare in aestuosis locis septentriones debet, meridiem in frigidis, temperatis exortum aequinoctialem. Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, 34
quamquam de terrae genere optumo disserentes abunde dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas sub-$^{17,}_{25\ sqq.}$ signabimus Catonis maxume verbis: ebulum vel prunus silvestris vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, silvestris pirus malusque frumentarii soli notae, item nigra terra et cinerei coloris. omnis creta coquet, nisi permacra, sabulumque, nisi id etiam pertenue est, et multo campestribus magis quam clivosis respondent eadem. [3] Modum agri in primis servan- 35
dum antiqui putavere, quippe ita censebant, satius esse minus serere et melius arare, qua in sententia et Vergilium fuisse video. verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam, iam vero et provincias. sex domini semissem Africae possidebant, cum interfecit eos Nero princeps, non fraudando magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio qui numquam agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam inclementer atque non ex utilitate publici

status Mago censuit hoc exordio praecepta pandere ingressus, ut tamen adpareat adsiduitatem desideratam ab eo. [4]
36 Dehinc peritia vilicorum in cura habenda est, multaque de his Cato praecepit. nobis satis sit dixisse quam proxumum domino corde esse debere et tamen sibimetipsi non videri. coli rura ab ergastulis pessumum est et quidquid agitur a desperantibus. temerarium videatur unam vocem antiquorum posuisse, et fortassis incredibile penitus aestimetur: nihil
37 minus expedire quam agrum optume colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate consulatum militari industria meritus, antiquae alias parsimoniae, circiter miliens HS. liberalitate divi Augusti congestum usque ad detractationem heredis exhausit agros in Piceno coemendo colendoque in gloriam. internicionem ergo famemque censemus? immo,
38 Hercules, modum iudicem rerum omnium utilissimum. bene colere necessarium est, optume damnosum. praeterquam subole, suo colono aut pascendis alioqui colente domino aliquas messis colligere non expedit, si conputetur inpendium operae, nec temere olivam, nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt, itaque decipi advenas.
39 (8.) [1] Quonam igitur modo utilissime colentur agri? ex oraculo scilicet: malis bonis. sed defendi aequom est abavos qui praeceptis suis prospexere vitae. namque cum dicerent malis, intellegere voluere vilissimos. summum providentiae illorum fuit ut quam minumum esset inpendi. praecipiebant enim ista qui triumphales denas argenti libras in supellectile crimini dabant, qui mortuo vilico relinquere victorias et reverti in rura sua postulabant, quorum heredia colenda suscipiebat res publica, exercitusque ducebant se-
40 natu illis vilicante. Inde illa reliqua oracula: nequam agricolam esse quisquis emeret quod praestare ei fundus posset, malum patrem familias quisquis interdiu faceret quod noctu posset, nisi in tempestate caeli, peiorem qui profestis diebus ageret quod feriatis deberet, pessumum qui se-
41 reno die sub tecto potius operaretur quam in agro. [2] Nequeo mihi temperare quo minus unum exemplum antiquitatis adferam ex quo intellegi possit apud popu-

lum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiterque defendi soliti sint illi viri. C. Furius Chresimus e servitute liberatus, cum in parvo admodum agello largiores multo fructus perciperet quam ex amplissimis vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas perliceret veneficiis. quamobrem a Sp. Albino curuli *aedile* die dicta metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit et adduxit familiam validam atque, ut ait Piso, bene curatam ac vestitam, ferramenta egregie facta, gravis ligones, vomeres ponderosos, boves saturos. postea dixit: veneficia mea, Quirites, haec sunt, nec possum vobis ostendere aut in forum adducere lucubrationes meas vigiliasque et sudores. omnium sententiis absolutus itaque est. profecto opera inpensa cultura constat, et ideo maiores fertilissimum in agro oculum domini esse dixerunt. [3] Reliqua praecepta reddentur suis locis, quae propria generum singulorum erint. interim communia quae succurrunt non omittemus, et in primis Catonis humanissimum utilissimumque: id agendum ut diligant vicini. causas reddit ille, nos existimamus nulli esse dubias. inter prima idem cavet ne familiae male sit. nihil sero faciendum in agricultura omnes censent, iterum suo quaeque tempore facienda, et tertio praecepto praetermissa frustra revocari. de terra cariosa exsecratio Catonis abunde indicata est, quamquam praedicere non cessat is: quidquid per asellum fieri potest vilissime constat. Felix biennio moritur, si frondem agere non patiaris. id efficacissime contingit germinantis ramis baculo decussis. sucus enim ex ipsa defluens necat radices. aiunt et circa solstitium avolsas non renasci nec harundine sectas aut exaratas vomeri harundine inposita. similiter et harundinem exarari felice vomeri inposita praecipiunt. iuncosus ager verti pala debet, aut in saxoso bidentibus. frutecta igni optume tolluntur. umidiorem agrum fossis concidi atque siccari utilissimum est, fossas autem cretosis locis apertas relinqui, in solutiore terra saepibus firmari, ne pro*cidant*, *aut imbri*cibus, aut supinis lateribus procumbere, quasdam occaecari et in alias dirigi maiores patentioresque et, si sit occasio, silice vel glarea sterni. ora autem ea-

42 43 44 17, 34 45 46 47

rum binis utrimque lapidibus statuminari et alio superintegi. Silvae exstirpandae rationem Democritus prodidit, lupini flore in suco cicutae uno die macerato sparsisque radicibus.

48 7. (9.) Et quoniam praeparatus est ager, nunc indicabitur natura frugum. sunt autem duo prima earum genera: frumenta, ut triticum, hordeum, et legumina, ut faba, cicer. differentia notior quam ut indicari deceat.

49 (10.) [1] Frumenti ipsius totidem genera per tempora satu divisa: hiberna, quae circa vergiliarum occasum sata terra per hiemem nutriuntur, ut triticum, far, hordeum, aestiva, quae aestate ante vergiliarum exortum seruntur, ut milium, panicum, sesima, horminum, irio, Italiae dumtaxat ritu. alioquin in Graecia et in Asia omnia a vergiliarum occasu seruntur, quaedam autem utroque tempore in
50 Italia, ex his quaedam et tertio veris. aliqui verna milium, panicum, lentem, cicer, alicam appellant, sementiva autem triticum, hordeum, fabam, napum, rapam. et in tritici genere pars aliqua pabuli est quadripedum causa sati, ut farrago, et in leguminibus, ut vicia. at commune qua-
51 dripedum hominumque usui lupinum. [2] Legumina omnia singulas habent radices praeter fabam, easque surculosas, quia non in multa dividuntur, altissimas autem cicer. frumenta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit a primo satu hordeum die septumo, legumina quarto vel, cum tardissime, septumo, faba a XV. ad XX., legumina in Aegypto tertio die. ex hordeo alterum caput grani in radicem exit, alterum in herbam, quae et prior floret. radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem. ceteris seminibus ea-
52 dem pars et radicem et florem. [3] Frumenta hieme in herba sunt, verno tempore fastigantur in stipulam quae sunt hiberni generis, at milium et panicum in culmum geniculatum
53 et concavom, sesima vero in ferulaceum. Omnium satorum fructus aut spicis continetur, ut tritici, hordei, muniturque vallo aristarum contra avis et parvas quadripedes, aut includitur siliquis, ut leguminum, aut vasculis, ut sesimae ac papaveris. milium et panicum tantum pro indiviso, et parvis avibus expositum est. indefensa quippe membranis continentur. panicum a paniculis dictum, cacumine languide nu-

tante, paulatim extenuato culmo paene in surculum, praedensis acervatur granis cum longissima pedali phoba. milio comae granum conplexae fimbriato capillo curvantur. Sunt 54
et panico genera: mammosa, e pano parvis racemata panicu-
lis, et cacumine gemino. quin et colore distinguntur candido, nigro, rufo, etiam purpureo. Panis multifariam et e milio fit, e panico rarus. sed nullum ponderosius frumentum est aut quod coquendo magis crescat. LX pondo panis e modio reducunt modiumque pultis ex tribus sextariis madidis. Mili- 55
um intra hos decem annos ex India in Italiam invectum est nigrum colore, amplum grano, harundineum culmo. adulescit ad pedes altitudine septem, praegrandibus culmis — phobas vocant — omnium frugum fertilissimum. ex uno grano terni sextarii gignuntur. seri debet in umidis. [4] Frumenta 56
quaedam in tertio genu spicam incipiunt concipere, quaedam in quarto, sed etiamnum occultam. genicula autem sunt tritico quaterna, farri senа, hordeo octona. sed non ante supra dictum geniculorum numerum conceptus est spicae, qui ut spem sui fecit, quattuor aut quinque tardissime diebus florere
incipiunt totidemque aut paulo pluribus deflorescunt, hordea vero, cum tardissime, septem. Varro quater novenis diebus fruges absolvi tradit et mense nono meti. [5] Fa- 57
bae in folia exeunt ac deinde caulem emittunt nullis distinctum internodiis. reliqua legumina surculosa sunt. ex
his ramosa cicer, ervom, lens. quorundam caules spargunt in terram, si non habeant adminiculum, ut pi*si. ubi* scandant nisi habuere, ** aut deteriora fiunt. leguminum unicaulis faba sola, unus et lupinis, sed ceteris ramosus praetenui surculo, omnibus vero fistulosus. Folium quaedam ab radice 58
mittunt, quaedam a cacumine. frumentum et hordeum viciaque et quidquid in stipula est in cacumine unum folium habet — sed hordeo scabra sunt, ceteris levia —, multiplicia contra faba, cicer, pisum. Frumentis folium harundinaceum, fabae rotunda et magnae leguminum parti, longiora
erviliae et piso, phasiolis venosa, sesimae et irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum et papaveri. legumina diutius flo- 59
rent, et ex his ervom ac cicer, sed diutissime faba XL diebus, non autem singuli scapi tamdiu, quoniam alio desinente

alius incipit, nec tota seges sicut frumenti pariter. siliquantur vero omnia diversis diebus et ab ima primum parte, paulatim
60 flore subeunte. [6] Frumenta cum defloruere, crassescunt maturanturque cum plurumum diebus quadraginta, item faba, paucissimis cicer. id enim a sementi diebus XL perficitur. milium et panicum et sesima et omnia aestiva XL diebus maturantur a flore, magna terrae caelique differentia. in Aegypto enim hordeum sexto a satu mense, frumenta septumo metuntur, in Hellade septumo hordeum, in Peloponneso octavo, et frumenta etiamnum tardius. Grana in stipula crinito textu spicantur. in faba leguminibusque alternis lateribus siliquantur. Fortiora contra hiemes frumenta, legumina in cibo.
61 [7] Tunicae frumento plures. hordeum maxume nudum et arinca, sed praecipue avena. calamus altior frumento quam hordeo, arista mordacior hordeo. In area exteruntur triticum et siligo et hordeum. sic et seruntur pura qualiter moluntur, quia tosta non sunt. e diverso far, milium, panicum purgari nisi tosta non possunt. itaque haec cum suis folliculis serantur cruda. et far in vaginulis suis servant ad satus atque non torrent.
62 (11.) Levissimum ex his hordeum raro excedit XV libras et faba XXII. ponderosius far magisque etiamnum triticum. far in Aegypto ex olyra conficitur. tertium genus spicae hoc ibi est. Galliae quoque suum genus farris dedere, quod illic bracem vocant, apud nos sandalam, nitidissimi grani. et alia differentia, quod fere quaternis libris plus reddit panis quam far aliud. populum Romanum farre tantum e frumento CCC annis usum Verrius tradit.
63 (12.) [1] Tritici genera plura, quae fecere gentes. Italico nullum equidem conparaverim candore ac pondere, quo maxume discernitur. montanis modo conparetur Italiae agris externum, in quo principatum tenuit Boeotia, dein Sicilia, mox Africa. tertium pondus erat Thracio, Syrio, deinde et Aegyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis quem diximus ordinem fecerat. Graecia et Ponti-
64 cum laudavit, quod in Italiam non pervenit. ex omni eadem genere grani praetulit dracontion et strangiam et Selinusium argumento crassissimi calami. itaque pingui solo haec genera adsignabat. levissimum et maxume inane, speudian, tenuissimi

calami, in umidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. hae fuere sententiae Alexandro Magno regnante, cum clarissima fuit Graecia atque in toto orbe terrarum potentissima, ita tamen ut ante mortem eius annis fere CXLV Sophocles poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudaverit ad verbum translata sententia: 65

et fortunatam Italiam frumento canere candido,

quae laus peculiaris hodieque Italico est, quo magis admiror posteros Graecorum nullam mentionem huius fecisse frumenti. [2] Nunc ex his generibus quae Romam invehuntur levissimum est Gallicum atque e Chersonneso advectum, quippe non excedunt modii vicenas libras, si qui granum ipsum ponderet. Sardum adicit selibras, Alexandrinum et trientis, hoc et Siculi pondus, Boeoticum totam libram addit, Africum et dodrantis. in transpadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere, circa Clusium et senas. lex certe naturae ut in quocumque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat, sicut optumum frumentum esse quod in subactum congium aquae capiat. quibusdam generibus per se pondus, sicut Baliarico modio tritici panis pondo XXXV reddit, quibusdam non nisi mixtis, ut Cyprio et Alexandrino XX prope libras non excedentibus. Cyprium fuscum est panemque nigrum facit, itaque miscetur Alexandrinum candidum, redeuntque XXV pondo. Thebaicum libram adicit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis locis faciunt occasione lucrandi salis, inutilissimum. non alia de causa opportuniora morbis corpora exsistunt. Galliae et Hispaniae frumento in potum resoluto quibus diximus generibus spuma ita concreta pro fermento utuntur, qua de causa levior illis quam ceteris panis est. [4] Differentia est et calami, crassior quippe melioris est generis. Plurumis tunicis Thracium triticum vestitur ob nimia frigora illi plagae exquisitum. eadem causa et trimestria invenit detinentibus terras nivibus quod tertio fere a satu mense et in reliquo orbe metitur. totis hoc Alpibus notum, et hiemalibus provinciis nullum hoc frumento laetius, unicalamum praeterea nec usquam capax, seriturque non nisi tenui terra. Est et bimestre circa Thraciae Aenum, quod quadragesimo die quo satum est maturescit, mirumque nulli 66 67 68 62 67 69 70

frumento plus esse ponderis et furfuribus carere. utitur eo et Sicilia et Achaia, montuosis utraque partibus, Euboea quoque circa Carystum. in tantum fallitur Columella qui ne trimestris quidem proprium genus existimaverit esse, cum sit antiquissimi. Graeci setanion vocant. tradunt in Bactris grana tantae magnitudinis fieri ut singula spicas nostras aequent.

71 (13.) Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. dabimus et dies serendo cuique generi natura singulorum exposita. hordeum Indis sativom et silvestre, ex quo panis apud eos praecipuus et alica. Maxume quidam oryza gaudent, ex qua tisanam conficiunt quam reliqui mortales ex hordeo. oryzae folia carnosa, porro similia sed latiora, altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeae rotunditatis.

72 (14.) Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro auctore adparet et gladiatorum cognomine qui hordearii vocabantur. polentam quoque Graeci non aliunde praeferunt. pluribus fit haec modis. Graeci perfusum aqua hordeum siccant nocte una ac postero die frigunt, dein

73 molis frangunt. sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua adspergant et siccent prius quam molant. alii vero virentibus spicis decussum hordeum recens purgant madidumque in pila tundunt atque in corbibus eluunt ac siccatum sole rursus tundunt et purgatum molunt. quocumque autem genere praeparato vicenis hordei libris ternas seminis lini et coriandri selibram salisque acetabulum torrentes ante omnia miscent

74 in mola. qui diutius volunt servare cum polline ac furfuribus suis condunt novis fictilibus. Italia sine perfusione tostum in subtilem farinam molit, iisdem additis atque etiam milio. panem ex hordeo antiquis usitatum vita damnavit, quadripedumque fere cibus est, (15.) cum tisanae inde usus validissimus

75 saluberrimusque tanto opere probetur. Unum laudibus eius volumen dicavit Hippocrates e clarissimis medicinae scientia. Tisanae bonitas praecipua Uticensi. in Aegypto vero est quae fiat ex hordeo, cui sunt bini anguli. in Baetica et Africa genus ex quo fiat hordei, glabrum appellat Turranius. idem olyram et oryzam eandem esse existimat. Tisanae conficiendae volgata ratio est.

76 (16.) Simili modo e tritici semine tragum fit, in Campa-

nia dumtaxat et Aegypto, (17.) amylum vero ex omni tritico ac siligine, sed optumum e trimestri. inventio eius Chio insulae debetur, et hodie laudatissimum inde est appellatum ab eo quod sine mola fiat. proxumum trimestri quod e minume ponderoso tritico. madescit dulci aqua in ligneis vasis ita ut integatur quinquiens in die mutata, melius si et noctu, ita ut misceatur pariter. emollitum prius quam acescat, linteo aut sportis saccatum, tegulae infunditur inlitae fermento, atque ita in sole densatur. post Chium maxume laudatur Creticum, mox Aegyptium, — probatur autem levore et levitate atque ut recens sit, — iam et Catonis dictum apud nos. 77

(18.) Hordei farina et ad medendum utuntur, mirumque in usu iumentorum ignibus durato ac postea molito offisque humana manu demissis [in alvom] maiores eis viris torosque corporis fieri. Spicae quaedam binos ordines habent, quaedam pluris usque ad senos. grano ipsi aliquot differentiae: longius leviusque aut brevius aut rotundius, candidius nigriusque vel cui purpura est. ultimo ad polentam, contra tempestatis candido maxuma infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum est. seri non volt nisi in sicca et soluta terra ac nisi laeta. palea ex optumis, stramento vero nullum conparatur. hordeum ex omni frumento minume calamitosum, quia ante tollitur quam triticum occupet robigo, itaque sapientes agricolae triticum cibariis tantum serunt, hordeum sacculo seri dicunt. propterea celerrime redit, fertilissimumque quod in Hispaniae Carthagine Aprili mense collectum est. hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodemque anno bis nascitur. rapitur omne a prima statim maturitate festinantius quam cetera. fragili enim stipula et tenuissima palea granum continetur. meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non excocta maturitate tollatur. 78 79 80

8. (19.) Frumenti genera non eadem ubique, nec ubi eadem sunt iisdem nominibus. volgatissima far, quod adoreum veteres appellavere, siligo, triticum. haec plurumis terris communia. arinca Galliarum propria copiosa et Italiae est, Aegypto autem ac Syriae Ciliciaeque et Asiae ac Graeciae peculiares zea, olyra, tiphe. Aegyptus similaginem conficit e tritico suo nequaquam Italiae parem. qui zea utuntur non 81 82

habent far. est et haec Italiae in Campania maxume, semen-
112 que appellatur. hoc habet nomen res praeclara, ut mox do-
cebimus, propter quam Homerus ξείδωρος ἄρουρα dixit, non
ut aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. amylum quoque
83 ex ea fit priore crassius. haec sola differentia est. Ex omni
genere durissimum far et contra hiemes firmissimum. patitur
frigidissimos locos et minus subactos vel aestuosos sitientis-
que. primus antiquis Latio cibus, magno argumento in ado-
14 reae donis, sicuti diximus. pulte autem, non pane, vixisse
longo tempore Romanos manifestum, quoniam et pulmentaria
84 hodieque dicuntur. et Ennius antiquissimus vates obsidionis
famem exprimens offam eripuisse plorantibus liberis patres
conmemorat. et hodie sacra prisca atque natalium pulte fri-
tilla conficiuntur, videturque tam puls ignota Graeciae fuisse
quam Italiae polenta.

85 (20.) [1] Tritici semine avidius nullum est nec quod plus
alimenti trahat. siliginem proprie dixerim tritici delicias.
candor est et sine virtute, sine pondere, conveniens umidis
tractibus, quales Italiae sunt et Galliae Comatae. sed et
trans Alpis in Allobrogum tantum Meminorumque agro per-
tinax, in ceteris ibi partibus biennio in triticum transit. reme-
86 dium ut gravissima quaeque grana eius serantur. 9. E sili-
gine lautissimus panis pistrinarumque opera laudatissima.
praecellit in Italia, si Campana Pisis natae misceatur. rufior
illa, at Pisana candidior ponderosiorque cretacea. iustum
est e grano Campanae quam vocant castratam, e modio red-
ire sextarios quattuor siliginis vel e gregali sine castratura
87 sextarios quinque, praeterea floris semodium, et cibarii, quod
secundarium vocant, sextarios quattuor, furfuris sextarios tot-
idem, e Pisana autem siliginis sextarios quinque, cetera pa-
ria sunt. Clusina Arretinaque etiamnum sextarios siliginis
adiciunt, in reliquis pares. si vero pollinem facere libeat,
XVI pondo panis redeunt et cibarii tria furfurumque semodius.
molae discrimine hoc constat. nam quae sicca moluntur plus
farinae reddunt, quae salsa aqua sparsa candidiorem medul-
88 lam, verum plus retinent in furfure. Farinam a farre dictam
nomine ipso adparet. siligineae farinae modius Gallicae XXII
libras panis reddit, Italicae duabus tribusve amplius in arto-

pticio pane. nam furnaceis binas adiciunt libras in quocumque genere.

10. [2] Similago e tritico fit laudatissima. ex Africo iu- 89
stum est e modiis redire semodios et pollinis sextarios quinque, — ita autem appellant in tritico quod florem in siligine. hoc aerariae officinae chartariaeque utuntur —, praeterea secundarii sextarios quattuor furfurumque tantundem, panis vero e modio similaginis CXXII, e floris modio CXVII. Pre- 90
tium huic annona media in modios farinae XL asses, similagini castratae octonis assibus amplius, siligini castratae duplum. Est et alia distinctio semel tempore L. Paulli nata, XVII pondo panis reddere visa, XVIII, tertia XIX cum triente, et secundarii panis quinas selibras, totidem cibarii, et furfurum sextarios sex. [3] Siligo numquam maturescit pariter, nec ulla 91
segetum minus dilationem patitur propter teneritatem iis quae maturuere protinus granum dimittentibus. sed minus quam cetera frumenta in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam nec rorem continet qui robiginem faciat. [4] Ex 92
arinca dulcissimus panis. ipsa spissior quam far, et maior spica, eadem et ponderosior. raro modius grani non XVI libras inplet. exteritur in Graecia difficulter, ob id iumentis dari ab Homero dicta. haec enim est quam olyram vocat. eadem in Aegypto facilis fertilisque. Far sine arista est, item siligo excepta quae Laconica appellatur. Adiciuntur his genera: bro- 93
mos, siligo excepta et tragos, externa omnia ab oriente invecta, oryzae similia. tiphe et ipsa eiusdem est generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. apud Graecos est et zea, traduntque eam ac tiphen, cum sint degeneres, redire ad frumentum, si pistae serantur, nec protinus, sed tertio anno.

(21.) Tritico nihil est fertilius. hoc ei natura tribuit, 94
quoniam eo maxume alebat hominem, utpote cum e modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africae campo, centeni quinquageni modii reddantur. misit ex eo loco divo Augusto procurator eius ex uno grano — vix credibile dictu — CCCC paucis minus germina, exstantque de ea re epistulae. misit et 95
Neroni similiter CCCLX stipulas ex uno grano. cum centesimo quidem et Leontini Siciliae campi fundunt aliique et tota Baetica et in primis Aegyptus. fertilissima tritici genera ramo-

sum et quod centigranium vocant. inventus est iam et scapus unus centum fabis onustus.

96 49 (22.) Aestiva frumenta diximus sesimam, milium, panicum. sesima ab Indis venit. ex ea et oleum faciunt, color eius candidus. huic simile est in Asia Graeciaque erysimum, idemque erat, nisi pinguius esset, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus adnumerandum potius quam frugibus. eiusdem naturae et horminum Graecis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesima. hac et irione nullum animal vescitur virentibus.

97 (23.) Pistura non omnium facilis, quippe Etruria spicam farris tosti pisente pilo praeferrato, fistula serrata et stella intus denticulata, ut, si intentius pisant, concidantur grana ferrumque frangatur. maior pars Italiae ruido utitur pilo, rotis etiam quas aqua verset, obiter et mola. de ipsa ratione

98 pisendi Magonis proponetur sententia: triticum ante perfundi aqua multa iubet, postea evalli, dein sole siccatum pilo repeti. simili modo hordeum. huius sextarios XX spargi duobus sextariis aquae. lentem torreri prius, dein cum furfuribus leviter pisi aut addito in sextarios XX lateris crudi frusto et harenae semodio. erviliam iisdem modis quibus lentem. sesimam in calida maceratam exporrigi, dein confricari et frigida mergi ut paleae fluctuentur, iterumque exporrigi in sole super lintea, quod nisi festinato peragatur, lurido colore mu-

99 cescere. Et ipsa autem quae evalluntur variam pisturarum rationem habent. acus vocatur, cum per se pisitur spica, tantum aurificum ad usus. si vero in area teritur cum stipula, palea, in maiore terrarum parte ad pabula iumentorum. Mili et panici et sesimae purgamenta apludam vocant et alibi aliis nominibus.

100 (24.) Milio Campania praecipue gaudet pultemque candidam ex eo facit. fit et panis praedulcis. Sarmatarum quoque gentes hac maxume pulte aluntur et cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine e cruris venis admixto. Aethiopes non aliam frugem quam mili hordeique novere.

101 (25.) Panico et Galliae quidem, praecipue Aquitania utitur, sed et circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiunt. Ponticae gentes nullum panico praeferunt cibum.

Cetera aestiva frumenta riguis magis etiam quam imbribus gaudent, milium et panicum aquis minume, cum in folia exeunt. vetant ea inter vitis arboresve frugiferas seri, terram emaciari hoc satu existimantes.

11. (26.) Mili praecipuus ad fermenta usus e musto subacti in annuum tempus. simile fit e tritici ipsius furfuribus minutis et optumis e musto albo triduo maturato subactis ac sole siccatis. inde pastillos in pane faciendo dilutos cum similagine seminis fervefaciunt atque ita farinae miscent, sic optumum panem fieri arbitrantes. Graeci in binos semodios farinae satis esse bessem fermenti constituere. et haec quidem genera vindemiis tantum fiunt, quo libeat vero tempore ex aqua hordeoque bilibres offae ferventi foco vel fictili patina torrentur cinere et carbone, usque dum rubeant. postea operiuntur in vasis donec acescant. hinc fermentum diluitur. cum fieret autem panis hordeaceus, ervi aut cicerculae farina ipse fermentabatur, iustum erat duae librae in quinque semodios. nunc fermentum fit ex ipsa farina quae subigitur prius quam addatur sal, ad pultis modum decocta et relicta donec acescat. volgo vero nec subfervefaciunt, sed tantum pridie adservata materia utuntur, palamque est naturam acore fermentari, sicut evalidiora esse corpora quae fermentato pane aluntur, quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico praecipua salubritas perhibita sit.

(27.) Panis ipsius varia genera persequi supervacuum videtur, alias ab opsoniis appellati, ut ostrearii, alias a deliciis, ut artolagani, alias a festinatione, ut speustici, nec non a coquendi ratione, ut furnacei vel artopticii aut in clibanis cocti, non pridem etiam e Parthis invecto quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur a tenui et spongeosa inanitate, alii Parthicum. summa laus siliginis bonitate et cribri tenuitate constat. quidam ex ovis aut lacte subigunt, butyro vero gentes etiam pacatae, ad operis pistorii genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inventione gratia ex alicae materia. eum novem diebus maceratum decumo ad speciem tractae subigunt uvae passae suco, postea in furnis ollis inditum, quae rumpantur ibi, torrent. neque est ex eo cibus nisi madefacto, quod fit lacte maxume mulso.

107 (28.) Pistores Romae non fuere ad Persicum usque bellum annis ab urbe condita super DLXXX. ipsi panem faciebant Quirites, mulierumque id opus erat, sicut etiam nunc in plurumis gentium. artoptam Plautus appellat in fabula quam Aululariam scripsit, magna ob id concertatione erudi-
108 torum an is versus poetae sit illius, certumque fit Atei Capitonis sententia cocos tum panem lautioribus coquere solitos, pistoresque tantum eos qui far pisebant nominatos. nec cocos vero habebant in servitiis, eosque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galliae e saetis equorum invenere Hispaniae e lino excussoria et pollinaria, Aegyptus e papyro atque iunco.

109 (29.) [1] Sed inter prima dicatur et alicae ratio praestantissimae saluberrimaeque, quae palma frugum indubitata Italiae contigit. fit sine dubio et in Aegypto, sed admodum sper-
110 nenda, in Italia vero pluribus locis, sicut Veronensi Pisanoque agro, in Campania tamen laudatissima. campus est subiacens montibus nimbosis, totus quidem XL M passuum planities. terra eius — ut protinus soli natura dicatur, pulverea summa, inferior bibula et pumicis vice fistulosa quoque — montium culpa in bonum cedit. crebros enim imbris percolat atque transmittit, nec dilui aut madere voluit propter felicitatem culturae, eadem acceptum umorem nullis fontibus reddit, sed temperat et concoquens intra se vice furni con-
111 tinet. seritur toto anno, panico semel, bis farre. et tamen vere segetes quae interquievere fundunt rosam odoratiorem sativa. adeo terra non cessat parere, unde volgo dictum plus apud Campanos unguenti quam apud ceteros olei fieri. quantum autem universas terras campus Campanus antecedit, tantum ipsum pars eius quae Leboriae vocantur, quem Phlegraeum Graeci appellant. finiuntur Leboriae via ab utroque latere consulari quae a Puteolis et quae a Cumis Capuam
112 ducit. [2] Alica fit e zea quam semen appellavimus. tunditur granum eius in pila lignea, ne lapidis duritia conterat, mobili, ut notum est, pilo vinctorum poenali opera. primori inest pyxis ferrea. excussis inde tunicis iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. ita fiunt alicae tria genera: minumum ac secundarium, grandissimum vero aphaerema

appellant. nondum habent candorem suum quo praecellunt, iam tamen Alexandrinae praeferuntur. postea — mirum dictu — admiscetur creta quae transit in corpus coloremque et teneritatem adfert. invenitur haec inter Puteolos et Nea- 114
polim in colle Leucogaeo appellato, exstatque divi Augusti decretum quo annua vicena milia Neapolitanis pro eo numerari iussit e fisco suo, coloniam deducens Capuam, adiecitque causam adserendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. in eodem reperitur et sulpur, emicant- 10
que fontes Araxi oculorum claritati et volnerum medicinae dentiumque firmitati. [3] Alica adulterina fit maxume qui- 115
dem e zea quae in Africa degenerat. latiores eius spicae nigrioresque et brevi stipula. pisunt cum harena et sic quoque difficulter deterunt utriculos, fitque dimidia nudi mensura, 15
posteaque gypsi pars quarta inspargitur atque, ut cohaesit, farinario cribro subcernunt. quae in eo remansit excepticia appellatur et grandissima est. rursus quae transit artiore cernitur et secundaria vocatur, item cribraria quae simili modo in tertio remansit cribro angustissimo et tantum harenas trans- 20
mittente. Alia ratio ubique adulterandi. e tritico candidissi- 116
ma et grandissima eligunt grana ac semicocta in ollis postea arefaciunt sole ad initium, rursusque leviter adspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius quam e tritico fit graneum, quamvis id alicae vitium sit. candorem autem ei pro creta lactis 25
incocti mixtura confert.

12. (30.) Sequitur leguminum natura, inter quae maxu- 117
mus honos fabae, quippe ex qua temptatus sit etiam panis. lomentum appellatur farina ea, adgravaturque pondus illa et omni legumine. iam vero et pabulo venali fabae multiplex 30
usus omnium quadripedum generi, praecipue homini. frumento etiam miscetur apud plerasque gentis, et maxume panico solida ac delicatius fracta. quin et prisco ritu fabata 118
suae religionis dis in sacro est, praevalens pulmentari cibo et hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere, ob 35
haec Pythagoricae sententiae damnata, ut alii tradidere, quoniam mortuorum animae sint in ea, qua de causa parentando utique adsumitur. Varro et ob haec flaminem ea non vesci 119
tradit et quoniam in flore eius litterae lugubres reperiantur.

In eadem peculiaris religio, namque fabam utique e frugibus referre mos est auspici causa, quae ideo referiva appellatur. et auctionibus adhibere eam lucrosum putant. sola certe frugum etiam exesa repletur crescente luna. aqua
120 marina aliave salsa non percoquitur. Seritur ante vergiliarum occasum leguminum prima, ut antecedat hiemem. Vergilius eam per ver seri iubet circumpadanae Italiae ritu, sed maior pars malunt fabalia maturae sationis quam trimestrem fructum. eius namque siliquae caulesque gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maxume concupiscit, cum vero defloruit, exiguas desiderat. solum in quo sata est laetificat stercoris vice. ideo circa Macedoniam Thessaliamque,
121 cum florere coepit, vertunt arva. Nascitur et sua sponte plerisque in locis, sicut septentrionalis oceani insulis, quas ob id nostri Fabarias appellant, item in Mauretania silvestris passim, sed praedura et quae percoqui non possit. nascitur in Aegypto spinoso caule, qua de causa crocodili oculis
122 timentes refugiunt. longitudo scapo quattuor cubitorum est amplissima, crassitudo *digiti*, in totum, ni genicula abessent, molli calamo similis, caput papaveri, colore roseo, in eo fabae non supra tricenas, folia ampla, fructus ipse amarus et odore, sed radix perquam lauta incolarum cibis, cruda et omni modo cocta, harundinum radicibus similis. nascitur et in Syria Ciliciaque et in Toronae Chalcidis lacu.

123 (31.) Ex leguminibus autumno vereve seruntur lens et in Graecia pisum. Lens amat solum tenue magis quam pingue, caelum utique siccum. duo genera eius Aegypto, alterum rotundius nigriusque, alterum sua figura, unde vario usu translatum est in lenticulas nomen. invenio apud auctores aequanimitatem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet frigorum inpatientissimum. ideo in Italia et in austeriore caelo non nisi verno tempore terra facili, soluta.

124 (32.) Ciceris natura est gigni cum salsilagine, ideo solum urit nec nisi madefactum pridie seri debet. differentiae plures, magnitudine, figura, colore, sapore. est enim arietino capiti simile, unde ita appellant, album nigrumque, est et columbinum quod alii Venerium appellant, candidum,

rotundum, leve, arietino minus, quod religio pervigiliis adhibet. est et cicercula minuti ciceris, inaequalis, angulosi, veluti pisum, dulcissimum autem id quod ervo simillimum, firmiusque quod nigrum et rufum quam quod album.

(33.) Siliquae rotundae ciceri, ceteris leguminum lon- 125
gae et ad figuram seminis latae, piso cylindratae. phasiolorum cum ipsis manduntur granis. serere eos qua velis terra licet ab idibus Octobris in kalendas Novembris. Legumina, cum maturescere coeperunt, rapienda sunt, quoniam cito exsiliunt latentque cum decidere, sicut et lupinum. 13. quamquam prius de rapis dixisse conveniat, — (34.) in transcursu ea attigere nostri, paulo diligentius Graeci, 126
et ipsi tamen inter hortensia, — si iustus ordo fiat, a frumento protinus aut certe faba dicendis, quando alii usus praestantior ab his non est. ante omnia namque cunctis animalibus nascuntur, nec in novissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. quadripedes 127
et fronde eorum gaudent, et homini non minore rapiciorum suis horis gratia quam cymarum, flavidorum quoque et in horreis enecatorum vel maiore quam virentium. ipsa vero durant et in sua terra servata et postea passa paene ad alium proventum, famemque sentiri prohibent. a vino atque messe tertius hic transpadanis fructus. Terram non 128
morose eligit, paene ubi nihil aliud seri possit. nebulis et pruinis ac frigore ultro aluntur, amplitudine mirabili. vidi XL libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur, durantque ad alia, sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta praeter suum sex aliis, purpureo quoque. neque aliud in cibis tingui decet. Genera eo- 129
rum Graeci duo prima fecere, masculinum femininumque, et ea serendi modo ex eodem semine. densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. semen praestantius quo subtilius. Species vero omnium tres. aut enim in latitudi- 130
nem fundi, aut in rotunditatem globari. tertiam speciem silvestrem appellavere, in longitudinem radice procurrente, raphani similitudine et folio anguloso scabroque, suco acri qui circa messem exceptus oculos purget medeaturque caligini admixto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existi-

mantur et grandiora. tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. taxatio in libras sestertii singuli et in penuria bini, proxuma in Algido natis.

131 (35.) Napi vero Amiternini, quorum eadem fere natura, gaudent aeque frigidis. seruntur et ante kalendas Martias, in iugero sextarii quattuor. diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, utrumque stercorato, rapa laetiora fieri, si cum palea seminentur. serere nudum volunt
132 precantem sibi et vicinis serere se. Satus utrique generi iustus inter duorum numinum dies festos, Neptuni utque Volcani. feruntque subtili observatione, quota luna praecedente hieme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra praedictum temporis spatium serantur, mire provenire. seruntur et vere in calidis atque umidis.

133 14. (36.) Lupino usus proxumus, cum sit et homini et quadripedum generi ungulas habenti communis. remedium eius ne metentis fugiat exsiliendo, ut ab imbre tollatur. nec ullius quae seratur natura adsensu terrae mirabilior est. primum omnium cotidie cum sole circumagitur horasque agricolis etiam nubilo demonstrat. ter praeterea floret, ter-
134 ram amat terraque operiri non volt. et unum hoc seritur non arato. quaerit maxume sabulosa et sicca atque etiam harenosa, coli utique non volt. tellurem adeo amat ut quamvis frutectoso solo coiectum inter folia veprisque ad terram tamen radice perveniat. pinguescere hoc satu arva vi-
17, 54 neasque diximus. itaque adeo non eget fimo ut optumi vicem repraesentet, nihilque aliud nullo inpendio constat, ut
135 quod ne serendi quidem gratia opus sit adferre. protinus seritur ex arvo, ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. primumque omnium seritur, novissimum tollitur, utrumque Septembri fere mense, quia, si non antecessit hiemem, frigoribus obnoxium est. inpune praeterea iacet, vel derelictum etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum, plerumque tamen levi sulco integunt. ex densiore terra rubricam maxume amat. ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. cretosa tantum limosaque odit et in
136 his non provenit. Maceratum calida aqua homini quoque in

cibo est. nam bovem unum modii singuli satiant validumque praestant, quando etiam inpositum puerorum ventribus pro remedio est. Condi in fumo maxume convenit, quoniam in umido vermiculi umbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

15. (37.) Et vicia pinguescunt arva, nec ipsa agrico- 137
lis operosa. uno sulco sata non saritur, non stercoratur, nec aliud quam deoccatur. Sationis eius tria tempora: circa occasum arcturi, ut Decembri mense pascat. tum optume seritur in semen. aeque namque fert depasta. secunda satio mense Ianuario est, novissima Martio, tum ad frondem utilissima. Siccitatem ex omnibus quae seruntur maxume 138
amat. non adspernatur etiam umbrosa. ex semine eius, si lecta matura est, palea ceteris praefertur. vitibus praeripit sucum, languescuntque, si in arbusto seratur.

(38.) Nec ervi operosa cura est. hoc amplius quam 139
vicia runcatur, et ipsum medicaminis vim optinens, quippe cum divom Augustum curatum *eo* epistulis ipsius memoria exstet. Sufficiunt singulis boum iugis modii quini sati. Martio mense satum noxium esse bubus aiunt, item autumno gravedinosum, innoxium autem fieri primo vere satum.

16. (39.) Et silicia, hoc est fenum Graecum, scari- 140
phatione seritur, non altiore quattuor digitorum sulco, quantoque peius tractatur tanto provenit melius. rarum dictu esse aliquid cui prosit negligentia. id autem quod secale ac farrago appellatur, occari tantum desiderat.

(40.) Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant, deterri- 141
mum sed tantum ad arcendam famem, fecunda sed gracili stipula, nigritia triste, pondere praecipuum. Admiscetur huic far ut mitiget amaritudinem eius, et tamen sic quoque ingratissimum ventri est. Nascitur qualicumque solo cum centesimo grano, ipsumque pro laetamine est.

(41.) Farrago ex recrementis farris praedensa seritur, 142
admixta aliquando et vicia. eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia haec pabularia, degeneransque ex leguminibus quae vocatur cracca in tantum columbis grata ut pastas ea negent fugitivas illius loci fieri.

(42.) Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato 143

ocinum vocat, quo sistebant alvom bubus. id erat e pabuli segete viride desectum antequam gelaret. Sura Mamilius aliter id interpretatur et tradit fabae modios decem, viciae duos, tantundem erviliae in iugero autumno misceri et seri solitos, melius et avena Graeca, cui non cadit semen, admixta. hoc vocitatum ocinum boumque causa seri solitum. Varro appellatum a celeritate proveniendi e Graeco quod ὠκέως dicunt.

144 (43.) Medica externa etiam Graeciae est, ut a Medis advecta per bella Persarum, quae Darius intulit, sed vel in primis dicenda. tanta dos ei, cum ex uno satu amplius quam tricenis annis duret. similis est trifolio caule foliisque, geniculata. quidquid in caule adsurgit folia contrahuntur. unum
145 de ea et cytiso volumen Amphilochi est confusum. Solum in quo seratur elapidatum purgatumque subigitur autumno, mox aratum et occatum integitur crate iterum ac tertium, quinis diebus interpositis et fimo addito. poscit autem siccum sucosumque vel riguum. ita praeparato seritur mense
146 Maio, alias pruinis obnoxia. opus est densitate seminis omnia occupari internascentisque herbas excludi. id praestant iugero modii viceni. cavendum ne aduratur, terraque protinus integi debet. si sit umidum solum herbosumve, vincitur et desciscit in pratum. ideo protinus altitudine unciali herbis omnibus liberanda est, manu potius quam sarculo. secatur incipiens florere et quotiens refloruit. id sexiens
147 evenit per annos. cum minumum, quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum utilius est usque ad trimatum. verno sariri debet liberarique ceteris herbis, ad trimatum marris ad solum radi. ita reliquae herbae intereunt sine ipsius damno propter altitudinem radicum. si evicerint herbae, remedium unicum aratio, saepius vertendo, donec
148 omnes aliae radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne deplere sanguinem necesse sit. et viridis utilior est. arescit surculose ac postremo in pulverem inutilem extenuatur. De cytiso, cui et ipsi principatus datur in pabu-
13, 130 lis, adfatim diximus inter frutices. et nunc frugum omnium natura peragenda est, cuius in parte de morbis quoque dicatur.

17. (44.) [1] Primum omnium frumenti vitium avena 149
est, et hordeum in eam degenerat sic ut ipsa frumenti sit
instar, quippe cum Germaniae populi serant eam neque alia
pulte vivant. soli maxume caelique umore hoc evenit vi-
tium. sequentem causam habet inbecillitas seminis, si diu- 150
tius retentum est terra prius quam erumpat. eadem ratio et
si cariosum fuit cum sereretur. prima autem statim eruptione
adgnoscitur, ex quo adparet in radice esse causam. Est et
aliud ex vicino avenae vitium, cum amplitudine inchoata
granum, sed nondum matura, prius quam roboret corpus,
adflatu noxio cassum et inane in spica evanescit quodam ab-
ortu. [2] Venti autem tribus temporibus nocent frumento 151
et hordeo: in flore aut protinus cum defloruere vel matu-
rescere incipientibus. tum enim exinaniunt grana, prioribus
causis nasci prohibent. Nocet et sol creber e nube. nascun-
tur et vermiculi in radice, cum sementem imbribus secutis
inclusit repentinus calor umorem. gignuntur et in grano, 152
cum spicae pluviis calor infervescit. est et cantharis dictus
scarabaeus parvos, frumenta erodens. omnia ea animalia
cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adips contraria seminibus,
cavendumque ne contacta eis serantur. imber in herba utilis
tantum, florentibus autem frumento et hordeo nocet, legu-
minibus innocuus praeterquam ciceri. maturescentia fru-
menta imbre laeduntur et hordeum magis. Nascitur et herba 153
alba, panico similis, occupans arva, pecori quoque morti-
fera. nam lolium et tribulos et carduos lappasque non ma-
gis quam rubos inter frugum morbos potius quam inter ipsius
terrae pestis numeraverim. Caeleste frugum vinearumque 154
malum, nullo minus noxium est robigo. frequentissima haec
in roscido tractu convallibusque ac perflatum non habenti-
bus. e diverso carent ea ventosa et excelsa. Inter vitia se-
getum et luxuria est, cum oneratae fertilitate procumbunt.
commune autem omnium satorum vitium uruca, etiam cice-
ris, cum salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit.
[3] Est herba quae cicer enecat et ervom circumligando 155
se, vocatur orobanche. tritico simili modo aera, hordeo fe-
stuca quae vocatur aegilops, lenti herba securiclata, quam
Graeci a similitudine pelecinon vocant. et hae conplexu ne-

cant. Circa Philippos ateramum nominant in pingui solo herbam qua faba necatur, teramum qua in macro, cum udam
156 quidam ventus adflavit. Aerae granum minumum est in cortice aculeato. cum est in pane, celerrime vertigines facit, aiuntque in Asia et Graecia balneatores, cum velint turbam pellere, carbonibus id semen inicere. nascitur et phalangion in ervo, bestiola aranei generis, si hiems aquosa sit. limaces nascuntur in vicia, et aliquando e terra cocleae minutae mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem fere hi sunt.

157 (45.) Remedia eorum quaecumque pertinent ad herbas in sarculo et, cum semen iactatur, cinere. quae vero in semine et circa radicem consistunt praecedente cura caventur. Vino et semina perfusa minus aegrotare existimant. Vergilius nitro et amurca perfundi iubet fabam. sic etiam gran-
158 descere promittit. quidam vero, si triduo ante satum urina et aqua maceretur, praecipue adulescere putant. ter quidem saritam modium fractae e modio solidae reddere, reliqua semina cupressi foliis tunsis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. multi ad mili remedia rubetam noctu arvo circumferri iubent prius quam sariatur, defodique in medio inclusam fictili. ita nec passerem nec vermis nocere, sed eruendam prius quam metatur, alioquin amarum fieri. quin et armo talpae contacta semina
159 uberiora esse. Democritus suco herbae quae appellatur aizoum, in tegulis nascens, et ab aliis aesum, Latine vero sedum aut digitillum, medicata seri iubet omnia semina. volgo vero, si uredo noceat et vermes radicibus inhaereant, remedium est amurca pura ac sine sale spargere, dein sarire, si in articulum seges ire coeperit, runcare, ne herbae
160 vincant. Pestem a milio atque panico, sturnorum passerumve agmina, scio abigi herba cuius nomen ignotum est, in quattuor angulis segetis defossa, mirum dictu, ut omnino nulla avis intret. mures abiguntur cinere mustelae vel felis diluto et semine sparso vel decoctarum aqua. sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. ob id felle bubulo se-
161 mina attingi utilius putant. Robigo quidem, maxuma segetum pestis, lauri ramis in arvo defixis transit in ea folia ex

arvis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba dumtaxat, et depastae quidem vel saepius nullam in spica iniuriam sentiunt. retonsarum etiam semel omnino certum est granum longius fieri, sed inane cassumque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertium depascunt, alioquin folia tantum fierent. Sic quoque cum quinquage- 162
simo faenore messis reddit eximia fertilitas soli, diligentioribus verum cum centesimo. neque est cura difficilis quam diutissime aqua rigandi, ut praepinguis et densa ubertas diluatur. limum autem non invehunt Euphrates Tigrisque sic ut in Aegypto Nilus, nec terra ipsa herbas gignit. ubertas tamen tanta est ut sequente anno sponte restibilis fiat seges inpressis vestigio seminibus, quae tanta soli differentia admonet terrae genera in fruges describere.

(46.) Igitur Catonis haec sententia est: in agro crasso 163
et laeto frumentum seri, si vero nebulosus sit idem, *rapa*, raphanos, milium, panicum. in frigido et aquoso prius serendum, postea in calido, in solo autem rubricoso vel pullo vel harenoso, si non sit aquosum, lupinum, in creta et rubrica et aquosiore agro adoreum, in sicco et non herboso nec umbroso triticum, in solo valido fabam, viciam vero 164
quam minume in aquoso herbidoque, siliginem et triticum in loco aperto editoque qui sole quam diutissime torreatur, lentem in rudecto et rubricoso qui non sit herbidus, hordeum in novali et in arvo quod restibile possit fieri, trimestre ubi sementem maturam facere non possis et cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis et illa sententia: serenda ea in tenuiore 165
terra quae non multo indigent suco, ut cytisus et cicere excepto legumina quae velluntur e terra, non subsecantur — unde et legumina appellata, quia ita leguntur —, in pingui autem quae cibi sunt maioris, ut olus, triticum, siligo, linum. sic ergo tenue solum hordeo dabitur — minus enim alimenti radix poscit —, lenior terra densiorque tritico. in 166
loco umidiore far adoreum potius quam triticum seretur, temperato et triticum et hordeum. colles robustius sed minus reddunt triticum. far, siligo et cretosum et uliginosum solum sortiuntur.

18. Et frugibus ostentum semel, quod equidem invenerim,

accidit P. Aelio Cn. Cornelio coss., quo anno superatus est Hannibal. in arboribus enim tum nata produntur frumenta.

167 (47.) Et quoniam de frugum terraeque generibus abunde diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fun-
5,57 gens evagari incipit, ut diximus, solstitio a nova luna, primo lente, dein vehementius, quamdiu in leone sol est. mox pi-
168 grescit in virginem transgresso atque in libra residit. si duodecim cubita non excessit, fames certa est, nec minus, si sedecim exsuperavit. tanto enim tardius decedit quanto abundantius crevit, et sementem arcet. volgo credebatur a decessu eius serere solitos mox sues inpellere vestigiis semina deprimentis in madido solo, et credo antiquitus facti-
169 tatum. nunc quoque non multo graviora opera, sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo degressi amnis, hoc est Novembri mense incipiente, postea pauci runcant — botanismon vocant —. reliqua pars non nisi cum falce arva visit paulo ante kalendas Aprilis. peragitatur autem messis mense Maio, stipula numquam cubitali, quippe sabu-
170 lum subest granumque limo tantum continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. similis ratio, sed felicitas maior, Babyloniae Seleuciae, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigandi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cum multifariam in Italia octoni boves ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturae, sed in hac quidem maxume valet oraculum illud: quid quaeque regio patiatur.

171 (48.) Vomerum plura genera: culter vocatur inflexus praedensam priusquam proscindatur terram secans futurisque sulcis vestigia praescribens incisuris quas resupinus in arando mordeat vomer. alterum genus est volgare rostrati vectis. tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua
172 cuspide in rostro. latior haec quarto generi et acutior in mucronem fastigata eodemque gladio scindens solum et acie laterum radices herbarum secans. non pridem inventum in Raetia Galliae ut duas adderent tali rotulas, quod genus vo-
173 cant plaumorati. cuspis effigiem palae habet. Serunt ita non nisi culta terra et fere nova. latitudo vomeris caespites

versat. Semen protinus iniciunt cratisque dentatas supertrahunt. nec sarienda sunt hoc modo sata, sed protelis binis ternisque sic arant. uno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena iustum est.

19. (49.) [1] In arando magnopere servandum est Catonis oraculum: quid est bene agrum colere? bene arare. quid secundum? arare. quid tertium? stercorare. sulco vario ne ares. tempestive ares. Tepidioribus locis a bruma proscindi arva oportet, frigidioribus ab aequinoctio verno, et maturius sicca regione quam umida. maturius densa terra quam soluta, pingui quam macra. ubi siccae et graves aestates, terra cretosa aut gracilis, utilius inter solstitium et autumni aequinoctium aratur, ubi leves aestus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi mediis caloribus. altum et grave solum etiam hieme moveri placet, tenue valde et aridum paulo ante sationem. [2] Sunt et hic suae leges: lutosam terram ne tangito. vi omni arato, prius quam ares proscindito. Hoc utilitatem habet, quod inverso caespite herbarum radices necantur. quidam utique ab aequinoctio verno proscindi volunt. quod vere semel aratum est a temporis argumento vervactum vocatur. hoc in novali aeque necessarium. novale est quod alternis annis seritur. Araturos boves quam artissime iungi oportet, ut capitibus sublatis arent. sic minume colla contundunt. si inter arbores vitisque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera praecerpant. sericulam in stiva pendere qua intercidantur radices. hoc melius quam convelli aratro bovesque luctari. in arando versum peragi nec strigare in actu spiritus. Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum uno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli, si minus, proscindi semissem, iterari assem, quando et animalium labori natura leges statuit. Omne arvom rectis sulcis, mox et obliquis subigi debet. in collibus traverso tantum monte aratur, sed modo in superiora modo in inferiora rostrante vomere, tantumque est laboris homini ut etiam boum vice fungatur. certe sine hoc animali montanae gentes sarculis arant. Arator nisi incurvos praevaricatur. inde translatum hoc crimen in forum ibi utique caveatur ubi

inventum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rallo. scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glaebae ne exsultent. Male aratur arvom quod satis frugibus occandum est. id demum recte subactum erit ubi non intellegetur utro vomer ierit. In usu est et conlicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quae in fossas aquam educant.

180 20. [3] Aratione per traversum iterata occatio sequitur, ubi res poscit, crate vel rastro, et sato semine iteratio, haec quoque ubi consuetudo patitur, crate contenta vel tabula aratro adnexa — quod vocant lirare — operiente semina,
181 unde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Vergilius existimatur voluisse, cum dixit optumam esse segetem quae bis soles, bis frigora sensisset. spissius solum, sicut plerumque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Tuscis vero nono. at fabam et viciam non proscisso serere
182 sine damno conpendium operae est. [4] Non omittemus unam etiamnum arandi rationem in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi cum subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliumque iam excrescens temptavere. postquam respuebat natura, inararunt. at illae messes multiplicatae docuere quod nunc vocant artrare, id est aratrare, ut credo tunc dictum. hoc fit vel incipiente
183 culmo, cum iam is ad bina ternave emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum in Treverico agro tertio ante hunc annum conpertum. nam cum hieme praegelida captae segetes essent, reseverunt etiam campos mense Martio uberrimasque messis habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

184 21. (50.) Siliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarito, runcato quibus dictum erit diebus. singulae operae cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis novosque soles admittit. qui sariet caveat ne frumenti radices subfodiat. triticum, semen, hordeum, fabam bis sarire me-
185 lius. Runcatio, cum seges in articulo esse incipit, volsis inutilibus herbis, frugum radices vindicat segetemque discernit a caespite. Leguminum cicer eadem quae far desiderat.

faba runcari non gestit, quoniam evincit herbas. lupinum occatur tantum. milium et panicum occatur et saritur, non iteratur, non runcatur. silicia et phasioli occantur tantum. Sunt 186
genera terrae quorum ubertas pectinari segetem in herba cogat — cratis et hoc genus dentatae stilis ferreis —, eademque nihilominus et depascuntur. quae depasta sunt sarculo iterum excitari necessarium. at in Bactris, Africa, Cyrenis omnia haec supervacua fecit indulgentia caeli, et a semente non nisi messibus in arva redeunt, quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tractim rore nutriens. Vergilius alternis ces- 187
sare arva suadet. si patiantur ruris spatia, utilissimum procul dubio est. quod si neget condicio, far serendum unde lupinum aut vicia aut faba sublata sint et quae terram faciant laetiorem. in primisque et hoc notandum, quaedam propter alia seri obiter, — si parum provenirent, priore dixi- 17, 56
mus volumine, ne eadem saepius dicantur —, plurumum enim refert soli cuiusque ratio.

22. (51.) Civitas Africae in mediis harenis petentibus 188
Syrtis Leptimque magnam vocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo, ternis fere milibus passuum in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed et certis horarum spatiis dispensatur inter incolas. palmae ibi praegrandi subditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno, omniaque aliena umbra aluntur. quaterna cubita eius soli in 189
quadratum, nec ut a porrectis metiantur digitis sed in pugnum contractis, quaternis denariis venumdantur. super omnia est bifera vite bis anno vindemiare. et nisi multiplici partu exinaniatur ubertas, pereant luxuria singuli fructus. nunc vero toto anno metitur aliquid, constatque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis. Est 190
in Narbonensi provincia nobilis fons Orge nomine. in eo herbae nascuntur in tantum expetitae bubus ut mersis capitibus totis eas quaerant. sed illas in aqua nascentis certum est non nisi imbribus ali. ergo suam quisque terram aquamque noverit.

23. (52.) Si fuerit illa terra, quam appellavimus tene- 17, 36 191
ram, poterit sublato hordeo seri milium, eo condito rapa, his sublatis hordeum rursus vel triticum, sicut in Campania, satis-

que talis terra aratur, cum seritur. alius ordo ut, ubi adoreum fuerit, cesset quattuor mensibus hibernis et vernam fabam recipiat ita ut ante hiemalem ne cesset. nimis pinguis alternari potest. ita fit ut frumento sublato legumen tertio seratur, gracilior et in annum tertium cesset. frumentum seri quidam vetant nisi in ea quae proxumo anno quieverit.

192 (53.) Maxumam huius loci partem stercorationis optinet
17,50 ratio, de qua et priori diximus volumine. hoc tantum enim in confesso est nisi stercorato seri non oportere, quamquam et hic leges sunt propriae. Milium, panicum, rapa, napus nisi in stercorato non seritur. non stercorato frumentum potius quam hordeum seritur. item in novalibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem ubicumque quam recentissime
193 stercorato solo. Autumno aliquid saturus Septembri mense fimum inaret post imbrem. utique si verno erit saturus, per hiemen fimum disponat. iustum est vehis octodecim iugero tribui, dispergere autem priusquam ares. at iacto semine, si haec omissa sit stercoratio, sequens est priusquam
194 sarias, tantum pulvere. Quod ut hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehis fimi denario ire in singulas pecudes minores, in maiores denas. nisi contingat hoc, male substravisse pecori colonum adpareat. Sunt qui optume stercorari putent sub diu retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget, si nimium stercoratus est, aduritur, satiusque est id saepe quam supra modum facere. quo calidius solum est, eo minus addi stercoris ratio est.

195 24. (54.) Semen optumum anniculum, bimum deterius, trimum pessumum, ultra sterile. et in uno omnium definita genere ratio est: quod in ima area subsedit ad semen reservandum est, id enim optumum, quoniam gravissimum, neque alio modo utilius dispescitur. quae spica intervallata semina habebit abicietur. optumum granum quod rubet et dentibus fractum eundem habet colorem, deterius cui plus intus albi
196 est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus, religiosumque inde primum colonis augurium: cum avidius accipiat, esurire creditur et comesse semen. Sationem locis umidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat, siccis serius, ut pluviae sequantur, ne diu iacens atque non con-

cipiens evanescat, itemque festinata satione densum spargi semen, quia tarde concipiat, serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est aequaliter spar- 197
gere. manus utique congruere debet cum gradu semperque cum dextro pede. fit quoque quorundam occulta ratione quod sors genialis atque fecunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex praecocibus in hiberna, quae in contrarium praecepere quidam falsa diligentia.

(55.) Serere in iugera temperato solo iustum est tritici 198
aut siliginis modios V, farris aut seminis, quod frumenti genus ita appellamus, X, hordei VI, fabae quinta amplius quam tritici, viciae XII, ciceris et cicerculae et pisi III, lupini X, lentis III — sed hanc cum fimo arido seri volunt, — ervi VI, siliciae VI, phasiolorum IIII, pabuli XX, mili, panici sextarios IIII, pingui solo plus, gracili minus. Est et alia distinctio: in 199
denso aut cretoso aut uliginoso tritici aut siliginis modios sex, in soluta terra et sicca et laeta quattuor. macies enim soli, nisi rarum culmum habet, spicam minutam facit et inanem. pinguia arva ex uno semine fruticem numerosum fundunt densamque segetem ex raro semine emittunt. ergo 200
inter quattuor et sex modios pro natura soli quinto minus seri plusve praecipiunt, item in consito aut clivoso ut in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum: Segetem ne defruges. adiecit his Attius in Praxidico, ut sereretur, cum luna esset in ariete, geminis, leone, libra, aquario, Zoroastres sole scorpionis duodecim partis transgresso, cum luna esset in tauro.

(56.) Sequitur huc dilata et maxuma indigens cura de 201
tempore fruges serendi quaestio, magnaque ex parte ratione siderum conexa, quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentis exponemus. Hesiodus, qui princeps hominum de agricultura praecipit, unum tempus serendi tradidit a vergiliarum occasu. scribebat enim in Boeotia Helladis, ubi ita seri diximus. Inter diligentissimos convenit, ut in alitum [49] 202
quadripedumque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus et terrae. hoc Graeci ita definiunt, cum sit calida et umida. Vergilius triticum et far a vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter aequinoctium autumni et brumam, vi-

ciam vero, phasiolos et lentem boote occidente. quo fit ut horum siderum aliorumque exortus et occasus digerendi sint
203 in suos dies. Sunt qui et ante vergiliarum occasum seri iubeant, dumtaxat in arida terra calidisque provinciis, custodiri enim semen *non* corrumpente umore, et a proxumo imbre uno die erumpere. alii statim ab occasu vergiliarum sequi imbris, a septumo fere die. aliqui in frigidis ab aequinoctio autumni, in calidis serius, ne ante hiemem luxurient.
204 Inter omnis autem convenit circa brumam serendum non esse, magno argumento, quoniam hiberna semina, cum ante brumam sata sint, septumo die erumpant, si post brumam, vix quadragesimo. sunt qui properent atque ita pronuntient, festinatam sementem saepe decipere, serotinam semper. e contrario alii vel vere potius serendum quam malo autumno, atque ubi fuerit necesse, inter favonium et vernum aequi-
205 noctium. quidam omissa caelesti subtilitate temporibus definiunt: vere linum et avenam et papaver atque, uti nunc etiam transpadani servant, usque in quinquatrus, fabam, siliginem Novembri mense, far Septembri extremo usque in idus Octobris. alii post hunc diem in kalendas Novembris. ita his nulla naturae cura est, illis nimia, et ideo caeca subtilitas, cum res geratur inter rusticos litterarumque expertis,
206 non modo siderum. Et confitendum est caelo maxume constare ea, quippe Vergilio iubente praedisci ventos ante omnia ac siderum mores, neque aliter quam navigantibus servari. spes ardua et inmensa misceri posse caelestem divinitatem inperitiae rusticae, sed temptanda tam grandi vitae emolumento. prius tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subicienda contemplationi est, quo deinde laetior mens discedat a caelo et facta sentiat quae futura praenosci non possint.
207 25. (57.) Primum omnium dierum ipsorum anni solisque motus prope inexplicabilis ratio est. ad CCCLXV adiciunt etiamnum intercalario diei noctisque quadrantis. ita fit ut tradi non possint certa siderum tempora. accedit confessa rerum obscuritas, nunc praecurrente nec paucis diebus tempestatum significatu, quod *προχειμάζειν* Graeci vocant, nunc postveniente, quod *ἐπιχειμάζειν*, et plerumque alias

citius alias tardius caelesti effectu ad terram deciduo, volgo serenitate reddita confectum sidus audimus. Praeterea cum 208
omnia haec statis sideribus caeloque adfixis constent, interveniunt motu stellarum grandines, imbres et ipsi non levi effe-
ctu, ut docuimus, turbantque conceptae spei ordinem. idque, 152
ne nobis tantum putemus accidere, et reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, ut quo vita eorum constet, aestivasque alites praeposteri aut praeproperi rigores necant, hibernas aestus. ideo Vergilius errantium quoque siderum rationem ediscen- 209
dam praecipit, admonens observandum frigidae Saturni stellae transitum. sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis papiliones. id eo ipso anno cum commentaremur haec notatum est, proventum eorum ter repetito frigore exstinctum, advenasque volucres a. d. VI. kalendas
Febr. spem veris attulisse mox saevissima hieme conflictatas. Res anceps: primum omnium a caelo peti legem, deinde 210
eam argumentis esse quaerendam. super omnia est mundi convexitas terrarumque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente se gentibus, quo fit ut causa eius non
iisdem diebus ubique valeat. addidere difficultatem et auctores diversis in locis observando, mox etiam in iisdem diversa prodendo. tres autem fuere sectae, Chaldaea, Aegyptia, 211
Graeca. his addidit quartam apud nos Caesar dictator annos ad solis cursum redigens singulos Sosigene perito scientiae
eius adhibito. et ea ipsa ratio postea conperto errore correcta est ita ut XII annis continuis non intercalaretur, quia coeperat sidera annus morari qui prius antecedebat. et Sosi- 212
genes ipse trinis commentationibus, quamquam diligentior ceteris, non cessavit tamen addubitare ipse semet corrigendo.
auctores prodidere ea quos praetexuimus volumini huic, raro ullius sententia cum alio congruente. minus hoc in reliquis mirum, quos diversi excusaverint tractus. eorum qui in eadem regione dissedere, unam discordiam ponemus exempli gratia: occasum matutinum vergiliarum Hesiodus — nam hu- 213
ius quoque nomine exstat astrologia — tradidit fieri, cum aequinoctium autumni conficeretur, Thales XXV. die ab aequinoctio, Anaximander XXIX., Euctemon XLVIII. nos sequimur ob- 214
servationem Caesaris maxume, haec erit Italiae ratio. dice-

mus autem et aliorum placita, quoniam non unius terrae sed totius naturae interpretes sumus, non auctoribus positis — id enim verbosum est — sed regionibus. legentes tantum meminerint brevitatis gratia, cum Attica nominata fuerit, simul intel-
215 legere Cycladas insulas, cum Macedonia, Magnesiam, Threciam, cum Aegyptus, Phoenicen, Cyprum, Ciliciam, cum Boeotia, Locridem, Phocidem et finitimos semper tractus, cum Hellespontus, Chersonesum et continentia usque Atho montem, cum Ionia, Asiam et insulas Asiae, cum Peloponnesus, Achaiam et ad vesperam iacentis terras. Chaldaei Assyriam
216 et Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum, nemo enim observavit in his qui prodesset siderum exortus. non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum quam in sexto
217 volumine fecimus, qua cognatio caeli non gentium modo verum urbium quoque singularum intellegitur, ergo ex his terris quas nominavimus sumpta convexitate circuli pertinentis ad quas quisque quaeret terras iidem erunt siderum exortus per omnium circulorum paris umbras. indicandum et illud, tempestates ipsas cardines suos habere quadrinis annis, et eas-
dem non magna differentia reverti ratione solis, octonis vero augeri easdem, centesima revolvente se luna.

218 (58.) Omnis autem ratio observata est tribus modis, exortu siderum occasuque et ipsorum temporum cardinibus. exortus occasusque binis modis intelleguntur. aut enim adventu solis occultantur stellae et conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferunt se. emersum hoc melius quam exortum consuetudo dixisset, et illud occultationem potius quam
219 occasum. alio modo, quo die incipiunt adparere vel desinunt, oriente sole aut occidente, matutini vespertinive cognominati, prout alteruter eorum mane vel crepusculo contingit. dodrantes horarum cum minumum intervalla ea desiderant ante solis ortum vel post occasum, ut adspici possint. praeterea bis quaedam exoriuntur et occidunt, omnisque sermo de his est stellis quas adhaerere caelo diximus.

220 (59.) Cardo temporum quadripertita anni distinctione constat per incrementa lucis. augetur haec a bruma, et aequatur noctibus verno aequinoctio diebus XC horis tribus.

dein superat noctis ad solstitium diebus XCIIII horis duodecim, ** usque ad aequinoctium autumni, et tum aequata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXVIII horis tribus. Horae nunc in omni accessione aequinoctiales, non cuiuscum 221
que diei, significantur, omnesque eae differentiae fiunt in octavis partibus signorum, bruma capricorni a. d. VIII. kalendas Ianuar. fere, aequinoctium vernum arietis, solstitium cancri, alterumque aequinoctium librae, qui et ipsi dies raro non aliquos tempestatum significatus habent. rursus hi cardines 222
singulis etiamnum articulis temporum dividuntur, per media omnes dierum spatia, quoniam inter solstitium et aequinoctium autumni fidiculae occasus autumnum inchoat die XLVI., at ab aequinoctio eo ad brumam vergiliarum matutinus occasus hiemem die XLIIII., inter brumam et aequinoctium die XLV. flatus favoni vernum tempus, ab aequinoctio verno initium aestatis die XLVIII. vergiliarum exortu matutino. nos incipiemus 223
a sementibus frumenti, hoc est vergiliarum occasu matutino. nec deinde parvorum siderum mentione concidenda ratio est et difficultas rerum augenda, cum sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio.

(60.) Sementibus tempora plerique praesumunt et ab un- 224
decimo die autumnalis aequinocti fruges serunt, adveniente coronae exortu, continuis diebus certo prope imbrium promisso, Xenophon non antequam deus signum dederit. hoc Cicero Novembris imbre fieri interpretatus est, cum sit vera ratio non prius serendi quam folia coeperint decidere. hoc 225
ipso vergiliarum occasu fieri putant aliqui a. d. III. idus Novembris, ut diximus, servantque id sidus etiam vestis insti- 2, 125
tores, et est in caelo notatu facillimum, ergo ex occasu eius de hieme augurantur quibus est cura insidiandi, negotiatoris avaritia. nubilo occasu pluviosam hiemem denuntiat, statimque augent lacernarum pretia, sereno asperam, et reliquarum vestium accendunt. sed ille indocilis caeli agricola 226
hoc signum habeat inter suos vepris, humumque suam adspiciens, cum folia decident, viderit decidua. sic iudicetur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. ita enim sentitur ut caeli locique adficit natura, idque in hac ratione praecellit, quod eadem et in mundo publica est et unicuique loco pecu-

liaris. miretur hoc qui non meminerit ipso brumali die puleium in carnariis florere. adeo nihil occultum esse natura voluit, et serendi igitur hoc dedit signum. Haec est vera interpretatio argumenta naturae secum adferens, quippe sic terram peti suadet promittitque quandam stercoris vicem et contra rigores terram satusque operiri a se nuntiat ac monet festinare.

(61.) Varro in fabae utique satu hanc observationem custodiri praecepit. alii plena luna serendam, lentem vero a vicesima quinta ad tricesimam, viciam quoque iisdem lunae diebus. ita demum sine limacibus fore. quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est et alia manifestior ratio mirabiliore naturae providentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus:

Iam vero semper viridis semperque gravata
Lentiscus triplici solita est grandescere fetu,
Ter fruges fundens tria tempora monstrat arandi.

Ex his unum hoc erit idem et lino ac papaveri serendo. Cato de papavere ita tradit: Virgas et sarmenta quae tibi usioni supererunt in segete comburito. ubi eas combusseris, ibi papaver serito. silvestre in miro usu est melle decoctum ad faucium remedia visque somnifera etiam sativo. Et hactenus de hiberna semente.

26. (62.) Verum ut pariter omnis culturae quoddam breviarium peragatur, eodem tempore conveniet arbores stercorare, adcumulare item vineas — sufficit in iugerum opera, — et, ubi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, solum seminariis bipalio praeparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lavare et recondere. A kalendis Novembr. gallinis ova subponere nolito, donec bruma conficiatur. in eum diem ternadena subicito aestate tota, hieme pauciora, non tamen infra novena. Democritus talem futuram hiemem arbitratur qualis fuerit brumae dies et circa eum terni, item solstitio aestatem. circa brumam plerisque bis septem halcyonum fetura, ventorum quiete mollitum caelum. sed et in his et in aliis omnibus ex eventu significationum intellegi sidera debebunt, non ad dies utique praefinitos exspectari tempestatum vadimonia.

(63.) Per brumam vitem ne colito. Vina tum defae- 232
cari vel etiam diffundi Hyginus suadet a confecta ea septumo die, utique si septuma luna conpetat, cerasa circa brumam seri. bubus glandem tum adspergi convenit in iuga singula modios. largior valetudinem infestat, et quocumque tempore detur, si minus XXX diebus continuis data sit, narrant verna scabie poenitere. Materiae caedendae tempus hoc dedimus. 16, 188 reliqua opera nocturna maxume vigilia constent, cum sint 233 noctes tanto ampliores, qualos, cratis, fiscinas texere, facis incidere, ridicas praeparare interdiu XXX, palos LX, in lucubratione vespertina ridicas V, palos X, totidem antelucana.

(64.) A bruma in favonium Caesari nobilia sidera signi- 234 ficant, tertio kalendas Ianuarias matutino canis occidens, quo die Atticae et finitimis regionibus aquila vesperi occidere traditur. pridie nonas Ianuarias Caesari delphinus matutino exoritur et postero die fidicula, quo Aegypto sagitta vesperi occidit. item ad VI. idus Ianuarias eiusdem delphini vesper- 235 tino occasu continui dies hiemant Italiae, cum sol in aquariam sentiatur transire, quod fere XVI. kalendas Februar. evenit, VIII. kalendas stella regia appellata Tuberoni in pectore leonis occidit matutino, et pridie nonas Februarias fidicula vesperi. Huius temporis novissimis diebus, ubicum- 236 que patietur caeli ratio, terram ad rosarum et vineae satum vertere bipalio oportet, — iugero operae LX sufficiunt, — fossas purgare aut novas facere, antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ovium tegimenta concinnare ipsarumque lanas scabendo purgare.

(65.) [1] A favonio in aequinoctium vernum Caesari si- 237 gnificat, XIIII. kalendas Mart. triduum varie, et VIII. kalendas hirundinis visu et postero die arcturi exortu vespertino, item tertio nonas Mart. Caesar cancri exortu id fieri observavit, maior pars auctorum vindemitoris emersu, octavo idus aquilonii piscis exortu et postero die Orionis. in Attica milvom adparere servatur. Caesar et idus Martias feralis sibi notavit scorpionis occasu, XV. kalendas vero April. Italiae milvom ostendi, XII. kalendas ecum occidere matutino. [2] Hoc intervallum temporis vegetissimum agricolis maxumeque 238 operosum est, in quo praecipue falluntur. neque enim eo die

vocantur ad munia quo favonius flare debeat, sed quo coeperit. hoc acri intentione servandum est, hoc illo mense signum deus habet observatione minume fallaci aut dubia, si
239 quis attendat. unde autem spiret is ventus quaque parte ve-
2, 122 niat, diximus secundo volumine et dicemus mox paulo ope-
337 rosius. interim ab eo die, quisquis ille fuerit, quo flare coeperit, non utique VII. idus Febr., sed sive ante, quando praevernat, sive postea, quando hiemat post diem certum, innumera rusticos cura distringat et prima quaeque peragantur
240 quae differri nequeunt. trimestria serantur, vites putentur
17, 176 qua diximus ratione, oleae curentur, poma serantur inseranturque, vineae pastinentur, semina digerantur, instaurentur alia, harundines, salices, genistae serantur caedanturque,
241 17, 78 serantur vero ulmi, populi, platani, uti dictum est. Tum et segetes convenit purgare, sarire hibernas fruges maxumeque far. lex certa in eo, cum quattuor fibrarum esse coeperit, faba vero non antequam trium foliorum. tunc quoque levi sarculo purgare verius quam fodere, florentem utique XV primis diebus non attingere. hordeum nisi sicco ne sarito. putationem aequinoctio peractam habeto. Vineae iugerum quaternae operae putant, adligant in arbusto singulae operae
242 arbores XV. Eodem hoc tempore hortorum rosariorumque
19, 4 sqq. 21, 14 sqq. cura est, quae separatim proxumis voluminibus dicetur, eodem et topiari. tum optume scrobes fiunt. terra in futurum proscinditur Vergilio maxume auctore, ut glaebas sol coquat. utilior sententia quae non nisi temperatum solum medio vere arari iubet, quoniam in pingui statim sulcos occupent herbae, gracili insecuti aestus exsiccent omnemque sucum venturis seminibus auferant. talia autumno melius
243 arari certum est. [3] Cato verna opera sic definit: scrobes fieri seminariis, vitiaria propagari, in locis crassis et umidis ulmos, ficos, poma, oleas seri, prata stercorari luna sitiente, quae rigua non erunt, a flatu favoni defendi, purgari, herbas malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri et vetera sarciri, haec antequam vineam fodere incipias. itemque piro florente arare incipias macra harenosaque. postea uti quaeque gravissima et aquosissima ita postremo arato.
244 Ergo haec aratio has habebit notas, lentisci primum fructum

ostendentis ac piri florentis. erit et tertia in bulborum satu scillae, item in coronamentorum narcissi, namque et haec ter florent primoque flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio novissimam, quando inter sese alia aliis notas praebent. ac non in novissimis cavetur ne fabis floren- 245
tibus attingatur hedera, id enim noxium et exitiale ei est tempus. quaedam vero et suas habent notas, sicuti ficus. cum folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maxume serendas ficus.

(66.) [1] Aequinoctium vernum a. d. VIII. kalendas 246
April. peragi videtur. ab eo ad vergiliarum exortum matutinum Caesari significant kalendae April. III. nonas April. in Attica vergiliae vesperi occultantur, eaedem postridie in Boeotia, Caesari autem et Chaldaeis nonis, Aegypto Orion et gladius eius incipiunt abscondi. Caesari VI. idus significat imbris librae occasus. XIIII. kalend. Maias Aegypto suculae 247
occidunt vesperi, sidus vehemens et terra marique turbidum, XVI. Atticae, XV. Caesari, continuo quatriduo significant, Assyriae autem XII. kalendas. hoc est volgo appellatum sidus Parilicium, quoniam XI. kalend. Maias urbis Romae natalis, quo fere serenitas redditur, claritatem observationi dedit, nimborum argumento hyadas appellantibus Graecis eas stellas, quod *nomen* nostri a similitudine cognominis Graeci propter sues inpositum arbitrantes, inperitia appellavere suculas. Cae- 248
sari et VIII. kalendas notatur dies. VII. kalendas Aegypto hoedi exoriuntur, VI. kalendas Boeotiae et Atticae canis vesperi occultatur, fidicula mane oritur. V. kalendas Assyriae Orion totus absconditur, IIII. autem canis. VI. nonas Maias Caesari suculae matutino exoriuntur et VIII. idus capella pluvialis, Aegypto autem eodem die canis vesperi occultatur. sic fere in VI. idus, qui est vergiliarum exortus, decurrunt sidera. [2] In hoc temporis intervallo XV diebus primis agri- 249
colae rapienda sunt quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium vitis per imitationem cantus alitis temporariae quam cuculum vocant. dedecus enim habetur opprobriumque meritum falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludantur. auspicio tamen

detestabiles videntur. adeo minuma quaeque in agro natu-
250 ralibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore
panici milique satio est. iustum hoc seri maturato hordeo.
atque etiam in eodem arvo signum illius maturitati et horum
sationi commune lucentes vespere per arva cicindelae — ita
appellant rustici stellantis volatus, Graeci vero lampyridas —,
incredibili benignitate naturae.
251 .27. (67.) [1] Iam vergilias in caelo notabilis caterva
fecerat. non tamen his contenta terrestris fecit alias veluti
vociferans: cur caelum intuearis, agricola? cur sidera quae-
ras, rustice? iam te breviore somno fessum premunt noctes.
ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiaris stellas easque
vespera et ab opere disiungenti ostendo ac, ne possis praeter-
252 ire, miraculo sollicito. videsne ut fulgor ignis similis ala-
rum conpressu tegatur secumque lucem habeat et nocte? 15
dedi tibi herbas horarum indices et, ut ne sole quidem ocu-
los tuos a terra avoces, heliotropium ac lupinum circumagun-
tur cum illo. cur etiamnum altius spectas, ipsumque caelum
253 scrutare? habes ante pedes tuos ecce vergilias. In certis
hae diebus proveniunt durantque, sed esse sideris huiusce 20
partum eas certum est. proinde quisquis aestivos fructus
ante illas severit ipse frustrabitur sese. hoc intervallo et
apicula procedens fabam florere indicat, fabaque florescens
eam evocat. dabitur et aliud finiti frigoris indicium: cum ger-
minare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito. 25
254 [2] ergo opera taleas olivarum ponere ipsasque oleas interra-
dere, rigare prata aequinocti diebus primis, cum herba cre-
verit in festucam, arcere aquas, vineam pampinare. et huic
lex sua, cum pampini quattuor digitos longitudine expleve-
rint, — pampinat una opera iugerum — , segetes iterare. sa- 30
ritur vero diebus viginti. ab aequinoctio sartura nocere et
vineae et segeti existimatur. et ovis lavandi hoc idem tempus
255 est. [3] A vergiliarum exortu significant Caesari postridie
arcturi occasus matutinus, III. idus Maias fidiculae exortus,
XII. kalendas Iunias capella vesperi occidens et in Attica 35
canis. XI. kalendas Caesari Orionis gladius occidere incipit,
IIII. nonas Iunias Caesari et Assyriae aquila vesperi oritur,
VII. idus arcturus matutino occidit Italiae, IIII. delphinus

vesperi exoritur. XVII. kalendas Iulias gladius Orionis exori- 256
tur, quod in Aegypto post quatriduum. XI. kalendas eiusdem Orionis gladius Caesari occidere incipit. VIII. kalendas Iulias vero longissimus dies totius anni et nox brevissima solsti- tium conficiunt. [4] In hoc temporis intervallo vineae pam- 257
pinantur, curatur ut vinea vetus semel fossa sit, bis novella. oves tondentur, lupinum stercorandi causa vertitur, terra proscinditur, vicia in pabulum secatur, faba metitur, dein cuditur.

28. Prata circa kalendas Iun. caeduntur, quorum facilli- 258
ma agricolis cura ac minumi inpendi haec de se postulat dici. Relinqui debent in laeto solo vel riguo, eaque aqua pluvia rigari via publica. utilissimum, si malae herbae, arare, deinde cratire, serere florem ex fenilibus, atque ex praesepibus feno dilapsum spargere priusquam cratiantur, nec primo anno ri- gari, nec pasci ante secunda fenisecia, ne herbae vellantur obtrituque hebetentur. Senescunt prata restituique debent 259
faba in iis sata vel rapis vel milio, mox insequente anno frumento rursusque in prata tertio relinqui, praeterea quotiens secta sint siciliri, hoc est quae feniseces praeterierunt secari. est enim in primis inutile enasci herbas sementaturas. Herba optuma in prato trifoli, proxuma graminis, pessuma nummuli, siliquam et diram ferentis. invisa et equisaetis est, a similitudine equinae saetae. Secandi tempus, cum spica deflore- 260
scere coepit atque roborari. secandum antequam inarescat. Cato: fenum, inquit, ne sero seces. prius quam semen maturum sit secato. quidam pridie rigant, ubi sunt rigua. noctibus roscidis secari melius. quaedam partes Italiae post messem secant. [5] Fuit hoc quoque maioris in- 261
pendi apud priores, Creticis tantum transmarinisque cotibus notis nec nisi oleo aciem falcis excitantibus. igitur cornu propter oleum ad crus ligato fenisex incedebat. Italia aquarias cotis dedit limae vice imperantis ferro. sed aquaria ** protinus virent. Falcium ipsarum duo genera: Italicum brevius ac vel inter vepris quoque tractabile, Galliarum latifundia maioris conpendi, quippe medias caedunt herbas brevioresque praetereunt. Italus fenisex dextra una manu secat. Iustum est 262
una opera in die iugerum desecari, adligarique manipulos mille ducentos, quaterna pondo. sectum verti ad solem nec

nisi siccum construi oportet. ni fuerit observatum hoc diligenter, exhalare matutino nebulam quandam metas, mox
263 sole accendi et conflagrare certum est. Rursus rigari desecta oportet, ut secetur autumnale fenum quod vocant cordum. Interamnae in Umbria quater anno secantur, etiam non rigua, ter vero plerisque in locis, et postea in ipso pabulo non minus emolumenti est quam a feno. armentariorum id cura, iumentorumque progeneratio suum cuique consilium dabit, optumo maxume quadrigarum quaestu.

264 (68.) [1] Solstitium peragi in octava parte cancri et $\frac{221}{256}$ octavo kalendas Iul. diximus. magnus hic anni cardo, magna res mundi. in hoc usque a bruma crescunt dies, creverat sex mensibus sol ipse ad aquilonem scandens ac per ardua enisus ab ea meta incipit flecti et degredi ad austrum, aucturus
265 noctis aliis sex mensibus ablaturusque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi convehendique fructus alios atque alios tempus, et praeparandi se contra saevam feramque hiemem, decebatque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertique iussit ipsa die folia et esse confecti sideris signum, nec silvestrium arborum remotarumque, ut in saltus devios montisque eundum esset quaerentibus signa, non rursus urbanarum et quae topiario tantum coluntur, quamquam his et in villa
266 visendis. vertit oleae ante pedes satae, vertit tiliae ad mille usus petendae, vertit populi albae etiam vitibus nuptae. adhuc parum est. ulmum, inquit, vite dotatam habes, et huius vertam. pabulo folia eius stringis aut deputas, adspice et tenes sidus. alia parte caelum respiciunt quam qua specta-
267 vere pridie. salice omnia adligas, humillima arborum ipse toto capite altior, et huius circumagam. quid te rusticum quereris? non stat per me quominus caelum intellegas et caelestia scias. dabo et auribus signum: palumbium utique exaudi gemitus. transisse solstitium caveto putes, nisi cum in-
268 cubantem videris palumbem. [2] Ab solstitio ad fidiculae occasum VI. kalendas Iulias Caesari Orion exoritur, zona autem eius quarto nonas Assyriae, Aegypto vero procyon matutino aestuosus, quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi caniculam hanc volumus intellegi, hoc est minorem canem,

ut in astris pingitur, ad aestum magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. IIII. nonas Chaldaeis corona oc- 270 269
cidit matutino, Atticae Orion totus eo die exoritur. pridie idus Iulias Aegypto Orion desinit exoriri, XVI. kal. Augustas Assyriae procyon exoritur, dein post triduum fere ubique confessum inter omnis sidus indicans quod canis ortum vocamus, sole partem primam leonis ingresso. Hoc fit post solsti- 270
tium XXIII. die. sentiunt id maria et terrae, multae vero et ferae, ut suis locis diximus. neque est minor ei veneratio $\frac{2,107}{9,58}$
quam descriptis in deos stellis, accenditque solem et magnam aestus optinet causam. XIII. kal. August. Aegypto aquila occidit matutino etesiarumque prodromi flatus incipiunt, quod Caesar X. kalendas sentire Italiam existimavit. aquila 271
Atticae matutino occidit, III. kal. regia in pectore leonis stella matutino Caesari emergit. VIII. idus Aug. arcturus medius occidit, III. idus fidicula occasu suo autumnum inchoat, uti is adnotat. sed vera ratio id fieri invenit VI. idus easdem. [3] In hoc temporis intervallo res summa vitium agitur 272
decretorio uvis sidere illo quod caniculam appellavimus, un- 268
de carbunculare dicuntur ut quodam uredinis carbone exustae. non conparantur huic malo grandines, procellae quaeque umquam annonae intulere caritatem. agrorum quippe mala sunt illa, carbunculus autem regionum late patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines quam sibi prodesse mallent. ferunt Democritum, qui primus intellexit 273
ostenditque caeli cum terris societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis civium, praevisa olei caritate ex futuro vergiliarum ortu qua diximus ratione ostendemus- 17,225
que iam planius, magna tum vilitate propter spem olivae coemisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem quietemque doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. at- 274
que ut adparuit causa et ingens divitiarum cursus, restituisse mercedem anxiae et avidae dominorum poenitentiae, contentum ita probavisse opes sibi in facili, cum vellet, fore. Hoc postea Sextius e Romanis sapientiae adsectatoribus Athenis fecit eadem ratione. tanta litterarum occasio est, quas equidem miscebo agrestibus negotiis quam potero dilucide atque perspicue. Plerique dixere rorem inustum sole acri frugibus 275

robiginis causam esse et carbunculi vitibus, quod ex parte falsum arbitror, omnemque uredinem frigore tantum constare sole innoxio. id manifestum fiet attendentibus. nam primum omnium non hoc evenire nisi noctibus et ante solis ardorem deprehenditur, totumque lunari ratione constat, quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio plenave luna, hoc est praeva-
2,46 lente. utroque enim habitu plena est, ut saepius diximus, sed interlunio omne lumen quod a sole accepit caelo regerit.
276 differentia utriusque habitus magna, sed manifesta. namque interlunio aestate calidissima est, hieme gelida. e diverso in plenilunio aestate frigidas facit noctis, hieme tepidas. causa evidens, sed alia redditur a Fabiano Graecisque auctoribus.
277 aestate enim interlunio necesse est cum sole nobis proxumo circulo currat igne eius comminus recepto candens, eadem interlunio absit hieme, quoniam abscedit et sol, item in plenilunio aestivo procul abeat adversa soli, hieme autem ad nos per aestivom circulum accedat. ergo per se roscida quotiens alget, infinitum quantum illo tempore cadentis pruinas congelat.

278 (69.) [1] Ante omnia autem duo genera esse caelestis iniuriae meminisse debemus: unum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellae ceteraque similia intelleguntur, quae cum acciderint, vis maior appellatur. haec
2, 223. 106 ab horridis sideribus exeunt, ut saepius diximus, veluti
279 arcturo, Orione, haedis. alia sunt illa quae silente caelo serenisque noctibus fiunt nullo sentiente nisi cum facta sunt. publica haec, sed et magnae differentiae a prioribus, aliis robiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus vero sterilitatem. De his nunc dicemus a nullo ante nos prodita, priusque causas reddemus.

280 29. [2] Duae sunt praeter lunarem, paucisque caeli locis constant. namque vergiliae privatim attinent ad fructus, ut quarum exortu aestas incipiat, occasu hiems, semestri spatio intra se messis vindemiasque et omnium maturitatem conplectente. est praeterea in caelo qui vocatur lacteus cir-
281 culus, etiam visu facilis. huius defluvio velut ex ubere aliquo sata cuncta lactescunt duorum siderum observatione, aquilae in septentrionali parte et in austrina caniculae, cuius

mentionem suo loco fecimus. ipse circulus fertur per sagit- 268
tarium atque geminos, solis centro bis aequinoctialem circulum secans commissuras eorum optinente hinc aquila illinc canicula. ideo effectus utriusque ad omnis frugiferas perti- 282
nent terras, quoniam in his tantum locis solis terraeque centra congruunt. igitur horum siderum diebus si purus atque mitis aer genitalem illum lacteum que sucum transmisit in terras, laeta adulescunt sata. si luna qua dictum est ratione 277
roscidum frigus adspersit, admixta amaritudo ut in lacte puerperium necat. modus in terris huius iniuriae quem fe- 283
cit in quacumque convexitate comitatus utriusque causae, et ideo non pariter in toto orbe sentitur, ut nec dies. aquilam diximus in Italia exoriri a. d. XIII. kal. Ianuarias, nec 16, 103
patitur ratio naturae quicquam in satis ante eum diem spei esse certae. si vero interlunium incidat, omnis hibernos fructus et praecocis laedi necesse est. [3] Rudis fuit prisco- 284
rum vita atque sine litteris. non minus tamen ingeniosam fuisse in illis observationem adparebit quam nunc esse rationem. tria namque tempora fructibus metuebant, propter
quod instituerunt ferias diesque festos, Robigalia, Floralia, Vinalia. Robigalia Numa constituit anno regni sui XI., quae 285
nunc aguntur a. d. VII. kal. Mai. quoniam tunc fere segetes robigo occupat. hoc tempus Varro determinat sole tauri partem decumam optinente, sicut tunc ferebat ratio. sed vera
causa est quod post dies undeviginti ab aequinoctio verno per id quatriduum varia gentium observatione in IIII. kal. Maias canis occidit, sidus et per se vehemens et cui praeoccidere caniculam necesse sit. itaque iidem Floralia IIII. kalendas 286
easdem instituerunt urbis anno DXVI. ex oraculis Sibyllae, ut omnia bene deflorescerent. hunc diem Varro determinat sole tauri partem XIIII. optinente. ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges et omnia quae florebunt laedi necesse erit. Vinalia priora, quae ante hos dies sunt VIIII. 287
kal. Mai. degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent, nec quae adhuc diximus ad vitis oleasque, quoniam earum conceptus exortu vergiliarum incipit a. d. VI. idus Mai., ut docuimus. aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sor- 248
bile velim, — exurit enim frigidum sidus arcturi postridie

288 occidens —, et multo minus plenilunium incidere. [4] IIII. nonas Iunias iterum aquila exoritur vesperi, decretorio die florentibus oleis vitibusque, si plenilunium in eum incidat. equidem et solstitium VIII. kal. Iul. simili causa duxerim et canis ortum post dies a solstitio XXIII, sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa acinique praecocuntur in callum. rursus plenilunium nocet a. d. IIII. nonas Iul., cum Aegypto canicula exoritur, vel certe XVI. kal. Augustas, cum Italiae, item XIII. kal. Augustas, cum aquila
289 occidit, usque in X. kalendas easdem. extra has causas sunt Vinalia altera, quae aguntur a. d. XIIII. kalendas Septembris. Varro ea fidicula incipiente occidere mane determinat, quod volt initium autumni esse et hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. nunc fidiculam occidere a. d. VI.
290 idus Augustas servatur. [5] Intra haec constat caelestis stelilitas, neque negaverim posse eam permutare algentium locorum et aestuantium naturas. et a nobis rationem demonstratam esse satis est, reliqua observatione cuiusque constabunt. alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilu-
291 nium aut interlunium, non erit dubium. et in hoc mirari benignitatem naturae succurrit, iam primum hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse propter statos siderum cursus, nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum sit facile nosci. ac ne per omnis menses timeretur, earum quoque lege divisum aestate interlunia praeterquam biduo secura esse, hieme plenilunia, nec nisi aestivis brevissimis-
292 que noctibus metui, diebus non item valere. praeterea tam facile intellegi ut formica minumum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur, avem parram oriente sirio ipso die non adparere, donec occidat, e diverso chlorionem prodire ipso die solstiti, neutrum vero lunae statum noxium esse, ne noctibus quidem nisi serenis et omni aura quiescente, quoniam neque in nube neque in flatu cadunt rores, sic quoque non sine remedio.

293 (70.) Sarmenta aut palearum acervos et evolsas herbas fruticesque per vineas camposque, cum timebis, incendito, fumus medebitur. hic e paleis et contra nebulas auxiliatur, ubi nebulae nocent. quidam tris cancros vivos cremari iu-

bent in arbustis, ut carbunculi non noceant. alii siluri car- 294
nem leviter uri a vento, ut per totam vineam fumus disper-
gatur. Varro auctor est, si fidiculae occasu, quod est ini-
tium autumni, uva picta consecretur inter vitis, minus no-
cere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriae regem
scripsit, si fictili novo obruatur rubeta rana in media se-
gete, non esse noxias tempestates.

(71.) Opera rustica huius intervalli: terram iterare, ar- 295
bores circumfodere, ubi aestuosa regio poscat, adcumulare
— germinantia nisi in solo luxurioso fodienda non sunt —, se-
minaria purgare sarculo, messem hordeaceam facere, aream
in messem creta praeparare, Catonis sententia amurca tem-
peratam, Vergili operosius. maiore ex parte aequant tan-
tum et fimo bubulo dilutiore inlinunt. id satis ad pulveris re-
medium videtur.

30. (72.) Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis 296
valli praegrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis
per segetem inpelluntur, iumento in contrarium iuncto. ita
dereptae in vallum cadunt spicae. stipulae alibi mediae falce
praeciduntur atque inter duas mergites spica destringitur.
alibi ab radice vellunt, quique id faciunt proscindi ab se
obiter agrum interpretantur, cum extrahant sucum. diffe- 297
rentia haec: ubi stipula domos contegunt quam longissimam
servant, ubi feni inopia est, stramento paleam quaerunt.
panici culmo non tegunt, mili culmum fere inurunt, hordei
stipulam bubus gratissimam servant. panicum et milium sin-
gillatim pectine manuali legunt Galliae. Messis ipsa alibi 298
tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi per-
ticis flagellatur. triticum quo serius metitur copiosius inve-
nitur, quo celerius vero hoc speciosius ac robustius. lex
aptissima, antequam granum indurescat et cum iam
traxerit colorem, oraculum vero biduo celerius
messem facere potius quam biduo serius. siliginis
et tritici eadem ratio in area horreoque. far, quia difficulter
excutitur, convenit cum palea sua condi, et stipula tantum
et aristis liberatur. Palea plures gentium pro feno utuntur. 299
melior ea quo tenuior minutiorque et pulveri propior, ideo
optuma e milio, proxuma ex hordeo, pessuma ex tritico,

praeterquam iumentis opere laborantibus. culmum, saxosis locis cum inaruit, baculo frangunt sub strata animalium. si
300 palea deficit, et culmus teritur. ratio haec: maturius desectus, muria dura sparsus, dein siccatus in manipulos convolvitur atque ita pro feno bubus datur. sunt qui accendant in arvo et stipulas, magno Vergili praeconio. summa autem eius ratio ut herbarum semen exurant. ritus diversos magnitudo facit messium et raritas operariorum.

301 (73.) Conexa est ratio frumenti servandi. Horrea operosi tripedali crassitudine pariete latericio exaedificari iubent aliqui. praeterea superne inpleri nec adflatus admittere aut fenestras habere ullas. alii ab exortu tantum aestivo aut septentrione, eaque sine calce construi, quoniam sit fru-
15, 33 mento inimicissima. nam quae de amurca praeceperunt indi-
302 cavimus. alibi contra suspendunt granaria lignea columnis et perflari undique malunt, atque etiam a fundo. alii omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur et, si tegulis subiaceat, confervescere. multi ventilare quoque vetant. curculionem enim non descendere infra quattuor digitos, nec
303 amplius periclitari. Columella et favonium ventum confecto frumento praedicat, quod miror equidem, siccissimum alioqui. sunt qui rubeta rana in limine horrei pede e longioribus suspensa invehere iubeant. nobis referre plurumum tempestivitas condendi videbitur. nam si parum tostum atque robustum collectum sit aut calidum conditum, vitia innasci ne-
304 cesse est. Diuturnitatis causae plures: aut in ipsius grani corio, cum est numerosius, ut milio, aut suci pinguedine qui pro umore sufficit tantum, ut sesimae, aut amaritudine, ut lupino et cicerculae. In tritico maxume nascuntur animalia, quoniam spissitate sua concalescit et furfure crasso vestitur. tenuior hordeo palea, exilis et legumini, ideo non generant. faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc effer-
305 vescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia adspergunt amurca, mille modios quadrantali, alii Chalcidica aut Carica creta aut etiam absinthio. est et Olynthi ac Cerinthi Euboeae terra quae corrumpi non sinat. nec fere condita in
306 spica laeduntur, utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia ac Threcia et Hispania

et in parte Africae, ante omnia ut sicco solo fiant curant, mox ut palea substernatur. praeterea cum spica sua conduntur. ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro auctor est sic conditum triticum du- 307
rare annis quinquaginta, milium vero centum, fabam et legumina in oleariis cadis oblita cinere longo tempore servari, idem fabam a Pyrrhi regis aetate in quodam specu Ambraciae usque ad piraticum Pompei Magni bellum durasse annis circiter CCXX. Ciceri tantum nullae bestiolae 308
in horreis innascuntur. sunt qui urceis cineri substratis et inlitis acetum habentibus leguminum acervos superingerant ita non nasci maleficia credentes, alii qui in salsamentariis cadis gypso inlinant, alii qui lentem aceto laserpiciato respergant siccatamque oleo unguant. sed brevissima observatio quod vitiis carere velis interlunio legere. quare plurumum refert condere quis malit an vendere. crescente enim luna frumenta grandescunt.

31. (74.) Sequitur ex divisione temporum autumnus a 309
fidiculae occasu ad aequinoctium ac deinde vergiliarum occasum initiumque hiemis. in his intervallis significant pridie idus Aug. Atticae ecus oriens vesperi, Aegypto et Caesari delphinus occidens. XI. kalend. Septembris Caesari et Assyriae stella quae vindemitor appellatur exoriri mane incipit vindemiae maturitatem promittens. eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriae V. kalendas et sagitta occidit et etesiae desinunt. vindemitor Aegypto nonis exoritur, 310
Atticae arcturus matutino, et sagitta occidit mane. V. idus Septembris Caesari capella oritur vesperi, arcturus vero medius pridie idus vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. ratio eius haec traditur: si delphino oc- 311
cidente imbres fuerint, non defuturos per arcturum. signum orientis eius sideris servetur hirundinum abitus, namque deprehensae intereunt. XVI. kalendas Octobris Aegypto spica quam tenet virgo exoritur matutino etesiaeque desinunt. hoc idem Caesari XIIII. kalendas, XIII. Assyriae significant, et XI. kalendas Caesari commissura piscium occidens ipsumque aequinocti sidus VIII. kalendas Octobris. dein consentiunt, 312
quod est rarum, Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeni-

scus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus IIII. kalendas capellam matutino exoriri et III. kalendas haedos. VI. nonas Octobris Atticae corona exoritur mane, Asiae et Caesari V. nonas heniochus occidit matutino. IIII. nonas Caesari corona
313 exoriri incipit, et postridie occidunt haedi vesperi. VIII. idus Octobris Caesari fulgens in corona stella exoritur, et VI. idus vergiliae vesperi, idibus corona tota. XVII. kalendas Novembris suculae vesperi exoriuntur. pridie kalendas Caesari arcturus occidit et suculae exoriuntur cum sole. quarto nonas arcturus occidit vesperi. quinto idus Novembris gladius
314 Orionis occidere incipit. dein III. idus vergiliae occidunt. In his temporum intervallis opera rustica: rapa, napos serere
131 quibus diximus diebus. volgus agreste rapa post ciconiae discessum male seri putat, nos omnino post Volcanalia, et praecocia cum panico, a fidiculae autem occasu viciam phasiolos, pabulum. hoc silente luna seri iubent. Et frondis praeparandae tempus hoc est. unus frondator quattuor frondarias fiscinas conplere in die iustum habet. si decrescente luna
315 praeparetur, non putrescit. aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui numquam existimavere maturam ante aequinoctium, iam passim rapi cerno. quamobrem et huius tempora notis argumentisque signentur. leges ita se habent: uvam calidam ne legito, hoc est in aestiva siccitate ac nisi imber intervenerit. uvam rorulentam ne legito, hoc est si ros nocturnus fuerit, nec prius quam sole discutiatur.
316 vindemiare incipito, cum ad palmitem pampinus procumbere coeperit aut cum exempto acino ex densitate intervallum non conpleri adparuerit, ac iam non augeri acinos. plurumum refert, si contin-
317 gat crescente luna vindemiare. Pressura una culleos XX inplere debet. hic est pes iustus. ad totidem culleos et lacus XX iugeribus unum sufficit torculum. premunt aliqui singulis, utilius binis, licet magna sit vastitas singulis. longitudo in his refert, non crassitudo. spatiosa melius premunt. antiqui funibus vittisque loreis ea detrahebant et vectibus. intra C annos inventa Graecanica, mali rugis per cocleas bullantibus, palis adfixa arbori stella, a palis arcas lapidum attollente secum arbore, quod maxume probatur. intra viginti

duos hos annos inventum parvis prelis et minore torculario, aedificio breviore malo in medio directo, tympana inposita vinaceis superne toto pondere urguere et super prela construere congeriem. Hoc et poma colligendi tempus. obser- 318
vatio, cum aliquod maturitate, non tempestate, deciderit. hoc et faeces exprimendi, hoc et defrutum coquendi silente luna noctu aut, si interdiu, plena, ceteris diebus aut ante exortum lunae aut post occasum. nec de novella vite aut palustri, nec nisi e matura uva, nec nisi foliis despumandum,
quia, si ligno contingatur vas, adustum et fumosum fieri putant. Iustum vindemiae tempus ab aequinoctio ad vergilia- 319
rum occasum dies XLIV. ab eo die oraculum occurrit frigidum picari pro nihilo ducentium. sed iam et kalendis Ianuariis defectu vasorum vindemiantis vidi piscinisque musta
condi aut vina effundi priora, ut dubia reciperentur. hoc 320
non tam saepe proventu nimio evenit quam segnitia aut avaritia insidiantium caritati civili. sed aequi patrisfamilias modus est annona cuiusque anni uti. id peraeque etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis adfatim dicta sunt, item vin- 14, 59 sqq. 15, 5 sqq.
demia facta olivam esse rapiendam, et quae ad oleum pertinent quaeque a vergiliarum occasu agi debent. 49

32. (75.) His quae sunt necessaria adicientur de luna 321
ventisque et praesagiis, ut sit tota sideralis ratio perfecta. namque Vergilius etiam in numeros lunae digerenda quaedam
putavit Democriti secutus ostentationem. nos legum utilitas, quae in toto opere, in hac quoque movet parte. omnia quae caeduntur, carpuntur, conduntur innocentius decrescente luna quam crescente fiunt. stercus nisi decrescente luna ne 322
tangito. maxume autem intermenstrua dimidiaque stercorato.
verris, iuvencos, arietes, haedos decrescente luna castrato. ova luna nova subponito. scrobis luna plena noctu facito. arborum radices luna plena operito. umidis locis interlunio serito et circa interlunium quatriduo. ventilari quoque frumenta ac legumina et condi circa extremam lunam iubent,
seminaria, cum luna supra terram sit, fieri, calcari musta, cum luna sub terra, item materias caedi quaeque alia suis locis diximus. Neque est facilior observatio ac iam dicta no- 323
bis secundo volumine, sed quod intellegere vel rustici 2, 41 sqq.

possint: quotiens ab occidente sole cernetur prioribusque noctis horis lucebit, crescens erit et oculis dimidiata iudicabitur, cum vero occidente sole orietur ex adverso, ita ut pariter adspiciantur, tum erit plenilunium. quotiens ab ortu solis orietur prioribusque noctis horis detrahet lumen et in diurnas extendet, decrescens erit iterumque dimidia, in coitu
324 vero, quod interlunium vocant, cum adparere desierit. supra terras autem erit quamdiu et sol interlunio et prima tota die, secunda horae noctis unius dextante sicilico, ac deinde tertia et usque XV. multiplicatis horarum iisdem portionibus. XV. tota supra terras noctu erit eademque sub terris tota die.
325 XVI. ad primae horae nocturnae dextantem sicilicum sub terra aget, easdemque portiones horarum per singulos dies adiciet usque ad interlunium, et quantum primis partibus noctis detraxerit, quod sub terris agat, tantundem novissimis ex die adiciet supra terram. alternis autem mensibus XXX inplebit numeros, alternis vero detrahet singulos. Haec erit ratio lunaris. ventorum paulo scrupulosior.
326 33. (76.) Observato solis ortu quocumque die libeat stantibus hora diei sexta sic ut ortum eum a sinistro umero habeant, contra mediam faciem meridies et a vertice septentrio erit. qui ita limes per agrum currit cardo appellatur. circumagi deinde melius est, ut umbram suam quisque cer-
327 nat, alioquin post hominem erit. ergo permutatis lateribus, ut ortus illius diei a dextro umero fiat, occasus a sinistro, tunc erit hora sexta, cum minuma umbra contra medium fiet hominem. per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum vel cinere liniam verbi gratia pedum viginti conveniat, mediamque mensuram, hoc est in decumo pede, circumscribi
328 circulo parvo, qui vocetur umbilicus. quae pars fuerit a vertice umbrae, haec erit ventus septentrionalis. illo tibi, putator, arborum plagae ne spectent, neve arbusta vineaeve nisi in Africa, Cyrenis, Aegypto. illinc flante ne arato, quaeque
334 alia praecipiemus. quae pars liniae fuerit a pedibus umbrae meridiem spectans, haec ventum austrum dabit quem a Grae-
329 2, 119 cis notum diximus vocari. illinc flatu veniente materiam vineamque, agricola, ne tractes. umidus aut aestuosus Italiae est, Africae quidem incendia cum serenitate adfert. in

hunc Italiae palmites spectent, sed non plagae arborum vitiumve. hic olivae timeatur vergiliarum quatriduo, hunc caveat insitor calamis gemmisque inoculator. De ipsa regionis 330
eius hora praemonuisse conveniat. frondem medio die, arborator, ne caedito. cum meridiem adesse senties, pastor, aestate contrahente se umbra, pecudem e sole in opaca cogito. cum aestate pasces, in occidentem specta ante meridiem, post meridiem in orientem, aliter noxium, sicut hieme et vere si in rorulentum duces. ne contra septentrionem paveris supra dictum. clodantur ita lippiuntve ab adflatu et alvo cita pereunt. qui feminas concipi voles in hunc ventum spectantis iniri cogito.

34. (77.) [1] Diximus ut in media linia designaretur 327 331
umbilicus. per hunc medium traversa currat alia. haec erit ab exortu aequinoctiali ad occasum aequinoctialem, et limes qui ita secabit agrum decumanus vocabitur. ducantur deinde aliae duae liniae in decussis obliquae, ita ut a septentrionis dextra laevaque ad austri dextram ac laevam descendant. omnes 332
per eundem currant umbilicum, omnes inter se pares sint, omnium intervalla paria. quae ratio semel in quoque agro ineunda erit vel, si saepius libeat uti, e ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum sed circinatum adactis. ratione qua doceo occurrendum ingeniis quoque inperitorum est. meridiem excuti placet, quoniam semper idem est, sol 333
autem cotidie ex alio caeli momento quam pridie oritur, ne quis forte ad exortum capiendam putet liniam. Ita caeli exacta parte quod fuerit liniae caput septentrioni proxumum a parte exortiva solstitialem habebit exortum; hoc est longissimi diei, ventumque aquilonem borean Graecis dictum. in 334
hunc ponito arbores vitisque. sed hoc flante ne arato, frugem ne serito, semen ne iacito. praestringit enim, atque praecellit hic radicibus arborum quas positurus adferes. praedoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. — nec 335
sum oblitus in hac parte ventum Graecis poni quem caecian vocant. sed idem Aristoteles, vir inmensae subtilitatis, qui id ipsum fecit, rationem convexitatis mundi reddit, qua contrarius aquilo Africo flat. — nec tamen eum toto anno in praedictis timet agricola. mollitur sidere aestate me-

dia mutatque nomen et etesias vocatur. ergo cum frigidum senties, caveto, ac quacumque aquilo praedicitur tanto per-
336 niciosior septentrio est. In hunc Asiae, Graeciae, Hispaniae, maritimae Italiae, Campaniae, Apuliae arbusta vineaeque spectent. qui maris concipi voles in hunc pascito, ut sic ineuntem ineat. Ex adverso aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Graeci liba vocant. in hunc a coitu cum
337 se pecus circumegerit, feminas conceptas esse scito. [2] Tertia a septentrione linia, quam per latitudinem umbrae duximus et decumanam vocavimus, exortum habebit aequinoctialem ventumque subsolanum, Graecis apelioten dictum. in hunc salubribus locis villae vineaeque spectent. ipse leniter pluvius, tamen est siccior favonius, ex adverso eius ab aequinoctiali occasu, zephyrus Graecis nominatus. in hunc spectare oliveta Cato iussit. hic ver inchoat aperitque ter-
ras tenui frigore saluber, hic vitis putandi frugesque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit
338 adflatuque nutricium exercebit. Quarta a septentrione linia, eadem austro ab exortiva parte proxuma, brumalem habebit exortum ventumque volturnum, eurum Graecis dictum, sic-
ciorem et ipsum tepidioremque. in hunc apiaria et vineae Italiae Galliarumque spectare debent. ex adverso volturni flabit corus, ab occasu solstitiali et occidentali latere septentrionis, Graecis dictus argestes, ex frigidissimis et ipse, sic-
339 ut omnes qui a septentrionis parte spirant. hic et grandines infert, cavendus et ipse non secus ac septentrio. volturnus si a serena caeli parte coeperit flare, non durabit in noctem, at subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. quisquis erit ventus, si fervidus sentietur, pluribus diebus permanebit. aquilonem praenuntiat terra siccescens repente, austrum umescens rore occulto.

340 35. (78.) Etenim praedicta ventorum ratione, ne saepius eadem dicantur, transire convenit ad reliqua tempestatum praesagia, quoniam et hoc placuisse Vergilio magnopere video, siquidem in ipsa messe saepe concurrere proe-
341 lia ventorum damnosa inperitis refert. tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo aestu orasse ut reliquae segeti parceret raperetque desecta sub

tectum, paucis mox horis saevo imbre vaticinatione adprobata. quin immo et harundinem non nisi inpendente pluvia seri iubent et fruges insecuturo imbre. quamobrem et haec breviter attingimus, scrutati maxume pertinentia, primumque a sole capiemus praesagia. Purus oriens atque non fervens serenum diem nuntiat, at hibernam pallidus grandinem. si et occidit pridie serenus et oritur, tanto certior fides serenitatis. concavos oriens pluvias praedicit, idem ventos, cum ante exorientem eum nubes rubescunt, quod si et nigrae rubentibus intervenerint et pluvias. cum occidentis aut orientis radii videntur coire, pluvias. si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuri diei spondent. si in exortu spargentur partim ad austrum partim ad aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluviam tamen ventosque significabunt. si in ortu aut in occasu contracti cernentur radii, imbrem. si in occasu eius pluet aut radii nubem in se trahent, asperam in proxumum diem tempestatem significabunt. cum oriente radii non inlustres eminebunt, quamvis circumdatae nubes non sint, pluviam portendent. si ante exortum nubes globabuntur, hiemem asperam denuntiabunt. si ab ortu repellentur et ad occasum abibunt, serenitatem. si nubes solem circumcludent, quanto minus luminis relinquent tanto turbidior tempestas erit, si vero etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. quod si in exortu aut in occasu fiet, ita ut rubescant nubes, maxuma ostendetur tempestas. si non ambibunt sed incumbent, a quocumque vento fuerint eum portendent, si a meridie, et imbrem. si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit exspectetur ventus. si totus defluxerit aequaliter, serenitatem dabit. si in exortu longe radios per nubis porriget et medius erit inanis, pluviam significabit. si ante ortum radii se ostendent, aquam et ventum. si circa occidentem candidus circulus erit, noctis levem tempestatem, si nebula, vehementiorem, si candente sole, ventum, si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se ventum magnum. 342 343 344 345 346

(79.) Proxuma sint iure lunae praesagia. Quartam eam maxume observat Aegyptus. si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem, si rubicunda, ventos, si nigra, pluvias 347

portendere creditur. in quinta cornua eius optunsa pluviam, erecta et infesta ventos semper significant, quarta tamen maxume. cornu eius septentrionale acuminatum atque rigidum illum praesagit ventum, inferius austrum, utraque recta noctem ventosam. si quartam orbis rutilus cinget, et ven-
348 tos et imbris praemonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die luna erit directa, magnam tempestatem in mari praesagiet, nisi si coronam circa se habebit et eam sinceram, quoniam illo modo non ante plenam lunam hiematurum ostendit. si plenilu-
nio per dimidium pura erit, dies serenos significabit, si rutila, ventos, nigrescens imbris.
349 si caligo orbis nubem incluserit, ventos qua se ruperit, si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem, et magis, si tres erunt aut nigri, interrupti atque distracti. nascens luna si cornu superiore obatrato surget, pluvias decrescens dabit, si inferiore, ante plenilunium, si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maxume splendebit ex ea ventum ostendet. si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. si ante quartam non adparuerit vento favonio flante, hiemalis toto mense erit. si XVI. vehementius flammea adparuerit, asperas tempestates prae-
350 sagiet. Sunt et ipsius lunae VIII articuli, quotiens in angulos solis incidat, plerisque inter eos tantum observantibus praesagia eius, hoc est III., VII., XI., XV., XVIIII., XXIII., XXVII. et interlunium.
351 (80.) Tertio loco stellarum observationem esse oportet. Discurrere eae videntur interdum, ventique protinus secuntur, in quorum parte ita praesagiere. caelum cum aequaliter totum erit splendidum, articulis temporum quos proposuimus, autumnum serenum praestabit ac frigidum. si ver et aestas non sine rigore aliquo transierint, autumnum serenum
352 et tersum minusque ventosum facient. autumni serenitas ventosam hiemem facit. cum repente stellarum fulgor obscuratur, ut id neque nubilo nec caligine fiat, pluvia aut graves

denuntiantur tempestates. si volitare plures stellae videbuntur, quo ferentur albescentes ventos ex iis partibus nuntiabunt, una si cursitabunt, certos, si id in pluribus partibus fiet, inconstantis ventos et undique, si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbris. Sunt in signo cancri duae stellae 353
parvae aselli appellatae, exiguum inter illas spatium optinente nubecula quam praesepia appellant. haec cum caelo sereno adparere desierit, atrox hiems sequitur. si alteram earum aquiloniam caligo abstulit, auster saevit, si austrinam, aquilo. Arcus cum sunt duplices, pluvias nuntiant, a pluviis serenitatem non perinde certam. circulus nubis circa sidera aliqua pluviam.

(81.) Cum aestate vehementius tonuit quam fulsit, ven- 354
tos ex ea parte denuntiat, contra si minus tonuit, imbrem. cum sereno caelo fulget, pluviae erunt et tonitrua, aut hiemabit, atrocissime autem, cum ex omnibus quattuor partibus caeli fulgurabit. cum ab aquilone tantum, in posterum diem aquam portendet, cum a septentrione, ventum eum. cum ab austro vel coro aut favonio nocte serena fulgurabit, ventum et imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana.

(82.) Nubes cum sereno in caelum feruntur, a quacum- 355
que parte id fiet venti exspectentur. si eodem loco globabuntur, adpropinquantesque soli discutientur, et hoc ab aquilone fiet, ventos, si ab austro, imbris portendent. sole occidente si ex utraque parte eius caelum petent, tempestatem significabunt. vehementius atrae ab oriente in noctem aquam minantur, ab occidente in posterum diem. si nubes ut vellera 356
lanae spargentur multae ab oriente, aquam in triduum praesagient. cum in cacuminibus montium nubes consident, hiemabit. si cacumina pura fient, disserenabit. nube gravida candicante, quod vocant tempestatem albam, grando inminebit. caelo quamvis sereno nubecula quamvis parva flatum procellosum dabit.

(83.) Nebulae montibus descendentes aut caelo cadentes 357
vel in vallibus sidentes serenitatem promittent.

(84.) Ab his terreni ignes proxume significant. pallidi namque murmurantesque tempestatum nuntii sentiuntur, plu-

viae iam in lucernis fungi. si flexuose volitet flamma, ven-
358 tum. et lumina, cum ex sese flammas elidunt aut vix accenduntur, item cum in aeneo pendente scintillae coacervantur, vel cum tollentibus ollas carbo adhaerescit, aut cum contectus ignis e se favillam discutit scintillamve emittit, vel cum cinis in foco concrescit et cum carbo vehementer perlucet.

359 (85.) Est et aquarum significatio: mare si tranquillum in portu cursitabit murmurabitve intra se, ventum praedicit, si idem hieme, et imbrem. litora ripaeque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem, item maris ipsius tranquillo sonitus spumaeve dispersae aut aquae bullantes. pulmones marini in pelago plurium dierum hiemem portendunt. saepe et silentio intumescit flatumque altius solito iam intra se esse ventos fatetur.

360 (86.) Et quidam et montium sonitus nemorumque mugitus praedicunt, et sine aura quae sentiatur folia ludentia, lanugo populi aut spinae volitans aquisque pluma innatans, atque etiam in campis venturam tempestatem praecedens suus fragor. caeli quidem murmur non dubiam significationem habet.

361 (87.) Praesagiunt et animalia: delphini tranquillo mari lascivientes flatum ex qua veniunt parte, item spargentes aquam, iidem turbato tranquillitatem. lolligo volitans, conchae adhaerescentes, echini adfigentes sese aut harena saburrantes tempestatis signa sunt, ranae quoque ultra solitum vo-
362 cales et fulicae matutino clangore, item mergi anatesque pinnas rostro purgantes ventum, ceteraeque aquaticae aves concursantes. grues in mediterranea festinantes, mergi, gaviae maria aut stagna fugientes, grues silentio per sublime volantes serenitatem. sic noctua in imbre garrula, at sereno tempestatem, corvique singultu quodam latrantes seque concutientes, si continuabunt, ventos, si vero carptim vocem re-
363 sorbebunt, ventosum imbrem. graculi sero a pabulis recedentes hiemem, et albae aves cum congregabuntur et cum terrestres volucres contra aquam clangores dabunt perfundentesque sese, sed maxume cornix, hirundo tam iuxta aquam volitans ut pinna saepe percutiat, quaeque in arboribus habitant fugitantes ** in nidis suis. et anseres continuo clangore intempestivi, ardea in mediis harenis tristis.

(88.) Nec mirum aquaticas aut in totum volucres prae- 364
sagia aeris sentire, pecora exsultantia et indecora lascivia
ludentia easdem significationes habent, et boves caelum olfa-
ctantes seque lambentes contra pilum, turpesque porci alie-
nos sibi manipulos feni lacerantes, segniterque et contra in-
dustriam suam apes conditae, formicae concursantes aut ova
progerentes, item vermes terreni erumpentes.

(89.) Trifolium quoque inhorrescere et folia contra tem- 365
pestatem subrigere certum est. (90.) nec non in conviviis
mensisque nostris vasa quibus esculentum additur sudorem
repositoriis relinquentia diras tempestates praenuntiant.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XVIIII.

(Sect. 1.) Siderum quoque tempestatumque ratio vel in- 1
peritis facili atque indubitato modo demonstrata est, vereque
intellegentibus non minus conferunt rura deprehendendo caelo
quam sideralis scientia agro colendo. proxumam multi hor-
torum curam fecere. nobis non protinus transire ad ista tem- 2
pestivom videtur, miramurque quos scientiae gratiam eruditionisve gloriam ex his petentis tam multa praeteriisse nulla
mentione habita tot rerum sponte curave provenientium, praesertim cum plerisque earum pretio usuque vitae maior etiam
quam frugibus perhibeatur auctoritas. atque, ut a confessis
ordiamur utilitatibus quaeque non solum terras omnis verum
etiam maria replevere, seritur ac dici neque inter fruges neque inter hortensia potest linum. Sed in qua non occurret 3

vitae parte, quodve miraculum maius, herbam esse quae admoveat Aegyptum Italiae in tantum ut Galerius a freto Siciliae Alexandriam septumo die pervenerit, Balbillus sexto, ambo praefecti, aestate vero proxuma Valerius Marianus ex praeto-
4 riis senatoribus a Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam 5
esse quae Gadis ad Herculis columnas septumo die Ostiam adferat et citeriorem Hispaniam quarto, provinciam Narbonensem tertio, Africam altero, quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flavio legato Vibi Crispi proconsulis? audax vita, scelerum plena, aliquid seri ut ventos procellasve recipiat, et 10
5 parum esse fluctibus solis vehi, iam vero nec vela satis esse maiora navigiis, sed, quamvis *vix* amplitudini antemnarum singulae arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela praeterque in proris et alia in puppibus pandi, ac tot modis provocari mortem. denique tam parvo semine nasci 15
quod orbem terrarum ultro citro portet, tam gracili avena, tam non alte a tellure tolli, neque id viribus suis necti, sed fractum tunsumque et in mollitiem lanae coactum. iniuria ac
6 summa audacia est ** pervenire. nulla exsecratio sufficit con-
7, 209 tra inventorem dictum suo loco a nobis, cui satis non fuit ho- 20
minem in terra mori, nisi periret et insepultus. at nos pri-
18, 326 sqq. ore libro imbris et flatus cavendos frugum causa victusque praemonebamus, ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio quod ventos in mari optet. praeterea, ut sciamus favisse poenas, nihil gignitur facilius, ut sentiamus 25
nolente id fieri natura, urit agrum deterioremque etiam terram facit.

7 Cap. 1. (2.) [1] Seritur sabulosis maxume unoque sulco, nec magis festinat aliud. vere satum aestate vellitur, et hanc quoque terrae iniuriam facit. ignoscat tamen aliquis Aegypto 30
serenti ut Arabiae Indiaeque mercis inportet. itane et Galliae censentur hoc reditu? montisque mari oppositos esse non est satis et a latere oceani obstare ipsum quod vocant inane?
8 Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges ultimique hominum existimati Morini, immo vero Galliae universae vela texunt, iam 35
quidem et transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam vestem eorum feminae novere. qua admonitione succurrit quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilicium esse feminas

lintea veste non uti. in Germania autem defossi atque sub ter- 9
ra id opus agunt. similiter etiam in Italia regione Aliana inter
Padum Ticinumque amnis, ubi a Saetabi tertia in Europa lino
palma, secundam enim in vicino Alianis capessunt Retovina
et in Aemilia via Faventina. candore Alianis semper crudis
Faventina praeferuntur, Retovinis tenuitas summa densitasque,
candor qui Faventinis, sed lanugo nulla, quod apud alios gra-
tiam, apud alios offensionem habet. nervositas filo aequalior
paene quam araneis tinnitusque, cum dente libeat experiri.
ideo duplex quam ceteris pretium. [2] Et ab his Hispania ci- 10
terior habet splendorem lini praecipuum torrentis in quo po-
litur natura, qui adluit Tarraconem. et tenuitas mira ibi pri-
mum carbasis repertis. non dudum ex eadem Hispania Zoeli-
cum venit in Italiam plagis utilissimum, civitas ea Gallaeciae et
oceano propinqua. est sua gloria et Cumano in Campania ad
piscium et alitum capturam. eadem et plagis materia. neque 11
enim minores cunctis animalibus insidias quam nobismetipsis
lino tendimus. sed Cumanae plagae concidunt apros et Tuscae
vel ferri aciem vincunt, vidimusque iam tantae tenuitatis ut
anulum hominis cum epidromis transirent uno portante multitu-
dinem qua saltus cingerentur — nec id maxume mirum, sed sin-
gula earum stamina centeno quinquageno filo constare —, sicut
paulo ante Iulio Lupo qui in praefectura Aegypti obiit. mirentur 12
hoc ignorantes in Aegyptii quondam regis quem Amasim vocant
thorace in Rhodiorum insula Lindi in templo Minervae CCCLXV
filis singula fila constare, quod se expertum nuperrime pro-
didit Mucianus ter consul, parvasque iam reliquias eius super-
esse hac experientium iniuria. Italia et Pelignis etiamnum linis 13
honorem habet, sed fullonum tantum in usu. nullum est candi-
dius lanaeve similius, sicut in culcitis praecipuam gloriam Ca-
durci optinent. Galliarum hoc et tomenta pariter inventum. Ita-
liae quidem mos etiam nunc durat in appellatione stramenti.
[3] Aegyptio lino minumum firmitatis, plurumum lucri. quattuor 14
ibi genera: Taniticum ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum re-
gionum nominibus in quibus nascuntur. superior pars Aegypti in
Arabiam vergens gignit fruticem quem aliqui gossipion vocant,
plures xylon et ideo lina inde facta xylina. parvos est similem-
que barbatae nucis defert fructum cuius ex interiore bombyce

lanugo netur. nec ulla sunt cum candore molliora pexiorave.
15 vestes inde sacerdotibus Aegypti gratissimae. quartum genus
othoninum appellant. fit e palustri velut harundine, dumtaxat
panicula eius. Asia e genista facit lina ad retia praecipue in
piscando durantia, frutice madefacto decem diebus, Aethiopes
12, 38 Indique e malis, Arabes cucurbitis in arboribus, ut diximus,
genitis.
16 (3.) Apud nos maturitas eius duobus argumentis intellegi-
tur, intumescente semine aut colore flavescente. tum evolsum
et in fasciculos manualis conligatum siccatur in sole pendens
conversis superne radicibus uno die, mox quinque aliis con-
trariis in se fascium cacuminibus, ut semen in medium cadat.
inter medicamina huic vis et in quodam rustico ac praedulci
Italiae transpadanae cibo, sed iam pridem sacrorum tantum
17 gratia. deinde post messem triticeam virgae ipsae merguntur
in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo depressae, nulli
enim levitas maior. maceratas indicio est membrana laxatior,
iterumque inversae ut prius sole siccantur, mox arefactae in
saxo tunduntur stuppario malleo. quod proxumum cortici fuit,
stuppa appellatur, deterioris lini, lucernarum fere luminibus
aptior. et ipsa tamen pectitur ferreis hamis, donec omnis mem-
18 brana decorticetur. medullae numerosior distinctio candore, mol-
litia. cortices quoque decussi clibanis et furnis praebent usum.
ars depectendi digerendique — iustum e quinquagenis fascium
libris quinas denas carminari —, linumque nere et viris de-
corum est. iterum deinde in filo politur, inlisum crebro silici ex
aqua, textumque rursus tunditur clavis, semper iniuria melius.
19 (4.) Inventum iam est etiam quod ignibus non absumere-
tur. vivom id vocant, ardentisque in focis conviviorum ex eo
vidimus mappas sordibus exustis splendescentis igni magis
quam possent aquis. regum inde funebres tunicae corporis fa-
villam ab reliquo separant cinere. nascitur in desertis adustis-
que sole Indiae, ubi non cadunt imbres, inter diras serpentis,
adsuescitque vivere ardendo, rarum inventu, difficile textu pro-
20 pter brevitatem. rufus de cetero colos splendescit igni. Cum
inventum est, aequat pretia excellentium margaritarum. vo-
catur autem a Graecis ἀσβέστινον ex argumento naturae. Ana-
xilaus auctor est linteo eo circumdatam arborem surdis icti-

bus et qui non exaudiantur caedi. ergo huic lino principatus in toto orbe. proxumus byssino, mulierum maxume deliciis circa Elim in Achaia genito, quaternis denariis scripula eius permutata quondam ut auri reperio. Linteorum lanugo, e ve- 21
lis navium maritimarum maxume, in magno usu medicinae est, et cinis spodi vim habet. Est et inter papavera genus quoddam quo candorem lintea praecipuum trahunt.

(5.) Temptatum est tingui linum quoque, ut vestium in- 22
saniam acciperet, in Alexandri Magni primum classibus Indo amne navigantis, cum duces eius ac praefecti in certamine quodam variassent insignia navium. stupueruntque litora flatu versicoloria pellente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit eodemque effugit. hoc fuit imperatoriae navis insigne.

(6.) Postea in theatris tantum umbram fecere, quod pri- 23
mus omnium invenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret. carbasina deinde vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinther Apollinaribus ludis. mox Caesar dictator totum forum Romanum intexit viamque sacram ab domo sua et clivom usque in Capitolium, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. deinde et sine ludis Marcellus Octavia 24
Augusti sorore genitus in aedilitate sua avonculo XI. consule a. d. kalend. Augusti velis forum inumbravit, ut salubrius litigantes consisterent, quantum mutatis moribus Catonis censorii qui sternendum quoque forum muricibus censuerat! Vela nuper et colore caeli, stellata, per rudentis iere etiam in amphitheatris principis Neronis. rubent in cavis aedium et muscum ab sole defendunt. cetero mansit candore pertinax grâtia. Honor etiam e Troiano bello. cur enim non et 25
proeliis intersit ut naufragiis? thoracibus lineis paucos tamen pugnasse testis est Homerus. hinc fuisse et navium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores, quoniam, cum σπαρτὰ dixit, significaverit sata.

2. (7.) Sparti quidem usus multa post saecula coeptus est, 26
nec ante Poenorum arma quae primum Hispaniae intulerunt Herba et haec, sponte nascens et quae non queat seri, iuncusque proprie aridi soli, uni terrae dato vitio. namque id malum telluris est, nec aliud ibi seri aut nasci potest. in Africa

exiguum et inutile gignitur. Carthaginiensis Hispaniae citerioris portio, nec haec tota sed quatenus parit, montis quoque
27 sparto operit. Hinc strata rusticis eorum, hinc ignes facesque, hinc calciamina et pastorum vestis. animalibus noxium praeterquam cacuminum teneritate. ad reliquos usus laboriose vellitur ocreatis cruribus manu textisque manicis, convolutum osseis iligneisve conamentis. nunc iam in hiemem iuxta, facillime tamen ab idibus Maiis in Iunias. hoc maturitatis tempus.
28 (8.) Volsum fascibus in acervo animatum biduo, tertio resolutum, spargitur in sole siccaturque et rursus in fascibus redit sub tecta. postea maceratur, aqua marina optume, sed et dulci, si marina desit, siccatumque sole iterum rigatur. si repente urgueat desiderium, perfusum calida in solio ac sicca-
29 tum stans conpendium operae fatetur. hoc autem tunditur ut fiat utile, praecipue in aquis marique invictum. in sicco praeferunt e cannabi funis. sed spartum alitur etiam demersum, veluti natalium sitim pensans. est quidem eius natura inter-
30 polis, rursusque quam libeat vetustum novo miscetur. verumtamen conplectatur animo qui volet miraculum aestimare quanto sit in usu omnibus terris navium armamentis, machinis aedificationum aliisque desideriis vitae. ad hos omnis usus quae sufficiant minus triginta milia passuum in latitudinem a litore Carthaginis novae minusque C in longitudinem esse reperientur. longius vehi inpendia prohibent.
31 (9.) Iunco Graecos ad funis usos nomini credamus quo herbam eam appellant, postea palmarum foliis philyraque manifestum est. inde translatum a Poenis sparti usum perquam simile veri est.
32 (10.) Theophrastus auctor est esse bulbi genus circa ripas amnium nascens, cuius inter summum corticem eamque partem qua vescuntur esse laneam naturam ex qua inpilia vestesque quaedam conficiantur. sed neque regionem in qua id fiat nec quicquam diligentius praeterquam eriophoron id appellari in exemplaribus quae equidem invenerim tradit, neque omnino ullam mentionem habet sparti cuncta magna cura
15, 1 persecutus CCCXC annis ante nos, ut iam et alio loco diximus, quo adparet post id temporis in usum venisse spartum.

(11.) Et quoniam a miraculis rerum coepimus, sequemur 33
eorum ordinem, in quibus vel maxumum est aliquid nasci ac
vivere sine ulla radice. Tubera vocantur, undique terra cir-
cumdata, nullis fibris nixa aut saltem capillamentis, nec
utique extuberante loco in quo gignuntur aut rimas sentiente.
neque ipsa terrae cohaerent, cortice etiam includuntur, ut
plane nec terram esse possimus dicere nec aliud quam terrae
callum. Siccis haec fere et sabulosis locis frutectosisque 34
nascuntur. excedunt saepe magnitudinem mali cotonei, etiam
librali pondere. duo eorum genera, harenosa dentibus inimi-
ca et altera sincera. distinguntur et colore, rufo nigroque
et intus candido, laudatissima Africae. Crescant anne vitium id
terrae — neque enim aliud intellegi potest — ea protinus glo-
betur magnitudine qua futurum est, et vivant an non, haut facile
arbitror intellegi posse. putrescendi enim ratio communis est
iis cum ligno. Lartio Licinio praetorio viro iura reddenti in 35
Hispania Carthagine paucis his annis scimus accidisse mor-
denti tuber ut deprehensus intus denarius primos dentis
inflecteret, quo manifestum erit terrae naturam in se globari.
quod certum est, ex his erunt quae nascantur et seri non
possint.

3. (12.) Simile est et quod in Cyrenaica provincia vo- 36
cant misy, praecipuum suavitate odoris ac saporis, sed carno-
sius, et quod in Threcia iton et quod in Graecia geranion.

(13.) De tuberibus haec traduntur peculiariter: cum fue- 37
rint imbres autumnales ac tonitrua crebra, tunc nasci et ma-
xume e tonitribus, nec ultra annum durare, tenerrima autem
verno esse. quibusdam locis accepta riguis feruntur, sicut
Mytilenis negant nasci nisi exundatione fluminum invecto se-
mine ab Tiaris. est autem is locus in quo pluruma nascun-
tur. Asiae nobilissima circa Lampsacum et Alopeconnesum,
Graeciae vero circa Elim.

(14.) Sunt et in fungorum genere Graecis dicti pezicae, 38
qui sine radice aut pediculo nascuntur.

(15.) Ab his proxumum dicetur auctoritate clarissimum
laserpicium, quod Graeci silphion vocant, in Cyrenaica pro-
vincia repertum, cuius sucum laser vocant, magnificum in usu
medicamentisque et ad pondus argentei denari repensum. mul- 39

tis iam annis in ea terra non invenitur, quoniam publicani qui pascua conducunt maius ita lucrum sentientes depopulantur pecorum pabulo. unus omnino caulis nostra memoria repertus Neroni principi missus est. si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo, ove cum comede-
40 rit dormiente protinus, capra sternutante. diuque iam non aliud ad nos invehitur laser quam quod in Perside aut Media et Armenia nascitur, large sed multo infra Cyrenaicum, id quoque adulteratum cummi aut sacopenio aut faba fracta, quo minus omittendum videtur C. Valerio M. Herennio coss. Cyrenis advecta Romam publice laserpici pondo XXX, Caesarem vero dictatorem initio belli civilis inter aurum argentum-
41 que protulisse ex aerario laserpici pondo MD. Id apud auctores Graeciae evidentissimos invenimus natum imbre piceo repente madefacta tellure erga Hesperidum hortos Syrtimque maiorem septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est urbis nostrae anno CXLIII., vim autem illam per
42 quattuor milia stadium Africae valuisse. in ea laserpicium gigni solitum, rem feram ac contumacem et, si coleretur, in deserta fugientem, radice multa crassaque, caule ferulaceo ac simili crassitudine. huius folia maspetum vocabant, apio maxume similia. semen erat foliaceum, folium ipsum verno
43 deciduum. vesci pecora solita, primoque purgari, mox pinguescere carne mirabilem in modum iucunda. post folia amissa caule ipso et homines vescebantur decocto assoque, elixo eorum quoque corpora XL primis diebus purgante, utili his omnibus. sucus duobus modis capiebatur, e radice atque caule. et haec duo erant nomina, rhizias atque caulias vilior illo ac
44 putrescens. radici cortex niger. ad mercis adulteria sucum ipsum in vasa coiectum admixto furfure subinde concutiendo ad maturitatem perducebant, ni ita fecissent, putrescentem. argumentum erat maturitatis colos siccitasque su-
45 dore finito. Alii tradunt laserpici radicem fuisse maiorem cubitali, tuberque in ea supra terram. hoc inciso profluere solitum sucum ceu lactis, supernato caule quem magydarim vocarunt. folia aurei coloris pro semine fuisse, cadentia a canis ortu austro flante. ex his laserpicium nasci solitum anno spatio et radice et caule consummantibus sese. hi et cir-

cumfodi solitum prodidere, nec purgari pecora, sed aegra sanari aut protinus mori, quod in paucis accidere. Persico silphio prior opinio congruit.

(16.) Alterum genus eius est quod magydaris vocatur, 46
tenerius et minus vehemens, sine suco, quod circa Syriam nascitur, non proveniens in Cyrenaica regione. gignitur et in Parnaso monte copiosum quibusdam laserpicium vocantibus, per quae omnia adulteratur rei saluberrimae utilissimaeque auctoritas. probatio sinceri prima in colore modice rufo et, cum frangatur, candido intus, mox tralucente gutta quae aqua salivaque liquescat. usus in multis medicaminibus.

(17.) Sunt etiamnum duo genera non nisi sordido nota 47
volgo, cum quaestu multum polleant. in primis rubia tinguendis lanis et coriis necessaria. laudatissima Italica et maxume suburbana, et omnes paene provinciae scatent ea. sponte provenit seriturque similitudine erviliae, verum spinosus ei caulis. geniculatus hic est quinis circa articulos in orbe foliis. semen eius *rubrum* est. rubia quos in medicina usus habeat dicemus suo loco. 24, 94

(18.) At quae vocatur radicula lavandis demum lanis su- 48
cum habet, mirum quantum conferens candori mollitiaeque. nascitur sativa ubique, sed sponte praecipua in Asia Syriaque, saxosis et asperis locis, trans Euphraten tamen laudatissima, caule ferulaceo, tenui et ipso, cibis indigenarum expetito et unguentis, quidquid sit cum quo decoquatur, folio oleae. struthion Graeci vocant. floret aestate, grata adspectu, verum sine odore, spinosae caule lanuginis. semen ei nullum, radix magna, quae conciditur ad quem dictum est usum.

4. (19.) [1] Ab his superest reverti ad hortorum curam 49
et suapte natura memorandam, et quoniam antiquitas nihil prius mirata est quam Hesperidum hortos ac regum Adonis et Alcinoi, itemque pensilis, sive illos Semiramis sive Assyriae rex Syrus fecit, de quorum opere alio volumine dicemus. Ro- 50
mani quidem reges ipsi coluere. quippe etiam Superbus nuntium illum saevom atque sanguinarium filio remisit ex horto. in XII tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa, semper in significatione ea hortus, in horti vero heredium, quam ob rem comitata est et religio quaedam, hortoque et

foro tantum contra invidentium effascinationes dicari videmus in remedio satyrica signa, quamquam hortos tutelae Veneris adsignante Plauto. iam quidem hortorum nomine in ipsa urbe
51 delicias agros villasque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus oti magister. usque ad eum moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romae quidem per se hortus ager
52 pauperis erat. [2] ex horto plebei macellum, quanto innocentiore victu! mergi enim, credo, in profunda satius est et ostrearum genera naufragio exquiri, avis ultra Phasim amnem peti et fabuloso quidem terrore tutas, immo sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Aethiopiae sepulchra, aut pugnare cum feris mandique capientem quod mandat alius. at, Hercules, quam vilia haec, quam parata voluptati satieta-
53 tique, nisi eadem quae ubique indignatio occurreret! ferendum sane fuerit exquisita nasci poma, alia sapore, alia magnitudine, alia monstro, pauperibus interdicta, inveterari vina saccisque castrari, nec cuiquam adeo longam esse vitam ut non ante se genita potet, e frugibus quoque quendam halitum sibi excogitasse luxuriam, ac medulla tantum earum superque pistrinarum operibus et caelaturis vivere, alio pane procerum, alio volgi, tot generibus usque ad infimam plebem
54 descendente annona. etiamne in herbis discrimen inventum est, opesque differentiam fecere in cibo etiam uno asse venali? in his quoque aliqua sibi nasci tribus negant caule in tantum saginato ut pauperis mensa non capiat? silvestris fecerat natura corrudas, ut passim quisque demeteret. ecce altiles spectantur asparagi, et Ravenna ternos libris rependit. heu prodigia ventris! mirum esset non licere pecori carduis vesci,
55 non licet plebei! aquae quoque separantur, et ipsa naturae elementa vi pecuniae discreta sunt. hi nivis, illi glaciem potant, poenasque montium in voluptatem gulae vertunt. servatur algor aestibus excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat. decocunt alii aquas, mox et illas hiemant. nihil uti-
56 que homini sic quomodo rerum naturae placet. etiamne herba aliqua diviti tantum pascitur? — nemo sacros Aventinosque montis et iratae plebis secessus circumspexerit. mox enim certe aequabit quos pecunia separaverit. itaque, Hercules, nullum macelli vectigal maius fuit Romae

clamore plebis incusantis apud omnis principes, donec remissum est portorium mercis huius. conpertumque non aliter quaestuosius censum haberi aut tutius ac minore fortunae iure. cum credatur pensio ea pauperum. his in solo sponsor est et sub die reditus superficiesque caelo quocumque gaudens. [3] Hortorum Cato praedicat caulis. hinc primum agricolae 57 aestimabant prisci, et sic statim faciebant iudicium nequam esse in domo matrem familias — etenim haec cura feminae dicebatur — ubi indiligens esset hortus, quippe e carnario aut macello vivendum esse. nec caulis ut nunc maxume probabant, damnantes pulmentaria quae egerent alio pulmentario. id erat oleo parcere, nam gari desideria etiam in exprobratione erant. horti maxume placebant quae non egerent igni 58 parcerentque ligno, expedita res et parata semper, unde et acetaria appellantur, facilia concoqui nec oneratura sensum cibo, et quae minume accenderent desiderium panis. pars eorum ad condimenta pertinens fatetur domi versuram fieri solitam, atque non Indicum piper quaesitum quaeque trans maria petimus. iam in fenestris suis plebs urbana in imagine 59 hortorum cotidiana oculis rura praebebant, antequam praefigi prospectus omnis coegit multitudinis innumerae saeva latrocinatio. quamobrem sit aliquis et his honos, neve auctoritatem rebus vilitas adimat, cum praesertim etiam cognomina procerum inde nata videamus, Lactucinosque in Valeria familia non puduisse appellari, et contingat aliqua gratia operae curaeque nostrae Vergilio quoque confesso quam sit difficile verborum honorem tam parvis perhibere.

(20.) Hortos villae iungendos non est dubium riguosque 60 maxume habendos, si contingat, praefluo amne, si minus, e puteo rota organisve pneumaticis vel tollenonum haustu rigatos. solum proscindendum a favonio in autumnum praeparantibus post XIIII dies iterandumque ante brumam. octo iugerum operis palari iustum est, fimum tris pedes alte cum terra misceri, areis distingui easque resupinis pulvinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis qua detur accessus homini scatebrisque decursus.

(21.) In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia utroque, alia semine, alia

cartilagine, alia carne, alia utroque, alia cortice aut cute et cartilagine, alia tunicis carnosis.

61 (22.) Aliorum fructus in terra est, aliorum et extra, aliorum non nisi extra. quaedam iacent crescuntque, ut cucurbitae et cucumis. eadem pendent, quamquam graviora multo etiam iis quae in arboribus gignuntur, sed cucumis cartilagine et carne constat, cucurbita cortice et cartilagine. cortex huic 62 uni maturitate transit in lignum. terra conduntur raphani napique et rapa, atque alio modo inulae, siser, pastinacae. quaedam vocabimus ferulacea, ut anetum, malvas. namque tradunt auctores in Arabia malvas septumo mense arborescere 63 baculorumque usum praebere. exemplo est arbor malvae in Mauretania Lixi oppidi aestuario, ubi Hesperidum horti fuisse produntur CC pass. ab oceano, iuxta delubrum Herculis antiquius Gaditano, ut ferunt. ipsa altitudinis pedum XX, crassitudinis quam circumplecti nemo possit. in simili genere habebitur et cannabis. nec non et carnosa aliqua appellabimus, ut spongeas in umore pratorum enascentis. fungorum 16, 31 enim callum in ligni arborumque natura diximus, et alio 33 sqq. genere tuberum paulo ante.

64 5. (23.) Cartilaginum generis extraque terram est cucumis mira voluptate Tiberio principi expetitus. nullo quippe non die contigit ei pensilis eorum hortos promoventibus in solem rotis olitoribus rursusque hibernis diebus intra specularium munimenta revocantibus. quin et lacte mulso semine eorum biduo macerato apud antiquos Graeciae auctores scri- 65 ptum est seri oportere, ut dulciores fiant. crescunt qua coguntur forma, in Italia virides et quam minumi, in provinciis quam maxumi et cerini aut nigri. placent copiosissimi Africae, grandissimi Moesiae. cum magnitudine excessere, pepones vocantur. vivont hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurumum. natura oleum 66 odere mire, nec minus aquas diligunt, desecti quoque. ad eas modice distantis adrepunt, contra oleum refugiunt aut, si quid obstet, vel si pendeant, curvantur intorquenturque. id vel una nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiciatur, a quattuor digitorum intervallo descendentibus ante posterum diem, at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis. iidem in fistulam

flore demisso mira longitudine crescunt. ecce cum maxume 67
nova forma eorum in Campania provenit mali cotonei effigie. forte primo natum ita audio unum, mox semine ex illo genus factum, melopeponas vocant. non pendent hi, sed humi rotundantur. mirum in his praeter figuram coloremque et odorem quod maturitatem adepti quamquam non pendentes statim a pediculo recedunt. Columella suum tradit commentum, 68
ut toto anno contingant, fruticem rubi quam vastissimum in apricum locum transferre et recidere duum digitorum relicta stirpe circa vernum aequinoctium. ita in medulla rubi semine cucumeris insito terra minuta fimoque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Graeci tria genera fecere, Laconicum, Scytalicum, Boeoticum. ex his tantum Laconicum aqua gaudere. sunt qui herba quae vocatur culix nomine trita semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur.

(24.) Similis et cucurbitis natura, dumtaxat in nascendo. 69
aeque hiemem odere, amant rigua ac fimum. seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter aequinoctium vernum et solstitium, Parilibus tamen aptissime. aliqui malunt ex kalendis Mart. cucurbitas et nonis cucumis et per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis scandentis per parietum aspera in tectum usque natura sublimitatis avida. vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, levi umbra camaras ac pergulas operiens. inde haec prima duo 70
genera, camararium et plebeium, quod humi repit. in priore mire tenui pediculo libratur pondus inmobile aurae. cucurbita quoque omni modo fastigatur, vaginis maxume vitilibus, coiecta in eas postquam defloruit, crescitque qua cogitur forma, plerumque et draconis intorti figura. libertate vero pensili concessa iam visa est novem pedum longitudinis. particulatim cucumis floret, sibi ipse superflorescens, et sicciores locos patitur, candida lanugine obductus, magisque dum crescit. Cucurbitarum numerosior usus. et primus caulis in cibo, 71
atque ex eo in totum natura diversa. nuper in balnearum usum venere urceorum vice, iampridem vero etiam cadorum ad vina condenda. cortex viridi tener deraditur nihilominus in cibis. cibus saluber ac levis pluribus modis, ex his tamen qui per-

72 fici humano ventre non queant sed non intumescant. semina quae proxuma collo fuerunt proceras pariunt, item ab imis, sed non conparandas supra dictis, quae in medio rotundas, quae in lateribus crassas brevioresque. siccantur in umbra et, cum
73 libeat serere, in aqua macerantur. Cibis quo longiores tenuioresque ** et gratiores, et ob id salubriores quae pendendo crevere, minumumque seminis tales habent, duritia eius in cibis gratiam terminante. eas quae semini serventur ante hiemem praecidi non est mos. postea fumo siccantur conden-
74 dis hortensiorum seminibus rusticae supellectili. Inventa est ratio qua cibis quoque servarentur, eodemque modo cucumis, usque ad alios paene proventus, et id quidem in muria fit, sed et scrobe opaco in loco harena substrato, fenoque sicco opertis ac deinde terra, viridis servari tradunt. Sunt et silvestres in utroque genere et omnibus fere hortensiis. sed et his me-
20, 3 et 13 dica tantum natura est, quam ob rem differentur in sua volumina.

75 (25.) Reliqua cartilaginum naturae terra occultantur
18, 126 sqq. omnia. in quibus de rapis abunde dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda, latiora vero et concava feminini, praestantiora suavitate et ad condiendum faciliora, quae saepius sata transeunt in marem. iidem naporum quinque genera fecere, Corinthium, Cleonaeum, Lio-
76 thasium, Boeoticum et quod per se viride dixerunt. Ex his in amplitudinem adulescit Corinthium, nuda fere radice. solum enim hoc genus superne tendit, non ut cetera in terram. Liothasium quidam Threcium appellant, frigorum patientissimum. ab eo Boeoticum dulce est, rotunditate etiam brevi notabile, neque ut Cleonaeum praelongum. in totum quidem quorum tenuia folia ipsi quoque dulciores, quorum scabra et
77 angulosa et horrida amariores. Est praeterea genus silvestre cuius folia sunt erucae similia. palma Romae Amiterninis datur, dein Nursinis, tertia nostratibus. cetera de satu eorum
18, 129 in rapis dicta sunt.

78 (26.) [1] Cortice et cartilagine constant raphani, multisque eorum cortex crassior etiam quam quibusdam arborum. amaritudo pluruma illis est et pro crassitudine corticis. cetera quoque aliquando lignosa. et vis mira colligendi spiri-

tum laxandique ructum. ob id cibus inliberalis, utique si pro- 79
xume olusm andatur. si vero ipse cum olivis druppis, rarior
ructus fit minusque faetidus. Aegypto mire celebratur olei
propter fertilitatem quod semine eius faciunt. hoc maxume
cupiunt serere, si liceat, quoniam et quaestus plus quam e
frumento et minus tributi est nullumque copiosius oleum.
[2] Genera raphani Graeci fecere tria foliorum differentia: 80
cripsi atque levis et tertium silvestre. atque huic levia qui-
dem sed breviora ac rotunda copiosaque ac fruticosa, sapor
autem asper et medicamenti instar ad eliciendas alvos. et
in prioribus tamen differentia a semine, quoniam aliqua peius,
aliqua admodum exiguum ferunt. haec vitia non cadunt nisi
in crispa folia. [3] Nostri alia fecere genera: Algidense a 81
loco, longum atque tralucidum, alterum rapi figura quod
vocant Syriacum, suavissimum fere ac tenerrimum hiemisque
patiens. praecipuum tamen est quod e Syria non pridem ad-
vectum adparet, quoniam apud auctores non reperitur. id
autem tota hieme durat. etiamnum unum silvestre Graeci 82
agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam,
fronde copiosius quam corpore. in omnibus autem probandis
maxume spectantur caules. inmitium enim rotundiores cras-
sioresque ac longis canalibus. folia ipsa tristiora et angulis
horrida. [4] Seri volt raphanus terra soluta, umida. fimum 83
odit palea contentus. frigore adeo gaudet ut in Germania
infantium puerorum magnitudinem aequet. seritur post idus
Febr. ut vernus sit, iterumque circa Volcanalia, quae satio
melior. multi et Martio et Aprili serunt et Septembri. inci-
piente incremento confert alterna folia circumobruere, ipsos
vero adcumulare, nam qui extra terram emersit durus fit at-
que fungosus. Aristomachus detrahi folia per hiemem iubet 84
et, ne lacunae stagnent, adcumulari. ita in aestatem grande-
scere. quidam prodidere, si palo adacto caverna palea inster-
natur sex digitorum altitudine, deinde in semen fimumque et
terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. praeci-
pue tamen salsis aluntur. itaque etiam talibus aquis inrigantur
et in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui.
in totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur fiuntque 85
coctis similes. namque et cocti dulcescunt et in naporum vi-

cem transeunt. crudos medici suadent ad colligenda acria viscerum dandos cum sale ieiunis esse, atque ita vomitionibus
86 praeparant meatum. tradunt et praecordiis necessarium hunc sucum, quando phthiriasim cordi intus inhaerentem non alio potuisse depelli conpertum sit in Aegypto regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. atque, ut est Graeca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeo ceteris cibis praelatus raphanus, ut ex auro dicaretur, beta
87 ex argento, rapum e plumbo. scires non ibi genitum Manium Curium imperatorem quem, Samnitium legatis aurum repudiaturo adferentibus, rapum torrentem in foco inventum annales nostri prodidere. scripsit et Moschion Graecus unum de raphano volumen. utilissimi in cibis hiberno tempore existimantur, iidemque dentibus semper inimici, quoniam atterant. ebora certe poliunt. odium his cum vite maxumum, refugitque iuxta satos.
88 (27.) Lignosiora sunt reliqua in cartilaginum genere a nobis posita, mirumque omnibus vehementiam saporis esse. ex his pastinacae unum genus agreste sponte provenit, staphylinos Graece dicitur. alterum seritur radice vel semine vere primo vel autumno, ut Hygino placet, Februario, Au-
89 gusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso. annicula utilis esse incipit, bima utilior, gratior autumno patinisque maxume, et sic quoque virus intractabile illi est. Hibiscum a pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinae utile. est et quartum genus in eadem similitudine pastinacae quam nostri Gallicam vocant, Graeci vero daucon, cuius genera etiam quattuor fecere, inter medica dicendum.
90 (28.) Siser et ipsum Tiberius princeps nobilitavit flagitans omnibus annis a Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno inpositum ubi generositas praecipua, ex quo adparet frigidis locis convenire. inest longitudine nervos qui decoctis extrahitur, amaritudinis tamen magna parte relicta, quae mulso in cibis temperata etiam in gratiam vertitur. nervos idem et pastinacae maiori, dumtaxat anniculae. siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri.
91 (29.) Brevior his est et torosior amariorque inula per se stomacho inimicissima, eadem dulcibus mixtis saluberrima. pluribus modis austeritate victa gratiam invenit. namque et

in pollinem tunditur arida liquidoque dulci temperatur, et decocta posca aut adservata vel macerata pluribus modis, et tunc mixta defruto aut subacta melle uvisve passis aut pinguibus caryotis. alio rursus modo cotoneis malis vel sorbis aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata defectus praecipue stomachi excitat, inlustrata maxume Iuliae Augustae cotidiano cibo. supervacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis ut harundo seritur, et haec autem et siser et pastinaca utroque tempore, vere et autumno, magnis seminum intervallis, inula ne minus quam ternorum pedum, quoniam spatiose fruticat. siser autem transferre melius. 92

(30.) Proxuma hinc est bulborum natura, quos Cato in primis serendos praecepit celebrans Megaricos. verum nobilissima est scilla, quamquam medicamini nata exacuendoque aceto. nec ulli amplitudo maior, sicut nec vis asperior. duo genera medicae, masculum albis foliis, femina nigris. et tertium genus est cibis gratum, Epimenidu vocatur, angustius folio ac minus aspero. Seminis plurumum omnibus. celerius tamen proveniunt satae bulbis circa latera natis, et ut crescant, folia quae sunt his ampla deflexa circa obruuntur. ita sucum omnem in se trahunt capita. sponte nascuntur copiosissime in Baliaribus Ebusoque insulis ac per Hispanias. unum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas viris, quas proxumo reddemus libro. Reliqua genera bulborum differunt colore, magnitudine, suavitate, quippe cum quidam crudi mandantur, ut in Cherroneso Taurica. post hos in Africa nati maxume laudantur, mox Apuli. genera Graeci haec fecere: bulbinen, setanion, opitiona, cyica, aegilipa, sisyrinchion. in hoc mirum imas eius radices crescere hieme, verno autem, cum adparuerit viola, minui ac contrahi, tunc deinde bulbum pinguescere. est inter genera et quod in Aegypto aron vocant, scillae proxumum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duum cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturae, quae estur et cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt — signum maturitatis folia inarescentia ab imo —, vetustiores inprobant, item longos ac parvos, contra rubicundis rotundioribusque laus et grandissimis. amaritudo plerisque in vertice est, media eorum 93 94 95 96 97

dulcia. Bulbos non nasci nisi e semine priores tradiderunt, sed in Praenestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum arvis.

98 6. (31.) Hortensiis omnibus fere singulae radices, ut raphano, betae, apio, malvae, amplissima autem lapatho, ut quae descendat ad tria cubita, silvestri minor et umida, effossa quoque diu vivit. quibusdam tamen capillatae, ut apio, malvae, quibusdam surculosae, ut ocimo, aliis carnosae, ut betae aut magis etiamnum croco, aliquis ex cortice et carne constant, ut raphano, rapis, quorundam geniculatae sunt, ut
99 graminis. Quae rectam non habent radicem statim plurumis nituntur capillamentis, ut atriplex et blitum. scilla autem et bulbi et cepae et alium non nisi in rectum radicantur. sponte nascentium quaedam numerosiora sunt radice quam folio, ut
100 spalax, perdicium, crocum. Florent confertim serpyllum, habrotonum, napi, raphani, menta, ruta, et cetera quidem, cum coepere, deflorescunt, ocimum autem particulatim et ab imo incipit, qua de causa diutissime floret. hoc et in heliotropio herba evenit. flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt a cacuminibus origano, inulae et aliquando rutae iniuria laesae. maxume concava sunt cepae, gethyo.

101 (32.) Alium cepasque inter deos in iureiurando habet Aegyptus. cepae genera apud Graecos Sarda, Samothracia, Alsidena, setania, schista, Ascalonia ab oppido Iudaeae nominata. omnibus etiam odor lacrimosus et praecipue Cypriis, minume Cnidiis. omnibus corpus totum pinguitudinis earum
102 cartilagine. E cunctis setania minuma, excepta Tusculana, sed dulcis. schista autem et Ascalonia condiuntur. schistam hieme cum coma sua relincunt, vere folia detrahunt, et alia subnascuntur iisdem divisuris, unde et nomen. hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita cre-
103 scant potius quam in semen. Ascaloniarum propria natura. etenim velut steriles sunt ab radice, et ob id semine seri illas, non deponi iussere Graeci, praeterea serius circa ver, cum germinent, transferri, ita crassescere et tum properare praeteriti temporis pensitatione. festinandum autem in his est, quoniam maturae celeriter putrescunt. si deponantur,

caulem mittunt et semen, ipsaeque evanescunt. Est et co- 104
lorum differentia. in Isso enim et Sardibus candidissimae proveniunt. sunt in honore et Creticae, de quibus dubitant an eaedem sint quae Ascaloniae, quoniam satis capita crassescunt, depositis caulis et semen. distant sapore tantum dulci. Apud nos duo prima genera: unum condimentariae, quam 105
illi gethyon, nostri pallacanam vocant, seritur mensibus Martio, Aprili, Maio, alterum capitatae quae ab aequinoctio autumni vel a favonio. genera eius austeritatis ordine: Africana, Gallica, Tusculana, Ascalonia, Amiternina, optuma autem quae rotundissima. item rufa acrior quam candida, sicca quam viridis, et cruda quam cocta, sicca quam condita. Se- 106
ritur Amiternina frigidis et umidis locis, et sola ali modo capite, reliquae semine. proxuma quae aestate nullum semen emittunt, sed caput tantum quod inarescit. sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. ergo omnibus annis separatim semen cepae causa seritur, separatim cepae seminis. servantur autem optume in paleis. gethyum paene sine capite est, cervicis tantum lon- 107
gae et ideo totum in fronde, saepiusque resecatur ut porrum. ideo et illud serunt, non deponunt. cetero cepas ter fosso seri iubent exstirpatis radicibus herbarum, in iugera denas libras, intermisceri satureiam, quoniam melius proveniat, runcari praeterea et sariri, si non saepius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. semen ceparum nigrescere incipiens antequam marcescant metunt.

(33.) Et de porro in hac cognatione dici conveniat, 108
praesertim cum sectivo auctoritatem nuper fecerit princeps Nero vocis gratia ex oleo statis mensum omnium diebus nihilque aliud ac ne pane quidem vescendo. seritur semine ab aequinoctio autumno, si sectivom facere libuit, densius. in eadem area secatur, donec deficiat, stercoraturque semper. si nutritur in capita, antequam secetur, cum increvit, 109
in aliam aream transfertur summis foliis leviter recisis ante medullam et capitibus retractis tunicisve extremis. antiqui silice vel testa subiecta capita dilatabant — hoc item in bulbis —, nunc sarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatae alant neque distrahant. insigne quod, cum fimo laetoque 110

solo gaudeat, rigua odit. et tamen proprietate quadam soli constant, laudatissimus in Aegypto, mox Ostiae atque Ariciae. sectivi duo genera: herbaceum folio incisuris eius evidentibus quo utuntur medicamentarii, alterum genus flavidioris foli rotundiorisque, levioribus incisuris. Fama est Melam equestris ordinis, reum ex procuratione a Tiberio principe accersitum, in summa desperatione suco porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto confestim exspirasse sine cruciatu. ampliorem modum negant noxium esse.

111 (34.) Alium ad multa ruris praecipue medicamenta prod- 10
esse creditur. tenuissimis et quae separantur in universum
velatur membranis, mox pluribus coagmentatur nucleis, et
his separatim vestitis. asperi saporis quo plures nuclei fuere
hoc est asperius. taedium huic quoque halitu, ut cepis, nullum
112 tamen coctis. Generum differentia in tempore — praecox 15
maturescit sexaginta diebus —, tum in magnitudine. ulpicum quoque in hoc genere Graeci appellavere alium Cyprium, alii antiscorodon, praecipue Africae celebratum inter pulmentaria ruris, grandius alio. tritum in oleo et aceto mirum quantum increscit spuma. Quidam ulpicum et alium in 20
plano seri vetant castellatimque grumulis inponi distantibus
inter se pedes ternos. inter grana digiti IIII interesse debent, simul atque tria folia eruperunt, sariri. grandescunt
113 quo saepius sariuntur. Maturescentium caules depressi in
terram obruuntur. ita cavetur ne in frondem luxurient. In 25
frigidis utilius vere seri quam autumno. cetero ut odore careant, omnia haec iubentur seri, cum luna sub terra sit, colligi, cum in coitu. sine his Menander e Graecis auctor est alium edentibus, si radicem betae in pruna tostam superede-
114 rint, odorem exstingui. Sunt qui et alium et ulpicum inter 30
Conpitalia ac Saturnalia seri aptissime putent. alium et semine provenit, sed tarde. primo enim anno porri crassitudinem capite efficit, sequenti dividitur, tertio consummatur, pulchriusque tale existimant quidam. in semen exire non debet, sed intorqueri caulis satus gratia, uti caput validius fiat. 35
115 Quod si diutius alium cepamque inveterare libeat, aqua salsa
tepida capita unguenda sunt. ita diuturniora fient melioraque
usui et in satu sterilia. alii contenti sunt primo super pru-

nas suspendisse abundeque ita profici arbitrantur ne germinent, quod facere alium cepamque extra terram quoque certum est et cauliculo acto evanescere. aliqui et alium palea servari optume putant. Alium est et in arvis sponte nascens — alum 116 vocant — quod adversus inprobitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abicitur, statimque quae devoravere aves stupentes manu capiuntur et, si paulum commorere, sopitae. est et silvestre quod ursinum vocant, odore simili, capite praetenui, foliis grandibus.

7. (35.) In horto satorum celerrime nascuntur ocimum, 117 blitum, napus, eruca. tertio enim die erumpunt, anetum quarto, lactuca quinto, raphanus sexto, cucumis, cucurbita septumo, prior cucumis, nasturtium, sinapi quinto, beta aestate sexto, hieme decumo, atriplex octavo, cepae XIX. aut XX., gethyum decumo aut duodecimo, contumacius coriandrum, cunila quidem et origanum post XXX. diem, omnium autem difficillime apium. quadragesimo enim die cum celerrime, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid et 118 seminum aetas confert, quoniam recentia maturius gignunt in porro, gethyo, cucumi, cucurbita, ex vetere autem celerius proveniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. mirum in betae semine, non enim tota eodem anno gignit, sed aliquid sequente, aliquid et tertio. itaque ex copia seminis modice nascitur. quaedam anno tantum suo pariunt, quaedam saepius, sicut apium, porrum, gethyum, haec enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proveniunt.

(36.) Semina plurumis rotunda, aliquis oblonga, paucis 119 foliacea et lata, ut atriplici, quibusdam angusta et canaliculata, ut cumino. differunt et colore nigro candidoque, item duritia surculacea. in folliculo sunt raphano, sinapi, rapo. nudum semen api, coriandri, aneti, feniculi, cumini, cortice obductum bliti, betae, atriplicis, ocimi, at lactucis in lanugine. Nihil ocimo fecundius. cum maledictis ac probris se- 120 rendum praecipiunt ut laetius proveniat, sato pavitur terra, ut cuminum qui serunt precantur ne exeat. Quae in cortice sunt difficillime inarescunt, maxumeque ocimum, et ideo siccantur omnia ac sunt fecunda. utique meliora nascuntur acervatim sato semine quam sparso. ita certe porrum et

apium serunt in laciniis conligatum, apium etiam paxillo ca-
121 verna facta ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine aut avolsione, quaedam et semine et surculo, ut ruta, origanum, ocimum, — praecidunt enim et hoc, cum pervenit ad palmum altitudinis — quaedam et semine et radice, ut cepa, alium, bulbi et si quorum radices seminiferorum relincuntur. eorum vero quae a radice nascuntur radix diuturna et fruticosa est, ut bulbi, gethyi, scillae. fruticant alia et non capi-
122 tata, ut apium et beta. Caule reciso fere quidem omnia regerminant exceptis quae non scabrum caulem habent, et in usum vero ocimum, raphanus, lactuca. hanc etiam suaviorem putant a regerminatione. raphanus utique iucundior detractis foliis antequam decaulescat. hoc et in rapis. nam et eadem dereptis foliis cooperta terra crescunt durantque in aestatem.
123 (37.) Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucae, atriplici, coriandro, aneto. haec enim ubique eadem sunt neque aliud alio melius usquam. rutam furtivam tantum provenire fertilius putant sicut apis furtivas pessume. nascuntur autem etiam non sata, *menta*, mentastrum, nepete, intubum, puleium. contra plura genera sunt eorum quae dixi-
124 mus dicemusque et in primis apio. 8. id enim quod sponte in umidis nascitur helioselinum vocatur, uno folio nec hirsutum, rursus in siccis hipposelinum, pluribus foliis, simile helioselino. tertium est oreoselinum, cicutae foliis, radice tenui, semine aneti, minutiore tantum. et sativi autem differentiae in folio denso, crispo aut rariore et leviore, item caule tenuiore aut crassiore, et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.
125 (38.) Lactucae Graeci tria fecere genera: unum lati caulis, adeo ut ostiola olitoria ex his factitari prodiderint, — folium his paulo maius herbaceo et angustissimum, ut alibi consumpto incremento, — alterum rotundi caulis, tertium sessile, quod Laconicum vocant. alii colore et tempore satus genera discrevere. esse enim nigras quarum semen mense Ianuario seratur, albas quarum Martio, rubentis quarum Aprili, et omnium earum plantas post binos menses de-
126 ferri. diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocias, Graecas, longioris has foli caulisque lati,

praeterea longi et angusti, intubis similis. pessumum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellavere πικρίδα. est etiamnum alia distinctio albae quae μηκωνὶς vocatur a copia lactis soporiferi, quamquam omnes somnum parere creduntur. apud antiquos Italiae hoc solum genus earum fuit, et ideo lactucis nomen a lacte. purpuream maxumae radicis 127
Caecilianam vocant, rotundam vero ac minuma radice, latis foliis, ἀστυτίδα, quidamque εὐνουχεῖον, quoniam haec maxume refragetur veneri. est quidem natura omnibus refrigeratrix et ideo aestate gratia. stomacho fastidium auferunt cibique adpetentiam faciunt. divos certe Augustus lactuca 128
conservatus in aegritudine fertur prudentia Musae medici, cum prioris C. Aemili religio nimia eum necaret, in tantum recepta commendatione, ut servari etiam in alienos menses eas oxymeli tum repertum sit. sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quae vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. et ecce cum maxume coepit inrepere 20, 58
sativis admodum probata quae Cilicia vocatur, folio Cappadociae, ni crispum latiusque esset.

(39.) Neque ex eodem genere possunt dici neque ex 129
alio intubi, hiemis ii patientiores virusque praeferentes, sed caule non minus grati. seruntur verno plantae eorum, ultimo vere transferuntur. est et erraticum intubum quod in Aegypto cichorium vocant, de quo plura alias. Inventum omnis $\frac{20,73}{21,88}$
thyrsos vel folia lactucarum prorogare urceis conditos et recentis in patinis coquere. Seruntur lactucae anno toto 130
laetis et riguis stercoratisque, binis mensibus inter semen plantamque et maturitatem. legitimum tamen a bruma semen iacere, plantam favonio transferre, aut semen favonio, plantam aequinoctio verno. albae maxume hiemem tolerant. Umore 131
omnia hortensia gaudent, et stercore praecipue lactucae et magis intubi. seri etiam radices inlitas fimo interest et repleri ablaqueata humo. quidam et aliter amplitudinem augent, recisis, cum ad semipedem excreverunt, fimoque suillo recenti inlitis. candorem vero putant contingere iis dumtaxat quae sint seminis albi, si harena de litore a primo incremento congeratur in medias atque increscentia folia contra ipsas religentur.

132 (40.) Beta hortensiorum levissima est. eius quoque a colore duo genera Graeci faciunt, nigrum et candidius, quod praeferunt — parcissimi seminis — appellantque Siculum, candoris sane discrimine praeferentes et lactucam. nostri betae genera vernum et autumnale faciunt, a temporibus
133 satus, quamquam et Iunio seritur. transferuntur autem in planta hae quoque, et oblini fimo radices suas locumque similiter madidum amant. usus his et cum lentibus ac faba, idemque qui oleris, et praecipuus ut lenitas excitetur acrimonia sinapis. medici nocentiorem quam olus esse iudicavere, quamobrem adpositas non memini. degustare etiam re-
134 ligio est, ut validis potius in cibo sint. gemina iis natura, et oleris et capite ipso exsilientis bulbi, species summa in latitudine. ea contingit, ut in lactucis, cum coeperint colorem trahere inposito levi pondere. neque alii hortensiorum latitudo maior. in binos pedes aliquando se pandunt multum et soli natura conferente. hae quidem in Cir-
135 ceiensi agro amplissimae proveniunt. Sunt qui betas punica malo florente optume seri existiment, transferri autem, cum quinque foliorum esse coeperint. mira differentia, si vera est, candidis alvom elici, nigris inhiberi, et cum brassica corrumpatur in dolio vini sapor, odorem betae foliis demersis restitui.

136 (41.) [1] Olus caulisque, quibus nunc principatus hortorum, apud Graecos in honore fuisse non reperio, sed Cato
20, 78 sqq. brassicae miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. genera eius facit: extentis foliis, caule magno, alteram crispo folio, quam apiacam vocat, tertiam minutis cauli-
137 bus, lenem, teneram, minumeque probat. Brassica toto anno seritur, quoniam et toto secatur, utilissime tamen ab aequinoctio autumni, transferturque, cum quinque foliorum est. cyma a prima sectione praestat proxumo vere. hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriorque cauliculus, Apici luxuriae et per eum Druso Caesari fastiditus, non sine
138 castigatione Tiberi patris. Post cymam ex eadem brassica contingunt aestivi autumnalesque cauliculi, mox hiberni, iterumque cymae, nullo aeque genere multifero, donec fertilitate sua consumatur. altera satio ab aequinoctio verno est, cuius

planta extremo vere plantatur, ne prius cyma quam caule pariat. tertia circa solstitium, ex qua, si umidior locus est, aestate, si siccior, autumno plantatur. umor fimusque si defuere, maior saporis gratia est, si abundavere, laetior fertilitas. fimum asininum maxume convenit. [2] Est haec 139 quoque res inter opera ganeae, quapropter non pigebit verbosius persequi. praecipuus fit caulis sapore ac magnitudine, primum omnium si in repastinato seras, dein si terram fugientis cauliculos sequare terra tollentisque se proceritate luxuriosa exaggerando aliam adcumules ita ne plus quam cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur bis conputabili inpendio taedioque. [3] Cetera genera conplura sunt: Cu- 140 manum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitudine non excelsius. folio numerosius quam tenuius hoc utilissimum existimatur, quia sub omnibus paene foliis fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule ab radice tenui, intra folia crassescit. rariora haec angustioraque, sed teneritas in dote ei. frigora non tolerat, quibus etiam aluntur Bruttiani praegrandes foliis, caule tenues, sapore acuti. Sa- 141 bellico usque in admirationem crispa sunt folia quorum crassitudo caulem ipsum extenuat, sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. nuper subiere Lacuturres ex convalle Aricina, ubi quondam fuit lacus turrisque quae remanet, capite praegrandes, folio innumeri, alii in orbem correcti, alii in latitudinem torosi. nec plus ullis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur et cyma nullis serior. Cuicumque autem generi pruinae plurumum suavita- 142 tis conferunt et, nisi obliquo volnere defendatur medulla, plurumum nocent. semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia numquam plantae habitum excedentibus — halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis non proveniunt — navigatione quoque longinqua viridis adservari, si statim desecti ita ne humum attingant in cados olei quam proxume siccatos opturatosque condantur omni spiritu excluso. Sunt 143 qui plantam in transferendo alga subdita pediculo nitrive triti quod tribus digitis capiatur celeriorem ad maturitatem fieri putent. sunt qui semen trifoli nitrumque simul tritum adspergant foliis. nitrum in coquendo etiam viriditatem custodit,

aut Apiciana coctura, oleo ac sale, priusquam coquantur,
144 maceratis. Est inter herbas genus inserendi praecisis germinibus et caulis in medullam semine ex aliis addito. hoc et in cucumere silvestri. nec non olus quoque silvestre est triumpho divi Iuli carminibus praecipue iocisque militaribus celebratum, alternis quippe versibus exprobravere lapsana se vixisse apud Durrachium, praemiorum parsimoniam cavillantes. est autem id cyma silvestris.

145 (42.) Omnium in hortis rerum lautissima cura asparagis.
16, 173 De origine eorum in silvestribus curis abunde dictum et quomodo eos iuberet Cato in harundinetis seri. est et aliud genus incultius asparago, mitius corruda, passim etiam in montibus nascens, refertis superioris Germaniae campis, non inficeto Tiberi Caesaris dicto herbam ibi quandam nasci si-
146 millimam asparago. nam quod in Neside Campaniae insula sponte nascitur longe optumum existimatur. hortensium seritur spongeis. est enim plurumae radicis altissimeque germinat. viret thyrso primum emicante, qui caulem educens tempore ipso fastigatus in toros striatur. potest et semine seri.
147 Nihil diligentius conprehendit Cato, novissimumque libri est, ut adpareat repentem ac noviciam viro curam fuisse. locum subigi iubet umidum aut crassum, semipedali undique intervallo seri, ne calcetur, praeterea ad liniam grana bina aut terna paxillo demitti — videlicet semine tum tantum se-
148 rebantur —, id fieri secundum aequinoctium vernum. stercore satiari, crebro purgari, caveri ne cum herbis evellatur asparagus. primo anno stramento ab hieme protegi, vere aperiri, sariri, runcari, tertio incendi verno. quo maturius incensus est hoc melius provenit. itaque harundinetis maxume convenit quae festinant incendi. sariri iubet idem non antequam asparagus natus fuerit, ne in sariendo radices vexentur.
149 ex eo velli asparagum ab radice — nam si defringatur, stirpescere et intermori —, velli, donec in semen eat. id autem maturescere ad ver, incendique, ac rursus, cum adparuerit asparagus, sariri ac stercorari. ac post annos novem, cum iam vetus sit, digeri subacto stercoratoque, tum spongeis seri, singulorum pedum intervallo. quin et ovillo
150 fimo nominatim uti, quoniam aliud herbas creet. Nec quic-

quam postea temptatum utilius adparuit, nisi quod circa idus Februar. defosso semine acervatim parvolis scrobibus serunt, plurumum maceratum fimo. dein nexis inter se radicibus spongeas factas post aequinoctium autumni disponunt pedalibus intervallis fertilitate in denos annos durante. nullum gratius his solum quam Ravennatium hortorum. in- 16, 173 19, 54 151
dicavimus et corrudam. hunc enim intellego silvestrem asparagum, quem Graeci ὄρμινον aut μυάκανθον vocant aliisve nominibus. invenio nasci et arietis cornibus tunsis atque defossis.

(43.) Poterant videri dicta omnia quae in pretio sunt, 152
ni restaret res maxumi quaestus non sine pudore dicenda. certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam Cordubamque praecipue sestertium sena milia e parvis reddere areis, quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quae refugiunt consciae quadripedes. carduos 153
serunt duobus modis, autumno planta, et semine ante nonas Martias, plantaeque ex eo disponuntur ante idus Novembris aut in locis frigidis circa favonium. stercorantur etiam, si dis placet, laetiusque proveniunt, condiuntur quoque aceto melle diluto addita laseris radice et cumini, ne quis dies sine carduo sit.

(44.) Cetera in transcursu dici possunt. Ocimum Pari- 154
libus optume seri ferunt, quidam et autumno, iubentque, cum hieme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque et nasturtium vel aestate vel hieme facillime nascuntur. eruca praecipue frigorum contemptrix diversae est quam lactuca naturae, concitatrixque veneris. idcirco iungitur illi fere in 155
cibis, ut nimio frigori par fervor inmixtus temperamentum aequet. Nasturtium nomen accepit a narium tormento, et inde vigoris significatio proverbio usurpavit id vocabulum veluti torporem excitantis. in Arabia mirae amplitudinis dicitur gigni.

(45.) Ruta quoque seritur favonio et ab aequinoctio 156
autumni. odit hiemem et umorem ac fimum, apricis gaudet et siccis terraque quam maxume lateraria. cinère volt nutriri, hic et semini miscetur ut careat urucis. Auctoritas ei et peculiaris apud antiquos fuit. invenio mulsum rutatum populo

datum a Cornelio Cethego in consulatu collega Quinti Flaminini comitiis peractis. amicitia ei cum fico tantum, nusquam
157 laetior provenit quam sub hac arbore. seritur et surculo, melius in perforatam fabam indito, quae suco nutrit conprehendendo surculum. serit et se ipsa, namque incurvato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicatur. Eadem et ocimo natura, nisi quod difficilius arescit. sed durata runcatur non sine difficultate pruritivis ulceribus, ni munitis manibus id fiat oleove defensis. conduntur autem et eius folia servanturque fasciculis.

158 (46.) Ab aequinoctio verno seritur apium semine paulum in pila pulsato. crispius sic putant fieri aut si satum calcetur cylindro pedibusve. proprium ei quod colorem mutat. honos in Achaia coronare victores sacri certaminis Nemeae.

159 (47.) Eodem tempore seritur menta planta vel, si nondum germinat, spongea. *non* minus haec umido gaudet. aestate viret, hieme flavescit. Genus eius silvestre mentastrum. ex hoc propagatur ut vitis, vel si inversi rami serantur. Mentae nomen suavitas odoris apud Graecos mutavit, cum alioqui mintha vocaretur, unde veteres nostri nomen declinave-
160 runt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. semel sata diutina aetate durat. congruit puleio, cuius na-
2. 108 18, 227 tura in carnariis reflorescens saepius dicta est. haec quoque servantur simili genere, mentam dico puleiumque et nepetam. condimentorum tamen omnium aquae fastidiis cumi-
161 num amicissimum. nascitur in summa tellure vix haerens et in sublime tendens. in putribus et calidis maxume locis medio serendum vere. alterum eius genus silvestre, quod rusticum vocant, alii Thebaicum, si tritum ex aqua potetur in dolore stomachi. in Carpetania nostri orbis maxume laudatur, alioqui Aethiopico Africoque palma est. quidam huic Aegyptium praeferunt.

162 (48.) Sed praecipue olusatrum mirae naturae est. hipposelinum Graeci vocant, alii zmyrnium. e lacrima caulis sui nascitur. seritur et radice. sucum eius qui colligunt murrae saporem habere dicunt, auctorque est Theophrastus mur-
163 ra sata natum. Hipposelinum veteres praeceperant in locis incultis, lapidosis iuxta maceriam seri. nunc et repastinato

seritur et a favonio post aequinoctium autumni. quippe cum cappari quoque seratur siccis maxume, area in defossum cavata, ripisque undique circumstructis lapide, alias evagatur per agros et cogit solum sterilescere. floret aestate, viret usque ad vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. vitia eius quod trans maria nascitur diximus inter peregri- 13, 127
nos frutices.

(49.) Peregrinum et careum gentis suae nomine appel- 164
latum, culinis principale. in quacumque terra seri volt ratione eadem qua olusatrum, laudatissimum tamen in Caria, proxumum Phrygia.

(50.) Ligusticum silvestre est in Liguriae suae montibus. 165
seritur etiam ubique. suavius sativom, sed sine viribus. panacem aliqui vocant. Cratevas apud Graecos cunilam bubulam eo nomine appellat, ceteri fere conyzam, id est cunilaginem, thymbram vero quae sit cunila. Haec apud nos habet vocabulum et aliud satureia dicta in condimentario genere. seritur mense Februario, origano aemula. nusquam utrumque additur, quippe similis effectus. sed cunilae Aegyptium origanum tantum praefertur.

(51.) Peregrinum fuit et lepidium. seritur a favonio, dein, 166
cum fruticavit, iuxta terram praeciditur, tunc runcatur stercoraturque, per biennium hoc. postea iisdem fruticibus utuntur, si non saevitia hiemis ingravat, quando inpatientissimum est frigorum. exit et in cubitalem altitudinem, foliis lauri, sed mollius. usus eius non sine lacte.

(52.) Git pistrinis, anesum et anetum culinis et medicis 167
nascuntur. sacopenium et ipsum in hortis quidem, sed medicinae tantum.

(53.) Sunt quaedam comitantia aliorum satus, ut papaver. namque cum brassica seritur ac porcillaca, et eruca cum lactuca. Papaveris sativi tria genera: candidum, cuius semen to- 168
stum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. hoc et panis rustici crustae inspergitur, adfuso ovo inhaerens, ubi inferiorem crustam apium gitque cereali sapore condiunt. alterum genus est papaveris nigrum, cuius scapo inciso lacteus sucus excipitur. tertium genus rhoean vocant Graeco id nostri erraticum. sponte quidem, sed in arvis cum hordi, 169

maxume nascitur, erucae simile, cubitali altitudine, flore rufo et protinus deciduo, unde et nomen a Graecis accepit. De
20,198 reliquis generibus papaveris sponte nascentis dicemus in medicinae loco. fuisse autem in honore apud Romanos semper indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis a filio missis decutiendo papavera in horto altissima sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit.

170 (54.) Rursus alio comitatu aequinoctio autumni seruntur coriandrum, anetum, atriplex, malva, lapathum, caerefolium, quod paederota Graeci vocant, et acerrimum sapore igneique effectus ac saluberrimum corpori sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. quin e diverso vix est sato semel eo li-
171 berare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Usus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniae. cocuntur et folia, sicut reliquorum olerum. sunt autem trium generum: unum gracile, alterum simile rapi foliis, tertium erucae. semen optumum Aegyptium. Athenienses napy appellaverunt, alii thapsi, alii saurion.

172 (55.) Serpyllo et sisymbrio montes plerique scatent, sicut Threcii. utique deferunt ex his avolsos ramos seruntque, item Sicyone ex suis montibus et Athenis ex Hymetto. simili modo et sisymbrium serunt. laetissimum nascitur in puteorum parietibus et circa piscinas ac stagna.

173 9. (56.) Reliqua sunt ferulacei generis, ceu feniculum
8, 99 anguibus, ut diximus, gratissimum, ad condienda pluruma,
13, 124 cum inaruit. eique perquam similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. deinde utilissima funibus cannabis seritur a favonio. quo densior est eo tenuior. semen eius, cum est maturum, ab aequinoctio autumni distringitur et sole aut
174 vento aut fumo siccatur. ipsa cannabis vellitur post vindemiam ac lucubrationibus decorticata purgatur. optuma Alabandica, plagarum praecipue usibus. tria eius ibi genera. inprobatur cortici proxumum aut medullae, laudatissima est e medio quae mesa vocatur, secunda Mylasea. quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem
175 13, 123 aequat. Ferulae duo genera in peregrinis fruticibus diximus. semen eius in Italia cibus est. conditur quippe du-

ratque in urceis vel anni spatio. duo ea genera caules et racemi. corymbiam hanc vocant corymbosque quos condiunt.

10. (57.) Morbos hortensia quoque sentiunt sicut reli- 176
qua terra sata. namque et ocimum senectute degenerat in serpyllum, et sisymbrium in zmintham, et ex semine brassicae veteris rapa fiunt, atque invicem. et necatur cuminum a limodoro, nisi repurgetur. est autem unicaule, radice bulbo simili, non nisi in gracili solo nascens. alius privatim cumini morbus scabies. et ocimum sub canis ortu pallescit. omnia vero accessu mulieris menstrualis flavescunt. bestio- 177
larum quoque genera innascuntur, napis pulices, raphano urucae et vermiculi, item lactucis et oleri, utrisque hoc amplius limaces et cocleae, porro vero privata animalia quae facillime stercore iniecto capiuntur condentia in id se. ferro quoque non expedire tangi rutam, cunilam, mentam, ocimum auctor est Sabinus Tiro in libro cepuricon quem Maecenati dicavit.

(58.) Idem contra formicas, non minumum hortorum exi- 178
tium, si non sint rigui, remedium monstravit limum marinum aut cinerem opturandis earum foraminibus, sed efficacissime heliotropio herba necantur. quidam et aquam diluto latere crudo inimicam his putant. Naporum medicina ervi aliquid 179
una seri, sicut olerum cicer, arcet enim urucas. quo si omisso enatae sint, remedium est absinthi sucus decocti inspersus vel sedi quam aizoum vocant. genus hoc herbae diximus. 18, 159
Semen olerum si suco eius madefactum seratur, olera nulli 180
animalium obnoxia futura tradunt, in totum vero necari urucas, si palo inponantur in hortis ossa capitis ex equino genere, feminae dumtaxat. adversus urucas et cancrum fluviatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant. sunt qui sanguineis virgis tangant ea quae nolunt his obnoxia esse. Infestant et culices hortos riguos, praecipue si sint arbusculae aliquae. hi galbano accenso fugantur.

11. Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibus- 181
dam ex his firmitas maior est, ut coriandro, betae, porro, nasturtio, sinapi, erucae, cunilae et fere acribus, infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitae, cucumi, et aestiva omnia hibernis magis durant, minume autem gethyum. sed ex

his quae sunt fortissima nullum ultra quadrimatum utile est, dumtaxat serendo. culinis et ultra tempestiva sunt.

182 (59.) Peculiaris medicina raphano, betae, rutae, cunilae in salsis aquis, quae et alioqui plurumum suavitati et fertilitati conferunt. ceteris dulcium aquarum rigua prosunt. utilissimae ex iis quae frigidissimae et quae potu suavissimae. minus utiles e stagno et quas elices inducunt, quoniam herbarum semina invehunt. praecipue tamen imbres alunt, nam et bestiolae innascentes necantur.

183 12. (60.) His horae rigandi matutino atque vespera, ne infervescat aqua sole, ocimo tantum et meridiana. etiam satum celerrime erumpere putant inter initia ferventi aqua adspersum. omnia autem translata meliora grandioraque fiunt, maxume porri napique. in translatione et medicina est, desinuntque sentire iniurias, ut gethyum, porrum, raphani, api-
184 um, lactucae, rapa, cucumis. Omnia autem silvestria fere sunt et foliis minora et caulibus, suco acriora, sicut cunila, origanum, ruta. solum vero ex omnibus lapathum silvestre melius. hoc in sativis rumex vocatur, nasciturque fortissimum, tradunt certe semel satum durare nec vinci umquam a terra,
185 maxume iuxta aquam. sucus eius cum tisana tantum in cibis leviorem gratioremque saporem praestat. silvestre ad multa medicamina utile est, adeoque nihil omisit cura ut carmine quoque conprehensum reperiam in fabis caprini fimi singulis cavatis, si porri, erucae, lactucae, api, intubi, nasturti semina inclusa serantur, mire provenire. Quae sunt silvestria eadem in sativis sicciora intelleguntur et acriora.

186 (61.) Namque et sucorum saporumque dicenda differentia est, vel maior in his quam pomis. sunt autem acres cunilae, origani, nasturti, sinapis, amari absinthi, centaurei, aquatiles cucumeris, cucurbitae, lactucae, acuti thymi, cunilae, acuti et odorati api, aneti, feniculi. salsus tantum e saporibus non nascitur, aliquando extra insidit pulveris modo, et cicerculis tantum.

187 (62.) Atque ut intellegatur vana ceu plerumque vitae persuasio, panax piperis saporem reddit et magis etiam siliquastrum ob id piperitidis nomine accepto, libanotis odorem
12, 127 turis, zmyrnium murrae. de panace abunde dictum est.

libanotis locis putribus et macris ac roscidis seritur semine. radicem habet olusatri, nihil ture differentem. usus eius post annum stomacho saluberrimus. quidam eam nomine alio rosmarinum appellant. zmyrnium olus seritur iisdem locis, mur- 188
ramque radice resipit. eadem et siliquastro satio. reliqua a ceteris et odore et sapore differunt, ut anetum, tantaque est diversitas atque vis, ut non solum aliud alio mutetur sed etiam in totum auferatur. Apio eximunt coci obsoniis acetum, eodem cellarii in saccis odorem vino gravem. Et hacte- 189
nus hortensia dicta sint, ciborum gratia dumtaxat. maxumum quidem opus in iisdem naturae restat, quoniam proventus tantum adhuc summasque quasdam tractavimus. vera autem cuiusque natura non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultumque divinitatis et quo nullum reperiri possit maius. Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio, cum ad alios medendi desideria pertinerent, longis utriusque dilationibus futuris, si miscuissemus. nunc suis quaeque partibus constabunt poteruntque a volentibus iungi.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XX.

(Sect. 1.) Maxumum hinc opus naturae ordiemur et cibos 1
suos homini narrabimus faterique cogemus ignota esse per quae vivat. nemo id parvom ac modicum existimaverit nominum vilitate deceptus. pax secum in his aut bellum naturae dicetur, odia amicitiaque rerum surdarum ac sensu carentium et, quo magis miremur, omnia ea hominum causa,

quod Graeci sympathiam et antipathiam appellavere, quibus cuncta constant, ignis aquis restinguentibus, aquas sole devorante, luna pariente, altero alterius iniuria deficiente si-
2 dere. atque, ut a sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magnete lapide et alio rursus abigente a sese, adamanta opum gaudium, infragilem omni cetera vi et invictum, sanguine hircino rumpente, quaeque alia in suis locis dicemus paria vel maiora miratu. tantum venia sit a minumis sed a salutaribus ordienti primumque ab hortensiis.
3 19, 74 Cap. 1. (2.) Cucumim silvestrem esse diximus, multo infra magnitudinem sativi. ex eo fit medicamentum quod vocatur elaterium suco expresso semini, cuius causa nisi maturius incidatur, semen exsilit oculorum etiam periculo. servatur autem decerptus una nocte, postero die inciditur harundine. semen quoque cinere conditur ad coercendam suci abundantiam, qui expressus suscipitur aqua caelesti atque subsidit, deinde sole cogitur in pastillos ad magnos mortalium usus, obscuritates et vitia oculorum, genarum ulcera.
4 Tradunt hoc suco tactis radicibus vitium non attingi uvas ab avibus. radix autem ex aceto cocta podagris inlinitur suco-que dentium dolori medetur, arida cum resina impetiginem et scabiem quaeque psoram et lichenas vocant, parotidas, panos sanat et cicatricibus colorem reddit, et foliorum sucus auribus surdis cum aceto instillatur.
5 (3.) Elaterio tempestivos est autumno, nec ullum ex medicamentis longiore aevo durat. incipit a trimatu. si quis recentiore uti velit, pastillos in novo fictili igni lento in aceto domet. melius quo vetustius, fuitque iam ducentis annis servatum, ut auctor est Theophrastus, et usque ad quinquagesimum lucernarum lumina exstinguit. hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quam exstinguat scintil-
6 lare sursum ac deorsum cogat. pallidum ac leve herbaceo ac scabro melius ac leniter amarum. putant conceptus adiuvari adalligato semine, si terram non attigerit, partus vero, si in arietis lana adligatum inscientis lumbis fuerit, ita ut pro-
7 tinus ab enixu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant nasci praecipuum in Arabia, mox in Arcadia, Cyrenis alii tradunt similem heliotropio cuius inter folia et ramos

provenire magnitudine nucis iuglandis, semina autem esse ad speciem scorpionum caudae reflexa, sed candida. aliqui 8 etiam scorpionium cucumim vocant efficacissimo contra scorpionum ictus et semine et elaterio, et ad purgandam utroque alvom. modus portione virium ab dimidio obolo ad solidum, copiosius necat. sic et contra phthiriasim bibitur et hydropicis. inlitum anginas et arterias cum melle et oleo vetere sanat.

2. (4.) Multi hunc esse apud nos qui anguinus vocetur, 9 ac aliis erraticus, arbitrantur, quo decocto sparsa mures non attingunt. iidem podagris eum et articularibus morbis decoctum in acetum inlinunt praesentaneo remedio, lumborum vero dolores semine sole siccato, dein trito, XX X pondere in hemina dato aquae sanat, tumores subitos inlito cum lacte mulierum. purgat eas elaterium, sed gravidis abortum facit. suspiriosis prodest, morbo vero regio in naris coiectum. lentigines ac maculas e facie tollit in sole inlitum.

(5.) Multi eadem omnia sativis attribuunt, magni etiam 10 sine iis momenti. namque et eorum semen quantum tres digiti adprehenderint cum cumino tritum potumque in vino tussientibus auxiliatur, et phreneticis in lacte mulieris, et dysintericis acetabuli mensura, purulenta autem exspuentibus cum cumino pari pondere, et iocineris vitiis in aqua mulsa. urinam movet ex vino dulci, et in renium dolore clysteribus simul cum cumino infunditur.

(6.) Qui pepones vocantur refrigerant maxume in cibo 11 et emolliunt alvom. caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus inponitur. radix sanat ulcera concreta in modum favi, quae ceria vocant. eadem contrahit vomitiones. siccatur, in farinam tunsa datur quattuor obolis in aqua mulsa, ita ut qui biberit quingentos passus postea ambulet. haec farina et in smegmata adicitur. cortex quoque vomitionem movet, 12 faciem purgat. hoc et folia cuiuscumque sativi inlita. eadem cum melle et epinyctidas sanant, cum vino canis morsus, item multipedae, — sepa Graeci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori praecipue nocivam. morsum tumor insequitur et putrescit locus —, ipse cucumis odore defectum animi. coctos deraso cortice ex oleo, aceto et melle iucundiores esse certum est.

13 3. (7.) Cucurbita quoque silvestris invenitur, σομφὸς a Graecis appellata, inanis, unde et nomen, digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens. huius conmanducatae sucus stomacho admodum prodest.

14 (8.) Colocynthis vocatur alia, ipsa plena, sed minor quam sativa. utilior pallida quam herbacea. arefacta per se inanit alvom. infusa quoque clysteribus intestinorum omnibus vitiis medetur et renium et lumborum et paralysi. eiecto semine aqua mulsa in eo decoquitur ad dimidias, sic tutis-

15 simo infunduntur oboli quattuor. prodest et stomacho farinae aridae pilulis cum decocto melle sumptis. in morbo regio semina eius VII sumuntur et protinus aqua mulsa. carnes eius cum absinthio et sale dentium dolorem tollunt, sucus vero cum aceto calefactus mobilis sistit. item spinae et lumborum ac coxendicum dolores, cum oleo si infricetur. prae-

16 terea, mirum dictu, semina eius si fuerint pari numero adligata ** febribus dicuntur quas Graeci periodicas vocant. Sativae quoque rasae sucus tepefactus auribus medetur, caro eius interior sine semine clavis pedum et suppurationibus quae Graeci vocant ἀποστήματα. decoctae autem universae sucus dentium motus stabilit et dolores inhibet, vinum cum ea fervefactum oculorum etiam impetus. folia eius cum recentibus cupressi contunsa et inposita, ipsa quoque tosta

17 in argilla ac trita cùm adipe anseris volneribus medetur. nec non ramentis corticis recens podagras refrigerat, et ardores capitis, infantium maxume, et ignis sacros vel isdem strigmentis inpositis vel seminibus. sucus ex strigmentis inlitus cum rosaceo et aceto febrium ardores refrigerat. aridae cinis inpositus mire combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis, sed omnium consensu stomacho utilissimae iudicantur et interaneorum vesicarumque exulcerationibus.

18 (9.) Est et rapo vis medica. perniones fervens inpositum sanat, item frigus pellit e pedibus. aqua decocti eius fervens podagris etiam frigidis medetur, et crudum tunsum cum sale, cuicumque vitio pedum. semen inlitum et potum in vino contra serpentis et toxica salutare esse proditur, a

19 multis vero antidoti vim habere in vino et oleo. Democritus in totum ea abdicavit in cibis propter inflationes, Diocles

magnis laudibus tulit, etiam venerem stimulari ab iis profes-
sus, item Dionysius, magisque si eruca condirentur, tosta
quoque articulorum dolori cum adipe prodesse.

(10.) Silvestre rapum in arvis maxume nascitur, frutico- 20
sum, semine candido, duplo maiore quam papaver. hoc ad
levigandom cutem in facie totoque corpore utuntur mixta fa-
rina pari mensura ervi, hordei et tritici et lupini. radix ad
omnia inutilis.

4. (11.) Naporum duas differentias et in medicina Graeci 21
servant. angulosis foliorum caulibus, flore aneti, quod bu-
nion vocant, purgationibus feminarum et vesicae et urinae
utile decoctum, potum ex aqua mulsa vel suci drachma, se-
men dysintericis tostum tritumque in aquae calidae cyathis
quattuor. sed urinam inhibet, si non lini semen una bibatur.
alterum genus buniada appellant et raphano et rapo simile,
seminis praeclari contra venena. ob id et in antidotis utun-
tur illo.

(12.) Raphanum et silvestrem esse diximus. lauda- 19, 80 22
tissimus in Arcadia, quamquam et alibi nascitur, utilior urinae
dumtaxat ciendae, cetero aestuosus. in Italia et armoraciam
vocant.

(13.) Et sativi vero praeter ea quae circa eos dicta 19, 80 23
sunt stomachum purgant, pituitam extenuant, urinam concitant,
bilem detrahunt. praeterea cortices in vino decocti mane
poti ad ternos cyathos conminuunt et eiciunt calculos. iidem
in posca decocti contra serpentium morsus inlinuntur. ad 24
tussim etiam mane ieiunis raphanus prodest cum melle, se-
men eorum tostum ipsumque conmanducatum, adligato ra-
phano aquam foliis eius decoctis bibere vel sucum ipsius
cyathis binis contra phthiriasis, phlegmoni ipsos inlinere
tunsos, livori vero recenti corticem cum melle, veternosis
autem quam acerrimos mandere, semenque tostum, dein con-
tritum cum melle suspiriosis. iidem et contra venena pro- 25
sunt, cerastis, scorpionibus adversantur, — vel ipso vel se-
mine infectis manibus inpune tractabis, inpositoque raphano
scorpiones moriuntur —, salutares et contra fungorum aut
hyoscyami venena atque, ut Nicander tradit, et contra san-
guinem tauri. et contra viscum quoque dari Apollodori duo

iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus sucum. lienem item extenuant, iocineri prosunt et lumborum doloribus, hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti et lethar-
26 gicis et comitialibus et melancholicis. Praxagoras et iliosis dandos censet, Plistonicus et coeliacis. intestinorum etiam ulcera sanant ac purulenta praecordiorum, si cum melle edantur. quidam ad haec coquere eos in luto malunt, sic et feminas purgari. ex aceto et melle sumpti intestinorum animalia detrahunt, iidem ad tertias decocto eorum poto cum vino enterocelicis prosunt, sanguinem quoque inutilem sic
27 extrahunt. Medius ad haec et sanguinem exscreantibus coctos dari iubet, et puerperis ad lactis copiam augendam, Hippocrates capitis mulierum defluvia fricari raphanis, et super umbilicum inponi contra tormenta volvae. reducunt et cicatricem ad colorem. semen quoque ex aqua inpositum sistit
28 ulcera quae phagedaenas vocant. Democritus venerem hoc cibo stimulari putat, ob id fortassis voci nocere aliqui tradiderunt. folia quae in oblongis dumtaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur, ubi vero acrior raphani medicina admota sit, hysopum dari protinus imperant. haec antipathia est. et aurium gravitati sucum raphani instillant. nam vomituris summo cibo esse eos utilissimum est.

29 (14.) Pastinacae simile hibiscum, quod molochen agriam vocant et aliqui *πλειστολοχείαν*, ulceribus, cartilagini, ossibus fractis medetur. folia eius ex aqua pota alvom solvont, serpentis abigunt, apium, vesparum, crabronum ictibus inlita medentur. radicem eius ante solis ortum erutam involvont lana coloris quem nativom vocant, praeterea ovis quae feminam peperit, strumisque vel suppuratis adligant. quidam ad hunc usum auro effodiendam censent, cavendumque ne terram attingat. Celsus et podagris quae sine tumore sint radicem eius in vino decoctam inponi iubet.

30 5. (15.) Alterum genus est staphylinos, quod pastinacam erraticam vocant. eius semen contritum et in vino potum tumentem alvom et suffocationes mulierum doloresque lenit in tantum ut volvas corrigat, inlitum quoque e passo ventri earum prosit, et viris vero prosit cum panis portione aequa tritum ex vino potum contra ventris dolores. pellit et uri-

nam, et phagedaenas ulcerum sistit recens cum melle inpositum vel aridum farina inspersum. radicem eius Dieuches 31
contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum et renium vitia ex aqua mulsa dari iubet, Cleophantus et dysintericis veteribus. Philistio in lacte coquit et ad stranguriam dat radicis uncias quattuor, ex aqua hydropicis, similiter et opisthotonicis et pleuriticis et comitialibus. habentes eam feriri a serpentibus negantur, aut qui ante gustaverint non laedi. percussis inponitur cum axungia, folia contra cruditates manduntur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortas- 32
sis quoniam venerem stimulari hoc cibo certum est. ideo conceptus adiuvari aliqui prodiderunt. Ad reliqua et sativa pollet. efficacior tamen silvestris magisque in petrosis nata. semen sativae quoque contra scorpionum ictus ex vino aut posca salutare est. radice eius circumscalpti dentes dolore liberantur.

(16.) Syria in hortis operosissima, venitque in prover- 33
bium Graecis: multa Syrorum olera. simillimam staphylino herbam serit quam alii gingidion vocant, tenuius tantum et amarius eiusdemque effectus. estur coctum crudumque stomachi magna utilitate, siccat enim ex alto omnis eius umores.

(17.) Siser erraticum sativo simile est et effectu: sto- 34
machum excitat, fastidium absterget ex aceto laserpiciato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo. urinam ciet, ut Opion credit, et venerem. in eadem sententia est et Diocles, praeterea cordi convenire convalescentium aut post multas vomitiones perquam utile. Heraclides contra argen- 35
tum vivom dedit, et veneri subinde offensanti aegrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho inutile videri dixit, quoniam nemo tris siseres edendo continuaret, esse tamen utile convalescentibus ad vinum transeuntibus. sativi privatim sucus cum lacte caprino potus sistit alvom.

(18.) Et quoniam plerosque similitudo nominum Graeco- 36
rum confundit, conteximus et de sili, sed hoc est volgatae notitiae. optumum Massiliense, lato enim grano et fulvo est, secundum Aethiopicum nigrius, Creticum odoratissimum omnium. radix iucundi odoris est. semen esse et voltures dicuntur. prodest homini ad tussim veterem, rupta, convolsa

in vino albo potum, item opisthotonicis et iocinerum vitiis et torminibus et stranguriae duarum aut trium lingularum
37 mensura. sunt et folia utilia, ut quae partus adiuvent etiam quadripedum. hoc maxume pasci dicuntur cervae pariturae. inlinuntur et igni sacro, multumque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio vel semine. quadripedum quoque alvom sistit sive tritum potui infusum sive mandendo conmanducatum e sale. boum morbis sil tritum infunditur.

38 (19.) Inula quoque a ieiunis conmanducata dentis confirmat. si, ut eruta est, terram non attingat, condita tussim emendat, radicis vero decoctae sucus taenias pellit, siccatae autem in umbra farina tussi et convolsis et inflationibus et arteriis medetur. venenatorum morsus abigit. folia ex vino lumborum dolori inlinuntur.

39 (20.) Cepae silvestres non sunt. sativae olfactu ipso et delacrimatione caligini medentur, magis vero suci inunctione. somnum etiam facere traduntur et ulcera oris sanare conmanducatae cum pane, et canis morsus virides ex aceto inlitae aut siccae cum melle et vino, ita ut post diem tertium solvantur. sic et attrita sanant. coctam in cinere et epiphoris multi inposuere cum farina hordeacea et genitalium ulceri-
40 bus. suco et cicatrices oculorum et albugines et argema inunxere, et serpentium morsus et omnia ulcera cum melle, item auricularum cum lacte mulierum, et in iisdem sonitum aut gravitatem emendantes cum adipe anserino aut cum melle stillavere. et ex aqua bibendum dedere repente obmute-
41 scentibus. in dolore quoque ad dentis conluendos instillavere et plagis bestiarum omnium, privatim scorpionum. alopecias fricuere et psoras tunsis cepis. coctas dysintericis vescendas dedere et contra lumborum dolores, purgamenta quoque earum cremata in cinerem inlinentes ex aceto ser-
42 pentium morsibus, ipsasque multipedae ex aceto. Reliqua inter medicos mira diversitas. proxumi utilis esse praecordiis et concoctioni, inflationemque et sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola ad colorem quoque validum profici hoc cibo et, si ieiuni cotidie edant, firmitatem valetudinis custo-
43 diri, stomacho utilis esse, spiritus agitatione ventrem mollire, haemorrhoidas pellere subditas pro balanis, sucum cum

suco feniculi contra incipientis hydropisis mire proficere, item contra anginas cum ruta et melle, excitari eadem lethargicos. Varro quae sale et aceto sparsa est arefactaque vermiculis non infestari auctor est.

6. (21.) Porrum sectivom profluvia sanguinis sistit in naribus contrito eo opturatis, vel gallae mixto aut mentae, item ex abortu profluvia poto suco cum lacte mulierum. tussi etiam veteri et pectoris ac pulmonis vitiis medetur. inlitis foliis sanantur vari et ambusta et epinyctides — ita vocatur ulcus, quae et syce, in angulo oculi perpetuo umore manans, quidam eodem nomine appellant pusulas liventis ac noctibus inquietantes — et alia ulcera cum melle trito, vel bestiarum morsus ex aceto, item serpentium aliorumque venenatorum, aurium vero vitia cum felle caprino vel pari mensura mulsi, stridores cum lacte mulieris, capitis dolores, si in naris fundatur, dormiturisve in aurem duobus suci coclearibus, uno mellis. sucus et ad serpentium scorpionumque ictum bibitur cum mero et ad lumborum dolores cum vini hemina potus. sanguinem vero exscreantibus et phthisicis, destillationibus longis vel sucus vel ex ipso cibus prodest, item morbo regio vel hydropicis et ad renium dolores, cum tisanae suco acetabuli mensura. idem modus cum melle volvas purgat. estur vero et contra fungorum venena, inponitur et volneribus, venerem stimulat, sitim sedat, ebrietates discutit, sed oculorum aciem hebetare traditur, inflationes quoque facere quae tamen stomacho non noceant ventremque molliant. voci splendorem adfert. 44 45 46 47

(22.) Capitato maior est ad eadem effectus. sanguinem reicientibus sucus eius cum gallae aut turis farina vel acacia datur. Hippocrates et sine alia mixtura dari iubet volvasque contractas aperire se putat, fecunditatem etiam feminarum hoc cibo augeri. contritum ex melle ulcera purgat. tussim et destillationes thoracis, pulmonis et arteriae vitia sanat, datum in sorbitione tisanae vel crudum praeter capita sine pane, ita ut alternis diebus sumatur, vel si pura exscreentur. sic et voci vel veneri somnoque multum confert. capita bis aqua mutata cocta alvom sistunt et fluctiones veteres, cortex decoctus inlitusque inficit canos. 48 49

50 (23.) Alio magna vis, magnae utilitates contra aquarum et locorum mutationes. serpentes abigit et scorpiones odore atque, ut aliqui tradidere, bestias, contra omnis ictus medetur potu vel cibo vel inlitu, privatim contra haemorrhoidas cum vino redditum vomitu. ac, ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat, item hyoscyamum, canum morsus, in quae volnera cum melle inponitur.
51 ad serpentium quidem ictus potum cum restibus suis efficacissime ex oleo inlinitur, attritisque corporum partibus, vel si in vesicas intumuerint. quin et suffitu eo evocari secundas partus existimat Hippocrates, cinere eorum cum oleo ca-
52 pitis ulcera manantia sanitati restituens. suspiriosis coctum, aliqui crudum id dedere, Diocles hydropicis cum centaurio aut in fico duplici ad evacuandam alvom, quod efficacius praestat viride cum coriandro in mero potum, suspiriosis aliqui et tritum in lacte dederunt. Praxagoras et contra morbum regium vino miscuit et contra ileum in oleo et pulte, sic inlinens strumis quoque. antiqui et insanientibus dabant crudum, Diocles phreneticis elixum. contra anginas tritum in
53 posca gargarizare prodest. dentium dolorem tribus capitibus in aceto tritis inminuit, vel si decocti aqua conluantur addaturque ipsum in cava dentium. auribus etiam instillatur sucus cum adipe anserino, phthiriasis et porrigines potum, item infusum cum aceto et nitro conpescit, destillationes cum lacte coctum vel tritum permixtumve caseo molli, quo genere et
54 raucitatem extenuat in pisi aut fabae sorbitione. in totum autem coctum utilius est crudo elixumque tosto. sic et voci confert. taenias et reliqua animalia interaneornm pellit in aceto mulso coctum, tenesmo in pulte medetur, temporum doloribus inlinitur elixum, et pusulis coctum, dein cum melle tritum, tussi cum adipe vetusto decoctum vel cum lacte aut, si sanguis etiam exscreetur, vel pura, sub pruna coctum et cum mellis pari modo sumptum, convolsis, ruptis cum sale
55 et oleo. nam cum adipe tumores suspectos sanat. extrahit fistulis vitia cum sulpure et resina, etiam harundines cum pice. lepras, lichenas, lentigines exulcerat sanatque cum origano, vel cinis eius ex oleo et garo inlitus, sic et sacros

ignis. suggillata aut liventia ad colorem reducit combustum ex melle. credunt et comitialem morbum sanari, si quis eo 56
in cibis utatur ac potione, quartanas quoque excutere potum caput unum cum laserpici obolo in vino austero. tussim et alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat fractae incoctum fabae atque ita in cibo sumptum donec sanitatem restituat. facit et somnos atque in totum rubicundiora corpora. venerem quoque stimulat cum coriandro viridi tri- 57
tum potumque e mero. vitia eius sunt quod oculos hebetat, inflationes facit, stomachum laedit copiosius sumptum, sitim gignit. cetero contra pituitam et gallinis et gallinaceis prodest mixtum farre in cibo. iumenta urinam reddere atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

7. (24.) Lactucae sponte nascentis primum genus est 58
eius quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur qui sunt in proxumo. huius lac spissatum mox in aceto pondere obolorum duum adiecto aquae uno cyatho hydropicis datur. caule et foliis contunsis, adsperso sale, nervi incisi sanantur. eadem trita ex aceto conluta matutinis bis mense dentium dolorem prohibent.

(25.) Alterum est genus quod Graeci caesapon vocant. 59
huius folia trita et cum polenta inlita ulceribus medentur. haec in arvis nascuntur. tertium genus in silvis nascens isatin vocant. huius folia trita cum polenta volneribus prosunt. quarto infectores lanarum utuntur. similis erat lapatho silvestri foliis, nisi plura haberet et nigriora. sanguinem sistit, phagedaenas et putrescentia ulcera quae serpunt sanat, item tumores ante suppurationem. contra ignem sacrum radice vel foliis prodest vel ad lienes pota. haec propria singulis.

(26.) Communia autem sponte nascentibus candor, caulis 60
interdum cubitali longitudine, et thyrso et foliis scabritia. ex his rotunda folia et brevia habentem sunt qui hieracion vocent, quoniam accipitres scalpendo eam sucoque oculos tinguendo obscuritatem, cum sensere, discutiant. sucus 61
omnibus candidus, viribus quoque papaveri similis, carpitur per messis inciso caule, conditur fictili novo, ad multa praeclarus. sanat omnia oculorum vitia cum lacte mulierum, argema, nubiculas, cicatrices adustionesque omnis, praecipue

caligines. inponitur etiam oculis in lana contra epiphoras.
62 idem sucus alvom purgat in posca potus ad duos obolos. serpentium ictibus medetur in vino potus, et folia thyrsique triti ex aceto bibuntur. volneri inlinuntur maxume contra scorpionum ictus, verum contra phalangia conmixto vino et
63 aceto. aliis quoque venenis resistunt, exceptis quae strangulando necant aut iis quae vesicae nocent, item psimithio excepto. inponuntur et ventri ex melle atque aceto ad detrahenda vitia alvi. urinae difficultates sucus emendat. Cratevas eum et hydropicis obolis duobus in aceto et cyatho vini
64 dari iubet. quidam et e sativis colligunt sucum minus efficacem. peculiares earum vires partim iam dictaesunt, somnum faciendi veneremque inhibendi, aestum refrigerandi, stomachum purgandi, sanguinem augendi. non paucae restant, quoniam et inflationes discutiunt ructusque lenis faciunt, concoctionem adiuvant, cruditatem ipsae numquam faciunt. nec ulla res in cibis magis aviditatem incitat inhibetque eadem. in causa alterutraque modus est. sic et alvom copiosiores solvont, mo-
65 dicae sistunt. lentitiam pituitae digerunt atque, ut aliqui tradiderunt, sensus purgant. stomachis dissolutis utilissime adiuvantur in eo usu et oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctum aceti temperantes. si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite, si et tussis sentiatur, hysopite ad-
66 mixto. dantur coeliacis cum intubo erratico et ad duritiam praecordiorum. dantur et melancholicis candidae copiosores et ad vesicae vitia. Praxagoras et dysintericis dedit. ambustis quoque prosunt recentibus, priusquam pusulae fiant, cum sale inlitae. ulcera etiam quae serpunt coercent, initio cum aphronitro, mox in vino. tritae igni sacro inlinuntur. convolsa et luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida
67 leniunt, eruptiones papularum, ex vino et polenta. in cholera quoque coctas patinis dederunt, ad quod utilissimae quam maxumi caulis et amarae. quidam lacte infundunt. defervefacti hi caules et stomacho utilissimi traduntur, sicut somno aestiva maxume lactuca et amara lactensque, quam
19, 126 meconidem vocavimus. Hoc lacte et oculorum claritati cum muliebri lacte utilissimum esse praecipitur, dum tempestive *cum* capite inunguantur oculi et ad vitia quae frigore

in his facta sint. Miras et alias invenio laudes: thoracis 68
vitiis prodesse non secus quam habrotonum cum melle Attico,
conpurgari et feminas hoc cibo, semen sativarum contra
scorpiones dari, semine trito ex vino poto et libidinum ima-
ginationes in somno conpesci, temptantis aquas non nocere
lactucam edentibus. quidam tamen frequentiores in cibo offi-
cere claritati oculorum tradiderunt.

8. (27.) Nec beta sine remediis est utraque: sive candi- 69
dae sive nigrae radix recens et madefacta suspensa funiculo
contra serpentium morsus efficax esse dicitur, candida beta
cocta et cum alio crudo sumpta contra taenias, nigrae radi-
ces ita in aqua coctae porriginem tollunt, atque in totum
efficacior esse traditur nigra. sucus eius capitis dolores
veteres et vertigines, item sonitum aurium sedat infusus iis,
ciet urinam. medetur dysintericis iniecta et morbo regio, 70
dolores quoque dentium sedat inlitus sucus et contra ser-
pentium ictus valet, sed hic radici dumtaxat expressus. ipsa
vero decocta pernionibus occurrit. alba epiphoras sedat
fronte inlita, aluminis parvo admixto ignem sacrum. sine oleo 71
trita sic et adustis medetur. et contra eruptiones papularum,
coctaque eadem contra ulcera quae serpunt inlinitur, et
alopeciis cruda et ulceribus quae in capite manant. sucus
eius cum melle naribus inditus caput purgat. coquitur et
cum lenticula addito aceto, ut ventrem molliat. validius
cocta fluctiones stomachi et ventris sistit.

(28.) Est et beta silvestris quam limonion vocant, alii 72
neuroides, multum minoribus foliis tenuioribusque ac den-
sioribus, undecim saepe, caule lili. huius folia ambustis
utilia gustantium os adstringunt. semen acetabuli mensura
dysintericis prodest. aqua eius e radice decocta maculas
vestium elui dicunt itemque membranarum.

(29.) Intubi quoque non extra remedia sunt. sucus eo- 73
rum cum rosaceo et aceto capitis dolores lenit, idemque cum
vino potus iocineris et vesicae, et epiphoris inponitur. erra-
ticum apud nos quidam ambulam appellavere. in Aegypto
cichorium vocant quod silvestre sit, sativom autem serim,
quod est minus et venosius.

(30.) Cichorium refrigerat. in cibo sumptum et inlitum 74

collectiones, sucus decocti ventrem solvit, iocineri et renibus et stomacho prodest. item, si in aceto decoquatur, urinae tormina discutit, item morbum regium e mulso, si sine febri sit. vesicam adiuvat. mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeo prodest ut emortuos partus trahat. adiciunt Magi suco totius cum oleo perunctos favorabiliores fieri et quae velint facilius impetrare. quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alii pancration.

75 (31.) Est et silvestre genus, alii hedypnoida vocant, latioris foli. stomachum dissolutum adstringit cocta, crudaque sistit alvom. et dysintericis prodest, magis cum lente. rupta et convolsa utroque genere iuvantur, item genitura quibus valetudinis morbo effluat.

76 (32.) Seris et ipsa lactucae simillima duorum generum est: silvestris melior, nigra ista et aestiva, deterior hiberna et candidior. utraque amara, stomacho utilissima, praecipue quem umor vexet. cum aceto in cibo refrigerant vel inlitae,

77 discutiuntque et alios quam stomachi. cum polenta silvestrium radices stomachi causa sorbentur, et cardiacis inlinuntur super sinistram mammam, et ex aceto, omnes hae et podagricis utiles et sanguinem reicientibus, item quibus genitura fluat, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui anthologumena scripsit, in totum damnavit serim multis modis arguens, sed aliorum omnium opinio resistit.

78 9. (33.) Brassicae laudes longum est exsequi, cum et Chrysippus medicus privatim volumen ei dicaverit per singula membra hominis digestum, et Dieuches, ante omnis autem Pythagoras, et Cato non parcius celebraverit, cuius sententiam vel eo diligentius persequi par est, ut noscatur qua me-

79 dicina usus sit annis DC Romanus populus. In tris species divisere eam Graeci antiquissimi: crispam, quam selinada vocaverunt a similitudine api foliorum, stomacho utilem, alvom modice mollientem, alteram heliam, latis foliis e caule exeuntibus, unde caulodem quidam vocavere, nullius in medicina momenti. tertia est proprie appellata crambe, tenuioribus foliis et simplicibus densissimisque, amarior sed efficacissima.

80 Cato crispam maxume probat, dein levem grandibus foliis, caule magno. prodesse tradit capitis doloribus, oculorum ca-

ligini scintillationique, lieni, stomacho, praecordiis crudam ex aceto et melle, coriandro, ruta, menta, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutino, tantamque esse vim ut qui terat haec validiorem fieri se sentiat. ergo vel cum his 81
tritam sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. podagrae autem morbisque articulariis inlini cum rutae, coriandri et salis mica, hordei farina, aqua quoque eius decocta nervos articulosque mire iuvari. si foveantur volnera et recentia et vetera, etiam carcinomata quae nullis aliis medicamentis sanari possint foveri prius calida aqua iubet ac bis die tritam inponi. sic etiam fistulas et luxata et umores evocari, quae- 82
que discuti opus sit. insomnia etiam vigiliasque tollere decoctam, si ieiuni edint quam plurumam ex oleo et sale, tormina, si decocta iterum decoquatur addito oleo, sale, cumino, polenta. si ita sumatur sine pane, magis profuturam. inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. quin et 83
urinam eius qui brassicam esitaverit adservari iubet, calefactamque nervis remedio esse. verba ipsius subiciam ad exprimendam sententiam: pueros pusillos si laves ea urina, numquam debilis fieri. auribus quoque ex vino sucum brassicae tepidum instillari suadet, idque etiam tarditati audientium prodesse adseverat, et impetigines eadem sanari sine ulcere.

(34.) Graecorum quoque opiniones iam et Catonis causa 84
poni convenit, in iis dumtaxat quae ille praetermiserit. bilis trahere non percoctam putant, item alvom solvere, eandemque bis coctam sistere. vino adversari ut inimicam vitibus, antecedente in cibis caveri ebrietatem, postea sumpta crapulam discuti. hunc cibum et oculorum claritati conferre 85
multum, sucum vero crudae vel angulis tantum tactis cum Attico melle plurumum. facillime concoqui, ciboque eo sensus purgari. Erasistrati schola clamat nihil esse utilius stomacho nervisque, ideo paralyticis et tremulis dari iubet et sanguinem exscreantibus. Hippocrates coeliacis et dysinte- 86
ricis bis coctam cum sale, item ad tenesmon et renium causas, lactis quoque ubertatem puerperis hoc cibo fieri iudicans et purgationem feminis. crudus quidem caulis si mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus adversus fungorum

venena semen aut sucum bibendum senset, Philistion opistho-
87 tonicis sucum ex lacte caprino cum sale et melle. invenio et podagra liberatos edendo eam decoctaeque ius bibendo. hoc et cardiacis datum et comitialibus morbis addito sale, item splenicis in vino albo per dies XL. ictericis nec non et phreneticis radicis crudae sucum gargarizandum bibendumque demonstrat, contra vero singultus cum coriandro et aneto, melle
88 ac pipere ex aceto. inlitam quoque prodesse inflationibus stomachi, item serpentium ictibus et sordidis ulceribus ac vetustis, vel aquam ipsam cum hordeacea farina, sucum ex aceto vel cum feno Graeco. sic aliqui et articulis podagrisque inponunt. epinyctidas et quidquid aliud serpit in corpore inposita levat, item repentinas caligines, has et si manditur ex aceto, suggillata vero et alios livores pura inlita, lepras et psoras cum alumine rotundo ex aceto. sic et fluentis
89 capillos retinet. Epicharmus testium et genitalium malis hanc utilissime inponi, efficacius eandem cum faba trita *ait*, item convolsis, cum ruta contra ardorem febrium et stomachi vitia, cum rutae semine ad secundas. et muris aranei morsus foliorum aridorum farina alterutra parte exinanit.

90 (35.) Ex omnibus brassicae generibus suavissima et cyma, etsi inutilis habetur, difficilis in coquendo et renibus contraria. illud quoque non est omittendum, aquam decoctae ad tot usus laudatam faetere humi effusam. stirpium brassicae aridorum cinis inter caustica intellegitur, ad coxendicum
91 dolores cum adipe vetusto, at cum lasere et aceto in vicem psilotri evolsis inlitus pilis nasci alios prohibet. bibitur et cum oleo subfervefactus vel per se elixus ad convolsa et rupta intus lapsoque ex alto. nulla ergo sunt crimina brassicae? immo vero apud eosdem animae gravitatem facere, dentibus et gingivis nocere, et in Aegypto propter amaritudinem non estur.

92 (36.) Silvestris sive erraticae inmenso plus effectus laudat Cato, adeo ut aridae quoque farinam in olfactorio collectam vel odore tantum naribus rapto, vitia earum graveolentiamque sanare adfirmet. hanc alii petraeam vocant, inimicissimam vino, quam praecipue vitis fugiat aut, si non possit
93 fugere, moriatur. folia habet ima, rotunda, parva, levia, plan-

tis oleris similior, candidior sativa et hirsutior. hanc inflationibus mederi, melancholicis quoque ac volneribus recentibus cum melle, ita ne solvantur ante diem septumum, strumis, fistulis, in aqua contritam Chrysippus auctor est. et alii vero conpescere mala corporis quae serpant — nomas vocant —, item excrescentia absumere, cicatrices ad planum redigere. oris ulcera et tonsillas manducatam et coctam suco gargarizato 94 cum melle tollere, item psoras et lepras veteres, ipsius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri inlitis. Epicharmus satis esse eam contra canis rabiosi morsum inponi, melius si cum lasere et aceto acri, necari quoque canes ea, si detur ex carne. semen eius tostum auxiliatur contra serpentis, fungos, tauri sanguinem. folia cocta splenicis in cibo 95 data et cruda inlita cum sulpure et nitro prosunt, item mammarum duritiae. radicum cinis uvae in faucibus tumenti tactu medetur, et parotidas cum melle inlitus reprimit, serpentium morsus sanat. virium brassicae unum et magnum argumentum addemus admirabile: crustae si occupent intus vasa omnia in quibus aquae fervent in tantum ut non sit avellere eas, si brassica in iis decoquatur, abscedunt.

(37.) Inter silvestris brassicas et lapsana est pedalis al- 96 titudine, hirsutis foliis, sinapi similis, nisi candidior esset flore. coquitur in cibo, alvom lenit et mollit.

(38.) Marina brassica vehementissime ex omnibus alvom ciet. coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, stomacho inimicissima.

(39.) Scillarum in medicina alba est ** feminae nigrae. 97 quae candidissima fuerit utilissima erit. huic aridis tunicis direptis quod reliquom e vivo est consectum suspenditur lino modicis intervallis. postea arida frusta in cadum aceti quam asperrimi pendentia inmerguntur ita ne ulla parte vas contingant. hoc fit ante solstitium, diebus XLVIII. gypso deinde 98 oblitus cadus ponitur sub tegulis totius diei solem accipientibus. post eum numerum dierum tollitur vas, scilla eximitur, acetum transfunditur. hoc clariorem oculorum aciem facit, salutare est stomachi laterumque doloribus *diebus* binis, sumptum. sed tanta vis est ut avidius haustum exstinctae animae momento aliquo speciem praebeat. prodest et gingi- 99

vis et dentibus vel per se conmanducata. taenias et reliqua ventris animalia pellit ex aceto et melle sumpta. linguae quoque recens subiecta praestat ne hydropici sitiant. coquitur pluribus modis, in olla quae coiciatur in clibanum aut furnum,
100 vel adipe aut luto inlita, aut frustatim in patinis. et cruda siccatur, deinde conciditur coquiturque in aceto, tum serpentium ictibus inponitur. tosta quoque purgatur et medium eius iterum in aqua coquitur. usus sic coctae ad hydropicos, ad urinam ciendam tribus obolis cum melle et aceto potae, item splenicos et stomachicos, si non sentiant ulcus, quibus innatet cibus, ad tormina, regios morbos, tussim veterem cum
101 suspirio. Discutit et foliis strumas quadrinis diebus soluta, furfures capitis et ulcera manantia inlita ex oleo cocta. coquitur et in melle cibi gratia, maxume uti coctionem facias. sic et interiora purgat. rimas pedum sanat in oleo cocta et mixta resinae. semen eius lumborum dolori ex melle inponitur. Pythagoras scillam in limine quoque ianuae suspensam malorum medicamentorum introitum pellere tradit.
102 (40.) Ceterum bulbi ex aceto et sulpure volneribus in facie medentur. per se vero triti nervorum contractioni et ex vino porrigini, cum melle canum morsibus. Erasistrato placet cum pice. sanguinem idem sistere eos tradit inlitos cum melle. alii, si e naribus fluat, coriandrum et farinam
103 adiciunt. Theodorus et lichenas ex aceto bulbis curat, erumpentia in capite, cum vino austero aut ovo. et bulbos epiphoris idem inlinit et siccae lippitudini media eorum. vitia quae sunt in facie rubentes maxume in sole inliti cum melle et nitro emendant, lentiginem cum vino aut cum cumino cocto. volneribus quoque mire prosunt per se aut, ut Damion, ex
104 mulso, si quinto die solvantur. iisdem et auriculas fractas curat et testium pituitas. in articulorum doloribus miscent farinam. in vino cocti inliti ventri, duritiam praecordiorum emolliunt. dysintericis in vino ex aqua caelesti temperato dantur, ad convolsa intus cum silphio pilulis fabae magnitudine. ad sudorem tunsi inlinuntur. nervis utiles, ideo et
105 paralyticis dantur. luxata in pedibus qui sunt rufi ex his citissime sanant cum melle et sale. venerem maxume Megarici stimulant, hortensii partum cum sapa aut passo sumpti, sil-

vestres interaneorum plagas et vitia cum silphio pilulis devoratis sedant. horum semen contra phalangia bibitur 106 in vino. ipsi ex aceto inlinuntur contra serpentium ictus. semen antiqui bibendum insanientibus dabant. flos bulborum tritus crurum maculas varietatesque igne factas emendat. Diocles hebetari oculos ab iis putat. elixos assis minus utilis esse adicit et difficile concoqui ex vi uniuscuiusque naturae.

(41.) Bulbinem Graeci vocant herbam porraceis foliis, 107 rubicundo bulbo. haec traditur volneribus mire utilis dumtaxat recentibus. bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia habet nigra, ceteris longiora.

10. (42.) Utilissimus stomacho cibus asparagi traduntur. 108 cumino quidem addito inflationes stomachi colique discutiunt, iidem oculis claritatem adferunt, ventrem leniter molliunt, pectoris et spinae doloribus intestinorumque vitiis prosunt, vino cum cocuntur addito. ad lumborum et renium dolores semen obolorum trium pondere, pari cumini bibitur. venerem stimulant, urinam cient utilissime, praeterquam vesica exul- 109 cerata, radice quoque. plurumorum praedicatione trita et in vino albo pota calculos quoque exturbat, lumborum et renium dolores sedat. quidam et ad volvae dolorem radicem cum vino dulci propinant. eadem in aceto decocta contra elephantiasim proficit. asparago trito ex oleo perunctum pungi ab apibus negant.

(43.) Silvestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Li- 110 bycum vocant, Attici orminum. huius ad supra dicta omnia efficacior vis, et candidiori maior. morbum regium extenuat. veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. idem et semen valet cum aneto ternis utriusque obolis. datur et ad serpentium ictus sucus decoctus. radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. si sanguis per uri- 111 nam reddatur, semen et asparagi et api et cumini ternis obolis in vini cyathis duobus quinis diebus Chrysippus dari iubet. sic et hydropicis contrarium esse, quamvis urinam moveat, docet, item veneri, vesicae quoque nisi decoctum, quae aqua si canibus detur, occidi eos, in vino decoctae radicis sucum, si ore contineatur, dentibus mederi.

11. (44.) Apio gratia in volgo est. namque rami lactis 112

potionibus per rura innatant et in condimentis peculiarem gratiam habent. praeterea oculis inlitum cum melle, ita ut subinde foveantur ferventi suco decocti, aliisque membrorum epiphoris per se tritum aut cum pane vel polenta inpositum mire auxiliatur. pisces quoque, si aegrotent in piscinis, apio
113 viridi recreantur. verum apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. distinguitur sexu. Chrysippus feminam esse dicit crispioribus foliis et duris, crasso caule, sapore acri et fervido, Dionysius nigriorem, brevioris radicis, vermiculos gignentem, ambo neutrum ad cibos admittendum, immo omnino nefas, nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum.
114 caule feminae vermiculos gigni, ideoque eos qui ederint sterilescere, maris feminasve, in puerperiis vero ab eo cibo comitialis fieri qui ubera hauriunt. innocentiorem tamen esse marem. eaque causa est ne inter nefastos frutex damnetur. mammarum duritiam inpositis foliis emollit. suaviores aquas
115 potui incoctum praestat. suco maxume radicis cum vino lumborum dolores mitigat, eodem iure instillato gravitatem aurium. semine urinam ciet, menstrua ac secundas partus et, si foveantur semine decocto, suggillata reddit colori. cum ovi albo inlitum aut ex aqua coctum potumque renibus medetur, in frigida tritum oris ulceribus. semen cum vino vel radix cum veteri vino vesicae calculos frangunt. semen datur et arquatis ex vino albo.

116 (45.) Apiastrum Hyginus quidem melissophyllum appellat, sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. contexenda enim sunt omnia ex eodem nomine apud Graecos pendentia.

117 (46.) Olusatrum, quod hipposelinum vocant, adversatur scorpionibus. poto semine torminibus et interaneis medetur, item difficultatibus urinae semen eius decoctum ex mulso potum. radix eius in vino decocta calculos pellit et lumborum ac lateris dolores. canis rabiosi morsibus potum et inlitum medetur. sucus eius algentis calefacit potus. quartum genus ex eodem aliqui faciunt oreoselinum, palmum alto frutice, recto semine cumino simili, urinae et menstruis efficax. he-

leoselino vis privata contra araneos, sed et oreoselino feminae purgantur e vino.

12. (47.) Alio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, praecipuum ad vomicas, coclearibus binis suci additis in cyathum marrubi suci atque ita calidae aquae tribus cyathis. addidere quidam buselinon differens brevitate caulis a sativo et radicis colore rufo, eiusdem effectus. praevalere contra serpentis potu et linitu. 118

(48.) Ocimum quoque Chrysippus graviter increpuit inutile stomacho, urinae, oculorum quoque claritati, praeterea insaniam facere et lethargos et iocineris vitia, ideoque capras id adspernari, hominibus quoque fugiendum censet. addunt quidam tritum, si operiatur lapide, scorpionem gignere, conmanducatum et in sole positum vermis, Afri vero, si eo die feriatur quispiam a scorpione quo ederit ocimum, non posse servari. quin immo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluviatilibus trito convenire ad id scorpiones ex proxumo omnis. Diodotus in empiricis etiam pediculos facere ocimi cibum. secuta aetas acriter defendit, nam id esse capras, nec cuiquam mentem motam, et scorpionum terrestrium ictibus marinorumque venenis mederi ex vino addito aceti exiguo. usu quoque conpertum deficientibus ex aceto odoratu salutare esse, item lethargicis et inflammatis refrigerationi, inlitum capitis doloribus cum rosaceo aut myrteo aut aceto, item oculorum epiphoris inpositum ex vino. stomacho quoque utile inflationes ructu ex aceto dissolvere sumptum, alvom sistere inpositum, urinam ciere, sic et morbo regio et hydropicis prodesse, etiam choleris, destillationes stomachi inhiberi. ergo etiam coeliacis Philistio dedit, et coctum dysintericis, et contra Plistonicum aliqui et in tenesmo et sanguinem exscreantibus in vino, duritia quoque praecordiorum. inlinitur mammis exstinguitque lactis proventum. auribus utilissimum infantium, praecipue cum adipe anserino. semen tritum et haustum naribus sternumenta movet et destillationes quoque capiti inlitum, volvas purgat in cibo ex aceto. verrucas mixto atramento sutorio tollit. venerem stimulat, ideo etiam equis asinisque admissurae tempore ingeritur. 119 120 121 122 123

124 13. Silvestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia quae vomitionibus crebris contrahuntur vomicisque volvae, contra bestiarum morsus e vino radice efficacissima.

125 (49.) Erucae semen scorpionum venenis et muris aranei medetur, bestiolas omnis innascentis corpori arcet, vitia cutis in facie cum melle inlitum, lentigines ex aceto, cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. aiunt verbera subituris potum ex vino duritiam quandam contra
126 sensum induere. in condiendis opsoniis tanta est suavitas ut Graeci euzomon appellaverint. putant, subtrita eruca si foveantur oculi, claritatem restitui, tussim infantium sedari. radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. nam de
19, 154 venere stimulanda diximus, ** tria folia silvestris erucae sinistra manu decerpta et trita in aqua mulsa si bibantur.

127 (50.) E contrario nasturtium venerem inhibet, animum
19, 155 exacuit, ut diximus. duo eius genera. alvom purgat, detrahit bilem potum X pondere in aquae VII. strumis cum lomento inlitum opertumque brassica praeclare medetur. alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat, visum conpurgat, conmotas mentis sedat ex aceto sumptum, lienem ex vino potum vel cum fico sumptum, tussim ex melle, si cotidie
128 ieiuni sumant. semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. prodest et contra suspiria et tussim cum origano et vino dulci, pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. panos discutit cum pice extrahitque corpori aculeos et maculas inlitum ex aceto, contra carcino-
129 mata adicitur ovorum album. et lienibus inlinitur ex aceto, infantibus vero e melle utilissime. Sextius adicit ustum serpentis fugare, scorpionibus resistere, capitis dolori contra ire, alopecias emendare addito sinapi, gravitatem aurium trito inposito auribus cum fico, dentium dolores infuso in auris suco, porriginem et ulcera capitis cum adipe anserino.
130 furunculos concoquit cum fermento. carbunculos ad suppurationem perducit et rumpit, phagedaenas ulcerum expurgat cum melle. coxendicibus et lumbis cum polenta ex aceto inlinitur, item licheni, unguibus scabris, quippe natura eius

caustica est. optumum autem Babylonium, silvestri ad omnia ea effectus maior.

(51.) In praecipuis autem medicaminibus ruta est. latiora 131
sativae folia, rami fruticosiores. silvestris horrida ad effectum est et ad omnia acrior. sucus exprimitur tunsa et adspersa modice aqua, et in pyxide Cypria adservatur. hic copiosior datus veneni noxiam optinet, in Macedonia maxume iuxta flumen Aliacmonem, mirumque, cicutae suco exstinguitur. adeo etiam venenorum venena sunt, quando cicutae sucus prodest manibus et ** colligentium rutam. cetero inter 132
prima miscetur antidotis, praecipueque Galatica. quaecumque autem ruta et per se pro antidoto valet foliis tritis et ex vino sumptis, contra aconitum maxume et viscum, item fungos, sive in potu detur sive in cibo. simili modo contra serpentium ictus, utpote cum mustelae dimicaturae cum his rutam prius edendo se muniant. sed valent et contra scorpio- 133
num et contra araneorum, apium, crabronum, vesparum aculeos et cantharidas ac salamandras canisve rabiosi morsus. acetabuli mensura sucus e vino bibitur, et folia trita vel conmanducata inponuntur cum melle ac sale vel cum aceto et pice decocta. suco perunctos aut etiam habentis negant feriri ab his maleficiis, serpentisque, si uratur ruta, nidorem fugere. efficacissima tamen est silvestris radix cum vino 134
sumpta. eandem adiciunt efficaciorem esse sub diu potam. Pythagoras et in hac marem minoribus herbaceique coloris foliis a femina discrevit. eam laetioribus foliis et colore idem oculis noxiam putavit, falsum, quoniam scalptores et pictores hoc cibo utuntur oculorum causa cum pane vel nasturtio, caprae quoque silvestres propter visum, ut aiunt. multi suco 135
eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines, vel cum lacte mulieris puerum enixae, vel puro suco angulis oculorum tactis. epiphoras cum polenta inposita lenit, item capitis dolores pota cum vino aut cum aceto et rosaceo inlita, si vero sit cephalaea, cum farina hordeacea et aceto. eadem cruditates discutit mox et inflationes, dolores stomachi veteres. volvas aperit corrigitque conversas inlita in melle toto 136
ventre et pectore. hydropicis cum fico et decocta ad dimidias partis potaque ex vino. sic bibitur et ad pectoris dolores

laterumque et lumborum, tussis, suspiria, pulmonum, iocinerum, renium vitia, horrores frigidos. ad crapulae gravedines decocuntur folia poturis. et in cibo vel cruda vel decocta conditave prodest, item torminibus in hysopo decocta
137 et cum vino. sic et sanguinem sistit interiorem et narium indita, sic et conlutis dentibus prodest. auribus quoque in
131 dolore sucus infunditur, custodito, ut diximus, modo in silvestri, contra tarditatem vero sonitusque cum rosaceo vel
138 cum laureo oleo aut cumino et melle. sucus et phreneticis ex aceto tritae instillatur in tempora et cerebrum. adiecerunt aliqui et serpyllum et laurum inlinentes capita et colla. dederunt et lethargicis ex aceto olfaciendum, dederunt et comitialibus bibendum decoctae sucum in cyathis quattuor ante accessiones quarum frigus intolerabile est, alsiosisque cru-
139 dam in cibo. urinam quoque vel cruentam pellit, feminarum etiam purgationes secundasque, etiam emortuos partus, ut Hippocrati videtur, ex vino dulci nigro pota itaque inlita. et volvarum causa et suffire iubet. Diocles et cardiacis inponit ex aceto et melle cum farina hordeacea, et contra ileum decocta farina in oleo velleribus collecta. multi vero et contra purulentas exscreationes siccae drachmas duas, sulpuris unam et dimidiam sumi censent, et contra cruentas ramos
140 tris decoctos in vino. datur et dysintericis cum caseo in vino contrita. dederunt et cum bitumine infriatam potioni propter anhelitum, ex alto lapsis seminis tris uncias. olei libra vinique sextario inlinitur cum oleo coctis foliis partibus quas frigus adusserit. si urinam movet, ut Hippocrati videtur, mirum est quosdam dare velut inhibentem potui, contra
141 incontinentiam urinae. psoras et lepras cum melle et alumine inlita emendat, item vitiligines, verrucas, strumas et similia cum trychno et adipe suillo ac taurino sebo, ignem sacrum ex aceto et oleo vel psimithio, carbunculum ex aceto. nonnulli laserpicium una inlini iubent, sine quo epinyctidas pusulas curant. inponunt et mammis turgentibus decoctam et
142 pituitae eruptionibus cum cera, testium vero epiphoris cum ramis lauri teneris, adeo peculiari in visceribus his effectu ut silvestri ruta cum axungia veteri inlitos ramices sanari prodant. fracta quoque membra semine trito cum cera in-

posito. radix rutae sanguinem oculis subfusum et toto corpore cicatrices aut maculas inlita emendat. ex reliquis quae traduntur mirum est, cum ferventem rutae naturam esse conveniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita uncia aloes perunctis sudorem reprimere, itemque generationem inpediri hoc cibo. ideo in profluvio genitali datur et venerem crebro per somnia imaginantibus. praecavendum est gravidis abstineant hoc cibo, necari enim partus invenio. eadem ex omnibus satis quadripedum quoque morbis in maxumo usu est, sive difficile spirantibus sive contra maleficorum animalium ictus, infusa per naris ex vino aut, si sanguisugam exhauserint, ex aceto, et quocumque in simili morborum genere ut in homine temperata. 143

14. (52.) Mentastrum silvestris menta est differens specie foliorum quae sunt figura ocimi, pulei colore, propter quod quidam silvestre puleium vocant. iis conmanducatis et inpositis sanari elephantiasim Magni Pompei aetate fortuito cuiusdam experimento propter putorem facie inlita conpertum est. eadem inlinuntur bibunturque adversus ictus scorpionum cum sale, oleo et aceto, item adversus scolopendras et serpentium ictus drachmis duabus in vini cyathis duobus, adversus scolopendras ius decocti. adversus omnia venena servantur folia arida ad farinae modum. substratum vel accensum fugat etiam scorpiones. potum feminas purgat a partu, sed partus necat. ruptis, convolsis, sed parcius, orthopnoicis, torminibus, choleris efficacissimum, item lumbis, podagris inpositum. sucus auribus verminosis instillatur. in regio morbo bibitur, strumis inlinitur, somnia veneris inhibet, taenias pellit ex aceto potum, contra porriginem ex aceto infunditur capiti in sole. 144 145 146

(53.) Mentae ipsius odor animum excitat et sapor aviditatem in cibis, ideo embammatum mixturae familiaris. ipsa acescere aut coire denserique lac non patitur, quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. data in aqua aut mulso eadem vi resistere et generationi creditur cohibendo genitalia denseri. aeque maribus ac feminis sistit sanguinem, et purgationes feminarum inhibet, cum amylo ex aqua pota coeliacorum impetus. ** et vomi- 147 148

cas volvae curavit illa, iocinerum vitia ternis obolis ex mulso datis, item sanguinem exscreantibus in sorbitionem. ulcera in capite infantium mire sanat, arterias umidas siccat,
149 siccas adstringit. pituitas corruptas purgat in mulso et aqua, voci suco utilis, sub certamine dumtaxat, qui et gargarizatur uva tumente adiecta ruta et coriandro ex lacte. utilis et contra tonsillas cum alumine, linguae asperae cum melle et convolsae ius intus per se vitiisque pulmonis. singultus et vomitiones sistit cum suco granati, ut Democritus monstrat.
150 recentis sucus narium vitia spiritu subductus emendat, ipsa trita choleras, in aceto quidem pota, sanguinis fluctiones intus, ileum etiam inposita cum polenta et si mammae tendantur. inlinitur et temporibus in capitis dolore, sumitur et contra scolopendras et scorpiones marinos et ad serpentis. epiphoris inlinitur et omnibus in capite eruptionibus, item
151 sedis vitiis. intertrigines quoque, vel si teneatur tantum, prohibet. auribus instillatur cum mulso. aiunt et lieni mederi eam in horto gustatam ita ne vellatur, si is qui mordeat dicat se lieni mederi, per dies VIIII, aridae quoque farinam tribus digitis adprehensam et stomachi dolorem sedare in aqua et similiter adspersa potione ventris animalia expellere.

152 (54.) Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo puleio cum surculis suis in ampullas vitreas aceti utrisque deiectis. qua de causa dignior e puleio corona Varroni quam e rosa cubiculis nostris pronuntiata est, nam et capitis dolores inposita dicitur levare, quin et olfactu capita tueri contra frigorum aestusque iniuriam et ab siti traditur, neque aestuare eos qui duos e puleio surculos inpositos auribus in sole habeant. inlinitur etiam in doloribus cum po-
153 lenta et aceto. femina efficacior. est autem haec flore purpureo. mas candidum habet. in nausias cum sale et polenta in frigida aqua pota inhibet, sic et pectoris ac ventris dolorem. stomachi autem ex aqua item rosiones sistit et vomitiones cum aceto et polenta. intestinorum vitia melle decocta et nitro sanat, urinam pellit ex vino et, si Amineum sit, et
154 calculos et interiores omnis dolores. ex melle et aceto sedat menstrua et secundas, volvas conversas corrigit, defunctos partus eicit. semen obmutescentibus olfactu admo-

vetur, comitialibus in aceto cyathi mensura datur. si aquae insalubres bibendae sint, tritum adspergitur. salsitudines corporis, si cum vino tractetur, minuit, nervorum causa et in contractione cum sale et aceto et melle infricatur in opisthotono. bibitur ad serpentium ictus decoctum, ad 155 scorpionum in vino tritum, maxume quod in siccis nascitur. ad oris exulcerationes, ad tussim efficax habetur. flos recentis incensus pulices necat odore. Xenocrates pulei ramum lana involutum in tertianis ante accessionem olfactandum dari aut stragulis subici et ita conlocari aegrum inter remedia tradit.

(55.) Silvestri ad eadem vis efficacior. simile est ori- 156 gano, minoribus foliis quam sativom, et a quibusdam dictamnos vocatur. gustatum a pecore caprisque balatum concitat, unde quidam Graeci littera mutata blechonem vocaverunt. natura tam fervens est ut inlitas partis exulceret. tussi in perfrictione fricari ante balinea convenit, et ante accessionum horrorem convolsis et torminibus. podagris mire prod- 157 est, spasticis cum melle et sale bibendum datur, pulmonum vitia exscreabilia facit. ad lienem cum sale utile est et vesicae et suspiriis et inflationibus, decoctum suco aequaliter, et volvas corrigit et contra scolopendram terrestrem vel marinam, item scorpiones, privatimque valet contra hominis morsum. radix contra increscentia ulcera recens potentissima, arida vero cicatricibus decorem adfert.

(56.) Item puleio est nepetaeque societas. decocta enim 158 in aqua ad tertias discutiunt frigora mulierumque menstruis prosunt et aestate sedant calores. nepeta quoque viris contra serpentis habet. fumum ex ea nidoremque fugiunt, quam et substernere in metu eo dormituris utile est. tunsa aegilopiis inponitur et capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto inlinitur. sucus eius instillatus naribus supinis profluvium sanguinis sistit, item radix quae cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur.

(57.) Cuminum silvestre est praetenue, quaternis aut 159 quinis foliis veluti serratis, sed ut sativo magnus usus, in stomachi praecipue remediis. discutit pituitas, inflationes tritum et cum pane sumptum vel potum ex aqua vinoque,

tormina quoque et intestinorum dolores. verumtamen omne
160 pallorem bibentibus gignit. ita certe ferunt Porci Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos et paulo ante Iulium Vindicem adsertorem illum a Nerone libertatis captationi testamenti sic lenocinatum. narium sanguinem pastillis inditum vel ex aceto recens sistit et oculorum epiphoris per se inpositum, tumentibus cum melle prodest. infantibus inponi in ventre
161 satis est. morbo regio in vino albo a balineis datur, 15. Aethiopicum maxume in posca et in ligmate cum melle. Africano privatim urinae incontinentiam cohiberi putant. sativom datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto, item ad vertiginem, iis vero quos acrior urina mordeat in dulci tritum, ad volvarum vitia in vino, praeterque inpositis vellere foliis, testium tumoribus tostum tritumque
162 cum melle aut cum rosaceo et cera. silvestre ad omnia eadem efficacius, praeterea ad serpentis cum oleo, ad scorpiones, scolopendras. sistit et vomitionem nausiasque ex vino quantum adprehenderint tres digiti. propter colum quoque bibitur inliniturque vel penicillis fervens adprimitur fasciis. strangulationes volvae potum in vino aperit tribus drachmis in tribus cyathis vini. auribus instillatur ad sonitus atque tinnitus cum sebo vitulino vel melle. suggillatis inlinitur cum melle et uva passa et aceto, lentigini nigrae ex aceto.

163 (58.) Est cumino simillimum quod Graeci vocant ami. quidam vero Aethiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, videlicet quia efficacius Aegyptio iudicavit. plerique alterius naturae in totum putant, quoniam sit exilius et candidius. similis autem et huic usus. namque et panibus Alexandrinis subicitur et condimentis interponitur.
164 inflationes et tormina discutit, urinas et menstrua ciet, suggillata, oculorum epiphoras mitigat, cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus privatimque cerastarum cum pari portione murrae. colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. suffitum cum uva passa aut resina volvam purgat. tradunt facilius concipere eas quae odorentur id per coitum.

(59.) De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. 165
non utendum transmarino, innocentius est Italicum. ferunt [13, 127]
eos qui cotidie id edunt paralysi non periclitari nec lienis
doloribus. radix eius vitiligines albas tollit, si trita in sole
fricentur. splenicis prodest in vino potus radicis cortex 166
duabus drachmis, dempto balinearum usu, feruntque XXXV
diebus per urinam et alvom totum lienem mitti. bibitur in
lumborum doloribus ac paralysi. dentium dolores sedat tri-
tum ex aceto semen decoctum vel manducata radix. infundi- 167
tur et aurium dolori decoctum oleo. ulcera quae phagedae-
nas vocant folia et radix recens cum melle sanant. sic et
strumas discutit radix, parotidas vermiculosque cocta in aqua.
iocineris doloribus tunsa cum farina hordeacea inponitur.
vesicae quoque malis medetur. dant et ad taenias in aceto
et melle. oris exulcerationes in aceto decocta tollit. sto-
macho inutilem esse inter auctores convenit.

(60.) Ligusticum — aliqui panaces vocant — stomacho 168
utile est, item convolsionibus, inflationibus. sunt et qui
cunilam bubulam appellaverint, ut diximus, falso. [19, 165]

16. (61.) Cunilae praeter sativam plura sunt in medi- 169
cina genera. quae bubula appellatur semen pulei habet utile
ad volnera conmanducatum inpositumque, ut quinto post die
solvatur. et contra serpentis in vino bibitur ac tritum plagae
inponitur. volnera ab his facta perfricant. ** item testudines
cum serpentibus pugnaturae, quidamque in hoc usu panaceam
vocant. sedat et tumores et virilium mala sicca vel foliis tritis,
in omni usu mire congruens vino.

(62.) Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Grae- 170
cis origanum Heracleoticum. prodest oculis trita addito sale.
tussim quoque emendat et iocinerum vitia, laterum dolores
cum farina, oleo et aceto in sorbitionem temperata, praeci-
pue vero serpentium morsus.

(63.) Tertium genus est eius quae a Graecis mascula, a 171
nostris cunilago vocatur, odoris foedi, radicis limosae, folio
aspero. viris eius vehementissimas in omnibus generibus
earum tradunt, manipulo quoque eius abiecto omnis e tota
domo blattas convenire ad eam, privatim adversus scorpio-

nes ex posca pollere, tribus foliis ex oleo peruncto homine fugari serpentis.

172 (64.) E contrario quae mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis et aculeatis, trita mellis odorem habet, digitis tactu eius cohaerentibus, altera turis, quam libanotida ap-
19, 187 pellavimus. medetur utraque contra serpentis ex vino vel aceto, pulices etiam contritae cum aqua sparsae necant.

173 (65.) Sativa quoque suos usus habet. sucus eius cum rosaceo auriculas iuvat, ipsa ad ictus bibitur. fit ex ea montana, serpyllo similis, efficax contra serpentis. urinam movet, purgat a partu mulieres. concoctionem mire adiuvat et aviditatem ad cibos utraque, vel in cruditate ieiunis in potione adspersa. luxatis quoque utilis, contra vesparum et similis ictus, ex farina hordeacea et posca utilissima. libanotidis alia genera suis locis dicentur.

174 17. (66.) Piperitis, quam et siliquastrum appellavimus,
19, 187 contra morbos comitialis bibitur. Castor taliter demonstrabat: caule rubro et longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, utilem gingivis, dentibus, oris suavitati et ructibus.

175 (67.) Origanum quod in sapore cunilam aemulatur, ut
19, 165 diximus, plura genera in medicina habet. onitim, alii prasion appellant non dissimile hysopo. privatim eius usus contra rosiones stomachi in tepida aqua et contra cruditates, araneos scorpionesque in vino albo, luxata et incussa in aceto et oleo et lana.

176 (68.) Tragoriganum similius est serpyllo silvestri. urinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperaeque ictum efficacissimum, stomacho acida ructanti et praecordiis. tussientibus quoque cum melle datur et pleuriticis et peripleumonicis.

177 (69.) Heraclium quoque tria genera habet: nigrius latioribus foliis, glutinosum, alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. tertium est inter haec medium, minus quam cetera efficax. optumum Creticum, nam et iucunde olet. proxumum Zmyrnaeum odorius, Heracleoticum ad potum utilius, quod onitin
178 vocant. communis autem usus serpentis fugare, percussis

esui dare decoctum, eo potu urinam ciere, ruptis, convolsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico aut cum hysopo acetabuli mensuris decoctum ad sextam, item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. sucus auribus infunditur cum lacte. tonsillis quoque et uvis medetur, capitis ulceribus. venena opi et gypsi exstinguit 179 decoctum, si cum cinere in vino bibatur. alvom mollit acetabuli mensura, suggillatis inlinitur, item dentium dolori, quibus et candorem facit, cum melle et nitro. sanguinem narium sistit. ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina, ad arterias asperas cum galla et melle teritur, ad lienem folia cum melle et sale. crassiores pituitas et nigras ex- 180 tenuat coctum cum aceto et sale sumptum paulatim. regio morbo tritum cum oleo in naris infunditur. lassi perunguntur ex eo ita ut ne venter attingatur. epinyctidas cum pice sanat, furunculos aperit cum fico tosta, strumas cum oleo et aceto et farina hordeacea, lateris dolores cum fico inlitum, fluctiones sanguinis in genitalibus tunsum ex aceto inlitum, reliquias purgationum a partu.

(70.) Lepidium inter urentia intellegitur. sic et in facie 181 cutem emendat exulcerando, ut tamen cera et rosaceo facile sanetur. sic et lepras et psoras tollit semper facile et cicatricum ulcera. tradunt in dolore dentium adalligatum bracchio qua doleat convertere dolorem.

(71.) Git ex Graecis alii melanthion, alii melaspermon 182 vocant. optumum quam excitatissimi odoris et quam nigerrimum. medetur serpentium plagis et scorpionum. inlini ex aceto ac melle reperio incensoque serpentis fugari. bibitur drachma una et contra araneos. destillationem narium 183 discutit tunsum in linteolo olefactum, capitis dolores inlitum ex aceto et infusum naribus, cum irino oculorum epiphoras et tumores, dentium dolores coctum cum aceto, ulcera oris tritum aut conmanducatum, item lepras et lentigines ex aceto, difficultates spirandi addito nitro potum, duritias tumoresque veteres et suppurationes inlitum. lacte mulierum auget continuis diebus sumptum. colligitur sucus eius ut hyoscyami, 184 similiterque largior venenum est, quod miremur, cum semen gratissime panis etiam condiat. oculos quoque purgat, urinam

et menses ciet. quin immo linteolo deligatis tantum granis XXX secundas trahi reperio. aiunt et clavis in pedibus mederi tritum in urina, culices suffitu necare, item muscas.

185 (72.) Et anesum adversum scorpiones ex vino habetur Pythagorae inter pauca laudatum sive crudum sive decoctum, item viride aridumve omnibus quae condiuntur quaeque intinguntur desideratum, panis etiam crustis inferioribus subditum. saccis quoque additum cum amaris nucibus vina
186 commendat. quin ipsum oris halitum iucundiorem facit faetoremque tollit manducatum matutinis cum zmyrnio et melle exiguo, mox vino conlutum. voltum iuveniorem praestat. insomnia levat suspensum in pulvino, ut dormientes olefaciant. adpetentiam ciborum praestat, quando id quoque inter artificia deliciae fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. ob has causas quidam anicetum id vocavere.

187 (73.) Laudatissimum est Creticum, proxumum Aegyptium. hoc ligustici vicem praestat in condimentis, dolores capitis levat suffitum naribus. epiphoris oculorum Evenor radicem eius tunsam inponit, Iollas ipsum cum croco pari modo et vino, et per se tritum cum polenta ad magnas fluctiones extrahendisque si qua in oculos inciderint. narium quoque car-
188 cinodes consumit inlitum ex aqua. sedat anginas cum hysopo ac melle ex aceto gargarizatum, auribus infunditur cum rosaceo, thoracis pituitas purgat tostum, cum melle sumptum melius. cum acetabulo anesi nuces amaras L purgatas tere in melle ad tussim. facillime vero anesi drachmae tres, papaveris duae miscentur melle ad fabae magnitudinem
189 et ternae diebus sumuntur. praecipuum autem est ad ructus. ideo inflationibus stomachi et intestinorum torminibus et coeliacis medetur. singultus et olfactum potumque decoctum inhibet. foliis decoctis digerit cruditates. sucus decocti cum apio olfactus sternumenta inhibet. potum somnos concitat, calculos pellit, vomitiones cohibet et praecordiorum tumores, et pectorum vitiis, nervis quoque quibus succinctum
190 est corpus utilissimum. prodest et capitis doloribus instillari sucum cum oleo decocti. non aliud utilius ventri et intestinis putant, ideo dysintericis et in tenesmos datur tostum. aliqui addunt et opium, pilulis in die ternis lupini magnitu-

dine in vini cyatho dilutis. Dieuches et ad lumborum dolores 191
suco usus est, semen hydropicis et coeliacis dedit tritum
cum menta, Evenor radicem et ad renis. Dalion herbarius
parturientibus ex eo cataplasma inposuit cum apio, item vol-
varum dolori, deditque bibendum cum aneto parturientibus.
phreneticis quoque inlinunt vel recens cum polenta. sic
et infantibus comitiale vitium, aut contractiones sentientibus.
Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu ha- 192
bentis, ideoque quam plurumum domi serendum, parere quo-
que facilius olfactantis, et statim a partu dandum potui po-
lenta adspersa. Sosimenes contra omnis duritias ex aceto
usus est eo et contra lassitudines in oleo decoquens addito
nitro. semine eius poto lassitudinis auxilium viatoribus spo-
pondit. Heraclides ad inflationes stomachi semen tribus di- 193
gitis cum castorei obolis duobus ex mulso dedit, similiter
ad ventris aut intestinorum inflationes et orthopnoicis quod
ternis digitis prenderit seminis, tantundem hyoscyami cum
lacte asinino. multi vomituris acetabula eius et folia lauri de-
cem trita in aqua, bibenda inter cenam suadent. strangula- 194
tus volvae, si manducetur et linatur calidum vel si bibatur
cum castoreo in aceto et melle, sedat. vertigines a partu
cum semine cucumeris et lini pari mensura ternum digitorum,
vini albi tribus cyathis discutit. Tlepolemus ad quartanas
ternis digitis seminis anesi et feniculi usus est in aceto et
mellis cyatho uno. lenit articularis morbos, cum amaris 195
nucibus inlitum. sunt qui et aspidum venenis adversari natu-
ram eius putent. urinam ciet, sitim cohibet, venerem stimu-
lat, cum vino sudorem leniter praestat, vestis quoque a tineis
defendit. efficacius semper recens et quo nigrius, stomacho
tamen inutile praeterquam inflato.

18. (74.) Anetum quoque ructus movet et tormina se- 196
dat, alvom sistit. epiphoris radices inlinuntur ex aqua vel
vino. singultus cohibet semen fervens olfactu. sumptum ex
aqua sedat cruditates. cinis eius uvam in faucibus levat, ocu-
los et genituram hebetat.

(75.) Sacopenium quod apud nos gignitur in totum 197
transmarino alienatur. illud enim hammoniaci lacrymae simile
sagapenion vocatur. prodest laterum et pectoris doloribus,

convolsis, tussibus vetustis exscreationibusque, praecordiorum tumoribus. sanat et vertigines, tremulos, opisthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. datur olfactandum ex aceto in strangulatu volvae. ceteris et potui datur et cum oleo infricatur. prodest et contra mala medicamenta.

198 (76.) Papaveris sativi tria diximus genera, et sponte nascentis alia promisimus. e sativis albi calyx ipse teritur et e vino bibitur somni causa. semen elephantiasi medetur. e nigro papavere sopor gignitur scapo inciso, ut Diagoras suadet, cum turgescit, ut Iollas, cum deflorescit, hora sereni diei tertia, hoc est cum ros in eo exaruerit. incidi iubent sub capite et calyce, nec in alio genere ipsum inciditur caput.

199 sucus et hic et herbae cuiuscumque lana excipitur aut, si exiguus est, ungue pollicis, ut lactucis, et postero die magis quod inaruit. papaveris vero largus densatur et in pastillos tritus in umbra siccatur, non vi soporifera modo, verum, si copiosior hauriatur, etiam mortifera per somnos, opium vocant. sic scimus interemptum P. Licini Caecinae praetorii viri patrem in Hispania Bavili, cum valetudo inpetibilis

200 odium vitae fecisset, item plerosque alios. qua de causa magna concertatio exstitit. Diagoras et Erasistratus in totum damnavere ut mortiferum, infundi vetantes praeterea, quoniam visui noceret. addidit Andreas ideo non protinus excaecari eo, quoniam adulteraretur Alexandriae. sed postea usus eius non inprobatus est medicamento nobili quod diacodion

201 vocant. semine quoque eius trito in pastillos e lacte utuntur ad somnum, item ad capitis dolores cum rosaceo, cum hoc et aurium dolori instillatum. podagris inlinitur cum lacte mulierum, — sic et foliis ipsis utuntur —, item ad ignis sacros et volnera ex aceto. ego tamen damnaverim collyriis addi, multoque magis quas vocant lexipyretus quasque pepticas

202 et coeliacas. nigrum tamen coeliacis in vino datur. sativom omne maius. rotunda ei capita, at silvestri longa ac pusilla, sed ad omnis effectus valentiora. decoquitur et bibitur contra vigilias, eademque aqua fovent ora. optumum in siccis et ubi raro pluat. cum capita ipsa et folia decocuntur, sucus me-

203 conium vocatur multum opio ignavior. Experimentum opi est primum in odore — sincerum enim perpeti non est —,

mox in lucernis, ut pura luceat flamma et ut exstincto demum oleat, quae in fucato non eveniunt. accenditur quoque difficilius et crebro exstinguitur. est sinceri experimentum et in aqua, quoniam ut nubecula innatat, fictum in pusulas coit. sed maxume mirum est aestivo sole deprehendi. sincerum enim sudat et se diluit donec suco recenti simile fiat. Mnesides optume servari putat hyoscyami semine adiecto, alii in faba.

19. (77.) Inter sativa et silvestria medium genus, quon- 204
iam in arvis sed sponte nasceretur, rhoeam vocavimus 19, 169
et erraticum. quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. alvom exinanit. capita quinque decocta in vini tribus heminis pota et somnum faciunt.

(78.) Silvestrium unum genus ceratitim vocant, nigrum, 205
cubitali altitudine, radice crassa et corticosa, calyculo inflexo ut corniculo. folia minora et tenuiora quam ceteris silvestribus. semen exile tempestivom est messibus, alvom purgat dimidio acetabulo in mulso. folia trita cum oleo ar- 206
gema iumentorum sanant. radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias datur ad lumborum vitia et iocineris. carbunculis medentur ex melle folia. quidam hoc genus glaucion vocant, alii paralium. nascitur enim in adflatu maris aut nitroso loco.

(79.) Alterum e silvestribus genus heraclium vocatur, 207
ab aliis aphron, foliis, si procul intuearis, specimen passerum praebentibus, radice in summa terrae cute, semine spumeo. ex hoc lina splendorem trahunt aestate. tunditur in pila comitialibus morbis acetabuli mensura in vino albo, vomitionem enim facit, medicamento quod diacodion et arte- riace vocatur utilissimum. fit autem huius papaveris aut 208
cuiuscumque silvestris capitibus CXX in aquae caelestis sextariis tribus biduo maceratis in eademque discoctis, deinde siccato iterumque cum melle decocto ad dimidias partis vapore tenui. addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, turis, acaciae et passi Cretici sextarium. haec ostentatione, simplex quidem et antiqua illa salubritas papavere et melle constat.

(80.) Tertium genus est tithymalon, — mecona vocant, 209

alii paralion —, folio lini, albo, capite magnitudinis fabae. colligitur uva florente, siccatur in umbra. semen potum purgat alvom, dimidio acetabulo in mulso. cuiuscumque autem papaveris caput viride vel siccum inlitum epiphoras oculorum lenit. opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. aliqui hoc tantum nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

210 20. (81.) Est et porcillaca quam peplin vocant, non multum sativa efficacior, cuius memorabiles usus traduntur: sagittarum venena et serpentium haemorrhoidum et prestерum restingui, pro cibo sumpta et plagis inposita extrahi, item hyoscyami pota e passo expresso suco. cum ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. resistit et aquarum vitiis, capitis dolori ulceribusque in vino tunsa et inposita,
211 reliqua ulcera conmanducata cum melle sanat. sic et infantium cerebro inponitur umbilicoque prociduo, in epiphoris vero omnium fronti temporibusque cum polenta, sed ipsis oculis e lacte et melle, eadem, si procidant oculi, foliis tritis cum corticibus fabae, pusulis cum polenta et sale et aceto. ulcera oris tumoremque gingivarum conmanducata cruda sedat, item dentium dolores, tonsillarum ulcera sucus
212 decoctae. quidam adiecere paulum murrae. nam mobilis dentis stabilit conmanducata. cruda sedat vocemque firmat et sitim arcet. cervicis dolores cum galla et lini semine et melle pari mensura sedat, mammarum vitia cum melle aut Cimolia creta, salutaris et suspiriosis semine cum melle
213 hausto. stomachum in acetariis sumpta conroborat. ardenti febribus inponitur cum polenta, et alias manducata refrigerat etiam intestina. vomitiones sistit. dysinteriae et vomicis estur ex aceto vel bibitur cum cumino, tenesmis autem cocta. comitialibus cibo vel potu prodest, purgationibus mulierum acetabuli mensura in sapa, podagris calidis cum sale inlita
214 et sacro igni. sucus eus potus renis iuvat ac vesicas, ventris animalia pellit. ad volnerum dolores ex oleo cum polenta inponitur. nervorum duritias emollit. Metrodorus, qui *ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων* scripsit, purgationibus a partu
215 dandam censuit. venerem inhibet venerisque somnia. praetorii viri pater est, Hispaniae princeps, quem scio propter

inpetibilis uvae morbos radicem eius filo suspensam e collo gerere praeterquam in balineis, ita liberatum incommodo omni. quin etiam inveni apud auctores caput inlitum ea destillationem anno toto non sentire. oculos tamen hebetare putatur.

(82.) Coriandrum inter silvestria non invenitur. praeci- 216
puum esse constat statim Aegyptium. valet contra serpentium genus unum quod amphisbaenas vocant potum inpositumque. sanat et alia volnera, epinyctidas, pusulas tritum. sic et omnis tumores collectionesque cum melle aut uva passa, panos vero ex aceto tritum. seminis grana tria in tertianis devorari iubent aliqui ante accessionem, vel plura inlini fronti. sunt qui et 217
ante solis ortum cervicalibus subici efficaciter putent. vis magna ad refrigerandos ardores viridi. ulcera quoque quae serpunt sanat cum melle vel uva passa, item testis, ambusta, carbunculos, auris, cum lacte mulieris epiphoras oculorum, ventris et intestinorum fluctiones semen ex aqua potum. bibitur et in choleris cum ruta. pellit animalia interaneorum, 218
cum mali punici suco et oleo semen potum. Xenocrates tradit rem miram, si vera est, menstrua contineri uno die, si unum granum biberint feminae, biduo, si duo, et totidem diebus quot grana sumpserint, M. Varro coriandro subtrito cum aceto carnem incorruptam aestate servari putat.

(83.) Atriplex et silvestre est et sativom, accusatum 219
Pythagora tamquam faceret hydropicos morbosque regios et pallorem, concoqueretur difficillime, ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam nisi languidum culpavit. addidere Dionysius et Diocles plurumos gigni ex eo morbos, nec nisi mutata saepe aqua coquendum, stomacho contrarium esse, lentigines et papulas gignere. miror quare difficulter in Italia 220
nasci tradiderit id Solo Zmyrnaeus. Hippocrates volvarum vitiis infundit id cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit, panos, furunculos incipientis, duritias omnis vel cocto vel crudo utiliter inlini putavit, item ignem sacrum cum melle, aceto nitroque, similiter podagras. unguis scabros detrahere dicitur sine ulcere. sunt 221
qui et morbo regio dent semen eius cum melle, arterias et tonsillas nitro addito perfricent, alvom moveant, cocto vel

per se vel cum malva aut lenticula, concitantes vomitiones. silvestri capillos tingunt et ad supra scripta utuntur.

222 21. (84.) E contrario in magnis laudibus malva est utraque et sativa et silvestris. duo genera earum amplitudine foli discernuntur. maiorem Graeci malopen vocant in sativis, alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen. e silvestribus, cui grande folium et radices albae, althaea voca-
223 tur, ab excellentia effectus quibusdam plistolochia. omne solum in quo seruntur pinguius faciunt, contra omnis aculeatos ictus efficaces, praecipue scorpionum, vesparum similiumque et muris aranei. quin et trita cum oleo qualibet earum peruncti ante vel habentes eas non feriuntur. folium inpositum scorpionibus torporem adfert. valent et contra psimithi venena. aculeos omnis extrahunt inlitae crudae cum aphronitro, potae vero decoctae cum radice sua leporis marini venenum
224 restingunt, ut quidam dicunt, si vomatur. De iisdem mira et alia traduntur, sed maxume, si quis cotidie suci ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis carituram. ulcera manantia in capite sanant in urina putrefactae, lichenas et ulcera oris cum melle, radix decocta furfures capitis et dentium mobilitates. eius quae unum caulem habet radice circa dentem qui doleat pungito, donec desinat dolor.
225 eadem strumas et parotidas panosque addita hominis saliva purgat citra volnus. semen in vino nigro potum pituita et nausiis liberat. radix mammarum vitiis occurrit adalligata in lana nigra, tussim in lacte cocta et sorbitionis modo sumpta
226 quinis diebus emendat. stomacho inutilis Sextius Niger dicit, Olympias Thebana abortivas esse cum adipe anseris, aliqui purgari feminas foliis earum manus plenae mensura in oleo et vino sumptis. utique constat parturientis foliis substratis celerius solvi. protinus a partu revocandum, ne volva se-
227 quatur. dant et sucum bibendum parturientibus ieiunis in vino decoctae hemina. quin et semen adalligant bracchio genitale non continentium. adeoque veneri nascuntur, et semen unicaulis adspersum curationi feminarum aviditates augere ad infinitum Xenocrates tradit, itemque tris radices iuxta adalligatas. tenesmo et dysintericis utilissime infundi, item sedis vitiis, vel si foveantur. melancholicis quoque sucus datur

cyathis ternis tepidus, et insanientibus quaternis, decoctae comitialibus heminae suci. hic et calculosis et inflatione et 228
torminibus aut opisthotonico laborantibus tepidus inlinitur. et sacris ignibus et ambustis decocta in oleum folia inponuntur, et ad volnerum impetus cruda cum pane. sucus decoctae nervis prodest et vesicae et intestinorum rosionibus. volvas et cibo et infusione emollit oleum, sucus decoctae permeatus suavis facit. Althaeae in omnibus supra dictis efficacior ra- 229
dix, praecipue convolsis ruptisque. cocta in aqua alvom sistit. ex vino albo strumas et parotidas, et mammarum inflammationes et panos in vino folia decocta et inlita tollunt. eadem arida in lacte decocta quamlibet perniciosae tussi citissime medentur. Hippocrates volneratis sitientibusque 230
defectu sanguinis radicis decoctae sucum bibendum dedit, et ipsam volneribus cum melle et resina, item contunsis, luxatis, tumentibus et musculis, nervis, articulis inposuit ut supra, spasticis, dysintericis in vino bibendam dedit. mirum aquam radice ea addita addensari sub diu atque glaciescere. efficacior autem quo recentior.

(85.) Nec lapathum dissimilis effectus habet. est au- 231
et tem silvestre, quod alii oxalida appellant, sapore proxumum, foliis acutis, colore betae candidae, radice minuma, nostri vero rumicem, alii lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. est et alterum genus — fere oxylapathon vocant —, sativo id est similius, sed acutiora folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. sunt qui et hydrolapathon tradant in aqua natum et aliud hippolapathon maius sativo candidiusque ac spissius. Silvestria scorpionum icti- 232
bus medentur et feriri prohibent habentis. radix aceto decocta, si conluatur sucus, dentibus auxiliatur, si vero bibatur, morbo regio. semen stomachi inextricabilia vitia sanat. hippolapathi radices privatim unguis scabros detrahunt. dys- 233
intericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. oxylapathi semen lotum in aqua caelesti sanguinem reicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. praestantissimos pastillos faciunt ex foliis et radice addito nitro et ture exiguo. in usu aceto diluunt.

(86.) Sed sativom in epiphoris oculorum inlinunt fron- 234

tibus. radice lichenas et lepras curant, in vino vero decocta strumas et parotidas et calculos, poto vino et lienes inlita, coeliacos aeque et dysintericos et tenesmos. ad eademque omnia efficacius ius lapathi, et ructus facit et urinam ciet et caliginem oculorum discutit, item pruritum corporis in solia
235 balinearum additum aut prius ipsum inlitum sine oleo. firmat et conmanducata radix dentis. eadem decocta cum vino sistit alvom, folia solvont. Adiecit Solo, ne quid omittamus, bulapathon, radicis tantum altitudine differens et erga dysintericos effectu potae ex vino.

236 22. (87.) Sinapi, cuius in sativis tria genera diximus,
19, 171 Pythagoras principatum habere ex his quorum sublime vis feratur iudicavit, quoniam non aliud magis in naris et cerebrum penetret. ad serpentium ictus et scorpionum tritum cum aceto inlinitur. fungorum venena discutit. contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum
237 aqua mulsa. ad dentium dolores manditur, ad uvam gargarizatur cum aceto et melle, stomacho utilissimum contra omnia vitia, pulmonibus exscreationes facilis facit in cibo sumptum, et suspiriosis datur, item comitialibus tepidum cum suco cucumerum. sensus atque sternutamentis caput purgat, alvom mollit, menstrua et urinam ciet. hydropicis
238 inponitur cum fico et cumino tunsum ternis partibus. comitiali morbo aut volvarum conversione suffocatas excitat odore aceto mixto, item lethargicos, adicitur tordylon — est autem hoc semen ex seseli —, et si vehementior lethargus premat, cruribus aut etiam capiti inlinitur cum fico ex aceto. veteres dolores thoracis, lumborum, coxendicum, umerorum et in quacumque parte ex alto corporis vitia extrahenda sunt inlitum caustica vi emendat pusulas faciendo, at in magna duritia sine fico inpositum vel, si vehementior ustio timeatur,
239 per duplicis pannos. utuntur eo ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriasis, tetanicos, opisthotonicos. inungunt quoque scabras genas aut caligantis oculos cum melle, sucusque tribus modis exprimitur in fictili, calescitque in eo sole modice. exit et e cauliculo sucus lacteus qui ita, cum
240 induruit, dentium dolori medetur. semen ac radix, cum inmaduere musto, conteruntur manusque plenae mensura sor-

bentur ad confirmandas faucis, stomachum, oculos, caput sensusque omnis, mulierum etiam lassitudines, saluberrimae genere medicinae. calculos quoque discutit potum in aceto. inlinitur et livoribus suggillatisque cum melle et adipe ansesrino, aut cera Cypria. fit et oleum ex eo semine madefacto in oleo expressoque, quo utuntur ad nervorum rigores lumborumque et coxendicum et perfrictiones.

(88.) Sinapis natura esse effectusque eosdem habere tra- 241
ditur adarca inter silvestria dicta, in cortice calamorum 16. 167
sub ipsa coma nascens.

(89.) Marrubium plerique inter primas herbas commendavere, quod Graeci prasion vocant, alii linostrophon, nonnulli philopaeda aut philochares, notius quam ut indicandum sit. huius folia semenque contrita prosunt contra serpentis, pectorum et lateris dolores, tussim veterem, et iis qui sanguinem reiecerint eximie utile, scopis eius cum panico aqua decoctis, ut asperitas suci mitigetur. inponitur strumis cum adipe. sunt qui viridis semen, quantum duobus digitis ca- 242
piant, cum farris pugillo decoctum addito exiguo olei et salis sorberi ieiunis ad tussim iubeant. alii nihil conparant in eadem causa marrubi et feniculi sucis ad sextarios ternos expressis decoctisque ad sextarios duos, tum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cocleari mensura in die sorbeatur in aquae cyatho. virilium vitiis 243
tunsum cum melle mire prodest. lichenas purgat ex aceto, ruptis, convolsis, spasticis nervis salutare. potum alvom solvit cum sale et aceto, item menstrua et secundas mulierum. arida farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est, item ad gangraenas et pterygia. sucus vero auriculis et naribus et morbo regio minuendaeque bili cum melle prodest, item contra venena inter pauca potens. ipsa herba stomachum 244
et exscreationes pectoris purgat cum iride et melle, urinam ciet, cavenda tamen exulceratae vesicae et renium vitiis. dicitur sucus et claritatem oculorum adiuvare. Castor marrubi duo genera tradit, nigrum et quod magis probat candidum. in ovom inane sucum addit is ipsumque ovom infundit, mel aequis portionibus, tepefactum vomicas rumpere, pur-

gare, persanare promittens, inlitis etiam volneribus a cane factis tunso cum axungia veteri.

245 (90.) Serpyllum a serpendo putant dictum, quod in silvestri evenit, in petris maxume. sativom non serpit, sed ad palmum altitudine increscit. pinguius voluntarium et candidioribus foliis ramisque, adversus serpentis efficax, maxume cenchrim et scolopendras terrestris ac marinas et scorpiones, decoctis ex vino ramis foliisque. fugat et odore omnis, si
246 uratur, et contra marinorum venena praecipue valet. capitis doloribus decoctum in aceto inlinitur temporibus ac fronti cum rosaceo, item phreneticis, lethargicis, contra tormina et urinae difficultates, anginas, vomitiones, drachmis quattuor datur. ex aqua bibitur ad iocinerum desiderium. folia obolis quattuor dantur ad lienem ex aceto. ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti et mellis.

247 (91.) Sisymbrium silvestre quibusdam thymbraeum appellatum, pedali non amplius altitudine. quod in riguis nascitur simile nasturtio est, utrumque efficax adversus aculeata animalia, ut crabrones et similia, quod in sicco odoratum est et inseritur coronis, angustiore folio. sedant utra-
248 que capitis dolorem, item epiphoras, ut Philinus tradit. alii panem addunt, alii per se decocunt in vino. sanat et epinyctidas cutisque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus inpositum diebusque detractum. vomitiones, singultus, tormina, stomachi dissolutiones cohibet, sive in cibo sumptum sive suco potum. non edendum gravidis nisi mortuo conceptu, quippe etiam inpositum eicit. movet urinam cum vino potum, silvestre et calculos. quos vigilare opus sit excitat infusum capiti cum aceto.

249 (92.) Lini semen cum aliis quidem in usu est, sed et per se mulierum cutis vitia emendat in facie, oculorum aciem suco adiuvat. epiphoras cum ture et aqua aut cum murra ac vino sedat, parotidas cum melle aut adipe aut cera, stomachi solutiones inspersum polentae modo, anginas in aqua et oleo decoctum et cum aneso inlitum. torretur, ut alvom
250 sistat. coeliacis et dysintericis inponitur ex aceto. ad iocineris dolores estur cum uva passa, ad phthisim utilissime e semine fiunt ecligmata. musculorum, nervorum, articulorum

cervicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis nitro aut sale aut cinere additis. eadem cum fico parotidem concoquit ac maturat, cum radice vero cucumeris silvestris extrahit quaecumque corpori inhaereant, sic et fracta ossa. serpere ulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitae 251
cum melle. emendat unguis scabros cum pari modo nasturti, testium vitia et ramices cum resina et murra et gangraenas ex aqua, stomachi dolores cum feno Graeco sextariis utriusque decoctis in aqua mulsa, intestinorum, thoracis pernici-
ciosa vitia clystere in oleo aut melle.

(93.) Blitum iners videtur ac sine sapore aut acrimonia 252
ulla, unde convicium feminis apud Menandrum faciunt mariti. stomacho inutile est. ventrem adeo turbat ut choleram faciat aliquis. dicitur tamen adversus scorpiones potum e vino prodesse, clavis pedum inlini, item lienibus et temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

23. (94.) Meum in Italia non nisi a medicis seritur et 253
his admodum paucis. duo genera eius: nobilius Athamanticum vocant, illi tamquam ab Athamante inventum, hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur, foliis aneto simile et caule aliquando bipedali, radicibus multis obliquis nigris, quibusdam altis, minus rufum quam illud alterum. urinam ciet in aqua potum radice trita vel decocta. inflationes stomachi mire discutit, item tormina et vesicae vitia, volvarumque articulis cum melle, infantibus cum apio inlitum imo ventri urinas movet.

(95.) Feniculum nobilitavere serpentes gustatu, ut dixi- 254
mus, senectam exuendo oculorumque aciem suco eius refi- 8, 98
ciendo, unde intellectum hominum quoque caliginem praecipue eo levari. colligitur hic caule turgescente et in sole siccatur inunguiturque ex melle — ubique hoc est —, laudatissimus in Iberia lacrimis fit et e semine recenti. fit et e radicibus prima germinatione incisis.

(96.) Est in hoc genere et silvestre quod hippoma- 255
rathum, alii myrsineum vocant, foliis maioribus, gustu acriore, procerius, baculi crassitudine, radice candida. nascitur in calidis sed saxosis. Diocles et aliud hippomarathi genus tradidit, longo et angusto folio, semine coriandri.

256 Medicinae in sativo ad scorpionum ictus et serpentium semine in vino poto. sucus et auribus instillatur vermiculosque in his necat. ipsum condimentis prope omnibus inseritur, oxyporis etiam aptissime. quin et panis crustis subditur. semen stomachum dissolutum adstringit, vel in febribus sumptum, nausiam ex aqua tritum sedat, pulmonibus et iocineribus laudatissimum. ventrem sistit, cum modice sumitur, urinam ciet ad tormina potum decoctum, in lactis defectu potum
257 mammas replet. radix cum tisana sumpta renis purgat. sive decocti suco sive semine sumpto prodest et hydropicis radix ex vino cocta, item convolsis. inlinuntur folia tumoribus ardente ex aceto, calculos vesicae pellunt, venerem stimulant. geniturae abundantiam quoquo modo haustum facit, verendis amicissimum, sive ad fovendum radice cum vino decocta sive contritum in oleo inlitum. multi et suggillatis cum cera inlinunt, et radice in suco vel cum melle contra canis mor-
258 sum utuntur et contra multipedam ex vino. Hippomarathum ad omnia vehementius calculos praecipue pellit, prodest vesicae cum vino leni et feminarum menstruis haerentibus. efficacius in eo semen quam radix. modus in utroque quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petrichus qui ophiaca scripsit et Micion qui rhizotomumena adversus serpentis nihil hippomaratho efficacius putavere. sane et Nicander non in novissimis posuit.

259 (97.) Cannabis in silvis primum nata est, nigrior foliis et asperior. semen eius exstinguere genituram virorum dicitur. sucus ex eo vermiculos aurium et quodcumque animal intraverit eicit, sed cum dolore capitis, tantaque vis ei est ut aquae infusus coagulare eam dicatur. et ideo iumentorum alvo succurrit potus in aqua. radix articulos contractos emollit in aqua cocta, item podagras et similis impetus. ambustis cruda inlinitur, sed saepius mutatur priusquam arescat.

260 (98.) Ferula semen aneto simile habet. quae ab uno caule dividitur in cacumine femina putatur. caules eduntur decocti, commendanturque muria ac melle, stomacho utiles. sin plures sumpti, capitis dolorem faciunt. radix denari pondere in vini cyathis duobus bibitur adversus serpentis, et

ipsa radix inponitur. sic et torminibus medetur, ex oleo autem et aceto contra sudores inmodicos vel in febribus proficit. sucus ferulae alvom solvit fabae magnitudine devoratus. e viridi medulla volvis utilis est ad omnia ea vitia. ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur in vino trita vel medulla. sunt qui comitialibus morbis dandum putent luna quarta, sexta, septuma, lingulae mensura. natura ferularum murenis infestissima est, tactae siquidem ea moriuntur. Castor radicis sucum et oculorum claritati conferre multum putavit. 261

(99.) Et de carduorum satu inter hortensia diximus, quapropter et medicinam ex his non differamus. silvestrium genera sunt duo, unum fruticosius a terra statim, alterum unicaule crassius. utrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus, sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos celeriter canescentem et abeuntem cum aura, σκόλυμον Graeci vocant. hic antequam floreat contunsus atque expressus inlito suco alopecias replet. radix cuiuscumque ex aqua decocta potoribus sitim facere narratur. stomachum conroborat et volvis, si credimus, etiam conferre aliquid traditur ut mares gignantur. id enim Chaereae Glaucias adscripsit qui circa carduos diligentissimus videtur. mastiche e carduis odorem commendat oris. 262 19, 152 263

24. (100.) Sed discessuri ab hortensiis unam conposi- 264
tionem ex his clarissimam subteximus adversus venenata animalia incisam in lapide versibus Coi in aede Aesculapi: serpylli duum denariorum pondus, opopanacis et mei tantundem singulorum, trifoli seminis pondus denari, anesi et feniculi seminis et ami et api denarium senum singulis generibus, ervi farinae duodecim. haec tunsa cribrataque vino quam possit excellenti digeruntur in pastillos victoriati ponderum. ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. hac theriace Magnus Antiochus rex adversus omnia venenata usus traditur aspide excepta.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXI.

1 Cap. 1. (Sect. 1.) In hortis seri et coronamenta iussit Cato inenarrabili florum maxume subtilitate, quando nulli potest facilius esse loqui quam rerum naturae pingere, lascivienti praesertim et in magno gaudio fertilitatis tam variae 2 ludenti. quippe reliqua usus alimentique gratia genuit, ideoque saecula annosque tribuit iis, flores vero odoresque in diem gignit, magna, ut palam est, admonitione hominum quae spectatissime floreant celerrime marcescere, sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendae mixturarumque varietati, sive alterni atque multiplices inter se nectantur, sive privatis generum funiculis in orbem, in oblicum, in ambitum quaedam coronae per coronas currunt.

3 2. (2.) Tenuioribus utebantur antiqui struppos appellantes, unde nata strophiola. quin et vocabulum ipsum tandem communicatum est inter sacra tantum et bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. cum vero e floribus fierent, serta a serendo serieve appellabantur, quod apud Graecos quoque non adeo antiquitus placuit.

4 (3.) Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus mos erat primum. postea variari coeptum mixtura versicolori florum, quae invicem odores coloresque accenderet, Sicyone ingenio Pausiae pictoris atque Glycerae coronariae dilectae admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, illa provocans variaret, essetque certamen artis ac naturae, quales etiam nunc exstant artificis illius tabellae, atque in primis appellata stephaneplocos qua pinxit ipsam. 5 idque factum est post Olympiada centesimam. sic coronis e floribus receptis paulo mox subiere quae vocantur Aegyptiae ac deinde hibernae, cum terra flores negat, ramento e cor-

nibus tincto. paulatimque et Romae subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis, mox et corollariis, postquam e lamna tenui aerea inaurata aut inargentata dabantur.

3. (4.) Crassus Dives primus argento auroque folia 6 imitatus ludis suis coronas dedit, accesseruntque et lemnisci, quos adici ipsarum coronarum honos erat, propter Etruscas quibus iungi nisi aurei non debebant. puri diu fuere ii. caelare eos primus instituit P. Claudius Pulcher bratteasque etiam philyrae dedit.

(5.) Semper tamen auctoritas vel ludicro quaesitarum fuit. 7 namque ad certamina in circum per ludos et ipsi descendebant et servos suos equosque mittebant. inde illa XII tabularum lex: qui coronam parit ipse pecuniave, eius virtutisve ergo duitur ei. quam servi equive meruissent pecunia partam lege dici nemo dubitavit. quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusque eius, dum intus positus esset forisve ferretur, sine fraude esset inposita. alias in usu promiscuo ne ludicrae quidem erant. (6.) ingensque 8 et hinc severitas. L. Fulvius argentarius bello Punico secundo cum corona rosacea interdiu e pergula sua in forum prospexisse dictus ex auctoritate senatus in carcerem abductus non ante finem belli emissus est. P. Munatius cum demptam Marsyae coronam e floribus capiti suo inposuisset atque ob id duci eum in vincula triumviri iussissent, appellavit tribunos plebi. nec intercessere illi, aliter 9 quam Athenis, ubi comissabundi iuvenes ante meridiem conventus sapientium quoque doctrinae frequentabant. apud nos exemplum licentiae huius non est aliud quam filia divi Augusti, cuius luxuria noctibus coronatum Marsyam litterae illius dei gemunt.

(7.) Florum quidem populus Romanus honorem Scipioni 10 tantum habuit. Serapio cognominabatur propter similitudinem suarii cuiusdam negotiatoris. obierat in tribunatu plebei admodum gratus dignusque Africanorum familia, nec erat in bonis funeris inpensa. asses ergo contulit populus ac funus elocavit, quaque praeterferebatur flores e prospectu omni sparsit.

11 (8.) Et iam tunc coronae deorum honos erant et larum publicorum privatorumque ac sepulchrorum et manium, summaque auctoritas pactili coronae, uti Saliorum sacris invenimus sollemnis eas. transiere deinde ad rosaria, eoque luxuria processit ut non esset gratia nisi mero folio subtili, mox petitis ab India aut ultra Indos. lautissimum quippe habetur e nardi folio eas dari aut veste Serica versicoloris, unguentis madidas. hunc habet novissime exitum luxuria feminarum.

12 (9.) Et apud Graecos quidem de coronis privatim scripsere et Mnesitheus atque Callimachus medici quae nocerent capiti, quoniam et in hoc est aliqua valitudinis portio, in potu atque hilaritate praecipue odorum vi subrepente fallaciter. scelerata est Cleopatrae sollertia. namque in adparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginae Antonio timente nec nisi praegustatos cibos sumente fertur pavorem eius lusisse extremis coronae floribus veneno inlitis ipsaque capiti inposita, mox procedente hilaritate invitavit Antonium ut coronas biberent. quis ita timeret insidias? ergo concerpta in scyphum incipienti haurire opposita manu: en ego sum, inquit illa, Marce Antoni, quam tu nova praegustantium diligentia caves, adeo mihi, si possim sine te vivere, occasio aut ratio deest! inde inductam custodiam bibere
13 iussit illico exspirantem. De floribus supra dictos scripsit Theophrastus apud Graecos, ex nostris autem inscripsere aliqui libros anthologicon, flores vero persecutus est nemo, quod equidem inveniam. nec nos nunc scilicet coronas nectemus — id enim frivolum est —, sed de floribus quae videbuntur digna memorabimus.

14 4. (10.) Paucissima nostri genera coronamentorum inter hortensia novere, ac paene violas rosasque tantum. Rosa nascitur spina verius quam frutice, in rubo quoque proveniens, illic etiam iucundi odoris, quamvis angusti. germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente et in viridis alabastros fastigato paulatim rubescens dehiscit ac sese pandit in calyces medio sui stantis conplexa
15 luteos apices. usus eius in coronis prope minumus est. oleo maceratur, idque iam a Troianis temporibus Homero

teste. praeterea in unguenta transit, ut diximus. medicas 13, 9
per se artis praebet. emplastris atque collyriis inseritur
mordaci subtilitate, mensarum etiam deliciis perunguendis
minume noxia. Genera eius nostri fecere celeberrima Prae- 16
nestinam et Campanam. addidere alii Milesiam, cuius sit ar-
dentissimus color non excedentis duodena folia, proxumam ei
Trachiniam minus rubentem, mox Alabandicam viliorem,
albicantibus foliis, vilissimam vero plurumis, sed minutissi-
mis, spiniolam. differunt enim multitudine foliorum, asperi-
tate, levore, colore, odore. paucissima quina folia, ac 17
deinde numerosiora, cum sit genus eius quam centifoliam
vocant, quae est in Campania Italiae, Graeciae vero circa
Philippos, sed ibi non suae terrae proventu. Pangaeus
mons in vicino fert numerosis foliis ac parvis, adcolae trans-
ferentes conserunt, ipsaque plantatione proficiunt. non autem
talis odoratissima est, nec cui latissimum maxumumve fo-
lium, breviterque indicium est odoris scabritia corticis. Cae- 18
pio Tiberi Caesaris principatu negavit centifoliam in coronas
addi, praeterquam extremos velut ad cardines, nec odore
nec specie probabilem. est et quae Graeca appellatur a no-
stris, a Graecis lychnis, non nisi in umidis locis proveniens,
nec umquam excedens quinque folia, violaeque magnitudine,
odore nullo. est et alia Graecula appellata, convolutis folio-
rum paniculis, nec dehiscens nisi manu coacta semperque
nascenti similis, latissimis foliis. alia funditur e caule mal- 19
vaceo folia oleae habente — macetum vocant —, atque inter
has media magnitudine autumnalis quam coroniolam appellant,
omnes sine odore praeter coroniolam et in rubo natam. tot
modis adulteratur. et alias vera quoque plurumum solo prae-
valet. Cyrenis odoratissima est, ideoque ibi unguentum pul-
cherrimum, Carthagine Hispaniae hieme tota praecox. refert
et caeli temperies, quibusdam enim annis minus odorata
provenit, praeterea omnis siccis quam umidis odoratior.
seri neque pinguibus volt neque argillosis locis nec riguis, 20
contenta ruribus, proprieque ruderatum agrum amat. prae-
cox Campana est, sera Milesia, novissime tamen desinit
Praenestina. fodiuntur altius quam fruges, levius quam
vites. tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice

est, sub ipso flore, opertum lanugine. ob id potius caule conciso inseruntur, et ocellis radicis, ut harundo, unum genus inseritur pallidae, spinosae, longissimis virgis, quin-
21 quefoliae, quae Graecis altera est. omnis autem recisione atque ustione proficit, translatione quoque, ut vites, optume ocissimeque provenit surculis quaternum digitorum longitudine aut ampliore post vergiliarum occasum sata, dein per favonium translata pedalibus intervallis crebroque circumfossa. qui praecocem faciunt pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt germinare incipiente calyce.

22 5. (11.) Lilium rosae nobilitate proxumum est et quadam cognatione unguenti oleique quod lilinum appellatur. et inpositum etiam maxume rosas decet medio proventu earum
23 incipiens. nec ulli florum excelsitas maior, interdum cubitorum trium, languido semper collo et non sufficiente capitis oneri. candor eius eximius foris striati et ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantis effigie calathi, resupinis per ambitum labris tenuique pilo et stamine, stantibus in medio crocis. ita odor colorque duplex, et alius calycis alius staminis, differentia angusta. in unguenti vero oleique usu et folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam convolvolum vocant, nascens per frutecta, nullo odore nec crocis intus, candorem tantum referens ac veluti naturae
24 rudimentum lilia facère condiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur quibus rosa, et hoc amplius lacrima sua ut hipposelinum, nihilque est fecundius una radice quinquagenos saepe emittente bulbos. Est et rubens lilium quod Graeci crinon vocant, alii florem eius cynorrhodon. laudatissimum in Antiochia et Laodicea Syriae, mox in Phaselide. quartum locum optinet in Italia nascens.

25 (12.) Sunt et purpurea lilia, aliquando gemino caule, carnosiore tantum radice maiorisque bulbi, sed unius, narcissum vocant. huius alterum genus flore candido, calyce purpureo. differentia a liliis est et haec, quod narcissis in radice folia sunt, probatissimis in Lyciae montibus. tertio generi cetera eadem, calyx herbaceus. omnes serotini, post arcturum enim florent ac per aequinoctium autumnum.

26 (13.) Inventa est et in his ratio inserendi monstrificis ho-

minum ingeniis. colliguntur namque mense Iulio scapi arescentes lili qui suspenduntur in fumo. dein nudantibus se nodulis in faece nigri vini vel Graeci mense Martio macerantur ut colorem percipiant atque ita in scrobiculis seruntur heminis faecis circumfusis. sic fiunt purpurea lilia, mirumque tingui aliquid ut nascatur infectum.

6. (14.) Violis honos proxumus, earumque plura genera. 27 purpureae, luteae, albae, plantis omnes ut olus satae. ex iis vero quae sponte apricis et macris locis proveniunt purpureae latiore folio statim ab radice carnoso exeunt, solaeque Graeco nomine a ceteris discernuntur, appellatae ia et ab his ianthina vestis. E sativis maxuma auctoritas luteis. genera iis Tusculana et quae marina appellatur, folio aliquanto latiore, sed minus odorato. in totum vero sine odore minutoque folio Calatiana, munus autumni, ceterae veris.

(15.) Proxuma ei caltha est et conchulari amplitudine, 28 vincit numero foliorum marinam quinque non excedentem. eadem odore superatur, est enim gravis calthae. non levior ei quam scopam regiam appellant, quamquam folia eius olent, non flores.

(16.) Baccar quoque radicis tantum odoratae est, a qui- 29 busdam nardum rusticum appellatum. unguenta ex ea radice fieri solita apud antiquos Aristophanes priscae comoediae poeta testis est. unde quidam errore falso barbaricam eam appellabant. odor est cinnamomo proxumus. gracili solo nec umido provenit. simillimum ei combretum appellatur, 30 foliorum exilitate usque in fila attenuata, et procerius quam baccar. ** haec sunt. tantum eorum quoque error corrigendus est qui baccar rusticum nardum appellavere. est enim alia herba sic cognominata quam Graeci asaron vocant, cuius speciem figuramque diximus in nardi generibus. quin immo 12, 47 asaron invenio vocitari, quoniam in coronas non addatur.

(17.) Crocum silvestre optumum. serere in Italia mi- 31 nume expedit, ad scrupula usque singula areis decoquentibus. seritur radicis bulbo. sativom latius maiusque et nitidius, sed multo lenius, degenerans ubique, nec fecundum etiam Cyrenis, ubi semper flores laudatissimi. prima nobilitas Cilicio et ibi in Coryco monte, dein Lyciae Olympo, mox

Centuripino Siciliae. aliqui Theraeo secundum locum de-
32 dere. Adulteratur nihil aeque. probatio sinceri, si inposita manu crepitet veluti fragile, — umidum enim quod evenit adulteratione cedit —, altera probatio, si manu relata ad
33 ora leniter faciem oculosque mordeat. Est per se genus sativi blandissimum volgo, cum sit mediocre, dialeucon vocant. contra Cyrenaico vitium, quod omni croco nigrius est et celerrime marcescit. optumum ubicumque quod pinguissimum et brevis capilli, pessumum vero quod situm redolet. Mucianus auctor est in Lycia anno septumo aut octavo transferri in locum subactum atque ita degenerans renovari. usus eius in coronis nusquam, herba enim est folio angusto paene in capillamenti modum. sed vino mire congruit, praecipue
34 dulci, tritum ad theatra replenda. Floret vergiliarum occasu paucis diebus, folioque florem expellit. viret bruma et colligitur. siccatur umbra, melius etiam hiberna. carnosa et illi radix vivaciorque quam ceteris. gaudet calcari et atteri, pereundoque melius provenit. ideo iuxta semitas ac fontis laetissimum. 7. Troianis temporibus iam erat honos ei. hos certe flores Homerus tris laudat, loton, crocon, hyacinthum.
35 (18.) Omnium autem odoramentorum atque adeo herbarum differentia est in colore et odore et suco. Odorato sapor raro ulli non amarus, e contrario dulcia raro odorata. itaque et vina mustis odoratiora et silvestria magis omnia sativis. quorundam odor suavior e longinquo, propius admo-
36 tus hebetatur, ut violae. rosa recens a longinquo olet, sicca propius. omnis autem verno tempore acrior et matutinis. quidquid ad meridianas horas dies vergit hebetatur. novella quoque vetustis minus odorata. acerrimus tamen odor omnium aestate media. rosa et crocum odoratiora, cum serenis diebus leguntur, et omnia in calidis quam in frigidis. in Aegypto tamen minume odorati flores, quia nebulosus et
37 roscidus aer est a multo flumine. quorundam suavitati gravitas inest. quaedam, dum virent, non olent propter umorem nimium, ut buceros, quod est fenum Graecum. aquatus odor non omnium sine suco est, ut violae, rosae, croco. quae vero ex aquatis carent suco, eorum omnium odor gravis, ut in lilio utriusque generis. habrotonum et amaracum acris ha-

bent odores. quorundam flos tantum iucundus, reliquae partes ignavae, ut violae ac rosae. hortensium odoratissima 38
quae sicca, ut ruta, menta, apium et quae in siccis nascantur. quaedam vetustate odoratiora, ut cotonea, eademque decerpta quam in suis radicibus. quaedam non nisi defracta aut ex attritu olent, alia non nisi detracto cortice, quaedam vero non nisi usta, sicut tura murraeque. flores triti omnes 39
amariores quam intacti. aliqua arida diutius odorem continent, ut melilotos. quaedam locum ipsum odoratiorem faciunt, ut iris, quin et arborem totam, cuiuscumque radices attinget. hesperis noctu magis olet, inde nomine invento. animalium nullum odoratum, nisi si de pantheris quod dictum est credimus. 8, 62

(19.) Illa quoque non omittenda differentia est, et odo- 40
ramentorum multa nihil attinere ad coronamenta, ut irim atque saliuncam, quamquam nobilissimi odoris utramque. sed iris radice tantum commendatur, unguentis nascens et medicinae. laudatissima in Illyrico, et ibi quoque non in maritimis, sed in silvestribus Drinonis et Naronae, proxuma in Macedonia, longissima haec et candicans et exilis. tertium 41
locum habet Africana, amplissima inter omnis gustuque amarissima. Illyrica quoque duorum generum est. raphanitis a similitudine, quae et melior rhizotomo, subrufa. optuma, quae sternumenta tractatu movet, caulem habet cubitalem, erectum. floret versicolori specie, sicut arcus caelestis, unde et nomen. non inprobatur et Pisidica. et fossuri 42
tribus ante mensibus mulsa aqua circumfusa hoc veluti placamento terrae blandiuntur, circumscripta mucrone gladi orbe triplici, et cum legerunt protinus in caelum attollunt. natura est fervens, tractataque pusulas ambusti modo facit. praecipitur ante omnia ut casti legant. teredines non sicca modo verum et in terra celerrime sentit. optumum antea irinum Leucade et Elide ferebatur, — iampridem enim et seritur —, nunc e Pamphylia, sed Cilicium maxume laudatur atque e septentrionalibus.

(20.) Saliunca folio quidem subbrevi et quod necti non 43
possit radici numerosae cohaeret, herba verius quam flos, densa veluti manu pressa breviterque caespes sui generis.

Pannonia hanc gignit et Norici Alpiumque aprica, urbium
44 Eporedia, tantae suavitatis ut metallum esse coeperit. vestibus interponi eam gratissimum, (21.) sicut apud Graecos polium herbam, inclutam Musaei et Hesiodi laudibus ad omnia utilem praedicantium superque cetera ad famam etiam ac dignitates, prorsusque miram, si modo, ut tradunt, folia eius mane candida, meridie purpurea, sole occidente caerulea adspiciuntur. duo genera eius: campestre maius, silvestre quod minus est. quidam teuthrion vocant. folia canis hominis similia, a radice protinus, numquam palmo altiora.

45 8. (22.) Et de odoratis floribus satis dictum, in quibus unguento vicisse naturam gaudens luxuria vestibus quoque provocavit eos flores qui colore commendantur. hos animadverto tris esse principalis, ut rubentem in cocco, qui a rosis migrante gratia nonnihil trahitur suspectu et in purpuras Tyrias dibaphasque ac Laconicas, amethystinum qui a
27 viola et ipse in purpureum quemque ianthinum appellavimus. genera enim tractamus in species multas sese spargentia.
46 tertius est qui proprie conchyli intellegitur, multis modis: unus in heliotropio et in aliquo ex his plerumque saturatior, alius in malva ad purpuram inclinans, alius in viola serotina conchyliorum vegetissimus. paria nunc conponuntur et natura atque luxuria depugnant. lutei video honorem antiquissimum, in nuptialibus flammeis totum feminis concessum, et fortassis ideo non numerari inter principalis, hoc est communis maribus ac feminis, quoniam societas principatum dedit.

47 (23.) Amaranto non dubie vincimur. est autem spica purpurea verius quam flos aliquis, et ipse sine odore. mirum in eo gaudere decerpi et laetius renasci. provenit Augusto mense, durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus adservatur, mireque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua revivescit et hibernas coronas facit. summa natura eius in nomine est appellatio, quoniam non marcescat.

48 (24.) In nomine et cyani colos, item holochrysi. omnes autem hi flores non fuere in usu Alexandri Magni aetate, quoniam proxumi a morte eius auctores siluere de illis, quo

manifestum est postea placuisse. a Graecis tamen repertos quis dubitet non aliter Italia usurpante nomina illorum?

(25.) At, Hercules, petilio ipsa nomen inposuit, au- 49
tumnali circaque vepris nascenti et tantum colore commen-
dato, qui est rosae silvestris. folia parva, quina, mirum-
que in eo flore inflecti cacumen et nodis intorto folia
nasci parvolo calyce ac versicolori luteum semen inclu-
dentia. luteo et bellio pastillicantibus quinquagenis quinis
barbulis coronatur. pratenses hi flores ac sine usu plerique
et ideo sine nominibus. quin et his ipsis alia alii vocabula
inponunt.

(26.) Chrysocome sive chrysitis non habet Latinam ap- 50
pellationem. palmi altitudine est, comantibus fulgore auri
corymbis, radice nigra, ex austero dulci, in petrosis opa-
cisque nascens.

9. (27.) Et fere peractis colorum quoque celeberrimis, 51
transit ratio ad eas coronas quae varietate sola placent.
duo earum genera, quando aliae flore constant, aliae folio.
florem esse dixerim genistas — namque et iis decerpitur lu-
teus —, item rhododendron, item zizipha, quae et Cappadocia
vocantur. his odoratus, similisque olearum floribus. in vepri-
bus nascitur cyclaminum, de quo plura alias. flos eius [25, 114 sqq.]
colossinus in coronas admittitur.

(28.) Folio coronantium milaces et hederae, corymbique 52
earum optinent principatum, de quibus in fruticum loco
abunde diximus. Sunt et alia genera nominibus Graecis indi- [16, 144 sqq]
canda, quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturae
defuit cura. et pleraque eorum in exteris terris nascuntur,
nobis tamen consectanda, quoniam de natura sermo, non de
Italia est.

(29.) Ergo in coronamenta folio venere melotrum, spi- 53
raea, origanum, cneorum, quod casiam Hyginus vocat et
quod cunilaginem, conyza, melissophyllon quod apiastrum,
meliloton quod sertulam Campanam vocamus. est enim in
Campania Italiae laudatissima, Graecis in Sunio, mox Chal-
cidica et Cretica, ubicumque vero asperis et silvestribus
nata. Coronas ex ea antiquitus factitatas indicio est nomen

sertulae quod occupavit. odor est croco vicinus et flos, ipsa cana. placet maxume foliis brevissimis atque pinguissimis.

54 (30.) Folio coronat et trifolium. tria eius genera: minyanthes vocant Graeci, alii asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii, alterum acuto oxytriphyllon. tertium ex omnibus minutissimum. inter haec nervosi cauliculi quibus-

55 dam, ut maratho, hippomaratho, myophono. Utuntur et ferulis et corymbis hederae flore purpureo et alio genere earum silvestribus rosis simili. sed in his quoque colos tantum delectat, odor autem abest. Et cneori duo genera, nigri atque candidi. hoc et odoratum, ramosa ambo. florent post aequinoctium autumnum. 10. Totidem et origani in coronamentis species, alterius enim nullum semen, id cui odor est Creticum vocatur.

56 (31.) Totidem et thymi, candidum ac nigricans. floret autem circa solstitia, cum et apes decerpunt, ut augurium mellis sit. proventum enim sperant apiarii large florescente eo. laeditur imbribus amittitque florem. Semen thymi non potest deprehendi, cum origani perquam minutum non tamen fallat. sed quid interest occultasse id naturam? in flore ipso intellegitur satoque eo nascitur. quid non temptavere homi-

57 nes? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur. ergo translatum est ex Attica thymum et vix flore, uti docemur, satum. sed alia ratio naturae obstitit non durante Attico thymo nisi in adflatu maris. erat quidem haec opinio antiqua in omni thymo, ideoque non nasci in Arcadia, tum, cum oleam non putarent gigni nisi intra CCC stadia a mari. thymo quidem nunc etiam lapideos campos in provincia Narbonensi refertos scimus, hoc paene solo reditu, e longinquis regionibus pecudum milibus convenientibus ut thymo vescantur.

58 (32.) Et conyzae duo genera in coronamentis, mas ac femina. differentia in folio: tenuius feminae et constrictius angustiusque, imbricatum maris. mas et ramosior. flos quoque magis splendet eius, serotinus utrique post arcturum. mas odore gravior, femina acutior, et ideo contra bestiarum morsus aptior. folia feminae mellis odorem habent, masculae radix a quibusdam libanotis appellatur, de qua

20, 172 diximus.

(33.) Et tantum folio coronant Iovis flos, amaracum, he- 59
merocalles, habrotonum, Helenium, sisymbrium, serpyl-
lum, omnia surculosa rosae modo. Colore tantum placet
Iovis flos, odor abest, sicut et illi qui Graece phlox voca-
tur. et ramis autem et folio odorata sunt excepto serpyllo.
Helenium e lacrimis Helenae dicitur natum, et ideo in He-
lene insula laudatissimum. est autem frutex humi se spar-
gens dodrantalibus ramulis, serpyllo simili folio.

(34.) Habrotonum odore iucunde gravi floret aestate, 60
aurei coloris. vacuum sponte provenit, cacumine suo se
propagat. seritur autem semine melius quam radice aut sur-
culo, semine quoque non sine negotio plantaria transferun-
tur. sic et Adonium, utrumque aestate. alsiosa enim admo-
dum sunt et sole tamen nimio laeduntur. sed ubi convaluere,
rutae vice fruticant. Habrotono simile odore leucanthemum
est, flore albo, foliosum.

11. (35.) Amaracum Diocles medicus et Sicula gens 61
appellavere quod Aegyptus et Syria sampsuchum. seritur
utroque genere, et semine et ramo, vivacius supra dictis et
odore mollius. copiosum amaraco aeque quam habrotono se-
men, sed habrotono radix una et alte descendens, ceteris
in summa terra leviter haerens. reliquorum satio autumno
fere incipiente nec non et vere quibusdam locis quae umbra
gaudent et aqua ac fimo.

(36.) Nyctegreton inter pauca miratus est Democritus, 62
coloris hysgini, folio spinae, nec a terra se attollentem,
praecipuam in Gedrosia narrat. erui post aequinoctium ver-
num radicitus siccarique ad lunam triginta diebus, ita lucere
noctibus. Magos Parthorumque reges hac herba uti ad vota
suscipienda. eandem vocari chenomychen, quoniam anseres
a primo conspectu eius expavescant, ab aliis nyctalopa,
quoniam e longinquo noctibus fulgeat.

(37.) Melilotos ubique nascitur, laudatissima tamen in 63
Attica, ubicumque vero recens nec candicans et croco quam
simillima, quamquam in Italia odoratior candida.

(38.) Florum prima ver nuntiantium viola alba. tepidio- 64
ribus vero locis etiam hieme emicat. postea quae ion appel-
latur et purpurea, proxume flammeum, quod phlox voca-

tur, silvestre dumtaxat. cyclaminum bis anno, vere et autumno. aestates hiemesque fugit. Seriores supra dictis aliquanto narcissus et lilium trans maria, in Italia quidem, ut
22 diximus, post rosam. nam in Graecia tardius etiamnum anemone. est autem haec silvestrium bulborum flos aliaque
65 quam quae dicetur in medicis. Sequitur oenanthe ac me-
164 lanthium et ex silvestribus helichrysos, deinde alterum genus anemones quae limonia vocatur, post hanc gladiolus comitatus hyacintho, novissima rosa, eademque prima deficit excepta sativa, e ceteris hyacinthus maxume durat et viola alba et oenanthe, sed haec ita, si divolsa crebro prohibeatur in semine, renascitur locis tepidis. odor idem ei
66 qui germinantibus uvis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex luctum praeferens, eius quem Apollo dilexerat aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus venis ut Graecarum litterarum figura AI legatur inscriptum. Helichrysus florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem sed durum. hoc coronare se Magi, si et unguenta sumantur ex auro quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitae gloriamque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt.

67 (39.) Succedunt illis aestivi, lychnis et Iovis flos et alterum genus lili, item iphyon et amaracus quem Phrygium cognominant. sed maxume spectabilis pothos. duo genera huius: unum cui flos hyacinthi est, alter candidus qui fere nascitur tumulis, quoniam fortius durat. et iris aestate floret. Abeunt et hi marcescuntque. alii rursus subeunt autumno: tertium genus lili, et crocum et orsini utraque genera, unum hebes, alterum odoratum, primis omnia imbri-
68 bus emicantia. Coronarii quidem et spinae flore utuntur, quippe cum spinae albae cauliculi inter oblectamenta quoque gulae condiantur. Hic est trans maria ordo florum. in Italia violis succedit rosa, huic intervenit lilium, rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. nam vicapervica semper viret in modum liniae foliis geniculatim circumdata, topiaria herba, inopiam tamen florum aliquando supplet. haec a Graecis chamaedaphne vocatur.

9 (40.) Vita longissima violae albae trimatu. ab eo tem-

pore degenerat. rosa et quinquennium perfert non recisa nec adusta. illo enim modo iuvenescit. Diximus et terram 19
referre plurumum. nam in Aegypto sine odore haec omnia, tantumque myrtis odor praecipuus. alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio omnium. Rosaria a favonio fossa oportet esse iterumque solstitio, et id agendum ut intra id tempus perpurgata ac pura sint.

12. (41.) Verum hortis coronamentisque maxume alva- 70
ria et apes conveniunt, res praecipui quaestus, conpendio cum favet. harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, erviliam, cunilam, papaver, conyzam, casiam, melilotum, melissophyllum, cerinthen. ea est autem folio candido, incurvo, cubitalis, capite concavo mellis sucum habente. Horum 71
floris avidissimae sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cum olivae florem ab his non attingi constet, ideo hanc arborem procul esse melius sit, cum aliquas quam proxume seri conveniat quae et evolantium examina invitent nec longius abire patiantur.

(42.) Cornum quoque arborem caveri oportet. flore eius 72
degustato alvo cita moriuntur. remedium sorba contunsa e melle praebere his vel urinam hominis vel boum aut grana punici mali Amineo vino conspersa. at genistas circumseri alvariis gratissimum.

(43.) Mirum est dignumque memoratu de alimentis 73
quod conperi. Hostilia vicus adluitur Pado. huius inquilini pabulo circa deficiente inponunt navibus alvos noctibusque quina milia passuum contrario amne subvehunt. egressae luce apes pastaeque ad navis cotidie remeant mutantis locum, donec pondere ipso pressis navibus plenae alvi intellegantur revectisque eximantur mella. 13. Et in Hispania 74
mulis provehunt simili de causa, (44.) tantumque pabulum refert ut mella quoque venenata fiant. Heracliae in Ponto quibusdam annis perniciosissima exsistunt ab iisdem apibus facta. nec dixere auctores e quibus floribus ea fierent, nos trademus quae conperimus. Herba est ab exitio et iumentorum quidem, sed praecipue caprarum, appellata aegolethron. huius flore concipiunt noxium virus aquoso vere mar-

cescentis. ita fit ut non omnibus annis sentiatur hoc malum.
75 Venenati signa sunt quod omnino non densatur, quod color magis rutilus est, odor alienus sternumenta protinus movens, quod ponderosius innoxio. qui edere abiciunt se humi re-
76 frigerationem quaerentes, nam et sudore diffluunt. Remedia
29, 97 32, 43 sunt multa, quae suis locis dicemus. sed quoniam statim repraesentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus e melle optumo et ruta, salsamenta etiam, si reiciantur sumpta crebro. certumque est id malum per excrementa ad canes etiam pervenire similiterque torqueri eos. mulsum tamen ex eo inveteratum innocuum esse constat, et feminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloe.
77 (45.) Aliud genus in eodem Ponti situ, gente Sannorum, mellis quod ab insania quam gignit maenomenon vocant. id existimatur contrahi flore rhododendri quo scatent silvae. gensque ea, cum ceram in tributa Romanis praestent, mel, quoniam exitiale est, non vendit. Et in Perside et in Mauretaniae Caesariensis Gaetulia contermina Massaesylis venenati favi gignuntur, quidamque ad partem, quo nihil esse
78 fallacius potest, nisi quod livore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, ut ab iisdem apibus nec omnibus annis fierent aut non totis favis? parum enim erat genuisse rem in qua venenum facillime daretur? etiamne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? quid sibi voluit nisi ut cautiorem minusque avidum faceret hominem? non enim et ipsis apibus iam cuspides dederat et quidem venenatas remedio adversus has utique non differendo? ergo malvae suco aut foliorum hederae perungui salutare est vel percussos eas bibere. mirum tamen est venena portantis ore fingentisque ipsas non mori, nisi quod illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus sicut contra serpentis Psyllis Marsisque inter homines.
79 14. (46.) Aliud in Creta miraculum mellis: mons est Carina VIIII M passuum ambitu, intra quod spatium muscae non reperiuntur, natumque ibi mel nusquam attingunt. hoc experimento singulare medicamentis exigitur.
80 (47.) Alvaria orientem aequinoctialem spectare convenit. aquilonem evitent, nec favonium minus. alvos optumas

e cortice, secundas ferula, tertias vimine, multi et e speculari lapide fecere, ut operantes intus spectarent. circumlini alvos fimo bubulo utilissimum, operculum a tergo esse ambulatorium, ut properatur intus, si magna sit alvos aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiciant, id paulatim reduci fallente operis incremento. alvos hieme stramento operiri, crebro suffiri, maxume fimo bubulo. cognatum hoc iis innascentis bestiolas necat, araneos, papiliones, teredines, apisque ipsas excitat. et araneorum quidem exitium facilius est. papilio, pestis maior, lucernis tollitur vere, cum maturescat malva, noctu, interlunio, caelo sereno accensis ante alvos. in eam flammam sese ingerunt. 81

(48.) Si cibus sentiatur deesse apibus, uvas passas sicasve ficos tunsas ad foris earum posuisse conveniat, item lanas tractas madentis passo aut defruto aut aqua mulsa, gallinarum etiam nudas carnis. quibusdam etiam aestatibus iidem cibi praestandi, cum siccitas continua florum alimentum abstulit. Alvorum, cum mel eximatur, inlini oportet exitus melissophyllo aut genista tritis, aut medias alba vite praecingi, ne apes diffugiant. vasa mellaria aut favos lavari aqua praecipiunt, hac decocta fieri saluberrimum acetum. 82

(49.) Cera fit expressis favis, sed ante purificatis aqua ac triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in novo fictili, aqua favos tegente, tunc sporta colatis. rursus in eadem olla coquitur cera cum eadem aqua excipiturque alia frigida, vasis melle circumlitis. optuma quae Punica vocatur, proxuma quam maxume fulva odorisque mellei, pura, natione autem Pontica, quod constare equidem miror, inter venenata mella, deinde Cretica, plurumum enim ex propoli habet, de qua diximus in natura apium. post has Corsica, quoniam ex buxo fit, habere quandam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: ventilatur sub diu saepius cera fulva, deinde fervet in aqua marina ex alto petita addito nitro. inde lingulis hauriunt florem, id est candidissima quaeque, transfunduntque in vas quod exiguum frigidae habeat, et rursus marina decocunt separatim, dein vas ipsum aqua refrigerant. et cum hoc ter fecere, iuncea crate 83 11, 16 84

sub diu siccant sole lunaque. haec enim candorem facit, sol siccat, et ne liquefaciat, protegunt tenui linteo. candidissima vero fit post insolationem etiamnum recocta. Punica
85 medicinis utilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut anchusa admixta rubet, variosque in colores pigmentis traditur ad edendas similitudines et innumeros mortalium usus parietumque etiam et armorum tutelam. Cetera de melle
11, 4 sqq. apibusque in natura earum dicta sunt. et hortorum quidem omnis fere ratio peracta est.

86 15. (50.) Secuntur herbae sponte nascentes quibus pleraeque gentium utuntur in cibis maxumeque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed ut prope sola iis carere possit. tanta est ciborum ex herbis abundantia. in Italia paucissimas novimus, fraga, tamnum, ruscum, batim marinam, batim hortensiam, quam aliqui asparagum Gallicum vocant, praeter has pastinacam pratensem, lupum salictarium, eaque verius oblectamenta quam cibos.

87 (51.) In Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. hanc e Nilo metunt, caule, cum coctus est, araneoso in mandendo, thyrso autem qui inter folia emicat spectabili, foliis latissimis, etiam si arboreis conparentur, ad similitudinem eorum quae personata in nostris amnibus vocamus, adeoque Nili sui dotibus gaudent ut inplexis colocasiae foliis in variam speciem vasorum potare gratissimum habeant. seritur iam haec in Italia.

88 (52.) In Aegypto proxuma auctoritas cichorio est, quam
19, 129 diximus intubum erraticum. nascitur post vergilias, floret particulatim. radix ei lenta, quare etiam ad vincula utuntur illa. Anthalium longius a flumine nascitur mespili magnitudine et rotunditate, sine nucleo, sine cortice, folio cyperi. mandunt igni paratum, mandunt et oetum, cui pauca folia
89 minumaque, verum radix magna. Arachidna quidem et aracos, cum habeant radicis ramosas ac multiplicis, nec folium nec herbam ullam aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua volgarium in cibis apud eos herbarum nomina: chondrylla, hypochoeris, caucalis, anthriscum, scandix, *come* quae ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco simillimis, parthenium, trychnum, corchorus et ab aequi-

noctio nascentes aphace, cynops. epipetron vocant quae numquam floret. at e contrario aphace subinde marcescente flore emittit alium tota hieme totoque vere usque in aestatem.

(53.) Multas praeterea ignobilis habent, sed maxume 90
celebrant cnecon Italiae ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam. hoc faciunt e semine eius. Differentia prima silvestris et mitior. silvestrium duae species. una mitiore, simili caule, tamen rigido, itaque et colu antiquae utebantur ex illis, quare quidam atractylida vocant. semen eius candidum et grande, amarum. altera hirsutior, torosiore caule et qui paene humi serpat, minuto semine. aculeatarum generis haec est, quoniam distinguenda sunt et genera.

(54.) Ergo quaedam herbarum spinosae sunt, quaedam 91
sine spinis. spinosarum multae species. in totum spina est asparagus, scorpio, nullum enim folium habent. quaedam spinosa foliata sunt, ut carduus, erynge, glycyrrhiza, urtica. iis enim omnibus foliis inest aculeata mordacitas. aliqua et secundum spinam habent folium, ut tribulus et anonis. quaedam in folio non habent et in caule habent, ut pheos quod aliqui stoeben appellavere. hippophaes spinis geniculatum. tribulo proprietas quod et fructum spinosum habet.

(55.) Ex omnibus his generibus urtica maxume noscitur 92
acetabulis in flore purpuream lanuginem fundentibus, saepe altior binis cubitis. plures eius differentiae: silvestris quam et feminam vocant, mitiorque. et in silvestri quae dicitur canina acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis, quae vero etiam odorem fundit Herculanea vocatur. semen omnibus copiosum, nigrum. Mirum sine ullis spinarum aculeis 93
lanuginem ipsam esse noxiam et tactu tantum leni pruritum pusulasque confestim adusto similis exsistere. notum est ei remedium olei. sed mordacitas non protinus cum ipsa herba gignitur, nec nisi solibus roborata. incipiens quidem ipsa nasci vere non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos. silvestrium quoque radix omnem carnem teneriorem facit simul cocta. quae innoxia est, morsu carens, lamium vocatur. De scorpione dicemus 22, 39 inter medicas.

94 16. (56.) Carduus et folia et caules spinosae lanuginis habet, item acorna, leucacanthos, chalceos, cnecos, polyacanthos, onopyxos, helxine, scolymos. chamaeleon in foliis non habet aculeos. Est et illa differentia quod quaedam in iis multicaulia ramosaque sunt, ut carduus, uno autem caule nec ramosum cnecos. quaedam cacumine tantum
95 spinosa sunt, ut erynge. quaedam aestate florent, ut tetralix et helxine. scolymos quoque sero floret et diu. acorna colore tantum rufo distinguitur et pinguiore suco. idem erat atractylis quoque, nisi candidior esset et nisi sanguineum sucum funderet, qua de causa phonos vocatur a quibusdam, odore etiam gravis, sero maturescente semine nec ante autumnum, quamquam id de omnibus spinosis dici potest. ve-
96 rum omnia haec et semine et radice nasci possunt. Scolymus carduorum generis ab iis distat quod radix eius vescendo est decocta. mirum quod sine intervallo tota aestate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. aculei arescente folio desinunt pungere. Helxine rara visu est neque in omnibus terris, a radice foliosa, ex qua media veluti malum extuberat contectum sua fronde. huius vertex summus lacrimam continet iucundi saporis acanthicen mastichen appellatam.

97 (57.) Et cactos quoque in Sicilia tantum nascitur, suae proprietatis et ipse. in terra serpunt caules a radice emissi, lato folio et spinoso. caulis vocant cactos, nec fastidiunt in cibis inveteratos quoque. unum autem caulem rectum habet quem vocant pternica, eiusdem suavitatis, sed vetustatis inpatientem. semen ei lanuginis quam pappum vocant, quo detracto et cortice teneritas similis cerebro palmae est. vocant ascalian.

98 (58.) Tribulus non nisi in palustribus nascitur. dira res alibi iuxta Nilum et Strymonem amnis excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem ulmi, pediculo longo. atque in reliquo orbe genera duo. uni cicerculae folia, alteri aculeata. hic et serius floret magisque saepta obsidet villarum. semen ei rotundius, nigrum, in siliqua, alteri harenaceum. Spinosorum etiamnum aliud genus anonis. in ramis enim spinas habet, adposito folio rutae simili, toto

caule foliata in modum coronae. sequitur arata frugibus inimica vivaxque praecipue.

(59.) Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, 99
ut eius quam coronopum vocant. e diverso stat anchusa inficiendo ligno cerisque radicis aptae, stant e mitioribus anthemis et phyllanthes et anemone et aphace. caule foliato est crepis et lotos.

(60.) Differentia foliorum et hic quae in arboribus bre- 100
vitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius foli, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. diuturnior hic quibusdam per partis florentibus, ut ocimo, heliotropio, aphacae, onochili. 17. Multis inter haec aeterna folia sicut quibusdam arborum, in primisque heliotropio, adianto, polio.

(61.) Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cy- 101
nops, alopecuros, stelephuros, — quam quidam ortygem vocant, alii plantaginem, de qua plura dicemus inter me- 25, 80
dicas —, thryallis. ex iis alopecuros spicam habet mollem et lanuginem densam non dissimilem vulpium caudis, unde ei et nomen. proxuma est ei stelephuros, nisi quod illa particulatim floret. Cichorion et similia circa terram folia habent germinantia ab radice post vergilias.

(62.) Perdicium et aliae gentes quam Aegyptii edunt. 102
nomen dedit avis id maxume eruens. crassas plurumasque habet radices. item ornithogale caule tenero, candido, semipedali, a radice bulbosa, molli tribus aut quattuor agnatis. coquitur in pulte.

(63.) Mirum loton herbam et aegilopa non nisi post 103
annum e semine suo nasci. mira et anthemidis natura, quod a summo florere incipit, cum ceterae omnes, quae particulatim, florere ab ima sui parte incipiant.

(64.) Notabile et in lappa quae adhaerescit, quod in 104
ipsa flos nascitur non evidens sed intus occultus, et intra seminat velut animalia quae in se pariunt. Circa Opuntem est herba etiam homini dulcis, mirumque e folio eius radicem fieri ac sic eam nasci.

(65.) Iasione unum folium habet, sed ita inplicatum ut 105
plura videantur. Chondrylla amara est et acris in radice

suci. amara et aphace et quae picris nominatur, et ipsa toto anno florens. nomen ei amaritudo inposuit.

106 (66.) Notabilis et scillae crocique natura, quod, cum omnes herbae folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in iis caulis prior intellegitur quam folium: et in croco quidem flos inpellitur caule, in scilla vero caulis exit,

18, 244 deinde ex eo flos emergit. eademque ter floret, ut diximus, tria tempora arationum ostendens.

107 (67.) Bulborum generi quidam adnumerant et cypiri, hoc est gladioli, radicem. dulcis ea est et quae decocta panem etiam gratiorem faciat ponderosioremque simul subacta. Non dissimilis est et quae thesium vocatur, gustu aspera.

108 (68.) Ceterae eiusdem generis folio differunt: asphodelus oblongum et angustum habet, scilla latum et tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur et semine tosto et bulbo, sed hoc in cinere tosto, dein sale et oleo addito, praeterea tunso cum ficis, praecipua voluptate, ut videtur Hesiodo. tradunt et ante portas villarum satum

109 remedio esse contra veneficiorum noxiam. asphodeli mentionem et Homerus fecit. radix eius napis modicis similis est, neque alia numerosior LXXX simul acervatis saepe bulbis. Theophrastus et fere Graeci princepsque Pythagoras caulem eius cubitalem et saepe duum cubitorum, foliis porri silvestris, anthericum vocavere, radicem vero, id est bulbos, asphodelum. nostri illud albucum vocant et asphodelum hastulam regiam, caulis acinosi, ac duo genera fa-

110 ciunt. Albuco scapus cubitalis, amplus, purus, levis, de quo Mago praecipit exitu mensis Martii et initio Aprilis, cum floruerit, nondum semine eius intumescente, demetendum findendosque scapos et quarto die in solem proferen-

111 dos, ita siccati manipulos faciendos. Idem pistanam dicit a Graecis vocari quam inter ulvas sagittam appellamus. hanc ab idibus Maiis usque in finem Octobris mensis decorticari atque leni sole siccari iubet, idem et gladiolum alterum quem cypiron vocant et ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad radicem tertioque die in sole siccari, donec candidus fiat, cotidie autem ante solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

18. (69.) Similia praecipit et de iunco quem mariscum 112
appellant, ad texendas tegetes et ipsum Iunio mense eximi
ad Iulium medium praecipiens, cetera de siccando eadem
quae de ulva suo loco diximus. Alterum genus iuncorum 111
facit quod marinum et a Graecis oxyschoenon vocari invenio.
tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem et oxym Graeci
vocant, reliqua feminini ferentis semen nigrum quem melan-
cranim vocant. crasssior hic et fruticosior, magisque etiam- 113
num tertius qui vocatur holoschoenus. ex his melancranis
sine aliis generibus nascitur, oxys autem et holoschoenus
eodem caespite. utilissimus ad vitilia holoschoenus, quia
mollis et carnosus est. fert fructum ovorum cohaerentium
modo. nascitur autem et is quem marem appellavimus ex
semetipso cacumine in terram defixo, melancranis autem suo
semine. alioqui omnium radices omnibus annis intermoriun- 114
tur. usus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum
lumina, praecipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpis
tanta ut inciso ventre inpleant paene unciarum latitudinem,
in Aegypto vero cymbiorum, longitudine non aliis utiliore.
Quidam etiamnum unum genus faciunt iunci trianguli — cy- 115
peron vocant —, multi vero non discernnt a cypiro vicinitate
nominis. nos distinguemus utrumque. cypirus est gladiolus,
ut diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, 107
dein Naxo et postea in Phoenice. Cretico candor odorque
vicinus nardo, Naxio acrior, Phoenicio exiguum spirans,
nullus Aegyptio, nam et ibi nascitur. Discutit duritias cor- 116
porum. iam remedia enim dicemus, quoniam et florum
odorumque generi est magnus usus in medicina. quod ad
cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar qui negabat
bibendum, quamquam professus efficacissimum esse adversus
calculos os eo fovet. feminis quidem abortus facere non du-
bitat, mirumque tradit barbaros suffitum huius herbae exci-
pientis ore lienes consumere et non egredi domibus nisi ab
hoc suffitu. vegetiores enim firmioresque sic etiam in dies
fieri. intertriginum et alarum vitiis perfrictionibusque cum
oleo inlitum non dubie mederi.

(70.) Cyperos iuncus est, qualiter diximus, angulosus, 117
iuxta terram candidus, cacumine niger pinguisque. folia ima 115

porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quae semen est. radix olivae nigrae similis, quam, cum oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina usus. Laus cypero prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Theraeo, novissima Aegyptio, quod et confundit intellectum, quoniam et cypiros ibi nascitur. sed cypiros durissima vixque spirans, ceteris odor et ipsis nardum imitans. Est et per se Indica herba quae cypira vocatur, zingiberis effigie. conmanducata croci
118 vim reddit. Cypero vis in medicina psilotri. inlinitur pterygiis ulceribusque genitalium et quae in umore sunt omnibus, sicut oris ulceribus. radix adversus serpentium ictus et scorpionum praesentis remedi est. volvas aperit pota. largiori tanta vis ut expellat eas. urinam ciet et calculos, ob id utilissima hydropicis. inlinitur et ulceribus quae serpunt, sed his praecipue quae in stomacho sunt, e vino vel aceto inlita.

119 (71.) Iunci radix in tribus heminis aquae decocta ad tertias tussi medetur. semen tostum et in aqua potum sistit et alvom et feminarum menses, capitis dolores facit qui vocatur holoschoenus. quae proxuma sunt radicis conmanducantur adversus araneorum morsus. invenio etiamnum unum iunci genus quod euripicen vocant. huius semine somnum adlici, sed modum servandum ne sopor fiat.

120 (72.) Obiter et odorati iunci medicinae dicentur, quon-
12, 104 iam et in Syria Coele, ut suo loco retulimus, nascitur. laudatissimus ex Nabataea cognomine teuchitis, proxumus Babylonius, pessumus ex Africa ac sine odore, est autem rotundus, vinosae mordacitatis ad linguam. sincerus in confricando odorem rosae emittit rubentibus fragmentis. discutit inflationes, ob id stomacho utilis bilemque et sanguinem reicientibus. singultus sedat, ructus movet, urinam ciet, vesicae medetur. ad muliebris usus decoquitur. opisthotonicis cum resina arida inponitur excalfactoria vi.

121 (73.) Rosa adstringit, refrigerat. usus eius dividitur in folia et flores et capita. foliorum partes quae sunt candidae ungues vocantur. in flore aliud est semen, aliud capillus, in capite aliud cortex, aliud calyx. folium siccatur aut tribus modis exprimitur: per se, cum ungues non detra-

huntur, — ibi enim umoris plurumum —, aut cum detractis unguibus reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in sole vasis vitreis. quidam et salem admiscent, nonnulli et anchu- 122
sam aut aspalathum aut iuncum odoratum, quia talis maxume prodest volvae ac dysintericis. exprimuntur eadem folia detractis unguibus trita per linteum spissum in aereum vas, lenique igni sucus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. ad haec eligi oportet odoratissima quaeque folia. 19. Vinum 123
quomodo fieret e rosa diximus inter genera vini. usus suci 14, 106
ad auris, oris ulcera, gingivas, tonsillas gargarizati, stomachum, volvas, sedis vitia, capitis dolores — in febri per se vel cum aceto —, somnos, nausias. folia uruntur in calliblepharum, et siccis femina adsperguntur. epiphoras quoque arida leniunt. flos somnum facit, inhibet fluctiones mulierum, maxume albas, in posca potus et sanguinis exscreationes. stomachi quoque dolores quantum ** in vini cyathis tribus. Semen his optumum crocinum, nec anniculo vetustius, et 124
in umbra siccatum. nigrum inutile. dentium dolori inlinitur, urinam ciet, stomacho inponitur, item igni sacro non veteri. naribus subductum caput purgat. capita pota ventrem et sanguinem sistunt. ungues rosae epiphoris salubres. ulcera enim oculorum rosa sordescunt, praeterquam initiis epiphorae, ita ut arida cum pane inponatur. folia quidem intus 125
stomachi rosionibus et vitiis ventris aut intestinorum utilissima et praecordiis, vel inlita. cibo quoque lapathi modo condiuntur. cavendus in his situs celeriter insidens. et aridis et expressis aliquis usus. diapasmata inde fiunt ad sudores coercendos, ita ut a balineis inarescant corpori, dein frigida abluantur. silvestris pilulae cum adipe ursino alopecias emendant.

(74.) Lili radices multis modis florem suum nobilitant, 126
contra serpentium ictus ex vino potae et contra fungorum venena. propter clavos pedum in vino decocuntur triduoque non solvontur. cum adipe aut oleo decoctae pilos quoque adustis reddunt. e mulso potae inutilem sanguinem cum alvo trahunt, lienique et ruptis volsis prosunt et mensibus feminarum, in vino vero decoctae inpositaeque cum melle nervis praecisis. medentur contra lichenas et lepras, et furfures 127

in facie emendant, erugant corpora. cum polio folia in aceto cocta volneribus inponuntur, si testium, melius cum hyoscyamo et farina tritici. semen inlinitur igni sacro, flos et folia ulcerum vetustati, sucus qui flore expressus est — ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium — ad emolliendas volvas suboresque faciendos et suppurationes concoquendas.

128 (75.) Narcissi duo genera in usum medici recipiunt, purpureo flore et alterum herbaceum. hunc stomacho inutilem et ideo vomitorium alvosque solventem, nervis inimicum, caput gravantem et a narce narcissum dictum, non a fabuloso
129 puero. utriusque radix mulsei saporis est. ambustis prodest exiguo e melle, sic et volneribus et luxatis, panis vero cum melle et avenae farina. sic et infixa corpori extrahit. in polenta tritus oleoque contunsis medetur et lapide percussis. purgat volnera permixtus farinae, nigras vitiligines emaculat. ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calefacienda quae alserint, auribus utilissimum, sed et capitis dolores facit.

130 (76.) Violae silvestres et sativae. purpureae refrigerant. contra inflammationes inlinuntur stomacho ardenti. inponuntur et capiti in fronte, oculorum privatim epiphoris et sede procidente volvave et contra suppurationes. crapulam et gravedines capitis inpositis coronis olfactuque discutiunt, anginas ex aqua potae. id quod purpureum ex iis comitiali-
131 bus medetur, maxume pueris, in aqua potum. semen violae scorpionibus adversatur. contra flos albae suppurata aperit, ipsa discutit. et alba autem et lutea extenuat menstrua, urinam ciet. minor vis est recentibus, ideoque aridis post annum utendum. lutea dimidio cyatho in aquae tribus menses trahit. radices eius cum aceto inlitae sedant lienem, item podagram, oculorum autem inflammationes cum murra et croco. folia cum melle purgant capitis ulcera, cum cerato rimas sedis et quae in umidis sunt, ex aceto vero collectiones sanant.

132 (77.) Baccar in medicinae usu aliqui ex nostris perpressam vocant. auxiliatur contra serpentis, capitis dolores fervoresque, item epiphoras. inponitur mammis tumentibus a partu et aegilopiis incipientibus et ignibus sacris. odor

somnum gignit. radicem decoctam bibere spasticis, eversis, convolsis, suspiriosis salutare est. in tussi vetere rami eius 133
tres quattuorve decocuntur ad tertias partis. haec potio mulieres ex abortu purgat. laterum punctiones tollit et vesicae calculos. tunditur cum lilio in diapasmata. vestibus odoris gratia inseritur. Combretum quod simile ei diximus tri- 30
tum cum axungia volnera mire sanat.

(78.) Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur un- 134
cia sumpta in hemina mulsi mixti. alvom purgat ellebori modo, hydropicis prodest et praecordiis volvisque ac morbo regio. in mustum si addatur, facit vinum urinis ciendis. effoditur cum folia emittit, siccatur et conditur in umbra. situm celerrime sentit.

20. (79.) Et quoniam quidam, ut diximus, nardum ru- 135
sticum nominavere radicem baccaris, contexemus et Gallici [29]
nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. [12, 45]
ergo adversus serpentis duabus drachmis in vino succurrit, inflationibus coli vel ex aqua vel ex vino, item iocineris et renium subfusisque felle, et hydropicis per se vel cum absinthio. sistit purgationum mulierum impetus.

(80.) Eius vero quod phun eodem loco appellavimus 136
radix datur potui trita vel decocta ad strangulatus, vel pectoris dolores vel laterum quoque. menses ciet. bibitur cum vino.

(81.) Crocum melle non solvitur nulloque dulci, fa- 137
cillime autem vino aut aqua. utilissimum in medicina. adservatur cornea pyxide. discutit inflammationes omnis quidem, sed oculorum maxume, ex ovo intus. volvarum quoque strangulatus, stomachi exulcerationes, pectoris et renium, iocinerum, pulmonum vesicarumque, peculiariter inflammationi earum vehementer utile, item tussi et pleuriticis. tol- 138
lit et pruritus, urinas ciet. qui crocum prius biberint crapulam non sentient, ebrietati resistent. coronae quoque ex eo mulcent ebrietatem. somnum facit, caput leniter movet, venerem stimulat. flos eius igni sacro inlinitur cum creta Cimolia. ipsum plurumis medicaminibus miscetur.

(82.) Collyrio uni etiam nomen dedit. faex quoque ex- 139
pressi unguento crocino quod crocomagma appellant habet

suas utilitates contra subfusiones oculorum, urinas. magis excalfacit quam crocum ipsum. optumum quod gustatu salivam dentisque magis inficit.

140 (83.) Iris rufa melior quam candida. infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus praecipue et tussientibus taeniarumve vitio laborantibus instillari. ceteri effectus eius non multum a melle differunt. ulcera purgat capitis, praecipue suppurationes veteres. alvom solvit duabus drachmis cum melle, tussim, tormina, inflationes pota,

141 lienes ex aceto. contra serpentium et araneorum morsus ex posca valet, contra scorpiones duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur, contra canum morsus ex oleo inponitur et contra perfrictiones. sic et nervorum doloribus, lumbis vero et coxendicibus cum resina inlinitur. vis ei concalfactoria. naribus subducta sternumenta movet ca-

142 putque purgat. dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis inlinitur. crapulas quoque et orthopnoeas discutit. vomitiones ciet duobus obolis sumpta. ossa fracta extrahit, inposita cum melle. ad paronychia farina eius utuntur, in vino ad clavos et verrucas, triduoque non solvitur. halitus oris conmanducata abolet alarumque vitia. suco duritias omnis emollit. somnum conciliat, sed genituram consumit. sedis rimas et condylomata omniaque in corpore excrescentia

143 sanat. Sunt qui silvestrem xyrim vocent. strumas haec vel panos vel inguina discutit. praecipitur ut sinistra manu ad hos usus eruatur colligentesque dicant cuius hominis utique causa

144 eximant. scelus herbariorum aperietur in hac mentione. partem eius servant et quarundam aliarum herbarum, sicuti plantaginis, et si parum mercedis tulisse se arbitrantur rursusque opus quaerunt, partem eam quam servavere eodem loco infodiunt, credo, ut vitia quae sanaverint faciant rebellare. Saliuncae radix in vino decocta sistit vomitiones, conroborat stomachum.

145 (84.) Polio Musaeus et Hesiodus perungui iubent dignationis gloriaeque avidos, polium tractari, coli, polium contra venena haberi, contra serpentis substerni, uri, portari, in vino decoqui recens vel aridum, inlinique. splenicis propinant ex aceto, morbo regio in vino, et hydropicis in-

cipientibus in vino decoctum, volneribus quoque sic inlinunt. secundas mulierum partusque emortuos pellit, item dolores 146
corporis. vesicas inanit, epiphoris inlinitur. nec magis alia herba convenit medicamento quod alexipharmacon vocant. stomacho tamen inutile esse caputque eo inpleri et abortum 147
fieri poto aliqui negant. et religionem addunt, ubi inventum sit, protinus adalligandum contra oculorum subfusiones, cavendumque ne terram attingat. hi et folia eius thymo similia tradunt, nisi quod molliora sunt et lanatiore canitie. cum ruta silvestri et si teratur ex aqua caelesti, aspidas mitigare dicitur, et non secus atque cytinus adstringit et cohibet volnera prohibetque serpere.

(85.) Holochrysos medetur stranguriae in vino, et ocu- 148
lorum epiphoris inlita, cum faece vero vini cremata et polenta lichenas emendat. Chrysocomes radix calefacit et adstringit. datur potui ad iocinerum vitia, item pulmonum, volvae dolores in aqua mulsa decocta. ciet menstrua, et si cruda detur, hydropicorum aquam.

(86.) Melissophyllo sive melittaena si perunguantur 149
alvi, non fugient apes, nullo enim magis flore gaudent. scopis eius examina facillime continentur. idem praesentissimum est contra ictus earum vesparumque et similium, sicut araneorum, item scorpionum, item contra volvarum strangulationes addito nitro, contra tormina e vino. folia eius 150
strumis inlinuntur et sedis vitiis cum sale. decoctae sucus feminas purgat et inflammationes discutit et ulcera sanat. articularios morbos sedat canisque morsus. prodest dysintericis veteribus et coeliacis, orthopnoicis, lienibus, ulceribus thoracis. caligines oculorum suco cum melle inungui eximium habetur.

(87.) Melilotos quoque oculis medetur cum luteo ovi 151
aut lini semine. maxillarum quoque dolores lenit et capitis cum rosaceo, item aurium e passo quaeque in manibus intumescunt vel erumpunt, stomachi dolores in vino decocta vel cruda tritaque. idem effectus et ad volvas, *ad* testis vero et sedem prociduam quaeque et alia ibi sint vitia recente ex aqua decocta vel ex passo. adiecto rosaceo inlinitur ad car-

cinomata. defervescit in vino dulci. peculiariter et contra meliceridas efficax.

152 21. (88.) Trifolium scio credi praevalere contra serpentium et scorpionum ictus ex vino aut posca, seminis granis viginti potis vel foliis et tota herba decocta, serpentisque numquam in trifolio adspici, praeterea a celebratis auctoribus contra omnia venena pro antidoto sufficere XXV grana
54 eius quod minyanthes ex eo appellavimus tradi, multa alia
153 praeterea in remediis eius adscribi. sed me contra sententias eorum gravissimi viri auctoritas movet, Sophocles enim poeta venenatum id dicit, Simus quoque e medicis, decocti aut contriti sucum infusum corpori easdem uredines facere quas si percussis a serpente inponatur. ergo non aliter utendum eo quam contra venena censuerim. fortassis enim et his venenis inter se contraria sit natura sicut multis aliis. item animo adverto semen eius cuius minuma sint folia utile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam in facie inlitum.

154 (89.) Thymum colligi oportet in flore, et in umbra siccari. duo autem sunt genera eius: candidum radice lignosa, in collibus nascens, quod et praefertur, alterum nigrius florisque nigri. utraque oculorum claritati multum conferre existimantur et in cibo et in medicamentis, item diutinae tussi, in ecligmate facilis exscreationes facere cum aceto et
155 sale, sanguinem concrescere non pati e melle, longas faucium destillationes extra inlita cum sinapi extenuare, item stomachi et ventris vitia. modicis tamen utendum est, quoniam excalfaciunt, qua vi sistunt alvom, quae si exulcerata sit, denari pondus in sextarium aceti et mellis addi oportet, item si lateris dolor sit, aut inter scapulas aut in thorace. praecordiis medentur ex aceto cum melle, quae potio datur
156 et in alienatione mentis ac melancholicis. datur et comitialibus quos conreptos olfacto excitant thymo. aiunt et dormire eos oportere in molli thymo. prodest et orthopnoicis et anhelationibus mulierumque mensibus retardatis, vel si emortui sint in utero partus, decoctum in aqua ad tertias. et viris vero contra inflationes cum melle et aceto, et si ven-
157 ter turgueat testesque, aut si vesicae dolor exigat. e vino tumores et impetus inpositum tollit, item cum aceto callum

et verrucas. coxendicibus inponitur cum vino, articulariis morbis et luxatis tritum ac lanae inspersum ex oleo, ambustis cum adipe suillo. dant et potionem articulariis novis trium obolorum pondere in tribus aceti et mellis, et in fastidio tritum cum sale.

(90.) Hemerocalles pallidum e viridi et molle folium habet, radice odorata, quae bulbosa cum melle inposita ventri aquas pellit et sanguinem etiam inutilem. folia epiphoris oculorum mammarumque post partum doloribus inlinuntur. 158

(91.) Helenium ab Helena, ut diximus, natum favere creditur formae, cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam. praeterea putant usu eius quandam ita gratiam iis veneremque conciliari. attribuunt et hilaritatis effectum eidem potae in vino eumque quem habuerit nepenthes illud praedicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleretur. est autem suci praedulcis. prodest et orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. est autem candida intus et dulcis. bibitur et contra serpentium ictus ex vino. muris quoque contrita dicitur necare. 159 [59]

(92.) Habrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum. hoc feminam, illud marem intellegi volunt. amaritudo absinthi in utroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum, ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae, convolsis, ruptis, lumbis, urinae angustiis. datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partis. ex his quaternis cyathis bibitur. datur et semen tunsum in aqua drachmae pondere. prodest et volvae. concoquit panos cum farina hordeacea et oculorum inflammationibus inlinitur cotoneo malo cocto. serpentis fugat. contra ictus earum bibitur cum vino inlinitur- 160 161 que, efficacissimum contra ea quorum veneno tremores et frigus accidunt, ut scorpionum et phalangiorum, et contra venena alia pota prodest et quoquo modo algentibus et ad extrahenda ea quae inhaereant corporibus. pellit et interaneorum mala. ramo eius, si subiciatur pulvino, venerem stimulari aiunt, efficacissimamque esse herbam contra omnia veneficia quibus coitus inhibeatur. 162

22. (93.) Leucanthemum suspiriosis medetur duabus 163

partibus aceti permixtum. Sampsuchum sive amaracum in Cypro laudatissimum et odoratissimum scorpionibus adversatur ex aceto ac sale inlitum. menstruis quoque multum confert inpositum. minor eidem poto vis. cohibet et oculorum epiphoras cum polenta. sucus decocti tormina discutit. et urinis et hydropicis utile. movet et aridum sternumenta. fit ex eo et oleum quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum ad excalfaciendos molliendosque nervos, et volvas calfacit. folia suggillatis cum melle et luxatis cum cera prosunt.

164 23. (94.) Anemonas coronarias tantum diximus, nunc
64 sq. reddemus et medicas. Sunt qui phrenion vocent. duo eius genera: prima silvestris, altera cultis nascens, utraque sabulosis. huius plures species, aut enim phoenicium florem habet, quae et copiosissima est, aut purpureum aut lacteum. harum trium folia apio similia sunt, nec temere semipedem
165 altitudine excedunt, cacumine asparagi. flos numquam se aperit nisi vento spirante, unde et nomen accepere. silvestri amplitudo maior latioribusque foliis, flore phoenicio. hanc errore ducti argemonen putant multi, alii rursus pa-
19, 168 paver quod rhoean vocavimus. sed distinctio magna, quod utraque haec postea florent, nec aut sucum illarum anemonae reddunt aut calyces habent nec nisi asparagi cacumen. prosunt anemonae capitis doloribus et inflammationibus, volvis mulierum, lacti quoque, et menstrua cient cum tisana sumptae
166 aut vellere adpositae. radix conmanducata pituitam trahit, dentis sanat, decocta oculorum epiphoras et cicatrices. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum adspiciatur, eo anno tolli iubentes dicique colligi eam tertianis et quartanis remedio, postea adligari florem panno russeo et in umbra adservari, ita, cum opus sit, adalligari. quae ex his phoenicium florem habet radice contrita cuicumque animalium inposita ulcus facit styptica vi. et ideo expurgandis ulceribus adhibetur.

167 24. (95.) Oenanthe herba nascitur in petris, folio pastinacae, radice magna, numerosa. caulis eius et folia cum melle ac vino nigro pota facilitatem pariendi praestant secundasque purgant, tussim e melle tollunt, urinam cient. radix et vesicae vitiis medetur.

25. (96.) Helichrysum alii chrysanthemon vocant, ra- 168
mulos habet candidos, folia subalbida, habrotono similia, ad
solis repercussum aureae lucis in orbem veluti corymbis de-
pendentibus, qui numquam marcescunt, qua de causa deos
coronant illo, quod diligentissime servavit Ptolemaeus Aegypti
rex. nascitur in frutectis. ciet urinas e vino pota et menses. 169
duritias et inflammationes discutit, ambustis cum melle inpo-
nitur. contra serpentium ictus et lumborum vitia bibitur. san-
guinem concretum ventris aut vesicae absumit cum mulso.
folia eius trita trium obolorum pondere sistunt profluvia mulie-
rum in vino albo. vestis tuetur odore non ineleganti.

26. (97.) Hyacinthus in Gallia maxume provenit. hoc ibi 170
fuco hysginum tingunt. radix est bulbacea, mangonicis venali-
ciis pulchre nota, quae e vino dulci inlita pubertatem coercet
et non patitur erumpere. torminibus et araneorum morsibus
resistit. urinam inpellit. contra serpentis et scorpiones mor-
bumque regium semen eius cum habrotono datur.

(98.) Lychnis quoque flammea illa adversus serpentis et 171
scorpiones et crabrones similiaque bibitur e vino semine trito.
silvestris eadem stomacho inutilis. alvom solvit, ad detrahen-
dam bilem efficacissima duabus drachmis, scorpionibus tam
contraria ut omnino visa ea torpescant. radicem eius Asiani
boliten vocant, qua adalligata oculo albugines tolli dicuntur.

27. (99.) Et vicapervica sive chamaedaphne arida tunsa 172
hydropicis datur in aqua cocleari mensura, celerrimeque red-
dunt aquam. eadem decocta in cinere sparsa vino tumores
siccat. auribus suco medetur. alvinis inposita plurumum prod-
esse dicitur.

(100.) Rusci radix decocta bibitur alternis diebus in 173
calculorum validitudine et tortuosiore urina vel cruenta. radi-
cem pridie erui oportet, postero mane decoqui, ex eo sex-
tarium vini cyathis duobus misceri. sunt qui et crudam radicem
tritam ex aqua bibant, et in totum ad virilia cauliculis eius
ex aceto tritis nihil utilius putant.

(101.) Batis quoque alvom mollit. inlinitur podagricis 174
cruda et contunsa. Acinon et coronarum causa et ciborum
Aegyptii serunt, eademque erat quae ocimum, nisi hirsutior ra-
mis ac foliis esset et admodum odorata. ciet et menses et urinas.

28. (102.) Colocasia Glaucias acria corporis leniri putavit et stomachum iuvari.

175 29. (103.) Anthali quod Aegyptii edunt nullum alium reperi usum. sed est herba anthyllium quam alii anthyllum vocant, duorum generum: foliis et ramis lenticulae similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. altera chamaepityi similis, brevior et hirsutior, purpurei floris, odore gravis, in saxosis nascens. prior volvis aptissima, ex rosaceo ac lacte inposita, et volneribus. bibitur in stranguria reniumque harenis tribus drachmis. altera bibitur in duritia volvarum et in torminibus et in comitiali morbo cum melle et aceto quattuor drachmis.

176 30. (104.) Parthenium alii leucanthes, alii amaracum vocant, Celsus apud nos perdicium et muralem. nascitur in hortorum saepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. ad insidendum decocta et in duritia volvarum et *in* inflammationibus, sicca cum melle et aceto inposita bilem detrahit atram. ob hoc contra vertigines utilis et calculosis. inlinitur et sacro igni, item strumis cum axungia inveterata. Magi contra tertianas sinistra manu evelli eam iubent dicique cuius causa vellatur nec respicere, dein eius folium aegri linguae subicere ut mox in cyatho aquae devoretur.

177 31. (105.) Trychno, quam quidam strychnon scripsere, utinam ne coronarii in Aegypto uterentur, quos invitat hederae foliorum similitudo in duobus eius generibus, quorum alterum cui acini coccini granosi in folliculis, halicacabum vocant, alii callion, nostri autem vesicariam, quoniam vesicae et calculis prosit. frutex est surculosus verius quam herba, folliculis magnis latisque et turbinatis grandi intus
178 acino, qui maturescit Novembri mense. tertio folia sunt ocimi, minume diligenter demonstrando remedia, non venena, tractantibus, quippe insaniam facit parvo quoque suco. quamquam et Graeci auctores in iocum vertere. drachmae enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt species vanas imaginesque conspicuas obversari demonstrantes, duplicatum hunc modum legitimam insaniam facere, quidquid vero adiciatur
179 ponderi repraesentari mortem. hoc est venenum quod innocentissimi auctores simpliciter dorycnion appellavere ab

eo quod cuspides in proeliis tinguerentur illo passim nascente. qui opertius insectabantur manicon nominavere, qui nequiter occultabant erythron aut neurada aut, ut nonnulli, perisson, ne cavendi quidem causa curiosius dicendum. quin et alterum genus quod halicacabon vocant soporiferum est atque etiam opio velocius ad mortem, ab aliis morion, ab aliis moly appellatum, laudatum vero a Diocle et Evenore, Timaristo quidem etiam carmine, mira oblivione innocentiae, quippe praesentaneum remedium ad dentium mobilis firmandos, si conluerentur halicacabo in vino. exceptionem addidere, ne diutius id fieret, delirationem enim gigni eo. demonstranda remedia quorum medicina maioris mali periculum adferat. commendatur ergo in cibis tertium genus. licet autem praeferatur hortensiis saporibus. et nil sit corporis malorum cui non salutaris trychnos Xenocrates praedicet, non tamen auxilia eorum tanti sunt ut ideo laesura nos de iis commemorare fas putem, praesertim *in* tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt qui vaticinari 182 callentesque vere ad confirmandas superstitiones adspici se volunt. remedio est, — id enim libentius retulerim —, aqua copiosa mulsa calida potu. nec illud praeteribo, aspidum naturae halicacabum in tantum adversam ut radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

32. (106.) Corchorum Alexandrini cibi herba est con- 183 volutis foliis ad similitudinem mori, praecordiis, ferunt, utilis alopeciisque et lentigini. boum quoque scabiem celerrime sanari ea invenio, apud Nicandrum quidem et serpentium morsus, antequam floret.

(107.) Nec de cneco sive atractylide verbosius dici par 184 esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia praeberet auxilium, item adversus fungos. constat a scorpione percussos, quamdiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

33. (108.) Et pesolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. duo genera eius: femina ac mas, utraque subdita venerem inhiberi, virorum maxume, tradunt.

34. (109.) Et quoniam in mensuris quoque ac ponderi- 185

bus crebro Graecis nominibus utendum est, interpretationem eorum semel hoc in loco ponemus: Drachma Attica, — fere enim Attica observatione medici utuntur —, denari argentei habet pondus, eademque VI obolos pondere efficit, obolus X chalcos. cyathus pendet drachmas X. cum acetabuli mensura dicitur, significat heminae quartam, id est drachmas XV. mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas C.

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XXII.

1 (Sect 1.) Inplesse poterant miraculum sui natura atque tellus reputanti vel prioris tantum voluminis dotes totque genera herbarum utilitatibus hominum aut voluptatibus genita. sed quanto plura restant quantoque mirabiliora inventu? illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorisve commendatio ad numerosa experimenta duxit, reliquarum potentia adprobat nihil ab rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

2 Cap. 1. (2.) Equidem et formae gratia ritusque perpetui in corporibus suis aliquas exterarum gentium uti herbis quibusdam adverto animo. inlinunt certe aliis aliae faciem in populis barbarorum feminae, maresque etiam apud Dacos et Sarmatas corpora sua inscribunt. similis plantagini glastum in Gallia vocatur, Britannorum coniuges nurusque toto corpore oblitae quibusdam in sacris nudae incedunt Aethiopum colorem imitantes.

3 2. (3.) Iam vero infici vestis scimus admirabili fuco, atque ut sileamus Galatiae, Africae, Lusitaniae granis coc-

cum imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis Tyria atque conchylia tinguit et omnis alios colores. nec quaerit in profundis murices seque obiciendo escam, dum praeripit, beluis maris intacta etiam ancoris scrutatur vada, ut inveniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptae. stans et in sicco carpit quo fru- 4
gem modo, sed culpant ablui usu, alioqui fulgentius instrui poterat luxuria, certe innocentius. Non est nunc propositum ista consectari, nec committemus ut subiciendo olitoria luxuriam vilitate circumscribamus dicturi et alias herbis tingui lapides, parietes pingi. nec tinguendi tamen rationem omisissemus, si umquam ea liberalium artium fuisset. inte- 5
rim fortius agetur, auctoritasque quanta debet etiam surdis [hoc est ignobilibus] herbis perhibebitur, siquidem auctores imperi Romani conditoresque inmensum quiddam et hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere et in sacris legationibusque verbenae. certe utroque nomine idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra evolsum, ac semper e legatis, cum ad hostis clarigatumque mitterentur, id est res raptas clare repetitum, unus utique verbenarius vocabatur.

3. (4.) Corona quidem nulla fuit graminea nobilior, in 6
maiestate populi terrarum principis praemiisque gloriae. gemmatae et aureae, vallares, murales, rostratae, civicae, triumphales post hanc fuere suntque cunctae magno intervallo magnaque differentia. ceteras omnis singuli, et duces 7
ipsi imperatoresque militibus aut aliquando conlegis dedere, decrevit in triumphis senatus cura belli solutus et populus otiosus, 4. graminea numquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab universo exercitu servato decreta. ceteras imperatores dedere, hanc solam miles imperatori. eadem vocatur obsidionalis liberatis obsidione abominandoque exitu totis castris. quod si civicae honos uno aliquo ac 8
vel humillimo cive servato praeclarus sacerque habetur, quid tandem existimari debet unius virtute servatus universus exercitus? Dabatur haec viridi e gramine decerpto inde ubi obsessos servasset aliquis. namque summum apud antiquos signum victoriae erat herbam porrigere victos, hoc est

terra et altrice ipsa humo et humatione etiam cedere, quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

9 5. (5.) Donatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cum civicas quattuordecim meruisset depugnassetque CXX proeliis semper victor. tanto rarius est servatorem unum a servatis donari. quidam imperatores et saepius donati sunt, veluti P. Decius Mus tribunus militum ab exercitu, altera ab his qui in praesidio obsessi fuerant, quanta esset eius honoris auctoritas confessus religione, siquidem donatus bovem album Marti inmolavit et centum fulvos qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. hic Decius postea se consul
10 Imperioso conlega pro victoria devovit. Data est et a senatu populoque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi qui rem omnem Romanam restituit non pugnando, nec data, cum magistrum equitum et exercitum eius servasset. — tunc satius fuit nomine novo coronari appellatum patrem ab his quos servaverat, — sed quo dictum est consensu honoratus est Hannibale Italia pulso, quae corona adhuc sola ipsius imperi manibus inposita est et, quod peculiare ei est, sola a tota Italia data.

11 6. (6.) Praeter hos contigit eius coronae honos M. Calpurnio Flammae tribuno militum in Sicilia, centurioni vero uni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati Cimbrico bello. primum pilum is capessens sub Catulo exclusam ab hoste legionem suam hortatus tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit legionemque eduxit. invenio apud auctores eundem praeter hunc honorem adstantibus Mario et Catulo coss. praetextatum inmolasse ad tibicinem foculo po-
12 sito. Scripsit et Sulla dictator ab exercitu se quoque donatum apud Nolam legatum bello Marsico, idque etiam in villa sua Tusculana, quae fuit postea Ciceronis, pinxit. quod si verum est, hoc exsecrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione sua ipse detraxit tanto paucioribus civium servatis quam postea occisis. addat etiamnum huic gloriae superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis hac corona Sertorio
13 cessit. Aemilianum quoque Scipionem Varro auctor est do-

natum obsidionali in Africa Manilio consule III cohortibus servatis totidemque ad servandas eas eductis, quod et statuae eius in foro suo divos Augustus subscripsit. ipsum Augustum M. Cicerone filio consule idibus Septembribus senatus obsidionali donavit, adeo civica non satis videbatur. nec praeterea quemquam hac invenimus donatum.

(7.) Nullae ergo herbae fuere certae in hoc honore, sed 14
quaecumque fuerant in periculi sede quamvis ignobiles ignotaeque honorem nobilem faciebant, quod latere apud nos minus quidem miror cernens neglegi ea quoque quae ad valitudinem conservandam cruciatusque corporis propulsandos et mortem arcendam pertinent. sed quis non mores iure castiget? addidere vivendi pretia deliciae luxusque. numquam fuit vitae cupido maior nec minor cura. aliorum hanc 15
operae esse credimus, de mandato quidem nostro alios id agere, medicisque provisum esse pro nobis. ipsi fruimur voluptatibus et, quo nihil equidem probrosius duco, vivimus aliena fiducia. immo vero plerisque ultro etiam inrisui sumus ista commentantes atque frivoli operis arguimur, magno quamquam inmensi laboris solatio sperni cum rerum natura, quam certe non defuisse nobis docebimus et invisis quoque herbis inseruisse remedia, quippe cum medicinas dederit etiam aculeatis. haec enim proxume restant ex iis quas priore 16
libro nominavimus, in quibus ipsis providentiam naturae satis mirari amplectique non est. dederat quas diximus mollis cibisque gratas, pinxerat remedia in floribus visuque ipso animos invitaverat etiam deliciis auxilia permiscens. ex- 17
cogitavit aliquas adspectu hispidas, tactu trucis, ut tantum non vocem ipsius fingentis illas rationemque reddentis exaudire videamur, ne se depascat avida quadripes, ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia opterant, ne insidens ales infringat, his muniendo aculeis telisque armando, remediis ut tuta ac salva sint. ita hoc quoque quod in iis odimus hominum causa excogitatum est.

7. (8.) Clara in primis aculeatarum erynge est sive 18
eryngion contra serpentis et venena omnia nascens. adversus ictus morsusque radix eius bibitur drachmae pondere in vino aut, si plerumque talis iniurias comitetur et febris, ex

aqua. inlinitur plagis, peculiariter efficax contra chersydros ac ranas. vero omnibus contra toxica et aconita efficaciorem Heraclides medicus in iure anseris decoctam arbi-
19 tratur. Apollodorus adversus toxica cum rana decoquit, ceteri in aqua. ipsa dura, fruticosa, spinosis foliis, caule geniculato, cubitali et maiore aliquanto, alia albicans, alia nigra, radice odorata, et sativa quidem est, sed sponte nascitur in asperis et saxosis et in litoribus maris durior nigriorque, folio api.

20 8. (9.) Ex his candidam nostri centum capita vocant. omnes eiusdem effectus, caule et radice in cibos Graecorum receptis utroque modo, sive coquere libeat sive cruda vesci. portentosum est quod de ea traditur, radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre, raro inventu, sed si viris contigerit mas, amabilis fieri. ob hoc et Phaonem Lesbium dilectum a Sappho, multa circa hoc non Magorum so-
21 lum vanitate sed etiam Pythagoricorum. sed in medico usu praeter supra dicta auxiliatur inflationibus, torminibus, cordis vitiis, stomacho, iocineri, praecordiis in aqua mulsa, lieni in posca, item ex mulsa renibus, stranguriae, opistho-
tonis, spasmis, lumbis, hydropicis, comitialibus, mulierum mensibus, sive subsidant sive abundent, volvarumque omni-
22 bus vitiis. extrahit infixa corpori cum melle. strumas, parotidas, panos, recedentis ab ossibus carnis sanat cum axungia salsa et cerato, item fracturas. crapulam praesumpta arcet, alvom sistit. aliqui e nostris sub solstitio colligi eam iussere. ex aqua caelesti inponi omnibus cervicis vitiis, oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

23 9. (10.) Sunt qui et acanum eryngio adscribant, spinosam brevemque ac latam herbam spinisque latioribus. hanc inpositam sanguinem mire sistere.

24 (11.) Alii eryngen falso eandem putavere esse et glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. et ipsa sine dubio inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus tactuque cumminosis, fruticosa, binum cubitorum altitudine, flore hyacinthi, fructu pilularum platani magnitudinis. praestantissima in Cilicia, secunda Ponto, radice dulci, et haec tan-
25 tum in usu. capitur ea vergiliarum occasu, longa ceu vi-

tium, coloris buxei melior quam nigra, quaeque lenta quam quae fragilis. usus in subditis decoctae ad tertias, cetero ad mellis crassitudinem, aliquando et tunsae, quo genere et volneribus inponitur et faucium vitiis omnibus, item voci utilissimo suco sic ut spissatus est linguae subdito, item thoraci, iocineri. hac diximus sitim famemque sedari. ob id 26
quidam adipson appellavere eam et hydropicis dedere, ne [11, 284]
sitirent. ideo et conmanducata stomatice est et ulceribus oris inspersa saepe et pterygiis. sanat et vesicae scabiem, renium dolores, condylomata, ulcera genitalium. dedere eam quidam potui in quartanis drachmarum duarum pondere ex pipere, hemina aquae. conmanducata sanguinem ex volnere sistit. sunt et qui calculos ea pelli tradiderunt.

10. (12.) Tribuli unum genus in hortis nascitur, alterum 27
in fluminibus tantum. sucus ex his colligitur ad oculorum medicinas, est enim refrigerantis naturae et ideo utilis contra inflammationes collectionesque. ulcera per se erumpentia et praecipue in ore cum melle sanat, item tonsillas. potus calculos frangit. Thraces qui ad Strymona habitant foliis tribuli equos saginant, ipsi nucleo vivont panem facientes praedulcem et qui contrahat ventrem. radix caste pureque collecta discutit strumas, semen adalligatum varicum dolores sedat, tritum vero in aquam sparsum pulices necat.

11. (13.) Stoebe, quam aliqui pheon vocant, decocta 28
in vino praecipue auribus purulentis medetur, item oculis ictu cruentatis, haemorrhagiae quoque et dysinteriae infusa.

12. (14.) Hippophaes in sabulosis maritimisque nasci- 29
tur, spinis albis. hederae modo racemosa est, candidis, ex parte rubentibus acinis. radix suco madet qui aut per se conditur aut pastillis farinae ervi. bilem detrahit obolo ponderis, saluberrime cum mulso. Est altera hippophaes sine caule, sine flore, foliis tantum minutis. huius quoque sucus hydropicis mire prodest. Debent adcommodatae esse et 30
equorum naturae, neque ex alia causa nomen accepisse. quippe quaedam animalium remediis nascuntur locupleti divinitate ad generanda praesidia, ut non sit mirari satis ingenium eius disponentis auxilia in genera, in causas, in tem-

pora, ut aliis prosit aliud horis diesque nullus prope sine praesidiis reperiatur.

31 13. (15.) Urtica quid esse invisius potest? at illa prae-
15, 30 ter oleum quod in Aegypto ex ea fieri diximus vel plurumis scatet remediis. semen eius cicutae contrarium esse Nicander adfirmat, item fungis et argento vivo, Apollodorus et salamandris cum iure coctae testudinis, item adversari hyoscyamo et serpentibus et scorpionibus. quin ipsa illa amaritudo mordax uvas in ore procidentisque volvas et infantium sedes tactu resilire cogit, lethargicos expergisci
32 tactis cruribus magisque fronte. eadem canis morsibus addito sale medetur, sanguinem trita naribus indita sistit et magis radice. carcinomata et sordida ulcera sale admixto, item luxata sanat et panos, parotidas carnisque ab ossibus recedentis. semen potum cum sapa volvam strangulatis aperit, profluvia narium sistit inpositum. vomitiones in aqua mulsa sumptum a cena facilis praestat duobus obolis,
33 uno autem in vino poto lassitudines recreat. volvae vitiis tostum acetabuli mensura potum in sapa resistit stomachi inflationibus. orthopnoicis prodest cum melle et thoracem purgat eodem ecligmate et lateri medetur cum semine lini. addunt hysopum et piperis aliquid. inlinitur lieni, difficilem
34 ventrem tostum cibo emollit. Hippocrates volvam purgari poto eo pronuntiat, dolore levari tosto acetabuli mensura, dulci poto et inposito cum suco malvae. intestinorum animalia pelli cum hydromelite et sale, defluvia capitis semine inlito cohonestari. articulariis morbis et podagricis plurumi cum oleo vetere aut folia cum ursino adipe trita inponunt. ad eadem radix tunsa cum aceto non minus utilis, item lieni, et cocta in vino discutit panos cum axungia vetere salsa.
35 eadem psilotrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, utilissimam cibis coctam conditamve professus arteriae, tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus, cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere alvom, cum tisana pectus purgare mulierumque
36 menses, cum sale ulcera quae serpant cohibere. Suco quoque in usu est. expressus inlitus fronti sanguinem narium sistit, potus urinam ciet, calculos rumpit, uvam gargarizatus

reprimit. semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maxume laudatur. Ad omnia haec et mitiores quidem teneraeque efficaces, sed praecipue silvestris illa, et hoc amplius lepras e facie tollit in viuo pota. si quadripes fetum non admittat, urtica naturam fricandam monstrant.

14. (16.) Ea quoque num quam lamium inter genera ea- 37
rum appellavimus mitissima et foliis non mordentibus, me- 21, 93
detur cum mica salis contunsis incussisque, inustis et strumis, tumoribus, podagris, volneribus. album habet in me-
dio folio quod ignibus sacris medetur. quidam e nostris tem- 38
pore discrevere genera, et autumnalis urticae radicem adalligatam in tertianis ita ut aegri nuncupentur, cum eruatur ea radix, dicaturque cui et quorum filio eximatur, liberare morbo tradiderunt, hoc idem et contra quartanas pollere.
iidem urticae radice addito sale infixa corpori extrahi, foliis cum axungia strumas discuti vel, si suppuraverint, erodi, conpleri.

15. (17.) Ex argumento nomen accepit scorpio herba. 39
semen enim habet ad similitudinem caudae scorpionis, folia
pauca. valet et adversus animal nominis sui. Est et alia eiusdem nominis effectusque sine foliis, asparagi caule, in cacumine aculeum habens et inde nomen.

16. (18.) Leucacantham alii phyllon, alii ischiada, alii 40
polygonaton appellant, radice cypiri, quae conmanducata
dentium dolores sedat, item laterum et lumborum, ut Hicesius tradit, semine poto drachmis octo aut suco. eadem ruptis, convolsis medetur.

17. (19.) Helxinen aliqui perdicium vocant, quoniam 41
perdices ea praecipue vescantur, alii sideritim, nonnulli
parthenium. folia habet mixtae similitudinis plantagini et marrubio, cauliculos densos, leviter rubentis, semina in capitibus lappaceis adhaerentia vestibus, unde et helxinen dictam volunt. sed nos qualis vera esset helxine diximus 21, 96
priori libro. haec autem inficit lanas, sanat ignis sacros et 42
tumores collectionesque omnis et adusta, panos sucus eius cum psimithio et guttura incipientia turgescere, item veterem tussim cyatho hausto et omnia vitia umida, sicut tonsillas et vari-

ces cum rosaceo. inponitur et podagris cum caprino sebo ceraque Cypria.

43 (20.) Perdicium sive parthenium, — nam sideritis alia est, — ab nostris herba urceolaris vocatur, ab aliis astercum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis parietinisque. medetur cum mica salis trita iisdem omnibus quibus lamium, et eodem modo, item vomicae calfacto suco pota, sed contra volsa, rupta lapsusque et praecipitia, ut vehiculorum eversio-
44 nes, singularis. Verna carus Pericli Atheniensium principi, cum is in arce templum aedificaret repsissetque super altitudinem fastigi et inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus monstrata Pericli somnio a Minerva, quare parthenium vocari coepta est adsignaturque ei deae. hic est vernula cuius effigies ex aere fusa est et nobilis ille splanchnoptes.

45 18. (21.) Chamaeleonem aliqui ixiam vocant. duo genera eius: candidior asperiora habet folia, serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore gravi. quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorum, maxume circa canis ortum, quo modo tura nasci dicuntur, unde et ixia appellatur. hac mastiche utuntur mulieres. quare et chamaeleon vocetur, varietate foliorum evenit. mutat enim cum terra colores, hic niger, illic viridis, aliubi cyaneus,
46 aliubi croceus atque aliis coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat suco radicis decoctae. bibitur drachma in passo. pellit et interaneorum animalia acetabuli mensura suci eiusdem in vino austero cum origani scopis. facit ad difficultatem urinae. hic sucus occidit et canes suesque in polenta. addita aqua et oleo contrahit in se muris ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. radicem eius aliqui concisam servari iubent funiculis pendentem decocuntque in cibo contra fluctio-
47 nes quas Graeci rheumatismos vocant. ex nigris aliqui marem dixere cui flos purpureus esset et feminam cui violaceus. una nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur cum sulpure et bitumine una coctis, conmanducatis vero dentes mobiles aut in aceto decoctis. suco scabiem etiam quadripedum sanant. et ricinos canum necant, iuvencos quoque anginae modo, quare a quibusdam ulophonon vocatur et cynozolon propter gravitatem odoris. Ferunt et

haec viscum ulceribus utilissimum. omnium autem generum eorum radices scorpionibus adversantur.

19. (22.) Coronopus oblonga herba est cum fissuris. se- 48
ritur interim, quoniam radix coeliacis praeclare facit in cinere tosta.

20. (23.) Et anchusae radix in usu est, digitali crassitudine. finditur papyri modo manusque inficit sanguineo colore, praeparat lanas pretiosis coloribus. sanat ulcera in cerato, praecipue senum, item adusta. liquari non potest in aqua, oleo dissolvitur, idque sincerae experimentum est. datur et 49
ad renium dolores drachma eius potui in vino aut, si febris sit, in decocto balani, item in iocinerum vitiis et lienis et bile subfusis. lepris et lentigini inlinitur ex aceto. folia trita cum melle et farina luxatis inponuntur, et pota drachmis duabus in mulso alvom sistunt. pulices necare radix in aqua decocta traditur.

(24.) Est et alia similis pseudoanchusa ob id appellata, 50
a quibusdam vero echis aut doris et multis aliis nominibus, lanuginosior et minus pinguis, tenuioribus foliis languidioribus. radix in oleo non fundit rubentem sucum, et hoc ab anchusa discernitur. contra serpentis efficacissima potu foliorum vel seminis. folia ictibus inponuntur. virus serpentis fugat. bibitur et propter spinam. folium eius sinistra decerpi iubent Magi, et cuius causa sumatur dici tertianisque febribus adalligari.

21. (25.) Est et alia herba proprio nomine onochilon, 51
quam aliqui anchusam vocant, alii archebion, alii onochelim, aliqui rhexiam, multi enchrysam, parvo frutice, flore purpureo, asperis foliis et ramis, radice messibus sanguinea, ee-
tero nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentis maxumeque viperas, et radice et foliis, aeque cibo ac potu. viris habet messibus. folia trita odorem cucumeris reddunt. datur in cyathis tribus volva procidente. pellit et taenias cum 52
hysopo, et in dolore renium aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit, sin aliter, e vino bibitur. lentigini ac lepris radix inlinitur. habentes eam a serpentibus feriri negantur. Est et alia huic similis flore rubro, minor, et ipsa ad eosdem usus, traduntque, conmanducata ea si inspuatur, mori serpentem.

53 (26.) Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. aliqui leucanthemida vocant, alii leucanthemum, alii eranthemida, quoniam vere floreat, alii chamaemelon, quoniam odorem mali habeat. nonnulli melanthion vocant. Genera eius tria flore tantum distant, palmum non excedentia, parvis floribus rutae, candidis aut malinis aut purpureis. In macro solo aut iuxta semitas colligitur vere et in coronamenta reponitur. eodem tempore et medici folia tunsa in pastillos digerunt,
54 item florem et radicem. Dantur omnia mixta drachmae unius pondere contra serpentium omnium ictus. pellunt mortuos partus, item menstrua in potu et urina calculosque. inflationes, iocinerum vitia, bilem subfusam, aegilopia conmanducata, ulcerum eruptiones manantis sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est quae florem purpureum habet, cuius et foliorum et fruticis amplitudo maiuscula est. hanc proprie quidam eranthemim vocant.

55 (27.) Loton qui arborem putant tantum esse vel Homero auctore coargui possunt. is enim inter herbas subnascentis deorum voluptati loton primam nominavit. folia eius cum melle oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt.

56 (28.) Est et lotometra quae fit ex loto sata, ex cuius semine simili mili putri fiunt panes in Aegypto a pastoribus, maxume aqua vel lacte subacto. negatur quicquam illo pane salubrius esse aut levius, dum caleat. refrigeratus difficilius concoquitur fitque ponderosus. constat eos qui illo vivant nec dysinteria nec tenesmo neque aliis morbis ventris infestari. itaque inter remedia eorum habent.

57 (29.) Heliotropi miraculum saepius diximus cum sole se
2, 109
18, 252 circumagentis etiam nubilo die, tantus sideris amor est. noctu velut desiderio contrahit caeruleum florem. Genera eius duo:
58 tricoccum et helioscopium. hoc altius, quamquam utrumque semipedalem altitudinem non excedit, ab una radice ramosum. semen in folliculo messibus colligitur. nascitur nonnisi in pingui solo cultoque maxume, tricoccum ubique. si decoquatur, invenio cibis placere et in lacte iucundius alvom molliri et, si decocti sucus bibatur, efficacissime exinaniri. maioris sucus excipitur aestate hora sexta, miscetur cum vino, sic
59 firmior. capitis dolores sedat rosaceo admixto. verrucas cum

sale tollit sucus e folio, unde nostri verrucariam herbam appellavere aliis cognominari effectibus digniorem. namque et serpentibus et scorpionibus resistit ex vino aut aqua mulsa, ut Apollophanes et Apollodorus tradunt. folia infantium destillationibus, quod siriasim vocant, inlita medentur, item contractionibus, etiam si id comitialiter accidat. decocto quoque foveri os saluberrimum est. potum id pellit taenias et renium harenas. si cuminum adiciatur, calculos frangit. decoqui cum radice oportet, quae cum foliis et hircino sebo podagris inlinitur. Alterum genus quod tricoccum appellavimus et alio nomine scorpiuron vocatur, foliis non solum minoribus sed etiam in terram vergentibus. semen ei est effigie scorpionis caudae, quare nomen. vis ad omnia venenata et phalangia, sed contra scorpiones praecipue inlita. non feriuntur habentes, et si terram surculo heliotropi circumscribat aliquis, negant scorpionem egredi, inposita vero herba aut uda omnino respersum protinus mori. seminis grana quattuor pota quartanis prodesse dicuntur, tria vero tertianis, vel si herba ipsa ter circumlata subiciatur capiti. semen et venerem stimulat, cum melle panos discutit. verrucas hoc utique heliotropium radicitus extrahit et excrescentia in sedibus. spinae quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit inlitum semen et potum, in iure gallinacei decoctum aut cum beta et lente. cortex seminis liventibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter adligari iubent ab ipso aegro precarique eum soluturum se nodos liberatum et facere non exempta herba.

(30.) Aliud adianto miraculum: aestate viret, bruma non marcescit, aquas respuit, perfusum mersumve sicco simile est, — tanta dissociatio deprehenditur, — unde et nomen a Graecis alioqui frutici topiario. quidam callitrichon vocant, alii polytrichon, utrumque ab effectu. tinguit enim capillum et ad hoc decoquitur in vino cum semine api adiecto oleo copiose, ut crispum densumque faciat, et defluere autem prohibet. Duo eius genera: candidius et nigrum breviusque. id quod maius est, polytrichon, aliqui trichomanes vocant. utrique ramuli nigro colore nitent, foliis felicis, ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt, omnia autem contrariis pediculis

densa ex adverso inter se, radix nulla. umbrosas petras parietumque aspergines ac fontium maxume specus sequitur et saxa manantia, quod miremur, cum aquas non sentiat.
64 Calculos e corpore mire pellit frangitque, utique nigrum, qua de causa potius quam quod in saxis nasceretur a nostris saxifragum appellatum crediderim. bibitur e vino quantum terni decerpsere digiti. urinam cient, serpentium et araneorum venenis resistunt, in vino decocti alvom sistunt. capitis dolores corona ex iis sedat. contra scolopendrae morsus inlinuntur, crebro auferendi ne perurant, hoc et in alopeciis. strumas discutiunt furfuresque in facie et capitis manantia
65 ulcera. decoctum ex his prodest suspiriosis et iocineri et lieni et felle subfusis et hydropicis. stranguriae inlinuntur et renibus cum absinthio. secundas cient et menstrua. sanguinem sistunt ex aceto aut rubi suco poti. infantes quoque exulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo et vino prius. folium in urina pueri inpubis, tritum quidem cum aphronitro et inlitum ventri mulierum ne rugosus fiat praestare dicitur. perdices et gallinaceos pugnaciores fieri putant in cibum eorum additis, pecorique esse utilissimos.

66 22. (31.) Picris ab insigni amaritudine cognominatur, ut
21, 105 diximus, folio rotundo. tollit eximie verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est, sed purgat alvom, in quem usum teritur ex aqua.

67 (32.) Asphodelum de clarissimis herbarum, ut quod heroum aliqui appellaverint, Hesiodus et in silvis nasci dixit, Dionysius marem ac feminam esse, defectis corporibus et phthisicis constat bulbos eius cum tisana decoctos aptissime dari, panemque ex iis cum farina subactis saluberrimum esse. Nicander et contra serpentis ac scorpiones vel caulem quem
21, 109 anthericum vocavimus vel semen vel bulbos dedit in vino
68 tribus drachmis substravitque somno contra hos metus. datur et contra venenata marina et contra scolopendras terrestris. cocleae mire in Campania caulem eum persecuntur et sugendo arefaciunt. folia quoque inlinuntur venenatorum volneribus ex vino, bulbi nervis articulisque cum polenta tunsi inlinuntur. prodest et concisis ex aceto lichenas fricare, item ulceribus putrescentibus ex aqua inponere, mammarum quoque et te-

stium inflammationibus. decocti in faece vini oculorum epipho- 69
ris supposito linteolo medentur. fere in quocumque morbo
magis decoctis utuntur, item ad tibiarum taetra ulcera rimas-
que corporum quacumque in parte farina arefactorum. au-
tumno autem colliguntur, cum plurumum valent. sucus quoque
ex tunsis expressus aut decoctis utilis fit corporis dolori cum
melle, idem odorem corporis iucundum adfectantibus, cum iri
arida et salis exiguo. folia et supra dictis medentur et stru- 70
mis, panis, ulceribus in facie decocta in vino. cinis e radice
alopecias emendat et rimas pedum sedisque, decoctae radicis
in oleo sucus, perniones et ambusta. et gravitati aurium in-
funditur, a contraria aure in dolore dentium. prodest et uri-
nae pota modice radix et menstruis et lateris doloribus, item
ruptis, convolsis, tussibus, drachmae pondere in vino pota.
eadem et vomitiones adiuvat conmanducata. semine sumpto
turbatur venter. Chrysermus et parotidas in vino decocta ra- 71
dice curavit, item strumas admixta cachry ex vino. quidam
aiunt, si inposita radice pars eius in fumo suspendatur quar-
toque die solvatur, una cum radice arescere strumam. So-
phocles ad podagras utroque modo, cocta crudaque usus est.
ad perniones decoctam ex oleo dedit et subfusis felle in vino
et hydropicis. venerem quoque concitari cum vino et melle
perunctis aut bibentibus tradidere. Xenocrates et lichenas, 72
psoras, lepras, radice in aceto decocta tolli dicit, item si
cocta sit cum hyoscyamo et pice liquida, alarum quoque et
feminum vitia, et capillum crispiorem fieri, raso prius capite,
si radice ea fricetur, Simus lapides renium in vino decocta
potaque eximi. Hippocrates semine ad impetus lienis dari
censet. iumentorum quoque ulcera ac scabiem radix inlita
aut decoctae sucus ad pilum reducit. mures eadem fugantur,
caverna praeclusa moriuntur.

(33.) Asphodelon ab Hesiodo quidam halimon appellari 73
existimavere, quod falsum arbitror. est enim suo nomine
halimon, non parvi et ipsum erroris inter auctores. alii enim
fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis
oleae, sed mollioribus, coqui haec ciborum gratia. radice
tormina discuti drachmae pondere in aqua mulsa pota, item
rupta, convolsa. alii olus maritimum esse dixere salsum et inde 74

nomen, foliis in rotunditatem longis, laudatum in cibis. duorum praeterea generum, silvestre et mitius, utrumque prodesse dysintericis etiam exulceratis cum pane, stomacho vero ex aceto. ulceribus vetustis inlini crudum et volnerum recentium impetus lenire et luxatorum pedum ac vesicae dolores. silvestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus
75 maiores et in sananda hominum ac pecorum scabie. praeterea nitorem corpori fieri dentibusque candorem, si fricentur radice ea, semine linguae subdito sitim non sentiri. hoc quoque mandi et utraque etiam condiri. Cratevas tertium quoque genus tradidit longioribus foliis et hirsutioribus, odore cupressi, nasci sub hedera maxume, prodesse opisthotonis, contractionibus nervorum tribus obolis in sextarium aquae.

76 (34.) Acanthi topiariae et urbanae herbae lato longoque folio crepidines marginum adsurgentiumque pulvinorum toros vestientis duo genera sunt, aculeatum et crispum, quod brevius, alterum leve, quod aliqui paederota vocant, alii melamphyllum. Huius radices ustis luxatisque mire prosunt, item ruptis, convolsis, et phthisim metuentibus incoctae cibo, maxume tisana. podagris quoque inlinuntur tritae et calefactae calidis.

77 (35.) Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Graeci habent, caule cubitali, foliis multis longisque, capite aneti, laudatum in cibis ab Hippocrate, in medicina a Glaucone et Nicandro. semen contra serpentis valet. folia ad secundas feminarum vel sucum ex vino inlinunt, et strumis folia cum sale et vino. radix contra serpentis datur in vino et urinae ciendae.

78 (36.) Buprestim magna inconstantia Graeci in laudibus ciborum etiam habuere, iidemque remedia tamquam contra venenum prodiderunt, et ipsum nomen indicio est boum certe venenum esse, quos dissilire degustata fatentur. quapropter nec de hac plura dicemus. est vero causa quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant quam pota ea?

79 (37.) Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus silis effigie, sed

non amaris, foliis olusatri, et hoc laudatum in cibis. quippe etiam conditum prorogatur ad urinam ciendam, lateris dolores sedandos, rupta, convolsa sananda, inflationes discutiendas colique tormenta, contra serpentium omniumque aculeatorum ictus. quippe fama est hoc pabulo cervos resistere serpentibus. fistulas quoque radix nitro addito inlita sanat, siccanda autem in eos usus prius est, ne suco suo madeat, qui contra serpentium ictus non facit deteriorem eam.

(38.) Scandix quoque in olere silvestri a Graecis ponitur, 80
ut Opion et Erasistratus tradunt. item decocta alvom sistit, semine singultus confestim ex aceto sedat. inlinitur ambustis, urinas ciet. decoctae sucus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicae. haec est quam Aristophanes Euripidi poetae obicit ioculariter: matrem eius ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. Eadem erat anthriscum, si tene- 81
riora folia et odoratiora haberet. peculiaris laus ei, quod fatigato venere corpori succurrit marcentisque iam senio coitus excitat. sistit profluvia alba feminarum.

(39.) Et iasione olus silvestre habetur, in terra repens, 82
cum lacte multo, florem fert candidum, concilium vocant. et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. cruda ex aceto in cibis, et mulieribus lactis ubertatem praestat. salutaris est phthisim sentientibus. infantium capiti inlita nutrit capillum tenacioremque eius cutem efficit.

(40.) Estur et caucalis feniculo similis, brevi caule, flore 83
candido, cordi utilis. sucus quoque eius bibitur, stomacho perquam commendatus et urinae calculisque et harenis pellendis et vesicae pruritibus. extenuat et lienis, iocineris reniumque pituitas. semen menses feminarum adiuvat bilemque a partu siccat. datur et contra profluvia geniturae viris. Chrysippus et conceptionibus eam putat conferre multum. bibitur in vino ieiunis. inlinitur et contra venena marinorum, sicut Petrichus in carmine suo significat.

(41.) His adnumerant et sium latius apio, in aqua nascens, 84
pinguius nigriusque, copiosum semine, sapore nasturti. prodest urinis, renibus, lienibus mulierumque mensibus, sive ipsum in cibo sumptum sive ius decocti sive semine in vino drachmis duabus. calculos rumpit aquisque quae gignunt eos

resistit. dysintericis prodest infusum, item inlitum lentigini et mulierum vitiis in facie noctu inlitum, momentoque cutem emendat et ramices lenit, equorum etiam scabiem.

85 (42.) Sillybum chamaeleoni albo similem, aeque spinosam, ne in Cilicia quidem aut Syria aut Phoenice, ubi nascitur, coquere tanti est. ita operosa eius culina traditur. in medicina nullum usum habet.

86 (43.) Scolymum quoque in cibos recepit oriens et alio nomine limoniam appellavit. frutex est numquam cubitali altior cristisque foliorum ac radice nigra, sed dulci, Erato-
87 stheni quoque laudata in pauperi cena. urinam ciere praecipue traditur, sanare lichenas et lepras ex aceto, venerem stimulare in vino Hesiodo et Alcaeo testibus, qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse et mulieres libidinis avidissimas virosque in coitum pigerrimos scripsere, velut providentia naturae hoc adiumento tunc valentissimo. item graveolentiam alarum emendat radicis emedullatae uncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias et a balineo ieiuno itemque post cibum cyathis singulis pota. mirum est quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per urinam effluere.

88 (44.) Estur et sonchos — ut quem Theseo apud Callimachum adponat Hecale — uterque, albus et niger. lactucae similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, anguloso, intus cavo, sed qui fractus copioso lacte manet. albus, cui e lacte nitor, utilis orthopnoicis lactucarum modo ex embammate. Erasistratus calculos per urinam pelli eo monstrat et oris
89 graveolentiam conmanducato corrigi. sucus trium cyathorum mensura in vino albo et oleo calefactus adiuvat partus ita ut a potu ambulent gravidae. datur et in sorbitione. ipse cauelis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus coloremque meliorem infantium, utilissimus his quae lac sibi coire sentiant. instillatur auribus sucus, calidusque in stranguria bibitur cyathi mensura et in stomachi rosionibus cum semine
90 cucumeris nucleisque pineis. inlinitur et sedis collectionibus. bibitur contra serpentis scorpionesque, radix vero inlinitur. eadem decocta in oleo, punici mali calyce, aurium morbis praesidium est. haec omnia ex albo. Cleemporus nigro pro-

hibet vesci ut morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat sucum eius, refrigeratoriam tamen vim esse convenit nigro et hac causa inponendum cum polenta. Zeno radice albi stranguriam docet sanari.

(45.) Condrion sive chondrylle folia habet intubi, circum- 91
rosis similia, caulem minus pedalem, suco madentem amaro, radice fabae simili, aliquando numerosa. habet proxumam terrae mastichen tuberculo fabae, quae adposita feminarum menses trahere dicitur. tunsa cum radicibus tota dividitur in pastillos contra serpentis argumento probabili, siquidem mures agrestes laesi ab iis hanc esse dicuntur. sucus ex vino coctae alvom sistit. eadem palpebrarum pilos inordinatissimos pro cummi efficacissime regit. Dorotheus stomacho et concoctionibus utilem carminibus suis pronuntiavit. aliqui feminis et oculis generationique virorum contrariam putavere.

(46.) Inter ea quae temere manduntur et boletos merito 92
posuerim, opimi quidem hos cibi, sed inmenso exemplo in crimen adductos veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem a coniuge Agrippina dato, quo facto illa terris venenum alterum sibique ante omnis Neronem suum dedit. quorundam ex his facile noscuntur venena diluto rubore, rancido adspectu, livido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt haec in quibusdam, siccique et ve- 93
ris similes veluti guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. volvam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volva, ceu in ovo est luteum. nec tunicae minor gratia in cibo infantis boleti. rumpitur haec primo nascente, mox increscente in pediculi corpus absumitur, rarum umquam geminis ex uno pede. origo prima causaque e limo et acescente suco ma- 94
dentis terrae aut radicis fere glandiferae, initioque spuma lentior, dein corpus membranae simile, mox partus, ut dixi- 95
mus, illa perniciali iamque probandi alea. si caligaris clavos ferrive aliqua robigo aut panni marcor adfuerit nascenti, omnem illico sucum alienum saporemque in venenum concoquit. deprehendisse qui nisi agrestes possunt? atque quae colligunt ipsi alia vitia? ne quidam, si serpentis caverna iuxta fuerit, si patescentem primo adhalaverit, capaci venenorum cogna-

tione ad virus accipiendum. itaque caveri conveniet prius quam se condant serpentes. signa erunt tot herbae, tot arbores fruticesque ab emersu earum ad latebram usque vernantes et vel fraxini tantum folia nec postea nascentia nec ante decidentia. et boletis quidem ortus occasusque omnis intra dies septem est.

96 23. (47.) Fungorum lentior natura et numerosa genera, sed origo non nisi ex pituita arborum. tutissimi qui rubent callo minus diluto rubore quam boleti, mox candidi velut apice flaminis insignibus pediculis, tertium genus suilli venenis adcommodatissimi familias nuper interemere et tota convivia, Annaeum Serenum praefectum Neronis vigilum et
97 tribunos centurionesque. quae voluptas tanta *tam* ancipitis cibi? quidam discrevere arborum generibus, fico, ferula et
16, 31 cummim ferentibus, non item fago, robore, cupresso, ut diximus. sed ista quis spondet in venalibus? omnium colos lividus. hic habebit veneni argumentum quo similior fuerit
vid. ind. arborum, ut fici. adversus haec diximus remedia dicemus-
98 que. interim sunt aliqua et in his. Glaucias stomacho utilis putat boletos. siccantur pendentes suilli, iunco transfixi quales e Bithynia veniunt. hi fluctionibus alvi quas rheumatismos vocant medentur excrescentibusque in sede carnibus, minuunt enim eas et tempore absumunt, item lentiginem et mulierum in facie vitia. lavantur etiam ut plumbum in oculorum medicamenta. sordidis ulceribus et capitis eruptionibus,
99 canum morsibus ex aqua inlinuntur. Libet et coquendi dare aliquas communis in omni eo genere observationes, quando ipsae suis manibus deliciae praeparant hunc cibum solum et cogitatione ante pascuntur sucinis novaculis aut argenteo adparatu comitante. noxii erunt fungi qui in coquendo duriores fient, innocentiores qui nitro addito coquentur, si utique percoquantur. tutiores fiunt cum carne cocti aut cum pediculo piri. prosunt et pira confestim sumpta. debellat eos et aceti natura contraria iis.

100 (48.) Imbribus proveniunt omnia haec, imbre et silphium.
19, 38 venit primo e Cyrenis, ut dictum est. ex Syria nunc maxume inportatur, deterius Parthico, sed Medico melius, exstincto
19, 39 omni Cyrenaico, ut diximus. Usus silphi in medicina: fo-

liorum ad purgandas volvas pellendosque emortuos partus. decocuntur in vino albo et odorato, ut bibatur mensura acetabuli a balineis. radix prodest arteriis exasperatis, collectionibus sanguinis inlinitur, sed in cibis concoquitur aegre. inflationes facit et ructus, urinae quoque noxia, suggillatis cum vino et oleo amicissima et cum cera strumis. verrucae sedis crebriore eius suffitu cadunt.

(49.) Laser e silphio profluens quo diximus modo inter eximia naturae dona numeratum plurumis conpositionibus inseritur, per se autem algores excalfacit, potum nervorum vitia extenuat. feminis datur in vino, et lanis mollibus admovetur volvae ad menses ciendos. pedum clavos circumscariphatos ferro mixtum cerae extrahit. urinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet copiosius sumptum nec inflationes facere et concoctioni plurumum conferre senibus et feminis, item hieme quam aestate utilius, et tum aquam bibentibus. cavendum ne qua sit exulceratio intus. Ab aegritudine recreationi efficax in cibo, tempestive enim datum cauteri vim optinet, adsuetis etiam utilius quam expertibus. Extera corporum indubitatas confessiones habent. venena telorum et serpentium exstinguit potum. ex aqua volneribus his circumlinitur, scorpionum tantum plagis ex oleo, ulceribus vero non maturescentibus cum farina hordeacea vel fico sicca, carbunculis cum ruta vel cum melle vel per se visco superlitum ut haereat. sic et ad canis morsus. excrescentibus circa sedem cum tegmine punici mali ex aceto decoctum, clavis qui volgo morticini appellantur nitro mixto. alopecias nitro ante subactas replet cum vino et croco aut pipere ac murium fimo et aceto. perniones ex vino fovet et ex oleo coctum inponitur, sic et callo. clavis pedum superrasis praecipuae utilitatis. contra aquas malas, pestilentis tractus vel dies, in tussi, uva, fellis veteri subfusione, hydropisi, raucitatibus, confestim enim purgat faucis vocemque reddit. podagras in spongea dilutum posca lenit. pleuriticis in sorbitione vinum poturis datur, contractionibus, opisthotonicis ciceris magnitudine cera circumlitum. in angina gargarizatur. anhelatoribus et in tussi vetusta cum porro ex aceto datur, aeque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint. praecordiorum vitiis

101 19, 43 102 103 104 105

syntecticis, comitialibus cum vino, in aqua mulsa linguae paralysi. coxendicibus et lumborum doloribus cum decocto melle
106 inlinitur. non censuerim, quod auctores suadent, cavernis dentium in dolore inditum cera includi, magno experimento hominis qui se ea de causa praecipitavit ex alto. quippe tauros inflammat naribus inlitis, serpentis avidissimas vini admixtum rumpit. ideo nec inungui suaserim cum Attico melle, licet praecipiant. Quas habeat utilitates admixtum aliis immensum est referre, et nos simplicia tractamus, quoniam in his naturam esse adparet, in illis coniecturam saepius fallacem,
nulli satis custodita in mixturis concordia naturae ac repu-
117 gnantia. qua de re mox plura.

107 24. (50.) Non esset mellis auctoritas in pretio minor quam laseris, ni ubique nasceretur. illud ipsa fabricata sit
11, 11 natura, sed huic gignendo animal, ut diximus, innumeros ad usus, si quotiens misceatur aestimemus. prima propolis al-
11, 16 vorum, de qua diximus, aculeos et omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores nervorum
108 mulcet ulceraque iam desperantia in cicatricem cludit. mellis quidem ipsius natura talis est ut putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quam salis natura, faucibus, tonsillis, anginae omnibusque oris desideriis utilissimum, arescentique in febribus linguae, iam vero peripneumonicis, pleuriticis decoctum, item volneribus, a serpente percussis et contra venena fungorum. paralyticis in mulso, quamquam suae mulso dotes constant. mel auribus instillatur
109 cum rosaceo, lendes et foeda capitis animalia necat. usus despumati semper aptior, stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, et oculis per se inutile aliqui arbitrantur, rursus quidam angulos exulceratos melle tangi suadent.
Mellis causas atque differentias nationesque et indicationem
11, 32 / 21, 74 in apium ac deinde florum natura diximus, cum ratio operis dividi cogeret miscenda rursus naturam rerum pernoscere volentibus.

110 (51.) In mellis operibus et aqua mulsa debet tractari. duo genera eius: subitae ac recentis, alterum inveteratae. repentina despumato melle praeclaram utilitatem habet in cibo aegrotantium levi. hoc est alicae elutae, viribus recrean-

dis, ore stomachoque mulcendo, ardores refrigerando. frigidam enim dari utilius ventri molliendo invenio apud auctores. hunc potum bibendum alsiosis, item animi humilis et praeparci, quos illi dixere micropsychos. et est ratio subtilitatis inmensae a Platone descendens corpusculis rerum levibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus, ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. sic et in lassitudine proniores esse ad iracundiam et in siti. ergo et haec animi asperitas, seu potius animae, dulciore suco mitigatur lenito transitu spiritus et molliore facto meatu, ne scindat euntem redeuntemque. experimenta in se cuique, nullius non ira, luctus, tristitia et omnis animi impetus cibo mollitur, ideoque observanda sunt quae non solum corporum medicinam sed et morum habent. 111

(52.) Aqua mulsa et tussientibus utilis traditur, calefacta invitat vomitiones, contra venenum psimithi salutaris addito oleo, item contra hyoscyami cum lacte maxume asinino, et contra halicacabi, ut diximus. infunditur et auribus [21, 182] et genitalium fistulae. volvis inponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis leniendisque omnibus. inveteratae usum damnavere posteri minus innocentem aqua minusque vino firmum. longa tamen vetustate transit in vinum, ut constat inter omnis, stomacho inutilissimum nervisque contrarium. 112

(53.) Semper mulsum ex vetere vino utilissimum, facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci numquam evenit. ex austero factum non inplet stomachum, neque ex decocto melle. minusque inflat, quod fere evenit. adpetendi quoque revocat aviditatem cibi. alvom mollit frigido potu, pluribus calido sistit, corpora auget. multi senectam longam mulsi tantum intrita toleravere, neque alio ullo cibo, celebri Pollionis Romili exemplo. centesimum annum excedentem eum divos Augustus hospes interrogavit, quanam maxume ratione vigorem illum animi corporisque custodisset. at ille respondit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognomenatum arquatorum morbum tradit, quoniam mulso curetur. 113 114

(54.) Melitites quo fieret modo ex musto et melle docuimus in ratione vini. saeculis iam fieri non arbitror hoc genus inflationibus obnoxium. solebat tamen inveteratum alvi [14, 85] 115

causa dari in febre, item articulario morbo et nervorum infirmitate laborantibus et mulieribus vini abstemiis.

116 (55.) Mellis naturae adnexa cera est, de cuius origine, 11, 21, 18 83 bonitate, nationibus suis locis diximus. omnis autem mollit, calefacit, explet corpora, recens melior. datur in sorbitione dysintericis, favique ipsi in pulte alicae prius tostae. adversatur lactis naturae, ac mili magnitudine decem grana cerae hausta non patiuntur coagulari lac in stomacho. si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est.

117 (56.) Nec huius usus quos mixta aliis praestat enumerare possit medicina, sicuti nec ceterorum quae cum aliis pro-
106 sunt. ista, ut diximus, ingeniis constant. non fecit ceratum, malagmata, emplastra, collyria, antidota parens illa ac divina rerum artifex, officinarum haec, immo verius avaritiae commenta sunt. naturae quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur, paucis ex causa, non ex coniectura rebus adsumptis, ut suco aliquo sicca temperentur ad meatus, aut
118 corpore alio umentia ad nixus. scripulatim quidem colligere ac miscere viris non coniecturae humanae opus, sed inpudentiae est. nos nec Indicarum Arabicarumque mercium aut externi orbis attingimus medicinas. non placent remediis tam longe nascentia, non nobis gignuntur, immo ne illis quidem, alioqui non venderent. odorum causa unguentorumque et deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam ture supplicamus et costo. salutem quidem sine istis posse constare vel ob id probabimus ut tanto magis sui delicias pudeat.

119 (57.) Sed medicinas e floribus coronamentisque et hortensiis quaeque mandantur herbae persecuti quonam modo frugum omittimus? nimirum et has indicare conveniat. 25. In primis sapientissima animalium esse constat quae fruge vescantur. Siliginis grana combusta et trita cum vino Amineo, oculis inlita epiphoras sedant, tritici vero ferro combusta iis
120 quae frigus usserit praesentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta nervorum contractionibus, cum rosaceo vero et fico sicca myxisque decoctis furfures tonsillis faucibusque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius praetorii viri pater, Hispaniae citerioris princeps, cum horreis suis ventilandis

praesideret, conreptus dolore podagrae mersit in triticum super genua sese, levatusque siccatis pedibus mirabilem in modum hoc postea remedio usus est. vis tanta est ut cados plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam in- 121
poni ramicum incommodis experti iubent, quaque decoctae sint aqua foveri. Est et in farre vermiculus teredini similis, quo cavis dentium cera incluso cadere vitiati dicuntur, etiam si fricentur. Olyram arincam diximus vocari. hac decocta fit 18, 92
medicamentum quod Aegyptii atheram vocant, infantibus utilissimum, sed et adultos inlinunt eo.

(58.) Farina ex hordeo et cruda et decocta collectiones 122
impetusque discutit, lenit, concoquit. decoquitur alias in mulsa aqua aut fico sicca. iocineris doloribus, cum pus concoqui opus est, eum vino, cum vero inter coquendum discutiendumque cura est, tunc in aceto melius aut in faece aceti aut in cotoneis pirisve decoctis. ad multipedae morsus cum melle, ad serpentium in aceto et contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca addita resina Gallica, ad 123
concoctiones vero et ulcera vetera cum resina, ad duritias cum fimo columbarum aut fico sicca aut cinere, ad nervorum inflammationes aut intestinorum vel laterum dolores cum papavere aut meliloto, et quotiens ab ossibus caro recedit, ad strumas cum pice et inpubis pueri urina, cum oleo. cum Graeco feno contra praecordiorum tumores vel in febribus cum
melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo le- 124
nior. nervis cum hyoscyami suco inlinitur, ex aceto et melle lentigini. zeae, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam 18, 112
hordeacea videtur, trimestris mollior. ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida et sanguinem exscreantibus, item arteriae, tussi cum caprino sebo aut butyro. ex feno Graeco mollissima omnium. ulcera manantia sanat et furfures corporis, stomachi 125
dolores, pedes et mammas cum vino et nitro cocta. aerina magis ceteris purgat ulcera vetera et gangraenas, cum raphano et sale et aceto lichenas, lepras cum sulpure vivo, et capitis dolores cum adipe anserino inposita fronti. strumas et panos concoquit cum fimo columbino et lini semine decocta in vino.

(59.) De polentae generibus in frugum loco satis dixi- 126
18, 72

mus. medicorum ratione a farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho utilis. alvom sistit impetusque rubicundi tumoris, et oculis inlinitur et capitis dolori cum menta aut alia refrigerante herba, item pernionibus et serpentium plagis, item ambustis ex vino, inhibetque pusulas.

127 (60.) Farina in pollinem subacta vim extrahendi umoris habet, ideo et cruore subfusis in fascias usque sanguinem perducit, efficacius in sapa. inponitur et pedum callo clavisque. nam cum oleo vetere ac pice decocto polline condylomata et alia omnia sedis vitia quam maxume calido mirabilem in modum curantur. pulte corpus augetur. farina qua chartae glutinantur sanguinem exscreantibus datur tepida sorbenda efficaciter.

128 (61.) Alica res Romana est et non pridem excogitata, alioqui non tisanae potius laudes scripsissent Graeci. nondum arbitror Pompei Magni aetate in usu fuisse, et ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. esse quidem eximie utilem nemo dubitat, sive eluta detur ex aqua mulsa

129 sive in sorbitiones decocta sive in pultem. eadem in alvo

116 sistenda torretur, dein favorum cera coquitur, ut supra dixi- mus. peculiariter tamen longo morbo ad tabitudinem redactis subvenit ternis eius cyathis in sextarium aquae sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur, postea sextario lactis ovilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. tali genere sorbitionis emendantur syntexes.

130 (62.) Milio sistitur alvos, discutiuntur tormina, in quem usum torretur ante. nervorum doloribus et aliis fervens in sacco inponitur, neque aliud utilius, quoniam levissimum mollissimumque est et caloris capacissimum. itaque talis usus eius est ad omnia quibus calor profuturus est. farina eius cum pice liquida serpentium et multipedae plagis inponitur.

131 (63.) Panicum Diocles medicus mel frugum appellavit. effectus habet quos milium. in vino potum prodest dysintericis. similiter his quae vaporanda sunt excalfactum inponitur. sistit alvom in lacte caprino decoctum et bis die haustum. sic prodest et ad tormina.

132 (64.) Sesima trita in vino sumpta inhibet vomitiones. aurium inflammationi inlinitur et ambustis. eadem efficit et

dum in herba est. hoc amplius oculis inponitur decocta in vino. stomacho inutilis in cibis et animae gravitatem facit. stellionum morsibus resistit, item ulceribus quae cacoethe vocant, et auribus oleum quod ex ea fit prodesse diximus. 23, 95
Sesamoides a similitudine nomen accepit, grano amaro, 133
folio minore. nascitur in glareosis. detrahit bilem in aqua potum. semen inlinitur igni sacro, discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyrae nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant, cetera simile erigeronti herbae, de qua dicemus suo loco, grano sesamae. datur in vino dulci 25, 167
ad detractiones quantum tribus digitis capitur. miscent ibi et ellebori albi unum et dimidium obolum, purgationem eam adhibentes maxume insaniae melancholicae, comitialibus, podagris. et per se drachmae pondere exinanit.

(65.) Hordeum optumum quod candidissimum. sucus de- 134
cocti in aqua caelesti digeritur in pastillos, ut infundatur exulceratis interaneis et volvis. cinis eius ambustis inlinitur et carnibus quae recedunt ab ossibus et eruptionibus pituitae, muris aranei morsibus. idem adsperso sale ac melle candorem dentibus et suavitatem oris facit. eos qui pane hordea- 135
ceo utuntur morbo pedum temptari negant. novem granis furunculum si quis circumducat, singulis ter manu sinistra, et omnia in ignem abiciat, confestim sanari aiunt. est et herba phoenice appellata Graecis, nostris vero hordeum murinum. haec trita e vino pota praeclare ciet menses.

(66.) Tisanae quae ex hordeo fit laudes uno volumine 136
condidit Hippocrates, quae nunc omnes in alicam transeunt. quanto innocentior alica! Hippocrates tamen sorbitionis gratia laudavit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in alvo non intumesceret, quoniam facile redderetur et adsuetis hic cibus solus in febri bis die posset dari, tantum remotus ab istis qui medicinam fame exercent. sorbitionem tamen dari totam vetuit aliudve quam sucum tisanae, item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit et ex tritico glutinosior arteriaeque exulceratae utilior.

(67.) Amylon hebetat oculos, et gulae inutile contra 137
quam creditur. item alvom sistit, epiphoras oculorum inhibet

et ulcera sanat, item pusulas et fluctiones sanguinis. genas duras emollit. datur cum ovo his qui sanguinem reiecerint, in vesicae vero dolore semuncia amyli cum ovo et passi tribus ovis subfervefacta a balineo. quin et avenacea farina decocta in aceto naevos tollit.

138 (68.) Panis hic ipse quo vivitur innumeras paene continet medicinas. ex aqua et oleo aut rosaceo mollit collectiones, ex aqua mulsa duritias valde mitigat. datur ex vino ad discutienda aut quae praestringi opus sit et, si magis etiamnum, ex aceto, adversus acutas pituitae fluctiones, quas Graeci rheumatismos vocant, item ad percussa, luxata. ad omnia autem fermentatus, qui vocatur autopyrus, utilior. inlinitur et paronychiis et callo pedum in aceto. vetus aut nau-
139 ticus panis tunsus atque iterum coctus sistit alvom. vocis studiosis et contra destillationes siccum esse primo cibo utilissimum est. sitanius, hoc est e trimestri, incussa in facie aut desquamata cum melle aptissime curat. candidus aegris aqua calida frigidave madefactus levissimum cibum praebet. oculorum tumori ex vino inponitur, sic et pusulis capitis aut adiecta arida myrto. tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim a balineis demonstrant. quin et gravitatem odorum in cubiculis ustus emendat et vini in saccos additus.

140 (69.) Et faba auxiliatur. namque solida fricta fervensque in acre acetum coniecta torminibus medetur. in cibo fresa et cum alio cocta contra deploratas tussis suppurationesque pectorum cotidiano cibo sumitur, et conmanducata ieiuno ore etiam ad furunculos maturandos discutiendosve inponitur,
141 et in vino decocta ad testium tumores, ad genitalia. lomento quoque ex aceto decocto tumores maturat atque aperit, item livoribus, combustis medetur. voci eam prodesse auctor est M. Varro. Fabalium etiam siliquarumque cinis ad coxendices et ad nervorum veteres dolores cum adipis suilli vetustate prodest. et per se cortices decocti ad tertias sistunt alvom.

142 (70.) Lens optuma quae facillime coquitur et ea quae maxume aquam absorbet. aciem quidem oculorum obtundit et stomachum inflat, sed alvom sistit in cibo magisque caelesti aqua discocta, eadem solvit minus percocta. pusulas ulcerum rumpit, ea quae intra os sunt purgat et adstringit.

collectiones omnis inposita sedat maxumeque exulceratas et rimosas, oculorum autem epiphoras cum meliloto aut cotoneo. contra suppurantia cum polenta inponitur. decoctae 143
sucus ad oris exulcerationes et genitalium adhibetur, ad sedem cum rosaceo aut cotoneo, in iis quae acrius remedium exigant cum putamine punici melle modico adiecto. ad id demum, ne celeriter inarescat, adiciunt et betae folia. inponitur et strumis, panis vel maturis vel maturescentibus ex aceto discocta, rimis ex aqua mulsa et gangraenis cum punici tegmine, item podagris cum polenta et volvis et renibus, pernionibus, ulceribus difficile cicatricem trahentibus. propter 144
dissolutionem stomachi triginta grana lentis devorantur. in choleris quoque et dysinteria efficacior est in tribus aquis cocta, in quo usu melius semper eam torrere ante et tundere, ut quam tenuissima detur vel per se vel cum cotoneo malo aut piris aut myrto aut intubo erratico aut beta nigra aut plantagine. pulmoni est inutilis et capitis dolori nervosisque omnibus et felli, nec somno facilis, ad pusulas utilis ignique sacro et mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias et strumas discutit. stomachi quidem causa polentae 145
modo potionibus inspergitur. quae sunt ambusta aqua semicocta curat, postea trita et per cribrum effuso furfure, mox procedende curatione addito melle. ex posca coquitur ad guttura. Est et palustris lens per se nascens in aqua non profluenti, refrigeratoriae naturae, propter quod collectionibus inlinitur et maxume podagris et per se et cum polenta. glutinat et interanea procidentia.

(71.) Est silvestris elelisphacos dicta a Graecis, aliis 146
sphacos dicta, sativa lente levior et folio minore atque sciore et odoratiore. Est et alterum genus eius silvestrius, odore gravi, haec mitior. folia habet cotonei mali effigie, sed minora et candida, quae cum ramis decocuntur. menses ciet et urinas, et pastinacae ictus sanat. torporem autem obducit percusso loco. bibitur cum absinthio et dysinteriae. 147
cum vino eadem commorantis menses trahit, abundantis sistit decocto eius poto. per se inposita herba volnerum sanguinem cohibet. purgat et serpentium morsus et, si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. nostri qui nunc sunt

herbarii elelisphacum Graece, salviam Latine vocant mentae similem, canam, odoratam. partus emortuos ea adposita extrahunt, item vermis ulcerum auriumque.

148 (72.) Cicer et silvestre est, foliis simile, odore gravi. si largius sumatur, alvos solvitur et inflatio contrahitur et tormina. tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in alvo proficit. farina utriusque ulcera manantia capitis sanat, efficacius silvestris, item comitialis et iocinerum tumores et serpentium ictus. ciet menses et urinas, grano
149 maxume. emendat et lichenas et testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. laedunt omnia haec genera exulceratam vesicam et renis. gangraenis utiliora cum melle et his quae cacoethe vocantur. verrucarum in omni genere prima luna singulis granis singulas tangunt, eaque grana in linteolo deligata post se abiciunt, ita fugari vitium arbitran-
150 tes. nostri praecipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus urinae. sic et calculos pellit morbumque regium. eiusdem foliis sarmentisque decoctis aqua quam maxume calida morbos pedum lenit, et ipsum calidum tritumque inlitum. columbini decocti aqua horrorem tertianae et quartanae minuere creditur. nigrum autem cum gallae dimidio tritum oculorum ulceribus ex passo medetur.

151 (73.) De ervo quaedam in mentione eius diximus, nec
18, 139 potentiam ei minorem veteres quam brassicae tribuere, contra serpentium ictus ex aceto, ad crocodilorum hominumque morsum. si quis ervom cotidie ieiunus edit, lienem eius absumi certissimi auctores adfirmant. farina eius varos, sed et maculas cutis toto corpore emendat. serpere volnera
152 non patitur, in mammis efficacissimum. carbunculos rumpit ex vino. urinae difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon et quae cibum non sentiant, atropha appellata, tostum et in nucis abellanae magnitudinem melle collectum devoratumque corrigit, item impetigines ex aceto coctum et quarto die solutum. panos in melle inpositum suppurare
153 prohibet. aqua decocti perniones et pruritus sanat fovendo. quin et universo corpori, si quis cotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. cibis idem hominis alienum.

vomitiones movet, alvom turbat, capiti et stomacho onerosum. genua quoque degravat. sed madefactum pluribus diebus mitescit, bubus iumentisque utilissimum. siliquae eius virides prius quam indurescant cum suo caule foliisque contritae capillos nigro colore inficiunt.

(74.) Lupini quoque silvestres sunt, omni modo minores praeterquam amaritudine. ex omnibus quae eduntur sicco nulli minus ponderis est nec plus utilitatis. mitescunt cinere aut aqua calidis. colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant, amari contra aspidas valent. ulcera atra aridi decorticatique triti supposito linteolo ad vivom corpus redigunt. strumas, parotidas in aceto cocti discutiunt. sucus decoctorum cum ruta et pipere vel in febri datur ad ventris animalia pellenda minoribus triginta annorum, pueris vero etiam inpositi in ventrem ieiunis prosunt, et alio genere tosti vel in defruto poti, vel ex melle sumpti. iidem aviditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. farina eorum aceto subacta papulas pruritusque in balineis inlita cohibet et per se siccat ulcera. livores emendat, inflammationes cum polenta sedat. Silvestrium efficacior vis contra coxendicum et lumborum debilitatem. ex iisdem decocta lentigines et cutem foventium corrigunt, si vero ad mellis crassitudinem decoquantur, vel sativi vitiligines nigras et lepras. sativi quoque rumpunt carbunculos inpositi, panos, strumas minuunt aut maturant, cocti ex aceto cicatricibus candidum colorem reddunt, si vero caelesti aqua discoquantur, sucus ille zmegma fit quo fovere gangraenas, eruptiones pituitae, ulcerum manantia expediat, ad lienem bibere, et cum melle haerentibus mestruis. lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto inponuntur. radix quoque in aqua decocta urinas pellit. medentur pecori cum chamaeleone herba decocti, aqua in potum colata. sanant et scabiem quadripedum omnium in amurca decocti vel utroque liquore postea mixto. fumus crematorum culices necat. 154 155 156 157

(75.) Irionem inter fruges sesimae similem esse diximus et a Graecis erysimon vocari, Galli velam appellant. est[18, 96] autem fruticosum, foliis erucae, angustioribus paulo, semine nasturti, utilissimum tussientibus cum melle et in thora- 158

cis purulentis exscreationibus. datur et regio morbo et lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, coeliacis. inlinitur vero parotidum et carcinomatum malis, testium ardoribus ex aqua, alias cum melle, infantibus quoque utilissimum, idem sedis vitiis et articulariis morbis cum melle et fico, contra venena etiam efficax potu. medetur et suspiriosis, item fistulis cum axungia veteri ita ne intus addatur.

159 (76.) Horminum semine, ut diximus, cumino simile est, [18, 96] cetero porro, dotrantali altitudine, duorum generum, alteri semen nigrius et oblongum, — hoc ad venerem stimulandam et ad oculorum argema, albugines —, alteri candidius semen et rotundius. utroque tunso extrahuntur aculei ex corpore per se inlito ex aqua, folia ex aceto inposita panos per se vel cum melle discutiunt, item furunculos, priusquam capita faciant, omnisque acrimonias.

160 (77.) Quin et ipsae frugum pestes in aliquo sunt usu. infelix dictum est a Vergilio lolium, hoc tamen molitum, ex aceto coctum inpositumque sanat inpetigines celerius quo saepius mutatum est. medetur et podagrae aliisque doloribus cum oxymelite. ratio haec: acetis extario uno diluuntur mellis unciae duae. iustum est ita temperatis sextariis tribus decoctae farinae loli sextarios ** usque ad crassitudinem, calidumque inponi dolentibus membris. eadem farina extrahit ossa fracta.

161 (78.) Miliaria appellatur herba quae necat milium. haec trita et cornu cum vino infusa podagras iumentorum dicitur sanare.

(79.) Bromos semen est spicam ferentis herbae. nascitur inter vitia segetis avenae genere, folia et stipula triticum imitantur. in cacuminibus dependentis parvolas veluti locustas habet. semen utile ad cataplasmata ad quae ut hordeum et similia. prodest tussientibus sucus.

162 (80.) Orobanchen appellavimus necantem ervom et legumina, alii cynomorion eam appellant a similitudine canini genitalis. cauliculus est sine foliis, pinguis, rubens. estur et per se et in patinis, cum tenera est, decocta.

163 (81.) Et leguminibus innascuntur bestiolae venenatae quae manus pungunt et periculum vitae adferunt, solipugarum

generis. adversus has omnia eadem medentur quae contra araneos et phalangia demonstrantur. et frugum quidem haec sunt in usu medico.

(82.) Ex iisdem fiunt et potus, zythum in Aegypto, 164
caelia et cerea in Hispania, cervesia et plura genera in Gallia aliisque provinciis, quorum omnium spuma cutem feminarum in facie nutrit. nam quod ad potum ipsum attinet praestat ad vini transire mentionem atque a vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXXVII.

RECOGNOVIT ATQUE INDICIBUS INSTRUXIT

LUDOVICUS IANUS.

VOL. IIII. LIBB. XXIII—XXXII.

LIPSIAE
SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.
MDCCCLXXX.

PRAEFATIO.

Argumentum magis quam subsidiorum criticorum rationem respiciens librum XXXII. inserui huic volumini, ut in editione minore Silligius, qui in maiore eum posuit in fronte voluminis ultimi, quia ab hoc libro incipit praestantissimus *codex Bambergensis* qui a me detectus et anno MDCCCXXXV. (cf. Sillig. ed. min. vol. V. pagg. 335—507.) in lucem prolatus crisi Naturalis historiae Plinianae novam omnino aperuit viam. *Codicis rescripti Sessoriani*, qui est Romae in bibliotheca monasterii S. Crucis Hierosolymitanae, exiguae sane reliquiae ad libri XXV. quasdam paragraphos pertinentes vix unius loci (§. 21) mihi praebuerunt medelam. *L. Urlichsii Chrestomathia Pliniana* quum ad me perlata est, iam quattuor libri typis erant descripti, sed eius discrepantiam scripturae in his quoque notavi; M. Strackii nonnullas recepi coniecturas; alia quibus usus non esset Silligius mihi praesto non fuerunt, sed e codicibus ab eo adhibitis non pauca mihi videbantur esse emendanda, de quibus alia (e libris XXIII—XXV.) tractavi in Philologo vol. XII. pagg. 170—175., alia (e libris XXVI—XXXI.) in disputatione de auctoritate codicum Plinianorum quam misi *Friderico Thierschio*, viro amplissimo atque summe reverendo, studiorum meorum Plinianorum auctori atque moderatori, decem lustra post delatos summos in philosophia honores egregia cum laude peracta congratulans.

Scribebam Suevofurti prid. id. Iul. MDCCCLVIII.

Codd. T(Vd except. p. 8. 3—27; a usque ad p. 9. 28.) lib. XXIII. §. 1.

Lib. XXIII. p. 3. lin. 9. *artes* TVadΘ*), *has partis* SMan. Dal. | 26. *cummis* S (V *gum.*), *gummi* ad. | 4. 9. *consparsum* SV (d edd. *spers.*), *compress.* a. | 11. *lienem* Sa, *..ne* Vd. | 14. *nervorum* Vad, *item nerv.* Sv. | 20. *sint* SVaΘ, *sunt* Td. edd. | 24. *ossibus* ad (V *uss.*), *auribus* Hard. ex Dioscor. 5, 6, ubi Plinius videtur legisse ὀστᾶ pro ὦτα. | 28. *a nobis* d edd. | 30. *in stom.* Vd. | 31. *iocineris* VdΘ, *..ri* Sa. | 34. *sint* SVd, *sunt* a edd. | *sede* Vd, *sedi* Sv. | 35. *scabritiem* S Man. Dalec., cf. §. 7; 31, 116. 130; 34, 153., *scabiem* Vad edd. | 38. *et par.* SV, *par..* (om. *et*) ad. | 5. 1. *percoquitur* Sd. | 7. *spiritus* S Broter. (qui praeterea coniecit *spirituum*), *spiritum* TVad, Harduinus coniecit *stomachum spiritus inflatione alvumque turbant* ex Dioscor. 5, 3. ἐκταράσσει κοιλίαν καὶ ἐκπνευματοῖ στόμαχον. An forte legendum est *stomachum spiritu, inflatione alvom turbant?* | 12. *Quae autem* a edd. | *aut in* Vd (S coll. 20, 161.) Murbac., *aut* a, om. edd. | 13. *et* V, *e* STad, *in* edd. | 17. 18. *saluberrimum* Vd. | 20. *oris* vet. Dal., *coris* V, *cordis* Td, *decoris* Sa. | *vomitionibus* I, *..nis* TVad, *..ne* Sv. | 21. *febri* TV. | 22. *et in os* Vd. | 29. *capitis* a edd. | *faciant* VaΘ, *..unt* Td edd. | 30. *et* om. ad. | 36. *et fotu* edd., *et potu* Vd, *ac fotu* Sa. | 6. 11. *ceria* SPint. e Diosc., *teria* Tad, *theria* V. | 17. *erectis* TV. | 23. *quia* I, *quae* VadΘ, *quod* ST. | 26. *rheumatismum* a edd. | 29. *et pl.* a edd. | 31. *a* om. a. | 35. *Coi* Sa coll. 27, 44., om. TVd. | 38. *expiationem* TVad, *exspuitionem* S codd. Gelen. contra usum Plinii;

*) *S* significat contextum editionis Silligianae, *Sill.* commentarium Silligii, *U* Urlichsii Chrestomathiam Plin. Berol. 1857, *I* emendationes editoris, *Barb.* Hermolai Barbari Castigationes Rom. 1492, *Salm.* Exercitationes Plin. Trai. ad Rhen. 1689, *B* cod. Bambergens. sec X. vel XI., *P* cod. Pollingens. nunc Monac. sec. XV., *R* cod. Riccardian. sec. XI., *T* cod. Toletan. sec. XI.—XIII., *V* cod. Vossian. Leid. n. 61., *a* cod. Paris. 6795. sec. VIII. vel IX., *d* cod. Paris. 6797. sec. XIII., Θ cod. Chiffletian., *v* scripturam nullius codicis auctoritate nominatim confirmatam.

videtur excidisse *ad exscreationem.* | 7. 7. *ampelon leucen* d (a..*ch en*), *ampelo leucen* SV. | 7. 8. *alii staphylen* S (Vad *staf il.*), *a fistafilen* a, *alii ophiostaphylon*, Barb. e Diosc. 4, 181. | 9. *cedrostim* SBarb., *cedro sin* Va (d..*usin*), *agrostin* T. | 15. *taedio* Sv, *taedioque* a, *taediumque* Vd, cf. 26, 3; 22, 69., Dioscor. 4, 181. σαπροκνήμων. | 16. *crocino* STV Murbac., *croci* ad edd. | 25. *turbat* Cornar. Sill. coll. Dioscor. l. c. ὑποταράττει, *purgat* Sv, fortasse huc tractum e fine huius paragr. | 30. *volsis*, *ruptis* Sv., cf. 22, 43., *vulsis corruptis* TVdΘ, *evulsis ruptis* a. An legendum est *ruptis*, *convolsis* ut 47; 27, 21; 30, 71; 32, 103. al.? cf. Dioscor. l. c. ῥήγμασι καὶ σπάσμασι. | 33. 34. *mulsa. Sucus radicis colligi debet* S, sed vid. Diosc. l. c. | 36. *mangonicat corpore* a (edd. *corpora*). | *serpentis fugat* om. TVd. | 38. *vitiet* SV, *uretet* ad, *urit* edd. | 8. 6. *asparagos* S codd. Gelen., ..*go* a. | 19. *balneis a*, *balin* Sv. | *simul* a. | 34. 35. *cognominatus* Sad, ..*tis V*, ..*tum* edd. | 35. *postea vero* SVd, *vero postea* a, *vero post illum* T. | *innumera* Vad edd., ..*ri* ST vet. Dalec. | 38. *indices* SΘ, *iudices* Vad edd. | 9. 8. *usquam* S, *nusquam* Vd, *umquam* a. | 11. *haec* ad, *hae* SV. | *videntur* I, vid. ad vol. III. p. 190, 17. et 294, 4; 295, 23. 27., *videntur sententiae* SVdΘ, *videntur victoriae* a. | 11. 12. *quoniam* Vd. | 14. *in frigido* S, *ne rigido* ad (V *ni*), *non rigido* T. | 15. *idem* Vd. | 18. *nec non* VΘ. | 26. *Falerno* TVad Θ, *Falerna* S (Gron. supra *Surrentina*, *Albana*). | 27. *Signium* (ut Graeci) Vd, *Signum* a, sed cf. 32, 109. | 30. *circum tectis* TVdΘ. | 31. *lactis* edd., *lactus* V¹Θ (Td. *let.*), *lacteus* SUV²Dalec. | 32. *aqua* TVΘ. | 34. *sicut* U, sed cf. 20, 181. | 35. *recreatur*, *appet.* (om. *et*) d edd. | 10. 1. *posse* SV, om. d edd. | 1. 2. *magis novo* UV²(V¹ *ovo*, Td *otio*). | 9. *vinum. sit vinum* (e dittographia) Vd (TΘ *situinum*, Θ in lemmate *De vino situino med.*), *vinum*, *si sit* Sv. | 11. *addunt his quae* SUΘ, *addi his quae* T, *addi atque* Vd. | 12. *traxere* Vd, *trahunt* SUΘ. | 15. *salubria* SGesn. coll. §. 44., *insal.* UTVdΘ. | 18. *salubre* U. | 23. *curis* Vd, *curas* Sv. | 24. *intend.* Gron. | 27. *debemus* S codd. Barb. cf. 7, 205., *demus* UVΘ, *damus* Td. | 29. *iugi* Vd, *e iugi* U Hard. Gesn., *iuge* Θ, *iugem* S Gesn. | 36. *cum haemorrh.* Vd. | 11. 5. *infuso* I (edd. *quo etiam infuso*), *iufusa* TVd Θ, ..*sum* Sv. | *auferri* d (V *aut peri*), *aufert* S, *auferunt*

Θ, *auferri aiunt* edd. | 14. (*non*) *et* Sd Gron., *sit* V, *etiam* edd. | 31. *Helvetico in agro quo* I coll. 4, 106. et 14, 18., *helvencypacro quo* d (V ..*co*), *helvennaco* Sv. | 32. *valit.* V²d, *valet.* Sv. | 33. *febri* SVdΘ, ..*re* edd. | 36. 37. *nec... aegrotantibus* om. Vd. | 12. 1. *fient* SVdΘ, *fiant* edd. | 6. *coniv.* V, vid. ad vol. III, p. 3, 4., *conniv.* Sv. | 12. *effundetur* SV, .. *datur* TdΘ. | 13. *hanc* Sill., *hanc vino* VdΘ, *in vino* Sv. | 14. *sed* I, *sed id* Sv, *sed iis* Sill. | 15. *in remiss.* VdΘ, *non nisi in remiss.* Sv. | 22. *aquae* ST vet. Dal., *a quae* (cum ras.) V, *atque* d edd. | *cyathum* TVd, *vini cyathum* Sv. | 23. *largius dandum* Sv. | 25. *Mitto* I, *mit* V, *inter* Sd edd. | 26. Fort. *iam omnia*, cf. 14, 111. | *supervacuum est* S, *supervacue* (in ras.) V, *superbire* d. | 26. *usum docere* S vet. Dalec. | 27. *fingitur* Vd. | 28. *e napis* S Barb., *in apis* Vd. | 30. *e iunipero* S, *et iunipino* Vd, vid. ad vol. II, p. 238. 37. | 32. *et* V, *omittatur et* Sd (edd. ..*tetur*). | 36. *praegnat.* I, vid. ad p. 22, 1. et vol. II, p. 153. 2., *praegnant.* Sv. | 13. 3. *terra* S vet. Dalec., sed *spumet* h. l. est verbum inpersonale. | 5. *prohibet* V¹Θ. | *sternum.* S. | *olfactatum* S, *olfactat. vim* d (V *vini*), *olfactu. Vim* edd. | 6. 7. *bibitur*, *multorum stomacho utiliter gargarizatur*, Sv, dist. I. | 9. *post potas hirudines* I coll. §. 55. *post excisos calculos* et Diosc. 5, 21. *βδέλλας ποθείσας ἀποβάλλει*, *post hirudines* Θ Murbac. (Td *hirund.*, V *irund.*), *potae hirudini* SHard. | 14. *et sedis* SV Murbac., *sedis* (om. *et*) ad edd. | 17. 18. *discutit. contra lichenas* om. Vd Murbac. (In a legitur *lignē*). | 27. *vomitrix* Vad. | 31. *lasere* Sa, *lasari* d (V *lasar*). | 38. Lacunam in fine notavit Sill., quam sic vult expleri: *et demersis ... morbi statim eum liberavit morbo.* Cf. Philolog. XII. p. 173. | 14. 2. *cibis* Sa, *ubi* Vd. | 3. *gustatura* Sa, sed cf. §. 72. | *et his* Sa, *et in his* TVd. | *vomant* SV, ...*unt* ad edd. | 5. *dolorem* TVdΘ. | 10. *renium* Sd, *renum* Va. | 11. *exulcerandis* TVd. | 12. *Dieuches* Sa (V *diavehes*), *Diocles* Td. | 13. *minas* SBarb., *eminas* a, om. Td. | 14. 15. *marinae* Vad edd., *pluviae* S Murbac., Dioscor. 5, 22. *ὕδατος* tantum. | 15. 16. *defervente* Td. | 18. *databant* SVaΘ, *dab.* Td. | *fatetur S*, ..*entur* Sv. | 20. *caldum* SΘ. | 21. *oxalme* S Diosc. l. c. | *id est* V, *idem* STd, *id* a edd. | 25. *urucas* S, vid. ad vol. II, p. 177. 7. | 26. *et contra* a edd. | 27. *a balineis* SV (a *baln.*), *ab alimentis* Td. | 30. *fae-*

cibus ad (TVΘ *fec.*), *faeci* S (Murb. *feci*). | 34. *inflammationi* S (edd. vett. ..*nes*) cf. §. 14, *inflationi* TVadΘ. | 15. 1. *non inclusa* SVΘ, *loco non incluso* ad edd. | 16. 1. *efflorescentes* S (V *ex flor.*), *et flor.* d, *flor.* a edd. | 4. et 6. *destill.* SV, *distill.* ad edd. | 9. *tenerum e* TVd. | *cortice* Td. | *derasum* TVad. | 12. *ipsa* Vd. | 28. *Cyprio* Sa, *cypro* T, *qui pro* Td. | 30. *exigit* Sd, *exigat* Va edd. | *curationem* STVdΘ, ..*one* a edd. | 17. 1. 2. *podagras* SΘ, ..*gros* TVad. | 9. *est de eo* I, *et de eo* TVd (a *et de*), *ideo* SPint. | 13. *coctum* Vad. | 16. *doloribus* TV. | 19. *manas* Vad. | 27. *custodit magis* Sv, dist. I. | *alibi* TVad, *albat* Pint., *aliud* Sv. | 30. *et* om. d edd. | 33. *salamandram* S, ..*dra* Vad, ..*dras* edd. | 34. *potum* SBarb., *lotum* Vad. | 35. *dicta laudatissimum lass.* S (edd. *Et lass.*). | *lassitudinem* Vd. | *perfrictionem* a. | 18. 2. *rictent* T(Vd ..*et*), *ruptat* a. | 9. *calidae* d. | 22. *tegmine* S vet. Dal., *germine* Vad edd. | 28. *quod* Va. | *quodque a.* | 19. 3. *carynum* VdΘ, *carenum* a. | 5. *ceterum* a edd. | 6. *putidi* SV. | *modius* S vet. Dal., *modus* Vad edd. | 6. 7. *perit* Td. | 9. *quod* Sd, *et qua* (*dros.*) V, *et que* a. | 22. *qui olet* I, *olet qui* Sv, interpolationi haec deberi censet Sill. | 23. *qua* SV, *et qua* ad (edd. *qua et*). | 20. 3. *effectu* Sd, ..*tum* Va, ..*tum habent* edd. | 4. *valit.* Vd, *valet.* Sv. | 7. *Lilinum* VadΘ, cf. 21, 22., *lirin.* S edd. | *et Phaselinum* om. Vad. | 9. *Selgiticum* a (VdΘ ..*tium*), *Selgicum* S, vid. ad vol. II. p. 283. 19. | 10. *herbacium* SVd. | *Egovini* VdΘ. | 14. *aquae* om. Vad. | 16. 17. *et passim* a edd. | 17. *ad quadr.* Va edd. | 19. — *minus siccae*, — S. | 32. *stathe* a, *state* Vd. | 37. *renium* S, vid. ad p. 24, 35. al., *renum* Vad. | 21. 1. *et tormina* Vad, Sill. statuit verba nonnulla esse deperdita. | 3. 4. *medicinarum quae* S, ..*rumque* Vd (a *macerar.*), ..*rumque quae* edd. | 7. *ac* SV, *et* ad. | 8. *possunt* Vad edd. vett., *prosunt* SΘ Hard. An *item prosunt?* | 15. *conduntur* Vad, *condiuntur* Sv. | 17. *conduntur* Va, ..*diuntur* Sd edd. | 21. *fit et* a edd. | 22. *ex illis* S, *ex iliis* V (d *exilis*), *ex his* a edd. | 27. 28. *qui id* SDalec., *quid* VaΘ, *qui* (om. *id*) d edd. vett. | 28. *sic* Sa, *siccat* V, *siccata* Td. | 36. *earum* Vd. | 22. 1. *praegnatibus* I vid. ad p. 88, 35; 257, 25; 295, 29. et vol. II. p. 153. 2., ..*nant.* Sv. | 4. *apyrena* S coll. 13, 112., *apyrina* Vad edd. | 9. *et* SVd, *sed* a edd. | 14. *per-*

ficere edd. | *ob id* SV, *novit: ob id* a edd. (d *obiri*). | 17. 18. *videtur* Va. | 26. *sex libris* Td. | 33. *coperculo* SvdΘ, *coop.* Hard. Plin. Valer. 4, 40, *op.* a edd. vett. | 37. *a* STVd, om. a edd. | 23. 4. *eodem* STVΘ, *eo* ad edd. | 36. *pondere* * * *repugnante* I (videtur fuisse *pondere drachmae venenum repugnante* vel simile quid, idque a librario mutilatum in *pondere pugnante*), *pondere et pugnante* Sv. | 24. 8. *adpositu* S (THard. *app.*), *..tum* VdΘ, *..ta* a, *..to* edd. vett. | 15. *alii* a edd. | 16. *eorum* Td, *et alius eorum* SVΘ, *eorum tamquam* a edd. | 21. *restingunt* S coll. 20, 223; 24, 45. 154; 29, 62., *restring.* Vad edd. | *ficu* Vad edd., *fico* S. | 23. et 32. *ficus* d. | 29. et 38. *valit.* I, cf. vid. ad 11, 32; 20, 4., *valet.* Sv. | 36. *renium* SVad, *renum* edd. | 38. *recolligenti* SGron., *..tis* Vad alii codd. Gron. | 25. 1. *item in* VΘ. | 2. *sint* SV, *sunt* ad edd. | 3. *aut iri* I coll. 22, 69 et Diosc. 1, 183. σὺν ἴριδι, *aut si* TVadΘ, om. Sv, *aut iridis radice* Pint. | *admixta* Pint., *..tae* a, *..to* STVdΘ. | 6. *earum feminas.* Sv, dist. I coll. 30, 120; 31, 65.) Dioscor. l. c., Plin. Valer. 4, 47. | 7. *quoque decocto eodem* I (Vd *decocta*, a *..tae*), *decoctae quoque eaedem* Sv. | 8. *peripleum.* I, vid. ad 59, 22; 150, 11; vol. III, p. 216, 30., *plerim.* Vd, *pleum* T, *peripneum* Sa edd. | *peripneumonicis. Cum ruta coctae torminibus prosunt* Sv, dist. I coll. Plin. Valer. l. c. | *coctae, et omnibus* I (Vad. *cocta*), cf. Plin. Valer. l. c., *coctae torminibus* SBarb. | 9. *et parotidi* om. d edd. | 11. *cum* ST, *cum et* Vad, *et cum* edd. | *hordeacia* S(V..*diac.*). | 11. 12. *Nitro addito* SPint. coll. Dioscor., *nitro addito.* Vad edd. | 14. *carcinomatae* Vd (a *..tas*), fort. *carcinomata, si sine ulcere sunt.* | 19. Lacunam notavit Sill., quam explet: *cineris drachma sumpta e cyathis.* An fuit: *cineris cyathus cum cyathis*? Cf. 14, 85. *salis cyatho.* | 22. *cum ambustis* Vd. | 23. *inlinitus* SV² (d *ill.*), *illinatus* Va, *illitus* edd. | 26. *licio e* Sa, *ilicio* V, *ilico* Td. | 27. *ulcera* SV, *vulnera* TadΘ. | 28. *crudae* TBarb., cf. §. 127; 15, 73; 17, 254., *cruda* V, *crudi* d, om. a. | *thymo* Vd. | *farinaque* SBarb. | 30. *lotus* I coll. §. 97; 32, 97., *totum* a, *coctus* TVdΘ, *tostus* Sv. | 33. *lacte* SVΘ, vid. ad vol. II. p. 197. 36., *lac* ad edd. | *caseo* Vad. | 36. *pota menses* ad edd. | 26. 8. *sanantur* Ta, *..atur* Vd, *..ant* Sv. | 9. *morsus, recentes cum* Sv, dist. I. | *phagedaenae* I, *..nas* Sv. | 10. *grossae* Vad. | 11. 12. *suffitu, resi-*

stunt...potae, *item* Sv, dist. I. | 13. *parotidas* Vad, cf. 20, 167., *parotidas sanant* Sv. | 19. *e ramo* I coll. 21, 5. (Vd¹ *ramenterimo*, d² *..mos.*), *ramo* a, *ramorum* S vet. Dal., *rami* edd. | 21. *intumescentem* SHard. Plin. Val. 3, 29, *impub.* TVad edd. | 22. *defracto ramo* a edd. (T *defracturam*, Vd *effracturam*), cf. §. 138; 17, 123., *detracto ramo* S Plin. Valer. qui infra habet *tollat dentibus.* | 26. *reddendam* Sa, *..da* Vd (edd. supra *Herba quoque quam*). | 30. II *drachmis cum cyathis IIII.* I (Barb. *cyathis Attici IIII*) coll. Diosc. 4, 29., *ut cum ciati ut* a, *cum ut lati* Vd, *utcumque autem* Sv. | *decerpto ramo* I, *decerptarum* d (V *decrept.*, a *decept.*), *decerpta* Sv. | 33. *decocta* om. SMan. Dal. | 34. *decocto eo* Gron. ad §. 105., *decocta et* Sd (Va *tacet*) | *conluto ore* S, *coluere* Vad, *ore colluto* edd. | 37. *expressus. Qui* S, *expressusque* Vad, *expressus. Nec est* edd. | *eis* a edd., *eius* SVdΘ. | 27. 1. *eius* insertum esse videtur corrupto pronomine *eis*, nisi forte addendum erat l. 7. ante *decocti.* | 12. 13. *altior* Vd, *altiore* Sa. | 13. *sicca est* I, *siccae si* Vad, *siccae* SMan. Dal. | 21. *fic'* d. | *corticibus* ad edd., *..cem* V, *..ce* S. | 34. *mira* Vad, *Mori* Sv. | 35. *folia* SΘ, *in folia* Vad. | *futuri pomi* Vd. | 28. 12. *quae* Vd. | 14. *conferentem* S, *..te* Vad. | 31. *in singulas singulis* Sv et Dal. (Plin. Valer. 4, 56. *singulae in singulis*), *in singulis* Vad, *in singulas* Gron. | 29. 2. *porcilacae* TVadΘ. | 17. *magnitudo* SVa, *..tudine* Td. | 20. *tamen* om. Vd. | 29. *ungino.* a, *in vino* V (d eras. *in*, T om. *in*). | 31. 32. *ieiunis*, *aptae tenesmo solo* Sv., emend. I coll. §. 145 et Dioscor. 1, 178. | 35. *inponuntur cum* Sv, dist. I. | *et ruta* Vad, *et cum ruta* SBrot. | 30. 1. *ad* om. Vad. | 2. *taenias* Svet. Dal., *tineas* Vad edd. | 11. *hi* SV, om. ad. | 15. *haec* d. | 17. 18. *et effectus* om. Tad. | 26. *lamna* SV Θ, *lamina* ad edd. | 33. *apium* SVa, *apum* d. | 37. *cum cumino* Td. | 31. 3. *heminis* d. | 8. *concoquunt* edd. vett., *coquunt* ad Hard., *concuunt* V¹, *concuciunt* V²(S. *.tiunt*). | 11. *et ulcera oris* Sa, om. VdΘ. | 15. *eius* edd., *et* Vd, *ea* Sa. | *quae* Sa, om. Vd. | 26. *calef.* SV². | 32. 2. *manducata pituitas extr.* SMurbac. apud Cornar. ad Diosc. 4, 128., *manducata. Pituitas extr.* Vad. edd. | 15. *eruptionibus* a edd., cf. 26, 120., *..nis* Vd, *..ni* S. | *seminis* Strack. | 25. *quae* STd, *quod* a edd., *ad quod* V. | *liparas* S codd. Barb., *lepras* SVd (a

leph.). | 33. 6. *alarum* SDalec. (Diosc. 1, 55. μασχάλαις), *mal.* Va edd., *maxill.* Td. | 9. *a* om. SV.

Lib. XXIIII. pag. 34. lin. 6. *ilico* I (BV 34, 151; Va 27, 89; V 28, 78.), *illico* Sv. | 17. *cummis* S, *gummis* V, *cummi* d, *commi* Θ. | 35. 4. *vehementiores* (sc. duritias) Vd, *..tior est* S, *..tiora sunt* edd. | *iligna* S, *ligna* V edd., *lichenas* d. | 14. *Africa* I, cf. 16, 32; 22, 3; *Attica* Sv. | 15. *vermis subtilis* Sill., *vermis ultimis* TVd, *vermiculum* Sd. | *scolecion* S codd. Barb., *scolechilum* a codd. Salm., *scolecinum* Salm., *stultilum* TVd. | 18. *vi*S. | 19. *similis* ad edd., *..li* Sv. | 23. *ulceribus* SMan. Dal. | 27. *ex aceto* Hard., *aceto* Sa, om. Vd. | 32. *nihil* om. ad edd. | *conmanducant* SV. | 35. *tumores* S codd. Gelen., cf. §. 16., *umores* Va (Td *hum.*). | 36. 1. *relegione* V, sic etiam 28, 24. 25. 34. 201; 29, 30; 30, 2. et B 36, 43. | 6. Lacunae signum posuit S. | *vero* om. edd., *vere* Strack. | 7. *capillos* Vad, quod vide ne a glossatore sit additum, cf. 20, 263. | 19. et 25. *ramiti* V (sic 20, 251. *ramites* V¹d; 24, 15. *ramiti* bis V; 26, 78 et 79. *ramiti* RVd; 30, 135. *rames* RVd; 136. *ramitosis* RVd; 137. *ramiti* RVd; nihil enotatum est 20, 142; 22, 84. 121.), *ramici* Sv. | 22. *amineo* SVΘ, *ammineo* ad edd. | 30. *umores* a. | 37. 10. *illinatur* V edd. vett. (d *..nantur*), *inlinant* SΘMan. Dal. (a *si ill.*). | 13. *sorbere* a edd. | 17. *fructus* S codd. Barb., *frutices* TVad. | 19. *ad antidota contra* I coll. Dioscor. 1, 105., *contra admota* Vad, *admoti*, *contra* Sv. | 22. *et* Vd(a *quales*), *sed* Sv. | *docuimus. Per* Sv, dist. I. | 34. *et vino* STV, *et in vino* ad edd. | 38. 17. *emendat* ad edd., *dai* (suprascr. *r*) V, *..dare* S. | 31. *Sphacnos* Va², *phagos* a¹d. *phacos* V. | 33. 34. *aqua salsa* a edd. | 34. *et* TVd, *ac* SaΘ. | 35. *iunipiris* I, vid. ad vol. II. p. 238, 37., *..peris* TVadΘ. | 39. 3. E Dioscoride 1, 86. lacuna sic fere est explenda: *folia trita inflammationibus medentur.* | 31. *ligula* ad. | 40. 1. *ac* Sv, *et* ad edd. | 10. *quae sunt* Vd probante Sill. | 16. *terebinthina* videtur esse glossema; cf. §. 75., *Terebinthina...* S. | 31. *a magis* V, *autem magis* S. | 32. *ex* Sv. | 36. *sternutamentis* TdΘ (a *..ta*). | 41. 3. *sulpure* V etiam 28, 139., *sulph.* Sv. | 14. *Ad aurium* S edd. | 17. Lacunam notavit Sill. coll. Dioscor. 1, 95. Videntur haec fere excidisse: *sanat, quae et pisselaeon.* | 22. *matrum.* S vet. Dal., *.Maturum* Vad edd. | 28. *ex arbore*

SMan. Dal., *et arbor* Td, *et arbores* V (a .. *cis est arb.*) | 37. *zmecmata* T, *smegm.* ad edd. | 38. *ad omnia* SaΘ, *omnia* (om. *ad*) V, *amonia* Td. | 38. 42. 1. *acaciae* add. S ex Dioscor. 1, 89., *hammoniaci* edd. | 42. 1. *vis* STd edd., *ius* V (a *qua eius*). | 3. *virilia* Sa Barb., *utita* TVd. | *valit.* I (28, 53 V, 28, 56; 29, 26. 93; 30, 5. R), *valet.* Sv. | 9. *et scorpionum* Sa, om. T VdΘ. | 11. *malandrias* I coll. 26, §. 149., Marcell. Empir. 34; Veget. 2, 42., *melandrias* TVadΘ (an vera scriptura est *melandryas?*), *melanias* SBarb. | 19. *quae* SVΘ, *quo* ad edd. | 31. *metuatur* Va, *metuitur* STd. | 33. *aceto.* Vad, *aceto utile* Sv. | *fundit* S edd., *infundit* Vad. | 36. *obortas* S (Gron. *ortas*), *odoratas* TVadΘ. | 37. *ad quae* I, *aquae* TVd, *ex qua* a, *aeque ac* SHard. (Hard. *aeque propoli.*) | 43. 8. *primo vini* VaΘ (d *vino*). | 8. 9. *decocti* Sa, .. *to* VdΘ. | 10. *cortice* V (d .. *ces*), .. *cis* SΘ vet. Dal. Barb. | 14. *lenius* STVΘ, *leniter* d (a edd. add. *tusa*). | 15. *et ad* Vad edd., *ad* (om. *et*) S. | 16. *et conm.* Vad, *conm.* (om. *et*) SV. | 18. *Sabucus* V, vid. ad vol. II, p. 249. 27. ubi pro 29. scr. 24., *Samb.* Sv. | 19. *hellon* Vad, sed vid. Diosc. 4, 172. | 31. et 37. *sabuci* I, *samb.* Sv. | 33. *podagricis* a edd. | 34. *idem* V, *iidemque* ad edd. | 44. 1. *Iunipirus* a, vid. ad vol. II, p. 238. 37, .. *perus* Sv. | 2. *altera maior* om. Vad. | 17. *altero* I coll. 14, 122; 23, 70; 37, 170; *alterum* Vad edd., *alter* S. | *flore* Vad. | 18. *hic valet* SMan. Dal. Vide ne l. 20. post *extrahendas* exciderit *datur.* | 19. *obstent* Sa, *obsistent* V (Td .. *stunt.*) | 22. *punici* Sad Barb., .. *co* TVΘ. | 23. *vel folia* a edd. | 24. *decocti* Va. | 28. *balin.* SΘ. | 37. *in* om. Vd. | 45. 1. *admixto* Sa, .. *tum* Vd. | 2. *lassitudines* Td. | *ciet* S Vd. | 16. 17. *difficile concoquentes cum* Vad, cf. 18, 110.; 28, 68., *facile concoquit tunsum* SMan. Dal. | 18. 19. *eruptionum* (sc. ulcera) TVaΘ, .. *ones* Sv (Sill. *eruptiones papularum*). | 21. *semen et folium* a edd. | *ad curationem nervorum* Sill. | 22. *lethargo* SΘ, .. *gi* V, .. *gia* ad edd. | 25. 26. *a vitice* I coll. §§. 59 et 65., *a bilice* V, *bulice* Td (Pint. *ab ulice*), *a myrice* Sa Barb. coll. Dioscor. 1, 117. | 28. *floris* SV, .. *res* ad edd. | 36. *nascentium* Vad. | 38. *frondei* I, *fronde in* Vad, *cum fronde in* Sv. | 46. 6. *iam ericam* I (a *eam*), *camericam* TVdΘ, *quam ericen* SBod. | *vocat* ad edd., *vocant* SV. | 7. *Amerinis* Sad, cf §. 58., *samerinis* V, *ait tamaricis* Sill. coll. 16, 108.

14. *ea defractam* a edd., cf. 23, 130., *eadem fractam* SVdΘ. | 19. *vocat* edd., *..ant* STVdΘ. | 30. *imposita* Vd, *vel imposita* a edd., *ipsa imposita* S, Sill. vidit excidisse obiectum verbi *sedant.* | 31. *dolori* STd, *.. ore* VaΘ, *ad dent. dolorem* edd. | 47. 6. *cicatrices ulcerum* Svet. Dal. | *praesanuere* Sa, *..navere* Vd edd. | 12. *in* add. S. | 12. 13. *nervis, articulis, algoribus* edd. | 14. *exulcerationi* Sd, *..ne* VΘ, *..nibus* a edd. vett. | 18. *tumoris* Vad, *..ri* Sv. | 21. *nervis* videtur esse interpretamentum; cf. §. 35. | 37. *taenias* SDalec., *tineas* Vad edd. | 48. 6. *aure* a edd. | 7. 8. *aut torm. labor.* om. Vd¹. | 10. *cacoetes* Vd (a *..hestes*). | 16. *vaso* SVΘ, vid. ad p. 137, 32., *vasa* a, *vase* d edd. | 20. *cummim* S, *gummi* Vad. | 30. *tanta vi* ISPint., *..tam vim* PTad (V *..tum*). | 31. *chamaecisson* S ind., *..ciston* Vad. | 49. 2. *efficacissimi* Vad, *..mis* Sv. | *in totum* I coll. 25, 36; 28, 41. 253. al., *in tantum* Vad, *in tantum ut* Sv. | 3. *nocitura sint* S edd. | 10. *XXVIIII* Sa, *XXXVIIII* TΘ, *XXXVIII* Vd. | 13. 14. *felicis* S, vid. ad vol. III, p. 50, 27. 28., *filicis* Vad edd. | 14. *quo* Vad. | 16. *et* om. a edd. | 21. *radici* Sa, *..ce* VdΘ, *a radice* Sill. | 31. *papyrum* Sa (edd. *..rus*), *ipsarum* VdΘ. | 34. *ea* a edd. | 37. *ebenus* d edd. | 50. 13. *tineas* T edd. (d *..nias*). | 15. *et mal.* Vad. | 17. Deesse aliquid vidit Sill., fort. *folia sanant.* | *inlita* Sa, *intr.* TVdΘ. | 24. *alvo soluta* TVdΘ, *alvom solvit* S (a edd. *alvos.*). | 27. *vulnera* TVadΘ, cf. 24, 36; 25, 141; 28, 41., *ulcera* Sv. | 51. 3. *saniem* S codd. Barb., *insaniam* Vad. | 5. *lanas* Sa, *ramis* Vd. | 8. *poterion* Sill., *petition* VΘ, *perion* Td, *pectori* a, *poculum* Sv. | 12. *et* om. SV. | 14. *sternutamento* Td Hard. (VΘ *..tum*), *sternumen.* a, *ad sternumentum* S (Cornar., *..tam.*) | 18. *vitia culis* Vd. | 21. Talia fere excidisse videntur: *Libanotis a quibusdam vocatum rosmarinum est.* cf. 19, 187; Dioscor. 3, 89. | 29. *sint* SVΘ, *sunt* ad edd. | 30. *lacte* SaΘ (V *..tem*), *lac* d edd. | 52. 9. *herbae* a edd., *..ba est* Td, *..ba* SV. | *est* SV, *eius* a, om. Td. | 14. *omnium* Vad. | 15. *fumo* Vad. Fort. *eius* est delendum, ut ex §. 102. huc translatum. | 16. *samolum* S (in ind. V, ibid. *samulo* a, *samalo* R), *samosum* TVad (in ind. Td), *famosum* Td. | 18. *neque alibi quam* SVa (edd. *nec*), *neque quam* Θ, *nequaquam* Td. | 19. *continere* STdΘ (V *..tinerere*), *conterere* Td. | 20. *in* SVΘ, *ex* ad

— §. 132. p. 46 — 57.

edd. | 22. *reiic.* a edd., Plin. Val. 1, 64. 66., *eic.* SVd. | 23. *inutiles* STVdΘ (a edd. ..*lem*); sed vide ne legendum sit *utiles*, cf. Galen. de fac. simpl. med. 7, p. 195. | 25. *spissandis* (ut idem sit quod paulo supra *adstrictis* et 23, 139. *adstringi*) I, *spissandi* Sv. | *visceribus* Vad, *viribus* Sv. | 26. *praeponuntur* ST, *prop.* VadΘ. | 28. *musto* S vet. Dal., *mixto* Vad edd. | 31. *inutil.* V, *in util.* ad Barb. | 32. *Spina Aegyptia* Va. | *sive* S Hard. (in ind. Td, ubi in RVa om. *Aegyptia sive*), *spinae* Vad. | 34. *mensum* SV (ad *mes.*), *mensium* edd. | 37. *est* om. a. | 53. 3. *opisthotonis* TVd, cf. §. 121. *ad remedia splenis.* | 5. *acacia est* I, *acaciae* STVd (de a non liquet). | *spina fit* STVd, dist. I. | 6. *arbore* Sa, *arbores* Vd[1], *arbor est* Td[2]. | *viridi* Sa, ..*dis* VdT. | *melior e* edd. (ad *ē*), *meliorem* V, *melior est* S. | 8. *minore* S (edd. *minore est*), *minor* Vad. | 16. *alia* SVΘ, *alias* a edd., *omnia* Td. | *utilis* SDalec., ..*les* Vad edd. | 20. *mensum* SV, ..*sium* ad edd. | 23. *aenae* S (V *enae*), *anae* d, *lanae* T, *unae* a. | 24. *fulloniae* a edd., ..*nis* STd (V *foll.*). | 27. *et arboris* SV. | 28. *Est et* Td. | 29. *erysisc.* S (12, 110. Rad), *syrisc.* Tad, *syris ac.* V. | 29. 30. *adipsatheon* S (V in ind.), *adipsa pheocon* V, *at ipsa pheoenon* d, *at ipsa phoe* a. | 30. *Syri diaxylon* S e Diosc. 1, 19., *Syridia zyron* TV, *Syri diaziron* a, *Syria ziron* d. | 38. fort. *est et.* | 54. 10. *Agrifolia* SHard. Plin. Valer. 2, 25; 3, 15. 49., *aliqui folia* d, *folia aliqui* V (Td ..*qua*). | 17. *recubitu* a Hard. (edd. vett. *sese rec.*), *secubitu* V (Sd *sese cub.*). | 24. *mora scorpionibus volnera* S, dist. I, *mora. Scorpionum volnera* edd. | 25. *iungunt* S vet. Dal. (a *iug.*), *iunguntur* Vd, *inungunt* edd. | 26. *eorum teneri* Vd (cf. 18, 177. *germinum tenera*), *teneri* S (a *urinas eorum teneri* omissis verbis *eorum caules cient*, edd. *urinam cient. Caules eorum tunduntur teneri*). | 29. *intellegitur* S (TdΘ ..*lig.*), *ut intelleg.* a, om. V edd. | 55. 10. *nascitur; gignit* S, dist. sustulit I. | 15. *tota* STV, om. ad edd. | 33. *eius* SVd, *est* a edd. | 36. *alter ille* Tad edd., *autem ille* V (S *ille autem*). | 56. 4. *qualem* SVd, *quales* a edd. | 9. *quidem* ST. | 10. *additur* a edd. | 16. *a mul.* ad edd. | 22. 23. *cumminosam* S (T *gumm.*, V ..*nusam*), *gummosam* ad Gron. Hard. | 36. *chamaeropem* a Hard., ..*dropem* S e Diosc. 3, 102., om. Vd. | 57. 1. *carpitur* a edd. | *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1. | 13. *lauri*

folio Gron. Hard., *lauro folia* V (a *tenui in lauru*, S *lauro. Folia...*), *lauro* (om. *folia*) Td. | 25. *Chamaesyce* SBarb., *chamesici* V (a *..chi*), *chamesicus* d. | 27. *utilissimum* Vad. Lacunam sic fere explendam esse: *utilissimum sucum qui sanat* docet Dioscor. 4, 167., *utilissima* Sv. | 27. 28. *inunctus* I coll. Dioscor. l. c. ἐγχριόμενος ὁ ὀπός, *iniunctus* V, *inuncta* a (de d non liquet), *in vino cocta inuncta* (e dittographia) Sv. | 34. *farfarum sive farfugium* SHard. (in ind. *farfaro* Vd, *farfano* R Ta, et altero loco *farfarfugio* Td), *farfarfugium* TVd (a *farrarif.*) | 37. *bibitur* ad Θ. | *in vetere* ad edd. | 58. 1. *Chamaeciparisto* ad (V *..cyph.*) | 3. *Ampeloprasos* I (V *..prassos*, d *prassus*), *amphelopraso* a, *ampeloprason* Sv e Diosc. 2, 179. | 10. *Clinopodium* Vad, *..dion* Sv. | *cleopiceton* Vad (in ind. RTad, V *leop.*, ubi cum S scripsi *cleoniceton*), *cleonicon* S e Diosc. 3, 99., *cleonicion* edd. | *zopyrontion* I (d *zopir.*), *zopironthon* V, *zopyrontrion* a (in ind. *zopirotio* [a *zophir.*], *zopyronontio* Td), *zopyron* Sv e Diosc. quem secutus sum in ind. | 12. *nascitur in* edd. | 13. *praebentem* ad, *.. enti* VΘ, *..ens* edd. | 14. *ictus; item* Sv, distinct. sustulit I (idem est *item ..et* quod *aeque ..ac.*) | 18. *Graeci* a, om. TVd, ut videtur propter *egregii.* | 19. *idem* ad. | 20. *cum oxym.* edd. | 21. 22. *efficax est. Graeci* S(V *efficax si*). | 23. *aetiten* a (V *et.*, d *tet.*, in ind. *etite* d, *ethine* V, *ethyne* a), *echiten* Sv (in ind. T, R *echine*). | *laginen* Sa (edd. *..em*; in ind. *lacine* RVa cod. Salm.), *larginen* Vd (in ind. Td). | 24. *bipedalis* SV, *ped.* Tad. | 30. *haemorroida* a, *.. dam* VdΘ, *..das* Sv. | 59. 5. *arum* I (Va *har.*), *aron* S(d *har.*). | *alium* om. Vd. | 7. *aros* SVa, *haron* d. | 10. *Quin et ipsi* a edd. | *Graeci* ex interpretamento ortum putaverim. | 12. *ei* ST, *et* Vad. | *ut* STd, *et* Va. | *inferret* V¹a, *infert* V², *inferat* Sd. | 15. *in potionem* edd. vett. (Hard. *..ne*), vid. ad p. 245, 4., *potione* Va, *..nem* (om. *in*) d, *potioni* S vet. Dal. | 19. *et dec. bibere* SV. | *elixum* om. TVd. | 20. *infudit* I, *infundit* SVd, *infudere* a edd. | 21. *Cleophantus* add. Sill., lacunam notavit S. | *laudavit* Vad, *laudavit Cleophantus* Sv. | 22. *peripleum.* V, vid. ad p. 25, 8., *peripneum.* Sv. | 23. 24. *semen .. dolori* non suo loco videntur esse inserta. | *infunditur* SVa (Td *..ditur et*), *..dens* edd.; an *infudit*? | 24. *aut susp.* ad edd. | 25. *farinae* STVΘ,

..*na* ad edd. | 26. *pane* Vad, *in pane* Sv. | *Diodorus* Reines. | 28. *radix* Vd. | 33. *in sale* TdΘ. | 60. 2. *cibis* (om. *in*) Vd. | 10. *adeo* Tad, *ideo* SV. | *maiore vi in* I, *maiorem ut* Vad (Sv *ut et*). Lacunam statuit Sill. | 19. *totidemque* S edd. vett. (V *quae*), *totidem ac* Hard. | 21. *et aris* edd., *et aeris* a, *haec haris* V (in ind. RV *harix*), *echaris* d (in ind. Td *echari*), *et arisaros* SBarb. e Diosc. 2, 198. | 24. *altera unum* S edd., *alteram* Vad. | 26. *decoctarum* (sc. collyria) Vad edd. vett., *decocta earum* Hard., *decocta folia earum* S vet. Dal. | 27. *trita* S vet. Dal. | 30. *milifolium* Vd (a *milli.*) vid. ad p. 65, 8., p. 231, 10; 239, 20; 240, 22; 245, 12., *millef.* Sv. | 32. 33. *volnera cum aceto.* Hard. Sill. e Diosc. 4, 113., *volnera. Cum aceto* Sv. | 34. *aut* Vad, *et* Sv. | 37. *folia dari* Vad. | 38. *rusus* V, cf. §. 168; 26, 24. | 61. 1. *Pseudobunion* S Barb. e Diosc. 4, 123., ..*dounion* ad, *pseodovinon* V. | *napi* Sa, *apii* Vd. | 5. *Myrrhis* edd., *myrris* a, *myris* TVd, *murris* S. | *myrrhizan* I, *myrizam* S Γd (V *mir.*), *smyrician* a, *smyrrhizam* edd. | *myrrhan* I (edd. ..*am*), *myran* Vd (T..*am*), *miram* a, *murram* S. | 9. *data* STdΘ, om. Va edd. | 10. *restinguit* SVdΘ (T *restr.*), *restringit.* edd. | 13. *Oenobreches* I (V..*ces*, in ind. RVa *oenobreche*, cf. l. 15. *inspersa vino albo* et apud Diosc. 3, 160. *μετ' οἴνου δὲ πινομένη*), *onobreces* a, *enobrices* d (in ind. Td), *onobrychis* Sv e Diosc. | 21. *Coracesia* Hard. (edd. vett. *coriac.*), *Coracesta* SVad. | 24. *Minyada* a Hard. (in ind. R *minaides*, a *minaicles*), *minsada* STVd (in ind. TdV *minsaides*), vid. ad vol. II. p. 282, 36. | *et* Vad, om. Sv. | *corysidiam* a Hard. | 26. *herbam* SV, cf. 17, 48., *herba* ad (edd. *eund. effusum*). | 31. *qui* Vad, *si qui* Sv. | 33. Videntur excidisse haec fere: *quotiens ea herba floreat.* | *florente* a (V ex superioribus add.: *brass. quamv. san.*), om. STd. | 36. *vero* Va, vid. ad vol. III. p. 270, 2., *verum* STd, om. edd. | 62. 1. *Cleemporum* S codd. Gelen., *emporum* a, *temporum* Va. | 3. *chirocmela* SSalm., *et hirocm.* V, *hirocm.* Tad. | 5. *aglaoph.* SBarb., *Naglaop.* Vd, *glaop.* a. | 8. *hac* S, *ac* V, *hoc* Td, om. edd. | 9. *nasci* S codd. Gelen., *nascens* Vad. | 9. 10. *in Tradastilis* SVΘ (a *Tara.*), *intra dastiles* d. | 10. *cuius .. in die* om. Vad. | 11. *nocte* om. ad. | 12. *hippophobada* Sd, .. *phorbada* Θ (Vd .. *phorbado*, a .. *porbada*). | 13. 14. *Theombrotion* edd. vett., cf. §. 166. | 14. *nasci, pavonum* I,

Codd. TVad (R in lib. XXV.) lib. XXIIII. §. 162

aspic avonum V, *pavonum* (om. *nasci*) S, *nasci pavonis* a, *a spicavonis* d. | 15. *autem* om. ad. | 15. 16. *comedi aut* om. Vd (a usque ad *corporum*). | 17. *mentis* om. Vd. | 22. *Theronarca* I, *thecocarna* Va (d..*charna*, in ind. V *therocarna*, R *thironarca*), *therionarca* S Barb. (d in ind.). | 24. *urina* Sd, ..*nam* Va, ..*nae* edd. | 30. *Thalassaeglen* SGesn., ..*eglem* Vad. | 31. *potamaugis* SGesn. (Vad ..*aucis*, in ind. Vd *potamaucy de*), *potamancis* Θ. | *haec* Vd. | 38. *Hestiaterida* I, *hestitateride* adΘ (V *haest.*, in ind. d *hestit.*, V *hesitiat.*, Ra *hesteriat.*), *hestitarida* T etiam in ind., *hestiatorida* SGron. | 63. 1. *quia* STVd, *quae* Θ, *qua* a Hard. | 12. *theombrotio* Vad edd. vett., *theonbr.* Hard., *theobr.* S coll. §. 162. | 13. *a conceptu puerperas* S, dist. I, *a conc. et puerp.* Dal., *a conc. feminas*, *item puerp.* Sill. | 18. *onothurim in* d (T ..*thurin*, V..*thorin*), cf. 26, 111. Galen. simpl. 8. et Aegin. 7. ὄναγρα ἢ ὀνόθηρα ἢ ὀνοθουρίς (Dioscor. 4, 116. ὄνουριν), *onothuriden in* a (in ind. V *onothuride*, Ra *onothoride*), *oenotheridem* Sv, *oenotherinem* Θ. | 22. *alia* STVΘ, *alio* ad edd. | 25. *susum* SV, vid. ad p. 60, 38. | 64. 2. *in* TVadΘ, om. SMan. Dal. | 11. *abiecto* SMan. Dal., *adi.* Vad edd. | 13. *super* SVdΘ, *supra* a edd. | 24. *terna* a (cf. 28, 36. *terna desp. praedicatione*), *terra* Vd, *ter. Iam* SMan. Dal. | 33. *eo* I, *e* Vd, *ab eo* Sa. | *subus* Sa, vid. ad vol. II. p. 187. 1., *subtus* Vd. | 35. *interemi* V, vid. ad vol. II, p. 167. 18., ..*imi* Sad. | 65. 2. *familiaris* I, *eam hilaris* Va (Sv *ea in*), *ea villaris* Td, *ea mularis* Hard. | 2. 3. *nominibus*, Vad, *nominibus*, — *nomas curat* Sv. | 3. *potam e* S, *potae* V, *potas* d, *potam in* edd. | 8. *milifolio* Sa, vid. ad p. 60, 30., *millef.* Sv. | 9. *subus* S, vid. ad p. 64, 33., *sabus* V, *suibus* ad Θ edd. | 12. *subus* SVΘ, *suibus* ad edd. | *quae* SΘ, *que* V, *qui* ad edd. | 29. 30. *inflation.* TVdΘ. | 30. *plagas* a edd., *placata* VΘ, *pacata* Td, *praeligata* S. | 66. 3. *se* add. I. | 29. *ut* S, *aut* Vad, *ut*, *cum* edd. codd. Gelen. | *dein* SΘ, *deinde* Td, *de* a. | 33. *idem* I, *item* STVadΘ, om. Sill. | 37. 38. *Damion* S ex ind. auct., *Damon* Hard., *Timon* TVadΘ. | 67. 4. *potum* S. | 7. *feni emendat* TdΘ edd. (cf. l. 2. *decoctum eius*), *feni semen dat* a, *foenis emendat* V, *feni semen emendat* S.

Lib. XXV, pag. 67. lin. 34. *quodque* Ta, *quoque* SVΘ, *quaeque d.* | 68. 6. *est* SGron., *si* TVad, om. Hard. | 13. *utili-*

— lib. XXV. §. 38. p. 62—75.

tatium UV, .. *tum* Sv. | 22. *animo adverto* SaΘ (V eraso *o*), *animadverto* d edd. | 33. *de* om. Vad. | 35. *reliqua in* Sill., *reliqua* (om. *in*) Vad, *in reliqua* Sv. | 69. 5. *auctores* SVΘ, *auct. medicinae* ad edd. | 11. *fors* Vad, *sors* SUTd. | 12. *quadripartitis* V edd. | 15. *indicta* TVdΘ. | 16. *potestatem* Td, ..*tas* V. | 28. *Media* SUVd, vid. ad vol. II, p. 24., 36., *Medea* a edd. | *Itala* Ua edd., *Italacis* V, *Italicis* d, *Italis* S. | *Circe* Sa edd., ..*ca e* d, .. *ca ac* V, ..*ca* U. | 70. 5. *sint* S, *sunt* Vad edd. | 15. *balim* a Sessor., *bali* V, *balum* d, *ballim* S ex Etym. Magn. et Arcad. | 27. *confecerunt* SV, .. *rint* U ad edd. | 29. *causa est* S codd. Gelen., *causae si* Vad. | 71. 8. *relegioni* V. | 14. *quam* Vad. | 15. *remedio* SGron., ..*dia* Vad. | 16. *hoc* Vd. | 19. *appareret* Vad. | 27. *scelotyrben* Sessor.[2] ap. Keil., .. *turben* SV Sessor.[1] (d .. *turbim*), *scele torben* a (Sessor. ap. Bethm. *sceleturben*). | 33. *gens tum* I (Sessor. in init. pag. *DISCIENSTVM*, i. e. *dit gens tum*), *Frisii*, *gens tum* S C. F Herm. in vindic. Iuvenal., *Frisii*, edd., om. Vad, cf. 16, 3. | *fida, in* SVadΘ (Sessor. *IIDAIN*), om. edd. | 35. *veluti* ad Sessor., ..*ut* SV. | 72. 8. *nova* Td, *et nova* V, *ei nova* S, *nomina* a edd. | 10. *stultitia* Sessor. edd. vett. | *possit* Tad (Sessor. ..*et*), *potest* SV. | 12. *aevi* Sa, *aut* TVdΘ, *avi* (*experimento*) edd. vett. | 17. *tradit* SVΘ, ..*dat* ad edd. | 23. *memoro* Vad. | *Lucillum* Vd. | 26. *fuit* ad edd. | 27. Videtur excidisse *aetate Homerica* vel simile quid. | 33. *haud* S coll. Theophr. h. pl. IX, 15, 7., *autem* Vad edd. | 35. *e* add. Strack. | 36. *memini* I, *mihi* Sv. | 73. 6. *pentorobon* Sa, *pentoron* d, *penteron* VΘ. | 6. 7. *glycysiden* S (a Hard. ..*dem*), *cyclioden* Θ (TVd ..*dem*). | 7. *nam* om. ad edd. | 16. *a quo is* Sessor., *quos* V, *quoniam is* Sa. | *Panaciam* ST (Vd *panoc.*), ..*ceam* a edd., *firnaciam* Sessor. | 17. *coctus* V. | 23. *evanescit* ad edd. Sessor., *van.* S RV. | 23. 24. *inprobatur* Sa, *prob.* RVdΘ, in Sessor. est lacuna. | 27. *item* I (R *ide*, Sessor. *heracleoticum* .. *est l vestre*), *aut* ST Vd, om. a edd. | 30. *pina est chirontum* V(R ..*hir.*), *linaces chironte*.. Sessor. | 35. *panacis* a edd. | 37. *serior* RTVd. | *huic* Td. | 38. *longioribus quam* Sa, *flos* RTVd. | 74. 2. *foli* S (Tad ..*ii*), *folio* RV. | 15. *irionis* S Barb., *trionis* a (RVd. .*nes*). | 25. Videtur excidisse *biberunt*. | 26. *arbitrantes* RVd Murbac., ..*trant* a, ..*trantur* S. | 30. *cogerent* I, ..*ret* SRVad. | 31...75.

23. om. RVd.. | 75. 7. *excoquatur* I, *coqu.* a, *decoqu.* edd., *percoqu.* S vet. Dal. | 12. *lilino* I, vid. ad vol. II, p. 236, 12., *lir.* Sv. | 16. *vesicis* Sa, *..cae* edd. | 20. *decocta* Svet. Dal., *..tae* a, *..tum* edd. | 24. *Invenies* a, om. RVd. | 27. *eta* S, *cia* RV, *ci a* Tad, *a* ΘHard., *ex* a edd. vett. | 29. *heracleam* Vd (Ra *..iam*), *..cleon* Sv. | *sideritim* S (edd. *..ritin*), *..ritem* a, *..riten* dΘ, *..riaten* RV, sed vid. l. 36. | 31. *feniculis* (om. *foliis*) RVΘ (d *..li*). | 36. *sideritims* RVd, *..tin* a edd. | 76. 2. *felicis* S coll. 17, 29., *fil.* Vad edd., *foliculicis* R. | 6. *hemionion* SBarb., *hermioneon* d (RV *..oncon*), an *hemionicon*? | 7. *nascentem* SV, om. Rad. | *austere* (om. *sapore*) RVd. | 11. *edint* SV¹Θ, *ederint* R edd., *edant* Td, *edunt* V²a. | 23. *nigri* Sa edd. vett., *..ra* RV, *..ro* Θ, *..rae* Gron. | *platani* a edd. vett. | 29. *in Oete* Sa, *nocte e* RVd. | 33. *Parnas.* Rd, *..nass.* Va edd. | 36. *relegiosius* V. | 34. *vicino* SSalm., *vinicio* R Vad. | 77. 5. *fodietur* RVd. | *alii encymon* Tad, *aliam vocymon* V, *aliū vocimon* R, *alii ectomon* SBodaeus. | 8. *promiscuum* ad (S *..cum*), *praesumiscū* R, *praecipuum* V. | 10. Ex Gell. 17, 15. et Val. Max. VIII, 7, ext. 5. Sill. coniicit excidisse: *usum ferunt elleboro ad intendendum suum ingenium.* | 12. *plebs adstans* ST (a edd. *stans*), *ples astans* d, *plac et arstane* V, *plietas stare* R. | *plausit* Sad edd., *phousit* RV. | 25. *radiantis* I, *ita dantes* RVTadΘ, *ita dant* S codd. Gelen. | 30. *aquas* RVad (cf. 30, 124., *per genitale effluentis aquas*), *.Ex aqua* Sv. | 31. *una* STVΘ, *upa* a, om. Rd edd. | 78. 2. *ac pice* SBarb. e Diosc. 4, 149., *haropice* Va²d (a¹ *..pide*), *harispice* R. | 8. *tardiores* om. RVd. | 9. *solitos* Sill. | 10. *extrahere* Strack., *..rent* Sv. | 12. *terribili* Sa, *..lis* RTVdΘ. | 16. *coquatur* RVa edd., cf. §. 67., *..antur* STd. | 23. *hunc* Td, *huc* RV, *hoc* Sa. | 79. 1. *cynicis* Sa, *quinicis* RTVd. | 3. *et pueris* R edd. | *mollibus* RV. | 7. Lacunam notavit Sill. | 8. *inlinitum* SRV, *illitum* ad edd. | 16. *Lenaeus* edd. S codd. Gelen., *lenius* RVad. | 17. *quadriang.* RadΘ, vid. ad vol. II, p. 249, 5., *quadrang.* SV. | *querna* S Hard., *quernae* RVad edd. | 23. *chiliodynamum* S(RVa in ind.), *..mam* d edd., *chilodynamiam* RVa. | 29. 30. *per extremitates* SGron., *pertemitatis* RVad, *per ambitum* edd. | 34. *ei* STd, *et* RV, om. a edd. | 34. 35.

pedem Sa, *pede* RTVd. | 80. 2. *Pholoe et* SBarb., *phorpoe* RV (d ..*pe*), *phorus e* a. | 4. *et* RTad edd., om. SVΘ. | *est* I, *sic* RVd, *vis* a, om. Sv. | 5. *coquatur* RVd, cf. §. 57. et Dioscor. 3, 6., ..*antur* Sa. | 7. *medetur et* a edd. | 7. 8. *volvarum morbis* I (Diosc. l. c. ὑστέρας ἀλγήματα), *et obvium morbis* RVa (Td ..*us*), *et iisdem omnibus* SPint. | 9. *centaurium* RVad, ..*ion* SΘ. | 10. *libadeon* RVad. | 12. *palmum* SBarb. (Dioscor. 3, 7. ὑπὲρ σπιθαμήν), *paulum* RVadΘ. | *fruticante* a, *fruticum* RVd. | *lychenidis* RVad. | 15. *centaurium* Rad, ..*rion* SV. | 16. *terrae* Sa, om. RTVd. | 17. *corpore* SR V, *e corp.* ad edd. | *exsiccat* a. | 22. *triorchi* S coll. 10, 207. | *unde* STd(R ū), *a quo* edd., om. Va. | *accepit* SR, *accip.* TVadΘ. | 30. *veluti* (om. *in*) S vet. Dalec. | 33. *in* om. RVad. | 38. *praegnat.* I, vid. ad vol. II, p. 153. 2., ..*nant.* Sv. | 81. 8 *Ilithyia* Sa, *litida* RVd. | 9. *putant* R a edd. | 12. *tenera* videtur ortum e dittographia. | *tenerioribus* RVad Brot., sed Diosc. 3, 117. ἡ δὲ λεπτότερα. | 13. *appellant* RV. | 19. ante *ideoque* nonnulla excidisse statuit Sill. | 21. *mallon* RVadΘ, *madon* Sv (Theophr. h. p. IX, 13, 1. μαδωνίαν). | 22. *magnis et in* SV. | 24. Videntur nonnulla excidisse, cf. Diosc. 3, 138. ἐν ᾧ καρπὸς μέλας, πλατὺς, πυκνὸς, γευομένῳ γλισχρὸς, ὁ δὲ καυλὸς λεῖος. | *autumno. Radix* Sv, sed cf. Diosc. l. c. ῥίζα ἥτις τέμνεται φθινοπώρῳ. | 25. *ea alvi malis* I coll. Diosc. l. c. κοιλιακοὺς ὠφελεῖ, δυσεντερικούς, et Theophr. l. c. χρησίμη δὲ καὶ πρὸς τὰς δυσεντερίας πινομένη, *et alium* ad (S *ei*), om. RV, *alopeciis* Strack. coll. § 132. | 30. *multo* RTVd. | 31. *mos* om. RV. | 32. *siculi* SV, ..*ut* Rad edd. | 34. *thyrsi* SSalm., *tursi* a, *tunsi* RTVd. | 35. *ut* S codd. Gelen., *vel* RVad. | *incisa* SVd, ..*sae* Ra edd. | 82. 1. *abdita* SPint. coll. Dioscor. 3, 86. καὶ ῥάψῃ τὸ τραῦμα. | 2. *taedio* V probante Strack. (RTad *tedio*), *tepido* S codd. Salm., *ter die* Strack., *hoedino* edd. | 14. *cubitalis caulis* I, *cauli cubitalis* Sa, *cubitali* (om. *caulis*) RVd. | *napi* RVad, *napi similis* Sv. | 16. *cauterii* Sv. | 20. 21. *caninam linguam* I (R ..*na* ..*ua*, Td..*nas* ..*uas*), *caninam* (om. *linguam*) S (V..*nan*). | 21. *imitata, topiariis* I, *imitatopiariis* R (V *imitt.*), cf. 13, 98; 37, 116., *imitato topiariis* a, *imitatur, topiariis* ST (d *op.*). | 22. *mittat* VdΘ(R *mit.*), *inmittat* a, *emittat* S codd. Barb. | 28. *cachlam* SBarb. Diosc. 3, 146., *calcham*

Θ(RVd ..*an*), *chalcan* a. | *cera steat.* S vet. Dal. codd. Barb. I obss. crit. p. 25., *cerasia flat.* Vd (R *flath.*), *erasia fat.* a, *cera scirrhom.* edd. | 30. 31. *primam* RVad, ..*um* Sv. | 31. *Maeotim* SPint. coll. 27, 2. et Theophr. h. pl. IX, 13, 2., *Boeotiam* RVad edd. | 32. *asthmata* S Salm. e Theophr., *spar mata* T(RVd ..*matam*, a ..*tama*). | 35. *distincta* Rad, cf. §. 129., *dicta* TV edd., *sic dicta* S. | 36. *habeat* edd., ..*ant* RVd. ..*et* S, ..*ere* a. | 38. 1. *Thracia* SR, *traida* V, *trahyda* a, *traycla* d. | 3. *farcitur* Sa, *parcitum* Rd(V ..*tam*). | 4. *naris. Quae* Sv, dist. I. | 7. *serratula* Sa, ..*tura* RVd. | 8. *psychotrophon* S Barb., *pychrotropon* a (RV *phycro*, d *pycro*). | 9. *e rad.* SVΘ, *a rad.* Rad edd. | 14. *est* S edd. vett., *si* d, *sil* a, *sic* RTVΘ Hard. | 28. 29. *nomini inventione* SSalm. (cf. §§. 26. 34.; 7, 197.), *nomini* (om. *invent.*) Θ, *nomini inventioni* Vd, *nomine inventioni* R (a edd. *assignato*). | 36. *balneis* ad. | 84. 6. *fruticosa* TVd (R. *fruct.*, a ..*so*), *fruticosa caule* Sv. | 10. *arescunt* TVd. | 15. *Invenerunt* a edd. | 18. *animalis* om. S Pint. | 22. *helxine* a, *helsine* RTVadΘ (sic codd. 21, 94. 95; 27, 34; 28, 220., sed 22, 41. *helixinen* R, idem infra bis *helexine*, ubi Vd habent *helxine*; 27, 34. in ind. V habet *helixine*, Ra *elexine*). | 26. *aut* (*semen*) RTVd, *erat* a, *ei aut* S, *ei est aut* codd. Barb. | 31. *eam* V edd. | 32. *ibi aut* I coll. 2, 211., *aut* S, *vel* a edd., sed RV habent *ferula via ut*, d ex corr. *ferula hii aut.* | 33. *utrumque* et 34. *verum* Strack. | 37. *nascatur* SVd, ..*citur* Ra edd. | 85. 6. *omnivori* I, ..*bori* a, ..*vofi* RV, ..*no si* d, ..*vorae* S Barb. | *sint* Rd. | 15. 16. *longa quattuor* S, dist. I, *longa* deletum vult Sill. | 18. *clematilis* S Hard. e Dioscor., *clematis* RTVad. | 29. *quaeque medicinis aptior, rotunda contra serpentis, oblonga* . . . S, dist. I. | 30. *est et si* RTVd. | 86. 2. *a* Va edd., om. Rd, *e* S. | *est* Vad, *e* S, om. R, *id est* edd. | 6. *Philetaeria* edd. ut §. 64. | 14. *inclusi* d. | 17. *farina reponitur* I coll. §. 115. (RVd *et ponitur*), *inponitur* (om. *farina*) Sv. | 27. *in arvis apud nos. Nostri* Sa edd., *Nostri* om. RTVdΘ. | 32. *Galatia* S Barb. e Diosc. 3, 1., *Gallia* RVad edd. | 34. *gustus* RV, cf. §. 110., ..*tu* Sad. | 37. *carinata* SΘ, *corin.* V, *coron.* Rad edd. | *quattuor datur* edd., sed videntur potius paulo supra nonnulla excidisse. | 87. 7 *peristereon* SV, *aristereon* ad (R ..*terem*). | 26. *ea* RVad edd.,

cf. §. 119. ibique Sill., *eo* SBarb. | 29. *Molemonium* RVd (in ind. RTad, V *melon.*), cf. 26, 40., *Lemonium* Sa. Aliud esse videtur *λειμώνιον* apud Diosc. 4, 16. | 32. *Graeci vocant* edd. | *sive* Vd edd., *aut* SR. | 33. *aut chamaezelon vocant* S, *aut cameleon vocant* R(dΘ *..len*), om. V, *sive chamaezelon* (om. *vocant*) edd. vett. (in ind. *chamaezelon* V, *camezeleon* Ra, *chameleon* Td). | 35. *ipsa* (om. *et*) S. | 88. 8. 9. *rotundis, saepe pluribus* om. RTVd. | 9. *quaternis* Td. | 22. *Persollata* I coll. Va ad 26, 28. *persolilatae*, et Diosc. 4, 105. *οἱ δὲ προσωπίδα, οἱ δὲ προσώπιον καλοῦσι [Ῥωμαῖοι περσωνάκεαμ]*, *persolidata* R Vd, *persolata* S a (sic codd. 26, 24. 121. 136., nisi quod 26. 121. a habet *persolutae*; in ind. V, sed Td *persolidata*, Ra *persolitae*). | 33. *et* RTVd, om. a edd., *eius* S. | 35. *praegnas* V, vid. ad vol. II, p. 153, 2. | 89. 6. *necabantur* SRVd, *necantur* a edd. | 7. *prima* RVad, *..as* Sv. | 8. *ei* SGron., *et* R Va, om. Td. | 12. *osseis* Sa, *offensis* RTVdΘ. An forte hoc idem valet ac „*schartig*“? | 34. *griallis* Vd. (R *..alis*). | 90. 3. *Thelyphonon* S Theophr. h. pl. IX, 18, 2., Diosc. 4, 77., *theligonon* d (V *helyg.*, R *thetyg.*) | 6. 7. *thelygonos* RVd. | 11. *rubetinis* d, *rultimis* R, *ultimis* V, *rubetis* SBarb. | 12. *patinas* Strack., *..nis* Sv. | *candefactis* SV². Lacunam notavit Sill. | 13. *phrynion* STd Barb., *phyrion* RV. | 14. *poterion* S codd. Barb. Diosc. 3, 15., *poteriton* RV, *potireton* d. | 15. *parvum* RVdΘ. | 26. *et* RTdΘ, om. SV. | 35. *farina* RVd. | 91. 4. *paranarrhinon* I (R in ind. *..rinon*), *panarinon* a in ind., *perarinon* RVd (in ind. Td), *anarrinon* S Barb. ex Diosc. 4, 131. | 8. *eupliam* RV (in ind. S), *eupiliam* Td, *eucleam* S Barb. Salm. Schneid. ad Theophr. h. pl. IX, 18, 2. | 21. *nymphaeae Heracliae* S ex ind. (Brot. *et her.*), cf. 26, 32. 44., *nymphaeae lacitae* Θ, *nymphea elacitae* RV, *nymphae lacitae* Td. | 21. *si ea trita* I (an *si viva*, ut §. 167. *ut vivat herba?*), *siveva tritae* RV¹d (V² *sive*), *si una tritae* Sv, (Strack. coll. Dioscor. 3, 138. *nymphaea Heraclia et pix sicca, ut tritae inlinantur*). | 25. *admixta* om. SPint. | 27. An *pepererit?* | 35. *Cacalia* S Barb. e Diosc. 4, 121. (in ind. R *caccalici*, V *cacalis*), *calcalla* RVΘ, *calcala* d (in ind. etiam T). | 92. 7. *per in farina* RV (d del. *per*, T om. *per*), sed cf. Diosc. 3, 27. | 7. 8. *vomitionibus* ..

melle om. RV. | 20. *quicquid* RVd, *quidq.* S, *si quid* edd. | 27. *Spyllion* RVdΘ. | *cynoides* S(V in ind.), *cynoid a* RVdΘ. | *chrysallion* S (in ind. V; R *chys.*, T *chryss.*, d *cys.*), *chrysalion* RVdΘ, *crystallion* Sv. | 34. *sextarium* I, *..ri* V, *..rio* Sv. | *densat ac* edd. vett. (Hard. *se ac*), *densat a* SRVd. | 35. *contrahitur* S. | *inlincre* SV, *..nire* Rd edd. | 93. 1. *Thryselinum* S Barb., *rhysellium* V(R *rhis.*, ad *rhyss.*). | 4. *minoribus* RVad. | 12. *Euphorbeum* SVd, cf. 26, 54., *..bium* Ra edd. | 14. *quinquefolium* ad, *..orum* RV, (*capiti*) *cum quinquefolio* Rv, dist. I. | 18. *spyllion* d (RVaΘ *spil.*). | 21. *poenic.* SV. | 23. *floret et* SV. | 30. *aut* RVad, *;at* Sv. | 32. *ea* a SV. | 37. *item cum* RTVdΘ, cf. 26, 77. | 94. 3. *praegnat.* I, vid. ad p. 22. 1., *praegnant.* Sv. | 8. 9. *Circaeon* I (a *..aeo*), *Circeon* STd (RV *..eo*). | 11. *rufulis* R a edd., *rofolis* V (d *ternis vero foliis*), *nigris foris* S Barb. e Diosc. 4, 76. | 14. *albo* RVad (in edd. ante *hoc*), i. e. si hoc (semen) album est, *album* S, sed ipsi suspectum est. | 17. *folia postea* RV. | 22. *et albi* I (RVd *alvum*), *ex albo* a edd., om. SMurb. | 95. 2. *aneso* SV, *aniso* Rad edd. | 4. *algeri* RVad. | 8. *pastillo* RVa. | 13. *circumlitu* I, *..tum* RVd, *..tus* Sa. | 14. *alias* Sill.; *alios* Sv. | 17. 18. *exstingunt* RVd. | 19. 20. *praeceperim. vis maxuma* I (Sill. *..rimus. vis*), *..rimus. maxima* RVad, *..rimus. maxuma vis* Sv. | 22. *Cremnos* RVad etiam in ind. et §. 94. | *gremias* RVadΘ, *gr amias* S Barb. Fest. p. 90. Müll. | 25. *crassa* RTVad, *crassa radice* Sv. | 26. *lingatur* RTVd (a edd. *eling.*), *liniatur* S codd. Gelen. | 28. *trunca* (ut opponatur fruticosae) I, *truna* RV (T in ind., d ibid. *trima*), *truma* d (a *trum a*), cf. 26, 57., *prima* S (in ind. Ra; ibid. V *pruna*). | *gallinaceos* ad edd., *..cios* SVd (R *..tios*). | 34. *hordeaciis* S(Rv *..cis*). | 96. 2. *Daspetiacae e Galatia* I (R *..ce galatia*, V *..ce . galacia*), *daspetice galatiae* d, *despe ie galatia* (cum ras.) a, *aspleticae e Galatia* Sill. coll. Diosc. 4, 108. | 5. *utris* RVad, sed cf. 121, 31; 28, 240. | 12. *,folio pingui* S (Barb. *pingui folio et*) e Diosc. 4, 90. 91., *pingui* (om. *folio*) RTVadΘ, dist. I, cf. §. 162. | 17. *aizoo* S(RVd *a lzio*), coll. Diosc. 4, 91., . *Aizoi* a edd. | *cius* SV, om. Rad edd. | 18. *vocant* ad edd. | 20. *subgrundis* I (RV *sugr.*), *subgrundiis* ad edd. (S *sugg.*). | 21. *potius* om. SR. | 22. 23. *eritiles* RV, *ericles* d, *erides* (cum ras.) a. | 23. *trichales* a, *tricteles* R

Vd. | *erysithales* Θ (in ind. RTad), *erysisth.* V, *erisist.* Rd, *erythales* V in ind., *chrysothales* Sa Brot. | 24. *isoetes*, *Italia sedum* Sill., *is et similia sedum* R (V *his*), *semitalia sedum* a, *ysetum alii sedum* d; in ind. *issetes aut sedum* (RTd *issetis*, V *ipsetis*), *isoetes* (om. *Italia sedum*) Sv. | *sed qui* RVd, *qui* (om. *sed*) a, *sed* (om. *qui*) Sv. | 25. *semper. aliqui sempervivum* a² edd. | 28. *ita* S, (*stanti*) *ait* R, (*stantia*) *ut* V, *ita ut* ad edd. | *imitantur* Va (R. . *tatur*), . . *tentur* d edd. | 30. *foliosum* RTVdΘ, *susum* Sa. | 33. *andrachlen* S et ind., . . *aciem* RVd, . . *ecien* a, . . *achnen* Barb. edd. | *agrian* l (S Barb. . . *am*), *agarian* R(Vd . . *am*), *enagrian* a. | 34. *Italia inlecebram* S (Barb. edd. *itali ill.*), *Italia elecebrant* V, *itali aecelebrant* R (d . . *bram*), *italice celebrant* a. | *breviori* V (a edd. . . *re*), *et breviori* Θ(Rd . . *or*), *sed breviori* S. | 97. 5. *sucus inunctus* ad edd. | 8. *et cum* ad edd. | 11. *sanat* om. V (edd. habent *parotidas sanat*). | 13. *ozaenam* S, . . *nas* edd., *ozena* RVd, *ozen* a. | 15. *panacis* Sa, . . *ci* RVd. | 17. 18. *conmanducatur* S, . . *cantur* RV ad edd. | 18. *radices* edd. | 19. *utile* RVd (a *inut.*), . . *lia* Sv. | 20. *vel si sanguinis sit reiectio* S vet. Dal. (edd. vett. om. *si*) Diosc. 2. 152., at huc haec non pertinent. | 22. *verbenacae conmanducatae* S vet. Dal. (a *verbenace*). | *decoctae* S vet. Dal., . . *ta* RVadΘ edd. | 25. *lavatur* RVd, . . *antur* Sa. | 98. 1. *minora* RVd (a *minora aminora*), *sed minoribus* Sv, *minoribus tamen* Sill. | 6. *et in* SRTVΘ, *in* ad edd. | 17. *sistit* a edd., *sistint* RV, *sistit*, *in* STd. | 18. *exesi* RTVad, cf. §. 171; 26, 64., *exesis* S, *et exesis* edd. | 21. *venenarium* RVad. | 35. *eadem* Vad edd., *ad eadem* R, *at eadem* S. | *sternumentum* RV¹Θ, *sternutam.* V²ad edd. | 38. *curata fuerint* S vet. Dal. | 99. 3. *psyllum* a, *pusillum* RVd. | 11. *inlinitus* SRV(Θ *ill.*), *illitus* Tad Hard., *illita* edd. vett.

Lib. XXVI. pag. 99. lin. 25. *et novos* URad. | 28. *magno opere* SVΘ, *magnop.* Rad. | 36. *et intus* SUR¹TV¹dΘ, *et intuitus* R²V²a, om. edd. | 100. 14. *contra* om. R¹T. | 20. *Paulo* SRa, *Paullo* Vd edd. | *Italia.* RVa, quod flagitaret infra *evenisse* ut §. 7. *accidisse.* | 24. *inscitia* S (R ad marg.; a . . *am*). | *pollici* SRTVad Brot., . . *ce* U edd. | 27. *vari* SPint., *varii* R¹TVd(R²a . . *iis*). | 28. *in* RVa (d infra *tendens*), om. SUv. | 35. *increscente* Strack., cf. 37, 195., *in aresc.* SUv. | 101. 5. *gemursa* VdΘ. | 15. *memora-*

Codd. RTVd (a usque ad p. 111. 23.) lib. XXVI. §. 10.

vimus U. | 21. *Cei* U, cf. Suid., *.Coi* S (RTVad *Erasistratico.*), om. edd. | 22. *celebratam* URVd edd. (a *..tum*), *celebrante etiamtum* S. | 24. *descendente* SU edd. vett., (Td*..tem*), *defendente* VHard. (Ra*..tem*). | 102. 3. *demissus* ST, *dim.* Vd, *em.* UR edd., *adm.* a. | 5. *mentis* S (sed pro acc. plur.), *..tes* v. | *animos iam* I, cf. §. 20., *animalia* (U coll. 8, 219.) RVa, *mirabili* d edd., *mirabili*, *iam* S. | *vinum* URd edd., *vina* SV, *vino* a. | 9. *cognominari se* ad edd. (RV *..naveris e*), *cognomen a vinis et* U coll. 23, 32., *cognomen ab aegris* SGron. | 11. *iactatu* UR²a edd., cf. 14, 118; 33, 99., *iactatura* SVd²Θ, *iactura* R¹d¹. | 12. *balneas* SRVad, *balin.* edd. | 20. *Asclepiaden* SV, *..dem* URa edd., *..des* (*invenil*) Td. | 23. 24. *imbrium creatrice* I (Sill. *nimborum*, coll. 2, 136.), *imperatrice* Sv (U *immo.. imper.* uncis inclusit). | 33. *condendis* (sc. oppidis) a, *condiendis* RTVd (S *,condiend.*), *condyendis* U (quod derivat a *condy*, poculo Persico). An forte inest nomen herbae ut *chondridis*? | 103. 8. *Meroide* SURTVad, *merodie* Θ, unde hoc nomen e dittographia vocis *hodie* ortum esse censet Sill. | 11. *dedit* SUV codd. Gelen., *dedita* RTad. | 15. *in omni* SUV. | 29. *parvo*, *longis* R²a edd., *longo*, *parvis* SR¹TVdΘ. | 31. *petris* R²a edd., *petras* SR¹TVd, an *petrae?* | 38. *fico* STdΘ Dioscor. 3, 27; Plin. Valer. 1, 52., *vino* Va edd. (R ex corr.). | 104. 1. *Proserpina* V²a. | 6. *persollatae* I, vid. ad p. 88. 22. | 9. *circumfusa* (i. e. applicata ut Ovid. Met. 4, 360.) R¹V, *..fossa* R²a edd., *circum confissa* d, *confissa* S. | *rusus* SV. | 12. *damasione* R¹V (d *..nem*), *damisionem* R²a, *damasonion* S (Barb. vet. Dal. *..um*). | *alcea* S e Diosc. 3, 159., *alcam* Vd, *alcanam* a, *alia* R¹, *alianam* R², *alisma* Barb. vet. Dal. An *alcima?* vid. ad p. 114, 31. | 20. *quoque* om. Ra edd. | 31. *persollatae* I, vid. ad p. 88, 22., *persolil.* Va, *persol.* Sv. | 32. *ponderе* S Hard. | 32. 33. *Peucedani sucus pectoris* edd., dist. S. | 33. *et acorum* edd. | 34. *ea demum* SR²ad, *ea demum ex* V, *ex* R¹. | 36. *est flos* RTVdΘ, *flos est* a, *flos* (om. *est*) S edd. vett. | 105. 10. *arcion* STVΘ (Rd *art.*, a *arch.*), *bechion* edd. | 15. *calefit* edd., *calfit* R²a, *calfacit* R¹VdΘ. | 19. 20. *lateris ... calida* sequenti capiti et sectioni vulgo tribuuntur. | 35. *asinino* ST. | 106. 4. *aquae calidae* STd (R *aqua*), *aqua calida* Va edd. | 9. *daucum* IS edd. vett., *caucum* TVd(Ra *..cem*). | 12. *sunt* d edd. |

16. *vini cyathis* Ra edd. | 17. *Gaeum* Va. | 29. *Tripolion* SRa Diosc. 4, 133., *triph.* VdΘ. | 30. *isatis* S Barb. Dioscor., *satis* RVad. | 31. *caule* add. S e Diosc., cf. §. 68. | *palmo* RVad edd. | 37. *malundrum* SVd, *maland.* Ra. | 107. 1. *vinaceis* S, *vineis* RVad edd. | 4. *molemonium* SRa, cf. 25, 108., *mollium* d, *molium* VΘ, *lemonium* Hard. | 5. *sillibus* Va (Rd..*b'*), *sillybi; iis* S, *Est et silybo* edd. | 11. *hemionium* S Barb. Pint. Gesn., *herm.* R (a *hermionum*, TVdΘ *hermonium*). | 12. *pleuret.* Vd. | *pleripleumonicis* I, vid. ad p. 25, 8., *peripn.* Sv. | 14. *sil* SSchneid., *sic* RVad edd. | 28. *expetit* et 29. *condit* SGron., *expetitur* et *conditur* RVad edd. | 33. *potu* SRa, ..*ui* TVd, *potius* Sill. | *quae et* V(Rad *que*), *quoque* Sv. | 108. 2. *potus* STVd, *succus* Rad (edd. *Vettonicae*). | 7. *pota ... et* om. Rad edd. | 9. *alcimae* Sill., vid. ad p. 114, 31., *alcmae* Ra., *alceae* Sv. | 109. 4. *Amineo* SVa, *ammin.* d, *amminn.* R. | 9. *semper eminens* STVdΘ, *superem.* Ra edd. | 15. *venantur eos* SVΘ. | 18. 19. *leuceoron* S e Diosc. 3, 100., ubi nunc λεύκηθρον legitur, *licheroron* RVd (a *lech.*), in ind. *lycoron* R (a *lychor.*, Vd *clycer.*) | 36. *Hysopi manipulus* om. Vd. | 37. *inlitus* om. Ra. | *tritus* S, *tritum* RVad, *contritus* edd. | *in* Vd, *cum* SRa edd. | 110. 11. *alvo leniter soluta* SRTVad, *Alvum leniter solvit* (*et nymphaea in vino austero.*) edd. | 14. *saxosis locis* Ra. | 17. *capnos trunca* I, cf. 25, 155., *capnos struna* d (V *strumam*), *carnostru* Ra, *capnos per urinam* S ex meis obss. critt. p. 28. | 18. *feliculam* S, vid. ad p. 135, 19; 141, 36; vol. III, p. 50, 27., *filicul.* Ra edd., *filiciol.* VdΘ. | 19. *felici* SV (a .. *cis*), *filici* d edd. (R .. *cis*). | 22. *minute* SRT Gron., ..*ta* VdΘ, om. a edd. vett., *minutim* vel *minutatim* Gron. | 24. *leviter* RadΘ, sed cf. §. 56. | 28. *Stamon* Va. | 111. 4. *utile* RTVad, *utili.* SGron. | 5. *vel* TVdΘ, om. SR, *et* a. | *mulso* T. | 12. *inspargatur* SR², cf. §. 73., *sparg.* RV, *insperg.* ad edd. | 16. *radice* Sa, ..*cis* R Vd. | *paene oleae* SR Dalec., *paenuleae* Θ, *peneleae* TVd (a ..*le*). | 20. *ficis* S codd. Gelen., *fici* RVd, *fic* a. | 22. *ea* I, *ex* RVa, om. Sd. | 25. *et* SR, om. Vd. | 37. *caryiten* SBarb., *caro et in* R¹Vd, *carosetin* R². | 112. 8. *sesima* SR², *resima* V(R¹ .. *na*), *sesama* d edd. | 17. *hic* SV. | 18. *gratissimo quod colligitur incipiente uva* (repet. ex lin. 13.) RVd. | 18. 19. *accepit* SV, *accip.* Rd. | 22. *Quintum* d edd.,

Quintumque RV, *Quinto quod* (..23., *nascenti in campestribus*,) S. | 31. *maxumis* R¹VdΘ, (*comosissimum ex omnibus*) *maxume* SR². | 113. 2. *inspargitur* SV, *insperg.* Rd. | 4. *aquam* I, cf. 24, 46. 51., *aqua* TVd, *aquas* Hard., *a* R, om. S e Diosc. 4, 174., (*per alvom.*) *At* Sill. | 18. *ficu* V edd., *fico* SRd. | 36. et 114, 6. *ramiti* RVd, vid. ad p. 36, 19., ..*ci* Sv. | 11. *tenerum* RTVdΘ, ..*ris* SR². | 18. 19. *laudatae* Hard., ..*ta* RVd edd. vett., ..*to* S Dal. coll. §. 83, sed cf. §. 94. | 21. *plantae* I, *elatae* RTVd, *batis* SBarb. | 24. *cachrym* S (edd. ..*yn*), *cacry* R¹, *cacry* Vd, *cacrys* R². | *folia pinguia albicant* S edd. vett., *folio pingui albicante* RTVdΘ (Hard. infra *crassiore et salso.*) | 30. *aequo largior* S codd. Gelen. | 31. *alcimae* I, vid. ad p. 108, 9; 123, 5. 17; 128, 10., *almae* Vd(R¹..*me*), *alce* R², *alceae* S (Brot. coll. §§. 25 et 45., ubi vid. Sill.). | 32. *pota stranguriam* RVd, dist. I, *pota stranguriam tollit* Sv. | 35. *Canthyllion* et 36. *canthyllis* (om. *est*) RVd, in ind. *canthillion* et *canthillis* RTVad; sed cf. Diosc. 3, 143. | 115. 5. *quam* SRd, om. TVa. | 5. 6. *chamaepityn* I, ..*pytin* Sv. | 10. *caron* I, *caro* RTVadΘ, *caros* S codd. Salmas. (in ind. RTVad). | 21. *anthemis* Td (V..*mys*, Θ..*mii*), *anthemum* Ra edd. | 24. *glariosis* Sa(R² *glor.*), cf. 31, 48., *glabriosis* TVd(Θ..*briolis*, R¹..*biosis*). | 34. *semen* SRVa, om. Td. | 38. *infricato* RVad. | 116. 10. *tritaque et* RV edd. (SΘ om. *et*), *trita* a, *trita atque* Td. | 13. *post se* Sv, *possèt* Rad, *possit* V. | 15. *argemonion* T (R¹ VΘ.. *nio*), *argemon* R², *argemonem* Sd (cf. 21, 185. *argemonen* SR, .. *em* Vd edd.). | 16. *tantum* SR²a, *lanium* R¹Vd. | 18. *persollatae* I (Sv ..*sol.*), vid. ad p. 88, 22., *persollae* R²ad (R¹V *persol.*). | *ut in* SR²ad, *aut* R¹TV. | 22. *ieiuno* Sad, om. RTVΘ. | 35. *cremnon* RVadΘ. Vid. ad p. 95, 22. | 38. *serapias* S Diosc. 3, 132., ..*piis* RV, ..*pis* a (d *sar.*). | 117. 1. 2. *tenuior* STVadΘ (R.. *uuior;* Diosc. 3, 122. ξηρός, cf. 18, 123.), *durior* Sv. | 5. 6. *habent* V quod deleto *satyrion* ad *radices* referri vult Sill. | 9. *ea ac* Td Hard. | *feminam* SRVad Θ, ..*na* edd. | 10. *creditum* I coll. 8, 78; ..*tam* SRVad. ..*tur* edd. | 12. *trita* SRV, *illita* Td, om. a Hard. | 15. *rubri* R²a edd. | 22. *stimulari* RVad edd., ..*re* S. | *magis adeo* S vet. Dal. probante Handio Turs. I, p. 147. | 32. 33. *cuiusdam* om. Va. | 35. *praestat* SRVad, *persanat* ΘHard., an *prae-*

sanat, ut § 147? | 118. 11. *anagallidis* Rd (a . . . *lid*). | 12. *aspera* . . . *suci* om. RVad. | 19. *arefiat* TV(R *eref.*), *exaref.* S R^2d (d *exh.*). | 34. *amomon suco* SVd(R . . *mi*, a *sucus*). | 119. 1. *Clavom* S(R^1Vd. . . *um*), *clavos* R^1a edd. | 5. *inveniuntur* STd, . . . *niunt* R^1VΘ, . . *nio* R^2a edd. | 11. *myrrin* Sa, *myrin* R^2, *myren* R^1Vd. | *alii* Sa, *aut* RTVdΘ. | *myrtida* S Hard. (in ind. RVa *myrtis*), *myrtidan* RVad Brot. (T . . *dam*), *myrrhidam* Θ. | 23. *Phthisim* SR^2a. | 24. *e* I, *et* RVad, *cum* S codd. Gelen. | 34. *onothera* RDalec. (Vad *hon.*), cf. §. 146., *onotheras* S non recte citans Salmas. de hyle p. 316 C., *oenotheras* Barb. e Theophr. | 35. *onear* Sa, *oneari* R (Vd . . *rim*), *onuris* Barb. e Diosc. 4, 116. edd. | *amygdalae* S, . . *lice* R ad(V*liace*), . . *laceo* edd. | 120. 7. *sanantur* Vd. | *panaces* S, . . *cis* RVad edd. | 9. *oxymelitis* SR^2a, . . *ti* R^1dΘ, . . *te* edd. | 10. *agaricon* S, . . *co* R^1VdΘ, . . *ci* R^2a, . . *cum* edd. | 17. *XXX* SΘ Diosc. 4, 42., *XXXI* RVad edd. | 24. *ante* om. R^1dΘ. | *accessiones* R^1Vd, . . *ne* Θ, . . *nem* SR^2a. | 27. *quaterna* (ut referatur ad radices et ad cyathos aquae) TVadΘ, . . *nac*, SPint., *et quaternas* R Hard. | 121. 4. *continget* R^1Vd, . . *git* SR^2a. | 6. *praestant euphorbeum* R^1TVdΘ, cf. propter pluralem numerum §§. 113, 120, 121., *praestante ut* p̄*beum* R^2 (a *pbeum*), *praestante*, *ut perhibent* S codd. Gelen. | 7. *sucus* RVd, *suco* Sa codd. Gelen. | 12. *panaces* I (obss. critt. p. 27.) S edd. vett., . . *cis* P, *phanaris* RVd, om. a Hard. | 18. *caldi* VaΘ, *calidi* SRd edd. | 26. *e* (*vel.*) SR^2, *et e* edd., om. R^1Vad. | 28. *medentur* SVd, . . *etur* Ra edd. | 31. *e vino* STdΘ(V *tuditur ae*), *in vino* Ra edd. | 32. *sulpuris* a, *sulph.* Sv. | 34. *enecat* I, *et necat* R^1VdΘ, *et enecat* SR^2a. | 36. *persollatae* I, vid. ad p. 88, 22., *persolatae* Sv, *persolutae* a^1. | 122. 2. *modico* Rd edd. | *cx* om. R^1V. | 3. *tritum* R^1V, *contritum* SR^2ad, *et contr.* edd. | 6. *etiam illam* Sill., *etiam* SRTVΘ, *illam* ad edd. | 7. *febri* SRΘ, *febre* Vad edd. | 13. *cum sale et melle* om. RTdΘ. | 123. 5. *alcimae* SVΘ, vid. ad p. 114, 31., *algmae* Ra (Td *algin.*), *alceae* edd. | 8. 9. *corissum* STa^2(a^1 . . *isum*), *coryssum* d(RVΘ *chory.*), *corion* Barb. edd. | 13. *epithymum* RVad(T . . *mi*, edd. . . *mo*), *et epithymum* S. | 14. *caros* SR^2a, *carus* R^1VdΘ, *coris* Barb. edd. | 15. *abscisos* a Hard. | 17. *alcimae* S, vid. ad l. 5., *algme* RVa, *algine* Vd, *alceae* edd. | 25. *schemon* RVd (*a scem.*).

28. *pilus* SR²Barb., *plus* R¹Vd, *pulvis* a. | 31. *ex ante* Sa, *extante* V, *ante* (om. *ex*) edd. | 35. *sisti* S Gron., *..tit* TVad. | 36. *scandente* Vad. | 37. *ex* Sad, *est* V edd. | *geniculis* TVdΘ. | 124. 8. *inposita* Vad. | 12. *inligata* Vad edd., *inlita* SΘ (T *ill.*). | 16. *additum* TVadΘ, cf. 23, 127., *inditum* Sv. | 19. *persollatae* I, vid. ad p. 88, 22., *persolatae* SVa, *herbae persolatae* TdΘ. | 27. *symphyti ius* I (cf. 20, 234. *ius lapathi*), *symphitius* V (d *..yticius*), *symphyti* (om. *ius*) a edd., *symphyti sucus* S. | 28. *daucos* TVd, *..us* Sa. | 30. *item* ... 86. *Phthiriasi Sulla* S, dist. I, *item phthiriasi*, *qua Sulla* edd. Verba *Sulla .. dictator consumptus est* cum particula *que* vide ne non ab ipso Plinio profecta sint, cf. 11, 114. | 35. 36. *modis* om. TVd. | 125. 13. *feminarum* om. TV, *feminum* (om. *senum*) a. | 27. *persollatae* Va, vid. ad p. 88, 22., *persol.* Sv. | 34. *sic et* TVdΘ. Vide ne l. 33. deleto altero *vel* legendum sit: *cum melle eadem.* | 126. 10. *cacoethe* Sill., *cahoeti* V, *choeti* a, *cacti* d, *cacoethe ex aceto* Sv. | *volnera* om. a. | 13. *praesanatis* Sd codd. Barb., *persan.* VaΘ. | 31. *batrachii* S. | 32. *scabrosas* Vad. | 127. 9. *e vino* SΘ. | 11. *Centauri* a, *..rii* S, *..rei* Vd edd. | 16. *traversos* a, *transv.* Sv. | 18. *praegnatium* I, vid. ad p. 22, 1. ,.. *nant.* Sv. | *potu* Sa, *pota* TVdΘ. | 25. *mensum* S(V *mes.*), *mensium* d edd. (a *mess.*). | 33. 34. *menses albos* ST Hard. (d *albo*), *meses alvos* a, *mese albo* V. | 34. *aquae* ad, *aquae mulsae ciet* SV. | 36. *mortuos* Va. | 37. *sulpure* I, *sulph.* SVd, *sulphure alvi profluvia* a. | *ea ciet* I, *faciet* TVd, (*contra*) *chiet* a, *facit et* S, *facit* Hard. | 128. 6. *cortice* d edd., *corticis* TVaΘ (S ; *corticis..*). | 10. *alcimae* S coll. §§. 128. 130., *alcme* a, *algmae* T, *alceae* d Hard., *althaeae* edd. vett. | 16. *immo* Vd Hard. | 19. *et* om. V edd. | 24. *praestantissima est* Sad edd. | *quidem* Vd. | 38. *generari* Vad, *generari perhibentur* Sv. | 129. 6. *mammarum e* Sv, dist. I. | *nascentium* (sc. vitiorum) Vad edd., *nascentis* S (vet. Dal. *es*) | 8. *Caccal.* Va. | 12. *corissum* S coll. §§. 85. 129., *coristum* T (a *ecor.*, V *echor.*, d *or.*). | *ophrys S*Barb. et codd. in ind., *ophros* TVad.

Lib. XXVII. pag. 130. lin. 2. *parentium* Vad. | 4. 5. *euphorbeam* a, *euphorherbam* V, *euphorbiam* Sv. | 16. *constat* STdΘ, *cum constat* Va (edd. *..stet*). | 19. *dormientis* Sad, om.

VΘ. | 21. ortum STd, *mortuum* V, *mortiferum*. *Ortum* Sill. | 27. *veluti* SV²d, *velut* V¹a edd. | *pari intus* S codd. Barb., *parte intus* V¹d, *praesentius* V²a. | 131. 5. 6. *hoc habet nomen* uncis inclusit S. | 7. *magistra* Vd, *magistra tu* a, *magistra natura* SBarb. | 26. *Aethiopis* Sd ind., cf. Diosc. 4, 103., *Aethiopis radix* TVa. | 27. *quadriang.* a, vid. ad vol. II, p. 249, 5., *quadrang.* Sv. | 33. *aliquot* SMurbac. (a ..*quod*), *aliquibus* T VdΘ. | 34. *pota* Vad, an *potu*? | 35. *potu* SV²ad, *potui* Murbac., *pote* V¹. | 36. *iliaco* a, cf. §. 89. | 37. *Ageraton* S codd. in ind., cf. Diosc. 4, 59., *Eraton* Vad. | 132. 2. *non haec, sed* (i. e. non a verbo agendi) Vad, *haec* vet. Dal., om. SPint. | 5. *antherici* d edd. | 14. *Hierosolyma* SHard., ..*mam* Vad. | 27. *capite* TVad, *capite in sole* Sv, *capitis contra solem* (*capillo*) Θ. | 30. *scabiem* Vad edd., cf. 23, 9., *scabritiem* S. | 38. *exigat* TVad, ..*git* Sv. | 133. 5. *mellis* SR¹Vd, ..*le* R²Ta. | *decocto* SR²Ta, ..*ta* R¹Vd. | 9. *aristereon* SR²ad, ..*teron* R¹TV. | 13. *convulsa* RVad. | 18. *gallinaceo iure* SBarb., ..*ceo fere* ad, ..*ce offere* (V *offerre*). | 19. *Alsine* S codd. in ind. (Td *Salsine sive alsine*), cf. Diosc. 2, 214., *Salsine* RVad. | 20. *alsine* SR²d, *hals.* V, *bals.* R¹. | 23. *helxine* Sv (in ind. *helixine* V, *elexine* Ra), vid. ad p. 84, 22., *haec sine* RVa, *alsine* Td. | 26. *helxine* SBarb., *hels.* R¹Vd, *als.* T. | 134. 19. *Anonim* SBarb. e Dioscor. 3, 18., *Angonim* RVad (Ra in ind. *Anc.*). | 34. *nomen invenit* SR²a codd. Gelen., *non venit* Vd, om. R. | 135. 3. *omphaloc.* SBarb. ex Diosc. 3, 94., cf. infra *concavom* et apud Dioscor. *ὑπόκοιλον ἐκ μέσου ὡς ὀμφαλός*, *omphacocarpon* RVad edd. | 11. *Arction* S codd. in ind., Diosc. 4, 104., *Art.* R¹Vd. | 14. *dolores* STVdΘ, ..*rem* Ra edd. | *ut ita* I, coll. 32, 80., *ita* (om. *ut*) RVad, *ita ut* Sv. | 14. 15. *contineatur* RVad, cf. 35, 186., *contin. ore* Sv ut 23, 54; 25, 170.; *in ore* additur 23, 79; 32, 80. | 15. *decoctum; bibitur* Sv, dist. I. | 19. *felicis* SRV, vid. ad p. 110, 18., *fil.* ad edd. | 23. *illinuntur* STd, *linuntur* RVaΘ. | 29. *potu* SRd, *potum* Va. | 30. *inlitu* SR²d, *litu* R¹, *inlitum* VaΘ. | 31. *aliquis* SVa, ..*quibus* Rd edd. | 38. *habent* RTVd, cf. Dioscor. 3, 162., *habet* (*ramos quod*) Sa codd. Gelen. | 136. 7. *lenticula; siliquas* Sv, dist. I. | 20. *fresa melle* S, dist. I. | 21. *coicitur* Va, vid. ad p. 265, 27; 292, 14; 298, 16., Lachmann. ad Lucret. 2, 1061.,

conic. S. | 24. *nos* RVad edd., *quod nos* ST. | 137. 5. *agrios* R^2a. | 8. *uvolis* I, cf. Dioscor. 4, 180., *uolis* R^1, *obolis* R^2(V ex emend.), *obilis* a, *appellamus in*) *violis.* Sd codd. Barb., *viticulis* Sill. | 10. 11. *uvolae* I Diosc., *vole* a, *volvae* S(RVd *vul.*), *varos* Murbac., *viticulae* Sill. | 11. *cutis* RVa Sill., *et cutis* Sd. | *emendant* a Sill., *..dat* Sv. | 12. *uti* Sd, *uri* RVΘ, *heuri* a. | 15.(bis) *e* STVad, *a* R edd. | 22. *praemio* RVa, *in pr.* STd Θ. | 25. *diu* R^1d, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* SR^2, *divo* a, *die* V. | 28. *appelletur* RVadΘ Hard., *..atur* S edd. vett. | 30. *expressus* SRTVdΘ, *..ssi* a edd. | 32. *vaso* Sa, vid. ad p. 48, 16., *vase* RVd. | 34. *centaurio* Sa, *..reo* RVd. | 36. *ille* Sa, *illo* RVd. | *decocti* ST, *..tis* RVad. | 138. 1. *inflationes* S edd. Diosc. 3, 23., *inflammat.* RVadΘ. | 4. *databant* $SR^1Θ$, *dabant* R^2Vad. | 11. *caldum* SVΘ, *calid.* Rad. | 24. *nausiam* I(TΘHard. *..eam*), *..sia* R^1V^1d, *..sias* SR^2V^2a. | 29. *musculis* Sa, cf. Dioscor. 3, 23., Macer Florid. de virid. herb. 105., *muscis* R TVad. | 30. *rosaceo* (om. *que*) SMan. Dal. | 31. 32. *seriphum* S coll. 32, 100. (RVd *sery.*, a *..pum*), *Seriphium* edd. | 139. 13. *velut* R^1Va, *..uti* SR^2d. | 15. *vis ei* S, *visci* R^1V, *vis* (om. *ei*) R^2ad. | 18. *Bupleri* RVad. | 21. *Catananchen* R^1Vd. | 26. *a* V edd., om. SRadΘ. | 27. *Calyx* SDalec. e Dioscor. 4, 23. (in ind. R, altero loco V *calix*, Ra *calya*), *calsa* RTVad (in ind. altero loco Td, altero iidem *caulis*), vid. ad p. 154, 9., vol. II, p. 282, 36. | *aro; nascitur* Sv, dist. I. | 29. *arisaros* SHard. coll. 24, 151., *arsa* RTVd (a *harsa*), *arum* Sv. | *quoque radix* SV edd., *radix quoque* Rad. | 31. *decocti* S, *..tis* Vad, *..tio* R, *..tus* Hard. | *sanant* Sa, *..at* RTVdΘHard. | 32. *rhinocliam* I (in ind. R *..clia*, V *rhinola*), *rinothiam* V(R cum ras. post *ri.*), *rinodiam* Td, *clinosiam* a, *onocliam* SDalec. coll. Diosc. 4, 23. | 140. 9. *capitula* SdBarb. coll. Dioscor. 4, 117., *capirila* R^1V, *capitulata* R^2a. | 12. *Crataeogonon* R edd. Diosc. 3, 129. | 13. *in* RVad, *nascitur in* Sv. | 17. *crataeogonos* d edd. | 19. *crataeogoni* ad edd. | 24. *crataegon* SHard. e Theophr., *crataegonon* Vad(R *grate conon*). | *crataegona* SRd (a *crath.*), *crataegon* Θ. | 30. *Cynosarcim* a (RV*..cima*, d*..cimam*), sed cf. Diosc. 3, 131. | 33. *cocti* ad edd. | 34. *inventae* STΘ (a *..te*), *..ti* RVd. | 37. *altera* S vet. Dal., *alter* RVad edd. | 141. 10. *cucubali* S edd. vett. Dioscor. 4, 71., *cuculi* a, *culiculi* RT

VdΘ. | 15. *strumae* I, *..ma* R¹Vad, *..mas* R², *..mis* Sv. | 17. *a confer ruminando* a (R²a *confervam.*), *feruminando* R¹V. | 29. *concavo* RVad edd., *..vom* S. | 30. *sinu* Rad edd., *..um* SV. | *subsistit* S(V ex emend.), *substitit* RadΘHard. | 36. *felicis* Ra(V *felicissimis*), vid. ad p. 110, 18., *felici* S(d *fil.*). | 142. 1. *iterum* TVadΘ, *..rumque* SR. | *tertium* SRVΘ, *..tio* Tad. | 3. *Draphono* d (RVa *draeff.*), in ind. Td *dreffone*, V *droebe*, R *dragbe* (a *..bae*). | 4. *cubitalibus* SR²a, om. R¹Vd. | 6. *sabuci* Va, vid. ad vol. II, pag. 249, 27., *samb.* Sv. | 8. *Elatine* SR²a (in ind. Ra, V *et lat.*) Dioscor. 4, 40., *elas.* R¹Vd (in ind. Td.). | *casiae* RVadΘ, *helxinae* SBarb. vet. Dal. Dioscor. 4, 40. | 14. *Empetros* STΘ, *empit.* RVad. | 16. *fuit* RVad, *fuerit* Sv. | 17. *terrena* Sd, *..num* RVa. | 18. *ut* R¹dΘ, *ut in* R²a, *aut* SV, *aut in* edd. Murbac. | 22. *Epicactis* RVa (in ind. Ra *Ephic.*, V *epicastis*), cf. 13, 114., *Epip.* Sd Barb. Gesn. (in ind. Td). | 22. *elleborine* Sd, *elled.* a (V *eled.*, R *selle dorine*) cf. 13, 114., ubi ex Mad recepi *embolinen.* | 26. *at* I, *ac* TVd, *hac* R, om. S. | 33. *felicis* S, vid. ad p. 110, 28., *fil.* RVad. | 34. *pterim* S, *pterin* edd. (in ind. V), *pteria* d, *pterima* in ind. Td (R *pherima*), *pterigia* Ra (V *..egia*), i. e. *πτέρυγα*, Dioscor. 4, 181. *Πτέρις, οἱ δὲ πτέριον, οἱ δὲ πτερίνεον.* | *alii blachnon* SΘ (edd. *blechnon*), *alii biachron* d (in ind. T, d *biacron*, Ra *blaron*, V *braron*), *alibi achron* V (R *acthron*, a *acthro*). | 37. *tylipterim* RV (a *thyli.* d *..rum;* in ind. RT *ptelipterim*, a *pteript.*, d *ptheript.*), *phtheisphtherin* V. | *nymphae apterim* d (a *..abth.*), *nimphea iterim* V (in ind. Ra *nympheum pterica*, Td om. *pterica*, V *s. phacum*). | 143. 1. *canaliculata* SR codd. Barb., *canic.* TVad. | 3. *utriusque* R²VΘ, *utrique* SR¹ad. | 7. *ante* Vad, *antea* SR. | 25. *sanant* SR edd., om. Vad. | 29. *Glaux* S codd. Barb. Diosc. 4, 139., *glaus* RVa²d, *glans* a¹. | 31. *tenues a radice;* Sv, dist. I coll. §. 56; 11, 231; 25, 28. Etiam apud Dioscor. 4, 139. videntur iungenda esse *ἀπὸ τῆς ῥίζης ἄνθη.* | 33. *quae* S vet. Dal. | 144. 1. *lita* Strack., cf. 35, 35; *litum* Sv. | *calfaciunt* SRa, *calef.* Vd. | 2. *et* SRa, *est* V, *est et* d edd. | 13. *non habet, quoniam* Dalec. e Diosc. 3, 147., *habet quoniam non* Sv. | 14. *candida, quae* I, *candida que;* Sv. | 25. *in alimentis* I (Murbac. *cum*), *malum mentis* R (a edd. *contra mal.*), *alumen-*

tis VΘ, *a iumentis* STd. | 145. 3. *ilico* Va, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 5. *attigerint* S vet. Dal., *..rit* RVad edd. | 9. *aristida* Sa, *..dam* RVd edd. | 10. *Hyoseris* S(Ra in ind.), *hyosoris* R²a, *hysoris* R¹Vd. | 16. *potae* S vet. Dal., *pota et* R¹TVdΘ, *pota* R²a. | 19. *aenae* S coll. 24, 111., *enae* V, *ene* R, *aeneae* d edd. | 27. *dolores* SR²Td., *..ris* R¹V, *..re* a, *..rem* edd. | 28. *Hypecoon* S Diosc. 4, 68., *hypegon* R¹Vd, *hysecon* R², *specon* a. | 34. *Isopyron* SBarb., *Ysophyron* RV(d *..iron*), *Hysoph.* a. | 35. *phasioli* S codd. Barb., *passeoli* VΘ, *passooli* R¹d (T*..ly*), om. R²a edd. | 146. 7. *ea, nam* SR, *eam* Vad², om. d¹. | 9. *raphanidion* I, *rapadion* a, *prapandion* R, *prapadion* TVdΘ, *rhapeion* codd. Barb. edd., *pardalion* SPint. e Diosc. 3, 100. | 10. *mirae* I coll. §. 123., *nure* RV(a *a; lenures*), *rune* d, *multae* codd. Barb. edd., *plures* S. | *semen in* Sa codd. Barb., *semine* d (RV *semine acumine*). | 11. *napo* R¹VdΘ, cf. 19, 75. et Theophr. h. pl. 7, 42. *ῥαφανίδος γένη*, *rapo* SR², *rapa* a. | 15. *lactucae* I(Rad *..ce*), cf. §§. 98. 119. 138., *lactuca est* S(V *..cae est*). | 19. *caldae* SVΘ, *calidae* Rd edd. | 21. *exonychon* S e Diosc. 3, 148., *exeonychon* TVd, *exconscon* R¹, *exontycon* R²a (Θ *..ticon*), *aegonychon* Barb. edd. | 22. *duplum* RVd. | 28. *equidem* STd, *et quidem* RV, *quidem* a edd. | 29. *aurificum* a edd., *artif.* SRVd. | *arte* Sd, *alte* RV, *ante* a. | 35. *est autem* SBarb., *autem* (om. *est*) RVa *ut* d. | 147. 3. *αἷμα διώκει* SDalec., *hemadioci* RVadΘ, *ὕμμε διώκει* edd. (Meineke *ὔμμε*, Sill. *ἁμέ*). | 11. *Mercurialis* RVad (cf. §. 72. *felicis*), *..li* Sv. | 17. *acriore* RTVa, *..rem* Sv. | 20. 21. *coeliacis trita ... adposita, profluvio* S, dist. I coll. 23, 153; 28, 248. | 24. *seridis* SBarb. e Diosc. 4, 18., cf. 20, 76.; *iridis* RVd edd. (a *hir.*), quod vide ne scripserit Plinius, quoniam legebatur etiam apud Dioscoridem *ἴριδι* correctum ex Oribasio. | 148. 19. *croci* SDioscor. 2, 213., *cocci* RVdΘ(a *..ti*). | 22. *obstet* SRTVa, *..at* d edd. | 24. *Onosma* S Diosc. 3, 137., *onoma* RVad. | *IIII* SPint. e Diosc., *tres* RVad edd. | 25. *iacentia* S Pint. e Diosc., *iacentia tria* RVad edd. e dittographia, ut videtur. | 26. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., *..ans* Sv. | *edit* RdΘ (a *aed.*), *edat* SV. | 28. *si comederunt* V (edd. *..rint*), *comederunt* (om. *si*) Ra, *cum ederunt* Sd. | 31. *Osyris* S Diosc. 4, 141., *ospris* RVadΘ. | 149. 7. *similis* SRTVd, *semine* a edd. |

graminis R²Va, vid. ad p. 141, 36., ..*ni* ST, ..*ne* R¹d. | 12. *polygonaton* S Diosc. 4, 4., *pogonon* RVd. | 13. *teuthalida* Sv Dioscor., *halattada* VR²(R¹*al.*, d *bal.*), an *thalattiada?* | *carcinothron* RVdΘ, ..*ethron* SPint. | 22. *datatur* S, *dabatur* RVd edd. | 32. 33. *inspargitur* S (R *farinā sparg.*). | 34. *ipsa* om. d edd. | 38. *quidem* SV. | 150. 11. *peripleumonicis* RV, vid. ad 25, 8., *peripn.* Sv. | 36. *palmi* SR, ..*mo* VdΘ. | *altitudine* V. | *inplet* SDalec., *imp. et* Θ, *inpet* V, *pet* R, *petit* d edd. | 151. 4. *nullius* S vet. Dal., *nulli* (*usus*) RVd edd. | 6. *altitudinem* R VΘ, ..*ne* Sd. | 7. *sucum radix* Rd. | 8. *cummis* I (d *gum.*), *gummissis* V(R *gumi.*), *cummi* S (edd. *gum.*), *gummibus* Gron. | *simili* RV. | 25. *a femina semine* I, *a femine* V, *a semine* Rad, *mas semine* SBrot. | 29. *Phaleris* I (RVadΘ, ...*ri*, cf. Gelen. de simp. med. 8, p. 239.), ..*aris* SBarb. e Diosc. 3, 149. | 29. *longum habet* R¹Vd, *habet longum* SR²a. | 29. 33. *casamum* R¹Vd. | 30. *sesamae* RVad, *sesimae* S. | 31. *cum* SVd, *vel cum* Ra. | 32. *lacte* SR²Vad², *aceto* R¹d¹Θ. | 38. *e menis* SHard. coll. 26, 23., *eminis* R(VΘ *hem.*), *emina* T(d *hem.*), om. a. | 152. 4. *Rhecoma* a (RVΘ *rec.*; in ind. Td; Ra *rechoma*), *Rhacoma* Sd. | 9. *ex passo* SV(R¹*pas*), *ex passo inlita* R²ad edd. | 12. *carent* R¹Vd edd., ..*eant* SR²a. | *si* R¹Vd, *sin* SR²a. | 18. *renium* SRV, *renum* ad edd.. | 21. *purgat* SR Va, *sanat* Td. | 22. *herpetas* STd¹Gron. (R¹V *herb.*), *hesperitas* a, *asperitas* a (d² edd. ..*tates*). | 27. *morbis* RVadΘ, ..*bos* Sv. | 27. 28. *scisne*, *scisne quis* SRa, *scisne scis nec in quis* T(d *in aquis*), *scisnec in equis* d (T *ne cinaequis*). | 35. *Zmyrnion* S(V in ind.). | 37. *ad* (om. *et*) R²ad edd. | 153. 5. 6. *extenuare* om. Rd. | 10. *vomitionem* SR²Va, ..*nes* R¹Td. | 13. *renium* SR²a (edd. ..*num*), *lenium* R¹V, *lienum* d. | 15. *crethmo* Sd Barb., *cretamo* RV (a *chr.*). | 33. *esum* I, *lesum* RTadΘ, *collisum* S, *illitum* Hard. | 36. *Thalictrum* SDiosc. 4, 96. (T..*itrum*, ΘHard. ..*itruum*), *tharitruum* d (V..*ittruum*), *thoaritruum* R²a, *aritthruum* R¹. | 37. *in* Sd, om. RVa. | 154. 3. *semipedali*, vid. ad vol. III, p. 251, 24. | 9. *naps* RVd, vid. ad p. 139, 27., *aps* a. | 11. *prosunt* Sa. | *utrumque* a edd. | 12. *colliget* V, cf. 32, 68., ..*gat* Sa (R e corr.), ..*git* d edd. | 15. *falsum et* SRVad, *et fals. esse* edd. | *Democriti;* Sd (dist. I), *deincerti* RVa. | 18. *iunipiro* RVa, vid. ad vol. II,

p. 238, 37; 241, 22., ..*pero* Sv. | 19. *cummim* SRa (V..*in*), *gummi* d edd. | *in positione* Va edd. | 23. *Est et* SR²a. | 24. *sine* Sd Barb. e Diosc. 4, 51., om. RTVa. | 25. *grano* SBarb. | *acumine* RVad. | 27. 28. *mensum* Sd (a *mes.*), ..*sium* RV edd. | 36. *centaureum* Vd edd. | 36. 37. *et aristolochia VI* S coll. Theophr. h. pl. IX., 14, 1. (RVad om. *VI*), *sex: et aristolochia* Hard. | 37. *in umbra si* I, *si in umbra* S coll. Theophr., *in umbra* (om. *si*) RVad. | *servantur* d edd. | 155. 1. *sphondyle* SΘ Theophr. l. c. 4., *spondile* RTVad. | 12. *Threciae* I, vid. ad vol. I, p. 163, 24., *Thraciae* SBarb. e Theophr. IX, 20, 5., *Graeciae* RVad edd. | 14. *Boeotiae* a, *bo eticae* cum ras. V, *et Boeotiae* SR²(R¹ ..*tia*, d *bolut.*), *Boeotiaeque* edd. | 16. *valentiores* Sill. | 17. *ea in re* I, *eam rem* a (V *rē*, R *eā rē*), *ea re* Td, *omnium rerum* S, *rerum omnium* edd. vett., *omnium* Hard. | 18. *aut* RVd edd., *ut* a.

Lib. XXVIII. pag. 155. lin. 35. *Dictae* d edd. | *erant* RV¹d edd. | *naturae* d edd. | 36. *ima* I coll. 12, 2., *illa* R¹Vd, *ipsa* SR². | 156. 1. *quid* RV, cf. 17, 217.; 29, 15., *Qui* d (S omisso signo interrogandi post *ergo*). | 10. *iudicata* S codd. Gelen., cf. 14, 72., *iudicii ita* Vd(R *iudic ta* cum ras.), an *iudici stata?* | 17. *conexa* V, vid. ad vol. III, p. 3, 4., *conn.* Sv. | 20. *intuentibus* Sill., *ut vivenentibus* SV² codd. Gelen., *ut bibentibus* RTV¹dΘ, *ut iuvantibus* Gron. | *populis* RTVdΘSill., cf. 31, 89., *poculis* S codd. Gelen. Gron. | *morbi* deleri vult Sill. | 24. *mos* Td (videtur fuisse in R, V¹ *oramus* e corr.), *fas* SR² V²d. | 28. *resigmina* R, vid. ad p. 171, 26. et 31; etiam 13, 77. M ad habent *resigminibus*, ut haec scriptura videatur esse praeferenda. | 31. *Osthane* S, cf. 30, 8., (RTV¹ *Ost.*), *ostenta* V²d edd. | 157. 2. *vi* SR², *ubi* R¹Vd. | *gingivam* I, cf. 30, 26., ..*va* Vd, ..*vas* Sv. | 2. 3. *scariphari* Sd, ..*fari* RTV, ..*ficari* edd. | 8. *inflationes* SR²Vd, *inflammat.* R¹TΘ. | 24. *ferri* d edd. | 26. *victimam* S, ..*ma* RVd, ..*mas* Ud edd. | 28. *commendatoriis* I, ..*dationis* SU codd. Barb., ..*tationis* RVd edd. | 30. *quod* S V. | 38. *incesti deprecatio* SU codd. Gel., ..*tae prec.* RVd edd. | 158. 1. *DCIX* SURV, *DCVIII* Td, *DXIX* Merula coll. Liv. epit. lib. 20. | 1. 2. *Graecamque* SUR², *Graecamve* Vd, *graecam* (om. *que*) R¹. | 8. *precationibus* I, ..*nis* R¹VdΘ, ..*ne* SU codd. Gel. | 10. *coniectione* SUVΘ, ..*tatione* RTd edd. | 11. *pro-*

— lib. XXVIII. §. 44. p. 154—164.

didere Rd edd. | 19. *Olemus* R, *solemus* d. | 159. 16. *an* SU codd. Barb., *in* RVd. | *inridicula* SRV(UTd *irr.*), *ridic.* edd. | 19. *Ulixem* edd. vett., *..xe* R¹V, *..xen* SUR², *Ulyssem* d Hard. | 29. *eligimus* S(V *prospere legimus*), cf. §. 2., *legimus* Rd edd. | 33. *memoria* RVd. | 38. *hominum* R²V edd. | 160. 3. *scorpionem* R¹V. | 8. *quoniam* URTd, *quin* SVΘ vet. Dal. codd. Turneb. Pint. | *relegiones* V, vid. ad p. 36, 1. | Post *est* Sill. statuit excidisse sententiam ab adiectivo *alius* incipientem; *est aliis:* U. | 11. *dexteram* R edd. | 14. 15. *mensas* Rd Hard. | 25. *iisque* SΘ. | 29. *dicis* RTdΘHard. (U e corr.), *Ditis* SV. | 34. *contra eius* I, *contracti* R¹Vd, *contra* SUR², *contre ctari contra* edd. | 161. 15. 16. *e tumido* (sc. vulnere) I, *tumido* TVdΘ, *humido* Salmas., *tumodo* R¹, *modico* SR². | 17. *Paro* R¹TVdΘ, fortasse e memoriae lapsu, cf. 7, 13., *Cypro* SR². | 18. *coiectus* I, vid. ad p. 177, 16., *coniectus* SR²d, *contectus* R¹V. | 22. *gentes* (I an *gentis*? cf. 8, 92. *gens hominum*), *centes* RTVd, *nascentes* SR². | 162. 1. 2. *interfecerunt* SVΘ. | 8. *medicae* SR². | 10. *os, ulnae eius* I (Serv. ad Virg. Georg. III, 7. habet *bracchium*, Pausanias V, 13. modo ὀστοῦν, modo ὠμοπλάτην), *ostiliāni* R, *ostiliam* TV, *costa* Sv, *ascilla* coniiciebam Obss. critt. p. 29. coll. Isidor. Orig. XI, 1, 76. | 11. *relegiosum* V, vid. ad p. 36, 1. | 17. *audacioris* SR¹, *..res* R²TVd edd. | 22. *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 23. *lumbata* R¹Vd. | 26. *manum* S vet. Dal., *manu* RVd edd. | 36. *Opilius* Sd, *Of.* RV. | 38. *superiorem* SR¹. | 38. 163. 1. *palpebra ... tangatur* edd. (R¹ *tangant*, R²V *tangantur*), *palpebram ... tang at* S. | *nos haec* d (RV *eos*), *nos si haec et illa* S codd. Barb. sine interrogationis signo post *adspui.* | An *et extranei?* | 3. *muta tutatur* Sill., *mutuatur* TVd(R *utuat.*), *mutatur* R² edd. vett., *tutatur* SGron. | 7. 8. *respicere* S Rhodigin. lect. ant. 3, 7., cf. Tertull. Apol. 33, p. 28. Tzetz. Chil. 13, 461, 52., *recipere* RTVdΘ, *resipere* vel *resipiscere* Sill. | 12. *reduvias* Barb. edd. vett. (S 30, 111.), *..via* RV, *redivias* SBrot. Schneid. coll. Fest. p. 270. Muell., *rediviva* Td. | 16. *inpositus* d edd. | 22. 23. *dextra* SR. | 26. *adicit* S(R *..git*), *ad igitur* V, *adit id* d, *addidit* edd. | *Granus* RVd. | 27. *hic mas* I, vid. ad p. 222, 28., *hec mos* V, *hecinos* d (R *ecin.*), *vicinos* Sv. | 31. *ex* om. SR. | 164. 4. *a* RV (T *et a*), *ac* d edd., *aut*

S. | 27. *percussum* I, .. *sso* Sv. | 165. 24. 25. *valitudo* I, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 166. 5. *coluere* V^2, vid. ad p. 188, 35; 291, 35., *colcere* V^1, *conluere* Sv. | 8. *valitudinem* I(S Dal. *valet.*), *valitudini* R(edd. *valet.*), *valetudine* VΘ. | 8. 9. *iuvari varietate* S, *in varietate* RTd(V .. *tem*), *varietate* Θ. | 10. *senescere celerius exta* I(R^1Vd *sceleris*, R^1 *extra*, V *et ita*), *celerius senescere exta* S(R^2 *extra*). | 12. *L* SR^2, om. Vd(R *Viriculus*). | 13. *in* om. SΘ. | 16. *Sternutam.* dΘ. | 17. *mulae* SHard. (Reines. *muli*), *mutae* R^1Dal. (Θ *muta enarras*), *muta* Td. | *sternum.* SR^2. | 19. *dexterae* SV. | 28. *implexis* S codd. Gelen., .. *xi* R Vd. | 30. *alteris* Vd, .. *ernis* SR. | 31. *conciliis* Sd. | *potestatium* RV, vid. ad p. 175, 15. et 212, 15.; 218, 32.; 221, 1.; 228, 16., .. *tum* SUd. | 35. *valit.* I, vid. ad l. 8, p. 42, 3., *valet.* Sv. | 167. 2. *cervicium* R^1VΘ, .. *cum* Sd, .. *cis* edd., .. *ci* R^2, cf. §. 192. et Charis. I, 21, 56. | 3. *dolorem* SRVΘ, cf. 23, 68., .. *re* Td edd. | *fricare* Rd edd. (V .. *gare*), .. *ari* S, sed cf. §. 64. | 10. *pressare* RVd edd., .. *ari* S. | 11. *demilti* Sd(RV *dim.*), *demittere* edd. vett. (Hard. *dim.*). | *sermone* RTd. | 12. *Melissum* STd, *Melissimum* R^1VΘ, *Messimum* R^2, *Messium* edd. vett. | 14. *et* S(V *eiac.* i. e. *ae iac.* ex *ac iac.*) | 18. *renum* V edd. | 19. *vesicae ve* SR^2. | 23. *Herculaneum* RTV(Gron. .. *neam* sc. *vim*), *Hercules cum* Sd. | *prodiderit; numerum* Sv, dist. I. | 31. An *veneficia?* | 168. 10. *morsu* SRV, .. *sui* Td edd. | 15. *Augurium* Td (RV *auguriu alet.*), *Auguria* S. | *valit.* I, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | *traditur* Td, *tradentur* R^1VΘ, *traduntur* SR^2. | 31. *mesum* V, *mensium* Rd edd. | 33. *nidore* S TVd (Θ *nit.*), *odore* R edd. | 37. 38. *sinus addito melle ac ture* Sv, dist. I. | 169. 1. *in formicationes* I coll. §. 60. et 30, 72., *inform.* SRVΘ, *form.* (om. *in*) edd. | 4. *febri* SV, .. *re* Rd edd. | 13. *madidaque* Rd edd. (T .. *data*), *addit atque* V, *additaque* S. | 20. *si sit* S, *sistil* RVd, *si* edd. | *gravior sit* V edd. | 23. 24. *praesertim, ut alii* I, *praestimutatim* V^1 (R^1 *prest.*, d *buprest.*), *bupresti* SR^2(V^2 *praest.*), *buprestique* edd. | 24. *dorycnium* I, .. *num* Rd (V *dorhicnum*), .. *nion* Sv. | 32. *animalia* I coll. §. 37. et 20, 259., *marmora* RVdΘ, *murmura* Sv. | 37. *fascia* SR(V .. *am*), .. *iis* Td. | 170. 11. *urucas* SR^2Vd, vid. ad vol. II, p. 177, 5., *verr.* R^1. | 14. *reiectis* SPint. codd. Oudendorp., *retectis* RVd edd. | 16. *sementim* I, .. *tia* RVd,

..*tem* Sv etiam 18, 152. 204. | 17. *laedi, tum rutam* I, *leditur rutam* R(V..*tur ut am*), *leditur ut tamen* d, *laedi, rutam* S codd. Gelen. | 18. *ilico* V, vid. ad p. 34, 6., *illico* SRd edd. | 19. *alvariis* V(R ..*rihis*), vid. ad vol. III, p. 245, 8., *alvear.* Sv. | 21. *hebetari* ST(V *ebet.*, d ..*tare*), *hebetescere* R edd. | 26. *hac vi* S codd. Gelen., *haec vi* V, *haec vis* Rd. | *superare* Vd. | *vestis contactae* Sd codd. Gel., *vesti conteste* VΘ(R .. *exte*), *vestis eo infectae* Sill. | *ne* SR²d, *nec* R¹VΘ. | 27. *igni* SRdΘ, ..*ne* V edd. | 29. 30. *inmunibus; abortus* Sv, dist. I. | 30. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., ..*nans* Sv. | 31. *Elepatis* d, *Clepatis* V. | *de* om. RVd. An forte *abortivis* librorum titulum significat? | 33. 34. *tot annis non concipere* SRd, *non concipere tot annis* edd. (V om. *non*). | 36. 37. *pronuntiaret* S codd. Gel. | 37. *Bithus* SV, *Bythus* Rd edd. vett., *Bytus* Hard. | *Durrachinus* S, *durach.* R, *dyrach.* V, *dyrac.* d. | 171. 1. *rusus* SV. | 8. *licio* SBarb. et codd. Gel., cf. §. 48., *pellicio* R²Td (R¹VΘ *pel.*). | *inserto* STGron., ..*te* R(V..*tae*), ..*ta* d edd. | 10. *aegris* SV, ..*ri* Rd edd. | 11. *Icatidas* RV(d *ich.*), *Icetidas* Sv. | 26. *resigmina* Vd, vid. ad p. 156, 28. | 27. 28. *vel quot. vel quartanae* V edd. | 29. *his* SV, *iis* Rd edd. | 30. *vero* SR¹, *ve* R²Vd edd. | 31. *resigmina* Rd, vid. ad l. 26. | 32. *obici* SV². | 172. 6. *iocur* Sill. coll. 32, 76. 114. 123. 135., vid. ad p. 173, 20; 174, 18; 175, 4; 176, 29; 177, 17; 184, 1. 32; 186, 4; 192, 6., *iocus* SVΘ, *iecur* Rd edd. | 7. *adips* S, *adeps* Θ. | 7. 8. *custodit* SΘ. | 8. *candoremque servat.* SΘ (edd. *servant*). | *sanat* SΘ. | 9. *vanitas* SR²d, ..*tates* R¹VΘ. | 13. *inferiori* d(R¹V *inferi*), *inferiore* SR². | 18. *videtur* SR², *videntur* TVd(R¹*suid.*) | 26. *potae* V(R ..*te*), *pota* d edd., *potam* S. | 34. *de* Td. | 37. *praetergressi* Td Hard. | 38. *mente* RVΘ. | 173. 16. *parte* R¹T Vd, *parte rostri* R², *parte rostri eruti sint* Sv. | 20. *iocur* SR, *iec.* Vd edd. | 24. *Asio* RVdΘ. | 31. *aneto* SR, ..*tho* Vd edd. | 33. 34. *furentis suffiri* S(R² ..*tes*). | 34. *suum* om. SR². | 174. 3. *hunc* R²Hard., *hinc* SR¹TVdΘ. | *ruinae* SR². | 6. *aneso* SV, *aniso* Rd. | 8. *e* I, om. Sv. | 8. 9. *superiori* RTV, ..*ris* Sd edd. | *dextrae partis* SR² edd. | 18. *iocur* SV, *iecur* RTd edd. | 29. *dexteris* et *dexteros* SRd. | 175. 1. *sive pelvi* S codd. Gelen. (R²V² *pulvi*), *sivelvi* R¹V¹ (d *sive vi* cum ras.). | 2. *quod* VΘ. | *tententur* R²d edd. | 4. *iocur* SRV, *iec.* d edd. | 5. *po-*

dagricis SV, *..gris* Rd. | 7. *interematur* RV, vid. ad p. 287, 30. et vol. II, p. 167, 18., *interimatur* SΘ, *..imitur* d edd. | 15. *potestatium* I (V..*cium*) vid. ad p. 166, 31., *..tum* Sv. | 19. *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 20. *molliciae* SR, *..cia* V. | 22. *crocodilos* R^1V. | 29. *ea etiam* I, *etiam* S^1V, *hac ctiam* Td, *eadem* SR^2. | *et adipe* R. | 32. *farta* SV, *referta* R Td. | 35. *enascentis* $V^1(R^2..ti$, edd...*tes*), *nascentis* SR^1V^2d. | 176. 3. *ut cerussa* om. RV. | 4. *sturnorum fimo quos* I e Diosc. 2, 98., *qui sturnos* Barb., *qui* SR^2, *sui* R^1Vd. | 16. *colos* SR, *..or* Vd edd. | 17. *et* SVd, *ex* R. | 29. *iocur* SV, vid. ad p. 172, 6., *iec.* Rd. | 32. *coarguentur* I., *..entium* RV, *..endum* Sd codd. Gelen. An *utili inrisu coarguentium?* | 38. *pelle hyaenae* Rd. | 177. 9. *somnia* SPint., *omnia* RVd edd. | 11. *sic* STd, *sit* RV, om. edd. | 12. *si* T, om. SRVd. | 13. *cineri* d edd. | *si misc.* S codd. Gel. | 16. *coiecto* V, vid. ad vol. III, p. 162, 30., *coni.* Sv. | *corpori* Rd. | 17. *iocur* S(V^1 *narratio cur*, V^2 *cor*), vid. ad p. 172, 6., *iecur* Rd edd. | 20. *Heleniae* I coll. 21, 159; 25, 12., *hebente* Td(R^1 *beb.*, R^2V *deb.*), *tepente* SHard. | *animal* R^1Vd, *animal id* SR^2, *id animal* edd. | 32. *dinoscitur* V, *dign.* Sv. | 35. *poti* SR, *potu* TVd, an *pota*? | 37. *ita* RVd, *ita ut* Sv, sed iungendum est: *utique .. bibantur.* | 178. 7. *cognatio* om. R^1V. | 8. *hippopotamio* RV. | *detrahendi* SV, *trahendi* RTdΘ. | 9. *plurumo* S(TV *..rimo*), *..mi* Rd edd. | 13. *agmina* RVd, *angina* vet. Dal. | 23. *Hactenus de externis* ad superiora trahunt Sv. | *praevertemur* SGron. (R^2 edd. *rev.*), *praevertens* R^1V(d *rev.*). | 28. *spongea* RVd, *..geosa* Sv. | 179. 2. *intus* SMurb. codd. Gelen. Dioscor. 2, 75., *ictus* R^2V^2d, *tetus* R^1V^1. | 4. *poti ab* SΘ(V *poti* cum ras.), *potior* d, *poscit* (*abstinentiam*) R^1, *post* R^2 edd. | *Arcadia* S codd. Gel., *Achaia* R(Vd *..am*). | 5. *cachectae* S (edd. *et cach.*), *cachoete* d, *cacoethe* Θ, *cacohetae* RV. | 15. *diu* RVd, vid. ad p. 248, 15; 308, 28; vol. II, p. 275. 25., *dio* Sv. | 16. *satis* I, *salis* RVdΘ, *singulis* Sv. | *quinae* RVd, *quinis* Sv. | 24. *pityocampis* I(R *pytosc.*, V *potio c.*), *..pes* ST(d *potioc.*). | *bupresti* RVdΘ, *..tis* ST. | 25. *Colchicum* I, *cholicum* RVd, *colchicon* Sv. | 35. *sesamae* T, *sesimae* S, *sami id* R (d *am.*), *semi* V. | 37. *tertio* SV, *..ia* Rd edd. | 180. 12. *mollis .. sistit. Sedat* RVd edd., cf §§. 169. 205. 207., *mollit .., sistit sedatque* SΘ. | 23. *paulum* SVΘ,

..*lulum* Rd edd. | 34. *religiosus erat* SΘ. | 35. 36. Malueris *attinguere* coll. §. 142., sed cf. 29, 30. | 36. *cum* RV, *aut cum* Sd. 37. *utilior quanto* om. RVd. | 38. *iam* RTd(V *eam* e corr.), om. S vet. Dal. | 181. 1. *herbarum causa* R¹VΘ. | 3. *efficacior e* I, ..*ciore* SRV, ..*cior est* Td Hard. | 15. *Gallica* TVdΘ(R¹ *call.*), *salsa* S(R² *sals*). | 18. *et* SRTV, om. dΘ. | *pectoris* ST VdΘ, *pectoribus* R (edd. *et pect.*). | 25. *sulpure* V, vid. ad p. 41, 3., *sulph.* Sv. | 30. *inlita* I (R¹TVd ..*to*), *inlinitur* SR². | 31. 32. *et convolsa et spasmata* om. R¹Vd. | 33. *salsamentaria* VdΘ. | 37. *tusa* Vd. | 182. 19. *omne* om. R edd. | 24. *ac cam.* Vd. | 27. *laudatissima e cervis* S, ..*me cervicis* V(R..*ma*, R² *cervis*), ..*ma cervina* edd. (d..*me*). | 32. 33. *praestantissimum* S(R²..*ma*), ..*antium* R¹TVdΘ. | 36. *pelvibus* S vet. Dal. Cornar., *pell.* RTVd edd. | 37. *obducendis* S, *duc.* RV²d edd., *dic.* V¹. | 183. 11. *plebe* R¹. | 16. *effectibus*? S. | 36. *interesse* Vd edd. | 184. 1. *iocur* SR, vid. ad p. 172, 6., *iecur* Rd edd. | 2. *adips* SΘ, vid. ad p. 186, 7; 188, 21. 28., *adeps* RVd edd. | 5. *et* Sd(V *ei*), *vel* R edd. | 15. *sese* SR¹VΘ (d *serere coll.*), *esse* R², *se* edd. | 32. *Laudant hirci* S edd. vett. | *iocur quo* SRV, *iecore* (om. *quo*) Td. | 185. 3. *manica* TVdΘ Sill. (R *manisa*), om. Sv. | 33. *eo contra* RVd. | 186. 2. *additum* SVd, ..*tur* R edd. | 4. *iocur* SR, *iecur* Vd edd. | *fel* SR²d, om. R¹V. | 5. *praevertemur* SRV, *revert.* d edd. | 7. *adips* SR, vid. ad p. 184, 2., *adeps* Vd edd. | 10. *in porriginem* I, cf. §. 71., *in* om. R²V¹(R¹ *purr.*, V²d *prur.*), *porrigini* SBarb. | 13. *urina* RVd, *urina cui admiscent* Θ(S..*nam*), *cum urina* edd. recte fortasse. | 23. *felium fimum* S(Hard. *felis*), *fellum fimum* RV, *fel lupinum* Td. | 31. *aqua quae* S (edd. *aqua pota quae*), *aquae* R, *quae* V, *ea quae* d. | 187. 2. *apruno* SRV¹, *aprino* TV²d, vid. ad p. 191, 3; 192, 16; 197, 9. 29; 199, 2; 200, 17; 201, 1; 202, 26; 204, 29., *aprugno* edd. | 6. *papyracio* SR. | 7. *sesaminio* R¹Vd. | 17. *edint* S, *edent* RV, *edant* d edd. | 19. *eae quoque* I, *eq⁰q;* R, *aeque quoque* Vd edd., *quoque* S vet. Dal. | 37. 38. *vitreo* SV² Dal. (V¹Θ ..*io*), *vitro* Rd edd. | 38. *citreo* RTVd, cf. 15, 28; 23, 88., *citrino* Θ, *cicino* S vir doct. ap. Dalec. | 188. 4. *etiam* SRV, *et* TdΘ. | 6. *colutas* I, vid. ad l. 35., *coll.* RTVd, *conl.* S. | 12. *calfacta* .. *per* R edd., .. *to* .. *et per* STVd. | 12. 13. *laguene* RV. | 18. *dirus* RVd. | 19. *a*

coitu exceptum SMan. Dal. | 21. *adips* SR¹, vid. ad p. 184, 2., *adeps* R²Vd edd. | 28. *adips* SΘ, *adeps* RVd edd. | 30. *inlinitum* R¹V, *inlitum* SR²d. | 35. *coluantur* V, vid. ad p. 291, 35., *conl.* S, *coll.* v. | 189. 6. *acu os* I, *acui os* d edd., *aco* (*simile*) R¹V¹, *os acu* SV², *os acui* R². | *scariphare* S(V ..*fare*, R¹ ..*ficare*), *scarifari* d (R² edd. ..*ficari*). | 18. *scariphari* S(V ..*farii*), ..*ficari* Rd edd. | 26. 27. *col.* I, vid. ad p. 188, 35., *conl.* S, *coll.* v. | 190. 31. *usus* STVΘ, cf. §. 158., *usum* Rd edd. | 33. *usus* RVTd, *uberibus* S, om. edd. | 38. *Iocur melis ex aqua oris* Sv, dist. I cum Man. Dal. coll. §. 194. | 191. 2 *felis* S, cf. §. 245., *felix* RVd, om. Hard. | 3. *aprunum* SR²(R¹Θ *afr.*), vid. ad p. 187, 2., *aprinum* Rd edd. | 9. *Gallorum* SV, ..*arum* R, ..*iarum* Td Hard. | 11. *carpineo* SMan. Dal., *caprino* RVd edd. | 192. 4. *haedinus sanguis* SR². | 5. *aceto et vino acri* SΘ. | *modo* om. R¹Td. | 6. *iocur* SV, vid. ad p. 172, 6., *iecur* Rd edd. | 8. *ex melle* SVΘ, *ac* Rd edd. vett. | 11. *bubuli* R¹TVd, *bulbis* R², *cum bulbis* Sv. | 16. *apruni* SRV, vid. ad p. 187, 2., *aprini* d edd. | 17. *adspargi* SV. | *Afferunt* R¹Vd edd., *adficiunt* R², *adiciunt* S. | 24. *punctu* I, ..*tus* d, ..*tos* R¹V, ..*tis* SR². | 28. *renium* SRd, *renum* TV edd. | 36. *equi* RVd, *et equi* Sv. | 37. *Caecilius* Sd (R¹ *Cec.*), *celius* R¹T, *caelus* VΘ. | 193. 4. *relegiose* V vid. ad p. 36, 1. | 8. *eum* RV, om. d edd., *eo* S. | *prodest et* SR² edd. | 10. *lien* SR² (a apud Hard.), Marcell. Emp. 23., Plin. Val. 2, 18., Q. Seren. 24., om. R¹TVdΘ. | 12. *aprunum* SV, vid. ad p. 187, 2., *aprin.* Rd edd. | 16. 17. *cinis* om. R¹d. | 17. *ima* SRBarb., *iam* Vd. | 26. *iocur* S, vid. ad p. 172, 6., *iecur* RTVd. | 29. *apruni* S, vid. l. 12., *aprini* RVd edd. | 194. 12. *farinam* SRBarb., ..*na* Vd. | 36. *deploratos* Sd, *deplan.* RTVΘ. | 195. 13. *duritiae* SV, ..*tie* Rd edd. | 16. *veluti* SV, ..*ut* Rd edd. | 19. *ex* I, *et* SR Vd, *et in* edd. | 26. *iunipiri* RV, vid. ad vol. II, p. 238, 37., ..*peri* Sv. | 27. *felle* R¹Vd. | *murra* SΘ, *myrrha* RVd. | 31. *aiunt* I, coll. 29, 41; 32, 140. al., *dicunt* SR²d, om. R¹V(Gron. *prodest*). | 34. *apruna* SR, vid. ad p. 187, 2., *aprina* Vd edd. | 38. *asini* SRV, ..*nini* d edd. | 196. 26. *Femora* SRV, *femina* d edd. | 38. *cerati* Sd, *certatim* RV. | 197. 1. *helxines* SBarb., vid. ad p. 84, 22., *helsine si* R(V ..*nae si*), *helsine* d. | 6. *absciso* Sv, ..*sso* Rd edd. | 8. *aprunum* SRΘ, vid. ad p. 187, 2., *aprin.*

Vd edd. | 14. *aprunus* S, *aprin.* RVd edd. | *attritum* SV⊖. | 17. *e* SR² edd., *eo* R¹Vd. | 20. *minantia. eadem res* SR² edd. vett., om. R¹TVd⊖ Hard. | 29. *aprunos* SRV, vid. ad l. 8., *aprin.* d edd. | *aprunam* SR², *aprin.* RVd edd. | 198. 3. *diu* RVd, vid. ad vol. II, p. 275, 25., *dio* Sv. | 5. *aquae* R², *quae* R¹V, *equi* Td, *equi aquae* S edd. | 6. *lymphatis* R¹Vd, *..aticis* SR². | 9. *pari* om. R¹V. | 15. *asini* R¹TVd, *asinini pulli* SR². | 19. *apri* Sd, *aprini* R²V², *apruni* R¹V¹. | 26. 27. *si quis e vena* SR². | 30. *quaeve* SR². | 37. *sero* SR²d, om. R¹TV. | 199. 2. *aprunum* SR, *aprinum* Vd edd. | 4. *macro* SR², *macrae* Vd edd. (R¹*..es*), cf. Plin. Valer. 1, 61. | 9. *alicacia* SR(TVd⊖*..tia*). | 13. *convasisse* R, *cornua iussisse* V(d *ussisse*). | 14. *qui et* TVd, *et* R, *et qui* SR². | 17. *urine* R. | *vesicae* Rd edd., *aut vesica* Td, om. SV. | *caprae* Gesn. ex Diosc. 2, 99. | 21. *bovis feminae* SR², om. RVd. | *ex* R¹, *et* V, *et ex* SR². | 25. *hirci* R¹Vd⊖, *hircim* R², *hircinum* S, *hircorum* edd. | 28. *siccus* om. R¹TV⊖. | *deiecta* SRd, *del.* TV, *des.* vet. Dal. | 34. *aprunum* S, *..inum* R Vd edd. | 200. 4. 5. *in ambustis ... radicibus* SR², om. R¹Vd. | 8. *fimum* ST, *..us* RVd edd. | 17. *percussu* Sd, *..sso* R¹V, *..ssi* R². | *apruno* SR, vid. ad p. 187, 2., *..ugno* V edd., *..ino* d. | 20. *utilius putent* SR², *salutarem promittunt* R¹Vd, cf. l. 22. | 21. *in potu* SR², *inposito* R¹Vd, an *inpositam*? | *et* SR², om.R¹Vd. | 22. *salutarem promittunt* SR², *utilius putent* R¹U (d *putant*), cf. l. 20. | 38. *adips* SR², *adeps* R¹Vd. | 201. 1. *aprunum* SR, vid. ad p. 187, 2., *..inum* V, *..ugnum* d edd. | 17. *et e* RVd. | 20. *idem* vet. Dal. (Plin. Valer. 3, 22. *id etiam*), *lidem* d, *item* SRV. | 21. *haedi* om. R¹Vd. | 23. *inlitum* SV, *illitumque* Rd edd. | 25. *inlito* RVd. | 27. *liquefacto* RV. | 28. *bovas* RVd⊖, *boas* Sv. | 29. *sanantur* Rd edd. | 202. 1. *adiuvant* SR. | 22. 23. *pro conceptu* edd. (R e corr.). | 23. 24. *item .. mammae* om. R¹V. | 24. *coagulo* RVd, *..lum* Sv. | 25. *inlinit* R¹V. | *sanguine* d, *..nem* Sv. | 26. *aprunum* SRV, vid. ad p. 187, 2., *..inum* d, *..ugnum* edd. | 27. 28. *adspargatur* SV. | 28. *potione* RV. | 38. *suffitio* STV⊖, *..tae* Rd edd. | 203. 1. *maturant* edd. | *adhibetur* Td, *..beatur* S⊖, *..bentur* RV edd. | 2. *necat* STd, *..ant* RV edd. | 7. *colutae* I, vid. ad p. 291, 35., *conl.* Sv. | 8. *equae e* Sill. (an *equi*?), *eque* RV, *e qua* d, *aqua* ⊖, *ex aqua* Sv. | *potus* Rd edd., *epotus* SV⊖. | 9.

ungula S, *..las* RVd, *..lae* edd. | 18. *durilias* Rd. | 22. *masculinum* RVdΘ. | 32. *urina* RV edd. | 33. *potus* RV, *..ta* edd. | 34. *in aqua* RVd. | 204. 1. *potu* Sd, *..to* V, *..ta* edd. | *urina* edd. | 5. *dentiendi* I, *..ti* Sv. | 15. Intercidisse quaedam statuit Sill. | 17. *tractum* SΘ, *tracham* V(d *..cam*), *traiectum* R edd. | 29. *aprunum* SR, vid. ad p. 187, 2., *..inum* d, *..ugnum* V edd. | 31. *item ad coitum* RVΘ(Sill. *facit item*). | 205. 17. *trita* RTVdΘ, *omnia haec trita* Sv. | 18. *discoctam* Sd, *decoctam* RTΘ(V*..tum*). | 20. *discoctas* SR(Td *..tam*), *decoctas* VΘ. | 21. *iocur* I, vid. ad p. 172, 6., *iocus* SΘ, *iecur* RVd edd. | 22. *inducta* SV edd., *induta* TdΘ(R *..ti*). | 23. *Cypro* S edd. (R^2 *cip.*), *ciprino* Vd(R^1 *cipi.*) | 24. *subteri* S codd. Gelen. (an *supteri?*), *super* Vd. | 25. *ima* I, vid. ad p. 193, 17., *iam* Vd, *in* R, om. Sv. | 29. *focus* SR^2d, *locus* R^1V. | 29. 30. *larium* R^1Vd (3, 66. R; 2, 16 *lari*^{u} d), cf. Rudd. I, p. 95, not. 26.; Schneid. Gramm. II, p. 256.; *larum* SR^2 (2, 16. a Mon., 3, 66. *compitularum* Td).

Lib. XXIX. p. 206. lin. 18. *medicina ea* I, *..nae* R^1VΘ, *..nae usu* SR^2d. | 22. *dicavit* SUV, *dit.* T, *dict.* RdΘ. | *et* SUR^2, *nec* R^1Vd^1, om. d^2. | 36. *Herodicus* Dalec., C. F. Herm., Keil., Url. | 207. 4. *a rege .. eius* spuria esse statuit Url. | 5. *praemio aristendere* R^1V^2(R^2 *artis*). | 7. *Agragantino* SR^1TVdΘ(R^2 *acr.*); *agragentino* B 35, 62. 64; 179. supra scripto *a.* | 8. 9. *diu scholae* SUGron., *discole* Vd (R *scolè* cum ras.). | 14. *vita* IU (Barb. edd. *recedente a vita*), *vitia* RTVdΘ, *aevi nequitia* S. | 18. *annua iis* SU, *annualis* V(TdΘ *..les*), *anulis* R^1. | *mercedes* URTVdΘ, *..de* S(R^2 edd. ante *his*). | 23. *operibus* SU codd. Gel. et Bud., *operis* R^1VdΘ, *opera* R^2. | $\overline{CCC}$ I, *CCC* S codd. Gelen., *trecenties centena milia* U edd., *CCCI* d, *ceci* V. | 24. *aetate eadem* I, *athenade* R^1V^1, *athena deus* d, *athenaidem* R^2V^2, *ad eam aetatem* SU codd. Gel. | 27. *nanctus* SRV, *nactus* Ud edd. | 208. 9. *infelicis* R^2d edd. | 12. *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* SUv. | 18. *percensere* SUR^2V, *rec.* R^1 Td. | 34. 35. *quando cumque* V edd. | 209. 2. *opicos* Sv, *hoppicos* R^1(R^2 *hoppif.*), *hoppocos* Vd, *opicon* U Iahn., *opicorum* Boettig. An omissa hac voce scripsit Cato: *spurcius nos quam alios appellatione foedant?* | 10. *nostra citamus* U(RTVdΘ *scitamus*), *nos tractamus* S codd. Gelen. | 12. *digerimus* SRTVd

Θ, ..*emus* U. | 13. *manipretio* UVdΘ(R *magni.*), *inani pretio* T, *immani pretio* Sv. | 16. *etiam* SRd, om. U Hard. | 22. *intelligant* UR. | 23. *Hercules* Rd, ..*le* SUV. | 27. *eam* SΘ, *ea* V, om. Rd edd. | 210. 3. *tam* SUR, *iam* TVdΘ. | *ambitiosae* SU Rd (T ..*se*), ..*one* VΘ. | 5. *feracius* SUR, *fertilius* Vd edd. | 7. *Eudemi* S codd. Barb., *eundem* RVd. | 10. *quam medicinas* Strack. | 21. *arguamus* SR²V, ..*emus* R¹Td. | 22. *deverticulis* SV, *div.* Rd. | 28. 29. *theriace* S Barb., ..*iae* RV(d ..*ie*). | 29. *luxuriae* om. R¹Td. | *fit ex* Sv, *fixit* RV, *fixis* d. | 30. *sexcentis* S Fabric. bibl. Gr. 2, 692., *externis* RVd edd. | 31. *Mithradatium* SR¹V, *Mithridatium* R²TΘ (d edd. ..*ticum*). | 33. *per fidem* RTVdΘ, cf. Hand. Tursell. 4. p. 441., *perfidiam* Sv. | *istam* SR, *ista* TVdΘ. | 37. *acdeinscitium* R¹Vd. | 211. 2. *opinatu* SR²d, ..*ta* R¹VΘ. | 4. 5. *valitudinis* R, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 9. *in* SR²d, *ne* R¹TV. | 27. *materia pompae* RTVd, *materiae pompa* Sv. | 30. *vitae iam* I, *vitiam* RV¹(V² *vitia*, d *vitia in* d), *vitae* Sv. | 32. *relegiosam* V, vid. ad p. 36, 1. | 33. *accingi* Sill., sed cf. 28, 135., *attingi iubentes* om. R. | 36. *volentibusque* RV (d *volant.*). | 212. 14. *Sistit et sang.* SRTdΘ, *sanguinem sistit* V edd. | 15. *extremitatium* RVd, vid. ad p. 166, 31. | 21. *ad hoc* SR²d², *adhuc* R¹Vd¹, *ad haec* edd. | 213. 1. *ac tralucida* I (V *extral.*), *ac transl.* SRd. | *stagnea* RV etiam 240, 7; 243, 17. 18., Bamb. ubique, cf. Schneid. Gr. lat. I, 2., p. 503., *stann.* Sv. | 7. *oris* RVd edd., *auris* SHard. ex Diosc. 2, 84., ubi est ἐν ὠσί, quod esset *aurium.* | 10. *suo loco* om. RV. | 13. *inposita* SR² edd., *pos.* R¹Vd. | 14. *sulpure* I ut B ubique (V *sulpore*), *sulph.* Sv. | 25. *miscentur* RVd, *miscent* (cum *quidam* iunctum) Sv. | 29. *vari* SR(V *turi* unde suspiceris insequenti *cum* suprascriptum fuisse *tum*), *varices* Td. | 30. *mixto* R¹Vd, *modico* SR². | *ipse* .. *inlite* T. | 31. *uritur* SR², *uruntur* R¹TVd. | 214. 1. *trium* SV(R sup. add. *n*), Plin. Val. 3, 34., *trito* d edd. | 9. *et crudum* SR, *cruenta* V. | 15. *laridi* SΘ. | 19. *mixti* RVd. | 21. *in* SV(Θ *in eo*), *e* d (R e corr.). | 32. *putaminis* R edd. | 35. *et* om. R¹ edd. | 215. 14. *torreri* R edd. | 27. *cibus alius* R²d edd. | 30. *potando* RTVdΘ, *potui dando* Sv. | 216. 12. *evocantis* R²d, ..*tem* R¹VΘ. | 14. *frugifera eorum* STVdΘ, *efferatorum* R edd. | *in causa* Sd Θ. | 19. *Commageno* ST, ..*norum* d edd. (R e corr.). | 20.

aliqui RVd. | 25. *et* SVd, *ac* R edd. | 26. *dicemus* RVd, *diximus* Sv laud. 28, 143. | 28. *quod* S, *quid* R^1, *qui* R^2Vd edd. | 31. *Panchaica* (an *in Panchaeis*?) I coll. §. 29 et 10, 4., *pancharis* R^1Td, *in capris* SR^2V codd. Gel. | 36. *sabucea* V, vid. ad vol. II, p. 249, 27., *samb.* Sv. | *arbore* R^2 edd. | 217. 16. 17. *aspidas* SR, ..*des* Vd edd. | 18. *et* om. RV. | 22. *e catulo* I, *et catulum* R^1Vd, *et catulus* SR^2. | 31. *inlinere* SV, ..*nire* Rd edd. | 33. *datis* SR^2Td, *datas* $R^1\Theta$, *datos* V edd. | 34. *his inungunt* edd., *in his ungunt* RVd, *his ungunt* S. | 218. 7. *adligatos* $SR^1V\Theta$, *adall.* R^2d edd. | 12. *interemit* RV, vid. ad vol. II, p. 167, 18., ..*imit* Sv. | *si* om. R edd. | 14. *enim est* SVd. | 16. *ni* SVR^2, *nisi* d edd., om. R^1. | 21. *interemere* V, vid. ad l. 12., ..*imere* Sv. | 23. *attribuunt* S, *aut trib.* RV, *aut attrib.* d. | 32. *potestatium* V, vid. ad p. 166, 31. | 38. *refert* Sd, *referret* RV, *referet* Gron. | 219. 1. *contra* S(V e corr.), *contraria* RTdΘ Hard. | *serpentis* $SR^1V\Theta$, ..*tes* R^2d edd. vett., ..*tibus* Gron. Hard. | 8. *cinere* RVd, ..*rem* Sv. | 9. 10. *quidam* TV. | 13. *mensurae* om. edd., cf. § 121. | 23. *ipsarum serpentium* Rd edd. | 23. 24. *auxiliari* ..*hauserint* om. Rd. | 24. 25. *numquam postea* SR^2V, om. R^1, *negant* Td. | 27. *ei* S edd., *et* R, om. d (V in ras.). | 28. *creduntur* SR^2edd., ..*erentur* R^1V (d ..*erintur*). | 29. *quaedam* om. R^1T. | 29. 30. *confingit* Td, ..*figit* R^1V^1, ..*ficit* SR^2V^2. | 34. *nullo* SVΘ, *nulli* R, ..*is* d edd. | 36. *stelionum* R^1V (ut plerumque), vid. ad p. 242, 26; 243, 4; 246, 9., *stell.* Sv. | 220. 6. 7. *interemunt* I, vid. ad p. 218, 12 et 21., ..*imunt* Sv. | 11. *immo* I, *immo si* Sv. | 12. *lapidi si* I, *lapide* vet. Dal., *pidis* V^1d, *pedis* V^2, *pede* Sv (R pro *nihil* .. *si* 11. 12. habet tantum *ni*). | *et si* SVdΘ, *est*, *vel si* SR. | 18. *verisimile est ex his vero* I., *verisimile est. Ex his vero simile est* RTVd, *ex his verisimile est* Hard. (SGron., *ex iis*, edd. vett. om. *ex his*). | *tum cantharidum* Sill. | 22. 23. *earum* SR^2, *parum* R^1Vd. | 24. *igni* R^1V. | *his* RV. | 25. *Ex* SV, *E* RTd. | 221. 1. *cruditatis* RVΘ, vid. ad p. 166, 31., ..*tes* Sv. | 6. *diu* RVd, vid. ad vol. II, p. 275, 25. | 10. *e ramentis* SBrot. ex ed. princ., *eramenti* Td, *e sarmentis* RV edd. vett. | 14. *plumbagine* S codd. Barb., *pulb.* Vd, *bull.* RΘ. | 20. *visere* STVd, *vid.* R edd. | 222. 16. *traversum* (sc. caput) V (RTΘ *trans.*), *transversa* Sd edd. ut §. 94. | 26. 27. *remedio* Vd

edd. vett., ..*dium* SRΘ. | 27. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., ..*ans* Sv. | 28. *is* ST, *his* R¹Vd, om. edd., an *hic* (ut scripsi 28, 42.)? | 223. 1. Videtur aliquid excidisse, ut *vermibus.* | 3. *inlinitus* SVΘ, *illitus* Rd edd. | 7. *pilosa* I, *pilos* Sv. | *attingere* SRV, *attig.* d edd. | 10. *ne* S edd., *nisi* R, om. Vd. | 23. *valit.* R¹, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 33. *traversos* I, vid. ad p. 222, 16., *transv.* Sv. | 36. *contectae* I, *coni.* SRTVd, *congestae* edd. | 224. 3. *feras* R¹TVd, *lepras* SR². Vide ne scripserit Plinius: *ad lepras et feras lichenas*, Diosc. 2, 66. λέπρας καὶ λειχῆνας ἀγρίους. | 7. *struthiocam.* d edd. | 20. *vulnere* V. Vide ne hac voce omissa intelligendum sit *calici.* | 22. *abscisa ea* I, *abscisae* V (R ..*se*), *abscisa* SBrot. (edd. vett. ..*ssa*). | 28. *litta* V, *lita* R. | 34. *dandi* Vd (R² ..*ti*), om. R¹. | *Qui* R¹Vd. | 36. *rufum* Sd Plin. Val. 3, 50., *rupum* V¹, *ruptum* RV². | 37. *aures aranei* RVd. | 38. *hirundinum lino* RVd, an *limo*? | 225. 10. *sepa* I, *isepa* Vd, *hi sepa* SR edd. | 14. *aconitata* I (cf. 14. 108. *piperata*), *aconita* SRVd, ..*tum* edd. | 18. *adficitur* RV. | 19. an *idem*? | 20. 21. *omnia adservatur .. suco pastillorum* Sv, dist. I. | 21. *quinis quae e* I, *quinque* RVd, *quinque qui in* Sv. | 33. *pecudum* SR²Vd, ..*dis* R¹Θ. | 34. *cyprio* SRVΘ, ..*ino* d edd. | 36. *idem* (vel *item* .. *appellant*) Sill., *item* SR, *lite* V, *linthe* d. | *muscerdas* SR²d Fest. p. 146. Muell., *muscredas* R¹V. | 38. *alii* Sd, *alii sanguine* R²(R¹ *aliae*, V ..*nem*). | 226. 1. *portio* R¹TVd, cf. 12, 68., om. SR² edd. | 2. *cum brassica cinerem* om. R¹V. | *subiciunt* Vd. | 5. *Myloden* Vd (R *mil.*). | *vocent* R¹V. | 8. *irenacei* I, vid. ad p. 227, 25; 238, 14; 242, 17; 245, 23; 247, 29; 250, 12; 252, 3; 253, 2; vol. II, p. 65, 31., *irin.* RV, *herin.* Sv. | 12. *irenaceo* I, *irinaceo* V (R ..*ceos*), *herin.* Sv. | *dicentur* RTVd, ..*untur* Sv. | 14. *cum arundinis* RV. | 16. *permixtae* S (R¹Vd ..*te*), ..*to* R² edd. | 18. *denos* Vd. | 22. *vaso* SV² (V¹ ..*um*), sed cf. §. 116. | 30. *ita* SR², *alta* R¹Vd. | 30. 31. *et fel murium* SR², om. R¹Vd. | 227. 9. *aurem* edd. | *cohaerens* I, *cogerent* RTVd, om. S edd. | 10. *ebore* S edd., *ebur* RTVd. | *vel in* edd. | 13. 14. *a cerebro* SR². | 14. *profluenti* RVd. | 25. *iis* S (V *is*). | 25. 26. *irenacei* R, vid. ad p.226, 8., *herin.* Sv. | 26. *salamandram* R¹Vd. | 33. *axionis* R²Vd (R¹ *xionis*), cf. 10, 68., *asionis* Sv. | *aurium modo* RV edd. (Td *auri*), *aurium* (om.

modo) S. | 36. *caudarum* d edd. | 228. 2. *sit* SGron. (R e corr.), *est* TVd. | 8. *exuta vere* Sill., cf. §. 122., *exutere* V (R *et ut.*), *ex utero* STd. | 11. *manna una* SBarb. (R^2 *mamna*, R^1 *mam*, d *mammam*), *manimam unam* VΘ. Coll. 12, 62. videatur delendum esse *una.* | 16. *tempestivitatis* RV, vid. ad p. 166, 31., ..*tes* RV. | 18. *ad coli vitium* I coll. 30, 62., *ad coli tormina* Sill., *adtollitur vi* R, *attollitur* TVdΘ, om. Sv. | 19. *occisa* SRV, ..*sae* d edd. | 20. *mox* SRTd, om. VΘ. | 26. *audaciter* SVdΘ, ..*cter* R edd. | 229. 1. *monstrat* RVd. | *laudat* R^1Vd. | *et* SR, cf. § 131., *sed et* Vd, *sed* edd. | 2. *has* Sd, *haec* Sill., *nec* RTVΘ. | 3. *saginantur* Sill. | 13. *oesypo* SGron., *hysopo* RVd. | 15. *ex* I, *et* RTVd, om. Sv. | *Hippocratis* ST codd. Barb., *hipocis* V, *hypocis* Rd. | 21. *superponi* RVdΘ, *superinp.* Sv. | 23. *et iecur* Rd, *et iocur* S (V *eioc.*). | 24. *rutilae* V, cf. 8, 191. | 25. *oculis* RVΘ. | *adluere* VΘ (T *all.*). | 28. *cenchridis* SR^2d, *cenc.* VΘ, *cend.* R^1. | 31. Vide ne exciderit numerus. | 230. 4. *substernant* RV. | 9. *item* (om. *et*) SR^2. | 13. *stelionum* V (SR *stell.*), vid. ad p. 219, 36., *stellionis* d edd. | 17. *qui* R^1Θ. | 19. *dicitur* S, *dicuntur. dicitur* Vd (R *dicunt*). | 24. *scalptores* STV^2, *scaltores* R^2 (R^1 ..*tori*), *sculptores* d edd., *scult.* V^1. | 29. *alii ali* I, *alii* V, *ali* S, *et allii* Rd edd. | 32. *patena* V. | 38. *si aqua* .. *suco* SR^2, om. R^1Vd. | 231. 3. *deinde* Vd edd., *dein* SR. | 8. *miseras* SRVΘ, *seras* Td, *laesas* edd. An *ustas*? | 10. *Milipeda* Vd, vid. ad p. 60, 30., *millipaeda* R^2, *miripaedi* R^1, *millepeda* Sv. | 10. 11. *ab aliis* .. *multipeda* SR^2, om. R^1Vd. | 13. *tullon* R^2, *tollon* V (R^1 ..*en*), *tolon* d. | 14. *mel porri* TVd (R *mell' orri*). | 22. *purulentae* V edd. (R^2 ..*tiae*), ..*ta* SR^1dΘ. | 29. *Stridet noctibus;* SΘ. | 30. *coiecta* I, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | 232. 5. *myloecon* S codd. Barb., *mylseon* d (RV *mil.*). | 6. *his* RTVd, *has* Sv. | 8. *Musaeum* I (TVd .. *eum*), *muscam* R, *Musa et* S edd. | *pycten* T, cf. 7, 152; 36, 36., *pyctem* d (RV *pic.*), *Picton* Sv. | 11. 12. *audita* Rd edd., ..*tu* STV. | 22. *a parotide* TVd (R *eo par.*) cf. 33, 126., *aut parotidi* Sv.

Lib. XXX. pag. 233. lin. 1. *detegimus* V (d e corr.). | 2. *res* R^1V, *res est* SR^2, *re* Td. | 5. *quandoque* R^1dΘ. | 6. *redegit* SR^2. | 9. *religionis* SR^2d (V ..*leg.*), ..*nes* R^1T. | 10. *etiamnum* d edd. | 24. *Agonacen* SUd^2 vet. Dal. (d^1 *Agan.*, V ..*accen*,

codd. Barb. ..*acem*), *Agoneiscen* R¹ (R² *Ac.*), *Agoneten* T, *Abonacem* T, *Agonacem* edd. | 27. *non intercedentibus* UR (edd. ..*cid.*), *intercid.* (om. *non*) STVd. An scribendum est: *non commentariis intercedentibus*? | 29. *cognominantur* R edd. | 30. 31. *Arabantiphocum* SUTVd (R¹ ..*teph.*, R² ..*tipph.*, *Araban Tiphocum* T. | 31. *aut Assyrium* SUTd, *Avasirium* R¹ (T *Abas.*), *Asir.* R¹ (V cum ras.). | *Tarmoandam* T. | 31. 32. *quorum* .. *monimenta* SR²d, om. R¹TVΘ. | 33. *arte ea* SUV, *ea arte* Rd. | 34. *idea* I, cf. Senec. epist. 58, 16., *de* R¹Vd¹, om. SUR²d². | *totumque* RVd, *totum* SUv. | 38. *Telmesum* RVd, ..*misum* SU ex opt. codd. 5, 107. | 234. 2. *aliena gente* UR¹VΘ (R² ..*tis*, Td ..*ti*), cf. §. 7., *alienae gentis* Sv (Sill. *alienas*). | 2. 3. *gente Troianis* ... *fulminante. Miror* U. | 3. *contenta ea et* I, *contente et* R¹Td (UR² edd. ..*ta et*), ..*contenta ea* S (V ..*tae a*). | *fulminati* R¹d. | 7. 8. *propinquo eam* Gron., *propinquorum* Vd, *propinquo* (om. *eam*) SUR edd. | 8. *pertulisse* SV, *prot.* ΘGron., *int.* URd edd. | *vicinam* UGron. | *usque* om. R¹. | *a medicina* SUGron., *ac medicinae* RTd (Θ om. *ac*). | 9. *profectum* edd. | 11. *invenio ex Persarum* V (R¹ *et*, Gron. *ingenio rex*). | 13. *sparsit* UR² vet. Dal., *isparsit* V (Θ *is sparsit*, Td ..*sa ei sparsit*), *insparsit* S. | *inficto* VdΘ. | 16. *scientiae* SUR², ..*tiam* R¹Vd. | 19. *Platon* R (d ..*con*). | 25. *transisse* SR², ..*ire* R¹. | 27. *viro illo* SU codd. Gel. | 29. *eadem* R¹Vd. | 31. *aetate illam* SUv., *et atella* d, *et apelle* RV. | 34. *a Mose* SU codd. Gel., *a muse* (e in ras.) R, *amus* V, *amusa* d. | *Lotape ac* URVd, *Lotapea* SHard. | 235. 5. *fit* R¹TVdΘ, *fuit* UHard., *et* S, om. R². | *illud ut* I, *illud* U codd. Gel. edd., *fili ut* R, *sili ut* VdΘ, *silu it* S cod. Gron. | 5. 6. *sacra prodigiosa* URTdΘ, ..*ri* ..*si* SGron. edd. vett. | 9. 10. *per senatus consultum* I, cf. Sueton. Tib. 31. Claud. 25., . *Ipse* (i. e. *p. SC.*) RVd, . *Sed* SU codd. Gel. | 16. 17. *saluberrimum erat* RVd. | 19. *et ex aqua* S codd. Barb. | 26. *hoc* SV¹. | 27. 28. *quae non alia patiente mundo.* SU, dist. I. | 33. *deplevit* R²d edd. | 236. 1. *Tiridates* SU Barb., *Mithrid.* RTVdΘ. | 11. 12. *osiritis* S (R² ..*tes*), *osipitis* R¹Vd, *osyrites* edd. | 32. 33. *eo qui* d edd. | 36. *perungentur* (sup. add. *u*) R (edd. ..*guntur*), *inunguentur* d¹, *unguentur* SVd². | 37. *et ossibus* SR². | 38. *coluunt* I, vid. ad p. 237, 11., *conl.* S, *coll.* v. |

237. 4. 5. *adalligeturve* I, *ve* (om. *adall.*) R¹ (Td *uvae*), *adalligetur* (om. *ve*) R², *et adligetur* SV. | 8. *colulis* I, *collectis* R¹V, *collectus* d, *coniectus* SR² edd. | 10. *testo* SVΘ, *..ta* Rd edd. | 11. *coluantur* V, vid. ad p. 291, 35., *conl.* S, *coll.* v. | 13. *crucae* R edd. | 14. *et e* SR². | 21. *et rosaceum* SR². | 24. *regionibus* R² edd. | 29. *Ossiculi* R¹Vd, *..lis* SR² edd. | *servati* (cum ras.) d, *..tis* Sv. | 30. *fistulas* RVd. | *salva facto* S (edd. *adacto*), *salva tactu* R¹V²d (R² *acto*, V¹ *salvit*). | 37. 38. *maratri* S edd., *..thi* Vd, *..ty* (sup. add. *na*) R. | 38. *si* om. R¹V. | 238. 1. *pina* R², *pinna* d, *pinne* R¹V. | 2. *labrorum* S edd., cf. 28, 188., *labrarum* R², *calabrarum* R¹d (V add. *ulcera*), an *colabrorum*, ut significet *'der Mundwinkel'*? cf. Laber. ap. Non. 2, 90. *collabella osculum.* | 4. *in trabibus* SBarb., *intra bulbus* RVd. | 10. *at* I, *ad* R¹V, om. SR²d. | 14. *irenacei* RVd, vid. ad vol. II, p. 65, 31., *herin.* Sv. | 18. *smectica* SR² edd., *smet.* R¹Vd¹, *sept.* d². | 19. *et lepris* SR² edd., om. R¹VdΘ. | 29. *subactus* RVd, *tritus et subactus* SR². | *et in* SR²d. | 239. 1. *trita in* S, *tritam* V, *trita* Rd edd. | 5. *in his ima* I (Sill. *iis*), *inisima* d, *inissima* RV, *missima* Θ, *smegma* Sv. | 15. *ut toto anno non* SR² Man. Dal. coll. 27, 15., *ut toto anno* TV (R¹ *..ni*), *ne toto anno* edd., *in toto anno* d. | 19. *drachma* RT (V *dramma*), *drachma una* Sd, *una drachma* edd. | 20. 21. *Milipedam* R¹d (V *..da*), vid. ad p. 60, 30., *millip.* R², *millep.* Sv. | 21. *XI* SR (V *alixi*), *XX* d, *XXI* edd. | 25. *et oleo* SR² edd., *oleo* R¹Vd. | 26. *ex* SR². | 28. *sanguinis* RVd. | 29. *cibo* R¹TVdΘ, *in cibo* SR². | 31. *alium adalligatum oportet* Vd¹ (S *..gari*, d² *..gare*), *oportet alium adalligari* edd., *oportet alium* R. | 34. *sebo cum* R¹V, *cum sebo* SR²d (edd. *sevo*). | 35. *item anguium cinis ex oleo* SR² edd., om. R¹TVdΘ. | 36. *vel inl.* VΘ. | 36. *abscisis* SV, *..ssis* Rd. | 37. *partibus* R¹V (Td *part. extremis*), *artibus* SR². | 240. 7. *excita* SV, *..tata* Rd edd. | *degerunt* RVd. | 7. 8. *stagnea* RV, vid. ad p. 213, 1., *stann.* Sv. | 22. *milipedis* R¹V (R² *millip.*), vid. ad p. 60, 30., *millep.* Sd. | 34. *ii* I, *hii* RV, *hi* Sv. | *Melitaeos* S codd. Barb. Strab. 6, p. 277. Artemidor. 2, 11. Hesych. Suid. (cf. 3, 152. ubi ARd habent *melitos*), *melelitos* d (R¹V *mellet.*), *melilotos* R². | 37. *iidem* I coll. §. 35. Sic saepius hoc pronomen ad longinquiora refertur, cf. 2, 57 et 95; 168 et 181: 8, 149 et

154; 9, 176 et 177; 13, 104 et 106; 16, 190 et 194., *idem* R^1Vd, *et* S edd. | 241. 9. *Aetnaeae* SGron., *etne* R^1V, *et* Hard., om. R^2d. | 11. *nascuntur. laudatae et* Sv, dist. I. | 12. *et* (i. e. etiam) *Caprearum* I Sill., qui tamen nonnulla ante haec verba statuit excidisse, *ex Caprearum* RVd, *Caprearum* SMan. Dal. | *gratae* R^1Vd edd., *Graecae* S (R^2 *grece*). | 13. *recentes. fluviatiles et* Sv, dist. I. | 16. *e laudatis* I, *flaudatis* d, *fraudatis* RV^2, *audatis* V^1, *laudatiores* Sv. | *vivae* SR^2 edd. Diosc. 2, 11., *ute* R^1d, *ut* V, *rite* T. | 17. *aceratoe* Sill. (Gron. ἀχέρατοι), *..tae* Sd edd., *averatoe* RV^2 (V^1 *ev.*). | *latae* SR^2d, cf. §§. 57. 73. 77., *tantae* R^1V. | 20. *humide* R^1Vd, *umidam* S (edd. *hum.*), *humidatam* R^2. | 28. *torrent* Sd, *torrens* R^1V, *..tis*, *torrent ex his* S (codd. Barb. *iis*). | 29. 30. *centipedam* SR, *centumpedum* VΘ (d *..dem*). | 30. *aqua* R^1TV^1dΘ edd., *aqua calda* SR^2 (V^2 *calida*). | *cibo iis* S, *cib is* (deleto *o*) RV, *cibos his* d edd. | 34. *tertio* SR^2 edd., om. R^1Vd. | 35. *duas* SR^2 edd., om. R^1Vd. | 37. *trixalis* R^1Vd (τριξαλίδες cod. Phot. s. v. *Mυλαβρίδες*), vid. ad p. 254, 21. et p. 256, 29., *tyxallis* R^2, *troxallis* Hard. codd. in ind., *troxallis* Sv codd. Aelian. h. a. 6, 19. | 38. *hos esse qui* SGron. | *grilli vocentur* RVdΘ, *grillus vocetur* edd. | 242. 2. *sanguinemque* SR. | *cocleae* RVd, *. Cocleis* Sv edd. | *si qui* I coll. 22, 153., *est qui* SRVd edd. | 4. *vel cum prot.* Td. | 5. *tussi medentur* SR^2, *tussim emendentur* R^1 (V *emm.*, Td *emendant*). | 6. *demortuae* RTVdΘ Hard. (edd. vett. *em.*), *inm.* S. | 14. *anulo*, *ter noviens* S, dist. I. | 17. *irenacei* R^2Vd (R^1 *..antei*), vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 22. *mortuae* RVd Hard. (edd. vett. *em.*), *inmort.* S. | 26. *stelio* R^2d, vid. ad p. 219, 36., *stellio* S edd., *stelionis* R^1V vet. Dal. | 27. *capite.. decoctus in* SR^2 edd., om. R^1Vd. | 34. *vini* SR^1V, *vino* R^2d edd. | 243. 4. *stelio* V, *stellio* Sv. | 5. *ac cute* Rd edd., *ad cutem* SV. | 9. *addito* om. R^1V. | 12. *cum ... acaciae* SR^2 (edd. *pondere dimidii* vel *dimidio*), om. R^1Vd. | 15. *et* I, *vel* Sv. | 17. *dysinteriae* STd, *..icae* RV, *..icis* edd. | *stagneo* Rd (V *..aeo*), vid. ad p. 213, 1., *stanneo* Sv. | 18. *stagno* RVd, *stanno* Sv. | 18. 19. *gallinaceo* R edd. | 19. *idem* R^1V^2d (V^1 *id est*), *isdem* R^2. *iisdem* S edd. | 19. 20. *salsum ius vehementius* SΘ. | 21. *abstineri* SR^2. | 26. *inmortuae* SR^2 edd. | 27. *vulnus vitium* RV. | *alvi ileos* I, *apuilleos* d, *apii illieos* V, *apuleius* R^1,

apus R², *ileos* SR² edd. | 28. *eos aiunt* et *eos vesp.* R¹V. | 32. *membra* R¹VdΘ. | *solent* VdΘ (R¹ *..unt*). | 35. *palumbis* SR¹V (§. 58. etiam d), *..bus* R²Td edd. | 244. 2. 3. *Inflationem* edd. (SR² *..nes*), *inflammationem* VdΘ (R¹ *..num*). | 4. an *palumbis*, ut §§. 58. 60? sed 10, 147. in omnibus codd. legitur *palumbi et turtures*, infra §. 144. in d edd. *palumbo* et in R²Vd edd. *palumbus*. | 4. 5. *adips otidis* SR², *adipsodis* R¹V¹ (V² *adeps*, d *atips*), *apodes* Barb. edd. | 7. *mori* SR¹T, *emori* R²Vd edd. | 8. *emortuae* R¹ (V *aem.*), *inm.* SR²d edd. | 12. *cor* om. R¹V. | 19. *Sunt* SR² edd., om. R¹VdΘ. | 21. *stomachus* RV. | 23. 24. *causas morbi* I, *causas; mori* Sv. | 25. *in totum annum* SR² edd. | 25. *caveri dolorem* S edd. | 28. *oculos* R¹Vd, *culos* R². | 29. *Irenacei* Rd, vid. ad p. 226, 8., *Herin.* Sv. | 31. et 37. *stilic.* S, sed codd., ut 17, 89. 92, *stillic.* | 30. *reddat; eos qui carnem ederint, stranguriae morbum contrahere minime posse* edd., cf. l. 32. 33. | 31. *in vesica* SΘ (RV *..cam*), *vesicae* d edd. vett. | 33. *comederint* RT, *cum ederint* SV, *ederint* d edd. | 36. *tres tritasque* Vd (R *trist.*), *tritasque tris* S (edd. *tres*). | 37. 38. *emendant* R¹Vd. | 245. 2. *ut locusta* RVd. | *in* om. R¹Vd. | 4. *in* R¹V, *et* SR²d (V infra, his verbis post *e ventriculo* repetitis). | *potionem* d (V infra), vid. ad p. 59, 15., *..num* V, *..ni* S edd. (R e corr.). | 5. *tosta* RVd. | 9. *glaebulam dilutam* S (Hard. *gleb.*) e Plin. Valer. 2, 39; Marcell. Empir. 26, p. 176., *gryllum dilutum* d edd. vett., *grillum dirutum* RVΘ. | 12. *milipedi amoniscon* RVd, vid. ad p. 60, 30., *millepedam oniscon* S edd. | 19. *aiunt* Vd, *aiuntque* SR. | 21. *adips bovae* SRV, *adeps bove* d, *sevum bovis* edd. | 23. *irenacei* Rd, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 23. 24. *cerebro.. anserinus* SR², om. R¹, *et anserinus* TVd Hard. | 29. *Aminneo* RV. | 31. *stelionem* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 33. *informicationibus* S coll. 28, 71., sed vid. ad p. 169, 1. | 35. *et praecipue* SV. | 246. 2. *in remedio* SVd. | 3. *tetrius* R (V *laetr.*, d *letr.*). | *ulceribus* Sd, *visc.* RV. | *et manantibus* SR², *manant* R¹, *manantur* Vd. | 9. *stelionis* V (S *stell.*), vid. ad p. 219, 36., *stelliones* Rd edd. | 15. *at* S, *ad* RV, om. d edd. | 29. *ac* R¹TVdΘ, *et* Sv. | *si* SR², om. R¹Vd. | 32. 33. *aliqui* R¹Td, *alii* SV, *alium* R². | 33. *acetabuli* I vet. Dal., cf. 24, 185. 187., *aceto* SRVd (Sill. *aceto mace-*

ratos dare). | 37. *hexines* Vd, *ex.* R. | 38. *crematus* RVd. | 247. 1. *et saepius* R edd. | 3. *capiunt* SV, *..ant* Rd edd. | 4. *sanguine inunguantur cum urtica* Sill. coll. Plin. Valer. 3, 14. *sanguine quoque milvi perunguntur*, sed legitur ibid. paulo infra: *Urtica trita cum columbarum sanguine apponitur*, unde apparet Plinium sic fere scripsisse: *si pedes sanguine eius perunguantur vel columbarum sanguine cum urtica.* | *earum* RVd, i. e. columbarum, ut docet Marcell. Empir. 36, p. 246., *eorum* edd. vett., *palumborum* SHard. | 5. *fimum* SV, *..us* Rd edd. | *earum* I coll. Marcell. Emp. 34, p. 234. et Plin. Valer. 3, 14., *eorum* Sv. | 7. *et* RV edd., *aut* Td, om. S. | 10. *est et* V edd. vett. | 11. *e* SR², *et* R¹VdΘ. | 13. *cera* SR² codd. Gel., om. RTVdΘ. | 14. *glirium* SHard. e Marcell. Emp. 34, p. 232., *grillium* RTVdΘ. | 17. *sunt* SV (R¹ *s̄*), *sint* R²d edd. | 18. *cinis exulcerationes* Sv, dist. I. | 19. *soli* (om. *crematae*) Rd, om. V. | 21. *subtritus* R²Vd edd. (R¹ om. 21. *sanguis* — 23. *viridis*), *..tos* SGesn. | 22. *iumentorum pedes* SR². | *sanat* om. R². | 22. 23. *clavos .. inlita* om. Vd(R). | 24. *vel* om. R¹. | *sanguinis* VR². | 24. 25. *stelionis* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 25. *cum* om. RVd. | 26. *verrucarum* (om. *vero*) Rd. | 29. *irenacei* Rd, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 32. 33. *monstravimus* Vd edd. | 37. *sanguinem* SV, *..ne* Rd edd. | 38. *genitale* S, *..li* RVd edd. | *defossum* SRV, *...so* d edd. | 248. 3. *viventis* RV. | 5. 6. *funditium* RTVd, *eundem* SBarb. | 6. *si egerint ei* Rd (V *sic gerint*). | 10. *colos* I, *color* SR²d, *colus* R¹V. | *furere* RV. | *toto* SV, *tota* Rd edd. | 11. *rursum* Vd. | 15. *diu* RVd, vid. ad p. 179, 15., *dio* Sv. | *perunctionibus* Vd, *..tos* SR edd. | 15—17. *matutinis .. perfrictionibus* SR² edd., om. R¹Vd. | 18. *serpentem* Vd (R *..tis*), om. Sv. | 18. 19. *vel .. adalligata* SR² edd., om. R¹Vd. | 21. *primum* Vd. | 21. 22. *coculi* et *coculo* V. | 25. *pinguium* TVd. | 26. *milipedas ut in* d (S *millep.*), vid. ad p. 60, 30., *milipede sunt in* V (R *s̄ in*). | 27. *lacertam* R edd. | *decoctam* d edd. | 28. *singulis civitatibus coclearibus* R¹Vd. | 36. *abscisso* Rd edd. vett. | 38. et 249. 1. 7. *stelion.* I, vid ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 1. *aestate* (pro *vere* dictum ut 8, 224.) I, *tanto* R¹TVdΘ, om. SR² edd. Olim pro *modo tanto* coniiciebam legendum esse *medicamento* coll. 8, 99. | 2. *in potu* R¹Vd, *pota* SR² edd. | 5. *exuitur* SV,

..*atur* R², ..*erit* R¹d. | *devoranti eam* SR² edd., ..*ati iam* R¹Vd. | 7. *nomine* SR² edd., *nem.* R¹V, *nomen* d edd. | *in* S, *tradunt in* RVd, *aiunt in* edd. | *male* R¹Vd, *maledictum* SR² edd. | 19. *linitu* Sill. coll. 20, 118. (Plin. Valer. 2, 58. *illinitur*), *linctu* TVdΘ, *unctu* SR Hard., *inunctos* edd. vett. | 30. *sed et* SV, *sed* Rd edd. | 32. *cerino* RVd Hard. | 35. *de mortuo* I (coll. I. 31. *satiatum humano cadavere*), *mortuo* R¹Vd, *a mortuo* R², *mortuas* S, *e mortuas* edd. | *potum* RVd, *potu* Sv. | 250. 2. *cum mulso* R¹Vd. | 3. *colutis* I, vid. ad p. 291, 35., *coll.* vel *coll.* Sv. | 7. *icteris* VΘ (R *ist.*). | 8. *sanari* SR² edd., ..*are* R¹Vd. | 12. 13. *irenacei* RV, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sd edd. | 13. *sit çerta* d, *certa sit* SR², *forte* R¹VΘ. | 16. *XII* om. R¹Vd. | 19. *transeat* STd, ..*eunt* R¹V, ..*it* R² edd. | 24. *sicut et* Rd edd. | 34. *abscissum* V edd. vett. | 36. *roseo* d edd. | 251. 6. *adalligant* R² edd. | 9. *adalligaverit* SΘ (R *at allig.*). | 10. *erucam* R²d edd. | 13. *lana* d edd. | 14. 15. *germinant* R¹V. | 17. *stelionem* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 20. 21. *aqua .. hirundinum* om. R¹Vd. | 21. *vel* RTd, *et* SV edd. | 28. *a* om. d. | *auctori* R¹V. | 29. *inquirendi* I., ..*dus* R²d¹ (R¹V ..*quer.*), *inquerendas* Θ, *inquirentis* SGron., *in inquirendis iis* Sill. | *esse et* SR². | 29. 30. *inlinire* V edd. | 31. *experiendi* SR² edd., ..*da* R¹Vd. | 32. *lycom* V (R¹ *livom*), *lycum* d (R² *lic.*). | 32. 33. *spleniolo* I, *splene toto* RV (Td *spleno*), *splenio* SGron. | 35. *viva* om. Td. | 36. *vaseo* V. | 38. *oesypum* S edd., *oesopum* R², *hysopum* R¹Vd. | 252. 2. *anserum* SVΘ, ..*rinum* RTd edd. | 3. *irenacei* R, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 6. *oesopum* R², *pro hysopum* R¹Vd. | 9. *vitium*, *toto* S, dist. I. | 9. *ei non accidat* I, *accidat* RVd, *careat* S vet. Dal. | 16. *mortuae* RTVd Hard., *inmort.* S edd. vett. | 24. *nec* S edd. vett. coll. 16, 116. al., *ne* RTV Hard. | *circumlatus* R¹TVd, cf. §. 144., 29. 83. 100., ..*datus* SR². | 35. *in* STVd, *ex* R edd. | *cyprio* SΘ, ..*eo* TVd, ..*ino* R edd. | 36. *dolores* (quod unde pependit, excidit verbum) RVd, ..*ribus* SGron. | 253. 2. 3. *irenaceis* V, vid. ad p. 226, 8., *herinacei* Sv. | 4. *prohibet* SR² edd., ..*bent* R¹Vd. | *opisthotonicis* I coll. 20, 197., ..*tonis* R¹V, ..*tonos* Sv. | 10. *cantharidae* VdΘ. | 11. *frictae* S edd. vett., *frutae* R², om. R¹TVd Hard. | 12. 13. *et porcill.. . viscum* om. R¹Vd. | 18. *terrenae* I, ..*na* SR² codd.

Gelen. edd., sed vid. ad p. 254, 11., *..narum* R¹TVdΘ. | 19. *tela* Td. | 26. *erodit et* SR² edd., *..det* R¹Vd¹, *..dit* d². | 33. *subiccto* R¹Td, *subtecto* VΘ Plin. Valer. 3, 22. in marg., *subacto* SR² edd. Plin. Val. | 36. *erodit et* SΘ (V *erodite*), *erodit* R², *erodit ac* R¹d edd. | 254. 5. *anesi* SR² (R¹Vd *..xi*), *anisi* edd. | 6. *abscissos* V. | 9. *symphyto et* I coll. 26, 148. et Plin. Valer. 3, 22., *sympulo et* Td (R suppositis punctis), *simpolo* (om. *et*) V, *simblio* SBarb. e Diosc. 2, 101., ubi nunc legitur Ὑβλαίῳ. | 11. *terrenae prosunt* I (SR²d codd. Gel. *..na*), *terrenarum sunt* R¹V, vid. ad p. 253, 18. | 21. *trixallidum* RV¹d, vid. ad p. 241, 37., *tryxal.* edd. vett., *troxall.* Sv., *troxal.* Hard. | 23. *eadem* RVd. | 24. *quae vero* SR² codd. Gelen. | 27. *et ulcerum* R¹Td (V *..rarum*). | 35. *superinpositis* SΘ. | 255. 3. *vitiliginem* RVd, *. Ad vitil.* Sv. | 4. *partibus in sole.* Sv, dist. I. | 6. *illinire* RV edd. vett., *inlinire* Sd. | 8. *eupatoriae* S, *lupatoria* RTVd (Θ *lapath.*), *lapathorum* Barb. edd. | 10. et 32. *irenacei* I, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 16. *tantum eius* S (V *et antum*, R *et ante*), *eius tantum* edd. | *in sale* SV. | 18. *eae* Sd, *haec* R (V *hec*). | 26. *si subinde* I, *subinde si* edd., *subinde* (om. *si*) SRVd. | 29. *lac* d edd., vid. ad vol. II, p. 197, 36. | 30. *lumbis* RVd. | 256. 1. *lacte evocant* I, *late vocant* V, *lac evocant* Td (R¹ *vocant*, SR² *devoc.*). | 1. 2. *inveniuntur* RTVdΘ, *invcniuntur in gramine* SR². | 2. *vermiculi* SR²d, *merculi* VΘ (R¹ *mert.*). | 3. *detrahuntur autem* SR², *detrahunt unaiste* V (R¹ *..tur; distae*), *detrahuntur iidem* T. | 4. *et* RVd, *etiam* Sv. | 10. *cypri* SR²d, *cyperi* edd., *ospri* R¹V prob. Sill. | 11. *tritae* VΘ, *tritaeque* SRd edd. | *ad haec* S (R² *hec*), *ut haec* d (V *hae*, R¹ *he*). | 13. *captatur* VΘ. | 14. *suco* SR²d, *super* R¹V. | *minime* R¹TVd, *minute* R² (S edd. *..tae*). | 15. *lubricae* I, *loricae* RTVd, *longae* Sv. | *candidae* om. R¹TV. | 15. *oberrantes* SR² edd., *observ.* R¹TVd. | 16. *farinam* I vet. Dal. coll. 20, 11; 33, 119., *..na* SRd edd., *..nae* vet. Dal. | 19. *praegnas* I, vid. ad p. 22, 1., *..nans* Sv. | 22. 23. *sine adservata* Vd. | 28. *ture* SR², *iure* R¹TVd. | *sumpta* SR²d, *sumpserit* R¹V (fort. *si sumpta erit*). | 29. *trixallidum* I, vid. ad p. 241, 37., *tryxall.* d (*thryxall.* RV, *troxall.* S, *troxal.* Hard.). | 32. *prenderit* SR²Θ, *..ret* R¹Vd. | 35. *parturientibus* R¹V. | 38. *cygni emollit* S

(R^2 *cig.*), *cienie mollit* d (R^1V *ciente*). | 257. 1. *a* SR^2 edd., om. R^1Vd. | 6. *non* R^2 edd., *aut non* R^1TVd, *aut . . . non* S statuens excidisse nomen *avis;* sed vide ne aberraverit librarius ad l. 4. *perdicis putaminum.* | 14. *corum* SR^2d, *eodem* R^1V. | 15. *est* SR^2 edd., *si* R^1Vd. | *itaque* RV. | 18. *irenacei* I, vid. ad p. 226, 8., *herin.* Sv. | 20. *primi partus* R^2d edd. | 22. *alios* SΘ coll. 7, 68., *ali* T, *alii* Rd. | *item* R^1Vd. | 23. *cani* SR^2d, *canis* V, om. R^1. | 25. *praegnati* V, vid. ad p. 22, 1., *..anti* Sv. | 33. *rames* SR^2Vd (R^1 *rum.*), vid. ad p. 36, 19., *ramices* edd. | 34. *adligata* SV, *inligatae* RΘ, *illigati* d. | *suspenduntur* RVd. | 36. 37. *ramitosis* RVd, *ramic.* Sv. | 38. *in* om. R^1Vd. | 258. 1. *hae* SV, *eae* Rd edd. | 4. *e cerebro viperae* om. Vd. | 5. *inlitum* S, cf. l. 19., *illocum* R^1Vd. | *pellicula* d. | 6. *grandissimi* SR^2 edd., cf. 12, 18., *grano* R^1TVd. | 8. *ramiti* R^1Vd, *..ici* SR^2. | 9. *si* SR^1TVd, *et quod sub* R^2 edd. | 11. *clostrum* R^2, *closirum* R^1TVΘ (d *dos.*). | *novo* SR^2 edd., cf. 32, 122., om. R^1Vd. | 14. *üs* S (V *is*), *his* Rd edd. | 16. *inopinantem* R^1V. | 19. *in* om. R^1V. | 21. *spinosis* SVΘ, *spinosis herbis* Rd edd. | 25. *adalligatus* om. R^1d. | 25. 26. *ardiolae rostrum in pelle* SR^2, om. R^1Vd. | 30. *inhibet* STΘ, *..bent* RVd. | 32. *pulmones* SVΘ. | *dextrae partes* edd., *dextrae partis* R^2 (R^1V *in dextre*), *in dextra parte* SΘ. | 33. *quinque* om. R^1V. | 36. *Ibicum* R^1V, cf. 8, 214. | *cineres cum adipe* om. R^1V. | 37. *conceptum sit* I, *conceptus* RVd, *conceptus sit* Sv. | *contineri* RVd. | 259. 1. *cuiuscumque galli* R^2T (Sd *galli gallinacei*). | 4. *in* om. R^1V. | 5. *stelionis* I, vid. ad p. 219, 36., *stell.* Sv. | 7. *contra* I coll. Marcell. Empir. 33, p. 227., *translatus inhibet, intra* $R^1$$Vd^1$, *in dextra* $R^2$$d^2$ (S edd. *..tram*). | 8. *sanguinem* (sc. stelionis) R^1Vd, *vespertilionis sanguinem* SR^2 edd. | 11. *et totius corporis* I (R *et toti*, d *ectati*, V *ectaci*, Sill. *inhibet totius*), *a toto corpore* SBarb. | 15. *mustelae* glossemati deberi putaverim. | *detur in offa* SR^2 edd., cf. §. 147. | 17. *circumlato* edd. (Rd *..lata*), vid. ad p. 252, 24., *data* SV. | 18. *palumbo* d edd., *palumbus* R^2Vd edd., vid. ad p. 244, 4. | 24. *Horus* d edd. | 26. *Sardinianam* I, *Sardiniam* RVdΘ, *in Sardinia* S edd. (R^2 *..niā*). | 28. *phion* R^1Vd, sed cf. 28, 151. | 29. *auctoris* V, *auctores nomina vere* SR^1d edd. *auctor est nomen habere* R^2. | 38. *mon-*

strum R¹Vd. | 260. 4. *et serpyllo* I, *serpyllo* (om. ..*el*) SRVd, *cum serpyllo* edd. | 7. *alvom* S, *alvo* RVd, ..*vos* THard., *alvearia* edd. vett. | 8. *oves* Sv. | 9. *lassari* d Hard., ..*are* TVΘ, *lassescere* SR². |

Lib. XXXI. pag. 260. lin. 37. *ipse* R¹V. | 38. 261. 1. | *aquis in caelo* SR² edd. (d. om. *in*), *aquas caelo* R¹V. | 4. *terra enascentium* I coll. 11, 128; 17, 244., vid. ad vol. I, p. 32, 28., *terrae nasc.* S. | 12. *iunctae* SR²d, *inunctae* R¹V², *iniunctae* V¹ (T *invinc.*). | 15. *animalibus* SRTdΘ, ..*lium* V edd. | 22. *tanta iis* S (d² *his*), *tantatis* V (d¹ ..*tio*), *tantaque* R e corr., *tantaque eis* edd. | 23. *in* (*Bai.*) RVd edd., *nunc* SGron. | *Baiano* edd. (R in ras.), *bala* d, *bale* V, *Baiae* SGron. | *Possid.* RV. | 26. *valitudini* R, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 34. 35. Verba *in qua* .. *instauraverat* U posuit post (33.) *Athenarum.* | 262. 2. *ingeni* S (Td ..*nii*), *ingenam* R¹Θ (V ..*na* sup. add. *i*), om. R² edd. vett., *ingeni. Iam* Sill. | *carmen dignum* edd. | *uti queat* I coll. 37, 12; 8, 100., *ubique et* SUv. | 2. 3. *ibi tantum non* R¹Vd (cf. 14, 107; 22, 17; 35, 201; *legi* idem valet atque *excipi haustum*, cf. Plaut. Pseudol. 1, 4, 21.), *non ibi tantum* SUR² edd. An scribendum est *ille tantum non*? | 4. *Quo* SUd, *Quod* RV edd. | 19. *Acidulo* SR² edd., ..*los* RV, ..*lus* d. | 20. An *idem*, ut intelligatur *contingere*? | 26. *Cutillae* RV. | 30. *fetum* SPint., *flatum* RTVd. | 34. *ahpio* R¹, *apio* R², *opio* V. | 263. 3. *stellantem* V. | 10. *Eudoxus* Sylburg et Pontedera. | 11. *Nelea* SHard. ex Strabone et Antigone Carystio, *Mellea* R¹Vd¹ (d² ..*eam*, R² ..*e*), *Melan* edd. vett. | 17. *Haliacmonem* S, cf. 4, 34. (edd. *Aliacm.*, d *aliam.*), *Haliacmon* codd. Barb., *Halacmonem* R in corr., *Allimo* V. | 17. 18. *ducere* .. *omnia fusca* om. R¹V. | 18. *ad Axium* om. etiam R²d. | 18. 19. *nasci quibusdam* SR², *nasci ab alimo quib.* Td, *quibusdam* (om. *nasci*) V edd., om. R¹. | 22. 23. *Hercynnum* S, *er num* R cum ras., sup. add. *cyn.*, *Orcynam* C. O. Mueller Orch. p. 158., *erycnum* Td, *eryc* V. | 23. *duo sunt fontes*, *quorum* edd., om. V. | 25. *Cescum* S codd. Gel., cf. Hesych. et Suid., *Viscum* R¹TVd (R² *visg.*). | 29. *taedio* SRV, *in taedium* Td edd. | 33. *Polyclitus* SRVd Passov., ..*critus* Meurs. Hard. | *expleri* RVd, ..*re olei vicem* S, sed cf. Vitruv. VIII, 3. 8. Fortasse verum est *vicem olei*, ut librarius aberrave-

rit a *vicem* ad *iuxta*, nisi forte quae exciderunt exierunt in nomen *Lipari*. | 34. *eo ungui* I coll. Vitruv. l. c. *uncti oleo prorumpunt*, et Isidor. Orig. XIII, 13, 2., *congui* R¹V, *ungui* R², *congruit* R², *fontem* edd., *Liparim*, SPassov. e Vitruv. et Antig. Caryst., sed vid. supra. | *Theophilarastus* R¹Vd. | *ac* d, *hac* R, *huc* V, *hoc* SR². | 35. *idem fieri . . . fonte* edd. | *in Ditistra eius* (sc. Aethiopiae) RVd, *in Indiae terris* edd., *in Tasitia eius* S ex Ptolem. IV, 7, 15. | 36. *aqua lucernae ardeant* edd. | 37. *Scotusaeis* I coll. 4, 35., ubi e codd. ARd scribendum erat *Scotusaei*, *Scotus ei* R¹V (R² *Scothuss.*), *Scotiis ci* d, *Scotusa* Hard. (S *..ssa*). | 264. 6. *Cyllon* (i. e. *Κυλλῶν*, claudum reddens) RVd, *Claeon* S codd. Barb. edd. | *Gelon* SR² codd. Barb. edd. (R¹V *..om*), *Gyllon* d. | *effectu* SR²V edd. (R¹ *afec.*), *re* Td. | 7. *Graecorum nominum dicti* om. Td. | 9. *Crannone* S (d edd. *Cran.*), *Cannone* R²V (R¹ *Can.*). | 16. 17. *Siden* SR² edd. Isid. Orig. XIII, 13, 7., *Siderin* R¹VΘ, *Syderim* Td, *Silem* Wessel. | 21. *Plinthia* S Osann. coll. Sen. N. Q. III, 25, 4., *Pinth.* RVΘ, *Phinth.* edd., *Phit.* d. | 22. *Fons* SVd, *Theutuni fons* T (R *'emt'uni*). | 25. *Holcas* SV, *olc'as* R, *oleas* d, *Olachas* edd. | 26. *Bryacum* R e corr., *Brietium* V (d *..cium*). | *est* RTd, *esse* V, *et* Sv, *est et* Sill. | 27. *velut . . . urentem* pro spuriis habet Sill. | 28. *Tamarici* S edd., cf. 4, 111., *Tamamaricae* Vd (R *..macre*). | 30. *duodenis* T, *..decim* d edd. (V *..decim eas*), *duodecies* R (S *..ens*). | *vicenis* Td edd., *viciens* SRV. | 37. *nigre* R¹V, *..ri* d. | *ilico* I, vid. ad p. 34, 6., *illico* Sv. | 38. *Danubii* Rd edd. | 265. 2. *adeoque* R¹TV, *id.* SR²d. | 3. *Arcadia* Barb., cf. §§. 27, 54; 2, 231; 4, 21; 26, 46., Sen. N. Q. III, 25, 1., *Achaia* SRTd edd., *achia* V, *inachia* Θ. | 4. *e* d edd. | *appellata* SR edd. vett. | *quae illico* SR²d edd. | 7. *Threcia* V, vid. ad vol. I, p. 163, 24. | 8. *Cychros* Sd, *cicr.* RV, *chytr.* Barb. | 9. *Soracte* R (V *..tae*), *..ten* Sd, *..tem* Schneider. gramm. 2, p. 462. coll. 7, 19. | 15. *virus omn.* SR² (edd. *visus*). | 16. *aena* S, *aen* RV, *aes* d edd. | 24. *Aedepso* S, *eadem pro* Td (R corr. in *edebio*, V *aedam*). | 26. *lapideae* SV, *..des* Rd edd. | 27. *coiecti* V, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | *lapidei* TV, cf. 35, 167., *..des* SRd. | 27. 28. *Scyretico* S edd. (R ex corr.), *Siret.* V, *Siriet.* d. | 29. *guttis*

(sc. aquae) R¹Vd, *gultae* SR² edd. | *lapide* SR¹Vd, ..*deae* R², *in lapides* edd. | 30. *Coryciis Idaeo*, I coll. Pausan. X, 12, 4., *coricis ideo* RV (Td ..*cisi deo*), *Coryciis, item in Idaeo* Sill. *Coryciis:* (om. *Idaeo*) S edd. | *Miezae* SVBarb., *miozae* d (n *mio ze*). | 31. *Corinthio* R (TVdΘ ..*tio*), *Corycio* S (edd. ..*co*). | 33. *ipsausia* Vd, *ipsaia* R. | 266. 2. *imbrium* RVd, *imbrium aqua* Sv. | *ut quae* SR². | 3. *praeferunt imbribus* SR. | *ad* om. R. | 6. *reprehendi* RVd. | 7. 8. *distantur* R¹V. | 12. *elementum* Rd. | 15. *gelo* RV. | 21. *ait* I, om. Vd (propter antecedens *sit*), *perhibetur* SR edd. | 22. *duritias* R², *duritias facientes* edd. | 24. *confitentis* (sc. alios medici, cf. Cic. p. Lig. 1, 2.) I, ..*tes* R¹Vd, ..*dum* SR² edd. | 25. *vilius* RVd. | 26. *salubres* RVd, ..*bres maxime* edd. (S ..*bris maxu.*). | 27. *ex quo aspectu euleo* R (ad marg. *et eulaeo*, d *eulo*, V *quot aspecto*). | 29. *ad parent* R¹V. | *neque e* SV (d *ex*), *neque* (om. *e*) R, *nec ex* edd. | 29. 30. *neque Euphrate* SR (edd. *nec*) om. Vd. | 35. *salmacidas* SR² edd., ..*adicas* VΘ, ..*andicas* Td, ..*aticas* R¹. | 35. 36. *petentis* S. | 37. *quae fonte* I (R¹TVd *que*), an *in fonte*? cf. §. 61., Vitruv. 8, 4., *que fontes* R², *qui fontes* Sill., *fontes, qui* Sv. | 38. *quaeque* Td (V *quequae*), *quique* SR. | 267. 5. *vicinium* SR² edd., *vicenam* R¹, *vicena* Vd. | 7. *Mesopotamiae* Sill., sed cf. 35, 171. al. quae ibi congessi in ed. I. | 17. 18. *Salubritate* R¹V. | 20. *pertinet—,imo* I coll. 9, 20., *pertinentia* R¹V, *pertinet qua* d, *pertinent* SR² edd. | 268. 5. 6. *diverticulo* RVd edd., *dev.* S. | 9. *praestat* om. d edd. | 28. *certiore* I, *certior est* d, *certior pe* R¹V, *certiore multo* S(R² edd. *certior*). | *exhalatione* SRV, *exhalatio est*, edd., *exhalatio* d. | 269. 12. *glaria* R¹V (R² ..*ie*), vid. ad p. 115, 24., ..*rea* Sd edd. | 14. *certissimas* SR¹VΘ, ..*ma* R², ..*mae* d edd. | 27. *Macedonia* RVd, vid. ad p. 267, 7., ..*niae* S codd. Gel. edd. | *Pella* S codd. Gel. edd., *apellant* V (d *app.*, R *appellam*). | 38. *canis ortu* T (RVd ..*tum*), cf. §50; 14, 118., 16, 99., *circa canis ortum* S edd. | 270. 7. *qualisve* TV. | 25. *fenium* R¹ (V *fin.*), *paene* R², *apenninum* d. | 271. 2. *emittit* SV, ..*tat* Rd edd. | 24. *atque* Sd, *aquae* RV, del. Sill. | 27. *dulcedine nec* RT Brot. (V ..*dinec*), *dulci nec* edd. vett. Hard., *mulceri nec* S Gron. | 31. *quod quam* S. | *gloriantium* Pint. Hard. | 37. *in* SR², edd. om. R¹TVd. | 272. 2. 3. *deprehendetur* R¹, ..*deretur*

R^2Vd. | 5. *feruminanda a* T, *..nata a* RTVd, *..nant et* edd. vett., *..nandas* Gron. Hard. | *fracturas* edd. | 6. *adsiccanda* R^1V, *assic.* Td, *sicc.* edd. | 14. *sese* SVΘ, *se* Rd edd. | 22. *ex alto* om. R^1V. | 24. *ea* I, *ex* SRTVdΘ, om. edd. | 25. *mittent* RVd. | 34. *ptyade ab* I, *ptyade* SBarb., *ptiadeos* Vd, *phtiadeos* (del. *os*) R. | *respersos* RΘ. | 37. *calefacti* d edd. | 37. 38. *sororientes* RV (d *sori.*), *sororiantis* S codd. Gel. Fest. | 273. 6. *de* I, om. R^1Vd, *in* SR^2. | 11. *cyathis* R edd., om. SVd. | *ita* edd. *ista* SRVd. | 12. *ex asperat* R^1I^1. | 15. *vaso* SΘ. | 24. *navim* d edd. | 30. *valitudinem* I, vid. ad p. 42, 3., *valet.* Sv. | 274. 1. *salsa* RVd, *sal* Sv. | 10. *medium* R^1V, *medium lacum* Sv. | *eo* SR^2d, *quo* R^1V. | 11. *e stagnis* S, cf. § 84., *est alnis* R^1Vd (R^2 *omnis*), *est talis* edd. | 14. *solis calore* Vincent. Bellov. spec. nat. 6, 83. (Isidor. origg. XVI, 2, 3. *sole decocta*), *rore* (an *sore* ex *so*[*lis calo*] *re*?) RVd edd., cf. §. 112., *sole* S Pontedera. | 16. *Bactris duo* om. R^1V. | 16. 17. *alter... alter* SR^2 edd., *alter* d, om. R^1V. | 22. *et Oxus* Sd, om. R^1V, *et yxisses* R^2. | 26. *in* om. RVd. | 26. 27. *Ormenus* I, *ornemus* R^1Vd, *Oromenus* SR^2 edd. | 28. *margaretis* RV. | 29. *et e terra, ut* SR^2 edd., *aut* Vd, om. R^1. | *densato, ut* I, *densatur* RVd, *..to* Sv. | 30. *et editur* R^1Vd, cf. 36, 161., *caeditur* SR^2 edd. | 31. *Gerris* S (Hard. *Gerrh.* coll. 6, 147 et Strab. 16. p. 766.), *Cerris* RVd edd. vett. | 33. *Ptholomeus* V. | 37. *cum lunae motibus* apud Isidor. origg. XVI, 2, 3. (cf. ib. 15, 17. *lunares motus*). | 275. 8. *Cyprium* Vd. | 10. *traluc.* SV, *transluc.* Rd edd. | 13. *est* om. R^1V. | *pluribusque* R^1V. | 15. *multoque*, *aliter non* RV (Td om. *que*, S *multo*, *atque*), *multo*, *non aliter* edd. | 15. 16. *in arescens* SR^2. | 18. 19. *sunt in eriguis* R^1Vd. | 20. *insucosum* R^1V. | 24. *ex* om. R^1Vd, *et* R^2. | 28. *Hispania* I (R^1V *..nia*), cf. 21, 77., *Hispaniae* Sv. | *muriumR*^{1}TV. | 31. *corulus* RV. | 276. 1. *Tacteus* VΘ. | 3. 4. *Citium* Vd (R *Cic.*), *Cilicum* Sv. | 6. *et de cetero* SR^2. | 9. *nec* om. R^1V. | 10. *Acanthus* d (R^2 *Ach.*), *cantus* R^1, *cantis* VΘ. | 11. *nec ullus* T (R^1V *ne*), *nec ullius* SR^2d. | *e spuma* d (T *ex*). | *ramento* TVd (R *atram.*), *ramentum* Sv. | *aut tenuis* certissime corrupta censet Sill. | 13. *Centumripis* RVdΘ, *Centur.* Sv. | 15. *traluc.* SV, *transluc.* Rd edd. | 19. *Peticum* R^2Vd (R^1 *Pit.*). | 23. *aviditatem invitans excitansque* I (R^1V om. *excitans*), *excitans aviditatem invitansque* SR^2d. | 25. *interim* (i. e. interdum ut 8,

46. 112.; 9, 21. 54.) I, *iterum* (quod pro *interim* legitur apud Senec. ep. 48, 1.) SRTVdΘ, *ita est* edd. | 25. *garum* Θ, *in garum* Sill. | 27. *largiore* R edd., cf. 8, 151., *..res* SVd. | *lacteque* (om. *multo*) R(V *..toque*). | 29. *adeo ergo* Vd. | 30. *nimirum a* I (cf. 3, 42; 8, 10; 22, 119; 36, 8. 111.), *nimia* RVd, *nam ita* edd., *scommata* SPint. | *sale* R^1Vd, *..les* SR^2 vet. Dal. | 33. *et interp.* R. | 34. *et auct.* Vd. | 36. $\overline{VI}$ S, *ut* TVΘ, *sex* R, *sex mille* d Hard. (edd. vett. *millia*). | 277. 8. *Nilo* SR^2 edd., *nudo* R^1Vd. | 12. 13. *deluente* R^2V. | 13. *coherent* R^1Vd. | 17. 18. *zmecticis* I, *zmeticis* R^2Vd (R^1 *zmed.*), *smegtizis* T, *zmegmatis* S (vet. Dal. Hard. *sm.*) cf. Dioscor. 5, 128. | 31. *et Carteia* TVd. | 33. *Pompei* V, *..eii* SRd. | 35. et 278. 5. *allex* V (32, 128. cum B *hallex*), *alex* SRd. | 36. *et privatim* SR^2 edd., om. Vd, *et* (om. *ex inutili*) R^1. | 38. *nascitur* SR^2 edd. | 278. 3. *castimoniarum* SRΘ, *ad cast.* Td (V *cat.*, vet. Dal. *ad superstitionum castimoniam*). | 6. *urticas maris* R^2Td, *maris* (om. *urticas*) R^1V, *urticas, cammaros* Sv. | *multorum* RVd. | 6. 7. *sapores* Sd, *..ris* R, *..rem* V edd. | *gile* V, *cyle* d (11, 176. 177. M *gyla*, sed 11, 201. idem *gula*). | 8. *nonnulli* Vd edd. vett. | 13. *morsum* RV edd. | 22. *putrescendi tabe* I (S Murbac. *tabo*), *..dita* (ortum e *tavevindicans*) V, *..dito* R, *..do* d edd. | 27. *aut melle* Sd edd. (Diosc. 5, 125. $\tilde{\eta}$), *ac melle* RV. | 29. *quarta* Rd edd., *qua* V, *aequa* ST. | *seminis* SR^2T, *..ne* R^1Vd. | *et oleo* RVd. | 35. *etteus* RTVdΘ, sed cf. §. 84. | 37. *ac* SRd, *aut* V. | 279. 13. *mixto* RV, *..tus* Sv. | *innoxie* STd, *..xio* V, *..xia* R. | *tenearum* RV, *tine.* Td edd. vett. | 15. *dolorem* R edd. | 16. *aqua* RVd edd., *patina* SΘ vet. Dal. | 20. *dixit. itaque* SGron. R^2Td, *dixitque* R^1, *dixistique* V (an *dixit. utique*?). | 22. *pedum, item* SR^2d, *itepedum* R^1V. | 27. *sudent* R edd. | 33. *vinculis* I (Dioscor. 5, 125. *τοῖς ἐνδέσμοις*), *inc* R^1, *hic* Vd Hard., *ictuum* R^2, *vincta* S. | 38. *zmegmatis* SV (R *szm.*, d vet. Dal. Hard. *sm.*). | 280. 1. *extenuandam* Td Hard. (R^1V *..endam*), *extendendam* SR^2 Murb. | 9. *halmyr haga* Rd, *halmyr.* S, *halmir.* V, *almyr.* vel *almir.* codd. Salm. | 10. *a qua* I, *aqua* Vd, *qua* R^1, *quod* SR^2 edd. | 13. *Clitis* (i. e. devexis) RVd, *Litis* S Hard. | 14. *Chalestricum* Vd (R *calest.*) Herodot. 7, 123.; Plutarch. Alex. 49. habet *Χάλαιστρα*, cf. § 115., *Chalastr.* Sv Plin. 4, 36. cum Strab. | 26. *modo nitrariis* I, *monstrariis* RVd,

mitrariis Sv. | *haec* SRTV, coll. 29, 124. | 27. *in* om. R¹V. | 36. *in vitro* Sill. | 281. 3. *carnibus* I, cf. §. 87. Herodot. II, 87; *carbonibus* Sv. | *quas* RVd, *quos* S, (*Ad ea quoque*) *quae* edd. | 6. *praegnatibus* I, vid. ad p. 22, 1., *..nant.* Sv. | 10. *mollibus* SRTVdΘ (an *in collibus?*), *mol.* edd. | *colligas* RTVd, *colyc.* Sv, *scolecas* Sill. | 12. *paene* d edd., *pane* R¹V, *plene* SR² Salm. | 17. *statim* STVd, *facile* R edd. | 27. *Chalcstraeo* I, cf. §. 107., *Calistreo* Vd (R² *..traeo*), *calistraeae* R¹, *Chalastraeo* Sv. | 36. *argemas* RVdΘ. | 36. 37. *oculorum;* — *..calyce:* — S, dist. I. | 37. *inungues* SGron., *ungues* RVd. | *adiuvat* R edd., *adiuvat ad* (e dittographia) TVd, *adiuvat et* S. | 282. 1 *coluantur* I, vid. ad p. 291, 35., *conl.* Sv. | 20. *exsputa* I, *expasta* R¹TVd, *pasta* R² edd., *hausta* S vet. Dal. coll. 28, 155. | 21. *vomitione* S coll. 23, 80. | 24. *urceis* RTVΘ (cf. 28, 202. al. *potioni aquae*), *ventris* Sd edd. | 25. *nervorumve* d (RV *vel*), *..que* Sv. | 26. *ptisana* d edd. | 30. *eius* SR² edd., *et una* R¹T V (d *una*). | *cypreo* RV, *..rino* Sd. | 38. *podagricis* Sd, *..gris* RV. | *solio* SBarb. codd. Gel., *..ia* RVd. | 283. 1. *prosunt* V. | *et* S codd. Barb., om. RVd. | 7. *maribus* RVS, *in mar.* S, *e mar.* edd. | 8. *e* SR²d, *et* R¹V. | 11. *etiam* SR, om. Vd. | 14. *abscidi* V, *.. scindi* Sv. | *remittere* R¹Vd, cf. 36, 140. 157., *emitt.* SR². | 20. *penicilli;* SR²d (dist. I), *..llis* T, *..nis* R¹V. | *sedant* Td (R¹V *..ante*) cf. 30, 114; 20, 169; 26, 96; *levant* SR² (Murb. *..at*). | 21. *utilissimi* S codd. Gel., *..me* RV (d?). | 24. 25. *mitigant, molliunt* Rd. | 26. *aperienda* Vd. | 29. 30. *inflammationes, si nec inunguitur* Rd (V *sine ciniungi.*) quae unde pependerunt ea desiderantur, *inflammationibus inponuntur* Sv. | 32. *siccaeve* I, *siccat* RV, *..ant* Td, *secta* S codd. Barb. | 36. *eaedem* SR Murb., *eadem* Vd. | 38. *ex* RVd, *nunc ex vino et oleo, nunc ex* Sv. | 284. 1. *emolliunt* SV, *et molle* R, *moll.* d. | 3. *blandiri* S Murb., *..diori* RV, *..dioribus* d edd. | *operire* V, *..ri* Sv. | 3. 4. *siccare* RTV², *..ri* SV¹d. | 23. *strigilium* Sd, *strigl.* RV. | 29. *prevertemur* d, *revert.* RV. | 30. *animalia et aquatilia* SR² d² edd.

Lib. XXXII. pag. 285. 15. *sui* RVd edd., cf. 4, 23; 9, 103; 37, 136. 159., *sua* SB, cf. 6, 24. | 19. *echenais* B, vid. ad p. 311, 21., *echineis* V (R *ethin.*), *echeneis* Sv. | 23. *renitendo* SB²Td, *retin.* B¹RV edd. Isidor. origg. Schol. Lucan. | 29. et 37. *navim*

— lib. XXXII. §. 24. p. 280—289.

Vd². | 32. *ab Astura* d edd., *abstura* BRV, *Astura* S. | 37. *qui* B, *qui id* d edd., *quid* RV. | 286. 9. *remoram* d edd. | 11. *adalligato eo* RVd edd. | 14. *habeant* SB²d. | 26. *visu* SB, *vis* RV, *visas* d edd. | 32. *inertior* B¹, cf. 20, 252; 31, 82; Horat. Serm. II, 4, 41; Sen. ep. 95, 25; 122, 4., *in gratior* SB²PRVd. | 34. *in* SB, om. RVd edd., vid. Sill. | 287. 8. *scaurum* B², *scarus* B¹. | 11. *erepere* S Heins. ad Ovid. (R *aerep.*), *repere* BTd, *erumpere* edd., *redire* Isid. Hisp. origg. XII, 6, 30. | 13. *rete* cf. Schneid. Gramm. II, p. 219. | 22. *si* SB, *ut* RVd edd. | 23. *discussu* B duo codd. Ovid., .. *rsu* Sv. | 24. 25. *leinias* B, sed 26. et 35, 82. *lin.* | 25. *anthiam* S edd. ex Ovid., *pithias* (*tradit eas*) B, *pithiasim* Td, *phitiasin* RV, *phitias id* P. | 26. *cultellata* ST cf. 8, 91; 9, 182., .. *to* BRd edd., .. *tu* V. | *spina* SB, *ei spina* RTVd edd. | 28. 29. *ut ... serpentibus* om. RVd. | 29. *aserpentibus* SB, *a* om. edd. | *et ping.* SB, *et* om. RVd edd. | 30. *interemi* B¹V, vid. ad p. 175, 7., .. *imi* Sv. | 32. *ad .. ictum* SB, *at .. ictu* RVd edd. | 32. 33. *quae attacta* Man. Dal., margo Vict., *quae et tacta* RV, *quae tacta* d edd., *quia tacti* B, *qui attacti* S. | 34. *est* om. RVd. | 36. *Lolligo* SB, cf. 18, 361., *milvago* PRVd edd. Isidor. Hisp. XII, 6, 36. | 288. 1. *Cotte* S coll. 5, 2. (B .. *tae*), *cocte* Rd (V .. *tae*), *acte* Θ, *Cotta* edd. | 7. *Labrayndi* BRV, vid. Wessel. ad Herod. 5, 119. (P marg. Vict. .. *aindi*, d .. *amdi*), *Labrandi* ST (edd. .. *dei*). | *fonte anguillae* SB, dist. I, *fonte anguillas hae* RTVd edd. | 10. *Myris* SR, *muris* B, *miris* V, *myrris* Td. | *Surium* S Meinek. ad Steph. Byz. p. 582. 18. | 11. *vocati* SBP, *evoc.* RVd edd. | 13. *Heropoli* BV (sic R 5, 89; R a 5, 105; nihil enot. 2, 208; 4, 59; 5, 81.), *Hierap.* Sv. | 14. *adorantes* RV margo Vict. | 15. — p. 293, 4. *inserendis ... quantum* in 31, 131. translata sunt in RVd. | 21. *Cephallaniam* SB, .. *ania* RVd. | *et Ampelon* deleri vult Sill. | 24. *Lacedaemonii orthag.* I, .. *nii orthag.* Rd, .. *nii orthrag.* edd., .. *ni orthag.* S, .. *nio rum thag.* BVΘ. | 26. — *etiam* S, dist. I. An *etiam* ponendum est post *quibusdam*? | 27. *occurret* SB, .. *erit* RVd edd. | 31. *piscis* I, .. *ces* Sv. | 34. *comparentur* RV Θ. | *neque* B. | 38. *curatio* SRTVd (B *curh.*), *in curatio* edd. | 289. 15. *harispices* B, *harispis ces* V (R *aris.*), *haruspices* Sv. | 21. *ac* SB, *et* RVd edd. | 24. *repugnat* SBRV, .. *nant* d edd. | 26. *medetur* SBRV, .. *entur* d edd. | *Cinis eorum miscetur* Sv, dist.

I. | 33. *mustel a e* S (B^2.. *le*). | 36. *terris e t in aqua* edd. | 37. *et fibris* S(RV *f eb.*) | 290. 3. *sunt* SBd, *sint* RV. | 13. *movent i* B, .. *te* S. | 32. *dolori* SBd, .. *r e* RV, .. *ribus* edd. | 37. *in aquis* om. B. | 37. 38. *et testudinum* SB, *in test.* V, *test.* (om. *et*) Rd edd. | 38. *pari* SB Barb., *par* RTVd. | 291. 2. *lutariae* SB^1 (B^2.. *tor.*), *ve lutariae* RV. | 7. *et e* I (*ex* V), *he* B (S *h ae*). | 9. *tollit* om. RVd. | *et ranarum* SB edd. vett. cf. Dioscor. 2, 97., om. RTVd Hard. | 20. *singularem* I, .. *r e* RVd edd., .. *ris* S, .. *riore* B. | *efficaciorem* SV (et fort. B^1), .. *ciore* B^1R edd., .. *cive est* SB^2d. | 24. *neque est* RVd edd. | 30. *datur* ... *hemina* SB, om. Sv. | *tum* I, *cum* SB. | *vini additur* SB (edd. vett. .. *ta*), *vin o addito* RTVd Hard. | 32. *et haec* SB, *haec* (om. *et*) RVd edd. | *matutino* vet. Dal., cf. 7, 181; 9, 36; 11, 30; 18, 235. 255. 310. al., .. *tina* Sv. | *vespera* SB^1Vd, .. *er e* B^2, .. *er tina* d edd. | 35. 36. *coluantur* B, *con l.* Sv, vid. ad p. 198. 35; 237, 11. 299. 5. 13. 20. | 36. *fiant* SBRV, *fiunt* d edd. | 292. 11. *et in* SB, *et* RTVd, *in* edd. | 14. *coiectae* B, vid. ad p. 136, 21., *con i.* Sv. | 21. *si* RV (d edd. post *access.*), om. SB. | 23. *liberare* SRV, .. *rari* Bd edd. | 24. *oportet* SB^2 vet. Dal. | 28. *iubeant* SB, .. *ent* RTVd edd. | 29. 30. *verrucas* SB, *et verr.* RVd edd. | 31. *incredibile dictu* IS, *incred. dictu sit* RVd (P edd. *licet incr.*), *quod incred. dictu est* B. | 293. 1. *fit* SBV, *sit* Rd edd. | 11. *aeneo* B^2. | 18. *per superna* I (coll. 25, 136. al. *per inferna*), *per speram* B^1, *per se etiam* SB^2, *ad vesperam* RVd edd. | 35. *viventis* RTVΘ. | 294. 1. *Magi* om. B. | *sunt* Vd edd. | 3. *a* SB, om. RVd edd. | *marilo* SB, *a mar.* RVd edd. | 4. *nassis vel* S vet. Dal. coll. 9, 132. | 6. *abici* SB, cf. §§. 17. 51., *obiici* RVd edd. | 9. *phrynus* I (d .. *nuus*), *phrynu. cis* B, *phrynos* Sv. | 10. *iis* SP, *his* RVd edd. | 14. *oleum* BPRTVdΘ, *solium* SBarb. edd. | 17. *adalligato* STd, .. *tum* BRV edd. | 17. 18. *stimulari* SBRTVd, .. *lare* edd. | 18. *e* SBRd, *a* V edd. | 20. *isdem* B (S *iisd.*), *idem* RV, *item* Pd, *item ex* edd. | *lienem* RVd. | 21. *iecur* SBP, *cor* edd. vett., om. RTVd (Hard. sectionis initium fecit a verbo *Auxiliatur*). | 22. *Est* SBPV (R?, in edd. vett. adnectitur antecedentibus), *et* Td, om. Hard. | *colubra* SRTd (B e corr., V *colob.*) Hard., *coluber* P, *coluber est* edd. vett. | 24. *si* SB, *vel si* RVd edd. | 32. *morsu* SBR, .. *sibus* PVd edd. | 33. *et si* SB, *aut si* Td marg. Vict., *nam si* RV edd. | 295. 2. *serp. torqueri* SB,

torq. serp. RVd edd. | 6. *sed* SB, *sed et* RTVdΘ edd. | 10. *morsibus* B, *..sum* RV, *..su* Sv. | 12. *e lentisco* edd. (sed *oleo*), *lentisco* B¹RVd, *lentiscinum* SB². | 16. *haec* scribendum erat, ne *debet* accusativum cum infinitivo secum haberet ut *oportet*; sed vide ne quid exciderit. | 20. *e iure* SB, *iure* PRVd edd. | *sumpti* SBRVΘ, *..to* PTd edd. | *decocti ius* Rd edd. (V *..tius*), *decocti* (om. *ius*) SB. | 22. *adversantur. Isdem* B (edd. vett. *idem* ad hoc caput detractis verbis inde a *Peculiariter*). | 23. *diu iam* SB, edd. vett. *diviam* R (V *dev.*), cf. 25, 2., *divitum* PTd Hard. | 25. *ideo* SB edd. vett., om. RTVd Hard. | 29. *praegnatia* B¹, vid. ad p. 22, 1., *..nantia* Sv. | 32. *variantur* SB², *..atur* B¹, *..ant* v. | 33. *Circeis* B, cf. 3, 62; 15, 119., *.eiis* Sv. | 35. *lutosis* SB, *luto* RVd edd. | 37. *laciniosa* SBd (V *..nosa*), *..nioso* edd. (R *..noso*). | 37. 38. *ambiente* Sd, *..tem* BRV, *..tes* Sill. | 38. *purpureos* B² Sill. | *crines* B Sill., *crinea* RV. | 296. 1. *calliblepharata* Brot. Sill. (B *callibre.*, RV *calliblae.*), *calliblephara* Sd edd. | 2. *Brundisina* SB, *..siana* Rd edd. | 8. 9. *Meduliis* I, *medullis* B, *Medulis* Sv, *edulis* Vd. | 9. *Ephesiis* S (B *..sis*), *aethesis* V, *ethisis* d (B *aeth.*). | *Iiciensibus* B, cf. 3, 19., *licensibus* RVd, *Lucensibus* Sv. | 11. — 16. *sed his .. essent* vulgo non tribuuntur Muciano. | 20. *que* SB, *quo que* RVd. | 22. *destillationibus* B, *distill.* Sv. | 31. *et rubente, latiore alia vel* I (B *latiora*), *et alia rubente, latiore vel* S (VR *latiora*, R *ve*), *et latiore rubente, alia ve* edd. | 34. *iubent* Sabell. Sill. | 37. *replet* SB edd. vett., om. PRTVd Hard. | 297. 3. 4. *conputuere* S (B *pot.*, M. 13, 86 *computuisse*), *..truere* B²PRTd edd. | 7. *tinguent* SB, cf. 27, 140., *..gunt* RVd edd. | 9. *utiliter* B edd. (d ante *cum*), om. SRV. | 24. *diopetes* S edd., *diophetas* B, *diphitas* TdΘ (RV *phith.*). | 26. *mulieris* SB edd. vett., *..erum* RTVdΘ. | 27. 28. *id agentes genas* I, *ita genas* SBd, *id agentes* RV, *itaque genas id agentes* edd. | 298. 5. *et* SBΘ, *in* RVd edd. | 6. *tetanis* SR²TdΘ (R¹ *..lis*), *tertianis* B, *tecanicis* P, *tetanothris* edd. | 8. *lunae* SB, cf. 2, 56. 78; 18, 324; *ranae* PRVd edd. | 13. *bovum* B (idem 33, 7 bis *boum*). | 16. *coiectae* B¹, vid. ad p. 136, 21., *coni.* Sv. | 19. 20. *pilotrum* RVd, *silothrum* B (idem 34, 178. *silotr.*, 32, 136. *silotr.* et *psilotr.*). | 23. *thynni* SB Reines. Gron., *then* Vd, *teni* R, *cheni* P, *taeniae* edd. | 24. *iocur* SB¹, *iocon* RV, *iecur* B² d edd. | 27. *my-*

xona S Barb. edd., *myzyon* d, *mizyenem* B (in ind. *mies*), *miziae* R, *mytyae* V, ut videatur Plinius scripsisse *mizyen.* | 29. *peduculos* BRV (§. 89 RV; 13, 55 M.), *pediculos* STd (§. 89. B.). | 30. *et conch.* SB, *conch.* v, an scribendum est: *et cum conchylio infecta lana?* | 33. *gyari* B, *grari* RV. | 34. *leni* SB, *lento* RV, *lenta* d edd. | 299. 4. *scariphatis* SB[1] (Rd ..*fatis*, V *carifacis*), *scarificatis* R edd. (B[2] ..*phic.*). | 5. *coluantur* B[1]V, vid. ad p. 291, 35., *conl.* Sv. | 6. *scariphari* SB, ..*fare* RVd, ..*ficari* P, ..*ficare* edd. | 6. 7. *contritus is* SB[2] (B[1] ..*triturris*), *conteritur is* RVd edd. | 13. *coluantur* B[1], *conl.* Sv. | 14. *Salust.* V. | 20. *colui* I, conl. Sv. | 24. *iocur* SB[1] (R *alvo curare*), *iecur* v. | 26. *marina* SB, *marina rana* RTV edd. | 27. *cetum* SB, *acetum* RV, *centum* d edd. | 29. *Graecis* SB, *a Graecis* RVd edd. | 30. *scariphant* SB (RVd ..*fant*) ..*ficant* edd. | 38. *delphini* SB[1]RV, ..*num* B[2]Td, ..*ni iecur* P edd. | 300. 4. *coluthia* SBd Hard. (T *coll.*, R ..*ithia*), *colydia* T (V ..*dna*), *colycia* Barb. edd. vett., *colythra* ego olim coniiciebam ex Athen. III, 1. | 10. *sulpuris* B, *sulph.* Sv. | 15. 16. *lentitudo* SBPΘ Pint. Brot., *lenit.* RTVd, *crassit.* edd. vett. Hard. | 25. *sulpuris* B[1], *sulph.* Sv. | 29. *rina* B, unde coll. §. 150. coniiciebam *rhina.* | 30. 31. *faciendum id* SB, *id fac.* d edd., *id fac. id* R, *ad fac. id* V. | 31. *est* SB, *et* RVd edd. | 301. 1. *peduculi* RV, vid. ad p. 298. 29., *pedic.* BTd. | 14. *caldo* SBVΘ, *calido* Rd edd. | 21. *calda* SB, *calida* RVd edd. | 22. 23. *necatus* BRTVd. | 24. *aquae* SB, *aqua* RVd edd. | 27. *dilutis* SB, ..*ti* RVd, ..*tae* edd. | 30. *holus* SB, sed cf. 35, 189. | 34. *nec pinguibus* SB, om. v. | 36. *pituitas* SB edd. vett., ..*tam* RVdΘ Hard. | *bilemque* R edd. | 302. 7. *obesis* SB, *obesse* TVdΘ, *obsesse* R, *prodesse* edd. | *pituitaeque* SB, *que* om. RTVdΘ. | 8. *lienis* SB, *splenis* RTd edd. (V *plenis*). | 12. *scabritias*, *albugines* SB, om. v. | 17. *muricis* SB[2], ..*ces* B[1]RVd edd. | *cineres* SB, ..*re* RVd edd. | 21. *carnes vero* RVd edd. | 22. *in* SB, *ex* RVd edd. | 23. *voluntati* B (edd. vett. *volunt uti*). | 24. 25. *Tethea* SBTVd, ..*ae* R edd. | 25. *haec* BRTVd, *hae* edd. | 26. *sugentia* ST vet. Dal., ..*tias* RVd, ..*tes* B edd. | 27. *eaedem* B edd. | *renium* SB, *renum* B[2]RVdedd. | 28. *apsinthium* SB, *abs.* Vd edd. (R *absent.*). | *seriphum* BRVdΘ, ..*phium* edd., vid. 27, 53. | 31. *dantur* d edd. | *coctum* SBRV, *decoctae* d edd. | 34. *et ex* SB, *ex* RVd

— §. 127. p. 298—307.

edd. | 36. *murra* I (edd. *myrrha*), *murrae* SB, (RVd *myrr.*). | *et iride* I (B^1 *..des*), *et iridis* SB^2, *tritae* Vd (R *..te*), *triti* P edd. | *eorum* Pd edd. | 303. 12. *sex praeclare* SB. | 14. *renum* edd. | 16. *et e* SBPT, *et* RV, *in* d edd. | 19. *donacas* S codd. Barb. edd., *donascas* RVd, *donicas* B. | 22. *marinus* BPRT, om. Vd edd. | 25. *clysterio* SBRV, *a clysteris* d, *clystere* edd. | 31. *item* R edd. | 32. *pollent* SB, *polline* PRVd edd. | 33. *coracinorum* I coll. § 127., *..nosa* B, *..na* RTVd, *..ni* S Barb. edd. | 304. 7. *a* B Sill., cf. 33, 69., *e* Sv. | 16. *et cremati* d edd. | 18. *Signino* om. B. | 24. *isdem* RVd (ST *iisd.*), *idem* B, om. edd. | 27. *et ipsa* S, *et ipsa ut* B, *ipsa* RTVd⊖ Hard., *supra* edd. vett. | 28. *cancri* SBTd, *cancrique* RV edd. | 29. *fluviatilis* TVd, *..les* SBR edd. | *triti ustique* SB, *tritusque* RV, *tritus eque* Td, *triti sicque* edd. | *cineres* I, *..re et* Sv. | 305. 1. *ad* om. B, sed vid. Sill. | 5. *roseo* Vd Hard. | 6. *alligantur* TV⊖ edd. | 8. *phagri* B in ind., *pagri* BVd edd., *pagi* B. | 15. *aquaticae* I coll §. 118., *atque* SBRTV, om. d edd. | *rubeta* vet. Dal. | *si* SB, om RVd edd. | *iocur* B, *iec.* Sv. | 20. *devorare* SB, *..ri* RV, *..ri iubent* d edd. | 23. *inligatos* SRT (B *..tae*), *adalligatos* Vd edd. | 24. *in* ST, om. BRVd. Vide ne Plinius scripserit: *lethargicis in lethargum vergentibus.* | *lethargo vergentes* B^2. | 306. 5. *ex oleo ... cinere* SB, om. v. | 11. *salsamenti* SBTd, *..ta* RV, *..torum* (post *cinere*) edd. | 23. *ferro enim* RVd edd. (P *eminente*). | *desinente* RVd edd. | 29. 30. *inferciendum* I Sill. coll. 25, 83., *inperficiendum* (i. e. *infic.* supra scripto *fer*) BRVd⊖ (T *imp.*), *iniciendum* S (marg. Vict. edd. *iniic.*). | 32. *cucurbitarum* SBR, *..tularum* TVd edd. (⊖ *circubit.*) | 307. 1. *genu* SB^2 Ambros. I. II., *genum* B^1RTd marg. Vict., om. V, *genua* edd. | 2. *in veneni* Pint., *invenit* B, *inveniunt* PRTV, *invehunt* d Barb. edd. | 3. *sugere* BPRVd (T *sugg.*), *sugentes* S e mea coniectura, sed videtur Plinius tale quid scripsisse: *sugere quamdiu volunt non sinunt quidam, sed antequam decidant pondere.* | *rufas* SB^2, *urfas* B^1, *oras* R TVd, *ora* P edd. | 5. *suffitu* SB, *et suff.* V. | 9. *cinis ... testae* SB, om. V. | 11. *recentis* SBT, *..tes* PRVd edd. | *salsi* BPTd, *..sae* RV edd. | 19. *misceri* SB, *..re* RVd. | 24. *serpant* SB, *..unt* RVd edd. | 25. *allex* I, vid. ad p. 277, 35., *hallec* (c in corr.) B, *alex* Sv, *alpex* RV, *halpex* Td. | 27.

28. *cinis. Quidam . . melle vel* Sv, dist. I. | 28. *tantum* om. RV. | 29. *carnes* BRVd, *..ne* Sv. | 31. 308, 38. et 309, 1. *iocur* SB, *iecur* RVd edd. | 33. *allex* I, vid. ad l. 25., *hallex* B^1V (B^2 *..ec*), *alex* Rd edd. | 36. *tisana* BR (aliis locis etiam S, V *..ne*), *ptis.* Sv. | 38. *sanant* BRV. | *item* SB, om. PRVd edd. | *inliti fluv.* SB, *fluv. illiti* Pd edd., *fluviatiles* (om. *inliti*) RTV. | 308. 1. *muricum* SBP, *vel mur.* RTVdΘ. | *appositae* R edd. | 7. 8. *coagulum* B^2, *..lo* SB^1RTVd edd. | 8. *impositum* BRV, *..sito* ST, *..nitur* d edd. | 17. *dato* B. | 28. *diu* RV (Sic ex RΘ scribendum erat etiam 8, 183.; vid. ad p. 179, 15.), *divo* SB, *dio* edd. | *inferatur* SBP, *..etur* RTVdΘHard. | 31. *ostraceum* SB, *..cium* RVd edd. | 32. *vocent* SB, *..ant* RVd edd. | 37. *inlito* SR, *..tum* BVd. | 38. *Silotrum* B. | 309. 1. *cedrio* SBarb., *cedro* BTVd, *caedrum* R. | 3. *marino* om. B. | *marini leporis* B, *leporis marini* STVd(R *..no*). | 4. *lepus hic* SBV. | 5. *scillitico* SB^2P, *scillito* B^1RVdΘ, *scillite* Barb. edd. | 6. *inlitum* SBP, *..to* RTVd ΘHard. | *XVI.* SBP, *VI.* RVdΘHard. | 11. *silotrum* B. | 13. *unice* IS, *invice* B, *invecta* PRVd (edd. *..tas*). | 27. *adferat* RV(d *aff.*) | 28. *echeneis* Sd codd. Barb., *aechineis* RV, *echini* B. | 32. *diopetis* Sd, *..phetis* (Rd *diuph.*) V, *..phitis* B. | 37. *inliniri* V edd. | *possint* SB^2 vet. Dal., *..sunt* B^1, *..sit* R Vd edd. | 310. 1. *calamocnus* B^2, *..canus* B^1. | 13. *cuiusque* TVd. | 23. *volucris* S, sed vid. ad vol. II, pag. 68, 33. | 27. *que quae* SB, *quaeque* RVΘ (P *queq.*), *quaecunque* d edd. | 35. *drinones* SB(RVdΘ *dryn.*, P *drim.*), *dromones* edd. | 35. 36. *terrae, mari* SV(B *terra*), *mari, terrae* Rd edd. | 38. 311. 1. *alopex* SB coll. 9, 145., *alopecias* Barb. edd., *alopia* RTVd (P *..phia*, Θ *..piae*). | 1. *boca* SB^1RVd, *bocha* P, *foca* B^2, *box* Barb. edd. | *batia* SRV (Rd *..cia*), *batis* Barb edd. | 3. *genera* RTVd edd. vett., *..re* Hard. | *collyris* BΘ (Td marg. Vict. *..iris*), *cullyris* V, *callyris* R, *callarias* S edd., cf. 9, 61., *galarias* Gesn. | 4. *colias* SBarb. vet. Dal., *colia* B, *colla* RVd. | 9. *callionimus* V, *callaonymus* B, cf. §. 69. | 11. *chemae* SBR, *chamae* Vd edd. | *syriatae* B. | 12. *peloridum* SB(Rd *petur.*, V *poter.*), *pelorides* Barb. edd. | 13. *glycymarides* SB (edd. *..mer.*), *glycyamerides* codd. Barb., *glycyamridis* Rd (V *clyc.*) | 14. *coryphia* S coll. §. 84. (B *..phea*), *corophia* RVd. | 15. *cochloe* SR, *cochroe* B, *cochleae* V edd., *colche* d. |

pented. Θ. | *item* om. edd. | *helices*, *ab aliis* Schneid. (S om. *ab*, B *ab his*), *helicembalis* R (V .. *basilis*), *helicymbalis* d, *elicembales* P (edd. *melic.*). | 16. *actinophoroe* SB, .. *phorae* RdΘ Hard. (V .. *re*), .. *phon* P, *echinophorae* edd. vett. | *quibus radii cantant* S(B *canth.*), ut dubitari possit, an legendum sit: *ab his actinophoroe dicuntur quibus radii.* | *ex his* B^2 (B^1 *haec*). | 16. 17. *rotundae* SB, .. *di* RVd. | 17. *cynops*, *cammarus* Barb. (SB *cynopos*, edd. vett. *cynopus*), *cinops*, *caminarus* P, om. RTVdHard. | 18. *cynosdextia* P, .. *dextria* RVd, .c. *denti* B, an *cynodontis*? | 19. *gerriculae* SBdHard., *geric.* RTVΘ, *gracula* Barb. edd. vett. | *amplae* B, om. Sv, *Ampelusiae* Sill. | *aculeos* PRVd edd., cf. Oken Nat.-Gesch. vol. VI, p. 81., .. *eum* SB. | 20. *spectantes* PRVd edd., .. *tem* SB. | 21. *echenais* BVd(R .. *ahis*) ut B §. 2., ap. Ovid. Halieut. 99. ed. Haupt. cod. A., .. *neis* Sv ut §. 139. | 23. *forficibus* RT VdΘHard. (9, 97. RTdΘ; 11, 97. MRd), *forcip.* SB. | *fabri* BP RVd, *faber* Sv. | *zaes* PRVd(B *zais*, i. e. ζαεῖς), *zaeus* S (Hesych. ζαιός), *zeus* Barb. edd., ut 9, 68. | 24. *gonger* SVd Barb., *cong.* B, *gang.* R. | *girres* BPRTdΘ, *gerr.* Sv. | *hippos* SB, *hippus* Rd edd. (V *hypp.*). | 25. *hepar* SRVd(P .. *er*), *geraar* B. | *ictinus* S, *cotinus* V(d *chot.*, R *cat.*, P .. *nos*), *helacatenes* Barb. edd. | *iulis* IS(B *iuliis*), om. PRVd edd. | 26. 27. *lucerna*, *lelepris* I coll. Hesych., *lucerna*, *lepris* PRTdHard.(VΘ *laepris*), *lucerna* . *elepas* B, *lucernae*, *lepas* S, *lucernae*, *liparis* edd. vett. | 27. *larinus* SHesych. Oppian. Hal. 3, 399., ubi praeter unum codd. habent λάριμον, *larimus* RV(B *i* ex corr.), *lamyrus* d edd. | 29. *maeotis* SB, *metis* RVd, *etis* P, *meryx* Barb. edd. | 30. *murix* BRV, .. *ex* Sv. | 31. *ipse* SB, om. edd., *piae* RV(Td *pye*), an *pie*? cf. 8, 224. | 32. *tritomi* SB(V edd. .. *ni*), *triton* R, .. *to* d. | 33. *saxatilium* SdBarb., .. *liumque* BRTVΘ. | 34. *tritono* SBV(Rd .. *nio*), *tritone* Barb. edd. | 35. *phthir* SB, *phtiarum* RV(d *pti.*), *piciarius* P, *phthitarus* edd. | 36. *in Chia* I, *Chia* S, *cia* BRVd. | 38. *pinoteres* S(B *pincet.*, V *pint.*, R *pinat.*), *pinnoteres* d (edd. *rae*). | 312. 2. *squilla* SBGron., *scilla* RdHard., *scylla* edd. vett. | 3. *sorus* SB P, *horus* RVd. | 4. *scias*, *sciaena*, *sciadeus* I (SB *solas*, B *sciaenas*. *ciadedeus*), *sciaycies*. *ciaenas*. *ciadeus* V, *scyaicie scyena scyadeus* d (T *scyacie*), *cyacyes cyenas cyadeus* R, *sciadeus*,

sciaena edd. | *zmyrus* SB, *smyr.* edd., *myr.* Rd, *mir.* V. | 5. *solensi* B, *solem* RVd. | 6. *spondylus* edd., *sondyly* B (S *..loe*), *spondalus* RVd. | *zmarides* SB, *smar.* codd. Bamb. edd., *maridis* RVd. | *stellae* SB, *..lla* RVd edd. | *spongeae* S RV, *..gae* B, *..gia* d edd. | 7. *thynnis* SBRV, *..nus* Td Hard., *thomus* edd. vett. | 8. *thrissa* IS (B *thry.*), *thassa* RTVdΘ Hard. | *tritomum* SRV(d *titt.*, P *..onium*), *trimonium* R, *triton* edd. | 9. *terna* SB, *serena* PRVd, *uraea* TBarb. edd. | *Veneria* SBT, *veneriae* RVd Hard. (Θ *venar.*), *urenae* Barb. edd. vett. | 10. *adiciemus* SB, *adicimus* RV(d *addic.*). | 11. *nascentium* Haupt., *..centia* SB, *..cuntur* edd. | 13. *orphum* SOvid. (P *orf.*), *orphim* Bd, *orphyn* Θ, *morphym* RV. | 13. 14. *erythinum* SB Ulit. Brot., *acynum* RVdΘ(P *aci.*). | 14. *iulum* SB, *pulum* PVdΘ, *sparulum* Hard. ex Ovid. Vide ne *iulum* et *pulum* omissa una linea nata sint ex huius nominis parte *rulum.* | *chrysophryn* SGesn. ex Ovid. (B *..ryri*), *chryso* R Vd (P *..son*). | 15. *praeterea* BPRVd edd., om. S. | *melanurum* ISGesn., *labrum* BRVd edd. (P *lap.*). | 18. *pompilum* SBarb. ex Ovid. edd., *pompium* BRVd. | *navium* SBTd, *navigium* RV, *navigiorum* edd. | 19. *chromin* SB, *..mium* RVd, *..nium* Θ, *chromin*, *phycin* Gesn. hist. an. 4 p. 226., sed Sill. errorem tribuit Plinio, cf. Ovid. Hal. v. 121 sq., Aristot. h. an. 8, 30., p. 607. | *helopem quoque* RVd edd. | 21. *aestimaverint* B, *existimaverunt* RVd. | 23. *appellatur* SB, *..tus* RTVdTHard., *..ta* Barb. edd. vett. | *Graece* SB (d[1]*..ci*), *..cis* RTVΘHard. (edd. vett. *a Gr.*). | *sphyraena* edd. (Barb. *..ena*), *..eni* B, *..ene* S, *spurem* d, *purem* RV. | *nomini* I, *..ne* Sv. | 24. *is*, *sed* S, *is ed* B, *sed* RVd edd. | 27. *latitudo* SB, *limpit.* V edd., *lippit.* PRd. | 29. *hyenam* S.

C. PLINI SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBRI XXIII—XXXII.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIII.

(Sect. 1.) Peracta cerealium in medendo quoque natura 1
est omniumque quae ciborum aut florum odorumve gratia
proveniunt supina tellure. non cessit his Pomona partisque
medicas et pendentibus dedit, non contenta protegere ar-
borumque umbra alere quae diximus, immo veluti indignata
plus auxili inesse his quae longius a caelo abessent quaeque
postea coepissent, primum enim homini cibum fuisse inde et
sic inducto caelum spectare pascique et nunc ex se posse sine
frugibus. (2.) ergo, Hercule, artis in primis dedit vitibus, non 2
contenta delicias etiam et odores atque unguenta omphacio
et oenanthe ac massari, quae suis locis diximus, nobili- 12, 130 sqq.
ter instruxisse. Plurumum, inquit, homini voluptatis ex
me est, ego sucum vini, liquorem olei gigno,
ego palmas et poma totque varietates, neque ut
tellus omnia per labores, aranda tauris, terenda
areis, deinde saxis, ut — quando quanto ve opere?
— cibi fiant, at ex me parata omnia, nec cura la-
boranda, sed sese porrigentia ultro et, si pigeat
attingere, etiam cadentia. certavit ipsa secum plus-
que utilitatis causa genuit etiam quam voluptatis.

(3.) Folia vitium et pampini capitis dolores inflammatio- 3
nesque corporum mitigant cum polenta, folia per se ardores
stomachi ex aqua frigida, cum farina vero hordei articularios
morbos. pampini triti et inpositi tumorem omnem siccant,
sucus eorum dysintericis infusus medetur. lacrima vitium,
quae veluti cummis est, lepras et lichenas et psoras nitro
ante praeparatas sanat. eadem cum oleo saepius pilis inlitis
psilotri effectum habet, maxumeque quam virides accensae
vites exsudant, qua et verrucae tolluntur. pampini sanguinem 4

exscreantibus et mulierum a conceptu defectioni diluti potu prosunt. cortex vitium et folia arida volnerum sanguinem sistunt ipsumque volnus conglutinant. vitis albae viridis tunsae suco impetigines tolluntur. cinis sarmentorum vitiumque et vinaceorum condylomatis et sedis vitiis medetur ex aceto, item luxatis et ambustis et lienis tumori cum rosaceo et ruta et aceto. item igni sacro ex vino citra oleum adspergitur et intertrigini, et pilos absumit. dant et bibendum cinerem sarmentorum ad lienis remedia aceto consparsum, ita ut bini cyathi in tepida aqua bibantur utque qui biberit in lienem iaceat. claviculae ipsae quibus repunt vites tritae ex aqua potae sistunt vomitionum consuetudinem. cinis vitium cum axungia vetere contra tumores proficit, fistulas purgat, mox et persanat, nervorum dolores frigore ortos contractionesque, contunsas vero partis cum oleo, carnis excrescentis in ossibus cum aceto et nitro, scorpionum et canum plagas cum oleo. corticis per se cinis combustis pilos reddit.

(4.) Omphacium qua fieret ratione incipientis uvae puber- 12, 130 tate in unguentorum loco docuimus. nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea quae in umore sint ulcera, ut oris, tonsillarum, genitalium. oculorum claritati plurumum confert, scabritiae genarum ulceribusque angulorum, nubeculis, ulceribus quacumque in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulente limosis. mitigatur vehementia eius melle aut passo. prodest et dysintericis, sanguinem exscreantibus, anginis.

(5.) Omphacio cohaeret oenanthe quam vites silvestres fe- 12, 132 runt, dicta nobis in unguenti ratione. laudatissima in Syria, maxume circa Antiochiae et Laodiceae montis et ex alba vite. refrigerat, adstringit, volneribus inspergitur, stomacho inlinitur, utilis urinae, iocineris, capitis doloribus, dysintericis, coeliacis, cholericis, contra fastidia obolo ex aceto pota. siccat manantis capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quae sint in umidis — ideo et oris ulceribus — et verendis ac sede cum melle et croco. alvom sistit, genarum scabritiem emendat oculorumque lacrimationes, ex vino stomachi dissolutionem, ex aqua frigida pota sanguinis exscreationes. cinis eius ad collyria et ad ulcera purganda et paronychia et pterygia pro-

batur. uritur in furno donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantum gignitur, omniaque ea aviditas humani ingeni nobilitavit rapere festinando.

Cap. 1. (6.) Maturescentium autem uvae vehementiores ni- 10
grae, ideo vinum ex his minus iucundum, suaviores albae, quoniam e tralucido facilius accipitur aer. recentes stomachum et spiritus inflatione alvom turbant, itaque in febri damnantur utique largiores. gravedinem enim capiti morbumque lethargum faciunt. innocentiores quae decerptae diu pependere, qua ventilatione etiam utiles fiunt stomacho aegrisque, nam et refrigerant leviter et fastidium auferunt.

(7.) Quae in vino aut in dulci conditae fuere caput tem- 11
ptant. proxumae a pensilibus in palea servatae, nam et vinaceis servatae et caput et vesicam et stomachum infestant, sistunt tamen alvom, sanguinem exscreantibus utilissimae, quae vero in musto fuere peiorem vim etiamnum habent quam quae in vinaceis. sapa quoque inutilis stomacho facit. salu- 12
berrimas putant medici in caelesti aqua servatas, etiamsi minume iucundas, sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri et in amaritudine oris fellisque vomitionibus et in choleris, hydropicis cum ardore febrium aegrotantibus. at in ollis servatae et os et stomachum et aviditatem excitant, paulo tamen graviores existimantur fieri vinaceorum halitu. Uvae florem in cibis si edere gallinacei, uvas non attingunt.

(8.) Sarmenta earum in quibus acini fuere adstringendi 13
vim habent, efficaciora ex ollis.

(9.) Nuclei acinorum eandem vim optinent. hi sunt qui in vino capiti dolorem faciant. tosti tritique stomacho utiles sunt. inspergitur farina eorum polentae modo potioni et dysintericis et coeliacis et dissoluto stomacho. decocto etiam eorum fovere psoras et pruritum utile est.

(10.) Vinacei per se minus capiti aut vesicae nocent 14
quam nuclei, mammarum inflammationi utiles cum sale triti. decoctum eorum veteres dysintericos et coeliacos iuvat et potione et fotu.

(11.) Uva theriace, de qua suo loco diximus, contra 14, 117
serpentium ictus estur. pampinos quoque eius edendos cen-

sent inponendosque, vinumque et acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habet.

(12.) Uva passa quam astaphida vocant stomachum, ventrem et interanea temptaret, nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essent, iis exemptis vesicae utilis habetur et tussi alba utilior, utilis et arteriae et renibus, sicut ex his passum privatim e serpentibus contra haemorrhoida potens. testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri inponuntur, item carbunculis, articulariis morbis, sine nucleis tritae cum ruta. fovere ante vino ulcera oportet. sanant epinyctidas et ceria et dysinteriam cum suis nucleis. et in oleo coctae gangraenis inlinuntur cum cortice raphani et melle. podagris et unguium mobilibus cum panace et per se ad purgandum os caputque cum pipere conmanducantur.

(13.) Astaphis agria sive staphis, quam uvam taminiam aliqui vocant falso, suum enim genus habet, cauliculis nigris, rectis, foliis labruscae, fert folliculos verius quam acinos, viridis, similis ciceri, in his nucleum triangulum. maturescit cum vindemia nigrescitque, cum taminiae rubentis norimus acinos sciamusque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. his nucleis ad purgationem uti non censuerim propter ancipitem strangulationem, neque ad pituitam oris siccandam, quia faucis laedunt, phthiriasi caput et relicum corpus triti liberant, facilius admixta sandaraca, item pruritu et psoris. ad dentium dolores decocuntur in aceto, ad aurium vitia, rheumatismos cicatricum, ulcerum manantia. flos tritus in vino contra serpentis bibitur, semen enim abdicaverim propter nimiam vim ardoris. quidam eam pituitariam vocant. plagis serpentium utique inlinunt.

(14.) Labrusca quoque oenanthen fert satis dictam, quae a Graecis ampelos agria appellata, spissis et candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice, fert uvas rubentis cocci modo, quae cutem in facie mulierum purgant et varos, coxendicum et lumborum vitiis tunsae cum foliis et suco prosunt. radix decocta in aqua pota in vini Coi cyathis duobus umorem alvi ciet, ideo hydropicis datur. hanc potius crediderim esse quam volgus uvam taminiam vocat. utuntur ea pro amuleto et ad exspiationem, ** sanguinis quoque adhibent, non ultra

gargarizationes et, ne quid devoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. ideo et purgationibus ancipitem putant.

(15.) Est huic similis, sed in salictis nascens. ideo distinguitur nomine, cum eosdem usus habeat, et salicastrum vocatur. scabiem et pruriginem hominum quadripedumque aceto mulso trita haec efficacius tollit.

(16.) Vitis alba est quam Graeci ampelon leucen, alii staphylen, alii melothron, alii psilotrum, alii archezostim, alii cedrostim, alii madon appellant. huius sarmenta longis et exilibus internodiis geniculata scandunt. folia pampinosa ad magnitudinem hederae dividuntur ut vitium. radix alba, grandis, raphano similis initio. ex ea caules asparagi similitudine exeunt. hi decocti in cibo alvom et urinam cient. folia et caules exulcerant corpus, utique ulcerum phagedaenis et gangraenis tibiarumque taedio cum sale inlinuntur. semen in uva raris acinis dependet, suco rubente, postea crocino. novere id qui coria perficiunt, illo enim utuntur. psoris et lepris inlinitur, lactis abundantiam facit coctum cum tritico potumque. radix numerosis utilitatibus nobilis contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. vitia cutis in facie varosque et lentigines et suggillata emendat et cicatrices, eademque praestat in oleo decocta. datur et comitialibus potus, item mente conmotis aut vertigine laborantibus, drachmae ponderc cotidie anno toto. et ipsa autem largior aliquando sensus turbat. illa vis praeclara quod ossa infracta extrahit in aqua inposita ut bryonia, quare quidam hanc albam bryoniam vocant. alia vero nigra efficacior in eodem usu cum melle et ture. suppurationes incipientis discutit, veteres maturat et purgat. ciet menses et urinam. ecligma ex ea fit suspiriosis et contra lateris dolores, volsis, ruptis. splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. inlinitur eadem cum fico et pterygiis digitorum. ex vino secundas feminarum adposita trahit, et pituitam drachma pota in aqua mulsa sucus radicis — colligi debet ante seminis maturitatem — qui inlinitos per se et cum ervo laetiore quodam colore et cutis teneritate mangonicat, serpentis fugat. tunditur ipsa radix cum fico pingui erugatque corpus, si statim bina stadia ambulentur, alias vitiet, nisi frigida statim abluatur. iucun-

dius hoc idem praestat nigra vitis, quoniam alba pruritum adfert.

27 (17.) Est ergo et nigra, quam proprie bryoniam vocant, alii Chironiam, alii gynaecanthen aut aproniam, similem priori, praeterquam colore, huius enim nigrum esse
24 diximus. asparagos eius Diocles praetulit veris asparagis in cibo urinae ciendae lienique minuendo. in frutectis et harun-
28 dinetis maxume nascitur. radix foris nigra, intus buxeo colore, ossa infracta vel efficacius extrahit quam supra dicta. ceterum eidem peculiare est quod iumentorum cervicibus unice
10 medetur. aiunt, si quis villam ea cinxerit, fugere accipitres tutasque fieri villaticas alites. eadem in iumento homineque flemina aut sanguinem qui se ad talos deiecerit circumligata sanat. Et hactenus de vitium generibus.

29 (18.) Musta differentias habent naturalis has, quod sunt
15 candida aut nigra aut inter utrumque, aliaque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum. cura differentias innumerabilis facit, in plenum ergo haec dixisse conveniat: Mustum omne stomacho inutile, venis iucundum. a balneis raptim et sine interspiratione potum necat. cantharidum naturae adversatur,
20 30 item serpentibus, maxume haemorrhoidi et salamandrae. capitis dolores facit, et gutturi inutile, prodest renibus, iocineri et interaneis vesicae, conlevat enim ea. privatim contra buprestim valet, contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium, ex oleo potum redditumque vo-
25 mitionibus. ad omnia infirmius album, iucundius passi mustum, et quod minorem capitis dolorem adferat.

31 (19.) Vini genera differentiasque perquam multas expo-
14, 59 sqq. suimus et fere cujusque proprietates. neque est ulla pars difficilior tractatu aut numerosior, quippe cum sit tardum
30 dictu pluribus prosit an noceat. praeterea quam ancipiti eventu potum statim auxilium fit aut venenum! etenim de
32 natura ad remedia tantum pertinente nunc loquimur. Unum de dando eo volumen Asclepiades condidit ab eo cognominatus, qui postea vero de volumine illo disseruere innumera.
35 nos ista Romana gravitate artiumque liberalium adpetentia non ut medici sed ut indices salutis humanae diligenter distin-

guemus. de generibus singulis disserere inmensum et inexplicabile est discordibus medicorum sententiis.

(20.) Surrentinum veteres maxume probavere, sequens 33
aetas Albanum aut Falernum et deinde alia alii iniquissimo genere decreti quod cuique gratissimum ceteris omnibus pronuntiando. quod ut constarent sententiae, quota portio tamen mortalium his generibus posset uti? iam vero nec proceres usquam sinceris. eo venere mores ut nomina modo cellarum veneant, statimque in lacibus vindemiae adulterentur. ergo, 34
Hercules, mirum dictu, innocentius iam est quodcumque et ignobilius. haec tamen facere constantissime videntur quorum mentionem fecimus. si quis hoc quoque discrimen exigit, Falernum nec in novitate nec in nimia vetustate corpori salubre est. media eius aetas a XV annis incipit. in frigido potu stomacho utile, non item in calida. diutinae tussi 35
sorbetur merum utiliter a ieiunis, item in quartanis. nullo aeque venae excitantur. alvom sistit, corpus alit. creditum est obscuritatem visus facere, nec prodesse nervis aut vesicae. Albana nervis utiliora, stomacho minus quae sunt dulcia, austera vel Falerno utiliora. concoctionem minus adiuvant, stomachum modice inplent, at Surrentina nullo modo, nec caput temptant, stomachi et intestinorum rheumatismos cohibent. Caecuba iam non gignuntur.

(21.) Et quae supersunt Setina cibos concoqui cogunt. 36
virium plus Surrentino, austeritatis Albano, vehementiae minus Falerno habent. ab his Statana non longo intervallo afuerint. alvo citae Signinum maxume conducere indubitatum est.

(22.) Reliqua in commune dicentur. Vino aluntur vires, 37
sanguis colosque hominum. hoc distat orbis medius et mitior plaga a circumiectis. quantum illis feritas facit roboris, tantum nobis hic sucus. lactis potus ossa alit, frugum nervos, aquae carnis. ideo minus ruboris est in corporibus illis et minus roboris contraque labores patientiae. vino modico 38
nervi iuvantur, copiosiore laeduntur, sic et oculi. stomachus recreatur et adpetentia ciborum invitatur, tristitia et cura hebetatur, urina et algor expellitur, somnus conciliatur. praeterea vomitiones sistit, collectiones extra lanis umidis inpositis mitigat. Asclepiades utilitatem vini aequari vix

deorum potentia posse pronuntiavit. vetus copiosiore aqua miscetur magisque urinam expellit, minus siti resistit. dulce minus inebriat, sed stomacho innatat, austerum facilius con-
39 coquitur. levissimum est quod celerrime inveteratur. minus infestat nervos quod vetustate dulcescit. stomacho minus utile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. tenue et austerum minus alit, magis stomachum nutrit. celerius per urinam transit, tanto magis capita temptat. hoc et in omni
40 alio suco semel dictum sit. vinum fumo inveteratum insaluberrimum. mangones ista in apothecis excogitavere, iam et patresfamilias aetatem addunt his quae per se cariem traxere. quo certe vocabulo satis consili dedere prisci, quoniam et in materiis cariem fumus erodit, at nos e diverso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quae sunt admodum exalbida, haec vetustate salubria fiunt. quo generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit et in amaritudinem corpori minume utilem coit. condire eo aliud minus annosum insalubre est. sua cuique vino saliva innocentissima, sua cuique aetas gratissima, hoc est media.

41 (23.) Corpus augere volentibus aut mollire alvom conducit inter cibos bibere, contra minuentibus alvomque cohibentibus sitire in edendo, postea parum bibere. vinum ieiunos bibere novicio invento inutilissimum est curis vigoremque animi ad procinctum tendentibus, somno vero ac securitatibus iamdudum hoc fuit quod Homerica illa Helena ante cibum ministravit. sic quoque in proverbium cessit sa-
42 pientiam vino obumbrari. Vino debemus homines quod soli animalium non sitientes bibimus. aquae potum interponere utilissimum, itemque iugi superbibere. ebrietatem quidem
43 frigidae potus extemplo discutit. meracis potionibus per viginti dies ante canis ortum totidemque postea suadet Hesiodus uti. merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum vivom, apis, vespas, crabrones, phalangia, serpentium scorpionumque ictus contraque omnia quae refrigerando nocent, privatim contra haemorrhoidas, presteras, fungos, item contra inflationes rosionesque praecordiorum et quorum stomachus in vomitiones effunditur, et si venter aut interanea rheumatis-

mum sentiant, dysintericis, sudatoribus e longa tussi, in epiphoris meracum. cardiacis in mamma laeva merum in 44
spongea inponi prodest, ad omnia autem maxume album inveterascens. utiliter et fovetur vino calido virilitas iumentis, infuso cornu lassitudinem auferri, simias quadripedesque quibus digiti sunt negant crescere adsuetas meri potu.

(24.) Nunc circa aegritudines sermo de vinis erit. Sa- 45
luberrimum liberaliter genitis Campaniae quodcumque tenuissimum, volgo vero quod quemque maxume iuverit validum. utilissimum omnibus sacco viribus fractis. meminerimus sucum esse qui fervendo viris e musto sibi fecerit. misceri plura genera omnibus inutile. saluberrimum cui nihil in musta additum est, meliusque, si nec vasis pix adfuit. marmore enim et gypso aut calce condita quis non et validus experit? in primis igitur vinum marina aqua factum inutile est 46
stomacho, nervis, vesicae. resina condita frigidis stomachis utilia existimantur, non expedire vomitionibus, sicut neque mustum neque sapa neque passum. novicium resinatum nulli conducit, capitis dolorem et vertigines facit, ab hoc dicta crapula est. tussientibus et in rheumatismo nominata prosunt, item coeliacis et dysintericis, mulierum mensibus. in hoc genere rubrum nigrumve magis constringit magisque calefacit. innocentius pice sola conditum. sed et picem meminisse debemus non aliud esse quam combustae resinae fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat, pe- 47
ctori, ventri utile, item volvarum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exulcerationi, ruptis, convolsis, vomicis, nervorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis in sucida lana inpositum. ad omnia haec utilius id quod sponte naturae suae picem resipit picatumque appellatur Helvetico in agro, quo tamen nimio caput temptari convenit. quod ad febrium valitudines attinet certum est non 48
dandum in febri nisi veteribus aegris nec nisi declinante morbo, in acutis vero periculis nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, et has noctu potius, dimidia enim pars periculi est noctu, hoc est spe somni, bibentibus, nec a partu abortuve nec a libidine aegrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum

fient, nec in febri tussientibus, nec in tremore nervorum vel doloribus faucium, aut si vis morbi circa ilia intellegatur, nec in duritia praecordiorum, venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febri
49 dyspnoea sit, minume vero oculis rigentibus et genis stantibus aut defectis gravibus, nec quorum coniventium perlucebunt oculi palpebrisve non coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem evenit aut si cruore subfunduntur oculi, vel si lemae in oculis erunt, minume lingua fungosa, nec gravi et subinde inperfecta loquentibus, nec si urina difficile reddetur, neque expavescentibus repente, nec spasticis aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundetur.

50 (25.) Cardiacorum morbo unicam spem hanc esse certum est. sed dandum quidam non nisi in accessione censent, alii in remissione, illi, ut sudorem coerceant, hi, quia tutius putant minuente se morbo, quam plurium sententiam esse video. dari utique non nisi in cibo debet, nec a somno, nec praecedente alio potu, hoc est utique sitienti, nec nisi in
51 desperatione suprema, et viro facilius quam feminae, seni quam iuveni, iuveni quam puero, hieme quam aestate, adsuetis potius quam expertibus. modus dandi pro vehementia vini, item mixtura aquae. volgo satis putant unum cyathum duobus aquae misceri. si dissolutio sit stomachi, dandum, s cibus non descendat.

52 (26.) Mitto vini genera quae fingi docuimus. nec fieri
14, 98 sqq. iam arbitror et supervacuum eorum usum, cum ipsis rebus ex quibus finguntur doceamus uti. et alias modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti e napis vinum utile esse ab armorum equitandive lassitudine praecipientium atque, ut reliqua omittamus, etiam e iunipiro. et quis satius censeat absinthite vino utendum potius quam absinthio ipso? in reliquis et palmeum capiti noxium, ventrique tantum molliendo
53 et sanguinem exscreantibus non inutile. ficticium non potest
14, 77 videri quod bion appellavimus, cum sit in eo sola pro arte festinatio. prodest stomacho dissoluto aut cibos non perficienti, praegnatibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. in pestilentia quoque ac peregrinationibus vim magnam auxiliandi habere dicitur.

(27.) Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa 54
vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo, ita
fit ut infuso terrae spumet. dictum est saepius diceturque
quotiens cum aliis prosit. per se haustum fastidia discutit,
singultus cohibet, sternutamenta olfactatum. in balineis
aestus arcet, si contineatur ore. quin et cum aqua bibitur
multorum stomacho utiliter, gargarizatur cum eadem conva-
lescentium et a solis ardoribus. oculis quoque illo modo
saluberrimum fotu. medetur post *potas* hirudines, item 55
lepris, furfuribus, ulceribus manantibus, canis morsibus,
scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei contraque
omnium aculeatorum venena et pruritus, item contra multi-
pedae morsum. calidum in spongea, adiecto sulpuris sex-
tante sextariis tribus aut hysopi fasciculo medetur et sedis
vitiis, in sanguinis fluctione post excisos calculos, et omni
alia foris in spongea inpositum, intus potum cyathis binis
quam acerrimum. conglobatum utique sanguinem discutit. 56
contra lichenas et bibitur et inponitur. sistit alvom et rheu-
matismos interaneorum infusum, item procidentia sedis vol-
vaeque. tussim veterem inhibet et gutturis rheumatismos,
orthopnoeam, dentium labefactationem. vesicae nocet ner-
vorumque infirmitatibus. nesciere medici quantum contra
aspidas polleret. nuper ab aspide calcata percussus utrem
aceti ferens quotiens deposuisset sentiebat ictum, alias in-
laeso similis. intellectum ibi remedium est potuque succur-
sum. neque aliter os conluunt venena exsugentes. in totum 57
domitrix vis haec non ciborum modo est, verum et rerum
plurumarum. saxa rumpit infusum quae non ruperit ignis
antecedens. cibos quidem et sapores non alius magis sucus
commendat aut excitat, in quo usu mitigatur usto pane aut
cum vino, vel accenditur pipere ac lasere, utique sale con-
pescitur. non est praetereundum in eo exemplum ingens, 58
siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus gravi
morbo pedum, cum dolorem eum perpeti nequiret, unius
medicorum portentosa scientia ignorante divo Augusto tanti
putavit usu pedum sensuque omni carere, dummodo et do-
lore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in
acerrimo impetu morbi.

59 2. (28.) Acetum scillinum inveteratum magis probatur. 20, 98 sqq. prodest super ea quae diximus acescentibus cibis, — gustatu enim discutit poenam eam, — et his qui ieiuni vomant, — callum enim faucium facit ac stomachi, — odorem oris tollit, gingivas adstringit, dentis firmat, colorem meliorem praestat. tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat et transitum auditus aperit. oculorum aciem obiter exacuit, comitialibus, melancholicis, vertiginosis, volvarum strangulationibus, percussis aut praecipitatis et ob id sanguine conglobato, nervis infirmis, renium vitiis perquam utile, cavendum exulceratis.

60 (29.) Oxymeli antiqui, ut Dieuches tradit, hoc modo temperabant: mellis minas decem, aceti veteris heminas quinque, salis marini pondo libram quadrantem, aquae [marinae] sextarios quinque pariter coquebant deciens deferve-
61 scente cortina, atque ita diffundebant inveterabantque. sustulit totum id Asclepiades coarguitque, — nam etiam in febribus databant, — profuisse tamen fatetur contra serpentis quas sepas vocant et contra meconium ac viscum et anginis calidum gargarizatum et auribus, oris gutturisque desideriis, quae nunc omnia oxyalme contingunt, id est sale et aceto recente, efficacius.

62 (30.) Vino cognata res sapa est musto decocto donec tertia pars supersit. ex albo hoc melius. usus contra cantharidas, buprestim, pinorum urucas quas pityocampas vocant, salamandras, contra mordentia venenata. secundas partusque emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus auctor est venenum esse, si quis ieiunus a balineis id bibat.

63 (31.) Consequens horum est faex sui cuiusque generis. Ergo vini faecibus tanta vis est ut descendentis in cupas enecet. experimentum demissa praebet lucerna quamdiu exstinguatur periculum denuntians. inlota miscetur medicamentis, cum iridis vero pari pondere eruptionibus pituitae inlinitur, et sicca vel madida contra phalangia et testium mammarumque inflammationi vel in quacumque parte corporis, item cum hordeacia farina et turis polline in vino cocta.
64 crematur et siccata. experimentum est legitime coctae ut refrigerata linguam tactu videatur urere. celerrime exanima-

tur non inclusa condita. crematio ei multum virium adicit. utilissima est ad conpescendos lichenas, furfures cum fico decocta. sic et lepris et ulceribus manantibus inponitur. fun- 65
gorum naturae contraria est pota, sed magis cruda. oculo-
rum medicamentis cocta et lota miscetur. medetur inlita et testibus et genitalibus. in vino autem adversus strangurias bibitur, cum exspiravit quoque, lavandis corporibus et vestibus utilis. tunc usum acaciae habet.

(32.) Faex aceti pro materia acrior sit necesse est multo- 66
que magis exulceret. resistit suppurationum incrementis, stomachum, interanea, ventrem inlita adiuvat. sistit rheumatismos earum partium et mulierum menses. panos discutit nondum exulceratos et anginas, ignis sacros cum cera. mam- 67
mas lactis sui inpatientis eadem exstinguit, unguis scabros aufert, e serpentibus contra cerastas validissima cum polenta, cum melanthio autem contra crocodili morsus et canis. et haec cremata ampliat viris. tunc addito lentiscino oleo inlita una nocte rufat capillum. eadem ex aqua in linteolo adposita volvas purgat.

(33.) Sapae faece ambusta sanantur, melius addita lanu- 68
gine harundinis, eadem faece decocta potaque tusses veteres. decoquitur in patinis cum sale et adipe ad tumorem quoque maxillarum et cervicum.

3. (34.) Olearum proxuma auctoritas intellegitur. folia 69
earum vehementissime adstringunt, purgant, sistunt. itaque conmanducata inposita ulceribus medentur et capitis doloribus inlita cum oleo, decoctum eorum cum melle iis quae medici usserint, gingivarum inflammationibus et paronychiis sordidisque ulceribus et putrescentibus. cum melle sanguinis pro- 70
fluvium e nervosis partibus cohibet. sucus eorum carbuncu-
lantibus circa oculos ulceribus et pusulis procidentique pupulae efficax, quapropter in collyria additur. nam et veteres lacrimationes sanat et genarum erosiones. exprimitur autem sucus tunsis adfuso vino et aqua caelesti, siccatusque in pastillos digeritur. sistit menses in lana admotus volvae, utilis et sanie manantibus, item condylomatis, ignibus sacris quaeque serpunt ulcera, epinyctidi.

(35.) Eosdem effectus et flos earum habet. uruntur 71

cauliculi efflorescentes, ut cinis spodi vicem praestet, vinoque infuso iterum uritur. suppurationes et panos inlinunt cinere eo vel foliis tunsis cum melle. oculos vero cum polenta. sucus fruticis recentis accensi destillans sanat lichenas, furfures, manantia ulcera. nam lacrima quae ex arbore ipsa destillat, Aethiopicae maxume oleae, mirari satis non est repertos qui dentium dolores inlinendos censerent venenum esse praedicantes, atque etiam in oleastro quaerendum. e radice oleae quam tenerrimae cortex derasus in mel crebro gustatu medetur sanguinem reicientibus et suppurata extusientibus. ipsius oleae cinis cum axungia tumores sanat extrahitque fistulis vitia et ipsas sanat.

73 (36.) Olivae albae stomacho utiliores, ventri minus. praeclarum habent usum antequam condiantur recentes per se cibi modo devoratae. medentur enim harenosae urinae, item dentibus carnem mandendo attritis aut convolsis. nigra oliva stomacho inutilior, ventri facilior, capiti, oculis non convenit. utraque ambustis prodest trita et inlita. sed nigra conmanducatur, et protinus ex ore inposita pusulas gigni prohibet. colymbades sordida ulcera purgant, inutiles diffi-cultatibus urinae.

74 (37.) De amurca poteramus videri satis dixisse Cato-15, 33 sq. nem secuti, sed reddenda medicinae quoque est. gingivis et oris ulceribus, dentium stabilitati efficacissime subvenit, item ignibus sacris infusa et his quae serpunt. pernionibus nigrae olivae amurca utilior, item infantibus fovendis, albae vero mulierum volvae in lana admovetur. multo autem omnis amurca decocta efficacior. coquitur in Cyprio vase ad crassitudinem mellis. usus eius cum aceto aut vino vetere aut mulso, ut quaeque causa exigit, in curationem oris, dentium,
75 aurium, ulcerum manantium, genitalium, rhagadum. volneribus in linteolis inponitur, luxatis in lana, ingens hic usus utique inveterato medicamento, tale enim fistulas sanat. infunditur sedis, genitalium, volvae exulcerationi, inlinitur vero podagris incipientibus, item articulariis morbis. si vero cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, causarios dentis extrahit, item iumentorum scabiem cum decocto lupi-

norum et chamaeleonte herba mire sanat. cruda amurca podagras foveri utilissimum.

4. (38.) Oleastri foliorum eadem natura. spodium e cauli- 76
culis vehementius inhibet rheumatismos. sedat et inflamma-
tiones oculorum, purgat ulcera, alienata explet, excrescentia
leniter erodit siccatque et ad cicatricem perducit, cetera ut
in oleis. peculiare autem quod folia decocuntur ex melle et
dantur cochlearibus contra sanguinis exscreationes. oleum 77
tantum acrius efficaciusque est de eo. os quoque conluitur illo
ad firmitatem dentium. inponuntur folia et paronychiis et
carbunculis et contra omnem collectionem cum vino, iis vero
quae purganda sint cum melle. miscentur oculorum medica-
mentis et decoctum foliorum et sucus oleastri. utiliter et
auribus instillatur cum melle vel si pus effluat. flore oleastri 78
condylomata inlinuntur et epinyctides, item cum farina hor-
deacea venter in rheumatismo, cum oleo capitis dolores.
cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti et
cum melle inpositi conprimunt. ex oleastro maturi in cibo
sumpti sistunt alvom, tosti autem et cum melle triti nomas
repurgant, carbunculos rumpunt.

(39.) Olei naturam causasque abunde diximus. ad medi- 79
cinam ex olei generibus haec pertinent, utilissimum esse 15, 4 sqq.
omphacium, proxume viride, praeterea quam maxume recens
nisi cum vetustissimum quaeritur, tenue, odoratum quodque
non mordeat, e diverso quam cibus eligitur. omphacium
prodest gingivis. si contineatur in ore, colorem dentium
custodit, magis quam alibi sudores cohibet.

(40.) Oenanthino idem effectus qui rosaceo. omni autem 80
oleo mollitur corpus, vigorem et robur accipit. stomacho
contrarium auget et ulcerum incrementa, faucis exasperat et
venena omnia hebetat, praecipue psimithi et gypsi in aqua
mulsa aut ficorum siccarum decocto potum, contra meconium
ex aqua, contra cantharidas, buprestim, salamandram, pityo-
campas, per se potum redditumque vomitionibus contra omnia
supra dicta. lassitudinum et perfrictionum refectio est. tor- 81
mina calidum potum cyathis sex, magisque ruta simul decocta
pellit, item ventris animalia. solvit alvom heminae mensura
cum vino et calida aqua potum aut tisanae suco, volnerariis

emplastris utile faciem purgat. bubus infusum per naris, do-
82 nec ructent, inflationem sedat. vetus autem magis excalfacit corpora magisque discutit sudores, duritias magis diffundit, lethargicis auxiliare et inclinato morbo. oculorum claritati confert aliquid cum portione mellis acapni. capitis doloribus remedium est, item ardoribus in febri cum aqua. si vetusti non sit occasio, decoquitur ut vetustatem repraesentet.

83 (41.) Oleum cicinum bibitur ad purgationes ventris cum pari caldae mensura. privatim dicitur purgare praecordia. prodest et articulorum morbis, duritiis omnibus, volvis, auri-
84 bus, ambustis, cum cinere vero muricum, sedis inflammationibus, item psorae. colorem cutis commendat capillumque fertili natura evocat. semen ex quo fit nulla animans attingit. ellychnia ex uva fiunt claritatis praecipuae, ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudinem. folia igni sacro inlinuntur ex aceto, per se autem recentia mammis et epiphoris, eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta, croco, per se autem triduo inposita faciem purgant.

85 (42.) Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem erugat, nitorem commendat, varos cum melle tollit e facie. prodest et auribus cum rosaceo et melle et mali punici tegmine decoctum, vermiculosque in his necat et gravitatem auditus discutit, sonos incertos et tinnitus, obiter capitis dolores et oculorum. medetur furunculis et a sole ustis cum cera. ulcera manantia et furfures cum vino expurgat, con-
2 dylomata cum meliloto. per se vero capiti inlitum somnum adlicit.

86 (43.) Oleum laurinum utilius quo recentius quoque viridius colore. vis eius excalfactoria, et ideo paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inveteratis
3 destillationibus, auribus in calyce punici calfactum inlinitur.

87 (44.) Similis et myrtei olei ratio. adstringit, indurat, medetur gingivis, dentium dolori, dysinteriae, volvae exulceratae, vesicis, ulceribus vetustis vel manantibus cum squama aeris et cera, item eruptionibus, ambustionibus. at-
3 trita sanat et furfures, rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem gravem corporis. adversatur cantharidi, bupresti aliisque malis medicamentis quae exulcerando nocent.

(45.) Chamaemyrsinae sive oxymyrsinae eadem natura. 88
Cupressinum oleum eosdem effectus habet quos myrteum, item citreum. e nuce vero iuglande quod caryinum appellavimus alopeciis utile est et tarditati aurium infusum, 15, 28
item capitis dolori inlitum, cetero iners et gravi sapore. enimvero si quid in nucleo putridi fuerit, totus modius deperit. Ex Cnidio grano factum eandem vim habet quam cici- 89
num. E lentisco factum utilissimum acopo est, idemque proficeret quod rosaceum, ni durius paulo intellegeretur. utuntur eo et contra nimios sudores papulasque sudorum. scabiem iumentorum efficacissime sanat. Balaninum oleum repurgat varos, furunculos, lentigines, gingivas.

(46.) Cypros qualis esset et quemadmodum ex ea, fieret 90
oleum docuimus. natura eius excalfacit, emollit nervos. 12. 109
folia stomacho inlinuntur et volvae concitatae sucus quoque eorum adponitur. folia recentia conmanducata ulceribus in capite manantibus, item oris medentur et collectionibus, condylomatis. decoctum foliorum ambustis et luxatis prodest. 91
ipsa rufant capillum tunsa adiecto struthei mali suco. flos capitis dolores sedat cum aceto inlitus, item combustus in cruda olla nomas sanat et putrescentia ulcera per se vel cum melle. odor floris qui olet somnum facit. Adstringit gleucinum et refrigerat eadem ratione qua oenanthinum.

(47.) Balsaminum longe pretiosissimum omnium, ut in 92
unguentis diximus, contra omnis serpentis efficax, oculo- 12, 111
rum claritati plurumum confert, caliginem discutit, item dyspnoeas, collectiones omnis duritiasque lenit. sanguinem densari prohibet, ulcera purgat, auribus, capitis doloribus, tremulis, spasticis, ruptis perquam utile. adversatur aconito ex lacte potum, febris cum horrore venientis perunctis leviores facit. utendum tamen modico, quoniam adurit augetque vitia non servato temperamento.

(48.) Malobathri quoque naturam et genera exposuimus. 93
urinam ciet, oculorum epiphoris vino expressum utilissime $\frac{12}{129}$
inponitur, item frontibus dormire volentibus, efficacius, si et nares inlinantur aut si ex aqua bibatur. oris et halitus suavitatem commendat linguae subditum folium, sicut et vestium odorem interpositum.

94 (49.) Hyoscyaminum emolliendo utile est, nervis inutile. potum quidem cerebri motus facit. Therminum e lupinis emol-
$\frac{21}{129}$ lit, proxumum rosaceo effectu. Narcissinum dictum est cum suo flore. Raphaninum phthiriasis longa valitudine contra-
95 ctas tollit scabritiasque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat et ulcera quae serpunt et quae cacoethe
$\frac{21}{24}$ vocant. Lilinum, qnod et Phaselinum et Syrium vocavimus, renibus utilissimum est sudoribusque evocandis, volvae molliendae concoquendisque intus. Selgiticum nervis utile esse
$\frac{15}{31}$ diximus, sicut herbaceum quoque, quod Iguvini circa Flaminiam viam vendunt.

96 (50.) Elaeomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare
15. 32 diximus, sapore melleo, non sine nausia alvom solvit, bilem praecipue detrahit duobus cyathis in hemina aquae datis, qui bibere torpescunt excitanturque crebro. potores certaturi praesumunt ex eo cyathum unum. Pissino oleo usus ad tussim et quadripedum scabiem est.

97 (51.) A vitibus oleisque proxuma nobilitas palmis. inebriant recentes, capitis dolorem adferunt minus siccae, nec, quantum videtur, utiles stomacho. tussim exasperant, corpus alunt. sucum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant aegris ad viris recreandas, sitim sedandam, in quo usu praeferebant Thebaicas. sanguinem quoque exscreantibus utiles, in cibo maxume. inlinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis cum cotoneis et cera et croco. suggillata emendant. nuclei palmarum cremati in fictili novo cinere loto spodi vicem efficiunt miscenturque collyriis et callliblephara faciunt addito nardo.

98 5. (52.) Palma quae fert myrobalanum probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis, alvom et menses ciet in vino austero et volnera conglutinat.

99 (53.) Palma elate sive spathe medicinae confert germina, folia, corticem. folia inponuntur praecordiis, stomacho, iocineri, ulceribus quae serpunt, cicatrici repugnantia. psoras cortex eius tener cum resina et cera sanat diebus XX. decoquitur et ad testium vitia. capillum denigrat suffitu, partus extrahit. datur bibendus renium vitiis et vesicae et praecordiorum, et capiti et nervis inimicus. volvae ac ven-

tris fluctiones sistit decoctum eius. item cinis ad tormina potus in vino albo, in volvarum vitiis efficacissimus.

6. (54.) Proxumae varietates generum medicinarum quae mala habent. Ex his verna acerba et stomacho inutilia sunt, alvom, vesicam circumagunt, nervos laedunt, cocta meliora. Cotonea cocta suaviora, cruda tamen, dumtaxat matura, prosunt sanguinem exscreantibus ac dysintericis, cholericis, coeliacis. non idem possunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim suci,— inponuntur et pe- 101 ctori in febris ardoribus, — et tamen decocuntur in aqua caelesti ad eadem quae supra scripta sunt, ad stomachi autem dolores cruda decoctave cerati modo inponuntur. lanugo eorum carbunculos sanat. cocta in vino et inlita cum cera alopeciis capillum reddunt. quae ex his cruda in melle 102 conduntur alvom movent, mellis autem suavitati multum adiciunt, stomachoque utilius id faciunt. quae vero in melle cocta conduntur quidam ad stomachi vitia trita cum rosae foliis decoctis dant pro cibo. sucus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest, item mammis, condylomatis, varicibus, flos et viridis et siccus inflammationibus oculorum, exscreationibus sanguinis, mensibus mulierum. fit sucus 103 ex illis mitis cum vino dulci tunsis, utilis coeliacis et iocineri. decocto quoque eorum foventur, si procidant, volvae et interanea. fit et oleum ex his quod melinum vocavimus, 13, 11 quotiens non fuerint in umidis nata. ideo utilissima quae ex Sicilia veniunt, minus utilia struthia, quamvis cognata. radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita ut qui id faciet dicat quare capiat et cuius causa. sic adalligata strumis medetur.

(55.) Melimela et reliqua dulcia stomachum et ventrem 104 solvont, siticulosa, aestuosa, sed nervos non laedunt. orbiculata sistunt alvom et vomitiones, urinas cient. Silvestria mala similia sunt vernis acerbis alvomque sistunt, sane in hunc usum inmatura opus sunt.

(56.) Citrea contra venenum in vino bibuntur vel ipsa 105 vel semen. faciunt oris suavitatem, decocto eorum conluti aut suco expresso. horum semen edendum praecipiunt in malacia

praegnatibus, ipsa vero contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facile manduntur.

106 (57.) Punici mali novem genera nunc iterari super-
13, 112 vacuum. Ex his dulcia, quae apyrena alio nomine appellavimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentis gingivasque laedunt, quae vero ab his sapore proxuma
13, 113 vinosa diximus, parvom nucleum habentia, utiliora paulo intelleguntur. alvom sistunt et stomachum, dumtaxat pauca citraque satietatem. et haec minume danda, quamquam omnino nulla, in febri, nec carne acinorum utili nec suco.
107 caventur aeque vomitionibus ac bilem reicientibus. uvam in his — ac ne mustum quidem, sed protinus vinum — aperuit natura, utrumque asperiore cortice. hic acerbis in magno usu. volgus coria maxume perficit illo. ob id malicorium appellant medici. urinam cieri eodem monstrant, mixtaque galla in aceto decoctum mobilis dentis stabilire. expetitur gravidarum malaciae, quoniam gustatu moveat infantem. dividitur malum caelestique aqua madescit ternis fere diebus. haec bibitur frigida coeliacis et sanguinem exscreantibus.

108 (58.) Ex acerbo fit medicamentum quod stomatice vocatur, utilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini, pterygiis, genitalibus et his quas nomas vocant et quae in ulceribus excrescunt. contra leporem marinum hoc modo: acinis detracto cortice tunsis sucoque decocto ad tertias, dein cum croci et aluminis scissi, murrae, mellis Attici
109 selibris. alii et hoc modo faciunt: punica acida multa tunduntur, sucus in cacabo novo coquitur mellis crassitudine ad virilitatis et sedis vitia et omnia quae lycio curantur, auris purulentas, epiphoras incipientis, rubras maculas in manibus. rami punicorum serpentis fugant. cortice punici ex vino cocti et inpositi perniones sanantur. contunsum malum ex tribus heminis vini decoctum ad heminam tormina et taenias pellit. punicum in olla nova, coperculo inlito, in furno exustum et contritum potumque in vino sistit alvom, discutit tormina.

110 (59.) Primus pomi huius partus florere incipientis cytinus vocatur a Graecis, mirae observationis multorum experimento. si quis unum ex his solutus vinculo omni cinctus et

calcialus atque etiam anuli decerpserit duobus digitis, pollice et quarto sinistrae manus, atque ita lustratis levi tactu oculis in os additum devoraverit, ne dente contingat, adfirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurus eodem anno. iidem 111
cytini siccati tritique carnis excrescentis cohibent, gingivis et dentibus medentur, vel si mobiles sint, decocto suco. ipsa corpuscula trita ulceribus quae serpunt putrescuntve inlinuntur, item oculorum inflammationi intestinorumque et fere ad omnia quae cortices malorum. adversantur scorpionibus.

(60.) Non est satis mirari curam diligentiamque prisco- 112
rum qui omnia scrutati nihil intemptatum reliquerunt. in hoc ipso cytino flosculi sunt, antequam scilicet malum ipsum prodeat erumpentes, quos balaustium vocari diximus. hos 113. 113
quoque ergo experti invenere scorpionibus adversari. sistunt potu menses feminarum, sanant ulcera oris, tonsillas, uvam, sanguinis exscreationes, ventris et stomachi solutiones, genitalia, ulcera quacumque in parte manantia. siccavere 113
etiam, ut sic quoque experirentur, inveneruntque tunsorum farina dysintericos a morte revocari, alvom sisti. quin et nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. tosti tunsique stomachum iuvant cibo aut potionibus inspersi. bibuntur ex aqua caelesti ad sistendum alvom. radix decocta sucum emittit qui taenias necat victoriati pondere. eadem discocta in aqua quas lycium praestat utilitates.

(61.) Est et silvestre punicum a similitudine appellatum. 114
eius radices rubro cortice denari pondere ex vino potae somnos faciunt. semine poto aqua quae subierit cutem siccatur. mali punici corticis fumo culices fugantur.

7. (62.) Pirorum omnium cibus etiam valentibus one- 115
rosus, aegris vini quoque modo negatur. decocta eadem mire salubria et grata, praecipue Crustumina. quaecumque vero cum melle decocta stomachum adiuvant. fiunt cataplasmata e piris ad discutienda corporum vitia, et decocto eorum ad duritias utuntur. ipsa adversantur boletis atque fungis, pelluntque pondere ** repugnante suco. Pirum silvestre tardis- 116
sime maturescit. conciditur suspensumque siccatur ad sistendam alvom, quod et decoctum eius potu praestat. decocun-

tur et folia cum pomo ad eosdem usus. pirorum ligni cinis contra fungos etiamnum efficacius proficit. Mala piraque iumentis portatu mire gravia sunt vel pauca. remedio aiunt esse, si prius edenda dentur aliqua aut utique ostendantur.

117 (63) Fici sucus lacteus aceti naturam habet, itaque coaguli modo lac contrahit. excipitur ante maturitatem pomi et in umbra siccatur ad aperienda ulcera, cienda menstrua adpositu cum luteo ovi aut potu cum amylo. podagris inlinitur cum farina Graeci feni et aceto. pilos quoque detrahit palpebrarumque scabiem emendat, item lichenas et psoras,

118 alvom solvit. lactis ficulni natura adversatur crabronum vesparumque et similium venenis, privatim scorpionum. idem cum axungia verrucas tollit. folia et quae non maturuere fici strumis inlinuntur omnibusque quae emollienda sint discutiendave. praestant hoc et per se folia. et alius usus eorum in fricando lichene et alopeciis et quaecumque ex-

119 ulcerari opus sit. et adversus canis morsus ramorum teneri cauliculi cuti inponuntur. iidem cum melle ulceribus quae ceria vocantur inlinuntur. extrahunt infracta ossa cum papaveris silvestris foliis, canum rabiosorum morsus folio trito ex aceto restingunt. e nigra ficu candidi cauliculi inlinuntur furunculis, muris aranei morsibus cum cera. cinis earum

120 e foliis gangraenis consumendisque quae excrescunt. fici maturae urinam cient, alvom solvont, sudorem movent papulasque. ob id autumno insalubres, quoniam sudantia huius cibi opera corpora perfrigescunt. nec stomacho utiles, sed ad breve tempus, et voci contrariae intelleguntur. novissimae salubriores quam primae, medicatae vero numquam. iuvenum viris augent, senibus meliorem valitudinem faciunt minusque rugarum. sitim sedant, calorem refrigerant, ob id non negandae in febribus constrictis quas stegnas vocant.

121 siccae fici stomachum laedunt, gutturi et faucibus magnifice utiles. natura his excalfaciendi. sitim adferunt, alvom molliunt, rheumatismis eius et stomacho contrariae. vesicae semper utiles et anhelatoribus ac suspiriosis, item iocinerum, renium, lienum vitiis. corpus et viris adiuvant, ob id ante athletae hoc cibo pascebantur, Pythagoras exercitator pri-

122 mus ad carnis eos transtulit. recolligenti se a longa valitu-

dine utilissimae, item comitialibus et hydropicis omnibusque quae maturanda aut discutienda sint inponuntur efficacius calce aut nitro aut iri admixta. coctae cum hysopo pectus purgant, pituitam, tussim veterem, cum vino autem sedem et tumores maxillarum. ad furunculos, panos, parotidas decoctae inlinuntur. utile et decocto fovere earum, feminas quoque decocto eodem cum feno Graeco. utiles sunt et pleuriticis et peripleumonicis cum ruta coctae et omnibus pro- 123
sunt, tibiarum ulceribus cum aeris flore, et parotidi, pterygiis cum punico malo, ambustis, pernionibus cum cera, hydropicis coctae in vino cum absinthio et farina hordeacea. nitro addito manducatae alvom solvont, scorpionum ictibus cum sale tritae inlinuntur, carbunculos extrahunt in vino coctae et inpositae. carcinomati, si sine ulcere est, quam pinguissimam ficum inponi paene singulare remedium est, item phagedaenae. cinis non ex alia arbore acrior, purgat, conglutinat, 124
replet, adstringit. bibitur et ad discutiendum sanguinem concretum, item percussis, praecipitatis, ruptis, convolsis cineris * * cyathis singulis aquae et olei. datur tetanicis et spasticis, item potus vel infusus coeliacis et dysintericis. et si quis eo cum oleo perunguatur, excalfacit. idem cum cera et rosaceo subactus ambustis cicatricem tenuissimam obducit. lusciosos ex oleo inlinitus emendat, dentiumque vitia crebro fricatu. produnt etiam, si quis inclinata arbore su- 125
pino ore aliquem nodum eius morsu abstulerit nullo vidente atque cum aluta inligatum licio e collo suspenderit, strumas et parotidas discuti. cortex tritus cum oleo ventris ulcera sanat. crudae grossi verrucas, thymos nitro, farina additis tollunt. spodi vicem exhibet fruticum a radice exeuntium cinis. bis lotus adiecto psimithio digeritur in pastillos ad ulcera oculorum et scabritiam.

(64.) Caprificus etiamnum multo efficacior fico. lactis 126
minus habet, surculo quoque eius lacte coagulatur in caseum. exceptum id coactumque in duritiam suavitatem carnibus adfert. fricatur diluto ex aceto, miscetur exulceratoriis medicamentis, alvom solvit, volvam cum amylo aperit, menses ciet cum luteo ovi. podagricis cum farina Graeci feni inlinitur. epras, psoras, lichenas, lentigines expurgat, item venena-

127 torum ictus et canis morsus. dentium quoque dolori hic sucus adpositus in lana prodest aut in cava eorum additus. cauliculi et folia admixto ervo contra marinorum venena prosunt. adicitur et vinum. bubulas carnis additi caules magno ligni conpendio percocunt. grossi inlitae strumas et omnem collectionem emolliunt et discutiunt, aliquatenus et folia. quae mollissima sunt ex his cum aceto ulcera manantia, epi-
128 nyctidas, furfures sanant. cum melle foliis ceria sanantur et canis morsus recentes, cum vino phagedaenae. cum papaveris foliis ossa extrahunt. grossi caprifici inflationes discutiunt suffitu, — resistunt et sanguini taurino poto et psimithio et lacti coagulato potae —, item in aqua decoctae atque inlitae parotidas. cauliculi aut grossi eius quam minutissimae ad
129 scorpionum ictus e vino bibuntur. lac quoque instillatur plagae et folia inponuntur, item adversus murem araneum. cauliculorum cinis uvam faucium sedat, arboris ipsius cinis ex melle rhagadia, radix defervefacta in vino dentium dolores. hiberna caprificus in aceto cocta et trita inpetigines tollit. inlinuntur ramenta e ramo sine cortice quam
130 minutissima ad scobis modum. caprifico quoque medicinae unius miraculum additur, corticem eius intumescentem puer inpubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante solis ortum prohibere strumas. caprificus tauros quamlibet ferocis collo eorum circumdata in tantum mirabili natura conpescit ut inmobilis praestet.

131 (65.) Herbam quoque Graeci erineon vocant reddendam in hoc loco propter gentilitatem. palmum alta est, cauliculis quinis fere, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, parvom, tritum cum Attico melle oculorum epiphoris medetur II *drachmis* cum cyathis IIII. decerpto ramo manat lacte multo dulci. herba perquam utilis aurium dolori nitri exiguo addito. folia resistunt venenis.

132 (66.) Pruni folia decocta tonsillis, gingivis, uvae prosunt in vino, decocto eo subinde conluto ore. ipsa pruna alvom molliunt, stomacho non utilissima, sed brevi momento.

(67.) Utiliora persica, sucusque eorum, etiam in vino aut in aceto, expressus. qui alius eis pomis innocentior cibus? nusquam minus odoris, suci plus, qui tamen sitim sti-

mulet. folia [eius] trita inlita haemorrhagiam sistunt. nuclei persicorum cum oleo et aceto capitis doloribus inlinuntur.

(68.) Silvestrium quidem prunorum bacae, vel e radice 133
cortex, in vino austero si decoquantur ita ut triens ex hemina supersit, alvom sistunt et tormina. satis est singulos cyathos decocti sumi.

(69.) Et in his et sativis prunis est limus arborum quem Graeci lichena appellant, rhagadiis et condylomatis mire utilis.

(70.) Mora in Aegypto et Cypro sui generis, ut dixi- 134
mus, largo suco abundant summo cortice desquamato, al- 13, 56 sqq.
tior plaga sicca est mirabili natura. sucus adversatur venenis serpentium, prodest dysintericis, discutit panos omnisque collectiones, volnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium. splenicis bibitur atque inlinitur et contra perfrictiones. celerrime teredinem sentit. neque apud nos suco 135
minor usus. adversatur aconito et araneis in vino potus. alvom solvit, pituitas taeniasque et similia ventris animalia extrahit. hoc idem praestat et cortex tritus. folia tingunt capillum cum fici nigrae et vitis corticibus simul coctis aqua caelesti. pomi ipsius sucus alvom solvit protinus. ipsa poma ad praesens stomacho utilia refrigerant, sitim faciunt. si non superveniat alius cibus, intumescunt. ex inmaturis sucus sistit alvom, veluti animalis alicuius in hac arbore observandis miraculis quae in natura eius diximus. 16, 182

(71.) Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arte- 136
riace appellata, hoc modo: sextarii tres suci e pomo leni vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. post additur omphaci aridi pondus X II aut murrae X I, croci X I. haec simul trita miscentur decocto, neque est aliud oris, arteriae, uvae, stomachi iucundius remedium. fit et alio modo: suci sextarii duo, mellis Attici sextarius decocuntur ut supra diximus. mira sunt praeterea quae produntur: mira germina- 137
tione, priusquam folia exeant, sinistra decerpi futura poma. ricinos Graeci vocant. hi terram si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, sive ex volnere fluat sive ore sive naribus sive haemorrhoidis, ad hoc servantur repositi. idem 138

praestare et ramus dicitur luna plena defractus incipiens fructum habere, si terram non attigerit, privatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensum. hoc et quocumque tempore ab ipsis decerptum ita ut terram non attingat adalligatumque existimant praestare. folia mori trita aut arida decocta serpentium ictibus inponuntur, ad idemque potu prolicitur. scorpionibus adversatur e radice corticis
139 sucus ex vino aut posca potus. reddenda est et antiquorum conpositio. sucum expressum pomi maturi inmaturique mixtum coquebant vase aereo ad mellis crassitudinem. aliqui murra adiecta et cupresso praeduratum ad solem torrebant permiscentes spatha ter die. haec erat stomatice qua et volnera ad cicatricem perducebant. alia ratio suci: siccato exprimebant pomo multum sapori opsoniorum conferentem, in medicina vero contra nomas et pectoris pituitas et ubicumque opus esset adstringi viscera. dentis quoque conluebant
140 eo. tertium genus suci foliis et radice decoctis ad ambusta ex oleo inlinenda. inponuntur et folia per se. radix per messis incisa sucum dat aptissimum dentium dolori collectionibusque et suppurationibus, alvom purgat. folia mori in urina madefacta pilum coriis detrahunt.

141 (72.) Cerasa alvom molliunt, stomacho inutilia, eadem siccata alvom sistunt, urinam cient. invenio apud auctores, si quis matutino roscida cum suis nucleis devoret, in tantum levari alvom ut pedes morbo liberentur.

(73.) Mespila exceptis setaniis, quae malo propiorem vim habent, reliqua adstringunt stomachum sistuntque alvom. item sorba sicca, nam recentia stomacho et alvo citae prosunt.

142 8. (74.) Nuces pineae quae resinam habent contunsae leviter, additis in singulas singulis sextariis aquae ad dimidium decoctae, sanguinis exscreationi medentur ita ut cyathi bini bibantur ex eo. corticis e pinu in vino decoctum contra tormina datur. nuclei nucis pineae sitim sedant et acrimoniam stomachi rosionesque et contrarios umores consistentis ibi, et infirmitatem virium roborant, renibus, vesicae utiles.
143 faucis videntur exasperare et tussim. bilem pellunt poti ex aqua aut vino aut passo aut balanorum decocto. miscetur

his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen et sucus porcillacae. item ad vesicae ulcera et renis, quoniam et urinam cient.

(75.) Amygdalae amarae radicum decoctum cutem in facie corrigit coloremque hilariorem facit. nuces ipsae somnum faciunt et aviditatem, urinam et menses cient. capitis dolori inlinuntur maxumeque in febri, si ab ebrietate, in aceto et rosaceo et aquae sextario. et sanguinem sistunt cum amylo et menta, lethargicis et comitialibus prosunt. capite perunctо epinyctidas sanant, e vino vetere ulcera putrescentia, canum morsus cum melle et furfures ex facie ante fotu praeparata, item iocineris et renium dolores ex aqua potae, et saepe ex ecligmate cum resina terebinthina. calculosis et difficili urinae in passo et ad purgandam cutem in aqua mulsa tritae sunt efficaces. prosunt ecligmate iocineri, tussi et colo cum elelisphaco modice addito. in melle sumitur nucis abellanae magnitudo. aiunt quinis fere praesumptis ebrietatem non sentire potores, vulpisque, si ederint eas nec contingat e vicino aquam lambere, mori. minus valent in remediis dulces, et hae tamen purgant, urinam cient. recentes stomachum inplent. 144 145

(76.) Nucibus Graecis cum absinthi semine ex aceto sumptis morbus regius sanari dicitur, iisdem inlitis per se vitia sedis et privatim condylomata, item tussis et sanguinis reiectio. 146

(77.) Nuces iuglandis Graeci a capitis gravedine appellavere. etenim arborum ipsarum foliorumque virus in cerebrum penetrat, hoc minore tormento sed in cibis nuclei faciunt. sunt autem recentes iucundiores, siccae unguinosiores et stomacho inutiles, difficiles concoctu, capitis dolorem inferentes, tussientibus inimicae, vomituris ieiunis aptae, tenesmo, colo, trahunt enim pituitam. eaedem praesumptae venena hebetant, item anginam cum ruta et oleo. item adversantur cepis leniuntque earum saporem. aurium inflammationi inponuntur, cum mellis exiguo et ruta mammis et luxatis, cum cepa autem et sale et melle canis hominisque morsui. putamine nucis iuglandis dens cavos inuritur. putamen combustum tritumque in oleo aut vino infantium capite per- 147 148

uncto nutrit capillum, et eo ad alopecias sic utuntur. quo pluris nuces quis ederit hoc facilius taenias pellit. quae perveteres sunt nuces gangraenis et carbunculis medentur, item suggillatis, cortex iuglandium lichenum vitio et dysinte-
149 ricis, folia trita cum aceto aurium dolori. in sanctuariis Mithridatis maxumi regis devicti Cn. Pompeius invenit peculiari commentario ipsius manu conpositionem antidoti e duabus nucibus siccis, item ficis totidem et rutae foliis viginti simul tritis, addito salis grano, et qui hoc ieiunus sumat nullum venenum nociturum illo die. contra rabiosi quoque canis morsum hi nuclei a ieiuno homine conmanducati inlitique praesenti remedio esse dicuntur.

150 (78.) Nuces abellanae capitis dolorem faciunt et inflationem stomachi, corpori et pinguitudini conferunt plus quam sit verisimile. hae tostae et destillationi medentur, tussi quoque veteri tritae in aqua mulsa potae. quidam adiciunt grana piperis, alii e passo bibunt. Pistacia eosdem usus et effectus habent quos nuclei pinei praeterque ad serpentium ictus, sive edantur sive bibantur. Castaneae vehementer sistunt stomachi et ventris fluctiones, alvom cient, sanguinem exscreantibus prosunt, carnis alunt.

151 (79.) Siliquae recentes stomacho inutiles alvom solvont. eaedem siccatae sistunt stomachoque utiliores fiunt, urinam cient. Syriacas in dolore stomachi ternas in aquae sextariis decocunt quidam ad dimidium eumque sucum bibunt. Sudor virgae corni arboris lamna candente ferrea exceptus non contingente ligno inlitaque inde ferrugo incipientis lichenas sanat. Arbutus sive unedo fructum fert difficilem concoctioni et stomacho inutilem.

152 (80.) Laurus excalfactoriam naturam habet et foliis et cortice et bacis itemque decoctum ex his, maxume foliis, prodesse volvis et vesicis convenit. inlita vero vesparum crabronumque et apium, item serpentium venenis resistunt, maxume sepos, dipsadis et viperae. prosunt et mensibus feminarum cum oleo cocta, cum polenta autem quae tenera sunt trita ad inflammationes oculorum, cum ruta testium, cum rosaceo capitis dolores, aut cum irino. quin et conmanducata atque devorata per triduum terna liberant tussi, eadem

suspiriis trita cum melle. cortex radicis cavendus gra- 153
vidis. ipsa radix calculos rumpit, iocineri prodest tribus
obolis in vino odorato pota. folia pota vomitiones movent.
bacae menses trahunt adpositae tritae vel potae. tussim ve-
terem et orthopnoeam sanant binae detracto cortice in vino
potae, si et febris sit, ex aqua aut ecligmate ex passo aut
aqua mulsa decoctae. prosunt et phthisicis eodem modo et 154
omnibus thoracis rheumatismis. nam et concocunt pituitam et
extrahunt. adversus scorpiones quaternae ex vino bibun-
tur. epinyctidas ex oleo inlitae et lentigines et ulcera ma-
nantia et ulcera oris et furfures, cutis porriginem sucus ba-
carum emendat et phthiriasim. aurium dolori et gravitati in-
stillatur cum vino vetere et rosaceo. perunctos eo fugiunt
venenata omnia. prodest contra ictus et potus, maxume au- 155
tem eius laurus quae tenuissima habet folia. bacae cum vino
serpentibus et scorpionibus et araneis resistunt. ex oleo et
aceto inlinuntur et lieni, iocineri, gangraenis cum melle. et
in fatigatione etiam aut perfrictione suco eo perungui nitro
adiecto prodest. sunt qui celeritati partus conferre multum 156
putent radicem acetabuli mensura in aqua potam, efficacius
recentem quam aridam. quidam adversus scorpionum ictus
decem bacas dari iubent potui, item et in remedio uvae ia-
centis quadrantem pondo bacarum foliorumve decoqui in
aquae sextariis tribus ad tertias, eam calidam gargarizare et
in capitis dolore inpari numero bacas cum oleo conterere et
calfacere. Laurus Delphicae folia trita olfactaque subinde 157
pestilentiae contagia prohibent, tanto magis si et urantur.
oleum ex Delphica ad cerata acopumque, ad perfrictiones
discutiendas, nervos laxandos, lateris dolores, febris frigi-
das utile est, item ad aurium dolorem in mali punici cortice
tepefactum. folia decocta ad tertias partis aquae uvam cohi-
bent gargarizatione, potu alvi dolores intestinorumque, te-
nerrima ex his trita in vino papulas pruritusque inlita nocti-
bus. Proxume valent cetera laurus genera. laurus Alexan- 158
drina sive Idaea partus celeres facit radice pota trium de-
nariorum pondere in vini dulcis cyathis tribus, secundas
etiam pellit mensesque. eodem modo pota daphnoides sive
his nominibus quae diximus silvestris laurus prodest, al- 15, 132

vom solvit vel recenti folio vel arido, drachmis tribus cum sale in hydromelite. manducata pituitas extrahit, folium et vomitus, stomacho inutile. sic et bacae quinae denae purgationis causa sumuntur.

159 9. (81.) Myrtus sativa candida minus utilis medicinae quam nigra. semen eius medetur sanguinem exscreantibus, item contra fungos in vino potum. odorem oris commendat vel pridie conmanducatum. item apud Menandrum Synaristosae hoc edunt. datur et dysintericis idem denari pondere in vino. ulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat cum
160 vino subfervefactum. inponitur lippitudini cum polenta et cardiacis in mamma sinistra, et contra scorpionis ictum in mero, et ad vesicae vitia, capitis dolores, aegilopas, antequam suppurent, item tumoribus, exemptisque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitae. sucus feminis alvom sistit, urinam ciet. ad eruptiones pusularum pituitaeque cum cerato inlinitur, et contra phalangia, capillum de-
161 nigrat. lenius suco oleum est ex eadem myrto, lenius et vinum, quo numquam inebriantur. inveteratum sistit alvom et stomachum, tormina sanat, fastidium abigit. foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa vel in febri, utilis et coeliacis, procidentiae volvarum, sedis vitiis, ulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus,
162 item aliis eruptionibus, ambustis. additur in medicamenta quae liparas vocant eadem de causa qua oleum ex his efficacissimum ad ea quae in umore sunt, tamquam in ore et volva. folia ipsa fungis adversantur trita ex vino, cum cera vero articulariis morbis et collectionibus. eadem in vino decocta dysintericis et hydropicis potui dantur. siccantur in farinam
163 quae inspergitur ulceribus aut haemorrhagiae. purgant et lentigines, pterygia et paronychias et epinyctidas, condylomata, testis, taetra ulcera, item ambusta cum cerato. ad auris purulentas et foliis crematis utuntur et suco et decocto. comburuntur et in antidota, item cauliculi flore decerpti, in fictili novo operto cremati in furno, dein triti ex vino. et ambustis foliorum cinis medetur. inguen ne intumescat ex ulcere, satis est surculum tantum myrti habere secum nec ferro nec terra contactum.

(82.) Myrtidanum diximus quomodo fieret. volvae prod- 164
est adpositu, fotu et inlitu, multo efficacius et cortice et 14, 104
folio et semine. Exprimitur et foliis sucus mollissimis in pila tunsis, adfuso paulatim vino austero, alias aqua caelesti, atque etiam expresso utuntur ad oris, sedis ulcera, volvae et ventris, capillorum nigritiam, alarum perfusiones, purgationes lentiginum et ubi constringendum aliquid est.

(83.) Myrtus silvestris, sive oxymyrsine sive chamae- 165
myrsine, bacis rubentibus et brevitate a sativa distat. radix eius in honore est, decocta vino ad renium dolores pota et difficili urinae praecipueque crassae et graveolenti, morbo regio, et volvarum purgationi trita cum vino, cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti et in cinere cocti. semen cum vino potum aut oleo et aceto calcu- 166
los frangit, item in aceto et rosaceo tritum capitis dolores sedat, et potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopae, ruscum vocavit, ad eosdem usus. Et hactenus habent se medicinae urbanarum arborum, transeamus ad silvestris.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIIII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Ne silvae quidem horridiorque naturae 1
facies medicinis carent, sacra illa parente rerum omnium nusquam non remedia disponente homini, ut medicina fieret etiam solitudo ipsa, sed ad singula illius discordiae atque concordiae miraculis occursantibus. quercus et olea tam pertinaci odio dissident ut altera in alterius scrobe depactae moriantur, quercus vero et iuxta nucem iuglandem. perni-

cialia et brassicae cum vite odia, ipsum olus quo vitis fuga-
2 tur adversum cyclamino et origano arescit. quin et annosas
iam et quae sternantur arbores difficilius caedi, celerius ina-
rescere tradunt, si prius manu quam ferro attingantur. po-
morum onera a iumentis statim sentiri ac, nisi prius osten-
dantur his, quamvis pauca portent, sudare ilico. ferulae asi-
nis gratissimo sunt in pabulo, ceteris vero iumentis praesentaneo veneno, qua de causa id animal Libero patri adsigna-
3 tur cui et ferula. Surdis etiam rerum sua cuique sunt venena
ac minumis quoque. philyra coci et polline nimium salem
cibis eximunt, praedulcium fastidium sal temperat. nitrosae
aut amarae aquae polenta addita mitigantur, ut intra duas
horas bibi possint, qua de causa et in saccos vinarios additur polenta. similis vis Rhodiae cretae et argillae nostrati.
Concordia valent, cum pix oleo extrahitur, quando utrumque pinguis naturae est. oleum solum calci miscetur, quando
utrumque aquas odit. cummis aceto facilius eluitur, atramentum aqua, innumera praeterea alia quae suis locis di-
4 centur adsidue. Hinc nata medicina. haec sola naturae placuerat esse remedia parata volgo, inventu facilia ac sine
inpendio et quibus vivimus. postea fraudes hominum et
ingeniorum capturae officinas invenere istas in quibus sua
cuique homini venalis promittitur vita. statim conpositiones
5 et mixturae inexplicabiles decantantur, Arabia atque India
in medio aestimantur, ulcerique parvo medicina a Rubro
mari inputatur, cum remedia vera cotidie pauperrimus quisque cenet. nam si ex horto petantur, aut herba vel frutex
quaeratur, nulla artium vilior fiat. ita est profecto, magnitudo populi perdidit ritus, vincendoque victi sumus. paremus externis, et una artium imperatoribus quoque imperaverunt. verum de his alias plura.

6 2. (2.) Loton herbam itemque Aegyptiam eodem nomine
13, 104 sqq. alias et Syrticam arborem diximus suis locis. haec lotos,
quae faba Graeca appellatur a nostris, alvom bacis sistit. ramenta ligni decocta in vino prosunt dysintericis, menstruis,
vertigini, comitialibus, cohibent et capillum. mirum his ramentis nihil esse amarius fructuque dulcius. fit et e scobe
eius medicamentum ex aqua myrti decocta, subacta et divisa

in pastillos, dysintericis utilissimum pondere victoriati cum aqua cyathis tribus.

3. (3.) Glans intrita duritias quas cacoethe vocant cum salsa axungia sanat. vehementiores iligna et in omnibus cortex ipse corticique tunica subiecta. haec decocta iuvat coeliacos. dysintericis et inlinitur vel ipsa glans. eadem resistit serpentium ictibus, rheumatismis, suppurationibus. folia et bacae vel cortex vel sucus decocti prosunt contra toxica. cortex inlinitur decoctus lacte vaccino serpentis plagae, datur et ex vino dysintericis. eadem et ilici vis. 7

4. (4.) Coccum ilicis volneribus recentibus ex aceto inponitur, epiphoris ex aqua, oculis subfusis sanguine instillatum. est autem genus ex eo in Africa fere et Asia nascens, celerrime in vermis subtilis se mutans, quod ideo scolecion vocant inprobantque. principalia eius genera diximus. 16, 32 8

(5.) Nec pauciora gallae genera fecimus, solidam perforatam, item albam nigram, maiorem minorem. vis omnium similis, optuma Commagena. excrescentia in corpore tollunt, prosunt gingivis, uvae, oris exulcerationi. crematae et vino exstinctae coeliacis, dysintericis inlinuntur, paronychiis ex melle, et unguibus scabris, pterygiis, ulceribus manantibus, condylomatis, volneribus quae phagedaenica vocantur. in vino autem decoctae auribus instillantur, oculis inlinuntur, adversus eruptiones, panos cum aceto. nucleus conmanducatus dentium dolorem sedat, item intertrigines et ambusta. inmaturae ex his ex aceto potae lienem consumunt. eaedem crematae et aceto salso exstinctae menses sistunt volvasque procidentis fotu. omnis capillos denigrat. 16, 26 9 10

(6.) Viscum e robore praecipuum diximus haberi, et quo conficeretur modo. quidam contunsum in aqua decocunt, donec nihil innatet. quidam conmanducantes acinos exspuunt cortices. optumum quod sine cortice quodque levissimum, extra fulvom, intus porraceum. nihil est glutinosius. emollit, discutit tumores, siccat strumas. cum resina et cera panos mitigat omnis generis. quidam et galbanum adiciunt pari pondere singulorum, eoque modo et ad volnera utuntur unguium scabritias expolit, si septenis die- 11 $\frac{16,30}{245}$ 12

bus solvantur nitroque conluantur. quidam id religione efficacius fieri putant prima luna collectum e robore sine ferro, si terram non attingat, comitialibus mederi, conceptum feminarum adiuvare, si omnino secum habeant. ulcera conmanducato inpositoque efficacissime sanari.

13 (7.) Roboris pilulae **, ex adipe vero ursino alopecias capillo replent. Cerri folia et cortex et glans siccat collectiones suppurationesque, fluctiones sistit. torpentis membrorum partis conroborat decoctum eius fotu, cui et insidere expedit siccandis adstringendisve partibus. radix cerri adversatur scorpionibus.

(8.) Suberis cortex tritus ex aqua calida potus sanguinem fluentem ex utralibet parte sistit. eiusdem cinis ex vino calido sanguinem exscreantibus magnopere laudatur.

14 5. (9.) Fagi folia manducantur in gingivarum labiorumque vitiis. calculis glandis fagineae cinis inlinitur, item cum melle alopeciis.

15 (10.) Cupressi folia trita serpentium ictibus inponuntur, et capiti cum polenta, si a sole doleat, item ramiti, qua de causa et bibuntur. testium quoque tumori cum cera inlinuntur, capillum denigrant ex aceto. eadem trita cum duabus partibus panis mollis, e vino Amineo subacta pedum ac nervorum dolores sedant. pilulae adversus serpentium ictus bibuntur, aut si eiciatur sanguis, collectionibus inlinuntur. ramiti quoque tenerae tunsae cum axungia et lomento prosunt. bibuntur ex eadem causa. parotidi et strumae cum fa-
16 rina inponuntur. exprimitur sucus tunsis cum semine qui mixtus oleo caliginem oculorum aufert. item victoriati pondere in vino potus inlitusque cum fico sicca pingui, exemptis granis, vitia testium sanat, tumores discutit et cum fermento strumas. radix cum foliis trita potaque vesicae et stranguriae medetur, et contra phalangia. ramenta pota menses cient, scorpionum ictibus adversantur.

17 (11.) Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem quae cedria vocatur, dentium doloribus utilissimam. frangit enim eos et extrahit, dolores sedat. cedri sucus ex
16, 52 ea quomodo fieret diximus, magni ad volumina usus, ni capiti dolorem inferret. defuncta corpora incorrupta aevis

servat, viventia corrumpit, mira differentia, cum vitam auferat spirantibus defunctisque pro vita sit. vestis quoque corrumpit et animalia necat. ob haec non censeam in angi- 18
nis hoc remedio utendum neque in cruditatibus, quod suasere aliqui, gustu. dentis quoque conluere ex aceto in dolore timuerim vel gravitati aut vermibus aurium instillare. portentum est quod tradunt abortivum fieri in venere ante perfusa virilitate. phthiriasis perunguere eo non dubitaverim, item porrigines. suadent et contra venenum leporis marini bibere in passo, facilius in elephantiasi inlinatur. et ulcera 19
sordida et excrescentia in iis auctores quidam et oculorum albugines caliginesque inunxere eo et contra pulmonis ulcera cyathum eius sorberi iusserunt, item adversus taenias. fit ex eo et oleum quod pisselaeon vocant, vehementioris ad omnia eadem usus. cedri scobe serpentis fugari certum est, item bacis tritis cum oleo si qui perunguantur.

(12.) Cedrides, hoc est fructus cedri, tussim sanant, 20
urinam cient, alvom sistunt, utiles ruptis, convolsis, spasticis, stranguriae, volvis, ad antidota contra lepores marinos eademque quae supra, collectionibus inflammationibusque. 18

(13.) De galbano diximus. neque umidum neque aridum 21
probatur, et quale docuimus per se bibitur ad tussim ve- 12, 126
terem, suspiria, rupta, convolsa. inponitur ischiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab ossibus recedenti, strumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. inlinitur et cum melle capitis ulceribus. purulentis infunditur auribus cum rosaceo aut nardo. odore comitialibus subvenit, et volva strangulante vel in stomachi defectu. abortus non exeuntis trahit adpositu vel suffitu, item ramo 22
hellebori circumlitum atque subiectum. serpentis nidore urentium fugari diximus. fugiunt et perunctos galbano. 12, 126
medetur et a scorpione percussis. bibitur et in difficili partu fabae magnitudine in cyatho vini, volvasque conversas corrigit, cum murra autem et vino mortuos partus extrahit. adversatur et venenis, maxume toxicis, cum murra et vino. serpentis oleo et spondylio mixto tactu necat. nocere urinae existimatur.

6. (14.) Similis hammoniaci natura atque lacrimae pro- 23

12, 107 bandae, ut diximus, mollit, calefacit, discutit, dissolvit, claritati visus in collyriis convenit, pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit, dentium dolores sedat, efficacius accensum. prodest dyspnoicis, pleuriticis, pulmonibus, vesicis, urinae cruentae, lieni, ischiadicis potum, — sic et alvom solvit, — articulis et podagrae cum pari pondere picis aut cerae et rosaceo coctum. maturat panos, extrahit clavos cum melle, — sic et duritias emollit, — lieni cum aceto et cera Cypria vel rosaceo efficacissime inponitur. lassitudines perungui cum aceto et oleo exiguoque nitro utile.

24 (15.) Et styracis naturam in peregrinis arboribus expo-
12, 124 suimus. placet praeter illa quae diximus maxume pinguis, purus, albicantibus fragmentis. medetur tussi, faucibus, pectoris vitiis, volvae praeclusae duritieve laboranti, ciet menses potu adposituque, alvom mollit. invenio potu modico tristitiam animi resolvi, largiore contrahi. sonitus aurium emendat infusum, strumas inlitum nervorumque nodos. adversatur venenis quae frigore nocent, ideo et cicutae.

25 (16.) Spondylium una demonstratum infunditur capiti-
12, 128 bus phreneticorum et lethargicorum, item capitis doloribus longis. cum oleo vetere bibitur et in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, volvarum strangulatione, quibus et suffitu prodest. alvom mollit. inlinitur
26 ulceribus quae serpunt cum ruta. flos auribus purulentis efficaciter infunditur, sed sucus, cum exprimitur, integendus est, quoniam mire adpetitur a muscis et similibus. radix derasa et in fistulas coniecta callum earum erodit. auribus quoque instillatur cum suco. datur et ipsa contra morbum regium et in iocineris vitio et volvarum. capillos crispos facit peruncto capite.

27 (17.) Sphagnos sive sphacos sive bryon et in Gallia, ut
12, 108 indicavimus, nascitur, volvis decocto insidentium utilis, item genibus et feminum tumoribus mixtus nasturtio et aquae salsae tritus. cum vino autem et resina sicca potus urinam pellit celerrime. hydropicos inanit cum vino et iunipiris tritus ac potus.

(18.) Terebinthi folia et radix collectionibus inponuntur. decoctum eorum stomachum firmat. semen in capitis

dolore bibitur in vino et contra difficultatem urinae, ventrem leniter emollit, venerem excitat.

(19.) Piceae et laricis folia ** trita et in aceto decocta 28
dentium dolori. prodest cinis corticum intertrigini et ambustis. potus alvom sistit, urinam movet, suffitu volvas corrigit. piceae folia privatim iocineri utilia sunt drachmae pondere in aqua mulsa pota. silvas eas dumtaxat quae picis resinaeque gratia radantur utilissimas esse phthisicis aut qui longa aegritudine non recolligant viris satis constat, et illum caeli aera plus ita quam navigationem Aegyptiam proficere, plus quam lactis herbidos per montium aestiva potus.

(20.) Chamaepitys Latine abiga vocatur propter abor- 29
tus, ab aliis tus terrae, cubitalibus ramis, flore pinus et odore. altera brevior et incurvae similis. tertia eodem odore et ideo nomine quoque, parvola, cauliculo digitali, foliis scabris, exilibus, albis, in petris nascens, omnes herbae, sed propter cognationem nominis non differendae. prosunt adversus scorpionum ictus, item iocineri inlitae cum palmis aut cotoneis, renibus et vesicae decoctum earum cum farina hordeacea. morbo quoque regio et urinae difficultatibus ex 30
aqua decoctae bibuntur. Novissima contra serpentis valet cum melle. sic et adpositu volvas purgat. sanguinem densatum extrahit pota. sudores facit perunctis ea, peculiariter renibus utilis. fiunt ex ea et hydropicis pilulae cum fico alvom trahentes. lumborum dolorem victoriati pondere in vino finit et tussim recentem. mortuos partus ex aceto cocta et pota eicere protinus dicitur.

(21.) Cum honore et pityusa simili de causa dicetur, 31
quam quidam in tithymali genere numerant. frutex est similis piceae, flore parvo purpureo. bilem et pituitam per alvom detrahit radix decocti hemina aut seminis lingula in balanis. folia in aceto decocta furfures cutis emendant, mammas quoque mixto rutae decocto et tormina et serpentium ictus et in totum collectiones incipientis.

(22.) Resinam supra dictis arboribus gigni docuimus et 32 14, 122 16, 38
genera eius et nationes in ratione vini, ac postea in arboribus. summae species duae, sicca et liquida. sicca e pinu et picea fit, liquida terebintho, larice, lentisco, cupresso.

33 nam et hae ferunt in Asia ac Syria. falluntur qui eandem putant esse e picea atque larice. picea enim pinguem et turis modo sucosam fundit, larix gracilem ac mellei liquoris, virus redolentem. medici liquida raro utuntur et in ovo fere e larice propter tussim ulceraque viscerum, nec pinea magno-
34 pere in usu, ceteris non nisi coctis. et coquendi genera
16. 54 satis demonstravimus. In arborum differentia placet terebinthina, odoratissima atque levissima, nationum Cypria et Syriaca, utraque mellis Attici colore, sed Cypria carnosior sicciorque. in sicco genere quaerunt ut sit candida, pura, perlucida, in omni autem ut montana potius quam campestris, item aquilonia potius quam ab alio vento. resolvitur resina ad volnerum usus et malagmata oleo, in
35 potiones amygdalis amaris. natura in medendo contrahere volnera, purgare, discutere collectiones, item pectoris vitia, [terebinthina] inlinitur eadem calida membrorum doloribus spatiatisque in sole avellitur, et totis corporibus mangonum maxume cura ad gracilitatem emendandam spatiis ita laxantium cutem per singula membra capacioraque cibo-
36 rum facienda corpora. Proxumum locum optinet e lentisco. inest ei vis adstringendi, movet et ante ceteras urinam. reliquae ventrem molliunt, cruda concocunt, tussim veterem sedant, volvae onera extrahunt etiam suffitae. privatim adversantur visco, panos et similia cum sebo taurino et melle sanant. palpebras lentiscina commodissime replicat, fractis quoque utilissima et auribus purulentis, item in pruritu genitalium. pinea capitis volneribus optume medetur.

37 7. (23.) Pix quoque unde et quibus conficeretur modis
14, 122 sqq. indicavimus, et eius duo genera, spissum liquidumque. spissarum utilissima medicinae Bruttia, quoniam pinguissima et resinosissima utrasque praebet utilitates, ob id magis rutila quam ceterae. id enim quod in hoc adiciunt, e mascula
38 arbore meliorem esse, non arbitror posse intellegi. Picis natura excalfacit, explet, adversatur privatim cerastae morsibus cum polenta, item anginae cum melle, destillationibus et sternumentis a pituita. auribus infunditur cum rosaceo, inlinitur cum cera. sanat lichenas, alvom solvit, exscreationes pectoris adiuvat ecligmate aut inlitis tonsillis cum melle

sic et ulcera purgat, explet. cum uva passa et axungia carbunculos purgat et putrescentia ulcera, quae vero serpunt cum pineo cortice aut sulpure. phthisicis etiam cyathi men- 39
sura quidam dederunt et contra veterem tussim. rhagadas sedis et pedum panosque et unguis scabros emendat, volvae duritias et conversiones odore, item lethargicos, strumas cum farina hordeacea et pueri inpubis urina dococta ad suppurationem perducit. et ad alopecias sicca pice utuntur, ad mulierum mammas Bruttia ex vino subfervefacta cum poline farraceo quam calidissimis inpositis.

(24.) Liquida pix oleumque quod pisselaeon vocant 40
quemadmodum fieret diximus. quidam iterum decocunt et 16, 52
vocant palimpissam. liquida anginae perunguntur intus et uva. aurium dolores, claritatem oculorum, oris circumliones, suspiriosas volvas, tussim veterem et crebras exscreationes pectoris, spasmos, tremores, opisthotonos, paralysis, nervorum dolores, ** praestantissimum ad canum et iumentorum scabiem.

(25.) Est et pissasphaltos mixta bitumini pice naturali- 41
ter ex Apolloniatarum agro. quidam ipsi miscent praecipuum ad scabiem pecorum remedium aut si fetus mammas laeserit matrum. optumum ex eo quod cum fervet innatat.

(26.) Zopissam eradi navibus diximus cera marino sale 16, 56
macerata. optuma haec a tirocinio navium. additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones.

(27.) Taeda decocta in aceto dentium dolores efficaciter conluunt.

(28.) Lentisci ex arbore et semen et cortex et lacrima 42
urinam cient, alvom sistunt. decoctum eorum ulcera quae serpunt fotu. inlinitur in umidis et igni sacro, gingivas conluit. folia dentibus dolore atteruntur, mobiles decocto conluuntur, capillum tinguit. lacrima sedis vitiis prodest, cum quid siccari excalfierive opus sit. decoctum et e lacrima stomacho utile, ructum et urinam movens, quod et capitis doloribus cum polenta inlinitur. folia tenera oculis inflammatis inlinuntur. masticbe lentisci replicandis palpebris et 43
ad extendendam cutem in facie et zmegmata adhibetur, et sanguinem reicientibus, tussi veteri, et ad omnia quae *aca-*

ciae vis. medetur et attritis partibus sive oleo e semine eius facto ceraeque mixto, sive foliis ex oleo decoctis, sive cum aqua virilia foveantur. scio Democratem medicum in valitudine Considiae M. Servili consularis filiae omnem curationem austeram recusantis diu efficaciter usum lacte caprarum quas lentisco pascebat.

44 8. (29.) Platani adversantur vespertilionibus, pilulae earum in vino potae denariorum IIII pondere omnibus serpentium et scorpionum venenis, item ambustis. tunsae autem cum aceto acri magisque scillite sanguinem omnem sistunt et lentiginem et carcinomata malandriasque veteres addito melle 45 emendant. folia autem et cortex inlinuntur collectionibus et suppurationibus, et decoctum eorum, corticis autem in aceto dentium remedium est, foliorum tenerrima in vino albo decocta oculorum. lanugo foliorum et auribus et oculis inutilis. cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore. cortex e vino scorpionum ictus restinguit.

46 (30.) Fraxinus quam vim adversus serpentis haberet 16, 64 indicavimus. semen foliis eius inest, quae medentur iocineris, laterum doloribus in vino, aquam quae subit cutem extrahunt. corpus obesum levant onere sensim ad maciem reducentia, iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem, ita ut puero quinque folia tribus cyathis diluantur, robustioribus septem folia quinis vini. non omittendum ramenta eius et scobem a quibusdam cavenda praedici.

(31.) Aceris radix contunsa e vino iocineris doloribus efficacissime inponitur.

47 (32.) Populi albae uvarum in unguentis usum exposui- 12, 132 mus. cortex potus ischiadicis, stranguriae prodest, foliorum sucus calidus aurium dolori. virgam populi in manu tenentibns intertrigo non metuatur. populus nigra efficacissima habetur quae in Creta nascitur, comitialibus semen ex aceto. fundit illa et resinam exiguam, qua utuntur ad malagmata. folia podagris in aceto decocta inponuntur. umor e cavis populi nigrae effluens verrucas papulasque ex attritu obortas tollit. populi ferunt et in foliis guttam ex qua apes propolim faciunt. gutta quoque ad quae propolis ex aqua efficax.

(33.) Ulmi et folia et cortex et rami vim habent spis- 48
sandi et volnera contrahendi. corticis utique interior tilia
lepras sedat et folia ex aceto inlita. corticis denari pondus
potum in hemina aquae frigidae alvom purgat pituitasque
et aquas privatim trahit. inponitur et collectionibus lacrima
et volneribus et ambustis quae decocto fovere prodest. umor 49
in folliculis arboris huius nascens cuti nitorem inducit fa-
ciemque gratiorem praestat. cauliculi foliorum primi vino de-
cocti tumores sanant extrahuntque per fistulas. idem prae-
stant et tiliae cortice. multi corticem conmanducatum vol-
neribus utilissimum putant, folia trita aqua adaspersa pedum
tumori. umor quoque e medulla, uti diximus, castratae arbo- 16.192
ris effluens capillum reddit capiti inlitus defluentisque continet.

(34.) Arbor tilia lenius ad eadem fere utilis est atque 50
oleaster. folia autem tantum in usu et ad infantium ulcera et
in ore, et conmanducata et decocta, urinam cient, menses si-
stunt inlita, sanguinem pota detrahunt.

(35.) Sabucus habet alterum genus magis silvestre quod 51
Graeci chamaeacten, alii helion vocant, multo brevius. utri-
usque decoctum in vino veteri, foliorum vel seminis vel ra-
dicis, ad cyathos binos potum stomacho inutile est, alvo de-
trahens aquam. refrigerat etiam inflammationem, maxume
recentis ambusti et canis morsum cum polenta mollissimis
foliorum inlitis. sucus cerebri collectiones privatimque mem-
branae quae circa cerebrum est lenit infusus. acini eius in- 52
firmiores quam reliqua tingunt capillum, poti acetabuli men-
sura urinam movent. foliorum mollissima ex oleo et sale
eduntur ad pituitam bilemque detrahendam. ad omnia effica-
cior quae minor. radicis eius decoctae in vino duo cyathi
poti hydropicos exinaniunt, volvas emolliunt, has et folio-
rum decocta insidentium. caules teneri mitioris sabuci in
patinis cocti alvom solvont, resistunt folia et serpentium
ictibus in vino pota. podagris cum sebo hircino vehementer 53
prosunt cauliculi inliti, iidem in aqua macerantur ut sparsa
ea pulices necentur. foliorum decocto si locus spargatur,
muscae necantur. boa appellatur morbus papularum, cum ru-
bent corpora, sabuci ramo verberatur. cortex interior tri-
tus ex vino albo potus alvom solvit.

54 (36.) Iunipirus vel ante cetera omnia excalfacit, extenuat, cedro alias similis. et huius duo genera, altera maior, altera minuta. utraque accensa serpentis fugat. semen stomachi, pectoris, lateris doloribus utile. inflationes algores
55 que discutit, tussis concoquit et duritias. inlitum tumores sistit, item alvom bacis ex nigro vino potis, item ventris tumores inlitis. miscetur et antidotis oxyporis, urinas ciet. inlinitur et oculis in epiphoris. datur convolsis, ruptis, torminibus, volvis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis aut decoctis viginti in vino. sunt qui et perunguant corpus e semine eius in serpentium ictus.

56 9. (37.) Salicis fructus ante maturitatem in araneam abit, sed, si prius colligatur, sanguinem reicientibus prodest. corticis e ramis primis cinis clavom et callum aqua mixta sanat. vitia cutis in facie emendat, magis admixto suco suo.
57 est autem hic trium generum: unum arbor ipsa exsudat cummium modo, altero manat in plaga, cum floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. hic ad expurganda quae obstent oculis, item ad spissanda quae opus sunt ciendamque urinam et ad omnis collectiones intus extrahendas. tertius sucus est detruncatione ramorum a falce destillans. ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce punici calfactus auribus infunditur, folia cocta et cum cera trita inponuntur, item po-
58 dagricis. cortice et foliis in vino decoctis foveri nervos utilissimum. flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. folia contrita et pota intemperantiam libidinis coercent atque in totum auferunt usum saepius sumpta. Amerinae nigrae semen cum spuma argenti pari pondere a balneo inlitum psilotrum est.

59 (38.) Non multum a salice vitilium usu distat vitex, foliorum quoque adspectu, nisi odore gratior esset. Graeci lygon vocant, alias agnon, quoniam matronae Thesmophoriis Atheniensium castitatem custodientes his foliis cubitus sibi sternunt. duo genera eius: maior in arborem salicis modo adsurgit, minor ramosa, foliis candidioribus lanuginosis. prima album florem mittit cum purpureo, quae et candida vocatur, nigra quae tantum purpureum. nascuntur in
60 palustribus campis. Semen potum vini quendam saporem ha-

bet et dicitur febris solvere et, cum unguantur oleo admixto, sudorem facere, sicut lassitudinem dissolvere. urinam cient et menses. caput temptant vini modo, — nam et odor similis, — et inflationes pellunt in inferiora, alvom sistunt, hydropicis et lienibus perquam utiles. lactis ubertatem faciunt, ad- 61
versantur venenis serpentium, maxume quae frigus inferunt. minor efficacior ad serpentis, bibitur seminis drachma in vino vel posca aut duabus foliorum tenerrimorum. et inlinuntur utraque adversus araneorum morsus, vel perunctis tantum, suffitu quoque aut substratu fugant venenata. ad 62
venerem impetus inhibent, eoque maxume phalangiis adversantur quorum morsus genitale excitat. capitis dolorem ex ebrietate sedant cum rosaceo flos tenerique cauliculi. seminis decoctum vehementiorem capitis dolorem dissolvit fotu, et volvam etiam suffitu vel adpositu purgat, alvom cum puleio et melle potum. vomicas et panos difficile concoquentis cum farina hordeacea mollit. lichenas et lentigines cum 63
aphronitro et aceto semen sanat, et oris ulcera et eruptionum cum melle, testium cum butyro et foliis vitium, rhagadas sedis cum aqua inlitum, luxata cum sale et nitro et cera. et semine et folio additur in malagmata nervorum et podagras. semen instillatur in oleo decoctum capiti in lethargo et phrenesi. virgam qui in manu habeant aut in cinctu negantur intertriginem sentire.

(39.) Ericen Graeci vocant fruticem non multum a vi- 64
tice differentem, colore rorismarini et paene folio. hoc adversari serpentibus tradunt.

(40.) Genista quoque vinculi usum praestat, floris api- 65
bus gratissimi. dubito an haec sit quam Graeci auctores sparton appellavere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim, et numquid hanc designaverit Homerus, cum 19, 15
dixit navium sparta dissoluta. nondum enim fuisse Hispanum Africanumve spartum in usu certum est, et cum fierent sutiles naves, lino tamen, non sparto umquam sutas. semen eius, quod Graeci eodem nomine appellant in folliculis phaseolorum modo nascens purgat hellebori vice drachma et dimidia pota in aquae mulsae cyathis quattuor ieiunis. rami 66
similiter frondei aceto macerati pluribus diebus et tunsi

sucum dant ischiadicis utilem cyathi unius potu. quidam marina aqua macerare malunt et infundere clystere. perunguntur eodem suco ischiadici addito oleo. quidam et ad stranguriam utuntur semine. genista tunsa cum axungia genua dolentia sanat.

67 (41.) Myricen iam ericam vocat Lenaeus similem scopis Amerinis, sanari dicit ea carcinomata in vino decocta tritaque cum melle inlita. — eandem esse arbitrantur quidam tamaricen —, sed ad lienem praecipua est, si sucus eius expressus in vino bibatur. adeoque mirabilem eius antipathian contra solum hoc viscerum faciunt, ut adfirment, si ex ea
68 alveis factis bibant, sues sine liene inveniri. et ideo homini quoque splenico cibum potumque dant in vasis ex ea factis gravis autem auctor in medicina virgam ex ea defractam, ut neque terram neque ferrum attingeret, sedare ventris dolores adseveravit inpositam ita ut tunica cinctuque corpori ad-
16, 108 primeretur. volgus infelicem arborem eam appellat, ut diximus, quoniam nihil ferat nec seratur umquam.

69 (42.) Corinthus et quae circa est Graecia bryan vocat eiusque duo genera facit, silvestrem plane sterilem, alteram mitiorem. haec fert in Aegypto Syriaque etiam abundanter lignosum fructum maiorem galla, asperum gustu, quo medici utuntur vice gallae in conpositionibus quas antheras vocant. et lignum autem et flos et folia et cortex in eos-
70 dem usus adhibentur, quamquam remissiora. datur sanguinem reicientibus cortex tritus et contra profluvia feminarum, coeliacis quoque. idem tunsus inpositusque collectiones omnis inhibet. foliis exprimitur sucus ad haec eadem. et in vino decocuntur, ipsa vero adiecto melle gangraenis inlinuntur. decoctum eorum in vino potum,** inposita cum rosaceo
71 et cera sedant. sic et epinyctidas sanant, dentium dolori auriumque decoctum eorum salutare est, radix ad eadem similiter. folia hoc amplius ad ea quae serpunt inponuntur cum polenta. semen drachmae pondere adversus phalangia et araneos bibitur, cum altilium vero pingui furunculis inponitur. efficax et
72 contra serpentium ictus praeterquam aspidum. nec non morbo regio, phthiriasi, lendibus decoctum infusum prodest abundantiamque mulierum sistit. cinis arboris ad omnia eadem prodest.

aiunt, si bovis castrati urinae misceatur in potu vel in cibo, venerem finiri. carbo ex eo genere urina ea restinctus in umbra conditur, idem cum libeat accendere, resolvitur. magi id et ex spadonis urina fieri tradiderunt.

10. (43.) Nec virga sanguinea felicior habetur. cortex 73 eius interior cicatrices quae praesanuere aperit.

(44.) Sileris folia inlita fronti capitis dolores sedant. eiusdem semen contritum in oleo phthiriasis coercet serpentes et hunc fruticem refugiunt baculumque rustici ob id ex eo gerunt.

(45). Ligustrum si eadem arbor est quae in oriente cy- 74 pros, suos in Europa usus habet, sucus eius *in* nervos, articulos, algores, folia ubique veteri ulceri cum salis mica et oris exulcerationi prosunt, acini contra phthiriasim, item contra intertrigines vel folia. sanant et gallinaceorum pituitas acini.

(46.) Folia alni ex ferventi aqua certissimo remedio sunt tumoris.

(47.) Hederae genera viginti demonstravimus. natura 75 omnium in medicina anceps. mentem turbat et caput pur- 16, 144 sqq. gat largius pota, nervis intus nocet, iisdem [nervis] adhibita foris prodest. eadem natura quae aceto est. omnia genera eius refrigerant. urinam cient potu, capitis dolorem sedant, praecipue cerebro continentique cerebrum membranae utiliter mollibus inpositis foliis cum aceto et rosaceo tritis et decoctis, addito postea rosaceo oleo. inlinuntur autem 76 fronti et decocto eorum fovetur os caputque perunguitur. lieni et pota et inlita prosunt. decocuntur et contra horrores febrium eruptionesque pituitae aut in vino teruntur. corymbi quoque poti vel inliti lienem sanant, iocinera autem inliti. trahunt et menses adpositi. sucus hederae taedia narium graveolentiamque emendat, praecipue albae sativae. idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. in- 77 funditur etiam purulentis auribus aut dolentibus cum oleo. cicatricibus quoque decorem facit. ad lienes efficacior albae ferro calefactus, satis est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. acini ex eadem alba terni in aceto mulso poti taenias pellunt, in qua curatione ventri quoque inposuisse eos utile

16, 147 est. hederae quam chrysocarpon appellavimus bacis aurei coloris viginti in vini sextario tritis, ita ut terni cyathi potentur, aquam quae cutem subierit urina educit Erasistratus. eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo calefactosque in cortice punici instillavit dentium dolori a contra-
78 ria auri. acini qui croci sucum habent praesumpti potu a crapula tutos praestant, item sanguinem exscreantis aut torminibus laborantis. hederae nigrae candidiores corymbi poti sterilis etiam viros faciunt. inlinitur decocta quaecumque in vino omnium ulcerum generi, etiamsi cacoethe sint.
79 lacrima hederae psilotrum est, phthiriasimque tollit. flos cuiuscumque generis trium digitorum captu dysintericos et alvom citam emendat in vino austero bis die potus. et ambustis inlinitur utiliter cum cera. denigrant capillum corymbi. radicis sucus in aceto potus contra phalangia prodest. huius
80 quoque ligni vaso splenicos bibentis sanari invenio. et acinos terunt, mox comburunt et ita inlinunt ambusta prius perfusa aqua calida. sunt qui et incidant suci gratia eoque utantur ad dentis erosos, frangique tradunt, proxumis cera munitis ne laedantur. cummim etiam in hedera quaerunt, quam ex aceto utilissimam dentibus promittunt.

81 (48.) Graeci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, foliis ocimi. duo eius genera: flos masculo rosaceus, feminae albus. ambo prosunt dysintericis et solutionibus ventris in vino austero ternis digitis flore capto et similiter bis die poto, ulceribus veteribus et ambustis cum cera et per se oris ulceribus. sub his maxume nascitur hy-
26, 49 pocisthis, quam inter herbas dicemus.

82 (49.) Cissos erythranos ab iisdem appellatur similis hederae, coxendicibus utilis e vino potus, item lumbis, tanta vi acini ut sanguinem urina detrahat. item chamaecisson appellant hederam non attollentem se a terra. et haec contunsa in vino acetabuli mensura lieni medetur, folia ambustis cum axungia. milax quoque, qui anthophoros cognominatur, similitudinem hederae habet, tenuioribus foliis. coronam ex eo factam inpari foliorum numero aiunt capitis do-
83 loribus mederi. Quidam duo genera milacis dixere: alterum inmortalitati proxumum in convallibus opacis scandentem

arborum, comantibus acinorum corymbis. contra venenata omnia efficacissimi in totum acinorum suco infantibus saepe instillato nulla postea venena nocitura. alterum genus culta amare et in his gigni, nullius effectus. illam esse milacem priorem cuius lignum ad auris sonare diximus. [16, 155] Similem huic aliqui clematida appellaverunt, repentem per 84 arbores, geniculatam et ipsam. folia eius lepras purgant, semen alvom solvit acetabuli mensura in aquae hemina aut aqua mulsa. datur ex eadem causa et decoctum eius.

11. (50.) Harundinis genera XXVIIII demonstravimus, 85 non aliter evidentiore illa naturae vi quam continuis his [16, 156 sq.] voluminibus tractamus, siquidem harundinis radix contrita et inposita felicis stirpem corpore extrahit, item harundinem felicis radix. et quoniam plura genera fecimus, illa quae in Iudaea Syriaque nascitur odorum unguentorumque causa urinam movet cum gramine aut api semine decocta, ciet et menstrua admota. medetur convolsis duobus obolis pota, ioci- 86 neri, renibus, hydropi, tussi etiam suffitu magisque cum resina, furfuribus ulcerumque manantibus cum murra decocta. excipitur et sucus eius fitque elaterio similis. efficacissima in omni harundine quae proxuma radici, efficaciora genicula. harundo Cypria, quae donax vocatur, corticis cinere alopecias emendat, item putrescentia ulcera. foliis eius ad extrahen- 87 dos aculeos utuntur, efficacibus et contra ignis sacros collectionesque omnis. volgaris harundo extractoriam vim habet et recens tunsa, non in radice tantum, multum enim et ipsam harundinem valere tradunt. medetur et luxatis et spinae doloribus radix in aceto inlita, eadem recens trita et in vino pota venerem concitat. harundinum lanugo inlita auribus optundit auditum.

(51.) Cognata in Aegypto res est harundini papyrum, 88 praecipuae utilitatis, cum inaruit, ad laxandas siccandasque fistulas et intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. charta quae fit ex eo cremata inter caustica est. cinis eius ex vino potus somnum facit, ipsa ex aqua inposita callum sanat.

(52.) Ne in Aegypto quidem nascitur hebenus, ut do- 89 cuimus, nec tractamus in medicina alienos orbis, non omit- [12, 17]

tetur tamen propter miraculum. scobem eius oculis unice mederi dicunt, lignoque ad cotem trito cum passo caliginem discuti, ex aqua vero radice albugines oculorum, item tussim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. hebenum medici et inter erodentia adsumunt.

90 (53.) Rhododendros ne nomen quidem apud nos invenit Latinum, rhododaphnen vocant aut nerium. mirum folia eius quadripedum venenum esse, homini vero contra serpentis praesidium ruta addita e vino pota. pecus etiam et caprae, si aquam biberint in qua folia ea maduerint, mori dicuntur.

91 (54.) Nec rhus Latinum nomen habet, cum in usum pluribus modis veniat. nam et herba est silvestris, foliis myrti, cauliculis brevibus, quae taenias pellit, et frutex coriarius appellatur, subrutilus, cubitalis, crassitudine digitali, cuius
92 aridis foliis ut malicorio coria perficiuntur. medici autem rhoicis utuntur ad contunsa, item coeliacos et sedis ulcera aut quae phagedaenas vocant ** trita cum melle et inlita cum aceto. decoctum eorum instillatur auribus purulentis. fit et stomatice decoctis ramis ad eadem quae ex moris, sed efficacior admixto alumine. inlinitur eadem hydropicorum tumori.

93 (55.) Rhus qui erythros appellatur semen est huius fruticis. vim habet adstringendi refrigerandique. adspergitur pro sale opsoniis alvo soluta, omnisque carnis cum silphio suaviores facit. medetur ulceribus manantibus cum melle, asperitati linguae, percussis, lividis, desquamatis eodem modo, capitis volnera ad cicatricem celerrime perducit, feminarum abundantiam sistit cibo.

94 (56.) Alia res erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant, nos rubiam, qua tinguntur lanae pellesque perficiuntur. in medicina urinam ciet, morbum regium sanat ex aqua mulsa, et lichenas ex aceto inlita et ischiadicos, paralyticos, ita ut bibentes laventur cotidie. radix semenque trahunt menses, alvom sistunt et collectiones discutiunt. contra serpentis rami cum foliis inponuntur. folia et capillum inficiunt. invenio apud quosdam morbum regium sanari hoc frutice, etiamsi adligatus spectetur tantum.

95 (57.) Distat ab eo qui alysson vocatur foliis tantum et

ramis minoribus, nomen accepit quod a cane morsos rabiem sentire non patitur ex aceto potus adalligatusque. mirum est quod additur, saniem conspecto omnino frutice eo siccari.

(58.) Tinguentibus et radicula lanas praeparat quam 96
struthion a Graecis vocari diximus. medetur morbo regio 19, 48
et ipsa decocto eius poto, item pectoris vitiis. urinam ciet, alvom solvit et volvas purgat, quamobrem aureum poterion medici vocant. ea et ex melle prodest magnifice ad tussim, orthopnoeae coclearis mensura, cum polenta vero et aceto lepras tollit. eadem cum panace et capparis radice calculos 97
frangit pellitque, panos discutit cum farina hordeacea et vino decocta. miscetur et malagmatis et collyriis claritatis causa, sternutamento utilis inter pauca, lieni quoque ac iocineri. eadem pota denari unius pondere ex aqua mulsa suspiriosos sanat. sic et pleuriticos et omnis lateris dolores. Apocyni semen ex aqua, — frutex est folio hederae, molliore tamen, et 98
minus longis viticulis, semine acuto, diviso, lanuginoso, gravi odore, — canes et omnis quadripedes necat in cibo datum.

(59.) * * rosmarinum est. duo genera eius: alterum 99
sterile, alterum cui et caulis et semen resinaceum, quod cachrys vocatur. foliis odor turis. radix volnera sanat viridis imposita et sedis procidentia, condylomata, haemorrhoidas, sucus et fruticis et radicis morbum regium et ea quae repurganda sunt. oculorum aciem exacuit. semen ad vetera pec- 100
toris vitia datur potui et ad volvas cum vino et pipere, menses adiuvat, podagris inlinitur cum aerina farina, purgat etiam lentigines et quae excalfacienda sint, aut cum sudor quaerendus, inlitum, item convolsis. auget et lacte in vino potum, item radix. ipsa herba strumis cum aceto inlinitur, ad tussim cum melle prodest.

(60.) Cachrys multa genera habet, ut diximus. sed haec 101
quae ex rore supra dicto nascitur, si fricetur, resinosa est. 16, 30 sq.
adversatur venenis et venenatis praeterquam anguibus. sudores movet, tormina discutit, lactis ubertatem facit.

(61.) Herba Sabina brathy appellata a Graecis duorum 102
generum est, altera tamarici folio similis, altera cupresso.

quare quidam Creticam cupressum dixerunt. a multis in suffitus pro ture adsumitur, in medicamentis vero duplicato pondere eosdem effectus habere quos cinnamum traditur. collectiones minuit et nomas conpescit, inlita ulcera purgat, partus emortuos adposita extrahit et suffita. inlinitur igni sacro et carbunculis, cum melle et vino pota regio morbo medetur. gallinacei generis pituitas fumo eius herbae sanari tradunt.

103 (62.) Similis herbae huic Sabinae est selago appellata. legitur sine ferro dextra manu per tunicam qua sinistra exuitur velut a furante, candida veste vestito pureque lautis nudis pedibus, sacro facto prius quam legatur pane vinoque. fertur in mappa nova. hanc contra perniciem omnem habendam prodidere Druidae Gallorum et contra omnia oculorum vitia fumum eius prodesse.

104 (63.) Iidem samolum herbam nominavere nascentem in umidis, et hanc sinistra manu legi a ieiunis contra morbos suum boumque, nec respicere legentem, neque alibi quam in canali deponere, ibi continere poturis.

105 (64.) Cummium genera diximus. in his maiores effe-
13, 66 sq. ctus melioris cuiusque erunt. dentibus inutiles sunt, sanguinem coagulant et ideo reicientibus sanguinem prosunt, item ambustis, arteriae vitiis inutiles, urinam cient, amaritudines hebetant adstrictis ceteris. quae ex amygdala amara est spissandisque visceribus efficacior habet excalfactorias vi-
106 ris. praeponuntur prunorum autem et cerasorum ac vitium. siccant inlitae et adstringunt, ex aceto vero infantium lichenas sanant, prosunt et tussi veteri quattuor obolis in musto potis. creduntur et colorem gratiorem facere ciborumque adpetentiam, et calculosis prodesse cum passo potae. oculorum et volnerum utilitatibus maxume conveniunt.

107 12. (65.) Spinae Aegyptiae sive Arabicae laudes in odo-
13, 63 rum loco diximus, et ipsa spissat stringitque destillationes omnis et sanguinis exscreationes mensumque abundantiam, etiamnum radice valentior.

108 (66.) Spinae albae semen contra scorpiones auxiliatur. corona ex ea inposita capitis dolores minuit. est huic similis quam Graeci acanthion vocant, minoribus multo foliis,

aculeatis per extremitates et araneosa lanugine obductis. ea collecta etiam vestes quaedam bombycinis similes fiunt in oriente. ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur.

(67.) Et acacia est spina. fit in Aegypto alba nigraque 109 arbore, item viridi, sed longe melior e prioribus. fit et in Galatia deterrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulae simile, minore tantum et grano et folliculo. colligitur autumno, ante collectum nimio validius. spissatur sucus ex folliculis aqua caelesti perfusis, mox in pila tunsis exprimitur organis, tunc densatur in sole mortariis in pastillos. fit et foliis minus efficax. ad coria perficienda semine pro galla utuntur. foliorum sucus et Galaticae acaciae nigerri- 110 mus inprobatur, item qui valde rufus. purpurea aut leucophaea et quae facillime diluitur vi summa ad spissandum refrigerandumque est, oculorum medicamentis ante alia utilis. lavantur in eos usus pastilli, ab aliis torrentur, ab aliis peruruntur. capillum tingunt, sanant ignem sacrum, ulcera quae serpunt et umida vitia corporis, collectiones, articulos contunsos, perniones, pterygia. abundantiam mensum in feminis sistunt volvamque et sedem procidentis, item oculos, oris ulcera et genitalium.

13. (68.) Volgaris quoque haec spina ex qua aenae 111 fulloniae inplentur radicis usus habet. per Hispanias quidem multi et inter odores et ad unguenta utuntur illa aspalathum vocantes. est sine dubio hoc nomine spina silvestris in oriente, ut diximus, candida, magnitudine arboris iustae, 12, 110 (69.) sed et frutex humilior, aeque spinosus, in Nisyro et 112 Rhodiorum insulis, quem alii erysisceptrum, alii adipsatheon, Syri diaxylon vocant. optumus qui minume ferulaceus, rubens aut in purpuram vergens detracto cortice. nascitur pluribus locis, sed non ubique odoratus. quam vim 113 haberet caelesti arcu in eum innixo diximus. sanat taetra 12, 110 oris ulcera et ozaenas, genitalia exulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflationes potu discutit et strangurias. cortex sanguinem reddentibus medetur. decoctum eius alvom sistit. similia praestare silvestrem quoque putant.

(70.) Spina est appendix appellata, quoniam bacae pu- 114

niceo colore in ea appendices vocantur. hae crudae per se et aridae decoctae in vino alvom citam ac tormina conpescunt. Pyracanthae bacae contra serpentium ictus bibuntur.

115 (71.) Paliurus quoque spinae genus est. semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum, item calculosis et tussi. folia adstrictoriam vim habent. radix discutit panos, collectiones, vomicas, urinas trahit pota. decoctum eius in vino alvom sistit, serpentibus adversatur. radix praecipue datur in vino.

116 (72.) Agrifolia contunsa addito sale articulorum morbis prosunt, bacae purgationi feminarum, coeliacis, dysintericis, cholericis. in vino potae sistunt alvom. radix decocta et inlita extrahit infixa corpori, utilissima et luxatis tumoribusque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata veneficia arcet. flore eius aquam glaciari Pythagoras tradit, item baculum ex ea factum in quodvis animal emissum, etiamsi citra ceciderit defectu mittentis, ipsum per se recubitu propius adlabi, tam praecipuam naturam inesse arbori. Taxi arboris fumus necat muris.

117 (73.) Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura, id-
eoque et mora his, hoc est vel hominibus cibos, dedit. vim
habent siccandi, adstringendi, gingivis, tonsillis, genitalibus
adcommodatissimi. adversantur serpentium sceleratissimis,
haemorrhoidi et presteri, flos aut mora scorpionibus, vol-
nera sine collectionum periculo iungunt, urinas eorum cau-
118 les cient. eorum teneri tunduntur exprimiturque sucus, mox
sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio con-
tra mala oris oculorumque, sanguinem exscreantis, anginas,
volvas, sedes, coeliacos intellegitur potus aut inlitus. oris
quidem vitiis etiam folia conmanducata prosunt, et ulceribus
manantibus aut quibuscumque in capite inlinuntur. cardiacis
vel sic per se inponuntur a mamma sinistra, item stomacho in
119 doloribus oculisque procidentibus. instillatur sucus eorum
et auribus. sanat condylomata cum rosaceo cerato. cauliculorum ex vino decoctum uvae praesentaneum remedium est.
iidem per se in cibo sumpti cymae modo aut decocti in vino
austero labantis dentis firmant. alvom sistunt et profluvia
sanguinis, dysintericis prosunt. siccantur in umbra, ut cinis

crematorum uvam reprimat. folia quoque arefacta et contunsa iumentorum ulceribus utilia traduntur. mora quae in his nascuntur vel efficaciorem stomaticen praebuerint quam sativa morus. eadem conpositione vel cum hypocisthide tantum et melle bibuntur in cholera et a cardiacis et contra araneos. inter medicamenta quae styptica vocant nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partis, ut conluantur eo oris ulcera et sedis foveanturque, tanta vis est ut spongeae ipsae lapidescant. 120

(74.) Alterum genus rubi in quo rosa nascitur gignit pilulam castaneae similem, calculosis praecipuo remedio. alia est cynorrhoda quam proxumo dicemus volumine. 14. Cynosbaton alii cynapanxin, alii neurospaston vocant. folium habet vestigio hominis simile. fert et uvam nigram, in cuius acino nervom habet, unde neurospastos dicitur, tota alia quam cappari quod medici cynosbaton appellaverunt. huius thyrsus ad remedia splenis et inflationes conditus ex aceto manditur. nervus eius cum mastiche Chia conmanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat, mora capillum tingunt cum omphacino oleo. flos mori messe colligitur. candidus pleuriticis praecipuus ex vino potus, item coeliacis. radix ad tertias decocta alvom sistit et sanguinem, item dentis conlutos decocto. eodem suco foventur sedis atque genitalium ulcera. cinis e radice reprimit uvam. 121 122 25, 17 sq.

(75.) Idaeus rubus appellatus est, quoniam in Ida non alius nascitur. est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribusque, sub arborum umbra nascens. huius flos cum melle epiphoris inlinitur et ignibus sacris, stomachicisque ex aqua bibendus datur, cetera eadem praestat quae supra dicta. 123

(76.) Inter genera ruborum rhamnos appellatur a Graecis candidior, fruticosior et ramos spargens rectis aculeis, non ut ceteri aduncis, foliis maioribus. alterum genus eius silvestre, nigrius et quadamtenus rubens, fert veluti folliculos. huius radice decocta in aqua fit medicamentum quod vocatur Lycium. semen secundas trahit. alter ille candidior adstringit magis, refrigerat, collectionibus et volneribus ad- 124

commodatior. folia utriusque et cruda et decocta inlinuntur cum oleo.

125 (77.) Lycium praestantius spina fieri tradunt quam et pyxacanthon Chironiam vocant, qualem in Indicis arbori-
12, 31 bus diximus, quoniam longe praestantissimum existimatur Indicum. cocuntur in aqua tunsi rami radicesque summae amaritudinis aereo vase per triduum, iterumque exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. adulteratur amaris sucis,
126 etiam amurca et felle bubulo. spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis adduntur. reliquo suco faciem purgat et psoras sanat, erosos angulos oculorum veteresque fluctiones, auris purulentas, tonsillas, gingivas, tussim, sanguinis exscreationes fabae magnitudine devoratum aut, si ex volneribus fluat, inlitum, rhagadas, genitalium ulcera, attritus, ulcera recentia et serpentia ac putrescentia, in naribus clavos, suppurationes. bibitur et mulieribus in lacte
127 contra profluvia. Indici differentia glaebis extrinsecus nigris, intus rufis, cum fregeris, cito nigrescentibus. adstringit vehementer cum amaritudine, ad eadem omnia utile est, sed praecipue ad genitalia.

128 (78.) Sunt qui et sarcocollam spinae lacrimam putent, pollini turis similem, cum quadam acrimonia dulcem, cumminosam. cum vino tunsa sistit fluctiones, inlinitur infanti bus maxume. vetustate et haec nigrescit, melior quo candidior.

129 (79.) Unum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum quod oporicen vocant. fit ad dysintericos stomachique vitia in congio musti albi lento vapore decoctis cotoneis quinque cum suis seminibus, punicis totidem, sorborum sextario, et pari mensura eius quod rhun Syriacam vocant, croci semuncia. coquitur usque ad crassitudinem mellis.

(80.) His subtexemus ea quae Graeci communicatione nominum in ambiguo fecere anne arborum essent.

130 15. Chamaedrys herba est quae Latine trixago dicitur. aliqui eam chamaeropem, alii Teucriam appellavere. folia habet magnitudine mentae, colore et divisura quercus. alii serratam et ab ea serram inventam esse dixerunt, flore paene

purpureo. capitur praegnas suco in petrosis, adversus serpentium venena potu inlituque efficacissima, item stomacho, tussi vetustae, pituitae in gula cohaerescenti, ruptis, convolsis, lateris doloribus. lienem consumit, urinam et men- 131
ses ciet, ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquae decoctis usque ad tertias. faciunt et pastillos terentes eam ex aqua ad supra dicta. sanat et vomicas et vetera ulcera, vel sordida cum melle. fit et vinum ex ea pectoris vitiis. foliorum sucus cum oleo caliginem oculorum discutit, ad splenem ex aceto sumitur, excalfacit perunctione.

(81.) Chamaedaphne unico ramulo est, cubitali ferme, 132
folia tenuiora lauri folio, semen rubens adnexum foliis. inlinitur capitis doloribus recens, ardores refrigerat, ad tormina cum vino bibitur. menses sucus eius et urinam ciet potu partusque difficilis in lana adpositus.

(82.) Chamelaea similitudinem foliorum oleae habet. 133
sunt autem amara, odorata, in petrosis palmum altitudine non excedente. alvom purgat, detrahit pituitam, bilem foliis in duabus absinthi partibus decoctis, suco eo cum melle poto. foliis inpositis et ulcera purgantur. aiunt, si quis ante solis ortum eam capiat dicatque ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium, quoquo modo vero collectam iumentorum pecorumque oculis salutarem esse.

(83.) Chamaesyce lentis folia habet nihil se attollen- 134
tia in aridis petrosis, claritati oculorum et contra subfusiones utilissimum * * et cicatrices, caligines, nubeculas inunctus. volvae dolores sedat adposita in linteolo. tollit et verrucas omnium generum inlita. prodest et orthopnoicis.

(84.) Chamaecissos spicata est tritici modo, ramulis 135
quinis fere, foliosa, cum floret, existimari potest alba viola radice tenui. bibunt ischiadici folia tribus obolis in vini cyathis duobus VII diebus, admodum amara potione.

(85.) Chamaeleucen apud nos farfarum sive farfugium vocant. nascitur secundum fluvios, folio populi, sed ampliore. radix eius inponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infundibulum inbibitur inveteratae tussi.

(86.) Chamaepeuce laricis folio similis lumborum et spi- 136

nae doloribus propria est. Chamaecyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionumque pollet. Ampeloprasos in vinetis nascitur, foliis porri, ructu gravis, contra serpentium ictus efficax. urinam et menses ciet, eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum inpositumque. datur et a partu mulieribus et contra canis morsus. ea quoque quae stachys vocatur porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribusque et odoris iucundi colorisque in luteum inclinati. pellit menstrua.

137 (87.) Clinopodium alii cleopiceton, alii zopyrontion, alii ocimoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine, in petrosis, orbiculato foliorum ambitu, speciem lecti pedum praebentem. bibitur ad convolsa, rupta, strangurias, serpentium ictus item decocta et sucus.

138 (88.) Nunc subtexemus herbas mirabilis quidem, sed minus claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Centunculum vocant nostri, foliis ad similitudinem capitis paenularum, iacentem in arvis, Graeci clematidem, egregii effectus ad sistendam alvom in vino austero. item sanguinem sistit tritus oxymelitis aut aquae calidae cyathis quinque denari unius pondere, sic et ad secundas mulierum efficax.

139 (89.) Sed Graeci clematidas et alias habent, unam quam aliqui aetiten vocant, alii laginen, nonnulli tenuem scammoniam. ramos habet bipedalis, foliosos, non dissimilis scammoniae, nisi quod nigriora minoraque sunt folia. invenitur in vineis arvisque. estur ut olus cum oleo ac sale, alvom ciet. eadem dysintericis cum lini semine ex vino austero
140 sorbetur. folia epiphoris inponuntur cum polenta supposito udo linteolo. strumas inposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. item haemorrhoida cum oleo viridi, phthisicos iuvant cum melle. lactis quoque ubertatem faciunt in cibis, et infantibus inlita capillum alunt, ex aceto edentium venerem stimulant.

141 (90.) Est alia clematis Aegyptia cognomine, quae ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio lauri, longa tenuisque, adversus serpentis et privatim aspidas ex aceto pota efficax

16. (91.) Aegyptus hanc maxume gignit, quae et aron, 142
de qua inter bulbos diximus, magnae cum dracontio litis. 19, 96
quidam enim eandem esse dixere. Glaucias satu discrevit, dracontium silvestrem arum pronuntiando. aliqui radicem arum appellarunt, caulem vero dracontium, in totum alium, si modo hic est qui apud nos dracunculus vocatur. namque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multoque maiorem et qua manus inpleatur, dracunculus subrutilam et draconis convoluti modo, unde et nomen.

(92.) Et qui ipsis [Graeci] inmensam posuere differen- 143
tiam semen dracunculi fervens mordaxque tradendo, tantumque ei virus ut olfactum gravidis abortum inferret, aron miris laudibus tulere primum in cibis feminam praeferentes, quoniam mas durior esset et in coquendo lentior. pectoris vitia purgare, aridum in potionem inspersum aut ecligmate urinam et menses ciere. sic et in oxymelite potum stomacho 144
interaneisque exulceratis ex lacte ovillo bibendum, ad tussim in cinere coctum dedere ex oleo. alii coxere in lacte ut decoctum biberetur. Epiphoris elixum inposuere, item suggillatis, tonsillis. ex oleo haemorrhoidum vitio infudit 145
Cleophantus, lentigines ex melle inlinens. laudavit et pro antidoto contra venena, pleuriticis, peripleumonicis quo tussientibus modo. semen intritum cum oleo aut rosaceo infunditur aurium dolori. Dieuches tussientibus, suspiriosis et orthopnoicis et pura exscreantibus farinae permixtum pane cocto dedit. Diodotus phthisicis e melle ecligmate et pulmonis vitiis, ossibus etiam fractis inposuit. partus omnium 146
animalium extrahit naturae circumlitum. sucus radicis cum melle Attico oculorum caligines, stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. ulcera omnium generum, sive phagedaenae sint sive carcinomata, sive serpant, sive polypi in naribus, sucus mire sanat. folia ambustis prosunt 147
ex vino et oleo cocta. alvom inaniunt ex sale et aceto sumpta, et luxatis cum melle cocta prosunt, item articulis podagricis cum sale recentia vel sicca. Hippocrates utralibet ad collectiones cum melle inposuit. ad menses trahendos seminis vel radicis drachmae duae in vini cyathis duobus sufficiunt. eadem potio, si a partu non purgentur, et secundas

148 trahit. Hippocrates et radicem ipsam adposuit. dicunt et in pestilentia salutarem esse in cibis. ebrietatem discutit. serpentis nidore, cum crematur, privatim aspidas fugat aut inebriat ita ut torpentes inveniantur. perunctos quoque aro e laureo oleo fugiunt. ideo et contra ictus dari in vino nigro putant utile. in foliis ari caseus optume servari traditur.

149 (93.) Dracunculus quem dixi hordeo maturescente ef-
142 foditur luna crescente. omnino habentem serpentes fugiunt. adeo percussis prodesse potum aiunt, maiore vi in menses, si ferro non attingatur. sucus eius et aurium dolori prod-
150 est. id autem quod Graeci dracontion vocant triplici effigie demonstratum mihi est, foliis betae, non sine thyrso, flore purpureo, hoc est simile aro. alii radice longa veluti signata articulosaque monstravere, tribus omnino cauliculis, folia decoqui ex aceto contra serpentium ictus iubentes. tertia demonstratio fuit folio maiore quam cornus, radicis harundineae, totidem, ut adfirmabant, geniculatae nodis quot haberet annos, totidemque esse folia. hi ex vino vel aqua contra serpentis dabant.

151 (94.) Est et aris quae in eadem Aegypto nascitur, similis aro, minor tantum minoribusque foliis et utique radice, quae tamen olivae grandis magnitudinem inpleat, alba geminum caulem, altera unum tantum emittens. medetur utraque ulceribus manantibus, item combustis ac fistulis collyrio inmisso. nomas sistunt decoctarum in aqua et postea tritarum rosaceo addito, sed unum miraculum ingens contacto genitali cuiusque feminini sexus animal in perniciem agi.

152 (95.) Myriophyllon, quod nostri milifolium vocant, caulis est tener, similis feniculi, plurumis foliis, unde et nomen accepit. nascitur in palustribus, magnifici usus ad volnera cum aceto. bibitur ad difficultates urinae et vesicae aut suspiria praecipitatisque ex alto. eadem efficacissima ad dentium dolores. Etruria hoc nomine appellat herbam in pratis tenuem a lateribus capillamenti modo foliosam, eximii usus ad volnera, boum nervos abscisos vomere solidari ea rursusque iungi addita axungia adfirmans

(96.) Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi 153
altitudine, laudatissima in Creta. contra tormina, stranguriam, laterum praecordiorumque dolores bibuntur rami eius quini senive.

(97.) Myrrhis, quam alii myrrhizan, alii myrrhan vo- 154
cant, simillima est cicutae caule foliisque et flore, minor tantum et exilior, cibo non insuavis. ciet menstrua et partus cum vino. aiunt eandem potam in pestilentia salutarem esse. subvenit et phthisicis in sorbitione data. aviditatem cibi facit, phalangiorum morsus restinguit. ulcera quoque in facie aut capite sucus eius in aqua triduo maceratae sanat.

(98.) Oenobreches folia lentis habet, longiora paulo, 155
florem rubentem, radicem exiguam et gracilem. nascitur circa fontis. siccata in farinae modum et inspersa vino albo strangurias finit, alvom sistit. sucus eius perunctis cum oleo sudores movet.

17. (99.) In promisso herbarum mirabilium occurrit 156
aliqua dicere et de Magicis. quae enim mirabiliores? primi eas in nostro orbe celebravere Pythagoras atque Democritus, consectati Magos. Coracesia et calicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his.

(100.) Idem Minyada appellat et nomine alio Corinthiam, 157
cuius decocto in aqua suco protinus sanari ictus serpentium, si foveantur, dicit. eandem effusam in herbam qui vestigio contigerint aut forte respersos insanabili leto perire, monstrifica prorsus natura veneni praeterquam contra venena.

(101.) Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba 158
cuius radix e longinquo concipiat ignis ut naphtha, de qua in terrae miraculis diximus. idem tradit, qui morbi hu- 2, 235
mano corpori inciderint florente brassica, quamvis sanatos admonitionem eorum sentire, ***, quotiens florente acciderint aut frumento aut cicuta aut viola similem conditionem habere.
nec me fallit hoc volumen eius a quibusdam Cleemporo me- 159
dico adscribi, vero Pythagorae pertinax fama antiquitasque vindicant. et id ipsum auctoritatem voluminum adfert, si quis alius curae suae opus illo viro dignum iudicavit, quod

fecisse Cleemporum, cum alia suo et nomine ederet, quis credat?

160 (102.) Democriti certe chirocmeta esse constat. at in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus quanto portentosiora tradit! aglaophotim herbam, quae admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomen, in marmoribus Arabiae nascentem Persico latere, qua de causa et marmaritim vocari. hac Magos uti, cum velint deos evo-
161 care. Achaemenida colore electri sine folio nasci in Tradastilis Indiae, cuius radice in pastillos digesta in dieque pota in vino noxii per cruciatus nocte confiteantur omnia per varias numinum imaginationes, eandem hippophobada
162 appellat, quoniam equae praecipue caveant eam. Theobrotion XXX schoenis a Choaspe nasci, pavonum picturis similem, odore eximio. hanc autem a regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatem mentis, eandem semnion a potentiae maiestate appellari. Aliam deinde adamantida Armeniae Cappadociaeque alumnam. hac admota leones resupinari cum hiatu lasso. nominis causam esse quod conteri nequeat. Arianida in Arianis gigni igneam colore, colligi, cum sol in leone sit. hu-
163 ius tactu peruncta oleo ligna accendi. Theronarca in Cappadocia et Mysia nascente omnis feras torpescere nec nisi hyaenae urina adspersa recreari, Aethiopida in Meroe nasci, ob id et Meroida appellari, folio lactucae, hydropicis utilissimam e mulso potam. ophiusam in Elephantine eiusdem Aethiopiae, lividam difficilemque adspectu, qua pota terrorem minasque serpentium obversari ita ut mortem sibi eo metu consciscant, ob id cogi sacrilegos illam bibere, adversari
164 autem ei palmeum vinum. Thalassaeglen circa Indum amnem inveniri, quae ob id nomine alio potamaugis appellatur, hac pota lymphari homines obversantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriae, Dicte Cretae montibus et Babylone et Susis Persidis nasci, qua pota Magi divinent, gelotophyllida in Bactris et circa Borysthenen. haec si bibatur cum murra et vino, varias obversari species ridendique finem non fieri nisi potis nucleis pineae nucis cum pipere et melle
165 in vino palmeo. Hestiaterida a convictu neminari in Per-

side, quoniam hilarentur illa, eandem protomediam, quia primatum apud reges optineat, casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum aliis ullis herbis, eandem Dionysonymphadem, quoniam vino mire conveniat. Helianthes vocat in Themiscyrena regione et Ciliciae montibus maritimis, folio myrti. hac cum adipe leonino decocta, addito croco et palmeo vino, perungui Magos et Persarum reges ut fiat corpus adspectu iucundum, ideo eandem heliocallida nominari. Hermesias ab eodem vocatur ad liberos generandos 166 pulchros bonosque non herba sed conpositio e nucleis pineae nucis tritis cum melle, murra, croco, vino palmeo, postea admixto theombrotio et lacte, bibere generaturos iubet et a conceptu, puerperas partum nutrientis, ita fieri excellentis animi et formae bonis. atque harum omnium Magica quoque vocabula ponit. Adiecit his Apollodorus ad- 167 sectator eius herbam aeschynomenen, quoniam adpropinquante manu folia contraheret, aliam crocida, cuius tactu phalangia morerentur, Cratevas onothurim, cuius adspersu e vino feritas omnium animalium mitigaretur, anacampserotem celeber arte grammatica paulo ante, cuius omnino tactu redirent amores vel cum odio depositi. Et abunde sit hactenus attigisse insignia Magorum in herbis alia de his aptiore dicturis loco.

18. (103.) Eriphiam multi prodidere. scarabaeum haec in 168 avena habet sursum deorsum decurrentem cum sono haedi, unde et nomen accepit. hac ad vocem nihil praestantius esse tradunt.

(104.) Herba lanaria ovibus ieiunis data lactis abundantiam facit. aeque nota lactoris volgo est, plena lactis quod degustatum vomitiones concitat. eandem hanc aliqui esse dicunt, alii similem illi quam militarem vocant, quoniam volnus ferro factum nullum non intra dies quinque sanat ex oleo inposita.

(105.) Celebratur autem et a Graecis stratiotes, sed 169 ea in Aegypto tantum et inundatione Nili nascitur, aizoo similis, ni maiora haberet folia. refrigerat mire et volnera sanat ex aceto inlita, item ignis sacros et suppurationes. sanguinem quoque qui defluit a renibus pota cum ture masculo mirifice sistit.

170 19. (106.) Herba in capite statuae nata collecta in vestis alicuius pannum et inligata in lino rufo capitis dolores adposita confestim sedare traditur.

(107.) Herba quaecumque e rivis aut fluminibus ante solis ortum collecta ita ut nemo colligentem videat adalligata laevo bracchio ita ut aeger quid sit illud ignoret tertianas arcere traditur.

(108.) Lingua herba nascitur circa fontis. radix eius combusta et trita cum adipe suis — adiciunt ut nigra sit et sterilis — alopecias emendat unguentium in sole.

171 (109.) Cribro in limite abiecto herbae intus exstantes decerptae adalligataeque gravidis partus adcelerant.

(110.) Herba quae gignitur super fimeta ruris contra anginas efficacissime pollet ex aqua pota.

(111.) Herba iuxta quam canes urinam fundunt evolsa ne ferro attingatur luxatis celerrime medetur.

172 (112.) Rumpotinum arborem demonstravimns inter ar-
14, 12 busta. iuxta hanc viduam vite nascitur herba quam Galli rodarum vocant. caulem habet virgae ficulneae modo geniculatum, folia urticae in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, praecipua contra tumores fervoresque et collectiones cum axungia vetere tunsa ita ut ferro non attingatur. qui perunctus est despuit ad suam dextram terna. efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perunguant dextrorsus.

173 (113.) Herba inpia vocatur incana, rorismarini adspectu, thyrsi in modum vestita atque capitata. inde alii ramuli exsurgunt sua capitula gerentes, ob id inpiam appellavere, quoniam liberi super parentem excellant. alii potius ita appellatam, quod nullum animal eam attingat, existima-
174 vere. haec inter duos lapides trita fervet praecipuo adversus anginas suco, lacte et vino admixto. mirum traditur numquam eo morbo temptari qui gustaverint. itaque et subus dari, quaeque medicamentum id noluerint haurire eo morbo interemi. sunt qui avium nidis inseri aliquid ex ea putent atque ita non strangulari pullos avidius devorantis.

175 (114.) Veneris pectinem appellant a similitudine pectinum cuius radix cum malva tunsa omnia corpori infixa extrahit.

(115.) Veterno liberat quae exedum vocatur. Notia herba coriariorum officinis familiaris est aliis aliisve nominibus, efficacissimamque adversus scorpiones esse potam e vino aut posca reperio.

(116.) Philanthropon herbam Graeci appellant nasute, 176 quoniam vestibus adhaerescat. ex hac corona inposita capitis dolores sedat. nam quae canaria appellatur lappa, cum plantagine et milifolio trita ex vino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. medetur et subus effossa sine ferro addita in conluviem poturis vel ex lacte ac vino. quidam adiciunt effodientem dicere oportere: haec est herba argemon quam Minerva reperit subus remedium quae de illa gustaverint.

(117.) Tordylon alii semen silis esse dixerunt, alii her- 177 bam per se, quam et syreon vocaverunt. neque aliud de ea proditum invenio quam in montibus nasci, combustam potu ciere menses et pectoris exscreationes, efficaciore etiamnum radice, suco eius ternis obolis hausto renis sanari, addi radicem eius et in malagmata.

(118.) Gramen ipsum inter herbas volgatissimum geni- 178 culatis serpit internodiis crebroque ab his et ex cacumine novas radices spargit. folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigantur, in Parnaso tantum hederacea specie densius quam usquam fruticant, flore odorato candidoque. iumentis herba non alia gratior, sive viridis sive in feno siccata, cum detur adspersa aqua, sucumque eius in Parnaso excipi tra- 179 dunt propter ubertatem. dulcis hic est. in vicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad volnera conglutinanda, quod et ipsa herba tunsa praestat tueturque ab inflammationibus plagas. adicitur decocto vinum ac mel, ab aliquis et turis, piperis, murrae tertiae portiones, rursusque coquitur in aereo vase ad dentium dolores, epiphoras. radix decocta in vino torminibus medetur et urinae difficul- 180 tatibus ulceribusque vesicae, calculos frangit. semen vehementius urinam inpellit, alvom vomitionesque sistit. privatim autem draconum morsibus auxiliatur. sunt qui genicula novem vel unius vel e duabus tribusve herbis ad hunc articulorum numerum involvi lana sucida nigra iubeant ad re-

181 media strumae panorumve. ieiunum esse debere qui colligat, ita ire in domum absentis cui medeatur supervenientique ter dicere *se* ieiuno ieiunum medicamentum dare atque ita adalligare triduoque id facere. quod e graminum genere septem internodia habet efficacissime capiti contra dolores adalligatur. quidam propter vesicae cruciatus decoctum ex vino gramen ad dimidias a balineis bibi iubent.

182 (119.) Sunt qui et aculeatum gramen vocent trium generum. cum in cacumine aculei sunt plurumum quini, dactylon appellant. hos convolutos naribus inserunt extrahuntque sanguinis ciendi gratia. altero, quod est aizoo simile, ad paronychia et pterygia unguium et, cum caro unguibus increvit, utuntur cum axungia, ideo dactylon appellantes, quia

183 digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis, nascitur in parietinis aut tegulis. huic caustica vis est. sistit ulcera quae serpunt. gramen capiti circumdatum sanguinis e naribus fluctiones sistit. camelos necare traditur in Babylonis regione id quod iuxta vias nascitur.

184 (120.) Nec feno Graeco minor auctoritas, quod telin vocant, alii carphos. aliqui buceras, alii aegoceras, quoniam corniculis semen est simile, nos siliciam. quomodo se-

18, 140 reretur docuimus suo loco. vis eius siccare, mollire, dissolvere. sucus decocti feminarum pluribus malis subvenit, sive duritia sive tumor sive contractio sit volvae, foventur,

185 insidunt, infusum quoque prodest. furfures in facie extenuat. spleni addito nitro decoctum et inpositum medetur, item ex aceto. sic et iocineri decoctum. Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in novem cyathis sapae ut tertias partis biberent, dein calida lavarentur, et in balineo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit, mox a balineo relicum, pro summo auxilio.

186 farinam feni Graeci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra volvae cruciatus obiecit idem inposuitque imo ventri. lepras, lentigines sulpuris pari portione mixta farinae curavit, nitro ante praeparata cute, saepius die inlinens perunguique prohibens. Theodorus feno miscuit quar-

187 tam partem purgati nasturti acerrimo aceto ad lepras. Damion semen feni acetabuli dimidii mensura cum sapae et

aquae novem cyathis ad menses ciendos dedit potu, nec dubitatur quin decoctum eius utilissimum sit volvis interaneisque exulceratis, sicuti semen articulis atque praecordiis. si vero cum malva decoquatur postea addito mulso, potus ante cetera volvis interaneisque laudatur, quippe cum vapor quoque decocti plurumum prosit, alarumque etiam graveolentiam decoctum feni emendat. farina porrigines capitis furfuresque cum vino et nitro celeriter tollit. in hydromelite autem 188
decocta addita axungia genitalibus medetur, item pano, parotidi, podagrae, chiragrae, articulis carnibusque quae recedunt ab ossibus, aceto vero subacta luxatis. inlinitur et lieni decocta in aceto et melle tantum. carcinomata subacta ex vino purgat, mox addito melle persanat. sumitur et sorbitio e farina ad pectus exulceratum longamque tussim. diu decoquitur donec amaritudo desinat, postea mel additur Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXV.

Cap. 1. (Sect. 1.) Ipsa quae nunc dicetur herbarum cla- 1
ritas, medicinae tantum gignente eas tellure, in admirationem curae priscorum diligentiaeque animum agit. nihil ergo intemptatum inexpertumque illis fuit, nihil deinde occultatum quodque non prodesse posteris vellent. at nos elabo
rata iis abscondere atque supprimere cupimus et fraudare vitam etiam alienis bonis. ita certe recondunt qui pauca ali- 2
qua novere invidentes aliis, et neminem docere in auctoritatem scientiae est. tantum ab excogitandis novis ac iu-

vanda vita mores absunt, summumque opus ingeniorum diu iam hoc fuit ut intra unumquemque recte facta veterum perirent. at, Hercules, singula quosdam inventa deorum numero addidere, omnium utique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benigne gratiam memoria referente. 3 non aeque haec cura eorum mira est in his quae satu blandiuntur aut cibo invitant, culmina quoque montium invia et solitudines abditas omnisque terrae fibras scrutati invenere quid quaeque radix polleret, ad quos usus herbarum fila pertinerent, etiam quadripedum pabulo intacta ad salutis usus vertentes.

4 2. (2.) Minus hoc quam par erat nostri celebravere omnium utilitatium et virtutum rapacissimi, primusque et diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis dumtaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. post eum unus inlustrium temptavit C. Valgius eruditione spectatus inperfecto volumine ad divom Augustum, inchoata etiam praefatione religiosa ut omnibus malis humanis illius potissimum principis semper mederetur maiestas.

5 (3.) Antea condiderat solus apud nos, quod equidem inveniam, Pompeius Lenaeus Magni libertus, quo primum tempore hanc scientiam ad nostros pervenisse animo adverto. namque Mithridates, maxumus sua aetate regum quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitae fuisse argumentis praeterquam fama intellegitur. uni ei excogitatum cotidie venenum bibere praesumptis re-
6 mediis ut consuetudine ipsa innoxium fieret. primo inventa genera antidoti ex quibus unum etiam nomen eius retinet. illius inventum sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viverent. ad illum Asclepiadis medendi arte clari volumina conposita exstant, cum sollicitatus ex urbe Roma praecepta pro se mitteret. illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gentibus ullum hominem per interpretem appella-
7 tum ab eo annis LVI quibus regnavit. is ergo reliqua ingeni magnitudine medicinae peculiariter curiosus et ab omnibus subiectis, qui fuere magna pars terrarum, singula exquirens scrinium commentationum harum et exemplaria ef-

fectusque in arcanis suis reliquit, Pompeius autem omni regia praeda potitus transferre ea sermone nostro libertum suum Lenaeum grammaticae artis iussit, vitaeque ita profuit non minus quam reipublicae victoria illa.

(4.) Praeter hos Graeci auctores prodidere quos suis 8
locis diximus, ex his Cratevas, Dionysius, Metrodorus ratione blandissima sed qua nihil paene aliud quam difficultas rei intellegatur. pinxere namque effigies herbarum atque ita subscripsere effectus. verum et pictura fallax est coloribus, tam numerosis praesertim in aemulationem naturae, multumque degenerat transcribentium fors varia. praeterea parum est singulas earum aetates pingi, cum quadripertitis varietatibus anni faciem mutent.

(5.) Quare ceteri sermone eas tradidere, aliqui ne effi- 9
gie quidem indicata et nudis plerumque nominibus defuncti, quoniam satis videbatur potestates vimque demonstrare quaerere volentibus. nec est difficilis cognitio, nobis certe, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antoni Castoris, cui summa auctoritas erat in ea arte nostro aevo, visendo hortulo eius in quo plurumas alebat centesimum annum aetatis excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne aetate quidem memoria aut vigore concussis. neque aliud mirata magis antiquitas reperietur. inventa 10
iampridem ratio est praenuntians horas, non modo dies ac noctis, solis lunaeque defectuum. durat tamen tradita persuasio in magna parte volgi veneficiis et herbis id cogi eamque unam feminarum scientiam praevalere. certe quid non repleverunt fabulis Colchis Media aliaeque, in primis Itala Circe dis etiam adscripta? unde arbitror natum ut Aeschy- 11
lus e vetustissimis in poetica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multique Circeios, ubi habitavit illa, magno argumento etiamnunc durante in Marsis a filio eius orta gente, quoniam esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum et antiquitatis parens, multus alias in admiratione Circae, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cum etiam tum quae rigatur Aegyptus illa non esset, postea fluminis limo invecta. herbas certe Aegyptias ab re- 12
gis uxore traditas Helenae suae plurumas narrat ac nobile

illud nepenthes oblivionem tristitiae veniamque adferens et ab Helena utique omnibus mortalibus propinandum. primus autem omnium quos memoria novit Orpheus de herbis curiosius aliqua prodidit, post eum Musaeus et Hesiodus po-
21, 44. 145. lium herbam in quantum mirati sint diximus, Orpheus et
13 Hesiodus suffitiones conmendavere. Homerus et alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. ab eo Pythagoras clarus sapientia primus volumen de effectu earum conposuit, Apollini, Aesculapio et in totum dis inmortalibus inventione et origine adsignata, conposuit et Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiae, Aethiopiae, Aegypti Magis, adeoque ad haec attonita antiquitas fuit ut ad-
14 firmaverit etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum auctor in prima earum tradidit occisum draconis catulum revocatum ad vitam a parente herba quam balim nominat, eademque Thylonem quem draco occiderat restitutum saluti. et luba in Arabia herba revocatum ad vitam hominem tradit. dixit Democritus, credidit Theophrastus esse herbam cuius
10, 40 contactu inlatae ab alite quam retulimus exsiliret cuneus a pastoribus arbori adactus, quae etiamsi fide carent, admirationem tamen inplent coguntque confiteri multum esse quod
15 vero supersit. inde et plerosque ita video existimare nihil non herbarum vi effici posse, sed plurumarum viris esse incognitas, quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, a quo ferunt dictum quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. observatum certe est inflammari volnera ac morbos superventu eorum qui pedibus iter confecerunt.

16 (6.) Haec erat antiqua medicina quae tota migrabat in Graeciae linguas, sed quare non plures noscantur causa est quod eas agrestes litterarumque ignari experiuntur, ut qui soli inter illas vivant, praeterea securitas quaerendi obvia medicorum turba. multis etiam inventis desunt nomina, sicut
18, 160 illi quam retulimus in frugum cura scimusque defossam in angulis segetis praestare ne qua ales intret. turpissima causa raritatis quod etiam qui sciunt demonstrare nolunt, tamquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. accedit ratio inventionis anceps, quippe etiam in repertis alias invenit ca-
17 sus, alias, ut vere dixerim, deus. insanabile ad hosce annos

fuit rabidi canis morsus pavorem aquae potusque omnis adferens odium. nuper cuiusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete ut radicem silvestris rosae quam cynorrhodon vocant blanditam sibi adspectu pridie in frutecto mitteret filio bibendam. in Lacetania res gerebatur, Hispaniae proxuma parte, casuque accidit ut milite a morsu canis incipiente expavescere aquas superveniret epistula orantis ut pareret religioni, servatusque est ex insperato et postea quisquis auxilium simile temptavit. alias apud auctores cy- 18
norrhodi una medicina erat spongeolae quae in mediis spinis eius nascitur cinere cum melle alopecias capitis expleri. in eadem provincia cognovi in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem pollicari crassitudine, versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedio, alium quam quos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, 24, 143
aliud miraculum exserenti se terra ad primas serpentium ver- 19
nationes bipedali fere altitudine, rursusque cum iisdem in terram condenti, nec omnino occultato eo adparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturae munere, si tantum praemoneret tempusque formidinis demonstraret.

3. Nec bestiarum solum ad nocendum scelera sunt, sed 20
interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris a Germanico Caesare promotis maritimo tractu fons erat aquae dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent conpagesque in genibus solverentur. stomacacen medici vocabant et scelotyrben ea mala. reperta auxilio est herba quae vocatur Britannica, non nervis modo et oris malis salutaris, sed contra anginas quoque et contra serpentis. folia habet oblonga nigra, radicem nigram. su- 21
cus eius exprimitur et e radice. florem vibones vocant, qui collectus prius quam tonitrua audiantur et devoratus securos in totum reddit. gens tum fida, in qua castra erant, monstravere illam, mirorque nominis causam, nisi forte confines oceano Britanniae veluti propinquae dicavere. non enim inde appellatam, quoniam ibi pluruma nasceretur, certum est etiamtum Britannia libera.

(7.) Fuit quidem et hic quondam ambitus nominibus suis 22

70 sqq. eas adoptandi, ut docebimus fecisse reges. tanta res videbatur herbam invenire, vitam iuvare, nunc fortassis aliquis curam hanc nostram frivolam quoque existimaturis, adeo deliciis sordent etiam quae ad salutem pertinent. auctores tamen quarum inveniuntur in primis celebrari par est effectu
23 earum digesto in genera morborum. qua quidem in reputatione misereri sortis humanae subit, praeter fortuita casusque et quae nova omnis hora excogitat, milia morborum singulis mortalium timenda. qui gravissimi ex his sint discernere stultitiae prope videri possit, cum suus cuique ad praesens quisque atrocissimus videatur, et hoc tamen iudicavere aevi experimenta, asperrimi cruciatus esse calculorum a stilicidio vesicae, proxumum stomachi, tertium eorum quae in
24 capite doleant, non ob alios fere morte conscita. A Graecis et noxias herbas demonstratas miror equidem, nec venenorum tantum, quoniam ea vitae conditio est ut mori plerumque etiam optumis portus sit, traditque M. Varro Servium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum veneno crura perunxisse et postea caruisse sensu
25 omni aeque quam dolore in ea parte corporis. sed quae fuit venia monstrandi qua mentes solverentnr, partus eliderentur, multaque similia? ego nec abortiva dico ac ne amatoria quidem, memor Lucullum imperatorem clarissimum amatorio perisse, nec alia magica portenta, nisi ubi cavenda sunt aut coarguenda, in primis fide eorum damnata. satis operae fuerit abundeque praestatum vitae salutaris dixisse
** ac postea inventas.

26 4. (8.) Clarissima herbarum est Homero teste quam vocari a dis putat moly et inventionem eius Mercurio adsignat contraque summa veneficia demonstrationem. nasci eam hodie circa Pheneum et in Cyllene Arcadiae tradunt specie illa Homerica, radice rotunda nigraque, magnitudine cepae,
27 folio scillae, effodi haut difficulter. Graeci auctores florem eius luteum pinxere, cum Homerus candidum scripserit. inveni e peritis herbarum medicis qui et in Italia nasci eam diceret, adferrique e Campania memini aliquot diebus effossam inter difficultates saxeas radicis XXX pedes longae ac ne sic quidem solidae, sed abruptae

(9.) Ab ea maxuma auctoritas herbae est quam dodeca- 28
theon vocant omnium deorum maiestatem commendantes. in aqua potam omnibus morbis mederi tradunt. folia eius septem lactucis simillima exeunt a lutea radice.

(10.) Vetustissima inventu Paeonia est, nomenque aucto- 29
ris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alii glycysiden. nam haec quoque difficultas est quod eadem aliter alibi nuncupatur. nascitur opacis montibus caule inter folia digitorum quattuor ferente in cacumine veluti Graecas nuces quattuor aut quinque. inest his semen copiosum, rubrum nigrumque. haec medetur et Faunorum in quiete ludibriis. praecipiunt eruere noctu, quoniam, si picus Martius videat, tuendo in oculos impetum faciat.

(11.) Panaces ipso nomine omnium morborum remedia 30
promittit, numerosum et dis inventoribus adscriptum. unum quippe Asclepion cognominatur, a quo is filiam Panaciam appellavit. sucus est coactus ferulae qualem diximus radice 12, 127
multi corticis et salsi. hac evolsa scrobem repleri vario genere frugum religio est ac terrae piamentum. ubi et quo- 31
nam fieret modo et quale maxume probaretur inter peregrina docuimus. id quod e Macedonia adfertur bucolicon 12, 127
vocant armentariis sponte erumpentem sucum excipientibus; hoc celerrime evanescit. et in aliis autem generibus inprobatur maxume nigrum ac molle. id enim argumento est cera adulterati.

(12.) Alterum genus Heracleon vocant et ab Hercule 32
inventum tradunt, alii origanum Heracleoticum, item silvestre, quoniam est origano simile, radice inutili, de quo origano diximus. 20, 170

(13.) Tertium panaces Chironium cognominatur ab inventore. folium eius simile lapatho, maius tamen et hirsutius, flos aureus, radix parva. nascitur pinguibus locis. huius flos efficacissimus, eoque amplius quam supra dicta prodest.

(14.) Quartum genus, panaces ab eodem Chirone reper- 33
tum, centaurion cognominatur, sed et Pharnacion in controversia inventionis a Pharnace rege deductum. seritur hoc, longioribus quam cetera foliis et serratis. radix odorata in

umbra siccatur vinoque gratiam adicit. huius genera duo fecere aliqui, levis foli, alterum tenuius.

34 (15.) Heracleon siderion et ipsum ab Hercule inventum est, caule tenui digitorum quattuor altitudine, flore puniceo, foliis coriandri. iuxta lacus et amnis invenitur omniaque volnera ferro inlata efficacissime sanat.

(16.) Est Chironis inventum ampelos quae vocatur Chi-
23, 27. 22, 43 sq. ronia, de qua diximus inter vitis, sicuti de herba cuius inventio adsignatur Minervae.

35 (17.) Herculi eam quoque adscribunt quae Apollinaris, apud Arabas altercum sive altercangenum, apud Graecos vero hyoscyamus appellatur. plura eius genera: unum nigro semine, floribus paene purpureis, spinosum. — talis nascitur in Galatia. — volgare autem candidius est et fruticosius, altius papavere. tertii semen irionis semini simile,

36 sed omnia insaniam gignentia capitisque vertigines. quartum genus molle, lanuginosum, pinguius ceteris, candidi seminis, in maritimis nascens. hoc recepere medici, item rufi seminis. nonnumquam autem candidum rufescit, si non ematuruit, inprobaturque, et alioqui nulla nisi cum inaruit legitur. natura vini ideoque mentem caputque infestans. usus seminis et per se et suco expresso. exprimitur separatim et caulibus foliisque, utuntur et radice, temeraria in

37 totum, ut arbitror, medicina. quippe etiam foliis constat mentem corrumpi, si plura quam quattuor bibant. ** etiam antiqui in vino febrim depelli arbitrantes. oleum fit ex se-
15, 30 23, 94 mine, ut diximus, quod ipsum auribus infusum temptat mentem, mireque ut contra venenum remedia prodidere iis qui id bibissent et ipsum pro remediis, adeo nullo omnia experiendi fine ut cogerent etiam venena prodesse.

38 5. (18.) Linozostis sive parthenion Mercuri inventum est. ideo apud Graecos Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. duo eius genera: masculus et femina, quae efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus foliis, geniculis densis, alarum cavis multis, semine in geniculis dependente, feminae copioso, mari iuxta genicula stante, rariori ac brevi contor-

39 toque, feminae soluto et candido. folia maribus nigriora,

feminis candidiora, radix supervacua, praetenuis. nascuntur in campestribus cultis. mirum est quod de utroque eorum genere proditur: ut mares gignantur hunc facere, ut feminae illam. hoc contingere, si a conceptu protinus bibatur sucus in passo edanturve folia decocta ex oleo et sale, vel cruda ex aceto. quidam decocunt eam in novo fictili cum heliotropio et duabus aut tribus spicis, donec excoquatur. decoctum dari iubent et herbam ipsam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die a balineo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum usu praedicavit has. ad hunc modum medicorum nemo novit. ille eas volvae cum melle vel rosaceo vel irino vel lilino admovit, item ad ciendos menses secundasque. hoc idem praestare potu fotuque dixit. instillavit auribus olidis sucum, inunxitque cum vino vetere. alvo folia inposuit, epiphoris, stranguriae et vesicis. decoctum eius dedit cum murra et ture. alvo quidem solvendae vel in febri decoquitur quantum manus capiat in duobus sextariis aquae ad dimidias, bibitur sale et melle admixto, nec non cum ungula suis aut gallinaceo decocta salubrius. purgationis causa putavere aliqui utramque dandam sive cum malva decoctum. thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum laedunt. reliquos usus dicemus suis locis. vid. ind.

(19.) Invenit et Achilles discipulus Chironis qua volneribus mederetur, quae ob id Achilleos vocatur. hac sanasse Telephum dicitur. alii primum aeruginem invenisse utilissimam emplastris, ideoque pingitur et a cuspide decutiens gladio in volnus Telephi. alii utroque usum medicamento volunt. aliqui et hanc panacem Heracleam, alii sideritim et apud nos millefolium vocant, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quam feniculi foliis vestitam ab imo. alii fatentur quidem illam volneribus utilem, sed veram Achilleon esse scapo caeruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis foliis rotundis eleganter vestitam, alii quadrato caule, capitulis marrubi, foliis quercus, — hanc etiam praecisos nervos glutinare faciunt, — alii sideritim in maceriis nascentem, cum teratur, foedi odoris. etiamnum aliam similem huic sed candidioribus foliis et pinguioribus, teneriorem caulicu-

lis, in vineis nascentem. aliam vero binum cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio felicis, pediculo longo, betae semine, omnis volneribus praecipuas. nostri eam quae est latissimo folio scopas regias vocant. medetur anginis suum.

45 (20.) Invenit et Teucer eadem aetate Teucrion, quam quidam hemionion vocant, spargentem iuncos tenuis, folia parva, asperis locis nascentem, austero sapore, numquam florentem. neque semen gignit. medetur lienibus, constatque sic inventam: cum exta super eam proiecta essent, adhaesisse lieni eumque exinanisse. ob id a quibusdam sple-

46 nion vocatur. narrant sues qui radicem eius edint sine splene inveniri. quidam ramis hysopi surculosam, folio fabae, eodem nomine appellant et colligi cum floreat iubent. adeo florere non dubitant, maxumeque ex Ciliciis et Pisidiae montibus laudant.

47 (21.) Melampodis fama divinationis artibus nota est. ab hoc appellatur unum hellebori genus Melampodion. aliqui pastorem eodem nomine invenisse tradunt, capras purgari pasto illo animadvertentem, datoque lacte earum sanasse Proetidas furentis. quamobrem de omnibus eius generibus

48 dici simul convenit. Prima duo sunt, candidum ac nigrum. hoc radicibus tantum intellegi tradunt plerique, alii folia nigri platano similia sed minora nigrioraque et pluribus divisuris scissa, albi betae incipientis, haec quoque nigriora et canalium dorso rubescentia. utraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, radice fimbriata ceparum modo. nigro equi, boves, sues necantur, itaque cavent id, cum candido vescantur. tempestivom esse tradunt messibus.

49 plurumum autem nascitur in Oete monte, et optumum uno eius loco circa Pyram. nigrum ubique provenit, sed melius in Helicone, qui mons et aliis laudatur herbis. candidum probatur secundum Oetaeum Ponticum, tertio loco Eleaticum quod in vitibus nasci ferunt, quarto Parnasium quod adulteratur Aetolico ex vicino. nigrum ex his Melampodium vocant, quo et domos suffiunt purgantque, spargentes et

50 pecora, cum precatione sollemni. hoc et religiosius colligitur, primum enim gladio circumscribitur, dein qui succisurus est ortum spectat et precatur ut id liceat sibi conce-

dentibus dis facere observatque aquilae volatus, fere enim secantibus interest et, si prope advolavit, moriturum illo anno qui succidat augurium est. nec album facile colligitur, caput adgravans, maxume nisi praesumatur alium et subinde vinum sorbeatur celeriterque fodiatur. nigrum alii encymon 51 vocant, alii polyrrhizon, purgat per inferna, candidum autem vomitione, causasque morborum extrahit, quondam terribile, postea tam promiscuum ut plerique studiorum gratia ad pervidenda acrius quae commentabantur saepius sumptitaverint. Carneaden responsurum Zenonis libris ***, Drusum quo- 52 que apud nos, tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnis plebs adstans plausit, optimates vero bellum Marsicum inputavere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. ibi enim tutissime sumitur, quoniam, ut diximus, sesamoides admiscent. Italia veratrum 22, 133 vocat. farina eorum per se et mixta radiculae qua lanas 19, 48 diximus lavari sternumentum facit, amboque somnum. legun- 53 tur autem tenuissimae radices brevesque ac velut decurtatae et imae. nam summa, quae est crassissima, cepis similis, canibus tantum datur purgationis causa. antiqui radicem cortice quam carnosissimo seligebant, quod tenuior eximeretur medulla, — hanc umidis spongeis opertam turgescentemque acu in longitudinem findebant, dein fila in umbra siccabant his utentes —, nunc ramulos ipsos ab radice quam gravissimi corticis radiantis. optumum quod acre gustu fervensque in frangendo pulverem emittit. durare vim XXX annis ferunt.

(22.) Nigrum medetur paralyticis, insanientibus, hydro- 54 picis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis, trahit ex alvo bilem, pituitas, aquas. datur ad leniter molliendam alvom plurumum drachma una, modice quattuor obolis. miscuere aliqui et scammonium, sed tutius salem. in dulcibus datum copiosius periculum infert, oculorum caliginem fotu discutit. ob id quidam et inunxere trito. stru- 55 mas, suppurata, duritias concoquit et purgat, item fistulas tertio die exemptum. verrucas tollit cum squama aeris et sandaraca. hydropicorum ventri inponitur cum farina hordeacea et vino. pecorum et iumentorum pituitas sanat sur-

culo per aurem traiecto et postero die eadem hora exempto, scabiem quadripedum cum ture, cera ac pice vel cum piselaeo.

56 (23.) Album optumum, quod celerrime movet sternumenta, sed multum terribilius nigro, praecipue si quis adparatum poturorum apud antiquos legat contra horrores, strangulatus, intempestivas somni viris, singultus infinitos aut sternumenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios, quippe alia dare soliti quae concitarent vomitiones ipsumque helleborum extrahere medicamentis aut clysteribus, saepius etiam sanguine venis
57 emisso. iam vero et cum prospere cedat, terribili visu, variis coloribus vomitionum et post vomitiones observatione alvi, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia haec magno terrore famae, namque tradunt absumi carnis, si coquatur una. sed antiquorum vitium erat quod propter hos metus parcius dabant, cum celerius
58 erumpat quo largius sumitur. Themison binas non amplius drachmas datavit, sequentes et quaternas dedere claro Herophili praeconio, qui helleborum fortissimi ducis similitudini aequabat. concitatis enim intus omnibus ipsum in primis exire. praeterea mirum inventum est quod incisum
53 forficulis, ut diximus, cribrant. cortex remanet, hunc inaniunt, medulla cadit, haec in nimia purgatione data vomitiones sistit.

59 (24.) Cavendum est felici quoque cura ne nubilo die detur, inpetibiles quippe cruciatus exsistunt. nam aestate potius quam hieme dandum non est in dubio. corpus septem diebus ante praeparandum cibis acribus, abstinentia vini, quarto et tertio die vomitionibus, pridie cenae abstinentia. album et in dulci datur, aptissime vero in lente aut pulte. nuper invenere dissectis raphanis inserere helleborum rursusque conprimere raphanos, ut transeat vis, atque lenimento dare. reddi post quattuor fere horas incipit. totum
60 opus septenis peragitur horis. medetur ita morbis comitia-
52 libus, ut diximus, vertigini, melancholicis, insanientibus, lymphaticis, elephantiasi albae, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis incipientibusque tympanicis, stomachi-

cis, spasticis cynicis, ischiadicis, quartanis, quae aliter non desinant, tussi veteri, inflationibus, torminibus redeuntibus.

(25.) Vetant dari senibus, pueris, item mollis ac femi- 61
nei corporis animive, exilibus aut teneris, et feminis minus quam viris, item timidis, aut si exulcerata sint praecordia vel tumeant, minume sanguinem exscreantibus causariisve latere, faucibus. medetur extra** corporis, eruptionibus pituitae cum axungia salsa inlinitum, item suppurationi veteri. muris polentae admixtum necat. Galli sagittas in venatu helleboro tingunt circumcisoque volnere teneriorem sentiri carnem adfirmant. muscae quoque albo necantur trito et cum lacte sparso. eodem et phthiriasis emendatur.

6. (26.) Ipsi Mithridati Cratevas adscripsit unam, Mithri- 62
datiam vocant. huic folia duo a radice acantho similia, cau-
lis inter utraque sustinens roseum florem. (27.) alteram 63
Lenaeus, scordotim sive scordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadriangulo caule, ramosam querna similitudine, foliis lanuginosis. reperitur in Ponto, campis pinguibus umidisque, gustus amari. est et alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurumosque utraque ad usus per se et inter alia in antidotis.

(28.) Polemoniam alii Philetaeriam a certamine regum 64
inventionis appellant, Cappadoces autem chiliodynamum, radice crassa, exilibus ramis quibus in summis corymbi dependent, nigro semine, cetero rutae similis, nascitur in montuosis.

(29.) Eupatoria quoque regiam auctoritatem habet, cau- 65
lis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis et aliquando amplioris, foliis per intervalla quinquefoli aut cannabis, per extremitatis incisis quinquepertito, nigris et ipsis plumosisque, radice supervacua. semen dysintericis in vino potum auxiliatur unice.

(30.) Centaurio curatus dicitur Chiron, cum Herculis 66
excepti hospitio pertractanti arma sagitta excidisset ei in pedem, quare aliqui Chironion vocant. folia sunt lata et oblonga, serrato ambitu, densa ab radice caules ternum cubitorum geniculati. in his capita ceu papaverum. radix vasta, rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida suco,

67 amara cum quadam dulcedine. nascitur in collibus pingui solo, laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, Lycaeo, et in Alpibus vero plurumisque aliis locis. in Lycia quidem et ex ea Lycium faciunt. vis in volneribus tanta est ut cohaerescere etiam carnis tradatur, si coquatur simul. in usu radix tantum duabus drachmis bibenda quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita medetur, ceteris in vino, volvarum morbis decoctae sucus.

68 (31.) Est alterum centaurium cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant, quoniam secundum fontis nascitur, origano simile, angustioribus et longioribus foliis, anguloso caule palmum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui et supervacua, suco efficax. ipsa herba autumno legitur, sucus e fronde. quidam caulis concisos madefaciunt diebus XVIII atque ita exprimunt. hoc centaurium nostri fel terrae vocant propter amaritudinem summam, Galli exacum, quoniam omnia mala medicamenta potum corpore exigat per alvom.

69 (32.) Tertia est centauris cognomine triorchis. qui eam secat rarum est ut non volneret sese. haec sucum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam inpugnarique colligentis tradit a triorche accipitrum genere, unde et nomen accepit. inperiti confundunt haec omnia et primo generi adsignant.

70 7. (33.) Clymenus a rege herba appellata est, hederae foliis, ramosa, caule inani, articulis praecincta, odore gravi et semine hederae, silvestribus et montuosis nascens. quibus morbis pota medeatur dicemus, sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Graeci plantagini similem esse dixerunt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se inplexis velut in polyporum cirris. et sucus autem in usu, vi summa in refrigerando.

71 (34.) Gentianam invenit Gentius rex Illyriorum, ubique nascentem, in Illyrico tamen praestantissimam, folio fraxini, sed magnitudine lactucae, caule tenero pollicis crassitudine, cavo et inani, ex intervallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis pluruma. usus in radice et suco. radicis natura est excalfactoria, sed praegnatibus non bibenda.

(35.) Invenit et Lysimachus quae ab eo nomen retinet, 72
celebrata Erasistrato. folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri. gignitur in aquosis. vis eius tanta est ut iumentis discordantibus iugo inposita asperitatem cohibeat.

(36.) Mulieres quoque hanc gloriam adfectavere, in qui- 73
bus Artemisia uxor Mausoli adoptata herba quae antea parthenis vocabatur. sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam privatim medeatur feminarum malis. est autem absinthi modo fruticosa, maioribus foliis pinguibusque. ipsius duo genera: altior latioribus foliis, altera 74
[tenera] tenuioribus et non nisi in maritimis nascens. sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minumis foliis, floris copiosi erumpentis cum uva maturescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alii ambrosiam vocant. talis in Cappadocia nascitur.

(37.) Nymphaea nata traditur nympha zelotypia erga 75
Herculem mortua, — quare Heracleon vocant aliqui, alii rhopalon a radice clavae simili —, ideoque eos qui biberint eam duodecim diebus coitu genituraque privari. laudatissima in Orchomenia et Marathone. Boeoti mallon vocant et semen edunt. nascitur in aquosis, foliis magnis in summa aqua et 76
aliis ex radice, flore lilio simili et, cum defloruit, capite papaveris in** caule. secatur autumno radix nigra, in sole siccatur, adversatur ea alvi *malis*. Est et alia nymphaea in Thessalia, amne Penio, radice alba, capite luteo, rosae magnitudine.

(38.) Invenit et patrum nostrorum aetate rex Iuba quam 77
appellavit Euphorbeam medici sui nomine. frater is fuit Musae a quo divom Augustum conservatum indicavimus. 19, 128
iidem fratres instituere a balineis frigida multa corpora adstringere. antea non erat mos nisi calida tantum lavari, sicuti apud Homerum etiam invenimus. sed Iubae volumen 78
quoque exstat de ea herba et clarum praeconium. invenit eam in monte Atlante, specie thyrsi, foliis acanthinis. vis tanta est ut e longinquo sucus excipiatur. incisa conto subitur excipulis ventriculo haedino. umor lactis videtur defluere. siccatus cum coiit, turis effigiem habet. qui colligunt clarius vident. contra serpentis medetur, quacumque

parte percussa vertice inciso et medicamento addito ibi.
79 Gaetuli qui legunt taedio lacte adulterant, sed discernitur igni, id enim quod sincerum non est fastidiendum odorem habet. Multum infra hunc sucum est qui in Gallia fit ex herba chamelaea granum cocci ferente. fractus hammoniaco similis est, etiam levi gustu os accensum diu detinens et magis ex intervallo, donec faucis quoque siccet.

80 8. (39.) Celebravit et Themiso medicus volgarem herbam plantaginem tamquam inventor volumine de ea edito. duo eius genera: minor angustioribus foliis et nigrioribus, linguae pecorum simillimis, caule anguloso in terram inclinato, in pratis nascens. altera maior, foliis laterum modo inclusa, quae quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocavere. huius et cubitalis caulis est et napi. in umidis nascitur multo efficacior. mira vis in siccando densandoque corpore, cauteri vicem optinens. nulla res aeque sistit fluctiones quas Graeci rheumatismos vocant.

81 (40.) Iungitur huic buglossos boum linguae similis, cui praecipuum quod in vinum deiecta animi voluptates auget, et vocatur euphrosynum. (41.) iungitur et cynoglossos canis nam linguam imitata, topiariis operibus gratissima, aiuntque quae tris thyrsos seminis mittat eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse, quae quattuor ad quartanas. Est et alia similis ei quae fert lappas minutas. eius radix pota ex aqua ranis et serpentibus adversatur.

82 (42.) Est et buphthalmos similis boum oculis, folio feniculi, circa oppida nascens, fruticosa caulibus qui et manduntur decocti. quidam cachlam vocant. haec cum cera steatomata discutit.

(43.) Invenere herbas et universae gentes. Scythia primam eam quae Scythice vocatur, circa Maeotim nascens, praedulcem alias utilissimamque ad ea quae asthmata vocant. magna et ea commendatio, quod in ore eam habentes sitim famemque non sentiunt.

83 (44.) Idem praestat apud eosdem hippace, distincta, quod in equis quoque eundem effectum habeat, traduntque his duabus herbis Scythas etiam in duodenos dies durare in fame sitique.

(45.) Ischaemonem Thracia invenit, qua ferunt sanguinem sisti non aperta modo vena sed etiam praecisa. serpit e terra milio similis, foliis asperis et lanuginosis. farcitur in naris quae in Italia nascitur et sanguinem eadem adalligata sistit.

(46.) Vettones in Hispania eam quae Vettonica dicitur 84
in Gallia, in Italia autem serratula, a Graecis cestros aut psychotrophon, ante cunctas laudatissima. exit anguloso caule cubitorum duum e radice spargens folia fere lapathi, serrata, semine purpureo. folia siccantur in farinam plurumos ad usus. fit vinum ex ea et acetum stomacho et claritati oculorum, tantumque gloriae habet ut domus in qua sit tuta existimetur a piaculis omnibus.

(47.) In eadem Hispania inventa est Cantabrica per divi 85
Augusti tempora a Cantabris reperta. nascitur ubique caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi veluti calathi, in his semen perquam minutum. Nec alias defuere Hispaniae herbis exquirendis, ut in quibus etiamnunc hodie in more sit laetiore convictu potionem e centum herbis mulso addi-
tis credere saluberrimam suavissimamque. nec quisquam genera earum iam novit aut multitudinem, numerus tamen constat in nomine.

(48.) Nostra aetas meminit herbam in Marsis repertam. 86
nascitur in Aequicolis circa vicum Nervesiae, vocatur con-
siligo. prodest, ut demonstrabimus suo loco, deploratis 26, 38
in phthisi.

(49.) Invenit nuper et Servilius Democrates e primis 87
medentium quam appellavit iberida, quamquam ficto nomini inventione eius adsignata carmine. nascitur maxume circa
vetera monimenta parietinasque et inculta itinerum. floret semper, folio nasturti, caule cubitali, semine vix ut adspici possit. radici odor nasturti. usus aestate efficacior et recenti tantum. tunditur difficulter. coxendicibus et articulis 88
omnibus cum axungia modica utilissima, viris plurumum quaternis horis, feminis minus dimidio adalligata, ut deinde in balineis descendatur in calidam et postea oleo ac vino perunguatur corpus, diebusque vicenis interpositis idem fiat, si qua admonitio doloris supersit. hoc modo rheumatismos

omnis sanat occultos. inponitur non in ipsa inflammatione, sed inminuta.

89 (50.) Animalia quoque invenere herbas, in primisque chelidoniam. hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis. genera eius duo: maior fruticosa, folio pastinacae erraticae ampliore, ipsa altitudine duum cubitorum, colos albicans, flos luteus. minori folia hederae rotundiora, minus candida.

90 sucus croci mordax, semen papaveris. florent adventu hirundinum, discessu marcescunt. sucus florentibus exprimitur, et in aereo vase cum melle Attico leniter cinere ferventi decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. utuntur et per se suco in collyriis quae chelidonia appellantur ab ea.

91 (51.) Inveniunt et canes qua fastidium vincunt eamque in nostro conspectu mandunt, sed ita ut numquam intellegatur quae sit. etenim depasta cernitur. Notata est haec animalis eius malignitas in alia herba maior. percussus enim a serpente mederi quadam sibi dicitur, sed illam homine spectante non decerpit.

92 (52.) Simplicius cervae monstravere elaphoboscon, de
22, 79 qua diximus, item helxinen a partu dictam. (53.) ostendere,
8, 97 ut indicavimus dictamnum, volneratae pastu statim telis decidentibus. non est alibi quam in Creta, ramis praetenue, puleio simile, fervens et acre gustu. foliis tantum utuntur, flos nullus aut semen aut caulis, radix tenuis ac supervacua. et in Creta autem non spatiosa nascitur, mireque capris ex-

93 petitur. Pro eo est et pseudodictamnum multis in terris nascens, folio simile, ramulis minoribus, a quibusdam chondris vocatum. minoris effectus statim intellegitur. dictamnum enim minuma potione accendit os. qui legere eas in ferula ibi aut harundine condunt praeligantque ne potentia evanescat. sunt qui dicant utramque nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, veram quidem dictamnum non nisi in aspe-

94 ris. Est et tertium genus dictamnum vocatum, sed neque facie neque effectu simile, folio sisymbri, ramis maioribus, praecedente persuasione illa quidquid in Creta nascatur infinito praestare ceteris eiusdem generis alibi genitis, pro-

xume quod in Parnaso. alioqui herbiferum esse et Pelium montem in Thessalia et Telethrium in Euboea et totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus uti sed lacte circa ver, quoniam tunc maxume sucis herbae turgeant medicenturque ubera pascuis. bibunt autem vaccinum, quoniam boves omnivori fere sunt in herbis. potentia earum per quadripedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. circa Abderam et limitem qui Diomedis vocatur equi pasti inflammantur rabie, circa Potnias vero et asini.

(54.) Inter nobilissimas aristolochiae nomen dedisse gravidae videntur, quoniam esset *ἀρίστη λεχούσαις*. nostri malum terrae vocant et quattuor genera eius servant: unum tuberibus radicis rotundis, foliis inter malvam et hederam, nigrioribus mollioribusque. alterum masculae, radice longa, quattuor digitorum longitudine, baculi crassitudine. tertium longissimae, tenuitate vitis novellae, cuius sit praecipua vis, quae et clematitis vocatur, ab aliis Cretica. omnes colore buxeo, caulibus parvis, flore purpureo. ferunt baculas parvas ut cappari. valent radice tantum. est et quae plistolochia vocatur, quarti generis, tenuior quam proxume dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. hanc quidam polyrrhizon cognominant. odor omnium medicatus, sed oblongae radici tenuiorique gratior, carnosi enim est corticis, unguentis quoque nardinis conveniens. nascuntur pinguibus locis et campestribus. effodere eas messibus tempestivom, ita desquamato terreno servantur. maxume tamen laudatur Pontica et in quocumque genere ponderosissima quaeque, medicinis aptior rotunda, contra serpentis oblonga, in summa tamen gloria est, si modo a conceptu admota volvis in carne bubula maris figurat, ut traditur. Piscatores Campaniae radicem eam quae rotunda est venenum terrae vocant, coramque nobis contunsam mixta calce in mare sparsere. advolant pisces cupiditate mira statimque exanimati fluitant. Quae polyrrhizos cognominatur convolsis, contunsis, ex alto praecipitatis radice pota ex aqua utilissima esse traditur, semine pleuriticis et nervis, confirmare, excalfacere, eadem satyrion esse.

99 (55.) Verum et effectus ususque dicendi sunt ordiendumque a malorum omnium pessimo est, serpentium ictu. medentur ergo Britannica herba, panacis omnium generum radix e vino, Chironii et flos et semen potum inlitumve ex vino et oleo, privatim quae cunila bubula appellatur, Polemonia vel Philetaeris radicis drachmis quattuor in mero,
100 Teucria, sideritis, scordotis ex vino, privatim ad anguis, pota et inlita sive suco sive folio sive decocto, centauri maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus, Gentiana praecipue adversus anguis duabus drachmis cum pipere et ruta, vini cyathis sex, sive viridis sive sicca. et Lysima-
101 chiae odorem fugiunt. datur ex vino percussis chelidonia, morsibus inponitur Vettonica praecipue, cui vis tanta perhibetur ut inclusae circulo eius serpentes ipsae sese interimant flagellando. datur ad ictus semen eius denari pondere cum tribus cyathis vini vel farina drachmis tribus sextario aquae, — farina reponitur —, Cantabrica, dictamnum, aristolochia radicis drachma in vini hemina, sed saepius bibenda. prodest et inlita ex aceto, similiter plistolochia. quin et omnino suspensa supra focum fugat e domibus serpentis.
102 9. (56.) argemonia quoque radice eius denari pondere in vini cyathis tribus pota. — plura de ea convenit dici ceterisque, quoniam primum nominabuntur, in eo autem genere medendi primum nominari quamque in quo maxume valebit. — folia habet qualia anemone, divisa api modo, caput in cauliculo papaveris silvestris, item radicem. sucum croci colore acrem et acutum. nascitur in arvis. apud nos tria genera eius faciunt et id demum probant cuius radix tus redoleat.
103 (57.) Agaricum ut fungus nascitur in arboribus circa Bosporum colore candido. dantur oboli quattuor contriti cum binis cyathis aceti mulsi. id quod in Galatia nascitur infirmius habetur, praeterea mas spissior amariorque, — hic et capitis dolores facit, — femina solutior, initio gustus dulcis mox in amaritudinem transit.
104 (58.) Echios utriusque generis**, puleio similis, foliis carinata, drachmis duabus ex vini cyathis quattuor. item altera, quae lanugine distinguitur spinosa, cui et capi-

tula viperae similia sunt, haec ex vino et aceto. quidam echion personatam vocant cuius folio nullum est latius, grandis lappas ferentem. huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contunsum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas.

(59.) Nulla tamen Romanae nobilitatis plus habet quam 105
hierabotane. aliqui peristereon, nostri verbenacam vocant. haec est quam legatos ferre ad hostis indicavimus. hac Iovis 22, 5
mensa verritur, domus purgantur lustranturque. genera eius duo: foliosa quam feminam putant, mas rarioribus foliis. ramuli utriusque plures, tenues, cubitales, angulosi, folia 106
minora quam quercus angustioraque, divisuris maioribus, flos glaucus, radix longa, tenuis. nascitur ubique in planis aquosis. quidam non distingunt et unum omnino genus faciunt, quoniam utraque eosdem effectus habeat. utraque sortiuntur Galli et praecinunt responsa, sed Magi utique circa hanc insaniunt. hac perunctos impetrare quae velint, febris abigere, amicitias conciliare nullique non morbo mederi. col- 107
ligi debere circa canis ortum ita ne luna aut sol conspiciat, favis ante et melle terrae ad piamentum datis, circumscriptam ferro effodi sinistra manu et in sublime tolli, siccari in umbra separatim folia, caulem, radicem. aiunt, si aqua spargatur triclinium qua maduerit, laetiores convictus fieri. adversus serpentis conteritur ex vino.

(60.) Est similis verbasco herba quae saepe fallit pro 108
ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. haec abiecta blattas in se contrahit ideoque Romae blattaria vocatur.

(61.) Molemonium sucum lacteum mittit concrescentem cummis modo umidis locis. datur denari pondus in vino.

(62.) Quinquefolium nulli ignotum est, cum etiam fraga 109
gignendo commendetur, Graeci pentapetes sive pentaphyllon aut chamaezelon vocant. cum effoditur, rubram habet radicem. haec inarescens nigrescit et angulosa fit. nomen a numero foliorum. et ipsa herba incipit et desinit cum vite. adhibetur et purgandis domibus.

(63.) Adversus serpentis bibitur et eius radix quae sparganion vocatur ex vino albo.

110 (64.) Dauci genera quattuor fecit Petronius Diodotus, quae persequi nihil attinet, cum sint differentiae duae, probatissimi in Creta, mox in Achaia et ubicumque in siccis nati, feniculi similitudine, candidioribus foliis et minoribus hirsutisque, caule pedali recto, radice suavissimi gustus et odo-
111 ris. hoc in saxosis nascitur meridianis. reliqua genera ubique nascuntur terrenis collibus limitibusque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, saepe pluribus quam ternis, radice lignosa et, cum inaruit, supervacua. semen huius cumino simile, prioris milio, album,
acre, odoratum omnibus et fervens. secundum priore vehe-
112 mentius est, ideoque parce sumi debet. si iam maxume tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. omnia haec et hieme et aestate sunt intacta quadripedi nisi post abortus. ex aliis usus seminis, ex Cretico radicis, et magis ad serpentis. bibitur e vino drachma una, datur et quadripedibus percussis.

113 (65.) Therionarca alia quam magica et in nostro orbe nascitur fruticosa foliis subviridibus, flore roseo, serpentis necat. cuicumque admota ferae et haec torporem adfert.

(66.) Persollata, quam nemo ignorat, Graeci arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis et hirsutiora nigrioraque et crassiora, radicem albam et grandem. haec ex vino
114 bibitur denariorum duum pondere. (67.) item cyclamini radix contra serpentis omnis. folia habet minora quam hedera, nigrioraque et tenuiora, sine angulis, in quibus albicant maculae, caule exiguo, inani, floribus purpureis, radice
115 lata ut rapum videri possit, cortice nigro. nascitur in umbrosis, a nostris tuber terrae vocatur, in omnibus serenda domibus, si verum est ubi sata sit nihil nocere mala medicamenta. amuletum vocant, narrantque et ebrietatem repraesentari addita in vinum. radix et siccata, scillae modo concisa reponitur. decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. suum tamen venenum ei est, traduntque, si praegnas radicem transgrediatur, abortum fieri.

116 (68.) Est et altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus supervacuis a priore distans, circa

arbores se volvens, acinis hederae, sed mollibus, flore candido, specioso, radice supervacua. acini tantum in usu, gustu acri sed lenti. siccantur in umbra tunsique dividuntur in pastillos.

(69.) Mihi et tertia cyclaminos demonstrata est cognomine chamaecissos, uno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necabantur.

(70.) Sed inter prima celebratur peucedanum, laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. caulis ei tenuis, longus, feniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, gravi odore, sucosa, gignitur in montibus opacis, foditur exitu autumni. placent tenerrimae et altissimae radices. hae conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis funduntque sucum in umbra, capite prius et naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiatur. et alius sucus invenitur caulibus adhaerens incisisque manat. probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suaviter gravi, fervens gustu. hic in usu et radix et decoctum eius plurumis medicamentis, suco tamen efficacissimo, qui resolvitur amaris amygdalis aut ruta, bibiturque contra serpentis et ex oleo perunctos tuetur.

10. (71.) Ebuli quoque, quam nemo ignorat, fumo fugantur serpentes.

(72.) Privatim adversatur scorpionibus polemoniae radix, vel adalligata tantum, item phalangio ac ceteris minoribus venenatis. scorpionibus aristolochia, agaricum obolis quattuor in vini mixti cyathis totidem, verbenaca et phalangio cum vino aut posca, item quinquefolium, daucum.

(73.) Verbascum Graeci phlomon vocant. genera habet prima duo: album in quo mas intellegitur, alterum nigrum in quo femina. tertium genus non nisi in silvis invenitur. sunt folia brassicae latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. semen nigrum inutile, radix una, crassitudine digiti. nascuntur et in campestribus. silvestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. (74.) sunt et phlomides duae hirsutae, rotundis foliis, humiles. tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis aut cum plurumum quaternis crassis pinguibusque, ad lucernarum lumina aptis. aiunt in foliis eius quam feminam diximus ficus omnino non putrescere. distingui genera haec paene supervacuum est, cum sint omnia eiusdem effectus.

contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine sed effectu pari.

122 (75.) Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur propter similitudinem radicis cuius tactu moriuntur scorpiones. itaque contra eorum ictus bibitur. — scorpionem mortuum si quis helleboro candido linat, revivescere aiunt. — thelyphonon omnem quadripedem necat inposita verendis radice, folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino. ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus adversatur et Vettonicae sucus ac plantaginis.

123 (76.) Sunt et ranis venena, rubetinis maxume, vidimusque Psyllos in certamine patinas candefactas admittentis, ociore etiam quam aspidum pernicie. auxiliatur phrynion in vino pota. aliqui neurada appellant, alii poterion, floribus

124 parvis, radicibus multis, nervosis, bene olentibus. (77.) item alisma, quam alii damasonion, alii lyron appellant. folia erant plantaginis, nisi angustiora essent et magis laciniosa convexaque in terram, alias etiam venosa similiter, caule simplici et tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus ut veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus.

125 nascitur in aquosis. alterum genus eiusdem in silvis, nigrius, maioribus foliis. usus in radice utriusque adversus ranas et lepores marinos drachmae pondere in vini potu. lepori marino adversatur et cyclaminos. veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodon, de quo

17 sq. diximus. plantago et ad omnis bestiarum morsus pota atque inlita prodest, Vettonica ex mero vetere.

126 (78.) Peristereos vocatur caule alto foliato, cacumine in alios caulis se spargens, columbis admodum familiaris, unde et nomen. hanc habentis negant latrari a canibus.

127 (79.) Proxuma his malis venena sunt quae sibimetipsi homines excogitant. contra haec omnia magicasque artis erit primum illud Homericum moly, dein Mithridatia et scordotis et centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per alvom Vettonicae semen in mulso aut passo, vel farinae drachma in vini veteris cyathis IIII., vomere cogendi atque iterum bi-

128 bere. iis qui cotidie gustent eam nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subvenit eadem

mensura qua contra serpentis, quinquefoli sucus, agaricum, postquam vomuerint, denari pondere ex aquae mulsae cyathis tribus.

(80.) Antirrhinum vocatur sive paranarrhinon sive lych- 129
nis agria simile lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium. ex hoc perunctos venustiores fieri nec ullo malo medicamento laedi posse aut veneno, si quis in bracchiali habeat, arbitrantur Magi. (81.) similiter ea quam eupliam 130
vocant traduntque ea perunctos commendatioris esse famae. Artemisiam quoque secum habentibus negant nocere mala medicamenta vel bestiam ullam, ne solem quidem. bibitur et haec ex vino adversus opium. adligata privatim potens traditur potave adversus ranas.

(82.) Pericarpum bulbi genus est. duae eius species: 131
cortice rubro alterum, alterum nigro papaveri simile, sed vis maior quam priori, utrique autem excalfaciendo. ideo contra cicutam datur, contra quam et tus et panaces, Chironium praecipue. hoc et contra fungos.

11. (83.) Verum et generatim membratimque singulis 132
corporum morbis remedia subtexemus orsi a capite. Alopecias emendat nymphaeae Heracliae radix, si ea trita inlinantur. Polythrix distat a callitriche quod iuncos albos habet et folia plura maioraque. frutice quoque maior est, defluentem capillum confirmat et densat. (84.) item lingulaca circa fontis 133
nascens, cuius radix admixta combusta teritur cum adipe suis nigrae. id quoque excipitur, ut eius sit suis quae numquam peperit. sol deinde plurumum confert inlitae. similis usus est cyclamini radicis. porriginem veratri radix tollit in oleo decocta vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium 134
generum radix in oleo contrita, aristolochia, iberis adalligata hora vel diutius, si pati possit, comitante balinei usu. medetur et daucum. purgat autem cyclaminos cum melle in naris addita, et ulcera capitis sanat inlita. medetur et peristereos.

(85.) Cacalia sive leontice vocatur semen margaritis 135
minutis simile dependens inter folia grandia, in montibus fere. huius grana quindecim in oleo macerantur atque ita adverso capillo caput unguitur.

(86.) Fit et ex callitriche sternumentum. folia sunt lenticulae, caules iunci tenuis similis, radice minuma. nascitur opacis et umidis, gustatu fervens.

136 (87.) Hysopum in oleo contritum phthiriasi resistit, prurigini in capite. est autem optumum Cilicium e Tauro monte, dein Pamphylium ac Zmyrnaeum, stomacho contrarium. purgat cum fico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus. putant et serpentium ictibus adversari, tritum cum melle et sale et cumino.

137 (88.) Lonchitis non, ut plerique existimaverunt, eadem est quae xiphion aut phasganion, quamquam cuspidi similis semine, habet enim folia porri rubentia ad radicem et plura quam in caule, capitula personis comicis similia, parvam exserentibus linguam, radicibus praelongis. nascitur in sitien-

138 tibus. (89.) e diverso xiphion et phasganion in umidis. cum primum exit, gladi praebet speciem, caule duum cubitorum, radice ad nucis abellanae figuram fimbriata, quam effodi ante messis oportet, siccari in umbra. superior pars eius cum ture trita, aequo pondere admixto vino, ossa fracta capite extrahit aut quicquid in corpore suppurat, vel si calcata sint

139 ossa serpentis, eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro in oleo vel rosaceo decocto tritoque ungui convenit, peucedano ex oleo vel rosaceo et aceto. tepidum hoc prodest et doloribus qui plerumque ex dimidia parte capitis sentiuntur et vertigini. perungunt et radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est.

140 (90.) Psyllion alii cynoides, alii chrysallion, alii Sicelicon, alii cynomyiam appellant, radice tenui, supervacua, sarmentosum, fabae granis in cacuminibus, foliis canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, unde et nomen. hoc in bacis ipsa herba in vineis invenitur. vis ad refrigerandum et discutiendum ingens. semen in usu. fronti inponitur in do-

141 lore et temporibus ex aceto et rosaceo aut posca. ad cetera inlinitur. acetabuli mensura sextarium aquae densat ac contrahit. tunc terere oportet et crassitudinem inlinere cuicumque dolori et collectioni inflammationique. Volneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa et in alia quidem parte corporis sed maxume capite, similiter plistolo-

chia. Thryselinum est non dissimile apio. huius radix conmanducata purgat capitis pituitas.

12. (91.) Oculorum aciem centaurio maiore putant adiuvari, si addita aqua foveantur, suco vero minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritates discuti, cicatrices extenuari, albugines quidem etiam iumentorum sideritide. nam chelidonia supra dictis omnibus mire medetur. Panacis radicem cum polenta epiphoris inponunt. hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconi adicientes vinumque ad epiphoras inhibendas. inungunt et Gentianae sucum quem collyriis quoque acrioribus pro meconio miscent. facit claritatem et Euphorbeum inunctis. instillatur plantaginis sucus lippitudini. caligines aristolochia discutit, iberis adalligata capiti. quinquefolium epiphoras et si qua in oculis vitia sunt emendat. verbascum epiphoris inponitur, peristereos ex rosaceo vel aceto. ad hypochysis et caliginem cyclaminon in pastillos diluunt, peucedani sucum, ut diximus, ad claritatem et caligines cum meconio et rosaceo. psyllion inlitum fronti epiphoras suspendit.

13. (92.) Anagallida aliqui corchoron vocant. duo genera eius: mas flore phoeniceo, femina caeruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis pusillis rotundis, in terra iacentibus. nascuntur in hortis et aquosis. prior floret caerulea. utriusque sucus oculorum caliginem discutit cum melle et ex ictu cruorem et argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. pupillas dilatat, et ideo hac inunguntur ante quibus paracentesis fit. iumentorum quoque oculis medentur. sucus caput purgat per naris infusus, ita ut deinde vino conluatur. bibitur et contra anguis suci drachma in vino. mirum quod feminam pecora vitant aut, si decepta similitudine — flore enim tantum distant — degustavere, statim eam quae asyla appellatur in remedia quaerunt. a nostris ferus oculus vocatur. praecipiunt aliqui effossuris ante solis ortum, priusquam quicquam aliud loquantur, salutare eam, sublatam exprimere, ita praecipuas esse viris. De Euphorbeae suco satis dictum est. lippitudini, si tumor erit, absinthium cum melle tritum, item Vettonicae farina conveniet.

(93.) Aegilopas sanat herba eodem nomine quae in

hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permixta inpositaque vel suco. exprimitur e caule foliisque praegnatibus dempta spica et in trimestri farina digeritur in pastillos.

147 (94.) Aliqui et mandrogora utebantur. postea abdicatus est in hac curatione. epiphoris, quod certum est, medetur et oculorum dolori radix tunsa cum rosaceo et vino. nam sucus multis oculorum medicamentis miscetur. mandragoran alii Circaeon vocant. duo eius genera: candidus qui et mas, niger qui femina existimatur, angustioribus quam lactucae foliis, hirsutis et caulibus, radicibus binis ternisve rufulis, intus al-
148 bis, carnosis tenerisque, paene cubitalibus. ferunt mala abellanarum nucum magnitudine et in his semen ceu pirorum. hoc albo alii arsena, alii morion, alii hippophlomon vocant. huius folia alba, alterius latiora ut lapathi sativae. effossuri cavent contrarium ventum et tribus circulis ante gladio circumscribunt, postea fodiunt ad occasum spectantes. sucus fit et e malis et caule deciso cacumine et e rădice punctis aperta aut decocta. utilis haec vel surculo. concisa quoque in or-
149 biculos servatur in vino. sucus non ubique invenitur sed, ubi potest, circa vindemias quaeritur. odor gravis ei, sed radicis et mali gravior, et albi mala matura in umbra siccantur. sucus ex iis sole densatur, item radicis tunsae vel in vino nigro ad tertias decoctae. folia servantur in muria efficacius, alias recentium sucus pestis est. sic quoque no-
150 xiae vires. gravedinem adferunt etiam olfactu, quamquam mala in aliquis terris manduntur, nimio tamen odore obmutescunt ignari, potu quidem largiore etiam moriuntur. vis somnifica pro viribus bibentium. media potio cyathi unius. bibitur et contra serpentis et ante sectiones punctionesque, ne sentiantur. ob haec satis est aliquis somnum odore quaesisse. bibitur et pro helleboro duobus obolis in mulso. efficacius helleborum ad vomitiones ed at bilem nigram extrahendam.

151 (95.) Cicuta quoque venenum est, publica Atheniensium poena invisa, ad multa tamen usus non omittendi. semen habet noxium, caulis autem et viridis estur a plerisque et in patinis, levis hic et geniculatus ut calami, nigricans, altior

saepe binis cubitis, in cacuminibus ramosus, folia coriandri teneriora, gravi odoratu, semen aneso crassius, radix concava, nullius usus. semini et foliis refrigeratoria vis, sic et necat. incipiunt algere ab extremitatibus corporis. remedio 152 est, priusquam perveniat ad vitalia, vini natura excalfactoria. sed in vino pota inremediabilis exsistit. sucus exprimitur foliis floribusque, tum enim maxume tempestivos est. semine trito expressus et sole densatus in pastillos necat sanguinem spissando. haec altera vis, et ideo sic necatorum maculae in corporibns adparent. ad dissolvenda medicamenta utuntur 153 illo pro aqua. fit ex eo et ad refrigerandum stomachum malagma. praecipuus tamen est ad cohibendas epiphoras aestivas oculorumque dolores sedandos circumlitu. miscetur collyriis et alias omnis rheumatismos cohibet. folia quoque tumorem omnem doloremque et epiphoras sedant. Anaxilaus 154 auctor est mammas a virginitate inlitas semper staturas. quod certum est, lac puerperarum mammis inposita exstinguit veneremque testibus circa pubertatem inlita. remedia quibus bibenda censetur non equidem praeceperim. vis maxuma natae Susis Parthorum, mox Laconicae, Creticae, Asiaticae, in Graecia vero Megaricae, deinde Atticae.

(96.) Crethmos agrios gremias tollit oculorum inpositus, 155 tumorem quoque polenta addita.

(97.) Nascitur volgo molybdaena, id est plumbago, etiam in arvo, folio lapathi, crassa, hispida. hac conmanducata si oculus subinde lingatur, plumbum, quod genus viti, ex oculo tollitur.

(98.) Capnos trunca, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis et saepibus, ramis tenuissimis sparsisque, flore purpureo, viridis, suco caliginem discutit, itaque in medicamenta oculorum additur.

(99.) Similis et nomine et effectu sed alia est capnos 156 fruticosa, praetenera, foliis coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. nascitur in hortis et segetibus hordeaceis. claritatem facit inunctis oculis delacrimationemque ceu fumus, unde nomen. eadem evolsas palpebras renasci prohibet.

(100.) Acoron iridis folia habet, angustiora tantum et 157 longiore pediculo, radices nigras minusque venosas, cetero

et has similis iridis, gustu acris, odore non ingratas, ructu facilis. optumae Daspetiacae e Galatia, mox Creticae, sed plurumae in Colchide iuxta Phasim amnem et ubicumque in aquosis. recentibus virus maius quam vetustis, Creticae candi-
158 diores Ponticis. siccantur utribus in umbra digitalibus frustis. Nec non inveniuntur qui oxymyrsinae radicem acoron vocant, ideoque quidam hanc acorion vocare malunt. vis ei ad calefaciendum extenuandumque efficax, contra subfusiones et caligines oculorum, suco eiusdem poto contra serpentis.

159 (101.) Cotyledon parvola herba est in cauliculo tenero, pusillo *folio* pingui, concavo ut coxendices. nascitur in maritimis petrosisque viridis, radice olivae modo rotunda. oculis medetur suco. Est aliud genus eiusdem sordidis foliis, latioribus densioribusque circa radicem velut oculum cingenti-
160 bus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. usus ad eadem quae iridi, aizoo. (102.) duo genera eius: maius in fictilibus vasculis seritur, quod aliqui buphthalmon appellant, alii zoophthalmon, alii stergethron, quod amatoriis conveniat, alii hypogeson, quoniam in subgrundis fere nascitur, sunt qui ambrosiam potius vocant et qui amerimnon, Italia sedum magnum aut oculum aut digitillum. alterum minusculum, quod erithales vocant, alii trithales, quia ter floreat, alii eysithales, aliqui isoetes, Italia sedum, sed qui aizoum utrumque, quoniam
161 vireat semper. maius et cubiti altitudinem excedit, crassitudine plus quam pollicari. folia in cacumine linguae similia, carnosa, pinguia, larga suco, latitudine pollicari, alia in terram convexa, alia stantia, ita ambitu effigiem imitantur oculi. quod minus est in muris parietinisque nascitur et tegulis, fruticosum a radice et foliosum usque ad cacumen, foliis angustis, mucronatis, sucosis, palmo alto caule, radix inutilis.

162 (103.) Huic similis est quam Graeci andrachlen agrian vocant, Italia inlecebram, pusillis latioribus foliis, breviori cacumine. nascitur in petris et colligitur cibi causa. Omni-
163 um harum vis eadem refrigerare et adstringere. medentur epiphoris folia inposita vel sucus inunctis. purgat enim ulcera oculorum expletque et ad cicatricem perducit, palpe-

bras deglutinat. eaedem capitis doloribus medentur suco vel folio temporibus inlitis. adversantur phalangiorum ictibus, aconito vero maius aizoum praecipue. a scorpionibus quoque habentem id feriri negant. medentur et aurium do- 164
lori, item sucus hyoscyami modicus, item Achilleae et centauri minoris et plantaginis, peucedani cum rosaceo et meconio, acori sucus cum rosa. omnis autem strigili calefactus infunditur, cotyledon etiam purulentis cum medulla cervina calefacta. Ebuli radicis tritae sucus linteo colatus, mox in sole densatus et cum opus sit rosaceo dilutus et calefactus parotidas, verbenaca, item plantago sanat, item sideritis cum axungia vetere.

(104.) Narium ozaenam emendat aristolochia cum cy- 165
pero.

(105.) Dentibus remedio sunt panacis radix conmanducata, praecipue Chironiae, item sucus conlutibus, radix hyoscyami ex aceto manducata, item Polemoniae. conmanducantur et plantaginis radix, aut conluuntur in aceto decoctae suco. et folia esse utile, vel si sanguine gingivae putrescant. vel semen eiusdem apostemata et collectiones gingivarum sanat. Et aristolochia gingivas dentisque confirmat, 166
verbenaca cum radice conmanducata et decoctae ex vino aut aceto sucus conlutus, item quinquefoli radices decoctae ad tertias vino aut aceto. prius quam decoquatur aqua marina aut salsa lavatur. decoctum diu tenendum in ore. quidam cinere quinquefoli fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad conluendos dentis, et hysopo conluuntur et peucedani suco cum meconio vel radicum anagallidis magis feminae suco ab altera nare quam doleat infuso.

(106.) Erigeron a nostris vocatur senecio. hanc si ferro 167
circumscriptam effodiat aliquis tangatque ea dentem et alternis ter despuat ac reponat in eundem locum ita ut vivat herba, aiunt dentem eum postea non doliturnm. herba est trixaginis specie et mollitia, cauliculis subrubicundis. nascitur in tegulis et in muris. hoc nomen Graeci dederunt, quia vere canescit. caput eius numerosa dividitur lanugine, qualis est spinae, inter divisuras exeunte, quare Callimachus eam acan- 168
thida appellavit, alii pappum. nec deinde Graecis de ea constat.

alii erucae foliis esse dixerunt, alii roboris minora multo, radice alii supervacua, alii nervis utili, alii potu strangulante. e diverso quidam regio morbo cum vino dederunt et contra omnia vesicae vitia, item cordis et iocineris. extrahere re-
169 nibus harenam dixere. ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinavere, torminibus quoque et in passo utilissimam, praecordiis etiam cibo ex aceto eam praedicantes serentesque in hortis. nec defuere qui et alterum genus facerent nec quale esset demonstrarent, contra serpentis in aqua bibendam edendamque comitialibus dantes. nos eam Romanis experimentis per usus digeremus. lanugo eius cum croco et exiguo aquae frigidae trita inlinitur epiphoris, tosta cum mica salis strumis.

170 (107.) Ephemeron folia habet lili, sed minora, caulem parem, florem caeruleum, semen supervacuum, radicem unam digitali crassitudine, dentibus praecipuam concisam in aceto decoctamque ut tepido conluantur. et ipsa etiam radix sistit, cavis exesi inprimitur, chelidoniae radix ex aceto trita continetur ore, erosis veratrum nigrum inponitur, mobiles utrolibet decocto in aceto firmantur.

171 (108.) Labrum Venereum vocant in flumine nascentem. est ei vermiculus qui circa dentis necatur aut cavis dentium cera includitur. cavendum ne avolsa herba terram tangat.

172 (109.) Ranunculum vocamus quam Graeci batrachion. genera eius quattuor: unum pinguioribus quam coriandri foliis et ad latitudinem malvae accedentibus, colore livido, caule albo gracili et radice alba. nascitur in limitibus umidis et opacis. alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. tertium minumum est, gravi odore, flore au-
173 reo. quartum simile huic flore luteo. omnibus vis caustica, si cruda folia inponantur, pusulasque ut ignis faciunt. ideo ad lepras et psoras iis utuntur et ad tollenda stigmata, causticisque omnibus miscent. alopeciis inponunt celeriter removentes. radix in dolore conmanducata diutius rumpit
174 dentis, eadem sicca concisa sternumentum est. nostri herbarii strumum eam vocant, quoniam medetur strumis et panis parte in fumo suspensa, creduntque ea rursus sata rebellare quae curaverint vitia, quo scelere et plantagine utuntur.

Oris ulcera intus sucus plantaginis emendat et folia radicesque conmanducatae, vel si rheumatismo laboret os, ulcera faetoremque quinquefolium, ulcera psyllium.

(110.) Composita quoque contra faetores, vel maxume pudendum vitium, trademus. ergo folia myrti et lentisci pari pondere, gallae Syriacae dimidium pondus simul terere et vino vetusto sparsa mandere matutino ex usu est, vel hederae bacas cum casia et murra pari pondere ex vino. Naribus utilissimum est draconti semen contritum ex melle, etiamsi carcinomata in his sint. suggillata hysopo emendantur, stigmata in facie mandragoras inlinitus delet. 175

C. PLINI SECUNDI NATURALIS HISTORIAE LIBER XXVI.

Cap. 1. (Sect. 1.) Sensit facies hominum novos omnique aevo priore incognitos non Italiae modo verum etiam universae prope Europae morbos, tunc quoque non tota Italia nec per Illyricum Galliasve aut Hispanias magno opere vagatos, aut alibi quam Romae circaque, sine dolore quidem illos ac sine pernicie vitae, sed tanta foeditate ut quaecumque mors praeferenda esset. 1

(2.) Gravissimum ex his lichenas appellavere Graeco nomine, Latine, quoniam a mento fere oriebatur, — ioculari primum lascivia, ut est procax multorum natura in alienis miseriis, mox ex usurpato vocabulo, — mentagram, occupantem multis et intus totos utique voltus, oculis tantum inmunibus, descendentem vero et in colla pectusque ac manus, foedo cutis, furfure. 2

3 (3.) Non fuerat haec lues apud maiores patresque nostros, et primum Tiberi Claudi Caesaris principatu medio inrepsit in Italiam quodam Perusino equite Romano quaestorio scriba, cum in Asia adparuisset, inde contagionem eius inportante. nec sensere id malum feminae aut servitia plebesque humilis aut media, sed proceres veloci transitu osculi maxume, foediore multorum qui perpeti medicinam toleraverant cicatrice quam morbo. causticis namque curabatur, ni usque in ossa corpus exustum esset, rebellante tae-
4 dio. adveneruntque ex Aegypto genetrice talium vitiorum medici hanc solam operam adferentes magna sua praeda, siquidem certum est Manilium Cornutum e praetoriis legatum Aquitanicae provinciae HS. CC elocasse in eo morbo curandum sese, acciditque saepius ut nova contra genera morborum gregatim sentirentur. quo mirabilius quid potest reperiri, aliqua gigni repente vitia terrarum in parte certa membrisque hominum certis vel aetatibus aut etiam fortunis, tamquam malo eligente, haec in pueris grassari, illa in adultis, haec proceres sentire, illa pauperes?

5 (4.) L. Paulo Q. Marcio censoribus primum in Italiam carbunculum venisse annalibus notatum est, peculiare Narbonensis provinciae malum, quo duo consulares obiere condentibus haec nobis eodem anno, Iulius Rufus et Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscientia sectus, hic vero pollici laevae manus evolso acu ab semetipso tam parvo ut vix cerni posset.
6 nascitur in occultissimis corporum partibus et plerumque sub lingua duritia rubens vari modo, sed capite nigricans, alias livida, in corpus intendens neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quam somni indicio, quo gravatos in triduo aufert, aliquando et horrorem adferens circaque pulsas parvas, rarius febrem, stomachum faucisque cum invasit, ocissime exanimans.

7 (5.) Diximus elephantiasim ante Pompei Magni aetatem
20, 144 non accidisse in Italia, et ipsam a facie saepius incipientem, in nare prima veluti lenticula, mox increscente per totum corpus maculosa variis coloribus et inaequali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura alibi ceu scabie aspera, ad postremum vero nigrescente et ad ossa carnis adprimente, intume-

scentibus digitis in pedibus manibusque. Aegypti peculiare 8
hoc malum et, cum in reges incidisset, populis funebre,
quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad
medicinam eam. et hic quidem morbus celeriter in Italia re-
stinctus est, sicut et ille quem gemursam appellavere prisci
inter digitos pedum nascentem, etiam nomine oblitterato.

(6.) Id ipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios du- 9
rare, sicuti colum. Tiberi Caesaris principatu inrepsit id ma-
lum, nec quisquam id prior imperatore ipso sensit, magna
civitatis ambage, cum in edicto eius excusantis valetudinem
legeret nomen incognitum. quid hoc esse dicamus aut quas
deorum iras? parum erant enim homini certa morborum ge-
nera, cum supra CCC essent, nisi etiam nova timerentur?
neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia
inportant. Haec apud priscos erant quae memoramus reme- 10
dia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, et
diu fuere. 2. Hippocratis certe, qui primus medendi prae-
cepta clarissime condidit, referta herbarum mentione inveni-
mus volumina, nec minus Diocli Carystii, qui secundus
aetate famaque exstitit, item Praxagorae et Chrysippi ac
deinde Erasistrati Cei, Herophilo quidem, quamquam subti- 11
lioris sectae conditori, ante omnis celebratam rationem eam,
paulatim usu efficacissimo rerum omnium magistro, peculia-
riter utique medicinae, ad verba garrulitatemque descendente.
sedere namque in scholis auditioni operatos gratius erat
quam ire per solitudines et quaerere herbas alias aliis die-
bus anni.

3. (7.) Durabat tamen antiquitas firma magnasque con- 12
fessae rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades aetate
Magni Pompei orandi magister nec satis in arte ea quaestuo-
sus, ut ad alia quam forum sagacis ingeni, huc se repente
convertit atque, ut necesse erat homini qui nec id egisset
nec remedia nosset oculis usuque percipienda, torrenti ac
meditata cotidie oratione blandiens omnia abdicavit totam-
que medicinam ad causas revocando coniecturae fecit, quin- 13
que res maxume communium auxiliorum professus, abstinen-
tiam cibi, alias vini, fricationem corporis, ambulationem,
gestationes, quae cum unusquisque semetipsum sibi prae-

stare posse intellegeret, faventibus cunctis ut essent vera quae facillima erant, universum prope humanum genus circumegit in se non alio modo quam si caelo demissus advenisset.

14 (8.) Trahebat praeterea mentis artificio animos iam vinum promittendo aegris dandoque tempestive, iam frigidam aquam, et quoniam causas morborum scrutari prius Herophilus instituerat, vini rationem inlustraverat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda praeferens, ut auctor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos quorum iactatu aut morbos extenuaret aut somnos adliceret, iam balneas avidissima hominum cupidine instituendo et alia multa dictu grata atque iucunda, 15 magna auctoriate nec minore fama, cum occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atque servato, ne quis levibus momentis tantam conversionem factam existimet. id solum possumus indignari, unum hominem e levissima gente sine opibus ullis orsum vectigalis sui causa repente leges salutis humano generi dedisse, quas tamen postea abrogavere multi. 16 Asclepiaden adiuvere multa in antiquorum cura nimis anxia et rudia, ut obruendi aegros veste sudoresque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignis torrendi solesve adsiduo quaerendi in urbe nimbosa, immo vero tota Italia imbrium creatrice, tum primum pensili balinearum usu ad infinitum blan- 17 dientem. praeterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit, ut in anginis, quas curabant in faucis organo demisso. damnavit merito et vomitiones tunc supra modum frequentis. arguit et medicamentorum potus stomacho inimicos, quod est magna ex parte verum. itaque nos in primis quae sunt stomacho utilia signamus.

18 4. (9.) Super omnia adiuvere eum magicae vanitates in tantum evectae ut abrogare herbis fidem cunctis possent: Aethiopide herba amnis ac stagna siccari condendis, tactu clausa omnia aperiri, Achaemenide coniecta in aciem hostium trepidare agmina ac terga verti, latacen dari solitam a Persarum rege legatis, ut quocumque venissent omnium rerum 19 copia abundarent, ac multa similia. ubinam istae fuere, cum Cimbri Teutonique terribili Marte ululārent, aut cum Lucullus

tot reges Magorum paucis legionibus sterneret? curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam, cur Caesaris miles ad Pharsaliam famem sensit, si abundantia omnis contingere unius herbae felicitate poterat? non satius fuit Aemilianum Scipionem Carthaginis portas herba patefacere quam machinis claustra per tot annos quatere? siccentur hodie Meroide Pomptinae paludes tantumque agri suburbanae reddatur Italiae. nam quae apud eundem Democritum invenitur conpositio medicamenti quo pulchri bonique et fortunati gignantur liberi cui umquam Persarum regi talis dedit? mirum esset profecto hucusque profectam credulitatem antiquorum saluberrimis ortam initiis, si in ulla re modum humana ingenia novissent atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam probaturi suo loco essemus evectam ultra Magos etiam. Haec est omni in re animorum condicio, ut a necessariis orsa primo cuncta pervenerint ad nimium. igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus adicientes ut quasque ratio dictabit.

(10.) Sed in lichenis remediis atque tam foedo malo plura undique acervabimus quamquam non paucis iam demonstratis. medetur ergo plantago trita, quinquefolium, radix albuci ex aceto, ficulni caules aceto decocti, hibisci radix cum glutino et aceto acri decocta ad quartas. defricantur etiam pumice, ut rumicis radix trita ex aceto inlinatur et flos visci cum calce subactus. Laudatur et tithymali cum resina decoctum, lichen vero herba omnibus his praefertur, inde nomine invento. nascitur in saxis, folio uno ad radicem lato, caule uno parvo, longis foliis dependentibus. haec delet et stigmata, teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum adhaerens ut muscus, qui et ipse inlinitur. hic et sanguinem sistit volneribus instillatus et collectiones inlitus. morbum quoque regium cum melle sanat ore inlito et lingua. qui ita curentur aqua salsa lavari iubentur, ungui oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas et thapsiae radice utuntur trita cum melle.

(11.) Anginae argemonia medetur sumpta ex vino, hysopum cum fico decoctum et gargarizatum, peucedanum cum

coagulo vituli marini aequis partibus, proserpinaca cum muria ex menis et oleo trita vel sub lingua habita. item sucus de quinquefolio potus cyathis tribus. hic et omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus, verbascum privatim tonsillis in
24 aqua potum. 5. (12.) strumis plantago, chelidonia cum
melle et axungia, quinquefolium, radix persollatae item cum axungia, operitur folio suo inposita, item artemisia, radix mandragorae ex aqua. sideritis latifolia clavo sinistra manu circumfusa adalligatur, custodienda sanatis, ne rursus sata diro herbariorum scelere, ut in quibusdam diximus, rebellet, quod
21, 144 25, 174 et in his quos artemisia sanaverit praedici reperio, item in
25 his quos plantago. damasione, quae et alcea vocatur, sub solstitio collecta inponitur ex aqua caelesti, folium tritum vel radix tunsa cum axungia ita ut inposita folio suo operiatur. sic et ad omnis cervicis dolores tumoresque quacumque in parte.

26 (13.) Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. hanc cum artemisia inlitam efficaciorem esse produnt.

(14.) Condurdum quoque herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo conprimere dicitur strumas, item verbenaca cum plantagine. digitorum vitiis omnibus et privatim pterygiis quinquefolium medetur.

27 (15.) In pectoris vitiis vel gravissimum est tussis. huic medetur panacis radix in vino dulci, sucus hyoscyami etiam sanguinem exscreantibus, nidor quoque accensi tussientibus, item scordotis mixto nasturtio et resina cum melle tunsa arida. facit et per se facilis exscreationes, item centaurium maius vel sanguinem reicientibus, cui vitio et plantaginis sucus me-
28 detur. et Vettonica obolis tribus in aqua contra purulentas contraque cruentas exscreationes, persollatae radix drachmae ponderis cum pineis nucleis undecim, peucedani sucus. pectoris doloribus acorum subvenit, et ideo antidotis miscetur, tussi daucum, item Scythica herba. ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi et purulenta exscreantibus obolis tribus
29 in passi totidem, verbascum cuius est flos aureus. 6. huic tanta vis ut iumentis etiam non tussientibus modo sed ilia quoque trahentibus auxilietur potu, quod et de gentiana

reperio. Radix cacaliae conmanducata et in vino madefacta non tussi tantum sed et faucibus prodest. hysopi quinque rami cum duobus rutae et ficis tribus decocti thoracem purgant, tussim sedant.

(16.) Bechion tussilago dicitur. duo eius genera: sil- 30
vestris ubi nascitur subesse aquas credunt, et hoc habent signum aquileges. folia sunt maiuscula quam hederae quinque aut septem, subalbida a terra, superne pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. quidam eandem esse arcion et alio nomine chamaeleucen putant. huius aridae cum radice fumus per harundinem haustus et devoratus veterem sanare dicitur tussim, sed in singulos haustus passum gustandum est.

(17.) Altera a quibusdam salvia appellatur, similis ver- 31
basco. conteritur et colata calefit atque ita ad tussim laterisque dolores bibitur, contra scorpiones eadem et dracones marinos efficax. contra serpentis quoque ex oleo perungui ea prodest. Hysopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim, lateris, pectoris dolores, verbascum cum ruta ex aqua, Vettonicae farina bibitur ex aqua calida.

7. (18.) Stomachum conroborat scordotis sucus, centau- 32
rium, gentiana ex aqua potae, plantago aut per se in cibo sumpta aut cum lente alicaeve sorbitione. Vettonica alias gravis stomacho vitia tamen sanat pota vel foliis conmanducata, item aristolochia pota, agaricum manducatum siccum, ut ex intervallo merum sorbeatur, nymphaea Heraclia inlita, peucedani sucus. Psyllion ardoribus inponitur, vel cotyledon trita cum polenta vel aizoum.

(19.) Molon scapo est striato, foliis mollibus, parvis, 33
radice IIII digitorum in qua extrema ali caput est. vocatur a quibusdam syron. ex vino stomacho et dyspnoeae medetur, centaurium maius ecligmate, plantago suco vel cibo, Vettonicae tunsae pondo libra, mellis Attici semuncia ex aqua calida cotidie bibentibus, aristolochia vel agaricum obolis ternis ex aqua calida aut lacte asini potum. Cissan- 34
themos ad orthopnoeas bibitur, item hysopum et asthmaticis, peucedani sucus in iocineris doloribus et pectoris laterisque, si febres non sint. sanguinem quoque exspuentibus

subvenit agaricum victoriati pondere tritum et in mulsi quinque cyathis datum. idem et amomon facit. Iocineri privatim Teucria bibitur recens drachmis IIII in poscae hemina, Vettonicae drachma una in aquae calidae cyathis tribus, ad cordis vitia in frigidae cyathis duobus. Quinquefoli sucus iocineris et pulmonis vitiis sanguinemque reicientibus et cuicumque sanguinis vitio intus occurrit. iocineri anagallides mire prosunt. capnon herbam qui edere bilem per urinam reddunt, acoron iocineri medetur, thoraci et praecordiis daucum.

36 (20.) Ephedra ab aliis anabasis vocata nascitur ventoso fere tractu scandens arborem et ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosa qui sint iunci geniculati, radice pallida. datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina et sorbitione facta in quam vinum addi convenit. item gentiana madefacta pridie contrita denari pondere in cyathis vini tribus.

37 (21.) Geum radiculas tenuis habet nigras, bene olentis. medetur non modo pectoris doloribus aut lateris sed et cruditates discutit iucundo sapore. verbenaca vero omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci, peculiariter autem pulmonibus et quos ab his phthisis temptet radix herbae consiliginis quam nuper inventam
38 25, 86 diximus. suum quidem et pecoris omnis remedium praesens est pulmonum vitio vel traiecta tantum in auricula. bibi debet ex aqua haberique in ore adsidue sub lingua. superficies eius herbae an sit in aliquo usu adhuc incertum est. renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicae potus, agaricum
84 potum ut in tussi.

39 (22.) Tripolion in maritimis nascitur saxis ubi adludit unda, neque in mari neque in sicco, folio isatis crassiore, *caule* palmum alto, in mucrone diviso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. datur hepaticis in farre decocta. haec herba eadem videtur quibusdam quae polium de qua suo loco
21, 44, 145 sqq. diximus.

(23.) Gromphaena, alternis viridibus roseisque per caulem foliis in posca sanguinem reicientibus medetur. (24.) iocineri autem herba malundrum, nascens in segete ac pratis, flore albo odorata. eius cauliculus conteritur ex vino vetere.

(25.) item herba chalcetum e vinaceis contrita inponitur. facilis praestat vomitiones radix Vettonicae, hellebori modo IIII drachmis in passo aut mulso, hysopum tritum cum melle utilius praesumpto nasturtio aut irione, molemonium denari pondere et sillybus, lacteus sucus qui densatus in cummim sumitur cum melle supra dicto pondere praecipueque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cumi- 41
num silvestre, Vettonicae farina, sumuntur ex aqua. abstergent fastidia cruditatesque digerunt daucum, Vettonicae farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat, item aristolochia, suspiria clymenos. Pleuriticis et peripleumonicis centaurium maius, item hysopum bibitur, pleuriticis peucedani sucus.

(26.) Halus autem, quam Galli sil vocant, Veneti coto- 42
neam, medetur lateri, item renibus convolsisque et ruptis. similis est cunilae bubulae, cacuminibus thymo, dulcis et sitim sedans, radicis alibi albae, alibi nigrae.

(27.) Eosdem effectus in lateris doloribus habet chamaerops myrteis circa caulis geminis foliis, capitibus Graeculae rosae, ex vino pota. Ischiadicos dolores et spinae levat agaricum potum ut in tussi, item stoechadis aut Vettoni- 34
cae farina ex aqua mulsa.

8. (28.) Plurumum tamen homini negoti alvos exhibet, 43
cuius causa maior pars mortalium vivit. alias enim cibos non transmittit, alias non continet, alias non capit, alias non conficit, eoque mores venere ut homo maxume cibo pereat. pessumum corporum vas instat ut creditor et saepius die appellat. huius gratia praecipue avaritia expetit, huic luxuria condit, huic navigatur ad Phasim, huic profundi vada exquiruntur. et nemo vilitatem eius aestimat consummationis foeditate. ergo numerosissima est circa hanc medicinae opera. Sistit eam scordotis recens drachma cum vino trita vel 44
decocta potu, Polemonia quae et dysintericis ex vino datur, verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine, nymphaeae Heracliae semen cum vino potum, radix superior e xiphio drachmae pondere ex aceto, semen plantaginis in vino tritum vel ipsa ex aceto cocta aut alica ex suco eius sumpta, item cum lenticula cocta vel aridae farina

inspersa potioni cum papavere tosto et trito, vel sucus infusus aut potus, Vettonica in vino ferro calefacto. eadem
25, 88 coeliacis in vino austero datur, his et iberis inponitur uti
45 dictum est. Tenesmo radix nymphaeae Heracliae e vino bibitur, psyllium in aqua, acori radicis decoctum. aizoi sucus alvom sistit et dysinterias et taenias rotundas pellit. symphyti radix pota in vino alvom et dysinteriam sistit, item dauci. aizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit, alcimae siccae farina torminibus pota cum vino.

46 (29.) Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radicem, caulis tris aut quattuor foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, inplicatas, rubras, praeduras. nascitur in petrosis, apricis et iisdem nivalibus, sicut Pheneo Arcadiae. vis ei ad spissanda corpora. alvom sistit radix in vino pota, quo fit ut moveat urinam repercusso liquore, sicut pleraque quae alvom sistunt. sanat et dysintericos in vino rubro tunsa, difficile autem tunditur. eadem gingivarum suppurationi utilissima est fotu. colligitur exitu autumni, cum folia amisit, siccatur in umbra.

47 (30.) Et ladano sistitur alvos utroque, quod in segetibus nascitur, contunso et cribrato. bibitur ex aqua mulsa, item nobili e vino. ledon appellatur herba ex qua fit in Cypro barbis caprarum adhaerescens. nobilius in Arabia. fit iam et in Syria atque Africa, quod toxicum vocant. nervos enim in arcu circumdatos lanis trahunt adhaerescente
48 [12, 73 sqq.] roscida lanugine. plura de eo diximus inter unguenta. hoc gravissimum odore est durissimumque tactu. plurumum enim terrae colligit, cum probetur maxume purum, odoratum, molle, viride, resinosum. natura ei molliendi, siccandi, concoquendi, somnum adliciendi. capillum fluentem cohibet nigritiamque custodit, auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur, furfures cutis et manantia ulcera sale addito sanat, tussim veterem cum styrace sumptum, efficassimum ad ructus.

49 (31.) Alvom sistit et chondris sive pseudodictamnum. hypocisthis, orobethron quibusdam dicta, malo granato inma-
24, 81 turo similis, nascitur, ut diximus, sub cistho, unde nomen. haec arefacta in umbra sistit alvom ex vino nigro austero utraque. duo enim genera eius, candida et rufa. usus in

suco, spissat, siccat, et rufa magis stomachi rheumatismos emendat, pota tribus obolis sanguinis exscreationes cum amylo, dysinterias pota et infusa, item verbenaca ex aqua data aut carentibus febri ex vino Amineo, cochlearibus quinque additis in cyathos tris vini.

(32.) Laver quoque nascens in rivis condita et cocta tor- 50
minibus medetur, (33.) potamogiton vero ex vino dysintericis etiam et coeliacis, similis betae foliis, minor tantum hirsutiorque, paulum semper eminens extra aquam. usus in foliis: refrigerant, spissant, peculiariter cruribus vitiosis utilia et contra ulcerum nomas cum melle vel aceto. Castor hanc aliter noverat, 51
tenui folio velut equinis saetis, thyrso longo et levi, in aquosis nascentem. radice sanabat strumas et duritias. potamogiton adversatur crocodilis, itaque secum habent eam qui venantur. alvom sistit et Achillea. eosdem effectus praestat et statice, septem caulibus veluti rosae capita sustinens.

(34.) Ceratia uno folio, radice nodosa et magna, in cibo 52
coeliacis et dysintericis medetur. Leontopodion alii leuceoron, alii doripetron, alii thorybethron vocant, cuius radix alvom sistit purgatque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. nascitur in campestri et gracili solo. semen eius potum lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit alvom e vino pota aut in febri ex aqua. eadem 53
inguini adalligatur in tumore. nascitur in segetibus. multi super omnia laudant ad deploratos dysintericos quinquefolium decoctis in lacte radicibus potis, et aristolochiam victoriati pondere in cyathis vini tribus. quae ex supra dictis calida sumentur, haec candente ferro temperari aptius erit. e di- 54
verso purgat alvom sucus centauri minoris drachma in hemina aquae cum exiguo salis et aceti bilemque detrahit, maiore tormina discutiuntur. Vettonica alvom solvit drachmis quattuor in hydromelitis cyathis novem, item Euphorbeum vel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua aut in mulso obolis tribus. Solvit et cyclaminos ex aqua pota aut balanis subditis, item chamaecissi balanus. Hysopi manipulus decoctus ad tertias cum sale et pituitas trahit inlitus vel tritus in oxymelite et sale, pellitque ventris animalia. pituitam et bilem detrahit peucedani radix.

55 (35.) Alvom purgant anagallides ex aqua mulsa, item epithymum, qui est flos e thymo satureiae simili. differentia, quod hic herbaceus est, alterius thymi albus — quidam hippopheon vocant — stomacho minus utilis vomitiones movet, sed tormina et inflationes discutit. sumitur et ecligmata ad
56 pectoris vitia cum melle et aliquando iride. alvom solvit a quattuor drachmis ad sex cum melle et exiguo salis atque aceti. quidam aliter epithymum tradunt sine radice nasci, tenue, similitudine pallioli, rubens, siccari in umbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam bilemque,
57 alvo leniter soluta. (36.) Et nymphaea in vino austero solvit et pycnocomon, erucae foliis crassioribus et acrioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadriangulo, modico, tenui, flore ocimi. invenitur in saxosis. radix eius in aqua mulsa X II pondere et alvom et bilem et pituitam exinanit. semen somnia tumultuosa facit una drachma in vino potum, et capnos trunca detrahit bilem.

58 (37.) Polypodi, quam nostri feliculam vocant, similis felici, radix in usu pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minumi, acetabulis cavernosa ceu polyporum cirri, subdulcis, in petris nascens aut sub arboribus vetustis. exprimitur sucus aqua madefactae, et ipsa minute concisa inspergitur oleri vel betae vel malvae vel salsamento aut cum pulticula coquitur ad alvom vel in febri leniter solvendam. detrahit bilem et pituitam, stomachum offendit. aridae farina indita naribus polypum consumit. florem et semen non fert.

59 (38.) Scammonium quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, alvom solvit, praeterquam si adiciantur aloes drachmae duae obolis eius duobus. est autem sucus herbae ab radice ramosae pinguibus foliis, triangulis, albis, radice
60 crassa, madida, nausiosa. nascitur pingui et albo solo. radix circa canis ortum excavatur, ut in ipsam confluat sucus qui sole siccatus digeritur in pastillos. siccatur et ipsa vel cortex. laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense, specie autem nitidum et quam simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, cito liquescens, virus redolens, cumminosum, linguae tactu lactescens, quam levissimum, cum

diluatur albescens. hoc evenit et adulterino quod fit ervi farina et tithymali marini suco fere in Iudaea, quod etiam strangulat sumptum. deprehenditur gustu, tithymalus enim 61
linguam excalfacit. usus bimo, nec ante nec postea utile dedere et per se ex aqua vel mulsa et sale quaternis obolis, sed utilissime cum aloe ita ut incipiente purgatione mulsum bibatur. fit et decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo leprae inlinuntur et caput unguitur in dolore cum oleo.

(39.) Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alii 62
lactucam caprinam, narrantque lacte eius inscripto corpore, cum inaruerit, si cinis inspargatur, adparere litteras, et ita quidam adulteras adloqui maluere quam codicillis. genera eius multa: primus cognominatur characias, qui et masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, sucosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, a radice foliis paene oleae, in cacuminibus coma iunci. nascitur in asperis maritimis, 63
legitur semen autumno cum coma, siccatum sole tunditur et reponitur. sucus vero incipiente pomorum lanugine defractis ramis excipitur farina ervi aut ficis ut cum iis arescat. quinas autem guttas singulis excipi satis est, traduntque totiens purgari hydropicos fico sumpta quot guttas ea lactis exceperit. Sucus cum colligitur, ne attingat oculos caven- 64
dum est. fit et e foliis tunsis priore minus efficax. fit et decoctum e ramis. est et semen in usu cum melle decoctum ad catapotia solvendae alvi gratia. semen et dentium cavis cera includitur. conluuntur et radicis decocto e vino aut oleo. inlinunt et lichenas suco, bibuntque eum ut purget vomitione et alvo soluta, alias stomacho inutilem. trahit pitui- 65
tam sale addito in potu, bilem aphronitro. si per alvom purgari libeat, in posca, si vomitione, in passo aut aqua mulsa. media potio tribus obolis datur. ficos a cibo sumpsisse melius est. faucis urit leniter, est enim tam ferventis naturae ut per se extra corpori inpositum pusulas ignium modo faciat et pro caustico in usu sit.

(40.) Alterum genus tithymali myrtiten vocant, alii 66
caryiten, foliis myrti acutis et pungentibus, sed mollioribus, et ipsum in asperis nascens. colliguntur comae eius hordeo

turgescente siccataeque in umbra diebus novem in sole inarescunt. fructus non pariter maturescit, sed pars anno se-
67 quente, et nux vocatur. inde cognomen Graeci dedere. demetitur cum messium maturitate lavatumque deinde siccatur et datur cum papaveris nigri duabus partibus ita ut sit totum acetabuli modus, minus hic vomitionibus quam superior, ceteri item. aliqui sic et folium eius dedere, nucem vero ipsam in mulso aut passo vel cum sesima. trahit pituitam et bilem per alvom. oris ulcera sanat, ad nomas oris folium cum melle estur.

68 (41.) Tertium genus tithymali paralium vocatur sive tithymalis folio rotundo, caule palmum alto, ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente uva et siccatum teritur sumiturque acetabuli mensura ad purgationes.

69 (42.) Quartum genus helioscopion appellant, foliis porcillacae, ramulis stantibus a radice quattuor aut quinque rubentibus, semipedali altitudine, suci plenis. hoc circa oppida nascitur semine albo columbis gratissimo. nomen accepit, quoniam capita cum sole circumagit. trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo, ceteri usus qui characiae.

70 (43.) Quintum cyparissian vocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici. nascenti in campestribus eadem vis quae helioscopio aut characiae.

(44.) Sextum platyphyllon vocant, alii corymbiten, alii amygdaliten a similitudine. nec ullius latiora sunt folia. piscis necat, alvom solvit radice vel foliis vel suco in mulso aut aqua mulsa drachmis quattuor. detrahit privatim aquas.

71 (45.) Septumum dendroides cognominant, alii cobion, alii leptophyllon, in petris nascens, comosissimum ex omnibus, maxumis cauliculis rubentibus, et semine copiosissimum, eiusdem effectus cuius characias.

72 (46.) Apios ischas sive raphanos agria, iuncos duos tris spargit in terra rubentis, foliis rutae, radix cepae, sed amplior, quare quidam raphanum silvestrem vocant. intus habet mammam candidam, extra cortices nigros. nascitur in mon-
73 tuosis asperis, aliquando et in herbosis. effoditur vere tunsaque in fictili mergitur, deiectoque quod supernatat relicus

sucus purgat utraque parte sesquiobolo in aqua mulsa. sic et hydropicis datur acetabuli mensura. inspargitur et aridae radicis farina potioni. aiunt superiorem partem eius vomitione bilis extrahere, inferiorem per alvom aquam.

(47.) Tormina discutit quodcumque panaces, Vettonica 74 praeterquam a cruditate, peucedani sucus et inflationes, ructus gignens, item acori radix daucumve, si lactucae modo sumatur. ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit, gentianae farina ex aqua tepida fabae magnitudine, plantago mane sumpta duabus lingulis et tertia papaveris in vini cyathis quattuor non veteris. datur et in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. colo infunditur hemina suci vel in febri.

(48.) Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho 75 uno lieni medetur, et panacis omnium generum radix in mulso, sed Teucria praecipue pota arida et decocta quantum manus capiat in aceti heminis tribus. ad volnus inlinitur eadem ex aceto aut, si tolerari non possit, ex ficu vel aqua. Polemonia bibitur ex vino, Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tri- 25, 101 bus, aristolochia ut contra serpentis. Argemonia septem 76 diebus in cibo sumpta lienem consumere dicitur, agaricum in aceto mulso obolis duobus. nymphaeae Heracliae radix in vino pota et ipsa consumit. cissanthemus drachma bis die sumpta in vini albi cyathis duobus per dies XL lienem dicitur paulatim emittere per urinam. prodest et hysopum cum fico decoctum, lonchitidis radix decocta priusquam semen demittat, peucedani quoque radix decocta et lieni et renibus. Lien acori potu consumitur, praecordiis et ilibus utilissimae 77 radices, clymeni semen potum diebus triginta pondere denari in vino albo, Vettonicae farina ex melle et aceto scillite pota, radix lonchitidis in aqua, Teucrium inlinitur, item scordium cum cera, agaricum cum farina e feno Graeco.

(49.) Vesicae malis contraque calculos gravissimis cru- 78 ciatibus, ut diximus, auxilio est Polemonia ex vino pota, 25, 23 item agaricum, plantago foliis vel radice potis ex passo, Vettonica ut in iocinere diximus, item ramiti pota atque in- 35 lita, eadem ad strangurias efficacissima. ad calculos quidam Vettonicam et verbenacam et millefolium aequis portionibus

79 ex aqua pro singulari remedio bibere suadent. Strangurias discuti et dictamno certum est, item quinquefolio decocto ad tertias in vino. hoc et enterocelicis dari atque inlini utilissimum est. xiphi quoque radix superior urinam ciet infantibus. enterocelicis datur ex aqua et inlinitur vesicae vitiis. peucedani sucus infantium ramiti et umbilicis eminentibus psyl-
80 lion inlinitur. urinam cient anagallides, acori radicis decoctum vel ipsa trita potaque, et omnia vesicae vitia, calculos et herba et radix cotyledonis itemque genitalium inflammationem omnem pari pondere caulis et seminis et murrae.
81 Ebulum tenerum cum foliis tritum ex vino potum calculos pellit, inpositum testis sanat. erigeron quoque cum farina turis et vino dulci testium inflammationes sanat. symphyti radix inlita enterocelas cohibet, genitalium nomas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci et ad stranguriam, dolores vesicae sedat ex vino radix nymphaeae Heracliae.

82 (50.) Eadem vis crethmo ab Hippocrate admodum laudatae. est autem inter eas quae eduntur silvestrium herbarum, — hanc certe apud Callimachum adponit rustica illa Hecale, — speciesque plantae hortensiae. caulis unum palmum altus, semen fervens, odoratum ceu libanotidis, rotundum, siccatum rumpitur, habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachrym vocant. folia pinguia albicant veluti olivae, crassiora et salsa gustu, radices digiti crassitudine tres aut
83 quattuor. nascitur in maritimis petrosis. estur crudum coctumve cum olere, odorati saporis et iucundi. servatur etiam in muria praecipui usus ad stranguriam folio vel caule vel radice ex vino. colorem quoque corporis gratiorem facit, verum largior inflationes. alvom solvit decocto, urinam et a renibus umorem trahit sicut alcimae siccae farina in vino pota, stranguriam efficacius addito dauco. lieni quoque utilis adversus serpentis bibitur, iumentis quoque in pituita aut stranguria, hordeo inspersa succurrit.

84 (51.) Anthyllion est lenti simillima quae in vino pota vesicas vitiis liberat, sanguinem sistit. altera est anthyllis chamaepityos similis, flore purpureo, odore gravi, radice intubi.

(52.) Vel magis medetur cepaea, similis porcillacae, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus harenosis, gustu amara. in vino cum asparagi radice vesicae plurumum prodest.

(53.) Eadem praestat hypericon, quam alii chamaepityn, alii corissum appellant, oleraceo frutice, tenui, cubitali, rubente, folio rutae, odore acri, semine in siliqua nigro maturescente cum hordeo. natura semini spissandi, alvom sistit, urinam ciet, vesicae cum vino bibitur. 85

(54.) Est aliud hypericon, quod aliqui caron appellant, folio tamaricis, et sub ea nascitur, sed pinguioribus foliis et minus rubentibus, odoratum, palmo altius, suave, leniter acutum. vis semini excalfactoria, et ideo inflationem facit, sed stomacho non inutile, praecipuum ad stranguriam, si exulcerata non sit vesica, medetur et pleuriticis ex vino potum. 86

(55.) vesicae autem callithrix trita simul cum cumino et data ex vino albo. verbenaca quoque foliis decocta ad tertias vel radix eius e mulso calido calculos eicit, item perpressa, quae Arreti et in Illyrico nascitur, in aqua decocta e tribus heminis ad unam et pota, trifolium ex vino sumptum et chrysanthemum. anthemis quoque calculos eicit, parvis a radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo, radices tritae per se ceu laver crudum. 87

(56.) Silaus nascitur glariosis et perennibus rivis, cubitalis api similitudine. coquitur ut olus acidum magna utilitate vesicae, quae si scabiem sentiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum radicis libra in vini congio decocta ad dimidias — inde heminae sumuntur per triduum, relicum ex vino cum sio, — et urtica marina et daucum et plantaginis semen ex vino. 88

(57.) Et herba Fulviana trita ex vino — et haec nomen inventoris habet, nota tractantibus — urinas ciet.

(58.) Scordion testium tumores sedat. hyoscyamum genitalibus medetur, peucedani sucus ex melle, semen stranguriae, agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho uno, trifoli radix drachmis duabus in vino, dauci una drachma vel seminis. Ischiadici semine et foliis erythrodani tritis sanantur, panace poto et infricata Polemonia, aristolochiae decocto 89

90 foli. Agarico quidem et nervus qui platys appellatur et umerorum dolor sanatur obolis tribus in vini veteris cyatho uno poto. Quinquefolium ischiadicis et bibitur et inponitur, item scammonia decocta et cum hordei farina. semen hyperici utriusque bibitur ex vino. Sedis vitia et attritus celerrime sanat plantago, condylomata quinquefolium, sedem conversam cyclamini radix ex aceto. anagallidum caerulea pro-
91 cidentiam sedis retro agit, e diverso rubens proritat. Cotyledon condylomata et haemorrhoidas mire curat, testium tumores acori radix decocta in vino tritaque et inlita. intertrigines negat fieri Cato absinthium Ponticum secum habentibus. 9. alii adiciunt et puleium, quod si ieiunus quis legerit, si post se adliget, inguinis dolores prohibet aut sedat coeptos.

92 (59.) Inguinalis, quam quidam argemonion vocant, passim in vepribus nascens ut prosit in manu tantum habenda est.

(60.) Panos sanat panaces ex melle, plantago cum sale,
24 quinquefolium, persollatae radix ut in strumis, item damasonium, verbascum cum sua radice tunsum, vino adspersum folioque involutum et ita in cinere calefactum ut inponatur
93 calidum. experti adfirmavere plurumum referre, si virgo inponat nuda ieiuna ieiuno et manu supina tangens dicat: Negat Apollo pestem posse crescere cui nuda virgo restinguat, atque ita retrorsa manu ter dicat totiensque despuant ambo. medetur et radix mandragorae ex aqua, radicis scammoniae decoctum cum melle, sideritis cum adipe vetere vel Chrysippea cum ficis pinguibus. et haec ab inventore habet nomen.

94 10. (61.) Venerem in totum adimit, ut diximus, nym-
25, 75 phaea Heraclia, eadem semel pota in XL dies, insomnia quoque veneris a ieiuno pota et in cibo sumpta. inlita quoque radix genitalibus inhibet non solum venerem sed et adfluentiam geniturae. ob id corpus alere vocemque dicitur. adpetentiam veneris facit radix e xiphio superior data potu in vino, item quam crethmon agrion appellant, ormenos agrios cum polenta contritus.

95 (62.) Sed inter pauca mirabilis est orchis herba sive serapias, foliis porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina

radice testiculis simili, ita ut maior sive, ut aliqui dicunt, tenuior ex aqua pota excitet libidinem, minor sive mollior e lacte caprino inhibeat. quidam folio scillae esse dicunt leviore ac minore, caule spinoso. radices sanant oris ulcera, thoracis pituitas, alvom sistunt e vino potae. Concitatricem vim habet satyrion. duo eius genera: una longioribus foliis quam oleae, caule quattuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium alternis annis intumescente ac residente. altera satyrios orchis cognominatur et feminam esse creditum. distinguitur internodiis et ramosiore frutice, radice fascini. nascitur fere iuxta mare. haec tumores et vitia partium earum cum polenta inlita sedat vel per se trita. superioris radix in lacte ovis colonicae data nervos intendit, eadem ex aqua remittit. 96

(63.) Graeci satyrion foliis lili rubris, minoribus et tribus non amplius e terra exeuntibus tradunt, caule levi, cubitali, nudo, radice gemina, cuius inferior pars et maior maris gignat, superior ac minor feminas. et aliud genus satyri erythraicon appellant, semine viticis maiore, levi, duro, radicis cortice rufo intus album includi, sapore subdulce fere in montuosis inveniri. venerem, etiamsi omnino manu teneatur radix, stimulari, adeo si bibatur in vino austero, arietibus quoque et hircis segnioribus in potu dari, et a Sarmatia equis ob adsiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocant. restinguit vim eius aqua mulsa aut lactuca sumpta. in totum quidem Graeci, cum concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant, sic et crataegin cognominantes et thelygonon et arrhenogonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes ad venerem proniores fieri dicuntur. prodigiosa sunt quae circa hoc tradit Theophrastus, auctor alioqui gravis, septuageno coitu durasse libidinem contactu herbae cuiusdam cuius nomen genusque non posuit. 97 98 99

(64.) Sideritis adalligata varices minuit et sine dolore praestat. Podagrae morbus rarior solebat esse non modo patrum avorumque memoria, verum etiam nostra, peregrinus et ipse. nam si Italiae fuisset antiquitus, Latinum nomen invenisset. insanabilis non est credendus, quippe quoniam et 100

in multis sponte desiit et in pluribus cura. medentur radices panacis cum uva passa, sucus hyoscyami cum farina vel
25, 88 semen, scordion ex aceto, iberis uti dictum est, verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum et per-
101 nionibus. podagras refrigerat radix e xiphio, semen e psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aizoum in primo impetu podagrae rubentis, hoc est calidae. utrilibet vero convenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico, argemonia tunsa ex melle. medetur et verbenaca inlita, aut si pedes in aqua macerentur in qua decocta
102 sit, (65.) et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris suci, gravis odoris. quae talis est mollugo vocatur. similis, sed asperioribus foliis, asperugo. superioris et sucus pondere X I in vini duobus cyathis cotidie sumitur.

103 (66.) Praecipue vero liberat eo malo phycos thalassion, id est fucus marinus, lactucae similis, qui conchyliis substernitur, non podagrae modo sed omnibus articulorum morbis inpositus priusquam arefiat. tria autem genera eius: latum et alterum longius, quadamtenus rubens, tertium crispis fo-
104 liis, quo in Creta vestis tingunt, omnia eiusdem usus. Nicander ea et adversus serpentis in vino dedit. salutare est
25, 140 et semen eius herbae quam psyllion nominavimus madefactum aqua, admixtis in heminam seminis resinae Colophoniae cocleariibus duobus, turis uno. laudantur et mandragorae folia cum polenta tunsa. 11. Talis vero tumentibus limus aquaticus cum oleo subactus mire prodest, articulis sucus e centaurio minore, idem nervis utilissimus, item centauris.
105 Vettonica nervis discurrentibus per scapulas, umeris, spinae,
35 lumbis, pota ut in iocinere, articulis quinquefolium inpositum, mandragorae folia cum polenta vel radix recens tunsa cum cucumere silvestri vel decocta in aqua, digitorum in pedibus rimis polypodi radix, articulis sucus hyoscyami cum axungia, amomon suco decocto, item centunculus decocta vel muscus recens ex aqua obligatus donec inarescat, item lappae boa-
106 riae radix e vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat omniaque alia frigoris vitia, perniunculos et cotyledon cum axungia, folia ex batrachio, epithymi sucus.

Clavum pedum extrahit ladanum cum castoreo, verbenaca ex vino.

(67.) Nunc peractis malis quae membratim sentiuntur dicemus de his quae totis corporibus grassantur. remedia autem haec communia inveniuntur: ante omnis potandam dodecatheum, de qua diximus, deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis et semen interaneorum vitiis, ad omnis vero dolores corporis sucum e scordio, item Vettonicae quae pota colorem plumbeum corporis privatim emendat, gratiorem reducit. 107 25, 28

(68.) Geranion aliqui myrrhin, alii myrtida appellant. similis est cicutae, minutioribus foliis et caule brevior, rotunda, saporis et odoris iucundi. nostri sic eam tradunt, Graeci foliis paulo candidioribus quam malvae, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex intervallis binum palmorum, et in his foliis inter quae in cacuminibus capitula sint gruum. alterum genus foliis anemones, divisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate utilissima, et fere talis vera est. bibitur contra phthisis dracha in cyathis vini tribus bis die, item contra inflationes, et cruda idem praestat. sucus radicis auribus medetur, opisthotonis semen drachmis quattuor cum pipere et murra potum. Phthisis sanat et plantaginis sucus, si bibatur, et ipsa decocta, in cibo e sale et oleo a somno matutino refrigerat. eadem datur iis quos atrophos vocant interpositis diebus, Vettonica vero phthisicis ecligmate cum melle, fabae magnitudine, agaricum potum obolis duobus in passo, vel daucon cum centaurio maiore in vino. phagedaenis — quod nomen sine modo esurientium est, alias ulcerum — tithymali medentur cum sesamis sumpti. 108 109 110

(69.) Inter mala universi corporis vigiliae sunt plerisque. harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia et odore et peruncto capite, aizoum sive sedum, si involutum panno nigro ignorantis pulvino subiciatur, et onothera sive onear, hilaritatem adferens in vino, amygdalae folio, flore roseo, fruticosa, longa radice et, cum siccata est, vinum olente. haec in potu data feras quoque mitigat. cruditates quae nausiam faciunt digerit Vettonica, pota eadem a cena 111 112

concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmae pondere et crapulam discutit, item agaricum post cibum in aqua calida potum. Paralysim Vettonica sanare dicitur,
25, 88 item iberis ut dictum est. eadem et torpentibus membris prodest, item argemonia omnia quae secari periclitentur discutiendo.

113 (70.) Comitialis sanant panaces quam Heraclion diximus
25, 32 radice pota cum coagulo vituli marini ita ut sint panacis tres partes, plantago pota, Vettonica in oxymelitis drachma vel agaricon obolis tribus, folia quinquefoli ex aqua. sanat et archezostis, sed anno pota. sanat et baccaris radix arida in pulverem contrita cyathis tribus cum coriandri uno in
114 aqua calida, et centunculus trita in aceto aut melle aut in aqua calida, verbenaca ex vino pota, hysopi bacae ternae contritae et in aqua potae diebus XVI, peucedanum cum coagulo vituli marini aequis portionibus potum, quinquefoli contrita folia ex vino et sumpta diebus XXX, Vettonicae farina pondere X III cum aceti scillitici cyatho, mellis Attici uncia, scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quattuor.

115 (71.) Febris frigidas leviores facit agaricum potum in calida aqua, tertianas sideritis cum oleo, item ladanum quod in segetibus nascitur contunsum, plantago ex aqua mulsa duabus horis ante accessiones pota binis drachmis vel sucus radicis madefactae vel tunsae, vel ipsa radix trita in aqua ferro calfacta. quidam ternas radices in tribus cyathis aquae
116 dedere. eadem in quartanis quaterna fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam e caule eximat dicatque ad quem liberandum febri id faciat et adliget ei septem folia ante accessionem, aiunt febri liberari, item Vettonicae drachmam in aquae mulsae cyathis tribus vel agaricum, maxume in his febribus quae cum horrore veniant. quinquefoli folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura ceteris, alii omnibus tris obolos cum pipere ex aqua mulsa.
117 verbenaca quidem et iumentorum febribus in vino medetur, sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quartanis a quarto. bibitur et semen hyperici utriusque in quartanis et horroribus, Vettonicae farina, quae omnis horrores coercet, item

panaces adeo excalfactoria natura ut per nivem ituris bibere id perunguique eo praecipiant. et aristolochia perfrictionibus resistit.

(72.) Phreneticos somnus sanat, qui continget peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum suco. e diverso lethargicos excitare labor est, hoc praestant Euphorbeum ex aceto naribus tactis, peucedani sucus. Contra insanias Vettonica bibitur, carbunculos rumpit panaces, sanat Vettonicae farina ex aqua aut brassica cum ture, frequenti potu calidae, vel e carbone in conspectu restincto favilla digito sublata et inlita, vel plantago tunsa. 118

(73.) Tithymalus characites hydropicos sanat, panaces, plantago in cibo, cum prius panem siccum comederint sine potu, Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi, vel agaricum vel semen lonchitidis duabus lingulis ex aqua potum, psyllion ex vino, anagallidum sucus, cotyledonis radix e mulso, ebuli recentis radix excussa tantum nec conluta, quod duo digiti conprehendant, ex vini veteris caldi hemina, trifoli radix drachmis duabus ex vino, tithymalum platyphyllon cognomine, semen hyperici quod caros appellatur. acte, quam esse ebulum putant quidam, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro, item verbenaca fasciculo manus plenae in aqua decocta ad dimidias. praecipue tamen chamaeactes sucus aptissimus creditur. Eruptiones pituitae emendant plantago, cyclamini radix e melle, ebuli folia trita e vetere vino inposita etiam boam sanant, id est rubentis papulas, pruriginem sucus strychni inlitus. 119 120

(74.) Igni sacro medentur aizoum, folia trita cicutae, mandragorae radix, — secatur in asses ut cucumis, primumque super mustum suspenditur, mox in fumo, dein tunditur e vino aut aceto. prodest et vino myrteo fovere, — mentae sextans, vivi sulpuris uncia, ex aceto simul trita, fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quae medium hominem ambiens qui zoster vocatur enecat, si cinxit. medetur plantago cum creta Cimolia et peristereos per se, radix persollatae, aliis quae serpunt cotyledonis radix cum mulso, aizoum, sucus e linozosti ex aceto. 121

12. (75.) Radix polypodi inlita luxatis medetur, dolo- 122

remque et tumores tollunt semen psylli, folia plantaginis trita, sale modice addito, verbasci semen ex vino decoctum tritum, cicuta cum axungia. folia ephemeri tuberibus tumoribusque inlinuntur quae etiamtum discuti possunt.

123 (76.) Morbum regium in oculis praecipue mirari est, tenuitatem etiam illam densitatemque tunicularum felle subeunte. Hippocrates a septumo die in febri mortiferum signum esse dicit. nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. fit vero et citra febris expugnaturque centaurio
25, 67 maiore ut diximus poto, Vettonica, agarici obolis tribus
ex vini veteris cyatho, item verbenacae folio obolis tribus
124 ex vini calidi hemina quatriduo. sed celerrime quinquefoli sucus medetur tribus cyathis potus cum sale et melle. cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido et a perfrictionibus tuto, — sudores enim felleos movet, — folia
tussilaginis ex aqua, semen linozostis utriusque inspersum potioni vel cum absinthio aut cinere decoctum, hysopi bacae cum aqua potae, lichen herba, si, cum sumitur, cetero olere abstineatur, polythrix in vino data, struthion in mulso.

125 (77.) Passim et in quacumque parte sed maxume incommoda nascuntur qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. discutiunt et folia ephedri inlita.

126 (78.) Fistulae quoque in omni parte serpunt medicorum vitio male sectis corporibus. auxilio est centaurium minus collyriis cum melle decocto additis, plantaginis sucus infusus, quinquefolium cum sale et melle, ladanum cum castoreo, cotyledon cum medulla cervina calefacta et inposita, verbasci radicis medulla collyri tenuitate in fistulam additur vel aristolochiae radix vel sucus tithymali.

127 (79.) Collectiones inflammationesque sanant argemoniae folia inlita, duritias et collectiones omnis verbenaca vel quinquefolium decoctum in aceto, verbasci folia vel radix, hysopum e vino inpositum, acori radix decocto eius fovenTibus, aizoum, item quae contunsa sint duritiasque et sinus
128 corporis inlecebra. Omnia infixa corpori extrahunt folia tussilaginis, daucum, semen leontopodi tritum in aqua cum

polenta. suppurationibus inponuntur pycnocomi folia trita cum polenta vel semen, item orchis. Vitia quae sint in ossibus satyri radice inposita efficacissime sanari dicuntur, nomae et collectiones omnes fuco maris, priusquam inarescat. et alcimae radix collectiones discutit.

(80.) Ambusta sanantur plantagine, arctio ita ut cica- 129
trix fallat. folia eius in aqua decocta contrita inlinuntur, radices cyclamini cum aizoo, herba ipsa hyperici quod corissum appellavimus. 85

(81.) Nervis et articulis convenit plantago trita cum 130
sale, argemonia tunsa ex melle. peucedani suco perunguntur spastici, tetanici. nervorum duritiae aegilops suco, doloribus erigeron — ex aceto inlinitur —, epithymum. spasticis et opisthotonicis perungui semine hyperici, quod caros vocatur, itemque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare nervos, si confestim inponatur trita vel mansa. Spasticis, tremulis, opisthotonicis alcimae radix bibitur ex aqua mulsa. sic et rigores excalfacit.

(82.) Sanguinis profluvia sistit herbae Paeoniae semen 131
rubrum, — eadem et in radice vis, — clymenus vero, sive ore sanguis reiciatur sive naribus, sive alvo fluat sive feminarum utero, item Lysimachia pota vel inlita vel naribus indita, item plantaginis semen, quinquefolium potum et inlitum, cicutae semen in naris, si inde fluat, tritum ex aqua inditum, aizoum, astragali radix. sistit et ischaemon et Achillia.

13. (83.) Equisaetum hippuris a Graecis dicta et in 132
pratis vituperata nobis, — est autem pilus terrae equinae [18, 259] saetae similis, — lienes cursorum exstinguit decocta fictili novo ad tertias quantum vas capiat et per triduum heminis pota. unctis esculentis ex ante diem unum interdicitur. Graecorum varia circa hanc opinio: alii pinus foliis similem 133
nigricantem eodem nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, sanguinis profluvia vel tacto tantum ea homine sisti, alii hippurin, alii ephedron, alii anabasim vocant, traduntque iuxta arbores nasci et scandentem eas dependere comis iunceis multis nigris ut ex equorum cauda, geniculatis ramulis, folia habere pauca, tenuia, exigua, semen rotundum,

simile coriandro, radice lignosa, nasci in arbustis maxume.
134 Vis eius spissare corpora. sucus sanguinem e naribus fluentem inclusus sistit, item alvom. medetur dysintericis in vino dulci potus cyathis tribus, urinam ciet, tussim, orthopnoeam sanat, item rupta et quae serpunt. intestinis et vesicae folia bibuntur, enterocelen cohibet. Faciunt et aliam hippurim brevioribus et mollioribus comis candidioribusque, perquam utilem ischiadicis et volneribus ex aceto inpositam propter
135 sistendum sanguinem. Et nymphaea trita plagis inponitur. peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est fluxitve ab infernis. Sideritis tantam vim habet ut quamvis recenti gladiatoris volneri inligata sanguinem claudat, quod facit et ferulae cinis vel carbo, fungus vero
136 etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. (84.) per naris autem fluenti et cicutae semen tritum ex aqua additumque efficax habetur, item stephanomelis ex aqua. Vettonicae farina e lacte caprino pota sistit ex ubere fluentem, plantagoque contunsa. eiusdem sucus vomentibus sanguinem datur. ad erraticum autem radix persollatae cum
137 axungia vetere inlita probatur. (85.) ruptis convolsisque, ex alto deiectis centaurium maius, gentianae radix trita vel decocta vel sucus Vettonicae, et hoc amplius a vocis aut lateris contentionibus, panaces, scordium, aristolochia pota, agaricum item contunsis et eversis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus aut, si febris sit, in aqua mulsa, verbascum cuius flos similis auro est, acori radix, aizoum omne, sed maioris sucus efficacissime, item symphyti ius vel radicis decoctum, daucos cruda, erysithales flore luteo, foliis acanthi e vino, item chamaerops et in sorbitione irio vel
138 plantago omnibus modis. (86.) item phthiriasi — Sulla dictator consumptus est, nascunturque in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus, — resistitur uvae taminiae suco aut veratri cum oleo perunctis corporibus. taminia quidem in aceto decocta etiam vestis eo taedio liberat.
139 14. (87.) Ulcera multorum sunt generum ac multis modis curantur. panacis omnium generum radix ex vino calido
25 32 inlinitur manantibus. siccat privatim quam Chironiam diximus, cum melle trita tubera aperit ulceribusque quae ser-

punt deploratis auxilio est, cum aeris flore vino temperata omnibus modis, vel semine vel flore vel radice. eadem cum polenta vetustis volneribus prodest. Heraclion quoque sideрion, Apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. farina eius carnis excrescentis per se inspersa consumit. Polemonia ulcera quae cacoethe vocant sanat, centaurium maius inspersum vel inlitum, item minoris coma decocta vel trita vetera quoque ulcera purgat et persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis inponuntur. inlinitur autem gentiana ulceribus quae serpunt radice tunsa vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem vel suco, volneribus ex ea factum Lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur, plantago omnium generum ulceribus, peculiariter feminarum, senum et infantium. igni emollita melior et cum cerato crassa ulcerum labra purgat, nomas sistit. tritam suis foliis integere oportet. Suppurationes, collectiones, sinus ulcerum chelidonia quoque siccantur, volnera adeo ut etiam pro spodio utantur, eadem iam desperatis cum axungia inponitur. Dictamnum pota sagittas pellit et alia tela extrahit inlita. bibitur ex aquae cyatho foliorum obolo, proxume pseudodictamnum, utraque etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoque putria ulcera exest, sordida purgat cum melle vermisque extrahit, item clavos in ulcere natos et infixa corpori omnia, praecipue sagittas et ossa fracta cum resina. cava vero ulcera explet per se et cum iride recentia volnera ex aceto, vetera ulcera verbenaca, quinquefolium cum sale et melle. Radices persollatae volneribus ferro inlatis recentibus inponuntur, folia veteribus, cum axungia utrumque, et suo folio operitur. damasonium ut in struma, folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera vel callosorum putrescentiumque ulcerum facit. manantia nymphaeae Heracliae radix sanat, item cyclamini radix vel per se vel ex aceto vel cum melle. eadem et contra steatomata efficax, sicut ad ulcera manantia hysopum, item peucedanum, et ad recentia volnera vis tanta est ut squamam ossibus extrahat. praestant hoc et anagallides cohibentque quas vocant nomas et rheumatismos, utiles et recentibus plagis, sed praecipue senum corpori. cum cerato

apostemata et ulcera taetra folia mandragorae recentia, radix volnera cum melle aut oleo, cicuta cum siligine mixta mero, aizoum herpetas quoque et nomas ac putrescentia, sicut erigeron verminosa, recentia autem volnera astragali radix et vetera ulcera quae purgat hypocisthis utraque. leontopodi semen tritum in aqua et cum polenta inlitum spi-
146 cula sagittarum extrahit, item pycnocomi semen. Tithymalus characites suco gangraenas, phagedaenas, putria vel decocto ramorum cum polenta et oleo, orchis radices hoc amplius et cacoethe cum melle siccae et recentes per se volnera, ono-
thera efferantia sese ulcera sanat. Scythae volnera Scythica curant. ad carcinomata argemonia ex melle efficacissima
147 est. ulceribus praesanatis asphodeli radix decocta ut dixi-
[22, 70] mus, trita cum polenta et inlita, quibuscumque vero Apollinaris, astragali radix in pulverem trita umidis ulceribus prodest, item callithrix decocta in aqua, privatim vero iis quae calciamento facta sint verbenaca, nec non et Lysimachia contrita ac nymphaea arida infriata. polythrix inveteratis iisdem utilior est.

148 (88.) Polycnemon cunilae bubulae similis est, semine pulei, surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri et dulci odore, ferro factis conmanducata inponitur, quinto die solvitur. Symphyton ad cicatricem celerrime perducit, item
149 sideritis. haec inponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia infixa corpori extrahuntur, item mandragorae foliis cum polenta, cyclamini radicibus cum melle. Trixaginis folia in oleo contrita iis maxume adhibentur ulceribus quae serpunt, et alga in melle trita, Vettonica ad carcinomata et malandrias veteres addito sale.

150 (89.) Verrucas tollit argemonia ex aceto vel batrachi radix, quae et unguis scabros aufert, linozostidis utriusque folia vel sucus inlitus. tithymali omnes genera verrucarum omnia, item pterygia, varos tollunt. cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum. 15. Artemisiam et cleisphacum adligatas qui habeat viator negatur lassitudinem sentire.

151 (90.) Muliebribus morbis medetur maxume in universum

Paeoniae herbae semen nigrum ex aqua mulsa. eadem et in radice vis menses ciet, panacis semen cum absinthio menses et sudores, scordotis potu et inlitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia volvarum vitia aut quae a partu fiunt. menses nimios sistit Achillia inposita et decoctum eius insidentibus. Mammis inponitur hyoscyami 152 semen ex vino, locis radix in cataplasmate, et mammis etiam chelidonia. secundas morantis vel partus emortuos radices panacis adpositae extrahunt. ipsum panaces in vino potum vol- vas purgat adpositumque cum melle. Polemonia pota ex vino secundas pellit, nidore corrigit volvas. Centauri minoris 153 sucus potu fotuque menses ciet, item maioris radix in vol- vae doloribus iisdem modis prodest, derasa vero et adposita extrahit partus emortuos. plantago adponitur in lana in do- lore volvae, in strangulatu bibitur, sed praecipua dictamno vis est. menses ciet, partus emortuos vel traversos eicit. bibitur ex aqua foliorum obolo, adeo ad haec efficax ut ne in cubiculum quidem praegnatium inferatur. nec potu tan- tum sed et inlitu et suffitu valet. proxume pseudodicta- 154 mnum, sed menses ciet cum mero decoctum denari pondere. pluribus tamen modis aristolochia prodest, nam et menses et secundas ciet et emortuos partus extrahit, murra et pi- pere additis pota vel subdita. volvas quoque procidentis in- hibet fotu vel suffitu vel subiectu, maxume tenuis. Strangu- 155 latum ab his mensumque difficultatem agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho potum emendat, peristereos adposita in adipe suillo recenti, antirrhinon cum rosaceo et melle, item adposita nymphaeae Thessalae radix dolori medetur, in vino nigro pota profluvia inhibet. e diverso ciet cycla- mini radix pota et adposita, et vesicae insidentium decocto medetur. Secundas pota cissanthemos pellit, volvam sanat. 156 e xiphio radix superior menses ciet drachma ex aceto pota. peucedanum strangulatus volvae nidore ustum recreat, menses albos praecipue psyllium drachma in cyathis tribus aquae, semen mandragorae potum volvam purgat. menses ciet su- 157 cus adpositus et emortuos partus. nimia rursus profluvia sistit semen cum vivo sulpure, contra ea ciet batrachium potu vel cibo, ardens alias, ut diximus, cruda, sed cocta con- 25, 173

mendatur sale et oleo et cumino. Daucum et menses et secundas potu facillime pellit, ladanum suffitu corrigit volvas, dolori earum exulceratisque inponitur. emortua scammonium
158 pellit potum vel adpositum. Menses ciet hypericum utrumque adpositum, ante alia vero, ut Hippocrati videtur, crethmos e vino semine vel radice, cortice trahit et secundas, succurrit et strangulationibus ex aqua pota, item radix e geranio peculiariter secundis inflationibusque volvarum conveniens. purgat hippuris pota et adposita volvas. polygonus pota menses ciet et alcimae radix. folia plantaginis pel-
159 lunt, item agaricum ex aqua mulsa. Artemisia volvae medetur trita, ex oleo irino aut cum fico aut cum murra adposita. eiusdem radix pota in tantum purgat ut partus enectos extrahat. menses et secundas ciet ramorum decoctum insidentibus, item folia pota drachma. ad eadem omnia prosunt
160 vel inposita ventri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque utile est interioribus feminarum morbis et conyza utraque et crethmos. et anthyllides duae volvis utilissimae torminibusque et secundarum morae in vino potae. Callithrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. geranion in vino albo potum, hypocisthis in rubro profluvium sistunt. Hysopum suffocationes laxat. radix verbenacae pota ex aqua ad omnia in partu aut ex partu
161 mala praestantissima. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. nam semen psylli defervefactum in aqua, cum intepuit, epiphoras omnis uteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro evocat menses. partus adcelerat scordotis pota drachma suci in aquae mulsae cyathis quattuor. dictamni folia praeclare dantur ex aqua. constat unius oboli pondere, vel si mortui sint in utero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperae. similiter prodest pseudodictamnum, sed tardius, cyclaminos adalligata, cissanthemos pota, item Vettonicae farina ex aqua mulsa.
162 (91.) Arsenogonon et thelygonon herbae sunt habentes uvas floribus oleae similis, pallidiores tamen, semen album papaveris modo. thelygoni potu feminam concipi narrant, — arsenogonon ab ea semine oleae, nec alio distat, — huius potu maris generari, si credimus. alii utramque ocimo simi-

lem tradunt, arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile.

(92.) Mammarum vitiis aizoum quod digitillum appellavimus unice medetur. erigeron ex passo mammas uberiores facit, sonchum in farre coctum. quae vero mastos vocatur inlita pilos mammarum. E partu nascentium aufert testas in facie aliaque cutis vitia emendat gentiana, nymphaea Heraclia inlita, cyclamini radix maculas omnis. Cacaliae grana mixta cerae liquidae extendunt cutem in facie erugantque, vitia omnia acori radix emendat. 163 25, 160

(93.) Capillum Lysimache flavom facit, denigrat hypericum, quod et corissum vocatur, item ophrys denticulato oleri similis, foliis duobus. nigritiam dat et Polemonia in oleo decocta. Psilotrum nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus, verum iam et viris est in usu. efficacissimum autem habetur archezostis, item tithymali suco vel in sole cum oleo inlito crebro vel evolsis pilis. Quadripedum scabiem sanat hysopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. verum et reliqua genera herbarum reddamus. 164

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXVII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Crescit profecto apud me certe tractatu ipso admiratio antiquitatis, quantoque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inveniendo curam, in tradendo benignitatem subit. nec dubie superata hoc modo posset videri etiam rerum naturae ipsius munificentia, si humani operis esset inventio. nunc vero deo- 1 2

rum fuisse eam adparet aut certe divinam, etiam cum homo inveniret, eandemque omnium parentem et genuisse haec et ostendisse, nullo vitae miraculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam a Maeotis paludibus, et Euphorbeam e monte Atlante ultraque Herculis columnas et ipso rerum naturae defectu, parte alia Britannicam ex oceani insulis extra terras positis, itemque Aethiopidem ab exusto
3 sideribus axe, alias praeterea aliunde ultro citroque humanae saluti in toto orbe portari, inmensa Romanae pacis maiestate non homines modo diversis inter se terris gentibusque verum etiam montis et excedentia in nubis iuga partusque eorum et herbas quoque invicem ostentante. aeternum, quaeso, deorum sit munus istud! adeo Romanos velut alteram lucem dedisse rebus humanis videntur.

4 2. (2.) Sed antiquorum curam diligentiamque quis possit satis venerari? constat omnium venenorum ocissimum esse aconitum et tactis quoque genitalibus feminini sexus animalium eodem die inferre mortem. hoc fuit venenum quo interemptas dormientis a Calpurnio Bestia uxores M. Caecilius accusator obiecit. hinc illa atrox peroratio eius in digitum. ortum fabulae narravere e spumis Cerberi canis extrahente ab inferis Hercule ideoque apud Heracleam Ponticam,
5 ubi monstratur is ad inferos aditus, gigni. hoc quoque tamen in usus humanae salutis vertere scorpionum ictibus adversari experiendo datum in vino calido. ea est natura ut hominem occidat nisi invenerit quod in homine perimat. cum eo solo conluctatur, veluti pari intus invento. sola haec pugna est, cum venenum in visceribus reperit, mirumque, exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine conmoriun-
6 tur ut homo supersit. Immo vero etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. torpescunt scorpiones aconiti tactu stupentque pallentes et vinci se confitentur. auxiliatur his helleborum album tactu resolvente, ceditque aconitum duobus malis, suo et omnium. quae si quis ullo forte ab homine excogitari
7 potuisse credit, ingrate deorum munera intellegit. tangunt carnis aconito necantque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. ob id quidam pardalianches ap-

pellavere. at illas statim liberari morte excrementorum hominis gustu demonstratum. quod certe casu repertum quis dubitet et quotiens fiat etiam nunc ut novom nasci, quoniam feris ratio et usus inter se tradi non possit? 3. hic ergo ca- 8
sus, hic est ille qui pluruma in vita invenit deus, hoc habet nomen per quem intellegitur eadem et parens rerum omnium et magistra, utraque coniectura pari, sive ista cotidie feras invenire sive semper scire iudicemus. pudendumque rursus omnia animalia quae sint salutaria ipsis nosse praeter
hominem. sed maiores oculorum quoque medicamentis aco- 9
nitum misceri saluberrime promulgavere aperta professione malum quidem nullum esse sine aliquo bono. fas ergo nobis erit qui nulla diximus venena monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. folia habet cyclamini aut cucumeris non plura quattuor, ab radice leniter hirsuta. radicem
modicam cammaro similem marino, quare quidam cammaron appellavere, alii thelyphonon, ex qua diximus causa. radix 4
incurvatur paulum scorpionum modo, quare et scorpion aliqui vocavere. nec defuere qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul et e longinquo odore muris necat.
nascitur in nudis cautibus quas aconas nominant, et ideo 10
aconitum aliqui dixere, nullo iuxta ne pulvere quidem nutriente. hanc aliqui rationem nominis attulere, alii, quoniam vis eadem esset in morte quae cotibus in ferri acie deterenda, statimque admota velocitas sentiretur.

4. (3.) Aethiopis folia habet phlomo similia, magna ac 11
multa et hirsuta a radice, caulem quadriangulum, scabrum, similem arctio, multis concavom alis, semen ervo simile, candidum, geminum, radices numerosas, longas, plenas, mollis, glutinosas gustu. siccae nigrescunt indurescuntque ut
cornua videri possint. praeter Aethiopiam nascuntur et in 12
Ida monte Troadis et in Messenia. colliguntur autumno, siccantur in sole aliquot diebus ne situm sentiant. medentur volvis potae in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus
scabris decoctae potu dantur, sed quae ex Aethiopia venit eximie atque ilico prodest.

(4.) Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitu- 13
dine, origano similis, flore bullis aureis. huius ustae nidor

urinam ciet volvasque purgat, tanto magis insidentibus. causa nominis non haec, sed quoniam diutissime non marcescit.

14 (5.) Aloe scillae similitudinem habet, maior et pinguioribus foliis, ex obliquo striata. caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis antherici, radice una ceu palo in terram demissa, gravi odore, gustu amara. laudatissima ex India adfertur, sed nascitur et in Asia, non tamen ea utuntur nisi ad volnera recentibus foliis, mirifice enim conglutinat vel suco. ob id in turbinibus cadorum eam serunt ut aizoum
15 maius. quidam et caulem ante maturitatem seminis incidunt suci gratia, aliqui et folia. invenitur et per se lacrima adhaerens. ergo pavimentandum ubi sata sit censent, ut lacrima non absorbeatur. fuere qui traderent in Iudaea super Hierosolyma metallicam eius naturam, sed nulla magis in-
16 proba est, neque alia nigrior est aut umidior. erit ergo optuma pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis et iocineris modo coacta, facile liquescens, inprobanda nigra et dura, harenosa quaeque gustu intellegitur cummi adulterata et acacia. natura eius spissare, densare et leniter calfacere, usus in multis, sed principalis alvom solvere, cum paene sola medicamentorum quae id praestant confirmet etiam stomachum,
17 adeo non infestet ulla vi contraria. bibitur drachma, ad stomachi vero dissolutionem in duobus cyathis aquae tepidae vel frigidae cochlearis mensura bis terve in die ex intervallis, ut res exigit, purgationis autem causa plurumum tribus drachmis, efficacior, si pota ea sumatur cibus. capillum fluentem continet cum vino austero capite contra pilum peruncto. dolorem capitis sedat temporibus et fronti inpo-
18 sita ex aceto et rosaceo dilutiorque infusa. oculorum vitia omnia sanari ea convenit, privatim prurigines et scabiem genarum, item insignita ac livida inlita cum melle, maxume Pontico, tonsillas, gingivas et omnia oris ulcera, sanguinis exscreationes, si modicae sint, drachma ex aqua, si minus, ex aceto pota. volnerum quoque sanguinem et undecumque
19 fluentem sistit per se vel ex aceto. alias etiam est volneribus utilissima ad cicatricem perducens. eadem inspergitur exulceratis genitalibus virorum, condylomatis rimisque sedis, alias ex vino, alias ex passo, alias sicca per se, ut exigat miti-

ganda curatio aut coercenda. haemorrhoidum quoque abundantiam leniter sistit. dysinteriae infunditur et, si difficilius concoquantur cibi, bibitur a cena modico intervallo, et in regio morbo tribus obolis ex aqua, devorantur et pilulae cum mellis decocto aut resina terebinthina ad purganda interiora. digitorum pterygia tollit, oculorum medicamentis lavatur ut quod sit harenosissimum subsidat, aut torretur in testa pinnaque subinde versatur ut possit aequaliter torreri. 20

(6.) Alcea folia habet similia verbenacae quae aristereon cognominatur, caulis tris aut quattuor foliorum plenos, florem rosae, radices albas cum plurumum sex, cubitalis, obliquas. nascitur in pingui solo nec sicco. usus radicis ex vino vel ex aqua dysintericis, alvo citae et ruptis, convolsis. 21

(7.) Alypon cauliculus molli capite, non dissimile betae, acre gustatu ac lentum mordensque vehementer et accendens. alvom solvit in aqua mulsa addito sale modico. minuma potio duarum drachmarum, media quattuor, maxuma sex, ea purgatione quibus datur e gallinaceo iure. 22

(8.) Alsine, quam quidam myosoton appellant, nascitur in lucis, unde et alsine dicta est. incipit a media hieme, arescit aestate media. cum prorepit, musculorum auris imitatur foliis. sed aliam docebimus esse quae iustius myosotis vocetur. haec eadem erat quae helxine, nisi minor minusque hirsuta esset. nascitur in hortis et maxume in parietibus. cum teritur, odorem cucumeris reddit. usus eius ad collectiones inflammationesque et in eadem omnia quae helxine, sed infirmius. epiphoris peculiariter inponitur, item verendis ulceribusque cum farina hordeacea. sucus eius auribus infunditur. 23 105 24

(9.) Androsaces herba est alba, amara, sine foliis, folliculos in cirris habens et in his semen. nascitur in maritimis Syriae maxume. datur hydropicis drachmis duabus tunsa aut decocta in aqua vel aceto vel vino. vehementer enim urinas ciet. datur et podagricis inliniturque. idem effectus et seminis. 25

(10.) Androsaemon sive, ut alii appellavere, ascyron non absimile est hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus densioribusque et magis rubentibus. folia alba rutae 26 26, 85

figura, semen papaveris nigri. comae tritae sanguineo suco manant. odor eis resinosus. gignitur in vineis, fere medio
27 autumno effoditur suspenditurque. usus ad purgandam alvom tunsae cum semine potaeque matutino vel a cena duabus drachmis in aqua mulsa vel vino vel aqua pura, potionis totius sextario. trahit bilem, prodest ischiadi maxume, sed postera die capparis radicem resinae permixtam devorare oportet drachmae pondere iterumque quatridui intervallo eadem facere, a purgatione autem ipsa robustiores vinum bibere, infirmiores aquam. inponitur et podagris et ambustis et volneribus cohibens sanguinem.

28 (11.) Ambrosia vagi nominis et circa alias herbas fluctuati unam habet certam, densam, ramosam, tenuem, trium fere palmorum, tertia parte radice breviore, foliis rutae circa imum caulem. in ramulis semen est uvis dependentibus, odore vinoso, qua de causa botrys a quibusdam vocatur, ab aliis Artemisia. coronantur illa Cappadoces. usus eius ad ea quae discuti opus sit.

29 (12.) Anonim quidam ononida malunt vocare, ramosam, similem feno Graeco, nisi fruticosior hirsutiorque esset, odore iucunda, post ver spinosa. estur etiam muria condita, recens vero margines ulcerum erodit. radix decoquitur in posca dolori dentium. eadem cum melle pota calculos pellit. comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias.

30 (13.) Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticosa est, gravis odore, flore oleris, semen in corniculis non brevibus gignit, simile renibus, quod durescit per messis. folia collectionibus inponuntur difficulterque parientibus adalligantur ita ut a partu statim auferantur. quod si emortuus haereat et secundae mensesque morentur, drachma bibuntur in passo folia. sic et suspiriosis dantur, et in vino vetere ad phalangiorum morsus. radix discutiendis concoquendisque adhibetur, semen conmanducatum vomitiones facit.

31 (14.) Anonymos non inveniendo nomen invenit. adfertur e Scythia, celebrata Hicesio non parvae auctoritatis medico, item Aristogitoni, in volneribus praeclara, ex aqua tunsa inposita, pota vero mammis praecordiisque percussis, item sanguinem exscreantibus. putavere et bibendam volne-

ratis. fabulosa arbitror quae adiciuntur, recente ea si uratur, ferrum aut aes feruminari.

5. (15.) Aparinen aliqui omphalocarpon, alii philanthropon vocant, ramosam, hirsutam, quinis senisve in orbem circa ramos foliis per intervalla. semen rotundum, durum, concavom, subdulce. nascitur in frumentario agro aut hortis pratisve, asperitate etiam vestium tenaci. efficax contra serpentis semine poto ex vino drachma et contra phalangia. sanguinis abundantiam ex volneribus reprimunt folia inposita, sucus auribus infunditur. 32

(16.) Arction aliqui potius arcturum vocant. similis est verbasco foliis, nisi quod hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. nascitur in petrosis, radice tenera, alba dulcique. decoquitur in vino ad dentium dolores *ut* ita contineatur. decoctum bibitur propter ischiada et stranguriam, ex vino ambustis inponitur et pernionibus. foventur eadem cum radice semine trito in vino. 33

(17.) Asplenon sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limosa, cavernosa sicut felicis, candida, hirsuta, nec caulem nec florem nec semen habet. nascitur in petris parietibusque opacis, umidis, laudatissima in Creta. huius foliorum in aceto decocto per dies XXX poto lienem absumi aiunt, et inlinuntur autem eadem, sedant et singultus. feminis non danda, quoniam sterilitatem facit. 34

(18.) Asclepias folia hederae habet, ramos longos, radices numerosas, tenuis, odoratas, floris virus grave, semen securidacae. nascitur in montibus. radices torminibus medentur et contra serpentium ictus non solum potu, sed et inlitu. 35

(19.) Aster ab aliquis bubonion appellatur, quoniam inguinum praesentaneum remedium est. cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus, in cacumine capitula stellae modo radiata. bibitur et adversus serpentis. sed ad inguinum medicinam sinistra manu decerpi iubent et iuxta cinctus adligari. prodest et coxendicis dolori adalligata. 36

(20.) Ascyron et ascyroides similia sunt inter se et hyperico, sed maiores habent ramos, quod ascyroides vocatur 37

ferulaceos, omnia rubentis, capitulis parvis, luteis. semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. comae tritae velut cruentant, qua de causa quidam hanc androsaemon vocavere. usus seminis ad ischiadicos poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. alvom solvit, bilem detrahit. inlinitur et ambustis.

38 (21.) Aphaca tenuia admodum folia habet. pusillo altior lenticula siliquas maiores fert in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora et madidiora lenticula. nascitur in arvis. natura ad spissandum efficacior quam lenti reliquos usus eosdem habet. stomachi alvique fluctiones sistit semen decoctum.

39 (22.) Alcibium qualis esset herba non repperi apud auctores, sed radicem eius et folia trita ad serpentis morsum inponi et bibi, folia quantum manus capiat trita cum vini meri cyathis tribus aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura.

40 (23.) Alectoros lophos, quae apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristae plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. utilis tussientibus cocta cum faba fresa, melle addito et caligini oculorum. solidum semen coicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit, mutat colorem et ex nigro albicare incipit et intumescit ac per se exit.

41 6. (24.) Alum nos vocamus, Graeci symphyton petraeum simile cunilae bubulae, foliis parvis, ramis tribus aut quattuor a radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, dulce gustu, salivam ciens, radice longa rutila. nascitur in petris ideo petraeum cognominatum, utilissimum lateribus, renibus, torminibus, pectori, pulmonibus, sanguinem reicientibus, faucibus asperis. bibitur radix trita et in vino decocta,

42 et aliquando superlinitur. quin et conmanducata sitim sedat praecipueque pulmonem refrigerat. luxatis quoque inponitur et contunsis, lenit interanea. alvom sistit cocta in cinere detractisque folliculis trita cum piperis granis novem et ex aqua pota. volneribus sanandis tanta praestantia est ut carnis quoque, dum cocuntur, conglutinet addita, unde Graeci

43 nomen inposuere. ossibus quoque fractis medetur. 7. (25.) Alga rufa scorpionum ictibus.

(26.) Actaea gravi foliorum odore, caulibus asperis geniculatis, semine nigro ut hederae, bacis mollibus, nascitur in opacis asperis aquosisque. datur acetabulo pleno interioribus feminarum morbis.

(27.) Ampelos agria vocatur herba foliis duris cinera- 44
cei coloris, qualem in satis diximus, viticulis longis, cal- 23, 19
losis, rubentibus, qualiter flos quem Iovis flammam appellamus. in uvolis fert semen simile Punici mali acinis. radix eius decocta in aquae cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, alvom solvit leniter ideoque hydropicis datur. uvolae vitia cutis in facie mulierum emendant. ischiadicos quoque uti hac herba prodest tunsa cum foliis et inlita cum suco suo.

(28.) Absinthi genera plura sunt: Santonicum appella- 45
tur e Galliae civitate, Ponticum e Ponto, ubi pecora pinguescunt illo et ob id sine felle reperiuntur, neque aliud praestantius, multoque Italico amarius, sed medulla Pontici dulcis. de usu eius convenit, herbae facillimae atque inter paucas utilissimae, praeterea sacris populi Romani celebratae peculiariter, siquidem Latinarum feriis quadrigae certant in Capitolio victorque absinthium bibit, credo, sanitatem praemio dari honorifice arbitratis maioribus. stomachum con- 46
roborat, et ob hoc sapor eius in vina transfertur, ut dixi- 14, 109
mus. bibitur et decoctum aqua ac postea nocte et die refrigeratum sub diu, decoctis sex drachmis foliorum cum ramis suis in caelestis aquae sextariis tribus, oportet et salem addi. vetus sine usu est. bibitur et madefacti dilutum, ita enim appelletur hoc genus. diluti ratio ut, quisquis fuerit modus aquae, tegatur per triduum. tritum raro in usu est, 47
sicut et sucus expressi, exprimitur autem, cum primum semen turgescit, madefactum aqua triduo recens aut siccum septem diebus. dein coctum in aeneo vaso ad tertias X heminis in aquae sextariis XLV iterumque percolatum lente coquitur ad crassitudinem mellis, qualiter ex minore centaurio quaeritur sucus. sed hic absinthi inutilis stomacho capitique est, cum sit ille decocti saluberrimus. namque adstringit sto- 48
machum bilemque detrahit, urinam ciet, alvom emollit et in dolore sanat, ventris animalia pellit, malaciam stomachi et

inflationes discutit cum sile et nardo Gallico, aceti exiguo addito. fastidia absterget, concoctiones adiuvat, cruditates detrahit cum ruta et pipere et sale. antiqui purgationis causa databant cum marinae aquae veteris sextario seminis sex
49 drachmas cum tribus salis et mellis cyatho. efficacius pur- 5
gat duplicato sale. diligenter autem teri debet propter difficultatem. quidam et in polenta dedere supra dictum pondus, addito puleio, alii pueris folia in fico sicca, ut amaritudinem fallerent. thoracem purgat cum iride sumptum. in regio morbo crudum bibitur cum apio aut adianto. adversus infla- 10
tiones caldum paulatim sorbetur ex aqua, iocineris causa cum Gallico nardo, lienis cum aceto aut pulte aut fico sumi-
50 tur. adversatur fungis ex aceto, item visco, cicutae ex vino et muris aranei morsibus, draconi marino, scorpionibus. oculorum claritati multum confert. epiphoris cum passo inponi- 15
tur, suggillatis cum melle. auris decoctae eius vapor suffitu sanat aut, si manent sanie, cum melle tritum. urinam ac menses cient tres quattuorve ramuli cum Gallici nardi radice una, cyathis aquae VI, menses privatim cum melle sumptum
51 et in vellere adpositum. anginae subvenit cum melle et nitro. 20
epinyctidas ex aqua sanat, volnera recentia prius quam aqua tangantur inpositum, praeterea capitis ulcera. peculiariter ilibus inponitur cum Cypria cera aut cum fico. sanat et pru-
52 ritus. non est dandum in febri. nausiam maris arcet in navigationibus potum, inguinum tumorem in ventrali habitum. 25
somnos adlicit olfactum aut inscio sub capite positum. vestibus insertum tineas arcet. culices ex oleo perunctis abigit et fumo, si uratur. atramentum librarium ex diluto eius temperatum litteras a musculis tuetur. capillum denigrat absinthi cinis unguento rosaceoque permixtus. 30

53 (29.) Est et absinthium marinum, quod quidam seriphum vocant, probatissimum in Taposiri Aegypti. huius ramum Isiaci praeferre sollemne habent. angustius priore minusque amarum, stomacho inimicum, alvom mollit pellitque animalia interaneorum. bibitur cum oleo et sale aut in 35
farinae trimestris sorbitione dilutum. coquitur quantum manus capiat in aquae sextario ad dimidias.

54 8. (30.) Balloten alio nomine porrum nigrum Graeci vo-

cant, herbam fruticosam angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quam porri et nigrioribus, graveolentibus. vis eius efficax adversus canis morsus ex sale foliis tritis inpositae, item ad condylomata coctis cinere in folio oleris. purgat et sordida ulcera cum melle.

(31.) Botrys fruticosa herba est luteis ramulis. semen 55
circa totos nascitur, folia cichorio similia. invenitur in torrentium ripis, medetur orthopnoicis. hoc Cappadoces ambrosiam vocant, alii Artemisiam.

(32.) Brabyla spissandi vim habet cotonei mali modo, nec amplius de ea tradunt auctores.

(33.) Bryon marinum herba sine dubitatione est lactucae 56
foliis similis, rugosa velut contracta, sine caule ab una radice exeuntibus foliis. nascitur in scopulis maxume testisque terra conprehensis. praecipua siccandi spissandique vis ei et collectiones inflammationesque omnis inhibendi, praecipue podagrae et quidquid refrigerare opus sit.

(34.) Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio 57
foverique plagas decocta ea herba adiectis foliis mori aut origani.

(35.) Catanancen Thessalam herbam qualis sit describi a nobis supervacuum est, cum sit usus eius ad amatoria tantum. illud non ab re est dixisse ad detegendas magicas vanitates, electam ad hunc usum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem unguium milvi exanimati. Eadem ex causa et cemos silebitur a nobis.

(36.) Calyx duorum generum est. una similis aro nasci- 58
tur in arationibus, colligitur antequam inarescat, usus eosdem habet quos arisaros. bibitur quoque radix huius ad exinaniendas alvos mensesque mulierum, item caules cum foliis in leguminibus decocti sanant tenesmon. (37.) alte- 59
rum genus eius quidam anchusam vocant, alii rhinocliam. folia lactucae longiora, plumosa, radice rubra, quae ignis sacros cum flore polentae sanat inposita, iocineris autem vitia in vino albo pota.

(38.) Circaea trychno sativo similis est, flore nigro pu- 60
sillo, parvo semine mili nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fere aut quadruplici, alba, odorata,

gustus calidi. nascitur in apricis saxis. diluitur in vino bibiturque ad dolorem volvae et vitia. macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tunsae nocte et die. trahit eadem potio et secundas, semine lac minuitur in vino aut mulsa aqua poto.

61 (39.) Cirsion cauliculus est tener duum cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circumdatus. spinae molles sunt. folia bovis linguae similia, minora, subcandida, in cacumine capitula purpurea quae solvontur in lanugines. hanc herbam radicemve eius adalligatam dolores varicum sanare tradunt.

62 (40.) Crataegonon spicae tritici simile est, multis calamis ex una radice emicantibus multorumque geniculorum, in opacis, semine mili, vehementer aspero gustu, quod si bibant ex vino ante cenam tribus obolis in cyathis aquae totidem mulier ac vir ante conceptum diebus XL, virilis sexus partum futurum aiunt. Et alia est crataegonos quae thelygonos vo-
63 catur. differentia intellegitur lenitate gustus. sunt qui florem crataegoni bibentis mulieres intra XL. diem concipere tradant. eadem sanant ulcera vetera nigra cum melle, explent sinus ulcerum et atropha carnosiora faciunt, purulenta expurgant, panos discutiunt, podagras collectionesque omnis leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intellegi voluit crataegon sive crataegona, quam Itali aquifoliam vocant.

64 (41.) Crocodileon chamaeleonis herbae nigrae figuram habet, radice longa aequaliter crassa, odoris asperi, nascitur in sabuletis. pota sanguinem per naris pellit copiosum crassumque atque ita lienes consumere dicitur.

65 (42.) Cynosorchim aliqui orchim vocant, foliis oleae, molibus, ternis per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga, duplici ordine, superiore quae durior est, inferiore quae mollior. eduntur ut bulbi coctae, in vineis fere inventae. ex his radicibus si maiorem edant viri, maris generari dicunt, si minorem feminae, alterum sexum. in Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem vero ad inhibendos. adversantur altera alteri.

(43.) Chrysolachanum in pineto lactucae simile nascitur. 66
sanat nervos incisos, si confestim inponatur. et alibi genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. coctum estur ut olus molle. haec herba adalligata morbum regium habentibus ita ut spectari ab his possit sanare id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio nec plura reperio, nam- 67
que et hoc vitio laboravere proxumi utique herbarii nostri, quod ipsis notas velut volgaris strictim et nominibus tantum indicavere, tamquam coagulo terrae alvom sisti, stranguriam dissolvi, si bibatur ex vino aut aqua. (44.) cucubali folia 68
trita cum aceto serpentium ictibus et scorpionum mederi. quidam hanc alio nomine strumum appellant, alii Graece strychnon, acinos habet nigros. ex his cyathus suci cum mulsi duobus medetur lumbis, item capitis dolori cum rosaceo infusus, ipsa strumae inlita.

(45.) Peculiaris est Alpinis maxume fluminibus conferva 69
appellata a conferuminando, spongea aquarum dulcium verius quam muscus aut herba, villosae densitatis atque fistulosae. curatum ea scio omnibus fere ossibus confractis prolapsum ex arbore alta putatorem, circumdata universo corpori, aquam suam adspergentibus quotiens inaresceret, raroque nec nisi deficientem herbam mutationis causa resolventibus, convaluisse vix credibili celeritate.

9. (46.) Cocco Cnidio color cocci, magnitudo grano pi- 70
peris maior, vis ardens. itaque in pane devoratur ne adurat gulam transitu. vis praesentanea contra cicutam, sistit alvom.

(47.) Dipsacos folia habet lactucae bullasque spinosas 71
in dorsi medio, caulem duum cubitorum iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus concavo alarum sinu in quo subsistit ros salsus. in cacumine capitula sunt echinata spinis. nascitur in aquosis. sanat rimas sedis, item fistulas decocta in vino radice usque dum sit crassitudo cerae, ut possit in fistulas collyrium mitti, item verrucas omnium generum. quidam et alarum quas supra diximus sucum inlinunt his.

(48.) Dryopteris felicis similis in arboribus nascitur, 72
tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. vis ei caustica est, ideo psilotrum est radix tunsa, inlinitur enim

usque dum sudores evocet iterum et tertium ita ne sudor abluatur.

73 (49.) Dryophonon similis herba est cauliculis tenuibus cubitalibus, circumdatis utrimque foliis pollicari amplitudine qualia oxymyrsines, sed candidioribus mollioribusque, flore candido sabuci. edunt cauliculos decoctos, semine vero eius pro pipere utuntur.

74 (50.) Elatine folia habet casiae, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senisve a radice statim foliosis. nascitur in segete, acerba gustu et ideo oculorum fluctionibus efficax foliis cum polenta tritis et inpositis, subdito linteolo. eadem cum lini semine cocta sorbitionis usu dysinteria liberat.

75 (51.) Empetros, quam nostri calcifragam vocant, nascitur in montibus maritimis, fere in saxo. quae propius mari fuit salsa est potaque trahit bilem ac pituitas, quae longius magisque terrena amarior sentitur. trahit aquam, sumitur autem in iure aliquo ut hydromelite, vetustate viris perdit, recens urinas ciet decoctum in aqua vel tritum calculosque frangit. qui fidem promisso huic quaerunt, adfirmant lapillos qui subfervefiant una rumpi.

76 (52.) Epicactis ab aliis elleborine vocatur, parva herba, exiguis foliis, iocineris vitiis utilissima et contra venena pota.

(53.) Epimedion caulis est non magnus hederae foliis denis atque duodenis, numquam florens, radice tenui, nigra, gravi odore, at in umidis nascitur, et huic spissandi refrigerandique natura, feminis cavenda. folia in vino trita virginum mammas cohibent.

77 (54.) Enneaphyllon longa folia novena habet causticae naturae. inponitur lana circumdatum ne urat latius, continuo enim pusulas excitat, lumborum doloribus et coxendicum utilissimum.

78 (55.) Felicis duo genera nec florem habent nec semen. pterim vocant Graeci, alii blachnon, cuius ex una radice conplures exeunt felices bina etiam cubita excedentes longitudine, non graves odore. hanc marem existimant. alterum genus thelypterim Graeci vocant, alii nymphaeam pterim, est autem singularis atque non fruticosa, brevior molliorque et

densior, foliis ad radicem canaliculata. utriusque radice sues 79
pinguescunt, folia utriusque lateribus pinnata, unde nomen
Graeci inposuere. radices utriusque longae in oblicum, ni-
grae, praecipue cum inaruere. siccari autem eas sole opor-
tet. nascuntur ubique, sed maxume frigido solo. effodi de-
bent vergiliis occidentibus. usus radicis in trimatu tantum,
neque ante nec postea. pellunt interaneorum animalia, ex
his taenias cum melle, cetera ex vino dulci triduo potae. utra-
que stomacho inutilissima. alvom solvit primo bilem trahens,
mox aquam, melius taenias cum scammoni pari pondere. ra- 80
dix eius pondere duum obolorum ex aqua post unius diei
abstinentiam bibitur, melle praegustato contra rheumatismos.
neutra danda mulieribus, quoniam gravidis abortum, ceteris
sterilitatem facit. farina earum ulceribus taetris inspergitur,
iumentorum quoque cervicibus. folia cimicem necant, ser-
pentem non recipiunt, ideo substerni utile est in locis suspe-
ctis, ustae etiam fugant nidore. fecere medici huius quoque
herbae discrimen, optuma Macedonica est, secunda Cas-
siopica.

(56.) Femur bubulum appellatur herba nervis et ipsis 81
utilis recens in aceto ac sale trita.

(57.) Galeopsis aut, ut alii, galeobdolon vel galion cau-
lem et folia habet urticae leviora et quae gravem odorem
trita reddant, flore purpureo. nascitur circa saepes ac semi-
tas ubique. folia caulesque duritias et carcinomata sanant ex
aceto trita et inposita, item strumas. panos, parotidas discu-
tiunt. ex usu est et decoctae suco fovere. putrescentia
quoque et gangraenas sanat cum sale.

(58.) Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiso et 82
lenticulae foliis similis, aversa candidiora. rami in terram
serpunt quini seni admodum tenues. a radice flosculi purpu-
rei exeunt. invenitur iuxta mare. coquitur in sorbitione si-
milaginis ad excitandam ubertatem lactis. eam qui hauserint
balineis uti convenit.

10. (59.) Glaucion in Syria et Parthia nascitur, humilis 83
herba densis foliis fere papaveris, minoribus tamen sordi-
dioribusque, odoris taetri, gustus amari cum adstrictione.
granum habet crocei coloris. hoc in olla fictili luto circum-

lita in clibanis calfaciunt, deinde exempto sucum exprimunt eiusdem nominis. usus et suci et foliorum, si teran tur, adversus epiphoras quae universae uno impetu cadunt. hinc temperatur collyrium quod medici diaglaucion vocant. lactis quoque ubertas intermissa restituitur. sumitur huius rei causa ex aqua.

84 (60.) Glycyside, quam aliqui Paeoniam aut pentorobon vocant, caulem habet duum cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri, folia qualia isatis, pinguiora rotundioraque et minora, semen in siliquis, aliud
85 grano rubente, aliud nigro. duo autem genera sunt: femina existimatur cuius radicibus ceu balani longiores circiter octo aut sex adhaerent. mas pluris non habet, quoniam una radice nixus est palmi altitudine, candida, quae gustu adstringit. feminae folia murram redolent et densiora sunt. nascuntur in silvis. tradunt nocte effodiendas, quoniam interdiu periculosum sit pico Martio impetum in oculos faciente, radix vero cum effodiatur, periculum esse ne sedes procidat, magna
86 vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. usus in his diversus. rubra grana rubentis menses sistunt XV fere pota in vino nigro. nigra grana volvis medentur ex passo aut vino totidem pota. radix omnis ventris dolores sedat in vino alvomque purgat, sanat opisthotonum, morbum regium, renis, vesicam, arteriam autem et stomachum decocta in vino, alvomque sistit. estur etiam in alimentis, sed in medendo quat-
87 tuor drachmae satis sunt. grana nigra auxiliantur et suppressionibus nocturnis in vino pota quo dictum est numero, stomachicis vero et rosionibus et esse ea et inlinere prodest. suppurationes quoque discutiuntur, recentes nigro semine, veteres rubro. utrumque auxiliatur a serpente percussis et pueris contra calculos incipiente stranguria.

88 (61.) Gnaphalium aliqui chamaezelon vocant, cuius foliis albis mollibusque pro tomento utuntur, sane et similia sunt. datur in vino austero ad dysinteriam, ventris solutiones mensesque mulierum sistit. infunditur autem tenesmo. inlinitur et putrescentibus ulcerum.

89 (62.) Gallidragam vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem et spinosam, caule ferulaceo alto, cui summo

capite inhaereat simile ovo. in hoc crescente aestate vermiculos nasci tradit quos pyxide conditos adalligari cum pane bracchio ab ea parte qua dens doleat, mireque ilico dolorem tolli. valere non diutius anno et ita si terram non attigerint.

(63.) Holcus in saxis nascitur siccis. aristas habet in 90
cacumine, tenui culmo, quale hordeum restibile. haec circa caput adligata vel circa lacertum educit e corpore aristas. quidam ob id aristida vocant.

(64.) Hyoseris intubo similis, sed minor et tactu asperior, volneribus contunsa praeclare medetur.

(65.) Holosteon sine duritia est, herba ex adverso ap- 91
pellata a Graecis, sicut fel dulce, tenuis usque in capillamenti speciem, longitudine quattuor digitorum, ceu gramen, foliis angustis, adstringens gustu. nascitur in collibus terrenis. usus eius ad volsa, rupta in vino potae. volnera quoque conglutinat. nam et carnes coguntur addita.

(66.) Hippophaeston nascitur in spinis ex quibus fiunt 92
aenae fulloniae, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus et foliis parvis multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, mollis. sucus earum exprimitur aestate ad solvendam alvom tribus obolis, maxume in comitialibus morbis et tremulis, hydropicis, contra vertigines, orthopnoeas, paralysis incipientis.

11. (67.) Hypoglossa folia habet figura silvestris myrti, 93
concava, spinosa et in his ceu linguas folio parvo exeunte de foliis. capitis dolores corona ex his inposita minuit.

(68.) Hypecoon in segetibus nascitur foliis rutae. natura eius eadem quae papaveris suco.

(69.) Idaeae herbae folia sunt quae oxymyrsines. adhaerent iis velut pampini, in quibus flos. ipsa alvom mensesque et omnem abundantiam sanguinis sistit. spissandi cohibendique naturam habet.

(70.) Isopyron aliqui phasiolon vocant, quoniam folium 94
quod est aneso simile in phasioli pampinos torquetur. capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthi. contra tussim et cetera pectoris vitia cum melle aut aqua mulsa, item iocineri utilissima.

95 (71.) Lathyris folia habet multa lactucae similia, tenuiora germina multa, in quibus semen tuniculis continetur ut capparis, quae cum inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. haec vicena in aqua pura aut mulsa pota hydropicos sanant. trahunt et bilem. qui vehementius purgari volunt cum folliculis ipsis sumunt ea, nam stomachum laedunt, itaque inventum est ut cum pisce aut iure gallinacei sumerentur.

96 (72.) Leontopetalon alii rhaphanidion vocant, folio brassicae, caule semipedali, alae mirae, semen in cacumine in siliquis ciceris modo, radix napo similis, grandis, nigra. nascitur in arvis. radix adversatur omnium serpentium generibus ex vino pota, nec alia res celerius proficit. datur et ischiadicis.

97 (73.) Lycapsos longioribus quam lactucae foliis crassioribusque, caule longo, hirsuto, adgnatis multis cubitalibus, flore parvo, purpureo. nascitur in campestribus. inlinitur cum farina hordeacea igni sacro, sudores in febribus movet suco aquae caldae admixto.

98 (74.) Inter omnis herbas lithospermo nihil est mirabilius. aliqui exonychon vocant, alii diospyron, alii Heracleos. herba quincuncialis fere, foliis duplo maioribus quam rutae, ramulis surculosis, crassitudine iunci, gerit iuxta folia singulas veluti barbulas et in earum cacuminibus lapillos candore et rotunditate margaritarum, magnitudine ciceris, duritia vero lapidea. ipsi qua pediculis adhaereant cavernulas habent et
99 intus semen. nascitur et in Italia, sed laudatissimum in Creta, nec quicquam inter herbas maiore equidem miraculo adspexi. tantus est decor velut aurificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis, tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. iacere atque humi serpere auctores tradunt, ego volsam, non haerentem vidi. his lapillis drachmae pondere potis in vino albo calculos frangi pellique constat et stranguriam discuti. neque in alia herbarum fides est visu statim ad quam medicinam nata sit, est autem eius species ut etiam sine auctore visu statim nosci possit.

100 (75.) Lapis volgaris iuxta flumina fert muscum siccum,

canum. hic fricatur altero lapide addita hominis saliva, illo lapide tangitur impetigo. qui tangit dicit:

φεύγετε καυθαρίδες, λύκος ἄγριος αἷμα διώκει.

(76.) Limeum herba appellatur a Gallis qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum cervarium vocant. ex hac in tris modios salivati additur quantum in unam sagittam addi solet, ita offa demittitur boum faucibus in morbis. adligari postea ad praesepia oportet, donec purgentur, — insanire enim solent, — si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. 101

(77.) Leuce Mercurialis similis nomen ex causa accepit, per medium folium candida linia transcurrente, quare mesoleucon quidam vocant. sucus eius fistulas sanat, ipsa contrita carcinomata. fortassis eadem sit quae leucas appellatur, contra marina omnia venena efficax. speciem eius auctores non tradunt, nec aliud quam silvestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriore. 102

(78.) Leucographis qualis esset scriptum non repperi, quod eo magis miror, quoniam utilis proditur sanguinem excreantibus tribus obolis cum croco, item coeliacis, trita ex aqua et adposita profluvio feminarum, oculorum quoque medicamentis et explendis ulceribus quae fiant in teneris partibus. 103

12. (79.) Medion folia habet seridis sativae, caulem tripedalem et in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. in saxis opacis nascitur. radix drachmis duabus cum melle menses feminarum sistit ecligmate per aliquot dies sumpto. semen quoque in vino contra abundantiam feminarum datur. 104

(80.) Myosota sive myosotis, levis herba caulibus pluribus ab una radice aliquatenus rubentibus, concavis, ab imo foliis angustis, oblongis dorso acuto, nigris, per intervalla adsidue geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore caeruleo. radix digitali crassitudine multis capillamentis fimbriata. vis ei septica et exulceratrix, ideoque aegilopas sanat. tradunt Aegyptii, mensis quem Thoti vocant die XXVIII. fere in Augustum mensem incurrente si quis huius herbae suco inunguatur mane priusquam loquatur, non lippiturum eo anno. 105

106 (81.) Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiae, tripedanea. semen oleosum, quod et fit ex eo. medetur oris ulceribus perunctis hoc suco.

(82.) Herba quae vocatur nyma, tribus foliis longis intubaceis, inlita cicatrices ad colorem reducit.

107 (83.) Natrix vocatur herba cuius radix evolsa virus hirci redolet. hac in Piceno feminis abigunt quos mira persuasione fatuos vocant, ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim quae tali medicamento iuventur.

108 (84.) Odontitis inter feni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. in geniculis folia parva habet, longiora tamen quam polygonon, semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. nascitur in pratis. decoctum cauliculorum eius in vino austero quantum manus capiat dentium dolori medetur ita ut contineatur ore.

109 (85.) Othonna in Syria nascitur, similis erucae, perforatis crebro foliis, flore croci, quare quidam anemonen vocaverunt. sucus eius oculorum medicamentis convenit. mordet enim leniter et calfacit adstringitque siccando. purgat cicatrices et nubeculas et quidquid obstet. quidam tradunt lavari atque ita siccatam digeri in pastillos.

110 (86.) Onosma longa folia habet fere ad IIII digitos in terra iacentia, ad similitudinem anchusae incisa, sine caule, sine flore, sine semine. praegnas, si edit eam aut supergradiatur, abortum facere dicitur.

(87.) Onopradon si comederunt, asini crepitus reddere dicuntur. trahit urinas et menses, alvom sistit, suppurationes et collectiones discutit.

111 (88.) Osyris ramulos fert nigros, tenuis, lentos, et in his folia nigra ceu lini semenque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. smegmata mulieribus faciunt ex his. radicum decoctum potum sanat arquatos. eaedem priusquam maturescat semen concisae et sole siccatae alvom sistunt. post maturitatem vero collectae et in sorbitione decoctae rheumatismis ventris medentur et per se tritae ex aqua caelesti bibuntur.

(89.) Oxys folia terna habet. datur ad stomachum dis- 112
solutum. edunt et qui enterocelen habent.

(90.) Polyanthemum, quam quidam batrachion appellant, caustica vi exulcerat cicatrices et ad colorem reducit, eademque vitiligines concorporat.

(91.) Polygonum Graeci vocant quam nos sanguinariam. non attollitur a terra, foliis rutae, similis graminis. sucus eius infusus naribus supprimit sanguinem et potus cum vino cuiuslibet partis profluvium exscreationesque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt hanc marem intellegi volunt appellarique a multitudine seminis aut densitate fruticis, alii polygonaton a frequentia geniculorum, alii teuthalida, alii carcinothron, alii clema, multi myrtopetalum. nec non inveniuntur qui hanc feminam esse dicant, marem autem maiorem minusque nigram et geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescentem. quocumque haec 114
modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare. semina alvom solvont, largius sumpta urinam cient, rheumatismos cohibent, qui si non fuere, non prosunt. stomachi fervori folia inponuntur, vesicae dolori inlinuntur et ignibus sacris. sucus et auribus purulentis instillatur et oculorum dolori per se. datatur et in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis quartanisque praecipue, item cholericis, dysintericis et in solutione stomachi. Tertium genus 115
orion vocant in montibus nascens, harundini tenerae simile, uno caule, densis geniculis et in se fractis, foliis autem piceae, radicis supervacuae, inefficacius quam superiora, peculiare ischiadicis. Quartum genus silvestre appellatur, paene 116
arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo, ramis sparti binum palmorum, nigris geniculorum ternis quaternisve articulis. huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. decoquitur in aqua ad tertias aut aridi farina inspergitur et oris ulceribus et attritis partibus. propter gingivarum vero vitia ipsa conmanducatur. nomas sistit omniaque 117
quae serpunt aut difficilem cicatricem habent, privatim vero sanat a nive facta ulcera. herbarii et ad anginas utuntur illa et in capitis dolore coronam ex ea inponunt et contra epiphoras collo circumdant. in tertianis quidam sinistra manu

evolsam adalligant, adeo contra profluvia sanguinis, nec ullam magis aridam quam polygonum servant.

118 (92.) Pancratium aliqui scillam pusillam appellare malunt, foliis albi lili longioribus crassioribusque, radice bulbi magni, colore rufo. alvom solvit suco cum farina ervi sumpto, ulcera purgat. hydropicis, splenicis cum melle datur. alii decocunt eam donec aqua dulcis fiat, eaque effusa radicem terentes digerunt in pastillos sole siccatos et postea utuntur ad capitis ulcera et cetera quae repurganda sint, item ad tussim quantum tribus digitis adprehenderint in vino dantes, et ad lateris dolores aut peripleumonicis ecligmate. dant et propter ischiada in vino bibendam et propter tormina mensesque ciendos.

119 (93.) Peplis, quam aliqui sycen, alii meconion, alii mecona aphrode vocant, ex una radice tenui fruticat foliis ruitae paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quam candidi papaveris. inter vitis fere colligitur messibus siccaturque cum fructu suo subiectis in quae excidat. hoc poto alvos solvitur, bilis ac pituita detrahitur. media potio est acetabuli mensura in aquae mulsae heminis tribus. et cibis inspergitur opsoniisque ad molliendam alvom.

120 (94.) Periclymenos fruticat et ipsa ex intervallo duo folia habens subcandida, mollia. in cacumine autem semen inter folia durum et quod difficile vellatur. nascitur in arvis ac saepibus convolvens se adminiculis quibuscumque. semen eius in umbra siccatum tunditur et in pastillos digeritur. hi resoluti dantur in vini albi cyathis ternis tricenis diebus ad lienem, eumque urina cruentata aut per alvom absumit, quod intellegitur a decumo statim die. urinam cient et folia decocta, quae et orthopnoicis prosunt. partum quoque adiuvant secundasque pellunt pota simili modo.

121 (95.) Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam [18, 155] cauliculis, foliis ciceris. semen in siliquis fert corniculorum modo aduncis ternis quaternisve, quale git novimus, amarum, stomacho utile. additur in antidota.

(96.) Polygala palmi altitudinem inplet, in caule summo foliis lenticulae, gustu adstricto, quae pota lactis abundantiam facit.

(97.) Poterion aut, ut alii vocant, phrynion vel neuras large fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis parvis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris, seminis nullius usus sed gustu acuto et odorato. invenitur in aquosis collibus. radices habet duas aut tris binum cubitorum in altitudinem, nervosas, candidas, firmas. circumfoditur autumno et praeciso frutice dat sucum cummis similem. radix mira volneribus sanandis traditur praecipueque nervis vel praecisis inlita. decoctum quoque eius cum melle potum dissolutiones nervorum et infirmitates et incisuras iuvat. 122

(98.) Phalangitis a quibusdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemum vel, ut in quibusdam exemplaribus invenio, leucacantha. ramuli sunt ei numquam pauciores duobus in diversa tendentes, flos candidus, lilio rubro similis, semine nigro, lato ad lenticulae dimidiae figuram, multo tenuiore, radice tenui herbacei coloris. huius folio vel flore vel semine auxiliantur contra scorpionum phalangiorumque et serpentium ictus, item contra tormina. 123

(99.) Phyteuma quale sit describere supervacuum habeo, cum sit usus eius tantum ad amatoria. 125

(100.) Phyllon a Graecis vocatur herba in saxosis montibus. femina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parva, semen papaveri rotundo simile. haec sui sexus facit partus, maris autem a femina semine tantum differens quod est incipientis olivae. utrumque bibitur in vino.

(101.) Phellandrion nascitur in palustribus folio api. bibitur semen eius propter calculos et vesicae incommoda. 126

(102.) Phaleris thyrsum longum habet, tenuem ceu calamum, in summo florem inclinatum, semen simile sesamae. et hoc calculos frangit potum ex vino vel aceto cum melle et lacte, idem et vitia vesicae sanat.

(103.) Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. hae tunsae dantur e vino contra serpentis, prosunt et quadripedibus.

(104.) Proserpinaca herba volgaris est, eximii adversus scorpiones remedi. eadem contrita, addita muria et oleo e menis, anginam eximie curari tradunt. praeterea et quan- 127

talibet lassitudine recreari defessos, etiam cum obmutuerint, si subiciatur linguae, si devoretur, vomitionem sequi salutarem.

128 (105.) Rhecoma adfertur ex his quae supra Pontum sunt regionibus. radix costo nigro similis, minor et rufior paulo, sine odore, calfaciens gustu et adstringens. eadem trita vini colorem reddit ad crocum inclinantem. inlita collectiones inflammationesque sedat, volnera sanat, epiphoras oculorum sedat ex passo, insignita cum melle et alia liventia ex ace-
129 to. farina eius inspergitur contra cacoethe et sanguinem reicientibus drachmae pondere in aqua, dysintericis autem et coeliacis, si febri carent, in vino, si aliter, ex aqua. facilius teritur nocte antecedente madefacta. datur et decoctum eius bibendum duplici mensura ad rupta, convolsa, contun-
130 sis, ex sublimi devolutis. si pectoris sint dolores, additur piperis aliquid et murrae, si dissolutio stomachi, ex frigida aqua sumitur, sic et in tussi vetere ac purulentis exscreationibus, item hepaticis, splenicis, ischiadicis, ad renium vitia, suspiria, orthopnoeas. arteriae scabritias sanat ex passo tribus obolis potis trita aut decoctum eius. lichenas quoque ex aceto inposita purgat. bibitur contra inflationes et perfrictiones, febris frigidas, singultus, tormina, herpetas, capitis gravitates, melancholicas vertigines, lassitudinum dolores et convolsiones.

131 (106.) Circa Ariminum nota est herba quam resedam vocant. discutit collectiones inflammationesque omnis. qui curant ea addunt haec verba: Reseda, morbis reseda, scisne, scisne quis hic pullus egerit radices? nec caput nec pedes habeat. haec ter dicunt totiensque despuunt.

(107.) Stoechas in insulis tantum eiusdem nominis gignitur, odorata herba coma hysopi, amara gustu, menses ciet potu, pectoris dolores levat. antidotis quoque miscetur.

132 13. (108.) Solanum Graeci strychnon vocant, ut tradit Cornelius Celsus. huic vis reprimendi refrigerandique.

133 (109.) Smyrnion caulem habet api, folia latiora et maxume circa stolones multos quorum a sinu exsiliunt pinguia et ad terram infracta, odore medicato cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum languescente, capitibus caulium

orbiculatis ut api, semine rotundo nigro quod arescit incipiente aestate. radix quoque odorata gustu acri mordet, sucosa, mollis. cortex eius foris niger, intus pallidus. odor murrae habet qualitatem, unde et nomen. nascitur et in saxosis collibus et in terrenis. usus eius calfacere, exte- 134
nuare. urinam et menses cient folia et radix, semen alvom sistit, radix collectiones et suppurationes non veteres, item duritias discutit inlita. prodest et contra phalangia ac serpentis admixto cachry aut polio aut melissophyllo in vino pota, sed particulatim, quoniam universitate vomitionem movet. qua de causa aliquando cum ruta datur. medetur tussi 135
et orthopnoeae semen vel radix, item thoracis aut lienis aut renium aut vesicae vitiis, radix autem ruptis, convolsis. partus quoque adiuvat et secundas pellit. datur et ischiadicis cum crethmo in vino. sudores ciet et ructus, ideo inflationem stomachi discutit, volnera ad cicatricem perducit. ex- 136
primitur et sucus radici utilis feminis et thoracis praecordiorumque desideriis, calfacit enim et concoquit et purgat. semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus et sucus inlinitur et malagmate e cortice arido. et ad opsonia utuntur cum mulso et oleo et garo, maxume in elixis carnibus. Sinon concoctiones facit sapore simillima piperi. eadem in dolore stomachi efficax.

(110.) Telephion porcillacae similis est et caule et foliis. 137
rami a radice septeni octonive fruticant foliis crassis, carnosis. nascitur in cultis et maxume inter vitis. inlinitur lentigini et, cum inaruit, deteritur. inlinitur et vitiligini ternis fere mensibus, senis horis noctis aut diei, postea farina hordeacea inlinatur. medetur et volneribus et fistulis.

(111.) Trichomanes adianto similis est, exilius modo 138
nigriusque, foliis lenticulae densis, amaris, adversis inter se. decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum addito cumino rustico. esum cohibet capillos fluentis, aut si effluxerint, reparat, alopeciasque densat tritum et in oleo inlitum. sternumenta quoque gustatu movet.

(112.) Thalictrum folia coriandri habet pinguiora paulo, caulem papaveris. nascitur ubique, praecipue in campestribus. medentur ulceribus folia cum melle.

139 (113.) Thlaspi duorum generum est: angustis foliis digitali latitudine et longitudine in terram versis, in cacumine divisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, peltarum specie semine incluso lenticulae effigie, nisi quod infringitur, unde nomen. flos albicat. nascitur in semitis et saepibus. semen asperi gustus bilem et pituitam utrimque extrahit, modus sumendi acetabuli mensura. prodest et ischiadicis infusum donec sanguinem trahat. menses quoque ciet, sed par-
140 tus necat. Alterum thlaspi aliqui Persicon napy vocant, latis foliis, radicibus magnis, et ipsum utile ischiadicorum infusioni. prodest et inguinibus utraque. praecipitur ut qui colliget dicat sumere se contra inguina et contra omnis collectiones et contra volnera, una manu tollat.

141 (114.) Trachinia herba qualis sit non traditur. credo falsum, et promissum Democriti portentosum est adalligatam triduo absumere lienes.

(115.) Tragonis sive tragion nascitur in Cretae tantum insulae maritimis, iunipiro similis et semine et folio et ramis. sucus eius lacteus in cummim spissatus vel semen in potione spicula e corpore eicit, tunditur recens et cum vino inlinitur aut siccae farina cum melle. eadem lactis abundantiam facit mammisque unice medetur.

142 (116.) Est alia herba tragos quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus grani tritici, acuto cacumine, et ipsa in maritimis nascens. huius ramorum X aut XII cacumina trita ex vino pota coeliacis, dysintericis, sanguinem exscreantibus mensumque abundantiae auxiliantur.

(117.) Est et tragopogon quem alii comen vocant, caule parvo, foliis croci, radice longa dulci, super caulem calyce lato nigro. nascitur in asperis sine usu.

143 (118.) Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus aut conperimus. in fine earum admonere non ab re iudicamus alias aliis virium aetates esse. Longissimo tem-
20, 5 pore durat elaterium, ut diximus, chamaeleon niger XL annis, centaurium non ultra XII, peucedanum et aristolochia VI ac vitis silvestris anno, in umbra si serventur. Et animalium quidem exterorum nullum aliud radices a nobis dictas

attingit excepta sphondyle qui omnes persequitur. genus id serpentis est.

(119.) Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim 144
effectusque minui, si fructus prius ematurescant, item semi-
num ante radice propter sucum incisa. resolvitur autem
omnium vis consuetudine, et desinunt prodesse, cum opus
est, quae cotidie in usu fuere aeque quam nocere. omnes
vero herbae vehementiores effectu viribusque sunt in frigidis
et in aquiloniis, item siccis.

(120.) Sunt et gentium differentiae non mediocres, sic- 145
ut accipimus de taeniis lumbricisque esse Aegypti, Arabiae,
Syriae, Ciliciae populis, e diverso Threciae, Phrygiae omnino
non innasci. minus id mirum quam quod in confinio Atticae
Boeotiae Thebanis innascuntur, cum absint Atheniensibus.
quae contemplatio aufert nos ad ipsorum animalium naturas 146
ingenitasque iis vel certiores morborum omnium medicinas.
rursus enim ea in re parens nullum animal ad hoc tantum ut
pasceretur aut alia satiaret nasci voluit, artisque salutaris in-
seruit et visceribus, quippe cum surdis etiam rebus insere-
ret, tum vero illa animae auxilia praestantissima ex alia
anima esse voluit contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXVIII.

Cap. 1. (Sect. 1.) Dicta erat natura omnium rerum inter 1
caelum ac terras nascentium restabantque quae ex ima tel-
lure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia
auferrent traversos ex ipsis animalibus quae sanantur reperta

maiore medicina. quid ergo? dixerimus herbas et florum imagines ac pleraque inventu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini ceteraque genera remediorum inter nos viventia, cum praesertim nisi carenti
2 doloribus morbisque vita ipsa poena fiat? minime vero, omnemque insumemus operam, licet fastidi periculum urgeat, quando ita decretum est, minorem gratiae quam utilitatum vitae respectum habere. quin immo externa quoque et barbaros ritus indagabimus. fides tantum auctores appellet, quamquam et ipsi consensu prope iudicata eligere labora-
3 vimus potiusque curae rerum quam copiae institimus. illud admonuisse perquam necessarium est, dictas iam a nobis naturas animalium et quae cuiusque essent inventa, — neque enim minus profuere medicinas reperiendo quam prosunt praebendo, — nunc quae in ipsis auxilientur indicari, neque illic in totum omissa, haec itaque esse quidem alia, illis tamen conexa.

8, 97 sqq. 25, 89 sqq.

4 (2.) Incipiemus autem ab homine ipsum sibi exquirentes, inmensa statim difficultate obvia. sanguinem quoque gladiatorum bibunt intuentibus populis comitiales [morbi], quod spectare facientis in eadem harena feras quoque horror est. at, Hercule, illi ex homine ipso sorbere efficacissimum putant calidum spirantemque et una ipsam animam ex osculo volnerum, cum plagis ne ferarum quidem admoveri ora mos sit humana. alii medullas crurum quaerunt et cerebrum in-
5 fantium. nec pauci apud Graecos singulorum viscerum membrorumque etiam sapores dixere omnia persecuti usque ad resegmina unguium, quasi vero sanitas videri possit feram ex homine fieri morboque dignum in ipsa medicina, egregia, Hercules, frustratione, si non prosit. adspici humana exta
6 nefas habetur, quid mandi? quis ista invenit, Osthane? tecum enim res erit, eversor iuris humani monstrorumque artifex qui primus ea condidisti, credo, ne vita tui oblivisceretur. quis invenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus? quam potest medicina ista originem habuisse? quis veneficia innocentiora fecit quam remedia? esto, barbari externique ritus invenerint, etiamne Graeci suas fecere
7 has artis? exstant commentationes Democriti ad alia noxii

hominis e capite ossa plus prodesse, ad alia amici et hospitis. iam vero vi interempti dente gingivam in dolore scariphari Apollonius efficacissimum scripsit, Meletos oculorum subfusiones felle hominis sanari. Artemon calvaria interfecti neque cremati propinavit aquam e fonte noctu comitialibus morbis. ex eadem suspendio interempti catapotia fecit contra canis rabiosi morsus Antaeus. atque etiam quadripedes 8 homines sanavere contra inflationes boum perforatis cornibus inserentes ossa humana, ubi homo occisus esset aut crematus siliginem quae pernoctasset suum morbis dando. procul a nobis nostrisque litteris absint ista. nos auxilia dicemus, non piacula, sicubi lactis puerperarum usus mederi potuit, sicubi saliva tactusve corporis ceteraque similia. vitam 9 quidem non adeo expetendam censemus ut quoquo modo trahenda sit. quisquis es talis, aeque moriere, etiam cum obscoenus vixeris aut nefandus. quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat, ex omnibus bonis quae homini tribuit natura nullum melius esse tempestiva morte, idque in ea optumum quod illam sibi quisque praestare poterit.

2. (3.) Ex homine remediorum primum maxumae quae- 10
stionis et semper incertae est, polleantne aliquid verba et incantamenta carminum. quod si verum est, homini acceptum fieri oportere conveniat, sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. in universum vero omnibus horis credit vita nec sentit. quippe victimam caedi sine precatione non videtur referre aut deos rite consuli. praeterea alia sunt verba 11 inpetritis, alia depulsoriis, alia commendatoriis, videmusque certis precationibus obsecrasse summos magistratus et, ne quid verborum praetereatur aut praeposterum dicatur, de scripto praeire aliquem rursusque alium custodem dari qui attendat, alium vero praeponi qui favere linguis iubeat, tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur, utraque memoria insigni, quotiens ipsae dirae obstrepentes nocuerint quotiensve precatio erraverit, sic repente extis adimi capita vel corda aut geminari victima stante. durat inmenso exemplo Decio- 12
rum patris filique quo se devovere carmen, exstat Tucciae Vestalis incesti deprecatio qua usa aquam in cribro tulit

anno urbis DXVIIII. Boario vero in foro Graecum Graecamque defossos aut aliarum gentium cum quibus tum res esset etiam nostra aetas vidit. cuius sacri precationem qua solet praeire quindecemvirum conlegi magister si quis legat, profecto vim carminum fateatur, omnia ea adprobantibus octin-
13 gentorum triginta annorum eventibus. Vestalis nostras hodie credimus nondum egressa urbe mancipia fugitiva retinere in loco precationibus, cum, si semel recipiatur ea ratio et deos preces aliquas exaudire aut illis moveri verbis, confitendum sit de tota coniectione. prisci quidem nostri perpetuo talia credidere, difficillimumque ex his etiam fulmina elici, ut suo
2, 140 loco docuimus.

14 (4.) L. Piso primo annalium auctor est Tullum Hostilium regem ex Numae libris eodem quo illum sacrificio Iovem caelo devocare conatum, quoniam parum rite quaedam fecisset, fulmine ictum, multi vero magnarum rerum fata et ostenta
15 verbis permutari. cum in Tarpeio fodientes delubro fundamenta caput humanum invenissent, missis ob id ad se legatis Etruriae celeberrimus vates Olenus Calenus praeclarum id fortunatumque cernens interrogatione in suam gentem transferre temptavit scipione determinata prius templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis, Romani, hic templum Iovis optumi maxumi futurum est, hic caput invenimus? constantissima annalium adfirmatione transiturum fuisse fatum in Etruriam, ni praemoniti a filio vatis legati respondissent: Non plane hic sed Romae in-
16 ventum caput dicimus. iterum id accidisse tradunt, cum in fastigium eiusdem delubri praeparatae quadrigae fictiles in fornace crevissent, iterum simili modo retentum augurium.
17 Haec satis sint exemplis ut adpareat ostentorum viris et in nostra potestate esse ac prout quaeque accepta sint ita valere. in augurum certe disciplina constat neque diras neque ulla auspicia pertinere ad eos qui quamque rem ingredientes observasse ea negaverint, quo munere divinae indulgentiae maius nullum est. quid? non et legum ipsarum in duodecim tabulis verba sunt: qui fruges excantassit, et
18 alibi: qui malum carmen incantassit? Verrius Flaccus auctores ponit quibus credat in oppugnationibus ante

omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari deum cuius in tutela id oppidum esset promittique illi eundem aut ampliorem apud Romanos cultum. et durat in pontificum disciplina id sacrum, constatque ideo occultatum in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi 19 quidem diris precationibus nemo non metuit. huc pertinet ovorum quae exsorbuerit quisque calyces coclearumque protinus frangi aut eosdem cochlearibus perforari. hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos proxumeque Vergili incantamentorum amatoria imitatio. multi figlinarum opera rumpi credunt tali modo, non pauci etiam serpentis ipsas recanere et hunc unum illis esse intellectum contrahique Marsorum cantuetiam in nocturna quiete. Etiam parietes incen- 20 diorum deprecationibus conscribuntur. neque est facile dictu externa verba atque ineffabilia abrogent fidem validius an Latina inopinata et quae inridicula videri cogit animus semper aliquid inmensum exspectans ac dignum deo movendo, immo vero quod numini imperet. Dixit Homerus 21 profluvium sanguinis volnerato femine Ulixem inhibuisse carmine, Theophrastus ischiadicos sanari, Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliare, M. Varro podagris. Caesarem dictatorem post unum ancipitem vehiculi casum ferunt semper ut primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum.

(5.) Libet hanc partem singulorum quoque conscientia 22 coarguere. cur enim primum anni incipientis diem laetis precationibus invicem faustum ominamur? cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera eligimus? cur effascinationibus adoratione peculiari occurrimus alii Graecam Nemesim invocantes, cuius ob id Romae simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit? cur ad mentio- 23 nem defunctorum testamur memoriam eorum a nobis non sollicitari? cur inpares numeros ad omnia vehementiores credimus, idque in febribus dierum observatione intellegitur? cur ad primitias pomorum haec vetera esse dicimus, alia nova optamus? cur sternuentis salutamus, quod etiam Tiberium Caesarem, tristissimum, ut constat, hominem in vehiculo exe-

gisse tradunt, et aliqui nomine quoque consalutare religio-
24 sius putant? Quin et absentis tinnitu aurium praesentire sermones de se receptum est. Attalus adfirmat, scorpione viso si quis dicat duo, cohiberi nec vibrare ictus. et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid nisi praefatus Africam, in ceteris vero gentibus deos ante optestatus ut velint. nam si mensa adsit, anulum ponere tralatitium videmus, quoniam etiam mutas religiones pollere manifestum est**.
25 alius saliva post aurem digito relata sollicitudinem animi propitiat. pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur. in adorando dextram ad osculum referimus totumque corpus circumagimus, quod in laevom fecisse Galliae religiosius credunt. fulgetras poppysmis adorare consensus
26 gentium est. incendia inter epulas nominata aquis sub mensam profusis abominamur. recedente aliquo ab epulis simul verri solum aut bibente conviva mensam vel repositorium tolli inauspicatissimum iudicatur. Servi Sulpici principis viri commentatio est quamobrem mensa linquenda non sit, nondum enim plures quam convivae numerabantur. nam sternumento revocari ferculum mensamve, si non postea gustetur aliquid,
27 inter diras habetur, aut omnino non esse. Haec instituere illi qui omnibus negotiis horisque interesse credebant deos, et ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. quin et repente conticiscere convivium adnotatum est non nisi in pari praesentium numero, isque famae labor est ad quemcumque eorum pertinens. cibus etiam e manu prolapsus reddebatur utique per mensas, vetabantque munditiarum causa deflare, et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantive id acciderit, inter exsecratissima, si pontifici accidat dicis causa epulanti. in mensa utique id reponi adolerique ad larem piatio est.
28 Medicamenta priusquam adhibeantur in mensa forte deposita negant prodesse. unguis resecari nundinis Romanis tacenti atque a digito indice multorum pecuniae religiosum est, capillum vero contra eius defluvia ac dolores capitis XVII. luna atque XXVIIII. Pagana lege in plerisque Italiae praediis cavetur ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos aut omnino detectos ferant, quoniam adversetur id
29 omnium spei, praecipue frugum. M. Servilius Nonianus

princeps civitatis non pridem in metu lippitudinis, priusquam ipse eam nominaret aliusve ei praediceret, duabus litteris Graecis *PA* chartam inscriptam circumligatam lino subnectebat collo, Mucianus ter consul eadem observatione viventem muscam in linteolo albo, his remediis carere ipsos lippitudine praedicantes. Carmina quidem exstant contra grandines contraque morborum genera contraque ambusta, quaedam etiam experta, sed prodendo obstat ingens verecundia in tanta animorum varietate. quapropter de iis ut cuique libitum fuerit opinetur.

3. (6.) Hominum monstrificas naturas et veneficos adspectus diximus in portentis gentium et multas animalium proprietates, quae repeti supervacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familiis quae sunt terrori serpentibus tactu ipso levant percussos suctuve e tumido, quorum e genere sunt Psylli Marsique et qui Ophiogenes vocantur in insula Paro, ex qua familia legatus Evagon nomine a consulibus Romae in dolium serpentium coiectus experimenti causa circummulcentibus linguis miraculum praebuit. signum eius familiae est, si modo adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. atque eorum sudor quoque medebatur, non modo saliva. nam in insula Nili Tentyri gentes tanto sunt crocodilis terrori ut vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interventum quoque mederi constat, sicuti adgravari volnera introitu eorum qui umquam fuerint serpentium canisve dente laesi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fetus abortu vitiant. tantum remanet virus ex accepto semel malo ut venefici fiant venena passi. remedio est ablui prius manus eorum aquaque illa eos quibus medearis inspergi. rursus a scorpione aliquando percussi numquam postea a crabronibus, vespis apibusve feriuntur. Minus miretur hoc qui sciat vestem a tineis non attingi quae fuerit in funere, serpentis aegre praeterquam laeva manu extrahi. 4. e Pythagorae inventis non temere fallere inpositivorum nominum inparem vocalium numerum clauditates oculive orbitatem ac similis casus dextris adsignare partibus, parem laevis. ferunt difficilis partus statim solvi, cum quis tectum in quo sit gravida transmiserit

7, 13 sq.

lapide vel missili ex his qui tria animalia singulis ictibus in-
34 terfecerint, hominem, aprum, ursum. probabilius id facit
hasta velitaris evolsa corpori hominis, si terram non attige-
rit. eosdem enim inlata effectus habet. sic et sagittas cor-
pori eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus
amatorium esse Orpheus et Archelaus scribunt, quin et co-
mitialis morbos sanari cibo e carne ferae occisae eodem
ferro quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicinae
7, 20 sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice, et Elide sole-
bat ostendi Pelopis os, ulnae eius quam eburneam adfirmabant.
Naevos in facie tondere religiosum habent etiam nunc multi.
35 (7.) Omnium vero in primis ieiunam salivam contra ser-
7, 15 pentis praesidio esse docuimus, sed et alios efficacis eius
usus recognoscat vita. despuimus comitialis morbos, hoc est
contagia regerimus. simili modo et fascinationes repercuti-
mus dextraeque clauditatis occursum. veniam quoque a deis
36 spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. eadem
ratione terna despuere praedicatione in omni medicina mos
est, atque ita effectus adiuvare, incipientis furunculos ter
praesignare ieiuna saliva. mirum dicimus, sed experimento
facile: si quem paeniteat ictus eminus comminusve inlati et
statim exspuat in mediam manum qua percussit, levatur ilico
in percusso culpa. hoc saepe delumbata quadripede adpro-
37 batur statim a tali remedio correcto animalis ingressu. qui-
dam vero adgravant ictus ante conatum simili modo saliva in
manum ingesta. credamus ergo et lichenas leprasque ieiunae
inlitu adsiduo arceri, item lippitudines matutina cotidie velut
inunctione, carcinomata malo terrae subacto, cervicis dolo-
res saliva ieiuni dextra manu ad dextrum poplitem relata,
laeva ad sinistrum, si quod animal aurem intraverit et inspua-
38 tur, exire. inter amuleta est editae quemque urinae inspuere,
similiter in calciamentum dextri pedis priusquam induatur,
item cum quis transeat locum in quo aliquod periculum adie-
rit. Marcion Zmyrnaeus, qui de simplicibus effectibus scri-
psit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit, item rubetas
aliasqae ranas, Opilius serpentis, si quis in hiatum earum ex-
spuat, Salpe torporem sedari quocumque membro stupente,
si quis in sinum exspuat aut si superior palpebra saliva tan-

gatur. nos haec credamus rite fieri, extranei interventu aut, 39
si dormiens spectetur infans, a nutrice terna adspui? quamquam illos religione muta tutatur et fascinus, imperatorum quoque, non solum infantium custos, qui deus inter sacra Romana a Vestalibus colitur et currus triumphantium sub his pendens defendit medicus invidiae, iubetque eosdem respicere similis medicina linguae, ut sit exorata a tergo Fortuna gloriae carnifex.

(8.) Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. 40
medentur sordes ex auribus ac, nc quis miretur, etiam scorpionum ictibus serpentiumque statim inpositae, melius e percussi auribus. produnt ita et reduvias sanari, serpentium vero ictum contunsi dentis humani farina.

(9.) Capillus puero qui primum decisus est podagrae 41
impetus dicitur levare circumligatus, et in totum inpubium inpositu. virorum quoque capillus canis morsibus medetur ex aceto et capitum volneribus ex oleo aut vino, si credimus, a revolso cruci quartanis, combustus utique capillus carcinomati. pueri qui primus ceciderit dens, ut terram non attingat, inclusus in armillam et adsidue in bracchio habitus muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede praeli- 42
gatus proxumo digito tumores inguinum sedat, in manu dextra duo medii lino leviter conligati destillationes atque lippitudines arcent. quin et eiectus lapillus calculoso adligatusque supra pubem levare ceteros dicitur ac iocineris etiam dolores et celeritatem partus facere. adicit Granius efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. partus adcelerat hic mas ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit adiecta precatione se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit.

(10.) Sanguine ipsius hominis ex quacumque parte 43
emisso efficacissime anginam inlini tradunt Orpheus et Archelaus, item ora comitiali morbo conlapsorum, exsurgere enim protinus. quidam, si pollices pedum pungantur eaeque guttae referantur in faciem, aut si virgo dextro pollice attingat, hac coniectura censentes virgines carnis edendas. Ae- 44
schines Atheniensis excrementorum cinere anginis medebatur et tonsillis uvisque et carcinomatis. hoc medicamen-

tum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu solvontur primoque feminarum mense aut, si hoc non contingit, longinqua fiunt maxumeque comitiales. quin et a serpente, a scorpione percussos coitu levari produnt, verum feminas venere ea laedi. Oculorum vitia fieri negant nec lippire eos qui, cum pedes lavant, aqua inde ter oculos tangant.

45 (11.) Inmatura morte raptorum manu strumas, parotidas, guttura tactu sanari adfirmant, quidam vero cuiuscumque defuncti, dumtaxat sui sexus, laeva manu aversa. et ligno fulgure icto reiectis post terga manibus demorderi aliquid et ad dentem qui doleat admoveri remedio esse produnt. sunt qui praecipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus, et eum
46 qui caninus vocetur insepulto exemptum adalligari. Terram e calvaria psilotrum esse palpebrarum tradunt, herba vero, si qua ibi genita sit, conmanducata dentis cadere, ulcera non serpere osse hominis circumscripta. Alii e tribus puteis pari mensura aquas miscent et prolibant novo fictili, reliquom dant in tertianis accessu febrium bibendum. iidem in quartanis fragmentum clavi a cruce involutum lana collo subnectunt, aut spartum e cruce, liberatoque condunt caverna quam sol non attingat.

47 (12.) Magorum haec commenta sunt, ut cotem qua ferramenta saepe exacuta sint subiectam ignari cervicalibus de veneficio deficientis evocare indicium, ut ipse dicat quid sibi datum sit et ubi et quo tempore, auctorem tamen non nominare. fulmine utique percussum circumactum in volnus ho-
48 minem loqui protinus constat. Inguinibus medentur aliqui licium telae detractum adligantes novenis septenisve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam atque ita inguini adalligantes. licio et clavom aliudve quod quis calcaverit adligatum ipsos iubent gerere, ne sit dolori volnus. verrucas avellunt a vicesima luna in limitibus supini ipsam intuentes ultra caput manibus porrectis et quidquid apprehendere eo fricanbus
49 tes. clavom corporis, cum cadit stella si quis destringat, vel cito sanari aiunt, cardinibus ostiorum aceto adfuso lutum fronti inlitum capitis dolorem sedare, item laqueum suspendiosi circumdatum temporibus. si quid e pisce haeserit fau-

cibus, cadere in aquam demissis frigidam pedibus, si vero ex aliis ossibus, inpositis capiti ex eodem vase ossiculis, si panis haereat, ex eodem in utramque aurem addito pane.

(13.) Quin et sordis hominis in magnis fecere remediis 50
quaestuosorum gymnasia Graecorum, quippe ea strigmenta molliunt, calefaciunt, discutiunt, conplent, sudore et oleo medicinam facientibus. volvis inflammatis contractisque admoventur. sic et menses cient, sedis inflammationes et condylomata leniunt, item nervorum dolores, luxata, articulorum nodos. efficaciora eadem strigmenta a balineis, et ideo mi- 51
scentur suppuratoriis medicamentis. nam illa quae sunt e ceromate permixta coeno articulos tantum molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cetera minus valent. Ex- 52
cedit fidem inpudens cura qua sordis virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedi celeberrimi auctores clamant, rursus in feminis quas infantium alvo editas in utero ipso contra sterilitatem subdi censent, meconium vocant. immo etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes, et illae quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur, panos discutiunt, ulceribus senum puerorumque et desquamatis ambustisve inlinuntur.

(14.) Eo minus omitti convenit ab animo hominis peten- 53
tis medicinas. abstinere se cibo omni aut potu, alias vino tantum aut carne, alias balineis, cum quid eorum postulet valitudo, in praesentissimis remediis habetur. his adnumeratur exercitatio, intentio vocis, ungui, fricari cum ratione. vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit, multa adimit corpus, auget modica. in primis vero prodest ambulatio, gestatio et ea pluribus modis. equitatio stomacho et coxis 54
utilissima, phthisi navigatio, longis morbis locorum mutatio, item somno sibi mederi aut lectulo et rara vomitione. supini cubitus oculis conducunt, at proni tussibus, in latera adversus destillationes. Aristoteles et Fabianus plurumum somniari circa ver et autumnum tradunt, magisque supino cubitu, at prono nihil, Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius a supinis. Sol quoque remedio- 55
rum maxumum ab ipso sibi praestari potest, sicut linteorum strigiliumque vehementia. perfundere caput calida ante ba-

linearum vaporationem et postea frigida, saluberrimum intellegitur, item praesumere et cibis et interponere frigidam eiusdemque potu somnos antecedere et, si libeat, interrumpere. notandum nullum animal aliud calidos potus sequi
56 ideoque non esse naturalis. mero ante somnos coluere ora propter halitus, frigida matutinis inpari numero ad cavendos dentium dolores, item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt, 5. sicut totius corporis valitudinem iuvari varietate victus inobservata. Hippocrates tradit non prandentium senescere celerius exta. verum id remediis cecinit, non epulis, quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se praefecturam servo dederat, ultimoque probro manus in cibis triumphali seni deiciebatur vel in Capitolio epulanti, pudenda re servo suo facilius parere quam sibi.

57 6. (15.) Sternumenta pinna gravedinem emendant, et si quis mulae nares, ut tradunt, osculo attingat, sternutamenta et singultum. ad hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere, plerique anulum e sinistra in longissimum dextrae digitum transferre, in aquam ferventem manus mergere. Theophrastus senes laboriosius sternuere dicit.

58 (16.) Venerem damnavit Democritus ut in qua homo alius exsiliret ex homine, et, Hercules, raritas eius utilior. athletae tamen torpentes restituuntur venere, vox revocatur, cum e candida declinat in fuscam. medetur et lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis ac melancholicis.

59 (17.) Adsidere gravidis, vel cum remedia alicui adhibeantur, digitis pectinatim inter se inplexis veneficium est, idque conpertum tradunt Alcmena Herculem pariente. peius, si circa unum ambove genua, item poplites alteris genibus inponi. ideo haec in consiliis ducum potestatiumve fieri vetuere maiores velut omnem actum inpedientia, vetuere vero
60 et sacris votisve simili modo interesse, capita autem aperiri adspectu magistratuum non venerationis causa iussere, sed, ut Varro auctor est, valitudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cum quid oculo inciderit, alterum conprimi prodest, cum aqua dextrae auriculae, sinistro pede exsultari capite in dextrum umerum devexo, invicem e diversa

aure. si tussim concitet saliva, in fronte ab alio adflari, si iaceat uva, verticem morsu alterius suspendi, in cervicium dolorem poplites fricare aut cervicem in poplitum. pedes in humo deponi, si nervi in his cruribusve tendantur in lectulo, aut si in laeva parte id accidat, sinistrae plantae pollicem dextra manu adprehendi, item e diverso. extremitates corporis velleribus perstringi contra horrores corporis sanguinemve narium inmodicum, lino vel papyro principia genitalium, femur medium ad cohibenda urinae profluvia, in stomachi solutione pedes pressare aut manus in ferventem aquam demitti. iam et sermoni parci multis de causis salutare est. triennio Maecenatem Melissum accepimus silentium sibi imperavisse a convolsione reddito sanguine. nam eversos scandentisque ac iacentis si quid ingruat contraque ictus spiritum cohibere singularis praesidi est, quod inventum esse animalis docuimus. Clavom ferreum defigere in quo loco primum caput fixerit conruens morbo comitiali absolutorium eius mali dicitur. contra renium aut lumborum, vesicae cruciatus in balinearum soliis pronos urinam reddere mitigatorium habetur. volnera nodo Herculis praeligare mirum quantum ocior medicina est, atque etiam cotidiani cinctus tali nodo vim quandam habere utilem dicuntur, quippe cum Herculaneum prodiderit numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumine, et quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. contra lippitudinem retro auris fricare prodest et lacrimosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in aegritudine quamdiu oculorum pupillae imaginem reddant. 61 8, 138 62 63 64

(18.) Magna et urinae non ratio solum sed etiam religio apud auctores invenitur digestae in genera, spadonum quoque ad fecunditatis beneficia. verum ex his quae referre fas sit inpubium puerorum contra salivas aspidum quas ptyadas vocant, quoniam venena in oculos hominum exspuant, contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices, argema, palpebras et cum ervi farina contra adustiones, contra aurium pura vermiculosque, si decoquatur ad dimidias partis cum porro capitato novo fictili. vaporatio quoque ea menses feminarum ciet. Salpe fovet illa oculos firmitatis causa, inlinit sole usta 65 66

cum ovi albo, efficacius struthocameli, binis horis. hac et atramenti liturae abluuntur. virilis podagris medetur argumento fullonum, quos ideo temptari eo morbo negant. veteri miscetur cinis ostreorum adversus eruptiones in corpore infantium et omnia ulcera manantia. ea exesis, ambustis, sedis
67 vitiis, rhagadiis et scorpionum ictibus inlinitur. obstetricum nobilitas non alio suco efficacius curari pronuntiavit corporum pruritus, nitro addito ulcera capitum, porrigines, nomas, praecipue genitalium. sua cuique autem, quod fas sit dixisse, maxume prodest, confestim per se canis morsu echinorumque spinis inhaerentibus, et in spongea lanisve inposita aut adversus canis rabidi morsus cinere ex ea subacto, contraque serpentium ictus. nam contra scolopendras mirum proditur vertice tacto urinae suae gutta liberari protinus laesos.

68 (19.) Augurium valitudinis ex ea traditur, si mane candida, dein rufa sit, illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. mala signa rubrae, pessuma nigrae, mala bullantis, crassae, in qua quod subsidit si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem inminere, eadem viridis morbum viscerum, pallida bilis, rubens sanguinis. mala et
69 in qua veluti furfures atque nubeculae adparent. diluta quoque alba vitiosa est, mortifera vero crassa gravi odore et in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa contra solem lunamque nudari aut umbram cuiusquam ab ipso respergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne deum aliquem nudatio offendat. Osthanes contra mala medicamenta omnia auxiliari promisit matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

70 7. (20.) Quae ex mulierum corporibus traduntur ad portentorum miracula accedunt, ut sileamus divisos membratim in scelera abortus, mensum piacula quaeque alia non obstetrices modo verum etiam ipsae meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentis fugari. eodem nidore volvae
71 morbo strangulatas respirare. cinere eo quidem, si in testa sint cremati vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari, item verrucas et infantium ulcera cum melle, capitis quoque volnera et omnium ulcerum sinus, addito melle ac ture panos, podagras cum adipe suillo, sa-

crum ignem sanguinemque sisti, inlito et in formicationes corporum.

(21.) De lactis usu convenit dulcissimum esse mollis- 72
simumque et in longa febri coeliacisque utilissimum, maxume eius quae iam infantem removerit. et in malacia stomachi, in febribus rosionibusque efficacissimum experiuntur. item mammarum collectionibus cum ture, oculo ab ictu cruore subfuso et in dolore aut epiphora, si inmulgeatur, plurumum prodest, magisque cum melle et narcissi suco aut turis polline, superque in omni usu efficacius eius quae marem enixa sit multoque efficacissimum eius quae geminos maris et si vino ipsa cibisque acrioribus abstineat. mixto 73
praeterea ovorum candido liquore madidaque lana frontibus inpositum fluctiones oculorum suspendit. nam si rana saliva sua oculum adsperserit, praecipuum est remedium, et contra morsum eiusdem bibitur instillaturque. eum qui simul matris filiaeque lacte inunctus sit liberari omni oculorum metu in totam vitam adfirmant. aurium quoque vitiis medetur admixto modice oleo aut, si ab ictu doleant, anserino adipe tepefactum. si sit odor gravior, ut plerumque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. et contra regium morbum in 74
oculis relictum instillatur cum elaterio. peculiariter valet potum contra venena — quae data sint e marino lepore praesertim, ut alii, ut Aristoteles tradit, dorycnium — et contra insaniam quae facta sit hyoscyami potu. podagris quoque iubent inlini cum cicuta, alii cum oesypo et adipe anserino, qualiter etiam volvarum doloribus inponitur. alvom etiam sistit potum, ut Rabirius scribit, et menses ciet. eius vero quae feminam 75
enixa sit ad vitia tantum in facie sananda praevalet. pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui si admisceatur inpubis pueri urina et mel Atticum, omnia coclearium singulorum mensura, animalia quoque aurium eici invenio. eius quae marem peperit lacte gustato canes rabiosos negant fieri.

(22.) Mulieris quoque salivam ieiunae potentem diiudi- 76
cant cruentatis oculis et, si contra epiphoras ferventes anguli oculorum subinde madefiant, efficacius, si cibo vinoque se pridie ea abstinuerit. Invenio et fascia mulieris adligato capite dolores minui.

77 (23.) Post haec nullus est modus. iam primum abigi grandines turbinesque contra fulgura ipsa mense nudato. sic averti violentiam caeli, in navigando quidem tempestates etiam sine menstruis. ex ipsis vero mensibus, monstrificis
7, 63 sqq. alias, uti suo loco indicavimus, dira et infanda vaticinantur, e quibus dixisse non pudeat, si in defectus lunae solisve congruat vis illa, inremediabilem fieri, non segnius et in silente luna, coitusque tum maribus exitialis esse atque pesti-
78 feros. purpuram quoque eo tempore ab his pollui, tanto vim esse maiorem. quocumque autem alio menstruo si nudatae segetem ambiant, urucas ac vermiculos scarabaeosque ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inventum prodit ob multitudinem cantharidum, ire ergo per media arva reiectis super clunis vestibus. alibi servatur ut nudis pedibus eant capillo cinctuque dissoluto. cavendum ne id oriente sole faciant, sementim enim arescere, item novellas vitis eius tactu in perpetuum laedi, tum rutam et hederam res medicatissimas ilico mori. Multa diximus de hac vio-
79 lentia, sed praeter illa certum est apis tactis alvariis fugere, lina, cum coquantur, nigrescere, aciem in cultris tonsorum hebetari, aes contactu grave virus odoris accipere et aeruginem, magis si descrescente luna id accidat, equas, si sint gravidae, tactas abortum pati, quin et adspectu omnino, quamvis procul visas, si purgatio illa post virginitatem prima sit
80 aut in virgine aetatis sponte. nam bitumen in Iudaea nascens
7, 65 sola hac vi superari filo vestis contactae docuimus. ne igni quidem vincitur quo cuncta, cinisque etiam ille, si quis adspergat lavandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit. ne ipsis quidem feminis malo suo inter se inmunibus abortus facit inlitu, aut si omnino praegnas supergradiatur.
81 quae Lais et Elephantis inter se contraria prodidere de abortivis, carbone e radice brassicae vel myrti vel tamaricis in eo sanguine exstincto, itemque asinas tot annis non concipere quot grana hordei contacta ederint, quaeque alia nuncupavere monstrifica aut inter ipsas pugnantia, cum haec fecunditatem fieri iisdem modis quibus sterilitatem illa prae-
82 nuntiaret, melius est non credere. Bithus Durrachinus hebetata adspectu specula recipere nitorem tradit iisdem aversa

rursus contuentibus, omnemque vim talem resolvi, si mullum piscem secum habeant. multi vero inesse etiam remedia tanto malo, podagris inlini, strumas et parotidas, panos, sacros ignis, furunculos, epiphoras tractatu mulierum earum leniri, Lais et Salpe canum rabiosorum morsus et tertianas quartanasque febris menstruo in lana arietis nigri argenteo bracchiali incluso, Diotimus Thebanus vel omnino vestis ita in- 83
fectae portiuncula ac vel licio bracchiali inserto. Sotira obstetrix tertianis quartanisque efficacissimum dixit plantas aegris subterlini, multoque efficacius ab ipsa muliere et ignoranti. sic et comitialis excitari. Icatidas medicus quartanas finiri coitu, incipientibus dumtaxat menstruis, spopondit. inter omnis vero convenit, si aqua potusque formidetur 84
a morsu canis, supposita tantum calici lacinia tali, statim metum eum discuti, videlicet praevalente sympathia illa Graecorum, cum rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. cinere eo iumentorum omnium ulcera sanari cer- 7, 64
tum est addita caminorum farina et cera. maculas autem e veste eas non nisi eiusdem urina ablui. cinerem per se ro- 85
saceo mixtum feminarum praecipue capitis dolores sedare inlitum fronti, asperrimamque vim profluvi eius esse per se annis virginitate soluta. id quoque convenit, quo nihil equidem libentius crediderim, tactis omnino menstruo postibus inritas fieri Magorum artes, generis vanissimi, ut aestimare licet. ponam enim vel modestissimum e promissis eorum, 86
ex homine siquidem resegmina unguium e pedibus manibusque cera permixta, ita ut dicatur tertianae, quartanae vel cotidianae febri remedium quaeri, ante solis ortum alienae ianuae adfigi iubent ad remedia in his morbis, quanta vanitate, si falsum est, quanta vero noxia, si transferunt morbos! innocentiores ex his omnium digitorum resegmina unguium ad cavernas formicarum abici iubent eamque quae prima coeperit trahere conreptam subnecti collo, ita discuti morbum.

8. (24.) Haec sunt quae retulisse fas sit ac pleraque 87
non nisi honore dicto, reliqua intestabilia, infanda, ut festinet oratio ab homine fugere. in ceteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephanti sanguis, praecipue maris, flu-

88 ctiones omnis quas rheumatismos vocant sistit. ramentis eboris cum melle Attico, ut aiunt, nubeculae in facie, scobe paronychia tolluntur. proboscidis tactu capitis dolor levatur, efficacius si et sternuat. dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata impetus libidinum stimulat. sanguis et syntecticis prodest, iocurque comitialibus morbis.

89 (25.) Leonis adipes cum rosaceo cutem in facie custodiunt a vitiis candoremque. sanant et adusta nivibus articulorumque tumores. Magorum vanitas perunctis adipe faciliorem gratiam apud populos regesve promittit, praecipue tamen eo pingui quod sit inter supercilia, ubi esse nullum

90 potest. similia dentis, maxume a dextera parte, villique e rostro inferiori promissa sunt. fel aqua addita claritatem oculis inunctis facit et cum adipe eiusdem comitialis morbos discutit levi gustu et ut protinus qui sumpsere cursu id digerant. cor in cibo sumptum quartanis medetur, adips cum rosaceo cotidianis febribus. perunctos eo bestiae fugiunt, resistere etiam insidiis videtur.

91 (26.) Cameli cerebrum arefactum potumque ex aceto comitialibus morbis aiunt mederi, item fel cum melle potum, hoc et anginae. cauda arefacta solvi alvom, fimi cinere crispari capillum cum oleo. et dysintericis prodeat inlitus cinis potusque quantum tribus digitis capiatur, et comitialibus morbis. urinam fullonibus utilissimam esse tradunt itemque ulceribus manantibus, barbaros servare eam quinquennio et heminis potae ciere alvom. saetas e cauda contortas et sinistro bracchio adligatas quartanis mederi.

92 (27.) Hyaenam Magi ex omnibus animalibus in maxuma admiratione posuerunt, utpote cui et ipsi magicas artes dederint vimque qua adliciat ad se homines mente alienatos.

8, 105 de permutatione sexus annua vice diximus, ceteraque de monstrifica natura eius, nunc persequemur quaecumque me-

93 dicinis produntur. praecipue pantheris terrori esse traditur, ut ne conentur quidem resistere, et aliquid e corio eius habentem non adpeti, mirumque dictu, si pelles utriusque contrariae suspendantur, decidere pilos pantherae. cum fugiant venantem, declinare ad dexteram ut praegressi hominis vestigia occupent. quod si successerit, alienari mentem ac vel

ex equo hominem decidere. at si in laevam detorserit, deficientis argumentum esse celeremque capturam. facilius autem capi, si cinctus suos venator flagellumque imperitans equo septenis adligaverit nodis. mox, ut est sollers amba- 94
gibus vanitas Magorum, capi iubent geminorum signum transeunte luna singulosque prope pilos servari. capitis dolori inligatam cutem prodesse quae fuerit in capite eius. lippitudini fel inlitum frontibus aut, ne omnino lippiatur, decoctum cum mellis Attici cyathis tribus et croci uncia inunctum, sic et caligines discuti et subfusiones. claritatem excitari melius 95
inveterato medicamento, adservari autem in Cypria pyxide. eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis, item cicatrices, glaucomata vero recentis iocineris inassati sanie cum despumato melle inunctis. dentis eius dentium doloribus tactu prodesse vel adligatos ordine, umeros umerorum et lacertorum doloribus. eiusdem dentis, si de sinistra parte, inligatos pecoris aut capri pelle stomachi cruciatibus. pul- 96
mones in cibo sumptos coeliacis, ventriculis cinerem cum oleo inlitum, nervis medullas e dorso cum oleo vetere ac felle, febribus quartanis iocur degustatum ter ante accessiones, podagris spinae cinerem cum lingua et dextro pede vituli marini addito felle taurino, omnia pariter cocta atque inlita hyaenae pelle. in eodem morbo prodesse et fel cum lapide Assio. tremulis, spasticis, exsilientibus et quibus cor 97
palpitet aliquid ex corde coctum mandendum ita ut reliquae partis cinis cum cerebro hyaenae inlinatur. pilos etiam auferri hac conpositione inlita aut per se felle, evolsis prius quos renasci non libeat. sic et palpebris inutilis tolli. lumborum doloribus carnis e lumbis edendas inlinendasque cum oleo. sterilitatem mulierum emendari oculo cum glycyrrhiza et aneto sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. contra nocturnos pavores umbrarumque terrorem unus e 98
magnis dentibus lino adligatus succurrere narratur. suffiri furentis eodem et circumligari ante pectus suum cum adipe renium aut iocinere aut pelle praecipiunt. mulieri candida a pectore hyaenae caro et pili septem et genitale cervi, si inligentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittuntur. venerem stimulare genitalia ad sexus suos in melle 99

sumpta, etiamsi viri mulierum coitus oderint, quin immo totius domus concordiam eodem genitali et articulo spinae cum adhaerente corio adservatis constare, hunc spinae articulum sive nodum Atlantion vocant, est autem primus. in comitia-
100 lium quoque remediis habent eum. adipe accenso serpentis fugari dicunt, maxilla conminuta in aneso et in cibo sumpta horrores sedari, eodem suffitu mulierum menses evocari. tantumque est vanitatis ut, si ad bracchium adligetur e superiori dextra parte rostri dens, iaculantium ictus deerraturos negent. palato eiusdem arefacto et cum alumine Aegyptio calefacto ac ter in ore permutato faetores et ulcera oris emendari, eos vero qui linguam in calciamento sub pede ha-
101 beant non latrari a canibus. sinistra parte cerebri naribus inlita morbos perniciosos mitigari sive hominum sive quadripedum. frontis corium fascinationibus resistere, cervicis carnis, sive mandantur sive arefactae bibantur, lumborum doloribus. nervis a dorso armisque suffiendos nervorum dolores, pilos rostri admotos mulierum labris amatorium esse, iocur
102 in potu datum torminibus et calculis mederi. nam cor in cibo potuve sumptum omnibus doloribus corporum auxiliari, lienem lienibus, omentum ulcerum inflammationibus cum oleo, medullas doloribus spinae et nervorum lassitudini. renium nervos potos in vino cum ture fecunditatem restituere ademptam veneficio, volvàm cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum volvae. adipe a lumbis suffiri pa-
103 rientis difficulter et statim parere. e dorso medullam adalligatam contra vanas species opitulari, spasticis genitale e maribus suffitu, item lippientibus, ruptis et contra inflammationes, servatos pedes tactu, laevos dextris partibus, dextros laevis. sinistrum pedem superlatum parturienti letalem esse, dextro inlato facile eniti. membranam quae fel continuerit cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam succurrere, vesicam in vino potam contra urinae incontinentiam. quae autem in vesica inventa sit urina, additis oleo ac sesamis et melle hau-
104 stam prodesse aegrimoniae veteri. costarum primam et octavam suffitu ruptis salutarem esse, ex spina vero parturientibus ossa, sanguinem cum polenta sumptum torminibus. eodem tactis postibus ubicumque Magorum infestari artes,

non elici deos nec conloqui, sive lucernis sive pelvi, sive aqua sive pila, sive quo alio genere temptetur. carnes si edantur, contra rabidi canis morsus efficacis esse, etiamnum iocur efficacius. carnis vel ossa hominis quae in ventriculo occisae inveniantur suffitu podragricis auxiliari. si ungues inveniantur in his, mortem alicuius capientium significari. excrementa sive ossa reddita, cum interematur, contra magicas insidias pollere. fimum quod in intestinis inventum sit arefactum ad dysintericos valere potum inlitumque cum adipe anserino toto corpore opitulari laesis malo medicamento, a cane vero morsis adipem inlitum et corium substratum. rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelae peruncti omnibus odio venire, idem fieri oculo decocto. super omnia est quod extremam fistulam intestini contra ducum ac potestatium iniquitates conmonstrant et ad successus petitionum iudiciorumque ac litium eventus, si omnino tantum aliquis secum habeat, at eiusdem cavernam sinistro lacerto religatam, si quis mulierem prospiciat, amatorium esse tam praesens ut ilico sequatur. eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo inlitum viris qui sint probrosae mollitiae severos, non modo pudicos mores induere.

(28.) Proxume fabulosus est crocodilus ingenio quoque, ille cui vita in aqua terraque communis. duo enim genera eorum. illius e dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto coitus, si credimus, stimulant, canini dentes febris statas arcent ture repleti — sunt enim cavi, — ita ne diebus quinque ab aegro cernatur qui adalligaverit. idem pollere et ventre exemptos lapillos adversus febrium horrores venientis tradunt. ea etiam de causa Aegyptii perungunt adipe aegros suos. alter illi similis, multum infra magnitudine, in terra tantum odoratissimisque floribus vivit. ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farta. crocodileam vocant, oculorum vitiis utilissimam cum porri suco inunctis et contra subfusiones vel caligines. inlita quoque ex oleo cyprino molestias in facie enascentis tollit, ex aqua vero morbos omnis quorum natura serpit in facie, nitoremque reddit. lentigines tollit ac varos maculasque omnis, et contra comitialis morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. adpo-

sita menses ciet. optuma quae candidissima et friabilis minumeque ponderosa, cum teratur inter digitos, fermentescens.
110 lavatur ut cerussa. adulterant amylo aut Cimolia, sed maxume *sturnorum fimo quos* captos oryza tantum pascunt. felle inunctis oculis ex melle contra subfusiones nihil utilius praedicant. intestinis et reliquo corpore eius suffiri volva laborantis salutare tradunt, item velleribus circumdari vapore eiusdem infectis. cori utriusque cinis ex aceto inlitus his partibus quas secari opus sit aut nidor cremati sensum omnem
111 scalpelli aufert. sanguis utriusque claritatem visus inunctis donat et cicatrices oculorum emendat. corpus ipsum excepto capite pedibusque elixum manditur ischiadicis tussimque veterem sanat, praecipue in pueris, item lumborum dolores. habent et adipem quo tactus pilus defluit. hic perunctos a crocodilis tuetur, instillaturque morsibus. cor adnexum in lana ovis nigrae cui nullus alius colos incursaverit et primo partu genitae quartanas abigere dicitur.
112 (29.) Iungemus illis simillima et peregrina aeque animalia, priusque chamaeleonem peculiari volumine dignum existimatum Democrito ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra cognitis proditisque mendaciis Graecae vanitatis. similis et magnitudine est supra dicto crocodilo, spinae tantum acutiore curvatura et caudae amplitu-
113 dine distans. nullum animal pavidius existimatur et ideo versicoloris esse mutationis. vis eius maxuma contra accipitrum genus. detrahere enim supervolantem ad se traditur et voluntarium praebere lacerandum ceteris animalibus. caput eius et guttur, si roboreis lignis accendantur, imbrium et tonitruum concursus facere Democritus narrat, item iocur
114 in tegulis ustum. reliqua ad veneficia pertinentia quae dicit, quamquam falsa existimantes, omittemus praeterquam ubi inrisu coarguentur: dextro oculo, si viventi eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli, lingua adalligata pericula puerperi. eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi, si vero inferatur, perniciosissimum. linguam, si viventi adempta sit, ad iudiciorum eventus pollere, cor ad-
115 versus quartanas inligatum lana nigra primae tonsurae. pedem e prioribus dextrum hyaenae pelle adalligatum sinistro

bracchio contra latrocinia terroresque nocturnos pollere, item dextram mamillam contra formidines pavoresque, sinistrum vero pedem torreri in furno cum herba quae aeque chamaeleon vocetur, additoque unguento pastillos eos in ligneum vas conditos praestare, si credimus, ne cernatur ab aliis qui habeat. armum dextrum ad vincendos adversarios vel ho- 116
stis valere, utique si abiectos eiusdem nervos calcaverit, sinistrum umerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quae velis et quibus velis mittantur, pudet referre. somnia ea dextro pede resolvi, sicut sinistro latere lethargos quos fecerit dexter. sic capitis dolores insperso vino in quo latus alterutrum maceratum sit sanari. si feminis sinistri vel pedis cinere misceatur lac suillum, podagricos fieri inlitis pedibus. felle glaucomata et subfusiones corrigi prope creditur 117
tridui inunctione, serpentis fugari ignibus instillato, mustelas contrahi in aquam coiecto, corpore vero inlito detrahi pilos. idem praestare narrant iocur cum ranae rubetae pulmone inlitum, praeterea iocinere amatoria dissolvi, melancholicos autem sanari, si ex corio chamaeleonis sucus herbae Heleniae bibatur. intestina et fartum eorum, cum animal nullo cibo vivat, cum simiarum urina inlita inimicorum ianuae odium omnium hominum his conciliare. cauda flumina et 118
aquarum impetus sisti. serpentis soporari. eadem medicata cedro et murra inligataque gemino ramo palmae percussam aquam discuti, ut quae intus sint omnia adpareant, utinamque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates inmodicas promisit inhiberi. palamque est virum alias sagacem et vitae utilissimum nimio iuvandi mortalis studio prolapsum.

(30.) Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam 119
terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidior autem et tenuiore cute. praecipua tamen differentia dinoscitur a crocodilo, squamarum serie a cauda ad caput versa. maxumus Indicus, deinde Arabicus, adferuntur salsi. rostrum eius et pedes in vino albo poti cupiditates veneris accendunt, utique cum satyrio et erucae semine singulis drachmis omnium ac piperis duabus admixtis ita pastilli singularum drachmarum bibantur, per se laterum carnes obolis binis cum murra et 120

pipere pari modo potae efficaciores ad idem creduntur. prodest et contra sagittarum venena, ut Apelles tradit, ante posteaque sumptus. in antidota quoque nobilia additur. Sextius plus quam drachmae pondere in vini hemina potum perniciem offerre tradit, praeterea eiusdem decocti ius cum melle sumptum venerem inhibere.

121 (31.) Est crocodilo cognatio quaedam amnis eiusdem geminique victus cum hippopotamo, repertore detrahendi
8, 96 sanguinis, ut diximus, plurumo autem super Saiticam praefecturam. huius cori cinis cum aqua inlitus panos sanat, adips frigidas febris, item fimum suffitu, dentes e parte laeva dolorem dentium scariphatis gingivis. pellis eius e sinistra parte frontis in inguina adalligata venerem inhibet, eiusdem cinis alopecias explet. testiculi drachma ex aqua contra serpentis bibitur, sanguine pictores utuntur.

122 (32.) Peregrinae sunt et lynces, quae clarissime quadripedum omnium cernunt. unguis earum omnis cum corio exuri efficacissime in Carpatho insula tradunt. hoc cinere poto propudia virorum, eiusdem adspersu feminarum libidines inhiberi, item pruritus corporum urina stillicidia vesicae. itaque eam protinus terra pedibus adgesta obruere traditur. eadem autem et iugulorum dolori monstratur in remedio.

123 9. (33.) Hactenus de externis. nunc praevertemur ad nostrum orbem, primumque communia animalium remedia atque eximia dicemus, sicuti e lactis usu. utilissimum cuique maternum. concipere nutrices exitiosum est, hi sunt enim infantes qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. est autem colostra prima a partu spongea densitas lactis. maxume autem alit quodcumque humanum, mox caprinum, unde fortassis fabulae Iovem ita nutritum dixere. dulcissimum ab hominis camelinum, efficacissimum ex asinis. magno-
124 rum animalium et corporum facilius redditur. stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis quam herba vescuntur. bubulum medicatius, ovillum dulcius et magis alit, stomacho minus utile, quoniam est pinguius. omne autem vernum aquatius aestivo et de novellis, probatissimum vero quod in ungue haeret nec defluit. innocentius decoctum, praecipue cum calculis marinis. alvos maxume solvi-

tur bubulo, minus autem inflat quodcumque decoctum. usus 125
lactis ad omnia intus exulcerata, maxume renis, vesicam, interanea, faucis, pulmones, foris pruritum cutis, eruptiones pituitae poti ab abstinentia. nam ut in Arcadia bubulum biberent phthisici, syntectici, cachectae, diximus in ratione 25, 94
herbarum. sunt inter exempla qui asininum bibendo liberati sint podagra chiragrave. medici speciem unam addidere 126
lactis generibus quod schiston appellavere. id fit hoc modo: fictili novo fervet caprinum maxume, ramisque ficulneis recentibus miscetur additis totidem cyathis mulsi quot sint heminae lactis. cum fervet, ni circumfundatur praestat cyathus argenteus cum frigida aqua demissus ita ne quid infundat. ablatum deinde igni refrigeratione dividitur et discedit serum a lacte. quidam et ipsum serum iam multo potentissimum 127
decocunt ad tertias partis et sub diu refrigerant. bibitur autem efficacissime heminis per intervalla, satis diebus quinae, melius a potu gestari. datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiasi, articulariis morbis. infundi- 128
tur quoque lac contra rosiones a medicamentis factas et, si urat dysinteria, decoctum cum marinis lapillis aut cum tisana hordeacea. item ad rosiones intestinorum bubulum aut ovillum utilius. recens quoque dysintericis infunditur, ad colum autem crudum, item volvae et propter serpentium ictus potisve pityocampis, bupresti, cantharidum aut salamandrae venenis. privatim bubulum his qui Colchicum biberint aut ci- 129
cutam aut dorycnium aut leporem marinum, sicut asininum contra gypsum et cerussam et sulpur et argentum vivom, item durae albo in febri. gargarizatur quoque faucibus exulceratis utilissime, et bibitur ab inbecillitate viris recolligentibus quos atrophos vocant, in febri etiam quae careat dolore capitis. pueris ante cibum lactis asinini heminam dari, aut si exitus cibi rosiones sentirent, antiqui in arcanis habuerunt, si hoc non esset, caprini. bubuli serum ortho- 130
pnoicis prodest ante cetera addito nasturtio. inunguntur etiam oculi in lactis heminis additis sesamae drachmis quattuor tritis in lippitudine. caprino lienes sanantur, post bidui inediam tertio die hedera pastis capris, per triduum poto sine alio cibo. lactis usus alias contrarius capitis doloribus, he-

paticis, splenicis, nervorum vitio, febris habentibus, vertigini, praeterquam purgationis gratia, gravedini, tussientibus, lippis. suillum utilissimum tenesmo, dysinteriae nec non phthisicis. hoc et mulieribus saluberrimum qui dicerent fuerunt.

131 (34.) De generibus caseorum diximus, cum de uberibus 11, 240 sqq. singulisque membris animalium diceremus. Sextius eosdem effectus equino quos bubulo tradit. hunc vocant hippacen. stomacho utiles qui non sunt salsi, id est recentes. veteres alvom sistunt corpusque minuunt, stomacho utiliores, et
132 in totum salsa minuunt corpus, alunt mollia. caseus recens cum melle suggillata emendat, mollis alvom sistit, sedat tormina pastillis in vino austero decoctis rursusque in patina tostis cum melle. saprum vocant qui cum sale et sorbis siccis e vino tritus potusque medetur coeliacis, genitalium carbunculis caprinus tritus et inpositus, item acidus cum oxymelite. maculis in balineo inlitus oleo interlinitur.

133 (35.) E lacte fit et butyrum, barbararum gentium lautissimus cibus et qui divites a plebe discernat, plurumum e bubulo, et inde nomen, pinguissimum ex ovibus. fit et ex caprino, sed hieme calefacto lacte, aestate expresso tantum crebro iactatu in longis vasis, angusto foramine spirituum accipientibus sub ipso ore alias praeligato. additur paulum
134 aquae ut acescat. quod est maxume coactum in summo fluitat, id exemptum addito sale oxygala appellant. reliquom decocunt in ollis. ibi quod supernatat butyrum est oleosum natura. quo magis virus resipit hoc praestantius iudicatur. pluribus conpositionibus miscetur inveteratum. natura eius adstringere, mollire, replere, purgare.

135 (36.) Oxygala fit et alio modo, acido lacte addito in recens quod velis inacescere, utilissimum stomacho. effectus dicemus suis locis.

(37.) Proxuma in communibus adipi laus est, sed maxume suillo, apud antiquos etiam religiosius. certe novae nuptae intrantes etiamnum sollemne habent postis eo attingere. inveteratur duobus modis, cum sale aut sincerus, tanto
136 utilior quanto sit vetustior. Axungiam Graeci etiam appellavere iam in voluminibus suis. neque est occulta virium

causa, quoniam id animal herbarum radicibus vescitur — itaque etiam fimo innumeri usus —, quamobrem non de alia loquemur sue. multo efficacior e femina, et quae non peperit, multo vero praestantior in apris est. igitur usus axungiae est ad emollienda, excalfacienda, discutienda purgandaque. medicorum aliqui admixto anseris adipe taurorumque sebo 137 et oesypo ad podagras uti iubent, si vero permanet dolor, cum cera, myrto, resina, pice. sincera axungia medetur ambustis vel nive, pernionibus autem cum hordei cinere et galla pari modo. prodest et confricatis membris, itinerumque lassitudines et fatigationes levat. ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle. vetus etiam phthisis pilulis sumpta sanat quae sine sale inve- 138 terata est. omnino enim non nisi ad ea quae purganda sint aut quae non sint exulcerata Gallica recipitur. quidam quadrantis axungiae et mulsi in vini cyathis tribus decocunt contra phthisis, quarto quoque die picem liquidam in ovo sumi iubent, circumligatur et lateribus pectoris et scapulis eorum qui phthisim sentiunt, tantaque est vis ut genibus etiam adalligata redeat in os sapor eamque exspuere videantur. e sue quae non peperit 139 aptissime utuntur ad cutem mulieres, contra scabiem vero quivis admixto iumentorum sebo pro parte tertia et pice, pariterque subfervefactis. sincera partus in abortum vergentis nutrit collyri modo subdita. cicatrices concolores facit cerussa admixta vel argenti spuma, at cum sulpure unguium scabritias emendat. medetur et capillo fluenti et ulceribus in capite mulierum cum gallae parte quarta et infumata pilis oculorum. datur et phthisicis unciatim cum vini veteris hemina decocta donec tres unciae e toto restent, — aliqui et mellis exiguum adiciunt, — panis inlita cum calce, item fu- 140 runculis duritiaeque mammarum. rupta et convolsa et spasmata et luxata sanat, clavos et rimas callique vitia cum helleboro albo, parotidas admixta farina salsamentariae testae, quo genere proficit et ad strumas. pruritus et papulas in balineo perunctis tollit, alioque etiamnum modo podagricis prodest mixto oleo vetere, contrito una sarcophago lapide et quinquefolio tunso in vino vel cum calce vel cum cinere. facit et peculiare emplastrum LXXV X ponderi centum spu-

mae argenteae mixtis, utilissimum contra ulcerum inflammationes. adipe verrino et inungui putant utile, quaeque ser-
141 pant inlinere cum resina. Antiqui axibus vehiculorum perunguendis maxume ad faciliorem circumactum rotarum utebantur, unde nomen, sic quoque utili medicina cum illa ferru-
142 gine rotarum ad sedis vitia virilitatisque. et per se axungiam medici antiqui maxume probabant, renibus detractam exemptisque venis aqua caelesti fricabant crebro decoquebantque fictili novo saepius, tum demum adservantes. convenit salsam magis mollire, excalfacere, discutere, utilioremque esse vino lotam. Masurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradidit. ideo novas nuptas illo perunguere postis solitas ne quid mali medicamenti inferretur.

143 (38.) Quae ratio adipis eadem in his quae ruminant sebi est, aliis modis, non minoris potentiae. perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tunsum adspersa marina. crebro postea coquitur donec odor omnis aboleatur, mox adsiduo sole ad candorem reducitur,
144 a renibus autem omne laudatissimum est. si vero vetus revocetur ad curam, liquefieri prius iubent, mox frigida aqua lavari saepius, dein liquefacere adfuso vino quam odoratissimo. eodemque modo iterum ac saepius cocunt donec virus evanescat. multi privatim sic taurorum leonumque ac pantherarum et camelorum pinguia curari iubent. usus dicetur suis locis.

145 (39.) Communis et medullarum est. omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. laudatissima e cervis, mox vitulina, dein hircina et caprina. curantur ante autumnum recentes lotae siccataeque in umbra, per cribrum dein liquatae per lintea exprimuntur ac reponuntur in fictili locis frigidis.

146 (40.) Inter omnia autem communia animalium vel praestantissimum in effectu fel est. vis eius excalfacere, mordere, scindere, extrahere, discutere. minorum animalium subtilius intellegitur et ideo ad oculorum medicamenta utilius existimatur. taurino praecipua potentia etiam in aere pelvibusque aureo colore obducendis. omne autem curatur recens praeligato ore lino crasso, demissum in ferventem aquam

semihora, mox siccatum sine sole atque in melle conditum. damnatur equinum, tantum inter venena. ideo flamini sacrorum ecum tangere non licet, cum Romae publicis sacris ecus etiam inmoletur.

(41.) Quin et sanguis eorum septicam vim habet, item 147
equarum, praeterquam virginum, erodit, emarginat ulcera. taurinus quidem recens inter venena est excepta Aegira. ibi enim sacerdos Terrae vaticinatura sanguinem tauri bibit prius quam in specus descendat. tantum potest sympathia illa de qua loquimur, ut aliquando religione aut loco fiat. Drusus 148
tribunus plebei traditur caprinum bibisse, cum pallore et invidia veneni sibi dati insimulare Q. Caepionem inimicum vellet. hircorum sanguini tanta vis est ut ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia poliatur vehementius quam lima. non igitur et sanguis animalium inter communia dici potest et ideo suis quisque dicetur effectibus.

(42.) Digeremus enim in mala singula usus plurumum- 149
que contra serpentis. Exitio his esse cervos nemo ignorat ut, si quae sunt, extractas cavernis mandentis. nec vero ipsi spirantesque tantum adversantur, sed membratim quoque. fugari eas nidore cornus eorum, si uratur, dictum est, at 8, 118
e summo gutture ustis ossibus congregari dicuntur. pelles eiusdem animalis substratae securos praestant ab eo metu somnos. coagulum ex aceto potum ab ictu, et si omnino 150
tractatum sit, eo die non ferit serpens. testes quoque eius inveterati vel genitale eius maris salutariter dantur in vino, item venter quem centipellionem vocant. fugiunt et omnino dentem cervi habentis aut medulla perunctos sebove cervi aut vituli. summis autem remediis praefertur hinnulei 8, 118
coagulum matris utero exsecti, ut indicavimus. san- 151
guine cervino, si una urantur dracontion et cunilago et anchusa lentisci ligno, contrahi serpentis tradunt, dissipari deinde, si sanguine detracto adiciatur pyrethrum. invenio apud auctores Graecos animal cervo minus et pilo demum simile quod ophion vocaretur, Sardiniam id tantum ferre solitam. hoc interisse arbitror et ideo medicinas ex eo omitto.

10. Apri quoque cerebrum contra eas laudatur cum 152

sanguine, iocur etiam inveteratum cum ruta potum ex vino, item adips cum melle resinaque, simili modo verrinum iocur et fellis dumtaxat fibra X III pondere vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis fugari serpentis dicunt, cineremque e cornu potum et inlitum contra ictus valere, item lactis haustus cum uva taminia vel urinae cum aceto scillite, caseum caprinum cum origano inpositum vel
153 sebum cum cera. milia praeterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut adparebit, quod equidem miror, cum febri negetur carere. amplior potentia feris eiusdem generis,
8, 214 quod numerosissimum esse diximus, alia vero et hircis. Democritus etiamnum effectus auget eius qui singularis natus sit. fimo quoque caprarum in aceto decocto inlini ictus serpentium placet et recentis cinere in vino, atque in totum difficilius sese recolligentes a serpentium ictu in caprilibus
154 optume convalescunt. qui efficacius volunt mederi occisae caprae alvom dissectam cum fimo intus reperto inligant statim. alii carnem recentem haedorum pilo suffiunt eodemque nidore fugant serpentis. utuntur et pelle eorum recente ad plagas, et carne et fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, contraque scorpionem et murem araneum. aiunt
155 non feriri leporis coagulo perunctos. a scorpione percussis fimum caprae efficacius cum aceto decoctum auxiliatur, lardum iusque decocti potum et his qui buprestim hauserint. quin etiam si quis asino in aurem percussum a scorpione se dicat, transire malum protinus tradunt, venenataque omnia accenso pulmone eius fugere. et fimo vituli suffiri percussos a scorpione prodest.

156 (43.) Canis rabiosi morsu facta volnera circumcidunt ad vivas usque partis quidam carnemque vituli admovent et ius ex eodem carnis decoctae dant potui aut axungiam cum calce tunsam. hirci iocur, quo inposito ne temptari quidem aquae metu adfirmant, laudant et caprae fimum ex vino inlitum, melis et cuculi et hirundinis decoctum et potum. ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano inponunt et bibi iubent, ad hominis morsus carnem bubulam coctam, efficacius vituli, si non ante quintum diem solvant.

(44.) Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt 157
ob idque villarum portis praefigunt. hoc idem praestare et
pellis e cervice solida manica existimatur, quippe tanta vis
est animalis praeter ea quae retulimus ut vestigia eius cal- 8, 80
cata equis adferant torporem.

(45.) Iis qui argentum vivom biberint lardum remedio 158
est. Asinino lacte poto venena restinguntur, peculiariter si
hyoscyamum potum sit aut viscum aut cicuta aut lepus mari-
nus aut opocarpatum aut pharicon aut dorycnium et si coa-
gulum alicui nocuerit, nam id quoque venenum est in prima
lactis coagulatione. multos eius et alios usus dicemus, sed
meminisse oportebit recenti utendum aut non multo postea
tepefacto, nullum enim celerius evanescit. ossa quoque asini
confracta et decocta contra leporis marini venenum dantur.
omnia eadem onagris efficaciora. De equiferis non scripse- 159
runt Graeci, quoniam terrae illae non gignebant, verumtamen
fortiora omnia eadem quam in equis intellegi debent. lacte
equino venena leporis marini et toxica expugnantur. nec
uros aut bisontis habuerunt Graeci in experimentis, quam-
quam bove fero refertis Indiae silvis, portione tamen eadem
efficaciora omnia ex his credi par est. sic quoque lacte bu- 160
bulo cuncta venena expugnari tradunt, maxume supra dicta
et si ephemerum inpactum sit aut si cantharides datae, omnia
vomitione egeri, sic et caprino iure cantharidas. contra ea
vero quae exulceratione enecant sebum vitulinum vel bubu-
lum auxiliatur. nam contra sanguisugas potas butyrum re-
medio est cum aceto ferro calefacto, quod et per se prodest
contra venena. nam si oleum non sit, vicem eius repraesentat. multipedae morsus cum melle sanat. omasi quoque 161
iure poto venena supra dicta expugnari putant, privatim vero
aconita et cicutas, itemque vitulino sebo. Caprinus caseus
recens his qui viscum biberint, lac contra cantharidas reme-
dio est et contra ephemeri potum cum taminia uva. sanguis
caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumi-
tur, haedinus contra reliqua. coagulum haedi contra viscum 162
et chamaeleonem album sanguinemque taurinum, contra quem
et leporis coagulum est ex aceto, contra pastinacam vero et
omnium marinorum ictus vel morsus coagulum leporis vel

haedi vel agni drachmae pondere ex vino, leporis coagulum et contra venena additum antidotis. Papilio quoque lucernarum luminibus advolans inter mala medicamenta numeratur. huic contrarium est iocur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis. Hinc deinde praevertemur ad genera morborum.

163 11. (46.) Capilli defluvia ursinus adips admixto ladano et adianto continet alopeciasque emendat raritatem superciliorum cum fungis lucernarum ac fuligine quae est in rostris earum. *in* porriginem cum vino prodest. ad hanc et cornus cervini cinis e vino, utque non taedia animalium capillis increscant, item fel caprinum cum creta Cimolia et aceto sic ut paulum capiti inarescant, item fel scrofinum, urina tauri. si vero vetus sit,

164 furfures etiam adiecto sulpure emendat. cinere genitalis asini spissari capillum putant et a canitie vindicari, si rasis inlinatur, plumboque tritus cum oleo, densari et asinini pulli cum urina, admiscent nardum fastidi gratia. alopecias felle taurino cum Aegyptio alumine tepefactis inlinunt. capitis ulcera manantia urina tauri efficaciter sanat, item hominis vetus, si cyclaminum adiciatur et sulpur, efficacius tamen vitulinum fel, quo cum aceto calefacto et lendes tolluntur.

165 sebum vitulinum capitis ulceribus cum sale tritum utilissimum. laudatur et volpium adips, sed praecipue felium fimum cum sinapis pari modo inlitum. caprini cornus farina vel cinis, magisque hircini, addito nitro et tamaricis semine et butyro oleoque, prius capite raso, mire continent ita fluentem capillum, sicuti carnis cinere ex oleo inlita supercilia nigre-

166 scunt. lacte caprino lendis tolli tradunt, fimo cum melle alopecias expleri, item ungularum cinere cum pice fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo capitis dolorem sedat, pota aqua quae relicta est e bovis aut asini potu et, si credimus, volpis masculae genitale circumligatum, cornus cervini cinis inlitus ex aceto aut rosaceo aut ex irino.

167 (47.) Oculorum epiphoras bubulo sebo cum oleo cocto inlinunt. cervini cornus cinere scabritias eorundem inungunt, mucrones autem ipsos efficaciores putant. lupi excrementis circumlini subfusiones prodest, cinere eorum cum Attico

melle inungui obscuritates, item felle ursino, epinyctidas adipe apruno cum rosaceo. ungulae asininae cinis inunctus e suo lacte oculorum cicatrices et albugines tollit. medulla bu- 168
bula e dextro crure priore trita cum fuligine pilis et palpebrarum vitiis angulorumque occurrit, calliblephari modo fuligo in hoc usu temperatur, optume ellychnio papyraceo oleoque sesamino, fuligine in novom vas pinnis detersa, efficacissime tamen evolsos ibi pilos coercet. felle tauri cum ovi albo collyria fiunt, aquaque dissoluta inungunt per quatriduum. sebum vituli cum anseris adipe et ocimi suco gena- 169
rum vitiis aptissimum est. eiusdem medullae cum pari pondere cerae et olei vel rosacei addito ovo duritiae genarum inlinuntur. caseo molli caprino inposito ex aqua calida epiphorae sedantur, si tumor sit, ex melle. utrumque vero sero calido fovendum. sicca lippitudo lumbulis suum exustis atque contritis et inpositis tollitur. Capras negant lippire, 170
quoniam quasdam herbas edint, item dorcadas. ob id fimum earum cera circumdatum nova luna devorare iubent, et quoniam noctu eae quoque cernant. sanguine hircino luscios sanari putant nyctalopas a Graecis dictos, caprae vero iocinere in vino austero decocto. quidam inassati iocineris sanie inungunt aut felle caprae, carnisque vesci eas et, dum coquantur, oculos vaporari his praecipiunt. id quoque referre arbitrantur ut rutili coloris fuerit. Volunt et suffiri 171
oculos iocinere in ollis decocto, quidam inassato. fel quidem caprinum pluribus modis adsumunt, cum melle contra caligines, cum veratri candidi tertia parte contra glaucomata, cum vino contra cicatrices et albugines et caligines et pterygia et argema, ad palpebras vero evolso prius pilo cum suco oleris ita ut unctio inarescat, contra ruptas tuniculas cum lacte mulieris. ad omnia inveteratum fel efficacius pu- 172
tant, nec abdicant fimum ex melle inlitum epiphoris, contraque dolores medullam, item pulmonem leporis, et ad caligines fel cum passo aut melle. lupino quoque adipe vel medulla suum fricari oculos contra lippitudines praecipiunt. nam volpinam linguam habentis in armilla lippituros negant.

(48.) Aurium dolori et vitiis medentur urina apri in vi- 173
treo servata, fel apri vel suis vel bubulum cum oleo citreo

et rosaceo aequis portionibus, praecipue vero taurinum cum porri suco tepidum vel cum melle, si suppuret, contraque odorem gravem per se tepefactum in malicorio. rupta in ea
174 parte cum lacte mulierum efficaciter sanat. quidam etiam ingravatas auris sic perluendas putant, alii cum senecta serpentium et aceto includunt lana colutas ante calida aqua aut, si maior sit gravitas aurium, fel cum murra et ruta in malicorio excalfactum infundunt, lardum quoque pingue, item fimum asini recens cum rosaceo instillatur, omnia tepefacta. utilior equi spuma vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo, butyrum recens, sebum bubulum cum adipe anserino, urina caprae vel tauri aut fullonia vetus calfacta, vapore per la-
175 genae collum subeunte. admiscent aceti tertiam partem et aliquid urinae vituli qui nondum herbam gustaverit, fimum etiam mixto felle eiusdem et cutem quam relincunt angues, excalfactis prius auribus, lana autem medicamina ea includuntur, prodest et sebum vituli cum anseris adipe et ocimi suco, eiusdem medulla admixto cumino trito infusa. virus verrinum e scrofa exceptum priusquam terram attingat con-
176 tra dolores. auribus fractis glutinum e naturis vitulorum factum et in aqua liquatum, aliis vitiis adips volpium, item fel caprinum cum rosaceo tepido aut porri suco aut, si rupta sint aliqua ibi, e lacte mulieris. si gravitas sit audiendi, fel bubulum cum urina caprae vel hirci, vel si pus sit. in quocumque autem usu putant efficaciora haec in cornu caprino
177 per dies viginti infumata. laudant et coagulum leporis tertia denari parte ex dimidiaque sacopeni in Amineo vino. parotidas ursinus adips conprimit pari pondere cerae et taurini sebi. addunt quidam hypocisthidem et per se butyrum inlinitum, si prius foveantur feni Graeci decocti suco, efficacius cum strychno. prosunt et volpium testes et taurinus sanguis aridus tritus, urina caprae calefacta instillata auribus, fimum eiusdem cum axungia inlitum.

178 (49.) Dentis mobilis confirmat cervini cornus cinis doloresque eorum mitigat, sive infricentur sive coluantur. quidam efficaciorem ad omnis eosdem usus crudi cornus farinam arbitrantur. dentifricia utroque modo fiunt. magnum remedium est in luporum capitis cinere. certum est in excrementis

eorum plerumque inveniri ossa. haec adalligata eundem effectum habent, item leporina coagula per aurem infusa contra dolores, et capitis eorum cinis dentifricium est adiectoque nardo mulcet graveolentiam oris. aliqui murinorum capi- 179
tum cinerem miscuisse malunt. reperitur in latere leporis acu os simile, hoc scariphare dentis in dolore suadent. talus bubulus accensus eos qui labent cum dolore admotus confirmat. eiusdem cinis cum murra dentifricium est. ossa quoque ex ungulis suum combusta eundem usum praebent,
item ossa ex acetabulis pernarum circa quae coxendices vertuntur. iisdem sanari demissis in faucis iumentorum vermi- 180
nationes notum est, sed et combustis dentis confirmari, asinino quoque lacte percussu vexatos aut dentium eiusdem cinere, item lichene equi cum oleo infuso per aurem. est au-
tem hoc non hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus ac super ungulas. praeterea in corde 181
equorum invenitur os dentibus caninis maxumis simile, hoc scariphari dolorem aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat demonstrant. equarum virus a
coitu in ellychniis accensum Anaxilaus prodidit equinorum capitum usus repraesentare monstrifice, similiter ex asinis. nam hippomanes tantas in veneficio viris habet ut adfusum aeris mixturae iu effigiem equae Olympiae admotos maris equos ad rabiem coitus agat. medetur dentibus et fabrile 182
glutinum in aqua decoctum inlitum et mox paulo detractum ita ut confestim coluantur vino in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. efficax habetur et caprino lacte colui dentis vel felle taurino. talorum caprae recentium cinis dentifricio placet et omnium fere villaticarum quadripedum, ne
saepius eadem dicantur.

12. (50.) Cutem in facie erugari et tenerescere can- 183
dore custodito lacte asinino putant, notumque est quasdam cotidie septingenties custodito numero fovere. Poppaea hoc Neronis principis instituit balinearum quoque solia sic tem-
perans, ob hoc asinarum gregibus eam comitantibus. impetus pituitae in facie butyro inlito tolluntur, efficacius cum cerussa, sincero vero ea vitia quae serpunt, superinposita farina hordeacea, ulcera in facie membrana e partu bovis

184 madida. Frivolum videatur, non tamen omittendum propter desideria mulierum, talum candidi invenci quadraginta diebus noctibusque, donec resolvatur in liquorem, decoctum et inlitum linteolo candorem cutique erugationem praestare. fimo taurino malas rubescere aiunt, non ut crocodileam inlini me-
185 lius, sed foveri frigida et ante et postea iubent. testas et quae decolorem faciunt cutem fimum vituli cum oleo et cummi manu subactum emendat, ulcera oris ac rimas sebum vituli vel bovis cum adipe anserino et ocimi suco. est et alia mixtura e sebo vituli cum medulla cervi et albae spinae foliis una tritis. idem praestat et medulla cum resina vel, si vac-
186 cina sit, et ius e carne vaccina. lichenas oris praestantissime vincit glutinum factum e genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulpure vivo, ramo ficulneo permixtum, ita ut bis die recens inlinatur, item lepras ex melle et aceto decoctum, quas et iocur hirci calidum inlitum tollit, sicut elephantiasim fel caprinum, etiamnum lepras ac furfures tauri fel addito nitro, urina asini circa canis ortum, maculas in facie fel utriusque per sese aqua infractum evitatisque solibus
187 ac ventis post detractam cutem. similis effectus et in taurino vitulinove felle cum semine cunilae ac cinere e cornu cervino, si canicula exoriente comburatur. asinino sebo cicatricibus ac licheni leprisque maxume color redditur. hirci fel et lentigines tollit admixto caseo cum vivo sulpure spon-
188 geaeque cinere, ut sit mellis crassitudo. aliqui inveterato felle maluere uti, mixtis calidis furfuribus pondere oboli unius quattuorque mellis, prius defricatis maculis. efficax eiusdem et sebum cum melanthio et sulpure et iride, labrorum fissuris cum adipe anserino ac medulla cervina resinaque et calce. Invenio apud auctores his qui lentigines habeant negari ma-
189 gices sacrificiorum usus. (51.) Lacte bubulo aut caprino tonsillae et arteriae exulceratae iuvantur. gargarizatur tepidum ut est usus expressum aut calefactum. caprinum utilius cum malva decoctum et sale exiguo. linguae exulcerationi et arteriarum prodest
190 ius omasi gargarizatum, tonsillis autem privatim renes volpium aridi cum melle triti inlitique, anginae fel taurinum vel caprinum cum melle, iocur melis ex aqua. oris gravitatem

ulceraque butyrum emendat. spinam aliudve quid faucibus adhaerens felis extrinsecus fimo perfricatis aut reddi aut delabi tradunt. strumas discutit vel aprunum vel bubulum tepidum inlitum. nam coagulum leporis e vino in linteolo exulceratis dumtaxat inponitur. discutit et ungulae asini vel 191
equi cinis ex oleo vel aqua inlitus et urina calefacta et bovis ungulae cinis ex aqua, fimum quoque fervens ex aceto, item sebum caprinum cum calce aut fimum ex aceto decoctum testesque volpini. prodest et sapo, Gallorum hoc inventum rutilandis capillis. fit ex sebo et cinere, optumus fagino et carpineo, duobus modis, spissus ac liquidus, uterque apud Germanos maiore in usu viris quam feminis.

(52.) Cervicum dolores butyro aut adipe ursino perfri- 192
centur, rigores bubulo sebo, quod et strumis prodest cum oleo. dolorem inflexibilem, — opisthotonon vocant, — levat urina caprae auribus infusa aut fimum cum bulbis inlitum, unguis contunsos fel cuiuscumque animalis circumligatum, pterygia digitorum fel tauri aridum aqua calida dissolutum. quidam adiciunt sulpur et alumen pari pondere omnium.

(53.) Tussim iocur lupi ex vino tepido sanat, ursinum 193
fel admixto melle aut ex cornus bubuli summis partibus cinis, vel saliva equi triduo pota, — ecum mori tradunt —, pulmo cervinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tunsus ex melle cotidiano ecligmate. efficacior est ad id subulo cervorum generis. sanguinem exspuentes cervini cornus cinis, 194
coagulum leporis tertia parte denari cum terra Samia et vino myrteo potum sanat, eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tussis, pili quoque leporis suffiti extrahunt pulmonibus difficilis exscreationes. purulentas autem exulcerationes pectoris pulmonisque et a pulmone graveolentiam halitus butyrum efficacissime iuvat cum pari modo mellis Attici decoctum donec rufescat et matutinis sumptum ad mensuram lingulae. quidam pro melle laricis resinam addere maluere. 195
si sanguis reiciatur, efficacem tradunt bubulum sanguinem, modice et cum aceto sumptum, nam de taurino credere temerarium est. sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere sanguinis exscreatione.

196 13. (54.) Stomachum exulceratum lactis asinini potus reficit, item bubuli, rosiones eius caro bubula admixto aceto et vino cocta, rheumatismos cornus cervini cinis, sanguinis exscreationes haedinus recens ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo fervens potus, coagulum tertia parte ex
197 aceto potum. (55.) iocineris dolores lupi iocur aridum ex mulso, asini iocur aridum cum petroselini partibus duabus et nucibus tribus ex melle tritum et in cibo sumptum, sanguis hircinus cibo aptatus. suspiriosis ante omnia efficax est potus equiferorum sanguinis, proxume lactis asinini tepidi, bubuli decocti ita ut serum ex eo bibatur, addito in tris heminas cyatho nasturti perfusi aqua, dein melle diluti. iocur quoque volpinum aut pulmo in vino nigro aut fel ursinum in aqua laxat meatus spirandi.

198 (56.) Lumborum dolores et quaecumque alia molliri opus sit ursino adipe fricari convenit, cinerem apruni aut suilli fimi inveterati adspergi potioni vini. Adferunt et Magi sua commenta: primum omnium rabiem hircorum, si mulceatur barba, mitigari, eadem praecisa non abire eos in alienum gregem. huic admiscent fimum caprinum et subdito linteolo uncto cava manu quantum pati possit fervens sustinere iubent ita ut, si laeva pars doleat, haec medicina in dextra manu
199 fiat aut e contrario. fimum quoque ad eum usum acus aereae punctu tolli iubent. modus est curationis donec vapor ad lumbos pervenisse sentiatur, postea manum porro tunso inlinunt, item lumbos ipso fimo cum melle, suadentque in eo dolore et testis leporis devorare. ischiadicis fimum bubulum inponunt calefactum in foliis cinere ferventi, in renium dolore leporis renis crudos devorari iubent, aut certe coctos ita ne dente contingantur. ventris quidem dolore temptari negant talum leporis habentis.

200 (57.) Lienem sedat fel apri vel suis potum vel cervini cornus cinis in aceto, efficacissime tamen inveteratus lien asini ita ut in triduo sentiatur utilitas. asinini pulli fimum quod primum edidit — poleam vocant Syri — dant in aceto mulso, datur equi lingua inveterata ex vino praesentaneo medicamento, ut didicisse se ex barbaris Caecilius Bion tradidit, et lien bubulus simili modo, recens autem assus vel

elixus in cibo. in vesica quoque bovis ali capita XX tunsa cum aceti sextario inponuntur ad lienis dolores. eadem ex 201
causa emi lienem vituli quanti indicatus sit iubent Magi nulla preti cunctatione, quoniam hoc quoque religiose pertineat, divisumque per longitudinem adnecti tunicae utrimque et induentem pati decidere ad pedes, dein collectum arefacere in umbra. cum hoc fiat, simul residere lienem aegri vitiatum liberarique eum morbo dicitur. prodest pulmo volpium cinere siccatus atque in aqua potus, item haedorum lien inpositus.

14. (58.) Alvom sistit cervi sanguis, item cornus cinis, 202
iocur aprunum ex vino potum citra salem recensque, item assum suillum vel hircinum decoctum ad quintam heminam in vino, coagulum leporis in vino ciceris magnitudine aut, si febris sit, ex aqua — aliqui et gallam adiciunt, alii per se leporis sanguine contenti sunt lacte cocto —, equini fimi cinis in aqua potus, taurini cornus veteris e parte ima cinis inspersus potioni aquae sanguis hircinus in carbone decoctus, corium caprinum cum suo pilo decoctum suco epoto. Coagulum equi et sanguis caprinus vel medulla vel iocur 203
alvom solvit, fel lupi cum elaterio umbilico inligatum vel lactis equini potus, item caprini cum sale et melle, caprae fel cum cyclamini suco et aluminis momento — aliqui et nitrum et aquam adiecisse malunt —, fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo, butyrum largius sumptum. coe- 204
liacis et dysintericis medetur iocur vaccinum, cornus cervini cinis tribus digitis captus in potione aquae, coagulum leporis subactum in pane, si vero sanguinem detrahant, in polenta, apruni vel suilli vel leporini fimi cinis inspersus potioni tepidi vini. vituli quoque ius volgariter datum inter auxilia coeliacorum et dysintericorum tradunt. lactis asinini potus utilior addito melle, nec minus efficax fimi cinis ex vino utrique vitio, item polea supra dicta. equi coagulum, quod ali- 200
qui hippacen appellant, etiam si sanguinem detrahant, vel 205
fimi cinis dentiumque eiusdem tunsorum farina salutares et bubuli lactis decocti potus. dysintericis addi mellis exiguum praecipiunt et, si tormina sint, cornus cervini cinerem aut fel taurinum cumino mixtum et cucurbitae carnis umbilico

inponere. caseus recens vaccinus inmittitur ad utrumque vitium, item butyrum heminis quattuor cum resinae terebinthi-
206 nae sextante aut cum malva decocta aut cum rosaceo. datur et sebum vitulinum aut bubulum, item medullae excocuntur cum farina ceraeque exiguo et oleo, ut sorberi possint. medulla et in pane subigitur. lac caprinum ad dimidias partis decoctum. si sint et tormina, additur protropum. torminibus satis esse remedi in leporis coagulo poto e vino tepido vel semel arbitrantur aliqui. cautiores et sanguine caprino
207 cum farina hordeacea et resina ventrem inlinunt. Ad omnis epiphoras ventris inlini caseum mollem suadent, veterem autem in farinam tritum coeliacis et dysintericis dari, cyatho casei in cyathis vini cibarii tribus. sanguis caprinus decoctus cum medulla dysintericis, iocur assum caprae coeliacis subvenit, magisque etiam hirci, in vino austero decoctum potumque vel ex oleo myrteo umbilico inpositum. quidam decocunt a tribus sextariis aquae ad heminam addita
208 ruta. utuntur et liene asso caprae hircive et sebo hirci in pane qui cinere coctus sit, caprae, a renibus maxume, ut per se hauriatur protinus, inque modice frigida sorberi iubent, aliqui et in aqua decoctum sebum admixta polenta et cumino et aneso acetoque. inlinunt et ventrem coeliacis fimo cum
209 melle decocto. utuntur ad utrumque vitium et coagulo haedi in vino myrtite fabae magnitudine poto et sanguine eiusdem in cibum formato quem sanguiculum vocant. infundunt dysintericis et glutinum taurinum aqua calida resolutum. Inflationes discutit vitulinum fimum in vino decoctum. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulum cervorum decoctum cum lente betaque atque in cibo sumptum, leporis pilorum cinis cum melle decoctus, lactis caprini potus decocti
210 cum malva exiguo sale addito. si et coagulum addatur, maioribus emolumentis fiat. eadem vis est et in sebo caprino in sorbitione aliqua, uti protinus hauriatur frigida aqua. item feminum haedi cinis rupta intestina sarcire mire traditur, fimum leporis cum melle decoctum et cotidie fabae magnitudine sumptum ita ut deploratos sanaverint. laudant et caprini capitis cum suis pilis discocti sucum.

211 (59.) Tenesmos, id est crebra et inanis voluntas de-

surgendi, tollitur poto lacte asinino, item bubulo. taeniarum genera pellit cervini cornus cinis potus. quae in excrementis lupi diximus inveniri ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata bracchio. polea quoque supra 178 200
dicta magnopere prodest in sapa decocta, item suilli fimi farina addito cumino in aqua rutae decoctae, cornus cervini teneri cinis cocleis Africanis cum testa sua tunsis mixtus in vini potione.

15. (60.) Vesicae calculorumque cruciatibus auxiliatur 212
urina apri et ipsa vesica pro cibo sumpta, efficacius, si prius fumo maceretur utrumque. vesicam elixam mandi oportet, et a muliere feminae suis. inveniuntur et in iocineribus eorum lapilli aut duritiae lapillis similes, candidae, sicut in volgari sue, quibus contritis atque potis in vino pelli calculos aiunt. ipsi apro tam gravis urina est ut nisi egesta fugae non sufficiat ac veluti devinctus opprimatur, exuri illa tradunt eos. leporis renes inveterati in vino poti calculos pellunt. 213
in perna suum articulos esse diximus quorum decoctum ius 179
facit urinae utile. asini renes inveterati tritique ex vino mero dati vesicae medentur. calculos expellunt lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus XL. prodest et ungulae equinae cinis in vino aut aqua, item fimum caprarum in mulso, efficacius silvestrium, pili quoque caprini cinis, verendorum carbunculis cerebrum apri vel suis sanguisque. vitia vero 214
quae in eadem parte serpunt iocur eorum combustum, maxume iunipiri ligno, cum charta et arrhenico sanat, fimi cinis, fel bubulum cum alumine Aegyptio ac murra ad crassitudinem mellis subactum, insuper beta ex vino cocta inposita, caro quoque, manantia vero ulcera sebum cum medulla vituli in vino decoctum, fel caprinum cum melle rubique suco, vel si serpant, fimum etiam prodesse cum melle *aiunt* aut cum aceto et per se butyrum. Testium tumor sebo vituli 215
addito nitro cohibetur vel fimo eiusdem ex aceto decocto. Urinae incontinentiam cohibet vesica apruna, si assa mandatur, ungularum apri vel suis cinis potioni inspersus, vesica feminae suis combusta ac pota, item haedi, vel pulmo, cerebrum leporis in vino, eiusdem testiculi tosti vel coagulum cum anserino adipe in polenta, renes asinini in mero triti potique.

Magi verrini genitalis cinere poto ex vino dulci demonstrant urinam facere in canis cubili ac verba adicere, ne ipse urinam faciat ut canis in suo cubili. rursus ciet urinam vesica suis, si terram non attigerit, inposita pubi.

216 (61.) Sedis vitiis praeclare prodest fel ursinum cum adipe. quidam adiciunt spumam argenti ac tus. prodest et butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. modum ipsae res statuunt, ut sint inlitu faciles. praeclare medetur et taurinum fel in linteolis concerptis, rimasque perducit ad cicatricem. inflationibus in ea parte sebum vituli, maxume ab inguinibus, cum ruta, ceteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta, item

217 fel caprinum condylomatis per se, item fel lupinum ex vino. Panos et apostemata in quacumque parte ursinus sanguis discutit, item taurinus aridus tritus. praecipuum tamen remedium traditur in calculo onagri quem dicitur, cum interficiatur, reddere urina liquidiorem initio sed in terra spissantem se. hic adalligatus femini omnis impetus discutit omnique suppuratione liberat. est autem rarus inventu nec ex omni onagro, sed celebri remedio. prodest et urina asini cum melanthio et ungulae equinae cinis cum oleo et aqua inlitus, sanguis equi, praecipue admissarii, sanguis

218 bubulus, item fel. caro quoque eosdem effectus habet calida inposita et ungulae cinis ex aqua aut melle, urina caprarum, hircorum quoque carnes in aqua decoctae aut fimum ex his cum melle decoctum, fel verrinum, uriua suum in lana inposita. Femora atteri adurique equitatu notum est. utilissimum est ad omnis inde causas spumam equi ex ore inguinibus inlinere. Inguina et ex ulcerum causa intumescunt. remedio sunt equi saetae tres totidem nodis adligatae intra ulcus.

219 16. (62.) Podagris medetur ursinus adips taurinumque sebum pari pondere et cerae. addunt quidam hypocisthidem et gallam. alii hircinum praeferunt sebum cum fimo caprae et croco sinapive vel caulibus hederae tritis ac perdicio vel flore cucumeris silvestris, item bovis fimum cum aceti faece.

220 magnificant et vituli qui nondum herbam gustaverit fimum aut per se sanguinem tauri, volpem decoctam vivam donec ossa tantum restent, lupumve vivom oleo cerati modo inco-

ctum, sebum hircinum cum helxines parte aqua, sinapis tertia, fimi caprini cinerem cum axungia. quin et ischiadicos uri sub pollicibus pedum eo fimo fervente utilissime tradunt, articulorumque vitiis fel ursinum utilissimum esse et leporis pedes adalligatos. podagras quidem mitigari pede leporis viventis absciso, si quis secum adsidue habeat. Perniones 221 ursinus adips rimasque pedum omnis sarcit, efficacius alumine addito, sebum caprinum, dentium equi farina, aprunum vel suillum fel, cum adipe pulmo inpositus, etsi subtriti sint contunsive offensatione, si vero adusti frigore, leporini pili cinis, eiusdem pulmo contusis dissectus aut pulmonis cinis. Sole adusta sebo asinino aptissime curantur, item 222 bubulo cum rosaceo. Clavos et rimas callique vitia fimum apri vel suis recens inlitum ac tertio die solutum sanat, talorum cinis, pulmo aprunus aut suillus aut cervinus, attritus calciamentorum urina asini cum luto suo inlita, clavos sebum bubulum cum turis polline, perniones vero corium combustum, melius si ex vetere calciamento, iniurias e calciatu ex oleo cori caprini cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini 223 cinis cum lili bulbis decoctus addito melle modico, itemque omnia inflammata et suppurationes minantia. eadem res et podagris prodest et articulariis morbis, e maribus praecipue vitulis, articulorum attritis vel aprorum vel suum linteo calefacto inpositum, vitulique qui nondum herbam gustaverit fimum, item caprinum cum melle in aceto decoctum. Unguis scabros sebum vituli emendat, item caprinum admixta sandaraca. verrucas vero aufert fimi vitulini cinis ex aceto, asini urinae lutum.

(63.) Comitiali morbo testis ursinos edisse prodest vel 224 aprunos bibisse ex lacte equino aut ex aqua, item aprunam urinam ex aceto mulso, efficacius quae inaruerit in vesica sua. dantur et suum testiculi inveterati tritique in suis lacte, praecedente vini abstinentia et sequente continuis diebus, dantur et leporis sale custoditi pulmones cum turis tertia parte in vino albo per dies XXX, item coagula eiusdem. asini cerebrum ex aqua mulsa, infumatum prius in foliis, 225 semuncia per dies vel ungularum eius cinis cochlearibus binis toto mense potus, item testes sale adservati et inspersi po-

tioni in asinarum maxume lacte vel ex aqua. membrana partus earum, praecipue si marem pepererint, olefacta accedente morbo comitialium resistit. sunt qui e mare nigroque cor edendum cum pane sub diu prima aut secunda luna praecipiant, alii carnem, aliqui sanguinem aceto dilutum per
226 dies XL bibendum. quidam urinam aquae ferrariae ex officinis miscent eademque potione et lymphatis medentur. comitialibus datur et lactis equini potus lichenque in aceto mulso bibendus, dantur et carnes caprinae in rogo hominis tostae, ut volunt Magi, sebum earum cum felle taurino pari
16 pondere decoctum et in folliculo fellis reconditum ita ne terram attingat, potum vero ex aqua sublime. morbum ipsum deprehendit caprini cornus vel cervini usti nidor. Sideratis urina pulli asinini nardo admixto perunctione prodesse dicitur.
227 (64.) Regio morbo cornus cervini cinis, sanguis asini ex
15 vino, item fimum asinini pulli quod primum edidit a partu datum fabae magnitudine e vino medetur intra diem tertium. eadem et ex equino pullo similiterque vis est.

(65.) Fractis ossibus praesentaneus maxillarum apri cinis vel suis, item lardum elixum atque circumligatum mira
20 celeritate solidat. costis quidem fractis laudatur unice caprinum fimum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat.
228 (66.) Febris arcet cervorum caro, ut diximus, eas qui-
8, 119 dem quae certo dierum numero redeunt oculus lupi dexter salsus adalligatusque, si credimus Magis. Est genus febrium
25 quod amphemerinon vocant. hoc liberari tradunt, e vena si quis auris asini tris guttas sanguinis in duabus heminis aquae hauserit. quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, et ne recidant non removeri septeno
229 circuitu. quis hoc, quaeso, invenire potuit? quae est ista
30 mixtura? cur digitus potissimum bubonis electus est? modestiores iocur felis decrescente luna occisae inveteratum sale ex vino bibendum ante accessiones quartanae dixere. iidem Magi fimi bubuli cinere consperso puerorum urina inlinunt digitos pedum manibusque leporis cor adalligant. coa-
35 gulum ante accessiones propinant. datur et caseus caprinus recens cum melle diligenter sero expresso.
230 17. (67.) Melancholicis fimum vituli in vino decoctum

remedio est. Lethargicos excitat asini lichen naribus inlitus ex aceto, caprini cornus nidor aut pilorum, iocur aprunum. itaque et veternosis datur. Phthisicis medentur iocur lupi ex vino macro, suis feminae herbis pastae laridum, carnes asinae ex iure sumptae. hoc genere maxume in Achaia curant id malum. fimi quoque aridi sed pabulo viridi pasto bove fumum harundine haustum prodesse tradunt, bubuli cornus mucronem exustum duorum coclearium mensura addito melle pilulis devoratis. caprae sebo in pulte alicacia et phthisim 231 et tussim sanari, vel recenti, cum mulso liquefacto, ita ut uncia in cyathum addatur rutaeque ramo permisceatur, non pauci tradunt. rupicaprae sebi cyatho et lactis pari mensura deploratum phthisicum convaluisse certus auctor adfirmat. sunt qui et suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo et cervi pulmonem, maxume subulonis, siccatum in fumo tritumque in vino.

(68.) Hydropicis auxiliatur urina vesicae apri paulatim 232 data in potu, efficacius quae inaruerit cum vesica sua, fimi taurini maxume, sed et bubuli, — de armentivis loquor, quod bolbiton vocant —, cinis coclearium trium in mulsi hemina, bovis feminae in mulieribus, ex altero sexu in viris, quod veluti mysterium occultarunt Magi, fimum vituli masculi inlitum, fimi vitulini cinis cum semine staphylini, aequa portione ex vino, sanguis caprinus cum medulla. effi- caciorem putant hirci utique si lentisco pascantur.

(69.) Igni sacro ursinus adips inlinitur, maxume qui 233 est ad renis, vitulinum fimum recens vel bubulum, caseus caprinus siccus cum porro, ramenta pellis cervinae deiecta pumice ex aceto trita, rubori cum prurigine equi spuma aut ungulae cinis, eruptionibus pituitae asinini fimi cinis cum butyro, papulis nigris caprinus caseus siccus ex melle et aceto in balineis, oleo remoto, pusulis suilli fimi cinis aqua inlitus vel cornus cervini cinis. (70.) luxatis recens fimum 234 aprunum vel suillum, item vitulinum, verris spuma recens cum aceto, fimum caprinum cum melle, bubula caro inposita. ad tumores fimum suillum sub testo calefactum tritumque cum oleo. duritias corporum omnis mollit optume adips e lupis inlitus. In his quae rumpere opus est plurumum pro-

ficit fimum bubulum in cinere calefactum aut caprinum in aceto vel in vino decoctum, in furunculis sebum bubulum cum sale aut, si dolores sint, cum oleo liquefactum sine sale, si-
235 mili modo caprinum. (71.) in ambustis ursinus adips cum lili radicibus, aprunum aut suillum fimum inveteratum, saetarum ex his e penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus, tali bubuli cinis cum cera et medulla cervina vel tauri, fimum leporis, sed caprarum fimum sine cicatrice sanare dicitur.
236 Glutinum praestantissimum fit ex auribus taurorum et genitalibus, nec quicquam efficacius prodest ambustis, sed adulteratur nihil aeque, quibusvis pellibus inveteratis calciamentisque etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum, eoque pictores et medici utuntur. id quoque quo candidius eo probatius, nigrum et lignosum damnatur.

237 (72.) Nervorum doloribus fimum caprinum decoctum in aceto cum melle utilissimum putant vel putrescente nervo. Spasmata et percussu vitiata fimo apruno curant vere collecto et arefacto. sic et quadrigas agentis tractos rotave volneratos et quoquo modo sanguine contunso, vel si recens
238 inlinatur. sunt qui incoxisse aceto utilius putent. quin et in potu farinam eam ruptis convolsisque et eversis ex aceto salutarem promittunt. reverentiores cinerem eius ex aqua bibunt, feruntque et Neronem principem hac potione recreari solitum, cum sic quoque se trigario adprobare vellet. proxumam suillo fimo vim putant.

239 18. (73.) Sanguinem sistit coagulum cervinum ex aceto, item leporis, huius quidem et pilorum cinis, item e fimo asini cinis inlitus. efficacior vis e maribus aceto admixto et in lana ad omne profluvium inposito, similiter ex equino capite et femine aut fimi vitulorum cinis inlitus ex aceto, item
240 caprini cornus vel fimi ex aceto. hircini vero iocineris dissecti sanies efficacior, et cinis utriusque ex vino potus vel naribus ex aceto inlitus, hircini quoque utris, vinarii dumtaxat, cinis cum pari pondere resinae, quo genere sistitur sanguis et volnus glutinatur. haedinum quoque coagulum ex aceto et feminum eius combustorum cinis similiter pollere traduntur.

241 (74.) Ulcera sanat in tibiis cruribusque adips ursinus ad-

mixta rubrica, quae vero serpunt fel aprunum cum resina et cerussa, maxillarum apri vel suum cinis, fimum suum inlitum siccum, item caprinum ex aceto subfervefactum. cetera purgantur et explentur butyro, cornus cervini cinere vel medulla cervi, felle taurino cum cyprino oleo aut irino. fimum recens suum vel inveterati farina inlinitur volneribus ferro factis. phagedaenis et fistulis inmittitur fel tauri cum suco porri aut lacte mulierum vel sanguis aridus cum cotyledone herba. carcinomata curat coagulum leporis cum pari pon- 242
dere capparis adspersum vino, gangraenas ursinum vel pinna inlitum, asini ungularum cinis ea quae serpunt ulcera inspersus. sanguis equi adrodit carnis septica vi, item fimi equini inveterati favilla, ea vero quae phagedaenas vocant in ulcerum genere cori bubuli cinis cum melle. caro vituli recen- 243
tia volnera non patitur intumescere, fimum bubulum cum melle. feminum vituli cinis sordida ulcera et quae cacoethe vocant e lacte mulieris sanat, recentis plagas ferro inlatas glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. caseus caprinus siccus ex aceto ac melle purgat ulcera, quae vero serpant cohibet sebum cum cera, idem addita pice ac sulpure percurat. similiter proficit ad cacoethe haedi feminum cinis e lacte mulieris et ad carbunculos suis feminae cerebrum tostum inlitum.

(75.) Scabiem hominis asininae medullae maxume abo- 244
lent et urinae eiusdem cum suo luto inlitae, butyrum etiam quod in iumentis proficit cum resina calida, glutinum taurinum in aceto liquefactum addita calce, fel caprinum cum aluminis cinere, bovas fimum bubulum, unde et nomen traxere. canum scabies sanatur bubulo sanguine recenti itemque, cum inarescat, inlito et postero die abluto cinere lixivio.

(76.) Spinae et similia corpori extrahuntur felis excre- 245
mentis, item caprae ex vino, coagulo quocumque, sed maxume leporis, cum turis polline et oleo aut cum visci pari pondere aut cum propoli. Cicatrices nigras sebum asininum reducit ad colorem, fel vituli extenuat calefactum. medici adiciunt murram et mel et crocum aereaque pyxide condunt. aliqui et florem aeris admiscent.

246 19. (77.) Mulierum purgationes adiuvat fel tauri in lana sucida adpositum — Olympias Thebana addit hysopum et nitrum —, cornus cervini cinis potus, item volvas laborantis inlitus quoque et fel taurinum cum opio adpositum obolis binis. volvas pilo cervino suffire prodest. Tradunt cervas, cum senserint se gravidas, lapillum devorare, quem in excrementis repertum aut in volva — nam et ibi invenitur
247 — custodire partus adalligatum. inveniuntur et ossicula in corde et in volva perquam utilia gravidis parturientibusque. nam de pumice qui in vaccarum utero simili modo invenitur
11, 203 diximus in natura boum. Lupi adips inlitus volvas mollit, dolores earum iocur. carnis lupi edisse parituris prodest, aut si incipientibus parturire sit iuxta qui ederit, adeo ut etiam contra inlatas noxias valeat. eundem supervenire per-
248 niciosum est. Magnus et leporis usus mulieribus. volvas adiuvat pulmo aridus potus, profluvia iocur cum Samia terra ex aqua potum, secundas coagulum, — caventur pridiana balinea —, inlitum quoque cum croco et porri suco, vellere adpositum abortus mortuos expellit. si volva leporum in cibis sumatur, maris concipi putant, hoc et testiculis eorum et coagulo profici. conceptum leporis utero exemptum his quae
249 parere desierint restibilem fecunditatem adferre, sed conceptus leporis saniem et viro Magi propinant, item virgini novem grana fimi ut stent perpetuo mammae. coagulo quoque ob id cum melle inlinunt, sanguine ubi evolsos pilos renasci nolunt. Inflationi volvae fimum aprunum suillumve . cum oleo inlini prodest. efficacius sisti farina aridi, ut adspergatur potioni, vel si gravidae aut puerperae torqueantur.
250 Lacte suis poto cum mulso adiuvantur partus mulierum. per se vero potum deficientia ubera puerperarum replet. eadem circumlita sanguine feminae suis minus crescunt. si dolent, lactis asinini potu mulcentur, quod addito melle sumptum et purgationes earum adiuvat. sanat et volvarum exulcerationes eiusdem animalis sebum inveteratum et in vellere adpositum duritias volvarum emollit. per se vero recens vel invetera-
251 tum ex aqua inlitum psilotri vim optinet. eiusdem animalis lien inveteratus ex aqua inlitus mammis abundantiam facit, volvas suffitu corrigit. Ungulae asininae suffitio partum ma-

turat ut vel abortus evocetur, nec aliter adhibetur, quoniam viventem partum necat. eiusdem animalis fimum si recens inponatur, profluvia sanguinis mire sedare dicitur, nec non et cinis eiusdem fimi, qui et volvae prodest inpositus. Equi spuma inlita per dies XL prius quam primum nascantur pili restinguntur, item cornus cervini decocto, melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuvantur volvae colutae. quod si mortuus partus sentiatur, lichen equae e dulci potus eicit, item ungula suffitu aut fimum aridum. Volvas procidentis butyrum infusum sistit. induratam volvam aperit fel bubulum rosaceo admixto, foris vellere cum resina terebinthina inposito. aiunt et suffitu fimi e mare bove procidentis volvas reprimi, partus adiuvari, conceptus vero vaccini lactis potu. Sterilitatem a partus vexatione fieri certum est. hanc emendari Olympias Thebana adfirmat felle taurino et adipe serpentium et aerugine ac melle medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel in purgationibus sub coitu adspersum volvae etiam duritiam ventris emollit et profluvium minuit umbilico peruncto atque in totum volvae prodest. modum statuunt fellis pondere denari, opi tertiam admixto amygdalino oleo quantum esse satis adpareat, haec in vellere inponuntur. masculi fel vituli cum mellis dimidio tritum servatur ad volvas. Carnem vituli si cum aristolochia inassatam edant circa conceptum, marem parituras promittunt. medulla vituli in vino et aqua decocta cum sebo exulcerationibus volvarum inposita prodest, item adips volpium excrementumque felium, hoc cum resina et rosaceo inpositum. Caprino cornu suffiri volvam utilissimum putant. silvestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit, ceterarum vero fel callum volvarum emollit inspersum et a purgatione conceptus facit. sic quoque psilotri vis efficitur, evolsis pilis triduo servatur inlitum. profluvium quamvis inmensum urinae caprae potu sisti obstetrices promittunt, et si fimum inlinatur. membrana caprarum in qua partus editur inveterata potuque sumpta in vino secundas pellit. Haedorum pilis suffiri volvas utile putant et in profluvio sanguinis coagulum bibi aut hyoscyami semen inponi. E bove silvestri nigro si sanguine ricini lumbi perunguantur mulieri, taedium veneris

fieri dicit Osthanes, idem amoris potu hirci urinae admixto propter fastidium nardo.

257 (78.) Infantibus nihil butyro utilius per se et cum melle, privatim et in dentitione et ad gingivas et ad oris ulcera. Dens lupi adalligatus infantium pavores prohibet dentiendique morbos, quod et pellis lupina praestat, — dentes quidem eorum maxumi equis quoque adalligati infatigabilem cursum praestare dicuntur. — leporum coagulo ubere inlito sistitur in-
258 fantium alvos. Iocur asini admixta modice panace instillatum in os a comitialibus morbis et aliis infantis tuetur, hoc XL diebus fieri praecipiunt. et pellis asini iniecta inpavidos infantis facit. dentes qui equis primum cadunt facilem dentitionem praestant adalligati infantibus, efficacius, si terram
259 non attigere. Lien bubulus in melle et datur et inlinitur ad lienis dolores, ad ulcera manantia cum melle **. lien vituli in vino decoctus tritusque et inlitus ulcuscula oris. Cerebrum caprae Magi per anulum aureum tractum prius quam lac detur infantibus instillant contra comitialis ceterosque infantium morbos. caprinum fimum inquietos infantis adalligatum panno cohibet, maxume puellas. lacte caprino aut cerebro leporum perunctae gingivae facilis dentitiones faciunt.

260 (79.) Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitrabatur, volgus et gratiam corpori in VIIII dies, frivolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle caprae, sacrificatae dumtaxat, inlito oculis vel sub pulvino posito somnum adlici dicunt. sudores inhibet cornus caprini cinis ex myrteo oleo perunctis.

261 (80.) Coitus stimulat fel aprunum inlitum, item medullae suum haustae, sebum asininum anseris masculi adipe admixto inlitum, item a coitu equi a Vergilio quoque descriptum virus et testiculi equini aridi ut potioni interi possint dexterve asini testis in vino potus portione vel adalligatus brachiali, eiusdem a coitu spuma collecta russeo panno et in-
262 clusa argento, ut Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum fervens mergi iubet septiens eoque perungui pertinentis partis, Bialcon cinerem ex eodem bibi vel tauri a coitu urinam, luto ipso inlini pubem. at e diverso muris fimo inlito cohi-

betur virorum venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die, item haedinus.

20. (81.) Mira praeterea traduntur in iisdem animali- 263
bus: vestigium equi excussum ungula, ut solet plerumque, si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. iocur luporum equinae ungulae simile esse et rumpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. talis suum discordiae vim quandam inesse. in incendiis, si fimi aliquid egeratur e stabulis, facilius extrahi nec recurrere ovis bovesque. hircorum carnis virus 264
non resipere, si panem hordeaceum eo die quo interficiantur ederint laserve dilutum biberint, nullas vero teredinem sentire luna decrescente induratas sale. adeoque nihil omissum est ut leporem surdum celerius pinguescere reperiamus, animalium vero medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum 265
fimum ex vino infundendum, boum autem morbis sebum, sulpur vivom, alium silvestre concoctum, trita in vino danda aut volpis adipem. carnem caballinam discoctam potu suum morbis mederi, omnium vero quadripedum morbis capram solidam cum corio et ranam rubetam discoctas. gallinaceos non attingi a volpibus qui iocur animalis eius aridum ederint, vel si pellicula ex eo collo inducta galli inierint, similiter in felle mustelae. boves in Cypro contra tormina hominum 266
excrementis sibi mederi, non subteri pedes boum, si prius cornua ima pice liquida perunguantur. lupos in agrum non accedere, si capti unius pedibus infractis cultroque adacto paulatim sanguis circa finis agri spargatur atque ipse defodiatur in eo loco ex quo coeperit trahi, aut si vomerem quo primus 267
sulcus eo anno in agro ductus sit excussum aratro focus larium quo familia convenit absumat, ac lupum nulli animali nociturum in eo agro quam diu id fiat. Hinc deinde praevertemur ad animalia sui generis quae aut placida non sunt aut fera.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXIX.

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Naturae remediorum atque multitudo instantium ac praeceptorum plura de ipsa medendi arte cogunt dicere quamquam non ignaros nulli ante haec Latino sermone condita ancepsque lubricum esse rerum omnium novarum et talium utique tam sterilis gratiae tantaeque difficultatis in promendo. sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui haec noscunt cogitationi, quonam modo exoleverint in medicina ea quae iam parata atque pertinentia erant, mirumque et indignum protinus subit nullam artium inconstantiorem fuisse aut etiamnunc saepius mutari, cum sit fructuosior nulla, dis primum inventores suos adsignavit et caelo dicavit. nec non et hodie multifariam ab oraculis medicina petitur. auxit deinde famam etiam crimine ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndareum revocavisset ad vitam. nec tamen cessavit narrare alios revixisse opera sua clara Troianis temporibus, a quibus fama certior, volnerum tamen dumtaxat remediis.

4 (2.) Sequentia eius, mirum dictu, in nocte densissima latuere usque ad Peloponnesiacum bellum, tunc eam revocavit in lucem Hippocrates genitus in insula Coo in primis clara ac valida et Aesculapio dicata. is, cum fuisset mos liberatos morbis scribere in templo eius dei quid auxiliatum esset, ut postea similitudo proficeret, exscripsisse ea traditur, atque, ut Varro apud nos credit, templo cremato instituisse medicinam hanc quae clinice vocatur. nec fuit postea quaestus modus, quoniam Prodicus Selymbriae natus, e discipulis eius, instituens quam vocant iatralipticen reunctoribus quoque medicorum ac mediastinis vectigal invenit.

(3.) Horum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutavit plurumumque et ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus Aristotelis filia genitus. hic Antiocho rege sanato C talentis donatus est a rege Ptolemaeo filio eius, ut incipiamus et praemia artis ostendere.

(4.) Alia factio — ab experimentis cognominant empiricen — coepit in Sicilia, Acrone Agragantino Empedoclis physici auctoritate commendato. (5.) dissederuntque hae diu 6 scholae, et omnis eas damnavit Herophilus in musicos pedes venarum pulsu descripto per aetatum gradus. Deserta deinde et haec secta est, quoniam necesse erat in ea litteras scire. mutata et quam postea Asclepiades, ut retulimus, invenerat. 26, 12 auditor eius Themison fuit, seque inter initia adscripsit illi, mox, procedente vita sua, et placita mutavit, sed et illa Antonius Musa eiusdem auctoritate divi Augusti quem contraria medicina gravi periculo exemerat. Multos praetereo medi- 7 cos celeberrimosque ex his Cassios, Calpetanos, Arruntios, Rubrios. ducena quinquagena HS. annua iis mercedes fuere apud principes. Q. Stertinius inputavit principibus quod HS. quingenis annuis contentus esset, sexcena enim sibi quaestu urbis fuisse enumeratis domibus ostendebat. par et fratri 8 eius merces a Claudio Caesare infusa est, censusque, quamquam exhausti operibus Neapoli exornata, heredi HS. $\overline{CCC}$ reliquere, quantum aetate eadem Arruntius solus. exortus deinde est Vettius Valens adulterio Messalinae Claudi Caesaris nobilitatus pariterque eloquentiae adsectator. is et potentiam nanctus novam instituit sectam. eadem aetas Nero- 9 nis principatu ad Thessalum transilivit delentem cuncta placita et rabie quadam in omnis aevi medicos perorantem, quali prudentia ingenioque aestimari vel uno argumento abunde potest, cum monimento suo, quod est Appia via, iatronicen se inscripserit. nullius histrionum equorumque trigari comitatior egressus in publico erat, cum Crinas Massiliensis arte geminata, ut cautior religiosiorque, ad siderum motus ex ephemeride mathematica cibos dando horasque observando auctoritate eum praecessit, nuperque sestertium C reliquit muris patriae moenibusque aliis paene non minori summa exstructis. Hi regebant fata, cum repente civitatem 10

Charmis ex eadem Massilia invasit damnatis non solum prioribus medicis verum et balineis, frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. mersit aegros in lacus. videbamus senes consularis usque in ostentationem rigentis, qua de re
11 exstat etiam Annaei Senecae adstipulatio. nec dubium est omnis istos famam novitate aliqua aucupantis anima statim nostra negotiari. hinc illae circa aegros miserae sententiarum concertationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. hinc illa infelix monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars cotidie totiens interpolis, et ingeniorum Graeciae flatu inpellimur, palamque est, ut quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem ilico vitae nostrae necisque fieri, ceu vero non milia gentium sine medicis degant nec tamen sine medicina, sicuti populus Romanus ultra sexcentesimum annum, neque ipse in accipiendis artibus lentus, medicinae vero etiam avidus, donec expertam damnavit.

12 (6.) Etenim percensere insignia priscorum in his moribus convenit. Cassius Hemina ex antiquissimis auctor est primum e medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniae filium L. Aemilio M. Livio coss. anno urbis DXXXV., eique ius Quiritium datum et tabernam in compito Acilio em-
13 ptam ob id publice. volnerarium eum fuisse e re dictum, mireque gratum adventum eius initio, mox a saevitia secandi urendique transisse nomen in carnificem et in taedium artem omnisque medicos, quod clarissime intellegi potest e M. Catone, cuius auctoritati triumphus atque censura minumum conferunt, tanto plus in ipso est, quamobrem verba eius ipsa ponemus:

14 (7.) Dicam de istis Graecis suo loco, Marce fili. quid Athenis exquisitum habeam et quod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere, vincam. nequissimum et indocile genus illorum, et hoc puta vatem dixisse: quandoque ista gens suas litteras dabit, omnia corrumpet, tum etiam magis, si medicos suos huc mittet. iurarunt inter se barbaros necare omnis medicina, et hoc ipsum mercede faciunt ut fides

iis sit et facile disperdant. nos quoque dictitant barbaros et spurcius nos quam alios opicos appellatione foedant. interdixi tibi de medicis.

(8.) Atque hic Cato DCV. anno urbis nostrae obiit, LXXXV. suo, ne quis illi defuisse publice tempora aut privatim vitae spatia ad experiendum arbitretur. quid ergo? damnatam ab eo rem utilissimam credimus? minume, Hercules. subicit enim qua medicina se et coniugem usque ad longam senectam perduxerit, iis ipsis scilicet quae nunc nostra citamus, profiteturque esse commentarium sibi quo medeatur filio, servis, familiaribus, quem nos per genera usus sui digerimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem, maxume vero quaestum esse manipretio vitae recusabant. ideo templum Aesculapi, etiam cum reciperetur is deus, extra urbem fecisse iterumque in insula traduntur, et cum Graecos Italia pellerent diu etiam post Catonem, excepisse medicos. augebo providentiam illorum. solam hanc artium Graecarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu, Quiritium paucissimi attigere et ipsi statim ad Graecos transfugae, immo vero auctoritas aliter quam Graece eam tractantibus etiam apud inperitos expertisque linguae non est, ac minus credunt quae ad salutem suam pertinent, si intellegunt. itaque, Hercules, in hac artium sola evenit ut cuicumque medicum se professo statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio maius. non tamen illud intuemur, adeo blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. nulla praeterea lex quae puniat inscitiam eam, capitale nullum exemplum vindictae. discunt periculis nostris et experimenta per mortis agunt, medicoque tantum hominem occidisse inpunitas summa est. quin immo transit convitium et intemperantia culpatur utroque qui periere arguuntur. sed decuriae pro more censuris principum examinantur, inquisitio per parietes agitur, et qui de nummo iudicet a Gadibus columnisque Herculis arcessitur, de exsilio vero non nisi XLV electis viris datur tabella. at de iudice ipso quales in consilium eunt statim occisuri! merito, dum nemini nostrum libet scire quid saluti suae opus sit. alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, aliena memoria salutamus, aliena et vivimus opera, perie-

runtque rerum naturae pretia et vitae argumenta. nihil aliud
20 pro nostro habemus quam delicias. Non deseram Catonem
tam ambitiosae artis invidiae a me obiectum aut senatum il-
lum qui ita censebat, idque non criminibus artis adreptis, ut
aliquis exspectaverit. quid enim venenorum feracius aut 5
unde plures testamentorum insidiae? iam vero et adulteria
etiam in principum domibus, ut Eudemi in Livia Drusi Cae-
21 saris, item Valentis in qua dictum est regina. non sint artis
8 ista sed hominum. non magis haec urbi timuit Cato, ut equi-
dem credo, quam reginas. ne avaritiam quidem arguam ra- 10
pacisque nundinas pendentibus fatis et dolorum indicaturam
ac mortis arram aut arcana praecepta, squamam in oculis
emovendam potius quam extrahendam, per quae effectum est
ut nihil magis prodesse videretur quam multitudo grassan-
22 tium. neque enim pudor sed aemuli pretia submittunt. notum 15
10 est ab eodem Charmide unum aegrum ex provincialibus HS.
ducentis reconductum, Alconti volnerum medico HS. centiens
cent. mil. damnato ademisse Claudium principem, eidemque
in Gallia exsulanti et deinde restituto acquisitum non minus
23 intra paucos annos. et haec personis inputentur. ne faecem 20
quidem aut inscitiam eius turbae arguamus, ipsorum intem-
perantiam in morbis, aquarum calidarum deverticulis, impe-
riosa inedia et ab iisdem deficientibus cibo saepius die in-
gesto, mille praeterea paenitentiae modis, culinarum etiam
praeceptis et unguentorum mixturis, quando nullas omisere 25
24 vitae inlecebras. invehi peregrinas mercis conciliarique ex-
terna pretia displicuisse maioribus crediderim equidem, non
tamen hoc Catonem providisse, cum damnaret artem. the-
riace vocatur excogitata conpositio luxuriae. fit ex rebus
sexcentis, cum tot remedia dederit natura quae singula suf- 30
ficerent. Mithradatium antidotum ex rebus LIV conponitur,
interim nullo pondere aequali et quarundam rerum sexage-
sima denari unius imperata, quo deorum, per fidem, ista mon-
25 strante! hominum enim subtilitas tanta esse non potuit,
ostentatio artis et portentosa scientiae venditatio manifesta 35
est. ac ne ipsi quidem illa novere, conperique volgo pro
cinnabari Indica in medicamenta minium addi inscitia nomi-
26 $\frac{33}{124}$ nis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. verum

haec ad singulorum salutem pertinent, illa autem quae timuit Cato atque providit, innocentiora multo et parva opinatu quae proceres artis eius de semet ipsi fateantur, illa perdidere imperi mores, illa quae sani patimur, luctatus, ceromata ceu valitudinis causa instituta, balineae ardentes quibus persuasere in corporibus cibos coqui ut nemo non minus validus exiret, oboedientissimi vero efferrentur, potus deinde ieiunorum ac vomitiones et rursus perpotationes ac pilorum eviratio instituta resinis eorum, itemque pectines in feminis quidem publicati. ita est profecto, lues morum, nec aliunde maior quam 27
e medicina, vatem prorsus cotidie facit Catonem et oraculum: satis esse ingenia Graecorum inspicere, non perdiscere. Haec fuerint dicenda pro senatu illo 28
sexcentisque populi Romani annis adversus artem in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt, simul contra attonitas quorundam persuasiones qui prodesse nisi pretiosa non putant. neque enim dubitaverim aliquis fastidio futura quae dicentur animalia, at non Vergilio fuit nominare formicas nulla necessitate et curculiones ac lucifugis congesta cubilia blattis, non Homero inter proelia deorum inprobitatem muscae describere, non naturae gignere ista, cum gignat hominem. proinde causas quisque et effectus, non res aestimet.

(9.) Ordiemur autem a confessis, hoc est lanis ovisque, 29
obiter ut rebus praecipuis honos in primis perhibeatur. quaedam etiam sic alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. nec deerat materia pompae, si quicquam aliud intueri liberet quam fidem operis, quippe inter prima proditis etiam ex cinere phoenicis nidoque medicinis, ceu vero id certum esset
atque non fabulosum. inridere est vitae iam remedia post millesimum annum reditura monstrare. 2. Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere postis a nubentibus attingi iubentes, praeterque cultum et tutelam contra frigora sucidae pluruma praestant remedia ex oleo vinoque
aut aceto, prout quaeque mulceri morderive opus sit et adstringi laxarive, luxatis membris dolentibusque nervis inpositae et crebro subfusae. quidam etiam salem admiscent luxatis, alii cum lana rutam tritam adipemque inponunt, item

31 contunsis tumentibusque. halitus quoque oris gratiores facere traditur confricatis dentibus atque gingivis admixto melle. prodest et phreneticis suffitu. sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, et alio modo indita auribus opturatis spissius. quin et ulceribus vetustis inponitur cum melle. volnera ex vino vel aceto vel aqua frigida et oleo expressa
32 sanat. arietis vellera luta frigida ex oleo madefacta in muliebribus malis inflammationes volvae sedant et, si procidant, suffitu reprimunt. sucida lana inposita subditaque mortuos partus evocat. sistit etiam profluvia earum, at canis rabiosi morsibus inculcata post diem septumum solvitur. reduvias sanat ex aqua frigida, eadem nitro, sulpure, oleo, aceto, pice liquida fervescentibus tincta quam calidissima inposita bis die lumborum dolores sedat. sistit et sanguinem ex ariete su-
33 cida articulos extremitatium praeligans. laudatissima omnis e collo, natione vero Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. sucidam inponunt et desquamatis, percussis, lividis, incussis, conlisis, contritis, deiectis, capitis et aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto et rosaceo. cinis eius inlinitur attritis, volneratis, ambustis. et in oculorum medicamenta addi-
34 tur, item in fistulas aurisque suppuratas. ad hoc detonsam eam, alii evolsam, decisis summis partibus siccant carpuntque et in fictili crudo conponunt ac melle perfundunt uruntque. alii assulis taedae subiectis et subinde interstratis oleo adspersam accendunt cineremque in labellis aqua addita confricant manu et considere patiuntur, idque saepius mutantes aquam, donec linguam adstringat leniter nec mordeat. tum cinerem reponunt. Vis eius septica est efficacissimeque genas purgat.

35 (10.) Quin ipsae sordes pecudum sudorque feminum et alarum adhaerentes lanis — oesypum vocant — innumeros prope usus habent. in Atticis ovibus genito palma. fit pluribus modis, sed probatissimum lana ab his partibus recenti concerpta aut quibuscumque sordibus sucidis primum collectis lento igni in aeneo subfervefactis et refrigeratis pinguique quod supernatet collecto in fictile vas iterumque decocta priori materia, quae pinguitudo utraque frigida aqua lavatur et in linteo saccatur ac sole torretur, donec candida fiat

ac tralucida, tum in stagnea pyxide conditur. probatio ut 36
sordium virus oleat et manu fricante ex aqua non liquetur
sed albescat ut cerussa. oculis utilissimum contra inflamma-
tiones genarumque callum. quidam in testa torrent donec
pinguitudinem amittat, utilius tale existimantes erosis et du-
ris genis, angulis scabiosis et lacrimantibus. ulcera non ocu- 37
lorum modo sanat sed oris etiam et genitalium cum anserino
adipe. medetur et volvae inflammationibus et sedis rhaga-
diis et condylomatis cum meliloto ac butyro. reliquos usus
eius suo loco digeremus. sordes quoque caudarum concre-
tae in pilulas siccatae per se tunsaeque in farinam et inli-
tae dentibus mire prosunt, etiam labantibus, gingivisque, si
carcinoma serpat. iam vero pura vellera aut per se inposita 38
caecis doloribus aut accepto sulpure, et cinis eorum genita-
lium vitiis, tantumque pollent ut medicamentis quoque super-
ponantur. medentur ante omnia et pecori ipsi, si fastidio
non pascantur. cauda enim quam artissime praeligata, evolsa
inde lana, statim vescuntur, traduntque quod extra nodum sit
e cauda praemori.

3. (11.) Lanae habent et cum ovis socieatatem simul 39
fronti inpositae contra epiphoras. non opus est eas in hoc
usu radicula esse curatas neque aliud quam candidum ex ovo
infundi ac pollinem turis. ova per se infuso candido oculis
epiphoras cohibent urentisque refrigerant — quidam cum
croco praeferunt — et pro aqua miscentur collyriis. infan-
tibus vero contra lippitudines vix aliud remedio est butyro
admixto recenti. eadem cum oleo trita ignis sacros leniunt 40
betae foliis superinligatis. candido ovorum in oculis et pili
reclinantur Hammoniaco trito admixtoque et vari in facie
cum pineis nucleis ac melle mixto. ipsa facies inlita sole
non uritur. ambusta aquis si statim ovo occupentur, pusu-
las non sentiunt, — quidam admiscent farinam hordeaceam
et salis parum, — ulceribus vero ex ambusto cum candido
ovorum tostum hordeum et suillo adipe mire prodest. eadem 41
curatione ad sedis vitia utuntur, infantibus quidem, etiam si
quid ibi procidat, ad pedum rimas ovorum candido decocto
cum cerussae denariorum duum pondere, pari spumae ar-
genti, murrae exiguo, dein vino, ad ignem sacrum candido

ovorum trium cum amylo. aiunt et volnera candido glutinari calculosque pelli. Lutea ovorum cocta ut indurescant, admixto croco modice, item melle, ex lacte mulieris inlita dolores oculorum mitigant, vel cum rosaceo et mulso lana oculis inposita, vel cum trito api semine ac polenta in mulso inlita. prodest et tussientibus per se luteum devoratum liquidum ita ut dentibus non attingatur, thoracis destillationibus, faucium scabritiae. privatim contra haemorrhoidum morsum inlinitur sorbeturque crudum. prodest et renibus, vesicae rosionibus exulcerationibusque et cruenta exscreantibus. quinque ovorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysintericis cum cinere putaminis sui et papaveris suco ac vino. dantur coeliacis cum uvae passae pinguis pari pondere et malicori per triduum aequis portionibus, et alio modo lutea ovorum trium, lardi veteris et mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus, trita ad crassitudinem mellis et, cum opus sit, abellanae nucis magnitudine ex aqua pota, item ex oleo fricta terna, totis ovis pridie maceratis in aceto, sic et lientericis, sanguinem autem reicientibus cum tribus cyathis musti. utuntur iisdem ad liventia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. sistunt et menses mulierum cocta et in vino pota, inflationes quoque volvae cruda cum oleo aut vino inlita. utilia sunt et cervicis doloribus cum anserino adipe et rosaceo, sedis etiam vitiis indurata igni ut calore quoque prosint, et condylomatis cum rosaceo, item ambustis durata in aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo inlinuntur. Fiunt et tota lutea, quae vocant sitista, cum triduo incubita tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ovorum cum gallae dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. dant et dysintericis pullos in ipso ovo decoctos admixta vini austeri hemina et pari modo olei polentaeque. Membrana putamini detracta sive crudo sive cocto labiorum fissuris medetur, putaminis cinis in vino potus sanguinis eruptionibus. comburi sine membrana oportet, sic fit et dentifricium. idem cinis et mulierum menses cum murra inlitus sistit. firmitas putaminum tanta est ut recta nec vi nec pondere ullo frangantur, nec nisi paulum inflexa rotunditate. Tota ova adiuvant partum cum ruta et aneto et cumino pota

e vino. scabiem corporum ac pruritum oleo et cedria mixtis tollunt, ulcera quoque umida in capite cyclamino admixta. ad puris et sanguinis exscreationes ovom crudum cum porri sectivi suco parique mensura mellis Graeci calefactum hauritur. dantur et tussientibus cocta et trita cum melle et cruda cum passo oleique pari modo. infunduntur et virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis amylique semuncia a balineis, adversus ictus serpentium cocta tritaque adiecto nasturtio inlinuntur. Cibo quot modis iuvent notum est, cum 48
transmeent faucium tumorem calfactuque obiter foveant. nullus est alius cibus qui in aegritudine alat neque oneret simulque vim potus et cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri 49
diximus putamen. talibus cum farina in panem subactis 10, 167
coeliaci recreantur. quidam ita resoluta in patinis torrere utilius putant, quo genere non alvos tantum sed et menses feminarum sistunt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina et aqua hauriuntur, et per se lutea ex his decocta in aceto donec indurescant, iterumque cum trito pipere torrcantur ad cohibendas alvos. Fit et dysintericis remedium singulare 50
ovo effuso in fictile novom eiusdemque ovi mensura, ut paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo confusis crebroque permixtis. quo fuerint ea excellentiora hoc praesentius remedium erit. alii eadem mensura pro oleo et aceto resinam adiciunt rubentem vinumque et alio modo temperant, olei tantum mensura pari pineique corticis duabus sexagesimis denariorum, una eius quod rhum diximus, mellis obolis 24, 91
quinque simul decoctis, ita ut cibus post quattuor horas sumatur. torminibus quoque multi medentur ova bina cum ali spicis quattuor una terendo vinique hemina calefaciendo atque ita potando. Et, ne quid desit ovorum gratiae, candidum ex 51
his admixtum calci vivae glutinat vitri fragmenta. vis vero tanta est ut lignum perfusum ovo non ardeat ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ovis tantum locuti sumus, cum et reliquarum alitum restent magnae utilitates, sicut suis locis dicemus.

(12.) Praeterea est ovorum genus in magna fama Gallia- 52
rum, omissum Graecis. angues innumeri aestate convoluti salivis faucium corporumque spumis artifici conplexu glome-

rant, anguinum appellatur. Druidae sibilis id dicunt in sublime iactari sagoque oportere intercipi ne tellurem attingat. profugere raptorem equo, serpentis enim insequi donec arceantur amnis alicuius interventu. experimentum eius esse,
53 si contra aquas fluitet vel auro vinctum. atque, ut est Magorum sollertia occultandis fraudibus sagax, certa luna capiendum censent, tamquam congruere operationem eam serpentium humani sit arbitri. vidi equidem id ovom mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis
54 bracchiorum polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mire laudatur, tantae vanitatis ut habentem id in lite in sinu equitem Romanum e Vocontiis a divo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. hic tamen conplexus anguium et frugifera eorum concordia causa videtur esse quare exterae gentes caduceum in pacis argumentis circumdata effigie anguium fecerint, neque enim cristatos esse in caduceo mos est.

55 (13.) De anserum ovis magnae utilitatis ipsoque ansere dicturi hoc in volumine debemus honorem Commageno clarissimae rei. fit ex adipe anserum — alioqui celeberrimi usus, sed in hoc in Commagene Syriae parte — cum cinnamomo, casia, pipere albo, herba quae Commagene vocatur, obrutis nive vasis, odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, convolsiones, caecos aut subitos dolores omniaque quae acopiis curantur, unguentumque pariter et medicamentum est.
56 fit et in Syria alio modo, adipe avium curato ut dicemus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phoenice elate, item calamo, singulorum pondere quod sit adipis, vino bis aut ter subfervefactum. fit autem hieme, quoniam aestate non glaciat nisi accepta cera. Multa praeterea remedia sunt ex ansere, quod miror aeque quam Panchaica, namque anser corvosque ab aestate in autumnum morbo conflictari dicuntur.

57 4. (14.) De anserum honore quem meruere Gallorum in
10 51 Capitolium adscensu deprehenso diximus. eadem de causa supplicia annua canes pendunt inter aedem Iuventatis et Summani vivi in furca sabucea armo fixi. sed plura de hoc
58 animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentis adeo puros existimabant ad cibum ut etiam placandis numinibus

hostiarum vice uterentur his. Genitae Manae catulo res divina fit et in cenis deum etiamnum ponitur catulina. aditialibus quidem epulis celebrem fuisse Plauti fabulae indicio sunt. sanguine canino contra toxica nihil praestantius putant, vomitiones quoque hoc animal monstrasse homini videtur, et alios usus ex eo mire laudatos referemus suis locis.

(15.) Nunc ad instituti ordinem pergemus. Adversus 59
serpentium ictus efficacia habentur fimum pecudis recens in vino decoctum inlitumque, mures dissecti inpositi, quorum natura non est spernenda, praecipue in adsensu siderum, ut diximus, cum lunae lumine fibrarum numero crescente atque decrescente. tradunt Magi iocinere muris dato porcis in fico sequi dantem id animal, in homine quoque similiter valere, sed resolvi cyatho olei poto. 2, 109 11, 196

(16.) Mustelarum duo genera: alterum silvestre distans 60
magnitudine, Graeci vocant ictidas. harum fel contra aspidas dicitur efficax, cetero venenum. haec autem quae in domibus nostris oberrat et catulos suos, ut auctor est Cicero, cotidie transfert mutatque sedem, serpentis persequitur. ex ea inveterata sale denari pondus in cyathis tribus datur percussis aut ventriculus coriandro fartus inveteratus et in vino potus, e catulo mustelae etiam efficacius.

(17.) Quaedam pudenda dictu tanta auctorum adsevera- 61
tione commendantur ut praeterire fas non sit, siquidem illa concordia rerum aut repugnantia medicinae gignuntur, veluti cimicum animalis foedissimi et dictu quoque fastidiendi natura contra serpentium morsus et praecipue aspidum valere dicitur, item contra venena omnia, argumento, quod dicant gallinas quo die ederint non interfici ab aspide carnisque earum percussis plurumum prodesse. ex his quae tradunt 62
humanissimum est inlinere morsibus cum sanguine testudinis, item suffitu eorum abigere sanguisugas adhaerentis haustasque ab animalibus restinguere in potu datis, quamquam et oculos quidam his inungunt tritis cum sale et lacte mulierum, aurisque cum melle et rosaceo admixtis. eos qui agrestes sint et in malva nascantur crematos cinere permixto rosaceo infundunt auribus. cetera quae de his tradunt, vomi- 63
tionum et quartanarum remedia aliorumque morborum, quam-

quam ovo aut cera aut faba inclusos censeant devorandos, falsa nec referenda arbitror. lethargi tantum medicinae cum argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquae dantes, puerilibus annis qua-
64 ternos. et in stranguria fistulae inposuere. adeo nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus causis genuit. quin et adligatos laevo bracchio binos lana subrepta pastoribus resistere nocturnis febribus prodiderunt, diurnis in russeo panno. rursus iis adversatur scolopendra suffituque enecat.
65 (18.) Aspides percussos torpore et somno necant omnium serpentium minume sanabiles. sed venenum earum, si sanguinem attingit aut recens volnus, statim interemit, si inveteratum ulcus, tardius. de cetero potum quantalibet copia non nocet, non est enim tabifica vis, itaque occisa morsu earum animalia cibis innoxia sunt. cunctarer in proferendo ex his remedio, ni M. Varro LXXXIII. vitae anno prodidisset aspidum ictus efficacissime sanari hausta a percussis ipsorum urina.
66 (19.) Basilisci, quem etiam serpentes ipsae fugiunt, alias olfactu necantem, qui hominem, vel si adspiciat tantum, dicitur interemere, sanguinem Magi miris laudibus celebrant coeuntem picis modo et colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. attribuunt ei et successus petitionum a potestatibus et a dis etiam precum, morborum remedia, veneficiorum amuleta. quidam id Saturni sanguinem appellant.
67 (20.) Draco non habet venena. caput eius limini ianuarum subditum propitiatis adoratione dis fortunatam domum facere promittitur. oculis eius inveteratis et cum melle tritis inunctos non expavescere ad nocturnas imagines etiam pavidos. cordis pingue in pelle dorcadum nervis cervinis adalligatum in lacerto conferre iudiciorum victoriae. primum spondylum aditus potestatium mulcere. dentis eius inligatos pellibus caprearum cervinis nervis mitis praestare dominos
8 potestatisque exorabilis. sed super omnia est conpositio qua invictos faciunt Magorum mendacia: cauda draconis et capite, pilis leonis e fronte et medulla eiusdem, equi victoris spuma, canis ungue adalligatis cervino corio nervisque cervi alternatis et dorcadis, quae coarguisse non minus refert

quam contra serpentis remedia demonstrasse, quoniam et haec morum veneficia sunt. draconum adipem venenata fugiunt, item, si uratur, ichneumonum, fugiunt et urticis tritis in aceto perunctos.

(21.) Viperae caput inpositum, vel alterius quam quae 69
percusserit, sine fine prodest, item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt enim praecanere, item si quis exustae eius cinere inlinat. reverti autem ad percussum serpentem necessitate naturae Nigidius auctor est. caput quidem dissecant Scythae inter auris ad eximendum lapillum quem aiunt ab ea devorari territa. alii ipso toto capite utuntur. fiunt ex vipera pastilli qui theriaci vocantur a Graecis, ternis 70
digitis mensurae utrimque amputatis exemptisque interaneis et livore spinae adhaerente, reliquo corpore in patina ex aqua et aneto discocto spinisque exemptis et addita similagine atque ita in umbra siccatis pastillis quibus ad multa medicamenta utuntur. significandum videtur e vipera tantum hoc fieri. quidam purgatae ut supra dictum est adipem cum olei sextario decocunt ad dimidias. ex eo, cum opus sit, ternis stillis additis in oleum perunguntur ut omnes bestiae fugiant eos.

(22.) Praeterea constat contra omnium serpentium ictus 71
quamvis insanabilis ipsarum exta inposita auxiliari, eosque qui aliquando viperae iecur coctum hauserint numquam post-ea feriri a serpente. neque anguis venenatus est nisi per mensem luna instigatus, et prodest vivos conprehensus et in aqua contunsus, si foveantur ita morsus. Quin et inesse ei 72
remedia multa creduntur, ut digeremus, et ideo Aesculapio dicatur. Democritus quidem monstra quaedam ex his confingit ut possint avium sermones intellegi. Anguis Aesculapius Epidauro Romam advectus est volgoque pascitur et in domibus, ac nisi incendiis semina exurerentur, non esset fecunditati eorum resistere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est quod et in aqua vivit, hydri vocantur, nullo serpentium inferiores veneno. horum iecur servatum adversus percussos ab his auxilium est. Scorpio tritus stelionum ve- 73
neno adversatur. fit enim et e stelionibus malum medicamentum. nam cum inmortuus est vino, faciem eorum qui bi-

berint lentigine obducit. ob hoc in unguento necant eum insidiantes pellicum formae. remedium est ovi luteum et mel ac nitrum. fel stelionum tritum in aqua mustelas congregare dicitur.

74 (23.) Inter omnia venenata salamandrae scelus maximum est. cetera enim singulos feriunt, nec pluris pariter interemunt, ut omittam quod perire conscientia dicuntur homine percusso neque amplius admitti ad terras, salamandra populos pariter necare inprovidos potest. nam si arbori inrepsit, omnia poma inficit veneno, et eos qui ederint necat frigida
75 vi nihil aconito distans. quin immo contacto ab ea ligno vel lapidi si crusta panis incoquatur, idem veneficium, et si in puteum cadat, quippe cum saliva eius quacumque parte corporis vel in pede imo respersa omnis in toto corpore defluat pilus. tamen talis ac tanti veneni a quibusdam animalium, ut subus, manditur dominante eadem illa rerum dissidentia.
76 venenum eius restingui primum omnium ab his quae vescantur illa verisimile est, ex his vero quae produntur cantharidum potu aut lacerta in cibo sumpta. cetera adversantia diximus dicemusque suis locis. ex ipsa quae Magi tradunt contra incendia, quoniam ignis sola animalium exstinguat, si forent vera, iam esset experta Roma. Sextius venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis et pedibus et capite in melle serventur, tradit negatque restingui ignem ab iis.

77 (24.) Ex volucribus in auxilium contra serpentis primi voltures. adnotatum quoque minus virium esse nigris. pinnarum ex his nidore, si urantur, fugari eas dicunt, item cor eius alitis habentis tutos esse ab impetu non solum serpentium sed etiam ferarum latronumque et regum ira.

78 (25.) Carnibus gallinaceorum ita ut tepebunt avolsae appositis venena serpentium domantur, item cerebro in vino poto. Parthi gallinae malunt cerebrum plagis inponere. ius quoque ex his potum praeclare medetur et in multis aliis usibus mirabile. Pantherae, leones non attingunt perunctos
79 eo, praecipue si et alium fuerit incoctum. alvom solvit validius e vetere gallinaceo, prodest et contra longinquas febris et torpentibus membris tremulisque et articulariis morbis, in capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipiente

tenesmo, iocineri, renibus, vesicae, contra cruditatis, suspiria. itaque etiam faciendi eius exstant praecepta. efficacius 80
enim coqui cum olere marino aut cybio aut cappari aut apio aut herba Mercuriali, polypodio aut aneto, utilissime autem in congiis tribus aquae ad tris heminas cum supra dictis herbis et refrigeratum sub diu dari tempestivis antecedente vomitione. Non praeteribo miraculum quamquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt id in se. ita hoc venenum auri est. at gallinacei ipsi circulo e ramentis addito in collum non canunt.

(26.) Auxiliatur contra serpentis et columbarum caro 81
recens concerpta et hirundinum, bubonis pedes usti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum magicae vanitatis, quippe praeter reliqua portentosa mendacia cor eius inpositum mammae mulieris dormientis sinistrae tradunt efficere ut omnia secreta pronuntiet, praeterea in pugnam ferentis id fortis fieri. eiusdem ovo ad capil- 82
lum remedia demonstrant. quis autem, quaeso, ovom bubonis umquam visere potuit, cum ipsam avem vidisse prodigium sit? quis utique experiri et praecipue in capillo? sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius gene- 83
ris prope videri possint quae tradunt et de vespertilione, si ter circumlatus domui vivos per fenestram inverso capite infigatur, amuletum esse, privatimque ovilibus circumraptum totiens et pedibus suspensum in superlimine. sanguinem quoque eius cum carduo contra serpentium ictus inter praecipua laudant.

(27.) Phalangium est Italiae ignotum et plurium gene- 84
rum: unum simile formicae, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis guttis. acerbior huius quam vespae ictus. vivit maxume circa furnos et molas. in remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat, et ad hoc servantur mortui. inveniuntur et cortices eorum qui triti et poti medentur, mustelae catuli, ut diximus 60
supra. aeque phalangion Graeci vocant inter genera ara- 85
neorum, sed distingunt lupi nomine. tertium genus est eodem phalangi nomine araneus lanuginosus grandissimo capite,

quo dissecto inveniri dicuntur intus vermiculi duo adalligatique mulieribus pelle cervina ante solis ortum praestare ne concipiant, ut Caecilius in commentariis reliquit. vis ea annua est, quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam
86 aliquarum fecunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur et rhagion acino nigro similis, ore minumo sub alvo, pedibus brevissimis tamquam inperfectis. dolor a morsu eius qualis a scorpione, urina similis araneis textis. idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. huius morsus genua labefactat. peior utroque est caeruleus, lanugine nigra, caliginem concitans et vomitus araneosos. etiamnum deterior a crabrone pinna tantum differens, hic et ad maciem perdu-
87 cit. Myrmecion formicae similis capite, alvo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathii duo genera habent: peior medium caput distinguente linia alba et traversum altera. hic oris tumorem facit, at cinereus posteriori parte candicans lentior, minume autem noxius eodem colore qui telas muscis in parietibus latissime pandit.
88 Contra omnium morsus remedio est gallinaceorum cerebrum cum piperis exiguo potum in posca, item formicae quinque potae, pecudum fimi cinis inlitus ex aceto et ipsi aranei quicumque in oleo putrefacti. Maris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto, ungulae arietinae cinere cum
60 melle, mustelae catulo ut in serpentibus dictum est. si iumenta momorderit, mus recens cum sale inponitur aut fel
89 vespertilionis ex aceto. et ipse mus araneus contra se remedio est divolsus et inpositus. nam si praegnas momordit, protinus dissilit. optumum, si is inponatur qui momorderit, sed et alios ad hunc usum servant in oleo aut luto circumlitos. est contra morsum eius remedio terra ex orbita, ferunt enim non transiri ab eo orbitam torpore quodam naturae.

90 (28.) Scorpionibus contrarius maxume invicem stelio traditur, ut visu quoque pavorem iis adferat et torporem frigidi sudoris. itaque in oleo putrefaciunt eum et ita volnera perungunt. quidam oleo illo spumam argenteam decocunt ad emplastri genus atque ita inlinunt. hunc Graeci coloten vocant et ascalaboten et galeoten. in Italia non nascitur. est

enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, et** vescitur, quae omnia a nostris stelionibus aliena sunt.

(29.) Prodest et gallinarum fimi cinis inlinitus, draconis 91
iecur, lacerta divolsa, mus divolsus, scorpio ipse suae plagae inpositus aut assus in cibo sumptus aut potus in meri cyathis duobus. proprium est scorpionum quod manus palmam non feriunt nec nisi pilosa attingere. lapillus qualiscumque ab ea parte qua in terra erat inpositus plagae levat dolorem, item testa terra operta ex aliqua parte sicut erat inposita liberare dicitur, — non debent respicere qui inponunt et cavere ne sol adspiciat, — vermes terreni triti inpositi. Multa et alia 92
ex his remedia sunt propter quae in melle servantur. noctua apibus contraria et vespis crabronibusque et sanguisugis, pici quoque Martii rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. adversantur et locustarum minumae sine pinnis, quos attelebos vocant. Est et formicarum genus venenatum, non fere in Italia. solipugas Cicero appellat, salpugas Baetica, his vespertilionis cor contrarium omnibusque formicis, salamandris cantharidas diximus resistere. 76

(30.) Sed in his magna quaestio, quoniam ipsae venena 93
sunt potae vesicae cum cruciatu praecipuo. Cossinum equitem Romanum amicitia Neronis principis notum, cum is lichene conreptus esset, vocatus Aegypto medicus ob hanc valitudinem eius a Caesare, cum cantharidum potum praeparare voluisset, interemit. verum inlitas prodesse non dubium est
cum suco taminiae uvae et sebo ovis vel caprae. Ipsarum 94
cantharidum venenum in qua parte sit non constat inter auctores. alii in pedibus et capite existimant esse, alii negant. convenit tantum pinnas earum auxiliari, in quacumque parte sit venenum. ipsae nascuntur ex vermiculo, in spongea maxume cynorrhodi quae fit in caule, sed fecundissime in fraxino, ceterae in alba rosa, minus efficaces. potentissimae inter omnis variae, luteis liniis quas in pinnis traversas habent, multum pingues, inertiores minutae, latae, pilosae, inutilissimae vero unius coloris macrae. Conduntur in calice 95
fictili non picato et linteo conligato, contectae rosa matura, et suspenduntur super acetum cum sale fervens donec per linteolum vaporentur, postea reponuntur. vis earum adurere

corpus, crustas obducere. eadem pityocampis in picea nascentibus, eadem bupresti, similiterque praeparantur. efficacissimae omnes ad feras lichenas, dicuntur et menses ciere
96 et urinam, ideo Hippocrates et hydropicis dabat. Cantharides obiectae sunt Catoni Uticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis LX addixerat. 5. Et sebum autem struthocamelinum tunc venisse sestertiis XXX obiter dictum sit, efficacioris ad omnia usus quam est anserinus adips.

97 (31.) Diximus et mellis venenati genera, contra quod
21, 74 utuntur melle in quo apes sint mortuae. idem potum in vino remedium est vitiorum quae e cibo piscium gignuntur.

98 (32.) In canis rabiosi morsu tuetur a pavore aquae canini capitis cinis inlitus volneri, oportet autem comburi omnia eodem modo, ut semel dicamus, in vase fictili novo argilla circumlito atque ita in furnum indito. idem et in potione proficit. quidam ob id edendum dederunt. aliqui et vermem e cadavere canino adalligavere menstruave canis in panno subdidere calici aut intus ipsius caudae pilos combustos in-
99 seruere [volneri]. Cor caninum habentem fugiunt canes, non latrant vero lingua canina in calciamento subdita pollici aut caudam mustelae quae abscisa ea dimissa sit habentis. est limus salivae sub lingua rabiosi canis qui datus in potu hydrophobos fieri non patitur, multo tamen utilissime iecur eius qui in rabie momorderit datur, si possit fieri, crudum mandendum, sin minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis car-
100 nibus. Est vermiculus in lingua canum qui vocatur a Graecis lytta, quo exempto infantibus catulis nec rabidi fiunt nec fastidium sentiunt. idem ter igni circumlatus datur morsis a rabioso ne rabidi fiant. et cerebello gallinaceo occurritur, sed id devoratum anno tantum eo prodest. aiunt et cristam galli contritam efficaciter inponi et anseris adipem cum melle. saliuntur et carnes eorum qui rabidi fuerunt ad eadem reme-
101 dia in cibo dandae. quin et necantur catuli statim in aqua ad sexum eius qui momorderit, ut iecur crudum devoretur ex iis. prodest et fimum gallinaceum, dumtaxat rufum, ex aceto inpositum, et muris aranei caudae cinis, ita ut ipse cui abscisa sit vivos dimittatur, glaebula ex hirundinum nido inlita

ex aceto, vel pulli hirundinis combusti, membrana sive senectus anguium vernatione exuta cum cancro masculo ex vino trita, nam etiam per se reposita in arcis armariisque tineas necat. mali tanta vis est ut urina quoque calcata rabiosi 102 canis noceat, maxume ulcus habentibus. remedio est fimum caballinum adspersum aceto et calefactum in fico inpositum. minus hoc miretur qui cogitet lapidem a cane morsum usque in proverbium discordiae venisse. qui in urinam canis suam egesserit torporem lumborum sentire dicunt. Lacerta, quam sepa, alii chalcidicen vocant, in vino pota morsus suos sanat.

(63.) Veneficiis ex mustela silvestri factis contrarium 103 est ius gallinacei veteris large haustum, peculiariter contra aconitata addi parum salis oporteat, gallinarum fimum, dumtaxat candidum, in hysopo decoctum aut mulso, contra venena fungorum boletorumque, item inflationes ac strangulationes, quod miremur, cum, si aliud animal gustaverit id fimum, torminibus et inflationibus adficiatur. Sanguis anserinus contra 104 lepores marinos valet cum olei aequa portione, item contra mala medicamenta omnia — adservatur cum Lemnia rubrica et spinae albae suco — pastillorum drachmis quinis quae e cyathis ternis aquae bibantur, item mustelae catulus ut supra 60 diximus praeparatus. Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet, item sanguis anatum Pontocarum. itaque et spissatus servatur vinoque diluitur. quidam feminae anatis efficaciorem putant. Simili modo contra 105 venena omnia ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris, ius ex carne arietum privatim adversus cantharidas, item lac ovium calidum praeterque iis qui buprestim aut aconitum biberint, columbarum silvestrium fimum privatim contra argenti vivi potum, contra toxica mustela volgaris inveterata drachmis binis pota.

6. (34.) Alopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo 106 cyprio et melle, item ungularum muli vel mulae ex oleo myrteo, praeterea, ut Varro noster tradit, murinum fimum, quod idem muscerdas appellat, et muscarum capita recentia prius folio ficulneo asperatas. alii sanguine muscarum utuntur, alii decem diebus cinerem earum inlinunt cum cinere chartae

vel nucum ita ut sit tertia pars portio e muscis, alii lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt, quidam melle tantum. — nullum animal docile minus existimatur minorisve intellectus. eo mirabilius est Olympiae sacro certamine nubis earum inmolato tauro deo quem Myioden vocant
107 extra territorium id abire. — alopecias cinis e murium capitibus caudisque et totius muris emendat, praecipue si veneficio acciderit haec iniuria, item irenacei cinis cum melle aut corium combustum cum pice liquida. caput quidem eius ustum per se etiam cicatricibus pilos reddit. alopecias autem in ea curatione praeparari oportet novacula et sinapi. quidam ex aceto uti maluerunt. quae de irenaceo dicentur
108 omnia tanto magis valebunt in hystrice. Lacertae quoque
98 ut docuimus combustae cum radice recentis harundinis, quae ut una cremari possit, minutim findenda est, ita myrteo oleo permixtae cineres capillorum defluvia continent. efficacius virides lacertae omnia eadem praestant, etiamnum utilius admixto sale et adipe ursino et cepa tunsa. quidam denas viridis in decem sextariis olei veteris discocunt, contenti semel
109 in mense unguere. Pellium viperinarum cinis alopecias celerrime explet, item gallinarum fimum recens inlitum. corvi ovom in aereo vase permixtum inlitumque deraso capite nigritiam capilli adfert, sed donec inarescat oleum in ore habendum est ne et dentes simul nigrescant, idque in umbra fa-
110 ciendum neque ante quatriduum abluendum. alii sanguine et cerebro eius utuntur cum vino nigro, alii excocunt ipsum et nocte in concubia in plumbeum vas condunt. aliqui alopecias cantharide trita inlinunt cum pice liquida, nitro praeparata cute, — caustica vis earum, cavendumque ne exulcerent alte, — postea ad ulcera ita facta capita murium et fel murium et fimum cum helleboro et pipere inlini iubent.

111 (35.) Lendes tolluntur adipe canino vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo aut vernatione eorum quam exuunt pota, porrigines felle ovillo cum creta Cimolia linito capite donec inarescat.

112 (36.) Capitis doloribus remedio sunt coclearum quae nudae inveniuntur nondum peractae ablata capita, ex his duritia lapidea exempta, — est autem ea calculi latitudine, —

quae adalligantur et minutae fronti inlinuntur tritae, item oesypum, ossa e capite volturis adalligata aut cerebrum cum oleo et cedria peruncto capite et intus naribus inlitis. cor- 113
nicis cerebrum coctum, in cibo sumptum vel noctuae, galli- naceus si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, evolsis collo plumis circumligatisque vel cristis, mustelae cinis inlitus, surculus ex nido milvi pulvino subiectus, murina pellis cremata ex aceto inlito cinere, limacis inter duas orbitas inventae ossiculum per aurum cohaerens cum ebore traiectum in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus semperque prodest. Fracto capiti aranei 114
tela ex oleo et aceto inposita non nisi volnere sanato abscedit. haec et volneribus tonstrinarum sanguinem sistit, cerebro vero profluentem anseris sanguis aut anatis infusus, adips earundem alitum cum rosaceo. Cocleae matutino pascentis harundine caput praecisum, maxume luna plena, lineo panno adligant capitis doloribus licio, aut cera alba fronti inlinunt et pilos caninos panno adalligant.

(37.) Cerebrum cornicis in cibo sumptum palpebras gi- 115
gnere dicitur, oesypum cum murra calidum specillo inlitum. idem praestare muscarum fimique murini cinerem aequis portionibus ut efficiatur dimidium pondus denari promittitur, additis duabus sextis denari e stibi, ut omnia oesypo inlinantur, item murini catuli triti io vino vetere ad crassitudinem acopi. pilos in his incommodos evolsos renasci non patitur fel ire- 116
nacei, ovorum stelionis liquor, salamandrae cinis, lacertae viridis fel in vino albo sole coactum ad crassitudinem mellis in aereo vase, hirundinis pullorum cinis cum lacte tithymali, spuma coclearum.

(38.) Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli septem 117
dierum emendari specillo demisso in dextram partem, si dexter oculus curetur, in sinistram, si sinister, aut felle recenti axionis. noctuarum est id genus, quibus pluma aurium modo micat. Subfusionem oculorum canino felle malebat quam hyaenae curari Apollonius Pitanaeus cum melle, item albugines. Murium capitum caudaeque cinere ex melle inunctis 118
claritatem visus restitui dicunt, multoque magis gliris aut muris silvestris cinere aut aquilae cerebro vel felle. cum

Attico melle cinis et adips soricis cum stibi tritus lacrimosis
33, 101 oculis plurumum confert, — stibis quid sit dicemus in metallis. — mustelae cinis subfusionibus, item lacertae hirundinisve cerebrum, coctae tritae fronti inlitae epiphoras se-
119 dant sive per se sive cum polline sive cum ture. sic et solatis, id est sole conreptis, prosunt. vivas quoque cremare et cinere earum cum melle Cretico inunguere caligines utilissimum est, vel iumentorum oculis membrana aspidis exuta vere, cum adipe eiusdem claritatem inunctis facit. Viperam vivam in fictili novo comburere addito feniculi suco ad cyathum unum et turis manna una, atque ita subfusiones oculorum et caligines inunguere utilissimum est. medicamentum id echeon
120 vocatur. Fit et collyrium e vipera in olla putrefacta vermiculisque enatis cum croco tritis. exuritur in olla cum sale quem lingendo claritatem oculorum consecuntur et stomachi totiusque corporis tempestivitatis. hic sal et pecori datur salubritatis causa et in antidotum contra serpentis additur.
121 quidam et ad coli vitium viperis utuntur in cibis. primum omnium occisa statim salem in os addi iubent donec liquescat, mox quattuor digitorum mensura utrimque praecisa exemptisque interaneis discocunt in aqua oleo, sale, aneto, aut statim vescuntur aut pane colligunt, ut saepius utantur. Ius praeter supra dicta pediculos e toto corpore expellit pruritusque etiam summae cutis. ostendit effectum et per se capitis viperini cinis. utilissime oculos inunguit, itemque adips vipe-
122 rinus. De felle non audaciter suaserim quae praecipiunt,
11, 163 quoniam, ut suo loco docuimus, non aliud est serpentium venenum. anguium adips aerugini mixtus ruptas oculorum partis sanat, et membrana sive senectus vernatione eorum exuta si adfricetur, claritatem facit. boae quoque fel praedicatur ad albugines, subfusiones, caligines, adips similiter ad
123 claritatem. Aquilae quam diximus pullos ad contuendum
10, 10 solem experiri felle mixto cum melle Attico inunguntur nubeculae et caligationes subfusionesque oculorum. eadem vis est et in volturino felle cum porri suco et melle exiguo, item in gallinacei felle ad argema et albugines ex aqua diluto, item in subfusiones oculorum, maxume candidi gallinacei. fimum quoque gallinaceorum, dumtaxat rubrum, lusciosis

inlini monstrant. laudant et gallinae fel, et praecipue adi- 124
pem, contra pusulas in pupillis. has scilicet eius rei gratia
saginant. adiuvat mirifice et ruptas oculorum tuniculas ad-
mixtis schisto et haematite lapidibus. fimum quoque earum,
dumtaxat candidum, in oleo vetere corneisque pyxidibus ad-
servant ad pupillarum albugines, qua in mentione significan-
dum est pavones fimum suum resorbere tradi invidentis ho-
minum utilitatibus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissi- 125
mus ad inunctiones omnium vitiorum putatur, item fimi eius
cinis cum Attico melle. laudatur et milvi iecur, fimum quo-
que columbarum ex aceto ad aegilopia, similiter ad albugi-
nes et cicatrices, fel anserinum, sanguis anatum contunsis
oculis ita ut postea oesypo et melle inunguantur, fel perdi-
cum cum mellis aequo pondere, per se vero ad claritatem.
ex Hippocratis putant auctoritate adici quod in argentea py-
xide id servari iubent. ova perdicum in vase aereo decocta cum 126
melle ulceribus oculorum et glaucomatis medentur. colum-
barum, palumbium, turturum, perdicum sanguis oculis cruore
subfusis eximie prodest. in columbis masculae efficaciorem
putant, vena autem sub ala ad hunc usum inciditur, quoniam
suo calore utilior est. superponi oportet splenium e melle
decoctum lanamque sucidam ex oleo ac vino. Earundem 127
avium sanguis nyctalopas sanat et iecur ovium, atque, ut
in capris diximus, efficacius fulvae. decocto quoque eius 22, 170
oculos abluere suadent et medulla dolores tumoresque inli-
nere. Bubonis oculorum cinis collyrio mixtus claritatem oculis
facere promittitur. turturis fimum albugines extenuat, item
coclearum cinis, fimum cenchridis. accipitrum generis hanc
Graeci faciunt. Argema ex melle omnibus quae supra scri- 128
pta sunt sanatur. mel utilissimum oculis in quo apes sint
inmortuae. Ciconiae pullum qui ederit negatur annis conti-
nuis lippiturus, item qui draconis caput habeat. huius adipe
et melle cum oleo vetere incipientis caligines discuti tra-
dunt. Hirundinum pullos plena luna excaecant, restitutaque
eorum acie capita comburuntur, cinere cum melle utuntur
ad claritatem et dolores ac lippitudines et ictus. Lacertas 129
quoque pluribus modis ad oculorum remedia adsumunt. alii
viridem includunt novo fictili, et lapillos qui vocantur cinae-

dia, quae et inguinum tumoribus adalligari solent, novem signis signant et singulos detrahunt per dies. nono emittunt
130 lacertam, lapillos servant ad oculorum dolores. alii terram substernunt lacertae viridi excaecatae et una in vitreo vase anellos includunt e ferro solido vel auro. cum recepisse visum lacertam adparuit per vitrum, emissa ea anulis contra lippitudinem utuntur, alii capitis cinere pro stibi ad scabritias. quidam viridem longo collo in sabulosis nascentem comburunt et incipientem epiphoram inungunt, et item glaucomata.
131 Mustelae etiam oculis punctu erutis aiunt visum reverti, eademque quae in lacertis et anulis faciunt. serpentis oculum dextrum adalligatum contra epiphoras prodesse, si serpens viva dimittatur. Lacrimantibus sine fine oculis cinis stelionum capitis cum stibi eximie medetur. Aranei muscarii tela et praecipue spelunca ipsa inposita per frontem ad duo tempora in splenio aliquo, ita ut a puero inpube et capiatur et inponatur nec is triduo se ostendat ei cui medebitur, neve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter
132 epiphoris mederi dicitur. albugines quoque tollere inunctione araneus candidus longissimis ac tenuissimis pedibus contritus in oleo vetere. is etiam cui crassissimum textum est in contignationibus fere adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabaei viridis natura contuentium visum exacuit, itaque gemmarum scalptores contuitu eorum acquiescunt.

133 (39.) Auris purgat fel pecudis cum melle, canini lactis instillatio sedat dolorem, gravitatem adips cum absinthio et oleo vetere, item adips anserinus. quidam adiciunt sucum cepae, alii ali pari modo. utuntur et per se ovis formicarum, namque et huic animali est medicina, constatque ursos aegros
134 hoc cibo sanari. Anserum omniumque avium adips praeparatur, exemptisque venis omnibus patina novo fictili operta in sole subdita aqua ferventi liquatur, saccatusque lineis saccis et in fictili novo repositus loco frigido minus putrescit addito melle. Murium cinis cum melle instillatus aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. si aliquod animal intraverit, praecipuum remedium est murium fel aceto dilutum,
135 si aqua intraverit, adips anserinus cum cepae suco. Gliris

detracta pelle intestinisque exemptis discoquitur melle in vase novo. medici malunt e nardo decoqui usque ad tertias partis atque ita adservari, deinde, cum opus sit, strigili tepefacta infundere. constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari aut si terreni vermes cum adipe anseris decocti infundantur, item ex arboribus rubri cum oleo triti exulceratis et ruptis auribus praeclare medentur. Lacerti inveterati, in os 136 pendentium addito sale, contunsas et ab ictu miseras auris sanant, efficacissime autem ferrugineas maculas habentes, liniis etiam per caudam distincti. Milipeda ab aliis centipeda aut multipeda dicta animal est e vermibus terrae pilosum, multis pedibus arcuatim repens tactuque contrahens se, oniscon Graeci vocant, alii tylon. efficacem narrant ad aurium dolores in cortice Punici mali decoctum et porri suco. addunt et rosaceum et in alteram aurem infundunt. illam autem quae non arcuatur sepa Graeci vocant, alii scolopendram, minorem perniciosamque. Cocleae quae sunt in usu 137 cibi cum murra aut turis polline adpositae, item minutae latae fracturis aurium inlinuntur cum melle. Senectus serpentium fervente testa usta instillatur rosaceo admixto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra graveolentiam praecipue, et si purulentae sint, ex aceto, melius cum felle caprino vel bubulo aut testudinis marinae. vetustior anno eadem membrana non prodest, nec imbre perfusa, ut aliqui putant. Aranei sanies cum rosaceo aut per se in lana vel cum 138 croco auribus prodest, gryllus cum sua terra effossus et inlitus. magnam auctoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet terramque terebret, stridat noctibus. venantur eum formica circumligata capillo in cavernam eius coiecta, efflato prius pulvere ne sese condat, ita formicae conplexu extrahitur. Ventris gallinaceorum 139 membrana quae abici solet inveterata et in vino trita auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adips et quaedam pinguitudo blattae, si caput avellatur. hanc tritam una cum rosaceo auribus mire prodesse dicunt, sed lanam qua incluserint post paulum extrahendam. celerrime enim id pingue transire in animal fierique vermiculum. alii binas ternasve in oleo decoctas efficacissime auribus mederi scribunt et tritas

140 in linteolo inponi contunsis. hoc quoque animal inter pudenda est, sed propter admirationem naturae priscorumque curae totum in hoc loco explicandum. plura earum genera fecerunt: mollis, quas in oleo decoctas verrucis efficaciter
141 inlini experti sunt. alterum genus myloecon appellavere circa molas fere nascens. his capite detracto attritas lepras sanasse Musaeum pycten in exemplis reliquerunt. tertium genus et odoris taedio invisum, exacuta clune, cum pisselaeo sanare ulcera alias insanabilia, strumas, panos diebus viginti uno inpositas, percussa, contunsa et cacoethe, scabiem furunculosque detractis pedibus et pinnis, nos haec etiam au-
142 dita fastidimus. at, Hercules, Diodorus et in morbo regio et orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina et melle. tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi quidquid velit. humanissimi eorum cinerem crematarum servandum ad hos usus in cornea pyxide censuere aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. infixa utique corpori
143 inlitas extrahere constat. Mel utilissimum auribus quoque est in quo apes inmortuae sint. Parotidas conprimit columbinum stercus vel per se vel cum farina hordeacea aut avenacea, noctuae cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculae a parotide, multipeda cum resinae tertia parte inlita, grylli sive inliti sive adalligati. At reliqua morborum genera medicinasque ex iisdem animalibus aut eiusdem generis sequenti dicemus volumine.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXX.

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Magicas vanitates saepius quidem antecedente operis parte, ubicumque causae locusque posce-

bant, coarguimus detegemusque etiamnum. in paucis tamen digna res de qua plura dicantur, vel eo ipso quod fraudulentissima artium plurumum in toto terrarum orbe plurumisque saeculis valuit. auctoritatem ei maxumam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tris alias imperiosissimas humanae mentis conplexa in unam se redigit. natam primum 2 e medicina nemo dubitat ac specie salutari inrepsisse velut altiorem sanctioremque medicinam, ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse viris religionis, ad quas maxume etiamnunc caligat humanum genus, atque, ut hoc quoque suggesserit, miscuisse mathematicas artis, nullo non avido futura de sese sciendi atque ea e caelo verissime peti credente. ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigi adolevit ut hodieque etiam in magna parte gentium praevaleat et in oriente regum regibus imperet.

(2.) Sine dubio illic orta in Perside a Zoroastre, ut inter 3 auctores convenit. sed unus hic fuerit an postea et alius non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiae sectas clarissimam utilissimamque eam intellegi voluit, Zoroastren hunc sex milibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit, sic et Aristoteles. Hermippus qui de tota arte ea diligentissime 4 scripsit et viciens centum milia versuum a Zoroastre condita indicibus quoque voluminum eius positis explanavit, praeceptorem a quo institutum diceret tradidit Agonacen, ipsum vero quinque milibus annorum ante Troianum bellum fuisse. mirum hoc in primis, durasse memoriam artemque tam longo aevo commentariis non intercedentibus, praeterea nec claris nec continuis successionibus custoditam. quotus enim quis- 5 que auditu saltem cognitos habet, qui soli nominantur, Apusorum et Zaratum Medos, Babyloniosque Marmarum et Arabantiphocum, aut Assyrium Tarmoendam, quorum nulla exstant monimenta? maxume tamen mirum est in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero tantumque operis ex eadem in Ulixis erroribus, adeo ut idea totumque opus non aliunde constet, siquidem Protea et Sirenum cantus apud 6 eum non aliter intellegi volunt, Circe utique et inferum evocatione hoc solum agi. nec postea quisquam dixit quonam modo venisset Telmesum religiosissimam urbem, quando trans-

isset ad Thessalas matres, quarum cognomen diu optinuit in
7 nostro orbe, aliena gente. Troianis utique temporibus Chi-
ronis medicinis contenta ea et solo Marte fulminante miror
equidem Achillis populis famam eius in tantum adhaesisse
ut Menander quoque litterarum subtilitati sine aemulo genitus
Thessalam cognominaret fabulam conplexam ambages femi-
narum detrahentium lunam. Orphea putarem e propinquo eam
primum pertulisse ad vicina usque superstitionem a medicina
provectum, si non expers sedes eius tota Thrace magices
8 fuisset. primus, quod exstet, ut equidem invenio, commen-
tatus est de ea Osthanes Xerxen regem Persarum bello quod
is Graeciae intulit comitatus, ac velut semina artis por-
tentosae sparsit obiter infecto quacumque conmeaverant
mundo. diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastren alium
Proconnesium. quod certum est, hic maxume Osthanes ad
rabiem, non aviditatem modo scientiae eius, Graecorum popu-
los egit, quamquam animadverto summam litterarum clarita-
tem gloriamque ex ea scientia antiquitus et paene semper pe-
9 titam. certe Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad
hanc discendam navigavere exsiliis verius quam peregrinatio-
nibus susceptis. hanc reversi praedicavere, hanc in arcanis
habuere. Democritus Apollobechen Coptiten et Dardanum
et Phoenicem inlustravit voluminibus Dardani in sepulchrum
eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis, quae recepta
ab ullis hominum atque transiisse per memoriam aeque ac ni-
10 hil in vita mirandum est. in tantum fides istis fasque omne
deest, adeo ut qui cetera in viro probant haec opera eius
esse inficientur. sed frustra. hunc enim maxume adfixisse
animis eam dulcedinem constat. plenumque miraculi et hoc,
pariter utrasque artis effloruisse, medicinam dico magicenque,
eadem aetate illam Hippocrate, hanc Democrito inlustranti-
bus, circa Peloponnesiacum Graeciae bellum quod gestum
11 est a CCC. urbis nostrae anno. Est et alia magices factio
a Mose et Janne et Lotape ac Iudaeis pendens, sed multis mi-
libus annorum post Zoroastren. tanto recentior est Cypria.
non levem et Alexandri Magni temporibus auctoritatem ad-
didit professioni secundus Osthanes comitatu eius exornatus,
planeque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragravit.

(3.) Exstant certe et apud Italas gentis vestigia eius in 12
XII tabulis nostris aliisque argumentis quae priore volu- 28, 17
mine exposui. DCLVII. demum anno urbis Cn. Cornelio Lentulo P. Licinio Crasso coss. senatusconsultum factum est ne homo inmolaretur, palamque fit in tempus illud ut sacra prodigiosa celebratio.

(4.) Gallias utique possedit, et quidem ad nostram me- 13
moriam. namque Tiberi Caesaris principatus sustulit Druidas eorum et hoc genus vatum medicorumque per senatusconsultum. Quid ego haec conmemorem in arte oceanum quoque transgressa et ad naturae inane pervecta? Britannia hodieque eam attonita celebrat tantis caerimoniis ut dedisse Persis videri possit. adeo ista toto mundo consensere quamquam discordi et sibi ignoto. nec satis aestimari potest quantum Romanis debeatur qui sustulere monstra in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.

(5.) Ut narravit Osthanes, species eius plures sunt. nam- 14
que et aqua et sphaeris et aere et stellis et lucernis ac pelvibus securibusque et multis aliis modis divina promittit, praeterea umbrarum inferorumque conloquia, quae omnia aetate nostra princeps Nero vana falsaque conperit, quippe non citharae tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis, primumque imperare dis concupivit, nec quicquam generosius valuit. nemo artium unquam ulli validius favit. ad haec non opes ei 15
defuere, non vires, non discentis ingenium. quae non alia patiente mundo, inmensum, indubitatum exemplum est falsae artis quam dereliquit Nero, utinamque inferos potius et quoscumque de suspicionibus suis deos consuluisset quam lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas, nulla profecto sacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora quam cogitationes eius fuissent. saevius sic nos repleti umbris.

(6.) Sunt quaedam Magis perfugia, veluti lentiginem ha- 16
bentibus non obsequi numina aut cerni. obstet forte hoc in illo? nihil membris defuit. nam dies eligere certos liberum erat, pecudes vero quibus non nisi ater colos esset facile. nam homines inmolare etiam gratissimum. Magus ad eum

Tiridates venerat Armeniacum de se triumphum adferens et
17 ideo provinciis gravis. navigare noluerat, quoniam exspuere
in maria aliisque mortalium necessitatibus violare naturam
eam fas non putant. Magos secum adduxerat, magicis etiam
cenis eum initiaverat, non tamen, cum regnum ei daret, hanc
ab eo artem accipere valuit. proinde ita persuasum sit, in-
testabilem, inritam, inanem esse, habentem tamen quasdam
veritatis umbras, sed in his veneficas artis pollere, non ma-
18 gicas. quaerat aliquis, quae sint mentiti veteres Magi, cum
adulescentibus nobis visus Apion grammaticae artis prodide-
rit cynocephaliam herbam, quae in Aegypto vocaretur osiri-
tis, divinam et contra omnia veneficia, sed si tota erueretur,
statim eum qui eruisset mori, seque evocasse umbras ad per-
contandum Homerum quanam patria quibusque parentibus
genitus esset, non tamen ausus profiteri quid sibi respondisse
diceret.

19 3. (7.) Peculiare vanitatis sit argumentum quod anima-
lium cunctorum talpas maxume mirantur tot modis a rerum
natura damnatas, caecitate perpetua, tenebris etiamnum aliis
defossas sepultisque similis. nullis aeque credunt extis, nul-
lum religionum capacius iudicant animal, ut si quis cor eius
recens palpitansque devoret, divinationis et rerum efficien-
20 darum eventus promittant. dente talpae vivae exempto sa-
nari dentium dolores adalligato adfirmant. cetera ex eo
animali placita eorum suis reddemus locis. nec quicquam
probabilius invenietur quam muris aranei morsibus adversari
29, 89 eas, quoniam et terra orbitis, ut diximus, depressa adver-
satur.

21 (8.) Cetero dentium doloribus, ut iidem narrant, medetur
canum qui rabie perierunt capitum cinis crematorum sine
carnibus instillatus ex oleo cyprio per aurem cuius e parte
doleant, caninus dens sinister maxumus circumscariphato eo
qui doleat aut draconis os e spina, item enhydridis. est au-
tem serpens masculus et albus. huius maxumo dente circum-
scariphant, at in superiorum dolore duos superiores adalli-
gant, e diverso inferiores. huius adipe perunguentur qui cro-
22 codilum captant. dentis scariphant ossibus lacertae e fronte
luna plena exemptis ita ne terram attingant. coluunt caninis

dentibus decoctis in vino ad dimidias partis. cinis eorum pueros tarde dentientis adiuvat cum melle. fit eodem modo et dentifricium. cavis dentibus cinis e murino fimo inditur, vel iecur lacertarum aridum. anguinum cor si mordeatur adalligeturve efficax habetur. sunt inter eos qui murem bis in 23
mense iubeant mandi doloresve ita cavere. vermes terreni decocti in oleo infusique auriculae cuius a parte doleant praestant levamentum. eorundem cinis exesis dentibus colutis ex facili cadere eos cogit, integros dolentis inlitus iuvat. comburi autem oportet in testo. prosunt et cum mori radice
in aceto scillite decocti ita ut coluantur dentes. is quoque 24
vermiculus qui in herba Veneris labro appellata invenitur cavis dentium inditus mire prodest. nam urucae brassicae eius contactu cadunt, e malva cimices infunduntur auribus cum rosaceo. harenulae quae inveniuntur in cornibus cochlearum cavis dentium inditae statim liberant dolore. cochlearum inanium cinis cum murra gingivis prodest, serpentis cum sale in olla exustae cinis cum rosaceo in contrariam aurem infusus, anguinae vernationis membrana cum oleo taedaeque resina calefacta et auri alterutri infusa. adiciunt aliqui tus, 25
rosaceum, eadem cavis indita ut sine molestia cadant praestant. vanum arbitror esse circa canis ortum anguis candidos membranam eam exuere, quoniam nec in Italia visum est multoque minus credibile in tepidis regionum tam sero exui. hanc autem vel inveteratam cum cera celerrime evellere tradunt, et dens anguium adalligatus dolores mitigat.
sunt qui et araneum animal ipsum sinistra manu captum tri- 26
tumque in rosaceo et in aurem infusum cuius a parte doleat prodesse arbitrentur. ossiculi gallinarum in pariete servati fistula salva tacto dente vel gingiva scariphata proiectoque ossiculo statim dolorem abire tradunt, item fimo corvi lana adalligato vel passerum cum oleo calefacto et proxumae auriculae infuso, pruritum quidem intolerabilem facit et ideo utilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

4. (9.) Oris saporem commendari adfirmant, murino ci- 27
nere cum melle si fricentur dentes. admiscent quidam maratri radices. pinna volturis si scalpantur dentes, acidum hali-

tum faciunt. hoc idem hystricis spina fecisse ad firmitatem pertinet. linguae ulcera et labrorum hirundines in mulso decoctae sanant, adips anseris aut gallinae rimas, oesypum cum galla, araneorum telae candidae et quae in trabibus parvae texuntur. si ferventia os intus exusserint, lacte canino statim sanabuntur.

28 (10.) Maculas in facie oesypum cum melle Corsico quod asperrimum habetur extenuat, item scobem cutis in facie cum rosaceo inpositum vellere, — quidam et butyrum addunt, — si vero vitiligines sint, fel caninum prius acu conpunctas, at liventia et suggillata pulmones arietum pecudumque in tenuis consecti membranas calidi inpositi, vel columbinum fimum.

29 Cutem in facie custodit adips anseris vel gallinae. lichenas et murino fimo ex aceto inlinunt et cinere irenacei ex oleo. in hac curatione prius nitro ex aceto faciem foveri praecipiunt. tollit ex facie vitia et coclearum quae latae et minutae passim inveniuntur cum melle cinis. omnium quidem coclearum cinis spissat, calfacit, smectica vi, et ideo causticis miscetur, psorisque et lepris et lentigini inlinitur. invenio et formicas Herculaneas appellari quibus tritis adiecto sale

30 exiguo talia vitia sanentur. buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabaeo longipedi. fallit inter herbas bovem maxume, unde et nomen invenit, devoratumque tacto felle ita inflammat ut rumpat. haec cum hircino sebo inlita

25, 95 lichenas ex facie tollit septica vi, ut supra dictum est. vol-

turinus sanguis cum chamaeleonis albae, quam herbam esse

22, 45 diximus, radice et cedria tritus contectusque brassica lepras sanat, item pedes locustarum cum sebo hircino triti. varos adips gallinaceus cum cepa subactus. utilissimum in facie mel in quo apes sint inmortuae, praecipue tamen faciem purgat et erugat cygni adips. stigmata delentur columbino fimo ex aceto.

31 (11.) Gravedinem invenio finiri, si quis naris mulinas osculetur. uva et faucium dolor mitigatur fimo agnorum priusquam herbam gustaverint in umbra arefacto, uva suco cocleae acu transfossae inlita, ut coclea ipsa in fumo suspendatur, hirundinum cinere cum melle. sic et tonsillis succurritur. ton-

32 sillas et faucis lactis ovilli gargarizatio adiuvat. multipeda

trita in fimo columbino cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro inpositum extra asperitatem faucium et destillationes leniunt, — cocleae coqui debent inlotae, demptoque tantum terreno conteri et in passo dari potu. sunt qui Astypalaeicas efficacissimas putent et in his ima earum, — gryllus infricatus aut si quis manibus quibus eum contriverit tonsillas attingat.

(12.) Anginis felle anserino cum elaterio et melle citissime succurritur, cerebro noctuae, cinere hirundinis ex aqua calida poto. huius medicinae auctor est Ovidius poeta. sed efficaciores ad omnia quae ex hirundinibus monstrantur pulli silvestrium, — figura nidorum eas deprehendit, — multo tamen efficacissimi ripariarum pulli. ita vocant in riparum cavis nidificantis. multi cuiuscumque hirundinis pullum edendum censent, ut toto anno non metuatur id malum. strangulatos cum sanguine comburunt in vase et cinerem cum pane aut potu dant. quidam et mustelae cineres pari modo admiscent. sic et ad strumae remedia dant et comitialibus cotidie potu. in sale quoque servatae hirundines ad anginam drachma bibuntur, cui malo et nidus earum mederi dicitur potus. Militedam inlini anginis efficacissimum putant. alii XI tritas in aquae mulsae hemina per harundinem dari, quoniam dentibus tactis nihil prosint. tradunt et murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse, et corrigiam caninam ter collo circumdatam, fimum columbinum vino et oleo permixtum. Cervicis nervis et opisthotono e milvi nido surculus viticis adalligatus auxiliari dicitur. 5. strumis exulceratis mustelae sanguis, ipsa decocta in vino, non tamen sectis admovetur. aiunt et cibo sumptam idem efficere, vel cineri eius sarmentis combustae miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur, post dies XXX alium adalligatum oportet. quidam cor eius in argenteo vasculo servant ad feminarum strumas. Veteres cocleae cum testa sua tunsae inlinuntur, maxumae quae frutectis adhaerent, item cinis aspidum sebo cum taurino inponitur, anguinus adips mixtus oleo, item anguium cinis ex oleo inlitus vel cum cera. edisse quoque eos medios abscisis utrimque extremis partibus adversus strumas prodest, vel cinerem bibisse in novo fictili ita crematorum, efficacius multo inter

38 duas orbitas occisorum. Et gryllum inlinere cum sua terra effossum suadent, item fimum columbarum per sese vel cum farina hordeacea aut avenacea ex aceto, talpae cinerem ex melle inlinere. alii iecur eiusdem contritum inter manus inlinunt et triduo non abluunt. dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis adfirmant. alii praecidunt caput et cum terra a talpis excita tunsum digerunt in pastillos pyxide stagnea et utuntur ad omnia quae intumescunt et quae apostemata vocant quaeque in cervice sint, vesci suilla tunc vetant.

39 Tauri vocantur scarabaei terrestres ricino similes, nomen cornicula dedere, — alii pediculos terrae vocant, — ab his quoque terram egestam inlinunt strumis et similibus vitiis et podagris, triduo non abluunt. prodest haec medicina in annum,

38 omniaque his adscribunt quae nos in gryllis retulimus. quidam et a formicis terra egesta sic utuntur, alii vermis terrenos totidem quot sint strumae adalligant pariterque cum iis are-

40 scunt. alii viperam circa canis ortum circumcidunt ut dixi-

$^{29,70}_{121}$ mus, dein media comburunt, cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus quantum prehenditur ternis digitis, sic strumis medentur, aliqui vero circumligantes lino quo praeligata infra caput vipera pependerit donec exanimaretur. Et milipedis utuntur addita resinae terebinthinae parte quarta, quo medicamento omnia apostemata curari iubent.

41 (13.) Umeri doloribus mustelae cinis cum cera medetur. ne sint alae hirsutae formicarum ova pueris infricata praestant, item mangonibus, ut lanugo tardior sit pubescentium, sanguis e testiculis agnorum, cum castrantur, qui evolsis pilis inlitus et contra virus proficit.

42 (14.) Praecordia vocamus uno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscumque partis si catulus lactens admoveatur adprimaturque his partibus, transire in eum dicitur morbus, idque exinterato perfusoque vino deprehendi vitiato viscere illo quod doluerit hominis, et obrui talis religio

43 est. ii quoque quos Melitaeos vocamus stomachi dolorem sedant adplicati saepius. transire morbos aegritudine eorum intellegitur, plerumque et morte. 6. Pulmonis quoque vitiis

35 medentur iidem mures, maxume Africani, detracta cute in oleo et sale decocti atque in cibo sumpti. eadem res et purulentis

vel cruentis exscreationibus medetur, (15.) praecipue vero 44
coclearum cibus stomacho. in aqua eas subfervefieri intacto
corpore earum oportet, mox in pruna torreri nihilo addito,
atque ita e vino garoque sumi, praecipue Africanas. nuper
hoc conpertum plurumis prodesse. id quoque observant ut
numero inpari sumantur. virus tamen earum gravitatem halitus
facit. prosunt exscreantibus et sanguinem dempta testa tritae
in aquae potu. laudatissimae autem sunt Africanae — ex his 45
Iolitanae —, Astypalaeicae, Aetnaeae Siculae modicae, quon-
iam magnitudo duras facit et sine suco, Baliaricae, quas cavati-
cas vocant, quoniam in speluncis nascuntur laudatae, et ex in-
sulis et Caprearum, nullis autem cibis gratae neque veteres
neque recentes fluviatiles, et albae virus habent, nec silvestres
stomacho utiles, alvom solvont, item omnes minutae. contra
marinae stomacho utiliores, efficacissimae tamen in dolore
stomachi e laudatis traduntur quaecumque vivae cum aceto 46
devoratae. praeterea sunt quae aceratoe vocantur, latae,
multifariam nascentes, de quarum usu dicemus suis locis.
Gallinaceorum ventris membrana inveterata et inspersa po-
tioni destillationes pectoris, et umide tussim vel recens tosta
lenit. cocleae crudae tritae cum aquae tepidae cyathis tribus
si sorbeantur, tussim sedant. destillationes sedat et canina cutis
cuilibet digito circumdata. Iure perdicum stomachus recreatur.

(16.) Iocineris doloribus medetur mustelae silvestris in 47
cibo sumpta vel iocinera eius, item viverra porcelli modo in-
assata, suspiriosis multipedae ita ut ter septenae in Attico
melle diluantur et per harundinem bibantur, — omne enim
vas earum nigrescit contactu. quidam torrent sextarium in
patina donec candidae fiant, tunc melle miscent, alii centi-
pedam vocant et ex aqua dari iubent, — cocleae in cibo iis 48
quos linquit animus aut quorum alienatur mens aut quibus
vertigines fiunt ex passi cyathis tribus singulae contritae cum
sua testa et calefactae in potu datae diebus plurumum no-
vem, aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio
ternas, quarto duas, quinto unam. sic et suspiria emendant
et vomicas. Esse animal locustae simile sine pinnis, quod 49
trixallis Graece vocetur, Latinum nomen non habeat, aliqui
arbitrantur, nec pauci auctores, hoc esse quod grylli vocen-

tur. ex his XX torreri iubent ac bibi e mulso contra orthopnoeas. sanguinem exspuentibus cocleae, si qui inlotis protropum infundat vel marinam aquam, ita decoquat et in cibo sumat, aut si tritae cum testis suis sumantur cum protropo, sic et tussi medentur, — vomicas privatim sanat mel in quo
50 apes sint demortuae, — sanguinem reicientibus pulmo volturinus vitigineis lignis combustus adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorumque iisdem portionibus potus mane atque vesperi e vino, si febres absint, si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sint.

51 (17.) Pecudis lien recens magicis praeceptis super dolentem lienem extenditur dicente eo qui medeatur lieni se remedium facere. post hoc iubent in pariete dormitori eius tectorio includi et obsignari anulo ter, noviens carmen dici. caninus si viventi eximatur et in cibo sumatur, liberat eo vi-
52 tio. quidam recentem superinligant. alii duum dierum catuli ex aceto scillite dant ignoranti, vel irenacei lienem, item coclearum cinerem cum semine lini et urticae addito melle, donec persanet. liberat et lacerta viridis viva in olla ante cubiculum dormitorium eius cui medeatur suspensa, ut egrediens revertensque attingat manu, cinis e capite bubonis cum unguento, mel in quo apes sint mortuae, araneus, et maxume qui lycos vocatur.

53 (18.) Upupae cor lateris doloribus laudatur, coclearum cinis in tisana decoctarum, et per se inlinuntur. canis rabiosi calvariae cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stelio transmarinus capite ablato et intestinis decoctus in vino cum papaveris nigri denari pondere dimidio eo suco bibitur. lacertae virides decisis pedibus et capite in cibo sumuntur, cocleae tres contritae cum testis suis atque in vino decoctae cum
54 piperis granis XV. Aquilae pedes evellunt in aversum a suffragine ita ut dexter dexterae partis doloribus adalligetur,
29, 136 sinister laevae. multipeda quoque, quam oniscon appellavimus, medetur denari pondere ex vini cyathis duobus pota. vermem terrenum catillo ligneo ante fisso et ferro vincto inpositum aqua excepta perfundere et defodere unde effoderis Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mire id prodesse ischiadicis adfirmantes.

7. (19.) Dysintericos recreant femina pecudum decocta 55
cum lini semine aqua pota, caseus ovillus vetus, sebum ovium
decoctum in vino austero. hoc et ileo medetur et tussi ve-
teri, dysintericis stelio transmarinus ablatis intestinis et capite
pedibusque ac cute, decoctus aeque et cibo sumptus, cocleae
duae cum ovo, utraque cum putamine contrita atque in vase
novo addito sale et passi cyathis duobus aut palmarum suco
et aquae cyathis tribus subfervefactis et in potu datis. pro- 56
sunt et combustae, ut cinis earum bibatur in vino addito re-
sinae momento. cocleae nudae, de quibus diximus, in Africa 29, 112
maxume inveniuntur, utilissimae dysintericis, quinae combu-
stae cum denari dimidii pondere acaciae, ex eo cinere dan-
tur coclearia bina in vino myrtite aut quolibet austero cum
pari modo caldae. quidam omnibus Africanis ita utuntur, 57
alii totidem Africanas et latas infundunt potius et, si maior
fluctio sit, addunt acaciam fabae magnitudine. Senectus an-
guium dysinteriae et tenesmis in stagneo vase decoquitur
cum rosaseo, vel si in alio, cum stagno inlinitur. ius ex gal-
linaceis idem medetur, sed veteris gallinacei vehementius sal-
sum ius alvom ciet. Membrana gallinarum tosta et data in 58
oleo ac sale coeliacorum dolores mulcet, — abstinere au-
tem frugibus ante et gallinam et hominem oporteat, — fimum
columbinum tostum potumque. Caro palumbis in aceto deco-
cta dysintericis et coeliacis medetur, turdus inassatus cum
myrti bacis dysintericis, item merulae, mel in quo apes sint
mortuae decoctum.

(20.) Gravissimum vitium alvi ileos appellatur. huic re- 59
sisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine, etiam inlito ven-
tre subveniri. sistit alvom primum coclea sicut diximus in 48
suspiriosis temperata, item cinis earum quae vivae crematae
sint potus ex vino austero, gallinaceorum iecur assum aut
ventriculi membrana quae abici solet inveterata admixto pa-
paveris suco, — alii recentem torrent ex vino bibendam, —
ius perdicum et per se ventriculus contritus ex vino nigro, 60
item palumbis ferus ex posca decoctus, lien pecudis tostus
et in vino tritus, fimum columbinum cum melle inlitum, ossi-
fragi venter arefactus et potus iis qui cibos non conficiant
utilissimus, vel si tantum manu teneant capientes cibum. qui-

dam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent,
61 maciem enim facit, sistit et anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit coclearum cibus, tormina lien ovium tostus atque e vino potus, palumbus ferus ex posca decoctus, adips otidis ex vino, cinis ibidis sine pinnis crematae potus. quod praeterea traditur in torminibus mirum est, anate adposita
62 ventri transire morbum anatemque mori. Tormina et melle curantur in quo sunt apes emortuae decocto. coli vitium efficacissime sanatur ave galerita assa in cibo sumpta. quidam in vase novo cum plumis exuri iubent conterique in cinerem bibique ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum, quidam cor eius adalligari femini, alii recens tepensque adhuc devo-
63 rari. consularis Asprenatum domus est in qua alter e fratribus colo liberatus est ave hac in cibo sumpta et corde eius armilla aurea incluso, alter sacrificio quodam facto crudis laterculis ad formam camini atque, ut sacrificium peractum erat, obstructo sacello. Unum est ossifrago intestinum mirabili natura omnia devorata conficienti. huius partem extremam
64 adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi de quibus mirum proditur. si catuli priusquam videant adplicentur triduo stomacho maxume ac pectori et ex ore aegri suctum lactis accipiant, transire vim morbi, postremo exanimari dissectisque palam fieri aegri causas morbi, et humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre in toto anno caveri tradunt, aut in dolore si quis aquam per pedes fluentem haurire sustineat.

65 8. (21.) Murino fimo contra calculos inlinere ventrem prodest. Irenacei carnem iucundam esse aiunt, si capite percusso uno ictu interficiatur prius quam in se urinam reddat. haec caro ad hunc modum occisi stillicidia in vesica emendat, item suffitus ex eodem. quod si urinam in se reddiderit, eos qui carnem comederint stranguriae morbum contrahere tra-
66 ditur. Iubent et vermis terrenos bibi ex vino aut passo ad
48 conminuendos calculos vel cocleas decoctas ut in suspirio-sis, easdem exemptas testis tris tritasque in vini cyatho bibi, sequenti die duas, tertia die unam, ut stillicidium urinae emendent, testarum vero inanium cinerem ad calculos pellendos,

item hydri iecur bibi vel scorpionum cinerem aut in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. lapillos qui in gallinaceorum vesica aut in palumbium ventriculo inveniantur conteri, in potionem inspergi, item membranam e ventriculo gallinacei aridam vel, si recens sit, tostam. fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos et alias difficultates vesicae, similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso et intestinorum ex his cinerem coclearibus tribus. e nido hirundinum glaebulam dilutam aqua calida, ossifragi ventrem arefactum, turturis fimum in mulso decoctum vel ipsius discoctae ius. turdos quoque edisse cum bacis myrti prodest urinae, cicadas tostas in patellis, milipedam oniscon bibisse et in vesicae doloribus decoctum agninorum pedum. Alvom ciet gallinaceorum discoctorum ius et acria mollit, ciet et hirundinum fimum adiecto melle subditum. 67 68

(22.) Sedis vitiis efficacissima sunt oesypum, — quidam adiciunt pompholygem et rosaceum, — canini capitis cinis, senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint, cinis fimi canini candidi cum rosaceo — aiunt inventum Aesculapi esse eodemque et verrucas efficacissime tolli —, murini fimi cinis, adips cygni, adips bovae. procidentia ibi sucus coclearum punctis evocatus inlitu repellit. attritis medetur cinis muris silvatici cum melle, fel irenacei cum vespertilionis cerebro et canino lacte, adips anserinus cum cerebro et alumine et oesypo. fimum columbinum cum melle, condylomatis privatim araneus dempto capite pedibusque infricatus. Ne acria perurant, adips anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo, adips cygni. haec et haemorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis cocleas crudas tritas cum vino Amineo et pipere potu prodesse dicunt, lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite, sic et stelionem adiectis huic papaveris nigri obolis tribus, ruptis, convolsis fel ovium cum lacte mulierum. Verendorum formicationibus verrucisque medetur arietini pulmonis inassati sanies, ceteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua, sebum ex omento pecudis, praecipue a renibus, admixto pumicis cinere et sale, lana sucida ex aqua frigida. carnes pecudis combustae ex aqua, mulae ungularum cinis, dentis caballini contunsi farina inspersa, testibus 69 70 71 72

vero farina ex ossibus canini capitis sine carne tunsis. si decidat testium alter, spumam coclearum inlitam remedio esse
73 tradunt. taetris ibi ulceribus et manantibus auxiliantur canini capitis recentes cineres, cocleae parvae latae contritae ex aceto, senectus anguium ex aceto vel cinis eius, mel in quo apes sint inmortuae cum resina, cocleae nudae, quas in Africa
56 gigni diximus, tritae cum turis polline et ovorum albo, tricesimo die resolvont. aliqui pro ture bulbum admiscent.
74 Hydrocelicis stelionis mire prodesse tradunt capite, pedibus, interaneis ademptis relicum corpus inassatum, — in cibo id saepius datur, — sicut ad urinae incontinentiam caninum adipem cum alumine schisto, fabae magnitudine, cocleas Africanas cum sua carne et testa crematas poto cinere, anserum trium linguas inassatas in cibo. huius rei auctor est Anaxi-
75 laus. at panos aperit sebum pecudum cum sale tosto, murinum fimum admixto turis polline et sandaraca discutit, lacertae cinis et ipsa divisa inposita, item multipeda contrita admixta resina terebinthina ex parte tertia. quidam et sinopidem admiscent cocleae contunsae, et per se cinis inanium coclearum cerae mixtus discussoriam vim habet, fimum columbarum per sese vel cum farina hordeacea aut avenacea inlitum. Cantharides mixta calce panos scalpelli vice auferunt, inguinum tumorem cocleae minutae cum melle inlitae leniunt.

76 9. (23.) Varices ne nascantur, lacertae sanguine pueris crura ieiunis a ieiuno inlinuntur. podagras lenit oesypum cum lacte mulieris et cerussa, fimum pecudum quod liquidum reddunt, pulmones pecudum, fel arietis cum sebo, mures dissecti inpositi, sanguis mustelae cum plantagine inlitus et vivae combustae cinis ex aceto ac rosaceo, si pinna inlinatur vel si cera et rosaceum admisceatur, fel caninum ita ne manu attingatur, sed pinna inlinatur, fimum gallinarum, vermium
77 terrenorum cinis cum melle ita ut tertio die solvantur. aliqui ex aqua inlinere malunt, alii ipsos acetabuli mensura cum melle cyathis tribus pedibus ante rosaceo perunctis. cocleae latae potae tollere dicuntur pedum et articulorum dolores. bibuntur autem binae in vino tritae. eaedem inlinuntur cum helxines herbae suco. quidam ex aceto intrivisse contenti sunt. sale quidam cum vipera cremato in olla nova

saepius sumpto aiunt liberari podagra. utile esse et adipe viperino pedes perungui. et de milvo adfirmant, si invete- 78
rato tritoque quantum tres digiti capiunt bibatur ex aqua, aut si pedes sanguine ** cum urtica, vel pinnis earum cum pri-
mum nascentur tritis cum urtica. quin et fimum earum articulorum doloribus inlinitur, item cinis mustelae aut cocleae-
rum, et cum amylo vel tragacantha. Incussos articulos aranei telae commodissime curant. sunt qui cinere earum uti malint sicut fimi columbini cinere cum polenta et vino albo.
articulis luxatis praesentaneum est sebum pecudis cum ci- 79
nere e capillo mulierum. pernionibus quoque inponitur sebum pecudum cum alumine, canini capitis cinis aut fimi murini. quod si pura sint ulcera, cera addita ad cicatricem perducunt vel glirium crematorum favilla ex oleo, item muris
silvatici cum melle, vermium quoque terrenorum cum oleo vetere et cocleae quae nudae inveniuntur. ulcera omnia pe- 80
dum sanat cinis earum quae vivae combustae sunt, fimi gallinarum cinis, exulcerationes columbini fimi ex oleo. attritus calciamentorum veteris soleae crematae cinis, agninus pulmo
et arietis sanat, dentis caballini contunsi farina privatim subluviem. Lacertae viridis sanguis subtritus et hominum et iumentorum sublitus sanat, clavos pedum urina muli mulaeve cum luto suo inlita, fimum ovium, iecur lacertae viridis vel sanguis flocco inpositus, vermes terreni ex oleo, stelio-
nis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo, fimum columbinum decoctum ex aceto, verrucas vero omnium generum 81
urina canis recens cum suo luto inlita, fimi canini cinis cum cera, fimum ovium, sanguis recens murinus inlitus vel ipse mus divolsus, irenacei fel, caput lacertae vel sanguis vel ci-
nis totius, membrana senectutis anguium, fimum gallinaceum cum oleo et nitro. Cantharidas cum uva taminia intritae exedunt, sed ita erosas aliis quae ad persananda ulcera demonstravimus curari oportet.

10. (24.) Nunc praevertemur ad ea quae totis corpori- 82
bus metuenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse dicunt Magi domus totius suffitae eo purificataeve contra omnia mala medicamenta, item sanguinem canis respersis parietibus genitaleque eius sub limine ianuae defossum. minus mi-

rentur hoc qui sciunt foedissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam uni nullus sit exitus saginae nec finis alia quam morte diutius in fame viventi. septenis ita diebus
83 durasse tradunt, at in satietate paucioribus dehiscere. hunc ex aure sinistra canis omnis dolores sedare adalligatum. fundicium in augurio vitalium habent, nam si aeger ei respondeat qui intulerit a pedibus stanti interrogantique de morbo, spem vitae certam esse, moriturum nihil respondere. adiciunt ut evellatur ex aure laeva canis cui non sit alius quam
84 niger colos. Nigidius fugere toto die canes conspectum eius qui e sue id animal evellerit scriptum reliquit. rursus Magi tradunt lymphatos sanguinis talpae adspersu resipiscere, eos vero qui a nocturnis dis Faunisque agitentur draconis lingua et oculis et felle intestinisque in vino et oleo decoctis ac sub diu nocte refrigeratis perunctionibus matutinis vespertinisque liberari.

85 (25.) Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbaenam serpentem mortuam adalligatam vel pellem tantum eius, quin immo arbori quae caedatur adalligata non algere caedentis faciliusque succidere. itaque sola serpentium frigori se conmittit, prima omnium procedens et ante cuculi cantum. aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam si dexter pes circumscribatur ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices ubicumque spargatur.

86 (26.) Paralysim caventibus pinguia glirium decocta et
35 soricum utilissima esse tradunt, milipedas ut in angina diximus potas phthisim sentientibus, lacertum viridem decoctum in vini sextariis tribus ad cyathum unum, singulis coclearibus sumptis per dies donec convalescant, coclearum cinerem po-
87 tum in vino. (27.) comitialibus morbis oesypum cum murrae momento et vini cyathis duobus dilutum magnitudine nucis abellanae, a balineo potum, testiculos arietinos inveteratos tritosque dimidio denari pondere in aqua vel lactis asinini hemina. interdicitur vini potus quinis diebus ante et postea.
88 magnifice laudatur et sanguis pecudum potus, item fel cum melle, praecipue agninum, catulus lactens sumptus absciso capite pedibusque ex vino et murra, lichen mulae potus in oxymelite cyathis tribus, stelionis transmarini cinis potus in

aceto, tunicula stelionis, quam eodem modo aestate ut anguis exuit, in potu. quidam et ipsum harundine exinteratum inveteratumque bibendum dederunt, alii in cibo in ligneis veribus inassatum. operae pretium est scire quomodo praeripiatur, 89 cum exuitur, membrana hiberna alias devoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt, inde stelionum nomine in male translato. observant cubile eius aestatibus, — est autem in loricis ostiorum fenestrarumque aut camaris sepulchrisve, — ibi vere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas quarum angustiis etiam gaudet, eo facilius exuens circumdatum torporem. sed derelicto non potest remeare. nihil ei remedio in comitialibus morbis prae- 90 fertur. prodest et cerebrum mustelae inveteratum potumque et iecur eius, testiculi volvaeque aut ventriculus inveteratus cum coriandro, ut diximus, item cinis, silvestris vero tota 29. 60 in cibo sumpta. eadem omnia praedicantur ex viverra, lacerta viridis cum condimentis quae fastidium abstergeant, ablatis pedibus et capite, coclearum cinis addito semine lini et urticae cum melle linitu sanant. Magis placet draconis 91 cauda in pelle dorcadis adalligata cervinis nervis vel lapilli e ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto adnexi. dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. quod si pullus is detur in cibo, quem primum pepererit, cum quis primum temptatus sit, liberatur eo malo. postea medetur hirundinum sanguis cum ture vel cor recens devoratum. quin et e nido earum lapillus inpositus recreare dicitur confestim et adalligatus in perpetuum tueri. praedicatur et iecur milvi 92 devoratum et senectus serpentium, iecur volturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum, cor pulli volturini adalligatum. sed et ipsum volturem in cibo dari iubent et quidem satiatum humano cadavere. quidam pectus eius bibendum censent in cerrino calice, aut testis gallinacei ex aqua et lacte antecedente quinque dierum abstinentia vini, ob id inveteratos. fuere et qui viginti unam muscas rufas, et quidem de mortuo, in potum darent, infirmioribus pauciores.

11. (28.) Morbo regio resistunt sordes aurium aut mam- 93 marum pecudis denari pondere cum murrae momento et vini

cyathis duobus, canini capitis cinis in mulso, multipeda in hemina vini, vermes terreni in aceto mulso cum murra, gallina, si sit luteis pedibus, prius aqua purificatis, dein colutis
94 vino quod bibatur, cerebrum perdicis aut aquilae in vini cyathis tribus, cinis plumarum aut interaneorum palumbis in mulso ad coclearia tria, passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Avis icterus vocatur a colore, quae si spectetur, sanari id malum tradunt et avem mori. hanc puto Latine vocari galgulum.

95 (29.) Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput adligatus. nam muris cerebrum dare potui ex aqua aut cinerem mustelae vel etiam inveteratas carnis irenacei quis possit furenti, etiamsi sit certa medicina? bubonis quidem oculorum cinerem inter ea quibus prodigiose vitam ludificantur acceperim, praecipueque febrium medicina placitis
96 eorum renuntiat. namque et in XII signa digessere eam sole transmeante iterumque luna, quod totum abdicatum paucis e pluribus edocebo, siquidem crematis tritisque cum oleo perungui iubent aegros, cum geminos transeat sol, cristis et au-
97 ribus et unguibus gallinaceorum, si luna, radiis barbisque eorum, si virginem alteruter, hordei granis, si sagittarium, vespertilionis alis, si leonem luna, tamaricis fronde, et adiciunt sativae, si aquarium, e buxo carbonibus tritis. ex istis confessa aut certe verisimilia ponemus, sicuti lethargum olfactoriis excitari, inter ea fortassis mustelae testiculis inveteratis aut iocinere usto. his quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant utile.

98 (30.) In quartanis medicina clinice propemodum nihil pollet. quamobrem plura eorum remedia ponemus primumque ea quae adalligari iubent: pulverem in quo se accipiter volutaverit lino rutilo in linteolo, canis nigri dentem longissimum. pseudosphecem vocant vespam quae singularis volitat, hanc sinistra manu adprehensam subnectunt, alii vero quam quis eo anno viderit primam. viperae caput abscisum in lin-
99 teolo vel cor viventi exemptum. muris rostellum auriculasque summas russeo panno ipsumque dimittunt, lacertae vivae dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso in pellicula caprina, scarabaeum qui pilas volvit. propter hunc

Aegypti magna pars scarabaeos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suae ritus. sed et alium adalligant Magi cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum utrique lacerto adligant, cetera sinistro. cor anguium sinistra manu exemptum viventibus, scorpionis caudae quattuor articulos cum aculeo, panno nigro, ita ut nec scorpionem dimissum nec eum qui adligaverit videat aeger triduo, post tertium circuitum id condat. urucam in linteolo ter lino circumdant totidem nodis ad singulos dicente quare faciat qui medebitur, limacem in pellicula vel quattuor limacum capita praecisa harundine, multipedam lanae involutam, vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequam pinnas germinent, alios e spinosis frutectis lanuginosos. quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant cocleasque quae nudae inveniuntur. stelionem inclusum capsulis subiciunt capiti et sub decessu febris emittunt, devorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum inveteratumque conteri et in calida aqua bibi, corda hirundinum cum melle. alii fimum drachma una in lactis caprini vel ovilli vel passi cyathis tribus ante accessiones, sunt qui totas censeant devorandas. aspidis cutem pondere sexta parte denari cum piperis pari modo Parthorum gentes in remedium quartanae bibunt. Chrysippus philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. quod esset animal neque ille descripsit nec nos invenimus qui novisset. demonstrandum tamen fuit a tam gravi auctore dictum, si cuius cura efficacior esset inquirendi. cornicis carnis esse, nitrum inlinere in longis morbis utilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miserias copia spei delectat, anne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso in spleniolo resinae cereque inposita utrisque temporibus et fronti prosit, aut ipse calamo adalligatus, qualiter et aliis febribus prodesse traditur, item lacerta viridis adalligata viva in eo vase quod capiat, quo genere et recidivas frequenter abigi adfirmant.

(31.) Hydropicis oesypum ex vino addita murra modice

potui datur, nucis abellanae magnitudine. aliqui addunt et anserum adipem ex vino myrteo. sordes ab uberibus ovium eundem effectum habent, item carnes inveteratae irenacei sumptae. vomitus quoque canum inlitus ventri aquam trahere promittitur.

106 12. (32.) Igni sacro medetur oesypum cum pompholyge et rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto inliti, gryllus contritus in manibus, quo genere praestat ut qui id fecerit, antequam incipiat vitium, toto anno *ei non* accidat. — oportet autem eum ferro cum terra cavernae suae tolli, — anseris adips, viperae caput aridum adservatum et combustum, deinde ex aceto inpositum, senectus serpentium ex aqua inlita a balineo cum bitumine et sebo agnino.

107 (33.) Carbunculus fimo columbino aboletur per se inlito vel cum lini semine ex aceto mulso, item apibus quae in melle sint mortuae inpositis polentaque inposita inspersa. in verendis ceterisque ibi ulceribus occurrit ex melle oesypum cum plumbi squamis, item fimum pecudum incipientibus carbunculis. tubera et quaecumque emolliri opus est efficacissime anserino adipe curantur, idem praestat et gruum adips.

108 (34.) Furunculis mederi dicitur araneus priusquam nominetur iupositus et tertio die solutus, mus araneus pendens enecatus sic ut terram nec postea attingat, ter circumlatus furunculo, totiens exspuentibus medente et cui is medebitur, ex gallinaceo fimo quod est rufum maxume recens inlitum ex aceto, ventriculus ciconiae ex vino decoctus, muscae inpari numero infricatae digito medico, sordes ex pecudum auriculis, sebum ovium vetus cum cinere capilli mulierum, sebum arietis cum cinere pumicis et salis pari pondere.

109 (35.) Ambustis canini capitis cinis medetur, item glirium cum oleo, fimum ovium cum cera, murium cinis, coclearum quoque sic ut ne cicatrix quidem adpareat, adips viperinus,
110 fimi columbini cinis ex oleo inlitus, (36.) nervorum nodis capitis viperini cinis in oleo cyprio, terreni vermes cum melle inliti, ** dolores eorum adips, amphisbaena mortua adalligata, adips volturinus cum ventre arefactus contritusque cum adipe suillo inveterato, cinis e capite bubonis in mulso

potus cum lili radice, si Magis credimus. In contractione nervorum caro palumbina in cibis prodest et inveterata, irenacei spasticis, item mustelae cinis, — serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet —, opisthotonicis milvi iecur aridum tribus obolis in aquae mulsae cyathis tribus potum.

(37.) Reduvias et quae in digitis nascuntur pterygia 111
tollunt canini capitis cinis aut volva decocta in oleo, superinlito butyro ovillo cum melle, item folliculus cuiuslibet animalium fellis, unguium scabritiam cantharides cum pice tertio die solutae aut locustae frictae cum sebo hircino, pecudum sebum. aliqui miscent viscum et porcillacam, alii aeris florem et viscum ita ut tertio die solvant.

13. (38.) Sanguinem sistit in naribus sebum ex omento 112
pecudum inditum, item coagulum ex aqua, maxume agninum subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint, adips anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus, coclearum terrenae, sed et ipsae extractae testis. e naribus fluentem co- 101
cleae contritae fronti inlitae, aranei telae, gallinacei cerebellum vel sanguis, profluvia ex cerebro, item columbinus ob id servatus concretusque. si vero ex volnere inmodice fluat, fimi caballini cum putaminibus ovorum cremati cinis inpositus mire sistit.

(39.) Ulceribus medetur oesypum cum hordei cinere et 113
aerugine aequis partibus, ad carcinomata quoque ac serpentia valet. erodit et ulcerum margines, carnisque excrescentis ad aequalitatem redigit. explet quoque et ad cicatricem perducit. magna vis et in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro, aut in cinere ex ossibus feminum agninorum, praecipue in his ulceribus quae cicatricem non trahunt, magna et pulmonibus, praecipue arietum. carnis excrescentis in ulceribus ad aequalitatem efficacissime reducunt. fimo 114
quoque ipso ovium sub testo calefacto et subiecto tumor volnerum sedatur, fistulae purgantur sananturque, item epinyctides. summa vero vis in canini capitis cinere, excrescentia omnia spodi vice erodit et persanat. et murino fimo eroduntur, item mustelae fimi cinere. duritias in alto ulcerum et carcinomata persequitur multipeda trita admixta resina

terebinthina et sinopide. eadem utilissima sunt in his ulceri-
115 bus quae vermibus periclitentur. Quin et vermium ipsorum genera mirandos usus habent. cosses qui in ligno nascuntur sanant ulcera omnia, nomas vero combusti cum pari pondere anesi ex oleo inliti. volnera recentia conglutinant terreni adeo ut nervos quoque abscisos inlitis solidari intra septumum diem persuasio sit, itaque in melle servandos censent. cinis eorum margines ulcerum duriores absumit cum pice li-
116 quida vel symphyto et melle. quidam arefactis in sole ad volnera ex aceto utuntur nec solvont nisi biduo intermisso. eadem ratione et coclearum terrenae prosunt, totaeque exemptae recentia volnera tunsae inpositae conglutinant et nomas sistunt. herpes quoque animal a Graecis vocatur quo praecipue sanantur quaecumque serpunt. cocleae prosunt et cum testis suis tunsae, cum murra quidem et ture etiam praecisos
117 nervos sanare dicuntur. draconum quoque adips siccatus in sole magnopere prodest, item gallinacei cerebrum recentibus plagis. sale viperino in cibo sumpto tradunt et ulcera tractabiliora fieri ac celerius sanari. Antonius quidem medicus cum incidisset insanabilia ulcera, viperas edendas dabat miraque celeritate persanabat. trixallidum cinis margines ulcerum duros aufert cum melle, item fimi columbini cum arrhenico et
118 melle ea quae erodenda sunt. bubonis cerebrum cum adipe anserino mire volnera dicitur glutinare, quae vocantur cacoethe cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis, ulula avis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ovillum et mel. ulcerum labra duriora apes in melle mortuae emolliunt, et elephantiasim sanguis et cinis mustelae. verberum volnera atque vibices pellibus ovium recentibus inpositis oblitterantur.

119 (40.) Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur cum cera, — efficacius idem medicamentum fit maxillis simul ustis cornuque cervino et cera mollita rosaceo, — ossibus fractis caninum cerebrum linteolo inlito, superpositis lanis quae subinde subfundantur, fere XIIII diebus solidat, nec tardius cinis silvestris muris cum melle aut vermium terrenorum, qui et ossa extrahit.

120 (41.) Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo,

praecipue ex ariete, sebum ex nitro, lacertae viridis cinis, vernatio anguium ex vino decocta, fimum columbinum cum melle, item vitiligines albas ex vino, vitiliginem et cantharides cum rutae foliorum duabus partibus. in sole, donec formicet cutis, tolerandae sunt, postea fovere oleoque perunguere neccessarium iterumque inlinire, idque diebus pluribus facere, caventis exulcerationem altam. ad easdem vitiligines et muscam inlini iubent cum radice eupatoriae, gallinarum fimi candidum servatum in oleo vetere cornea pyxide, vespertilionis sanguinem, fel irenacei ex aqua. scabiem vero bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus sedant, pruritum cocleae minutae latae contritae inlitae. 121

(42.) Harundines et tela quaeque alia extrahenda sunt corpori evocat mus dissectus inpositus, praecipue vero lacerta dissecta, et vel caput tantum eius contunsum cum sale inpositum, cocleae ex his quae gregatim folia sectantur contunsae inpositaeque cum testis et eae quae manduntur exemptae testis, sed cum leporis coagulo efficacissime. ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscumque quadripedis intra tertium diem adprobant effectum. laudantur et cantharides tritae cum farina hordei. 122

14. (43.) In muliebribus malis membranae e partu ovium proficiunt, sicut in capris retulimus. fimum quoque pecudum eosdem usus habet. locustarum suffitu stranguriae maxume mulierum iuvantur. gallinaceorum testis *si* subinde a conceptu edat mulier, mares in utero fieri dicuntur. partus conceptos hystricum cinis potus continet, maturat caninum lacte potum, evocat membrana e secundis canum, si terram non attigerit. lumbos parturientium potus lactis, fimum murinum aqua pluvia dilutum mammas mulierum a partu tumentis reficit. cinis irenaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. facilius enituntur quae fimum anserinum cum aquae duobus cyathis sorbuere, aut ex utriculo mustelino per genitale effluentis aquas. Vermes terreni inliti ne cervicis scapularumque nervi doleant praestant. gravis secundas pellunt in passo poti. iidem per se inpositi mammarum suppurationes concocunt et aperiunt extrahuntque et 123 28, 256 124 125

ad cicatricem perducunt. lacte evocant poti cum mulso. inveniuntur et vermiculi qui adalligati collo continent partum, detrahuntur autem sub partu, alias eniti non patiuntur. cavendum et ne in terra ponantur, conceptus quoque causa dantur
126 in potu quini aut septeni. cocleae in cibo sumptae accelerant partum, item conceptum inpositae cum croco. eaedem ex amylo et tragacantha inlitae profluvia sistunt. prosunt et purgationibus sumptae in cibo et volvam aversam corrigunt cum medulla cervina ita ut uni cocleae denari pondus addatur et cypri. inflationes quoque volvarum discutiunt exemptae testis tritae cum rosaceo. ad haec Astypalaeicae maxume eli-
127 guntur. alio modo Africanae binae tritae cum feni Graeci quod tribus digitis capiatur, addito melle coclearibus quattuor, inlinuntur alvo prius irino suco perunctae. sunt et minumae lubricaeque candidae cocleae passim oberrantes. hae arefactae sole in tegulis tunsaeque in farinam miscentur lomento aequis partibus candoremque et laevorem corpori adferunt.
128 scabendi desideria tollunt minutae et latae cum polenta. Viperam mulier praegnas si transcenderit, abortum faciet, item amphisbaenam, mortuam dumtaxat, nam vivam habentes in pyxide inpune transeunt, etiam si mortua sit atque adservata. partus facilis praestat vel mortua. mirum, si non adservatam transcenderit gravida, innoxium fieri, si protinus transcendat adservatam. Anguis inveterati suffitu menstrua adiuvant.

129 (44.) Anguium senectus adalligata lumbis faciliores partus facit, protinus a puerperio removenda. dant et in vino bibendam cum ture, aliter sumpta abortum facit. baculum quo angui rana excussa sit parturientis adiuvat, trixallidum cinis inlitus cum melle purgationes, item araneus qui filum deducit ex alto. capi debet manu cava tritusque admoveri, quod si
130 redeuntem prenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilae repertus nido custodit partus contra omnis abortuum insidias. pinna volturina subiecta pedibus adiuvat parturientis. ovom corvi cavendum gravidis constat, quoniam transgressis abortum per os faciat. fimum accipitris in mulso potum videtur fecundas facere. volvarum duritias, collectiones adips anserinus aut cygni emollit.

(45.) Mammas a partu custodit adips anseris cum rosa- 131
ceo et araneo. Phryges et Lycaones mammis puerperio vexatis invenerant otidum adipem utilem esse. his quae volva strangulentur et blattas inlinunt. ovorum perdicis putaminum cinis cadmeae mixtus et cerae stantis mammas servat. putant et ter circumductas ovo perdicis non inclinari et, si sorbeantur, eadem fecunditatem facere, lactis quoque copiam, cum anserino adipe perunctis mammis dolores minuere, molas uteri rumpere, scabiem volvarum sedare, si cum cimice trito inlinantur.

(46.) Vespertilionum sanguis psilotri vim habet, sed ma- 132
lis puerorum inlitus non satis proficit nisi aerugo vel cicutae semen postea inducatur. sic enim aut in totum tolluntur pili aut non excedunt lanuginem. idem et cerebro eorum profici putant. est autem duplex, rubens utique et candidum. aliqui sanguinem et iecur eiusdem admiscent. quidam in heminis 133
tribus olei discocunt viperam, exemptis ossibus psilotri vice utuntur evolsis prius pilis quos renasci nolunt. fel irenacei psilotrum est, utique mixtum vespertilionis cerebro et lacte caprino, item cinis per se. lacte canis primiparae evolsis pilis quos renasci nolunt vel nondum natis perunctae partes alios non sufficiunt. idem evenire traditur sanguine ricini 134
evolsi cani, item hirundinino sanguine vel felle. 15. Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt, si vero oculi nigri nascentium placeant, soricem praegnati edendum. capilli ne canescant vermium terrenorum cinere praestari admixto oleo.

(47.) Infantibus qui lacte concreto vexantur praesidio 135
est agninum coagulum ex aqua potum, aut si coagulatio lactis acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. ad dentitiones cerebrum pecoris utilissimum est. ossibus in canino fimo inventis adustio infantium quae vocatur siriasis adalligatis emendatur, rames infantium lacertae viridis admotae dormientibus morsu. postea harundini adligata suspenditur in fumo, tra- duntque pariter cum exspirante sanari infantem. coclearum 136
saliva inlita infantium oculis palpebras corrigit gignitque. ramitosis coclearum cinis cum ture et ex uvis albo suco inlitus per dies triginta medetur. inveniuntur in corniculis coclearum

harenaceae duritiae, hae dentitionem facilem praestant adalligatae. coclearum inanium cinis cerae mixtus procidentium
137 interaneorum partis extremas prohibet. oportet autem cineri misceri saniem punctis emissam e cerebro viperae. cerebrum viperae inlitum pelliculae dentitiones adiuvat. idem valent et grandissimi dentes serpentium. fimum corvi lana adalligatum infantium tussi medetur. vix est serio conplecti quaedam, non omittenda tamen, quia sunt prodita. ramiti infantium lacerta mederi iubent. marem hanc prendi, intellegi, si
138 cauda unam cavernam habeat. id agendum ut per aurum et argentum et ostrum mordeat vitium. tum in calice novo inligatur, in fumo ponitur. urina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. scarabaeorum cornua grandia denticu-
139 lata adalligata iis amuleti naturam optinent. Bovae capiti lapillum inesse tradunt, quem ab ea exspui, si necem timeat, inopinantis praeciso capite exemptum adalligatumque mire prodesse dentitioni. item cerebrum eiusdem ad eundem usum adalligari iubent et limacis lapillum sive ossiculum, invenitur in dorso. magnifice iuvat et ovis cerebrum gingivis inlitum sicut auris adips anserinus cum ocimi suco inpositus. sunt vermiculi in spinosis asperi, lanuginosi, hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo haereat.

140 (48.) Somnos adlicit oesypum cum murrae momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino et vino myrtite, avis cuculus leporina pelle adalligatus, ardiolae rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. putant et per se rostrum effectus eiusdem esse vino colutum. e diverso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum.

141 (49.) In urina virili enecata lacerta venerem eius qui fecerit inhibet. nam inter amatoria esse Magi dicunt. inhibet et fimum cocleae et columbinum cum oleo et vino potum. pulmonis volturini dextrae partes venerem concitant viris adalligatae gruis pelle, item si lutea ex ovis quinque columbarum admixto adipis suilli denari pondere ex melle sorbeantur, passeres in cibo vel ova eorum, gallinacei dexter testis
142 arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris et irino perunctis, si conceptum sit, partus continere, contra inhiberi venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe

inlitis adalligatisque pelle arietina tradunt, item cuiuscumque, si cum sanguine gallinacei lecto subiciantur. cogunt concipere invitas saetae ex cauda mulae, si iunctis evellantur, inter se conligatae in coitu. Qui in urinam canis suam egeserit dicitur ad venerem pigrior fieri. mirum et de stelionis cinere, si verum est, linamento involutum in sinistra manu venerem stimulare, si transferatur, contra inhibere, item sanguinem collectum flocco suppositumque capiti mulierum libidinem movere aut anseris linguam in cibo vel potione sumptam. 143

(50.) Phthiriasim et totius corporis pota membrana senectutis anguium triduo necat, serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelae coagulo addatur, negant corrumpi vetustate aut a muribus attingi. eiusdem [mustelae] cinis si detur gallinaceis pullis et columbinis, tutos esse a mustelis. Iumentorum urinae tormina vespertilione adalligato finiuntur, verminatio ter circumlato verendis palumbe. mirum dictu, palumbis emissus moritur iumentumque liberatur confestim. 144

(51.) Ebriosis ova noctuae per triduum data in vino taedium eius adducunt. ebrietatem arcet pecudum assus pulmo praesumptus. hirundinis rostri cinis cum murra tritus et in vino quod bibetur inspersus securos praestabit a temulentia. invenit hoc Orus Assyriorum rex. 145

(52.) Praeter haec sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium: Gromphenam avem Sardinianam narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, ut existimo. in eadem provincia ophion, cervis tantum pilo similis nec alibi nascens. iidem auctores subiugum, quod nec quale esset animal nec ubi nasceretur tradiderunt. fuisse quidem non dubito, cum et medicinae ex eo sint demonstratae. M. Cicero tradit animalia biuros vocari qui vitis in Campania erodant. 146

16. (53.) Reliqua mirabilia ex iis quae diximus: non latrari a cane membranam ex secundis canis habentem aut leporis fimum vel pilos tenentem. in culicum genere muliones non amplius quam uno die vivere, eosque qui arborarii pici rostrum habeant et mella eximant ab apibus non attingi. por- 147

148 cos sequi eum a quo cerebrum corvi acceperint in offa. pulverem in quo se mula volutaverit corpori inspersum mitigare ardores amoris. sorices fugari, si unus castratus emittatur. anguina pelle et farre et sale et serpyllo contritis una deiectisque cum vino in faucis boum uva maturescente, toto anno eos valere, vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. pulvere e vestigio anguium collecto sparsas apis in alvom reverti. arietis dextro teste praeligato ovis tantum gigni.
149 non lassari in ullo labore qui nervos ex alis et cruribus gruis habeant. mulas non calcitrare cum vinum biberint. ungulas tantum mularum repertas, neque aliam ullam materiam quae non perroderetur a veneno Stygis aquae, cum id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, dignum memoria est magna Aristotelis infamia excogitatum. Nunc ad aquatilia praevertemur.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXI.

---

1 Cap. 1. (Sect. 1.) Aquatilium secuntur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante et per undas fluctusque ac reciprocos aestus amniumque rapidos cursus inprobas exercente viris, nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus, quippe hoc elementum ceteris omnibus im-
2 perat. terras devorant aquae, flammas necant, scandunt in sublime et caelum quoque sibi vindicant ac nubium optentu vitalem spiritum strangulant, quae causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. quid esse mirabilius potest aquis

in caelo stantibus? at illae, ceu parum sit in tantam pervenire altitudinem, rapiunt eo secum piscium examina, saepe etiam lapides, subeuntque portantes aliena pondera. eaedem 3
cadentes omnium terra enascentium causa fiunt prorsus mirabili natura, si quis velit reputare, ut fruges gignantur, arbores fruticesque vivant, in caelum migrare aquas animamque etiam herbis vitalem inde deferre, confessione victa omnis terrae quoque viris aquarum esse benefici. quapropter ante omnia ipsarum potentiae exempla ponemus. cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

2. (2.) Emicant benigne passimque in plurumis terris 4
aliae frigidae, aliae calidae, aliae iunctae, sicut in Tarbellis Aquitanica gente et in Pyrenaeis montibus tenui intervallo discernente, aliae tepidae egelidaeque, auxilia morborum profitentes et e cunctis animalibus hominum tantum causa erumpentes, — augent numerum deorum nominibus variis urbisque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonensi provincia, nusquam tamen largius quam in Baiano sinu nec pluribus auxiliandi generibus, — aliae sul- 5
puris, aliae aluminis, aliae salis, aliae nitri, aliae bituminis, nonnullae etiam acida salsave mixtura, vapore ipso aliquae prosunt. tanta iis est vis, ut balineas calefaciant ac frigidam etiam in soliis fervere cogant. quae in Baiano Posidianae vocantur nomine accepto a Claudi Caesaris liberto opsonia quoque percocunt. vaporant et in mari ipso quae Licini Crassi fuere, mediosque inter fluctus exsistit aliquid valitudini salutare.

(3.) Iam generatim nervis prosunt pedibusve aut coxen- 6
dicibus, aliae luxatis fractisve, inaniunt alvos, sanant volnera. capiti auribusque privatim medentur, oculis vero Ciceronianae. digna memoratu villa est ab Averno lacu Puteolos tendentibus inposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam vocabat Cicero Academiam ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua et monimenta sibi instauraverat, ceu vero non in toto terrarum orbe fecisset. huius in parte prima exiguo post obitum ipsius Antistio 7
Vetere possidente eruperunt fontes calidi perquam salubres oculis, celebrati carmine Laureae Tulli, qui fuit e libertis

eius, ut protinus noscatur etiam ministeriorum haustus ex illa maiestate ingeni. ponam enim ipsum carmen, uti queat ibi tantum non legi:

8 Quo tua, Romanae vindex clarissime linguae,
silva loco melius surgere iussa viret
atque Academiae celebratam nomine villam
nunc reparat cultu sub potiore Vetus,
hoc etiam adparent lymphae non ante repertae
languida quae infuso lumina rore levant.
nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
hoc dedit, hac fontis cum patefecit ope,
ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
sint plures oculis quae medeantur aquae.

(4.) In eadem Campaniae regione Sinuessanae aquae sterilitatem feminarum et virorum insaniam abolere produntur,
9 (5.) in Aenaria insula calculosis mederi, et quae vocatur Acidula ab Teano Sidicino quattuor milibus passuum, — haec frigida, — item in Stabiano quae Dimidia vocatur, et in Venafrano ex fonte Acidulo. idem contingit in Velino lacu potantibus, item in Syriae fonte iuxta Taurum montem auctor est M. Varro et in Phrygiae Gallo flumine Callimachus. sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui e fonte Rubro biberint Ctesias scribit.

10 (6.) Iuxta Romam Albulae aquae volneribus medentur egelidae, sed Cutiliae in Sabinis gelidissimae suctu quodam corpora invadunt, ut prope morsus videri possit, aptissimae stomacho, nervis, universo corpori.

(7.) Thespiarum fons conceptus mulieribus repraesentat, item in Arcadia flumen Elatum. custodit autem fetum Linus fons in eadem Arcadia abortusque fieri non patitur. e diverso in Pyrrhaea flumen quod Aphrodisium vocatur sterilis facit.

11 (8.) Lacu Alphio vitiligines tolli Varro auctor est, Titiumque praetura functum marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciae amnis podagricis medetur, sicut adparet in epistula Cassi Parmensis ad M. Antonium.

contra aquarum culpa in Troezene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri civitas Galliae fontem habet insignem plurumis 12
bullis stillantem, ferruginei saporis, quod ipsum non nisi in fine potus intellegitur. purgat hic corpora, tertianas febris discutit calculorumque vitia. eadem aqua igne admoto turbida fit ac postremo rubescit. Leucogaei fontes inter Puteolos et Neapolim oculis et volneribus medentur. Cicero in admirandis posuit Reatinis tantum paludibus ungulas iumentorum indurari.

(9.) Eudicus in Hestiaeotide fontis duos tradit esse, Ce- 13
ronam ex quo bibentis ovis nigras fieri, Nelea ex quo albas, ex utroque varias, Theophrastus Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiam bobus ac pecori. (10.) quin et 14
homines sentire differentiam eam. nam qui e Sybari bibant nigriores esse durioresque et crispo capillo, qui e Crathi candidos mollioresque ac porrecta coma, item in Macedonia qui velint sibi candida nasci ad Haliacmonem ducere, qui nigra aut fusca ad Axium. idem omnia fusca nasci quibusdam in locis dicit et fruges quoque, sicut in Messapiis, at in Lusis Arcadiae quodam fonte muris terrestris vivere et conversari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

(11.) In Boeotia ad Trophonium deum iuxta flumen Her- 15
cynnum e duobus fontibus alter memoriam alter oblivionem adfert, inde nominibus inventis.

(12.) In Cilicia apud oppidum Cescum rivos fluit Nus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit, at in Cea insula fontem esse quo hebetes fiant, Zamae in Africa ex quo canorae voces.

(13.) Vinum taedio venire iis qui ex Clitorio lacu bibe- 16
rint ait Eudoxus, et Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mucianus Andri e fonte Liberi patris statis diebus 2, 230
septenis eius dei vinum fluere, si auferatur e conspectu templi, sapore in aquam transeunte. (14.) Polyclitus expleri 17
iuxta Solos Ciliciae, eo ungui Theophrastus, ac idem in Aethiopia eiusdem nominis fontem, Lycos in Ditistra eius fontem esse cuius aqua luceat. idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotusaeis lacum esse dicit qui volneribus medetur, (15.) Iuba in Trogodytis lacum insanum malefica vi 18

appellatum ter die fieri amarum salsumque ac deinde dulcem, totiensque et noctu, scatentem albis serpentibus vicenum cubitorum, idem in Arabia fontem exsilire tanta vi ut nullum non
19 pondus inpactum respuat. (16.) Theophrastus Marsyae fontem in Phrygia ad Celaenarum oppidum saxa egerere. non procul ab eo duo sunt fontes Cyllon et Gelon ab effectu Graecorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur ex quo potantis amorem deponere Mucianus credit.

20 (17.) Crannone est fons calidus citra summum fervorem, qui vino triduo addito calorem potionis custodit in vasis. Sunt et Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet, circa margines vero pumicem faciunt aquae.

21 (18.) Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturae maiora esse miracula, quamquam inter initia operis abunde multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis in quo nihil innatet, omnia mergantur, Caelius apud nos in Averno etiam folia subsidere,
22 Varro avis quae advolaverint emori. contra in Africae lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur, item in Siciliae fonte Plinthia, ut Apion tradit, et in Medorum lacu puteoque Saturni. Fons Limyrae transire solet in loca vicina portendens aliquid, mirumque quod cum piscibus transit. responsa ab his petunt incolae cibo quem rapiunt adnuentes, si vero
23 eventum negent, caudis abigunt. Amnis Holcas in Bithynia Bryazum adluit, — hoc est templo et deo nomen, — cuius gurgitem periuri negantur pati velut flammam urentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in auguriis habentur. tres sunt octonis pedibus distantes, in unum alveum coeunt vasto sin-
24 guli amne. siccantur duodenis diebus, aliquando vicenis, citra suspicionem ullam aquae, cum sit vicinus iis fons sine intermissione largus. dirum est non profluere eos adspicere volentibus, sicut proxume Lartio Licinio legato post praeturam, post septem enim dies occidit. In Iudaea rivos sabbatis omnibus siccatur.

25 (19.) E diverso miracula alia dira. Ctesias in Armenia fontem esse scribit, ex quo nigros piscis ilico mortem adferre in cibis, quod et circa Danuvi exortum audivi, donec

veniatur ad fontem alveo adpositum, ubi finitur id genus piscium, adeoque ibi caput amnis eius intellegit fama. hoc idem et in Lydia in stagno Nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit ex saxis, — Styx appellatur —, ilico necat, ut diximus, sed esse piscis parvos in ea tradit Theophrastus, letalis et ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus et in Threcia apud Cychros dicit, Lycus in Leontinis tertio die quam quis biberit, Varro ad Soracte in fonte, cuius sit latitudo quattuor pedum. sole oriente eum exundare ferventi similem, avis quae degustaverint iuxta mortuas iacere. namque et haec insidiosa conditio est quod quaedam etiam blandiuntur adspectu, ut ad Nonacrim Arcadiae, omnino enim nulla deterrent qualitate. hanc putant nimio frigore esse noxiam, utpote cum profluens ipsa lapidescat. aliter circa Thessalica Tempe, quoniam omnibus terrori est, traduntque aena etiam ac ferrum erodi illa aqua. profluit, ut indicavimus, brevi spatio, mirumque, sili- 4. 31
qua silvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur semper florens purpura. et quaedam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis poetae sepulchro, duo rivi confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. 26 2. 231 27 28

(20.) In Perperenis fons est quamcumque rigat lapideam faciens terram, item calidae aquae in Euboeae Aedepso. nam qua cadit rivos saxa in altitudinem crescunt. in Eurymenis deiectae coronae in fontem lapideae fiunt. in Colossis flumen est quo lateres coiecti lapidei extrahuntur. in Scyretico metallo arbores quaecumque flumine adluuntur saxa fiunt cum ramis. destillantes quoque guttis lapide durescunt in antris Coryciis Idaeo, nam Miezae in Macedonia etiam pendentes in ipsis camaris, at in Corinthio cum cecidere. in quibusdam speluncis utroque modo, columnasque faciunt, ut in Phausia Chersonnesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori adspectu. Et hactenus contenti simus exemplis. 29 30

3. (21.) Quaeritur inter medicos cuius generis aquae sint utilissimae. stagnantis pigrasque merito damnant, utiliores quae profluunt existimantes, cursu enim percussuque ipso extenuari atque proficere, eoque miror cisternarum ab ali- 31

quis maxume probari. sed hi rationem adferunt, quoniam levissima sit imbrium quae subire potuerit ac pendere in aere.
32 ideo et nivis praeferunt, nivibusque etiam glaciem velut ad infinitum coacta subtilitate. leviora enim haec esse et glaciem multo leviorem aqua. horum sententiam refelli interest vitae. in primis enim levitas illa deprehendi aliter quam sensu vix potest, nullo paene momento ponderis aquis inter se distantibus. nec levitatis in pluvia aqua argumentum est subisse eam in caelum, cum etiam lapides subire adpareat cadensque inficiatur halitu terrae, quo fit ut pluviae aquae sordium plurumum inesse sentiatur citissimeque ideo calefiat aqua pluvia.
33 nivem quidem glaciemque subtilissimum elementi eius videri miror adposito grandinum argumento, e quibus pestilentissimum potum esse convenit. nec vero pauci inter ipsos e contrario ex gelu ac nivibus insaluberrimos potus praedicant, quoniam exactum sit inde quod tenuissimum fuerit. minui certe liquorem omnem congelatione deprehenditur et rore nimio scabiem fieri, pruina uredinem, cognatis et nivis causis.
34 pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit minumeque durare in navigatione. Epigenes autem aquam quae septiens putrefacta purgata sit *ait* amplius non putrescere. nam cisternas etiam medici confitentur inutilis alvo duritia faucibusque, — etiam limi non aliis inesse plus aut animalium quae
35 faciunt taedium confitentis habent, — nec statim amnium utilissimas esse, sicuti nec torrentium ullius, lacusque plurumos salubris. quaenam igitur et cuius generis aptissimae? aliae alibi. Parthorum reges ex Choaspe et Eulaeo tantum bibunt, hae quamvis in longinqua comitantur illos. sed horum placere non quia sint amnes adparet, quoniam neque e Tigri neque Euphrate, neque e multis aliis bibunt.
36 (22.) Limus aquarum vitium est. si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur, sicuti frigoris taenias in fonte gigni. ante omnia autem damnantur amarae et quae sorbentem statim inplent, quod evenit Troezene. nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare petentes addita polenta utilis intra duas horas faciunt ipsaque vescuntur polenta. damnantur in primis quae fonte caenum faciunt quaeque malum colorem bibentibus, refert et si vasa

aerea inficiunt aut si legumina tarde percocunt, si liquatae leniter terram relincunt decoctaeque crassis obducunt vasa crustis. est etiamnum vitium non faetidae modo verum omnino quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratumque et ut saepe ad viciniam lactis accedens. aquam salubrem aeri quam simillimam esse oportet. unus in toto orbe traditur fons aquae iucundae olentis in Mesopotamia Chabura. fabulae rationem adferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. de cetero aquarum salubrium sapor odorve nullus esse debet. 37

(23.) Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est ut levior sit aliqua. certior subtilitas inter paris meliorem esse quae calefiat refrigereturque celerius. quin et haustam vasis, ne manus pendeant, depositisque in humum tepescere adfirmant. ex quonam ergo genere maxume probabilis continget? puteis nimirum, ut in oppidis video constare, sed his quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit et illa tenuitas colante terra. Salubritati haec satis sunt. frigori et opacitas necessaria utque caelum videant. super omnia una observatio — eadem et ad perennitatem pertinet —, imo ut illa e vado exsiliat vena, non e lateribus. nam ut tactu gelida sit etiam arte contingit, si expressa in altum aut e sublimi deiecta verberatum conripiat aera. in natando quidem spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inventum est decoquere aquam vitroque demissam in nivis refrigerare. ita voluptas frigoris contingit sine vitiis nivis. omnem utique decoctam utiliorem esse convenit, item calefactam magis refrigerari, subtilissimo invento. vitiosae aquae remedium est, si decoquatur ad dimidias partis. Aqua frigida ingesta sistitur sanguis. aestus in balineis arcetur, si quis ore teneat. quae sunt haustu frigidissimae non perinde et tactu esse, alternante hoc bono, multi familiari exemplo colligunt. 38 40

(24.) Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma praeconio urbis Marcia est inter reliqua deum munera urbi tributa. vocabatur haec quondam Aufeia, fons autem ipse Pitonia. oritur in ultumis montibus Pelignorum, transit Marsos et Fucinum lacum, Romam non dubie petens. mox in specus mersa in Tiburtina se aperit a 41

VIIII milibus pass. fornicibus structis perducta. primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius unus e regibus, postea Q. Marcius Rex in praetura, rursusque restituit M. Agrippa.

42 (25.) Idem et Virginem adduxit ab octavi lapidis diverticulo duo milia pass. Praenestina via. iuxta est Herculaneus rivos, quem refugiens Virginis nomen optinuit. horum amnium conparatione differentia supra dicta deprehenditur, cum quantum Virgo tactu praestat, tantum praestet Marcia haustu, quamquam utriusque iam pridem urbi periit voluptas, ambitione avaritiaque in villas ac suburbana detorquentibus publicam salutem.

43 (26.) Non ab re sit quaerendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in convallibus maxume, et quodam convexitatis cardine aut montium radicibus. multi septentrionales ubique partis aquosas existimavere, qua in re varietatem naturae aperuisse conveniat. In Hyrcanis montibus a meridiano latere non pluit, ideo silvigeri ab aquilonis tantum parte sunt. at Olympus, Ossa, Parnasus, Appenninus, Alpes undique vestiuntur amnibusque perfunduntur, aliqui ab austro, sicut in Creta Albi montes. nihil ergo in his perpetuae observationis iudicabitur.

44 (27.) Aquarum sunt notae iuncus aut harundo aut herba
26, 30 de qua dictum est multumque alicui loco pectore incubans rana. salix enim erratica et alnus aut vitex aut harundo aut hedera sponte proveniunt et conrivatione aquae pluviae in locum humiliorem e superioribus defluentis augurio fallaci, certiore nebulosa exhalatione ante ortum solis longius intuentibus, quod quidam ex edito speculantur proni terram at-
45 tingente mento. est et peculiaris aestimatio peritis tantum nota, quam ferventissimo aestu secuntur dieique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus splendeat. nam si terra sitiente umidior est ille, indubitata spes promittitur.
46 sed tanta oculorum intentione opus est ut indolescant, quod fugientes ad alia experimenta decurrunt, loco in altitudinem pedum quinque defosso ollisque e figlino opere crudis aut peruncta pelvi aerea cooperto lucernaque ardente concamarata frondibus, dein terra, si figlinum umidum ruptumve, aut

in aere sudor vel lucerna sine defectu olei restincta aut etiam vellus lanae madidum reperiatur, non dubie promittunt aquas. quidam et igne prius excocunt locum tanto efficaciore vasorum argumento.

(28.) Terra vero ipsa promittit candicantibus maculis 47
aut tota glauci coloris. in nigra enim scaturigines non fere sunt perennes. figularis creta semper adimit spes, nec amplius puteum fodiunt coria terrae observantes, ut a nigra descendat ordo supra dictus. Aqua semper dulcis in argillosa 48
terra, frigidior in tofo. namque et hic probatur, dulcis enim levissimasque facit et colando continet sordis. sabulum exilis limosasque promittit, glaria incertas venas, sed boni saporis, sabulum masculum et harena et carbunculus certas stabilisque et salubris, rubra saxa optumas speique certissimas, radices montium saxosae et silex hoc amplius rigentis. oportet autem fodientibus umidiores adsidue respondere glaebas faciliusque ferramenta descendere. Depressis puteis sulpu- 49
rata vel aluminosa occurrentia putearios necant. experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si exstinguitur. tunc secundum puteum dextra ac sinistra fodiunt aestuaria quae graviorem illum halitum recipiant. fit et sine his vitiis altitudine ipsa gravior aer quem emendant adsiduo linteorum iactatu eventilando. cum ad aquam ventum est, sine harenato opus surgit ne venae obstruantur. Quaedam aquae vere statim 50
incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est — hibernis enim constant imbribus —, quaedam canis ortu, sicut in Macedonia Pella utrumque. ante oppidum enim incipiente aestate frigida est palustris, dein maxumo aestu in excelsioribus oppidi riget. hoc et in Chio evenit simili ratione portus et oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa aestate frigidior est quam puteus in Iovis horto, at ille siccitatibus riget, maxume autem putei circa arcturum. 4. non ipsa aestate deficiunt, omnesque quatriduo eo subsidunt. iam vero multi hieme tota, ut circa Olynthum, vere primum aquis redeunti- 51
bus. In Sicilia quidem circa Messanam et Mylas hieme in totum inarescunt fontes, aestate exundant amnemque faciunt. Apolloniae in Ponto fons iuxta mare aestate tantum superfluit et maxume canis ortu, parcius, si frigidior sit aestas. Quae-

dam terrae imbribus sicciores fiunt, velut in Narniensi agro, quod admirandis suis inseruit M. Cicero, siccitate lutum fieri prodens, imbre pulverem.

52 (29.) Omnis aqua hieme dulcior est, aestate minus, autumno minume, minusque per siccitates. neque aequalis amnium plerumque gustus est magna alvei differentia. quippe tales sunt aquae qualis terra per quam fluunt qualesque herbarum quas lavant suci. ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. mutant saporem et influentes rivi, ut Borysthenen, victique diluuntur. aliqui vero et imbre mutantur. ter accidit in Bosporo ut salsi deciderent necarentque frumenta, totiens et Nili rigua pluviae amara fecere magna pestilentia Aegypti.

53 (30.) Nascuntur fontes decisis plerumque silvis, quos arborum alimenta consumebant, sicut in Haemo obsidente Gallos Cassandro, cum valli gratia silvas cecidissent. plerumque vero damnosi torrentes conrivantur detracta collibus silva continere nimbos ac digerere consueta. et coli moverique terram callumque summae cutis solvi aquarum interest. proditur certe in Creta expugnato oppido quod vocabatur Arcadia cessasse fontis amnisque qui in eo situ multi erant rursus condito post sex annos emersisse, ut quaeque coepissent partes coli.

54 5. Terrae quoque motus profundunt sorbentque aquas, sicut circa Pheneum Arcadiae quinquiens accidisse constat. sic et in Coryco monte amnis erupit posteaque coeptus est coli. illa mutatio mira, ubi causa nulla evidens adparet, sicut in Magnesia e calida facta frigida, salis non mutato sapore, et in Caria, ubi Neptuni templum est, amnis qui
55 fuerat ante dulcis mutatus in salem est. et illa miraculi plena, Arethusam Syracusis fimum redolere per Olympia, verique simile, quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet. Rhodiorum fons in Chersonneso nono anno purgamenta egerit. mutantur et colores aquarum, sicut Babylone
56 lacus aestate rubras habet diebus XI. et Borysthenes aestatis temporibus caeruleus fertur, quamquam omnium aquarum tenuissimus, ideoque innatans Hypani, in quo et illud mirabile, austris flantibus superiorem Hypanim fieri. sed tenui-

tatis argumentum et aliud est quod nullum halitum, non modo nebulam emittit. qui volunt diligentes circa hoc videri dicunt aquas graviores post brumam fieri.

6. (31.) Ceterum a fonte duci fictilibus tubis utilissimum 57
est crassitudine binum digitorum, commissuris pyxidatis ita ut superior intret, calce viva ex oleo levigatis. libramentum aquae in centenos pedes sicilici minumum erit, si cuniculo veniet, in binos actus lumina esse debebunt. quam surgere in sublime opus fuerit plumbo veniat. subit altitudinem exortus sui. si longiore tractu veniet, subeat crebro descendatque, ne libramenta pereant. fistulas denum pedum 58
longitudinis esse legitimum est et, si quinariae erunt, sexagena pondo pendere, si octonariae, centena, si denariae, centena vicena, ac deinde ad has portiones. denaria apellatur cuius lamnae latitudo, antequam curvetur, digitorum decem est, dimidioque eius quinaria. in anfractu omni collis quinariam fieri, ubi dometur impetus, necessarium est, item castella, prout res exiget.

(32.) Homerum calidorum fontium mentionem non fecisse 59
demiror, cum alioqui lavari calida frequenter induceret, videlicet quia medicina tunc non erat haec quae nunc aquarum perfugio utitur. est autem utilis sulpurata nervis, aluminata paralyticis aut simili modo solutis, bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia est, bibendo atque purgationibus. plerique in 60
gloria ducunt plurumis horis perpeti calorem earum, quod est inimicissimum, namque paulo diutius quam balineis uti oportet, ac postea frigida dulcedine, nec sine oleo discedentis, quod volgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis, quippe et vastitate odoris capita replentur et frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. similis error, quam plurumo potu gloriantur. vidique iam turgidos bibendo in tantum ut anuli integerentur cute, cum reddi non posset hausta multitudo aquae. nec hoc ergo fieri convenit sine crebro salis gustu. Utuntur et caeno fon- 61
tium ipsorum utiliter, sed ita si inlitum sole inarescat. nec vero omnis quae sint calidae medicatas esse credendum, sicut in Segesta Siciliae, Larisa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. nec decolor species aeris argentive, ut multi existi-

mavere, medicaminum argumentum est, quando nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur.

62 (33.) Medendi modus idem et in marinis erit quae calefiunt ad nervorum dolores, feruminanda a fracturis ossa, contunsa, item corpora ad siccanda, qua de causa et frigido mari utuntur. praeterea est alius usus multiplex, principalis vero navigandi phthisi adfectis, ut diximus, aut sanguine egesto, sicut proxume Annaeum Gallionem fecisse post consulatum
63 meminimus. neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem navigandi. quin et vomitiones ipsae instabili volutatione conmotae plurumis morbis capitis, oculorum, pectoris medentur omnibusque propter quae helleborum bibitur. aquam vero maris per sese efficaciorem discutiendis tumoribus putant medici, si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. emplastris etiam, maxume albis et
64 malagmatis miscent, prodest et infusa crebro ictu. bibitur quoque, quamvis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora bilemque atram aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. quidam et in quartanis dedere eam bibendam et in tenesmis articulariisque morbis adservatam, in hoc vetustate virus deponentem. aliqui decoctam, omnes ex alto haustam nullaque dulcium mixtura corruptam, in quo usu praecedere vomitum volunt, tunc quoque acetum aut vinum ea
65 aqua miscent. qui puram dedere raphanos supermandi ex mulso aceto iubent, ut ad vomitiones revocent. clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. testium quidem tumori fovendo non aliud praeferunt, item pernionum vitio ante ulcera, simili modo pruritibus, psoris et lichenum curationi. lendes quoque et taetra capitis animalia hac curantur, ut liventia reducit eadem ad colorem. in quibus curationibus post marinam aceto calido fovere plurumum prodest. quin et ad ictus venenatos salutaris intellegitur, ut phalangiorum et scorpionum, et ptyade ab aspide respersis, calida autem in his
66 adsumitur. suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. tormina quoque et choleram calida infusa clysteribus sedat. difficilius perfrigescunt marina calefacta. mammas sororientis, praecordia maciemque corporis piscinae maris corrigunt,

aurium gravitatem, capitis dolores cum aceto ferventium vapor. robiginem ferro marinae celerrime exterunt, pecorum quoque scabiem sanant lanasque emolliunt.

(34.) Nec ignoro haec mediterraneis supervacua videri 67
posse. verum et hoc cura providit inventa ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. illud de ea ratione mirum, si plus quam sextarius salis in quattuor aquae sextarios mergatur, vinci aquam salemque non liquari. cetero sextarius salis cum quattuor aquae sextariis salsissimi maris vim et naturam inplet. moderatissimum autem putant supra dictam aquae mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita et nervos excalefaciat et corpus non exasperet.

(35.) Inveteratur et quod vocant thalassomeli aequis por- 68
tionibus maris, mellis, imbris. ex alto et ad hunc usum advehunt fictilique vase et picato condunt. prodest ad purgationes maxume sine stomachi vexatione et sapore grato et odore.

(36.) Hydromeli quoque ex imbre puro cum melle tem- 69
perabatur quondam, quod daretur adpetentibus vini aegris veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis, iisdem vitiis quibus vinum nec iisdem utilitatibus.

(37.) Quia saepe navigantes defectu aquae dulcis labo- 70
rant, haec quoque subsidia demonstrabimus. expansa circa navem vellera madescunt accepto halitu maris, quibus dulcis umor exprimitur, item demissae reticulis in mare concavae e cera pilae vel vasa inania opturata dulcem intra se colligunt umorem. nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata corpora et hominum et quadripedum natando 71
in cuius libeat generis aqua facillime in artus redeunt. Est et in metu pergrinantium ut temptent valitudinem aquae ignotae. hoc cavent e balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo.

(38.) Muscus qui in aqua fuerit podagris inlitus prodest, 72
item oleo admixto talorum dolori tumorique. Spuma aquae adfrictu verrucas tollit, nec non harena litorum maris, praecipue tenuis et sole candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis, nunc de aquatilibus. ordiemur

autem ut in reliquis a principalibus eorum quae sunt salsa ac spongea.

73 7. (39.) Sal omnis aut fit aut gignitur, utrumque pluribus modis, sed causa gemina, coacto umore vel siccato. siccatur in lacu Tarentino aestivis solibus, totumque stagnum in salem abit, modicum alioqui, altitudine genua non excedens, item in Sicilia in lacu qui Cocanicus vocatur et alio iuxta Gelam. horum extremitates tantum inarescunt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, ubi largius coquitur et usque ad medium. aliud etiam in eo mirabile quod tantundem noctu subvenit quantum die auferas. omnis e stagnis

74 sal minutus atque non glaeba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. hic omnis solis calore densatur, et est acrior qui in scopulis invenitur. Sunt etiamnum naturales differentiae tres. namque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus alter ad Arios, sale exaestuant, sicut ad Citium in Cypro et

75 circa Memphim extrahunt e lacu, dein sole siccant. Sed et summa fluminum densantur in salem amne reliquo veluti sub gelu fluente, ut apud Caspias portas quae salis flumina appellantur, item circa Mardos et Armenios. praeterea apud Bactros amnes Ochus et Oxus ex his adpositis montibus de-

76 ferunt salis ramenta. Sunt et in Africa lacus, et quidem turbidi, salem ferentes. ferunt quidem et calidi fontes, sicut Pagasaei. et hactenus habent se genera ex aquis sponte

77 provenientia. Sunt et montes nativi salis, ut in Indis Ormenus, in quo lapicidinarum modo caeditur renascens, maiusque regum vectigal ex eo est quam ex auro atque margaritis. effoditur et e terra, ut palam est umore densato, ut in Cappadocia. ibi quidem et editur specularium lapidum modo, pondus magnum

78 glaebis quas micas volgus appellat. Gerris Arabiae oppido muros domosque massis salis faciunt aqua feruminantes. invenit et iuxta Pelusium Ptolemaeus rex, cum castra faceret. quo exemplo postea inter Aegyptum et Arabiam etiam squalentibus locis coeptus est inveniri detractis harenis, qualiter et per Africae sitientia usque ad Hammonis oraculum, is qui-

79 dem crescens cum luna noctibus. nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco et ipso, quia sub harenis inveniatur,

appellato. similis est corpore alumini quod schiston vocant, longis glaebis neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinae utilis. probatur quam maxume perspicuus, rectis scissuris. insigne de eo proditur quod levissimus intra specus suos in lucem universam prolatus vix credibili pondere ingravescat. causa evidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuvante molientis ut adiuvant aquae. adulteratur Siculo quem 73
Cocanicum appellavimus, nec non et Cyprio mire simili. In 80
Hispania quoque citeriore Egelastae caeditur glaebis paene tralucentibus cui iam pridem palma a plerisque medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal sterilis est nihilque gignit. et in totum sponte nascens intra haec est. Facticii varia genera, volgaris plurumusque in sa- 81
linis mari adfuso non sine aquae dulcis riguis, sed imbre maxume iuvante ac super omnia sole, multoque, aliter non arescens. Africa circa Uticam construit acervos salis ad collium speciem, qui ubi sole lunaque induruere, nullo umore liquescunt vixque etiam ferro caeduntur. fit tamen et in Creta sine riguis mare in salinas infundentibus et circa Aegyptum ipso mari influente in solum, ut credo, Nilo sucosum. fit et puteis in salinas ingestis. prima densatio Babylone in bitumen 82
liquidum cogitur oleo simile, quo et in lucernis utuntur. hoc detracto subest sal. et in Cappadocia e puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. in Chaonia excocunt aquam ex fonte refrigerandoque salem faciunt inertem nec candidum. Galliae Germaniaeque ardentibus lignis aquam salsam infundunt.

(40.) Hispani a quadam sui parte e puteis hauriunt muriam 83
appellantes. illi quidem et lignum referre arbitrantur. quercus optuma, ut quae per se cinere sincero vim salis reddat, alibi corylus laudatur. ita infuso liquore salso carbo etiam in salem vertitur. quicumque ligno confit sal niger est. Apud Theophrastum invenio Umbros harundinis et iunci cinerem decoquere aqua solitos donec exiguum superesset umoris. quin et e muria salsamentorum recoquitur iterumque consumpto liquore ad naturam suam redit, volgo e menis iucundissimus.

(41.) Marinorum maxume laudatur Cyprius a Salamine, 84

de stagnis Tarentinus ac Phrygius qui Tattaeus vocatur. hi duo oculis utiles. e Cappadocia qui in laterculis adfertur cutis nitorem dicitur facere. magis tamen extendit is quem Ci-
74 tium appellavimus, itaque a partu ventrem eo cum melanthio
85 inlinunt. Salsissimus sal qui siccissimus, suavissimus omnium Tarentinus atque candidissimus, et cetero fragilis qui maxume candidus. pluvia dulcescit omnis, suaviorem tamen rores faciunt, sed copiosum aquilonis flatus. austro non nascitur. flos salis non fit nisi aquilonibus. In igne nec crepitat nec exsilit Tragasaeus neque Acanthius ab oppido appellatus, nec ullus spuma aut ramento aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens ex aqua exsilit. Sunt et colorum differentiae.
86 rubet Memphi, rufus est circa Oxum, Centumripis purpureus, circa Gelam in eadem Sicilia tanti splendoris ut imaginem recipiat. in Cappadocia crocinus effoditur, tralucidus et odoratissimus. Ad medicinae usus antiqui Tarentinum maxume laudabant, ab hoc quemcumque e marinis, ex eo genere spumeum praecipue, iumentorum vero et boum oculis Tragasaeum
87 et Baeticum. Ad opsonium et cibum utilior quisquis facile liquescit, item umidior, minorem enim amaritudinem habent, ut Atticus et Euboicus. servandis carnibus aptior acer et siccus, ut Megaricus. conditur etiam odoribus additis et pulmentari vicem inplet aviditatem invitans excitansque in omnibus cibis, ita ut sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera
88 condimenta interim in mandendo, quaesitus garo. quin et pecudes armentaque et iumenta sale maxume sollicitantur ad pastus multum largiore lacte multoque gratiore etiam in caseo dote. ergo, Hercules, vita humanior sine sale non quit degere, adeoque necessarium elementum est ut transierit intellectus ad voluptates animi quoque. nimirum a sale appellantur, omnisque vitae lepos et summa hilaritas laborum-
89 que requies non alio magis vocabulo constat. honoribus etiam militiaeque interponitur salariis inde dictis magna apud antiquos auctoritate, sicut adparet ex nomine Salariae viae, quoniam illa salem in Sabinos portari convenerat. Ancus Marcius rex salis modios $\overline{\text{VI}}$ in congiario dedit populis et salinas primus instituit. Varro etiam pulmentari vice usos veteres auctor est, et salem cum pane esitasse eos proverbio

adparet. maxume tamen in sacris intellegitur auctoritas, quando nulla conficiuntur sine mola salsa.

(42.) Salinarum sinceritas summam fecit suam differen- 90
tiam quandam favillam salis quae levissima ex eo est et candi-
dissima. appellatur et flos salis in totum diversa res umidioris-
que naturae et crocei coloris aut rufi, veluti robigo salis,
odore quoque ingrato ceu gari dissentiens a sale, non modo
a spuma. Aegyptus invenit, videturque Nilo deferri, et fon-
tibus tamen quibusdam innatat. optumum ex eo quod olei 91
quandam pinguitudinem reddit. est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur. adulteratur autem tinguiturque rubrica aut plerumque testa trita, qui fucus aqua deprehenditur diluente facticium colorem, cum verus ille non nisi oleo resolvatur et unguentarii propter colorem eo maxume utantur.
canitia in vasis summa est, media vero pars umidior, ut dixi- 90
mus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis, 92
sudorem ciet, alvom solvit in vino et aqua, acopis et zmecticis utilis. detrahit et ex palpebris pilos efficacissime. faeces concutiuntur, ut croci color redeat. Praeter haec etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans.

(43.) Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod ga- 93
rum vocavere, intestinis piscium ceterisque quae abicienda essent sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. hoc olim conficiebatur ex pisce quem Graeci garon vocabant, capite eius usto suffitu extrahi secundas monstrantes. 8. nunc 94
e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis spartariae cetariis, sociorum id appellatur, singulis milibus nummum permutantibus congios fere binos. nec liquor ullus paene praeter unguenta maiore in pretio esse coepit nobilitatis etiam gentibus. scombros quidem et Mauretania Baeticaeque Carteia ex oceano intrantis capiunt ad nihil aliud utilis. laudantur et Clazomenae garo Pompeique et Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurii, iam vero et Delmatia.

(44.) Vitium huius est allex, inperfecta nec colata faex. 95
coepit tamen et privatim ex inutili pisciculo minumoque confici. apuam nostri, aphyen Graeci vocant, quoniam is pisciculus e pluvia nascatur. Foroiulienses piscem ex quo faciunt lupum ap-

pellant. transiit deinde in luxuriam, creveruntque genera ad infinitum, sicuti garum ad colorem mulsi veteris adeoque dilutam suavitatem ut bibi possit. aliud vero castimoniarum superstitioni etiam sacrisque Iudaeis dicatum, quod fit e piscibus squama carentibus. sic allex pervenit ad ostreas, echinos, urticas maris, mullorum iocinera, innumerisque generibus ad
96 sapores gulae coepit sal tabescere. Haec obiter indicata sint desideriis vitae, et ipsa tamen non nullius usus in medendo. namque et allece scabies pecoris sanatur infusa per cutem incisam, et contra canis morsus draconisque marini prodest,
97 in linteolis autem concerptis inponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. contra canum quoque morsus prodest maxumeque crocodili et ulceribus quae serpunt aut sordidis. oris quoque et aurium ulceribus aut doloribus mirifice prodest. Muria quoque sive
92 illa salsugo spissat, mordet, extenuat, siccat, dysintericis utilis, etiam si nome intestina conripit, ischiadicis, coeliacis veteribus infunditur. fotu quoque apud mediterraneos aquae marinae vicem pensat.

98 9. (45.) Salis natura est per se ignea et inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens, corpora vero adstringens, siccans, adligans, defuncta etiam a putrescendi tabe vindicans, ut durent ita per saecula, in medendo vero mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissolvens, stomacho tantum inutilis, praeterquam ad excitandam aviditatem, adversus ser-
99 pentium morsus cum origano, melle, hysopo, contra cerasten cum origano aut cedria aut pice aut melle. auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus, adversus scorpionum ictus cum quarta parte lini seminis ex oleo vel aceto inlitus, adversus crabrones vero et vespas similiaque ex aceto, ad heterocranias capitisque ulcera et pusulas papulasve et incipientis verrucas cum sebo vitulino, item oculorum remediis et ad excrescentis ibi carnis totiusque corporis pterygia, sed in oculis peculiariter, ob id collyriis, emplastris quoque additur, — ad haec maxume probatur Tattaeus aut Caunites, —
100 ex ictu vero subfusis cruore oculis suggillatisve cum murra pari pondere ac melle aut cum hysopo ex aqua calida, utque foveantur salsugine. ad haec Hispaniensis eligitur, contraque

subfusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur, privatim suggillationibus in linteolo involutus crebroque ex aqua ferventi inpositus, ulceribus oris manantibus in linteolo concerpto, gingivarum tumori infricatus et contra scabritiem linguae fractus conminutusque. aiunt dentis non erodi nec putrescere, 101
si quis cotidie mane ieiunus salem contineat sub lingua donec liquescat. lepras idem et furunculos et lichenas et psoras emendat cum passa uva exempto eius ligno et sebo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maxume Thebaicus. hic et ad pruritus eligitur, tonsillis et uvis cum melle prodest. quicumque ad anginas, hoc amplius cum oleo et aceto eodem tempore extra faucibus inlitus cum pice liquida. emollit et 102
alvom in vino mixto innoxie et taeniarum genera pellit in vino potus. aestus balinearum convalescentes ut tolerare possint linguae subditus praestat. nervorum dolores, maxume circa umeros et renis, in saccis aqua ferventi crebro candefactus levat, colum torminaque et coxarum dolores potus et in iisdem saccis inpositus candens, podagras cum farina ex melle et oleo tritus, ibi maxume usurpanda observatione quae totis corporibus nihil esse utilius sale et sole dixit. itaque cornea videmus corpora piscatorum, sed praecipuum dicatur in podagris. tollit et clavos pedum, item perniones. ambu- 103
stis ex oleo inponitur aut conmanducatus pusulasque reprimit, ignibus vero sacris ulceribusque quae serpant ex aceto aut hysopo, carcinomatis cum uva taminia, phagedaenis ulcerum tostus cum farina hordei, superinposito linteolo madente vino. morbo regio laborantis, donec sudant ad ignem, contra pruritus quos sentiunt ex oleo et aceto infricatus iuvat, fatigatos ex oleo. multi et hydropicos sale curavere fervo- 104
resque febrium cum oleo perunxere et tussim veterem linctu eius discussere. clysteribus infudere ischiadicis. ulcerum excrescentibus vel putrescentibus inposuere, crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis ita ut batuerentur ante vinculis ulcera. bibitur et contra opium ex aceto mulso, luxatis inponitur cum farina et melle, item extuberationibus. den- 105
tium dolori cum aceto fotus et inlitus cum resina prodest. ad omnia autem spuma salis iucundior utiliorque. sed quicumque sal acopis additur ad excalfactiones, item zmegma-

tis ad extenuandam cutem levandamque. pecorum quoque scabiem et boum inlitus tollit, daturque lingendus et oculis iumentorum inspuitur. Haec de sale dicta sint.

106 10. (46.) [1] Non est differenda et nitri natura, non multum a sale distans et eo diligentius dicenda, quia palam est et medicos qui de eo scripserunt ignorasse naturam nec quemquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos canescentibus siccitate convallibus, quod vocant halmyrrhaga, minus etiam in Thracia iuxta Philippos, sordidum
107 terra a qua appellant agrium. nam quercu cremata numquam multum factitatum est et iam pridem in totum omissum. aquae vero nitrosae pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. optumum copiosumque in Clitis Macedoniae, quod vocant Chalestricum, candidum purumque, proxumum sali. lacus est nitrosus exsiliente e medio dulci fonticulo. ibi fit nitrum circa canis ortum novenis diebus totidemque cessat
108 ac rursus innatat et deinde cessat. quo adparet soli naturam esse quae gignat, quoniam conpertum est nec soles proficere quicquam, cum cesset, nec imbris. mirum et illud, scatebra fonticuli semper emicante lacum neque augeri neque fluere. his autem diebus quibus gignitur si fuere imbres, salsius nitrum faciunt, aquilones deterius, quia validius conmovent li-
109 mum. Et hoc quidem nascitur, [2] in Aegypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. nam fuscum lapidosumque est. fit paene eodem modo quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem modo nitrariis. hae cedente Nilo madent suco nitri XL diebus continuis, non ut in Macedonia statis. si et imbres adfuerunt, minus e flumine addunt, statimque ut densari coeptum est, rapitur, ne resolvatur in nitrariis. sic quoque olei natura intervenit, ad scabiem animalium utilis. ipsum autem conditum in acervis durat.
110 Mirum in lacu Ascanio et quibusdam circa Chalcida fontibus summas aquas dulcis esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optumum quod tenuissimum, et ideo spuma melior, ad aliqua tamen sordidum, tamquam ad inficiendas purpuras
36, 193 tincturasque omnis. Magnus et vitro usus, qui dicetur
111 suo loco. [3] Nitrariae Aegypti circa Naucratim et Memphim tantum solebant esse, circa Memphim deteriores. nam

et lapidescit ibi in acervis, multique sunt cumuli ea de causa saxei. faciunt ex his vasa, nec non frequenter liquatum cum sulpure coquentes in carnibus quoque quas inveterari volunt illo nitro utuntur. sunt ibi nitrariae in quibus et rufum exit a colore terrae. Spumam nitri, quae maxume laudatur, 112 antiqui negabant fieri nisi cum ros cecidisset, praegnatibus nitrariis, sed nondum parientibus. itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. alii acervorum fermento gigni existimavere. proxuma aetas medicorum aphronitrum tradidit in Asia col- 113 ligi in speluncis mollibus destillans, — specus eos colligas vocant, — dein siccant sole. optumum putatur Lydium, probatio ut sit minume ponderosum et maxume friabile, colore paene purpureo. hoc in pastillis adfertur, Aegyptium in vasis picatis, ne liquescat. vasa quoque ea sole inarescentia perficiuntur. [4] Nitri probatio ut sit tenuissimum et quam maxume 114 spongeosum fistulosumque. adulteratur in Aegypto calce, deprehenditur gustu. sincerum enim statim resolvitur, adulteratum pungit. calce adspersum reddit odorem vehementem. utritur in testa opertum ne exsultet, alias igni non exsilit nitrum, nihilque gignit aut alit, cum in salinis herbae gignantur et in mari tot animalia, tantum algae. sed maiorem esse 115 acrimoniam nitri adparet non hoc tantum argumento sed et illo quod nitrariae calciamenta protinus consumunt, alias salubres oculorumque claritati utiles. in nitrariis non lippiunt. ulcera adlata eo celerrime sanantur, ibi facta tarde. ciet et sudores cum oleo perunctis corpusque emollit. In pane salis vice utuntur Chalestraeo, ad raphanos Aegyptio, teneriores eos facit, sed opsonia alba et deteriora, olera viridiora. in medicina autem calefacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exulcerat. utile his quae evocanda sint aut discutienda et le- 116 nius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pusulisque. quidam in hoc usu accensum vino austero restingunt atque ita trito in balineis utuntur sine oleo. sudores nimios inhibet cum iride arida adiecto oleo viridi, extenuat et cicatrices oculorum et scabritias genarum cum fico inlitum aut decoctum in passo ad dimidias partis, item contra argema oculorum inungues decoctum cum passo in mali Punici calyce. adiuvat 117 claritatem visus cum melle inunctum. prodest dentium dolori

ex vino, si cum pipere coluantur, item cum porro decoctum. nigrescentis dentis crematum dentifricio ad colorem reducit, capitis animalia et lendis necat cum Samia terra inlitum ex oleo. auribus purulentis vino liquatum infunditur, sordis eiusdem partis erodit ex aceto, sonitus et tinnitus discutit
118 siccum additum. vitiligines albas cum creta Cimolia aequo pondere ex aceto in sole inlitum emendat. furunculos admixtum resinae extrahit, aut cum uva alba passa nucleis eius simul tritis. testium inflammationi occurrit, item eruptionibus pituitae in toto corpore cum axungia, contraque canis morsus addita et resina, initiis cum aceto inlinitur. sic et serpentium morsibus, phagedaenis et ulceribus quae serpunt aut putrescunt cum calce ex aceto, hydropicis cum
119 fico tunsum datur inliniturque. discutit et tormina, si decoctum bibatur pondere drachmae cum ruta vel aneto vel cumino. reficit lassitudines cum oleo et aceto perunctorum, et contra algores horroresque prodest manibus pedibusque confricatis cum oleo. conprimit et pruritus subfusorum felle, maxume cum aceto in sudore datum. succurrit et venenis fungorum ex posca potum aut, si buprestis exsputa sit, ex
120 aqua, vomitionesque evocat. his qui sanguinem tauri biberint cum lasere datur. in facie quoque exulcerationes sanat cum melle et lacte bubulo. ambustis tostum donec nigrescat tritumque inlinitur. infunditur urceis et renium dolori aut rigori corporum nervorumve doloribus. paralysi in lingua
121 cum pane inponitur, suspiriosis in tisana sumitur. tussim veterem sanat flore, mixto galbano resinae terebinthinae, pari pondere omnium, ita ut fabae magnitudo devoretur. coquitur dilutumque postea cum pice liquida sorbendum in angina datur. flos eius cum oleo cypreo articulorum doloribus in sole iucundus est. regium quoque morbum extenuat in potione vini, et inflationes discutit, sanguinis profluvium e
122 naribus sistit ex ferventi aqua vapore naribus rapto. porriginem alumine permixto tollit, alarum virus ex aqua cotidiano fotu, ulcera ex pituita nata cera permixtum, quo genere nervis quoque prodest, coeliacis infunditur. perungui ante accessiones frigidas nitro et oleo multi praecepere, sicut adversus lepras, lentigines, podagricis in balineis uti solio

nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal et nitrum sulpuri concoctum in lapidem vertitur.

11. (47.) Spongearum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. quidam ita distingunt: alias ex his maris tenui fistula spissioresque, persorbentis quae et tinguntur in deliciis, aliquando et purpura, alias feminas maioribus fistulis ac perpetuis, maribus alias duriores quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. candidae cura fiunt, e mollissimis recentes per aestatem tinctae salis spuma ad lunam et pruinas sternuntur inversae, hoc est qua parte adhaesere, ut candorem bibant. animal esse docuimus etiam cruore inhaerente. aliqui narrant et auditu regi eas contrahique ad sonum exprimentis abundantiam umoris, nec avelli petris posse, ideo abscidi, ac saniem remittere. quin et eas quae ab aquilone sint genitae praeferunt ceteris, nec usquam diutius durare spiritum medici adfirmant. sic et prodesse corporibus, quia nostro suum misceant, et ideo magis recentis magisque umidas, sed minus in calida aqua minusque unctas aut unctis corporibus inpositas, et spissas minus adhaerescere. mollissimum genus earum penicilli oculorum tumores sedant ex mulso inpositi. idem abstergendae lippitudini utilissimi, eosque tenuissimos et mollissimos esse oportet. inponuntur et spongeae ipsae epiphoris ex posca et ex aceto calido ad capitis dolores. de cetero recentes discutiunt, molliunt, mitigant, veteres non glutinant volnera, usus earum ad abstergenda, fovenda, operienda a fotu, dum aliud inponatur. ulcera quoque umida et senilia inpositae siccant, fracturae et volnera spongeis utilissime foventur. sanguis rapitur in secando ut curatio perspici possit, et ipsae volnerum inflammationes, si nec inunguitur, ** nunc siccae, nunc aceto adspersae, nunc vino, nunc aqua frigida. ex aqua vero caelesti inpositae siccaeve recentia non patiuntur intumescere. inponuntur et integris partibus, sed fluctione occulta laborantibus quae discutienda sit, et iis quae apostemata vocant melle decocto perunctis. item articulis alias aceto salso madidae, alias e posca, si ferveat impetus, ex aqua. eaedem callo e salsa, — at contra scorpionum ictus ex aceto —, in volnerum curatione et sucidae lanae vicem inplent ex eadem. differentia haec,

123 9, 148

124 9, 159

125

126

127

quod lanae emolliunt, spongeae coercent rapiuntque vitia
128 ulcerum. circumligantur et hydropicis siccae vel ex aqua
tepida poscave utcumque blandiri opus est operireve aut sic-
care cutem. inponuntur et his morbis quos vaporari oporteat
ferventi aqua perfusae expressaeque inter duas tabulas. sic
et in stomacho prosunt et in febri contra nimios ardores, et
splenicis e posca, ignibus sacris ex aceto, efficaciores quam
129 aliud. inponi oportet sic ut sanas quoque partis spatiose
operiant. sanguinis profluvium sistunt ex aceto aut frigida,
livorem ab ictu recentem ex aqua salsa calida saepius mutata
tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. ad canum
morsus utiliter concisae inponuntur ex aceto aut frigida aut
melle, subinde umectandae. Africanae cinis cum porri se-
ctivi suco sanguinem reicientibus haustu salis ex frigida prod-
est. idem cinis cum oleo vel cum aceto fronti inlitus tertianas
130 tollit. privatim Africanae ex posca tumorem discutiunt,
omnium autem cinis cum pice crematarum sanguinem sistit
volnerum. aliqui raras tantum ad hoc cum pice urunt. et
oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis,
plurumum proficiente eo cinere contra scabritias genarum
excrescentisque carnis et quidquid opus sit ibi destringere,
131 spissare, explere. utilius in eo usu lavare cinerem. prae-
stant et strigilium vicem linteolorumque adfectis corporibus.
et contra solem apte protegunt capita. medici inscitia ad duo
nomina eas redegere. Africanas, quarum firmius sit robur,
Rhodiacasque ad fovendum molliores. nunc autem mollissi-
mae circa muros Antiphelli urbis reperiuntur. Trogus auctor
est circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, unde
ablatae sint spongeae, Polybius super aegrum suspensos
quietiores facere noctes. Nunc praevertemur ad marina ani-
malia.

C. PLINI SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER XXXII.

(Sect. 1.) Ventum est ad summa naturae exemplorumque 1
per rerum ordinem, et ipsum sua sponte occurrit inmensum
potentiae occultae documentum, ut prorsus neque aliud ultra
quaeri debeat nec par ac simile possit inveniri, ipsa se vin-
cente natura, et quidem numerosis modis. quid enim violentius
mari ventisve et turbinibus ac procellis? quo maiore homi-
num ingenio in ulla sui parte adiuta est quam velis remisque?
addatur his et reciproci aestus inenarrabilis vis versumque
totum mare in flumen. Cap. 1. tamen omnia haec pariter- 2
que eodem inpellentia unus ac parvos admodum pisciculus
echenais appellatus in se tenet. ruant venti licet, saeviant
procellae, imperat furori virisque tantas conpescit et cogit
stare navigia, quod non vincula ulla, non ancorae pondere
inrevocabili iactae. infrenat impetus et domat mundi rabiem
nullo suo labore, non renitendo aut alio modo quam adhae-
rendo. hoc tantulo satis est contra tot impetus ut vetet ire 3
navigia. sed armatae classes inponunt sibi turrium propugna-
cula ut in mari quoque pugnetur velut e muris. heu vanitas
humana, cum rostra illa aere ferroque ad ictus armata semi-
pedalis inhibere possit ac tenere devincta pisciculus! fertur
Actiaco Marte tenuisse praetoriam navem Antoni properantis
circumire et exhortari suos, donec transiret in aliam. ideo-
que Caesariana classis impetu maiore protinus venit. tenuit 4
et nostra memoria Gai principis ab Astura Antium renavigan-
tis ut res est etiam auspicalis pisciculus, siquidem novissime
tum in urbem reversus ille imperator suis telis confossus est.
nec longa fuit illius morae admiratio, statim causa intellecta,
cum e tota classe quinqueremis sola non proficeret, exsilien-
tibus protinus qui quaererent circa navem. invenere adhae-
rentem gubernaculo ostenderuntque Gaio indignanti hoc fuisse

quod se revocaret quadringentorumque remigum obsequio
5 contra se intercederet. constabat peculiariter miratum quo-
modo adhaerens tenuisset nec idem polleret in navigium re-
ceptus. qui tunc posteaque videre eum limaci magnae similem
esse dicunt. nos plurium opiniones posuimus in natura aqua- 5
9, 79 sq. tilium, cum de eo diceremus. nec dubitamus idem valere
omnia ea genera, cum celebri et consecrato etiam exemplo
apud Cnidiam Venerem conchas quoque esse eiusdem poten-
6 tiae credi necesse sit. E nostris quidam Latine moram ap-
pellavere eum, mirumque, e Graecis alii lubricos partus atque 10
9, 79 procidentis contineri ad maturitatem adalligato, ut diximus,
prodiderunt, alii sale adservatum adalligatumque gravidis par-
tus solvere, ob id alio nomine odinolyten appellari. quocum-
que modo ista se habent, quis ab hoc tenendi navigia exemplo
de ulla potentia naturae vique et effectu in remediis sponte 15
nascentium rerum dubitet?

7 (2.) Quid? non et sine hoc exemplo per se satis esset ex
eodem mari torpedo? etiam procul et e longinquo, vel si hasta
virgave attingatur, quamvis praevalidos lacertos torpescere,
quamlibet ad cursum velocis adligari pedes? quod si necesse 20
habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam quae odore
tantum et quadam aura corporis sui adficiat membra, quid non
de remediorum omnium momentis sperandum est?

8 (3.) Non sunt minus mira quae de lepore marino tradun-
tur. venenum est aliis in potu aut in cibo datus, aliis etiam 25
visu, siquidem gravidae, si omnino adspexerint feminam ex eo
genere dumtaxat, statim nausiant et redundatione stomachi
vitium fatentur ac deinde abortum faciunt. remedio est mas
ob id induratus sale ut in bracchialibus habeant. eadem res
in mari ne tactu quidem nocet. vescitur eo unum tantum ani- 30
malium ut non intereat, mulluspiscis. tenerescit tantum et
9 inertior viliorque fit. homines quibus inpactus est piscem
olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. ce-
tero moriuntur totidem in diebus quot vixerit lepus, incertique
temporis veneficium id esse auctor est Licinius Macer. in 35
India adfirmant non capi viventem invicemque ibi hominem
illi pro veneno esse ac vel digito omnino in mari tactum mori,
esse autem ampliorem multo sicuti reliqua animalia.

(4.) Iuba in iis voluminibus quae scripsit ad C. Caesarem Augusti filium de Arabia tradit mitulos ternas heminas capere, cetos sexcentorum pedum longitudinis et trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiae intrasse pinguique eius mercatores negotiatos, et omnium piscium adipe camelos perungui in eo situ ut asilos ab iis fugent odore.

2. (5.) Mihi videntur mira et quae Ovidius prodidit piscium ingenia in eo volumine quod Halieuticon inscribitur: scarum inclusum nassis non fronte erumpere nec infestis viminibus caput inserere, sed aversum caudae ictibus crebris laxare fores atque ita retrorsum erepere, quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus videat, adprehensa mordicus cauda adiuvare nisus erumpentis. lupum rete circumdatum harenas arare cauda atque ita condi dum transeat rete. mu- renam maculas adpetere ipsas consciam teretis ac lubrici tergi, cum multiplici flexu laxare, donec evadat. polypum hamos adpetere bracchiisque conplecti, non morsu, nec prius dimittere quam escam circumroserit aut harundine levatum extra aquam. scit et mugil esse in esca hamum insidiasque non ignorat, aviditas tamen tanta est ut cauda verberando excutiat cibum. minus in providendo lupus sollertiae habet, sed magnum robur in paenitendo. nam si haesit in hamo, tumultuoso discussu laxat volnera donec excidant insidiae. murenae amplius devorant quam hamum, admovent dentibus linias atque ita erodunt. anthiam tradit idem infixo hamo invertere se, quoniam sit in dorso cultellata spina, eaque liniam praesecare. Licinius Macer murenas feminini tantum sexus esse tradit et concipere e serpentibus, ut diximus, ob id sibilo a piscatoribus tamquam a serpentibus evocari et capi, et pinguescere iactatu, fuste non interemi, easdem ferula protinus. animam in cauda habere certum est, eaque icta celerrime exanimari, ad capitis ictum difficulter. novacula pisce quae attacta sunt ferrum olent. durissimum esse piscium constat qui orbis vocetur, rotundus est, sine squamis totusque cute constat.

(6.) Lolligo quotiens cernatur extra aquam volitans tempestates mutari Trebius Niger auctor est, xiphian, id est gladium, rostro mucronato esse, ab hoc navis perfossas mergi

in oceano ad locum Mauretaniae qui Cotte vocetur, non procul Lixo flumine. idem lolligines evolare ex aqua tradit tanta multitudine ut navigia demergant.

16 (7.) E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Caesaris villis, sed, quae veteres prodidere in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliae castello, non procul Syracusis, item in Labrayndi Iovis fonte — anguillae et inauris additas gerunt —, similiter in Chio iuxta Senum delubrum, in Mesopo-
31, 37 tamiae quoque fonte Chabura de quo diximus.

17 (8.) Nam in Lycia Myris in fonte Apollinis quem Curium appellant ter fistula vocati veniunt ad augurium. diripere eos carnis abiectas laetum est consultantibus, caudis abigere dirum. Hieropoli Syriae in lacu Veneris aedituornm vocibus parent vocati, veniunt exornati auro, adulantes scalpuntur, ora hiantia manibus inserendis praebent. in Stabiano Campaniae ad Herculis petram melanuri in mari panem abiectum rapiunt, iidem ad nullum cibum in quo hamus sit accedunt.

18 (9.) Nec illa in novissimis mira, amaros esse piscis ad Pelen insulam et ad Clazomenas, contra scopulum Siciliae ac Leptim Africae et Euboeam et Durrachium, rursus ita salsos ut possint salsamenta existimari circa Cephallaniam et Ampelon,

19 Paron et Deli petras, in portu eiusdem insulae dulcis. quam differentiam pabulo constare non est dubium. Apion piscium maxumum esse tradit porcum quem Lacedaemonii orthagoriscum vocent, grunnire eum, cum capiatur. esse vero illam naturae accidentiam — quod magis miremur etiam — in locis quibusdam adposito occurret exemplo, siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneventi refici constat.

20 (10.) Piscis marinos in usu fuisse protinus a condita Roma auctor est Cassius Hemina, cuius verba de ea re subiciam: Numa constituit ut piscis qui squamosi non essent ni pollucerent, parsimonia conmentus, ut convivia publica et privata cenaeque ad pulvinaria facilius conpararentur, ni qui ad polluctum emerent pretio minus parcerent eaque praemercarentur.

21 (11.) Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est,
9, 104 sqq. de quis suo loco satis diximus, tantum apud Indos curalio.

namque ista persuasione gentium constant. gignitur et in Rubro quidem mari, sed nigrius, item in Persico — vocatur lace —, laudatissimum in Gallico sinu circa Stoechadas insulas et in Siculo circa Aeolias ac Drepana. nascitur et apud Graviscas et ante Neapolim Campaniae, maxumeque rubens sed molle et ideo vilissimum Erythris. forma est fruticis, colos 22 viridis, bacae eius candidae sub aqua ac molles, exemptae confestim durantur et rubescunt qua corna sativa specie atque magnitudine. aiunt tactu protinus lapidescere, si vivat, itaque occupari evellique retibus aut acri ferramento praecidi, qua de causa curalium vocitatum interpretantur. probatissimum quam maxume rubens et quam ramosissimum nec scabiosum aut lapideum aut rursus inane et concavom. auctori- 23 tas bacarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est quam feminis nostris uniones Indici. harispices eorum vatesque inprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. ita et decore et religione gaudent. prius quam hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. nunc tanta paenuria est vendibili merce ut perquam raro cernatur in suo orbe. surculi infantiae adalligati tutelam habere credun- 24 tur contraque torminum ac vesicae ac calculorum mala in pulverem igni redacti poti que cum aqua auxiliantur, simili modo ex vino poti aut, si febris sit, ex aqua somnum adferunt, — ignibus diu repugnat, — sed eodem medicamine saepius poto tradunt lienem quoque absumi. sanguinem reicientibus excreantibusve medetur cinis eorum, miscetur oculorum medicamentis, spissat enim ac refrigerat, ulcerum cava explet, cicatrices extenuat.

(12.) Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Graeci 25 antipathian vocant, nihil est usquam venenatius quam in mari pastinaca, utpote cum radio eius arbores necari dixerimus. 9, 155 hanc tamen persequitur galeos, idem et alios quidem piscis, sed pastinacas praecipue, sicut in terra mustela serpentis, — tanta est aviditas ipsius veneni, — percussis vero ab ea medentur et hi quidem sed et mullus ac laser, 3. (13.) specta- 26 bili naturae potentia, in iis quoque quibus et in terris victus est, sicut fibris quos castoras vocant et castorea testis eorum. amputari hos ab ipsis, cum capiantur, negat

Sextius diligentissimus medicinae, quin immo parvos esse substrictosque et adhaerentis spinae, nec adimi sine vita animalis posse, adulterari autem renibus eiusdem, qui sunt gran-
27 des, cum veri testes parvi admodum reperiantur. praeterea ne vesicas quidem esse, cum sint geminae, quod nulli animalium. in his folliculis inveniri liquorem et adservari sale. itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex uno nexu dependentis, quod ipsum corrumpi fraude conicientium cummim cum sanguine aut Hammoniacum, quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circumdati, liquore veluti mellis
cerosi, odore graves, gusto amaro et acri, friabiles. effica-
28 cissimi e Ponto Galatiaque, mox Africa. sternumenta olfactu movent. somnum conciliant cum rosaceo et peucedano peruncto capite et per se poti ex aqua, ob id phreneticis utiles. item lethargicos odoris suffitu excitant, volvarumque exanimationes vel subditu, ac menses et secundas cient duabus
29 drachmis cum puleio ex aqua poti. medentur et vertigini, opisthotono, tremulis, spasticis, nervorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus, vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis ex aceto ac rosaceo. sic et contra comitialis sumpti, poti vero contra inflationes, tor-
30 mina, venena. differentia tantum contra genera est mixturae, quippe adversus scorpiones ex vino bibuntur, adversus phalangia et araneos ex mulso ita ut vomitione reddantur, aut ut contineantur cum ruta, adversus chalcidas cum myrtite, adversus cerasten et presteras cum panace aut ruta ex vino, adversus ceteras serpentis cum vino. dari binas drachmas
31 satis est, eorum quae adiciantur singulas. auxiliantur privatim contra viscum ex aceto, adversus aconitum ex lacte aut aqua, adversus helleborum album ex aqua mulsa nitroque. medentur et dentibus infusi cum oleo triti in aurem a cuius parte doleant, aurium dolori melius, si cum meconio. claritatem visus faciunt cum melle Attico inuncti. cohibent singultus ex aceto. urina quoque fibri resistit venenis et ob id in antidota additur. adservatur autem optume in sua vesica, ut aliqui existimant.

32 4. (14.) Geminus similiter victus in aquis terraque et testudinum effectusque, pari honore habendo vel propter ex-

cellens in usu pretium naturaeque proprietatem. sunt ergo testudinum genera: terrestres, marinae, lutariae et quae in dulci aqua vivont. has quidam e Graecis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriae magicisque artibus 33 refutandis et contra venena salutares produntur. plurumae in Africa. hae ibi amputato capite pedibusque pro antidoto dari dicuntur et e iure in cibo sumptae strumas discutere, lienes tollere, item comitialis morbos. sanguis earum claritatem visus facit, subfusiones oculorum tollit. et contra serpentium omnium et araneorum ac similium et ranarum venena auxiliatur servato sanguine in farina pilulis factis et cum opus sit in vino datis. felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungui prodest, scorpionum plagae instillari. tegimenti 34 cinis vino et oleo subactus pedum rimas ulceraque sanat. squamae e summa parte derasae et in potu datae venerem cohibent. eo magis hoc mirum, quoniam totius tegimenti farina accendere traditur libidinem. urinam aliter earum quam in vesica dissectarum inveniri posse non arbitror, et inter ea esse hoc quoque quae portentose Magi demonstrent, adversus aspidum ictus singularem, efficaciorem tamen, ut aiunt, cimicibus admixtis. ova durata inlinuntur strumis et ulceribus frigore aut adustione factis. sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admixtae ranarum carnibus contra salaman- 35 dras praeclare auxiliantur, neque testudine aliud salamandrae adversius. sanguine alopeciarum inanitas et porrigo omniaque capitis ulcera curantur. inarescere eum oportet lenteque ablui. instillatur et dolori aurium cum lacte mulierum, adversus morbos comitialis manditur cum polline frumenti, miscetur autem sanguinis heminis tribus aceti hemina. datur et suspiriosis, sed tum hemina vini additur, his et cum 36 hordeacea farina, aceto quoque admixto, ut sit quod devoretur fabae magnitudine, et haec singula et matutino et vespera dantur, dein post aliquot dies bina vespera. comitialibus instillatur ore diducto, iis qui modice corripiantur spasmo cum castoreo clystere infunditur. quod si dentes ter anno colu- 37 antur testudinum sanguine, inmunes a dolore fiant. et anhelitus discutit quasque orthopnoeas vocant. ad has in polenta datur. fel testudinum claritatem oculorum facit, cicatrices ex-

tenuat, tonsillas sedat et anginas et omnia oris vitia, privatim nomas ibi, item testium. naribus inlitum comitialis erigit attollitque. idem cum vernatione anguium aceto admixto unice purulentis auribus prodest. quidam bubulum fel admiscent decoctarumve carnium testudinis sucum addita aeque verna-
38 tione anguium. sed vino testudinem excocunt. oculorum utique vitia omnia fel inunctum cum melle emendat, subfusiones etiam marinae fel cum fluviatilis sanguine et lacte. capillus mulierum inficitur felle, contra salamandras vel sucum de-
39 coctae bibisse satis est. Tertium genus testudinum est in caeno et paludibus viventium. latitudo his et in dorso pectori similis, nec convexo curvata calyce, ingrata visu. ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. tres namque in succensa sarmenta coiectae dividentibus se tegimentis rapiuntur, tum evolsae carnes earum cocuntur in congio aquae sale modice addito, ita decoctarum ad tertias partis sucus paralysim et articularios morbos sentientibus bibitur. detrahit idem fel, pituitas sanguinemque vitiatum. sistitur ab eo remedio alvos
40 aquae frigidae potu. E quarto genere testudinum quae sunt in amnibus divolsarum pinguia cum aizoo herba tunsa admixto unguento et semine lili, si ante accessiones perunguantur aegri praeter caput, mox convoluti calidam aquam bibant, quartanis liberare dicuntur. hanc testudinem quinta decuma luna capi oportere ut plus pinguium reperiatur, verum aegrum sexta decuma luna perungui. ex eodem genere testudinum sanguis
41 instillatus cerebro capitis dolores sedat, item strumas. Sunt qui testudinum sanguinem cultro aereo supinarum capitibus praecisis excipi novo fictili iubeant, ignem sacrum cuiuscumque generis sanguine inlini, item capitis ulcera manantia, verrucas. iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. et — incredibile dictu — aliqui tradunt tardius ire navigia testudinis pedem dextrum vehentia.

42 (15.) Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse universitatem animalium maiorisque miraculi, sed hoc utilius est vitae, contributa habere remedia, cum aliud alii prosit, aliud alibi facilius inveniatur.

43 5. (16.) Venenatum mel diximus ubi nasceretur. auxilio
21, 74 sqq. est piscis aurata in cibo. vel si ex melle sincero fastidium

cruditasve — quae fit gravissima — incidat, testudinem circumcisis pedibus, capite, cauda decoctam antidotum esse auctor est Pelops, scincum Apelles. quid esset scincus diximus, 8, 91 28, 119 saepius vero quantum venefici in menstruis mulierum. contra omnia ea auxiliatur, ut diximus, mullus, item contra pasti- 7, 64 al. 28, 82 nacam et scorpiones terrestris marinosque et dracones et phalangia inlitus sumptusve in cibo. eiusdem recentis e capite cinis contra omnia venena, privatim contra fungos. mala medicamenta inferri negant posse aut certe nocere stella marina volpino sanguine inlita et adfixa limini superiori aut clavo aereo ianuae.

(17.) Draconis marini scorpionumque ictus carnibus earum inpositis, item araneorum morsus sanantur. in summa contra omnia venena vel potu vel ictu vel morsu noxia sucus earum e iure decoctarum efficacissimus habetur. Sunt et servatis piscibus medicinae, salsamentorumque cibus prodest a serpente percussis et contra bestiarum ictus mero subinde hausto ita ut per superna cibus vomitione reddatur, peculiariter a chalcide, ceraste aut quas sepas vocant aut elope, dipsade percussis. contra scorpionem largius sumi sed non evomi salsamenta prodest ita ut sitis toleretur, et inponere plagis eadem convenit. contra crocodilorum quidem morsus non aliud praesentius habetur. privatim contra presteris morsum sarda prodest. inponuntur salsamenta et contra canis rabiosi, — vel si non sint ferro ustae plagae corporaque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit — et contra draconem marinum ex aceto inponuntur. idem et cybio effectus. draco quidem marinus ad spinae suae qua ferit venenum ipse inpositus vel cerebro toto prodest.

(18.) Ranarum marinarum ex vino et aceto decoctarum sucus contra venena bibitur et contra ranae rubetae venenum et contra salamandras. vel e fluviatilibus si carnes edantur iusve decoctarum sorbeatur, prosunt et contra leporem marinum et contra serpentis supra dictos, contra scorpiones ex vino. Democritus quidem tradit, si quis extrahat ranae viventi linguam nulla alia corporis parte adhaerente, ipsaque dimissa in aquam inponat supra cordis palpitationem mulieri dormienti, quaecumque interrogaverit vera responsuram. addunt

etiamnum alia Magi, quae si vera sint, multo utiliores vitae existimentur ranae quam leges. namque harundine transfixa a natura per os si surculus in menstruis defigatur marito, adul-
50 terorum taedium fieri. carnibus earum vel in hamum additis praecipue purpuras adlici certum est. iecur ranae geminum esse dicunt abicique formicis oportere, eam partem quam adpetant contra venena omnia esse pro antidoto. sunt quae
8. 110 in vepribus tantum vivont, ob id rubetarum nomine, ut diximus, quas Graeci phrynus vocant, grandissimae cunctarum,
51 geminis veluti cornibus, plenae veneficiorum. mira de iis certatim tradunt auctores: inlatis in populum silentium fieri, ossiculo quod sit in dextro latere in aquam ferventem deiecto refrigerari vas nec postea fervere nisi exempto, id inveniri abiecta rana formicis carnibusque erosis, singula in oleum addi, et esse in sinistro latere quo deiecto fervere videatur,
52 apocynon vocari, canum inpetus eo cohiberi, amorem concitari et iurgia addito in potionem, venerem adalligato stimulari, rursus e dextro latere refrigerari ferventia, hoc et quartanas sanari adalligato in pellicula agnina recenti aliasque febris, amorem inhiberi. ex isdem his ranis lien contra venena quae fiant ex ipsis auxiliatur, iecur vero etiam efficacius.

53 (19.) Est colubra in aqua vivens. huius adipem et fel habentis qui crocodilos venentur mire adiuvari dicunt, nihil contra belua audente, efficacius etiamnum, si herba potamogiton misceatur. Cancri fluviatiles triti potique ex aqua recentes seu cinere adservato contra venena omnia prosunt, privatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino, si non sit, caprino aut quocumque. addi et vinum oportet. necant
54 eos triti cum ocimo admoti. eadem vis contra venenatorum omnium morsus, privatim scytalen et anguis et contra leporem marinum ac ranam rubetam. cinis eorum servatus prodest pavore potus periclitantibus ex canis rabiosi morsu. quidam adiciunt gentianam et dant in vino, et si iam pavor occupaverit, pastillos vino subactos devorandos ita praecipiunt.
55 decem vero cancris cum ocimi manipulo adligatis omnis qui ibi sint scorpiones ad eum locum coituros Magi dicunt, et cum ocimo ipsos cineremve eorum percussis inponunt. minus in omnibus his marini prosunt. Thrasyllus auctor est nihil aeque

adversari serpentibus quam cancros, sues percussas hoc pabulo sibi mederi. cum sol sit in cancro, serpentis torqueri. Ictibus scorpionum carnes et fluviatilium coclearum resistunt 56
crudae vel coctae. quidam ob id salsas quoque adservant. inponunt et plagis ipsis. Coracini pisces Nilo quidem peculiares sunt, sed nos haec omnibus terris demonstramus. carnes eorum adversus scorpiones valent inpositae. Inter venena piscium sunt porci marini spinae in dorso cruciatu magno laesorum, remedio est limus ex reliquo piscium eorum corpore.
(20.) Canis rabidi morsibus potum expavescentibus fa- 57
ciem perungunt adipe vituli marini, efficacius, si medulla hyaenae et oleum e lentisco et cera misceatur. murenae morsus ipsarum capitis cinere sanantur. Et pastinaca contra suum 58
ictum remedio est cinere suo ex aceto inlito vel alterius. cibi causa extrahi debet e dorso eius quidquid croco simile est caputque totum, et hanc autem et omnia testacea modice conlui in cibis, quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restingunt poti hippocampi. contra dorycnium echini maxume prosunt, et iis qui sucum carpathi biberint praecipue e iure sumpti. et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur, peculiariter vero contra leporis marini venena.
6. (21.) Et ostrea adversantur isdem, nec potest videri 59
satis dictum esse de his, cum palma mensarum diu iam tribuatur illis. gaudent dulcibus aquis et ubi plurumi influunt amnes, ideo pelagia parva et rara sunt. gignuntur tamen et in petrosis carentibusque aquarum dulcium adventu, sicut circa Grynium et Myrinam. grandescunt sideris quidem ratione maxume, ut in natura aquatilium diximus, sed privatim circa 2, 109
initia aestatis multo lacte praegnatia atque ubi sol penetret in vada. haec videtur causa quare minora in alto reperiantur, 60
opacitas cohibet incrementum et tristitia minus adpetunt cibos. variantur coloribus, rufa Hispaniae, fusca Illyrico, nigra et carne et testa Circeis, praecipua vero habentur in quacumque gente spissa nec saliva sua lubrica, crassitudine potius spectanda quam latitudine, neque in lutosis capta neque in harenosis sed solido vado, spondylo brevi atque non carnoso, nec fibris laciniosa ac tota in alvo. addunt peritiores notam am- 61
biente purpureo crine fibras, eoque argumento generosa in-

terpretantur calliblepharata appellantes. gaudent et peregrinatione transferrique in ignotas aquas. sic Brundisina in Averno conpasta et suum retinere sucum et a Lucrino ado-
62 ptare creduntur. Haec sint dicta de corpore, dicemus et de nationibus, ne fraudentur gloria sua litora, sed dicemus aliena lingua quaeque peritissima huius censurae in nostro aevo fuit. sunt ergo Muciani verba, quae subiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Meduliis, acriora Ephesiis, plenoria Iliciensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Histricis, can-
63 didiora Circeiensibus. sed his neque dulciora neque teneriora esse ulla conpertum est. in Indico mari Alexandri rerum auctores pedalia inveniri prodidere, nec non inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellavit, tantae amplitudinis intellegi cupiens ut ter mordenda essent.
64 Dos eorum medica hoc in loco tota dicetur: stomachum unice reficiunt, fastidiis medentur, addiditque luxuria frigus obrutis nive, summa montium et maris ima miscens. emolliunt alvom leniter. eademque cocta cum mulso tenesmo qui sine exulceratione sit liberant. vesicarum ulcera quoque repurgant. cocta in conchis suis uti clusa venerint mire destillationibus
65 prosunt. Testae ostreorum cinis uvam sedat et tonsillas admixto melle, eodem modo parotidas, panos mammarumque duritias, capitum ulcera ex aqua, cutemque mulierum extendit. inspergitur et ambustis et dentifricio placet. pruritibus quoque et eruptionibus pituitae ex aceto medetur. crudae si tundantur, strumas sanant et perniones pedum. Purpurae quoque contra venena prosunt.

66 (22.) Et algam maris theriacen esse Nicander tradit.
26,103 plura eius genera, uti diximus: longo folio et rubente, latiore alia vel crispo. laudatissima quae in Creta insula iuxta terram in petris nascitur tinguendis etiam lanis ita colorem adligans ut elui postea non possit. e vino iubet eam dari.

67 7. (23.) Alopecias replet hippocampi cinis nitro et adipe suillo mixtus aut sincerus ex aceto, praeparat autem saepiarum crustae farina medicamentis cutem, replet et muris marini cinis cum oleo, item echini cum carnibus suis cremati, fel scor-

pionis marini, ranarum quoque trium, si vivae in olla concrementur, cinis cum melle, melius cum pice liquida. capillum denigrant sanguisugae quae in vino nigro diebus LX conputuere. alii in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium 68
in vase plumbeo putrescere iubent totidem diebus, mox inlini in sole. Sornatius tantam vim hanc tradit ut, nisi oleum ore contineant quae tinguent, dentis quoque earum denigrari dicat. capitis ulceribus muricum vel purpurarum testae cinis cum melle utiliter inlinitur, conchyliorum, vel si non urantur, farina ex aqua, doloribus castoreum cum peucedano et rosaceo.

(24.) Omnium piscium fluviatilium marinorumque adipes 69
liquefacti sole admixto melle oculorum claritati plurumum conferunt, item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat et carnis oculorum supervacuas consumit. nulli hoc piscium copiosius, ut existimavit Menander quoque in comoediis. idem piscis et uranoscopos vocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum, et marini scor- 70
pionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientis subfusiones discutit. inungui ter oportet intermissis diebus. eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorum cibo aciem oculorum hebetari tradunt. lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutilis evolsos cohibet. ad hunc usum utilissimi minumi, item pectunculi salsi triti cum cedria, ranae quas diopetes et calamitas vocant, earum san-
guis cum lacrima vitis evolso pilo palpebris inlinatur. tumo- 71
rem oculorum ruboremque saepiae cortex cum lacte mulieris inlitus sedat et per se scabritias emendat. invertunt id agentes genas et medicamentum auferunt post paulum rosaceoque inungunt et pane inposito mitigant. eodem cortice et nycta-
lopes curantur, in farinam trito et ex aceto inlito. extrahit et squamas eius cinis. cicatrices oculorum cum melle sanat, 72
pterygia cum sale et cadmia singulis drachmis, emendat et albugines iumentorum. aiunt et ossiculo eius genas, si terantur, sanari. Echini ex aceto epinyctidas tollunt. eundem com-
buri cum viperinis pellibus ranisque et cinerem adspergi potioni iubent Magi, claritatem visus promittentes. Ichthyocolla 73
appellatur piscis, cui glutinosum est corium, idem nomen glutino eius, hoc epinyctidas tollit. quidam ex ventre, non e

corio, fieri dicunt ichthyocollam, ut glutinum taurinum. laudatur Pontica, candida et carens venis squamisque et quae celerrime liquescit. madescere autem debet concisa in aqua aut aceto nocte ac die, mox tundi marinis lapidibus, ut facilius liquescat. utilem eam et capitis doloribus adfirmant et
74 tetanis. Ranae dexter oculus dextri, sinister laevi suspensi e collo nativi coloris panno lippitudines sanant, quod si per coitum lunae eruantur, albuginem quoque, adligati similiter in putamine ovi. reliquae carnes inpositae suggillationem rapiunt. cancri etiam oculos adalligatos collo mederi
75 lippitudini dicunt. Est parva rana in harundinetis et herbis maxume vivens, muta ac sine voce, viridis, si forte hauriatur, ventres boum distendens. huius corporis umorem derasum specillis claritatem oculis inunctis narrant adferre, ipsas carnis doloribus oculorum superponunt. ranas etiam quindecim coiectas in fictile novom iuncis configunt quidam sucoque earum qui ita effluxerit admiscent vitis albae lacrimam atque ita palpebras emendant inutilibus pilis exemptis acu
76 instillantes hunc sucum in vestigia evolsorum. Meges psilotrum palpebrarum faciebat in aceto enecans putrescentis et ad hoc utebatur multis variisque per aquationes autumni nascentibus. idem praestare sanguisugarum cinis ex aceto inlitus putatur. comburi eas oportet in novo vase. idem thynni iocur siccatum pondere X IV cum oleo cedrino perunctis pilis novem mensibus.

77 (25.) Auribus utilissimum batiae piscis fel recens, sed et inveteratum vino, item bacchi, quem quidam myxona vocant, item callionymi cum rosaceo infusum vel castoreum cum papaveris suco. Vocant et in mari peduculos eosque tritos instillari ex aceto auribus iubent. et per se et conchylio in-
78 fecta lana magnopere prodest. quidam aceto et nitro maciunt. Sunt qui praecipue contra omnia aurium vitia laudent gari excellentis cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum in calice novo leni pruna decoquere subinde spuma pinnis detersa et, postquam desierit spumare, tepidum infundere. si tumeant aures, coriandri suco prius mitigandas iidem praecipiunt. ranarum adips instillatus statim dolores tollit. cancrorum fluviatilium sucus cum farina hordeacea aurium

volneribus efficacissime prodest. parotides muricum testae cinere cum melle vel conchyliorum ex mulso curantur.

(26.) Dentium dolores sedantur ossibus draconis marini 79
scariphatis gingivis, cerebro caniculae in oleo decocto adservatoque, ut ex eo dentes semel anno coluantur. pastinacae quoque radio scariphari gingivas in dolore utilissimum. contritus is et cum helleboro albo inlitus dentis sine vexatione extrahit. salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis addita farina marmoris inter remedia est. et cybia vetera eluta 80
in novo vase, dein trita, prosunt doloribus. aeque prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinae combustae tritaeque et inlitae. decocuntur et ranae singulae in aceti heminis, ut dentes ita coluantur contineaturque in ore sucus. si fastidium obstaret, suspendebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dionysius, ut ex ore virus deflueret in acetum fervens, idque e pluribus ranis. fortioribus stomachis ex iure mandendas dabat, maxillarisque ita sanari praecipue dentis putant, mobilis vero supra dicto aceto stabiliri. ad hoc quidam ranarum 81
corpora binarum praecisis pedibus in vini hemina macerant et ita colui dentium labantis iubent. aliqui totas adalligant maxillis. alii denas in sextariis tribus aceti decoxere ad tertias partis ut mobilis dentium stabilirent. nec non XXXVI ranarum corda in olei veteris sextario sub aereo testo discoxere ut infunderent per aurem dolentis maxillae. alii iocur ranae decoctum et tritum cum melle inposuere dentibus. omnia supra scripta ex marina efficaciora. Si cariosi et fae- 82
tidi sunt, cetum in furno arefieri per noctem praecipiunt, postea tantundem salis addi atque ita fricari. enhydris vocatur Graecis colubra in aqua vivens. huius quattuor dentium superioribus in dolore superiorum gingivas scariphant, inferiorum inferioribus. aliqui canino tantum earum contenti sunt. utuntur et cancrorum cinere, nam muricum cinis dentifricium est.

(27.) Lichenas et lepras tollit adips vituli marini, mena- 83
rum cinis cum mellis obolis ternis, iecur pastinacae in oleo coctum, hippocampi aut delphini cinis ex aqua inlitus. exulcerationem sequi debet curatio, quae perducit ad cicatricem. quidam delphini in fictili torrent donec pinguitudo similis oleo

84 fiuat ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testae cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle inlitus cutemque erugat et extendit septenis diebus inlitus ita ut octavo candido ovorum foveantur. muricum generis sunt quae vocant Graeci coluthia, alii coryphia, turbinata aeque sed minora multo, efficaciora etiam et oris halitum custodientia. ichthyocolla erugat cutem extenditque in aqua decocta horis quat-
85 tuor, dein contunsa et subacta ad liquorem usque mellis. ita praeparata in vase novo conditur et in usu quattuor drachmis eius binae sulpuris et anchusae totidem, octo spumae argenteae adduntur adspersaque aqua teruntur una. sic inlita facies post quattuor horas abluitur. medetur et lentigini ceterisque vitiis ex ossibus saepiarum cinis. idem et carnis excrescentis tollit et umida ulcera. 8. Psoras tollit rana decocta in heminis quinque aquae marinae, excoqui debet donec sit lenti-
86 tudo mellis. fit in mari alcyoneum appellatum, e nidis ut aliqui existimant alcyonum et ceycum, ut alii sordibus spumarum crassescentibus, alii e limo vel quadam maris lanugine. quattuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi, alterum molle, lenius, odore fere algae, tertium candidioris vermiculi,
87 quartum pumicosius, spongeae putri simile. paene purpureum quod optumum, hoc et Milesium vocatur. quo candidius autem hoc minus probabile est. vis eorum ut exulcerent, purgent. usus tostis et sine oleo. mire lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino et sulpuris duobus obolis. alcyoneo utuntur et ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo usus est, Attalus thynni adipe recenti.

88 (28.) Oris ulcera menarum muria et capitum cinis cum melle sanat. strumas pungi piscis eius qui rana in mari appellatur ossiculo e cauda ita ut non volneret prodest. faciendum id cotidie donec percurentur. eadem vis est pastinacae radio et lepori marino inposito ita ut celeriter removeantur, echini testis contunsis et ex aceto inlitis, item scolopendrae marinae e melle, cancro fluviatili contrito vel combusto ex melle. mirifice prosunt et saepiae ossa cum axungia vetere
89 contunsa et inlita. Sic et ad parotidas utuntur, et sauri piscis marini iocineribus, quin et testis cadi salsamentarii tunsis cum axungia vetere, muricum cinere ex oleo ad parotidas stru-

masque. Rigor cervicis mollitur marinis qui peduculi vocantur drachma pota, castoreo poto cum pipere ex mulso mixto ranis decoctis ex oleo et sale, ut sorbeatur sucus. Sic et opisthotono medentur et tetano, spasticis vero pipere adiecto. Anginas menarum salsarum e capitibus cinis ex melle in- 90
litus abolet, ranarum decoctarum aceto sucus, hic et contra tonsillas prodest. cancri fluviatiles triti singuli in heminam aquae anginis medentur gargarizati, aut e vino et calida aqua poti. uvae medetur garum coclearibus subditum. vocem siluri recentes salsive in cibo sumpti adiuvant.

(29.) Vomitiones mulli inveterati tritique in potione con- 91
citant. Suspiriosis castorea cum Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis utilissima potu. eadem potio spasmos stomachi sedat ex aceto mulso caldo. Tussim sanare dicuntur 92
piscium modo e iure decoctae in patinis ranae. suspensae autem pedibus, cum destillaverit in patinas saliva earum, exinterari iubentur abiectisque interaneis condiri. Est rana parva arborem scandens atque ex ea vociferans, in huius os si quis exspuat ipsamque demittat, tussi liberari narratur. praecipiunt et cocleae crudae carnem tritam bibere ex aqua calda in tussi cruenta.

9. (30.) Iocineris doloribus scorpio marinus in vino ne- 93
catur ut inde bibatur, conchae longae carnes ex mulso potae cum aquae pari modo aut, si febres sint, ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti tetheaque similis ostreo in cibo sumpta, ischiadicorum muria siluri clystere infusa. dantur autem conchae ternis obolis dilutis in vini sextariis duobus per dies quindecim.

(31.) Alvom emollit silurus e iure et torpedo in cibo. et 94
olus marinum simile sativo, stomacho inimicum, alvom facillime purgat, sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur, et omnium piscium ius. idem et urinas ciet, e vino maxume. optumum e scorpionibus et iulide et saxatilibus nec virus resipientibus nec pinguibus. coqui debent cum aneto, apio, coriandro, porro, additis oleo, sale. purgant et cybia 95
vetera privatimque cruditates, pituitas bilem trahunt. purgant et myaces quorum natura tota in hoc loco dicetur. acervantur muricum modo vivontque in algosis, gratissimi

autumno et ubi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Aegypto laudatissimi. procedente hieme amaritudinem trahunt
96 coloremque rubrum. horum ius traditur alvom et vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renis purgare, sanguinem adipemque minuere. itaque utilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulario, inflationibus, item obesis fellis pituitaeque, pulmonis, iocineris, lienis vitiis, rheumatismis. faucis tantum vexant vocem-
97 que obtundunt. ulcera quae serpant aut sint purganda sanant, item carcinomata, cremati ut murices et morsus canum hominumque cum melle, lepras, lentigines. cinis eorum lotus emendat caligines, scabritias, albugines, gingivarum et dentium vitia, eruptiones pituitae, et contra dorycnium aut opo-
98 carpathon antidoti vicem optinent. degenerant in duas species: mitulos qui salem virusque resipiunt, myiscas quae rotunditate differunt, minores aliquanto atque hirtae, tenuioribus testis, carne dulciores. Mituli quoque ut muricis cineres causticam vim habent et ad lepras, lentigines, maculas. lavantur quoque plumbi modo ad genarum crassitudines et oculorum albugines caliginesque, atque in aliis partibus sordida ulcera capitisque pusulas. carnes eorum ad canis morsus inpo-
99 nuntur. at pelorides emolliunt alvom, item castorea in aqua mulsa drachmis binis. qui vehementius volunt addunt cucumeris sativi radicis siccatae drachmam et aphronitri duas. Tethea torminibus et inflationibus occurrunt. inveniuntur haec in foliis marinis sugentia, fungorum verius generis quam pi-
100 scium. eadem et tenesmum dissolvont reniumque vitia. Nascitur et in mari apsinthium, quod aliqui seriphum vocant, circa Taposirim maxume Aegypti, exilius terrestri. alvom solvit et noxiis animalibus intestina liberat, — solvont et saepiae,
101 — in cibo datur cum oleo et sale et farina coctum. Menae salsae cum felle taurino inlitae umbilico alvom solvont. piscium ius in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. cancri fluviatiles triti et ex aqua poti alvom sistunt, urinam cient in vino albo. ademptis bracchiis calculos pellunt tribus obolis cum murra et iride, singulis earum drachmis, ileos et inflationes castorea cum dauci semine et petroselino quantum ternis digitis sumatur, ex mulsi caldi cyathis quattuor, tormina vero

cum aneto ex vino mixto. Erythini in cibo sumpti sistunt alvom. dysintericis medentur ranae cum scilla decoctae ita ut pastilli fiant, vel cor earum cum melle tritum, ut tradit Niceratus, morbo regio salsamentum cum pipere ita ut reliqua carne abstineatur.

(32.) Lieni medetur solea piscis inpositus, item torpedo, 102
item rhombus vivos, dein remittitur in mare. scorpio marinus necatus in vino vesicae vitia et calculos sanat, lapis qui invenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus, enhydridis iecur, blendiorum cinis cum ruta. Inveniuntur et in bacchi piscis capite ceu lapilli. hi poti ex aqua calculosis praeclare medentur. aiunt et urticam marinam in vino potam prodesse, item pulmonem marinum decoctum in aqua. Ova 103
saepiae urinam movent reniumque pituitas extrahunt. rupta convolsa cancri fluviatiles triti in asinino maxume lacte sanant, echini vero cum spinis suis contunsi et e vino poti calculos. modus singulis hemina, bibitur donec prosit, et alias in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica et pectinum cibo. ex his mares alii donacas vocant, alii aulos, feminas onychas. urinam mares movent. dulciores feminae sunt et unicolores. saepiae quoque ova urinam movent, renis purgant.

(33.) Enterocelicis lepus marinus inlinitur tritus cum 104
melle. iecur aquaticae colubrae, item hydri tritum potumque calculosis prodest. ischiadicos liberant salsamenta e siluro infusa clysterio, evacuata prius alvo, sedis attritus cinis e capite mugilum et mullorum, comburuntur autem in fictili vase, inlini cum melle debent. item capitis menarum cinis et ad 105
rhagadas et ad condylomata utilis, sicut pelamydum salsarum capitum cinis vel cybiorum cum melle. Torpedo adposita procidentis interanei morbum ibi coercet. cancrorum fluviatilium cinis ex oleo et cera rimas in eadem parte emendat, idem et marini cancri pollent.

(34.) Panos salsamenta coracinorum discutiunt, sciaenae 106
interanea et squamae combustae, scorpio in vino decoctus, ita ut foveantur ex illo. at echinorum testae contunsae et ex aqua inlitae incipientibus panis resistunt, muricum vel purpurarum cinis utroque modo, sive discutere opus sit incipientis sive concoctos emittere. quidam ita conponunt medicamentum.

cerae et turis drachmas XX, spumae argenti XL, cineris muricum X, olei veteris heminam. prosunt per se salsamenta
107 cocta. Cancri fluviatiles triti verendorum pusulas, cinis e capite menarum, item carnes decoctae et inpositae. similiter percae salsae e capite cinis melle addito, pelamydum capitis
108 cinis aut squatinae cutis combusta. haec est qua diximus [9, 40] lignum poliri, quoniam et a mari fabriles usus exeunt. prosunt et zmarides inlitae, item muricum vel purpurarum testae cinis cum melle, efficacius crematarum cum carnibus suis. Carbunculos verendorum privatim salsamenta cocta cum melle restingunt. testem, si descenderit, coclearum spuma inlini volunt.

109 (35.) Urinae incontinentiam hippocampi tosti et in cibo saepius sumpti emendant, ophidion pisciculus congro similis cum lili radice, pisciculi minuti ex ventre eius qui devoraverit exempti, cremati, ita ut cinis eorum bibatur ex aqua. iubent et cocleas Africanas cum sua carne comburi cineremque ex vino Signino dari.

110 (36.) Podagris articulariisque morbis utile est oleum in quo decocta sint ranarum intestina et rubetae cinis cum adipe vetere. quidam et hordei cinerem adiciunt trium rerum aequo pondere. iubent et lepore marino recenti podagram fricari, fibrinis quoque pellibus calciari, maxume Pontici libri, item vituli marini, cuius et adips prodest isdem, nec non et bryon, [27, 56] de quo diximus, lactucae simile, rugosioribus foliis, sine caule.
111 natura ei styptica, inpositumque lenit impetus podagrae. [66] item alga, de qua et ipsa dictum est. observatur in ea ne arida inponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancri marini cinis ex oleo, item fluviatilis triti ustique cineres oleo subacti et siluri adips. In articulis morborum impetus sedant ranae subinde recentes inpositae, quidam dissectas iubent inponi. Corpus auget ius mitulorum et concharum.

112 (37.) Comitiales, ut diximus, coagulum vituli marini bi- [8, 111] bunt cum lacte equino asinaeve aut cum Punici suco, quidam ex aceto mulso. nec non aliqui per se pilulas devorant. castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur, iis vero qui saepius corripiantur clystere infusum mirifice prodest. castorei drachmae duae esse debebunt, mellis et olei sextarius

et aquae tantundem. ad praesens vero correptis olfactu subvenit cum aceto. datur et mustelae marinae iecur, item muris, vel testudinum sanguis.

10. (38.) Febrium circuitus tollit iecur delphini gusta- 113
tum ante accessiones. hippocampi necantur in rosaceo ut perunguantur aegri frigidis febribus, et ipsi adalligantur aegris. item ex asello pisce lapilli qui plena luna inveniuntur in capite adligantur in linteolo. phagri fluviatilis longissimus dens capillo adalligatus ita ut quinque diebus eum qui adalligaverit non cernat aeger, ranae in trivio decoctae oleo abiectis carnibus perunctos liberant quartanis. sunt qui strangulatas 114
in oleo ipsas clam adalligent oleoque eo perunguant. cor earum adalligatum frigora febrium minuit, et oleum in quo intestina decocta sint. maxume autem quartanis liberant ablatis unguibus ranaea quaticae adalligatae et rubetae, si iocur eius vel cor adalligetur in panno leucophaeo. cancri fluviatiles triti in oleo et aqua perunctis ante accessiones in febribus prosunt, aliqui et piper addunt. alii decoctos ad quartas in vino e ba- 115
lineo egressis bibere suadent in quartanis, aliqui vero sinistrum oculum devorare. Magi oculis eorum ante solis ortum adalligatis aegro, ita ut caecos dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniae in 116
pelle cervina inligatos praestare vigiliam somno fugato tradunt. in lethargum vergentibus coagulo balaenae aut vituli marini ad olfactum utuntur. alii sanguinem testudinum lethargicis inlinunt. Tertianis mederi dicitur et spondylus percae adalligatus, quartanis cocleae fluviatiles in cibo recentes, quidam ob id adservant sale, ut dent tritas in potu.

(39.) Strombi in aceto putrefacti lethargicos excitant 117
odore. prosunt et cardiacis. cachectis quorum corpus macie conficitur tethea utilia sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adips delphini liquatus et cum vino potus. gravitati saporis occurritur tactis naribus unguento aut odoribus vel quoquo modo opturatis. strombi quoque carnes tritae et in mulsi tribus heminis pari modo aquae aut, si febres sint, ex aqua mulsa datae proficiunt, item sucus cancrorum fluviatilium cum melle. rana quoque aquatica in vino vetere et farre de- 118
cocta ac pro cibo sumpta ita ut bibatur ex eodem vase, vel

testudo decisis pedibus, capite, cauda, et intestinis exemptis, reliqua carne ita condita ut citra fastidium sumi possit. Cancri fluviatiles ex iure sumpti et phthisicis prodesse traduntur.

119 (40.) Adusta sanantur cancri marini vel fluviatilis cinere ex oleo, ichthyocolla ac ranarum cinere ea quae ferventi aqua combusta sint. haec curatio etiam pilos restituit cum cancrorum fluviatilium cinere, putant utendum cum cera et adipe ursino. prodest et fibrinarum pellium cinis. Ignis sacros restingunt ranarum viventium ventres inpositi, pedibus posterioribus pronas adalligari iubent ut crebriore anhelitu prosint. utuntur et silurorum salsamenti capitum cinere ex aceto. Pruritum scabiemque non hominum modo sed et quadripedum efficacissime sedat iecur pastinacae decoctum in oleo.

120 (41.) Nervos vel praecisos purpurarum callum quo se operiunt tunsum glutinat. tetanicos coagulum vituli adiuvat ex vino potum oboli pondere, item ichthyocolla, tremulos castoreum, si ex oleo perunguantur. mullos in cibo inutilis nervis invenio.

121 (42.) Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tunso inlitoque, de quo et haec traduntur: muriam ipsum ex sese emittere et ideo non debere addi in coquendo, secari harundine, ferro infici vitiumque trahere natura dissidente. ad sanguinem sistendum et ranarum inlinunt cinerem vel sangui-
122 nem arefactum. quidam ex ea rana quam Graeci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticesque vivat, minuma omnium et viridissima, sanguinem cineremve fieri iubent, aliqui et nascentium ranarum in aqua quibus adhuc cauda est in calice novo combustarum cinerem, si per naris fluat, infer-
123 ciendum. Diversus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinem usus est. quippe eadem ratio earum quae cucurbitarum medicinalium ad corpora levanda sanguine, spiramenta laxanda iudicatur, sed vitium quod admissae semel desiderium faciunt circa eadem tempora anni semper eiusdem medicinae. multi podagris quoque admittendas consuere. decidunt satietate et pondere ipso sanguinis detractae aut sale adspersae, aliquando tamen relinquont adfixa capita, quae causa volnera insanabilia facit et multos interemit — sicut

Messalinum e consularibus patriciis, cum ad genu admisisset— in veneni virus remedio verso, maxume rufae ita formidantur. 124 ergo sugere** rufas forficibus praecidunt, ac velut siphonibus defluit sanguis, paulatimque morientium capita se contrahunt, nec relinquontur. natura earum adversatur cimicibus, suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis narium profluvia sistit suco porri mollitus.

(43.) Extrahit corpori tela inhaerentia saepiarum testae 125 cinis, item purpurarum testae ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluviatiles triti, siluri fluviatilis, qui et alibi quam in Nilo nascitur, carnes inpositae recentis sive salsi. eiusdem cinis extrahit, adips et cinis spinae eius vicem spodi praebet.

(44.) Ulcera quae serpunt et quae in iis excrescunt ca- 126 pitis menarum cinis vel siluri coercet, carcinomata percarum capita salsarum, efficacius si cinere earum misceatur sal et cunila capitata oleoque subigantur. cancri marini cinis usti cum plumbo carcinomata conpescit. ad hoc et fluviatilis sufficit cum melle lineaque lanugine, aliqui malunt alumen melque misceri cineri. phagedaenae siluro inveterato et cum sandaraca trito cacoethe et nomae et putrescentia cybio vetere sanantur. vermes innati ranarum felle tol- 127 luntur, fistulae aperiuntur siccanturque salsamentis cum linteolo inmissis, intraque alterum diem callum omnem auferunt et putrescentia ulcerum quaeque serpant emplastri modo subacta et inlita. et allex purgat ulcera in linteolis concerptis, item echinorum testae cinis. carbunculos coracinorum salsamenta inlita discutiunt, item mullorum salsamenti cinis,— quidam capite tantum utuntur cum melle,— vel coracinorum carnes. muricum cinis cum oleo tumorem tollit, cicatrices fel scorpionis marini.

(45.) Verrucas tollit glani iocur inlitum, capitis menarum 128 cinis cum alio tritus — ad thymia crudis utuntur —, fel scorpionis marini rufi, zmarides tritae inlitae, allex defervefacta. unguium scabritiam cinis e capite menarum extenuat.

(46.) Mulieribus lactis copiam facit glauciscus e iure 129 sumptus et zmarides cum tisana sumptae vel cum feniculo decoctae. mammas ipsas muricum vel purpurae testarum cinis cum melle efficaciter sanat, item cancri inliti fluviatiles vel

marini. pilos in mamma muricum carnes inpositae tollunt. squatinae inlitae crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant volvae strangulatu oppres-
130 sas, item strombi in aceto putrefacti. Percarum vel menarum capitis cinis sale admixto et cunila oleoque volvae medetur, suffitione quoque secundas detrahit. item vituli marini adips instillatur igni naribus intermortuarum volvae vitio. coagulum eiusdem in vellere inpositum, pulmo marinus adligatus purgat egregie profluvia, echini viventes tunsi et in vino dulci
131 poti. sistunt et cancri fluviatiles triti in vino potique. item siluri suffitu, praecipue Africi, faciliores partus facere dicuntur, cancri ex aqua poti profluvia sistere, ex hysopo purgare. et si partus strangulet, similiter poti auxiliantur. eosdem recentis vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuosque partus utitur illis, cum quinis lapathi radice rutaeque et fuligine trita et in mulso
132 data potu. iidem in iure cocti cum lapatho et apio menstruas purgationes expediunt lactisque ubertatem faciunt, iidem in febri quae sit cum capitis doloribus et oculorum palpitatione mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. castoreum ex mulso potum purgationibus prodest contraque volvam ol-
133 factum cum aceto et pice aut subditum pastillis. ad secundas etiam uti eodem prodest cum panace in quattuor cyathis vini et a frigore laborantibus ternis obolis. sed si castoreum fibrumve supergrediatur gravida, abortum facere dicitur, et periclitari partu, si superferatur. Mirum est et quod de torpedine invenio: si capiatur, cum luna in libra sit, triduoque adservetur sub diu, facilis partus facere postea quotiens inferatur. adiuvare et pastinacae radius adalligatus umbilico existimatur, si viventi ablatus sit, ipsaque denuo in mare dimissa.
134 Invenio apud quosdam ostraceum vocari quod aliqui onychem vocent, hoc suffitum volvae poenis mire resistere. odorem esse castorei, meliusque cum eo ustum proficere. vetera quoque ulcera et cacoethe eiusdem cinere sanari. nam carbunculos et carcinomata in muliebri parte praesentissimo remedio sanari tradunt cancro femina cum salis flore contunso post plenam lunam et ex aqua inlito.

135 (47.) Psilotrum est thynni sanguis, fel, iocur, sive re-

centia sive servata, iocur etiam tritum mixtoque cedrio plumbea pyxide adservatum. ita pueros mangonicavit Salpe obstetrix. eadem vis pulmoni marino, marini leporis sanguini et felli, vel si in oleo hic necetur. cancri, scolopendrae marinae cinis cum oleo, urtica marina trita ex aceto scillitico, torpedinis cerebrum cum alumine inlitum XVI. luna. ranae parvae 136
quam in oculorum curatione descripsimus sanies efficacis- 74
sime psilotrum est, si recens inlinatur, et ipsa arefacta ac tunsa, mox decocta tribus heminis ad tertias vel in oleo decocta aereis vasis. eadem mensura alii e quindecim ranis conficiunt psilotrum, sicut in oculis diximus. sanguisugae quoque 75
tostae in vase fictili et ex aceto inlitae eundem contra pilos habent effectum. hic suffitus urentium eas necat cimices unice. castoreo quoque cum melle pro psilotro usi pluribus diebus reperiuntur, in omni autem psilotro evellendi prius sunt pili.

(48.) Infantium gingivis dentitionibusque plurumum con- 137
fert delphini cum melle dentium cinis et si ipso dente gingivae tangantur. adalligatus idem pavores repentinos tollit. idem effectus et caniculae dentis. ulcera vero quae in auribus aut ulla parte corporis fiant cancrorum fluviatilium sucus cum farina hordeacea sanat. et ad reliquos morbos triti in oleo 138
perunctis prosunt. siriasim infantium spongea frigida cerebro umefacto rana inversa adalligata efficacissime sanat. aridam inveniri adfirmant.

(49.) Mullus in vino necatus vel piscis rubellio vel anguillae duae, item uva marina in vino putrefacta iis qui inde biberint taedium vini adfert.

(50.) Venerem inhibet echeneis, hippopotami frontis e 139
sinistra parte pellis in agnina adalligata, fel torpedinis vivae genitalibus inlitum. concitant coclearum fluviatilium carnes sale adservatae et in potu ex vino datae, erythini in cibo sumpti, iecur ranae diopetis vel calamitae in pellicula gruis adalligatum vel dens crocodili maxillaris adnexus bracchio vel hippocampus vel nervi rubetae dextro lacerto adalligati. amorem finit in pecoris recenti corio rubeta adalligata.

(51.) Equorum scabiem ranae decoctae in aqua exte- 140
nuant, donec inlini possint. aiunt ita curatos non repeti postea. Salpe negat canes latrare quibus in offa rana viva data sit.

(52.) Inter aquatilia dici debet et calamochnus Latine adarca appellata. nascitur circa harundines tenuis e spuma aquae dulcis ac marinae, ubi se miscent. vim habet causticam, ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. tollit et mu-
141 lierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent: phragmitis radix recens tunsi luxatis medetur et spinae doloribus ex aceto inlita, Cyprii vero, qui et donax vocatur, cortex alopeciis medetur ustus et ulceribus veteratis, folia extrahendis quae infixa sint corpori et igni sacro. paniculae flos auris si intravit, exsurdat. Saepiae atramento tanta vis est ut in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine Anaxilaus tradat. Rubeta excocta aqua potui data suum morbis medetur vel cuiuscumque ranae cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur adeo ut baculum ita praeluceat.

142 11. (53.) Peractis aquatilium dotibus non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta et tot milibus passuum terrae infusa extraque circumdata mensura paene ipsius mundi, quae intellegantur animalia centum quadraginta quattuor omnino generum esse eaque nominatim conplecti, quod in ter-
143 restribus volucribusque fieri non quit. neque enim omnis Indiae Aethiopiaeque aut Scythiae desertorumve novimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurumae sint differentiae, quas invenire potuimus. accedat his Taprobane insulaeque aliae oceani fabulose narratae. profecto conveniet non posse omnia genera in contemplationem universam vocari. at, Hercules, in tanto mari oceanoque quae nascuntur certa sunt, notioraque, quod miremur, quae profundo natura
144 mersit. Ut a beluis ordiamur, arbores, physeteres, balaenae, pistrices, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocantur, rotae, orcae, arietes, musculi et alii piscium forma arietes, delphini celebresque Homero vituli, luxuriae vero testudines et medicis fibri, quorum generis lutras nusquam
145 mari accepimus mergi tantum marina dicentes. iam canicuculae, drinones, cornutae, gladii, serrae, communesque terrae, mari, amni: hippopotami, crocodili, et amni tantum ac mari: thynni, thynnides, siluri, coracini, percae, peculiares autem maris: acipenser, aurata, asellus, acharne, aphye, alo-

pex, anguilla, araneus, boca, batia, bacchus, batrachus, belonae — quos aculeatos vocamus —, balanus. corvos, citharus 146
rhomborum generis pessumus, chalcis, cobio, collyris — asellorum generis, ni minor esset —, colias sive Partianus sive Sexitanus a patria Baetica, lacertorum minumi ab his Maeotici, cybium — ita vocatur concisa pelamys quae post XL dies a Ponto in Maeotim revertitur —, cordyla — et haec pelamys pusilla, cum in Pontum e Maeotide exit, hoc nomen habet —, cantharus, callionymus sive uranoscopus, cinaedi soli piscium lutei, cnide — quam nos urticam vocamus —, cancrorum genera, chemae striatae, chemae leves, chemae pelo- 147
ridum generis varietate distantes et rotunditate, chemae glycymarides — quae sunt maiores quam pelorides —, coluthia sive coryphia, concharum genera — inter quae et margaritiferae —, cochloe — quorum generis pentadactyli, item helices, ab aliis actinophoroe dicuntur, quibus cantant, extra haec sunt rotundae in oleario usu cocleae —, cucumis, cynops, cammarus, cynosdexia, draco — quidam aliud volunt esse dracunculum, est 148
autem gerriculae amptae similis, aculeos in branchiis habet ad caudam spectantis, sic ut scorpio laedit, dum manu tollitur —, erythinus, echenais, echinus, elephanti — locustarum generis nigri, pedibus quaternis bisulcis, praeterea bracchia duo binis articulis singulisque forficibus denticulatis —, fabri sive zaes, glauciscus, glanis, gonger, girres, galeos, garos, hippos, hip- 149
puros, hirundo, halipleumon, hippocampos, hepar, ictinus, iulis, lacertorum genera, lolligo volitans, locustae, lucerna, lelepris, larinus, lepus, leones — quorum bracchia cancris similia sunt, reliqua pars locustae —, mullus, merula inter saxatilis laudata, mugil, melanurus, mena, maeotis, murena, mys, mitulus, myiscus, murix, oculata, ophidion, ostrea, otia, orcynus — hic est pelamydum generis maxumus, neque ipse redit in Maeotim, similis tritomi, vetustate melior —, orbis, orthagoriscus, phager, phycis saxatilium, pelamys — earum ge- 150
neris maxuma apolectus vocatur durius tritomo —, porcus, phthir, passer, pastinaca, polyporum genera, pectines — maxumi et nigerrimi aestate, laudatissimi Mytilenis, Tyndaride, Salonis, Altini, in Chia insula, Alexandriae in Aegypto —, pectunculi, purpurae, pegrides, pina, pinoteres, rhine — quem

151 squatum vocamus —, rhombus, scarus — principalis hodie —, solea, sargus, squilla, sarda — ita vocatur pelamys longa ex oceano veniens —, scomber, salpa, sorus, scorpaena, scorpio, scias, sciaena, sciadeus, scolopendra, zmyrus, saepia, strombus, solen — sive aulos sive donax sive onyx sive dactylus —, spondylus, zmarides, stellae, spongeae, turdus inter saxatilis nobilis, thynnis, thranis — quem alii xiphian vocant —, thrissa, torpedo, tethea, tritomum — pelamydum generis magni ex quo terna cybia fiunt —, Veneria, uva, xiphias.

152 (54.) His adiciemus ab Ovidio posita nomina quae apud neminem alium reperiuntur, sed fortassis in Ponto nascentium, ubi id volumen supremis suis temporibus inchoavit: bovem, cercyrum in scopulis viventem, orphum rubentemque erythinum, iulum, pictas mormyras aureique coloris chrysophryn, praeterea parum, tragum et placentem cauda melanurum,

153 epodas lati generis. Praeter haec insignia piscium tradit: channen ex se ipsa concipere, glaucum aestate numquam adparere, pompilum qui semper comitetur navium cursus, chromin qui nidificet in aquis. helopem dicit esse nostris incognitum undis, ex quo adparet falli eos qui eundem acipenserem existimaverint. helopi palmam saporis inter piscis multi

154 dedere. Sunt praeterea a nullo auctore nominati: sudis Latine appellatur, Graece sphyraena, rostro similis nomini, magnitudine inter amplissimos, rarus is, sed non degener. appellantur et pernae concharum generis circa Pontias insulas frequentissimae. stant velut suillo crure longo in harena defixae hiantesque qua latitudo est pedali non minus spatio cibum venantur, dentis circuitu marginum habent pectinatim spissatos, intus spondyli grandis caro est. et hyaenam piscem vidi in Aenaria insula captum. Exeunt praeter haec purgamenta aliqua relatu indigna et algis potius adnumeranda quam animalibus.

SCHEELE MEMORIAL LIBRARY
3 6655 00104524 3

DATE DUE

GAYLORD PRINTED IN U.S.A.

PA
6611
.A2
1870
vol.2

11,698

PA
6611
.A2
1870
vol.2

11.698

Secundi, C. Plini
Naturalis historiae

DATE	ISSUED TO
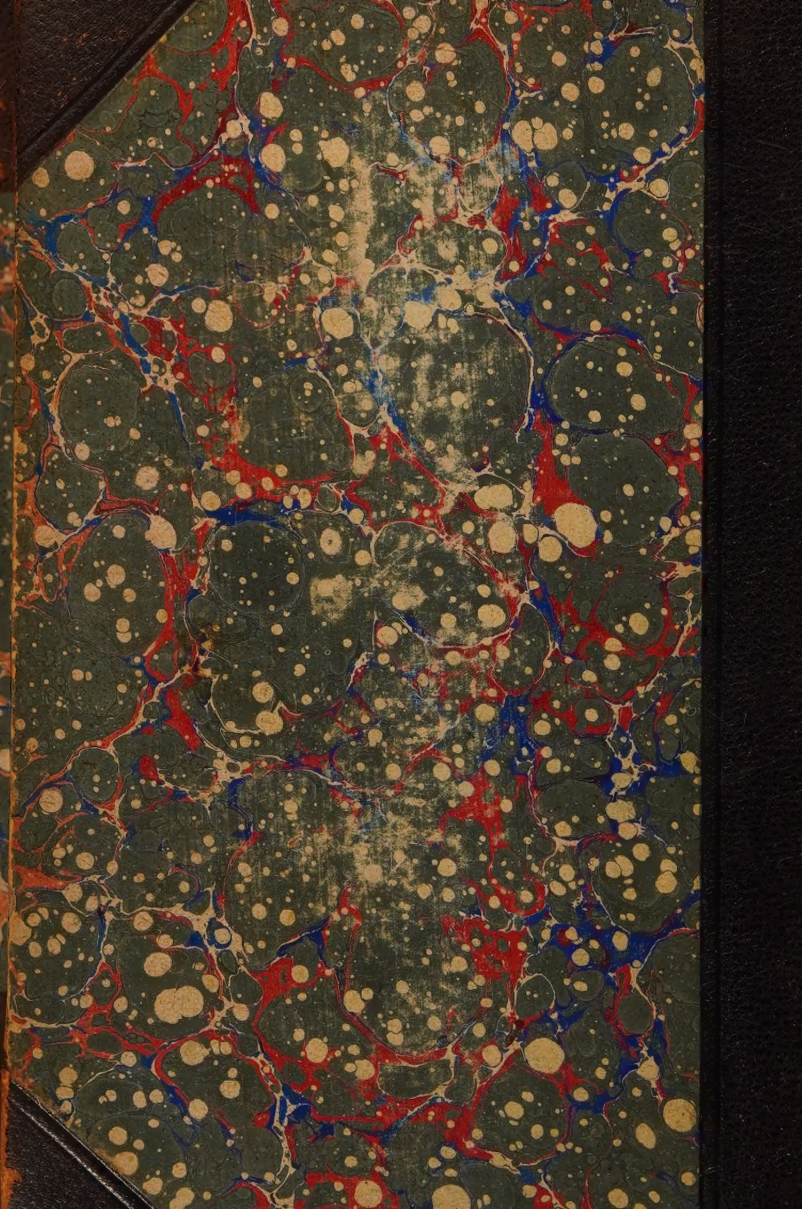
Concordia College Library
Bronxville, New York 10708